БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
НАЦИОНАЛЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ

1892 - 1921 - 1948

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ

ПРЕЗ 2023 г.

Книга I

София
2024

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ
КНИГА I
ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES AND EXCAVATIONS
BOOK 1

1892 - 1921 - 1948

Главен редактор / Editor-in-chief

Анастасия Чолакова / Anastasia Cholakova

Заместник-главни редактори / Deputy editors-in-chief

Десислава Такорова, Георги Иванов / Desislava Takorova, Georgi Ivanov

Редакционна колегия / Editorial board

I. Археологическа карта на България / I. Archaeological map of Bulgaria
Георги Нехризов / Georgi Nekhrizov
Иво Д. Чолаков / Ivo D. Cholakov
Надежда Кечева / Nadezhda Kecheva
Силва Събкова / Silva Sabkova

II. Праистория / II. Prehistory
Десислава Такорова / Desislava Takorova
Атанас Цурев / Atanas Tsurev

III. Тракийска археология / III. Thracian archaeology
Ваня Петрова / Vanya Petrova
Георги Иванов / Georgi Ivanov
Яна Мутафчиева / Yana Mutafchieva
Емил Нанков / Emil Nankov

IV. Антична археология / IV. Classical archaeology
Александър Харизанов / Alexander Harizanov
Анастасия Чолакова / Anastasia Cholakova
Владислав Живков / Vladislav Zhivkov

V. Средновековна археология / V. Medieval archaeology
Петър Димитров / Petar Dimitrov
Елена Василева / Elena Vasileva
Владимир Стайков / Vladimir Staykov

Автор на картите: Никола Тонков / Author of the maps: Nikola Tonkov
Графичен дизайн: Росица Кънева / Graphic design: Rositsa Kaneva

На корицата: златен антропоморфен амулет, късен халколит, гроб 318 от Варненския халколитен некропол (4592/4524 – 4400/4331 г. пр. Хр.); разкопки на Владимир Славчев; снимка Румяна Костадинова, © РИМ – Варна

On the cover: gold anthropomorphic amulet, late Chalcolithic period, grave 318 of the Varna Chalcolithic necropolis (4592/4524 – 4400/4331 BC); excavations of Vladimir Slavchev; photo Rumyana Kostadinova, © Regional Museum of History – Varna

Печат: Булгед ООД / Print: Bulged Ltd

ISSN 1313-0889 (PRINT)
ISSN 2603-3658 (ONLINE)

https://publications.naim.bg/index.php/ADE

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
НАЦИОНАЛЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ
BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
NATIONAL ARCHAEOLOGICAL INSTITUTE WITH MUSEUM

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ ПРЕЗ 2023 г.

КНИГА I

ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES AND EXCAVATIONS IN 2023

BOOK 1

София / Sofia
2024

ИЗИСКВАНИЯ НА РЕДКОЛЕГИЯТА ЗА ПРЕДАВАНЕ НА НАУЧНИТЕ СЪОБЩЕНИЯ В ПОРЕДИЦАТА „АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ“

Актуална информация за изискванията при подготовка на материалите за публикуване може да се намери на сайта на изданието.

https://publications.naim.bg/index.php/ADE/instructions

СЪДЪРЖАНИЕ
CONTENTS

I. АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ
I. ARCHAEOLOGICAL MAP OF BULGARIA

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ
FIELD SURVEYS IN NORTHERN BULGARIA

№ 1. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ЖЕЛЕЗОПЪТНА ЛИНИЯ МЕЗДРА – МЕДКОВЕЦ 1
Стефан Александров, Владислав Живков
FIELD SURVEYS ALONG MEZDRA – MEDKOVETS RAILWAY ROUTE
Stefan Alexandrov, Vladislav Zhivkov

№ 2. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩ „РИБИНЕ“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЛЕСУРА, ОБЩ. КРИВОДОЛ, ОБЛ. ВРАЦА.....3
Александра Петрова, Георги Ганецовски
FIELD SURVEYS IN “RIBINE” AREA, LAND OF LESURA VILLAGE, KRIVODOL MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT
Aleksandra Petrova, Georgi Ganetsovski

№ 3. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА НОВ ВЪЗДУШЕН ЕЛЕКТРОПРОВОД ОТ ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГАБАРЕ, ОБЩ. БЯЛА СЛАТИНА, ДО ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РАДОМИРЦИ, ОБЩ. ЧЕРВЕН БРЯГ 7
Вивиана Митева, Алета Гуадели, Александра Петрова, Мартин Дяков, Ивайло Пейков, Георги Ганецовски
FIELD SURVEYS ALONG THE ROUTE OF A NEW OVERHEAD POWER LINE, FROM THE LAND OF GABARE VILLAGE, BYALA SLATINA MUNICIPALITY, TO THE LAND OF RADOMIRTSI VILLAGE, CHERVEN BRYAG MUNICIPALITY
Viviana Miteva, Aleta Guadelli, Aleksandra Petrova, Martin Dyakov, Ivaylo Peykov, Georgi Ganetsovski

№ 4. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЧИРЕН, ОБЩ. ВРАЦА 9
Живко Узунов, Андрей Стефанов
FIELD SURVEYS IN THE LAND OF CHIREN VILLAGE, VRATSA MUNICIPALITY
Zhivko Uzunov, Andrey Stefanov

№ 5. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА КОИЛОВЦИ, ГРИВИЦА И ВЪРБИЦА, ОБЛ. ПЛЕВЕН.....11
Павел Попов, Станимира Танева
FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF KOILOVTSI, GRIVITSA, AND VARBITSA VILLAGES, PLEVEN DISTRICT
Pavel Popov, Stanimira Taneva

№ 6. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ И НАХОДИЩА НА КРЕМЪЧНИ СКАЛИ (С ПОСЛЕДВАЩО ЛАБОРАТОРНО ИЗСЛЕДВАНЕ) В ОБЛАСТИ ВЕЛИКО ТЪРНОВО И ЛОВЕЧ ...14
Мария Гюрова, Полина Андреева, Мая Валентинова, Калин Чакъров
FIELD SURVEYS OF ARCHAEOLOGICAL SITES AND FLINT OUTCROPS (WITH SUBSEQUENT LABORATORY ANALYSES) IN LOVECH AND VELIKO TARNOVO DISTRICTS
Maria Gurova, Polina Andreeva, Maya Valentinova, Kalin Chakarov

№ 7. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В КОНЦЕСИОННА ПЛОЩ В ЗЕМЛИЩАТА НА СУХИНДОЛ, ОБЩ. СУХИНДОЛ, С. ДИМЧА И С. ВЪРБОВКА, ОБЩ. ПАВЛИКЕНИ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 19
Александър Чохаджиев
FIELD SURVEYS IN A CONCESSION AREA IN THE LANDS OF SUHINDOL, SUHINDOL MUNICIPALITY, AND DIMCHA AND VĂRBOVKA VILLAGES, PAVLIKENI MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT
Alexander Chohadzhiev

№ 8. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА СТРАЖИЦА, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО...22

Пламен Георгиев, Васил Кацаров
FIELD SURVEYS IN THE TERRITORY OF STRAZHITSA MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT
Plamen Georgiev, Vasil Katsarov

№ 9. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ГАЗОПРОВОДНО ОТКЛОНЕНИЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОРОЦВЕТ, ОБЩ. ЛОЗНИЦА, И ЗЕМЛИЩЕТО НА РАЗГРАД, ОБЛ. РАЗГРАД 26
Жени Василева, Деница Сандева, Петър Минков
FIELD SURVEYS ALONG A GAS PIPELINE DIVERSION IN THE LANDS OF GOROTSVET VILLAGE, LOZNITSA MUNICIPALITY, AND RAZGRAD TOWN, RAZGRAD DISTRICT
Zheni Vasileva, Denitsa Sandeva, Petar Minkov

№ 10. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДРАГОЕВО, ОБЩ. ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ, ОБЛ. ШУМЕН 28
Светлана Венелинова, Валери Григоров, Петър Димов, Мария Гюрова
FIELD SURVEYS IN THE LAND OF DRAGOEVO VILLAGE, VELIKI PRESLAV MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT
Svetlana Venelinova, Valeri Grigorov, Petar Dimov, Maria Gurova

№ 11. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА КЛИМЕНТ, ГУСЛА, ПРИСТОЕ И БРАНИЧЕВО, ОБЩ. КАОЛИНОВО, ОБЛ. ШУМЕН 32
Станимир Стойчев
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND FARM IN THE LANDS OF KLIMENT, GUSLA, PRISTOE, AND BRANICHEVO VILLAGES, KAOLINOVO MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT
Stanimir Stoychev

№ 12. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩАТА НА КАОЛИНОВО И С. ЛЯТНО, ОБЩ. КАОЛИНОВО, ОБЛ. ШУМЕН 34
Станимир Стойчев
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND FARM IN THE LANDS OF KAOLINOVO AND LYATNO VILLAGE, KAOLINOVO MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT
Stanimir Stoychev

№ 13. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ВОЙВОДА И ИЗБУЛ, ОБЩ. НОВИ ПАЗАР, ОБЛ. ШУМЕН 35
Станимир Стойчев
FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF VOYVODA AND IZBUL VILLAGES, NOVI PAZAR MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT
Stanimir Stoychev

№ 14. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ПЕТ МОГИЛИ И ВЕКИЛСКИ, ОБЩ. НИКОЛА КОЗЛЕВО, ОБЛ. ШУМЕН, И С. ЗЪРНЕВО, ОБЩ. ТЕРВЕЛ, ОБЛ. ДОБРИЧ 38
Станимир Стойчев, Петър Първанов
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND FARM IN THE LANDS OF PET MOGILI AND VEKILSKI VILLAGES, NIKOLA KOZLEVO MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT, AND IN THE LAND OF ZARNEVO VILLAGE, TERVEL MUNICIPALITY, DOBRICH DISTRICT
Stanimir Stoychev, Petar Parvanov

№ 15. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СЛАВЕЕВО, ПЧЕЛИНО И ОДЪРЦИ, ОБЩ. ДОБРИЧКА, ОБЛ. ДОБРИЧ 39
Станимир Стойчев, Николета Николова,
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND FARM IN THE LANDS OF SLAVEEVO, PCHELINO AND ODARTSI VILLAGES, DOBRICH MUNICIPALITY, DOBRICH DISTRICT
Stanimir Stoychev, Nikoleta Nikolova

№ 16. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЯТЪРНА ЕЛЕКТРИЧЕСКА ЦЕНТРАЛА В ЗЕМЛИЩАТА НА ТЕРВЕЛ И СЕЛАТА ГУСЛАР, БЕЗМЕР, КОЧМАР, ПОПГРУЕВО, БОЖАН И МАЛИ ИЗВОР, ОБЩ. ТЕРВЕЛ, ОБЛ. ДОБРИЧ 41

Станимир Стойчев, Николета Николова
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND POWER PLANT IN THE LAND OF TERVEL AND IN THE LANDS OF GUSLAR, BEZMER, KOCHMAR, POPGRUEVO, BOZHAN, MALI IZVOR VILLAGES, TERVEL MUNICIPALITY, DOBRICH DISTRICT
Stanimir Stoychev, Nikoleta Nikolova

№ 17. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЯТЪРНИ ГЕНЕРАТОРИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ТРИГОРЦИ, ОБЩ. БАЛЧИК, ОБЛ. ДОБРИЧ 44
Станимир Стойчев, Боян Иванов
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF WIND TURBINES IN THE LAND OF TRIGORTSI VILLAGE, BALCHIK MUNICIPALITY, DOBRICH DISTRICT
Stanimir Stoichev, Boian Ivanov

№ 18. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЗЛАТИНА И ПЕТРОВ ДОЛ, ОБЩ. ПРОВАДИЯ, И С. ВЕТРИНО, ОБЩ. ВЕТРИНО, ОБЛ. ВАРНА 45
Петър Лещаков, Николай Христов
FIELD SURVEYS ALONG THE ROUTE OF GAS PIPELINE IN THE LANDS OF ZLATINA AND PETROV DOL VILLAGES, PROVADIA MUNICIPALITY, AND VETRINO VILLAGE, VETRINO MUNICIPALITY, VARNA DISTRICT .....
Petar Leshtakov, Nikolay Hristov

№ 19. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК, ОБЩИНИ ВЪЛЧИ ДОЛ И ВЕТРИНО, ОБЛ. ВАРНА 48
Владимир Славчев, Станимир Стойчев
FIELD SURVEYS IN THE TERRITORY OF A WIND PARK, VALCHI DOL AND VETRINO MUNICIPALITIES, VARNA DISTRICT
Vladimir Slavchev, Stanimir Stoychev

№ 20. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА ДЪЛГОПОЛ 52
Владимир Славчев
FIELD SURVEYS IN THE TERRITORY OF DALGOPOL MUNICIPALITY
Vladimir Slavchev

№ 21. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ВЪЗДУШНА ЕЛЕКТРОПРЕНОСНА ЛИНИЯ „ЖИТНИЦА“, ОБЛ. ВАРНА 55
Владимир Славчев, Станимир Стойчев
FIELD SURVEYS ALONG THE ROUTE OF “ZHITNITSA” OVERHEAD POWER TRANSMISSION LINE, VARNA DISTRICT
Vladimir Slavchev, Stanimir Stoychev

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
FIELD SURVEYS IN SOUTHERN BULGARIA

№ 22. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩЕТО НА СЛИВНИЦА, ОБЩ. СЛИВНИЦА, ОБЛ. СОФИЯ 56
Александър Станев, Елена Николова
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LAND OF SLIVNITSA, SLIVNITSA MUNICIPALITY, SOFIA DISTRICT
Alexander Stanev, Elena Nikolova

№ 23. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА СТОЛИЧНА ОБЩИНА 58
Александър Станев, Методи Златков
FIELD SURVEYS IN THE TERRITORY OF SOFIA MUNICIPALITY
Alexander Stanev, Metodi Zlatkov

№ 24. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В РАЙОН ЛОЗЕНЕЦ, СОФИЯ 63
Юниан Мешеков

FIELD SURVEYS IN LOZENETS NEIGHBOURHOOD, SOFIA
Yunian Meshekov

№ 25. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. ГОЛЕМО БУЧИНО И ПЕРНИК, ОБЩ. ПЕРНИК, ОБЛ. ПЕРНИК 64
Орлин Рачев
FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF GOLEMO BUCHINO VILLAGE AND PERNIK, PERNIK MUNICIPALITY, PERNIK DISTRICT
Orlin Rachev

№ 26. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТУДЕНА И БОСНЕК, ОБЩ. ПЕРНИК, ОБЛ. ПЕРНИК 65
Филип Михайлов, Яна Радулова
FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF STUDENA AND BOSNEK VILLAGES, PERNIK MUNICIPALITY, PERNIK DISTRICT
Philip Mihaylov, Yana Radulova

№ 27. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИНВЕСТИЦИОННИ ПЛОЩИ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТЕФАНОВО И ДОЛНИ РАКОВЕЦ, ОБЩ. РАДОМИР, ОБЛ. ПЕРНИК 66
Филип Михайлов, Яна Радулова
FIELD SURVEYS RELATED TO INVESTMENT AREAS IN THE LANDS OF STEFANOVO AND DOLNI RAKOVETS VILLAGES, RADOMIR MUNICIPALITY, PERNIK DISTRICT
Philip Mihaylov, Yana Radulova

№ 28. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЖИВКОВО, ОБЩ. ИХТИМАН, ОБЛ. СОФИЯ 67
Галина Самичкова, Петър Лещаков, Йорданка Илиева, Кръстан Митов
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LAND OF ZHIVKOVO VILLAGE, IHTIMAN MUNICIPALITY, SOFIA DISTRICT
Galina Samichkova, Petar Leshtakov, Yordanka Ilieva, Krastan Mitov

№ 29. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ГКПП В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КЛЕПАЛО, ОБЩ. СТРУМЯНИ, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД 70
Мария Пашова, Галя Вандева
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A BORDER CHECKPOINT IN THE LAND OF KLEPALO VILLAGE, STRUMYANI MUNICIPALITY, BLAGOEVGRAD DISTRICT
Maria Pashova, Galya Vandeva

№ 30. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА САНДАНСКИ 71
Методи Златков, Филип Колев, Антон Ковачев, Емил Нанков
FIELD SURVEYS IN THE TERRITORY OF SANDANSKI MUNICIPALITY
Metodi Zlatkov, Philip Kolev, Anton Kovachev, Emil Nankov

№ 31. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИНВЕСТИЦИОННО НАМЕРЕНИЕ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ГОРНО ДРЯНОВО, КОВАЧЕВИЦА И ЛЕЩЕН, ОБЩ. ГЪРМЕН, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД 74
Мария Пашова, Нина Хаджиева
FIELD SURVEYS RELATED TO AN INVESTMENT PROPOSAL IN THE LANDS OF GORNO DRYANOVO, KOVACHEVITSA AND LESHTEN VILLAGES, GARMEN MUNICIPALITY, BLAGOEVGRAD DISTRICT
Maria Pashova, Nina Hadzhieva

№ 32. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ГР. ВЕЛИНГРАД И СЕЛАТА ГРАШЕВО, КРЪСТАВА, ЦВЕТИНО, АБЛАНИЦА, СВЕТА ПЕТКА И ДРАГИНОВО, ОБЩ. ВЕЛИНГРАД, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК 79
Димитър Байраков, Данаил Огнянов, Стайко Стайков, Мария Баева, Тодор Бояджиев
FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF VELINGRAD TOWN AND GRASHEVO, KRASTAVA, TSVETINO, ABLANITSA, SVETA PETKA, AND DRAGINOVO VILLAGES, VELINGRAD MUNICIPALITY, PAZARDZHIK DISTRICT
Dimitar Bayrakov, Danail Ognianov, Staiko Staikov, Maria Baeva, Todor Boyadzhiev

№ 33. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИНВЕСТИЦИОННО НАМЕРЕНИЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДЪБРАВИТЕ, ОБЩ. БЕЛОВО, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК 83
Цветелина Славкова, Борис Драганов
FIELD SURVEYS RELATED TO AN INVESTMENT PROPOSAL IN THE LAND OF DABRAVITE VILLAGE, BELOVO MUNICIPALITY, PAZARDZHIK DISTRICT
Tsvetelina Slavkova, Boris Draganov

№ 34. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩЕТО НА БЕЛОВО, ОБЩ. БЕЛОВО, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК 86
Цветелина Славкова, Борис Драганов
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LAND OF BELOVO, BELOVO MUNICIPALITY, PAZARDZHIK DISTRICT
Tsvetelina Slavkova, Boris Draganov

№ 35. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СБОР И ЛЕВСКИ, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК 88
Камен Бояджиев, Виктория Халева
FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF SBOR AND LEVSKI VILLAGES, PAZARDZHIK DISTRICT
Kamen Boyadzhiev, Victoria Haleva

№ 36. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ВЪЗДУШЕН ЕЛЕКТРОПРОВОД В ОБЛАСТ ПАЗАРДЖИК 93
Андрей Аладжов, Петър Първанов
FIELD SURVEYS ALONG THE ROUTE OF AN OVERHEAD POWER LINE IN PAZARDZHIK DISTRICT
Andrey Aladzhov, Petar Parvanov

№ 37. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОДНО ОТКЛОНЕНИЕ И КРАНОВ ВЪЗЕЛ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЦАРИМИР, ОБЩ. СЪЕДИНЕНИЕ, ОБЛ. ПЛОВДИВ 95
Наталия Иванова, Галина Грозданова
FIELD SURVEYS ALONG THE ROUTE OF A GAS PIPELINE DEVIATION AND VALVE STATION IN THE LAND OF TSARIMIR VILLAGE, SAEDINENIE MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT
Nataliya Ivanova, Galina Grozdanova

№ 38. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ГАЗОПРОВОДНО ОТКЛОНЕНИЕ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. ГРАФ ИГНАТИЕВО, ОБЩ. МАРИЦА, С. ЯГОДОВО, ОБЩ. РОДОПИ, И ПЛОВДИВ, ОБЛ. ПЛОВДИВ 97
Галина Грозданова, Наталия Иванова, Вероника Генчева
FIELD SURVEYS RELATED TO A GAS PIPELINE DEVIATION IN THE LANDS OF GRAF IGNATIEVO VILLAGE, MARITSA MUNICIPALITY, YAGODOVO VILLAGE, RODOPI MUNICIPALITY, AND PLOVDIV, PLOVDIV DISTRICT
Galina Grozdanova, Nataliya Ivanova, Veronika Gencheva

№ 39. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ПЛОВДИВ И СЕЛАТА ПЪРВЕНЕЦ, МАРКОВО, БРАНИПОЛЕ И БЕЛАЩИЦА, ОБЩ. РОДОПИ, ОБЛ. ПЛОВДИВ 100
Елена Божинова, Петър Зидаров
FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF PLOVDIV AND PARVENETS, MARKOVO, BRANIPOLE, AND BELASHTITSA VILLAGES, RODOPI MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT
Elena Bozhinova, Petar Zidarov

№ 40. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА БОГДАНИЦА, ОБЩ. САДОВО, КОНУШ, ИЗБЕГЛИИ, КОЗАНОВО, ГОРНОСЛАВ, ЗЛАТОВРЪХ И ТОПОЛОВО, ОБЩ. АСЕНОВГРАД, ОБЛ. ПЛОВДИВ 103
Чавдар Кирилов
FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF BOGDANITSA VILLAGE, SADOVO MUNICIPALITY, AND KONUSH, IZBEGLII, KOZANOVO, GORNOSLAV, ZLATOVRAH, AND TOPOLOVO VILLAGES, ASENOVGRAD MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT
Chavdar Kirilov

№ 41. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. БЕЛОЗЕМ, ОБЩ. РАКОВСКИ, ОБЛ. ПЛОВДИВ ... 108
Елена Божинова, Петър Зидаров

FIELD SURVEYS IN THE LAND OF BELOZEM VILLAGE, RAKOVSKI MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT
Elena Bozhinova, Petar Zidarov

№ 42. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧНА ЦЕНТРАЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ВИДЕН, ОБЩ. ПАВЕЛ БАНЯ, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА 110
Ангел Григоров, Меглена Първин
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC POWER PLANT IN THE LAND OF VIDEN VILLAGE, PAVEL BANYA MUNICIPALITY, STARA ZAGORA DISTRICT
Angel Grigorov, Meglena Parvin

№ 43. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С РЕКОНСТРУКЦИЯ НА ОБЩИНСКИ ПЪТ И ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕЛОАЛЕЯ В ОБЩ. КАЗАНЛЪК, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА 112
Ангел Григоров, Меглена Първин
FIELD SURVEYS RELATED TO THE RECONSTRUCTION OF A MUNICIPAL ROAD AND THE CONSTRUCTION OF A BIKE LANE IN KAZANLAK MUNICIPALITY, STARA ZAGORA DISTRICT
Angel Grigorov, Meglena Parvin

№ 44. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ПЪТЕН УЧАСТЪК ДЪБОВО – БОРУЩИЦА, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА 114
Мария Камишева
FIELD SURVEYS ALONG THE ROAD SECTION DABOVO – BORUSHTITSA, STARA ZAGORA DISTRICT
Mariya Kamisheva

№ 45. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧНА ЦЕНТРАЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РУПКИТЕ, ОБЩ. ЧИРПАН, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА 115
Нанси Маринова
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC POWER PLANT IN THE LAND OF RUPKITE VILLAGE, CHIRPAN MUNICIPALITY, STARA ZAGORA DISTRICT
Nansi Marinova

№ 46. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В СЕРВИТУТА НА НОВ ВЪЗДУШЕН ЕЛЕКТРОПРОВОД ОТ ПОДСТАНЦИЯ В С. ЦЕЛИНА, ОБЩ. ЧИРПАН, ДО ПОДСТАНЦИЯ „ДИМИТРОВГРАД“, ДИМИТРОВГРАД, ОБЩ. ДИМИТРОВГРАД, ОБЛ. ХАСКОВО 118
Петър Лещаков, Нанси Маринова
FIELD SURVEYS ALONG THE OVERHEAD POWER LINE FROM THE SUBSTATION IN THE LAND OF TSELINA VILLAGE, CHIRPAN MUNICIPALITY, TO THE “DIMITROVGRAD” SUBSTATION IN THE LAND OF DIMITROVGRAD, DIMITROVGRAD MUNICIPALITY, HASKOVO DISTRICT
Petar Leshtakov, Nansi Marinova

№ 47. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕ НА ВЪЗДУШНИ ЕЛЕКТРОПРОВОДИ В ОБЩИНИТЕ ХАСКОВО И СТАМБОЛОВО, ОБЛ. ХАСКОВО 122
Вероника Генчева, Ивет Кирилова
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF OVERHEAD POWER LINES IN THE LANDS OF HASKOVO AND STAMBOLOVO MUNICIPALITIES, HASKOVO DISTRICT 125
Veronika Gencheva, Ivet Kirilova

№ 48. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ И ВЕРИФИКАЦИЯ НА ДАННИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (LIDAR) ПО ПРОЕКТ „ИЗСЛЕДВАНЕ НА СУРОВИННИ ИЗТОЧНИЦИ И АНТИЧНА СЕЛИЩНА СТРУКТУРА В ЗЕМЛИЩА НА ИВАЙЛОВГРАД, С. СВИРАЧИ, С. КАМИЛСКИ ДОЛ И ВЪЛЧЕ ПОЛЕ, ОБЛАСТ ХАСКОВО“ 125
Пламен Георгиев, Станислав Илиев, Иван Иванов
FIELD SURVEYS AND VERIFICATION OF AIRBORNE LASER SCANNING (LIDAR) DATA UNDER THE PROJECT “STUDY OF RAW MATERIAL SOURCES AND ANCIENT SETTLEMENT STRUCTURE IN THE LANDS OF IVAYLOVGRAD, SVIRACHI, KAMILSKI DOL, AND VALCHE POLE VILLAGES, HASKOVO DISTRICT”
Plamen Georgiev, Stanislav Iliev, Ivan Ivanov

№ 49. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЛАСТ ХАСКОВО 128
Георги Нехризов, Юлия Цветкова, Ивет Кирилова, Вероника Генчева, Димитър Байраков

FIELD SURVEYS IN HASKOVO DISTRICT
Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova, Ivet Kirilova, Veronika Gencheva, Dimitar Bayrakov

№ 50. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧНИ ИНСТАЛАЦИИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МЛЕКАРЕВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА, ОБЛ. СЛИВЕН 131
Драгомир Марков, Генчо Димитров
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF PHOTOVOLTAIC INSTALLATIONS IN THE LAND OF MLEKAREVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY, SLIVEN DISTRICT
Dragomir Markov, Gencho Dimitrov

№ 51. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА БАНЯ И КОРТЕН, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА, ОБЛ. СЛИВЕН 132
Драгомир Марков, Христина Маркова
FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF BANYA AND KORTEN VILLAGES, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY, SLIVEN DISTRICT
Dragomir Markov, Hristina Markova

№ 52. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГЛУФИШЕВО, ОБЩ. СЛИВЕН, ОБЛ. СЛИВЕН 135
Веселин Игнатов, Теодора Недялкова, Богдан Атанасов, Петранка Неделчева, Клер Уатсон
FIELD SURVEYS IN THE LAND OF GLUFISHEVO VILLAGE, SLIVEN MUNICIPALITY, SLIVEN DISTRICT
Vesselin Ignatov, Teodora Nedyalkova, Bogdan Athanassov, Petranka Nedelcheva, Claire Watson

№ 53. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ПОДЗЕМЕН ЕЛЕКТРОПРОВОД В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА МОГИЛА И ЧАРГАН, ОБЩ. ТУНДЖА, И ЯМБОЛ, ОБЛ. ЯМБОЛ 139
Тодор Вълчев, Стефан Бакърджиев
FIELD SURVEYS ALONG THE ROUTE OF AN UNDERGROUND POWER LINE IN THE LANDS OF YAMBOL, MOGILA AND CHARGAN VILLAGES, TUNDZHA MUNICIPALITY, YAMBOL DISTRICT
Todor Valchev, Stefan Bakardzhiev

№ 54. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПОПОВО, ОБЩ. БОЛЯРОВО, ОБЛ. ЯМБОЛ 141
Тодор Вълчев, Борислава Павлова
FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LANDS OF POPOVO VILLAGE, BOLYAROVO MUNICIPALITY, YAMBOL DISTRICT
Todor Valchev, Borislava Pavlova

№ 55. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА СРЕДЕЦ 142
Иво Д. Чолаков, Пламена Дакашева
FIELD SURVEYS IN THE TERRITORY OF SREDETS MUNICIPALITY
Ivo D. Cholakov, Plamena Dakasheva

№ 56. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНИ НЕСЕБЪР И ПОМОРИЕ 146
Живко Узунов, Кръстю Чукалев
FIELD SURVEYS IN NESEBAR AND POMORIE MUNICIPALITIES
Zhivko Uzunov, Krastyu Chukalev

№ 57. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ПРОЕКТ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ВРЪЗКА МЕЖДУ ЖЕЛЕЗОПЪТНАТА ИНФРАСТРУКТУРА И ЛЕТИЩЕ БУРГАС, ОБЩ. БУРГАС 150
Мирослав Класнаков
FIELD SURVEYS UNDER A PROJECT FOR THE CONSTRUCTION OF A CONNECTION BETWEEN THE RAILWAY INFRASTRUCTURE AND BURGAS AIRPORT, BURGAS MUNICIPALITY
Miroslav Klasnakov

№ 58. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ВЪЗВИШЕНИЯТА НА МЕДЕН РИД ДО ДОЛНОТО ТЕЧЕНИЕ НА РЕКА РОПОТАМО, ЗЕМЛИЩА НА СЕЛАТА АТИЯ, ЧЕРНОМОРЕЦ, РАВАДИНОВО, ЗИДАРОВО И ВЪРШИЛО, ОБЩ. СОЗОПОЛ, ОБЛ. БУРГАС 151
Теодора Богданова, Димитър Недев
FIELD SURVEYS ON THE MEDEN RID RANGE DOWN TO THE LOWER COURSE OF THE ROPOTAMO RIVER, IN THE LANDS OF ATIYA, CHERNOMORETS, RAVADINOVO, ZIDAROVO, AND VARSHILO

VILLAGES, SOZOPOL MUNICIPALITY, BURGAS DISTRICT
Teodora Bogdanova, Dimitar Nedev

ГЕОФИЗИЧНИ И ДРУГИ НЕДЕСТРУКТИВНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
GEOPHYSICAL AND OTHER NON-DESTRUCTIVE INVESTIGATIONS

№ 59. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В М. КРЕМИКА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. БОХОТ, ОБЩ. ПЛЕВЕН 153
Георги Иванов, Никола Тонков, Антон Атанасов
GEOPHYSICAL SURVEYS IN THE KREMIKA LOCALITY, BOHOT VILLAGE, PLEVEN MUNICIPALITY
Georgi Ivanov, Nikola Tonkov, Anton Atanasov

№ 60. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА АНТИЧЕН КЕРАМИЧЕН ЦЕНТЪР В М. КЪРНА БУНАР / ВЪРБОВСКИ ЛИВАДИ (СЕКТОР ЗАПАД) КРАЙ ПАВЛИКЕНИ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 155
Ева Димитрова, Петя Илиева, Християн Цанков
GEOPHYSICAL SURVEYS OF AN ANCIENT CERAMIC PRODUCTION CENTRE IN KARNA BUNAR / VARBOVSKI LIVADI LOCALITY (WEST SECTOR) NEAR PAVLIKENI, VELIKO TARNOVO DISTRICT
Eva Dimitrova, Petya Ilieva, Christian Tzankov

№ 61. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В МЕСТНОСТИТЕ МЕЛНИЦАТА И ИРИГЬОЛ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. НОВГРАД, И ДВЕТЕ МОГИЛИ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ДЖУЛЮНИЦА, ОБЩ. ЦЕНОВО, ОБЛ. РУСЕ 157
Петър Зидаров, Свен Конрад, Рафаел Мюлер
GEOPHYSICAL SURVEYS IN MELNITSATA AND IRIGYOL LOCALITIES IN THE LAND OF NOVGRAD VILLAGE AND DVETE MOGILI LOCALITY IN THE LAND OF DZHULYUNITSA VILLAGE, TSENOVO MUNICIPALITY, RUSE DISTRICT
Petar Zidarov, Sven Conrad, Raphael Müller

№ 62. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ *EXTRA MUROS* НА НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. НИКЮП, ОБЩ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 162
Калин Чакъров, Никола Тонков, Антон Атанасов
GEOPHYSICAL SURVEYS *EXTRA MUROS* IN *NICOPOLIS AD ISTRUM* IN THE LAND OF NIKYUP VILLAGE, VELIKO TARNOVO MUNICIPALITY
Kalin Chakarov, Nikola Tonkov, Anton Atanasov

№ 63. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА УКРЕПЕН ОБЕКТ В М. ЛЪКО, ЗЕМЛИЩЕ НА С. САМОВОДЕНЕ, ОБЩ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 166
Калин Чакъров, Никола Тонков, Антон Атанасов
GEOPHYSICAL SURVEYS OF A FORTIFIED SITE IN LAKO LOCALITY, IN THE LAND OF SAMOVODENE VILLAGE, VELIKO TARNOVO MUNICIPALITY
Kalin Chakarov, Nikola Tonkov, Anton Atanasov

№ 64. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ „КОВАЧЕВСКО КАЛЕ“, ЗЕМЛИЩЕ НА ПОПОВО, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ 170
Олег Александров, Симеон Станчев, Никола Тонков
GEOPHYSICAL SURVEYS IN THE TERRITORY OF THE LATE ROMAN FORTRESS “KOVACHEVSKO KALE” IN THE LAND OF POPOVO, TARGOVISHTE DISTRICT
Oleg Alexandrov, Simeon Stanchev, Nikola Tonkov

№ 65. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. КАЛАКОЧ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. КОВАЧЕВЕЦ, ОБЩ. ПОПОВО, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ 174
Симеон Станчев, Християн Цанков, Атанас Кисьов
GEOPHYSICAL SURVEYS OF A BURIAL MOUND IN KALAKOCH LOCALITY IN THE LAND OF KOVACHEVETS VILLAGE, POPOVO MUNICIPALITY, TARGOVISHTE DISTRICT
Simeon Stanchev, Christian Tzankov, Atanas Kisyov

№ 66. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В М. БУЗАЛЪК, ЗЕМЛИЩЕ НА С. КАРДАМ, ОБЩ. ПОПОВО, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ 177
Симеон Станчев, Християн Цанков
GEOPHYSICAL SURVEYS IN THE BUZALAK LOCALITY IN THE LAND OF KARDAM VILLAGE, POPOVO

MUNICIPALITY, TARGOVISHTE DISTRICT
Simeon Stanchev, Christian Tzankov

№ 67. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ, ОБЛ. ШУМЕН 180
Петър Димитров, Петер Мило, Мария Манолова-Войкова
GEOPHYSICAL SURVEYS IN THE OUTER TOWN OF VELIKI PRESLAV, SHUMEN DISTRICT
Petar Dimitrov, Peter Milo, Mariya Manolova-Voykova

№ 68. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ ВОЙВОДА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ВОЙВОДА, ОБЩ. НОВИ ПАЗАР, ОБЛ. ШУМЕН 183
Станимир Стойчев, Християн Цанков
GEOPHYSICAL SURVEYS OF THE SITE “LATE ANTIQUE FORTRESS VOYVODA” IN THE LAND OF VOYVODA VILLAGE, NOVI PAZAR MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT
Stanimir Stoychev, Christian Tzankov

№ 69. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В ПЛИСКА, ОБЛ. ШУМЕН 185
Андрей Аладжов, Петер Мило, Томаш Тенцер, Ян Хавелка
GEOPHYSICAL SURVEYS IN PLISKA, SHUMEN DISTRICT
Andrey Aladzhov, Peter Milo, Tomáš Tencer, Jan Havelka

№ 70. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОСРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ В М. КАВЛАКЛАР ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК, ЗЕМЛИЩЕ НА НОВИ ПАЗАР, ОБЩ. НОВИ ПАЗАР, ОБЛ. ШУМЕН 190
Андрей Аладжов, Петер Мило, Томаш Тенцер
GEOPHYSICAL SURVEYS OF AN EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT IN KAVLAKLAR LOCALITY RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LAND OF NOVI PAZAR, NOVI PAZAR MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT .....
Andrey Aladzhov, Peter Milo, Tomáš Tencer

№ 71. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОСРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ (ЗАПАДЕН СЕКТОР) В М. КАВЛАКЛАР ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК, ЗЕМЛИЩЕ НА НОВИ ПАЗАР, ОБЩ. НОВИ ПАЗАР, ОБЛ. ШУМЕН 193
Станимир Стойчев
GEOPHYSICAL SURVEYS OF AN EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT (WEST SECTOR) IN KAVLAKLAR LOCALITY RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LAND OF NOVI PAZAR, NOVI PAZAR MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT .....
Stanimir Stoychev

№ 72. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РУЖИЦА, ОБЩ. НИКОЛА КОЗЛЕВО, ОБЛ. ШУМЕН 197
Станимир Стойчев, Християн Цанков
GEOPHYSICAL SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND FARM IN THE LANDS OF RUZHITSA VILLAGE, NIKOLA KOZLEVO MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT .....
Stanimir Stoychev, Christian Tzankov

№ 73. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ВЕКИЛСКИ, ОБЩ. НИКОЛА КОЗЛЕВО, ОБЛ. ШУМЕН 200
Станимир Стойчев, Християн Цанков
GEOPHYSICAL SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND FARM IN THE LANDS OF VEKILSKI VILLAGE, NIKOLA KOZLEVO MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT .....
Stanimir Stoychev, Christian Tzankov

№ 74. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В М. ИЗВОР, ЗЕМЛИЩЕ НА С. АЛДОМИРОВЦИ, ОБЩ. СЛИВНИЦА 202
Калина Петкова, Никола Тонков
GEOPHYSICAL SURVEYS IN IZVOR LOCALITY IN THE LAND OF ALDOMIROVTSI VILLAGE, SLIVNITSA MUNICIPALITY
Kalina Petkova, Nikola Tonkov

№ 75. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В М. ЧИТАЧКОТО, ВЕТРЕН, И М. КАЛДЪРМАТА, С. ВИНОГРАДЕЦ, ОБЩ. СЕПТЕМВРИ 205
Цветелина Славкова, Емил Нанков, Християн Цанков
GEOPHYSICAL SURVEYS IN CHITACHKOTO LOCALITY IN THE LAND OF VETREN AND KALDARMATA LOCALITY IN THE LAND OF VINOGRADETS VILLAGE, SEPTEMVRI MUNICIPALITY
Tsvetelina Slavkova, Emil Nankov, Christian Tzankov

№ 76. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК, ЗЕМЛИЩЕ НА ЯМБОЛ, ОБЛ. ЯМБОЛ 209
Тодор Вълчев, Никола Тонков, Антон Атанасов
GEOPHYSICAL SURVEYS OF A BURIAL MOUND RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LAND OF YAMBOL, YAMBOL DISTRICT
Todor Valchev, Nikola Tonkov, Anton Atanasov

ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ
UNDERWATER SURVEYS

№ 77. НЕДЕСТРУКТИВНИ ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА ОБЩИНИ КАВАРНА И ШАБЛА 211
Найден Прахов, Кирил Велковски
NON-DESTRUCTIVE UNDERWATER SURVEYS IN THE WATER AREA OF KAVARNA AND SHABLA MUNICIPALITIES
Nayden Prahov, Kiril Velkovski

№ 78. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ ПРИ ПРИСТАНИЩЕ „ОДЕСОС ПМБ“ В ИЗТОЧНИЯ КРАЙ НА ВАРНЕНСКОТО ЕЗЕРО 214
Калин Димитров, Найден Прахов, Желязко Желязков
UNDERWATER SURVEYS IN THE PORT OF “ODESSOS PMB” AT THE EASTERN END OF VARNA LAKE
Kalin Dimitrov, Nayden Prahov, Zhelyazko Zhelyazkov

№ 79. КОМПЛЕКСНИ ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА НОС КИЛЛИК (КИЛНИК – ПАЛЕЦА) ДО С. БЛИЗНАЦИ, ОБЩ. АВРЕН 216
Иван Христов
COMPLEX UNDERWATER SURVEYS IN THE WATER AREA OF CAPE KILLIK (KILNIK – PALETSA) NEAR BLIZNATSI VILLAGE, AVREN MUNICIPALITY
Ivan Hristov

№ 80. КОМПЛЕКСНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АКВАТОРИЯТА НА „СТАРИНЕН ГРАД НЕСЕБЪР“ 220
Найден Прахов, Калин Димитров
COMPLEX ARCHAEOLOGICAL SURVEY IN THE WATER AREA OF “THE ANCIENT TOWN OF NESEBAR”
Nayden Prahov, Kalin Dimitrov

№ 81. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ ПРИ ПРИСТАНИЩЕ „КРЗ ПОРТ БУРГАС“ 224
Желязко Желязков, Найден Прахов, Кирил Велковски
UNDERWATER SURVEYS IN “KRZ PORT BURGAS” HARBOUR
Zhelyazko Zhelyazkov, Nayden Prahov, Kiril Velkovski

№ 82. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ПРОЕКТ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ЛОДКОСТОЯНКА В КВ. „КОМЛУКА“, БУРГАС 225
Желязко Желязков, Найден Прахов, Кирил Велковски
UNDERWATER SURVEYS RELATED TO A PROJECT FOR THE CONSTRUCTION OF A BOAT DOCK IN THE KOMLUKA NEIGHBOURHOOD, BURGAS
Zhelyazko Zhelyazkov, Nayden Prahov, Kiril Velkovski

№ 83. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА ОСТРОВ СВ. СВ. КИРИК И ЮЛИТА 226
Калин Димитров, Найден Прахов, Маргарит Дамянов, Ивелина Петкова, Кирил Велковски, Христина Василева, Надежда Карастоянова

UNDERWATER SURVEYS IN THE WATER AREA AROUND STS KIRIK AND JULITA ISLAND
Kalin Dimitrov, Nayden Prahov, Margarit Damyanov, Ivelina Petkova, Kiril Velkovski, Hristina Vasileva, Nadezhda Karastoyanova

№ 84. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПОТЪНАЛИЯ КОРАБ ОТ ОСМАНСКАТА ЕПОХА „УРДОВИЗА“ В ЮЖНИЯ КИТЕНСКИ ЗАЛИВ 232
Драгомир Гърбов, Крум Бъчваров, Найден Прахов, Павел Георгиев, Иън Маклауд, Андрю Видука, Брад Дънкан, Дана Златанова, Ивелина Петкова, Желязко Желязков, Момчил Панайотов, Николай Цветанов, Надежда Карастоянова, Мариана Бъчварова
UNDERWATER SURVEYS OF THE OTTOMAN-AGE SHIPWRECK URDOVIZA IN THE SOUTH BAY OF KITEN.....
Dragomir Garbov, Kroum Batchvarov, Nayden Prahov, Pavel Georgiev, Ian MacLeod, Andrew Viduka, Brad Duncan, Dana Zlatanova, Ivelina Petkova, Zhelyazko Zhelyazkov, Momchil Panayotov, Nickolay Tsvetanov, Nadezhda Karastoyanova, Mariana Batchvarova

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ
ARCHAEOLOGICAL MONITORINGS

№ 85. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК 1 ОТ ПЪТ I-1 (E-79) ВИДИН – МОНТАНА, ОБЛ. ВИДИН 236
Жени Василева, Николай Казашки
ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN SECTION 1 OF I-1 (E-79) VIDIN – MONTANA ROAD, VIDIN DISTRICT.....
Zheni Vasileva, Nikolay Kazashki

№ 86. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ „РИМСКА КРАЙПЪТНА СТАНЦИЯ *AD PUTEA*“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. РИБЕН, ОБЩ. ДОЛНА МИТРОПОЛИЯ, ОБЛ. ПЛЕВЕН..... 238
Павел Попов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF THE SITE “ROMAN ROADSIDE STATION *AD PUTEA*” IN THE LAND OF RIBEN VILLAGE, DOLNA MITROPOLIA MUNICIPALITY, PLEVEN DISTRICT
Pavel Popov

№ 87. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ ПОЧИСТВАНЕ НА РАСТИТЕЛНОСТ НА ОБЕКТ „ХОТНИЦА – ВОДОПАДА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ХОТНИЦА, ОБЩ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 240
Александър Чохаджиев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING VEGETATION CLEARING AT THE SITE “HOTNITSA – VODOPADA” IN THE LAND OF HOTNITSA VILLAGE, VELIKO TARNOVO MUNICIPALITY
Alexander Chohadzhiev

№ 88. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ СТРОИТЕЛСТВО И РЕКОНСТРУКЦИЯ НА ВОДОПРОВОДНИ И КАНАЛИЗАЦИОННИ КОЛЕКТОРИ ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО 241
Деян Рабовянов, Пламен Дойчев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING THE CONSTRUCTION AND RECONSTRUCTION OF WATER SUPPLY AND SEWER COLLECTORS IN VELIKO TARNOVO
Deyan Rabovyanov, Plamen Doychev

№ 89. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В М. БЕЛИЯ ПЪТ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ДЖУЛЮНИЦА, ОБЩ. ЛЯСКОВЕЦ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 243
Илиян Петракиев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN BELIYA PAT LOCALITY IN THE LAND OF DZHULYUNITSA VILLAGE, LYASKOVETS MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT
Iliyan Petrakiev

№ 90. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „ПЕТЪР ВИЧЕВ“ № 41, СИЛИСТРА 245
Кристиан Михайлов, Светлана Ганчева
ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING CONSTRUCTION WORKS AT 41 PETAR VICHEV STR., SILISTRA

Kristian Mihaylov, Svetlana Gancheva

№ 91. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ АВАРИЙНИ РЕМОНТИ ПО ВИК МРЕЖАТА НА ТЕРИТОРИЯТА НА ИАР „АНТИЧНА СЕРДИКА И СРЕДНОВЕКОВЕН СРЕДЕЦ“, СОФИЯ 246
Александър Станев, Елена Николова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING EMERGENCY REPAIRS ON THE WATER SUPPLY AND SEWER NETWORK WITHIN THE TERRITORY OF ANCIENT *SERDICA* AND MEDIEVAL SREDETS RESERVE, SOFIA
Alexander Stanev, Elena Nikolova

№ 92. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ЧАСТ ОТ СЕВЕРНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА ОТ СЕВЕРНОТО РАЗШИРЕНИЕ НА СЕРДИКА, СОФИЯ 248
Елена Николова, Александър Станев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF A SECTION OF THE NORTHERN FORTIFICATION WALL FROM THE NORTHERN EXTENSION OF *SERDICA*, SOFIA
Elena Nikolova, Alexander Stanev

№ 93. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ В ИЗТОЧНИЯ НЕКРОПОЛ НА СЕРДИКА, ИАР „АНТИЧНА СЕРДИКА И СРЕДНОВЕКОВЕН СРЕДЕЦ“, СОФИЯ 250
Елена Николова, Александър Станев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION WORKS IN THE EASTERN NECROPOLIS OF *SERDICA* WITHIN THE TERRITORY OF ANCIENT *SERDICA* AND MEDIEVAL SREDETS RESERVE, SOFIA
Elena Nikolova, Alexander Stanev

№ 94. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ В СУТЕРЕНА НА ЦЕНТРАЛНИ ХАЛИ, СОФИЯ 252
Полина Стоянова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION WORKS IN THE BASEMENT OF THE CENTRAL MARKET HALL, SOFIA
Polina Stoyanova

№ 95. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА АНТИЧНА СЕЛИЩНА СТРУКТУРА В ПЕРНИК 254
Орлин Рачев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF AN ANCIENT SETTLEMENT STRUCTURE IN PERNIK
Orlin Rachev

№ 96. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В САПАРЕВА БАНЯ, ОБЛ. КЮСТЕНДИЛ 255
Димитрина Павлова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN SAPAREVA BANYA, KYUSTENDIL DISTRICT
Dimitrina Pavlova

№ 97. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ХЕРАКЛЕЯ СИНТИКА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. РУПИТЕ, ОБЩ. ПЕТРИЧ 256
Светла Петрова, Антон Ковачев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF *HERACLEA SINTICA* IN THE LAND OF RUPITE VILLAGE, PETRICH MUNICIPALITY
Svetla Petrova, Anton Kovachev

№ 98. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ СТРОИТЕЛСТВОТО НА ЯЗ. „ЛУДА ЯНА“, ОБЩ. ПАНАГЮРИЩЕ 258
Радослав Александров, Атанас Данов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING THE CONSTRUCTION OF LUDA YANA DAM, PANAGYURISHTE MUNICIPALITY
Radoslav Aleksandrov, Atanas Danov

№ 99. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „ЙОСИФ ШНИТЕР“ № 4, ПЛОВДИВ 261
Елена Божинова, Иван Михалков
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 4 JOSEF SCHNITTER STR., PLOVDIV
Elena Bozhinova, Ivan Mihalkov

№ 100. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „СЪБОРНА“ № 14А, ПЛОВДИВ 263
Елена Божинова, Камен Станев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 14A SABORNA STR., PLOVDIV
Elena Bozhinova, Kamen Stanev

№ 101. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ЖП УЧАСТЪК ОРИЗОВО – МИХАЙЛОВО, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА 264
Нанси Маринова, Радослав Александров
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG THE ROUTE OF THE ORIZOVO – MIHAILOVO RAILWAY SECTION, STARA ZAGORA DISTRICT
Nansi Marinova, Radoslav Aleksandrov

№ 102. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „ЦАР ИВАН ШИШМАН“ № 66, СТАРА ЗАГОРА..... 266
Мария Камишева, Величка Мартинова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 66 TSAR IVAN SHISHMAN STR., STARA ZAGORA
Mariya Kamisheva, Velichka Martinova

№ 103. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „МАНАСТИРСКА“, ПОМОРИЕ..... 268
Марио Иванов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT MANASTIRSKA STR., POMORIE
Mario Ivanov

II. ПРАИСТОРИЯ
II. PREHISTORY

№ 1. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ И ОБРЕДЕН ЦЕНТЪР В М. ВАЛОГА (ДОЛНАТА ЛЪКА) КРАЙ С. ОХОДЕН, ОБЩ. ВРАЦА 271
Георги Ганецовски, Вивиана Митева
PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT AND RITUAL CENTRE IN THE VALOGA (DOLNATA LAKA) LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF OHODEN, VRATSA MUNICIPALITY
Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva

№ 2. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ 274
Васил Николов, Десислава Такорова, Емилия Сиракова, Тодор Дяков, Виолета Стоицова
EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA
Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Emiliya Sirakova, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova

№ 3. РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ В М. РАВЕН, С. БРЕЖАНИ, ОБЩ. СИМИТЛИ, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД 279
Малгожата Гребска-Кулов, Таня Джанфезова, Галя Вандева, Мария Гюрова, Елена Маринова
EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT AT BREZHANI – RAVEN LOCALITY, SIMITLY MUNICIPALITY, BLAGOEVGRAD DISTRICT
Małgorzata Grębska-Kulow, Tanya Dzhanfezova, Galya Vandeva, Maria Gurova, Elena Marinova

№ 4. РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ПРИ НОВА НАДЕЖДА..... 284
Крум Бъчваров, Георги Кацаров, Николина Николова, Атанас Цурев, Ралф Глезер
THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF NOVA NADEZHDA
Krum Bacvarov, Georgi Katsarov, Nikolina Nikolova, Atanas Tsurev, Ralf Gleser

№ 5. КАЗЛАЧА: АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕОЛИТНИТЕ КРЪГОВИ РОВОВИ ОГРАЖДЕНИЯ..... 289
Виктория Д. Петрова, Тодор Вълчев
KAZLACHA: ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE NEOLITHIC CIRCULAR DITCH ENCLOSURES
Viktoria D. Petrova, Todor Valchev

№ 6. НЕОЛИТЕН ОБЕКТ ДО БОРИКА, ИХТИМАНСКО 292
Галина Самичкова, Виолета Стоицова, Никола Тонков, Антон Атанасов
NEOLITHIC SITE NEAR BORIKA, IHTIMAN

Galina Samichkova, Violeta Stoitsova, Nikola Tonkov, Anton Atanasov

№ 7. НЕОЛИТЕН ОБЕКТ ДО ЖИВКОВО, ИХТИМАНСКО 298
Васил Николов, Галина Самичкова, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Стоян Трифонов
NEOLITHIC SITE NEAR ZHIVKOVO, IHTIMAN
Vassil Nikolov, Galina Samichkova, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova, Stoian Trifonov

№ 8. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В М. КАВАЦИТЕ (СОЛИНАРИЯ), СОЗОПОЛ 302
Кръстина Панайотова, Павлина Девлова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE KAVATSITE (SOLINARIA) LOCALITY, SOZOPOL
Krastina Panayotova, Pavlina Devlova

№ 9. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПЛОСКАТА МОГИЛА, ПЛОВДИВ 307
Десислава Давидова, Стоян Иванов
RESCUE EXCAVATIONS AT PLOSKATA MOGILA TELL IN PLOVDIV
Desislava Davidova, Stoyan Ivanov

№ 10. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПРАИСТОРИЧЕСКА СЕЛИЩНА МОГИЛА ЛОПКИТЕ, ПРИ С. ДОЛНОСЛАВ, ОБЩ. АСЕНОВГРАД 310
Десислава Давидова, Стоян Иванов
RESCUE EXCAVATIONS AT THE PREHISTORIC LOPKITE TELL, NEAR THE VILLAGE OF DOLNOSLAV, ASENOVGRAD MUNICIPALLITY
Desislava Davidova, Stoyan Ivanov

№ 11. СЕЛИЩНА МОГИЛА ЮНАЦИТЕ, ПАЗАРДЖИШКО: ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНИЯ ПЛАСТ 312
Камен Бояджиев, Валери Петров
TELL YUNATSITE, PAZARDZHIK REGION: EXCAVATIONS OF THE CHALCOLITHIC LAYER
Kamen Boyadzhiev, Valeri Petrov

№ 12. КОЗАРЕВА МОГИЛА – СЕЛИЩНА МОГИЛА И НЕКРОПОЛ ОТ ЕНЕОЛИТА, РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА И ЕЛИНИЗМА 317
Петя Георгиева, Веселин Данов, Йордан Милев
KOZAREVA MOGILA – A SETTLEMENT MOUND AND NECROPOLIS FROM THE ENEOLITHIC, THE EARLY BRONZE AGE AND THE HELLENISTIC PERIOD
Petya Georgieva, Veselin Danov, Yordan Milev

№ 13. РАЗКОПКИ НА ВАРНЕНСКИЯ ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ 321
Владимир Славчев, Виктория Русева
EXCAVATIONS AT THE VARNA CHALCOLITHIC CEMETERY
Vladimir Slavchev, Victoria Russeva

№ 14. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ГОЛЕМИЯ ОСТРОВ ПРИ С. ДУРАНКУЛАК 326
Иван Вайсов, Владимир Славчев, Габриела Джурковска
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT GOLEMIJA OSTROV NEAR DURANKULAK
Ivan Vajsov, Vladimir Slavchev, Gabriela Djurkovska

№ 15. ТЕРЕННО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНО СЕЛИЩЕ В М. КОРИЯТА ДО СУВОРОВО 330
Владимир Славчев, Станимир Първанов, Мария Гюрова
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC SETTLEMENT IN THE KORIATA LOCALITY NEAR SUVOROVO
Vladimir Slavchev, Stanimir Parvanov, Maria Gurova

№ 16. ПРАИСТОРИЧЕСКИ СОЛОДОБИВЕН И ГРАДСКИ ЦЕНТЪР ПРОВАДИЯ-СОЛНИЦАТА 335
Васил Николов, Галина Самичкова, Петър Лещаков, Николай Христов, Тодор Дяков, Маргарита Люнчева, Севдалина Цанева, Стоян Трифонов, Виолета Стоицова, Дениз Кая, Орхан Кая, Мария Славкова, Антон Атанасов, Катлийн Максуини, Валентин Тодоров
THE PREHISTORIC SALT-PRODUCING AND URBAN CENTRE OF PROVADIA-SOLNITSATA
Vassil Nikolov, Galina Samichkova, Petar Leshtakov, Nikolay Hristov, Todor Dyakov, Margarita Lyuncheva,

Sevdalina Tsaneva, Stoyan Trifonov, Violeta Stoitsova, Deniz Kaya, Orhan Kaya, Maria Slavkova, Anton Atanasov, Kathleen McSweeney, Valentin Todorov

№ 17. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА НУРИЮК В М. ЧАНАДЖИК, С. СУШИНА, ОБЛ. ШУМЕН 339
Стефан Чохаджиев, Антон Атанасов, Драган Илиев, Нина Михайлова
PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC TELL SITE NURIYUK, IN THE CHANADZHIK LOCALITY, SUSHINA VILLAGE, SHUMEN DISTRICT
Stefan Chohadzhiev, Anton Atanasov, Dragan Iliev, Nina Mihaylova

№ 18. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА БЪЗОВЕЦ 343
Димитър Чернаков, Десислава Христова, Мария Гюрова
CHALCOLITHIC TELL BAZOVETS
Dimitar Chernakov, Desislava Hrisotva, Maria Gurova

№ 19. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА МНОГОСЛОЕН ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ЧИРПАН 347
Петър Лещаков, Никола Тонков, Антон Атанасов, Нанси Маринова
GEOPHYSICAL SURVEY OF A MULTILAYER SITE IN THE VICINITY OF CHIRPAN
Petar Leshtakov, Nikola Tonkov, Anton Atanasov, Nansi Marinova

№ 20. НЕДЕСТРУКТИВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ (МАГНИТНА ГРАДИОМЕТРИЯ) НА РАННОХАЛКОЛИТНИЯ ОБЕКТ МОЩАНЕЦ-ЧУКАТА, ОБЩ. БЛАГОЕВГРАД 351
Крум Бъчваров, Никола Тонков, Георги Кацаров, Петър Лещаков, Атанас Цурев
NON-DESTRUCTIVE ARCHAEOLOGICAL SURVEY (MAGNETIC GRADIOMETRY) OF THE EARLY COPPER AGE SITE OF MOSHTANETS-CHUKATA, BLAGOEVGRAD MUNICIPALITY
Krum Bacvarov, Nikola Tonkov, Georgi Katsarov, Petar Leshtakov, Atanas Tsurev

№ 21. ДИСТАНЦИОННО ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА БРЕНИЦА И ПРИЛЕЖАЩАТА Ѝ ТЕРИТОРИЯ 354
Володя Попов, Иван Вайсов, Християн Цанков, Петя Ангелова
REMOTE GEOPHYSICAL SURVEY OF THE PREHISTORIC TELL BRENITSA AND ITS SURROUNDING AREA
Volodya Popov, Ivan Vajsov, Christian Tzankov, Petya Angelova

№ 22. ДИСТАНЦИОННО НЕДЕСТРУКТИВНО ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ГОРСКИ СЕНОВЕЦ И АРЕАЛА ОКОЛО НЕЯ 358
Володя Попов, Иван Вайсов, Петер Мило, Християн Цанков
REMOTE NON-DESTRUCTIVE GEOPHYSICAL SURVEY OF THE GORSKI SENOVETS TELL AND THE SURROUNDING AREA
Volodya Popov, Ivan Vajsov, Peret Milo, Christian Tzankov

III. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ
III. THRACIAN ARCHAEOLOGY

РАННА И СРЕДНА БРОНЗОВА ЕПОХА
EARLY AND MIDDLE BRONZE AGE

№ 1. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ДО С. БОГДАН, ОБЩ. КАРЛОВО 363
Мартин Христов, Иван Иванов, Николай Спасов
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF AN EBA SETTLEMENT NEAR BOGDAN VILLAGE, KARLOVO MUNICIPALITY
Martin Hristov, Ivan Ivanov, Nikolay Spassov

№ 2. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПЛАСТ ОТ ХОЛОЦЕНА В ПЕЩЕРА МАГУРАТА 366
Ваня Ставрева, Ивайло Крумов

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE HOLOCENE LAYER IN THE MAGURA CAVE
Vanya Stavreva, Ivaylo Krumov

№ 3. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА ГЪЛЪБОВО 371
Красимир Лещаков
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT TELL GALABOVO
Krassimir Leshtakov

№ 4. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА КАРНОБАТ, ОБЛ. БУРГАС 375
Росица Христова
RESCUE SURVEY OF AN EARLY BRONZE AGE SITE IN THE LAND OF KARNOBAT, BURGAS DISTRICT
Rositsa Hristova

№ 5. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. БУТАН, ОБЩ. КОЗЛОДУЙ, ОБЛ. ВРАЦА 378
Стефан Александров, Николай Казашки, Надежда Атанасова
RESCUE EXCAVATIONS OF AN EARLY BRONZE AGE TUMULUS NEAR BUTAN VILLAGE, KOZLODUY MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT
Stefan Alexandrov, Nikolay Kazashki, Nadezhda Atanassova

№ 6. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАНАСТИРИЩЕ, ОБЩ. ХАЙРЕДИН, ОБЛ. ВРАЦА 379
Стефан Александров, Николай Казашки, Надежда Атанасова
RESCUE EXCAVATIONS OF AN EARLY BRONZE AGE TUMULUS NEAR MANASTIRISHTE VILLAGE, HAYREDIN MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT
Stefan Alexandrov, Nikolay Kazashki, Nadezda Atanassova

№ 7. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА НАДГРОБНА МОГИЛА И ОКОЛОМОГИЛНО ПРОСТРАНСТВО В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЧАРГАН, ОБЩ. ТУНДЖА, ОБЛ. ЯМБОЛ 381
Стефан Бакърджиев, Явор Русев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A TUMULUS AND ITS SURROUNDINGS NEAR CHARGAN VILLAGE, TUNDZHA MUNICIPALITY, YAMBOL DISTRICT
Stefan Bakardzhiev, Yavor Rusev

№ 8. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА И КЪСНОРИМСКИЯ ПЕРИОД, С. КОНЬОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА 384
Красимир Велков, Татяна Кънчева-Русева
RESCUE ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF A BRONZE AGE AND LATE ROMAN PERIOD SITE IN THE LAND OF KONYOVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY
Krasimir Velkov, Tatyana Kancheva-Ruseva

КЪСНА БРОНЗОВА И РАННА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХИ
LATE BRONZE AND EARLY IRON AGES

№ 9. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДРАГОВИЩИЦА, ОБЩ. КОСТИНБРОД 387
Мартин Христов, Иван Иванов, Илия Киров, Яна Мутафчиева, Веселина Димитрова, Мария Гюрова, Росица Кендерова, Ханна Христова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF A LATE BRONZE AGE SITE IN THE LAND OF DRAGOVISHTICA VILLAGE, KOSTINBROD MUNICIPALITY
Martin Hristov, Ivan Ivanov, Iliya Kirov, Yana Mutafchieva, Veselina Dimitrova, Maria Gurova, Rositsa Kenderova, Hanna Hristova

№ 10. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ 01 ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КАМЕНОВО, ОБЩ. КУБРАТ 391
Петър Минков, Жени Василева, Деница Сандева, Иван Иванов
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF BRONZE AGE SITE 01 IN THE LAND OF KAMENOVO VILLAGE, KUBRAT MUNICIPALITY

Petar Minkov, Zheni Vasileva, Denitsa Sandeva, Ivan Ivanov

№ 11. НЕКРОПОЛ ОТ II ХИЛЯДОЛЕТИЕ ПР. ХР. ДО С. БАЛЕЙ (СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ) 395
Стефан Александров, Николай Казашки, Георги Иванов, Таня Христова
A 2ND MILLENNIUM BC NECROPOLIS NEAR BALEY VILLAGE (NORTHWEST BULGARIA)
Stefan Alexandrov, Nikolay Kazashki, Tanya Hristova, Georgi Ivanov

№ 12. ОБЕКТ ОТ II – I ХИЛЯДОЛЕТИЕ ПР. ХР. В М. БРЕСТО, ЗЕМЛИЩЕ НА С. БАНЯ, ОБЩ. РАЗЛОГ..... 397
Богдан Атанасов, Живко Узунов, Мален Леппек, Илия Кулов, Филип Щокхамер
A 2ND – 1ST MILLENNIUM BC SITE IN THE BRESTO LOCALITY, LAND OF BANYA VILLAGE, RAZLOG MUNICIPALITY
Bogdan Athanassov, Zhivko Uzunov, Maleen Leppek, Iliya Kulov, Philipp Stockhammer

№ 13. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КРИВА БАРА, ОБЩ. КОЗЛОДУЙ, ОБЛ. ВРАЦА 402
Ваня Петрова, Деница Илиева
RESCUE EXCAVATIONS AT A SITE IN THE LAND OF KRIVA BARA VILLAGE, KOZLODUY MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT
Vanya Petrova, Denitsa Ilieva

№ 14. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА МНОГОСЛОЙНО ОТКРИТО СЕЛИЩЕ КРАЙ С. СКУТАРЕ, ОБЩ. МАРИЦА, ОБЛ. ПЛОВДИВ 406
Елена Божинова, Петър Зидаров
RESCUE EXCAVATIONS OF A MULTILAYER OPEN SETTLEMENT NEAR SKUTARE VILLAGE, MARITSA MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT
Elena Bozhinova, Petar Zidarov

№ 15. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПЕЩЕРНО ОБИТАЛИЩЕ „ЧАЯ“, М. БАБИНА ВОДА, ЧЕПЕЛАРЕ..... 410
София Христева
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION AT THE CHAYA CAVE DWELLING, BABINA VODA LOCALITY, CHEPELARE
Sophia Hristeva

№ 16. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА ПРИ С. КАЛОТИНА, ОБЩ. ДРАГОМАН.....414
Пламен Георгиев, Петър Минков
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A SETTLEMENT FROM THE EARLY IRON AGE NEAR KALOTINA VILLAGE, DRAGOMAN MUNICIPALITY
Plamen Georgiev, Petar Minkov

№ 17. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА И РИМСКИЯ ПЕРИОД В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДЪРМАНЦИ, ОБЩ. МЕЗДРА 418
Георги Ганецовски, Вивиана Митева, Петя Аспарухова
RESCUE EXCAVATIONS AT AN EARLY IRON AGE AND ROMAN PERIOD SITE IN THE LAND OF DARMANTSI VILLAGE, MEZDRA MUNICIPALITY
Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva, Petya Asparuhova

№ 18. НЕКРОПОЛ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА ПРИ С. ВРАБЧА, ОБЩ. ТРЪН, ОБЛ. ПЕРНИК..... 422
Филип Михайлов, Филип Мачев, Надежда Атанасова, Яна Радулова
EARLY IRON AGE NECROPOLIS NEAR VRABCHA VILLAGE, TRAN MUNICIPALITY, PERNIK DISTRICT
Philip Mihaylov, Philip Machev, Nadezhda Atanasova, Yana Radulova

№ 19. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕКРОПОЛ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПАЛАТ, ОБЩ. СТРУМЯНИ 426
Величка Костова, Георги Лазарски
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF AN EARLY IRON AGE NECROPOLIS IN THE LAND

OF PALAT VILLAGE, STRUMYANI MUNICIPALITY
Velichka Kostova, Georgi Lazarski

КЪСНА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА
LATE IRON AGE

ГРАДОВЕ И УКРЕПЕНИ ОБЕКТИ
URBAN SETTLEMENTS AND FORTIFIED SITES

№ 20. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИЯ ГРАД ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В АР „СБОРЯНОВО“ 429
Даниела Стоянова, Мария Николаева, Калин Маджаров, Велислав Бонев, Петя Илиева, Теодора Василева, Християн Узунов
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE THRACIAN CITY FROM THE HELLENISTIC PERIOD IN SBORYANOVO ARCHAEOLOGICAL RESERVE
Daniela Stoyanova, Maria Nikolaeva, Kalin Madzharov, Velislav Bonev, Petya Ilieva, Teodora Vassileva, Christian Uzunov

№ 21. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ЕМПОРИОН ПИСТИРОС В КВ. E13. СЕКТОР „КРЕПОСТНА СТЕНА“ 434
Емил Нанков
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE *EMPORION PISTIROS* IN GRID SQUARE E13. EAST FORTIFICATION WALL SECTOR
Emil Nankov

№ 22. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ЕМПОРИОН ПИСТИРОС. ЮГОИЗТОЧЕН СЕКТОР 439
Алексей Гоцев, Цветелина Славкова
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT *EMPORION PISTIROS*. SOUTHEASTERN SECTOR
Alexey Gotsev, Tsvetelina Slavkova

№ 23. УКРЕПЕН ОБЕКТ В М. СВ. АРХАНГЕЛ, С. ДЪБНИЦА, ОБЩ. ГЪРМЕН 442
Илия Киров, Михаил Ваклинов, Яна Мутафчиева
A FORTIFIED SITE IN ST ARCHANGEL LOCALITY, DUBNITSA VILLAGE, GARMEN MUNICIPALITY
Ilia Kirov, Mihail Vaklinov, Yana Mutafchieva

№ 24. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА УКРЕПЕН ОБЕКТ „СВ. СПАС“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЛАСКАРЕВО, ОБЩ. САНДАНСКИ, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД 447
Емил Нанков, Филип Колев
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF “ST SPAS” FORTIFIED SITE IN THE LAND OF LASKAREVO VILLAGE, SANDANSKI MUNICIPALITY, BLAGOEVGRAD DISTRICT
Emil Nankov, Philip Kolev

ИЗВЪНГРАДСКИ СЕЛИЩА И СВЕТИЛИЩА
NON-URBAN SETTLEMENTS AND SANCTUARIES

№ 25. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА КРАЙ С. ПАУНОВО, ОБЩ. ИХТИМАН 452
Божидар Драганов, Велина Будакова, Екатерина Митринова, Зорница Кръстева
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A LATE IRON AGE SITE NEAR PAUNOVO VILLAGE, IHTIMAN MUNICIPALITY
Bozhidar Draganov, Velina Budakova, Ekaterina Mitrinova, Zornitsa Krasteva

№ 26. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА, ЖЕЛЯЗНАТА И РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СВОБОДА, ОБЩИНА ЧИРПАН 456
Красимир Ников, Велина Будакова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A LATE BRONZE AGE, IRON AGE AND ROMAN PERIOD SITE IN THE LAND OF SVOBODA VILLAGE, CHIRPAN MUNICIPALITY
Krassimir Nikov, Velina Budakova

№ 27. РОВ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА И ЯМНО СВЕТИЛИЩЕ ОТ КЛАСИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. МАРИНОВ ДОЛ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАЛОМИРОВО, ОБЩ. ЕЛХОВО 460
Деян Дичев
EARLY BRONZE AGE DITCH AND A PIT SANCTUARY FROM THE CLASSICAL ERA IN MARINOV DOL LOCALITY IN THE LAND OF MALOMIROVO VILLAGE, ELHOVO MUNICIPALITY
Deyan Dichev

№ 28. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. КАЛИТИНОВО, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА 464
Татяна Кънчева-Русева, Константин Господинов
RESCUE ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF A LIA SITE IN THE LAND OF KALITINOVO VILLAGE, STARA ZAGORA MUNICIPALITY
Tatyana Kancheva-Ruseva, Konstantin Gospodinov

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ
NECROPOLEIS AND TUMULI

№ 29. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ „ГОЛЯМАТА МОГИЛА“ В КВ. „ИНДУСТРИАЛНА ЗОНА – ЮГ“, ПЛОВДИВ 465
Костадин Кисьов, Любомир Мерджанов
ARCHAEOLOGICAL SITE “GOLYAMATA MOGILA” IN THE SOUTHERN INDUSTRIAL ZONE, PLOVDIV
Kostadin Kisyov, Lyubomir Merdzhanov

№ 30. НАДГРОБНА МОГИЛА СЪС ЗИДАН ГРОБ СЪС СТЕНОПИСИ ПРИ С. ТЕКЕТО, ОБЩ. ХАСКОВО ... 468
Георги Нехризов
A TUMULUS WITH A STONE-BUILT GRAVE WITH WALL PAINTINGS NEAR TEKETO VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY
Georgi Nekhrizov

№ 31. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ГРОБНИЧНО-КУЛТОВ КОМПЛЕКС ОТ ПОСЛЕДНАТА ТРЕТА НА IV В. ПР. ХР. В МОГИЛА ОСТРУША 472
Меглена Първин
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF A TOMB AND CULT COMPLEX FROM THE LAST THIRD OF THE 4TH C. BC IN THE OSTRUSHA TUMULUS
Meglena Parvin

№ 32. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКА ГРОБНИЦА В М. ПОД ВАДАТА, В ЗЕМЛИЩЕТО НА ВЕТРЕН, ОБЩ. СЕПТЕМВРИ 474
Вяра Петрова, Цветелина Славкова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A THRACIAN TOMB IN THE POD VADATA LOCALITY, IN THE LAND OF VETREN, SEPTEMVRI MUNICIPALITY
Vyara Petrova, Tsvetelina Slavkova

№ 33. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА БЕЛОВО, ОБЩ. БЕЛОВО, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК 478
Емил Нанков, Цветелина Славкова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A MOUND IN THE LAND OF BELOVO, BELOVO MUNICIPALITY, PAZARDZHIK DISTRICT
Emil Nankov, Tsvetelina Slavkova

ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ БЕЗ УСТАНОВЕНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ СТРУКТУРИ
FIELD SURVEYS WITH NO ARCHAEOLOGICAL STRUCTURES ATTESTED

№ 34. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ 1 ПРИ С. ЧИРЕН, ОБЩ. ВРАЦА 483
Живко Узунов, Елица Димитрова-Николова, Андрей Стефанов, Биляна Костова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE 1 NEAR CHIREN VILLAGE, VRATSA UNICIPALITY
Zhivko Uzunov, Elitsa Dimitrova-Nikolova, Andrey Stefanov, Bilyana Kostova

I. АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ

№ 1. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ЖЕЛЕЗОПЪТНА ЛИНИЯ МЕЗДРА – МЕДКОВЕЦ

Стефан Александров, Владислав Живков

Терените издирвания по протежение на проектно трасе на железопътен участък Мездра – Медковец (км 0+975 до км 84+925) се проведоха в периода 07.04. – 04.05.2023 г. съгласно договор между НАИМ – БАН и НКЖИ. То започва от жп гара Мездра и достига до жп гара Медковец. В границите на това трасе (или в близост до него) бяха регистрирани 29 археологически обекта (обр. 1). Въз основа на информацията от терена, вида на обектите, степента на застрашеност и възможностите на проведените недеструктивни проучвания, са предложени мерки за опазване на паметниците, съобразени с изискванията на Закона за културното наследство. Обектите са номерирани с последователни номера, от изток на запад, като в хронологическо отношение обхващат периоди от неолита до Късното средновековие.

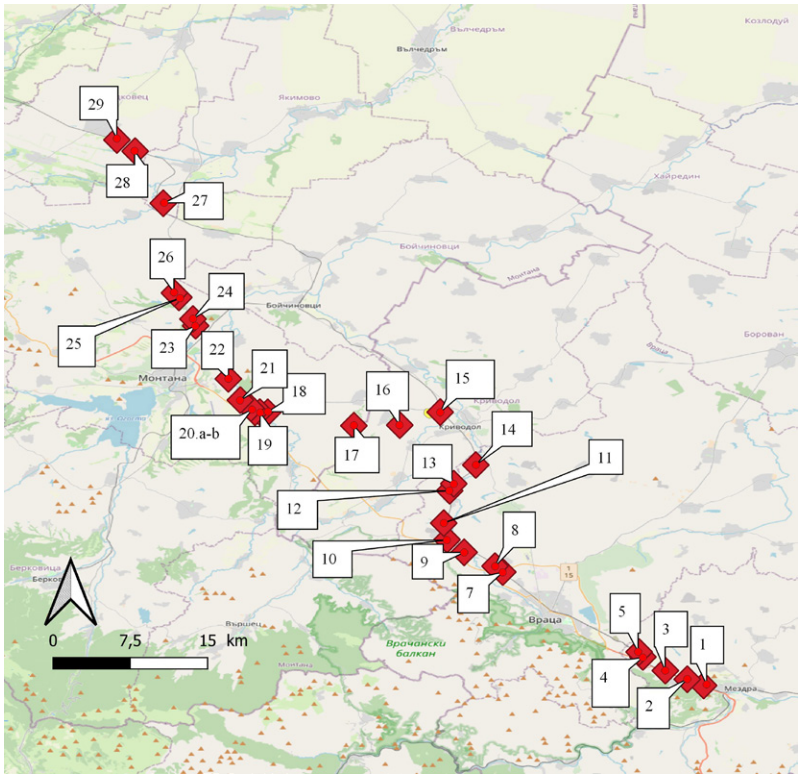

Обр. 1. Проектно трасе и разположение на регистрираните обекти

Fig. 1. Project route and location of the registered archaeological sites

Към късния неолит се отнася обект № 27 (км 75+200 до км 75+400) – най-вероятно селище, локализирано в м. Смърдя в землището на с. Долно Церовене. Общо към периода неолит – халколит са отнесени обект № 3 (км 5+980 до км 6+220), локализиран в м. Под кантона, землище на с. Руска бела, и обект № 17 (км 42+700 до км 43+000), локализиран в м. Куриите, землище на с. Големо Бабино. И двата обекта вероятно са от селищен тип. Други два обекта – № 26 (км 66+300 до км 66+500) в м. Долна Бановица, с. Студено буче и № 28 (км 80+750 до км 80+900) в м. Пояке, с. Долно Церовене, са отнесени най-общо към VI – II хил. пр. Хр., като са предпазливо интерпретирани като селища. В обект № 18 (северно от км 46+000 до км 46+300) в м. Цонковото, с. Уровене и в обект № 25 (км 65+600 до км 66+100) в м. Долна Бановица, с. Студено Буче, освен праисторически материали бяха открити и такива от късната желязна епоха (№ 18) и III – IV в. (№ 25).

Най-голям е броят на регистрираните обекти от Античността. Освен горепосочените два, още 13 могат да се отнесат към този период. Най-ранни в тази група са обект № 1, локализиран в м. Могилите, землище на с. Моравица (V – I в. пр. Хр. – I в. сл. Хр.), обект № 10 (км 25+900) в м. Бабинска граница, гр. Враца, датиран общо в късната желязна епоха и обект № 19 (км 52+400 до км 52+920) в м. Гладно поле, с. Крапчене, интерпретиран като селище от елинистическата епоха.

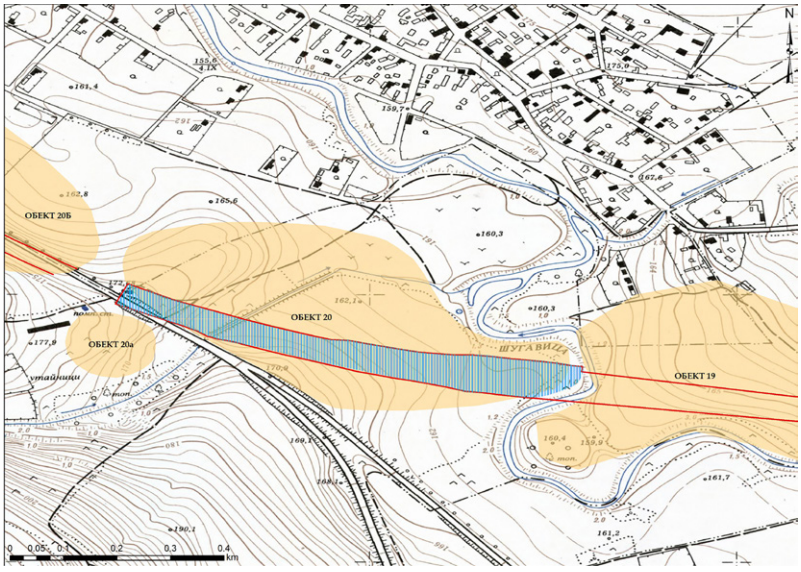

Обр. 2. Обекти № 20, 20а и 20б

Fig. 2. Sites Nos 20, 20a, and 20b

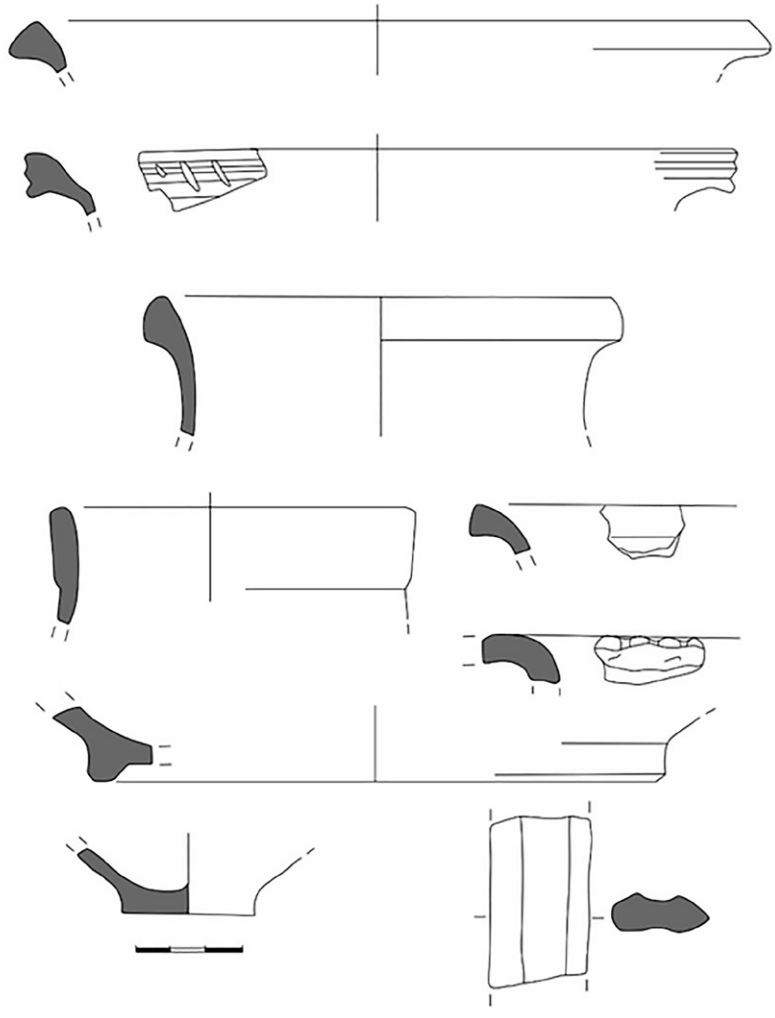

Обр. 3. Римски керамични фрагменти от обект № 15 при с. Лиляче

Fig. 3. Roman ceramic sherds from site No. 15 near Lilyache village

От особен интерес са два големи комплекса, частично известни в литературата (обр. 2). Първият се намира в землището на с. Крапчене и се състои от три обекта – № 20 (км 52+950 до км 53+600), № 20а (южно от км 53+500 до км 53+600) и № 20b (км 53+600 до км 54+250) – локализиран в селскостопанския двор. Трите обекта вероятно представляват комплекс от римска вила и съпътстващата я инфраструктура от I – II в. В непосредствена близост в западна посока, в м. Белия камък е локализиран обект № 21 (км 54+880 до км 55+350) – вероятно селище от същия период. Вторият комплекс е свързан с проучваната от Г. Александров римска вила (Александров 1979) – обект № 23 (км 62+700 до км 63+100) в м. Хановете, с. Долно Белотинци. Северно от нея беше локализиран още един обект от този период – № 24 (км 62+700 до км 63+100) в м. Гладно поле, с. Долно Белотинци. От голям интерес са и обект № 16 (км 39+350 до км 40+780) в м. Могила, гр. Криводол, който се свързва с викус Тавтиомозис, както и обект № 15 (км 33+550 до км 34+300) в м. Бушковица, с. Лиляче, интерпретиран като антично селище от I – III в. (обр. 3). Обект № 7 (км 20+900 до км 21+200) в м. Елхата, гр. Враца, № 9 (км 24+150 до км 24+520) в м. Манастирски дол, гр. Враца, и № 14 (км 31+500 до км 31+700) в м. Могила, с. Власатица (Киркова могила), датират от Късната античност (IV – VI в.). Поради липсата на пряк достъп до обект № 22 (км 57+100 до км 57+450) в с. Николово наличието на антично селище/кариера там не може да бъде потвърдено или отхвърлено.

Пет обекта – № 2 (км 3+900 до км 4+600) в м. Лъката, с. Моравица, № 5 (км 8+650 до км 8+800) в м. Дърводелци, с. Руска бела, № 6 (км 8+650 до км 8+800) в м. Дърводелци, гр. Враца, № 8 (км 21+700 до км 21+900) в м. Млаките, гр. Враца, и № 13 (км 30+650 до км 31+100) в м. Козин лък, с. Власатица, датират от епохата на Възраждането. Обект № 29 (км 82+500 до км 82+550) в м. По-

яке, с. Медковец, е най-късният, представящ останки от съвременни постройки от XIX – XX в.

Три обекта – № 4 (км 8+020 до км 8+400) в м. Селската ливада, с. Руска бела, № 11 (км 26+020 до км 26+180) в м. Смесите, с. Бели извор, и № 12 (км 27+700) в м. Малка Балковица, с. Бели извор, представиха малко на брой нехарактерни материали, което затруднява точната им датировка на настоящия етап на изследване.

Литература

Александров 1979: Г. Александров. Антична вила № 2 край Монтана. – Известия на музеите в Северозападна България, 4, 1979, 11 – 62.

FIELD SURVEYS ALONG MEZDRA – MEDKOVETS RAILWAY ROUTE

Stefan Alexandrov, Vladislav Zhivkov

Summary

The survey took place in April 2023, following the new route of the railway provided by the National Railway Infrastructure Company, between km 0+975 and km 84+925. Twenty-nine archaeological sites were identified along the route and in its near proximity (fig. 1). Five of them – Nos 3, 17, 26, 27, and 28 date to the prehistoric periods. Two sites – Nos 18 and 25 provided archaeological materials from the periods of prehistory and antiquity.

Thirteen more sites date to antiquity. Sites Nos 1, 10, and 19 could be dated to the Hellenistic period. Two big complexes from the Roman times were documented as well. The first one is located near Krapchene village. It includes a Roman *villa* (site No. 20a) and its adjacent sites (Nos 20 and 20b) dated to 1st – 2nd c. AD (fig. 2). West of that complex, another site (No. 21), probably a settlement from the same period, was discovered. The second complex is related to the Roman *villa* near Dolno Belotintsi village, investigated by G. Alexandrov (site No. 23) and a settlement located north of it (site No. 24). Site No. 15 was interpreted as a settlement from 1st – 3rd c. and site No. 16 is to be related to the well known *Vicus Thavthiomoses* (fig. 3).

Sites Nos 7, 9, and 14 date to Late Antiquity (4th – 6th c.). The team had no access to the area where the presumed site No. 22 should be located, thus the existence of a late antique quarry there could not be verified.

Five more sites (Nos 2, 5, 6, 8, and 13) date to the Bulgarian Revival period. The archaeological materials gathered at sites Nos 4, 11, and 12 do not allow precise dating. The youngest site discovered (No. 29) dates to the 19th – early 20th c. AD.

Three sites – No. 4 in Selskata Livada locality, Ruska Bela village, No. 11 in Smesite locality, Beli Izvor village, and No. 12 in Malka Balkovitsa locality, Beli Izvor village – yielded a small number of undiagnostic materials, which makes their precise dating difficult at the present stage of the research.

Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, stefanalexandrov@abv.bg
Vladislav Zhivkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, vladislavjivkov@gmail.com

---

№ 2. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩ „РИБИНЕ“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЛЕСУРА, ОБЩ. КРИВОДОЛ, ОБЛ. ВРАЦА

Александра Петрова, Георги Ганецовски

Спасителните теренни издирвания са осъществени през април 2023 г. във връзка със заявление в Министерство на енергетиката от „Гее 20“ ЕООД, Мездра, за откриване на производство по предоставяне на разрешение за проучване на скалнооблицовъчни материали в площ с размер 2938 кв. м. Последната е именувана „Рибине“ по протичащата в подножието ѝ река (известна още като Галатинска бара).

Площ „Рибине“ отстои на около 1,5 км югозападно по права линия от центъра на с. Лесура (обр. 1) и има следните гранични точки с координати в система БГС 2005 г. Зона 35:

№	X (м)	У (м)
1	4818060	218400
2	4818100	219885
3	4817170	220585
4	4816210	221290
5	4815415	220555
6	4816575	219860

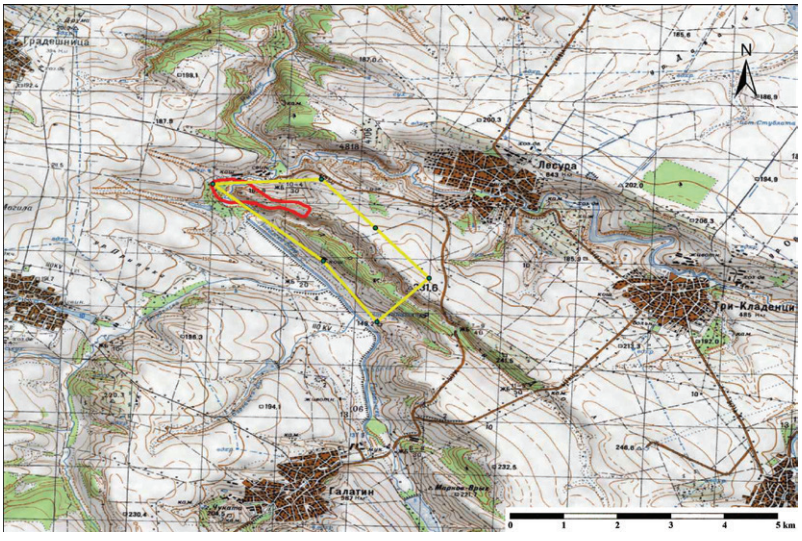

Обр. 1. Топографска карта с местоположение и граници на археологическия обект (в червено), който се изключва от площта на инвестиционното намерение „Рибине“ (в жълто)

Fig. 1. Topographic map showing the location and boundaries of the archaeological site (in red), which is excluded from the area of the investment project "Ribine" (in yellow)

Обр. 2. Местност Голата могила в СЗ ъгъл на площ „Рибине“ – регистрирано височинно селище от късния халколит (поглед от И)

Fig. 2. Golata Mogila locality in the NW part of the "Ribine" area – a registered upland settlement from the Late Chalcolithic (view from E)

От геологична гледна точка теренът представлява изявена синклинала с голяма денивелация на юг – югозапад и на североизток. Към момента на издирванията по-голямата част от ландшафта е заета от ливади с многогодишна трева и храсти, в които има малка видимост, а на повърхността личат запасите от варовик, като най-изявени те са в м. Ливадето.

В м. Зли дол в югоизточната и централната част на концесионния периметър има земеделски обработваеми площи. Тук бе обходена изорана нива, в която се установиха дребни късове необработен варовик по повърхността и се намериха ограничено количество опалени мазилки и нехарактерни керамични фрагменти, обезличени вследствие на земеделската обработка.

В северозападния ъгъл на концесионната площ попада м. Голата могила – скалист конусообразен хълм, естествено защитен от три страни (север, запад и юг) от р. Рибине (обр. 2). Тук е локализирано височинно селище от късния халколит с площ от около 4 дка (Димитрова 1985, 30, № 122). Регистриран е в АИС АКБ с регистрационна карта № 0300063 от 1993 г.

Осъщественото теренно издирване установи, че културният пласт по цялата площ на праисторическото селище е силно нарушен от незаконни изкопни дейности (обр. 3). Последните са засегнали структури с жилищен характер. В купчините от изкопана пръст се намериха късове от опалени до червено мазилки с органични примеси, фрагментирани керамични съдове, фрагментирани животински костни, както и оръдие на труда от кремък с ретуш.

Керамичният материал е от съдове, характерни за култура Криводол – Сълкуца (V – IV хил. пр. Хр.). Те са формувани на ръка от глина, добила след изпичане бежово-кафяв или червено-кафяв цвят, с малко количество примеси от кварц в тестото. Представени са две мор-

фологични групи: отворени и затворени сферични съдове и конични съдове, с или без профилация (обр. 4). Намерени са фрагменти от хоризонтално или вертикално поставени дръжки, както и стени с пъпковидни израстъци. Украсата е нанасяна чрез набождане, с пръсти върху още влажната повърхност на съда (т. нар. барботина) или с просто огрубяване на външната стена; срещат се и хоризонтални и вертикални канелюри със загладен ръб (обр. 5).

От север и запад на възвишението Голата могила се проследява трасето на каменна крепостна стена, запазена под насип. Малка част от лицето на тази структура беше документирана в иманярски изкоп. Каменната стена е показателна за човешко присъствие в района и в по-късни от халколита периоди, от които не се намериха индикативни находки, а само един кован железен гвоздей.

С оглед на гореизложеното, свиканата експертна комисия по чл. 158а от Закона за културното наследство изключи от периметъра на инвестиционното намерение площта в северозападната му част, в която попада м. Голата могила. Изключената площ има неправилни очертания (обр. 1) и гранични точки, както следва:

Обр. 3. Местност Голата могила, землище на с. Лесура – нарушен културен пласт на селище от късния халколит вследствие на незаконни изкопни действия

Fig. 3. Disturbed cultural layer of a Late Chalcolithic settlement in the Golata Mogila locality, Lesura village, resulting from illegal digging activities

точка	N	E	надморска височина
т. СЗ	43°27'44,924"	23°31'7,628"	138,49 м
т. С 1	43°27'47,68"	23°31'16,319"	123,99 м
т. С 2	43°27'46,859"	23°31'24,818"	111,63 м
т. С 3	43°27'38,704"	23°31'38,107"	139,88 м
т. С 4	43°27'34,724"	23°31'48,337"	155,55 м
т. С 5	43°27'31,906"	23°32'3,911"	172,80 м
т. СИ	43°27'29,298"	23°32'7,128"	194,24 м
т. ЮИ	43°27'25,359"	23°32'3,847"	181,92 м
т. Ю 1	43°27'26,862"	23°31'59,128"	170,03 м
т. Ю 2	43°27'30,699"	23°31'48,731"	178,14 м
т. Ю 3	43°27'30,606"	23°31'41,248"	164,91 м
т. Ю 4	43°27'33,616"	23°31'33,232"	145,15 м
т. Ю 5	43°27'33,875"	23°31'22,066"	113,83 м
т. Ю 6	43°27'35,693"	23°31'12,852"	114,69 м
т. З граница	43°27'39,702"	23°31'9,087"	125,91 м
т. И граница	43°27'26,914"	23°32'5,391"	196,70 м

Съгласно решенията на приемателната комисия, реализирането на инвестиционното намерение в останалата част от площ „Рибине“ трябва да бъде съпътствано от археологическо наблюдение, съгласно чл. 160, ал. 2 от Закона за културното наследство.

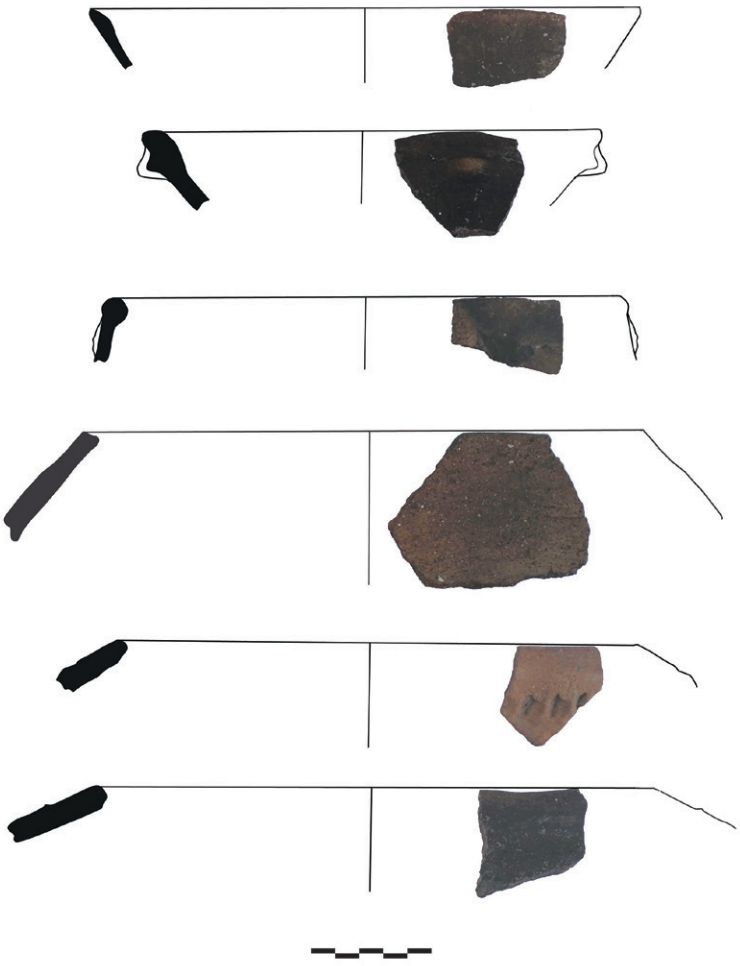

Обр. 4. Характерни керамични фрагменти, събрани от нарушения културен пласт в м. Голата могила

Fig. 4. Characteristic ceramic fragments collected from the disturbed cultural layer in the Golata Mogila locality

Обр. 5. Фрагменти от съд с украса барботина, събрани от стар иманярски изкоп в м. Голата могила

Fig. 5. Fragments of a ceramic vessel with barbotine decoration, collected from an old looters' pit in the Golata Mogila locality

Литература

Димитрова 1985: Д. Димитрова. Археологическите паметници във Врачански окръг. София, 1985.

FIELD SURVEYS IN "RIBINE" AREA, LAND OF LESURA VILLAGE, KRIVODOL MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT

Aleksandra Petrova, Georgi Ganetsovski

Summary

The "Ribine" quarry area measures at 2938 m^2. It is located about 1.5 km southwest of the centre of Lesura village (fig. 1).

The western and central parts of the terrain in the "Ribine" area consist of meadows and agricultural land where limestone deposits are visible on the surface.

In the northwestern corner of the "Ribine" area is the Golata Mogila locality – a rocky cone-shaped hill, naturally protected by the Ribine River on three sides (fig. 2). A late Chalcolithic settlement is located at that place. Its entire area is disturbed by illegal excavation activities (fig. 3). Pieces of red-burnt plaster with organic impurities, fragmented ceramic vessels, fragmented animal bones, as well as a retouched flint tool are discovered in the piles of excavated soil. The ceramic materials come from vessels typical for the Krivodol – Sălcuța culture (5th – 4th millennium BC). They are hand-built from clay paste with a small amount of quartz admixture that had been fired to a beige-brown or red-brown

colour. Two morphological groups are represented: open and closed spherical vessels and conical vessels, with or without profiling (fig. 4). Fragments of horizontally or vertically placed handles as well as walls with bud-like ornaments are found. The decoration is done by pricking, with fingers on the still wet surface of the vessel (so-called barbotina), or simply roughening of the outer wall (fig. 5).

From the north and west of the Golata Mogila hill, the route of a stone fortification wall can be traced. A small part of the facing of this structure is documented in one of the illegal trenches. The stone wall is an evidence of human presence in the area in a period later than Chalcolithic, of which no indicative finds were found.

The area where archaeological finds are registered is excluded from the limestone quarry area (fig. 1).

Aleksandra Petrova, Regional Museum of History – Vratsa, aleksandrapp@mail.bg
Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, ganecovski_ar@abv.bg

№ 3. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА НОВ ВЪЗДУШЕН ЕЛЕКТРОПРОВОД ОТ ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГАБАРЕ, ОБЩ. БЯЛА СЛАТИНА, ДО ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РАДОМИРЦИ, ОБЩ. ЧЕРВЕН БРЯГ

Вивиана Митева, Алета Гуадели, Александра Петрова, Мартин Дяков, Ивайло Пейков, Георги Ганецовски

За изпълнението на инфраструктурния проект е подписан договор между РИМ – Враца и „Дунав Солар Плант“ ЕООД за извършване на спасителни теренни археологически издирвания. Те се проведоха в рамките на сервитутна зона на трасето на въздушен електропровод 400 kV, на нова подстанция в поземлен имот с кадастрален идентификатор 14012.141.7, находящ се в землището на с. Габаре, общ. Бяла Слатина, до подстанция „Мизия“ в поземлен имот с кадастрален идентификатор 61580.606.175, находящ се в землището на с. Радомирци, общ. Червен бряг.

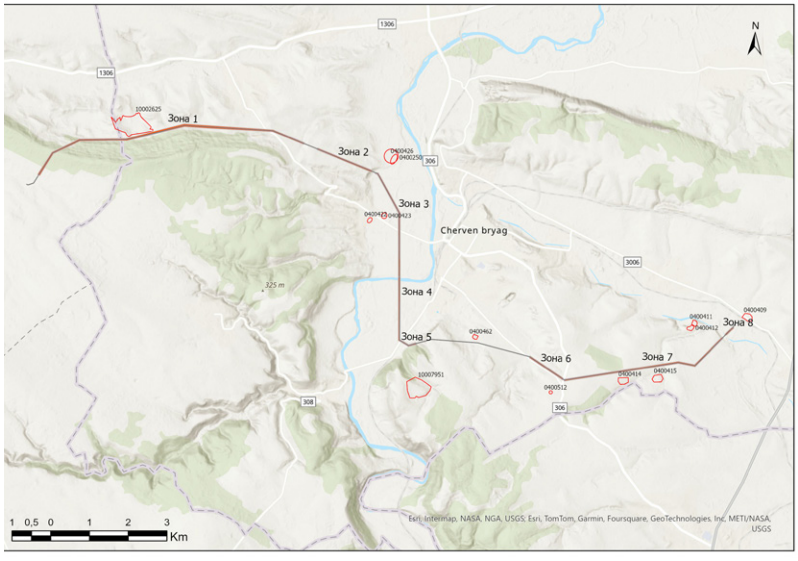

Обр. 1. Трасе на въздушен електропровод 400 kV, с покритата площ и известните в близост археологически обекти от АИС АКБ

Fig. 1. Route of the 400 kV overhead power line, with the covered area and the known nearby archaeological sites from AIS AMB

Терените издирвания се провеждат обикновено през ранната пролет или късна есен, тъй като тогава има най-голяма вероятност за локализация на археологически обекти. Настоящото изследване беше проведено през летния сезон, когато видимостта и проходимостта на терена са силно ограничени. Голяма част от площите бяха недостъпни, защото попадат в смесени гори или храстови площи. Останалата част от трасето преминава през пасища, карст или ниви, засети с царевица, жито и най-често слънчогледи. Под 10 % от нивите бяха ожънати. Над 95 % от обходените площи бяха с видимост под 20 %, съгласно приетата от НАИМ – БАН оценка на терените.

Преди провеждането на спасителните теренни археологически проучвания намерихме информация в специализираната литература и в АИС АКБ за 13 археологически обекта в близост до сервитута на проектното трасе, което е с дължина 23,70 км.

По време на теренните проучвания се установиха четири археологически обекта, разположени в близост до трасето (обр. 1). За по-голяма яснота трасето беше разделено на 17 зони. Археологическите обекти попадат в следните зони. В зона 1 трасето преминава в непосредствена близост до обект от римската епоха в м. Селище, в землището на с. Сухаче, общ. Червен бряг, АИС АКБ № 10002625. В зона 5 на 95 м северно от трасето е регистриран археологически обект от античната епоха, намиращ се в м. Биволски камък, в землището на гр. Червен бряг, АИС АКБ № 0400462. В зона 7 има два археологически обекта в относителна близост до трасето. И двата обекта се намират в м. Водна до с. Рупци, общ. Червен бряг. Първият се намира на около 200 м южно от трасето. Регистриран в АИС АКБ с № 0400414. Отнесен е към античния период. Вторият се намира на около 300 м южно от трасето. Регистриран в АИС АКБ с № 0400415. Отнесен е към халколита / късен халколит.

В част от тези зони има регистрирани голям брой археологически обекти, които не са в непосредствена близост до трасето. Поради ниската видимост в момента на издирванията и вероятността те да бъдат засегнати при съпътстващите дейности при строежа, например изграждане на помощни пътища и площадки, в границите на зони от 1 до 8 се препоръчва да бъде провеждано археологическо наблюдение по време на строителството. Останалите зони са освободени за провеждане на строителните дейности.

FIELD SURVEYS ALONG THE ROUTE OF A NEW OVERHEAD POWER LINE, FROM THE LAND OF GABARE VILLAGE, BYALA SLATINA MUNICIPALITY, TO THE LAND OF RADOMIRTSI VILLAGE, CHERVEN BRYAG MUNICIPALITY

Viviana Miteva, Aleta Guadelli, Aleksandra Petrova, Martin Dyakov, Ivaylo Peykov, Georgi Ganetsovski

Summary

A rescue field archaeological survey was carried out in connection to the implementation of the infrastructure project, according to a contract between the Regional Museum of History – Vratsa and "Dunav Solar Plant" Ltd. The field survey was conducted along the route of a new 400 kV overhead power line, from a new substation situated in a plot in the land of Gabare village, Byala Slatina municipality, Vratsa district, to "Mizia" substation, situated in a plot in the land of Radomirtsi village, Cherven Bryag municipality, Pleven district.

Before the field survey, information was retrieved from the specialized literature and from the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB), about 13 archaeological sites near the easement of the project route, which is 23.70 km long (fig. 1). Field surveys are usually conducted in early spring or late autumn, as this is when there is the greatest likelihood of locating archaeological sites. The current field survey was conducted during in the summer when the visibility and the traversability of the terrain were severely limited. A large part of the areas were inaccessible. Over 95 % of the covered areas had a visibility below 20 %, according to the methodology for assessment of the terrain adopted by NAIM – BAS.

During the field survey, four archaeological sites were registered near the route (fig. 1). For a greater clarity, the track was divided into a total of 17 zones. In zone 1, the route passes in close proximity to a site from the Roman period, in Selishte locality, the land of Suhace village, Cherven Bryag municipality (No. 10002625 in AIS AMB). In zone 5, at 95 m north of the route, an archaeological site dated to antiquity was registered, located in the Bivolski Kamak locality, municipality of Cherven Bryag. (No. 0400462 in AIS AMB). In zone 7, there were two archaeological sites located in Vodna locality, next to Ruptsi village, Cherven Bryag municipality. The first one (No. 0400414 in AIS AMB) was located about 200 m south of the track. It is dated to antiquity. The second one (No. 0400415 in AIS AMB) was located about 300 m south of the track and is dated to the Chalcolithic / late Chalcolithic period.

There are numerous registered archaeological sites in the other zones, but they are not in the immediate vicinity of the route of the overhead power line. However, due to the lack of visibility of the terrain during the field surveys and the foreseen auxiliary construction activities in zones 1 to 8, it was recommended an archaeological monitoring to be carried out during the construction works. The remaining areas were released for construction activities.

Viviana Miteva, viviana_bg@yahoo.com
Aleta Guadelli, National Institute of Immovable Cultural Heritage, aleta.guadelli@gmail.com
Aleksandra Petrova, Regional Museum of History – Vratsa, aleksandrapp@mail.bg
Martin Dyakov, Regional Museum of History – Pleven, martindqkov@abv.bg
Ivaylo Peykov, i_pkv@abv.bg
Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, ganecovski_ar@abv.bg

№ 4. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЧИРЕН, ОБЩ. ВРАЦА

Живко Узунов, Андрей Стефанов

Землището на с. Чирен е известно в археологическата литература със случайни находки, открити през XX в., както и с резултатите от проведени теренни издирвания на археологически обекти. В западната част на с. Чирен са откривани материали (основно фрагменти от керамични съдове) от тракийско селище и некропол (Николов 1996, 469). От разрушен гроб там произхождат латенски меч, ризница и юзда (Торбов 2020, 126). Информацията за обектите в района е допълнена и осъвременена в последните години при инициираните терените издирвания във връзка с проекти за подмяна и изграждане на газовите трасета, свързващи подземно газово хранилище „Чирен“ със съществуващата газопреносна мрежа на „Булгартрансгаз“ ЕАД, осъществени през 2013, 2020, 2021 и 2022 г. В резултат са регистрирани няколко обекта на територията на с. Чирен. В м. Ливагето е документиран обект от късния неолит и Античността (Ганецовски, Митева 2020, 6 – 7). През 2023 г. са осъществени спасителни археологически разкопки на обект от втората половина на I хил. пр. Хр., намиращ се западно от газохранилището в м. Слатина[1]. В резултат не е открит запазен културен пласт и структури. Единични материали показват вероятно временното обитаване на мястото по това време.

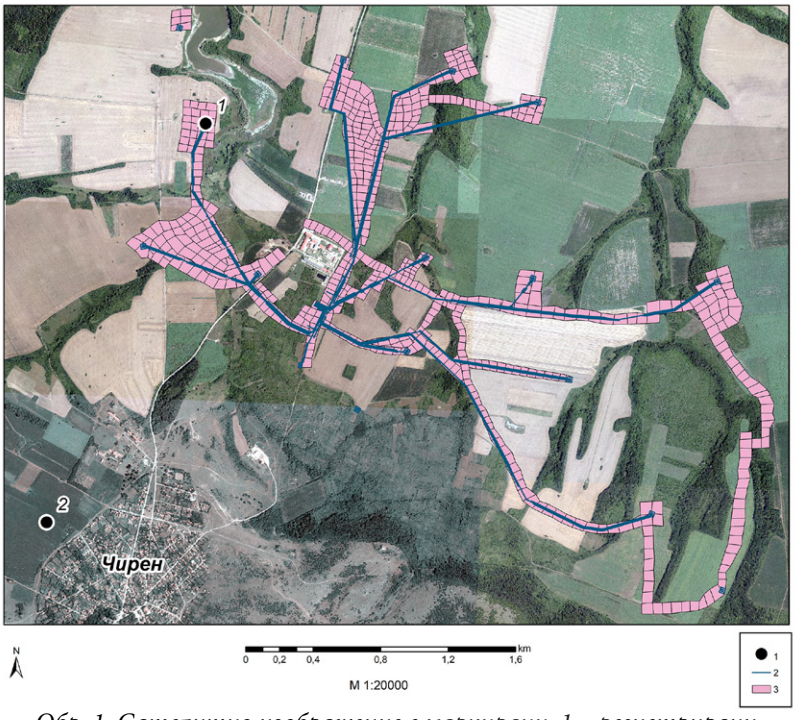

Обр. 1. Сателитно изображение с маркирани: 1 – регистрирани обекти; 2 – местоположение на газовите трасета; 3 – обходена площ

Fig. 1. Satellite imagery showing: 1 – registered archaeological sites; 2 – location of the gas pipelines; 3 – surveyed area

Терените издирвания се проведоха във връзка с предстоящо осъществявена на проект на „Булгартрансгаз“ ЕАД „Разширение на капацитета на подземно газово хранилище „Чирен“ – сондажен фонд“ Строителните работи предвиждат изграждане на тръбопроводи, свързващи газохранилището с петнадесет отделни сондажа, разполагащи се на разстояние няколко километра от него. Сервитутът на газопроводите е 15 м, а общата площ, която се засяга от изкопните дейности, възлиза на общо 195 дка (обр. 1). Екипът, провеждащ издирванията, се състои от четирима човека, разполагащи се през около 5 м един от друг, като двама от тях заемат позиция в краищата на сервитута.

Теренът е равнинен, леко хълмист на места, като видимостта към околностите е отлична почти във всички посоки. Издирванията се проведоха през периода 19 – 22.09.2023 г., като голяма част от площта бе засята с селскостопански култури, предимно слънчоглед и царевица. Част от терена беше изорана и бранувана. Видимостта на повърхността при над 60 % от терена е много добра и отлична. Малка част от площите представляват ливади, пасища и гори с почти нулева видимост.

В резултат от направените издирвания в сервитута на газопроводите и сондажите не се регистрираха археологически обекти. В близост до един от сондажите (сондаж ХЕ – 83 – В), намиращ се в северозападните части на издирваната площ, беше регистриран един обект (обр. 2). Той обхваща площ по-малка от 1 дка и се разполага на склон с източно изложение и едва забележим наклон. По повърхността се откриха

[1] За резултатите от проведените проучвания виж съобщението на Ж. Узунов и др. в настоящия том

Обр. 2. Топографска карта с регистрираните обекти от теренните издирвания през 2023 г.

Fig. 2. Topographic map with the archaeological sites registered during the 2023 field survey

Обр. 3. Обект 2. Надгробна могила в м. Билото/Корията

Fig. 3. Site 2. Burial mound in Biloto/Koriata locality

общо 55 фрагмента от керамични съдове, изработени на колело, повечето от които имат червен цвят на повърхността. Малка част от тях имат украса от врязани хоризонтални, прави и вълнообразни линии, направени с гребен, характерни за времето на Ранното средновековие. Може да се предположи, че обектът представлява единична постройка с временен характер. Видимостта е отлична във всички посоки, като съществува и пряка видимост със средновековния укрепен обект „Чиренско кале“. Обект 1 не попада в рамките на предвидените за строителство части.

По време на теренните издирвания бяха посетени и западните части на с. Чирен, където според сведения на Б. Николов са откривани гробни находки от некропол от втората половина на I хил. пр. Хр. Обходена беше площ от 20 дка, като се регистрира един обект (2) – надгробна могила. Тя се разполага на възвишение в м. Билото (обр. 2). Надморската височина е 312 м, а видимостта във всички посоки е отлична. Височина ѝ е 2 м и има диаметър 32 м (обр. 3). В северната ѝ част се документираха няколко стари иманярски изкопа, направени на ръка. В тях не са регистрирани следи от гробно съоръжение, както и археологически материали.

Литература

Ганецовски, Митева 2020: Г. Ганецовски, В. Митева. Теренни издирвания по трасето на реконструкция на газопроводно отклонение Враца 1 между селата Костелево и Чирен, общ. Враца. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I, София, 2020, 6 – 7.

Николов 1996: Б. Николов. От Искър до Огоста. История на 151 села и градове от бившия Врачански окръг. София, 1996.

Торбов 2020: Н. Торбов. Антични мечове от България La Tène C – La Tène D. София, 2020.

FIELD SURVEYS IN THE LAND OF CHIREN VILLAGE, VRATSA MUNICIPALITY

Zhivko Uzunov, Andrey Stefanov

Summary

The village of Chiren is located in Vratsa municipality and is known in the archaeological studies for accidentally discovered finds in the 20th c., as well as for the results of archaeological field surveys in the past decade. In the western part of the village, materials (mainly pottery fragments) from a Thracian settlement and necropolis from the second half

of the 1st millennium BC has been found. An iron sword and other artefacts has been retrieved from a destroyed grave. The information about the sites has been supplemented and updated in recent years during rescue field surveys carried out in 2013, 2020, 2021, and 2022. As a result, several sites were registered. A site from the Late Neolithic and antiquity has been documented. In 2023, rescue archaeological excavations were carried out at a site from the second half of the 1st millennium BC. No preserved structures were found. Single sherds indicate a temporary occupation of the site during this period.

The recent field surveys were carried out in an area of 19.5 ha and were conducted within the framework of "Capacity expansion of the Chiren underground gas storage facilty – gas pipelines and funds" project (fig. 1). Most of the terrain is flat land, slightly hilly, and visibility to the surroundings is good in almost all directions. As a result of the survey, two archaeological sites were documented (fig. 2). Site 1 covers an area of less than 0.1 ha. A total of 55 fragments of wheel thrown pottery were found on the surface. A small amount of fragments feature decoration of incised horizontal, straight, and wavy lines made with combs, which is a well-known characteristic of the pottery from the early medieval period. During the field survey no traces of structures were documented on the surface. Site 1 was located to the southwest from the fortified settlement and fortress in Chirensko Kale locality. It can be assumed that the site is a single building of a temporary indwelling.

Site 2 was registered in the western parts of Chiren village where, according to B. Nikolov, grave finds from a necropolis from the second half of the 1st millennium BC were discovered (fig. 3). The site is a burial mound with a height of 2 m and it has a diameter of 32 m. In the central part of the mound, several old illicit trenches were documented. No remains of a grave structure or any other archaeological artefacts were registered.

Zhivko Uzunov, New Bulgarian University, zhuzunov@nbu.bg
Andrey Stefanov, New Bulgarian University, andrei_st@abv.bg

№ 5. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА КОИЛОВЦИ, ГРИВИЦА И ВЪРБИЦА, ОБЛ. ПЛЕВЕН

Павел Попов, Станимира Танева

Терените проучвания около селата Коиловци, Гривица и Върбица се проведоха през ноември 2023 г. в рамките на 14 дни, с финансовата подкрепа от Министерството на културата и РИМ – Плевен. Издирванията се проведоха от екип в състав: П. Попов – научен ръководител, гл. ас. д-р С. Танева – заместник-ръководител, доц. д-р Б. Думанов – консултант, П. Ангелова и М. Валентинова – археолози, д-р М. Чанев и д-р Д. Ганева – ГИС специалисти към ИКИТ – БАН и стажанти – М. Милев, Т. Кръстева и Л. Харалампиев.

За втори пореден сезон продължава издирвателната работа на отдел „Археология" към РИМ – Плевен на територията на Плевенски височини (Попов 2023). Те представляват високо вододелно плато между реките Вит и Осъм и малки части от прилежащите им речни долини. Характеризират се с хълмист релеф, образуван от морфографското изражение на реките Вит и Осъм заедно с добре откроява щите се контури на Тученишкото плато и каньона на река Чернелка. Плевенските височини доминират над релефа в централната част на Средна Дунавска равнина с най-висока точка вр. Бодевски, намиращ се на 3 км източно от с. Бохот.

Теренната работата през този сезон се съсредоточи източно от гр. Плевен, в селата Гривица, Коиловци и Върбица. Целта бе проверка на състоянието и актуализация на информацията на регистрирани в АИС АКБ археологически обекти, както и локализиране, картиране и регистрация на нови обекти на територията на предвидените за обхождане землища. Приоритет бяха зоните, разположени в близост до извори и потоци. Предварителната подготовка по сателитни изображения и топографски карти показва наличието на значителен брой могили и потенциални места около самите извори. Извършените археологически издирвания покриват значителна част от землища на посочените села, но все още има необходени места, чието изследване е задача за бъдещи проучвания в района.

По време на терените издирвания бяха локализирани общо 28 археологически обекта, от тях три вече са въведени в АИС АКБ, а 25 са новорегистрирани обекти. Проверено беше състоянието на три обекта, регистрирани от екипа през сезон 2022 г. (обр. 1).

В землището на с. Гривица бяха регистрирани три обекта. Два от тях имат стари регистрационни карти в АИС АКБ, като единствено беше актуализирана информацията за тях. Те имат продъл-

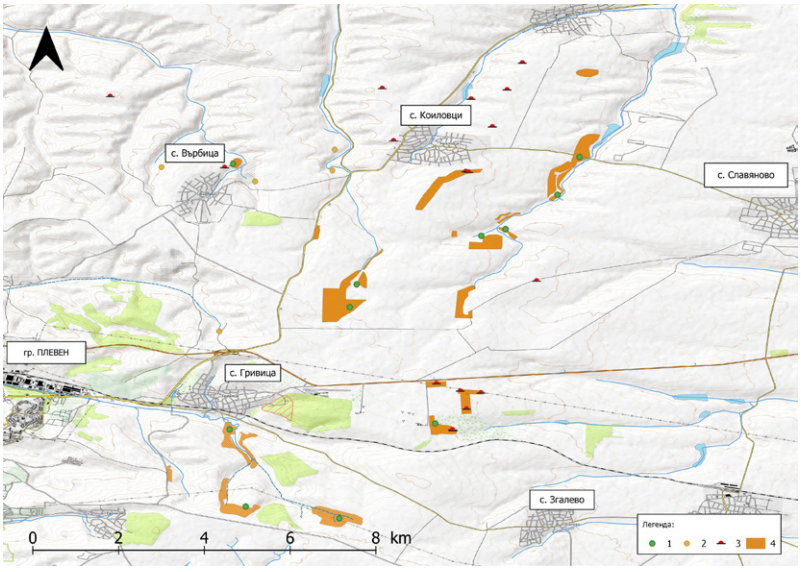

Обр. 1. Карта на проучвания район: 1 – регистрираните обекти през 2023 г.; 2 – регистрираните обекти през 2022 г.; 3 – могили; 4 – обходена площ през 2023 г.

Fig. 1. Map of the survey area: 1 – archaeological sites registered in 2023; 2 – archaeological sites registered in 2022; 3 – mounds; 4 – surveyed area in 2023

жителна и относително сходна хронология. Третият, намиращ се в м. Малката стубла, е новорегистриран с материали единствено от КЖЕ.

В м. Гръстята, която е непосредствено южно от селото, се развива голямо селище, което обхваща почти цялото Средновековие от IX до XIV в. Селището се развива около два извора с голям дебит, на хълм с малък наклон и североизточно изложение. Освен средновековната керамика се откриха и материали от III – IV в. и османски период. Според Д. Митова-Джонова непосредствено източно от обекта се намира некрополът на селището. (Митова-Джонова 1979, 41) При проверка на мястото, на терен се откриха единични керамични фрагмента от Средновековието, но не личат следи от некропол.

На 2,5 км южно от обекта в м. Гръстята, в м. Копчова дръмка се развива второ селище с датировка в III – IV в., Първо българско царство и Второ българско царство. Близостта на двата обекта и синхронността на материалите от тях разкриват съществувала плътна селищна и пътна мрежа (Попов 2023).

В землището на с. Коиловци бяха регистрирани най-много обекти: шест селища, седем могили, едно находище на кремъчна суровина и един оброк, посветен на Св. Константин.

В м. Палаза в землището на с. Коиловци бяха регистрирани четири селища, покриващи голям хронологически диапазон – от РЖЕ и КЖЕ, III – IV в., Средновековие и османски период. Те се намират на втора и трета незаливна тераса, с площ от 100 до 120 дка. Местността представлява добре водоснабдена долина, в която са се развили тези селищни структури. В РИМ – Плевен се съхранява колекция от керамични съдове от РЖЕ и КЖЕ, колективна находка от тетрадрахми от Тасос и Първа Македонска област, както и една находка от 16 метални предмета (Герасимов 1952, 404; Ковачева, Лазарова 1994, 28 – 30; Lazarova, Paunova 2003, 45). Всичките са открити приблизително в района на регистрираните археологически обекти по време на земеделски дейности, иманярски набези или при неизвестни обстоятелства.

Другата група от обекти в землището на с. Коиловци се намират в м. Равнището и до чешмата Ружата. И двата обекта имат сходна площ и хронология като тези в м. Палаза – от РЖЕ до Средновековието. Двата обекта се развиват около падина, от която извира извор с голям дебит (сега каптиран). Тяхната относителна близост един от друг (400 м) предполага, че става въпрос за едно селище с дълга хоризонтална стратиграфия, отнасяща се основно към РЖЕ и КЖЕ, с продължение през Античността и Средновековието. Наличието на големи по площ селища с продължителна хронология и голямо количество могили в района е белег за важността на този микрорайон през тези периоди.

През 2022 г. в землището на с. Върбица беше регистриран обект от бронзовата епоха в м. Листачката (АИС АКБ № 10008679), който би могъл да бъде свързан с колективните находки Върбица I и II (Попов 2023). Обектът беше отново посетен с цел събиране на допълнителен археологически материал и уточняване на хронология на селището. Обектът е засегнат от мина за каолин и част от него е отнета, като се е образувал голям стратиграфски профил, който има повече геологическа, отколкото археологическа стойност. В най-горната му част, където се наблюдава културният пласт на селището, се забеляза голям керамичен фрагмент, който при оглед на място се оказа цял керамичен съд (обр. 2). Съдът представлява кана, изработена от глина с примеси от дребни и по-едри кварцитни камъчета. Има грубо загладена тъмносива повърхност. Снабдена е с една вертикална дръжка с кръгло сечение, която излиза от устието и над него и завършва в най-издутата част. Типологично принадлежи към КБЕ, култура Зимнича – Пловдив – Черковна (Hänsel 1976, 77 – 87; Детев 1964, 66 – 70).

На 300 м северно от последните къщи на с. Върбица, над микроязовира е регистриран друг археологически обект от бронзовата епоха. На площ от близо 80 дка беше събран силно фрагментиран

вследствие на земеделска дейност археологически материал. Той се състои от дребни и нехарактерни керамични фрагменти, които имат сходни характеристики с тези от обекта в м. Листачката, който се намира само на 600 м южно от него. Близостта на двата обекта и сходствата в керамиката дава основание да се предположи, че те са от един период.

Издирвания в землището на селото не бяха предвидени, но по границата на землището на с. Гривица с това на с. Згалево беше установена висока концентрация от могили. При посещението на място бяха регистрирани шест могили и един обект от КЖЕ. Могилите могат да се групират в два некропола. В м. Одерец са регистрирани четири могили на разстояние 200 – 250 м една от друга. Две от тях са високи по 3 м, добре изразени в релефа. Другите две попадат в земеделска земя, която се обработва ежегодно и по този начин биват унищожавани. Намереният археологически материал около могилите се отнася към III – IV в. Вторият некропол се намира в м. Трите могили. Там бяха регистрирани две могили и едно селище, като керамиката около могилите и от селището се датира в КЖЕ.

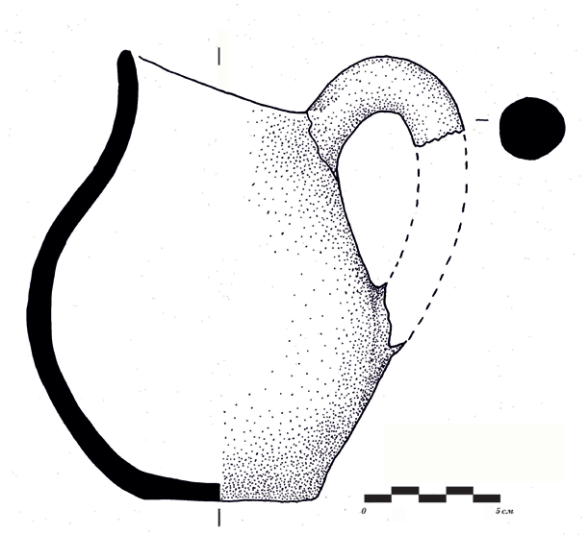

Обр. 2. Кана, къснобронзова епоха, от обект АИС АКБ № 10008679, с. Върбица, общ. Плевен

Fig. 2. Jug, Late Bronze Age, from site AIS AMB No. 10008679, Varbitsa village, Pleven municipality

Проведените теренни проучвания в тази част от Плевенските височини през 2022 г. и 2023 г. разкриват една много добре развита селищна мрежа през РЖЕ, КЖЕ, Античността (в частност III – IV в.) и Средновековието. В почти всички регистрирани от нас 20 селища присъстват гореизброените периоди. Впечатление прави отсъствието на обекти от неолита и халколита във вътрешността и високите части на тази географска област, причината за което може да бъде изяснена единствено с бъдещи проучвания в района.

Литература

Герасимов 1952: Т. Герасимов. Колективни находки на монети през последните години. – Известия на Археологическия институт, 17, 1952, 404.

Детев 1964: П. Детев. Колективна находка от глинени съдове в Пловдив. – Археология, 1964, 4, 66 – 70.

Ковачева, Лазарова 1994: Т. Ковачева, С. Лазарова. Находки от желязната епоха в Плевенско. – Известия на музеите в Северозападна България, 22, 1994, 28 – 30.

Митова-Джонова 1979: Д. Митова-Джонова. Археологически паметници в Плевенски окръг. София, 1979.

Попов 2023: П. Попов. Теренни издирвания в землищата на селата Върбица, Опанец и Буковлък, общ. Плевен. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Hänsel 1976: B. Hänsel. Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an den Unteren Donau. Bonn, 1976.

Lazarova, Paunova 2003: S. Lazarova, V. Paunova. A Late Iron Age grave find from the village of Koilovtsi in Central North Bulgaria. – Archaeologia Bulgarica 7, 1, 2003, 45 – 58.

FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF KOILOVTSI, GRIVITSA, AND VARBITSA VILLAGES, PLEVEN DISTRICT

Pavel Popov, Stanimira Taneva

Summary

In November 2023, field surveys were conducted in the lands of Koilovtsi, Grivitsa, and Varbitsa villages, with the financial support of the Ministry of Culture and the Regional Museum of History – Pleven. For a second season in a row, the survey conducted by the Archaeology Department of the Regional Museum of History – Pleven was carried out in the area of the Pleven Heights. These heights consist of the high watershed plateau between the Vit and Osam

Rivers and small parts of their adjacent river valleys. The fieldwork focused on the territories of villages east of Pleven with the aim of verifying and updating information regarding the registered archaeological sites and discovering new sites, particularly in areas near springs and streams.

The surveys resulted in the localization of a total of 28 archaeological sites, of which three were already present in the archaeological information system "Archaeological map of Bulgaria" (AIS AMB) and 25 were newly registered (fig. 1). Three sites registered by the survey team in 2022 were also revisited, in order to verify their current state.

In the land of Grivitsa village, three sites were located, two of them already recorded in AIS AMB. They have a continuous and relatively similar chronology. The third site, located in Malkata Stubla locality, is a newly registered one, with materials from the Late Iron Age.

The majority of the sites was registered in the neighboring land of Koilovtsi village: six settlements, seven mounds, a flint deposit, and a sacred site dedicated to St Constantine. In all the registered settlements, the archaeological material discovered belongs to the Iron Age, antiquity, and the Middle Ages. During the verification of a site registered in AIS AMB under No. 10008679 in Listachkata Hill, Varbitsa village, a ceramic pitcher, typologically belonging to the Late Bronze Age, Zimnicea – Plovdiv – Cherkovna culture, was found (fig. 2).

The field surveys conducted in this part of the Pleven Heights in 2022 and 2023 reveal a well-developed settlement network with continuous human habitation from the Late Iron Age, Roman period (3rd – 4th c.), and the Middle Ages. Almost all of the 20 registered settlements contain material from the aforementioned periods. The absence of finds from the Neolithic and Chalcolithic periods in the interior and high parts of this geographical area is noteworthy, and the reason for this can only be clarified through future research in the area.

Pavel Popov, Regional Museum of History – Pleven, pavelpopov@mail.bg
Stanimira Taneva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, stanimira.taneva@gmail.com

---

№ 6. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ И НАХОДИЩА НА КРЕМЪЧНИ СКАЛИ (С ПОСЛЕДВАЩО ЛАБОРАТОРНО ИЗСЛЕДВАНЕ) В ОБЛАСТИ ВЕЛИКО ТЪРНОВО И ЛОВЕЧ

Мария Гюрова, Полина Андреева, Мая Валентинова, Калин Чакъров

Издирванията са по проект, финансиран от Министерството на културата, а в теренната работа взеха участие учени от НАИМ – БАН, Геологически институт – БАН, РИМ – Ловеч и РИМ – Велико Търново. Обхванати са територии в Ловешка и Великотърновска област, в които се включват землищата на селата Бежаново, Катунец, Лисец, Слатина, Деветаки и Дренов (обл. Ловеч); Любенци, Виноград, Обединение, Иванча и Ветринци (обл. Велико Търново). Локациите бяха набелязани предварително с оглед на информация за открити кремъчни конкреции в близост до някои от селата (по непубликувани данни на К. Кънчев и И. Начев), както и с оглед извършване на допълнителни издирвания на територията и/или в близост до съществуващи археологически обекти, с цел допълване и актуализиране на информацията за тях в съответните регистрационни карти на АИС АКБ. Резултатите от издирванията са представени по-долу във формална последователност от Ловешка към Великотърновска области и в приоритетен аспект – от идентифициране на флинтови/кремъчни местонаходища към верифициране на данни за археологически обекти (обр. 1).

Източници на флинт – геологически контекст. Основният първичен източник на кремък в Ловешко са спорадични разкрития на седименти на горнокредната Мездренска силициево-карбонатна свита, както и на по-широко разпространената в изследвания район Румянцевска варовикова свита. Тук Мездренската свита е изградена от тънкопластови и по-рядко средопластови варовици, съдържащи на места кремъчни конкреции. Румянцевската варовикова свита е представена от неясно слоисти светлосиви глинести варовици с глауконит и кремъчни конкреции. Дебелината на единицата не надвишава 5 м, а възрастта ѝ е определена като горнокредна (къснокампанска) (Йолкичев 1986, 49 – 61) (обр. 2).

Спорадични и впечатляващи варовикови масиви/греди от Мездренската свита се срещат по течението на реките Катунецка и Каменица. Нашето обследване на подобни масиви по пътя между се-

лата Катунец и Бежаново, както и южно от Бежаново – в каньона по меандрите на р. Каменица – разочароващо показа липса на кремъчни конкреции във варовиковите греди. От друга страна, в малка кариера до с. Катунец бяха установени кремъчни конкреции във вторично (делувиално) кватернерно находище. Според геоложката карта вероятен източник на кремъчните конкреции в находището са седиментите на Мездренската кремъчно-карбонатна свита и/или Румянцевската варовикова свита, които се разкриват в близост (Чешитев и др. 1989).

От особен интерес са няколко находища на флинт в района на селата Бохот и Слатина (северозападно от с. Слатина и южно от с. Бохот, обр. 1 и 2, точки 3 – 6). Непосредствено до пътен възел на АМ „Хемус“ след с. Слатина по пътя за гр. Плевен е регистрирано вторично (елувиално-делувиално) находище на кремъчни конкреции. Вероятен основен източник на флинта в него са седиментите на Румянцевската варовикова свита. Конкрециите са изобилни, с неправилна форма и преобладаващи размери от 0,10 до 0,20 м, а на цвят са светлокафяви, кремаво-сиви, тъмнокафяви, имат неравна бяла кора и на места съдържат по-светли включения (обр. 3.1).

Първично и вторично (елувиално) находище на кремъчни конкреции е идентифицирано и непосредствено до обект 1, проучен от Г. Иванов при спасителни разкопки по АМ „Хемус“[1]. Първичното находище е представено в светлосиви неясно слоисти, напукани глинести варовици (Румянцевска варовикова свита), съдържащи кремъчни конкреции с неправилна форма, тъмносив, кафяво-сив и кафяв цвят и чести бели включения (обр. 3.2). Вторичното (елувиално) находище е представено от изобилни кре-

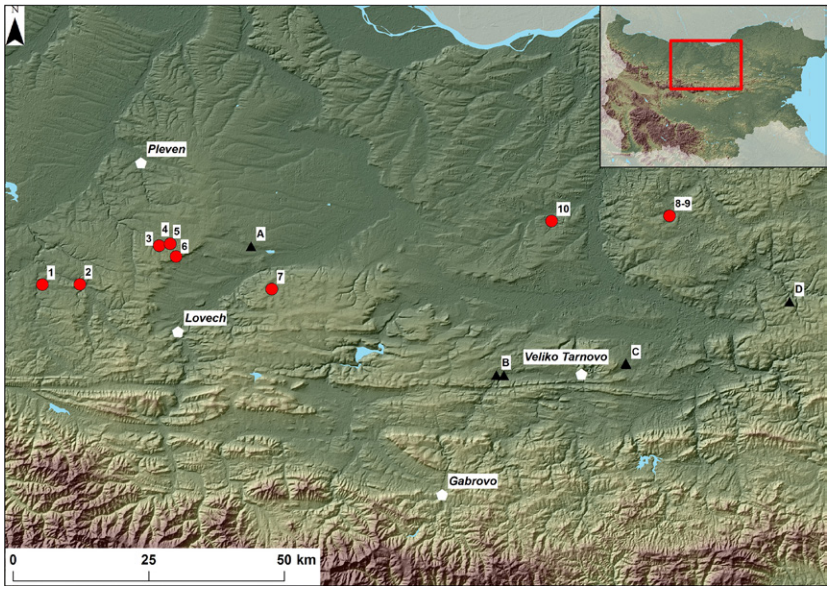

Обр. 1. Карта с локализация на местата, от които са взети кремъчни суровини за анализ (с червени точки) и на археологически обекти (черни триъгълници): 1 – Бежаново; 2 – Катунец; 3-5 Бохот; 6 – Слатина; 7 – Деветаки; 8-9 – Виноград; 10 – Иванча; A – Дренов; B – Козлек; C – Сминкин дол; D – Кърката (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Map with localities where flint samples were taken (red dots) and with archaeological sites (black triangles): 1 – Bezhanovo; 2 – Katunets; 3-5 – Bohot; 6 – Slatina; 7 – Devetaki; 8-9 – Vinograd; 10 – Ivancha; A – Drenov; B – Kozlek; C – Sminkin dol; D – Karkoto (author N. Kecheva)

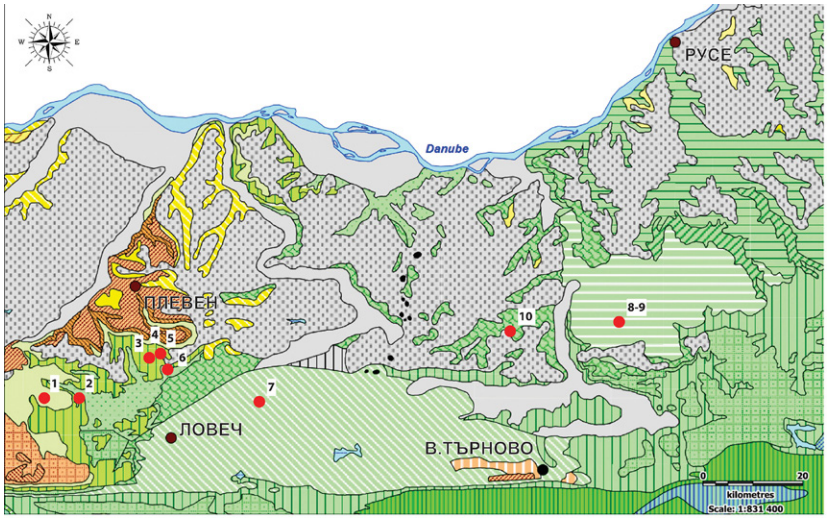

Обр. 2. Геоложка карта на Ловешко и Търновско с локализация на местата, от които са взети кремъчни суровини за анализ (номерация според обр. 1) (автор Х. Киселинов, по геоложка карта на България в мащаб 1: 500 000 (по Чешитев и др. 1989)

Fig. 2. Geological map of the Lovech and V. Tarnovo districts with localities where flint samples were taken (red dots – same numbers as in fig. 1) (author H. Kiselinov, based on the Geological Map of Bulgaria, scale 1:500 000 (after Чешитев и др. 1989)

[1] Проучвателят сподели с М. Гюрова за наличието на изобилни количества кремъчни конкреции в близост до обекта.

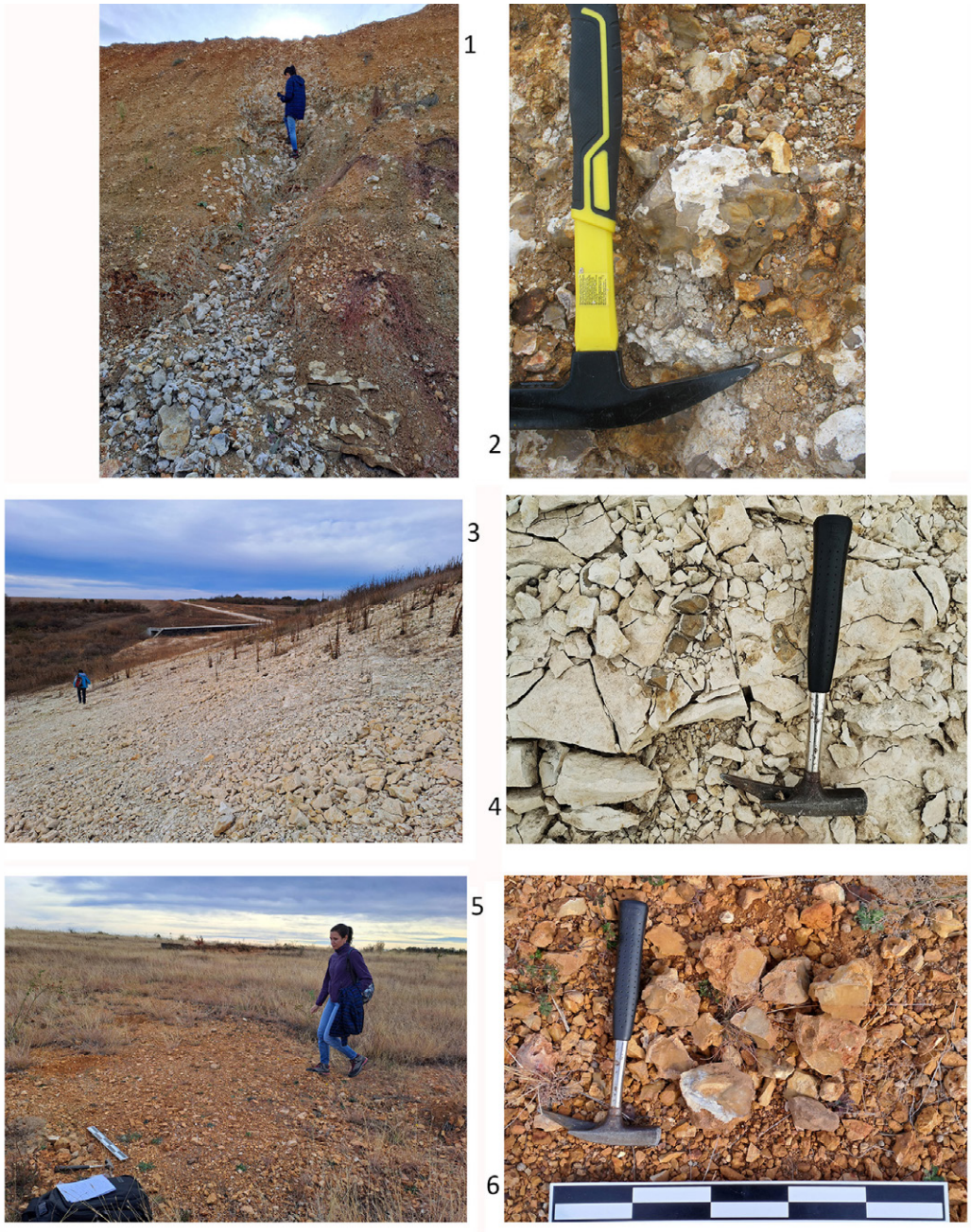

Обр. 3. Местонаходища на флинт и образци от кремъчните конкреции: 1-2 – Бохот, вторично находище; 3-4 – Бохот, първично находище; 5-6 – Слатина, вторично находище (снимки М. Гюрова)

Fig. 3. Flint outcrops and raw material samples: 1-2 – Bohot, secondary outcrops; 3-4 – Bohot, primary outcrops; 5-6 – Slatina, primary outcrops (photos M. Gurova)

мъчни конкреции с неправилна форма и преобладаващ размер до 0,10 м, рядко по-големи. На цвят са светлокафяви, светлосиви, кремави, жълто-кафяви, по-рядко тъмносиви и тъмнокафяви. Кремъчните конкреции се отличават с бели или жълто-кафяви и оранжево-червени (в резултат на окислителни процеси) кори.

Третото внушително по мащаби находище е регистрирано на платото, северозападно от с. Слатина. Обектът е посетен през 2022 г. във връзка с инвестиционно намерение, при което е споменато наличие на кремъчни конкреции (Валентинова, Гущераклиев 2023). Находището е вторично (елувиално), огромно по размери и е образувано върху карбонатните седименти на Румянцевската варовикова свита (обр. 3.3). Представено е от еоплейстоценски полигенни наслаги, съдържащи изобилни кремъчни конкреции с преобладаващ размер под 0,10 м. На свежа повърхност конкрециите често имат кремаво-сив, светлосив, жълто-кафяв или светлокафяв цвят. Отличават се с оранжево-кафяви

кори, които са резултат от окислителни процеси.

Във Великотърновско от първостепенен интерес е Ковачевската варовикова свита, идентифицирана при предходни проучвания в Русенско (Гюрова и др. 2013, 527). Тя съдържа отделни прослойки от (тъмно)сив и сиво-кафяв флинт, който се среща сред праисторическите кремъчни ансамбли от региона. Нейни първични разкрития идентифицирахме в малка запазена кариера до с. Виноград. В нея се разкриват средно- до дебелопластови светли кремави варовици, съдържащи кремъчни прослойки, лещи и неправилни по форма конкреции с тъмнокафяв и тъмносив до черен цвят. Предполагаеми са множество подобни кариери с флинтов материал, експлоатирани от праисторията до близкото минало. Зидовете в селата Иванча и Обединение изобилстват от варовикови късове с кремъчни конкреции и прослойки, но за съжаление кариерите, захранващи тяхното изграждане, отдавна са изоставени и заличени от съвременния релеф.

Издирванията в Ловешко и Търновско позволиха селектирането на 25 нови образеца за анализ – 10 суровини и 15 артефакта от разновременни селища – чието лабораторно изследване ще покаже обвързаността между суровини и артефакти и ще обогати база данните на досега изследваните 205 образци (54 геологически и 151 археологически).

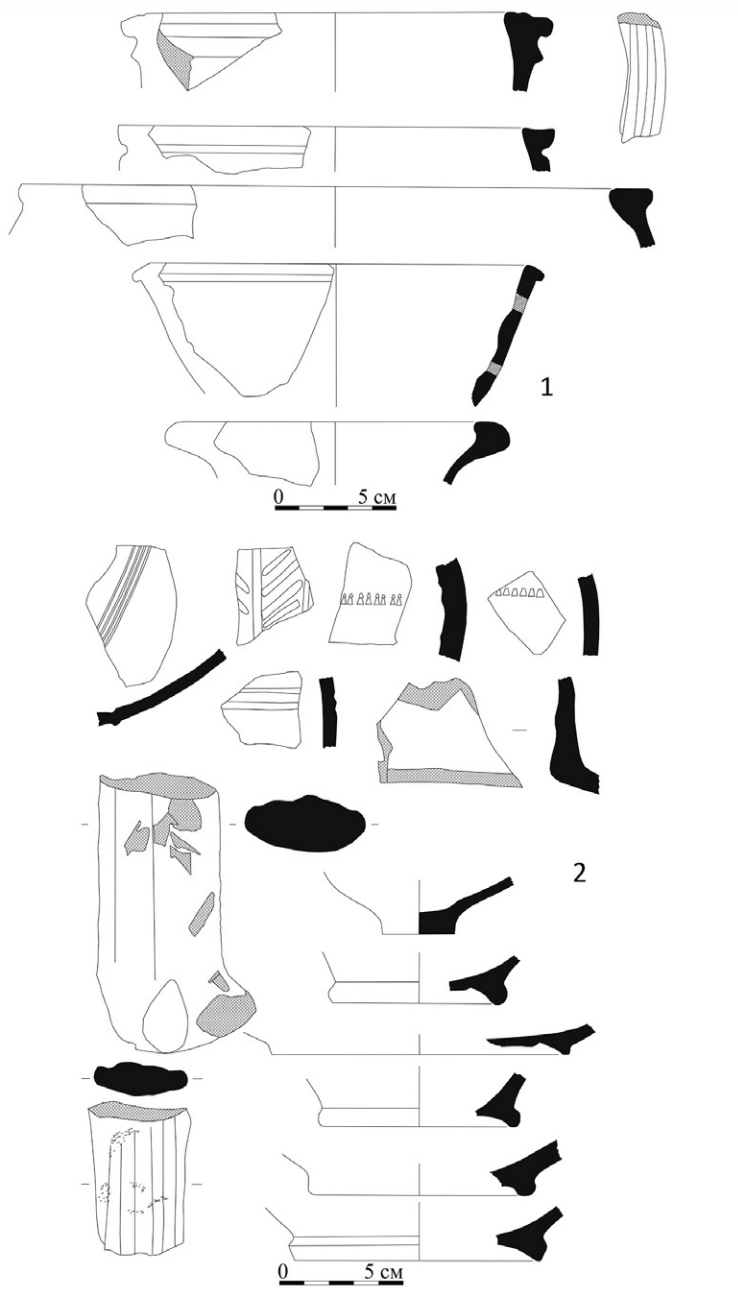

Обр. 4. Римска тънкостенна керамика (II – III в.) от обект в м. Сминкин дол до гр. Лясковец, обл. Велико Търново (рисунки К. Чакъров)

Fig. 4. Roman thin-walled pottery (2nd – 3rd c. AD) from the site on Sminkin Dol locality near Lyaskovets town, Veliko Tarnovo district (drawings K. Chakarov)

Археологически обекти: осъвременяване и верификация. Освен идентифицирането на геологически разкрития на кремъчни скали, бяха посетени на набелязани обекти, които изискват верификация на изходни данни, вписване или осъвременяване на статут в регистрационните карти на АИС АКБ. В община Ловеч такъв е обектът при с. Дренов, който представлява еднослойно селище от късната римска епоха (средата на III – края на IV в.) (Аладжов, Василева 2023). Обхождането на площ, северозападно от обекта, потвърди неговата културно-хронологическа принадлежност чрез малко количество керамични фрагменти.

В област Велико Търново следва да бъдат отбелязани следните археологическите обекти:

– Три могили в землището на с. Любенци – една надгробна (регистрирана от А. Чохаджиев през 2022 г.) със следи от скорошни иманярски изкопи и две селищни могили, които по сведения на А. Писарев са в близост до крепост и работилница за обработка на кремъчни сечива. Едната от могилите е посещавана и регистрирана от А. Чохаджиев и ние я достигнахме, въпреки почти непро-

ходимата растителност. Не успяхме да намерим втората могила, но по обратния път, в м. Кърката, регистрирахме обект с ниска концентрация на нехарактерна праисторическа керамика;

– Обект в м. Сминкин дол (северозападно от Лясковец), в близост до надгробна могила с гробове от II – III в., проучена от К. Чакъров (Чакъров 2020; Чакъров 2021). При огледа на терен открихме средно голямо количество керамика от II – III в., както и следи от разнесена пещ, вероятно за керамика (обр. 4). Площта, на която се откриват материали, е около 80 дка. Възможно е обектът да е вила или друг вид селищна категория, свързана с могилата в м. Клена;

– Многослоен и голям обект от селищен тип в м. Козлек (землище на с. Ветринци, регистриран от К. Чакъров по публикации), където се предполага локализацията на антично римско тържище. Обхожданията на няколко изорани и достъпни ниви опровергават хипотезата за тържище, но керамичните фрагменти, както и единствената кремъчна находка (диагностична късноеолитна микростъргалка) потвърждават наличието на обитаване през късния неолит (споменато от П. Станев), римския период, Ранното и Късното средновековие.

Проведените издирвания на обработваеми площи в посочените места позволиха актуализиране на данни за съществуващи вече регистрационни карти и верификация (поне частична) на научните хипотези, произтичащи от публикации и/или предходни теренни наблюдения.

Литература

Аладжов, Василева 2023: А. Аладжов, Е. Василева. Спасителни археологически проучвания на обект 4, АМ Хемус, в землището на с. Дренов, общ. Ловеч. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Валентинова, Гущераклиев 2023: М. Валентинова, Р. Гущераклиев. Теренни издирвания във връзка с инвестиционна инициатива в землището с. Слатина, община Ловеч. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Гюрова и др. 2013: М. Гюрова, С. Иванова, П. Андреева, Х. Киселинов. Издирвания на археологически обекти в област Русе (общини Две Могили, Бяла, Иваново, Ветово, Борово и Русе). – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 525 – 527.

Йолкичев 1986: Н. Йолкичев. Литостратиграфски единици, свързани с горнокредната серия в Западния и Централния Предбалкан. – Списание на Българското геологическо дружество, 37.3, 1986, 49 – 61.

Чакъров 2020: К. Чакъров. Спасителни разкопки на надгробна могила (II – III в.) в м. Клена, Лясковец, обл. Велико Търново. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 591 – 595.

Чакъров 2021: К. Чакъров. Редовни разкопки на надгробна могила (II – III в.) в м. Клена край Лясковец, обл. Велико Търново. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2021, 530 – 534.

Чешитев и др. 1989: Г. Чешитев, И. Кънчев, В. Вълков, Р. Маринова, Ж. Шиляфова, М. Русева, К. Илиев. Геоложка карта на НР България в мащаб 1:500 000. София, 1989.

FIELD SURVEYS OF ARCHAEOLOGICAL SITES AND FLINT OUTCROPS (WITH SUBSEQUENT LABORATORY ANALYSES) IN LOVECH AND VELIKO TARNOVO DISTRICTS

Maria Gurova, Polina Andreeva, Maya Valentinova, Kalin Chakarov

Summary

Recently discovered and studied BA and EIA flint assemblages containing massive and impressive toolkits (including sickles) from Central North Bulgaria have provoked interest in the geological provenance of the raw materials. Previous research by two of us (M. Gurova and P. Andreeva) during four field surveys in North Bulgaria allowed the collection and analyses of 54 geological samples (compared petrographically and chemically, using trace element analysis) and 151 archaeological artefacts. The areas of Lovech and Veliko Tarnovo districts somehow remained "uncovered" by our strategic survey. The 2023 campaign filled this lacuna with 25 new samples – 10 raw materials and 15 artefacts; their laboratory analyses (micropetrography and geochemistry) are in progress (figs 1 – 3).

Three flint outcrops in Lovech district were considered promising and were carefully documented and recorded in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB). They were located between the villages of Bohot and Slatina and are associated with the carbonate sediments of the Rumiantsevska Formation (Upper Cretaceous).

The field surveys were also focused on recording and updating information about archaeological sites in AIS AMB in the surveyed regions. Several archaeological sites were revisited with the aim to update their registration statute. In Lovech municipality, such a site is the one near the village of Drenov, representing a single-layered settlement from the late Roman period (mid-3rd – late 4th c.). The survey of the area northwest of the site confirmed its cultural and chronological attribution through a small number of ceramic fragments.

In Veliko Tarnovo district, the following archaeological sites should be noted:

– Three mounds in the land of Lyubentsi village – a burial mound (registered by A. Chohadzhiev in 2022) with traces of recent looters' pits and two settlement mounds which, according to information from A. Pisarev, lie near a fortification and a workshop for flint tool production. One of the mounds was visited and registered by A. Chohadzhiev and we also reached it, despite the nearly impenetrable vegetation. We were unable to locate the second mound, but on the return route, in Karkoto locality, we registered a site with a low concentration of non-diagnostic prehistoric pottery.

– A site in Sminkin Dol locality (northwest of the town of Lyaskovets), close to a burial mound with graves dated to the 2nd – 3rd c., excavated by K. Chakarov. During the field inspection, we found a medium quantity of pottery from the 2nd – 3rd c., as well as traces of a destroyed kiln, probably for pottery production (fig. 4). The area where materials were found is around 8 ha. The site may represent a *villa* or another type of settlement site related to the burial mound in Klena locality.

– A multilayer and extensive settlement-type site in Kozlek locality (land of Vetrintsi village, registered by K. Chakarov based on publications), where the localisation of a Roman marketplace has been suggested. Surveys of several ploughed and accessible fields disprove the hypothesis of a marketplace, but the ceramic fragments, as well as the single flint find (a diagnostic late Neolithic micro-scraper), confirm habitation during the late Neolithic (mentioned by P. Stanev), the Roman period, and the Early and Late Middle Ages.

Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, gurova.maria@gmail.com
Polina Andreeva, Geological Institute – Bulgarian Academy of Sciences, poly_a@abv.bg
Maya Valentinova, Regional Museum of History – Lovech, maiadimitriva@hotmail.com
Kalin Chakarov, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, chakarovkalin@gmail.com

---

№ 7. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В КОНЦЕСИОННА ПЛОЩ В ЗЕМЛИЩАТА НА СУХИНДОЛ, ОБЩ. СУХИНДОЛ, С. ДИМЧА И С. ВЪРБОВКА, ОБЩ. ПАВЛИКЕНИ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Александър Чохаджиев

Теренните издирвания обхващат териториите на две базалтови могили – Китката и Габриката, които са обект на инвестиционно намерение – концесия за добив на варовици и базалти. Те са в най-южната част на формация от изгаснали вулкани и базалтови могили, простираща се от гр. Сухиндол от юг до с. Драгомирово, Свищовско – на север.

Северният участък обхваща площ от 153 дка и може да бъде разделен на две части – широка (южна) и тясна (северна) (обр. 1.2). В широката южна част концесионната площ е очертана около базалтова могила, известна като Китката или Кайряка (Велчев 1972, 29), която обхваща две възвишения. Те са гъсто обрасли с дървета и храсти. По повърхността не личат иманярски интервенции. На много места бяха констатирани малки могилообразни възвишения с диаметър около 2 м и височина от 0,4 – 0,5 м. В и около тях не бяха установени археологически останки. Най-вероятно това са отпадъци от дългогодишния добив на камъни в региона. В югоизточния ъгъл бяха констатирани останки от каменни настилки (вероятно пътища или огради), без да може да се определи хронологията им, тъй като напълно липсват археологически материали. В нивите източно и западно от двете базалтови могили имаше възможност, макар и ниска, за наблюдение. Археологически останки не бяха установени.

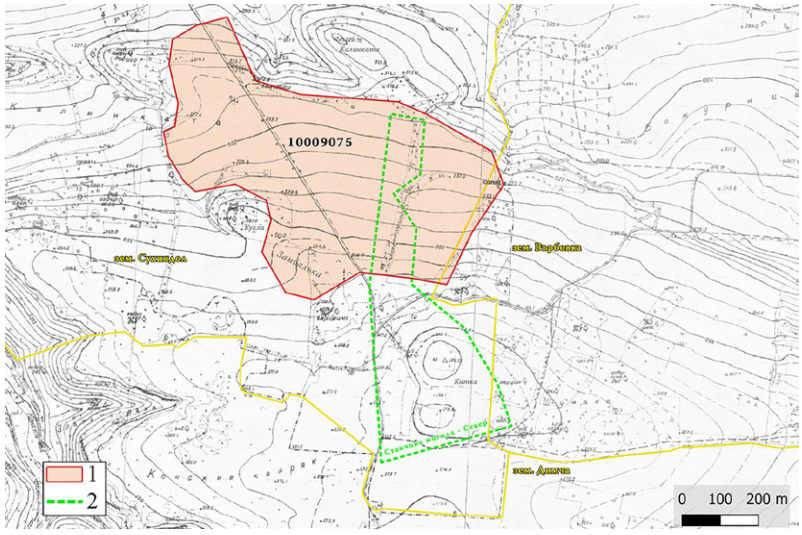

Обр. 1. Карта на северната концесионна площ: 1 – граници на праисторическо селище в м. Калинката; 2 – граници на концесионната площ

Fig. 1. Map of the northern concession area: 1 – boundaries of the prehistoric settlement in Kalinkata locality; 2 – boundaries of the concession area

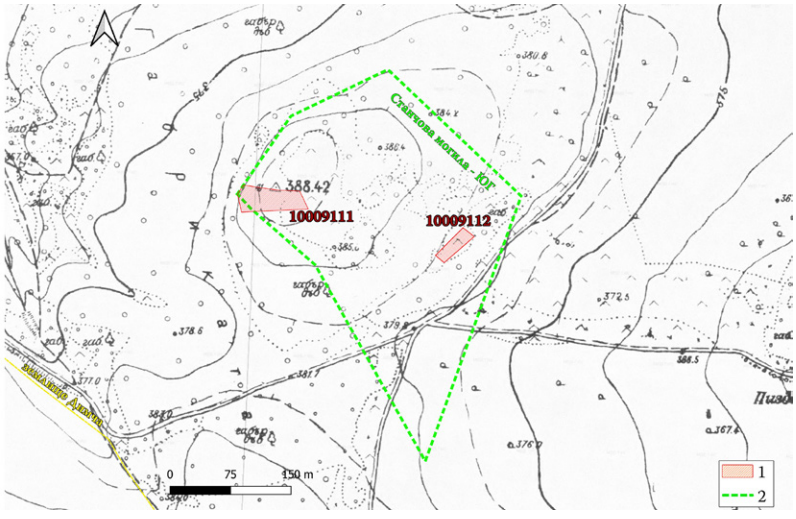

Обр. 2. Карта на южната концесионна площ: 1 – граници на археологически обекти; 2 – граници на концесионната площ

Fig. 2. Map of the southern concession area: 1 – boundaries of the archaeological sites; 2 – boundaries of the concession area

В тясната северна част на участъка концесионната площ попада в рамките на селище от късния неолит в м. Калинката (АИС АКБ № 10009075) (Еленски 2002, 139). Беше извършено обхождане на териториите и бяха определи границите на селището (обр. 1.1). То обхваща площ от 354 дка в местностите Калинката, Замбалъка, Конски дол, Върбовското и Каптажа. Обектът се намира почти изцяло в землището на гр. Сухиндол, а само най-източната му периферия – в землището на с. Върбовка, общ. Павликени. В голямата си част попада в обработваеми ниви с наскоро поникнал слънчоглед и възможностите за наблюдение бяха добри. По повърхността се открива керамика, множество кремъци, мазилки и каменни сечива. В обекта се откриват материали от късния неолит и от ранния халколит. Всички граници без южната бяха установени. Площта, която археологическият обект заема в рамките на концесионната площ е 36 760,97 кв. м и тя бе изключена от инвестиционното намерение до провеждане на археологически разкопки.

Южният участък обхваща площ от 84 дка около базалтова могила, известна като Габриката (Велчев 1972, 29) (обр. 2.2). Изцяло попада в землището на с. Димча, общ. Павликени. По-голямата част от площта е заета от растителност – гори, храсти и ливади. Само южната тясна част е обработваема нива. Там не бяха констатирани каквито и да е археологически останки.

В рамките на основната концесионна площ, поради липсата на земеделска обработка и раззеленилата се растителност, възможностите за наблюдение бяха ограничени. Беше проведено обследване на нарушения на повърхността в рамките на мравуняци, кртичини и стари геоложки сондажи. В по-голямата част от площта археологически останки не бяха регистрирани. На много места в рамките на концесията и около нея се откриват малки каменни могилки, най-често гъсто обрасли с храсти и дървета. Прави впечатление, че те са издигнати от дребни камъни. На нито една от тях не бяха констатирани нито иманярски изкопи, нито археологически материали. Възможно е това да са останки от добив на камъни. Хронология на добива не може да бъде установена.

В западния ъгъл на концесионната площ, в плитко разравяне на повърхностния слой (вероятно иманярска интервенция), бяха констатирани фрагменти от керамични съдове и опалени стенни мазилки. Керамиката е малко, изработена на ръка, вторично горяла и най-вероятно е от ранната желязна епоха. Беше регистриран археологически обект с АИС АКБ № 10009111 (обр. 2.1). На още

три места наоколо, в корените на изкоренени дървета бяха открити единични фрагменти керамика. В този участък почвеният слой е тънък – от порядъка на 0,20 – 0,30 м, а отдолу се вижда скалната основа. В стар геоложки сондаж на 3 м северно не бяха регистрирани археологически останки. На този етап не може да бъде направена археологическа характеристика на този обект. Вероятно е селищен, но на малка площ. Възможно е да е унищожен от по-късни дейности, свързани с добив на камъни.

В източната част на концесионната площ, в рамките на малка полянка, бяха регистрирани контурите на поне две кариери за добив на камъни. Едната е с полукръгла форма, другата е линейна. В пространството между тях личат две негативни форми, вероятно също останки от стар добив на камъни. На този етап кариерите не могат да бъдат определени хронологически. Създадена е регистрационна карта в АИС АКБ с № 10009112 (обр. 2.1).

За цялата площ на южния участък от концесията бе определена мярка археологическо наблюдение по време на премахване на повърхностния слой. През 2023 г. инвеститорът – „Базалт България“ ООД – не успя да започне изкопни работи и договорът за археологическо наблюдение с РИМ – Велико Търново бе удължен за 2024 г.

Литература

Велчев 1972: А. Велчев. Морфология на базалтовите могили в Северна България. – Известия на Българското географско дружество, XII (XXII), 1972, 29 – 45.

Еленски 2002: Н. Еленски. Праисторически селища в средния басейн на Янтра (резултати от теренните обхождания на българо-британската експедиция 1999/2000 г.). – In: L. Ruseva-Slokoska, R. Ivanov, V. Dinchev (eds). The Roman and late Roman city. The international conference (Veliko Tarnovo 26 – 30 July 2000). Sofia, 2002, 138 – 143.

FIELD SURVEYS IN A CONCESSION AREA IN THE LANDS OF SUHINDOL, SUHINDOL MUNICIPALITY, AND DIMCHA AND VĂRBOVKA VILLAGES, PAVLIKENI MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT

Alexander Chohadzhiev

Summary

The field survey was necessitated by the launching of concession for extraction of limestones and basalts in the northern and southern areas, and it covers the territories of two basalt mounds – Kitkata and Gabrikata. They are situated in the southernmost part of a formation of extinct volcanoes and basalt mounds, stretching from the town of Suhindol in the south to Dragomirovo village, Svisthov municipality, in the north. Two quarries for extraction of basalts and limestones are planned to be operated in their territories by “Basalt Bulgaria” Ltd.

The northern section of the concession covers an area of 15.3 ha and can be divided into two parts – a wider (southern) part and a narrower (northern) one. In the wider southern part, the concession area is delineated around a basalt mound known as Kitkata. The boundaries were established, and materials were collected from the prehistoric settlement in Kalinkata locality (registered under No. 10009075 in the archaeological information system “Archaeological Map of Bulgaria” (AIS AMB). It covers an area of 35.4 ha and can be dated to the late Neolithic and early Chalcolithic (fig. 1). The area occupied by the archaeological site within the concession territory is 36 760.97 m^2, and it was excluded from the investment project until archaeological excavations are carried out.

The southern section covers an area of 8.4 ha around a basalt mound known as Gabrikata. Two archaeological sites were recorded in the southern concession area. Remains of habitation from the Early Iron Age were established on a very small territory in its western part (AIS AMB No. 10009111). The eastern part yielded two old stone quarries of uncertain date (AIS AMB No. 10009112) (fig. 2). For the entire area of the southern section of the concession, archaeological monitoring was prescribed to be carried out during the removal of the surface layer. In 2023, the investor – “Basalt Bulgaria” Ltd. – was unable to begin excavation works, and the contract for archaeological monitoring with the Regional Museum of History – Veliko Tarnovo was extended into 2024.

Alexander Chohadzhiev, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, alcho_2000@yahoo.com

№ 8. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА СТРАЖИЦА, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Пламен Георгиев, Васил Кацаров

Археологическите проучвания бяха извършени по договор между НАИМ – БАН и Община Стражица във връзка с изпълнението на проект „Проучване, съхраняване и социализация на културно-историческо наследство на община Стражица“. Те имат за цел с помощта на методите на теренна регистрация да се осъвремени информационната база за наличните в този микрорайон археологически обекти. Въз основа на резултатите ще бъде изградена дългосрочна стратегия за проучване, реставрация и социализация на значими недвижими паметници на културата на територията на общината (обр. 1). За постигането на целите бе необходимо да се изпълнят следните задачи:

1. Посещение на място и локализиране със съвременни технически средства на известни археологически обекти, за които липсват GPS координати и установени граници в АИС АКБ;

2. Фотодокументиране и подробно описание на състоянието на посетените археологически обекти;

3. Събиране на информация за топографията, локалната топонимия, хидрология и данни за екологичната среда, в която попадат археологическите обекти.

Предвид спецификата на поставените задачи и естеството на първичната информация, основен акцент в работата на терен беше взаимодействието с местни водачи и информатори. Издирванията в землището на с. Ново Градище се извършиха с водачеството на Г. Георгиев, местен жител, краевед и арендатор на земеделските площи. На 3,2 км североизточно от църквата на селото, азимут 65°, в м. Голям клюклюк бяха регистрирани останки от укрепление. Деструкциите от крепостните стени ограж-

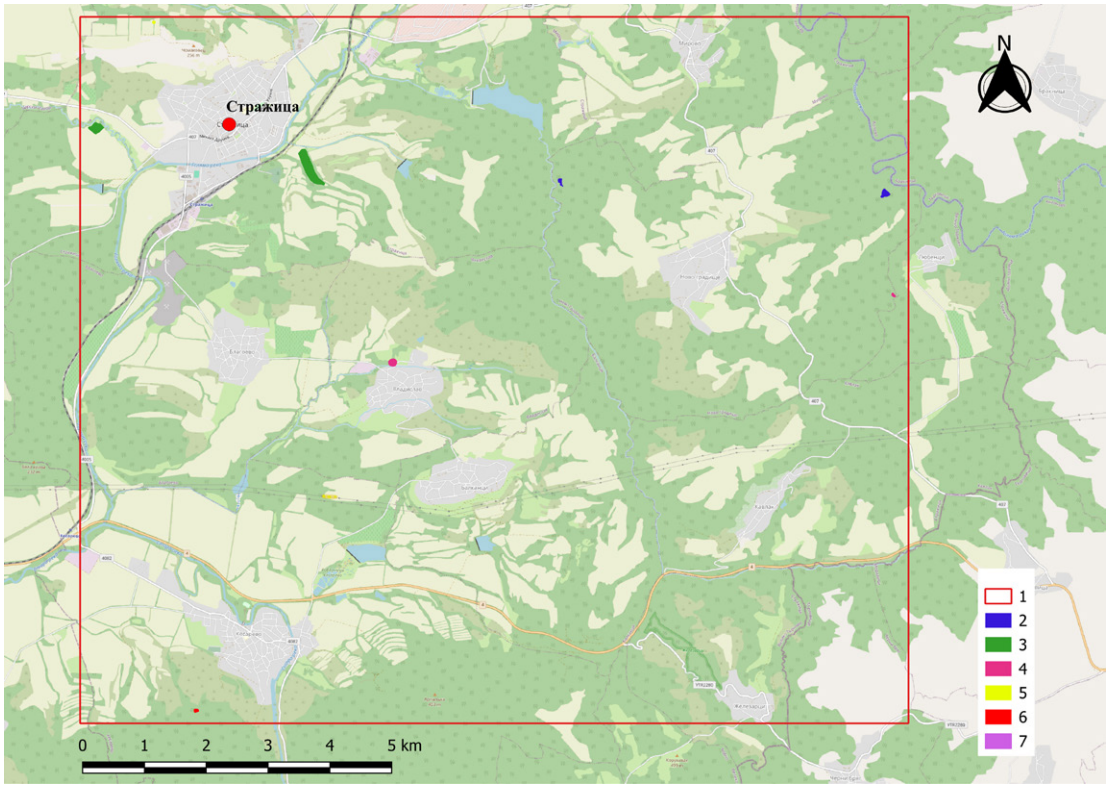

Обр. 1. Карта на посетените археологически обекти: 1 – териториален обхват на археологическите издирвания; 2 – крепост; 3 – селище; 4. – селищна могила; 5 – надгробна могила; 6 – архитектурни останки; 7 – мегалитна структура / побит камък / девташлар

Fig. 1. Map of the visited archaeological sites: 1 – territorial scope of the archaeological surveys; 2 – fortress; 3 – settlement; 4 – settlement mound; 5 – burial mound; 6 – architectural remains; 7 – megalithic structure / standing stone / devtashlar

дат площ от ок. 15 дка. GPS координатите в централната част на заграденото пространство са 43.21881879° с. ш., 26.09058342° и. д. Обектът е разположен върху заравнената билна част на ниско възвишение, чиито северни, източни и южни склонове се спускат със стръмен наклон към коритото на р. Голямата река и малък приток към нея от юг. Югозападният склон е полегат и осигурява единствения подстъп към крепостта (обр. 2). Трасето на куртината е маркирано от каменни разсипи от деструкциите на стената, които в източната част достигат до 2 м височина. В отделни оголени от растителност участъци е видно, че градежът е от ломени плочести камъни без спойка.

В северозападния край на землището на с. Ново градище

Обр. 2. Подстъп към крепостта в м. Голям клюклюк от югозапад, землища на с. Ново Градище и нейното местоположение

Fig. 2. Approach to the fortress in the Golyam Klyuklyuk locality from the southwest, in the lands of Novo Gradishte village, and its location

Обр. 3. Теренни издирвания в м. Гюрлека, землище на гр. Стражица. Местоположение на селищния обект от римската епоха и част от разкритите керамични фрагменти по повърхността

Fig. 3. Field surveys in the Gurleka locality, in the land of the town of Strazhitsa. Location of the settlement site from the Roman period and some of the ceramic fragments observed on the surface

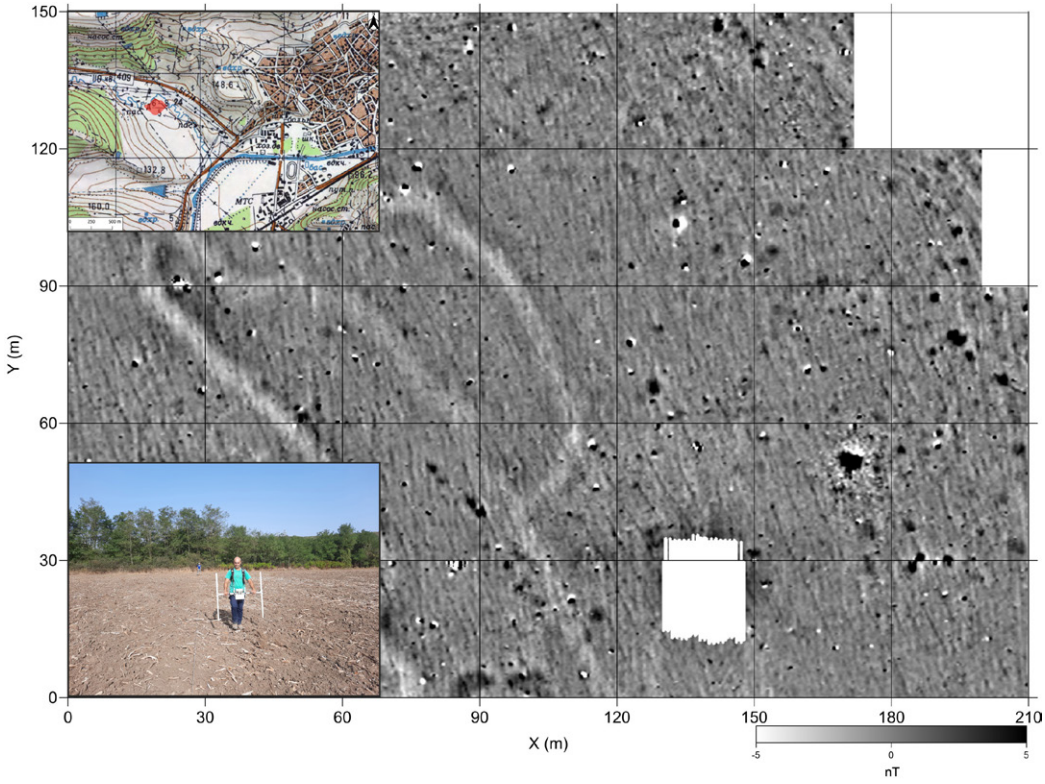

Обр. 4. Геофизични проучвания на многослоен селищен обект в местността Кичук дере до гр. Стражица. (автор Н. Тонков)

Fig. 4. Geophysical surveys of a multilayer settlement site in the Kichuk Dere locality near the town of Strazhitsa (author N. Tonkov)

се намира още един археологически обект, ограден с крепостна стена. Той има регистрация в АИС АКБ (№ 0730011), но липсваха данни за точната му локация и описание. Укреплението се намира в м. Калето, по десния бряг на р. Казълдере, на 2,8 км северозападно по права линия от църквата на с. Ново Градище, азимут 303°. Защитното съоръжение и тук е разположено върху ниско възвишение, попадащо между основния водоизточник р. Казълдере и вливащ се в нея малък сезонен поток. Достъпът до него е по полегатия югоизточен склон. На места куртината може да бъде проследена в 4 – 5 каменни реда с хоросанова спойка и запазена височина около 1,50 – 1,80 м. На повърхността, в от един иманярските изкопи, е разкрито сравнително голямо количество фрагментирана керамика, изработена на грънчарско колело от периода на Късната античност и Средновековието, и няколко къса шлака.

По предварителни данни (Проданов 2009; АИС АКБ № 0730032) в землището на с. Кесарево, в м. Бижев манастир, са регистрирани следи от крепостно съоръжение от периода на Късната античност и Средновековието. Локацията беше посетена с водачеството на кмета на селото Е. Кържилов. Обектът заема седловина в северното подножие на височината Романа (43.14252269° с. ш., 25.95476718° и. д.). В по-открити площи се наблюдават стари иманярски изкопи, нарушаващи линейни трасета на каменни зидове с различна ориентация. В някои от тях може да се проследи височината на градежа в няколко реда ломени камъни без спойка.

Част от теренната работа включваше верификация на предварителната информация за няколко селищни обекта в открити площи на територията на общ. Стражица, въпреки напредналата вегетация на есенните посеви. В м. Гюрлека, югозападно от гр. Стражица са известни няколко обекта. Те са регистрирани в АИС АКБ, но без конкретни координати, които да указват точното им местоположение и териториален обхват. Това са селищните обекти с № 0730006 (селище от желязната епоха) и 0730007 (открито селище от каменно-медната епоха). АИС АКБ дава информация и за група могили (№ 0730001), разположени северно от споменатите вече обекти в м. Могилите. Метеорологичните условия и теренната ситуация не позволи тази информация да бъде прецизирана в по-голяма степен. В същото време беше причина да се обследва достъпната равнинна м. Гюрлека, заключена между оградните ридове Бакаджик, Честите круши и Могилите. Въпреки напредналата вегетация на есенниците и неблагоприятните условия за наблюдение се установи наличието по повърхността на фрагменти от

керамични съдове, правени на грънчарско колело от римската епоха (43.22113597° с. ш., 25.97629937° и. д.). Тази констатация потвърждава съществуването на селищен обект от този период в тази локация (обр. 3). Подобна хипотеза е подкрепена от косвените сведения за античното селище Кастра и предполагаеми артефакти, разкрити на неговата територия от Х. Проданов (Проданов 2009, 65).

В обхвата на теренните археологически издирвания беше включена и м. Кичук дере. Тя се намира на 2,3 км западно от сградата на общината в гр. Стражица. Потвърдена бе първоначалната информация за съществуването на многослоен археологически обект със селищен характер от ранната желязна и римската епоха (Проданов 2009, 89). Той заема незаливна тераса на десния бряг в един от меандрите на малката рекичка Кечи дере. Площта, на която се разкриват археологически материали – фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка (РЖЕ) и грънчарско колело (римска епоха), е около 30 дка. Тя е с неправилни правоъгълни очертания (150 × 200 м) и ориентация северозапад – югоизток (43.22721393° с. ш., 25.93344650° и. д.). На по-късен етап през годината беше проведено геофизично проучване на обекта (обр. 4). Резултатите от него показват, че няма запазени архитектурни останки, но за голяма част от отчетените аномалии може да се предполага, че представляват останки от вкопани структури – ями, термични съоръжения (огнища/пещи), както и негативи от разрушени или демонтирани зидове. На по-малко от 100 м в северозападна посока, на левия бряг на Кечи дере, беше регистриран забит в земята голям скален къс, оформен като паралелепипед с размери ок. 2,50 × 1,50 м. Този вид паметници, наречени „побити камъни“ или „девташлари“ са широко разпространени през Ранното средновековие на територията на Североизточна България (Рашев 1992; Цонев 2010).

В северната част на землището на с. Кесарево беше регистриран могилен некропол от четири ниски надгробни могили. Те са подредени в редица с ориентация изток – запад, в билната част на ниско възвишение под трасето на електропровод за високо напрежение (43.17381347° с. ш., 25.98057493° и. д.). Теренът е открит и засят с есенници. Отстоят на 3 км североизточно от черквата на с. Кесарево, азимут 22°. Диаметърът на могилните насипи е между 35 м и 40 м, а височината им не превишава 1,80 м. В южната периферия на втората могила от запад на изток се наблюдава петно от отухлени дребни късове глинени обмазки, вероятно от разрушено огнище. Други археологически материали не бяха открити, но предвид характеристиките на паметниците с голяма доза сигурност може да се предположи формирането и използването им през римската епоха.

Резултатите от извършените теренни археологични проучвания налагат следните изводи и препоръки: на територията на общ. Стражица са регистрирани голям брой археологически обекти от различни епохи, непроучени и несоциализирани. Съществен интерес предизвиква комплексът от останки на крепости, като местната власт може приоритетно да насочи усилия към тяхното проучване и логистично осигуряване. От първостепенно значение е обследване чрез въздушно лазерно сканиране (LiDAR) на следите от крепостно строителство в м. Калето (АИС АКБ № 0730011) и м. Голям клюклюк (АИС АКБ № 0730018), землище на с. Ново Градище. С не по-малка важност е провеждането на геофизични проучвания в обхвата на античния селищен обект в м. Гюрлюка, землище на гр. Стражица. Резултатите от тези изследвания до голяма степен биха определили по по-категоричен начин приоритетните действия от страна на местната власт по отношение на постигане на целите по проекта „Проучване, съхраняване и социализация на културно-историческо наследство на община Стражица“.

Литература

Проданов 2009: Х. Проданов. Стражица – по следите на времето. Велико Търново, 2009.

Рашев 1992: Р. Рашев. Девташларите – мегалитни паметници на българската езическа култура. – Плиска – Преслав, 5, 1992, 5 – 31.

Цонев 2010: Л. Цонев. Мегалитите в България. София, 2010.

FIELD SURVEYS IN THE TERRITORY OF STRAZHITSA MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT

Plamen Georgiev, Vasil Katsarov

Summary

The aim of the surveys was to use field registration methods to update the information regarding the archaeological sites located in this microregion. Given the specifics of the tasks and the nature of the primary information, the fieldwork was focused on interaction with local guides and informants (fig. 1).

Remains of a fortification were visited in the land of Novo Gradishte village, at 3.2 km northeast of the village church (Golyam Klyuklyuk locality) (fig. 2). In separate areas stripped of vegetation, it was visible that the wall is constructed of slab stones without binder. Another fortress was visited in the northwestern part of the land, in Kaleto locality. The fortification wall was visible at certain places, with a preserved height of approx. 1.50 – 1.80 m, consisting of 4 – 5 stone courses with mortar. A large amount of fragmented pottery and several pieces of slags from Late Antiquity and the Middle Ages were discovered in a looters' trench. Architectural remains of buildings and probably a fortification wall were also witnessed in Bizhev Manastir locality, in the land of Kesarevo village.

Several archaeological sites are known in the Giurleka locality, southwest of the town of Strazhitsa (fig. 3). They are registered in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB), but without specific coordinates to indicate their exact location and area. Weather conditions allowed verification of the data for only one settlement site from the Roman period in the locality. Fragments of pottery from the Roman period were found. The hypothesis of the existence of a settlement is supported by indirect information about an ancient settlement called Kastra and alleged artefacts discovered by H. Prodanov. The archaeological site is 1.5 km southeast of the municipality of Strazhitsa building and 500 m in the same direction from the existing railway line.

Information about the existence of a multi-layered settlement from the period of the EIA and the Roman period was confirmed in the Kichuk Dere locality, 2.3 km west of the Strazhitsa municipality building. At a later stage, a geophysical survey of the site was carried out (fig. 4). The results show that there are no preserved architectural remains, but a large part of the reported anomalies can be interpreted as pits, thermal facilities (hearths/furnaces), as well as trenches from destroyed or dismantled walls.

In the course of the field surveys, a mound necropolis of four low burial mounds was registered in the northern part of the land of Kesarevo village. They stand 3 km northeast of the village church. The diameter of the mounds is between 35 and 40 m, and their height does not exceed 1.80 m. Given the characteristics of the monuments, it can be assumed that they were formed and used during the Roman era.

The results of the field archaeological surveys led to the following conclusions and recommendations: in the territory of the municipality of Strazhitsa, a large number of unexplored and not socialized archaeological sites from different eras are registered. To conduct a LiDAR survey of the traces of fortification structures in Kaleto locality (AIS AMB No. 0730011) and Golyam Klyukluk locality (AIS AMB No. 0730018), in the land of Novo Gradishte village, is of primary importance. Geophysical surveys are recommended in the area of the ancient settlement in Gyurluka locality.

Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, plamen_georgiev@naim.bg
Vasil Katsarov, Museum of History – Panagyurishte, vaskoqaz@gmail.com

---

№ 9. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ГАЗОПРОВОДНО ОТКЛОНЕНИЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОРОЦВЕТ, ОБЩ. ЛОЗНИЦА, И ЗЕМЛИЩЕТО НА РАЗГРАД, ОБЛ. РАЗГРАД

Жени Василева, Деница Сандева, Петър Минков

В изпълнение на договор между НАИМ – БАН и „Булгартрансгаз" ЕАД е извършено спасително археологическо проучване – издирване в обхвата на обект „Пускова и приемна камери на газопроводно отклонение Разград": поземлен имот 17066.24.16, м. Пунарджик, землище на с. Гороцвет, общ. Лозница, и поземлен имот 61710.7.133, м. Буклуджа, землище на гр. Разград (обр. 1). Работата е осъществена в периода 13 – 17.10.2023 г. от екип: гл. ас. д-р Ж. Василева – ръководител, Д. Сандева – заместник-ръководител и д-р П. Минков, член на екипа, всички от НАИМ – БАН.

Първият участък за теренни издирвание е поземлен имот 17066.24.16 в землище на с. Гороцвет, м. Пунарджик, общ. Лозница (обр. 2.1). Теренът е обработваема нива с висока видимост. Разположен е на 1,9 км югоизточно от кметството на с. Гороцвет и на 1,7 км от кметството на с. Студенец. На запад на 700 – 800 м преминава пресъхнало дере. На 0,9 км югоизточно е разположен язовир „Бели Лом". Участъкът за наблюдение е с дължина около 212 м и ширина 10 до 39 м. Трасето е с ориентация североизток – югозапад с наклон около 100° към югозапад. При теренното издирване не са открити археологически структури и материали.

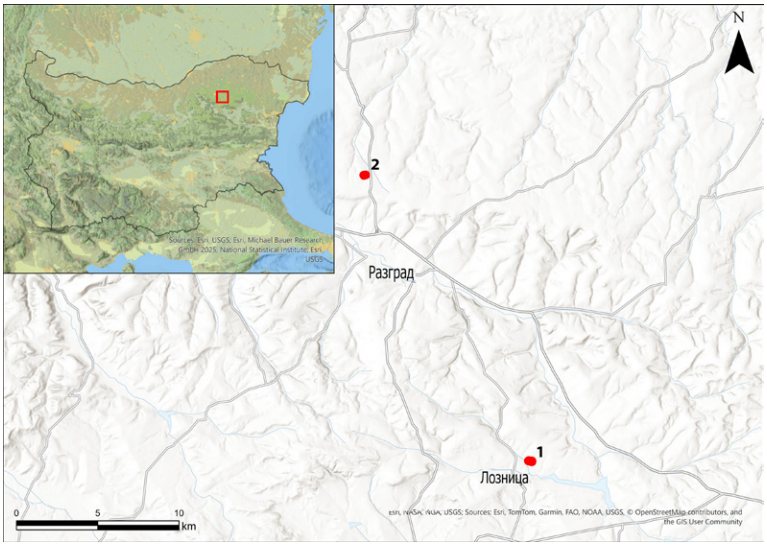

Обр. 1. Местоположение на изследваните терените: 1 – ПИ 17066.24.16, м. Пунарджик, землище на с. Гороцвет, общ. Лозница; 2 – ПИ 61710.7.133, м. Буклуджа, землище на гр. Разград (автор Д. Сандева)

Fig. 1. Location of the surveyed plots: 1 – plot 17066.24.16, Punardzhik locality, land of Gorotsvet village, Loznitsa municipality; 2 – plot 61710.7.133, Bukludzha locality, land of the town of Razgrad (author D. Sandeva)

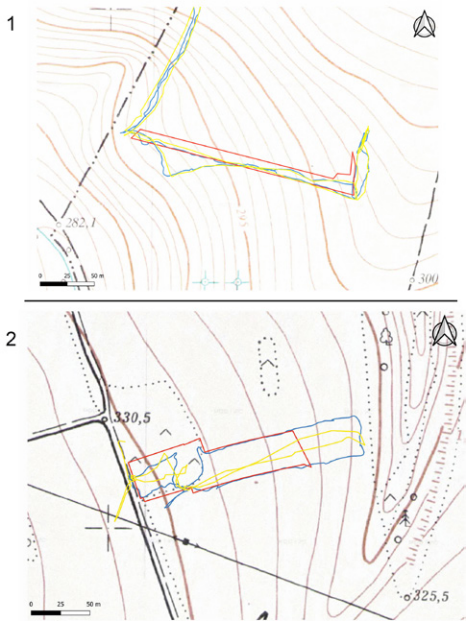

Обр. 2. Очертания на изследваните терени: 1 – ПИ 17066.24.16, м. Пунарджик, землище на с. Гороцвет, общ. Лозница 2 – ПИ 61710.7.133, м. Буклуджа, землище на гр. Разград (автор Д. Сандева)

Fig. 2. Outlines of the surveyed plots: 1 – plot 17066.24.16, Punardzhik locality, land of Gorotsvet village, Loznitsa municipality; 2 – plot 61710.7.133, Bukludzha locality, land of Razgrad town (author D. Sandeva)

Вторият участък за теренни издирвания е поземлен имот 61710.7.133 в землището на Разград, м. Буклуджа (обр. 2.2). Площта за обхождане се намира на северозапад от северната промишлена зона на Разград. Теренът е съвременна обработваема площ с дължина около 145 м и ширина между 30 и 40 м. Половината от участъка попада в базата и двора на станцията на „Булгартрансгаз“ ЕАД, която е с тревни и овощни насаждения. Североизточният участък е обработваема нива с много висока видимост. Видимостта в западната част на площта е ниска – ливада с гъста растителност. Изложението на проучвания участък е североизток – югозапад. При обхождане на предвидената площ не са открити археологически структури и материали.

FIELD SURVEYS ALONG A GAS PIPELINE DIVERSION IN THE LANDS OF GOROTSVET VILLAGE, LOZNITSA MUNICIPALITY, AND RAZGRAD TOWN, RAZGRAD DISTRICT

Zheni Vasileva, Denitsa Sandeva, Petar Minkov

Summary

The field surveys were conducted along the Razgrad gas pipeline diversion, in land plot 17066.24.16, in the land of Gorotsvet village, Punardzhik locality, Loznitsa municipality and in land plot 61710.7.133 in the land of Razgrad town, Bukludzha locality, Razgrad district, according to a contract between NAIM – BAS and Bulgartransgaz EAD (fig. 1).

The first surveyed section (fig. 2.1) has good visibility and is an arable field. It has a length of approx. 212 m, located 1.9 km southeast of the town hall of Gorotsvet village and 1.7 km from the town hall of Studenets village. To the west, at 700 – 800 m, there is a dry ravine. No archaeological features or artefacts were found during the field surveys of the area.

The second surveyed section is an area with a length of 145 m (fig. 2.2) in the land of Razgrad town, in an arable field. No archaeological features or artefacts were found during the field surveys of the area.

Zheni Vasileva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, vassileva.jeni@gmail.com
Denitsa Sandeva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, denitsa.sandeva.arch@gmail.com
Petar Minkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, petraki_orlovski@abv.bg

№ 10. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДРАГОЕВО, ОБЩ. ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ, ОБЛ. ШУМЕН

Светлана Венелинова, Валери Григоров, Петър Димов, Мария Гюрова

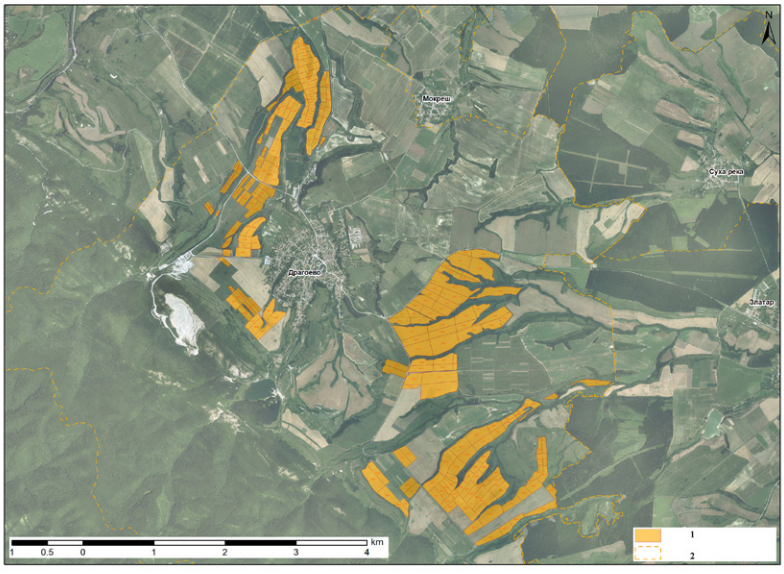

Обр. 1. Проучена територия през 2023 г.: 1 – обходени участъци; 2 – граници на землища (автор П. Димов)

Fig. 1. Surveyed area in 2023: 1 – surveyed sections; 2 – boundaries of the land parcels (author P. Dimov)

Теренните археологически издирвания през 2023 г. са етап от дългосрочен проект на експедиция „Камчия“ със задача откриване, документиране и проучване на археологически обекти във водосбора на горното и средното течение на р. Голяма Камчия. Работата през 2023 г. беше съсредоточена в землището на село Драгоево – югоизточно, северно и северозападно от селото. Приоритетно бяха обходени изорани земеделски площи с добра теренна видимост. Изследването се извърши по метода на интензивно издирване и ГИС документиране чрез полигони. Покрита беше площ от 4,8 кв. км, документирана с 211 полигона (обр. 1; 2). Регистрирани са 14 археологически обекта (обр. 3), 12 от които са новорегистрирани, а на други два е извършена пререгистрация.

Най-често селищните обекти са разположени върху високи и сравнително равни тераси, оформени от меандрите на реките. Въпреки наличието на множество потенциално подходящи за обитаване тераси между Въчковска и Ходжова река, югоизточно от Драгоево не бяха открити следи от заселване. Едно от обясненията е, че тези площи вероятно са били заети от гори и пасища в древността.

Обект 465 е селище от праисторическата епоха, разположено на 2,6 км североизточно от с. Драгоево (обр. 3). На сателитно изображение и снимки от дрон се забелязва разлика в цвета на почвата. Върху площ от 22 дка се оформя петно от по-светла пръст с овална форма, което съвпада със завой на р. Долник. Селището е пресечено от съвременна траншея за напояване. Откритият по повърхността керамичен материал вероятно е бил изваден при прокопаването на съоръжението. Фрагментите имат технологичните и формални белези на неолитната керамика (обр. 4.1).

Обект 467 е селище, разположено на 1 км западно от селото, в м. Орешка (обр. 3). Върху площ от 107 дка се откриват равномерно разпръснати мазилки и керамични фрагменти от РБЕ и Късната античност.

Обект 457 представлява селище, разположено на 4,2 км югоизточно от селото, върху висока равна тераса на брега на Въчковска река (обр. 3). Върху площ от 20 дка е установена средна концентрация от мазилки и керамични фрагменти от РБЕ (обр. 4.6) и Късната античност. Керамика и кремъчни артефакти от РБЕ са открити също на съседна тераса в западна посока, където е извършена пререгистрация на обект 439.

Обект 459 е селище, на 3,6 км югоизточно от селото. Върху площ от около 156 дка от двете страни на Ерсежка река се оформят две концентрации от кремъци, мазилки и малък брой керамични фрагменти от РБЕ (обр. 3; 4.2). От обекта произхождат 43 кремъчни артефакта. Основните суровини (сив и бежово-кафяв флинт с бели впръсквания) са макроскопски идентични с типовете флинт Шумен I и II (Gurova et al. 2022a; Gurova et al. 2022b). Няколко артефакта могат да се свържат с лудогорски флинт (Равно – 1 бр. и Крива река – 2 бр).

Артефактите се отнасят към следните две групи: 1) продукти на дебитажа, общо 37 бр., както следва: 23 бр. отломъци, от които 11 корови, 3 бр. фрагменти от отломъци, 9 бр. неопределими фрагменти и отпадъци, 2 бр. фрагментирани пластини, и 2) типологически оръдия, общо 8 бр. Сред оръдията преобладават стъргалките, а също са представени две груби фрагментирани пластини с напречно затъпяване, латерални ретуши и утилизационно излъскване, и една пластина с билатерален ретуш. Пластините с излъскване могат се отнесат към сърповете от БЕ и РЖЕ (Gurova et al. 2023), докато ретушираната пластина и една от стъргалките (от суровина Равно) могат да се свържат с виртуален халколитен контекст.

Три късноантични селища отстоят на около 2 – 3 км северно от селото. Обект 462 се намира в м. Далана, при завой на река Долник (обр. 3). Обект 468 представлява селище, разположено от двете страни на река Долник, както може да се види от концентрацията на мазилки и керамика (обр. 3; 4.4). Обект 464 е селище, разположено в меандъра на един от притоците на р. Голяма Камчия.

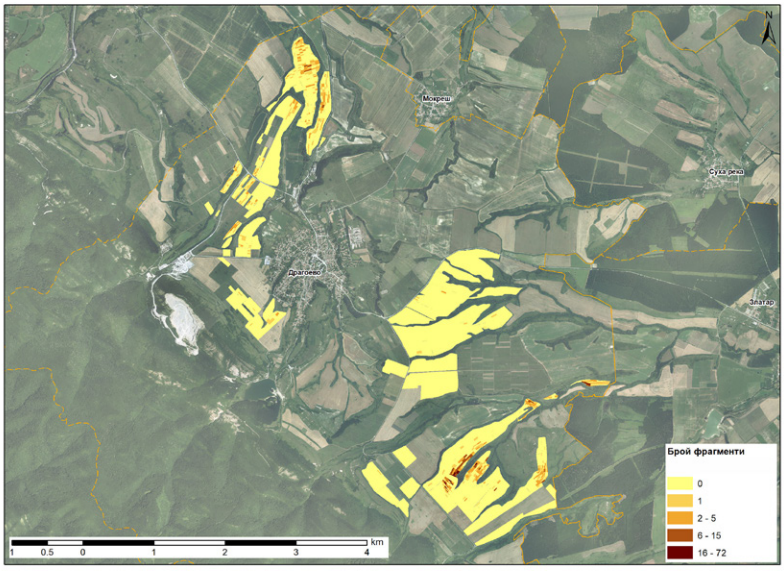

Обр. 2. Сателитно изображение с дисперсията на археологическите артефакти (автор П. Димов)

Fig. 2. Satellite imagery showing the dispersion of the archaeological artefacts (author P. Dimov)

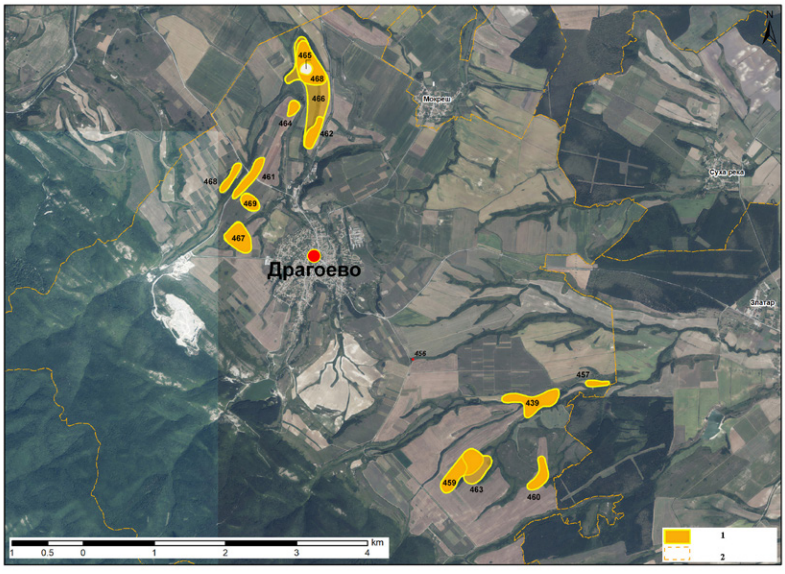

Обр. 3. Сателитно изображение с регистрираните археологически обекти през 2023 г.: 1 – граници на обекти; 2 – граници на землища (автор П. Димов)

Fig. 3. Satellite imagery with the archaeological sites registered in 2023: 1 – site boundaries; 2 – boundaries of the land parcels (author P. Dimov)

На около 1 – 1,5 км северозападно от селото се оформя втора група късноантични обекти: 458, 461, 469, и 467. Обект 458 се намира в м. Кастана. Установена е ниска концентрация на мазилки и керамични фрагменти от КЖЕ и Късната античност (обр. 3; 4.3). Късноантична керамика е открита също върху площ от около 10 дка в северния край на обект 461 – селище от периода на Първо българско царство (обр. 3). Обект 469 също е селище от Късната античност, установено в м. Средо ръд. Ниска концентрация на мазилки и късноантична керамика се установява също в обект 467.

Други четири селища от Късната античност са регистрирани на около 4 – 4,5 км югоизточно от селото.

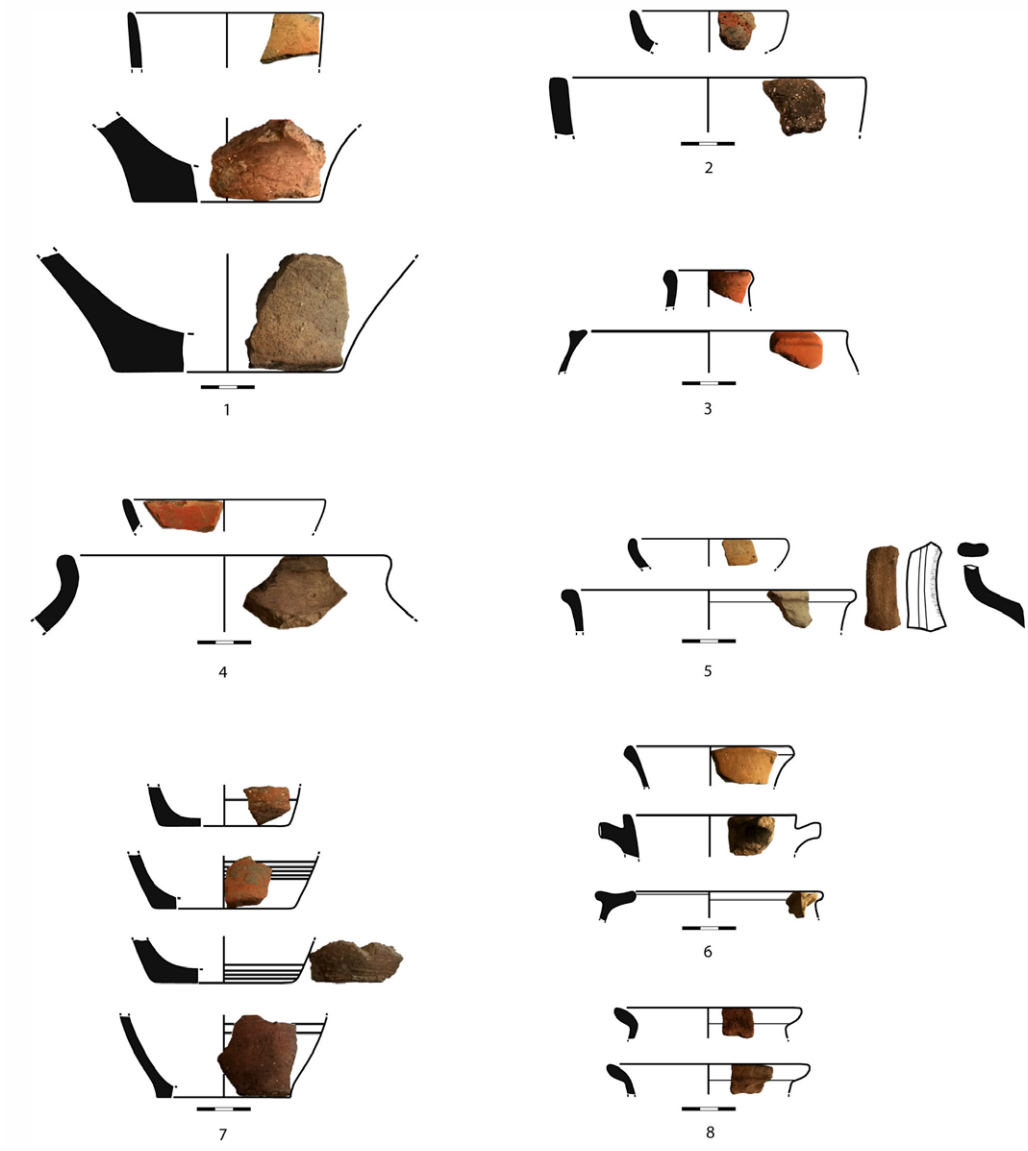

Обр. 4. Керамични фрагменти от обекти: 1 – 465; 2 – 459; 3 – 458; 4 – 468; 5 – 460; 6 – 457; 7 – 466; 8 – 461 (автор С. Венелинова)

Fig. 4. Ceramic fragments from the sites: 1 – 465; 2 – 459; 3 – 458; 4 – 468; 5 – 460; 6 – 457; 7 – 466; 8 – 461 (author S. Venelinova)

Обект 460 се намира на билото на малък рид, между Въчковска и Лъговска река, където върху площ от 65 дка равномерно са разпръснати мазилки и керамични фрагменти (обр. 3; 4.5). Обект 463 е голямо селище, разположено от двете страни на Въчковска река в м. Лунгово търне. Върху площ от около 130 дка се наблюдава средна концентрация от мазилки и керамика. Керамичен материал от Късната античност е установен също в обекти 439 и 457.

От периода на Първото българско царство е регистриран един нов обект и са проверени повторно други два обекта.

Обект 466 е регистриран през 2014 г. като многослоен обект от бронзовата, елинистическата и средновековна епоха (Йоргов 2014, 610). След обобщаване на теренната информация са уточнени границите на четири обекта – 462, 465, 466 и 468, всеки от които е описан в отделна регистрационна карта в АИС АКБ. В отделни участъци границите на посочените обекти се припокриват. Обект 466 се намира на 3 км северно от селото в м. Великов чаир (обр. 3). Върху площ от близо 430 дка от двете страни на р. Долник се наблюдават две големи концентрации от мазилки и керамичен материал, вероятно оформящи отделни махали. Върху цялата площ на обекта се откриват керамични фрагменти от X в. и единствено в северозападния край се откриха фрагменти от VII – VIII в. (обр. 4.7). В централната част на обект 466, където границите на обекта се припокриват с тези на обект 468, е открита

каменна колона с дължина 1,10 м и диаметър 0,40 м. По дължина на колоната от едната и страна има дълбок около 0,30 м жлеб. От другата страна на колоната има следи от букви на кирилица.

На 700 м южно от обект 466, в м. Средо рът е регистриран обект 461. Върху 73 дка площ е установена ниска концентрация на керамични фрагменти от X в. (обр. 4.8).

Повторно е обходен обект 439 и е уточнена неговата южна граница. Обектът се намира на 3,8 км югоизточно от селото в м. Въчка (Венелинова и др. 2023) (обр. 3). Върху площ от 170 дка е открит керамичен материал от РБЕ, Късната античност и Средновековието (X – XI в.). Селището обхваща три малки тераси от двете страни на р. Въчковска, точно при водослива на няколко малки рекички. В западния и югозападния край на обекта се наблюдава по-значителна концентрацията на античен материал, докато в източния и югоизточния сектор преобладава керамиката от бронзовата и средновековната епоха.

На 2 км югоизточно от селото, в дерето в м. Ходжова река, се открива струпване от обработени камъни, което се регистрира като обект 456. Върху един от камъните има следи от надписи с кирилски букви – изредени са лични имена. Въз основа на паралели със запазени чешми в региона може да се предположи, че регистрираният обект е представлявал унищожена чешма, изградена в началото на XX в. или в по-ранен период.

В обобщение може да се отбележи, че една част от регистрираните обекти са многослойни, с материали от два или три хронологични периода (обекти 439, 457, 458, 461, 467). В други случаи, границите на някои селища се припокриват в отделни участъци, както е при обекти 462, 465, 466, 468 и обекти 459 и 463. Селищата от бронзовата епоха заемат площ между 100 и 130 дка, като археологическият материал, съставен от мазилки, кремъчни артефакти и малък брой керамични фрагменти, образува моноцентрични концентрации. Най-значителен е броят на селищата от Късната античност. В повечето случаи те заемат площ от около 30 – 50 дка, изключение прави обект 463. Късноантичните обекти оформят групи от три до четири селища, отдалечени на разстояние от 300 до 600 м. В селищата от периода на Първото българско царство керамичният материал се открива върху площ от 70 до 430 дка, като оформа големи гнездовидни концентрации. Количествено преобладава керамиката от X в.

Литература

Венелинова и др. 2023: С. Венелинова, В. Григоров, П. Димов, К. Кавръков. Теренни издирвания в землищата на селата Златар и Драгоево, общ. Велики Преслав. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Йоргов 2014: Ю. Йоргов. Теренно археологическо издирване в землището на с. Драгоево. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 610.

Gurova et al. 2022a: M. Gurova, P. Andreeva, E. Stefanova, A. Aladzhov, C. Bonsall. Petrographic and geochemical analyses of flint raw materials from Bulgaria: A reliable combination for provenance studies of archaeological flint. – Quaternary International, 615, 2022, 18 – 32.

Gurova et al. 2022b: M. Gurova, E. Stefanova, P. Andreeva, N. Kecheva, C. Bonsall. Prehistoric flint raw materials and artefacts from Bulgaria: The next step in provenancing Balkan flint. – Archaeologia Bulgarica, XXVI, 3, 2022, 1 – 30.

Gurova et al. 2023: M. Gurova, G. Ivanov, I. Cholakov, L. Traykova. Bronze Age and Early Iron Age sickles in the evolution of the prehistoric agricultural toolkit from Bulgaria. – Bulgarian e-Journal of Archaeology (Be-JA), 13.2, 2023, 141 – 171.

FIELD SURVEYS IN THE LAND OF DRAGOEVO VILLAGE, VELIKI PRESLAV MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT

Svetlana Venelinova, Valeri Grigorov, Petar Dimov, Maria Gurova

Summary

During the survey in 2023, the method of intensive search and GIS documentation by means of polygons was applied. Within the scope of the survey, the team was able to cover an area of 4.8 km^2 documented with 211 polygons (fig. 1). Twelve new archaeological sites were registered and information on another two sites was updated.

The dispersion of the discovered archaeological materials was recorded (fig. 2). According to the concentration of the archaeological material on the terrain, the area and boundaries of 14 settlements were determined (fig. 3). Most of the settlements are multilayer and contain materials from several periods. During the survey, pottery was found from the Neolithic (site 465; fig. 4.1), the Early Bronze Age (sites 457, 459, 467; fig. 4.2), the Late Iron Age (site 458; fig. 4.3), Late Antiquity (sites 457 – 464 and 467 – 469; figs 4.4-6) and the Early Middle Ages (sites 461 and 466; figs 4.7-8). The southern boundary of an Early Bronze Age, late antique and early medieval settlement (site 439) was also specified (fig. 3).

In summary, it may be noted that some of the registered sites are multilayer, containing materials from two or three chronological periods (sites 439, 457, 458, 461, and 467). In other cases, the boundaries of certain settlements overlap in particular sections, as is the case with sites 462, 465, 466, 468 and sites 459, 463. The Bronze Age settlements occupy areas between 10 and 13 ha, with archaeological artefacts consisting of daub pieces, flint artefacts, and a small number of ceramic fragments forming mono-centric concentrations. The greatest number of sites belongs to Late Antiquity. The late antique sites form groups of three to four settlements situated at distances of 300 – 600 m from each other. In the settlements of the First Bulgarian Kingdom period, ceramic artefacts are found over areas of 7 – 43 ha, forming large, nest-like concentrations. Quantitatively, pottery from the 10th c. predominates.

Svetlana Venelinova, Regional Museum of History – Shumen, lihnida_sv@abv.bg
Valery Grigorov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, valerig@abv.bg
Petar Dimov, Institute of Biodiversity and Ecosystem Research – Bulgarian Academy of Sciences, peterdi.bg@gmail.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, gurova.maria@gmail.com

№ 11. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА КЛИМЕНТ, ГУСЛА, ПРИСТОЕ И БРАНИЧЕВО, ОБЩ. КАОЛИНОВО, ОБЛ. ШУМЕН

Станимир Стойчев

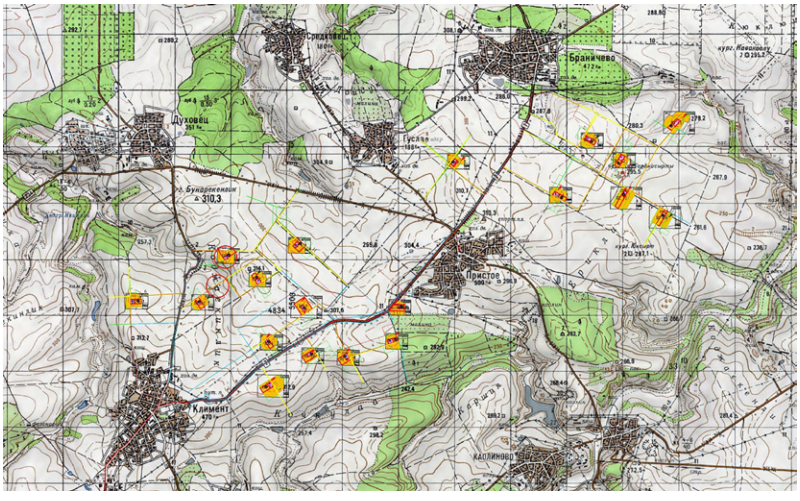

Обр. 1. Местоположение на ветроенергиен парк „Лудогорие“ в землищата на селата Климент, Гусла, Пристое и Браничево, общ. Каолиново

Fig. 1. Location of the Ludogorie wind park in the lands of the villages of Kliment, Gusla, Pristoe and Branichevo, Kaolinovo municipality

Терените издирвания бяха проведени съгласно договор между РИМ – Шумен и „Вятърен парк Лудогорие“ ЕООД, във връзка с проект „Изграждане на Ветроенергиен парк – Лудогорие“. Инвеститорът беше посочил поземлени имоти с идентификатори: 372232.11.3, 37232.35.12, 37232.32.4, 37232.39.5, 372232.38.19, 372232.53.13, 372232.57.8, 372232.54.5 и 372232.31.3 – землище на с. Климент, общ. Каолиново; 18188.42.11 – землище на с. Гусла, общ. Каолиново; 58485.2.22, 58485.49.19 и 58485.41.82 – землище на с. Пристое, общ. Каолиново; 06094.37.8, 06094.62.11, 06094.56.21, 06094.42.5, 06094.64.1 и 06094.61 – землище на с. Браничево, общ. Каолиново, включващи и пътищата за достъп и проектните кабелни трасета (обр. 1). Землищата на посочените населени места се характеризират с висока наситеност на археологически обекти, притежаващи статут на недвижими културни ценности с предварителна категория „национално значение“ по смисъла на чл. 146 от Закона за културното наследство.

По време на теренните издирвания бяха обходени предварително зададените парцели, прилежащите пътища за достъп до имотите и проектните кабелни трасета. Регистриран е един обект, който попада в парцел, включен в инвестиционното намерение.

Обект 1 (АИС АКБ № 10009626) е селищен обект, който се намира на 3,21 км от с. Климент, северно, азимут 22°. Координати на центъра му: 43°38'59.3390" с. ш., 27°01'19.7506" и. д. Теренът представлява обработваема площ, засята с есенници. Видимостта на повърхността е до 50 %. По повърхността се установява сравнително висока концентрация на фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка, датирани в късната желязна епоха и бучки горяла почва,. Петното с керамика се засича на билото и по югозападния склон. Не са регистрирани точните граници на обекта. Обектът попада в парцел с идентификатор 37232.32.4, преназначен за строеж на ветрогенератор. Върху строителното петно и парцела за крановата площадка се регистрира сравнително висока концентрация на фрагменти керамика. Предвидените мерки за опазване са предварителни проучвания на 10 % от площта на имота.

Регистриран е още един обект, който попада извън парцелите, предвидени за ветрогенератори. Той представлява надгробна могила (обект 2 – АИС АКБ № 10009630). Намира се в поземлен имот 06094.56.600, м. Юк ян, с. Браничево, общ. Каолиново. Охранителната зона на могилата попада в поземлени имоти 06094.56.18 и 06094.56.19. Намира се на 2,9 км, 137° юг – югоизток, от центъра на селото. Запазената височина е до 3 м, а диаметърът – 40 м. Попада в обработваема площ, като самата могила не се обработва. Обрасла е с ниски храсти и единични дървета. В могилният насип има множество дупки от животни, а по повърхността се виждат камъни със средна големина. Координати на центъра на обекта: 43°39'47.9374" с. ш., 27°06'36.4939" и. д.

По повърхността на останалите поземлени имоти не бяха регистрирани движими и недвижими културни ценности.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND FARM IN THE LANDS OF KLIMENT, GUSLA, PRISTOE, AND BRANICHEVO VILLAGES, KAOLINOVO MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT

Stanimir Stoychev

Summary

The survey focused on the development area for a future wind farm Ludogorie on land plots with identifiers 36079.28.149, 36079.84.122, 36079.86.120, 36079.86.122, 36079.96.271, 36079.113.159, 36079.114.152, 44865.16.145, 44865.17.135 in the lands of several villages in Kaolinovo municipality, Shumen district (fig. 1). During the field surveys, the pre-designated land plots were inspected, together with the access roads to the properties and the planned cable routes. One site was registered that is affected by a plot included in the investment project.

Site 1 – No. 10009626 in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB). The site is located 3.21 km to the north of the village of Kliment. The present land use is of agricultural fields planted with long season crops. The visibility of the terrain is under 50 %. On the ground, a relatively high number of hand-built pottery fragments and burnt soil are detected. The anticipated date of the site is the Late Iron Age. The pottery concentration is on the hilltop and along the southwestern slope. The boundary of the site is unclear. The construction of an energy generator is planned in the area. The concentration of pottery is particularly high on the plot intended for construction. Rescue archaeological excavations are recommended.

Another site was also registered, located outside the plots designated for wind turbines. Site 2 – No. 10009630 in AIS AMB. The site is a burial mound. The mound is located 2.9 km and 137° south-southeast from the centre of the village of Branichevo, Kaolinovo municipality in the locality known as Yuk Ian. The mound has a preserved height of 3 m and a diameter of 40 m. The mound is located in the middle of arable land but is not subject to agricultural activity itself. The surface is covered by low bushes, singular trees, traces from animal disturbance, and medium-sized stones.

Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com

№ 12. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩАТА НА КАОЛИНОВО И С. ЛЯТНО, ОБЩ. КАОЛИНОВО, ОБЛ. ШУМЕН

Станимир Стойчев

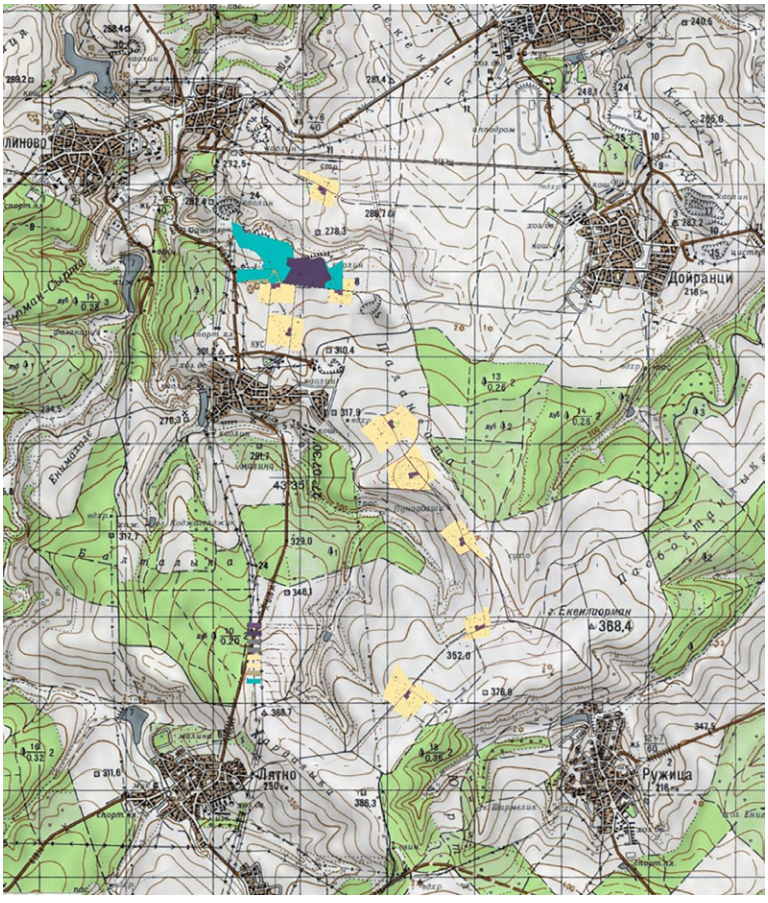

Обр. 1. Местоположение на ветроенергиен парк „Каолиново“ в землищата на гр. Каолиново и с. Лятно, общ. Каолиново

Fig. 1. Location of the Kaolinovo wind park in the lands of Kaolinovo town and Lyatno village, Kaolinovo municipality

Терените издирвания бяха проведени съгласно договор между РИМ – Шумен и „ЕУРА ЕНЕРДЖИ“ АД. Инвеститорът беше посочил поземлени имоти по проект „Изграждане на ветроенергиен парк – Каолиново“ с идентификатори: 36079.28.149, 36079.84.122, 36079.86.120, 36079.86.122, 36079.96.271, 36079.113.159 и 36079.114.152, землище на гр. Каолиново, общ. Каолиново, обл. Шумен, 44865.16.145 и 44865.17.135, землище на с. Лятно, общ. Каолиново, обл. Шумен както и по проектните трасета на пътищата за достъп и полагане на кабели (обр. 1). Землищата на посочените населени места се характеризират с висока наситеност на археологически обекти, притежаващи статут на недвижими културни ценности с предварителна категория „национално значение“ по смисъла на чл. 146 от Закона за културното наследство.

По време на терените издирвания бяха обходени предварително зададените парцели, прилежащите пътища за достъп до имотите и проектните кабелни трасета. Регистриран е един обект, който се засяга от парцел от инвестиционното намерение.

Обект 1 (АИС АКБ № 10009658). Селищен обект, който се намира в м. Йени бостанлък, на 5,21 км, азимут 135° ЮИ от гр. Каолиново, общ. Каолиново. Попада в парцел с идентификатор 36079.113.159, представлява обработваема площ засята с люцерна и видимост на терен до 20 %. Координати на центъра му са: 43°34’59.9822“ с. ш., 27°08’15.9428“ и. д. Разположен е на склон със западно изложение, по повърхността се откриват единични фрагменти керамика със силно нарушена повърхност и кремъчни отцепи. В съседните парцели не се откриват движими културни ценности поради лоша видимост и не са регистрирани границите на обекта. Вероятната датировка е късен халколит. Посоченият парцел е предназначен за строеж на ветрогенератор. Предвидените мерки за опазване са предварителни проучвания на 10 % от площта на парцела и археологическо наблюдение при прокарване на обслужващия път и кабелното трасе в границите на археологическия обект.

Регистриран е още един обект, който попада извън парцелите, предвидени за ветрогенератори. Той представлява надгробна могила (обект 2 – АИС АКБ № 10009660). Той представлява надгробна могила и се намира в м. Паланга на 3,11 км, азимут 333° С – СЗ от с. Ружица, общ. Никола Козлево. Разположена е в обработваеми площи и попада в поземлени имоти 63269.11.23 и 63269.11.24. Има диаметър 25 м и запазена височина под 0,50 м. Координати: 43°34’36.6960“ с. ш., 27°08’50.7840“ и. д.

По повърхността на останалите поземлени имоти не бяха регистрирани движими и недвижими културни ценности. Те са освободени за строителство.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND FARM IN THE LANDS OF KAOLINOVO AND LYATNO VILLAGE, KAOLINOVO MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT

Stanimir Stoychev

Summary

The survey focused on the development area for the future wind farm Kaolinovo on land plots with identifiers 36079.28.149, 36079.84.122, 36079.86.120, 36079.86.122, 36079.96.271, 36079.113.159, 36079.114.152 near the town of Kaolinovo and land plots Nos 44865.16.145, 44865.17.135 in the land of Lyatno village, near Kaolinovo, as well the roads and prospective cable tracks (fig. 1). During the field surveys, one site was registered that is affected by a plot included in the investment project.

Site 1 – No. 10009658 in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB). The site is defined as a settlement and it is located 5.21 km to the southeast from Kaolinovo town in the area known as Yeni Bostanlik. The area is cultivated with alfalfa impeding the visibility to just about 20 %. The settlement is located on the western slope and is detected through the dispersal of pottery fragments with severely damaged surfaces. No artefacts were detected in the surrounding plots, however, the low visibility should be acknowledged. The most likely dating of the site is the Late Chalcolithic. The boundaries of the site are also unclear. The prescribed protection measures include preliminary excavations of 10 % of the plot area and archaeological monitoring during the construction of the service road and the cable route within the boundaries of the archaeological site.

Another site was also registered, located outside the plots designated for wind turbines.

Site 2 – No. 10009660 in AIS AMB. The site is a mound, located 3.11 km, 333° north-northeast from Ruzhitsa village, Nikola Kozlevo municipality in the locality known as Palanga. It is located in an agricultural plot. The mound has a diameter of 25 m and preserved height under 0.5 m.

Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com

---

№ 13. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ВОЙВОДА И ИЗБУЛ, ОБЩ. НОВИ ПАЗАР, ОБЛ. ШУМЕН

Станимир Стойчев

През пролетта на 2023 г. бяха извършени теренни издирвания в землищата на селата Избул и Войвода, общ. Нови пазар, обл. Шумен. Основната цел на проучването беше локализирането и регистрирането в АИС АКБ на вече публикувани археологически обекти – близо 25 на брой (Атанасов 1992) (обр. 1).

В землището на с. Избул е регистриран могилен некропол (с 30 видими на терен могилни насипа) и едно селище.

Могилният некропол край с. Избул (АИС АКБ № 1100174) се намира между 200 м и 1100 м, азимут 180° южно от селото, на площ около 1000 дка. Координати на центъра му: 43°26'00.1417" с. ш., 27°06'30.5618" и. д. Могилният некропол е известен още от Х. и К. Шкорпил, които споменават за 43 могилни насипа (Шкорпил, Шкорпил 1898, 13 – 14) (обр. 2). В две от могилите са проведени археологически разкопки от Г. Фехер и С. Дамянов (непубликувани проучвания). В периода 1990 - 1992 г. девет могили са проучени от Г. Китов и Г. Атанасов (Kitov 2000).

По време на издирванията през 2023 г. са регистрирани 30 могилни насипа с АИС АКБ №: 10010023, 10010024, 10010025, 10010026, 10010027, 10010028, 10010029, 10010030, 10010031, 10010032, 10010033, 10010034, 10010035, 10010036, 10010037, 10010038, 10010039, 10010040, 10010041, 10010042, 10010044, 10010046, 10010048, 10010050, 10010052, 10010053, 10010054, 10010055, 10010056 и 10010057.

Некрополът е разположен южно от селото и в по-голямата си част попада в обработваеми площи. Могилите в непосредствена близост до селото не се обработват. Няколко от тях попадат в регулирани парцели. Част от територията, където е разположена източната група от могили се използва като нерегламентирано сметище. Западната група в миналото е била засята с лозови насаждения.

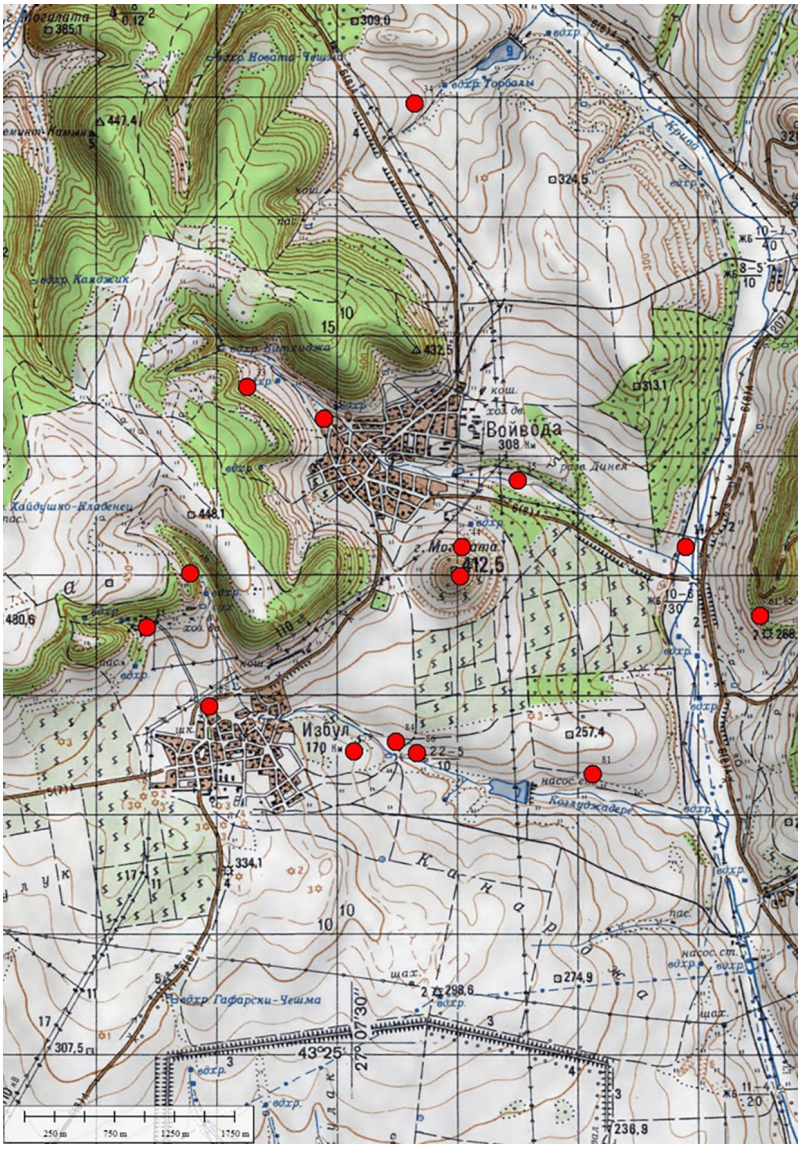

Обр. 1. Известни и публикувани археологически обекти в землищата на селата Избул и Войвода общ. Нови пазар

Fig. 1. Known and published archaeological sites in the lands of the villages of Izbul and Voyvoda, Novi Pazar municipality

Селището в м. Багрянов чифлик (Текето) (АИС АКБ № 10010163) се намира на 600 м, азимут 328° северно от центъра на селото на площ около 500 дка. Координати на центъра му: 43°26'38.5617" с. ш., 27°06'17.8675" и. д. По ниските тераси в района на сградите и чифлика, южно от чифлика и на 300 м източно от него, под кошарите и от двете страни на пътя от чифлика до с. Избул, са открити голямо количество фрагменти от антична и късноантична керамика и римски монети от II – IV в. При прокопаване на канал за водопровод югозападно от Текето са разрушени дебели каменни основи от сгради, в които са открити фрагменти от късноантична керамика, пирамидални и конусовидни тежести за стан. Хронологията на обекта е II – VI в. (Атанасов 1992, 75).

В землището на с. Войвода са регистрирани два археологически обекта.

Могила 1 (АИС АКБ № 10010164) се намира на 1,14 км, азимут 168° Ю – ЮИ от центъра и попада в гробището на селото. Координати: 43°26' 56.5044" с. ш., 27°07'36.8868" и. д. Могилата е с диаметър 25 м и запазена височина до 1,5 м. Могилата не се обработва, обрасла е с трева и ниски дървета. В центъра има иманярски изкоп.

Голямата могила край с. Войвода (АИС АКБ № 10010167) се намира на 1,1 км, азимут 137° СИ от селото, на площ под 1 дка. Координати: 43°27'06.1154" с. ш., 27°08'02.7414" и. д. Върху голямата могила има антично и късноантично укрепление (пост). Личат основи от сгради от дялан камък, строителна и битова керамика. Разрушено е от иманяри. По южния и източния склон се регистрират следи от каменен път, водещ до укреплението. В околностите са откривани монети на император Гордиан и други материали от III – V в. (Атанасов 1992, 73).

Литература

Атанасов 1992: Г. Атанасов. Археологически данни за поселищен живот в Новопазарско от I хилядолетие преди Хр. до края на VI в. – Плиска – Преслав 9. Шумен, 1992.

Шкорпил, Шкорпил 1898: Х Шкорпил, К. Шкорпил. Могили. Пловдив, 1898.

Kitov 2000: G. Kitov. Pit-grave culture tumulus graves near Izbul (Northeastern Bulgaria). - In: L. Nikolova (ed.). Technology, style and society. Contributions to the innovations between the Alps and the Black Sea in prehistory (BAR IntSer 854). Oxford, 2000, 311 - 319.

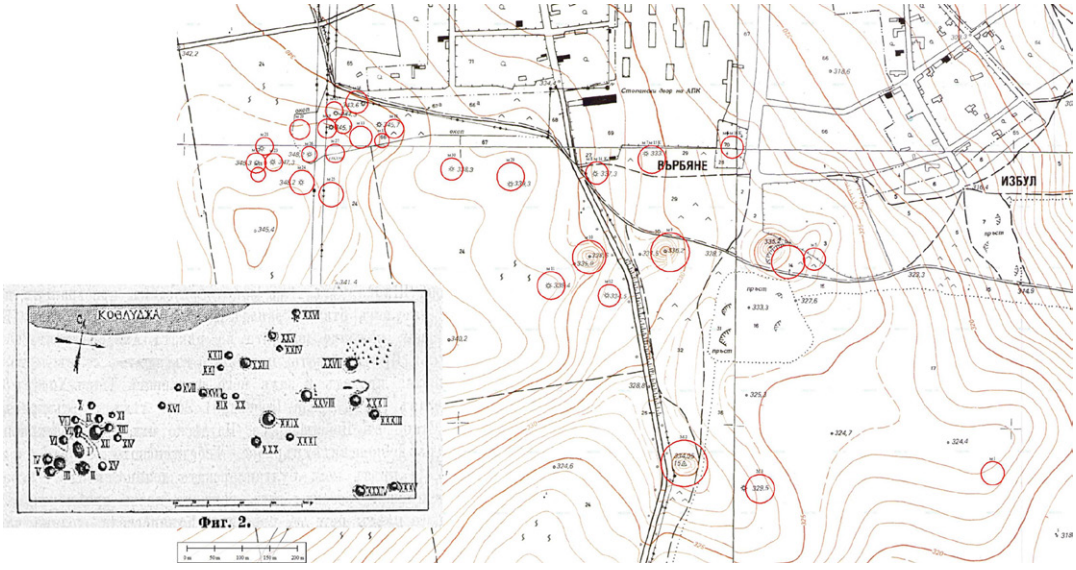

Обр. 2. Могилен некропол южно от с. Избул (АИС АКБ № 1100174) и заснемането му от К. Шкорпил през 1898 г.

Fig. 2. Mound necropolis south of the village of Izbul (AIS AMB No. 1100174) and its recording by K. Shkorpil in 1898

FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF VOYVODA AND IZBUL VILLAGES, NOVI PAZAR MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT

Stanimir Stoychev

Summary

In the spring of 2023 an extensive field survey in the lands of Izbul and Voyvoda villages in Novi Pazar municipality, Shumen district was carried out. The main aim of the project was to locate and register about 25 already known and published archaeological sites in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB) (fig. 1).

A mound necropolis near Izbul is registered under No. 1100174 in AIS AMB. The site is located on territory between 200 and 1100 m to the south of the village and covers about 100 ha. The mound necropolis is initially recorded by K. Shkorpil who counted 43 burial mounds (fig. 2). G. Feher and S. Damyanov began archaeological excavations in two of the mounds. Between 1990 and 1992 nine more mounds were studied.

During the 2023 campaign 30 mounds were recorded: Nos 10010023, 10010024, 10010025, 10010026, 10010027, 10010028, 10010029, 10010030, 10010031, 10010032, 10010033, 10010034, 10010035, 10010036, 10010037, 10010038, 10010039, 10010040, 10010041, 10010042, 10010044, 10010046, 10010048, 10010050, 10010052, 10010053, 10010054, 10010055, 10010056, and 10010057 in AIS AMB. The necropolis is located in the agricultural land south of the village. Some tumuli in the immediate vicinity of Izbul remain untouched. Several of them are even within regulated plots. Additionally, a part of the territory containing the eastern mound group is currently an unregulated dumpyard. In the past the western group was planted with vines.

A settlement is registered in the Bagryanov chiflik (Teketo) locality and recorded under No. 10010163 in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB). The settlement is located 600 m to the north from the centre of the village and covers about 50 ha. In the area surrounding the existing farm buildings there and along the road to Izbul a large amount of fragmented Roman and late Roman pottery and coins dated between the 2nd and 4th c. were found. During the excavations for a new canalization to the southeast from Teketo solid stone buildings foundations were disturbed. Inside the buildings fragmented pottery and various loom weights were found. The structure is dated to the 2nd – 6th c.

A mound is registered under No. 10010164 in AIS AMB. It is located 1.14 km to the south-southeast of the village centre. Its diameter is 25 m and the preserved height is up to 1.5 m. The mound is in the local cemetery. Except for one looting hole in the centre of the mound, its surface is covered with grass and small trees.

The Golyamata Mogila (Great Mound) near Voyvoda is recorded under No. 10010167 in AIS AMB. The site is located 1.1 km to the northeast from the village and covers just under 0.1 ha. On top of the large natural mound there is an antique and late antique fortification (watchtower). The building foundations are from dressed stone and tiles, as

well as some pottery are still visible despite the looting and spoliation. On the southern and eastern slope the remains of a paved road leading to the fortification are visible. Coins of emperor Gordian and other materials from the 3rd – 5th c. were discovered in the vicinity.

Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com

№ 14. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ПЕТ МОГИЛИ И ВЕКИЛСКИ, ОБЩ. НИКОЛА КОЗЛЕВО, ОБЛ. ШУМЕН, И С. ЗЪРНЕВО, ОБЩ. ТЕРВЕЛ, ОБЛ. ДОБРИЧ

Станимир Стойчев, Петър Първанов

Терените издирвания бяха проведени съгласно договор между РИМ – Шумен и „ВП Никола Козлево“ ЕООД. Инвеститорът беше посочил поземлени имоти по проект „Изграждане на ветроенергиен парк – Пет могили“ с идентификатори: 56071.20.107, 56071.26.122, 56071.19.301, 56071.29.32, 56071.24.512, 56071.26.124, 56071.16.508, 56071.29.6, 56071.31.125, 56071.39.194, 56071.38.37 56071.16.510, 56071.31.123, 56071.15.505, 56071.15.507, 56071.32.128, 56071.33.532, 56071.51.536, 56071.52.247, 56071.54.535, 56071.13.507, 56071.70.431, 56071.69.431, 56071.21.517 и 56071.25.8 – землище на с. Пет могили, общ. Никола Козлево, обл. Шумен, 10330.10.79, 10330.19.301 и 10330.11.93 – землище на с. Векилски, общ. Никола Козлево, обл. Шумен, 31396.22.174 – землище на с. Зърнево, общ. Тервел, обл. Добрич, както и прилежащите пътища за достъп до имотите и проектните кабелни трасета (обр. 1).

По време на терените издирвания бяха проверени предварително зададените парцели, прилежащите пътища за достъп до имотите и проектните кабелни трасета. Регистриран е един археологически обект, чиято територия се засяга от парцел от инвестиционното намерение.

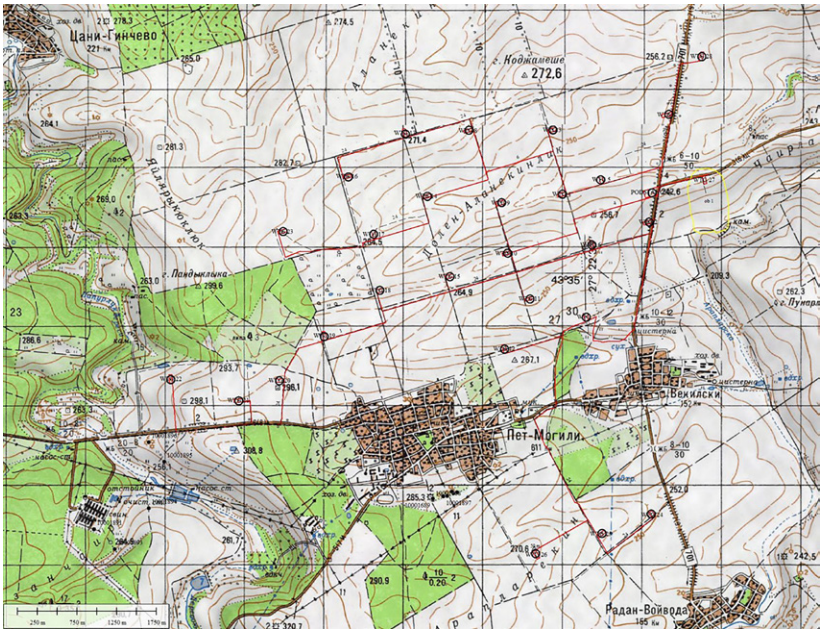

Обр. 1. Местоположение на ветроенергиен парк „Пет могили“ в землищата на селата Пет могили и Векилски, общ. Никола Козлево, обл. Шумен, и с. Зърнево, общ. Тервел, обл. Добрич

Fig. 1. Location of the Pet Mogili wind park in the lands of the villages of Pet Mogili and Vekilski, Nikola Kozlevo municipality, Shumen district, and the village of Zurnevo, Tervel municipality, Dobrich district

Обект 1 (АИС АКБ № 10009511) се намира в м. Чаирлар, на 2,46 км и азимут 18° северно от с. Векилски, общ. Никола Козлево. Площта му е около 300 дка. Заради различната обработка на почвата точните граници не са определени. Координати център – 43°35’28.5145“ с. ш., 27°23’31.6366“ и. д. Видимостта на терена, който е обработваема изорана нива, е до 80 %. Регистрират се петна от керамични фрагменти и бучки горяла почва с предварителна датировка бронзова епоха. Селището е разположено на лек склон с южно изложение. Откриват се концентрации от керамика, изработена на ръка, източно и южно от строителното петно по склона към близко разположеното дере. Хронологията е бронзова епоха. На територията на селището попада парцел с идентификатор 10330.11.93, с площ 3500

кв. м, предназначен за строеж на ветрогенератор (ВГ 27 по проектна документация). Строителното петно е разположено на билото с лек наклон на юг. Видимостта на терена в него е над 80 %. На самото строително петно се откриват единични фрагменти. Предписаните мерки за опазване на този обект са предварителни проучвания на 10 % от площта на имота. През същата 2023 г. е проведено и геофизично проучване, за което има допълнителна информация в отделна публикация в настоящото издание.

По повърхността на останалите поземлени имоти не бяха регистрирани движими и недвижими културни ценности. Те са освободени за строителство.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND FARM IN THE LANDS OF PET MOGILI AND VEKILSKI VILLAGES, NIKOLA KOZLEVO MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT, AND IN THE LAND OF ZARNEVO VILLAGE, TERVEL MUNICIPALITY, DOBRICH DISTRICT

Stanimir Stoychev, Petar Parvanov

Summary

The surveyed area is planned for the development of the Pet Mogili wind farm on the following land plots with identifiers: 56071.20.107, 56071.26.122, 56071.19.301, 56071.29.32, 56071.24.512, 56071.26.124, 56071.16.508, 56071.29.6, 56071.31.125, 56071.39.194, 56071.38.37 56071.16.510, 56071.31.123, 56071.15.505, 56071.15.507, 56071.32.128, 56071.33.532, 56071.51.536, 56071.52.247, 56071.54.535, 56071.13.507, 56071.70.431, 56071.69.431, 56071.21.517, 56071.25.8 in the land of Pet Mogili village, Nikola Kozlevo municipality, Shumen district; land plots 10330.10.79, 10330.19.301, 10330.11.93 in the land of Vekilski village, Nikola Kozlevo municipality, Shumen district; plot 31396.22.174 in the land of Zarnevo village, Tervel municipality, Dobrich district, as well as the adjacent roads and prospective cable tracks (fig. 1).

During the field surveys, the pre-designated land plots were inspected, together with the access roads to the properties and the planned cable routes. One archaeological site was registered whose territory is affected by a plot included in the investment project. Site 1 is registered under No. 10009511 in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria". The settlement covers about 30 ha. Due to the various agricultural alterations the exact boundaries of the site are unclear. The site is located 2.46 km and 18 degrees to the north from Vekilski village in the locality known as Chairlar. The visibility of the terrain is up to 80 %. Spots with pottery fragments and burnt soil that can be attributed to the Bronze Age are detected on the surface. The settlement is located on a downhill slope with a southern view. On its territory is located the plot with identifier 10330.11.93 with a size of 3500 m^2 intended for the construction of an energy generator. The terrain is used as an agricultural field with visibility above 80 %. The construction lot is on the top of the small hill with a slight inclination to the south. Within its boundaries some pottery fragments are found and more hand-built pottery is recorded in the surrounding area. Rescue archaeological excavation of 10 % from the land assigned for construction works is recommended.

No movable or immovable cultural properties were registered on the surface of the remaining land plots. They are released for construction.

Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com
Petar Parvanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, petar.parvanov@abv.bg

№ 15. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СЛАВЕЕВО, ПЧЕЛИНО И ОДЪРЦИ, ОБЩ. ДОБРИЧКА, ОБЛ. ДОБРИЧ

Станимир Стойчев, Николета Николова

Теренните издирвания бяха проведени съгласно договор между РИМ – Добрич и „Вятърен парк Добруджа" ЕООД. Инвеститорът беше посочил поземлени имоти, включващи кранови площадки и пътища за достъп, по проект „Ветроенергиен парк – Изгрев" с идентификатори: 66946.10.19, 66946.10.57, 66946.12.41, 66946.13.134, 66946.15.14, 66946.16.41, 66946.19.12, 66946.21.57, 66946.21.61,

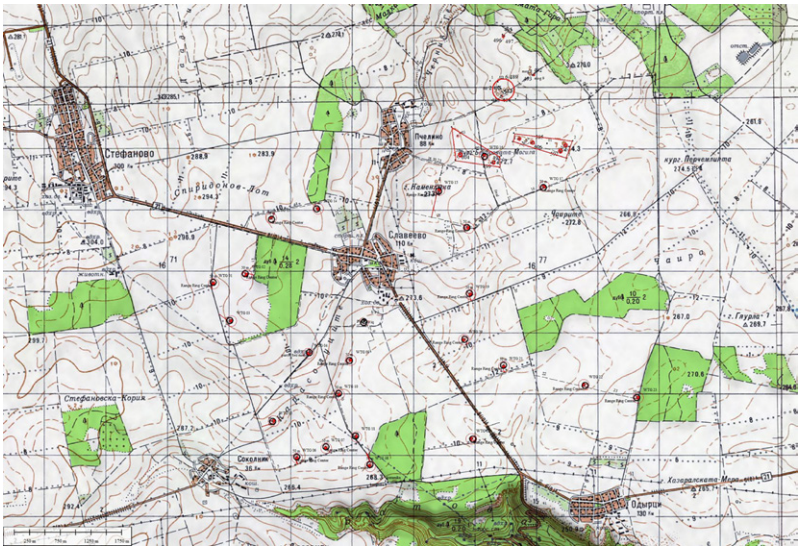

Обр. 1. Местоположение на ветроенергиен парк „Изгрев“ в землищата на селата Славеево, Пчелино и Одърци, общ. Добричка, обл. Добрич

Fig. 1. Location of the Izgrev wind park in the lands of the villages of Slaveevo, Pchelino and Odartsi, Dobrichka municipality, Dobrich district

66946.22.8, 66946.23.21, 66946.23.55, 66946.24.34, 66946.26.42, 66946.27.18 и 66946.30.91 в землището на с. Славеево, общ. Добричка, обл. Добрич; 58880.14.48, 58880.15.79 и 58880.19.66 в землището на с. Пчелино, общ. Добричка, обл. Добрич, и 53450.15.73 и 53450.15.112 в землището на с. Одърци, общ. Добричка, обл. Добрич, с посочени координати на проектните строителни петна (обр. 1).

Землищата на посочените населени места се характеризират с висока наситеност на археологически обекти, притежаващи статут на недвижими културни ценности с предварителна категория „национално значение“ по смисъла на чл. 146 от Закона за културното наследство.

По време на терените издирвания бяха проверени предварително зададените парцели. Два от ветрогенераторите попадат в границите на регистрирани могилни некрополи, но не засягат надгробни могили и/или техните охранителни зони.

Ветрогенератор ВГ 16 е разположен в поземлен имот с идентификатор 58880.14.48, в м. Лолов блок, с. Пчелино, общ. Добричка, обл. Добрич. Той попада в границите на регистриран могилен некропол с регистрационна карта АИС АКБ № 1300370. Проектният парцел за строителство се намира между могили 1 и 2 и не засяга могилните насипи.

Препоръчано е на строителните и кранови площадки, разположени в парцелите, и при изграждането на пътя за достъп да бъде извършено археологическо наблюдение по време на изкопните дейности.

По повърхността на останалите поземлени имоти не бяха регистрирани движими и недвижими културни ценности.

При теренното издирване беше актуализирана информацията в АИС АКБ за два могилни некропола с № 1300369 и 1300370 в землището на с. Пчелино, общ. Добричка. Две нови единични могили бяха регистрирани с № 10009292 и 10009293 в землището на с. Попгригорово, общ. Добричка, както и могилен некропол от четири могили с номера на отделните могилни насипи 10009288, 10009289, 10009290 и 10009291 в землището на с. Пчелино, общ. Добричка.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND FARM IN THE LANDS OF SLAVEEVO, PCHELINO AND ODARTSI VILLAGES, DOBRICH MUNICIPALITY, DOBRICH DISTRICT

Stanimir Stoychev, Nikoleta Nikolova

Summary

The extent of the survey includes the plots specified by the investor, intended for the construction of the Izgrev wind farm, the crane sites and access roads, namely parts of land properties with identifiers: 66946.10.19, 66946.10.57, 66946.12.41, 66946.13.134, 66946.15.14, 66946.16.41, 66946.19.12, 66946.21.57, 66946.21.61, 66946.22.8, 66946.23.21, 66946.23.55, 66946.24.34, 6 6946.26.42, 66946.27.18, 66946.30.91 in the land of Slaveevo village, Dobrich municipality, Dobrich district; land properties with identifiers: 58880.14.48, 58880.15.79, 58880.19.66 in the land of Pchelino village, Dobrich municipality, Dobrich district; land properties with identifiers: 53450.15.73 and 53450.15.112 in the land of Odartsi village, Dobrich municipality, Dobrich district, with indicated coordinates of the intended construction spots (fig. 1). Two of the wind turbines fall within the boundaries of registered mound necropoleis, but they do not affect any burial mounds and/or their protection zones.

Wind generator No. 16 is intended for construction within a plot with identifier 58880.14.48 in Lolov blok locality in the land Pchelino village, Dobrich municipality, Dobrich district. The plot is within the boundaries of a registered mound necropolis, No. 1300370 in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB). The plot intended for construction is located between mounds 1 and 2 and does not affect the mound embankments.

Archaeological monitoring is recommended during excavation activities at the construction and crane sites and during the construction of the access road.

No movable or immovable cultural heritage was registered on the surface of the remaining land properties.

During the field survey, the information about two mound necropolises with Nos 1300369 and 1300370 in AIS AMB, located in the land of Pchelino village, Dobrich municipality, were updated. Two single mounds were registered in the land of Popgrigorovo village, Dobrich municipality (Nos 10009292 and 10009293 in AIS AMB), as well as a mound necropolis, consisting of four mounds in the land of Pchelino village, Dobrich municipality, with No. 10009287 in AIS AMB and numbers of individual mound embankments Nos 10009288, 10009289, 10009290, and 10009291.

Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com
Nikoleta Nikolova, Regional Museum of History – Dobrich, nikoletanikolova0122@gmail.com

№ 16. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЯТЪРНА ЕЛЕКТРИЧЕСКА ЦЕНТРАЛА В ЗЕМЛИЩАТА НА ТЕРВЕЛ И СЕЛАТА ГУСЛАР, БЕЗМЕР, КОЧМАР, ПОПГРУЕВО, БОЖАН И МАЛИ ИЗВОР, ОБЩ. ТЕРВЕЛ, ОБЛ. ДОБРИЧ

Станимир Стойчев, Николета Николова

Теренните издирвания бяха проведени съгласно договор между РИМ – Добрич и „В-ридиум Атлас Енерджи" ООД. Инвеститорът беше посочил поземлени имоти по проект „Изграждане на нова вятърна електрическа централа за производство на електрическа енергия „Атлас" с идентификатори: 03215.23.127, 03215.09.93, 03215.10.108, 03215.11.53, 03215.12.79, 03215.11.54, 03215.14.16, 03215.12.53, 03215.14.37, 03215.14.72, 03215.16.4, 03215.17.54, 03215.17.68, 03215.18.124, 03215.18.67, 03215.23.155, 03215.18.123, 03215.23.8, 03215.23.156, 03215.24.124 и 03215.24.12 – землище на с. Безмер, общ. Тервел; 57563.29.46, 57563.105.31, 57563.13.16, 57563.102.28, 57563.103.66, 57563.109.64, 57563.11.12, 57563.33.16, 57563.20.53, 57563.35.37, 57563.38.23 и 57563.108.37 – землище на с. Попгруево, общ. Тервел; 18191.11.17 – землище на с. Гуслар, общ. Тервел; 04916.103.2, 04916.15.3, 04916.102.21 и 04916.102.44 – землище на с. Божан, общ. Тервел; 46334.4.79, 46334.4.42, 46334.8.88, 46334.8.11, 46334.13.47, 46334.14.87, 46334.15.63, 46334.12.8 и 46334.15.41 – землище на с. Мали извор, общ. Тервел; 39127.104.27, 39127.103.18 и 39127.102.11 – землище на с. Кочмар, общ. Тервел; 72271.25.43, 72271.26.201, 72271.30.16, 72271.31.6, 72271.23.15, 72271.22.15, 72271.21.9, 72271.19.28, 72271.19.22, 72271.17.21, 72271.17.13 и 72271.17.10 – землище на гр. Тервел (обр. 1). Землищата на посочените населени места се характеризират с висока наситеност на археологически обекти, притежаващи статут на недвижими културни ценности с предварителна категория „национално" значение по смисъла на чл. 146 от Закона за културното наследство.

По време на издирването бяха проверени предварително зададените поземлени имоти, както и подстъпите към тях. В част от тях бяха регистрирани археологически обекти.

Ветрогенератор 49 попада в поземлен имот с идентификатор 72271.21.9, землище на гр. Тервел, общ. Тервел, обл. Добрич, с площ от 8003 кв. м и се намира в обработваеми земи. По повърхността на се срещат единични фрагменти керамика XIX – самото начало на XX в. и отделни дребни камъни със следи от горене.

Ветрогенератор 23 попада м поземлен имот с идентификатор 04916.15.3, с. Божан, общ. Тервел, обл. Добрич, с площ от 30008 кв. м и се намира в обработваеми земи. В него попада част от селище № 1 (АИС АКБ № 10009170). Предварителната датировка е КЖЕ. Предвидените мерки за опазване са предварителни проучвания на 10 % от площта на парцела.

Ветрогенератор 6 попада в поземлен имот с идентификатор 03215.11.54, м. Опитно поле, с. Безмер, общ. Тервел, обл. Добрич, с площ 30 008 кв. м и се намира в обработваеми земи. Попада в бли-

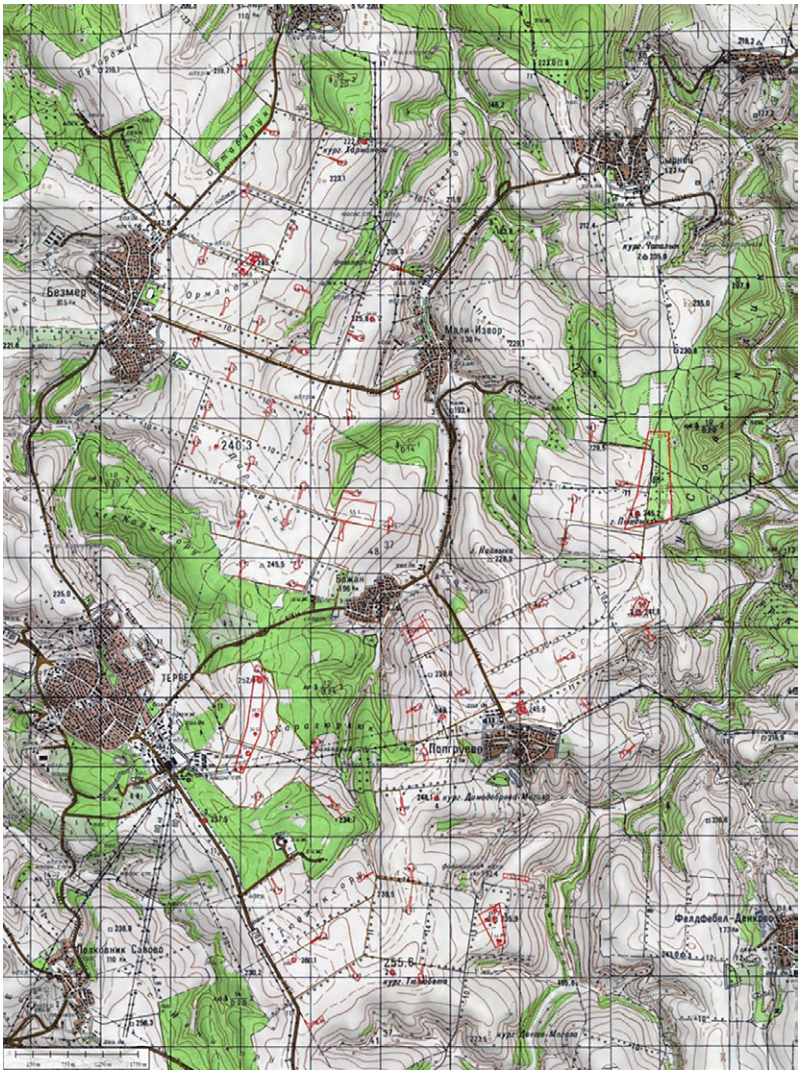

Обр. 1. Местоположение на вятърна електрическа централа „Атлас“ в землищата на селата Гуслар, Безмер, Кочмар, Попгруево, Божан и Мали извор, общ. Тервел, и гр. Тервел, обл. Добрич

Fig. 1. Location of the Atlas wind power plant in the lands of the villages of Guslar, Bezmer, Kochmar, Popgruevo, Bozhan and Mali Izvor, Tervel municipality, and the town of Tervel, Dobrich district

зост до могила № 21 (АИС АКБ № 10009176). Като мерки за опазване е препоръчано наблюдение по време на строителните дейности.

Ветрогенератор 51 попада в поземлен имот с идентификатор 72271.19.22, м. Зоната, гр. Тервел, общ. Тервел, обл. Добрич. Разположен е в непосредствена близост до надгробна могила № 11 (АИС АКБ № 10009156), част от могилен некропол № 2 (АИС АКБ № 1300002). Като мерки за опазване е препоръчано наблюдение по време на строителните дейности.

Ветрогенератор 32 попада в поземлен имот с идентификатор 57563.13.16, м. Ташлиюклер, с. Попгруево, общ. Тервел, обл. Добрич. Северно от него се намира могилен некропол № IV (АИС АКБ № 1300009). Попада в периферията и охранителната зона на недвижимата културна ценност (надгробна могила) с АИС АКБ № 10009178, където е проектиран път за достъп и кабелно трасе в поземлен имот с идентификатор 57563.107.40, землище на с. Попгруево, общ. Тервел, обл. Добрич. Като мерки за опазване е препоръчано изместване на трасето или пълно проучване на могилния насип.

В поземлен имот с идентификатор 57563.109.38, м. Дерменолар, с. Попгруево, общ. Тервел, обл. Добрич, попада могилен некропол № V (АИС АКБ № 10009190) с две могили, намиращи се в обработваеми площи. През имота и недвижимата културна ценност надгробна могила с АИС АКБ № 10009188 е проектиран път за достъп и кабелно трасе. Като мерки за опазване е препоръчано изместване на трасето или пълно проучване на могилния насип.

Поземлен имот с идентификатор 72271.19.175, м. Землище, гр. Тервел, общ. Тервел, обл. Добрич, представлява общински път. Западно от ветрогенератор 50 е проектиран път за достъп и кабелно трасе, преминаващ през територията на могилен некропол № II (АИС АКБ № 1300002). За участъка от пътя и кабелното трасе е препоръчано наблюдение по време на строителните дейности.

В поземлен имот с идентификатор 03215.36.18, м. Опитно поле, с. Безмер, общ. Тервел, обл. Добрич, северно от поземлени имоти с № 03215.14.94, 03215.14.91, 03215.14.64 и 03215.14.24, м. Узунбой, с. Безмер, общ. Тервел, обл. Добрич, е проектиран път за достъп и кабелно трасе. Поземлените имоти попадат в границите на могилен некропол № III (АИС АКБ № 1300006). Като мерки за опазване е препоръчано наблюдение по време на строителните дейности.

По повърхността на останалите поземлени имоти не са регистрирани недвижими културни ценности.

В резултат на теренните издирвания в землищата на гр. Тервел и селата Гуслар, Безмер, Кочмар, Попгруево, Божан и Мали извор, общ. Тервел, обл. Добрич са регистрирани:

- селище от КЖЕ (АИС АКБ № 10009170), с. Божан, общ. Тервел, частично засегнато от инвестиционното намерение;

- могилен некропол № I (АИС АКБ № 1300032), м. Каракушлар, с. Кочмар, общ. Тервел, състоящ се от седем могили с АИС АКБ № 10009161, 10009162, 10009163, 10009164, 10009165, 10009166 и 10009167;

- могилен некропол № II (АИС АКБ № 1300002), м. Зоната, гр. Тервел, общ. Тервел, състоящ се от пет могили с АИС АКБ № 100009156, 100009157, 100009158, 100009159 и 100009160, частично засегнат от инвестиционното намерение;

- могилен некропол № III (АИС АКБ № 1300006), м. Узунбой, с. Безмер, общ. Тервел, състоящ се от три могили (по информация в АИС АКБ), на терен са регистрирани само две – АИС АКБ № 10009175 и 10009176; частично засегнат от инвестиционното намерение;

- могилен некропол № IV (АИС АКБ № 1300009), м. Ташлиюклер, землище на с. Попгруево, общ. Тервел, състоящ се от четири могили с АИС АКБ № 10009178, 10009179, 10009180 и 10009181, частично засегнат от инвестиционното намерение;

- могилен некропол № V (АИС АКБ № 10009190). Намира се в м. Ташлиюклер, землище на с. Попгруево, общ. Тервел, състоящ се от две могили с АИС АКБ № 10009188 и 10009189, частично засегнат от инвестиционното намерение;

- могилен некропол (АИС АКБ № 1300001), гр. Тервел, общ. Тервел, състоящ се от две могили, като е регистрирана само южната могила, а до северната няма достъп;

- могилен некропол (АИС АКБ № 1300007), м. Параджика, с. Безмер, общ. Тервел, състоящ се от две могили, като е регистрирана само едната могила, а втората не личи на терен;

- могилен некропол (АИС АКБ № 1300008), м. Арман ери, с. Безмер, общ. Тервел, състоящ се от две могили, като е регистрирана само едната могила, а втората не личи на терен (по топографска карта и сателитни изображения, южно от регистрираната могила, вероятно има поне още четири могилни насипа);

- могилен некропол (АИС АКБ № 1300010), състоящ се от пет могили, като на терен е регистрирана само една;

- пет единични могили (м. Тюлюбето, землище на с. Кочмар, общ. Тервел – АИС АКБ № 10009168; м. Кочмарьолу, землище на гр. Тервел, общ. Тервел – АИС АКБ № 10009169; м. Коруардъ, землище на с. Попгруево, общ. Тервел – АИС АКБ № 10009171; землище на с. Попгруево, общ. Тервел – АИС АКБ № 10009172; м. Райчова кория, землище на с. Мали извор, общ. Тервел – АИС АКБ № 10009173).

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND POWER PLANT IN THE LAND OF TERVEL AND IN THE LANDS OF GUSLAR, BEZMER, KOCHMAR, POPGRUEVO, BOZHAN, MALI IZVOR VILLAGES, TERVEL MUNICIPALITY, DOBRICH DISTRICT

Stanimir Stoychev, Nikoleta Nikolova

Summary

During the field survey, the plots specified by the investor for the Atlas wind power plant were investigated, as well as access roads to them (fig. 1). As a result one settlement (No. 10009170 in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB) and five mound necropolises (Nos 1300032, 1300002, 1300006, 1300009, 10009190 in AIS AMB) were registered in total. Some of the registered archaeological sites coincide with plots intended for the construction of wind generators and access to them.

Wind generator 49 is intended for construction in land property with identifier 72271.21.9, Zemlishte locality in the land of Tervel town. On the surface of the construction area, single fragments of pottery from the 19th – the very beginning of the 20th c. and individual small stones with traces of burning were found.

Wind generator 23 is intended for construction in land property with identifier 04916.15.3, in the land of Bozhan village. Part of a settlement site (No. 10009170 in AIS AMB) with provisional dating in the Late Iron Age, coincides with the construction site. Rescue excavations of 10 % of the construction site area are recommended.

Wind generator 6 is intended for construction in land property with identifier 03215.11.54, Opitno Pole locality in the land of Bezmer village. It is situated in the vicinity of mound No. 21 (No. 10009176 in AIS AMB). Rescue excavations of 10 % of the construction site area are recommended.

Wind generator 51 is intended for construction in land property with identifier 72271.19.22, Zonata locality in the land of Tervel town. The construction site and the approach to it are located in the immediate vicinity of burial mound No. 11 (No. 10009156 in AIS AMB), as well as part of mound necropolis 2 with No. 1300002 in AIS AMB. Archaeological monitoring during construction works is recommended.

Wind generator 32 is intended for construction in land property with identifier 57563.13.16, Tashliyukler locality in the land of Popgruevo village. North of it is mound necropolis No. IV (No 1300009 in AIS AMB). An access road and a cable route planned on land property 57563.107.40, in the land of Popgruevo village, and they are located within the periphery and the protection zone of the cultural heritage property with No. 10009178 in AIS AMB. Either shift of the route or full excavation of the mound embankment are recommended.

In a land plot with identifier 57563.109.38, Dermenolar locality in the land of Popgruevo village, there is a mound necropolis No. V consisting of two mounds with No. 10009190 in AIS AMB. An access road and a cable route have been designed through the property through a burial mound with No. 10009188 in AIS AMB. Either shift of the route or full excavation of the mound embankment are recommended.

Land plot with identifier 72271.19.175, Zemlishte locality in the land of Tervel town, which is a municipal road, west of the Wind Generator No. 50, a cable route access road passing through the territory of mound necropolis II (No. 1300002 in AIS AMB) has been designed. Archaeological monitoring during construction works of the road and cable route is recommended.

In land plot with identifier 03215.36.18, Opitno Pole locality in the land of Bezmer village, north of land plots with identifiers 03215.14.94, 03215.14.91, 03215.14.64, 03215.14.24, Uzunboy locality in the land of Bezmer village, an access road and a cable route have been planned. The landed properties are within the boundaries of mound necropolis No. III (No. 1300002 in AIS AMB). Archaeological monitoring during construction works is recommended.

Other archaeological sites (mound necropolises and burial mounds) were also recorded outside the investment area.

Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com
Nikoleta Nikolova, Regional Museum of History – Dobrich, nikoletanikolova0122@gmail.com

№ 17. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЯТЪРНИ ГЕНЕРАТОРИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ТРИГОРЦИ, ОБЩ. БАЛЧИК, ОБЛ. ДОБРИЧ

Станимир Стойчев, Боян Иванов

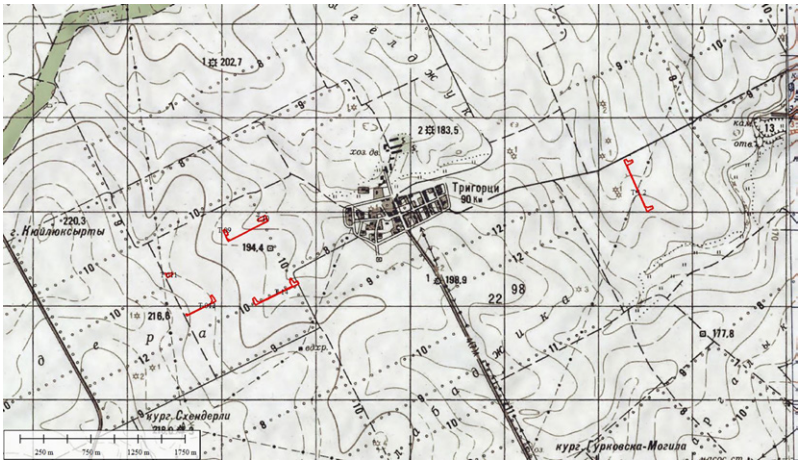

Обр. 1. Местоположение на вятърните генератори в землището на с. Тригорци, общ. Балчик, обл. Добрич

Fig. 1. Location of the wind turbines in the land of the village of Trigortsi, Balchik municipality, Dobrich district

Теренните издирвания бяха проведени съгласно договор между РИМ – Добрич и „ВПД България“ ЕООД. Инвеститорът беше посочил поземлени имоти, включващи кранови площадки и пътища за достъп, по проект „Промяна и изменение на техническите параметри на одобрени за изграждане на осем броя вятърни генератори“ с идентификатори: 73095.23.61, 73095.23.62, 73095.27.53, 73095.27.57, 73095.27.50, 73095.27.45, 73095.27.63, 73095.27.64, 73095.23.59, 73095.23.60, 73095.23.63, 73095.27.54, 73095.27.56, 73095.27.49, 73095.27.46, 73095.27.62, 73095.27.61, 73095.27.52, 73095.27.55, 73095.27.48, 73095.27.47 и 73095.27.60 – землище на с. Тригорци, общ. Балчик (обр. 1). Землището на посоченото населено място се характеризира с висока наситеност на археологически обекти, притежаващи статут на недвижими културни ценности с предварителна категория „национално значение“ по смисъла на чл. 146 от Закона за културното наследство.

По време на издирването бяха проверени предварително зададените поземлени имоти, както и подстъпите към тях. Беше регистриран един археологически обект.

В непосредствена близост, на около 150 – 250 м, до вятърни генератори Т 01 и Т 02, в поземлени имоти с идентификатори 73095.23.61 и 73095.23.62, кранови площадки в поземлени имоти с идентификатори 73095.23.59 и 73095.23.60 и път за достъп в парцел с идентификатор 73095.23.63 е регистриран могилен некропол от около 25 ниски могилни насипа (по топографска карта и сателитни изображения). По повърхността на парцелите не бяха регистрирани движими и недвижими културни ценности. Като мерки за опазване е препоръчано наблюдение по време на строителните дейности.

По повърхността на останалите поземлени имоти не са регистрирани археологически обекти.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF WIND TURBINES IN THE LAND OF TRIGORTSI VILLAGE, BALCHIK MUNICIPALITY, DOBRICH DISTRICT

Stanimir Stoichev, Boian Ivanov

Summary

The survey was carried out on plots specified by the investor under the project "Modification and alteration of the technical parameters of eight approved wind turbines", planned for wind turbines, crane sites and access roads in the land of Trigortsi village, Balchik municipality (fig. 1).

In the immediate vicinity, about 150 – 250 m, to the turbine (T) 01 and T 02 wind turbines, a mound necropolis of about 25 low mound embankments (according to the topographic map and satellite imagery) was detected. The construction of the wind turbines does not affect the mounds. No artefacts or immovable cultural heritage sites were registered on the surface of the plots intended for construction. Archaeological monitoring is prescribed during the excavation activities for the construction of the wind turbines and when laying the access roads.

Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com
Boian Ivanov, Regional Museum of History – Dobrich, ivanov.bt@abv.bg

---

№ 18. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЗЛАТИНА И ПЕТРОВ ДОЛ, ОБЩ. ПРОВАДИЯ, И С. ВЕТРИНО, ОБЩ. ВЕТРИНО, ОБЛ. ВАРНА

Петър Лещаков, Николай Христов

В изпълнение на предмета на договор между „Булгартрансгаз" ЕАД и НАИМ – БАН в периода 06 – 09.12.2023 г. бе проведено издирване на археологически обекти по трасето на проект „Изместване на участъци от ТГ1 (транзитен газопровод) и МГ (магистрален газопровод) за повишаване класа на газопроводите и изграждане на нов кранов възел Ду 1200". Възложената за проучване зона има линейна форма с дължина ок. 1,4 км и ширина 60 м. Северният ѝ край завършва с два срещуположни перпендикулярни анекса, предназначени за строителство на анодни заземители, с дължина до 230 м и ширина 4 м (обр. 1). Трасето преминава през терен с изразена денивелация от североизток към югозапад, попадащ върху южния склон на ниско възвишение. Сервитутът на газопреносните съоръжения засяга поземлени имоти – пасища и обработваеми площи, попадащи в землищата на селата Златина и Петров дол, общ. Провадия и село Ветрино, общ. Ветрино, обл. Варна.

При предварителното проучване за района, направено по научни публикации, едромащабни топографски карти, сателитни изображения и справка в Автоматизираната информационна система „Археологическа карта на България" се установи, че в зоната на инвестиционното намерение се локализира могилен некропол, съставен от седем могилни насипа, попадащи в землището на селата Ветрино, общ. Ветрино и Златина, общ. Провадия (Лещаков и др. 2013, 602). Една от надгробните могили (АИС АКБ № 10001357) е напълно проучена през 2020 г., преди строителството на Комп-

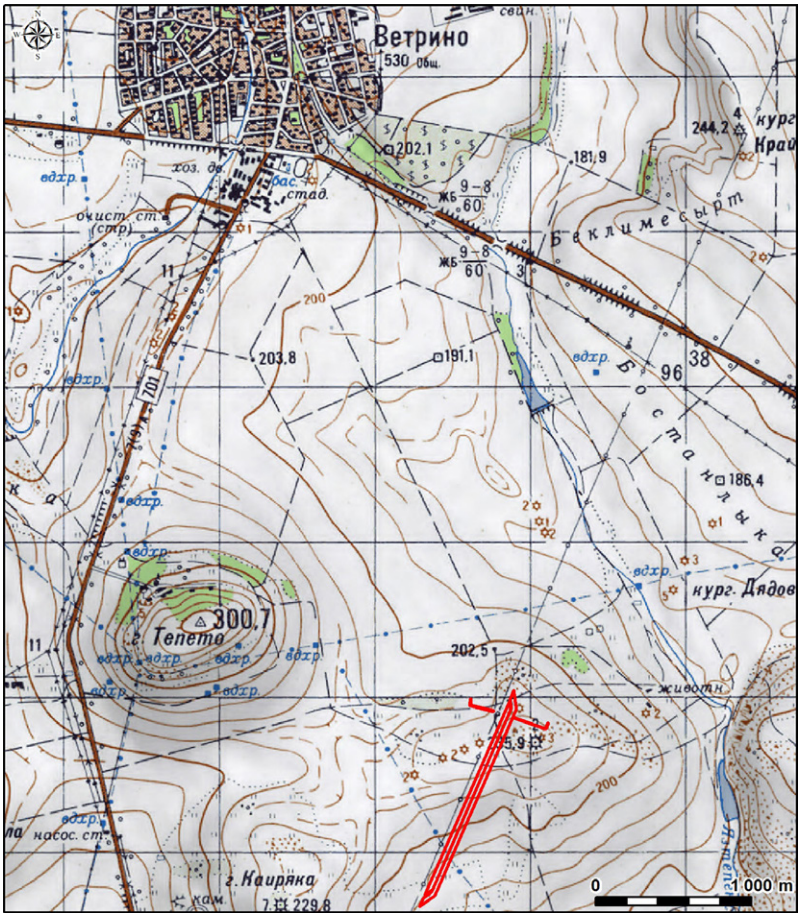

Обр. 1. Карта с местоположението на газопроводното трасе

Fig. 1. Map showing the location of the gas pipeline route

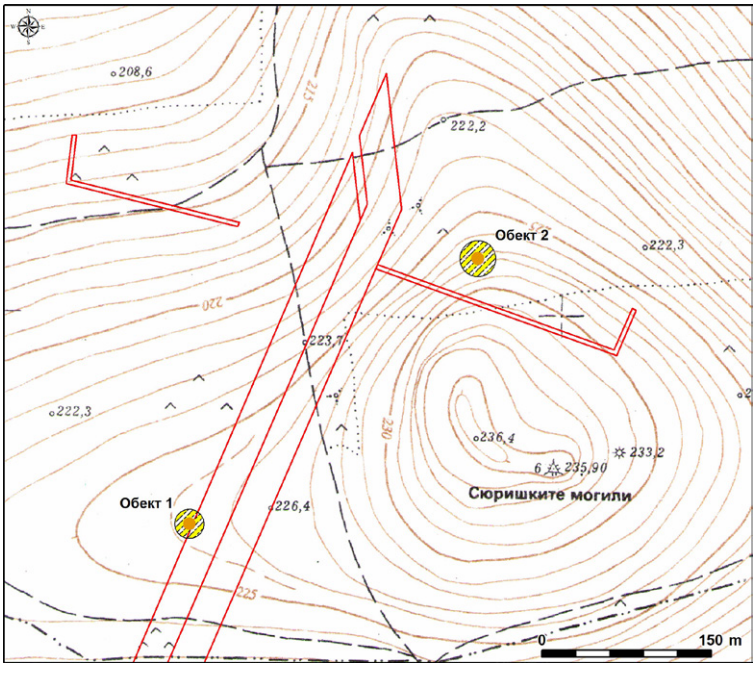

Обр. 2. Карта с местоположение и граници на регистрираните археологически обекти

Fig. 2. Map showing the location and boundaries of the registered archaeological sites

ресорна станция „Нова Провадия“ (Александров, Славчев 2021, 336 – 338). В нея са открити девет структури, отнасящи се към бронзовата епоха.

Теренното издирване се проведе по единна методика, прилагана при работа по линейни инфраструктурни проекти и планови археологически проучвания. При работата на терен се приложи принципът на максимално покриване на територия, като тя се маркира в мобилни приложения със съответните предварително дефинирани атрибути – възможност за наблюдение на повърхността, особености на терена, брой и вид на регистрираните артефакти.

По-голяма част от сервитута на газопреносните съоръжения преминава през пасища/ливади с минимална видимост (до 20 %). Другата част, от засегнатата зона, представлява обработваема площ. По времето на теренното издирване земеделските земи бяха обработени и засети, като предоставиха добра възможност за наблюдение (до 60 – 80 % видимост).

В резултат от археологическото издирването бяха локализирани и изследвани два обекта – надгробни могили, част от могилен некропол, попадащи частично или в непосредствена близост до трасето, предназначено за изместването на ТГ1 и МГ.

Първият паметник (АИС АКБ № 10009632) е разположен в землище на с. Ветрино, м. Сюришките могили, ПИ 10865.108.1022. Обект 1 се локализира върху горната част на склон на ниско възвишение (обр. 2). Попада в пасище с ниска видимост. Могилният насип е изграден от кафява пръст с единични дребни и средно големи камъни. Диаметър при основата 26 м, вис. 1,50 м. Централната част е нарушена от голям иманярски изкоп с дълбочина ок. 1 м. На повърхността, по периферията на могилата, са регистрирани единични ломени камъни (обр. 3), вероятно част от нарушен каменен кожух

на гробно съоръжение. Сходните характеристики на могилния насип с близко разположения такъв, проучен през 2020 г. от С. Александров, дава основание за отнасянето му към бронзовата епоха. Голяма част от надгробната могила попада в сервитута на предвидените за преместване газопреносни съоръжения, което налага цялостното му проучване преди стартиране на строителните дейности.

Обр. 3. Обект 1, надгробна могила – поглед от югоизток

Fig. 3. Site 1, burial mound – view from southeast

Втората надгробна могила (АИС АКБ № 10009646) се локализира в същото землище, ПИ 10865.109.220, на ок. 320 м североизточно от първата. Разположена е върху горната част на склон със северно изложение (обр. 2). Повърхността ѝ е обрасла с тревиста и храстова растителност. Диаметър при основата 32 м, вис. 2,50 м. Централната част на насипа е нарушена от голям иманярски изкоп, достигащ до материковата основа (обр. 4), а няколко по-малки засягат периферията. Открити са няколко обезличени керамични фрагмента от керамични съдове изработени на грънчарско колело, отнасящи се вероятно към римската епоха. Не е изключено паметника да е част от разположения в тази местност могилен некропол от бронзовата епоха, но наличието на по-късни материали свидетелства за използването му от разположеното по северните склонове на възвишението римско селище. Надгробната могила попада на около 20 м северно от трасето на източния аноден заземител и на този етап не се налага предписване на допълнителни мерки за неговото опазване.

Обр. 4. Обект 2, надгробна могила – поглед от изток

Fig. 4. Site 2, burial mound – view from east

Наличието на голям брой археологически обекти в изследваната зона и вероятното съществуване на нерегистрирани структури, чиито специфики не позволяват те да бъдат изяснени при настоящия недеструктивен етап на проучване, в съответствие с изискванията на чл. 161, ал. 2 от ЗКН, налага да бъде осъществено археологическо наблюдение по време на изграждането на новото газопроводно трасе.

Литература

Александров, Славчев 2021: С. Александров, В. Славчев. Спасителни археологически разкопки на надгробна могила, землище на с. Златина, общ. Провадия, обл. Варна. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2021, 336 – 338.

Лещаков и др. 2013: П. Лещаков, И. Лазаренко, Г. Самичкова, Н. Христов, Й. Паринова, Й. Илиева, С. Трифонов. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток“, сектор 7. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2013, 600 – 602.

FIELD SURVEYS ALONG THE ROUTE OF GAS PIPELINE IN THE LANDS OF ZLATINA AND PETROV DOL VILLAGES, PROVADIA MUNICIPALITY, AND VETRINO VILLAGE, VETRINO MUNICIPALITY, VARNA DISTRICT

Petar Leshtakov, Nikolay Hristov

Summary

The surveyed area has a linear shape, approximately 1.4 km in length and 60 m in width. At its northern end there are two opposite perpendicular annexes intended for the construction of anode grounding installations, each up to 230 m long and 4 m wide (fig. 1). The route passes through terrain with a pronounced slope from northeast to southwest, situated on the southern flank of a low elevation within the lands of Zlatina and Petrov Dol villages, Provadia municipality, and Vetrino village, Vetrino municipality, Varna district.

A preliminary study of the area established that within the zone of the investment project there is a registered burial mound necropolis consisting of seven tumuli. One of the burial mounds was completely excavated in 2020, prior to the construction of the "Nova Provadia" compressor station. Nine features dating to the Bronze Age were discovered within it.

Most of the construction area of the gas transmission facilities passes through pastures and meadows with minimal surface visibility (up to 20 %). The remaining part of the affected zone comprises arable land which, at the time of the field survey, was cultivated and sown, providing good observation conditions (60 – 80 % visibility).

As a result of the archaeological field survey, two sites were identified and recorded – both burial mounds.

The first monument is located within the land of Vetrino village, in the locality known as Syurishkite Mogili. It occupies the upper part of a slope on a low elevation (fig. 2). The mound consists of brown soil with scattered small and medium-sized stones. It measures 26 m in diameter at the base and 1.50 m in height. The central part has been disturbed by a large looters' pit approximately 1 m deep. On the surface, around the periphery of the mound, isolated broken stones were recorded (fig. 3), probably remnants of a damaged stone casing of a grave. The similarities between this mound and a nearby one excavated in 2020 by S. Aleksandrov suggest that it also dates to the Bronze Age. A large part of the mound is within the construction area of the gas transmission facilities planned for relocation, which makes its complete archaeological excavation necessary prior to the commencement of construction works.

The second burial mound is situated within the same village's land, approximately 320 m northeast of the first. It occupies the upper part of a slope with a northern exposure (fig. 2). The mound measures 32 m in diameter at the base and 2.50 m in height. Its central part has been disturbed by a large looters' pit reaching the natural subsoil (fig. 4), while several smaller pits affect its periphery. Several eroded, wheel thrown ceramic sherds were found, most probably dating to the Roman period. It is possible that this monument was originally part of the Bronze Age necropolis located in the area; however, the presence of later material indicates that it was reused by the Roman settlement situated on the northern slopes of the elevation. The burial mound lies about 20 m north of the route of the eastern anode grounding installation, and at this stage no additional protective measures are required for its preservation.

Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, pleshtakov@gmail.com
Nikolay Hristov, Museum of History – Provadiya, n_hristov1968@abv.bg

---

№ 19. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК, ОБЩИНИ ВЪЛЧИ ДОЛ И ВЕТРИНО, ОБЛ. ВАРНА

Владимир Славчев, Станимир Стойчев

В изпълнение на Договор между РИМ – Варна и „Добротич Уинд" АД през м. декември 2023 г. бяха проведени спасителни теренни издирвания на територията, предвидена за изграждане на вятърен парк „Добротич Уинд" и съпътстващата техническа инфраструктура в землищата на селата Доб-

ротич, Искър, Калоян, Михалич, Есеница, Изворник, общ. Вълчи дол, и в землищата на селата Момчилово и Средно село, общ. Ветрино. Общата площ на всички имоти, които ще бъдат засегнати е: за общ. Вълчи дол – 585 124 кв. м, за общ. Ветрино – 108 799 кв. м или общо 693 923 кв. м. Отделно в границите на общ. Вълчи дол са планирани площи за изграждане на подстанции, съоръжения за съхранение на електрическа енергия, кабелна мрежа, кабелни трасета и вътрешни пътища/връзки, при което ще бъдат засегнати още 209 927 кв. м. Включването на вятърната централа към преносната електрическа мрежа ще се осъществи в подстанция 750/400/220 kV Варна, за което ще бъдат изградени въздушни линии – 110 kV – с 48 стълба със сервитут от 481 дка и 400 kV – 48 стълба със сервитут от 734 дка (обр. 1).

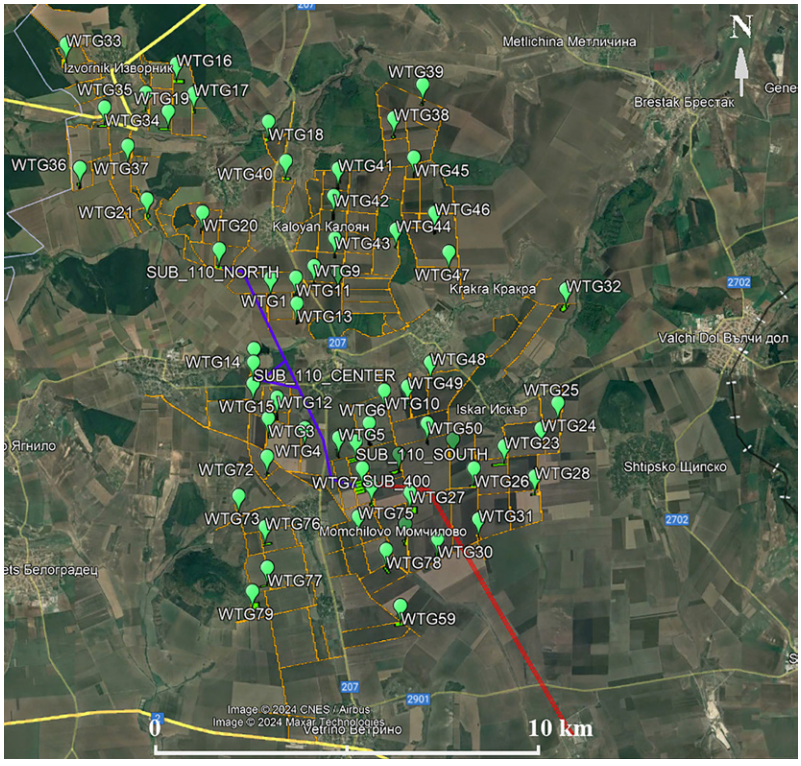

Обр. 1. План на инфраструктурата на бъдещия ветропарк

Fig. 1. Plan of the infrastructure of the future wind farm

Терените издирвания имаха за задача да се провери дали инвестиционното намерение ще засегне археологически обекти, тъй като в района до момента не са извършвани подобни изследвания. През дванадесет работни дни (с известни прекъсвания) цялата площ – площадките за ветрогенераторите, подстанциите, пътищата за строеж и обслужване и проектотрасетата на въздушните линии – бе обходена с извършване на необходимото заснемане и документиране. По време на теренната работа бяха регистрирани следните археологически обекти: едно селище, четири могилни некропола и шест единични могили (обр. 2).

Селище 01 се датира в праисторическата епоха (ранна каменно-медна епоха; култура Хаманджия, фаза III – около 4900 – 4750 г. пр. Хр.) и Ранното средновековие (Първа българска държава, X – XI в.). Материалите се откриват на отделни концентрации, на разстояние от 10 до 15 м между тях. В по-ниската, северната част, праисторическата и средновековната керамика се срещат в приблизително еднакви количества. В южната, по-високата част, средновековни материали липсват, откриват се само праисторически. Селището се намира на 1,76 км 280° западно от с. Добротич. Разположено е на левия бряг на незаливна тераса на малка река, на терен с лек наклон от запад на изток (по посока на дерето). Обектът заема площ от 120 дка. Координатите на центъра са 43°23’ 59.0633“ с. ш., 27°24’13.2451“ и. д. В тези очертания попада строителната площадка на ветрогенератор 14 (обр. 3). Строителните дейности ще засегнат този паметник и затова той трябва да бъде проучен предварително в очертанията на строителната площадка. В зависимост от резултатите от предварителното проучване следва да се прецени дали се налага пълно проучване на обекта в рамките на строителната площадка.

Могила М01 има диаметър 80 м, височина 1,50 м. Азимут 331°, на 1,38 км на север – северозапад от центъра на с. Момчилово. Координати: 43°22’33.5913“ с. ш., 27°24’43.0839“ и. д. Поради близостта на могилата до трасето на път, предвиден за използване при строежа на ветрогенераторния парк и поддръжката му, по време на прокопаването на кабелното трасе и строежа на обслужващия път в участъка край нея се препоръчва провеждането на археологическо наблюдение.

Могила М02 има диаметър 70 м, височина 3,50 м. Азимут 9°, на 1,04 км северно от центъра на с. Момчилово. Координати: 43°22’ 26.2864“ с. ш., 27°25’20.8947“ и. д. Път, предвиден за строеж и комуникация, засяга периферията на могилата, което налага пълното ѝ проучване.

Могила М03 има диаметър 60 м, височина 1,20 м. Азимут 354°, на 2,94 км северно от с. Михалич. Координати: 43°25’53.0076“ с. ш., 27°27’21.0204“ и. д. Периферията ѝ е в непосредствена близост до кабелно трасе и обслужващ път, така че е наложително по време на строителните работи да бъде проведено археологическо наблюдение.

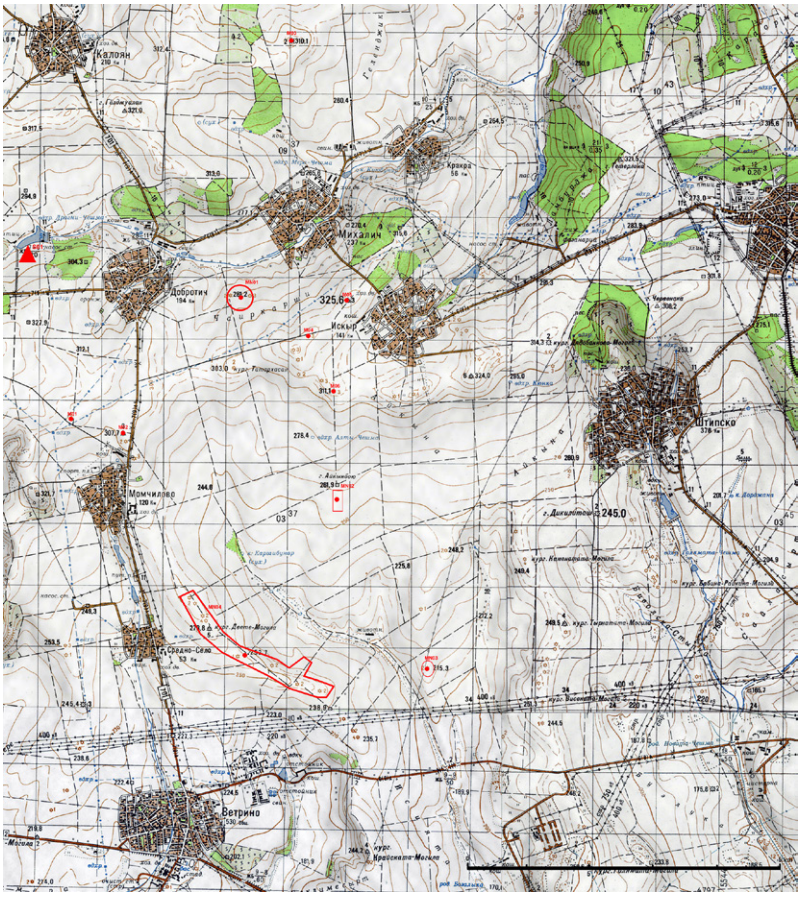

Обр. 2. Регистрирани обекти: М – могила; MN – могилен некропол; S – селище

Fig. 2. Recorded sites: M – burial mound; MN – mound necropolis; S – settlement

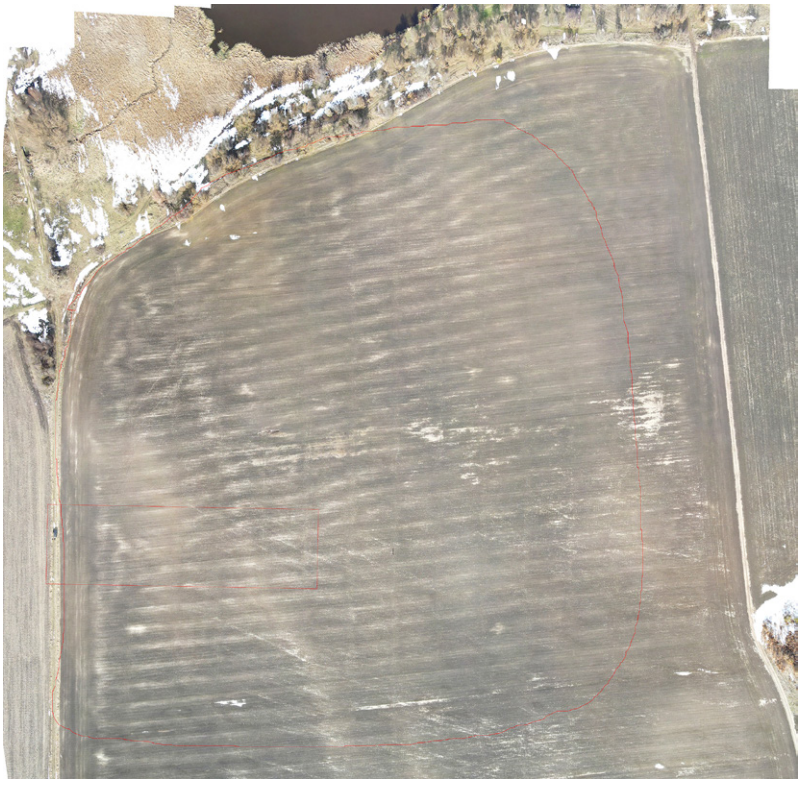

Обр. 3. Въздушна снимка на раннохалколитното и ранносредновековното селище

Fig. 3. Aerial view of the Early Chalcolithic and early medieval settlement

Могила М04 има диаметър 90 м, височина 1,50 м. Азимут 181°, на 1,81 км южно от с. Михалич. Координати: 43°23’17.4516“ с. ш., 27°27’32.1912“ и. д. Препоръчва се археологическо наблюдение и при строежа на пътя, разделящ землищата на селата Михалич и Момчилово в участъка, минаващ северно от могилата.

Могила М05 има диаметър 60 м и височина 4,50–5,00 м. Азимут 148°, на 1,45 км югоизточно от с. Михалич. Координати: 43°23’35.8224“ с. ш., 27°28’01.3260“ и. д. Препоръчва се археологическо наблюдение при полагането на кабел и изграждането на обслужващия път между землищата на селата Михалич и Искър в близост до южната ѝ периферия.

Могила М06 има диаметър 70 м и височина 2,00 – 2,50 м. Азимут 240°, на 1,8 км югозападно от с. Искър. Координати: 43°22’48.2289“ с. ш., 27°27’50.9360“ и. д. Преди започването на строителните дейности трябва да бъде проведено пълно проучване на могилния насип, тъй като кабелното трасе и пътят го пресичат през средата.

Могилен некропол МН 01 се състои от 10 надгробни могили, заема площ от ок. 400 дка и се намира в землищата на селата Михалич и Добротич (в землището на Добротич попада могила 02). Центърът на некропола е с азимут 223°, на 1,78 км югозападно от с. Михалич. Координатите му са 43°23’36.0643“ с. ш., 27°26’41.1358“ и. д. Налага се пълно проучване на Могили 01 и 02 от него, тъй като те ще бъдат засегнати от пътя, използван за строежа на ветрогенераторна площадка.

Могилен некропол МН02 се състои от три надгробни могили и

се намира в землището на с. Искър. Заема площ от 54 дка. Центърът на некропола е с азимут 199°, на 3 км югозападно от с. Искър. Координатите му са 43°21'49.2984" с. ш., 27°27'53.4600" и. д. При него пълно проучване се налага за могила 01, която е пресечена от кабелното трасе и пътя, използван за строеж и поддръжка. Ако в границите на могила 03 от същия некропол ще попаднат стъпките на стълб за въздушната линия 400 kV, която минава над нея, тя също трябва да бъде проучена изцяло.

Могилен некропол MH03 се състои от две надгробни могили и се намира в землището на с. Щипско. Заема площ от 13 дка. Центърът на некропола е с азимут 220°, на 5,5 км югозападно от с. Щипско. Координатите му са 43°20'20.8284" с. ш., 27°28'57.4536" и. д. Могила 01 от него лежи в границите на сервитута на въздушната линия 400 kV и, ако в нейните граници попаднат стъпките на стълб, тя също трябва да бъде проучена изцяло.

Могилен некропол MH04 се състои от 14 надгробни могили. Заема площ от 2000 дка в землищата на селата Ветрино, Средно село и Момчилово. Центърът на некропола е с азимут 5°, на 3,3 км северно от с. Ветрино. Координатите му са 43°20'43.6380" с. ш., 27°26'21.9804" и. д. Обектът е най-силно застрашен от инвестиционното намерение. Трасето на пътя, разделящ землището на селото от това на с. Ветрино, минава през по-голямата част от могилите в некропола. Тъй като е предвидено този път да бъде използван при строителните работи, полагането на кабелно трасе и обслужване, е наложително пълното проучване на могили 05, 06, 07, 08, 09, 10 и 13.

Видно е, че площта на издирване е с висока концентрация на археологически паметници. Около регистрираните обекти има още множество надгробни могили – единични и организирани в некрополи. Те попадаха обаче извън определените за обход терени и тяхното документиране излизаше извън задачите на нашето издирване. В бъдеще пълното документиране на наличните археологически паметници в този микрорегион е належащо, тъй като площите интензивно се разорават и част от могилите, отразени на топографски карти в мащаб 1:5000, днес почти не се забелязват на терен.

FIELD SURVEYS IN THE TERRITORY OF A WIND PARK, VALCHI DOL AND VETRINO MUNICIPALITIES, VARNA DISTRICT

Vladimir Slavchev, Stanimir Stoychev

Summary

In December 2023, a rescue archaeological field survey was carried on the territory intended for the construction of "Dobrotich Wind" wind park and the accompanying technical infrastructure in the lands of Dobrotich, Iskar, Kaloyan, Mihalich, Esenitsa and Izvornik villages, Valchi dol municipality, and in the lands of Momchilovo and Sredno selo villages, Vetrino municipality. The total area of all properties amounts at 211.8 ha (fig. 1). The task of the survey was to check whether the future investment intention would disturb archaeological sites. During the fieldwork the following archaeological sites were registered: one settlement (recommended for excavations), four mound necropoleis (some mounds recommended for monitoring, some – for excavations) and six single burial mounds (two recommended for excavations, four – for monitoring) (fig. 2).

Settlement 01 dates back to the Early Chalcolithic (Hamangia culture, phase III – around 4900 – 4750 BC) and the Early Middle Ages (First Bulgarian Kingdom, 10th – 11th c.). It is located 1.76 km 280° west of Dobrotich village. The site occupies an area of 12 ha (fig. 3).

Mound M01 is a burial mound with a diameter of 80 m, a height of 1.50 m. It is located 1.38 km N/NW from the centre of the village of Momchilovo.

Mound M02 is a burial mound with a diameter of 70 m, a height of 3.50 m. It is located 1.04 km N of the centre of the village of Momchilovo.

Mound M03 is a burial mound with a diameter of 60 m, a height of 1.20 m. It is located 2.94 km N of the village of Mihalich.

Mound M04 is a burial mound with a diameter of 90 m, a height of 1.50 m. It is located 1.81 km S of the village of Mihalich.

Mound M05 is a burial mound with a diameter of 60 m and a height of 4.50–5.00 m. It is located 1.45 km SE of the village of Mihalich.

Mound M06 is a burial mound with a diameter of 70 m and a height of 2.00–2.50 m. It is located 1.8 km SW of the village of Iskar.

Mound necropolis MN01 consists of 10 burial mounds. The centre of the necropolis lies 1.78 km SW of the village of Mihalich.

Mound necropolis MN02 consists of three burial mounds. It occupies an area of 5.4 ha. The centre of the necropolis is located 3 km SW of the village of Iskar.

Mound necropolis MN03 consists of two burial mounds. It occupies an area of 1.3 ha. The centre of the necropolis lies 5.5 km SW of the village of Shtipsko.

Mound necropolis MN04 consists of 14 burial mounds. It occupies an area of 200 ha. The centre of the necropolis is located 3.3 km N of the village of Vetrino.

The investigated area has a high concentration of archaeological sites. Around the registered sites, there are many more mounds – single and organized in necropolises. However, they are situated outside the investigated zone and their documentation went beyond the tasks of the present survey. In the future it needs the complete registration of the available archaeological sites in this micro-region. Because of the intensive ploughing some of the tumuli, plotted on the topographic maps, today are hardly noticeable on the ground.

Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, vladosl@yahoo.com
Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com

№ 20. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА ДЪЛГОПОЛ

Владимир Славчев

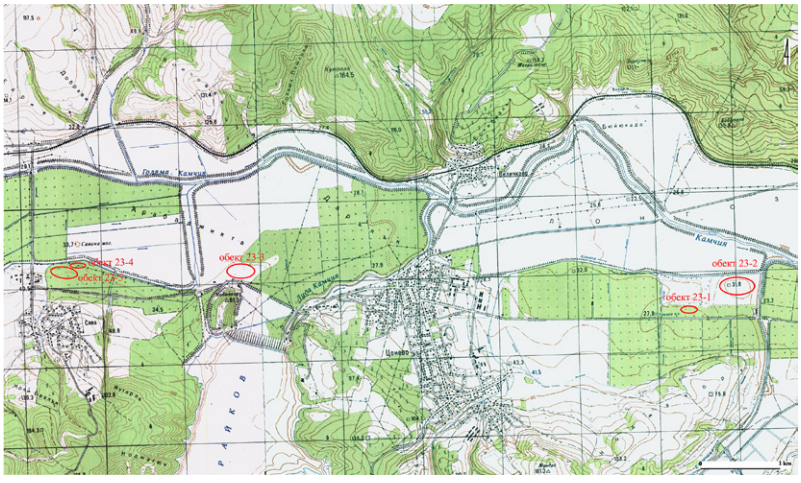

Обр. 1. Археологически обекти, регистрирани през 2023 г.

Fig. 1. Archaeological sites recorded in 2023

Теренните издирвания се проведоха в продължение на започналата програма за регистриране на археологическите паметници на територията на община Дългопол. Към момента, в резултат от експедицията, в Автоматизираната информационна система „Археологическа карта на България“ са описани 75 обекта. Задачата през настоящия сезон бе същата, както и през предходните години – актуализиране на информацията за вече регистрирани обекти, локализиране и документиране на нови такива. Извършено е в рамките на две седмици през декември.

По време на издирването бе обходена северната част от землищата на селата Сава и Цонево, затворена между пътя за с. Гроздьово от юг, р. Камчия от север, пътят към с. Сава от гр. Дългопол от запад и границата на общ. Дългопол от изток. Общата изследвана площ възлиза на 15 кв. км. Бяха регистрирани пет обекта от различни епохи (обр. 1).

Първият от тях (23 – 01) се намира в непосредствена близост югоизточно от откритите през миналата година обекти 22 – 04 и 22 – 05. Лежи на 3,3 км източно от центъра на с. Цонево и заема площ от около 2 дка. Координатите на центъра му са 43°01’49.37“ с. ш., 27°28’40.12“ и. д. Откритият подемен материал (фрагментирана битова керамика) се отнася към римския период. Той е в ниска концентрация, разпръснат нарядко и без следи от строителна керамика или камъни. Трудно е да се каже, дали на това място е имало жилищни структури или разрушени гробни комплекси.

Към римската епоха принадлежи и следващият обект 23 – 02. Той са намира на 3,7 км на изток – североизток от центъра на с. Цонево. Координатите на центъра му са 43°01’57.53“ с. ш., 27°29’11.88“ и. д. Той лежи на левия бряг на р. Елешница, на първата незаливна тераса до мястото, където в нея се е вливала р. Азмак, откъдето след 100 м двете са се съединявали с р. Камчия. Селището е значи-

телно по размери, с дължина около 700 м и ширина около 350 м. Материалите в него се откриват на отделни концентрации, в които освен фрагментираната битова керамика се откриват части от строителна керамика, ломени камъни и отухлени късове глина от стенни мазилки. Сред римските материали, най-вече в северозападната част на обекта, се открива керамика от втората фаза на къснонеолитната епоха – култура Усое II. Вероятно поне част от отухлените останки трябва да бъдат отнесени към селището от това време.

Третото селище (23 – 03), обитавано през късния неолит, римската епоха и времето на Първата българска държава, се намира в землището на с. Сава, на около 800 м северно от стената на язовир Цонево. То лежи на първата незаливна тераса на левия бряг на старото корито на р. Луда Камчия на площ с размери 450 на 150 м. Координатите на центъра му са 43°02'12.39" с. ш., 27°24'38.77" и. д. По-интензивно обитавана е източната му част, където се откриват материали от трите епохи. В западната му част има керамика предимно от римско време (обр. 2).

При издирването бе повторно регистрирано селището от времето на прехода от късната бронзова към ранната желязна епоха, проучвано от Г. Тончева през 80-те г. на XX в. (Tonceva 1985; 1991) (обр. 3). То лежи на около 200 м южно от с. Сава, на първата незаливна тераса, днес на десния бряг на коригираното корито на безименен приток на р. Луда Камчия (23 – 04). Обектът е с размери около 150 × 100 м. Координатите на центъра му са 43°02'18.26" с. ш., 27°23'01.93" и. д. На повърхността все още личат следите от изкопите и останките от насипаната рампа (обр. 3). Именно на това място трябва да бъде локализиран и некрополът на селищната могила Сава от късната каменно-медна епоха, няколко гроба от който Г. Тончева разкопава по време на своите проучвания (Todorova, Vajsov 2001, 67; Taff. 27: 300 и непубликувана информация).

1

2

3

Обр. 2. Керамика от обект 23 – 03: 1 – късен неолит; 2 – римска епоха; 3 – Ранно средновековие

Fig. 2. Pottery found on site 23 – 03: 1 – Late Neolithic; 2 – Roman; 3 – early medieval

Югозападно от този обект, на високия десен бряг на потока, преминаващ през с. Сава, до мястото на вливането му в притока на р. Голяма Камчия, бе регистрирано селище (23 – 05), което, съдейки по откритата керамика, трябва да се датира в римската епоха. Материалите от него са разпръснати в ниска концентрация на площ с размери около 200 × 100 м. Координатите на центъра на обекта са 43°02'15.93" с. ш., 27°22'51.87" и. д. Може да

Обр. 3. Керамика от КБЕ и РЖЕ от обект 23 – 04

Fig. 3. Pottery from LBA and EIA discovered on site 23 – 04

се предположи, че тук е имало вила, по-късно прераснала в селище.

Откритите през 2023 г. обекти допълват гъстата мрежа от археологически паметници в района на Лонгоза и разкриват интензивността на живота тук през различните епохи. Преобладаването на обекти от римската епоха вероятно подсказва, че като удобен път през Стара планина между северните и южните владения на Римската империя е ползвана долината на р. Голяма Камчия. Близкото разположение на селищата от късния неолит и значителните им размери предполагат активно използване на природните дадености на Лонгоза и важното значение на населението му в края на VI хил. пр. Хр. в междурегионалните културни контакти.

Литература

Todorova, Vajsov 2001: H. Todorova, I. Vajsov. Der kupferzeitliche Schmuck Bulgariens (Prähistorische Bronzefunde, Abb. XX, B. 6). Stuttgart, 2001.

Tonceva 1985: G. Tonceva. Problèmes de l'art de l'âge du bronze récent en Bulgarie du nord-est. – Thracia Pontica II. Jambol, 1985, 297 – 306

Tonceva 1991: G. Tonceva. Problèmes de la plastique miniaturé de l'âge du bronze récent en Bulgarie du nord-est. – Pontica, 24, 1991, 29 – 42.

FIELD SURVEYS IN THE TERRITORY OF DALGOPOL MUNICIPALITY

Vladimir Slavchev

Summary

The survey was a continuation of the program for registration of archaeological sites in the territory of Dalgopol municipality. The task during the current season was updating the information on already registered sites, as well as locating and documenting new ones. The northern part of the lands of Sava village and Tsonevo village was surveyed. The total surveyed area is 15 km^2. Five sites from different periods were discovered (fig. 1).

The first of them (23 – 01) lies 3.3 km east of the centre of the village of Tsonevo and occupies an area of about 0.2 ha. The mass material (fragmented pottery) dates it back to the Roman period.

The next site (23 – 02) also belongs to Roman time. It is located 3.7 km east-northeast from the centre of the village of Tsonevo, on the left bank of the Eleshnitsa River, on the first terrace to the place where the Azmak River flows into it. The settlement is considerable in size, with a length of about 700 m and a width of about 350 m. Among the Roman materials there were pottery from the second phase of the Late Neolithic – Usoe II culture.

The third settlement (23 – 03) was occupied during the Late Neolithic, Roman period and the time of the First Bulgarian Kingdom. It is located in the land of Sava village, about 800 m north of the wall of the Tsonevo dam. It lies on the first terrace on the left bank of the old bed of the Luda Kamchia River and occupies an area of 450 by 150 m. Its eastern part was more intensively inhabited, where material from all three periods was found (fig. 2).

During the survey, a settlement from the time of the transition from the Late Bronze Age to the Early Iron Age was rediscovered. It was excavated by G. Toncheva in the 1980s (fig. 3). It lies about 200 m south of Sava village, on the first river terrace (23 – 04). The site covered an area of about 150 by 100 m. In the same place the necropolis of the Sava tell from the Late Chalcholitic should be located, several graves from which were excavated by G. Toncheva during her research.

Southwest of this site, on the high right bank of the stream passing through the village of Sava, to the point of its confluence with the tributary of the Golyama Kamchia River, a site from the Roman period was registered (23 – 05). Its materials are scattered in a low concentration over an area of about 200 by 100 m.

The sites discovered in 2023 complete the dense network of archaeological monuments in the Longoz area and reveal the intensity of life here during the different periods. The predominance of sites from the Roman period probably suggests that the valley of the Golyama Kamchia River was used as a convenient route through Stara Planina between the northern and southern domains of the Roman Empire on the Eastern Balkans. The close location of the Late Neolithic settlements and their significant sizes suggest an active use of the natural resources of Longoz and the importance of its population at the end of the 6th millennium BC in the interregional cultural contacts.

Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, vladosl@yahoo.com

№ 21. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ВЪЗДУШНА ЕЛЕКТРОПРЕНОСНА ЛИНИЯ „ЖИТНИЦА“, ОБЛ. ВАРНА

Владимир Славчев, Станимир Стойчев

В изпълнение на предмета на Договор между Национален археологически институт с музей при Българска академия на науките (НАИМ – БАН) и „Електроенергиен системен оператор“ ЕАД (ЕСО), са проведени теренни издирвания по трасето на съществуващата въздушна електропроводна линия (ВЛ) 110 kV „Житница“ от п/ст Девня 1 до 10 стълб на ВЛ 110 kV „Сигнал“. Работният проект за реконструкцията на линията включва пълна подмяна на стълбовете. Задачата на теренните издирвания е да се провери на място дали и доколко изкопните дейности няма да нарушат обекти в зоните, непокрити до момента от издирвания.

Обр. 1. Трасе на въздушната линия

Fig. 1. Route of the overhead power line

Далекопроводът свързва подстанция Девня 1 край гр. Девня, общ. Девня, и стълб № 10 от ВЛ 110 kW „Сигнал“ в землището на с. Падина, общ. Девня. Той пресича землищата на два населени пункта от общ. Девня, област Варна – гр. Девня и с. Падина. Общата дължина на линията е 8,35 км (обр. 1).

Трасето бе обходено от подстанция Девня 1 към ВЛ „Сигнал“. По време на теренната работа бе регистриран един археологически обект – надгробна могила с диаметър 40 м и височина около 2,40 м, която попада в землището на с. Падина (обр. 2). Могилата се намира на около 150 м западно от стълб № 28. Координатите на центъра ѝ са 43°09’23.54“ с. ш., 27°33’29.84“ и. д. Могилният насип е обрасъл с гъста храстова и дървесна растителност, а обработваемите площи около него – с неожънатата пшеница. Това попречи на детайлният ѝ оглед.

Тя не е застрашена от изкопните дейности по подмяната на стълбовете. Могилата е регистрирана в АИС АКБ с № 10010174. Съдейки от неравностите на терена, които са видими дори и с не-

Обр. 2. Надгробната могила и стълб № 29

Fig. 2. The burial mound and the transmission tower No. 29

ожънатата пшеница върху тях, в този некропол има още по-малки могили, заравнени от интензивната обработка на почвата. Могилите са подредени в неправилна линия, ориентирана север – юг върху най-високата част от възвишението. Това е причината да бъде препоръчано наблюдение на изкопните дейности при подмяната на стълбовете от въздушната линия в потенциално застрашената зона.

FIELD SURVEYS ALONG THE ROUTE OF "ZHITNITSA" OVERHEAD POWER TRANSMISSION LINE, VARNA DISTRICT

Vladimir Slavchev, Stanimir Stoychev

Summary

The goal of the survey was to identify endangered archaeological sites along the route of the power line, whose total length is 8.35 km (fig. 1).

The route was walked from "Devnya 1" substation to "Signal" power line. During the field survey one archaeological site was registered – a burial mound with a diameter of 40 m and a height of about 2.40 m, located in the land of Padina village (fig. 2).

The site is located approximately 150 m west of transmission tower No. 28. It is covered with dense shrubbery and trees. As it was surrounded on all sides by unreaped wheat, we were unable to inspect its condition more closely. The mound should not be affected by the excavation work for replacement of the transmission towers. It is registered in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" with No. 10010174. Judging from the unevenness of the terrain, which is visible even with the unharvested wheat on top of it, there are even smaller mounds in this necropolis that have been affected by intensive ploughing. Archaeological monitoring during the replacement of the transmission towers of the power line is recommended in the potentially endangered zone.

Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, vladosl@yahoo.com
Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

№ 22. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩЕТО НА СЛИВНИЦА, ОБЩ. СЛИВНИЦА, ОБЛ. СОФИЯ

Александър Станев, Елена Николова

Теренните издирвания са проведени във връзка с инвестиционен проект за строеж на фотоволтаичен парк на терен състоящ се от ПИ с идентификатори 67372.37.40, 67372.35.41 и 67372.35.40, землище на гр. Сливница, общ. Сливница, област София (обр. 1). Трите имота заемат северния склон на хълм, северно от Автомагистрала „Европа", непосредствено на североизток от гр. Сливница.

Археологическото проучване протече в рамките на един работен ден (25.10.2023 г). При полевата работа бе приложен принципът на тотално обхождане. Предвидена площ за издирване бе 3,63 кв. км. В момента на проучването теренът не е обработваем. Покрит е с ниска и висока тревна, храстова, а на отделни места дървесна растителност. Локализират се множество участъци с естествена скала, видима на повърхността и няколко локации с естествени геоложки образувания (вертопи). На различни места по терена се регистрират съвременни битови и строителни отпадъци.

ПИ с идентификатор 67372.37.40 попада в м. Целовижда. Имотът заема северния и западния склон на хълма. Установи се наличието на изкуствено формирани тераси от север (обр. 2).

ПИ с идентификатори 67372.35.41 в м. Целовижда и 67372.35.40 в м. Клечкова падина заемат северния склон на хълма. Установи се наличието на изкуствено формирани тераси по цялото протежение на склона (обр. 3). Регистрирана е и една съвременна бетонна структура (бункер).

Като резултат от спасителните теренни издирвания се установи, че с изключение на съвременните намеси, в рамките на трите имота липсват археологически материали, напластявания или структури. Извън заданието беше извършено частично издирване на обработваемите площи, които се намират в подножието на възвишението, непосредствено на север, и са със 100 % видимост на повърхността. Там също не се установи наличието на културни материали, напластявания или структури.

Обр. 1. Сателитно изображение с нанесени границите на поземлените имоти

Fig 1. Satellite imagery showing the boundaries of the land plots

Обр. 2. ПИ с идентификатор 67372.37.40 (актуално състояние на терена)

Fig. 2. Plot with identifier 67372.37.40 (current condition of the terrain)

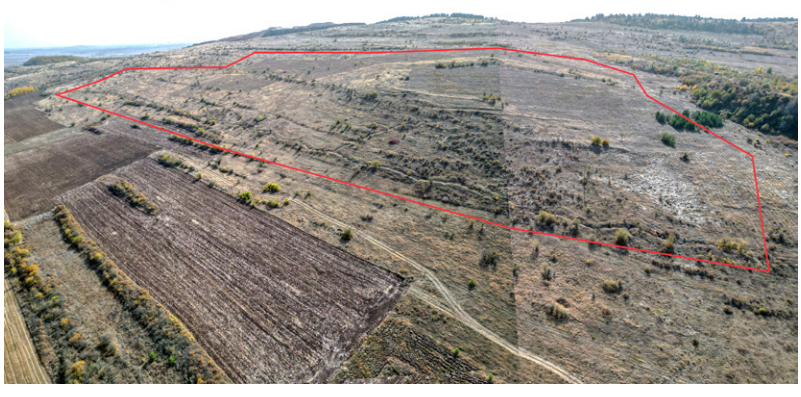

Обр. 3. ПИ с идентификатор 67372.35.41 и 67372.35.40 (актуално състояние на терена)

Fig. 3. Plots with identifiers 67372.35.41 and 67372.35.40 (current condition of the terrain)

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LAND OF SLIVNITSA, SLIVNITSA MUNICIPALITY, SOFIA DISTRICT

Alexander Stanev, Elena Nikolova

Summary

The rescue archaeological survey was carried out in connection with investment intentions for the construction of a photovoltaic solar plant on the terrain consisting of land plots with identifiers 67372.37.40, 67372.35.41 and 67372.35.40, in the land of Slivnitsa town (fig. 1).

The archaeological survey took place within one working day (figs 2, 3). The planned research area was 3.63 km^2. The field is not cultivated and was covered with vegetation. Numerous sections with natural rock were visible on the surface and several locations with natural geological formations (locally known as "vartopi") were located.

With the exception of modern interventions, no cultural materials or structures were registered within the three properties.

Alexander Stanev, Regional Museum of History – Sofia, alexander.stanev@gmail.com
Elena Nikolova, Regional Museum of History – Sofia, elli.nikolova@gmail.com

№ 23. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА СТОЛИЧНА ОБЩИНА

Александър Станев, Методи Златков

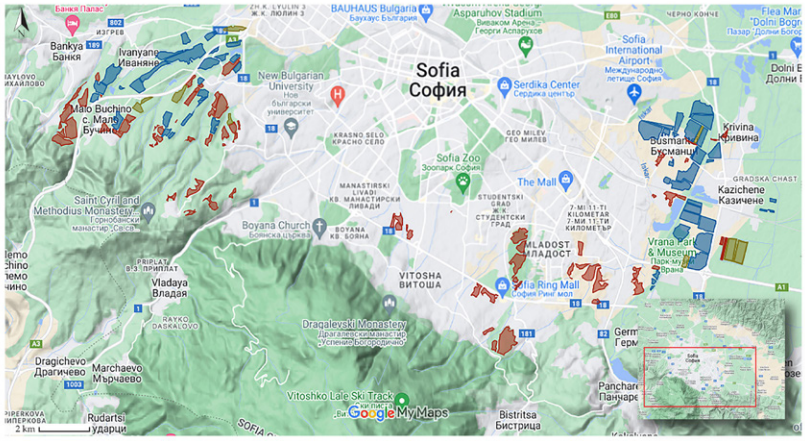

Обр. 1. Покрита територия през 2023 г.: 1 – територии с видимост 80 – 100 % (синьо); 2 – територии с видимост 60 – 80 % (жълто); 3 – територии с видимост 0 – 40 % (червено) (Google My Maps с допълнения от авторите)

Fig. 1. Covered area in 2023: 1– areas with 80 – 100 % visibility (in blue); 2 – areas with 60 – 80 % visibility (in yellow); 3 – areas with 0 – 40 % visibility (in red) (Google My Maps with additions by the authors)

В периода 12.10. – 24.11.2023 г. с прекъсвания се осъществи четвъртата експедиция по проекта на РИМ – София за попълване и актуализиране на данните в АИС АКБ за област София – град (Станев, Златков 2023 и цит. лит. там). Средствата са осигурени от Министерство на културата и от собствено съфинансиране. Научен ръководител на проучването е д-р А. Станев (РИМ – София), заместник-ръководител – гл. ас. д-р М. Златков (НАИМ – БАН), в екипа участваха за различен период от време: д-р Д. Иванов, Л. Дафова, В. Витанов, Й. Николова, д-р С. Иванова (РИМ – София); гл. ас. д-р С. Йорданов, В. Будакова (НАИМ – БАН); Ц. Гетовска, И. Кирилова, М. Панджаров, Д. Тончева, Т. Ненков (СУ „Св. Климент Охридски"); Д. Жекова, Н. Захариев, Д. Горбанова и А. Нешев. Научни консултанти на експедицията са доц. д-р В. Ханджийска-Янкулова (РИМ – София), гл. ас. д-р Н. Тодорова (СУ „Св. Климент Охридски") и д-р В. Петрова (НАИМ – БАН). През настоящата кампания беше предвидено издирванията да се проведат на територията на столични райони Панчарево и Искър. Поради изчерпването на обработваемите земеделски площи, които са с добра археологическа видимост по време на работа, експедицията продължи в западна посока, в границите на столични райони Младост, Студентски, Лозенец, Триадица, Витоша, Овча купел, Банкя и Люлин.

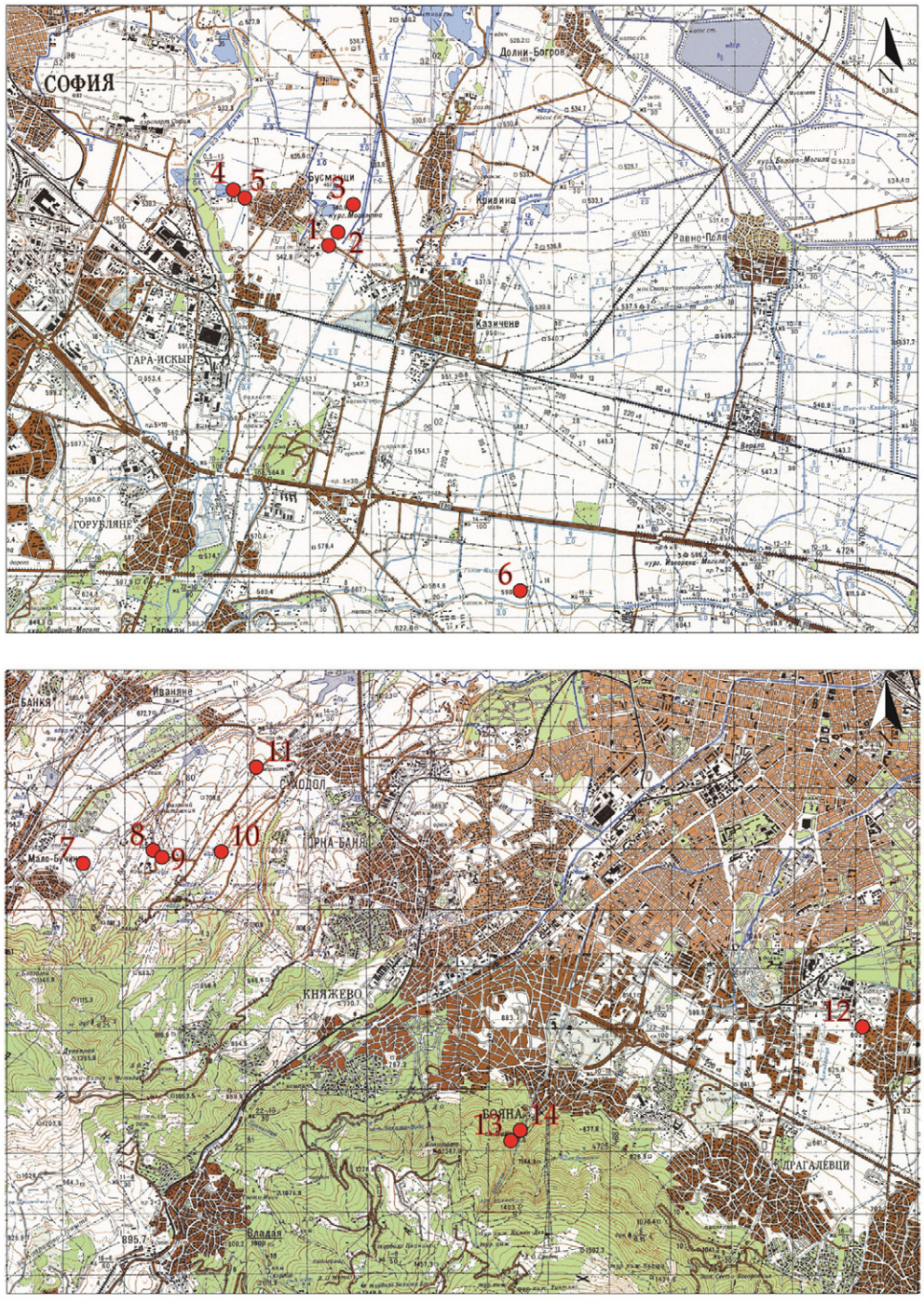

Обр. 2. Регистрирани археологически обекти: 1 – Бусманци, могила 1 в м. Средно ливаде; 2 – Бусманци, могила 2 в м. Средно ливаде; 3 – Бусманци, могила 3 в м. Средно ливаде; 4 – Бусманци, могила в м. Родината; 5 – Бусманци, оброк в м. Беговица; 6 – Лозен, селище в м. Прогон; 7 – Мало Бучино, селище в м. Конярника; 8 – Суходол, отделна сграда в м. Куртов валог; 9 – Суходол, селище в м. Куртов валог; 10 – Суходол, селище в м. Секулица; 11 – Суходол, депозит в м. Дреновец; 12 – кв. Витоша, могила на ул. „Димитър Яблански“ № 15; 13 – Бояна, крепостта в м. Преслопта; 14 – Бояна, крепостта Батил

Fig. 2. Registered archaeological sites: 1 – Busmantsi, burial mound 1 in Sredno Livade locality; 2 – Busmantsi, burial mound 2 in Sredno Livade locality; 3 – Busmantsi, burial mound 3 in Sredno Livade locality; 4 – Busmantsi, burial mound in Rodinata locality; 5 – Busmantsi, obrok (votive shrine) in Begovitsa locality; 6 – Lozen, settlement in Progon locality; 7 – Malo Buchino, settlement in Konyarnika locality; 8 – Suhodol, standalone building in Kurtov Valog locality; 9 – Suhodol, settlement in Kurtov Valog locality; 10 – Suhodol, settlement in Sekulitsa locality; 11 – Suhodol, deposit in Drenovets locality; 12 – Vitosha neighbourhood, burial mound at 15 Dimitar Yablanski Str.; 13 – Boyana, the fortification in Preslopta locality; 14 – Boyana, the Batil fortification

Обр. 3. Керамика от терените издирвания през 2023 г.: 1 – 3 – Лозен, селище в м. Прогон (1-2. Халколит; 3. БЕ/ЖЕ); 4 – Мало Бучино, селище в м. Конярника (III – V в.); 5 – Суходол, отделна сграда в м. Куртов валог (III – V в.); 6 – Суходол, селище в м. Секулица (III – V в.); 7 – 10 – Бояна, крепостта в м. Преслопта (V – VI в.); 11 – 14 – Бояна, крепостта Батил (XI – XII в.)

Fig. 3. Pottery from the field surveys in 2023: 1 – 3 – Lozen, settlement in Progon locality (1-2. Chalcolithic; 3. Bronze Age / Iron Age); 4 – Malo Buchino, settlement in Konyarnika locality (3rd – 5th c.); 5 – Suhodol, standalone building in Kurtov Valog locality (3rd – 5th c.); 6 – Suhodol, settlement in Sekulitsa locality (3rd – 5th c.); 7 – 10 – Boyana, the fortification in Preslopta locality (5th – 6th c.); 11 – 14 – Boyana, the Batil fortification (11th – 12th c.)

При полевата работа отново бе приложен принципът на тотално обхождане, като се работеше с два екипа. Издирваха се основно два типа терени. Първият са земеделски площи, които в момента имат добра видимост. Пропускаха се терени, където още не беше прибрана земеделската продукция или не бе изорано, тъй като се очаква през някои от следващите сезони видимостта им да е по-добра. Вторият тип терени бяха ливади, при които няма изгледи да се преобразуват в земеделски земи, а по-скоро ще бъдат урбанизирани. Същите се проучиха, тъй като в бъдеще вероятно няма да възможност за това. В процентно отношение видимостта на обходената територия беше: в 37,45 % от 0 до 40 %, в 7,42 % от 40 до 60 % и в 54,85 % от 60 до 100 %. В рамките на издирването е покрита обща площ от 17,34 кв. км (обр. 1). Извън нея се посетиха целенасочено три обекта – два в Бояна и един в кв. Витоша, за които имаше предварителни сведения.

Получената информация от терен е обработена в предварително създадената ArcGIS база данни и в Google My Maps. В АИС АКБ са въведени 14 нови археологически обекта. От тях шест са напълно новооткрити, а останалите осем са известни в научната литература и от други източници. Площта им варира от 0,2 до 39 дка.

Обект 101/2023, „Бусманци, могила 1 в м. Средно ливаде (АИС АКБ № 10009835) (обр. 2.1). Представлява надгробна могила, вероятно част от некропол. Има размери 19 × 23 м, височина – 4 м, площ – 0,4 дка. Могилата е маркирана от НИПК и е спомената в литературата (Петков 1936, 412).

Обект 102/2023, Бусманци, могила 2 в м. Средно ливаде (АИС АКБ № 10009836) (обр. 2.2). Представлява надгробна могила, вероятно част от некропол. Има размери 27 × 29, височина – 3 м, площ – 0,6 дка. Могилата е маркирана от НИПК и е спомената в литературата (Петков 1936, 412).

Обект 103/2023, Бусманци, могила 2 в м. Средно ливаде (АИС АКБ № 10009837) (обр. 2.3). Представлява надгробна могила, вероятно част от некропол. Има размери 22 × 27, височина – 2 м, площ – 0,4 дка. Могилата е маркирана от НИПК и е спомената в литературата (Петков 1936, 412).

Обект 104/2023, Бусманци, могила в м. Родината (АИС АКБ № 10009838) (обр. 2.4). Представлява надгробна могила, вероятно част от некропол. Има размери 24 × 27, височина – 2 м, площ – 0,5 дка. Могилата е маркирана от НИПК.

Обект 105/2023, Бусманци, оброк в м. Беговица (АИС АКБ № 10009839) (обр. 2.5). Представлява оброк, посветен на Свети Илия с площ – 0,2 дка, като са запазени два каменни кръста от XIX в.

Обект 106/2023, Лозен, селище в м. Прогон (АИС АКБ № 10009840) (обр. 2.6). Представлява селище с площ ок. 12 дка на терен се открива ниска концентрация от равномерно разпръснати фрагменти от битова керамика (предимно изработени на ръка), фрагменти от строителна керамика (керемиди) и мазилки. Предполагаемата датировка е халколит, бронзова или желязна епоха и III – V в. (обр. 3.1-3).

Обект 107/2023, Мало Бучино, селище в м. Конярника (АИС АКБ № 10009841) (обр. 2.7). Представлява селище с площ ок. 39 дка. На терен се открива ниска концентрация от строителна (керемиди) и битова керамика от III – V в. (обр. 3.4).

Обект 201/2023, Суходол, отделна сграда в м. Куртов валог (АИС АКБ № 10009842) (обр. 2.8). Представлява отделна сграда с площ от ок. 0,8 дка. Открита е единична концентрация от битова керамика от III – V в. (обр. 3.5).

Обект 202/2023, Суходол, селище в м. Куртов валог (АИС АКБ № 10009843) (обр. 2.9). Представлява селище с площ ок. 26,5 дка. На терен са регистрирани две концентрации от битова керамика. В едната се откриват фрагменти от битова керамика от III – V в., а във втората – фрагменти от битова керамика, правена на ръка от бронзовата или желязната епоха.

Обект 203/2023, Суходол, селище в м. Секулица (АИС АКБ № 10009844) (обр. 2.10). Представлява селище с площ ок. 5,3 дка. Има средна концентрация от строителна (керемиди) и битова керамика от III – V в. (обр. 3.6), както и единични керамични фрагменти от Възраждането.

Обект 204/2023, Суходол, депозит в м. Дреновец (в АИС АКБ № 10009845) (обр. 2.11). Представлява депозит от преотложени археологически материали с площ ок. 2,3 дка. Открита е средна концентрация от строителна (керемиди и тухли) и битова керамика от III – V в., има и единични фрагменти от Възраждането.

Обект 205/2023, кв. Витоша, могила на ул. „Димитър Яблански“ № 15 (АИС АКБ № 10009846) (обр. 2.12). Представлява надгробна могила или естествена височина с размери 37 × 42 м, височина – 4,6 м, площ – 0,4 дка, вероятно част от некропол[1].

Обект 206/2023, Бояна, крепостта в м. Преслопта (АИС АКБ № 10009847) (обр. 2.13). Обектът е добре известен (Златков 2011, 62 – 63 с цит. по-ранна лит.). Обявен е за недвижима културна ценност под названието „Градище, известно под името Тухлите“ (вестник „Известия“, бр. 73 от 1955 г.). Крепостта се намира в широколистна гора и обхваща ок. 2 дка. Разположена е на надморска височина 1050 – 1066 м, на ясно обособено възвишение на стръмния витошки склон, западно от Боянска река. Заобиколена е от стръмни, на места и отвесни склонове. При посещение през 2009 г. видимостта беше 0 – 20 %. Имаше само отделни иманярски изкопи с размери до 2 × 2 м. При повторно посещение през 2023 г. се видяха множество пресни иманярски изкопи с голяма дълбочина, около които имаше битова и строителна (тухли и керемиди) керамика, и парчета шлака. Новооткритият материал е в голямо количество и се датира в V – VI в. (обр. 3.7-10). Регистриран е и единичен фрагмент керамика от КЖЕ, но не е сигурно дали той не е случаен или свидетелства за период на обитаване. Тези данни отхвърлят досега предлаганата датировка на крепостта в XIII – XIV в. (Златков 2011, 63).

Обект 207/2023, Бояна, крепостта Батил (АИС АКБ № 10009848) (обр. 2.14). Попада в имот на поделение 44 510 на военновъздушните сили в кв. Бояна, което силно ограничава достъпа до нея[2]. Заема скалисто възвишение с надморска височина 913 – 931 м, което от юг, изток и север завършва с отвесни скали и много стръмни склонове. Единственият достъп до крепостта е от запад, където тясно седло я свързва с останалия масив на Витоша, разположен западно от Боянска река. Обявена е за недвижима културна ценност, под названието „останки от крепост“ (в. „Известия“, бр. 73 от 1955 г.). Известен е в научната литература (Златков 2011, 60 – 61 с цит. по-ранна лит.). Крепостта Батил има форма на неправилен триъгълник с площ от ок. 2 дка. На най-южната и най-висока част от крепостта се намира заравнена скална площадка. От нея на север има стръмен, терасиран склон, на които се развиват сгради на няколко нива. Зидовете са изградени основно с ломени камъни и тухли, споени с розов хоросан.

---

[1] Първоначални данни за тази могила получихме от Ю. Мешеков (РИМ – София), на когото изказваме благодарност. Допълнителна информация има в резюмето му в настоящото издание.

[2] За посещението на крепостта получихме разрешение от командира на Военновъздушните сили на Република България генерал-майор Д. Петров, на когото изказваме благодарност.

Открита е строителна (тухли, керемиди и тръби) и битова керамика. Преобладават стени от затворени тънкостенни форми, част от които са украсени по външната повърхност с разнообразни врязани орнаменти. Крепостта може да се датира в V – VI в. според градежите. Откритата битова керамика е изцяло от X – началото на XII в. (обр. 3.11-14). Най-вероятно именно това е крепостта, която войводата Ботко е защитавал през 1041 г. (Златков 2011, 56 – 58).

Според техния вид обектите са: пет (5) надгробни могили, четири (4) селища (две са многослойни), една (1) сграда, един (1) оброк, един (1) депозит и две (2) крепости. Хронологично обектите се разпределят в: халколит – 1; бронзова или желязна епоха – 2; III – V в. – 6; V – VI в. – 1; Ранно средновековие (IX – XI в.) – 1; Възраждане – 1; неопределени – 5.

Литература

Златков 2011: М. Златков. Бояна през Средновековието – състояние и проблеми на проучването. – В: Б. Пенкова (ред.) Боянската църква между Изтока и Запада в изкуството на християнска Европа. София, 2011, 56 – 68.

Петков 1936: Н. Петков. Предисторическо изследване на Софийското поле и близките му околности. – Годишник на Народния музей, 6, 1936, 403 – 423.

Станев, Златков 2023: А. Станев, М. Златков. Теренни издирвания в район Панчарево, Столична община – В: Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

FIELD SURVEYS IN THE TERRITORY OF SOFIA MUNICIPALITY

Alexander Stanev, Metodi Zlatkov

Summary

Between 12.10 – 24.11.2023, the fourth field expedition under the project of the Regional Museum of History – Sofia for updating and renewal of the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" in the Sofia City district was conducted. The survey area is within the lands of Mladost, Studentski, Lozenets, Triaditsa, Vitosha, Ovcha kupel, Bankya and Lyulin neighbourhoods.

During fieldwork, the principle of intensive survey was applied, working in two teams. Terrains with two types of landcover were explored. The first one is agricultural land, which at the time of the survey had good visibility. The second type of land cover consists of meadows, which are not expected to become arable land in the near future (fig. 1). As part of the survey, an area of 17.34 km^2 was covered. Outside of this area, three sites in Vitosha Mountain and Vitosha district were visited.

The scientific results from the field survey were integrated in ArcGIS data base and Google My Maps. Fourteen new archaeological sites were registered in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria". From them, six are newly discovered and the remaining eight are known in the scientific literature.

The types of sites include two fortresses, four settlements (two are multi-layered), one sanctuary, one single building, five burial mounds and one deposit (fig. 2). Chronologically, the sites are: Chalcolithic – 2; Bronze Age / Early Iron Age – 2; 3rd – 5th c. – 6; 5th – 6th c. – 1; 11th – 12th c. – 1; Bulgarian Revival period (18th – 19th c.) – 1; undefined – 5 (fig. 3).

In addition to the survey the two fortresses above the Boyana district were visited for monitoring. In site 206/2023 "Boyana, fortress in location "Preslopta" the newly discovered pottery allows a new date to be given – 5th – 6th c. The ceramic material discovered at site 207/2023 "Boyana, fortress in location "Batil" dates back to the 10th – 11th c. This fortification can be connected to historical data – Botko's military actions in 1041.

Alexander Stanev, Regional Museum of History – Sofia, alexander.stanev@gmail.com
Metodi Zlatkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, metodi_man@abv.bg

№ 24. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В РАЙОН ЛОЗЕНЕЦ, СОФИЯ

Юниан Мешеков

Теренните издирвания са проведени във връзка с бъдещи инвестиционни намерения на частно лице. Поземленият имот с идентификатор 68134.905.1761 се намира на ул. „Могилата“, район Лозенец, гр. София. На едромащабна топографска карта, на мястото е отбелязан археологически обект – могила с н. в. 608,6 м, частично попадащ в близост до границите на поземления имот[1] (обр. 1). Могилата фигурира и в информационната система на Агенцията по геодезия, картография и кадастър (АГКК) (обр. 2).

Теренните издирвания в имота на площ около 4000 кв. м, установиха единствено наличие на висока дървесна растителност, тревни площи, съвременно положена алейна настилка и съществуващ автомобилен паркинг. По тревните площи и между дървесната растителност не се разкриват видими археологически структури, както и подемен археологически материал.

Предвид информацията за съществуването на могила, по данни на топографската карта и АГКК, е обходен и районът на местоположението ѝ, намиращ се на около 250 м южно от цитирания ПИ, на границата между други два поземлени имота, с идентификатори: 68134.905.1135 и 68134.905.552 по КККР на гр. София. Първият от тях е застроена частна собственост, а вторият – с „неопределена собственост“, в момента представляващ тревно-храстова площ. Следи от нарушен могилен насип, обрасъл с растителност, личат запазени в „паркова“ среда, непосредствено северно от първия имот и извън застрояването, попадащ по картите на АГКК в южния край на втория имот.

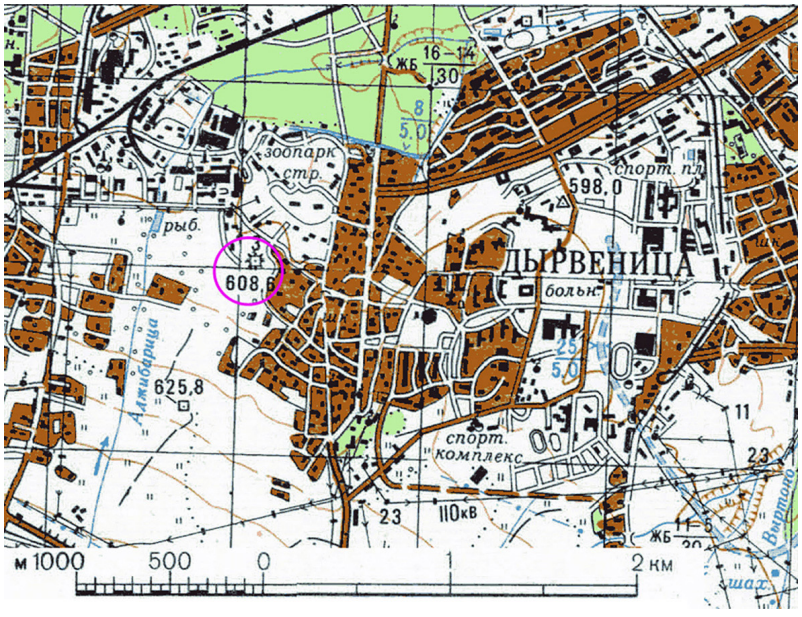

Обр. 1. Извадка от топографска карта – картен лист К-34-59-Б, 1986 г., с означен могилен насип и отразена кота

Fig. 1. Extract from a topographic map – map sheet K-34-59-B, 1986, showing a marked mound embankment and the indicated elevation

Обр. 2. Кадастрална карта по АГКК, с имота за археологическо издирване и могилата, разположена в съседни имоти

Fig. 2. Cadastral map of the GCCA, showing the plot designated for archaeological field survey and the mound located in neighbouring properties

[1] Допълнителна информация за същата надгробна могила има в резюмето на А. Станев и М. Златков в настоящото издание.

FIELD SURVEYS IN LOZENETS NEIGHBOURHOOD, SOFIA

Yunian Meshekov

Summary

The field survey was conducted in relation to investment intentions in the area. According to a topographic map (fig. 1) and data from the Geodesy, Cartography and Cadastre Agency (GCCA) (fig. 2), in the vicinity of the plot intended for construction there is an archaeological site – a mound.

No visible archaeological structures have been identified within the boundaries of the site.

The area where the mound was located was also surveyed, 250 m to the south, between two other land plots. The first plot is a built-up private property; the second plot is covered with grass and shrubbery. Remnants of disturbed mound embankment were observed in the second plot.

Yunian Meshekov, Regional Museum of History – Sofia, meshekov@abv.bg

№ 25. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. ГОЛЕМО БУЧИНО И ПЕРНИК, ОБЩ. ПЕРНИК, ОБЛ. ПЕРНИК

Орлин Рачев

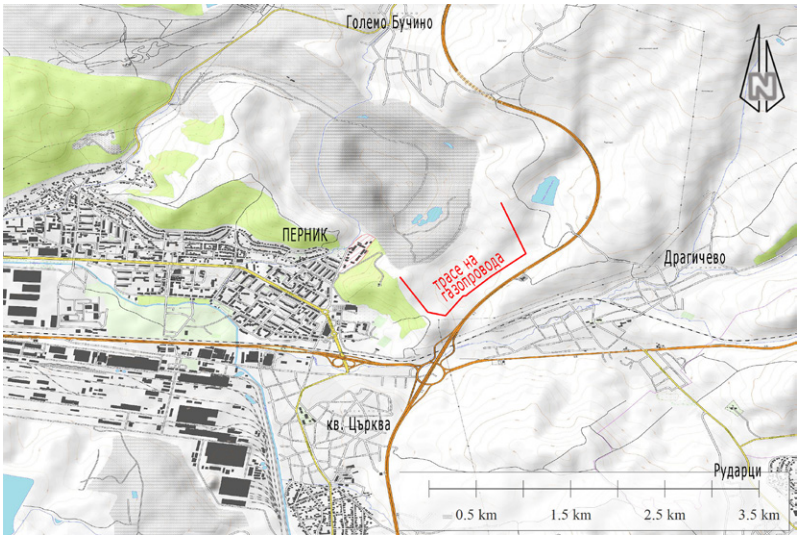

Обр. 1. Карта с новопроектираното трасе

Fig. 1. Map of the newly designed route

Във връзка с реализацията на проект „Изместване на участък от газопроводно отклонение за гр. Перник“ през 2023 г се проведоха в археологически издирвания на площ от 63 дка по новопроектираното трасе. Площите, попадащи в сервитута на новото трасе, попадат изцяло на територията на общ. Перник, като се намират в обработваеми земеделски площи и пасища, извън урбанизираните територии на землищата на с. Голямо Бучино и на гр. Перник, общ. Перник. Същите са в непосредствена близост до рудник „Република“ от запад и АМ „Люлин“, преди разклона за гр. Перник от изток (обр. 1). Видимостта върху терена в повечето от тях бе добра, с изключение на участък, пресичан от дълбоко дере и склона западно от него, гъсто обрасъл с трева. По време на издирването не бяха открити археологически материали и структури, попадащи в сервитута на новопроектираното трасе за изместване на газопровод, поради което то е освободено за реализация на инвестиционното намерение.

FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF GOLEMO BUCHINO VILLAGE AND PERNIK, PERNIK MUNICIPALITY, PERNIK DISTRICT

Orlin Rachev

Summary

In connection with the implementation of the project “Relocation of a section of the gas pipeline diversion for the town of Pernik” in 2023, archaeological field survey was carried out on an area of 6.3 ha along the newly planned route. The areas included within the easement of the new route are entirely within the territory of the municipality of Pernik.

They include arable land and pastures, outside the urbanized territories of the lands of Golemo Buchino village and Pernik town. They are also in the immediate vicinity of the "Republika" mine from the west and the "Lyulin" highway, before the road junction to Pernik town, from the east (fig. 1). Visibility of the terrain was mostly good except for a section crossed by a deep gully and the slope west of it, densely overgrown with grass. During the survey, no archaeological materials and structures were found within the easement of the newly designed route.

Orlin Rachev, Regional Museum of History – Pernik, orlin_ra@abv.bg

№ 26. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТУДЕНА И БОСНЕК, ОБЩ. ПЕРНИК, ОБЛ. ПЕРНИК

Филип Михайлов, Яна Радулова

През месец юни 2023 г. бе извършено теренно издирване във връзка с инвестиционно намерение на ИНМАТ ЕООД за изграждане на кариера в находище „Било", в землищата на селата Студена и Боснек, общ. Перник, обл. Перник.

Площта обхваща било в планината Голо бърдо, на което са разположени върховете Масорица и Ушите. Тя се състои от два контура, като контур 1 е с площ 118 100 кв. м и координати на центъра: 42.511278 с. ш., 23.134264 и. д., а контур 2 е с площ 22 200 кв. м и координати на центъра: 42.505923 с. ш., 23.130008 и. д. (обр. 1). От западната и северозападната страна на площта се намират кариери за добив на инертни материали. Части от тях попадат в очертанията на контур 2.

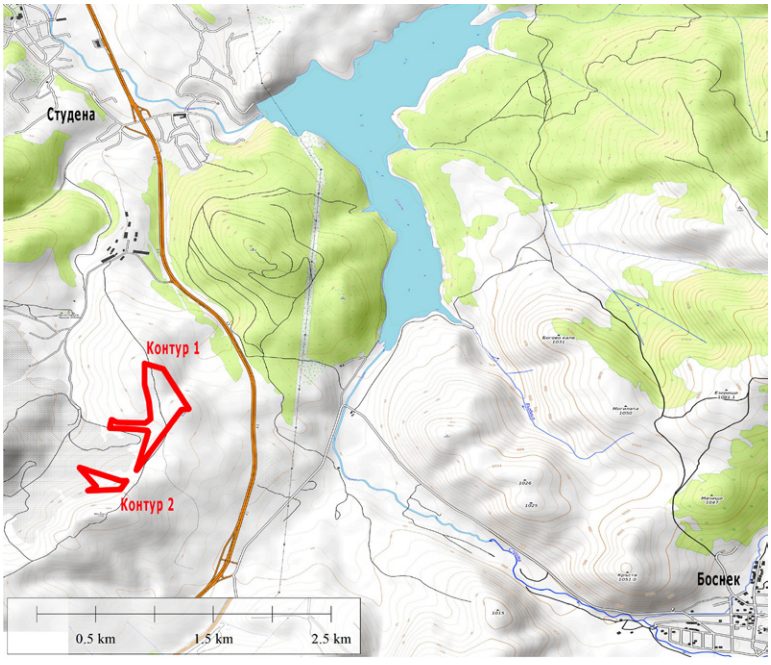

Обр. 1. Топографска карта с нанесени контури на двете площи

Fig. 1. Topographic map with the contours of the two areas

При проведеното теренно издирване не са открити археологически материали и структури. Наблюдава се наличие на геоложки сондажи и участъци с престъргвания на хумуса до скала, насипи с хумус и скална маса, както и няколко стари военни окопа.

FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF STUDENA AND BOSNEK VILLAGES, PERNIK MUNICIPALITY, PERNIK DISTRICT

Philip Mihaylov, Yana Radulova

Summary

The investigated area is divided into two zones, located at a height in Golo Bardo mountain near a quarry. The first contour covers an area of 118 100 m², and the second – 22 200 m² (fig. 1). In some places, heaps of soil and rocks were observed. However, no archaeological artefacts and structures were discovered.

Philip Mihaylov, Regional Museum of History – Pernik, philip.mihaylov@gmail.com
Yana Radulova, Regional Museum of History – Pernik, yana.radulova98@gmail.com

№ 27. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИНВЕСТИЦИОННИ ПЛОЩИ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТЕФАНОВО И ДОЛНИ РАКОВЕЦ, ОБЩ. РАДОМИР, ОБЛ. ПЕРНИК

Филип Михайлов, Яна Радулова

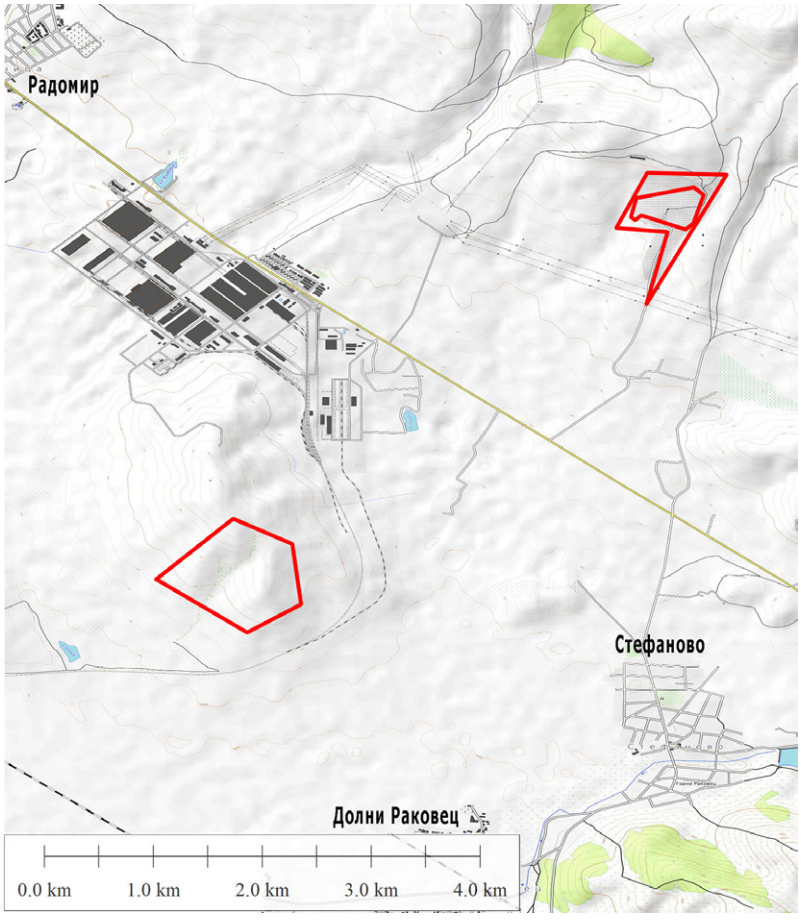

Обр. 1. Топографска карта с нанесени контури на площите

Fig. 1. Topographic map with the contours of the areas

Обр. 2. Керамични фрагменти и тежест за стан

Fig. 2. Ceramic fragments and a loom weight

През месец ноември 2023 г. бе проведено теренно издирване в две площи в м. Кеваница – Ленището, с. Стефаново и м. Огоя, с. Долни Раковец, общ. Радомир, обл. Перник (обр. 1).

Първата площ е с размер 196 519 кв. м. Разположена е на южния склон на Голо бърдо в м. Кеваница – Ленището, на около 5 км северно от с. Стефаново и с координати на центъра: 42,529534° с. ш., 23,024509° и. д. Централната част на площта е заета от нефункционираща към момента кариера. Югоизточно от кариерата са открити фрагменти от керамични съдове от Античността, както и част от тежест за стан (обр. 2). Фрагмент от същата епоха е открит и в североизточната част на площта. Вероятно на мястото на кариерата е съществувало антично селище, унищожено при разработването ѝ.

В близост до площта в АИС АКБ са регистрирани три могили, част от некропол, като най-близката е на повече от 70 м от границите ѝ. Към момента две от тях са почти изцяло разрушени от иманярска дейност (АИС АКБ № 1700075, 1700077), а третата (АИС АКБ № 1700076) е частично нарушена.

Южно от границите на площта и север – северозападно от могила с № 1700077, са открити следи от нерегистрирано до момента антично селище – фрагменти от керамични съдове и строителна керамика (АИС АКБ № 10009426).

Втората площ (461 851 кв. м) е разположена по южния полегат склон на вр. Огоя, в землището на с. Долни Раковец и с координати на центъра: 42,499031° с. ш., 22,989386° и. д. (обр. 1). При проведеното издирване са открити фрагменти от съвременна строителна и битова керамика, както и множество военни окопи. Археологически материали и структури липсват.

Северно от площта на вр. Огоя, извън границите ѝ, е регистрирано антично светилище (АИС АКБ № 1700110), от което в РИМ – Перник се съхраняват фрагменти от оброчни плочки. Към настоящия момент теренът е в развалини от нефункционираща водопречиствателна станция, превърната в нерегламентирано сметище за строителни отпадъци.

FIELD SURVEYS RELATED TO INVESTMENT AREAS IN THE LANDS OF STEFANOVO AND DOLNI RAKOVETS VILLAGES, RADOMIR MUNICIPALITY, PERNIK DISTRICT

Philip Mihaylov, Yana Radulova

Summary

In November 2023, a field survey was carried out in two areas in the localities Kevanitsa – Lenishteto, village of Stefanovo, and Ogoya, village of Dolni Rakovets, Radomir municipality, Pernik district (fig. 1).

The first area measures 196 519 m^2. It is situated on the southern slope of Golo Bardo, in the locality Kevanitsa – Lenishteto, about 5 km north of the village of Stefanovo. The central part of the area is occupied by a currently non-functioning quarry. Southeast of the quarry, fragments of ceramic vessels from Antiquity were found, as well as part of a loom weight (fig. 2). A fragment from the same period was discovered in the northeastern part of the area. It is likely that an ancient settlement existed on the site of the quarry, destroyed during its exploitation.

In the vicinity of the area, three mounds forming part of a necropolis are registered in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB), the closest of which lies more than 70 m from its boundaries. At present, two of them are almost entirely destroyed by looters' activity. South of the area's boundary, traces of an ancient settlement not previously registered have been discovered – fragments of ceramic vessels and structural ceramics (AIS AMB No. 10009426).

The second area (461 851 m^2) is situated on the gently sloping southern side of Ogoya Peak, in the land of the village of Dolni Rakovets. No archaeological features or artefacts were discovered. North of the area on Ogoya Peak, outside its boundaries, an ancient sanctuary is registered (AIS AKB No. 1700110), from which fragments of votive plaques are kept in the Regional Museum of History – Pernik.

Philip Mihaylov, Regional Museum of History – Pernik, philip.mihaylov@gmail.com
Yana Radulova, Regional Museum of History – Pernik, yana.radulova98@gmail.com

№ 28. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЖИВКОВО, ОБЩ. ИХТИМАН, ОБЛ. СОФИЯ

Галина Самичкова, Петър Лещаков, Йорданка Илиева, Кръстан Митов

Теренните издирвания са проведени във връзка с инвестиционно намерение за изграждане на фотоволтаични системи по договор между „МИКС – ПС" ООД и НАИМ – БАН за четири календарни дни през месец октомври. Възложената за проучване от инвеститора площ е разположена върху тераса с югоизточно/южно изложение на северния бряг на язовир Бакър дере, м. Копаница, с. Живково (обр. 1). Обхваща два съседни поземлени имота с неправилна форма и площи съответно 173,5 дка и 41,6 дка.

Предвидената за застрояване зона представлява необработваем терен покрит от пасища/ливади, гъсто обрасли с тревна и храстова растителност, като някои участъци са заети и от гора. Видимостта по време на изследването е минимална (до 20 %), което оказа негативно въздействие на теренната дейност.

Обр. 1. Въздушна снимка на проучваната площ – поглед от североизток

Fig. 1. Aerial photo of the surveyed area – view from northeast

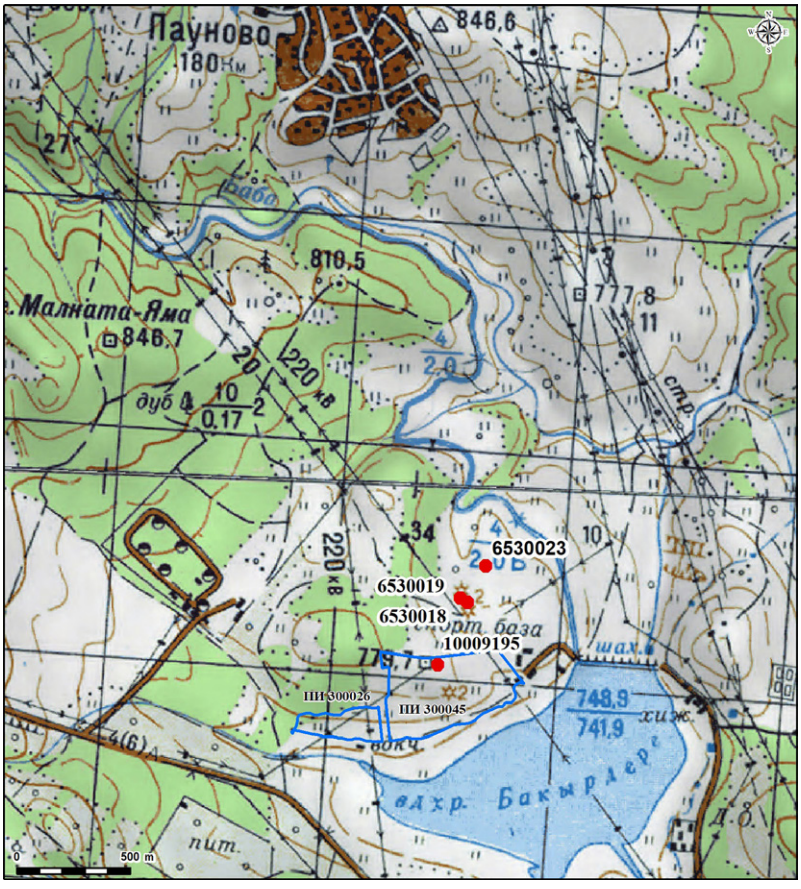

Обр. 2. Местоположение на поземлените имоти, предвидени за застрояване (в синьо) и локализираните при теренното издирване археологически обекти (в червено)

Fig. 2. Location of the land plots designated for construction (in blue) and the archaeological sites identified during the field survey (in red)

Преди започването на археологическото издирване е проведено изследване по литературни данни и архиви на археологическото наследство в района. Установено е, че в АИС АКБ има данни за пет археологически обекта, в землищата на селата Живково и Пауново, които попадат в предвидената за изграждане на фотоволтаична централа площ или в непосредствена близост до нея. Те представляват селище от праисторията и надгробни могили с неопределена хронология.

Във връзка с опита за локализиране на един от регистрираните в АИС АКБ обекти – неолитно селище, е изследвана и малка по площ зона, разположена до северната граница на ПИ 300045, представляваща обработена нива с видимост 40 – 60 %. Целенасоченото и задълбочено издирване завърши без успех. На терен не е установена и една от надгробните могили, която по зададените координати попада в рамките на площта на същия имот. Минималната видимост на терена на този етап на проучване не позволява да бъде установено точното местоположение на горепосочените два археологически обекта.

В резултат от археологическото издирването са локализирани и изследвани четири обекта (един новооткрит и три регистрирани в АИС АКБ през 1993 г.), попадащи частично или в непосредствена близост до предвидените за реализиране на инвестиционното намерение поземлени имоти (обр. 2). Обект 1 представлява разработка за добив на благородни метали с линейна форма, разположена върху средната част на склон с югоизточно изложение (обр. 3). Разработката е ориентирана югоизток – северозапад и заема площ ок. 6 дка. Общата ѝ дължина, с частични прекъсвания е около 250 м. Ширината ѝ достига до 5 м, а дълбочината около 2 м. Отвалът е локализиран по югозападната периферия на изкопа. В него са открити няколко каменни къса съдържащи кварц, които е възможно да представляват част от разработваната златосъдържаща жила. Трасето на разработката е пресечено от над десет перпендикулярно разположени геологопроучвателни канави, прокарани в близкото минало. В границите на обекта не са открити археологически материали, което не позволява датирането

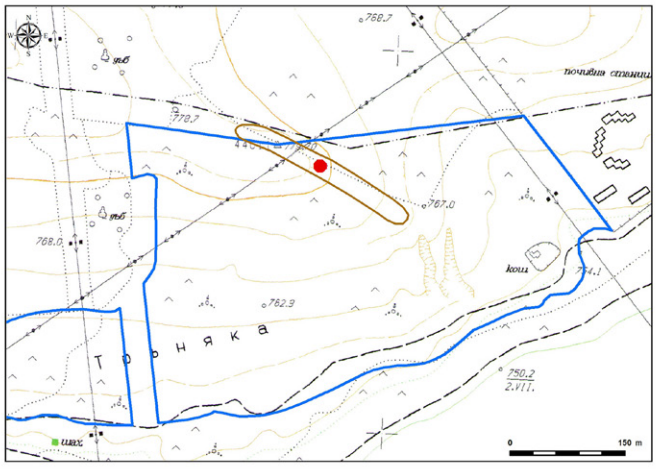

Обр. 3. Обект № 1: 1 – граници на новооткрития обект; 2 – видими следи от разработка за благородни метали и съвременни геологопроучвателни дейности върху сателитно изображение от 15.09.2001 г.

Fig. 3. Site No. 1: 1 – boundaries of the newly identified site; 2 – visible traces of precious-metal extraction and modern geological prospecting activities on a satellite imagery dated 15.09.2001

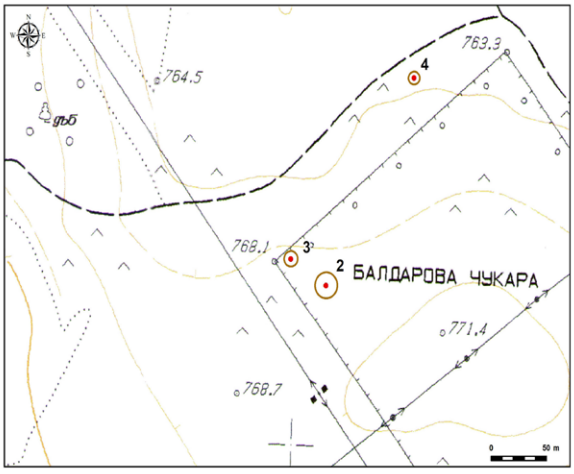

Обр. 4. Граници на локализираните обекти № 2 – 4 – група могили с неопределима хронология

Fig. 4. Boundaries of sites Nos 2 – 4 – a group of mounds of undefined chronology

на рудодобивната дейност. По-голяма част от обекта попада в границите на инвестиционната площ.

Обекти 2, 3 и 4 са надгробни могили и са разположени в близост до имот ПИ 300045, но извън предвидения за изграждането на фотоволтаични системи терен (обр. 4). Обекти 2 и 3 попадат в м. Бозалан в землището на с. Пауново, а 4 е в м. Балдарова могила също в землището на с. Пауново. Разположени са на склон със северно или северозападно изложение и са част от могилен некропол с неопределена хронология. Повърхността им е покрита с гъста растителност с ниска възможност за наблюдение. Могилният насип е землен. Върху различни места и на трите могили са регистрирани стари иманярски изкопи.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LAND OF ZHIVKOVO VILLAGE, IHTIMAN MUNICIPALITY, SOFIA DISTRICT

Galina Samichkova, Petar Leshtakov, Yordanka Ilieva, Krastan Mitov

Summary

The archaeological field survey was carried out in connection with an investment intention for the construction of a photovoltaic solar plant under a contract between “MIX – PS” Ltd. and NAIM – BAS. The survey was conducted in four days in October 2023. The area commissioned for exploration by the investor is located on a terrace with southeast/

south orientation on the northern shore of Bakar Dere dam, Kopanitsa locality, in the land of Zhivkovo village (fig. 1). It comprises two adjacent irregularly shaped plots with an area of 17.35 ha and 4.16 ha, respectively.

As a result of the archaeological survey, four sites were identified and investigated (one newly discovered and three registered in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" in 1993). They are partially affected or situated in close proximity to the land intended for the realization of the investment project (fig. 2).

Site 1 is a trench for the extraction of precious metals with a linear shape, located in the central part of a slope with a south-eastern orientation (fig. 3). The trench is oriented from southeast to northwest and covers an area of approx. 0.6 ha. Its total length with partial interruptions is approx. 250 m. It is 5 m wide and approx. 2 m deep. A larger part of the site lies within the boundaries of the investment area.

Sites 2, 3 and 4 are burial mounds located in the vicinity, yet still outside the area designated for the construction of photovoltaic installations (fig. 4). They are located near the village of Paunovo. Looters' pits were found in various places on all three burial mounds.

Galina Samichkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, galinas03@abv.bg
Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, pleshtakov@gmail.com
Yordanka Ilieva, pinkmotoo@gmail.com
Krastan Mitov, kruki21vd@yahoo.com

№ 29. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ГКПП В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КЛЕПАЛО, ОБЩ. СТРУМЯНИ, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД

Мария Пашова, Галя Вандева

Обр. 1. Сателитно изображение на площ Годуманица

Fig. 1. Satellite imagery of the Godumanitsa area

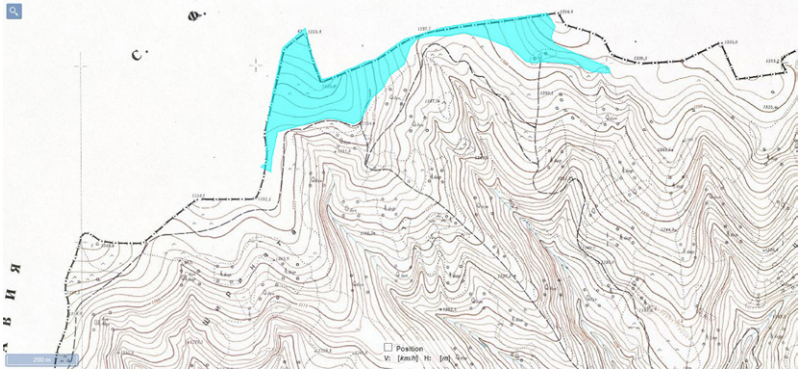

Обр. 2. Топографска карта с местоположението на площ Годуманица

Fig. 2. Topographic map with the location of the Godumanitsa area

Спасителните терени издирвания се проведоха във връзка с планирано изграждане на нов ГКПП „Струмяни – Берово" в землището на с. Клепало, общ. Струмяни, обл. Благоевград. Осъществени са в рамките на един работен ден в края на април 2023 г. Екипът е от РИМ – Благоевград: М. Пашова – научен ръководител, Г. Вандева – заместник-ръководител, П. Христов и И. Николов.

Площта предвидена за проектиране и изграждане на нов ГКПП възлиза на 92 дка. Разположена е в м. Годуманица, на около 2,8 км северно от с. Клепало (с малко отклонение на северозапад, азимут 350°) (обр. 1). Характеризира се със силно пресечен релеф, като дълбоки дере-

та се оформят от протичащата на юг р. Кръшлата и нейните притоци. Денивелацията върви от северозапад (около 1370 м) на югоизток (1310 м). В средата площта е силно стеснена, а в западна и източна посока се разширява, оформяйки по този начин две отделни части. Покрай южния контур върви черен горски път (обр. 2). Територията представлява изоставено пасище, в момента покрито със смесени иглолистни и широколистни видове, както и гъста храстова растителност. Въпреки, че видимостта на терена е нулева, проектната площ е покрита почти изцяло. Предвид конфигурацията на терена и гъстата растителност, подбраната стратегия за работа бе главно ТДТ (труднодостъпни терени).

В рамките на цялата площ „Годуманица“ не бяха регистрирани археологически структури.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A BORDER CHECKPOINT IN THE LAND OF KLEPALO VILLAGE, STRUMYANI MUNICIPALITY, BLAGOEVGRAD DISTRICT

Maria Pashova, Galya Vandeva

Summary

The rescue field survey was necessitated by a planned construction of a new border checkpoint between North Macedonia and Bulgaria. The fieldwork was carried out in one day, by a team of the Regional Museum of History – Blagoevgrad.

The survey was carried out in Godumanitsa locality, which has an area of 9.2 ha, and is located ca 2.8 km to the north of Klepalo village centre (figs 1, 2). The terrain is almost entirely impassable, with dense vegetation and steep slopes. No archaeological structures and artefacts were registered within the boundaries of Godumnitsa locality.

Maria Pashova, Regional Museum of History – Blagoevgrad, m_pashova@gbg.bg
Galya Vandeva, Regional Museum of History – Blagoevgrad, galyavan@icloud.com

№ 30. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА САНДАНСКИ

Методи Златков, Филип Колев, Антон Ковачев, Емил Нанков

Теренните археологически издирвания на експедиция „Сандански“ се проведоха за трета поредна година в община Сандански в периода 21 – 31.10.2023 г. Финансирането беше осигурено по програмата за целева финансова подкрепа за археологически проучвания на Министерството на културата, съгласно договор с НАИМ – БАН. Съфинансираща и партньорска институция е АМ – Сандански. Проучванията се осъществиха от екип: гл. ас. д-р М. Златков (НАИМ – БАН) – ръководител, д-р Ф. Колев (НАИМ – БАН) и А. Ковачев (АМ – Сандански) – зам.-ръководители, гл. ас. д-р Е. Нанков и гл. ас. д-р С. Йорданов (НАИМ – БАН), д-р П. Димов (ГИС специалист от ИБЕИ – БАН), М. Пашова (РИМ – Благоевград), В. Костова и Г. Лазарски (АМ – Сандански), д-р В. Василев (ИМ – Мелник), Е. Поповянска (ИМ - Банско), В. Славова и М. Панджаров (стажант от СУ „Св. Климент Охридски“). Научни консултанти са И. Кулов и Ц. Комитова.

Настоящите проучвания са продължение на системните теренни издирвания, проведените през 2021 и 2022 г. (Златков и др. 2022; Златков и др. 2023). Използвани бяха съвременните ГИС технологии за документиране и анализ и чрез методиката за пълно покриване на територията съобразено с особеностите на релефа (Нехризов 2012; Tzvetkova et al. 2012). Натрупаните данни са обработени в предварително създадената ArcGIS база данни от специалисти в НАИМ – БАН. Методът на проучване е равномерно плътно покриване на територията.

Покритата площ през настоящата кампания е 9,248 кв. км, обособена в 819 полигона (обр. 1). Общата изследвана площ за трите сезона достигна до 26,04 кв. км. Екипът бе разделен в две групи. Обходена е цялата достъпна и научно обоснована за посещение територия в землището на с. Белевехчево. Завърши започнатото през миналата години изследване на територията селата Поленица и Лешница, и бяха покрити части от землищата на с. Джигурово и Дебрене. В изследвания ландшафт преобладават пасищата с ниска и средна видимост, които се редуват с обработваеми и изоставени: ниви,

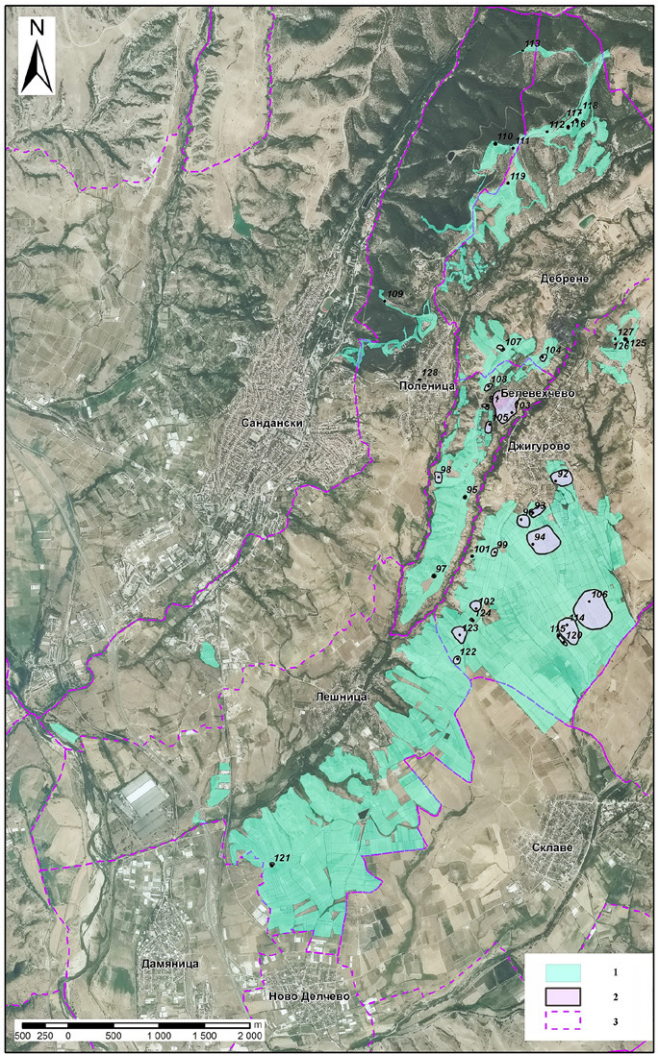

Обр. 1. Покритите площи и регистрираните обекти през 2023 г.: 1 – обходени площи; 2 – регистрирани обекти; 3 – граници на землища (автори: П. Димов, М. Златков)

Fig. 1. The surveyed areas and the recorded sites in 2023: 1 – surveyed areas; 2 – recorded sites; 3 – boundaries of the land parcels (authors: P. Dimov, M. Zlatkov)

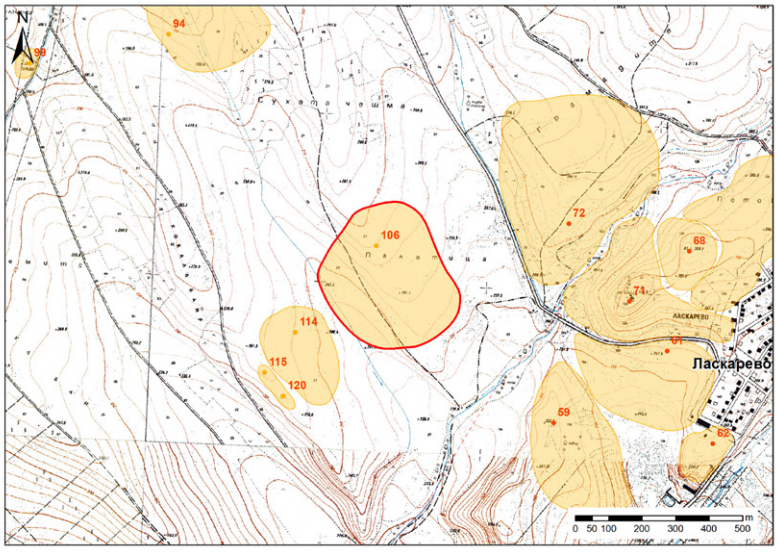

Обр. 2. Обект № 106 и концентрацията от обекти около височината Св. Спас (автори: П. Димов, М. Златков)

Fig. 2. Site No. 106 and the concentration of sites around the St Spas hill (authors: P. Dimov, M. Zlatkov)

лозови и овощни масиви. Като релеф доминират равни тераси, склонове и била.

През 2023 г. бяха документирани 38 археологически обекта, като общият брой на обектите за трите сезона нарасна до 128. За два от обектите има информация в АИС АКБ и регистрационните им карти бяха актуализирани, а останалите 36 са новорегистрирани за системата. Като площ, археологическите обекти варират от 0,10 до 132,8 дка. Като хронология обектите са: КБЕ / РЖЕ – четири обекта, от които едно селище и три могили; римски период (среда на II в. пр. Хр. – IV в. сл. Хр.) – 18 обекта, от които 10 селища, пет некропола, две могили и една единична постройка; Средновековие – три обекта, които представляват селища; османски период / Възраждане – осем обекта, от които пет селища, некропол, две църкви и един оброк. Неопределени като хронология са пет обекта, които представляват единични могили. На един обект има повече от един период на обитаване.

През настоящия сезон бе регистриран могилен некропол, разположен върху била на ридове в местностите Чуй петел, Припеко, Панков рид и Раля, попадащи в землищата на селата Поленица и Дебрене. Документирани бяха пет обекта – № 110, 112, 113, 118 и 119, които представляват единични могили и два № 116 и № 117, които обхващат по две малки могили. Могилите имат малки по размер насипи, изградени от камъни и пръст. На обекти № 113, 116 и 117 бе регистрирана битова керамика от КБЕ или РЖЕ. Могилите са силно засегнати от иманярски дейности, а част от тях са заравнени с тежка механизирана техника. Може да се предположи, че целият некропол се датира в този период.

Терените изследвания през 2023 г. отново показаха преобладаване на обектите от римската епоха. Предпочитаните места за ситуиране на селища от този период е върху заравнени тераси. Обект № 106 (с. Джигурово, м. Палатица) (обр. 2) с площ от 132,8 дка най-вероятно е част от документирана през 2022 г. селищна агломерация, развиваща се около м. Св. Спас (Златков и др. 2023). Регистрирана бе висока концентрация на желязна шлака, битова и строителна керамика. Вероятно част от това селище е обект № 114. Непосредствено до него бе регистриран некропола му – обект № 115 (обр. 3), част от който е и единична могила (обект № 120). Те са пострадали много от иманярска дейност. Потвърдиха се и наблюденията от предходните сезони, че некрополите от римската епоха заемат възвишения в близост до синхронните им селища. Гробните съоръжения в тях представляват прости гробни ями някои, от които са покрити с каменни плочи. Всички регистрирани некрополи от този период са силно засегнати от иманярски дейности.

Сред другите по-забележителни обекти е селище от Средновековието, османския период и Възраждането, регистрирано в покрайнините на с. Белевехчево (обект № 103, м. Селището, Оградите, Андъко) (обр. 4). Документирани бяха останки от зидове и висока концентрация на строителна и битова керамика с датировка XIII – XIX в. (обр. 5).

Получените резултати от терените издирвания в района на гр. Сандански предоставят нова информация за развитието на селищната мрежа в района от КБЕ / РЖЕ до Възраждането.

Обр. 3. Поглед към повърхността на обект № 115, на която се виждат множество иманярски изкопи (снимка В. Василев)

Fig. 3. View of the surface of site No. 115, showing numerous looters' pits (photo V. Vasilev)

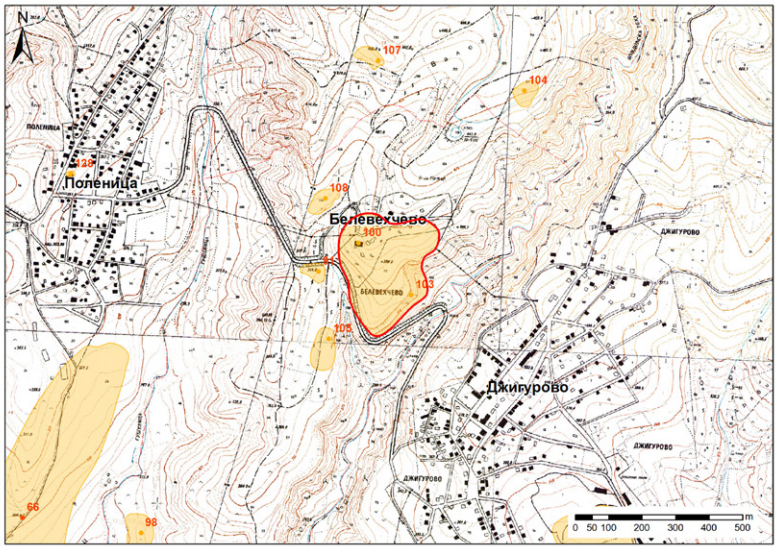

Обр. 4. Местоположението на обект № 103, който се намира под част от с. Белевехчево (автори: П. Димов, М. Златков)

Fig. 4. Location of site No. 103, situated beneath part of the village of Belevehchevo (authors: P. Dimov, M. Zlatkov)

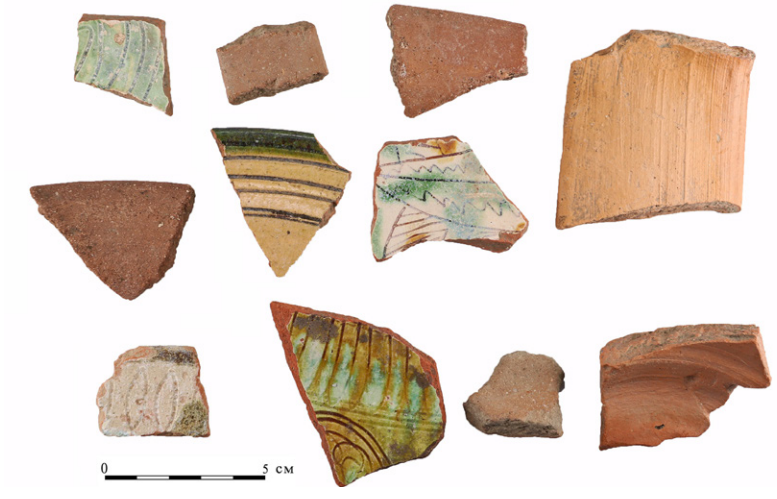

Обр. 5. Част от сграфито керамиката от XIII – XIV в. и XV – XVII в. от обект № 103 (снимка М. Златков)

Fig. 5. Part of the sgraffito pottery from 13th – 14th c. and 15th – 17th c., from site No. 103 (photo M. Zlatkov)

Литература

Златков и др. 2022: М. Златков, А. Ковачев, Ф. Колев. Теренни издирвания в землищата на Сандански и с. Поленица, общ. Сандански. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга I. София, 2022, 24 – 28.

Златков и др. 2023: М. Златков, А. Ковачев, Ф. Колев, Е. Нанков. Теренни издирвания на територията на община Сандански. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Нехризов 2012: Г. Нехризов. Методика на издирванията на археологически обекти по трасето на газопровод „Набуко". – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 580 – 582.

Tzvetkova et al. 2012: J. Tzvetkova, G. Nekhrizov, N. Kecheva. Mobile GIS and the Perspectives for Archaeological Surface Surveys in Bulgaria. – In: A. S. Morintz, R. Kogălniceanu (eds). Survey in Archaeology, Often a Neglected Science, Archaeological Debates. Proceedings of the II Archaeological Symposium, Giurgiu, October 23 – 26, 2011, Giurgiu, 2012, 56 – 82.

FIELD SURVEYS IN THE TERRITORY OF SANDANSKI MUNICIPALITY

Metodi Zlatkov, Philip Kolev, Anton Kovachev, Emil Nankov

Summary

The archaeological field survey was conducted from 21 – 31.10.2023. The investigated area was located within the territory of Belevehchevo, Polenitsa, Leshnitsa, Dzhigurovo and Debrene villages (fig. 1). The area covered during the current campaign is 9.248 km^2. The total surveyed territory for 2021 – 2023 is 26.04 km^2.

In 2023, thirty-eight archaeological sites were documented, bringing the total number of sites recorded over the three seasons to 128. In terms of area, the archaeological sites range from 0.01 to 13.28 ha.

The recorded sites date to: LBA / EIA (a settlement and three mounds); Roman period (middle 2nd c. BC – 4th c. AD) (ten settlements, five necropolises, two mounds and a single building); Middle Ages (three settlements); Ottoman period (five settlements, a necropolis, two churches and a sacred place of vow) and undetermined (five mounds, four which must be attributed to LBA / EIA). More than one period was found at one site.

During the current season, a mound necropolis from the LBA / EIA has been registered. It is located on the crests of several hills in the lands of Polenitsa and Debrene villages. The field survey carried out in 2023 showed a preponderance of sites from the Roman period once again (fig. 2). The preferred location for settlements during this period were the leveled terraces. Observations from previous seasons suggesting that the Roman necropolises were located on heights close to their synchronous settlements have been confirmed (fig. 3). The graves consist of simple burial pits, some of which are covered with stone slabs. All registered necropolises from this period are heavily affected by looters' activities. Among the other more notable sites is a settlement from the Middle Ages and the Ottoman period (13th – 19th c.) (figs 4, 5), located near the village of Belevehchevo.

The results of the archaeological field survey in the area of the town of Sandanski provide new information on the development of the settlement network in the area from the LBA / EIA to the Ottoman period.

Metodi Zlatkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, metodi_man@abv.bg
Philip Kolev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, philip.g.kolev@gmail.com
Anton Kovachev, Archaeological Museum – Sandanski, museum_sandanski@mail.bg
Emil Nankov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, ehn2@cornell.edu

№ 31. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИНВЕСТИЦИОННО НАМЕРЕНИЕ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ГОРНО ДРЯНОВО, КОВАЧЕВИЦА И ЛЕЩЕН, ОБЩ. ГЪРМЕН, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД

Мария Пашова, Нина Хаджиева

Теренните издирвания са проведени във връзка с геоложко проучване за добив на скално-облицовъчни материали в площ „Жабек", в землището на с. Горно Дряново, общ. Гърмен. Извършени са в рамките на три работни дни през август 2023 г. от екип на РИМ – Благоевград и НАИМ – БАН:

М. Пашова (научен ръководител), Н. Хаджиева (заместник-ръководител), Ф. Колев и А. Данов. Основна цел бе да се установи наличието или липсата на археологически обекти в рамките на проучвателната площ.

Тя възлиза на 996 дка и е разположена около 1 км северно от с. Горно Дряново (обр. 1). Преобладават непроходими терени, високи ридове и ниски долове. От запад преминава р. Канина, около която са образувани високи брегове. Западната граница на площ „Жабек“ заема част от стръмния скат, вървящ към коритото на реката и тук надморската височина варира между 950 – 970 м. Тя се увеличава на изток, като североизточният ъгъл на територията се намира на 1250 м, а югоизточният – на 1190 м. Територията е заета от горски масиви, състоящи се от бук и бор. Между ридовете са оформени малки частни ниви, ливади и големи общински пасища. Всички територии са запустели, в момента не се отглеждат култури. Навсякъде личат терасиращите зидове от оформените парцели, които в момента са силно обрасли и трудни за преминаване. Покрай черните пътища, обслужващи нивите и градините, имаше участъци, позволяващи провеждането на теренно обхождане и именно там са заложени полигони от 1414 до 1445. Избраната стратегия е съобразена с труднодостъпния терен.

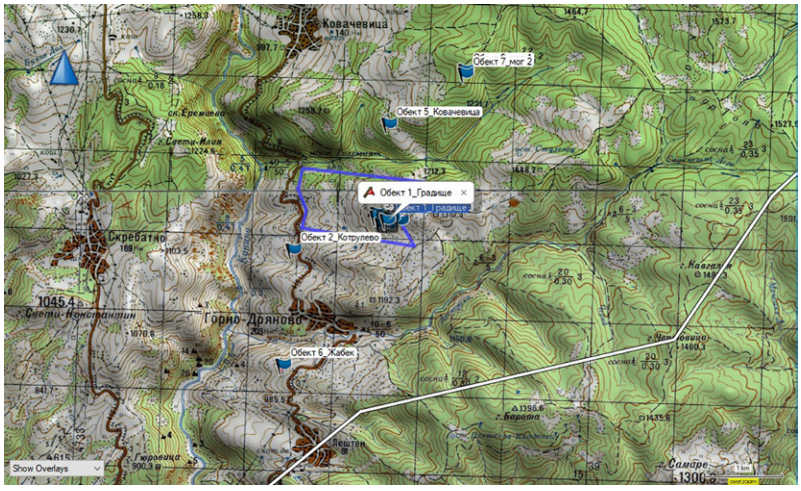

Обр. 1. Топографска карта с местоположението на площ „Жабек“ и регистрираните през 2023 г. археологически обекти

Fig. 1. Topographic map showing the location of the Zhabek area and the archaeological sites registered in 2023

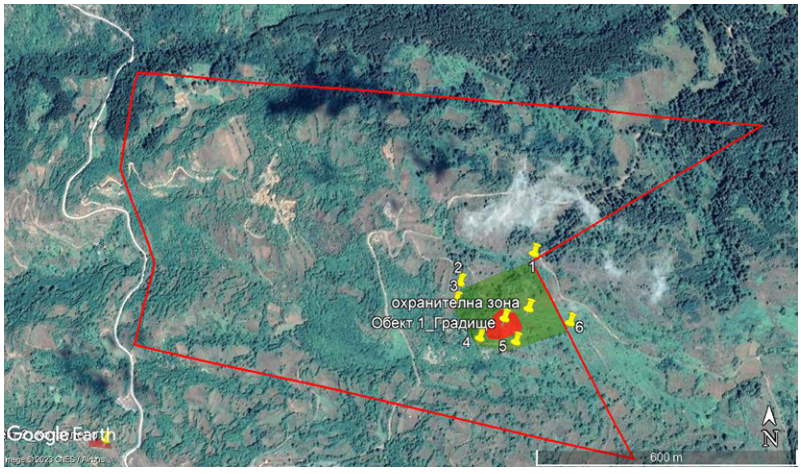

Обр. 2. Сателитно изображение на обект № 1 в м. Градището, землище на с. Горно Дряново. Виждат се граничните контури на изключената територия около обекта

Fig. 2. Satellite imagery of site No. 1 in the Gradishte locality, village of Gorno Dryanovo. The boundary contours of the excluded territory around the site are visible

Като резултат от извършеното теренно издирване върху цялата територия на проучвателна площ „Жабек“ бяха регистрирани останки само от един археологически обект – обект № 1 за землището на с. Горно Дряново, в м. Градище (обр. 1). Неговите граници, заедно с предвидена охранителна зона, са изключени от обхвата на инвестиционното намерение (обр. 2). При евентуални планове за изкопни дейности на неговата територия са посочени предвидените мерки за опазване. Уточнено е, че ако при извършването на изкопни дейности на територията на проучвателна площ „Жабек“ се попадне на нерегистрирани археологически структури, по-нататъшната работа следва да продължи съгласно изискванията на чл. 160, ал. 2 от Закона за културното наследство.

Обект № 1 в м. Градище (АИС АКБ № 10010133) има площ около 4,7 дка и заема възвишение, представляващо огромна скала (обр. 1). Върхът е с надморска височина ок. 1217 м, докато подножието от северната страна се намира на около 1200 м. От юг скалите са отвесни и на практика обектът е непристъпен. Хълмът е много обрасъл и няма никаква видимост (обр. 3.1-2). От север личат следи от зле запазени зидове на суха зидария. Виждат се също на купчини разсипани плочести камъни, малки парченца шлака и обезличени фрагменти от битова и строителна керамика, вероятно от римската епоха и Късната античност (обр. 3.3-4). В литературата този обект е сред най-известните в границите на с. Горно Дряново. Цветана Дремсизова-Нелчинова го определя като антична крепост и дава описа-

Обр. 3. Регистрирани обекти: 1-2 – обект № 1, Горно Дряново (укрепено селище); 3-4 – обект № 1, Горно Дряново – плочести камъни, обезличени фрагменти битова керамика и шлака; 5 – обект № 2, Горно Дряново (некропол); 6 – гроб № 4 (профил)

Fig. 3. Recorded sites: 1-2 – site No. 1, Gorno Dryanovo (fortified settlement); 3-4 – site No. 1, Gorno Dryanovo – slab stones, indistinct pottery fragments and slag; 5 – site No. 2, Gorno Dryanovo (necropolis); 6 – grave No. 4 (profile)

ния на стените и наличието на вход (Дремсизова-Нелчинова 1987, 54 – 55, № 67, обр. 20-22). В експедиция „Места“ се споменава, че тази местност е свързана с предание за изгорен манастир. Характерът на обекта не е напълно изяснен – селище, крепост (?) (Георгиева и др. 1999, 87, обект 7). Очевидно твърде зле запазените останки затрудняват определянето на функцията му, но е сигурно, че е представлявал някакъв вид укрепление.

Извън контурите на площ „Жабек“ са регистрирани пет обекта – обект № 2 за землището на с. Горно Дряново, в м. Котрулево, обекти № 5, 6 и 7 за землището на с. Ковачевица, обект № 6 за землището на с. Лещен в м. Жабек (обр. 1).

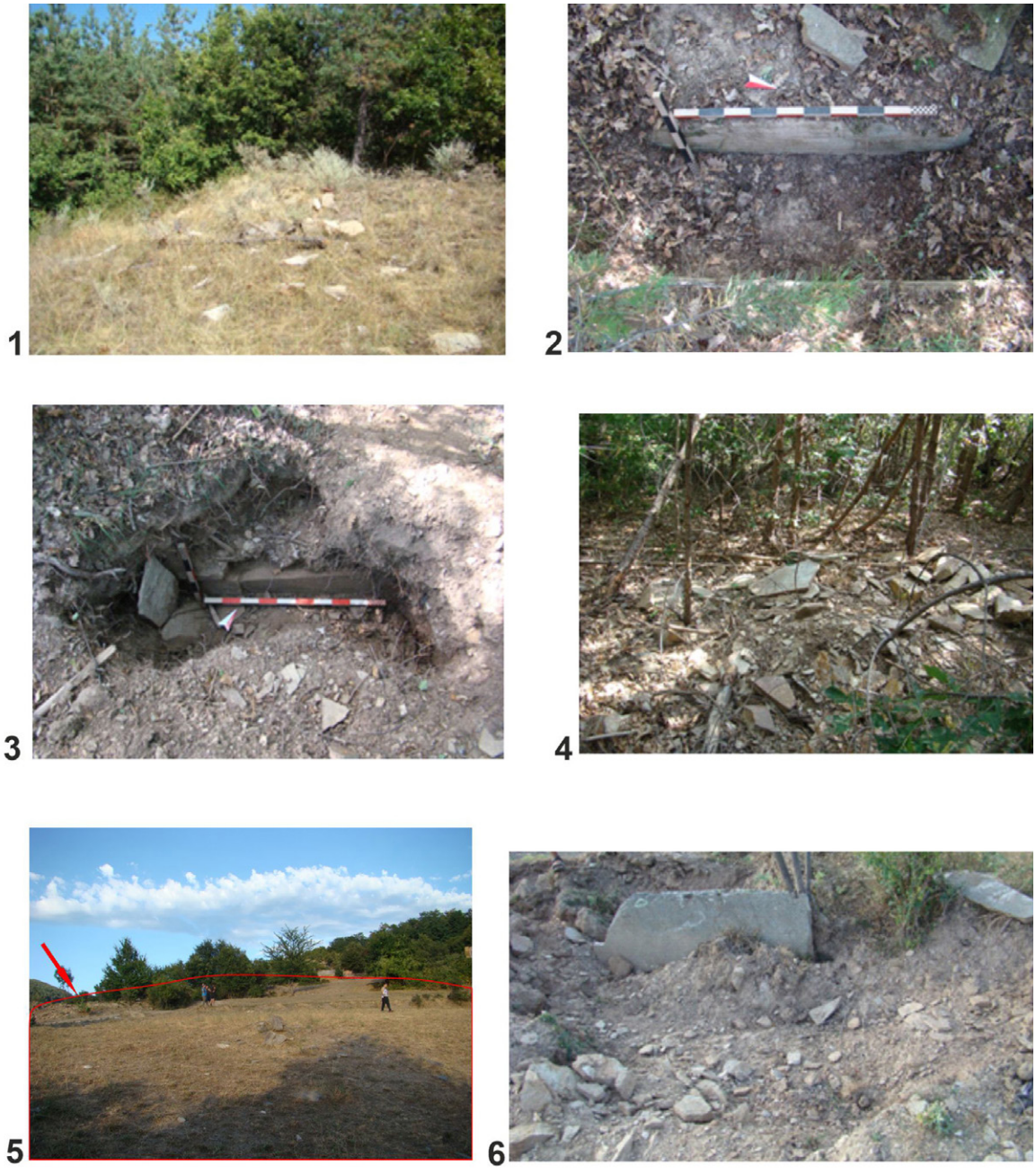

Обр. 4. Регистрирани обекти: 1-2 – обект № 5, Ковачевица (некропол), гроб № 1; 3 – обект № 5, Ковачевица – гроб № 2; 4 – обект № 5, Ковачевица – разпилени плочи от конструкциите на гробовете; 5 – обект № 6, Лещен (некропол); 6 – разрушен гроб

Fig. 4. Recorded sites: 1-2. site No. 5, Kovachevitsa (necropolis), grave No. 1; 3 – site No. 5, Kovachevitsa – grave No. 2; 4 – site No. 5, Kovachevitsa – scattered slabs from the grave structures; 5 – site No. 6, Leshten (necropolis); 6 – destroyed grave

Обект № 2 в м. Котрулево (АИС АКБ № 10010134) представлява некропол, разположен върху скат, стръмно спускащ се към долината на р. Канина, по нейния ляв бряг (обр. 1). Обектът е силно разрушен от многогодишна обработка на терена и прокаран черен път. Приблизителната му площ е 2,8 дка. Върху територията са регистрирани разпилени плочи от конструкцията на гробните съоръжения – цистови гробове, изградени от облицовъчни и покривни плочи. Заснети са пет гробни съоръжения, като само при две се установи ориентацията – гроб 1 (С – Ю) и гроб 4 (И – З). Не всички гробове са отваряни, но личат разрушения покрай тях. Така например при гроб 4 се вижда в профил конструкцията на съоръжението, състоящо се от странични плочи, затворени с покривна (обр. 3.5-6). В публикацията на резултатите от експедиция „Места“ се споменава се, че из нивите по ската е събрана строителна и битова керамика в значително количество (включително и стенни мазилки). Тя се

датира в различни епохи – късна бронзова или ранна желязна, антична и османски период (Георгиева и др. 1999, 87, обект 2). Очевидно в близост до некропола се е намирало и селището.

Обект № 5 в м. Руданево, землище на с. Ковачевица (АИС АКБ № 10010126) представлява плосък цистов некропол, разположен върху било на рид. Отстои на ок. 1,60 км в югоизточна посока от центъра на с. Ковачевица, азимут 140° (обр. 1). Обектът се намира върху малък хълм, целият обрасъл с гъста смесена гора (иглолистна и широколистна) (обр. 4.1). По терена се виждат многобройни разхвърляни плочи от конструкцията на гробните съоръжения – цистови гробове, изградени от облицовъчни и покривни плочи (обр. 4.2). Разрушени са от иманярски интервенции. Наблюденията ни показват, че в рамките на площ от 3,3 дка се регистрира голяма концентрация на гробове, гъсто разположени един до друг. За съжаление на терена няма почти никаква видимост. Не бе възможно да бъдат определени границите на некропола поради иманярските изкопи и силно обраслия терен. Заснети са две гробни съоръжения – гроб 1 и гроб 2. Гроб 1 е с ориентация С – Ю с леко отклонение на СИ – ЮЗ (обр. 4.2-3).

Обекти № 7.1 и 7.2 в м. Могилите, землище на с. Ковачевица (АИС АКБ № 10010128 и 10010131) са разположени в иглолистна гора, до самия горски път, на 1420 – 1440 м н. в. (обр. 1). Представляват силно разрушени малки могили, от които са останали разкопани насипи, съдържащи силна концентрация на камъни. Не е открит материал *in situ*.

Обект № 6 е в м. Жабек, землище на с. Лещен (АИС АКБ № 10010135) и представлява некропол, разположен върху скат, стръмно спускащ се към долината на р. Канина, по нейния ляв бряг (обр. 1). Названието на тази местност е използвано от инвеститора, за да обозначи проучвателната площ „Жабек“. Обектът е силно разрушен от многогодишна обработка на терена в рамките на частни ниви. Приблизителната му площ е 2,1 дка. Беше открит един разрушен гроб с обърната покривна плоча. Върху територията регистрирахме разпилени плочи, вероятно от конструкцията на гробните съоръжения – цистови гробове, изградени от облицовъчни и покривни плочи (обр. 4.5-6). Информация за м. Жабек и за погребения, в които са открити части от тракийско въоръжение, се споменава в няколко статии на К. Жуглев. Става дума за цистови гробове, разбити в миналото от иманяри. Конструирани са от по две големи надлъжни плочи с приблизителни размери 2,05 × 0,60 × 0,09 м и по две напречни плочи 0,70 × 0,60 × 0,06 м. Констатираната е различна ориентация – СИ – ЮЗ, С – Ю и СЗ – ЮИ. В изхвърлената от иманярите пръст са били намерени елементи на тракийското въоръжение, между които части от меч, „подобен на тънка сабя“ (вероятно ромфея) и шлем тракийски тип. Описанията и аналогиите на тези артефакти дават аргументи на автора да ги датира в IV в. пр. Хр. По негови думи тези разрушени гробове са били вкопани в естествено оформено хълмче (Жуглев 1977, 40; Жуглев 1992, 35 – 39). По време на експедиция „Места“ този обект е регистриран под № 6 за землището на Горно Дряново. Определен е като селище и плосък некропол и е датиран в КЖЕ (Георгиева и др. 1999, 87, обект 6).

Литература

Георгиева и др. 1999: Р. Георгиева, М. Домарадски, И. Кулов, М. Георгиева. Каталог на археологическите обекти. – В: М. Домарадски и колектив. Паметници на тракийската култура по горното течение на р. Места (Разкопки и проучвания, 26). София, 1999, 82 – 102.

Дремсизова-Нелчинова 1987: Ц. Дремсизова-Нелчинова. Археологически паметници от Благоевградски окръг. София, 1987.

Жуглев 1977: К. Жуглев. Тракийски шлем от с. Горно Дряново. – Родопи, XII, кн. 1, януари 1977, 40.

Жуглев 1992: К. Жуглев. Погребения на тракийски воини при с. Горно Дряново, Гоцеделчевско. – Известия на Националния исторически музей, IX, 1992, 35 – 43.

FIELD SURVEYS RELATED TO AN INVESTMENT PROPOSAL IN THE LANDS OF GORNO DRYANOVO, KOVACHEVITSA AND LESHTEN VILLAGES, GARMEN MUNICIPALITY, BLAGOEVGRAD DISTRICT

Maria Pashova, Nina Hadzhieva

Summary

A rescue field survey was conducted within three days in August 2023, in the territory of the “Zhabek” quarrying area in the land of Gorno Dryanovo village, by a mixed team of the Regional Museum of History – Blagoevgrad and National Archaeological Institute with Museum – Sofia.

Zhabek locality is situated about 1.0 km to the north from the centre of Gorno Dryanovo (fig. 1). The entire territory is now covered with dense vegetation. The terrain is rugged and practically inaccessible. Carrying out a total survey was impossible, and only the sections around the off roads serving the abandoned fields and gardens in the quarrying area were investigated. One archaeological structure was registered in "Zhabek" area – site 1 in the Gradishte locality. Its area and the outlined protection zone are excluded from the scope of the investment intention (fig. 2).

Site No. 1 in the Gradishte locality is a fortified settlement dated to the Roman period and Late Antiquity (fig. 3.1-2). Scattered slab stones, defaced fragments of household ceramics and slag and other finds from the Roman period were found at the site (fig. 3.3 – 4).

Five more archaeological sites were registered outside the "Zhabek" area (fig. 1).

Site No. 2 in Kotrulevo locality in the land of Gorno Dryanovo is a flat necropolis, with graves with stone constructions (fig. 3.4). Stone slabs from the sides and the covers of the graves were scattered by looters in the past. The site is heavily damaged also by years of land cultivation (fig. 3.5-6).

Site No. 5 in Rudanevo locality in the land of Kovachevitsa is also a flat necropolis, with graves with stone constructions (fig. 4.1-4). It has been destroyed by looters' illegal interventions in the past. We recorded a high concentration of graves over the whole hill on which the site is located (fig. 4.2-4). Two grave structures were recorded – grave 1 and grave 2 (fig. 4.2-3). Grave 1 has N – S orientation with a deviation to NE – SW.

Sites Nos 7.1 and 7.2 are small mounds in Mogilite locality in the land of Kovachevitsa. Heaps of stones and big holes left probably from the looters' digging were visible. They have been almost entirely destroyed. No archaeological material was found and the date of the mounds cannot be determined.

Site No. 6 in the Zhabek locality in the land of Leshten is a flat necropolis, with graves constructed with stones (fig. 4.5-6). It has been destroyed by ploughing and looters' illegal actions in the past. The site is mentioned in old publications mentioning parts of Thracian armour and a bronze helmet discovered there. According to the authors the graves' constructions typically consisted of two large longitudinal plates with approximate dimensions of 2.05 × 0.60 × 0.09 m and two transverse plates of 0.70 × 0.60 × 0.06 m. The observed orientation is different: NE – SW, N – S and NW – SE. Analogies of the Thracian helmet and the uncovered weaponry dates the necropolis to the 4th c. BC.

Maria Pashova, Regional Museum of History – Blagoevgrad, m_pashova@gbg.bg
Nina Hadzhieva, Regional Museum of History – Blagoevgrad, ninadamhad@gmail.com

---

№ 32. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ГР. ВЕЛИНГРАД И СЕЛАТА ГРАШЕВО, КРЪСТАВА, ЦВЕТИНО, АБЛАНИЦА, СВЕТА ПЕТКА И ДРАГИНОВО, ОБЩ. ВЕЛИНГРАД, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК

Димитър Байраков, Данаил Огнянов, Стайко Стайков, Мария Баева, Тодор Бояджиев

През септември 2023 г. бяха продължени теренните издирвания по източните склонове на ридовете Сютка, северната част на Велийшко-Виденишкия дял и Чепинската котловина, общ. Велинград. Основната цел на тези системни изследвания е да се изясни контекста, в който е функционирало тракийското светилище на връх Острец (Велинград). Задача на теренното изследване е да се изследват и документират основните елементи на селищната структура, които обуславят този обект като един от най-значимите паметници с културно значение в Западните Родопи през дългите векове на неговото съществуване и развитие.

Проектът е финансиран от Министерството на културата по договор, сключен между Министерство на културата и Исторически музей – Велинград. Той беше реализиран от екип в състав:

Научен ръководител – д-р Д. Байраков, ИМ – Велинград; членове: Т. Бояджиев, студент магистърска програма, ВТУ; Д. Огнянов, уредник в РИМ – Хасково; С. Стайков, уредник в РИМ – Хасково; М. Баева, студент магистърска програма ВТУ; научен консултант – доц. д-р Г. Нехризов, НАИМ – БАН.

Теренната работа се осъществи в периода 24.09.2023 – 07.10.2023 г. Издирванията се проведоха по приетата за работа методика на системни проучвания с приложение на мобилен и настолен ГИС

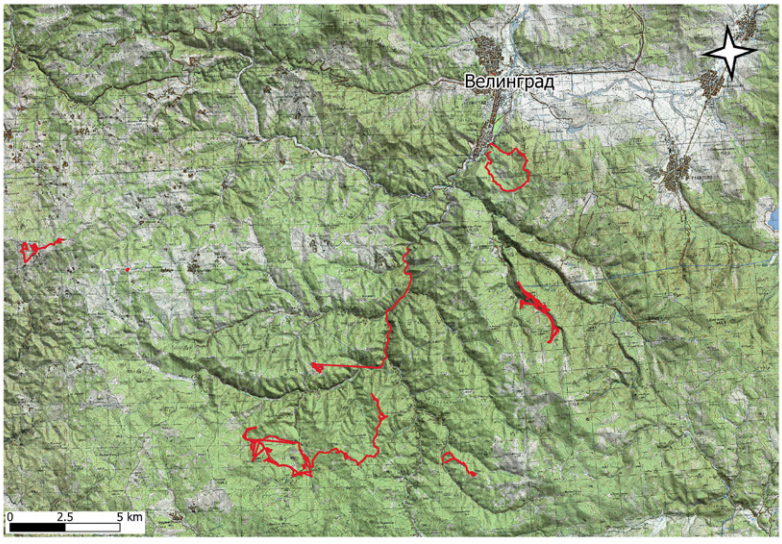

Обр. 1. Покрита територия (в червено) по време на издирванията през 2023 г. в района южно и западно от гр. Велинград (Северозападни Родопи)

Fig. 1. Covered area (in red) during the 2023 field surveys in the region south and west of the town of Velingrad (Northwestern Rhodopes)

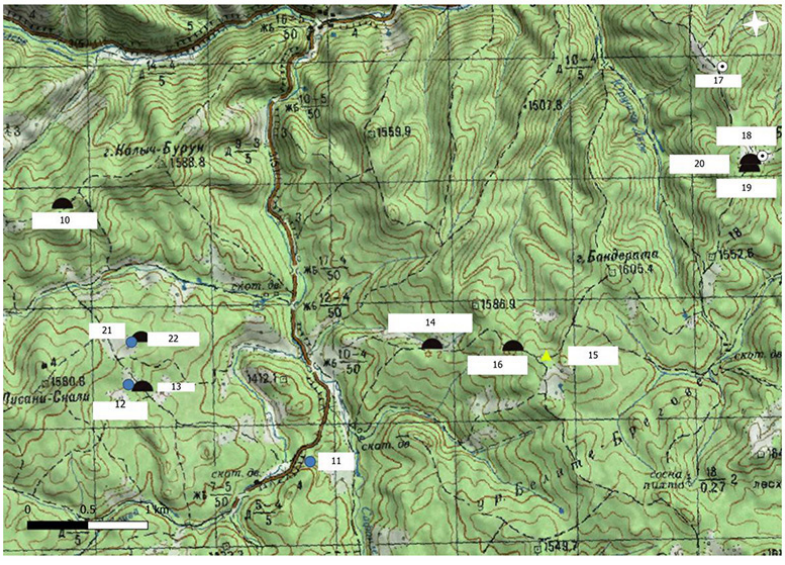

Обр. 2. Обекти, открити в района на горното течение на р. Софан дере и вр. Писани скали

Fig. 2. Sites discovered in the area of the upper reaches of the Sofan Dere river and Pisani Skali Peak

софтуер за очертаване на покритата територия с тракове и полигони, там където това е възможно на терена. Поради планинския характер на изследваната територия основно се прилагаше методът за работа в труднодостъпни терени. Екипът се разделяше на малки групи, които имаха за задача да извършат преход през гористи местности, за да проверят изявени кулминации, местности с обещаващи топоними, както и означени на карта надгробни могили. Системни проучвания чрез интензивни методи в земеделски площи, след есенна оран не се провеждаха, поради късната обработка на земеделските площи в района. По тази начин бяха прецизно проучени 3,9 кв. км в землищата на селата Драгиново, Грашево, Кръстава, Грашево, Цветино и Абланица, и Велинград (обр. 1). Успоредно с теренните издирвания се осъществи и въздушно лазерно сканиране (LiDAR) на площ от около 6 кв. км. То обхвана териториите около два от значимите археологически обекти в землището на с. Кръстава – в м. Търли (АИС АКБ № 10003901) и в м. Манастира (АИС АКБ № 10000373), разположени в труднодостъпни и силно залесени участъци. В двата случая сканирането даде добри резултати, установени бяха неизвестни до момента тераси по склоновете, за които предстои да се установи с последващи проучвания техния произход и хронология.

При теренните издирвания през 2023 г. бяха регистрирани 19 новооткрити обекти и беше актуализирана информацията за четири вече въведени в АИС АКБ. Сред тях преобладават надгробните могили – 8, повечето нарушени от иманярски изкопи, новооткритите селища и некрополи са по четири. Локализирани бяха две планински светилища и един обект свързан с вероятен античен рудодобив.

След сигнал за иманярска интервенция се посети и документира неизвестен обект в землището на с. Орцево, общ. Белица. Обектът е от типа на планинските светилища, разположени на връх. При посещението там се откриха следи от иманярски интервенции (съвременни и такива от минали периоди), а също така се констатира изграждането на метална антена (вероятно на мобилен оператор), която е нарушила културните пластове. Обектът беше документиран и въведен в АИС АКБ с № 10010088.

През тази кампания бяха локализирани четири многослойни селищни обекта. Първият от тях е неизвестен до момента обект в района на вр. Гарван и м. Власичина (АИС АКБ № 10010068), който е разположен върху изявено било с ориентация по оста ЮИ – СЗ. Най-висока точка на билото е вр.

Гарван. Селището се развива северозападно и югоизточно от него. То е разположено на няколко поляни, като югоизточно от върха концентрацията на археологически материали – нехарактерни керамични фрагменти, изработени на ръка, е най-висока. Керамичният материал позволява да датираме обекта през късната желязна епоха и през Късното средновековие. В близост до селището са регистрирани две пещери (една вертикална и една хоризонтална), информация за които получихме от спелеолози, които в този момент провеждаха експедиция в близост. За съжаление не можахме да проучим пещерите поради липсата на подходяща екипировка, но по първоначални данни и двете са били използвани в древността.

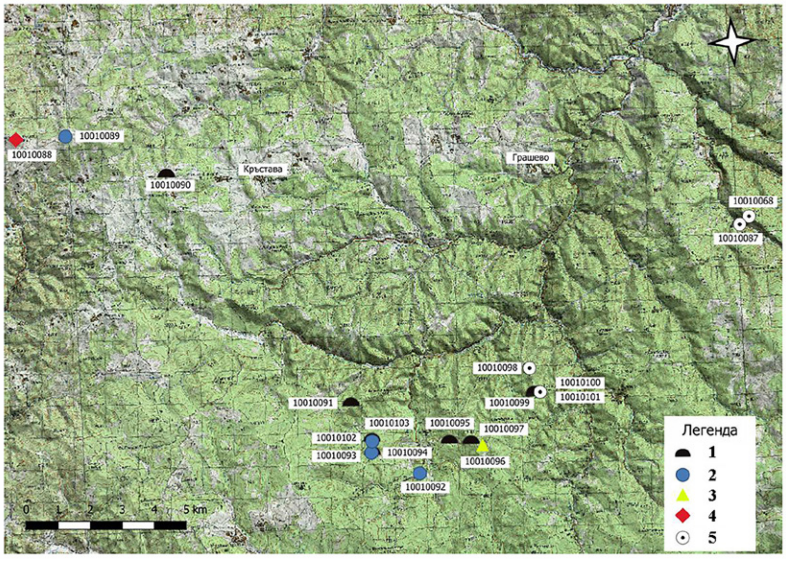

Обр 3. Локализация на откритите при теренните издирвания археологически обекти и обособяването им по видове: 1 – могила; 2 – некропол; 3 – рудник; 4 – светилище; 5 – селище

Fig. 3. Location of the archaeological sites identified during the field surveys and their classification by type: 1 – mound; 2 – necropolis; 3 – mine; 4 – sanctuary; 5 – settlement

На около 400 м ЮЗ от обекта в м. Гарван/Власичина на площадка на сечище, с координати 41,93830309° с. ш., 23,99952952° и. д. и около 1300 м н. в., се попадна на следи от обект (АИС АКБ № 10010087). Той е разположен на тераса със СЗ изложение, южно от р. Бежаница. На същото място на топографската карта в мащаб 1:10 000 е обозначена чешма. Откриха се нехарактерни фрагменти от керамика на колело и на ръка от късната желязна епоха, но е възможно да има и по-късни материали. Вероятно става въпрос за селище с размери около 13 – 15 дка.

В близост до регистрирани в преходни сезони обекти, по поречието на р. Боров дол, приток на р. Бистрица, се попадна на две неизвестни до момента селища. В м. Каръчица се откри нов обект (АИС АКБ № 10010098). Вероятно се касае за селище с площ над 5 дка. Той е локализиран на поляна, част от която е заета от дивечовъдни ниви с 20 – 30 % видимост на терена и това даде възможност за провеждане на екстензивни проучвания. Поляната има почти правоъгълна форма с дължина около 500 м по оста СЗ – ЮИ. В горната ѝ част личат следи от тераси, разположени по оста И – З. Откритите керамични фрагменти са от съдове на ръка и колело и въпреки че са силно обезличени, може да бъдат отнесени към късната желязна епоха. Центърът на обекта е с координати 41,901135° с. ш., 23,917905° и. д. и 1538 м н. в.

На около 1 км ЮИ от м. Каръчица, на площ от около 50 – 100 кв. м, се установи концентрация на керамични фрагменти, изработени на ръка и на колело. Археологическите материали са видими само в района на горския път, а видимостта на останалия терен е около 10 %. Центърът на обекта е с координати 41,89434839° с. ш., 23,92141° и. д. и н. в. 1599 м (АИС АКБ № 10010099). На югоизток по черния път се наблюдава друга концентрация от керамични фрагменти, които най-вероятно са част от едно по-голямо заселване. Преобладава керамиката на ръка (желязна епоха) и по-малко на колело (Средновековие). Координатите на центъра на обекта са 41,893871° с. ш., 23,920713° и. д. И на двата обекта се има следи от иманярска дейност, която е нарушила културните пластове.

От обектите свързани с погребални практики трябва да отбележим очакваното значително присъствие на единични могили, които са разположени предимно по високите билни части и порядко по склонови стъпала. Такива са регистрирани в м. Чала (Кръстава) (АИС АКБ № 10010090); по билото северно от притока Ванилски дол и югоизточно от м. Мусталийца (АИС АКБ № 10010091); могила (АИС АКБ № 10010094), разположена на склон в близост до плосък некропол от римската епоха (АИС АКБ № 10010093), който се развива ЮИ от м. Писани скали; могила (АИС АКБ № 10010095), разположена на около 1500 м И от м. Циганска лъка, по било на рид; могила в м. Трите бунара (АИС АКБ № 10010097) в същата посока; могили (АИС АКБ № 10010100 и 10010101) в м. Бабучова пусия и могила (АИС АКБ № 10010103) в района на м. Ванилката.

През тази година се попадна на общо четири плоски некропола, като три от тях се намират в непосредствена близост един до друг. Това са некропол с АИС АКБ № 10010092 в м. Циганска лъка, некропол с АИС АКБ № 10010093 в района, разположен между р. Софандере и м. Писани скали и некропол в на около 400 м от м. Ванилката (АИС АКБ № 10010102), разположен на склонова площадка (обр. 2). Прави впечатление, че и трите некропола имат сходно геоморфоложко разположение – развиват се по склонове, разположени над планински реки. И трите некропола са разбити от иманяри, което позволи на терен да се събират голямо количество керамични фрагменти от съдове на ръка и колело от късноримската епоха. Некрополите са разположени в близост до изследвано в миналото за наличие на злато находище в района на вр. Писани скали, което индиректно подсказва, че е възможно да са свързани по някакъв начин с провеждан в древността рудодобива. Сведения за добив на злато и сребро в района, обитаван от планинското население (беси, диобеси и други) в Западните Родопи през този период се срещат в изворите. Откритите в близост антични рупи и намерената през този сезон линейна рудна изработка (АИС АКБ № 10010096) също подкрепят подобна хипотеза.

Откритите при теренните издирвания до сега археологически материали свидетелстват за обитаване на този дял от планината (Велийшко-Виденишки дял и рида Сютка, част от Баташка планина) в периода на желязната епоха с преобладаващо присъствие през късната желязна епоха, римската епоха, Късната античност и Средновековието (обр. 3). Освен с рудодобив, може да се предположи, че обектите са свързани с население, заето с типичния за района поминък – скотовъдството и в по-малка степен земеделието, още повече, че те произхождат от различни високо разположени по билата на планината селища или такива намиращи се на естествено обособени пасбища, които са удобни за животновъдство.

Осъществените дейности през 2023 г. са продължение на успешно реализираните през периода 2009 – 2016 г. и през 2022 г. теренни проучвания в община Велинград. Тазгодишните издирвания бяха насочени към разширяване на територията, която не беше покрита през предходните етапи на проучвания в този регион на Западните Родопи. Основна цел на екипа беше да определи плътността на селищната система и да установи нейните характеристики в различните периоди на обитаване през различните епохи. Данните събрани през този сезон ще помогнат за реализирането на създадената петгодишна програма за системното изследване на Западните Родопи. Планира се изследванията в района да продължат и през следващите години, за да бъде постигнато възможно най-пълно покриване на изследваната територия с утвърдени методи на проучвани и документиране на всички видими следи от човешка дейност от древността.

FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF VELINGRAD TOWN AND GRASHEVO, KRASTAVA, TSVETINO, ABLANITSA, SVETA PETKA, AND DRAGINOVO VILLAGES, VELINGRAD MUNICIPALITY, PAZARDZHIK DISTRICT

Dimitar Bayrakov, Danail Ognianov, Staiko Staikov, Maria Baeva, Todor Boyadzhiev

Summary

In September – October 2023, the field archaeological surveys were conducted on the eastern slopes of Syutka hills, the northern part of the Veliysko – Videnishki mountain ridge and Chepinska valley, Velingrad municipality (fig. 1).

As a result, 19 newly discovered sites were registered in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" and the information on four already registered sites was updated (figs 2, 3). Among them, burial mounds predominate – eight have been discovered, most with an embankment disturbed by illegal excavations; apart from that four settlements, four necropolises, two mountain sanctuaries and one site probably related to ancient mining were registered (fig. 3).

Four multi-layered settlement sites were located during this campaign: in Garvan – Vlasachina locality (in the land of Velingrad town), dating to the LIA and Late Middle Ages; in Kondevi Nivi locality (in the land of Velingrad town), dating to the LIA; in Karachitsa locality (in the land of Krastava village), dating to the LIA; in and Babuchova Pusia locality (in the land of Krastava village), dating to the IA and the Late Middle Ages).

During this survey, a total of four flat necropolises were registered, three of which are located in close proximity to each other (all from Late Antiquity) (close to Pisani Skali mountain peak in the land of Krastava village), and one near the village of Orzevo (Blagoevgrad district). The two mountain sanctuaries that were registered are located in the land of Ortsevo village (Kavun Tepe locality) and in the land of Velingrad town (Markovi Skali locality).

LiDAR scanning was also carried out at two already known settlements related to ancient mining – in Manastira and Tarli localities, both in the land of Krastava village.

The activities carried out in 2023 are a continuation of the successfully implemented fieldwork in Velingrad municipality conducted in 2009 – 2016 and in 2022. This year's surveys were directed towards expanding the area that had not been covered during the previous stages of research in this region of the Western Rhodopes.

Dimitar Bayrakov, Museum of History – Velingrad, dimitarbayrakov@gmail.com
Danail Ognianov, Regional Museum of History – Haskovo, dbognyanov@gmail.com
Staiko Staikov, Regional Museum of History – Haskovo, stoyaki2@gmail.com
Maria Baeva, Regional Museum of History – Haskovo, mimi.baeva@abv.bg
Todor Boyadzhiev, University of Veliko Tarnovo "St Cyril and St Methodius", tedboyar@gmail.com

№ 33. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИНВЕСТИЦИОННО НАМЕРЕНИЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДЪБРАВИТЕ, ОБЩ. БЕЛОВО, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК

Цветелина Славкова, Борис Драганов

Спасителните теренни издирвания бяха извършени във връзка с частно инвестиционно намерение от страна на „Хидро – Еко – 90" ООД. То е свързано с разработването на кариера за добив на доломитен мрамор. Концесионната площ възлиза на 217 280 кв. м. Проучването бе проведено в рамките на два работни дни (16 – 17.11.2023 г.). В него взеха участие гл. ас. д-р Е. Нанков (НАИМ – БАН), В. Петрова (АМ – Септември) и Б. Драганов. Работата на терен се проведе по предварително зададени трасета с GPS, като участниците са подредени в редица на разстояние 5 м един от друг. Използвани са топографски карти, сателитни снимки, GPS устройство Garmin и мобилни приложения Oruxmaps и Geo Tracker. Събраните данни са обработени в ГИС софтуера Global Mapper от С. Иванов.

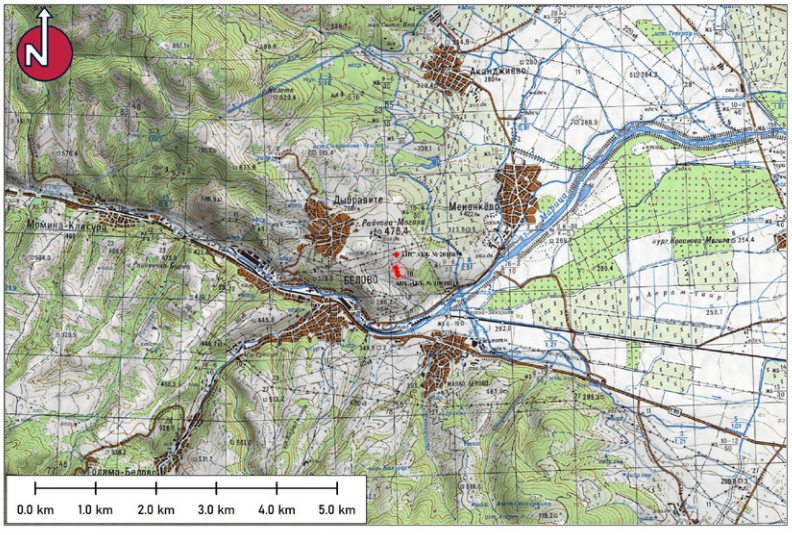

Обр. 1. Местоположение на регистрираните обекти в м. Чешмата

Fig. 1. Location of the registered sites in the Cheshmata locality

Терените, обект на инвестиционно намерение, се намират на 1 км източно от центъра на с. Дъбравите в м. Чешмата (обр. 1). Разположени са върху южен склон на Мутовица планина, част от Средна гора, като следват денивелация от 70 м в южна посока. При ЮИ граница има стара кариера за добив на доломитен мрамор. Близо 40 дка, разположени в СИ част, включена в издирването, представляват ниви, в които се отглеждат житни култури. По време на теренното издирване нивите не бяха почистени от стърнищата, което затрудняваше видимостта на терена. Останалата площ се характеризира с висока и гъста тревна растителност, трънки и бодливи храсти, без възможност за наблюдение. Близо 48 дка, разположени в централната част на площта за издирване, е напълно непроходима. Обрасла е гъсто с дървета и високи, бодливи храсти (обр. 2).

В АИС АКБ в тази местност е регистриран обект, определен като римско и средновековно селище (АИС АКБ № 2010039). По време на настоящето проучване неговото съществуване бе потвърдено (обр. 1; 3). Обектът се намира в северната и североизточната част на концесионната площ и обхваща

Обр. 2. Ортофотография на терена в м. Чешмата

Fig. 2. Orthophotographs of the terrain in the Cheshmata locality

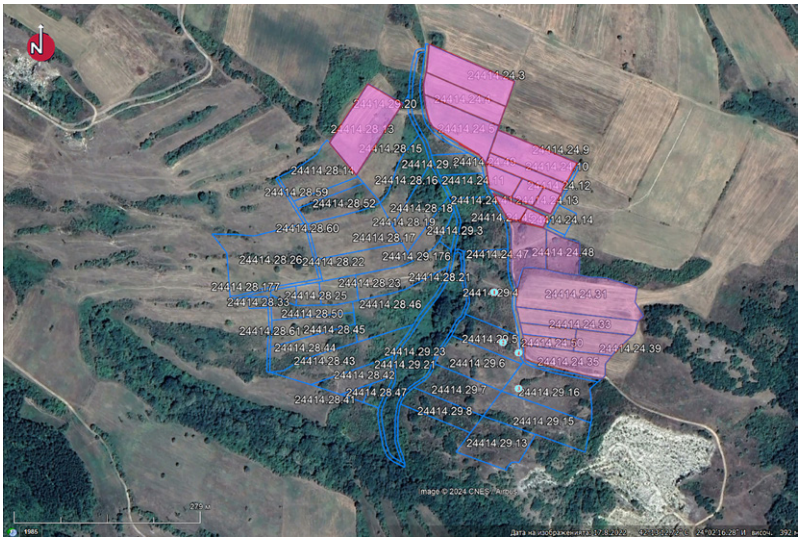

Обр. 3. Площ на римското и средновековно селище (АИС АКБ № 2010039), попадаща в рамките на инвестиционното намерение

Fig. 3. Area of the Roman and medieval settlement (AIS AMB No. 2010039) falling within the investment area

близо 40 дка. Теренът тук представлява разорани ниви, в които се отглеждат житни култури. Синорите между тях са обрасли с храсти. По повърхността се откриват единични фрагменти с малки размери от битова керамика от римската епоха. При западната периферия на обекта са намерени фрагменти, които могат да се датират в епохата на Средновековието. Концентрацията на материалите е ниска. Фрагментите имат малки размери, но повърхността им е добре запазена, което показва, че не са транспортирани от далече. Освен керамични фрагменти се намират и малки бучки от отухлена глина с големина около 5 до 10 см. На места се забелязват петна с концентрация на ломени камъни. С цел да бъдат прецизирани реалните граници на обекта, издирването продължи в северна и източна посока извън рамките на концесионната площ, където теренът е изоран. Подемен материал не бе намерен.

На топографски карти в мащаб 1:5000 в м. Чешмата са отбелязани пет малки могили (обр. 1; 3). При изследването на терена бе установено, че едната от тях представлява естествен скален зъб. Съществуването на останалите четири бе потвърдено, но е възможно част от тях също да са естествени скални образувания. Те представляват малки възвишения с височина близо 1 – 1,50 м и диаметър 7 – 8 м. В момента на обхода са гъсто обрасли с дървета и храсти, а повърхността им е покрита с листа. Подемен материал около тях не е намерен. При могила № 2 има висока концентрация от ломени камъни, вероятно част от могилния насип. Около Мо-

гила № 3 са регистрирани три малки иманярски изкопа. Могила № 4 е нарушена от изток при прокарването на селскостопанския път. Както вече бе споменато, теренът, в който попадат, е обрасъл с гъсти храсти и дървета и достъпът до тях е много труден.

В южната част на терена са регистрирани останки от зидове на суха зидария с височина не повече от 0,80 м. Те имат ориентация СИ – ЮЗ. Изградени са от ломени камъни на суха зидария. Интерпретирани са като подпорни зидове, които пречат на свличането на почвата надолу по склона (обр. 4). Теренът тук е гъсто обрасъл с растителност, на места непроходим. Видимостта е нулева. Намерен е само един фрагмент от стомна със синя глеч, чиято датировка не е изяснена. В тази част на терена са регистрирани множество малки иманярски изкопи. Повечето от тях са стари и обрасли с трева. При една от прясно изкопаните са намерени фрагмент от глинен съд, направен на колело и фрагмент от керемида. Местните жители разказват, че в близкото минало, когато тези терени са обработвани за отглеждане на земеделски култури, са намирани множество фрагменти от керамични съдове.

Обр. 4. Подпорен зид в м. Чешмата

Fig. 4. Retaining wall in the Cheshmata locality

След анализа на резултатите от теренното издирване е направена препоръка регистрираните обекти да бъдат изключени от инвестиционното намерение или да им бъдат извършени пълни археологически проучвания. За площите, в които не са регистрирани такива, е предвидено археологическо наблюдение.

FIELD SURVEYS RELATED TO AN INVESTMENT PROPOSAL IN THE LAND OF DABRAVITE VILLAGE, BELOVO MUNICIPALITY, PAZARDZHIK DISTRICT

Tsvetelina Slavkova, Boris Draganov

Summary

The rescue field survey was carried out due to a private investor's intention to start marble extraction in the area. The survey was carried out on 16 – 17.11.2023 and covered an area of 217 280 m^2. The survey was carried out according to pre-defined GPS routes, with participants lined up at 5 m intervals. Topographic maps, satellite images, a Garmin GPS device, and the mobile apps Geo Tracker were used. The collected data were processed in Global Mapper GIS software.

The area is located 1 km east of Dabravite village, in a locality known as Cheshmata (the fountain). The terrain is situated on the slope of Sredna gora mountain, following the 70 m slope in the southern direction. This area is mainly characterized by hardly passable terrain and very limited possibilities for surface observation (figs 1, 2).

An archaeological site is registered (figs 1, 3) – a Roman and medieval settlement of 40 000 m^2. The site is located in the north-eastern part of the area. Small household pottery fragments are found there in low concentration.

Five small mounds are located south of the settlement (figs 1, 3). They are 7 – 8 m in diameter and 1 – 1.5 m high and they are marked on the 1:5000 topographic map. Four of them are interpreted as burial mounds. One of them turned out to be a natural rock.

Remains of stone retaining walls were found in the southern part of the area (fig. 4). They were built in drystone technique. The walls were built to prevent soil from sliding down the slope. Only one ceramic fragment was found near them. In spite of this, the local people claim that a lot of pottery fragments have been found in this area in the past. Traces of looters' activities were also visible.

After analysing the results of the field survey, it is recommended to exclude the area of the settlement and the burial mounds from the investment intention.

Tsvetelina Slavkova, Museum of Archaeology "Prof. Mieczyslaw Domaradzki" – Septemvri, tsvetelina.i.slavkova@gmail.com
Boris Draganov, borisdraganov@gmail.com

№ 34. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩЕТО НА БЕЛОВО, ОБЩ. БЕЛОВО, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК

Цветелина Славкова, Борис Драганов

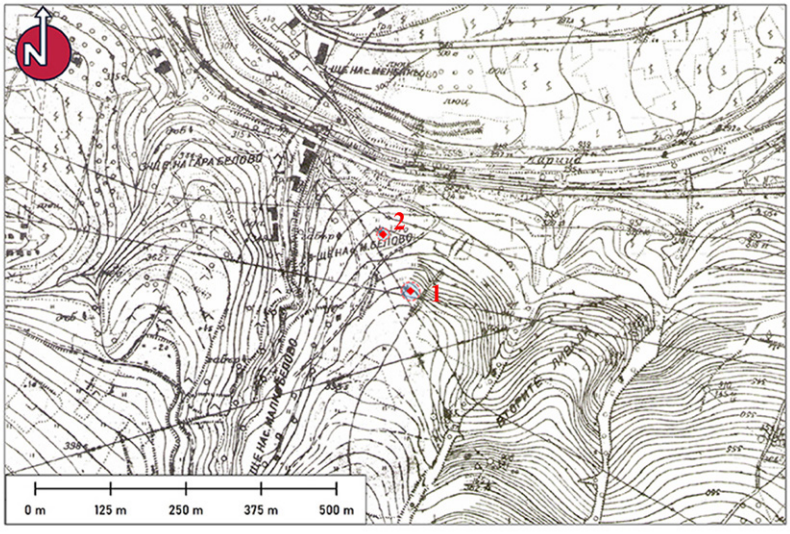

Обр. 1. Могилен некропол в м. Вторите ливади, гр. Белово. Топографска карта с мащаб 1:5000

Fig. 1. Mound necropolis in the Vtorite Livadi locality, town of Belovo. Topographic map at a scale of 1:5000

Терените издирвания са проведени във връзка с намерение от страна на фирма „Хек Солар" ЕООД за изграждането на фотоволтаичен парк в землището на гр. Белово, общ. Белово, и след сигнал от местен жител, свързан с разрушаването на две надгробни могили. Местността, обект на инвестиционно намерение, е наименувана като Вторите ливади в топографските карти в мащаб 1:5000. Проучването бе проведено в рамките на един ден (28.09.2023 г.). В него взеха участие А. Божкова (РИМ – Пазарджик) и Б. Драганов. Площта на инвестиционното намерение е 88 360 кв. м. Проучването се проведе по предварително зададени трасета с GPS, като участниците в него са подредени в редица на разстояние 5 м един от друг. Използвани са топографски карти, сателитни снимки, GPS устройство Garmin и мобилни приложения Oruxmaps и Geo Tracker. Събраните данни са обработени в GIS софтуер Global Mapper от С. Иванов.

Терените, които влизат в границите на инвестиционното намерение, се намират непосредствено на юг от асфалтовия път Белово – Пазарджик. Разположени са върху планински склон, прерязан от север при изграждането на съвременния път. От запад и от изток те граничат със стръмни и дълбоки дерета, гъсто обрасли с тревна растителност. Теренът следва денивелация от близо 30 м в южна посока.

При проверка в топографски карти в мащаб 1:5000 бе регистрирано наличието на две малки надгробни могили (обр. 1). Съществуването им бе потвърдено от сателитни изображения, направени през 2011 г. (обр. 2).

По време на издирването бе установено, че теренът е бил изгребан със земекопна техника (обр. 3; 4). Повърхностният пласт е премахнат. На места е видно, че той има дебелина около 0,30 м. Под

него почвата е песъчлива и има, светъл жълтеникаво-кафяв цвят. При западната част прозира коренната скала. Върху цялата площ, попадаща в издирването, се намират единични фрагменти от керамика на колело и строителна керамика от римската епоха. Концентрацията на материалите е ниска. Самите могили са унищожени вследствие на изкопните дейности и не личат на терена. Регистрирано е петно с по-висока концентрация на строителна и битова керамика (42°12′38.4″ с. ш., 24°07′47.7″ и. д.). То има диаметър от 20 м. При обработката на данните от GPS устройствата бе установено, че то съвпада с една от отбелязаните в топографските карти могили (обр. 1.1). На 42°12′32.8″ с. ш., 24°01′42.9″ и. д. е регистрирано кръгло петно от по-тъмна пръст леко задигнато на терена с диаметър около 15 м, което съвпада с втората могила, отбелязана на картата (обр. 1.2).

При провеждането на теренното издирване бе установено, че в м. Вторите ливади е съществувал малък могилен некропол, състоящ се от две могили. Намерените материали, фрагменти от трапезна керамика на колело и фрагменти от тегули, се датират във II – III в. За съжаление могилите са унищожени по време на изкопните дейности, започнати във връзка с изграждането на фотоволтаичния парк. С надеждата, че в дълбочина биха могли да бъдат запазени вкопани съоръжения, е направено предписание за пълно археологическо проучване на мястото на могилите и е изготвена регистрационна карта за АИС АКБ с № 10010071.

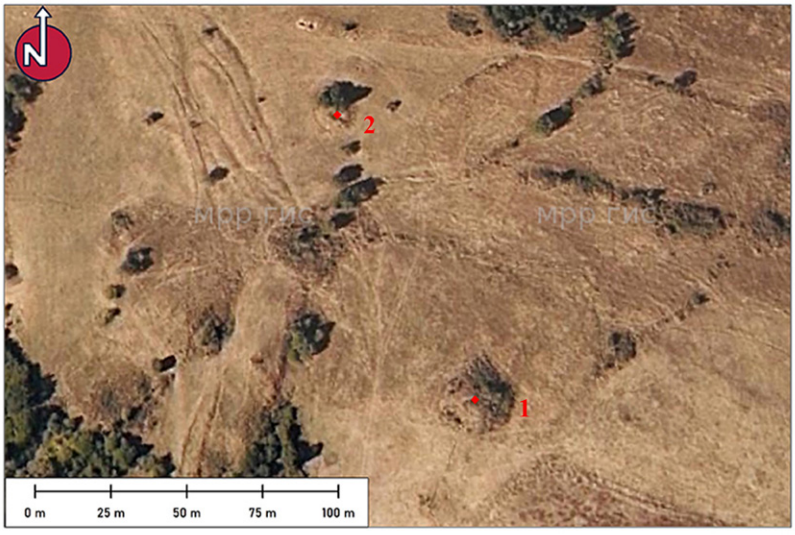

Обр. 2. Могилен некропол в м. Вторите ливади, гр. Белово. Сателитно изображение от 2011 г.

Fig. 2. Mound necropolis in the Vtorite Livadi locality, town of Belovo. Satellite imagery from 2011

Обр. 3. Ортофотография на терена от 2023 г.

Fig. 3. Orthophotographs of the terrain from 2023

Селище от римската епоха, с което могат да бъдат свързани двете могили, не е регистрирано до настоящия момент. По данни от АИС АКБ най-близките, регистрирани селища от тази епоха се намират източно от днешния квартал Малко Белово в местностите Талпата, Студената вода и Топлата вода (АИС АКБ № 10004258, 2010049, 2010048) (Чолаков, Димитрова 2017, 683). Материали от римската епоха, открити в м. Ливадски кол, на 2 км И от могилите, са изложени в експозицията на ИМ – Белово.

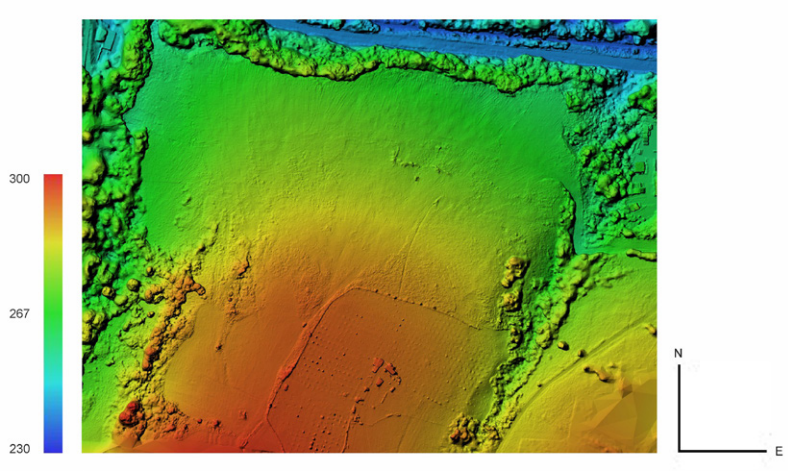

Обр. 4. Цифров височинен модел (DEM) на територията на фотоволтаичния парк

Fig. 4. Digital elevation model (DEM) of the territory of the photovoltaic solar park

Литература

Чолаков, Димитрова 2017: И. Чолаков, Ю. Димитрова. Издирване на археологически обекти по трасето на жп участък Елин Пелин – Септември в частта Мирово – Септември. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 682 – 684.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LAND OF BELOVO, BELOVO MUNICIPALITY, PAZARDZHIK DISTRICT

Tsvetelina Slavkova, Boris Draganov

Summary

The field survey was carried out on 28.09.2023. The survey covered an area of 88 360 m^2. The survey was carried out according to pre-defined GPS routes, with participants lined up at 5 m intervals. Topographic maps, satellite images, a Garmin GPS device, and the mobile apps Geo Tracker were used. The collected data were processed in the Global Mapper GIS software.

The area is situated 1.30 km east of Belovo, in a locality called Vtorite Livadi. The terrain is situated on the slope of the Rhodope Mountains, with a 30 m denivelation in the northern direction. Two burial mounds are marked on the 1:5000 scale map in the same area (fig. 1). Their existence was confirmed by the satellite image taken in 2011 (fig. 2).

During the survey it was established that the whole area was destroyed by bulldozers (figs 3, 4). The first 30 cm of the surface were removed during the process of construction of the photovoltaic system. The burial mounds had also been destroyed (fig. 3). A few ceramic fragments of Roman tableware and Roman roof tiles were discovered.

During the field survey it was established that a small mound necropolis existed in Vtorite Livadi locality, Belovo municipality. The materials found there are dated to the Roman period (2nd – 3rd c.). Unfortunately they were already destroyed during the construction of the photovoltaic solar plant.

Tsvetelina Slavkova, Museum of Archaeology "Prof. Mieczyslaw Domaradzki" – Septemvri, tsvetelina.i.slavkova@gmail.com
Boris Draganov, borisdraganov@gmail.com

№ 35. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СБОР И ЛЕВСКИ, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК

Камен Бояджиев, Виктория Халева

Терените издирвания в землищата на село Сбор, общ. Пазарджик и с. Левски, общ. Панагюрище, обл. Пазарджик, се проведе в рамките на 16 дни през октомври и ноември 2023 г., от екип: К. Бояджиев, В. Халева, В. Петров, А. Гуадели, Н. Александров, А. Божкова, П. Панчов, с финансиране

от Министерството на културата на Република България.

Покрита бе територия от приблизително 5 кв. км. Актуализирана и частично коригирана е информацията за почти всички обекти, регистрирани в АИС АКБ. Не са установени на терен няколко надгробни могили. Открити са 21 нерегистрирани досега обекта (7 селища и 14 надгробни могили).

Посетени и документирани са общо 147 обекта (обр. 1): 16 селища, 130 надгробни могили (98 от тях групирани в два големи некропола) и една крепост. По-голямата част от тях се отнасят към римската епоха, предимно III – IV в. – общо 9 (10?) селища и вероятно над 100 от регистрираните надгробни могили, които са разположени в близост до 5 от тези селища. Обитаване през праисторията (от неолита до БЕ – РЖЕ, когато е установимо) е засвидетелствано в 7 (8?) случая – селища; през КЖЕ – в поне два (селище и куполна гробница), през Средновековието (включително османски период) – в 6 случая и през Възраждането – в 7 (8?). Някои от удобните за заселване места са обитавани през повече от една епохи, като понякога поради ниската възможност за наблюдение уточняването на пълната им хронология и потенциална „хоризонтална стратиграфия" е невъзможно. Повечето обекти са разположени на удобни надзаливни тераси на десния бряг на р. Луда Яна и нейните притоци Сапдере, Келтепе дере и Кушла дере (обр. 1; 2).

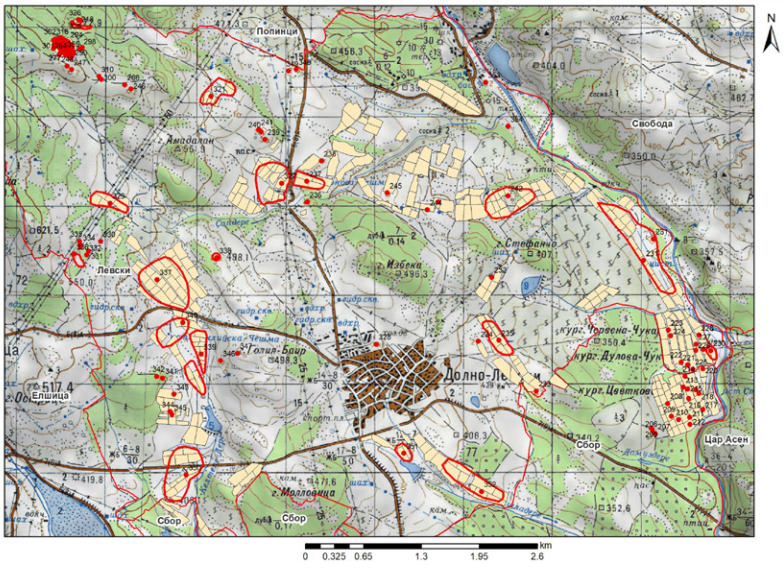

Обр. 1. Карта на покритата територия и регистрираните обекти

Fig. 1. Map of the surveyed area and the registered sites

Обр. 2. Концентрация на обекти от различни епохи покрай Келтепе дере. Поглед от изток

Fig. 2. Concentration of archaeological sites along Keltepe dere. View from east

Обекти 205 – 229: Могилен некропол от 25 могили, попадащ в землищата на с. Сбор и с. Левски. Разположени са по високия десен бряг на р. Луда Яна, в м. Оряхово. Вероятно могилите са свързани с голямо селище от римската епоха, разположено северно от тях – обект 231.

Обект 230: Разположен е върху удобна висока надзаливна тераса на десния бряг на р. Луда Яна, на 3,6 км източно от с. Левски. Изглежда става въпрос за селище от праисторията, може би БЕ – РЖЕ.

Обект 231: Селище от римската епоха на 3,2 км СИ от с. Левски. Разположено е върху удобна ниска надзаливна тераса на десния бряг на р. Луда Яна. Материалите се отнасят основно към късната римска епоха (III – IV в.; обр. 3.8), но се откриват и такива от Ранното средновековие и Възраждането. Площта му е ок. 90 – 100 дка.

Обект 231А: В малък участък в рамките на обект 231, разположен в ливада с много ниска възможност за наблюдение, се откриха няколко фрагмента, които могат да бъдат отнесени към праисторията – вероятно ранен неолит, а може би и по-късни етапи. Според сведения в литературата в този район се е намирала малка селищна могила от неолита и халколита (Гергов 1989, 44).

Обект 235: Селище от праисторията (вероятно късен неолит или халколит), римската епоха (основно III в.; обр. 3.9-11) и Възраждането. Намира се на 1,3 км източно от с. Левски.

Обект 236: Крепост в м. Градището, разположена върху стръмния десен бряг на Сапдере, на 2,6

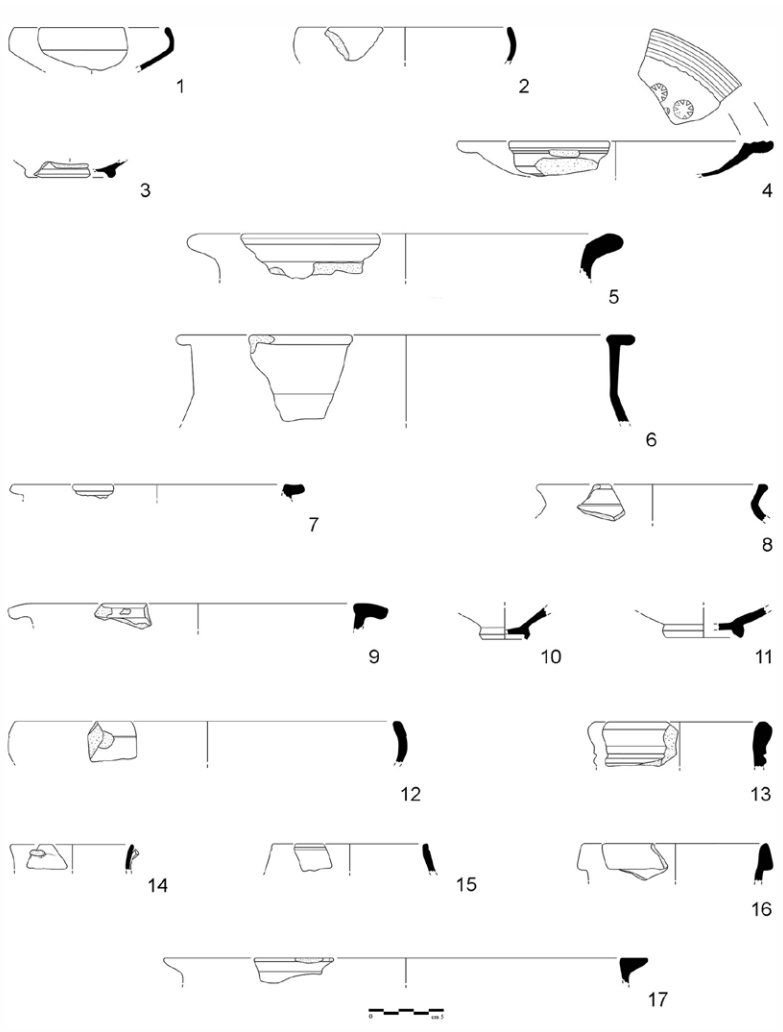

Обр. 3. Керамика от късната римска епоха (III – IV в.): 1-6 – могилен некропол в м. Пилиджовица; 7 – обект 231; 8 – обект 321; 9-11 – обект 235; 12-16 – обект 327; 17 – обект 337

Fig. 3. Pottery from the late Roman period (3rd – 4th c.): 1-6: burial mounds in the Pilidzhovitsa locality; 7 – site 231; 8 – site 321; 9-11 – site 235; 12-16 – site 327; 17 – site 337

км СЗ от с. Левски (обр. 2). По ръба на стръмния бряг над дерето личи зид от ломени камъни без спойка, следващ терена, с посока ЮИ – СЗ. Проследимата му дължина е ок. 25 м, а ширината поне 1 м.

Обект 242: Селище в м. Орташките ливади, на 2,4 км СИ от с. Левски. Малкото характерни фрагменти могат да бъдат отнесени към късната римска епоха (III – IV в.) и Възраждането, а един предполага датировка в КА или Средновековие. Откри се и парче метална стопилка (?). Изглежда става въпрос за селище с площ поне 100 дка.

Обект 245: Надгробна могила, Орманова чукара, на 2 км северно от с. Левски (обр. 2). През 1906 г. местни жители откриват и разкопават куполна гробница. В момента е обрасла, но личат останки от кръгла камера с диаметър ок. 3,50 м и дромос, сочещ на изток. Гробницата е изградена от масивни квадри, с дължина ок. 1 м. Датирана е в IV в. пр. Хр. (Миков 1955, 21).

Обекти 249 – 317, 320 и 355: Некропол от поне 68 надгробни могили, разположен на ок. 5,2 км СЗ от с. Левски (обр. 3.1-6; 5). Попада в широколистна гора. Разстоянието между могилите обикновено е ок. 16 – 20 м, но някои са по-близо една до друга. При повечето могили, когато това личи (основно в иманярски изкопи) се касае за землен насип, изглежда и с камъни. Не винаги е сигурно дали камъните са само част от насипа, или и от съоръжения или ограждания. В някои случаи се наблюдават основно по периферията на могилите – може би свързани с ограждания (вж. също Цончев 1963, 19). В други, големи плочести камъни вероятно са свързани с ограждане на гробни съоръжения. Характерните материали се отнасят към късната римска епоха (III – IV в.).

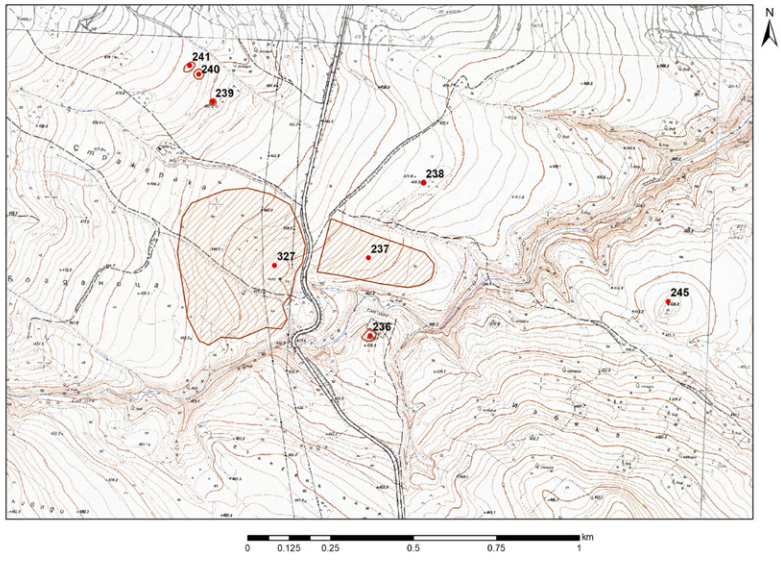

Обр. 4. Концентрация на обекти покрай Сандере, северно от с. Левски

Fig. 4. Concentration of archaeological sites along Sapdere, north of Levski village

Обект 318: Разположен е СИ от могилния некропол, описан по-горе. Заема сравнително равно място между два полегати склона. В ливада, както и сред гората, се откриват фрагменти строителна керамика (основно керемиди), части от питоси и малко битова керамика. Отнасят се към късната римска епоха (III – IV в.). Вероятно тук се е намирало малко селище (?), свързано с некропола. Намира се на 5,2 км СЗ от с. Левски.

Обекти 319, 322 – 326: Шест надгробни могили, разположени на било северно от обект 318, срещу могилния некропол 249 – 317. Намира се на 5,3 км СЗ от с. Левски.

Обект 321: Селище от праисторията (вероятно КБЕ или РЖЕ) и късната римска епоха (III – IV в.). Разположено е в м. Ливадището, на 3,7 км СЗ от с. Левски.

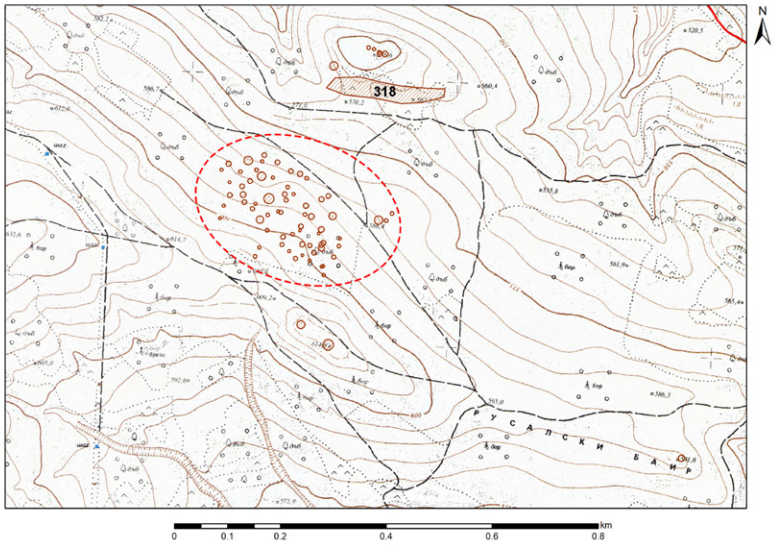

Обр. 5. Обект 318 и могилни некрополи южно и северно от него, в местностите Русалски баир и Пилиджовица

Fig. 5. Site 318 and burial mounds to the south and north of it, in the Rusalski bair and Pilidzhovitsa localities

Обект 327: Голямо селище от късната римска епоха (III – IV в.), разположено в м. Стражерака, на левия бряг на Сапдере (обр. 3.12-16; 4). Намира се на 2,6 км СЗ от с. Левски. В иманярски изкоп личат останки от сграда от римската епоха – каменен зид и строителна керамика. Вероятно обект 237, разположен от другата страна на пътя между Пазарджик и Панагюрище, е част от същото селище. Общата му площ е поне 170 дка.

Обекти 239 – 241: Три надгробни могили в м. Чочови чукари (Ливадище), на 3 км СЗ от с. Левски. Вероятно са свързани с обект 327 (обр. 4).

Обект 329: Селище от КБЕ в м. Дудовия дол, на 3,6 км СЗ от с. Левски. Разположено е върху удобен плавен склон с ЮИ изложение, под връх Богданица, в близост до извор (Сивото кладенче).

Обекти 330 – 336: Сред широколистна гора, покрай малък извор (Даладжийското кладенче), се откриват участъци с концентрация на ломени камъни и строителна керамика, питоси и малко битова керамика. Вероятно са свързани със сгради, част от селище от късната римска епоха (III – IV в.). Площта му не може да се установи. Намира се на 3,7 км СЗ от с. Левски. Северно от него са открити шест надгробни могили.

Обект 337: Селище от късната римска епоха (III – IV в.; обр. 3.17) и Възраждането, разположено в м. Стайкова кория, на 2,7 км СЗ от с. Левски. Площта му е ок. 200 дка. В АИС АКБ са регистрирани две отделни малки селища от двете страни на дерето, № 5100136 и 5100137, но по-скоро става въпрос за един голям обект.

Обект 339: Селище, разположено върху надзаливна тераса между Келтепе дере и негов десен приток, на 2,1 км СЗ от с. Левски (обр. 4). В АИС АКБ са регистрирани две отделни малки селища, № 5100146 и 5100149, но по-скоро става въпрос за един голям обект. Характерните материали предполагат обитаване през праисторията и КЖЕ. В северната част се откриват и фрагменти от Възраждането.

Обект 340: Намира се непосредствено СЗ от обект 339. Откриват се фрагменти от строителна и битова керамика от Възраждането (някои може да се отнесат и към Античността?), в ниска концентрация. Вероятно са свързани с обитаване на удобната тераса западно от Келтепе дере.

Обекти 341 – 342: Две надгробни могили в м. Новата кория, сред гората, на 2,5 км З от с. Левски. Възможно е да са свързани със селището от КЖЕ източно от тях, обект 339, както и с надгробни могили № 343 – 345.

Обекти 343 – 345: Три малки надгробни могили в м. Дрындаревото, на 2,4 км З от с. Левски, в близост до обект 339 и могили 341 и 342. Личи покритие с камъни. Не са открити датиращи материали.

Обекти 346 – 347: Две надгробни могили, разположени по западния склон на Голия баир, на 1,8 км З от с. Левски. Намират се източно от селището от КЖЕ, обект 339, и може да са свързани с него.

Обекти 348 – 349: Две надгробни могили, разположени на 3,6 км СЗ от с. Левски, западно от асфалтовия път между Пазарджик и Панагюрище.

Обект 350: Селище от Османския период (някои материали вероятно се отнасят и към Възраждането), разположено върху удобна надзаливна тераса на десния бряг на Келтепе дере, в м. Дрындаревото. Площта му изглежда е ок. 170 дка. Намира се на 2,5 км СЗ от кметството в с. Левски.

Обект 351: Селище, разположено върху удобна тераса между Кушла дере и негов приток – Циганско дере, на 820 Ю от кметството в с. Левски. Площта му е ок. 20 дка. Малкото характерни фрагменти предполагат обитаване през различни епохи: праистория (БЕ – РЖЕ?), Средновековие (Втора българска държава?), Възраждане.

Обект 352: Селище върху надзаливна тераса на левия бряг на Кушла дере, на 1,6 км ЮИ от кметството в с. Левски. Отнася се към Късното средновековие (основно XV – XVII в., но е възможно и по-ранно начало на обитаването).

Обекти 353 – 354: Надгробни могили, разположени на склон на десния бряг на р. Луда Яна, на 3,5 км СИ от кметството в с. Левски. Част от могилен некропол, вероятно в голяма степен унищожен от мина „Радка" (Цончев 1963, 18).

Литература

Гергов 1989: И. Гергов. Село Левски, Пазарджишко. 1989.

Миков 1955: В. Миков. Произходът на куполните гробници в Тракия. – Известия на Археологическия институт, XIX, 1955, 15 – 48.

Цончев 1963: Д. Цончев. Археологически паметници по южните склонове на Панагюрска Средна гора. (Материали за археологическа карта на България, книга IX). София, 1963.

FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF SBOR AND LEVSKI VILLAGES, PAZARDZHIK DISTRICT

Kamen Boyadzhiev, Victoria Haleva

Summary

The field survey was concentrated on the right bank of the Luda Yana River, in the westernmost part of the Upper Thracian Plain and the foothills of Sredna Gora Mountain (Elshishki Rid). A territory of about 5 km^2 was surveyed (fig. 1). The team visited all of the sites known so far and updated or corrected the information about them. Few burial mounds in the land of Levski village were not found, and had probably been destroyed. Twenty-one sites (7 settlements and 14 burial mounds) that were not registered until now in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" were discovered.

A total of 147 sites were documented, including 16 settlements, 130 burial mounds (98 of them grouped in two large cemeteries) and one fortress (fig. 1). Most of the sites date to the Roman period, mainly 3rd – 4th c.: nine (or ten?) settlements and probably more than 100 burial mounds, which are mainly concentrated around five of them. Inhabitance in prehistory (Neolithic to Late Bronze / Early Iron Age) was attested in seven (or eight?) settlements, from the Late Iron Age – in two, from the Middle Ages (including the Ottoman period) – in six and from the Bulgarian Revival period – in seven (or eight?) sites. Some of the settlements were inhabited in more than one period. Most of the sites are situated on suitable terraces on the right bank of the Luda Yana River and along its tributaries Sapdere, Keltepe dere and Kashla dere (figs 1, 2, 4).

The sites from prehistory are situated on terraces in close vicinity to rivers. One of them is possibly a destroyed tell – site from the Neolithic and Chalcolithic (site 231A), one probably dated to the Late Neolithic or Chalcolithic (site 235), four – to the Bronze and/or Early Bronze Age (230, 321, 329 and 351) and the materials from two more do not provide grounds for more detailed conclusions.

The Late Iron Age settlement (site 339) is located on the right bank of Keltepe dere (fig. 2). Seven burial mounds are located to the west and east and might be related to it. A vaulted tomb had been excavated by locals in Ormanova chukara north of the village of Levski in 1906 and is now partially preserved (site 245, fig. 4).

The inhabitance of the region in the Roman period (especially 3rd – 4th c. AD) is very dense and the settlements are located between 1 and 3 km away from each other (sites 231, 235, 237, 242, 318, 321, 327, 336 and 337; figs 1, 3). Two large concentrations of burial mounds are located next to two of the sites (231 and 318). One of them, located on a hill slope, possibly exceeds 70 mounds (fig. 5).

The medieval settlements (sites 231, 242?, 321?, 350, 351 and 352) are mainly concentrated on the river banks and show random distribution. The sites from the Bulgarian Revival period (231, 235, 242, 321, 337, 339 and 340) usually coincide with them or with Roman age settlements.

Kamen Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, kamenyb@abv.bg
Victoria Haleva, Sofia University "St Kliment Ohridski", victoria.haleva@gmail.com

№ 36. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ВЪЗДУШЕН ЕЛЕКТРОПРОВОД В ОБЛАСТ ПАЗАРДЖИК

Андрей Аладжов, Петър Първанов

Терените издирвания по трасето на „ВЛ 110 kv Грамада“ от стълб 78а до подстанция „Попинци“, обл. Пазарджик, се проведоха в периода 31.05 – 02.06.2023 г. от екип в състав: ръководител доц. д-р А. Аладжов (НАИМ – БАН) и заместник-ръководител гл. ас. д-р П. Първанов (НАИМ – БАН).

По трасето с дължина 9 км бяха обходени 44 стъпки.

Регистрирани са два археологически обекта, които попадат в зоната на стъпките по трасето на електропровода, от които едно късносредновековно селище и една надгробна могила (обр. 1). Предписаните мерки за тяхното опазване е наблюдение. Селището е ситуирано в денудационната равнина между Средна гора и тракийската низина. Могилата е разположена в хълмистите терени на южните склонове на Средна гора.

Обр. 1. Карта на регистрираните обекти по трасето на въздушен електропровод

Fig. 1. Map of the sites registered along the route of an overhead power line

Обект 1 (АИС АКБ № 10009681) е еднослойно средновековно селище в землището на с. Сбор. Разположено е на полегат склон с юг – югоизточно изложение в необработваем и обработваем терен (обр. 2). Заема площ от 25 дка. Археологическите материали (керамични фрагменти и кремъчни люспи) са пръснати неравномерно по цялата площ. Керамиката е силно обезличена от дългогодишната селскостопанска обработка на почвата. Фрагментите са със заличена повърхност и вследствие на това повечето от тях са трудно определими. Твърде ниската концентрация на археологически материали може да означава, че обходената от нас зона не принадлежи към същинската територия на селището. Има вероятност керамичните фрагменти да са пренесени тук от друго място. Едно от доказателствата за това ни предостави последвалото наблюдение при строителството на електропровода. В профилите на изкопите за основи на стълбовете никъде не регистрирахме културен пласт или каквито и да било следи от археологически структури. Затова не изключваме възможността по време на обработката на земята през Късното средновековие и Възраждането, археологическите материали да са попаднали в тази зона при наторяването на земите, предвидени за засяване със земеделски култури. Според откритата керамика обектът се датира в периода XV – XVIII в.

При издирванията регистрирахме една надгробна могила с неопределена хронология (част от АИС АКБ № 5100156). Могилата се намира в землището на с. Попинци. Размерите ѝ са – височина

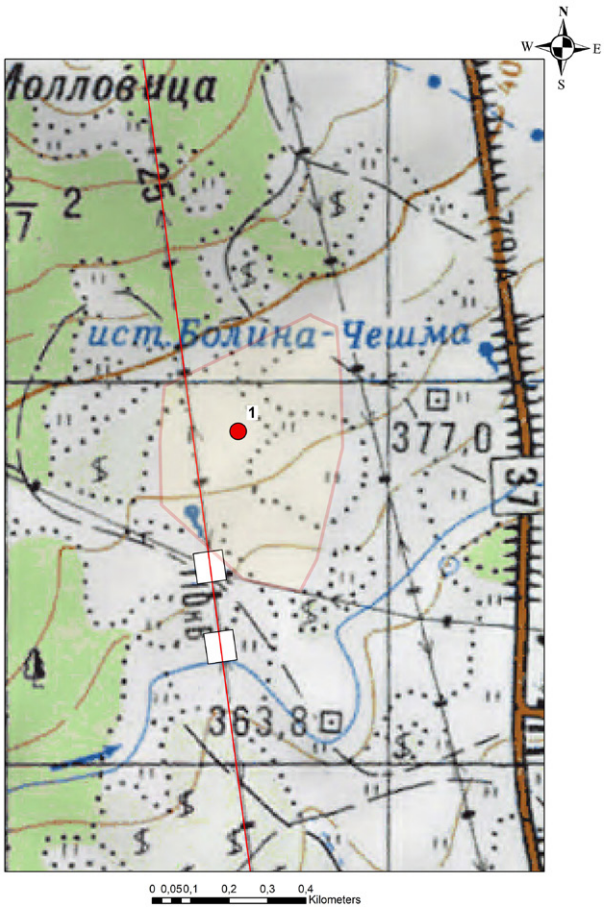

Обр. 2. Късносредновековно селище

Fig. 2. Late medieval settlement

2 – 3 м, диаметър 60 м. Разположена е върху висок хълмист склон със слаб наклон на изток в необработваеми площи – ливади и пасища. Насипът ѝ не е компрометиран от иманярски изкопи.

При последвалото наблюдение на строителните дейности, в изкопите за основи на стълбовете не открихме археологически структури или материали.

На 150 м югоизточно от могилата на топографската карта в мащаб 1:50 000 е отбелязана надгробна могила. В АИС АКБ е регистриран обект (АИС АКБ № 5100156), обозначен като могилен некропол. Разположен е от двете страни на електропровода. Вероятно двете могили са част от този некропол. Обектът е публикуван от Д. Цончев още през 1963 г. (Цончев 1963, 19).

Литература

Цончев 1963: Д. Цончев. Археологически паметници по южните склонове на Панагюрска Средна гора. София, 1963.

FIELD SURVEYS ALONG THE ROUTE OF AN OVERHEAD POWER LINE IN PAZARDZHIK DISTRICT

Andrey Aladzhov, Petar Parvanov

Summary

Field survey along the route of "AL 110 kv Gramada" from pillar 78a to substation "Popintsi", Pazardzhik district, were conducted between 31.05 and 02.06.2023 by a team consisting of Andrey Aladzhov and Petar Parvanov.

Forty-four spots where power poles will be erected were visited along the 9 km route. A total of two archaeological sites have been registered: one late medieval settlement and one burial mound (fig. 1).

The settlement (site 1) is situated between Sredna Gora and the Thracian lowland in the denudation plain on the land of Sbor village. It is situated on a slope with south-southeast exposure in uncultivated and cultivated terrain (fig. 2). It occupies an area of 2.5 ha. According to the pottery discovered, the site is single-layered and dates to the Late Middle Ages: from the 15th to the 18th c.

The mound (site 2) is located on the hilly terrains of the southern slopes of Sredna Gora in an uncultivated area, in the land of Popintsi village. Its dimensions are 2 – 3 m in height and 60 m in diameter. The chronology of the mound remains undefined.

Another burial mound was marked 150 m southeast of the mound on the topographic map at a scale of 1:50 000. A site marked as mound necropolis is present in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria". It is located on both sides of the powerline. Perhaps the two mounds are part of this necropolis.

Andrey Aladzhov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, alajov@gmail.com
Petar Parvanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, petar.parvanov@abv.bg

№ 37. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОДНО ОТКЛОНЕНИЕ И КРАНОВ ВЪЗЕЛ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЦАРИМИР, ОБЩ. СЪЕДИНЕНИЕ, ОБЛ. ПЛОВДИВ

Наталия Иванова, Галина Грозданова

В изпълнение на договор между „Булгартрансгаз“ ЕАД и НАИМ – БАН през месец май 2023 г. се проведоха теренни издирвания във връзка с реализацията на обект: „АГРС Граф Игнатиево, газопроводно отклонение и кранов възел“, ПИ 78171.75.1, землище на с. Царимир, общ. Съединение, обл. Пловдив. Отредената за инвестиционното намерение площ от 14,34 дка е разположена в равнинен терен, северозападно от авиобаза „Граф Игнатиево“ (обр. 1). Включва обработваеми и необработваеми участъци с различна степен на видимост. Издирванията се проведоха в неподходящ годишен сезон, когато вегетацията на различните диворастящи и култивирани растителни видове е в напреднала фаза. Така, възможността за наблюдение на терен беше силно ограничена, поради високата и гъста растителност в повече от 90 % от проучваната площ. На предвидената за инвестиционно намерение площ не са документирани археологически обекти и структури. Тя е освободена за строителство, но като предписание е посочено археологическо наблюдение по време на строителните дейности.

В района са регистрирани редица археологически обекти, различни като вид и хронология, резултат от издирвания проведени в средата на XX в. (Цончев 1950, 268 – 270; Цончев 1963, 70 – 73). С цел

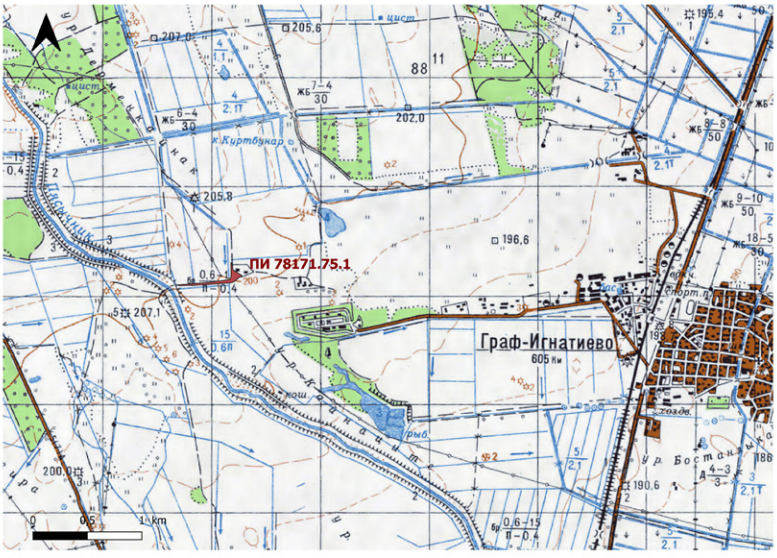

Обр. 1. Отредената за инвестиционното намерение площ, землище на с. Царимир, общ. Съединение, обл. Пловдив

Fig. 1. The investment area, Tsarimir village, Saedinenie municipality, Plovdiv district

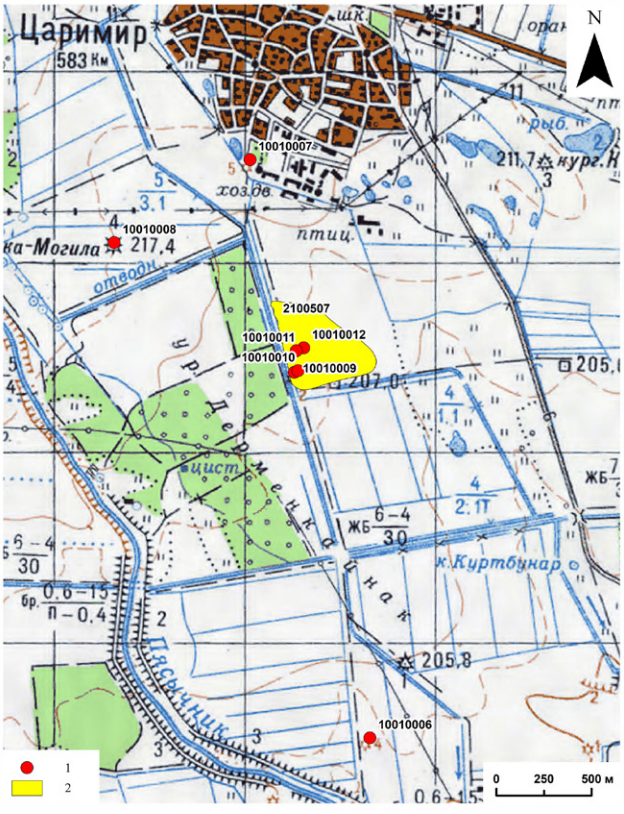

Обр. 2. Карта на новорегистрираните обекти и тези с актуализирана информация в АИС АКБ: 1 – могила; 2 – селище

Fig. 2. Map of the newly recorded sites and those with updated information in AIS AMB: 1 – mound; 2 – settlement

Обр. 3. Кашилска могила, поглед от изток

Fig. 3. Kashilska mound, view from the east

Обр. 4. Могилен некропол и селище в м. Адем, поглед от изток

Fig. 4. Mound necropolis and a settlement in the Adem locality, view from the east

актуализация на информацията за тях както и регистрирането на нови обекти в АИС АКБ, беше обходен терен между предвидената за инвестиционно намерение площ и с. Царимир, източно от р. Пясъчник с приблизителна площ 1033 дка. В резултат са регистрирани три надгробни могили, а информацията за един могилен некропол и един селищен обект е актуализирана (обр. 2).

Първата новорегистрирана могила (АИС АКБ № 10010006) присъства на топографска карта с мащаб 1:5000, отбелязана като Осенова могила. Висока е 4 м, с диаметър около 30 м и има полусферична форма. Теренът е гъсто обрасъл с дървета и храсти, което я прави недостъпна по време на издирванията. На карта с мащаб 1:5000 северно от Осенова могила, на разстояние 40 и 60 м, са отбелязани други две могили, вече разрушени.

Друга новорегистрирана могила (АИС АКБ № 10010007) е разположена в южната периферия на с. Царимир, непосредствено южно от южните гробища на селото. Тя е висока 5 м, с диаметър около 23 м и има конусовидна форма. Покрита е с ниска тревна растителност, а в центъра е документиран стар иманярски изкоп. Могилата е описана от Д. Цончев (Цончев 1963, 72), който споменава, че могилите в тази част на селото са пет, две от които унищожени. В една от унищожените могили през 1940 г. селяните са открили зидана с тухли гробница и малки керамични съдове с вероятна датировка в римската епоха. Посетена е и отбелязаната на топографска карта с мащаб 1:50 000 Кашилска могила (АИС АКБ № 10010008), разположена западно от с. Царимир (обр. 3). Тя е висока около 5 м, с диаметър около 50 м и има полусферична форма. Обрасла е гъсто с ниски дървета, акации, храсти и висока тревна растителност. В ЮЗ периферия и в центъра ѝ са регистрирани дълбоки иманярски изкопи.

По време на издирванията е актуализирана информацията за могилен некропол от 11 могили и селищен обект ЮЗ от него с датировка в римската епоха, разположени в м. Адем (АИС АКБ № 2100507) (Цончев 1950, 269; Цончев 1963, 73). Посетени са четири могили, разположени източно от черния път водещ в северна посока към с. Царимир (обр. 4). В терена между и около могилите е открита строителна и битова керамика от Античността, както и единични фрагменти от Късно средновековие и Възраждане. Фрагментите са в ниска концентрация, равномерно разпръснати, с малки размери и нехарактерни. В резултат на обхода са установени южната и източната граници на селищния обект, а северната и западната остават неопределени, поради растителната покривка, която не предоставя добра видимост на терен. Приблизителната площ на обекта е около 110 дка.

Литература

Цончев 1950: Д. Цончев. Археологически вести. Материали за археологическата карта на България. – Годишник на Народния археологически музей Пловдив, II, 1950, 265 – 272.

Цончев 1963: Д. Цончев. Археологически паметници по южните склонове на Панагюрска Средна гора. София, 1963.

FIELD SURVEYS ALONG THE ROUTE OF A GAS PIPELINE DEVIATION AND VALVE STATION IN THE LAND OF TSARIMIR VILLAGE, SAEDINENIE MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT

Nataliya Ivanova, Galina Grozdanova

Summary

The rescue field survey due to the construction of "AGRS Graf Ignatievo gas pipeline deviation and valve station" was carried out in May 2023 in fulfillment of a contract between Bulgartransgaz and NAIM – BAS. The investment area of 1.434 ha is situated in the lands of Tsarimir village, Saedinenie municipality, Plovdiv district (fig. 1). Field observation was severely limited due to the high and dense vegetation in more than 90 % of the survey area. No archaeological sites or structures were recorded in the investigated area and it was released for construction, but archaeological monitoring during construction activities is recommended.

The surrounding region is abundant in archaeological sites of various types and chronology, described by D. Tsonchev as a result of a field survey carried out in the middle of the 20th c. In order to update the information about them as well as to register new sites in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB), a territory between the investment area and the village of Tsarimir, east of the Pyasachnik River, was surveyed. Three burial mounds were recorded in AIS AMB (Nos 10010006; 10010007; 10010008) (fig. 2). Trenches made by looters were recorded on two of these, while one was inaccessible due to dense vegetation (fig. 3). The information about a mound necropolis and a settlement from the Roman period was updated (No. 2100507) (fig. 4). Four burial mounds part of the necropolis were visited, one of which was severely damaged by a machine. The discovered pottery sherds from the settlement surrounding the necropolis confirm its date to antiquity. In addition, pottery from the late medieval and Bulgarian Revival periods was discovered in a small quantity. The southern and eastern borders of the site were defined, while the northern and western ones remain uncertain due to the dense vegetation and, therefore, low visibility. The approximate area of the site is 11 ha.

Nataliya Ivanova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, nataliyaivanova02@gmail.com
Galina Grozdanova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, galina_grozdanova@mail.bg

№ 38. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ГАЗОПРОВОДНО ОТКЛОНЕНИЕ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. ГРАФ ИГНАТИЕВО, ОБЩ. МАРИЦА, С. ЯГОДОВО, ОБЩ. РОДОПИ, И ПЛОВДИВ, ОБЛ. ПЛОВДИВ

Галина Грозданова, Наталия Иванова, Вероника Генчева

Терените издирвания бяха организирани във връзка с изпълнението на проект „Пускова и приемна камера на газопроводно отклонение Пловдив DN 500 – Пуск – прием ТЕЦ Пловдив Север, Пуск DN 300 – Прием DN 300 ОЦ Пловдив Юг", в ПИ 17806.32.162, м. Пумпалица, с. Граф Игнатиево; ПИ 56784.9.10, м. Вампирови дупки, район Северен, гр. Пловдив, общ. Марица и ПИ 87240.11.67, м. Източен бейкър, с. Ягодово, общ. Родопи. Проведени бяха в периода 3 – 7.04.2023 г. (обр. 1).

Площадката, разположена в м. Източен бейкър, ПИ 87240.11.67, землище на с. Ягодово, общ. Родопи, попада в нива, Ю от главен път Е8. Тя е разположена върху обширната тераса, вероятно някога заливна, на десния бряг на р. Марица. Нивата е обработваема и осигури 100 % видимост в периода на провеждане на издирването. Открити бяха дребни фрагменти съвременна строителна керамика и никакъв археологически материал.

Поземлен имот с идентификатор 56784.9.10 в м. Вампирови дупки в район Северен на гр. Пловдив, също представлява обработваема земеделска земя – нива, засята с жито. Поради поникването на въпросната култура видимостта тук бе по-ниска, между 60 – 80 %, но достатъчно добра за целите на теренното издирване. Теренът е равнинен, с добра експозиция. Не бяха открити археологически материали и/или структури.

По-различна е ситуацията с ПИ 17806.32.162 в м. Пумпалица, в землището на с. Граф Игнатиево (обр. 2). Площта, отредена за целите на издирването също попада в нива, разположена сред обширно

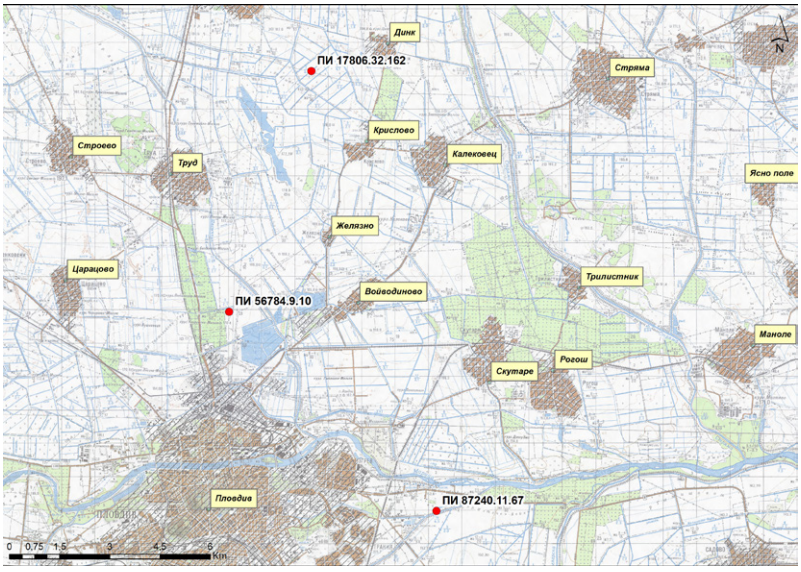

Обр. 1. Карта на площадките, предвидени за инвестиционни намерения

Fig. 1. Map of the platforms for investment intentions

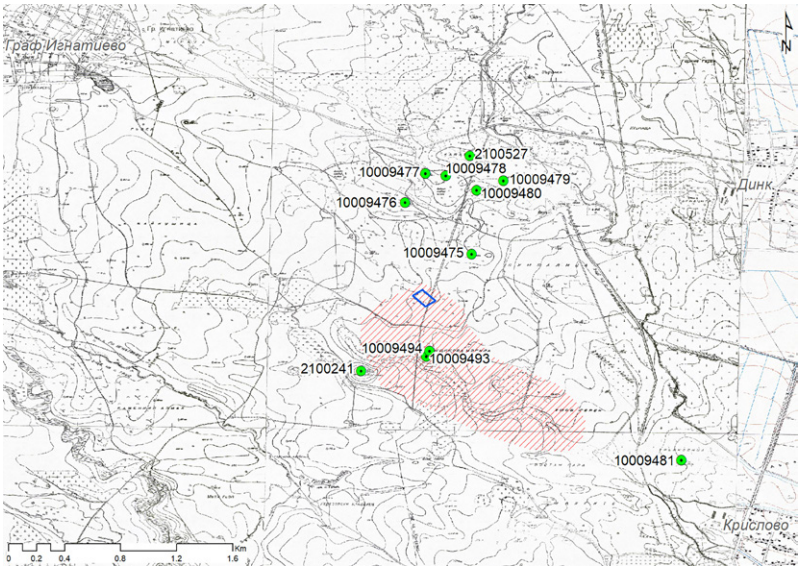

Обр. 2. Карта на регистрираните обекти около площадката в землището на с. Граф Игнатиево

Fig. 2. Map of the sites registered near the platform in the land of Graf Ignatievo village

поле от обработваеми земеделски земи, пресечено от напоителни канали. Теренът е равнинен. Нивата е засята с поникнало жито, което намалява видимостта – между 40 – 60 %. По цялата площ на площадката, както и в нивата, в която е разположена, се откриват археологически материали: битова и строителна керамика. Фрагментите са дребни, със загладени ръбове, вследствие денудационни процеси, но се срещат равномерно в границите на изследвания терен. Концентрацията им е средно висока. Наблюдава се повишаване на концентрацията в Ю посока към Камшикова могила и разположената в близост до нея надгробна могила. Картирането на керамиката очерта приблизителните ареали на значителен по размери обект със селищен характер, в рамките на който е разпространена римска керамика, характерна за периода III – IV в. Обектът е регистриран в АИС АКБ с № 10009494 (обр. 3). Площадката, обект на инвестиционно намерение, попада в СЗ периферия на този обект. Северно и южно от нея бяха документирани и регистрирани в АИС АКБ общо седем могили, вероятно част от един некропол, принадлежащ на селището (обр. 4.1). Техните регистрационни номера в системата са поредни съответно: 10009475 – 10009480 и 10009493, като последната попада в землището на с. Крислово. Допускаме, че към този голям некропол следва да се причисли и регистрираният плосък некропол (АИС АКБ № 2100527). Всички новорегистрирани могили са нарушени от иманярски дейности.

Единична могила с АИС АКБ № 10009481 бе документирана на около 500 м СЗ от последните постройки на с. Крислово. Актуализирани са регистрационните карти на два обекта, попадащи съответно в землището на с. Ягодово, м. Герена и на с. Граф Игнатиево – Камшикова могила (АИС АКБ № 2100734 и 2100241) (обр. 4.2).

В резултат на теренното издирване заключаваме, че въпросният поземлен имот в м. Пумпалица, с идентификатор 17806.32.162, попада в периферията на значителен по площ археологически обект, с предполагаем селищен характер, развиващ се в посока Ю/ЮИ. Обектът е полицентричен. Въз основа на наличния материал, той се отнася към късната римска епоха (III – IV в.). В тази връзка бяха предложени археологически проучвания, предшестващи инвестиционното намерение. За другите два ПИ (87240.11.67, землище на с. Ягодово, м. Източен бейкър и 56784.9.10 гр. Пловдив, общ. Марица, район Северен, м. Вампирови дупки), не бяха предвидени мерки за опазване при реализацията на инвестиционното намерение.

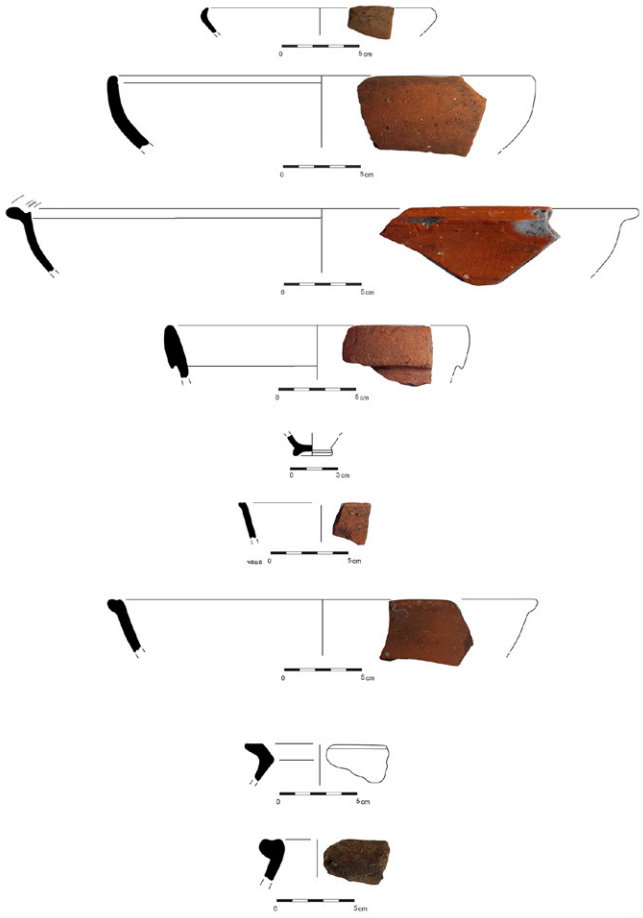

Обр. 3. Керамични фрагменти от обект с АИС АКБ № 10009494

Fig. 3. Pottery fragments from site with AIS AMB No. 10009494

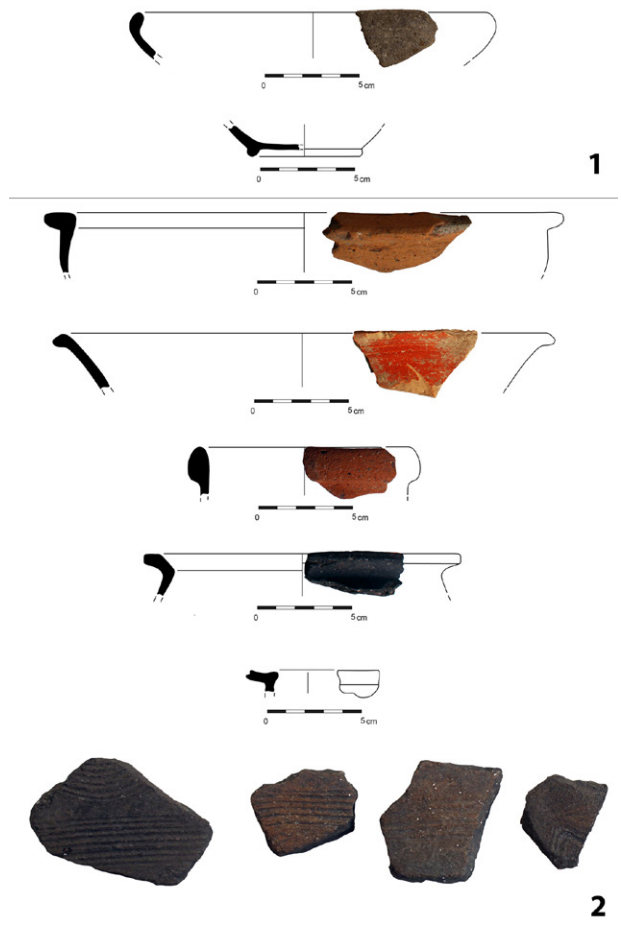

Обр. 4. Керамични фрагменти: 1 – могилен некропол; 2 – обект с АИС АКБ № 2100734

Fig. 4. Pottery fragments: 1 – mound necropolis; 2 – site with AIS AMB No. 2100734

FIELD SURVEYS RELATED TO A GAS PIPELINE DEVIATION IN THE LANDS OF GRAF IGNATIEVO VILLAGE, MARITSA MUNICIPALITY, YAGODOVO VILLAGE, RODOPI MUNICIPALITY, AND PLOVDIV, PLOVDIV DISTRICT

Galina Grozdanova, Nataliya Ivanova, Veronika Gencheva

Summary

The field survey was financed through a contract between Bulgartransgaz and NAIM – BAS, due to the necessity to extend the infrastructure in the area of the three gas platforms (fig. 1).

Two of the platforms situated in land plot with identifier 87240.11.67 in Iztochen Beykar locality, land plot with identifier 56784.9.10 in Vampirovi Dupki locality, the Northern district of Plovdiv, revealed no archaeological structures and finds.

The case with the third one, land plot with identifier 17806.32.162 in Pumpalitsa locality, was different (fig. 2). It lies in the middle of a vast field of cultivated agricultural land, crossed by irrigation canals. The terrain is flat. On the entire platform and the surrounding area scattered sherds of architectural ceramics and pottery have been found. The sherds are small, with smooth edges, as a result of denudation processes, but they are discovered evenly within the boundaries of the surveyed terrain. A large area S/SE of the platform is abundant in archaeological finds, dating to the Roman period (3rd – 4th c. AD). The site was registered in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB) under No. 10009494 (fig. 3). The studied platform lies in the NW periphery of this site. To the north and south of it a cluster of seven burial mounds was registered in AIS AMB (Nos 10009475 – 10009480; 10009493) that probably belong to the necropolis of the settlement (fig. 4.1). Another single mound, near the village of Krislovo was registered under No. 10009481.

During the field survey the information about two other sites in the lands of Yagodovo and Graf Ignatievo villages was updated (Nos 2100734 and 2100241 in AIS AMB) (fig. 4.2).

Galina Grozdanova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, galina_grozdanova@mail.bg
Nataliya Ivanova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, nataliyaivanova02@gmail.com
Veronika Gencheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, vmgencheva@gmail.com

№ 39. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ПЛОВДИВ И СЕЛАТА ПЪРВЕНЕЦ, МАРКОВО, БРАНИПОЛЕ И БЕЛАЩИЦА, ОБЩ. РОДОПИ, ОБЛ. ПЛОВДИВ

Елена Божинова, Петър Зидаров

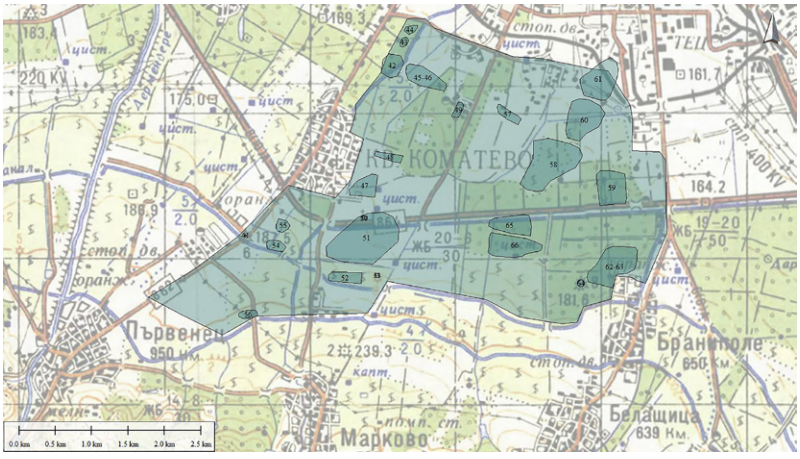

Обр. 1. Карта с местоположението на всички регистрирани обекти

Fig. 1. Map with location of all registered sites

Теренните издирвания са проведени от Регионален археологически музей – Пловдив в периода 30.10 – 11.11.2023 г., с финансиране от Министерство на културата. Екипът е с научен ръководител Е. Божинова – уредник в РАМ – Пловдив и зам.-ръководител П. Зидаров. В екипа участваха специалистите: доц. д-р К. Станев – КМНЦ – БАН, доц. д-р А. Николов – СУ „Св. Климент Охридски“, д-р Б. Тотев – археолог в РИМ – Добрич, Р. Златев – бакалавър по археология, С. Саватинов – магистър по археология, Б. Драганов – магистър по етнология и студент в магистърската програма по археология в ПУ „Паисий Хилендарски“, В. Кафеджиева и М. Василева – студенти в бакалавърската програма по археология в ПУ „Паисий Хилендарски“. Хронологията на античната керамика е определена от Ц. Славкова.

Проектът е част от дългосрочна програма за покриване на територията на регион Пловдив чрез пълни теренни обхождания, започнала през 2021 г. с издирване на археологически обекти в землищата на селата Оризари, Кадиево, Златитрап и частично на Брестовица, общ. Родопи и продължила през 2022 г. в землищата на гр. Пловдив, и селата Златитрап, Брестовица и Първенец. През 2023 г. е покрита територия с площ от около 14 кв. км в землищата на гр. Пловдив, с. Първенец, с. Марково, с. Браниполе и с. Белащица (обр. 1). В границите на тази територия остават непроучени отделни части с обща площ от около 3,5 кв. км, заети с вилни зони на гр. Пловдив (кв. Остромила), отделни постройки (фабрики, складове, ферми и др.) или пустеещи терени с висока растителност. През 2023 г. са регистрирани 23 археологически обекти (в полевата документация са заведени 26 обекта, № 42 – 67. След анализ на откритите артефакти и картния материал, някои от обектите са обединени. Седемнадесет обекта са нови за археологическата наука. От известните шест обекта, три бяха регистрирани за първи път в АИС АКБ. Един обект се отнася към близкото минало (XIX в.) и не е въведен в системата.

Методиката на проучване е тотално теренно обхождане. Теренът, обект на изследване, е изцяло равнинен, което определи избора да се работи с една група. Теренът се покрива цялостно, като обикновено се следват обособените парцели. Работи се в отделни полоси, чиято широчина зависи от разстоянието между отделните участници, определено от гъстотата на артефакти по повърхността. Всички членове на екипа (8 души) са подредени в редица на отстояние от 5 до 20 м един от друг

и следват в едно темпо зададената посока. В участъци, където теренът е пустеещ, се преминава разпръснато, като се търсят отделни петна с видимост, за да се установи евентуално наличие на археологически обекти. За теренното издирване са използвани топографски карти, сателитни снимки, GPS устройства, радиостанции и приложението за мобилни телефони Archeo Tracker. Последното позволи всички открити артефакти да бъдат маркирани с географски координати, въз основа на което бяха определени границите на регистрираните обекти, дисперсията на находки в археологическите обекти, както и картирани единични находки, които отразяват човешко присъствие извън границата на установените обекти.

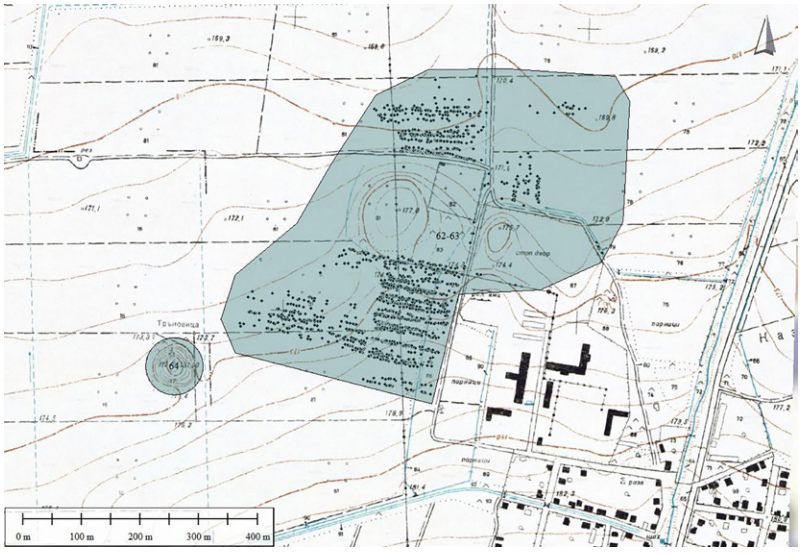

Обр. 2. Селищна могила „Св. св. Константин и Елена“ (обект 62/63), разпределение на керамичните фрагменти по повърхността, и надгробна могила (обект 64)

Fig. 2. Tell "Sts Constantine and Helena" (site 62/63), distribution of the ceramic fragments on the surface, and a burial mound (site 64)

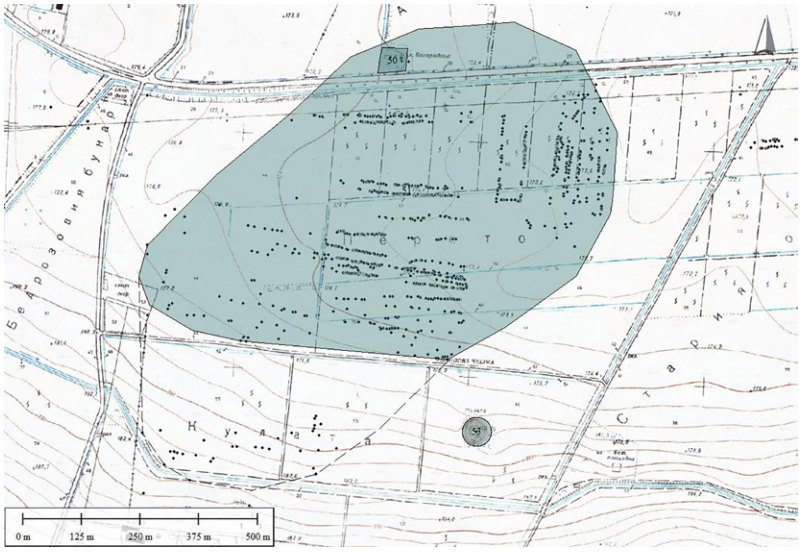

Обр. 3. Селищен обект в м. Перето (обект 51 – 52), разпределение на керамичните фрагменти по повърхността, базилика (обект 50) и надгробна могила (обект 53)

Fig. 3. Settlement site in the Pereto locality (sites 51 – 52), distribution of the ceramic fragments on the surface, basilica (site 50), and burial mound (site 53)

През 2023 г. са регистрирани 20 селищни обекта, вкл. една селищна могила, две надгробни могили и две култови постройки – базилики.

Повечето селищни обекти се отнасят към периода на Античността, II – VI в., освен един от османския период – Възраждане (обект 56) и два средновековни от втората половина на XII – началото на XIII в. (обект 54 и 58). При един от тях преобладава средновековната (обект 54), а при втори (обект 58) античната към средновековната керамика е в приблизително съотношение 50:50. На други четири обекта се откриват и единични фрагменти от праисторията (обект 59 и 45/56?), късната желязна епоха (обект 60), Ранното средновековие (обекти 45/56, 60 и 66). При два от античните обекти се откриват единични фрагменти от XII – XIII в. (обекти 44 и 51), а при единия средновековен обект (54) – такива от Античността.

Селищната могила „Св. Св. Константин и Елена“ (обект 62/63) е разположена СИ и непосредствено до с. Бранипоне, като върху нея днес се разполага гробищния парк и новопостроен параклис „Св. Архангел Михаил“ (обр. 2). Първоначалните размери на могилата са: вис. 4 – 5 м и диам. при основата до 250 м (Детев 1946), но поради постоянното обработване на повърхността ѝ, тя е значително стеснена от С и Ю, в последствие допълнително пресечена от стар път от с. Ново село за Пловдив. Около нея през Античността се развива голямо селище, от което произхождат надписи и оброчни плочки, а върху източната част на билото на могилата е проучена базиликална сграда от VI в. (Цончев 1948). В южното подножие на могилата се откриват и материали от късната елинистическа епоха, а в северната периферия – единични фрагменти от XII – XIII в. В не-

посредствена близост до обекта е надгробната могила Тръновица, проучена от екипа на Г. Китов през 1988 – 1991 г. Могилата е издигната през I в. и използвана вторично през IV в. (Китов 1992).

Високата концентрация на антични селищни обекти може да се обясни с трасето на акведукта, който преминава през тази територия. Водохващането е при ниските склонове при с. Марково и с. Белащица, от където той започва и следва в северна/северозападна посока към Филипопол (Кесякова 1985). Един от тези обекти (обект 51 – 52), разположен непосредствено при неговото трасе в м. Перето, е с много голяма площ – 507 дка и с данни за представителна архитектура (колони), оброчни плочки, каменен саркофаг (обр. 3). С него следва да се свърже и проучваната чрез разкопки базилика (обект 50), датирана в VI в. (Джамбов 1959). Надгробната могила Кулата (обект 53) е разположена близо до ЮЗ му периферия и подобно на Тръновица, вероятно е свързана с него.

Друго голямо антично селище (обект 66) е в голяма степен унищожено от индустриалната зона на Пловдив, а от могилният некропол от 47 могили, разположен около него и вероятно свързан с него, сочен от Д. Цончев като един от най-големите некрополи на Филипопол, заедно с голям могилен некропол (Цончев 1954; Цончев 1960), е останала единствено най-голямата могила, проучвана през последните години (Мерджанов, Драганова 2023).

Към периода на Средновековието се отнасят две селища (обекти 54 и 58), от които второто е обитавано и през периода на Античността и се простира върху голяма площ, почти 200 дка. Наблюдението, направено през предходните сезони за селищната система през Средновековието, се потвърждава и от новите резултати. Селищни обекти с голяма площ, разположени на относително равно разстояние един от друг, почти съответстващо на това на днешните населени места (села), са с относително дълъг период, от Античността IV – VI в., до Средновековието (от IX – X до начало на XIII в.) и следва да се разглеждат като основните селищни единици през Средновековието за тази територия.

Устойчива тенденция се наблюдава и по отношение на предримските периоди. Прави впечатление малкия брой обекти, регистрирани в обходения равнинен район. Праисторически материали се откриват единствено при двете селищни могили – Мечкюрската, при с. Златитрап (землище на с. Брестовица) и Св. Константин и Елена при с. Бранипоне (обект 62; Детев 1946), разположени на разстояние 8,76 км една от друга. През настоящия сезон липсват напълно обекти, датирани в бронзовата и желязната епоха, като единствено късния елинистически период е ограничено представен в югоизточната периферия на селищната могила при с. Бранипоне. В тази територия липсват и могилни некрополи, с изключение на споменатия при античното селище до гр. Пловдив и единичните изявени могили Тръновица и Кулата.

Литература

Детев 1946: П. Детев. Археологически вести. Селищна могила Св. Константин при Бранипоне. – Известия на Българския археологически институт, XV, 1946, 176 – 180.

Джамбов 1959: Х. Джамбов. Базиликата при Коматево, Пловдивско. – Годишник на Народния археологически музей Пловдив, III, 1959, 155 – 164.

Кесякова 1985: Е. Кесякова. Водоснабдяването на Филипопол през римската и късноантична епохи. – 100 години народен археологически музей Пловдив II, Юбилеен сборник. Пловдив, 1985, 114 – 126.

Китов 1992: Г. Китов. Могилата „Тръновица“ край Брани поле, Пловдивско – Археологически открития и разкопки през 1991 г. София, 1992, 55.

Мерджанов, Драганова 2023: Л. Мерджанов, М. Драганова. Надгробна могила „Голямата могила“ в кв. „Индустриална зона – юг“, Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Цончев 1948: Д. Цончев. Старото селище при Брани поле. – Годишник на Народния археологически музей Пловдив, I, 1948, 35 – 47.

Цончев 1954: Д. Цончев. Стари селища около Филипопол. – Годишник на музеите в Пловдивски окръг, 1954, 273 – 280.

Цончев 1960: Д. Цончев. Трако-римският некропол в югоизточния край на Филипопол. – Годишник на Народния археологически музей Пловдив, IV, 1960, 121 – 147.

FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF PLOVDIV AND PARVENETS, MARKOVO, BRANIPOLE, AND BELASHTITSA VILLAGES, RODOPI MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT

Elena Bozhinova, Petar Zidarov

Summary

During the survey, 26 archaeological sites were registered in the vicinity of Plovdiv (fig. 1), and 17 of them were previously unknown. The adopted research methodology includes visiting known archaeological sites and updating information on their characteristics, chronology, and current condition. When working on residential sites, including tell settlements, a methodology of systematic full coverage of the terrain through parallel transects is applied, the distance between them ranging between 2 – 10 m depending on the density of the artefacts found on the surface. The cell phone application ArcheoTracker helped to geotag all discovered artefacts on the surface, effectively illustrating the boundaries of the registered sites and the density of their dispersion when loaded in GIS applications.

The predominant type of sites identified in 2023 are settlements: 20 settlement sites were registered, including one settlement mound. There are also two burial mounds and two religious buildings – basilicas.

Most settlement sites date to the period of antiquity, between the 2nd and the 6th c., with the exception of one from the Ottoman period – the Bulgarian Revival period (site 56) and two medieval sites from the second half of the 12th – early 13th c. (sites 54 and 58). On one of them, medieval ceramics predominate (site 54), and on the second (site 58) the ratio of ancient to medieval ceramics is approximately 50:50. On four other sites, single fragments from prehistory (site 59 and 45/56?), the Late Iron Age (site 60) and the Early Middle Ages (sites 45/56, 60 and 66) were also found. On two of the ancient sites, single fragments from the 12th – 13th c. were found (sites 44 and 51), and on one medieval site (54) – several fragments from antiquity were discovered.

The Sts Constantine and Helena tell (site 62/63) is located northeast and immediately next to Branipole village, and today the cemetery park and a newly built chapel are situated upon it (fig. 2). A large settlement developed around it in antiquity, from which inscriptions and votive tablets originate, and a basilica building from the 6th c. was studied to the east of the top of the mound. Materials from the late Hellenistic era were also discovered at the southern foot of the mound, and in the northern periphery – single fragments from the 12th – 13th c.

The high concentration of ancient settlement sites can be explained by the route of the aqueduct that passes through this territory. One of these sites (site 51 – 52), located directly along its route in Pereto locality, has a very large area – 50.7 ha and remains of representative architecture (columns), votive tablets, stone sarcophagus have been reported (fig. 3). The basilica (site 50), which was excavated in the past and dated to the 6th c., should also be connected to it. The Kulata burial mound (site 53) is located near its SW periphery and is probably connected to it.

Elena Bozhinova, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, elena.bozhinova@gmail.com
Petar Zidarov, petar.zidarov@gmail.com

№ 40. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА БОГДАНИЦА, ОБЩ. САДОВО, КОНУШ, ИЗБЕГЛИИ, КОЗАНОВО, ГОРНОСЛАВ, ЗЛАТОВРЪХ И ТОПОЛОВО, ОБЩ. АСЕНОВГРАД, ОБЛ. ПЛОВДИВ

Чавдар Кирилов

Терените издирвания са част от експедиция „Конуш 2023“. Те са реализирани в периода 11 – 29.10.2023 г. под ръководството на д-р Ч. Кирилов (СУ „Св. Климент Охридски“). Членове на екипа са: д-р Е. Пенчева (СУ „Св. Климент Охридски“), магистър-археолог А. Агре, бакалаврите по археология Н. Стоилова и Б. Великов, както и студентът от бакалавърската програма по археология на СУ „Св. Климент Охридски“ Т. Костов. Консултант по праисторически въпроси и материали е д-р Н. Тодорова (СУ „Св. Климент Охридски“). Обходените територии и археологически обекти са описани по-долу в текста.

Обр. 1. Османски Конуш. Геофизични проучвания през 2019 – 2020 г. и въздушна снимка на м. Хантърла

Fig. 1. Ottoman Konush: geophysical surveys conducted in 2019 – 2020 and an aerial photograph of the Hantarla locality

Османски град Конуш в м. Хантърла, с. Богданица (АИС АКБ № 10006825). Извършихме тотално теренно обхождане на нива с площ 50 дка. Събрахме значително количество археологически материали, най-вече от османската епоха. Другите находки са много оскъдни. Обходеното пространство може да се счита за интегрална част от обекта, известен като „Османски град Конуш“. Общата му площ вече възлиза на около 15 хектара (обр. 1).

Обитаването на десния бряг на реката започва едновременно с това на западния. Най-ранната собствено османска керамична група – т. нар. милетска керамика – е достатъчно добре представена и тук. Напълно отсъства обаче групата, която се свързва с късното производство на керамичния център в Димотика. Много малкото количество порцелан и фрагменти от лули са допълнително указание, че животът на десния бряг прекъсва или изтлява порано, отколкото на западния. С увереност може да се каже, че XIX в. не е представен на източния бряг, а краят може и да е настъпил малко по-рано.

Битова керамика има в цялото обходено пространство с изключение на най-северната му част. Интересно е разпределението на строителната керамика. Огромната част от нея произхожда от участък в централната южна част на обходеното пространство (обр. 2). Многобройните фрагменти от тухли с полепнал по тях хоросан в комбинация със значителното количество камъни, говорят че тук се е разполагала монументална постройка с каменно-тухлен градеж. Оттук произхождат и множество фрагментирани керемиди без полепнал хоросан, които са служили за покритие.

Името на местността е Хантърла, т. е. буквално „нивата на/с хана“. Това обяснява характера и функцията на монументалната постройка. Може би това е същият онзи Конушки кервансарай, който е известен от писмени извори от османско време.

Керемидите се откриват не толкова в очертанията на петното, колкото в участък непосредствено на югоизток от него. В същия този ареал попада и по-голямата част от фрагментираната битова керамика. Може да се предположи, че е възможно в непосредствена близост до монументалната сграда, може би дори буквално долепена до нея, да е имало постройка (или комплекс от постройки) с не толкова монументален градеж, но с керемидено покритие, които да са имали стопански функции.

В състояние сме да хвърлим известна светлина върху хронологията на сградата. От този участък не произхожда нито един фрагмент от т. нар. Милетска керамика, и това вероятно не е случайно. Ако се вярва на писмените извори, монументалното строителство в Конуш, в това число и издигането на кервансарая, не би следвало да се датира преди третата четвърт на XV в. и липсата на въпросната керамична група като че ли кореспондира добре с тези данни.

Конушка селищна могила (АИС АКБ № 5200077). Намира се на границата между землищата на селата Конуш и Избеглии. Към края на тазгодишната кампания се откри възможността да направим някои наблюдения, макар и в кратки срокове. Позиционирахме събрания материал според полигони, обхващащи както могилата, така и пространство около нея с площ от около 100 дка. Количеството на събрания археологически материал е значително (обр. 3).

Материалите от самата селищна могила принадлежат на ранния и на късния халколит, както и на РБЕ. Керамиката от полигони 2, 3 и 4 (на югозапад и юг от могилата) е основно от късния нео-

лит и ранния халколит. В полигон 4, от който произхождат най-малко материали и който маркира края на обитаването в югоизточна посока, има най-вече късноеолитна керамика. Сходна е картината и в полигони 6 и 7 (на изток от могилата). В полигон 5, разположен непосредствено на югоизток от самата могила, има известно количество късноеолитни и къснохалколитни фрагменти, и много материали от РБЕ.

Стана ясно, че тук има праисторическо селище със значителна площ поне 100 дка, от които 80 са обилно наситени с археологически материал и представляват същинското обитаемо пространство. Обитаването започва през късния неолит и трае до края на РБЕ. Малобройните материали от КЖЕ не дават възможност да се твърди категорично, че тук има селище от това време.

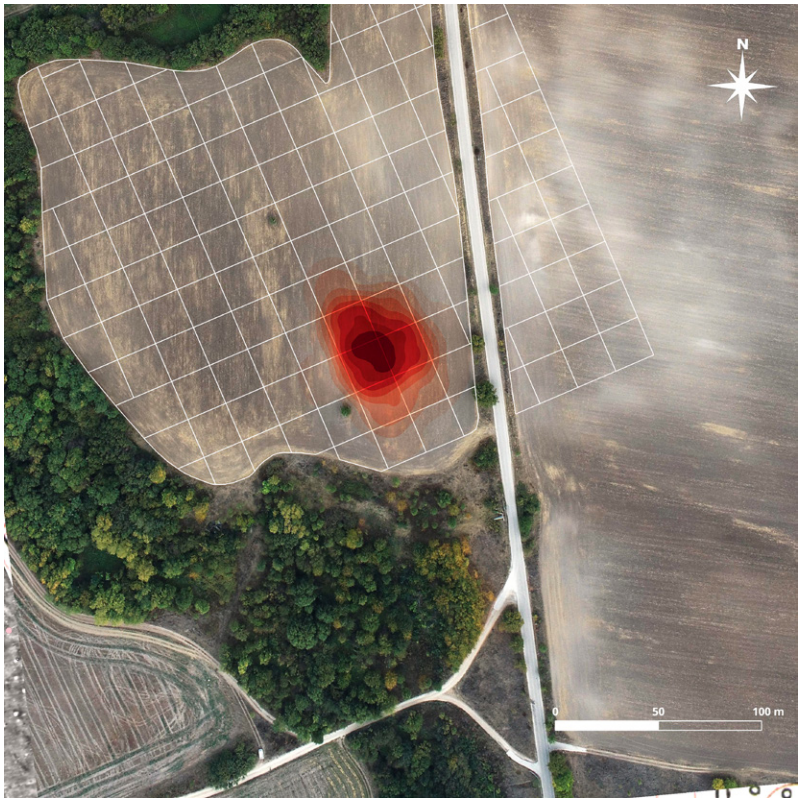

Обр. 2. План-квадратна мрежа на обходеното пространство и топлинна карта на разпределението на фрагментите от тухли в м. Хантърла

Fig. 2. Grid of the surveyed area and heatmap of the distribution of brick fragments in the Hantarla locality

През късния неолит и през ранния халколит тук съществува значително открито селище, което през късния халколит и през РБЕ смалява границите си и се ограничава в рамките на селищната могила, и в малък участък непосредствено на изток от нея.

Непосредствено на югозапад от подножието на селищната могила имаше участък с ширина от десетина метра, в който липсваха каквито и да било археологически материали. Може да се допусне евентуалното съществуване на ров на това място.

Неолитно селище в м. Бунарчето, с. Козаново (АИС АКБ № 5200045). Обектът се намира западно от с. Козаново, на равен терен с лек наклон на юг – югозапад, който в момента превишава с не повече от 2 м в най-високата си част.

Проучването бе предхождано от проектиране на план-квадратна мрежа със страна на квадратите 20 м. Тя служеше за пространствено позициониране на събрания материал в рамките на обходеното пространство. Количеството на събраните материали е значително. Те очертават пространство с приблизителна форма на сегмент от кръг с размери 110 м (в посока северозапад – югоизток) и 70 м (в посока североизток – югозапад).

Като се има предвид, че североизточната част на обекта е унищожена от напоителен канал и съпътстващ го черен път, може да се предположи, че в оригиналния си вид обектът е имал приблизително кръгла форма с диаметър около 110 м. От един момент насетне в северозападна, югозападна и югоизточна посока количеството на археологическия материал спада драстично до степен на пълно изчезване, и се очертава доста компактно обитаемо пространство с ясни, резки граници (обр. 4).

Селищният характер на обекта е несъмнен. На места концентрации на мазилки и камъни индикират местата на отделни жилища или домакинства. Археологическият материал е хомогенен и чертае кратки времеви граници (период Караново III). Някои характеристики на керамиката (фрагменти с доста светла, както и с червеноангобирана повърхност) евентуално насочват към дори малко по-ранна дата. Редки фрагменти от началните фази на КЖЕ и от края на османската епоха подсказват за някакъв вид човешко присъствие на това място през въпросните периоди, но не и за обитаване.

Средновековно и османско селище в м. Палихор, с. Горнослав (АИС АКБ № 5200068). Топонимът подсказва наличието на старо селище. На това място през 1961 г. е открита колективна находка

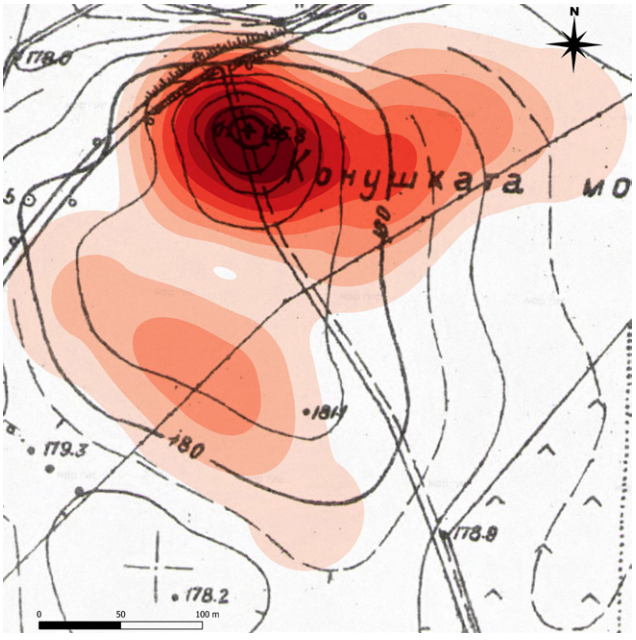

Обр. 3. Конушка селищна могила, топлинна карта на разпределението на керамиката

Fig. 3. Tell Konush, heatmap of ceramic distribution.

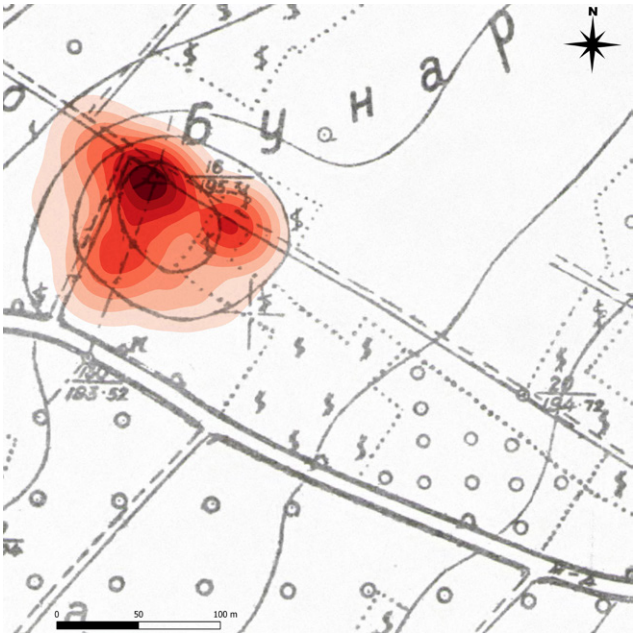

Обр. 4. Неолитно селище в м. Бунарчето, с. Козаново, топлинна карта на разпределението на керамиката

Fig. 4. Neolithic settlement in the Bunarcheto locality, village of Kozanovo, heatmap of ceramic distribution

от златни монети, сечени между 80-те г. на XI в. и 80-те г. на XII в. Обектът има регистрационна карта в АИС АКБ с № 5200068, но данните за него са оскъдни, а хронологическата му атрибуция до голяма степен е обвързана с въпросното съкровище.

Мястото представлява тераса с площ около 50 дка, чийто наклон е много по-слаб от този на планинския склон над и под нея. Това, както и наличието на близки водоизточници, я прави подходяща за обитаване. Мястото беше гъсто обрасло отчасти с гора, храсти и високи многогодишни треви и бурени. В миналото е било допълнително терасирано. Именно шкарповете на тези изкуствени тераси, както и понякога дълбоки ерозионни оврази позволяват да се надникне „в дълбочина". Разкрива се културен пласт с различна дебелина, от който съумяхме да съберем известно количество фрагментирана керамика – най-вече битова, но и строителна. Диагностичните фрагменти произхождат както от средновизантийската епоха, така и от османско време.

Селища от желязната епоха и Средновековието, м. До Винпром, с. Златовръх. Обходеният участък заема площ 40 дка южно от пътя Асеновград – Първомай и западно от разклона за с. Златовръх. Намира се на самия десен бряг на р. Сушица, южно от проучения по недеструктивен път през 2022 г. участък от обекта в м. Асарлъка. Обхождането показа насищане на цялата площ с материали, синхронни с тези от северната страна на пътя Асеновград – Първомай: от ранната и късната желязна епоха, както и от средновизантийския период. Резултатите от тази година свидетелстват недвусмислено, че въпросният участък е неразделна част от големите селища в м. Асарлъка, съществували през съответно I хил. пр. Хр. и Средновековието. Регистрирани са в АИС АКБ с № 5200026 и 10009048.

Местност Новото село, с. Тополово. Намира се на 2,9 км северно от центъра на селото, между реките Сушица и Чинардере. Интересът към мястото бе провокиран наличието на няколко села в рамките на нахия Конуш, които съгласно османските регистри носят име (основно или съставно) Новасил. Топонимът „Новото село" се среща върху всички детайлни карти на района от (поне) 1933 г. насам. В ареала, който съответства на споменатия топоним, обходихме (при разстояние между обхождащите 20 м) площ от около 900 дка с отлична видимост, но не открихме никакви археологически материали.

Местност Кайнаците, с. Тополово. На изток от м. Новото село на карти от XX в. личи струпване от няколко могили с височина между 1 и 5 м, оформящи редица в посока север – юг. Посетихме ги и установихме, че по-високите от тях все още са на мястото си (повечето гъсто обрасли с дървета и храсти), докато тези с височина около 1 м вече са практически изличени. Първите са обособени като

самостоятелни кадастрални парцели, собственост общинска частна, статут „природна забележителност“. Основната задача обаче бе да направим опит да установим евентуалното наличие на селище, свързано с тях. За целта направихме щателен оглед на м. Кайнаците, разположена между редицата от могили и левия бряг на рекичката Чинардере. Видимостта на терена, който бе зает най-вече от неразоравани от дълги години ливади, бе практически нулева. Не успяхме да установим наличието на каквито и да било археологически материали и структури.

FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF BOGDANITSA VILLAGE, SADOVO MUNICIPALITY, AND KONUSH, IZBEGLII, KOZANOVO, GORNOSLAV, ZLATOVRAH, AND TOPOLOVO VILLAGES, ASENOVGRAD MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT

Chavdar Kirilov

Summary

The 2023 field surveys (11 – 29.10) focused on several archaeological locations in the Konush region, yielding new data on settlement dynamics from prehistory to the Ottoman period. At the site of Ottoman Konush (Hantarla locality near the village of Bogdanitsa) a full surface survey of 5 ha produced abundant material, mostly Ottoman. The area can now be considered an integral part of the settlement known as “Ottoman Konush”, whose total size reaches ca. 15 ha (fig. 1). Occupation on the river’s eastern bank began at the same time as on the western bank. Early Ottoman “Miletus ware” is well represented, but late Dimotika ceramics are absent, and the scarcity of porcelain and pipe fragments indicates that life here ended earlier than on the western side, certainly before the 19th c. Concentrations of building materials – brick with mortar, stones, and numerous roof tiles – show that a monumental stone-and-brick building once stood in the southern central sector (fig. 2). The toponym Hantırla (“the fields of the han”) suggests it was likely a caravanserai known from Ottoman written sources. Adjacent areas with abundant domestic pottery and roof tiles probably hosted subsidiary service structures. The absence of Miletus ware in this zone supports a 15th-century date for its construction, in line with documentary evidence.

At the Konush tell, on the border between Konush and Izbeglii villages, materials were mapped across polygons covering c. 10 ha. The tell itself yielded Early and Late Chalcolithic and EBA pottery. Surrounding zones produced mainly Late Neolithic and Early Chalcolithic ceramics, showing that a large prehistoric settlement of at least 10 ha existed here (fig. 3). About 8 ha were densely inhabited. Occupation began in the Late Neolithic, contracted during the Late Chalcolithic, and by the EBA was limited largely to the tell and its immediate eastern surroundings. An empty strip southwest of the tell may indicate a former ditch.

At Bunarcheto locality (Kozanovo village), a Neolithic settlement was surveyed using a 20 m grid. A compact, sharply bounded habitation area of roughly circular plan (ca. 110 m diameter) was identified (fig. 4). Concentrations of daub and stones mark household structures. The material is homogeneous and dates mainly to Karanovo III, with slight indications of earlier horizons.

At Palihor locality (Gornoslav village), a terrace of about 5 ha produced medieval and Ottoman pottery. Natural erosion and artificial terraces exposed cultural layers. Diagnostic sherds confirm both Middle Byzantine and Ottoman occupation, supporting the identification of a medieval settlement, consistent with the nearby hoard of 11th – 12th-century gold coins.

Near Zlatovrah village (Do Vinprom locality), a survey south of the Asenovgrad – Parvomay road revealed materials from the Early and Late Iron Age and the middle Byzantine period. These results show that this zone formed a continuous part of the large settlements documented earlier at Asarlaka.

At Novoto selo locality (Topolovo village), despite excellent visibility over 90 ha, no archaeological material was found, suggesting that the toponym does not correspond to a historical settlement. Finally, at Kaynatsite locality (Topolovo village), several surviving mounds were inspected, but dense vegetation and poor visibility prevented identification of associated settlement traces.

Chavdar Kirilov, Sofia University “St Kliment Ohridski”, ckirilov@uni-sofia.bg

№ 41. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. БЕЛОЗЕМ, ОБЩ. РАКОВСКИ, ОБЛ. ПЛОВДИВ

Елена Божинова, Петър Зидаров

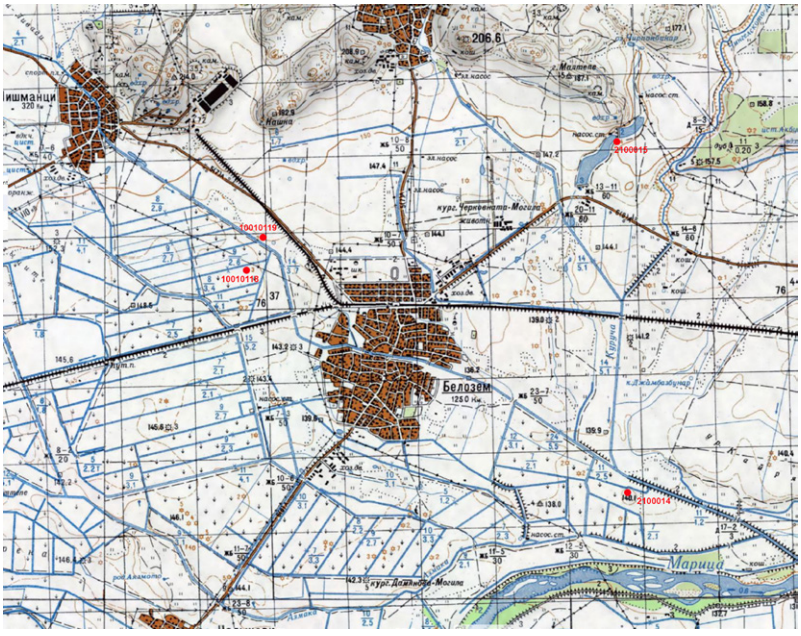

Обр. 1. Местоположение на селищните могили Татар мезар (АИС АКБ № 10010118), Телки тепе (АИС АКБ № 2100015) и Асарлъка (АИС АКБ № 2100016) и неукрепеното селище в м. Чонкова могила (АИС АКБ № 10010119)

Fig. 1. Location of the tells Tatar Mezar (AIS AMB No. 10010118), Telki Tepe (AIS AMB No. 2100015) and Asarlaka (AIS AMB No. 2100016), and of the unenclosed settlement in the Chonkova Mogila locality (AIS AMB No. 10010119)

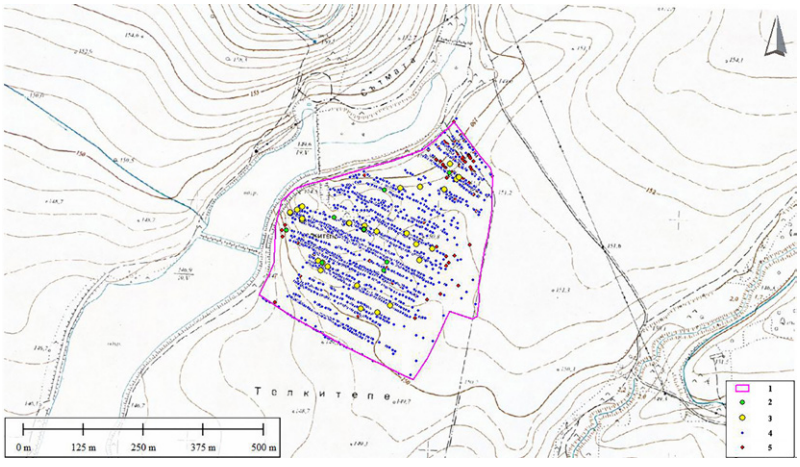

Обр. 2. Селищна могила Телки тепе с разпределение на артефактите по повърхността: 1 – проучена територия; 2 – находки; 3 – кремъци; 4 – керамика, изработена на ръка; 5 – керамика, изработена на колело

Fig. 2. Tell Telki Tepe with distribution of the artefacts on the surface: 1 – surveyed area; 2 – finds; 3 – flint artefacts; 4 – hand-built pottery; 5 – wheel thrown pottery

Теренните издирвания са проведени от Регионален археологически музей – Пловдив в периода 14.12.2023 г. – 31.01.2024 г., с финансовата подкрепа на Министерство на културата. Екипът е с научен ръководител Е. Божинова – уредник в РАМ – Пловдив и зам.-ръководител П. Зидаров. В екипа участваха специалистите: доц. д-р К. Станев – КМНЦ – БАН, Т. Тодоров – магистър по археология в ПУ „Паисий Хилендарски“, В. Кафеджиева и М. Василева – студенти в бакалавърската програма по археология в ПУ „Паисий Хилендарски“.

Методиката на проучване включва посещение на археологически обекти в района на Белозем (обр. 1) и актуализиране на информацията за вида, хронологията и сегашното им състояние. В хода на работата се посещават и регистрират всички видими археологически обекти и други, към които ни насочиха местни информатори. При работа на селищни обекти, вкл. селищни могили, се прилага методика на систематично пълно покриване на терена чрез паралелни трансекти, като разстоянието между тях се определя от гъстотата на откриваните на повърхността артефакти, между 2 и 10 м. За теренното издирване са използвани топографски карти, сателитни снимки, GPS устройства, радиостанции и приложението за мобилни телефони ArcheoTracker. Последното позволи всички открити артефакти да бъдат маркирани с географски координати, въз основа на което бяха определени границите на регистрираните обекти и гъстотата на дисперсията на находки на повърхността им.

Настоящият отчет представя резултатите от проучването в два работни дни (до 31.12.2023 г.). Акту-

ализирана е информацията за една селищна могила – Телки тепе – и са регистрирани два нови обекта – селищна могила в м. Татар мезар и антично и средновековно селище в м. Чонкова могила. Последните два обекта са посетени по инициатива на Т. Тодоров, член на екипа и председател на управителния съвет на Сдружение с нестопанска цел Паремболе, чиято дейност е насочена към проучването, опазването и популяризирането на археологическото наследство в този район.

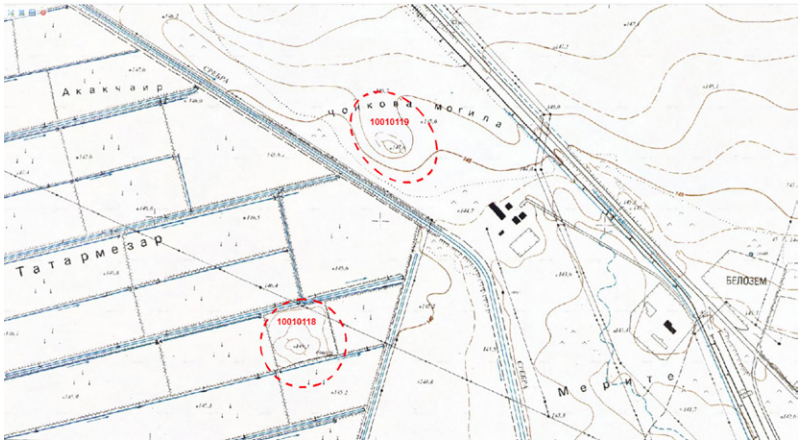

Обр. 3. Местоположение на селищната могила в м. Татар мезар (АИС АКБ № 10010118) и неукрепеното селище в м. Чонкова могила (АИС АКБ № 10010119)

Fig. 3. Location of the tell in the Tatar Mezar locality (AIS AMB No. 10010118) and the unenclosed settlement in the Chonkova Mogila locality (AIS AMB No. 10010119)

Селищната могила Телки тепе е известна единствено от кратко съобщение в регионалната преса (Детев 1974). Разполага се на брега на днешния микроязовир „Бездънната яма“, при направата на който е унищожена цялата северна и западна периферия на могилата. Могилата е много разлата, с височина около 3,50 – 4 м и диаметър 220 м (обр. 2). Около нея регистрирахме голям сателитен обект, с размери около 500 × 500 м. Той се обособява чрез висока концентрация на фрагменти битова керамика, по-малко късове мазилки и като изключение – фрагменти антична строителна керамика. Концентрацията на артефакти е най-висока върху видимата позитивна форма на селищната могила и постепенно намалява към периферията на обекта. Установява се хоризонтална стратиграфия: в северната част, северно от периферията на могилата откритите материали се отнасят към КЖЕ и малка част – към праисторически период, докато в цялата останала част преобладават тези от ранния халколит, с единични фрагменти от КЖЕ и Античността. По-висока концентрация на керамика, работена на грънчарско колело, се наблюдава и в ивица по самата източна периферия на обекта. Материалите от праисторията датират предимно в ранния халколит. Керамиката от КЖЕ се отличава с висок процент ниски столчета и светлосивия цвят на глината, подсказва възможно производство в класическия или ранен елинистически период.

Новорегистрираната селищна могила в м. Татар мезар се разполага на северозапад от с. Белозем и на 5,9 км югозападно от могилата Телки тепе (обр. 3). Височината ѝ е около 3 м, диаметърът – около 150 м. Попада в обработваеми терени, които в момента на посещението са заети с неожъната царевица, като видимостта е почти нулева. От юг и север на могилата са прокарани водонапоителни канали за оризища, като в южната част се откриват керамични фрагменти, включително почти цяла късносредновековна каничка. Събраната битова керамика датира в ранния халколит и късната желязна епоха. Високата растителност не позволява да се определят нито границите на обекта, нито големината на сателитния обект около селищната могила.

На около 500 м североизточно от селищната могила, в м. Чонкова могила има естествено ниско възвишение, подобно на могила, върху което е регистриран неукрепен селищен обект (обр. 3). Регистрира се ниска концентрация на битова и строителна керамика, която датира в периодите на Античността и Средновековието (XI – XIII в.).

Работата по проекта продължи в началните месеци на 2024 г. с друго разрешение, като резултатите ще бъдат представени на съответните годишни отчети.

Литература

Детев 1974: П. Детев. Новооткрито праисторическо селище край с. Белозем. – в. „Отечествен глас“, 24.12.1974 г.

FIELD SURVEYS IN THE LAND OF BELOZEM VILLAGE, RAKOVSKI MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT

Elena Bozhinova, Petar Zidarov

Summary

During the fieldwork we visited three archaeological sites in the vicinity of Belozem (fig. 1). The adopted research methodology includes visiting known archaeological sites and updating information on their characteristics, chronology, and current condition. When working on residential sites, including tells, a systematic syrvey of the terrain through parallel transects is applied, the distance between them ranging between 2 – 10 m depending on the density of the artefacts found on the surface. The mobile application ArcheoTracker helped to geotag all discovered artefacts on the surface, effectively illustrating the boundaries of the registered sites and the density of their dispersion when loaded in GIS applications. All visited sites were recorded in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB).

The Telki Tepe tell is located on the bank of the "Bottomless Pit" micro-dam, the construction of which destroyed the entire northern and western periphery of the mound (fig. 2). It is very wide, with a height of about 3.50 – 4 m and a diameter of 220 m. The dominant ceramic material on its surface dates to the early Chalcolithic, with single fragments from the Late Iron Age and the Roman period. North of it, we registered a large flat site, measuring about 500 × 500 m. It is characterized by a high concentration of fragments of household ceramics, fewer pieces of wall plaster and, as an exception, fragments of ancient architectural ceramics. The pottery from LIA is characterized by a high percentage of low stools and a light grey clay, suggesting possible occupation during the Classical or early Hellenistic period.

The newly registered tell site in Tatar Mezar locality has a height of about 3 m and a diameter of about 150 m (fig. 3). It is located in arable land, where visibility was almost zero. The collected pottery dates to the Early Chalcolithic and Late Iron Age, supplemented by an almost complete late medieval (12th c.) jug. Chonkova Mogila is a low natural hill (fig. 3) where we identified a flat settlement site with a very low concentration of domestic and architectural ceramics dating to Roman antiquity and the Middle Ages (12th – 13th c.). It is envisioned to continue the fieldwork on the project in 2024.

Elena Bozhinova, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, elena.bozhinova@gmail.com
Petar Zidarov, petar.zidarov@gmail.com

№ 42. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧНА ЦЕНТРАЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ВИДЕН, ОБЩ. ПАВЕЛ БАНЯ, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА

Ангел Григоров, Меглена Първин

Във връзка с инвестиционно намерение за изграждането на фотоволтаична централа в ПИ с идентификатори 10956.21.517 и 10954.82.522, землище на с. Виден, общ. Павел баня, обл. Стара Загора, в периода 04 – 10.12.2023 г. се проведоха теренни издирвания на тази територия. Екипът е с ръководител А. Григоров (докторант в НАИМ – БАН), заместник-ръководител М. Първин (уредник в ИМ „Искра" – Казанлък), ГИС специалист В. Генчева (докторант в НАИМ – БАН) и С. Марчовски (археолог).

Площта е с размери 1,1 кв. км. Разделена е на две: северно и южно от р. Тунджа. Намира се северно от с. Виден (обр. 1). Теренът е зает предимно от пасища и ливади с нулева видимост. На места е обрасъл с тръни, храсти и дървета. Тук някога се е намирало с. Карагитли (старото с. Виден), което, при построяването на язовир Копринка, е преместено на сегашното си местоположение, а старото е било залято от водите му. Голяма част от площта (северната половина) е ограничена и оградена със землени диги, за изграждането на рибарници. Цялата площ (особено южната половина) е осеяна с останки и следи от това старо селище. В центъра ѝ продължава да се издига старата черква на селото – „Св. Атанасий", построена през 1851 – 1856 г. (обр. 1).

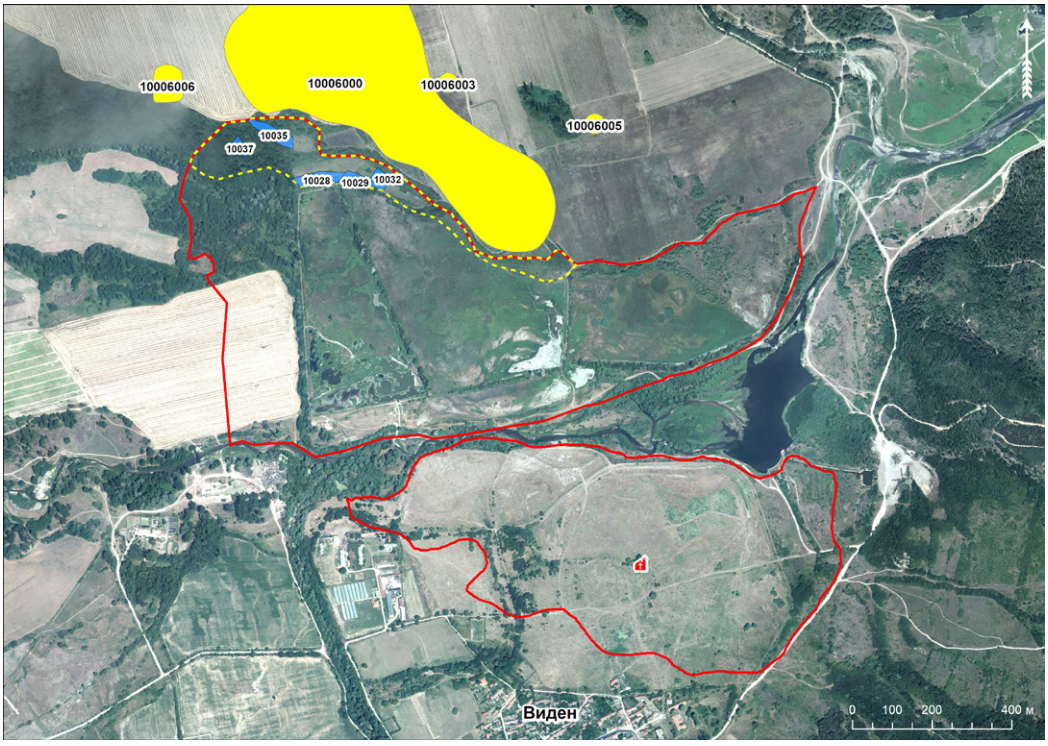

Обр. 1. Карта с местоположението на територията с инвестиционни намерения (червени граници) и ситуацията около нея: обекти, регистрирани през 2018 (жълто), черквата на с. Виден (старото Карагитли) „Св. Атанасий" (червения символ за черква), полигоните, в които е открит археологически материал (синьо) и границите предвидени за засилено археологическо наблюдение по време на изкопните дейности (жълт пунктир)

Fig. 1. Map showing the location of the designated investment area (outlined in red) and its surroundings: archaeological sites registered in 2018 (in yellow); the old church of the village of Viden (formerly Karagitly), dedicated to St Athanasius (marked with a red church symbol); polygons where archaeological artefacts were found (in blue); and the boundaries designated for intensified archaeological monitoring during excavation works (in yellow dashed lines).

Северно от река Тунджа, почти цялата територия, е била заета от бивши рибарници, които сега са пресъхнали и представляват мочурища и блата, обрасли с гъста и висока тръстика. Малка част от територията, която не представлява това, е гъста гора или пасище с гъсти храсти (основно източната и северозападната периферия). Подходящи за обхождане и с добра видимост, бяха само нивите в западната периферия на площта и няколко сред гората, в северната периферия. Вземайки под внимание тези фактори, в площта не са регистрирани археологически обекти. Трябва да се подчертае обаче, близостта на редица такива, регистрирани през 2018 г. (обр. 1). Такъв е обект с АИС АКБ № 10006000. Неговите южни граници се допират до северните на територията с инвестиционни намерения. Въпреки, че не бяха регистрирани нови археологически структури, в полигони 10028, 10029, 10032, 10035 и 10037 (обр. 1) са открити фрагменти битова и строителна керамика, вероятно произхождащи от периферията на този обект (обр. 2).

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC POWER PLANT IN THE LAND OF VIDEN VILLAGE, PAVEL BANYA MUNICIPALITY, STARA ZAGORA DISTRICT

Angel Grigorov, Meglena Parvin

Summary

The survey was conducted from 4 – 10.12.2023, as part of the planned construction of a photovoltaic solar plant north of the modern day Viden village in the Pavel Banya municipality (fig. 1). Covering an area of 1.1 km^2, the terrain primarily consists of pastures and meadows with limited visibility due to dense vegetation, including thorns, bushes, and trees.

Обр. 2. Откритите археологически артефакти по време на теренните издирвания

Fig. 2. Archaeological artefacts discovered during the field surveys

Historically, this territory was occupied by the village of Karagitly (modern day Viden), which was relocated during the construction of the Koprinka dam, resulting in the flooding of its original location. The area, particularly its southern half, bears traces of the old settlement, with the central landmark being the church of St Athanasius, erected between 1851 and 1856 (fig. 1).

North of the Tundzha River, the landscape was predominantly occupied by former fishponds, now transformed into swamps and marshlands overgrown with dense reeds. The remaining areas consist of dense forests or grasslands with thick scrub vegetation, particularly along the eastern and northwestern fringes. The western periphery offers better visibility, with open fields suitable for exploration.

Despite these conditions, no archaeological sites were identified during the survey. However, it's worth noting the proximity of several sites registered in 2018 (fig. 1), such as one registered under No. 10006000 in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB).

Although no new sites were discovered, during the survey fragments of pottery sherds were found (fig. 2) in polygons 10028, 10029, 10032, 10035, and 10037, likely associated with site registered under No. 10006000 in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria", indicating potential peripheral activity.

Angel Grigorov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, angelbogdanovgrigorov@gmail.com
Meglena Parvin, Museum of History – Kazanlak, m_parvin@abv.bg

№ 43. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С РЕКОНСТРУКЦИЯ НА ОБЩИНСКИ ПЪТ И ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕЛОАЛЕЯ В ОБЩ. КАЗАНЛЪК, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА

Ангел Григоров, Меглена Първин

Във връзка с инвестиционен проект на Община Казанлък за „Реконструкция на общински път SZR2070 и изграждане на велоалея от гр. Казанлък до яз. Коприна" в периода 14 – 16.06.2023 г., се проведоха теренни издирвания. Екипът е: ръководител А. Григоров (докторант в НАИМ – БАН), заместник-ръководител М. Първин (уредник в ИМ „Искра" – Казанлък) и К. Желязков (уредник в ИМ „Искра" – Казанлък).

Трасето е с дължина 3 км, средна ширина 17 м и максимална ширина в отделни участъци до 29 м (обр. 1). Времето за провеждане на проучването не бе подходящо поради напредналата вегетация на растителността, която правеше видимостта практически нулева и максимално затрудняваше работата на терен.

При издирванията по трасето не са открити нови археологически обекти, но редица такива са регистрирани през 2009 г. в близост от двете страни на пътя (карта 1 – 2). Такъв е обект с АИС АКБ № 5510215 (селище от праисторията и желязната епоха). Границите му отстоят на 20 метра южно от сервитута на пътя. Обект с АИС АКБ № 5510214 е селище от късната желязна и римската епоха. Границите му се долепят до северната граница на сервитута. Обект с АИС АКБ № 5510157 представлява надгробна могила. Границите му са на 7,4 м от южната граница на сервитута. Обект с АИС АКБ № 5510158 също е надгробна могила. Границите му са на 1 м от южната граница на сервитута. Обект с АИС АКБ № 5510159 (надгробна могила). Границите му са на 2,5 м от северната граница на сервитута.

Освен горепосочените обекти, по време на издирванията бяха регистрирани археологически материали при следните обстоятелства (обр. 2):

- В СЗ периферия на обект с АИС АКБ № 5510215, на 2 м южно от сервитута, са открити няколко фрагмента битова керамика, които вероятно са от периферията на обекта.

- На 94 м западно от обект с АИС АКБ № 5510214 и 12 м северно от сервитута, е открито дъно на амфора.

Обр. 1. Път SZR2070 и неговият сервитут (червено) с археологическите обекти в непосредствена близост до него, регистрирани през 2009 г. (жълто)

Fig. 1. Road SZR2070 and its easement (in red), with the archaeological sites in its immediate vicinity registered in 2009 (in yellow)

Обр. 2. Път SZR2070 и неговият сервитут (червено) с местоположението на обекти с АИС АКБ № 5510214 и 5510215 (жълто) и местонахождението на битовата керамика (t1) и откритото дъно на амфора (t2)

Fig. 2. Road SZR2070 and its easement (in red), showing the location of sites AMB Nos 5510214 and 5510215 (in yellow), as well as the positions of the pottery (t1) and the amphora base (t2)

Тези находки, близо до споменатите обекти, както и ниската видимост по време на теренните издирвания, потвърждават необходимостта от наблюдение при изкопните дейности по време на строителството.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE RECONSTRUCTION OF A MUNICIPAL ROAD AND THE CONSTRUCTION OF A BIKE LANE IN KAZANLAK MUNICIPALITY, STARA ZAGORA DISTRICT

Angel Grigorov, Meglena Parvin

Summary

The survey was conducted in the period 14 – 16.06.2023, as part of the road renovation and bike lane construction project spanning a 3 km stretch with a width varying from 17 m to 29 m in some sections (fig. 1). Conducting surveys during this time of year presented challenges due to the advanced development of the vegetation, significantly limiting visibility and complicating fieldwork. Given these circumstances, it is not surprising that no new archaeological sites were discovered during the survey. However, it is worth noting that four sites previously registered in 2009 are located in close proximity to the road (figs 1, 2). The discovery of ceramic sherds and an amphora base in the vicinity may indicate peripheral extensions or related features associated with these previously registered sites.

Angel Grigorov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, angelbogdanovgrigorov@gmail.com
Meglena Parvin, Museum of History – Kazanlak, m_parvin@abv.bg

№ 44. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ПЪТЕН УЧАСТЪК ДЪБОВО – БОРУЩИЦА, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА

Мария Камишева

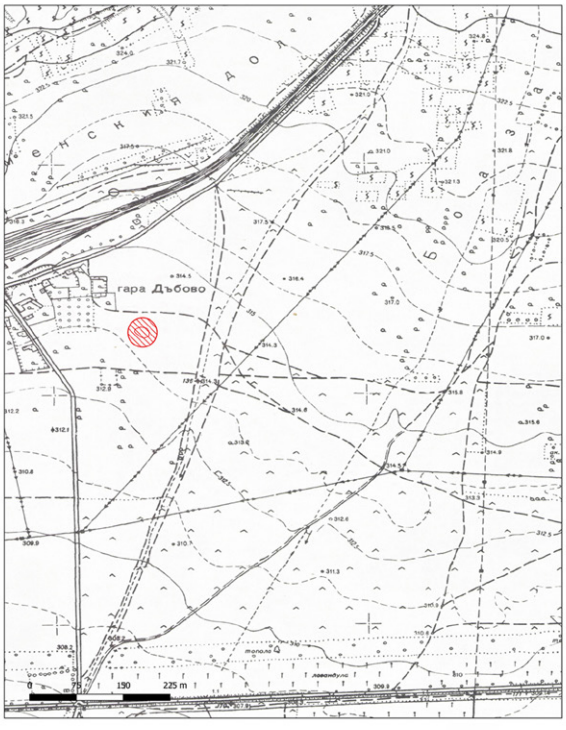

Обр. 1. Надгробна могила, разположена ЮИ от гара Дъбово (снимка М. Камишева)

Fig. 1. Burial mound situated SE of Dabovo railway station (photo M. Kamisheva)

Теренните издирвания са свързани с инвестиционно намерение за реконструкция на линеен маршрут от км 0+000 до км 23+500, включващ жп прелез при гара Дъбово – с. Яворовец – с. Радунци – с. Борущица.

При обхода е регистрирана надгробна могила, разположена югоизточно от гара Дъбово (обр. 1). Периферията ѝ е системно разоравана и в момента около 4 – 5 м от нея е почти заравнена. По повърхността и не се забелязват пресни изкопи, освен дупки от животни. След справка с АИС АКБ бе установено, че тя не е регистрирана в системата и това налага нейната регистрация, след извършеното теренно издирване (АИС АКБ № 10009970). Регистрираната надгробна могила излиза извън сервитута на предвидения за рехабилитация път. В обходения терен не бяха установени други археологически структури.

Теренното издирване продължи по трасето на пътя, предвиден за рехабилитация, в участъка по предоставения картен материал от км 0+000 до км 23+500, включващ жп прелез при гара Дъбово – с. Яворовец – с. Радунци – с. Борущица. Пътят е сравнително равен в долната си част, а в горната – стръмен и с много завои. Преминава покрай трасето на

жп линията Дъбово – Борущица, като я пресича в района на с. Яворовец. На 2,8 км североизточно от гара Дъбово по права линия и южно от пресичането на пътя и жп линията, е запазен стар мост над р. Борущенска, който не попада в сервитута на трасето (АИС АКБ № 10010340) (обр. 2). Източно от трасето, теренът рязко се издига във височина, като представлява изсечени отвесни скали и сипеи, а западно – пада рязко в дълбочина към дерето на р. Борущенска.

В сервитута по цялото протежение на пътя не са регистрирани археологически структури и материали.

Обр. 2. Стар „римски“ мост над р. Борущенска (снимка М. Камишева)

Fig. 2. Old "Roman" bridge over the Borushtenska River (photo M. Kamisheva)

FIELD SURVEYS ALONG THE ROAD SECTION DABOVO – BORUSHTITSA, STARA ZAGORA DISTRICT

Mariya Kamisheva

Summary

The field survey is related to an investment intention for reconstruction of a linear route from km 0+000 to km 23+500, including railway crossing at Dabovo railway station – village of Yavorovets – village of Raduntsi – village of Borushtitsa (fig. 1).

During the survey, a burial mound was registered, located SE of Dabovo railway station. It is located outside the easement of the road intended for rehabilitation.

At 2.8 km NE of Dabovo railway station in a straight line, and south of the crossing of the road and the railway line, an old bridge over the Borushtenska River is preserved, which does not fall within the easement of the route (fig. 2).

No archaeological structures and materials have been registered in the easement along the entire remaining part of the road.

Mariya Kamisheva, Regional Museum of History – Stara Zagora, maria.ivanowa@gmail.com

№ 45. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧНА ЦЕНТРАЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РУПКИТЕ, ОБЩ. ЧИРПАН, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА

Нанси Маринова

В изпълнение на договор между ИМ – Чирпан и „Анес Трейдинг“ ЕООД, в периода 06 – 13.12.2023 г. бяха проведени теренни издирвания на територията на инвестиционна площ, предвидена за фотоволтаична централа в землището на с. Рупките, общ. Чирпан. Проучванията са извършени от екип с научен ръководител Н. Маринова, ИМ – Чирпан и екип: В. Стоицова – докторант към НАИМ – БАН, Г. Петрова – СУ „Климент Охридски“ и С. Пашева – ИМ – Чирпан. Консултант по време на издир-

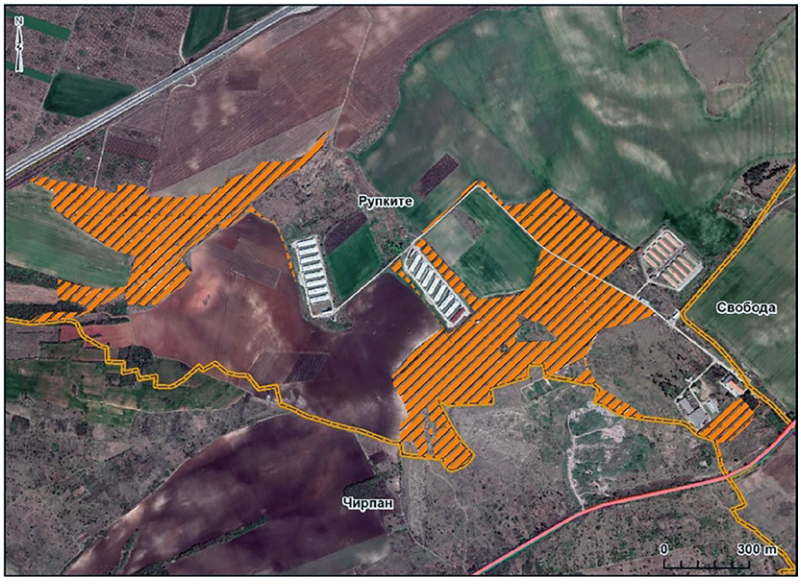

Обр. 1. Карта с изследваните площи, предвидени за строителство на фотоволтаична електроцентрала в землището на с. Рупките, общ. Чирпан

Fig. 1. Map of the surveyed areas intended for the construction of a photovoltaic solar plant in the land of Rupkite village, Chirpan municipality

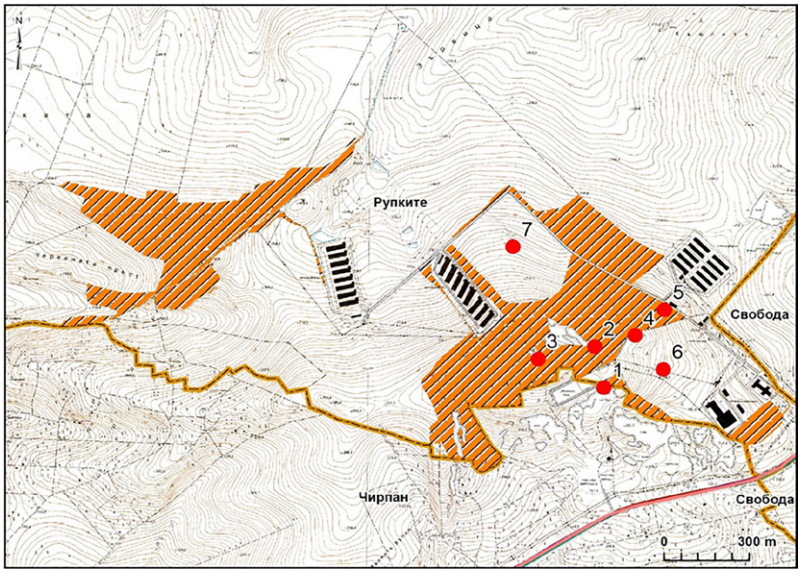

Обр. 2. Карта на локализираните археологически обекти

Fig. 2. Map of the recorded archaeological sites

ванията беше П. Лещаков – НАИМ – БАН.

Общата изследвана площ е 568 821 кв. м (обр. 1). Имотите са общинска публична собственост с начин на трайно ползване – пасище. Почти всички са силно обрасли с тревна и храстова растителност, като някои граничат с обработваема земеделска земя и действаща птицеферма. Изследвани бяха също и няколко съседни имота на възложената за проучване площ, за които има данни за наличие на археологически обекти.

По време на издирванията бяха локализирани и документирани следните археологически обекти (обр. 2):

Обект 1. АИС АКБ № 40000330. Координати: 42°13'18.539" с. ш., 25°22'30.33" и. д. Местоположение: м. Варницата, землище на с. Рупките, общ. Чирпан, ПИ с идентификатори 81414.170.388 и 63344.130.551. Единична могила с неопределена хронология. По-голяма част от надгробната могила е разрушена от изкопни дейности за добив на камък от близкото минало. Запазена е малка част от северната периферия на паметника. Разположен е в ниската част на склон с южно изложение. Попада в необработваема площ, обрасла с храстова и тревна растителност. По западната периферия са регистрирани натрупани камъни. В насипа под запазената част на обекта са открити няколко фрагмента от строителна керамика. Могилата попада в непосредствена близост до ПИ 63344.130.551, предвиден за реализация на инвестиционното намерение.

Обект 2. АИС АКБ № 10002418. Координати: 42°13'23.469" с. ш., 25°22'28.863" и. д. Местоположение: землище на с. Рупките, общ. Чирпан, ПИ с идентификатор 63344.130.595. Надгробна могила. Разположена е в най-високата част на източния склон на хълма. Добре изявена на терена. Диаметър – 28 м, височина – 2,50 м. Разположена е в необработваема площ и е покрита с гъста тревиста растителност и ниски храсти. Представлява землен насип, нарушен от изкопи в централната и северна част. Не се откриват археологически материали. Попада в ПИ 63344.130.595, предвиден за реализация на инвестиционното намерение.

Обект 3. АИС АКБ № 10002419. Координати: 42°13'21.862" с. ш., 25°22'20.131" и. д. Местоположение: м. Варницата, землище на с. Рупките, общ. Чирпан, ПИ с идентификатор 63344.130.595. Надгробна могила, известна с названието „Рупките". Разположена е върху най-високата част на хълма. Добре изявена на терена, има полусферична форма и землен насип. Размерите ѝ са: диаметър – 50 м, височина – 6 м. Попада в необработваема земя, в момента на посещение е покрита от гъста тревиста

растителност. В северната периферия е изграден воден каптаж, а на върха е поставена бетонна триангулачна точка. На билото на могилата, по западния и южния склон има няколко стари иманярски изкопа. Дълбочината им е между 0,40 и 1 м. В основата на западния склон са натрупани големи необработени камъни с размери 0,60 × 0,40 × 0,35 см. Не се откриват други археологически материали. Попада в площ, предвидена за реализация на инвестиционното намерение.

Обект 4. АИС АКБ № 10002417. Координати: 42°13'24.895" с. ш., 25°22'34.995" и. д. Местоположение: м. Варницата, землище на с. Рупките, общ. Чирпан, ПИ с идентификатор 63344.130.559. Надгробна могила. Разположена е във високата част на източния склон на хълма. Добре изявена на терена, има полусферична форма и землен насип, с диаметър – ок. 24 м, височина – около 1,50 м. Попада в необработваема площ, покрита с тревиста и храстова растителност. В най-високата част на могилата са регистрирани три плитки иманярски изкопи с дълбочина между 0,60 – 0,80 м. Не са открити археологически материали. Попада непосредствено до ПИ 63344.130.553, предвиден за реализация на инвестиционното намерение.

Обект 5. АИС АКБ № 2300746. Координати: 42°13'28.056" с. ш., 25°22'39.432" и. д. Местоположение: м. Варницата, землище на с. Рупките, общ. Чирпан, ПИ с идентификатор 63344.130.553. Надгробна могила, разположена върху склон с източно изложение. Диаметър – ок. 20 м, вис. 1 м. Покрита с гъста храстова растителност, без възможност за достъп до централната част. В западната част има следи от вероятен иманярски изкоп с дълбочина 0,20 – 0,30 м. Не се откриват археологически материали по повърхността. Попада в площ, предвидена за реализация на инвестиционното намерение.

Обект 6. АИС АКБ № 10002421. Координати: 42°13'20.869" с. ш., 25°22'39.470" и. д. Местоположение: м. Варницата, землище на с. Рупките, общ. Чирпан, ПИ с идентификатор 63344.130.559. Селище от периода XII – XIII в. Разположено е на склон с югоизточно изложение между основите на сгради на птицекомбината от изток и север и сметището и старите кариери от юг и запад. Вероятно частично е нарушено. На този етап от издирването, поради ниската видимост – под 10 %, не бяха установени границите на обекта. Площта на селището е не по-малко от 10 – 12 дка. От предходно изследване има сведения, че на терена се откриват битова и строителна керамика – тегули, и единични фрагменти червеноангобирана керамика, което отнася селището вероятно към периода XII – XIII в. Попада в непосредствена близост до ПИ 63344.130.553 и ПИ 63344.130.595, предвидени за реализация на инвестиционното намерение.

Обект 7. АИС АКБ № 10002420. Координати: 42°13'35.204" с. ш., 25°22'15.930" и. д. Местоположение: землище на с. Рупките, общ. Чирпан, ПИ с идентификатори 63344.130.3, 63344.130.5, 63344.130.6, 63344.130.7, 63344.130.8, 63344.130.9 и 63344.130.10. Селище от периода IV – V в. сл. Хр., разположено върху склон със североизточно изложение, между сградите на птицекомбината и асфалтовия път. Площта му е около 10 дка. По повърхността се наблюдава ниска концентрация от керамика на колело, вероятно отнасяща се към периода IV – V в., което е посочено и от предното изследване на терена.

В АИС АКБ има данни за още два археологически обекта – надгробни могили (АИС АКБ № 2300735 и 2300747), попадащи в границите на инвестиционното намерение. По време на настоящото изследване не бяха потвърдени посочените в регистрационните карти предполагаеми локализации. Може да се допусне, че това се дължи на неточно поставени координати или обезличаване на могилните насипи.

Регистрираните археологически обекти представляват недвижими културни ценности с категория „национално значение". Обекти с номера 2, 3 и 5 попадат в поземлени имоти, върху които предстои да бъде реализирано строителство на фотоволтаична електроцентрала и са препоръчани мерки да бъдат проучени чрез археологически разкопки или изключени от инвестиционната площ. Останалите археологически обекти (№ 1, 4, 6 – 7), не са пряко застрашени от бъдещето строителство, но попадат в непосредствена близост до предвидените за реализиране на строителството поземлени имоти.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC POWER PLANT IN THE LAND OF RUPKITE VILLAGE, CHIRPAN MUNICIPALITY, STARA ZAGORA DISTRICT

Nansi Marinova

Summary

In relation to a contract between Museum of History – Chirpan and "Anes Trading" Ltd, an archaeological survey was carried out on an area near Rupkite village in Chirpan municipality.

The total survey area was 568 821 m^2 (fig. 1). The properties in the area are owned by the municipality, and they are used as pastures. Almost all of them were heavily overgrown with grass and shrubbery.

During the archaeological survey, the following archaeological sites were recorded (fig. 2).

Site 1 is a burial mound that has been destroyed by stone quarrying. A small part of its northern periphery has been preserved. Piles of stones were recorded along the western periphery. Several fragments of architectural ceramics were found in a pile of soil under the preserved part of the site.

Site 2 is a burial mound. It is located in the highest part of the eastern slope of the hill. Its diameter is 28 m and its height is 2.50 m and it is clearly visible in the terrain.

Site 3 is the Rupkite burial mound. It is located at the highest part of the hill. It has a hemispherical shape with a diameter of 50 m and a height of 6 m. There is a water catchment at the northern periphery of the monument and a concrete triangulation point is placed at its top. Some large rough stones measuring were recorded at the base of the western slope.

Site 4 is a burial mound. It is located in the high part of the eastern slope of the hill. It has a hemispherical shape, with a diameter – approx. 24 m and height – about 1.50 m.

Site 5 is a burial mound located on an east-facing slope. Its diameter is approx. 20 m and its height is 1 m.

Site 6 is a settlement located on a south-east facing slope between the foundations of the poultry farm buildings to the east and north and the dump and old quarries to the south and west, and is probably partially disturbed. At this stage of the survey, due to low visibility, the boundaries of the site were not established. The area of the settlement is at least 1 – 1.2 ha. Records from a previous survey of pottery and construction ceramics – *tegulae*, and single fragments of red-engraved ceramics were found on the site, which refers the settlement probably to the 12th – 13th c.

Site 7 is a settlement located on a northeast-facing slope, between the poultry farm buildings and the asphalt road. Its area is approx. 1 ha. On the surface, a low concentration of a wheel thrown pottery is found, probably from 4th – 5th c.

Sites Nos 2, 3 and 5 are situated within land plots where construction of a photovoltaic solar plant is planned. It is recommended for these sites to be investigated through archaeological excavations or excluded from the investment intention area. The remaining archaeological sites (Nos 1, 4, 6, 7) are not directly threatened by the forthcoming construction but lie in the immediate vicinity of the land plots designated for development.

Nansi Marinova, Museum of History – Chirpan, im-chirpan@abv.bg

---

№ 46. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В СЕРВИТУТА НА НОВ ВЪЗДУШЕН ЕЛЕКТРОПРОВОД ОТ ПОДСТАНЦИЯ В С. ЦЕЛИНА, ОБЩ. ЧИРПАН, ДО ПОДСТАНЦИЯ „ДИМИТРОВГРАД“, ДИМИТРОВГРАД, ОБЩ. ДИМИТРОВГРАД, ОБЛ. ХАСКОВО

Петър Лещаков, Нанси Маринова

В изпълнение на договор между „Чирпан Солар Плант“ ЕООД и ИМ – Чирпан, в периода 05 – 11.08.2023 г. бе проведено издирване на археологически обекти в сервитута на нов въздушен електропровод от нова подстанция в поземлен имот с идентификатор 78330.63.13 по КККР на с. Целина, общ. Чирпан до подстанция „Димитровград“ в поземлен имот с идентификатор 21052.1007.78 по КККР на гр. Димитровград, общ. Димитровград.

Възложената за проучване зона има линейна форма с дължина ок. 17 км и ширина от 16 до 54 м. Тя преминава през терен с изразена денивелация от северозапад на югоизток, разположен на десния и частично на левия бряг на р. Марица. В нея е предвидено изграждането на носещата конструкция на електропровода, състояща се от седемдесет железорешетъчни стълба (ЖР). Сервитута на новия въздушен електропровод засяга поземлени имоти в землищата на селата Златна ливада и Целина, общ. Чирпан и градовете Меричлери и Димитровград, общ. Димитровград.

Част от сервитута на въздушната електропреносна линия преминава през пасища/ливади с минимална видимост (до 20 %). Другите засегнати зони представляват обработваеми площи. По времето на теренното издирване по-голяма част от земеделските земи представляваха стърнища, със слаба възможност за наблюдение (до 20 % видимост) или засети с все още неприбрани пролетни култури, с по-добра възможност за наблюдение (до 60 – 80 %).

В резултат от археологическото издирването бяха локализирани и изследвани осем обекта, попадащи частично или в непосредствена близост до трасето на електропровода (обр. 1).

Сред обектите преобладават надгробните могили. Четири паметника, обекти 2 – 5 (АИС АКБ № 10009132, 10009133, 10009134 и 10009135) са регистрирани в землището на с. Целина, м. Лозята (обр. 2), разположени по билото на нисък рид, с приблизителна ориентация изток – запад, южно от левия бряг на р. Старата река. Насипите им са каменно – землени с диаметър от 12 до 20 м и височина между 0,50 и 1,20 м. Терените, в които са разкрити надгробните могили, представляват пасища с ниска видимост. Повечето от тях са нарушени от стари иманярски изкопи, в които не се откриват археологически материали и на този етап на проучване хронологията им е неопределима. Всички паметници попадат частично в сервитута на новия въздушен електропровод и в близост до строителни площадки за носещата му конструкция (ЖР 5, 7 – 8).

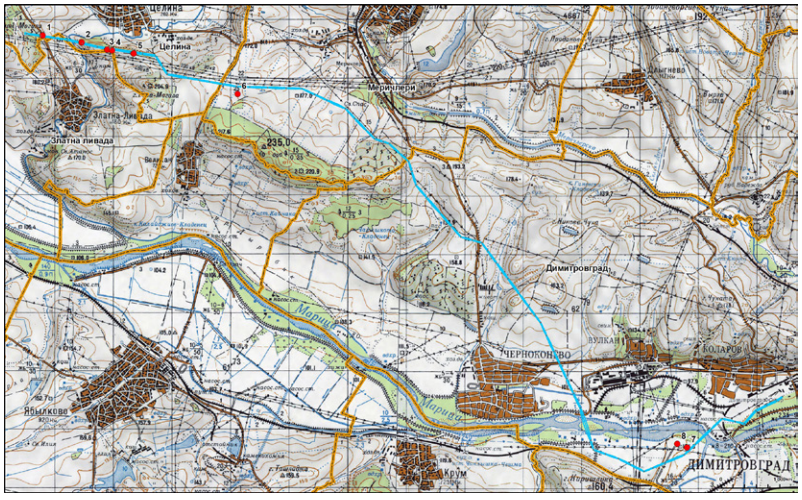

Обр. 1. Карта с трасето на електропровода и регистрираните археологически обекти

Fig. 1. Map showing the route of the power line and the registered archaeological sites

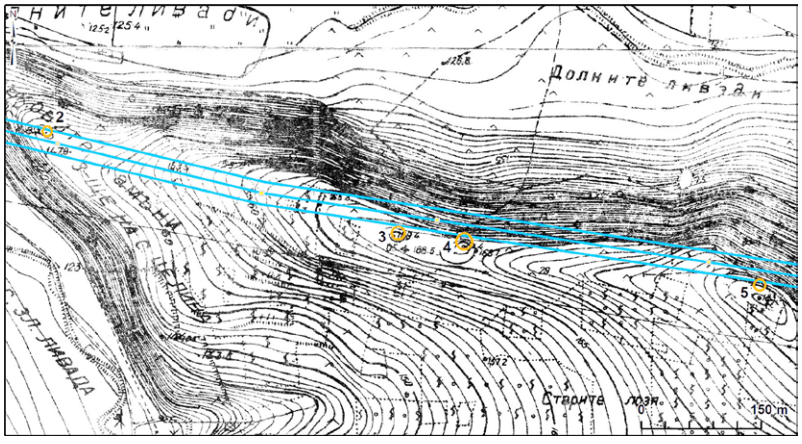

Обр. 2. Карта с местоположение и граници на регистрираните надгробни могили в землището на с. Целина, общ. Чирпан

Fig. 2. Map showing the location and boundaries of the registered burial mounds in the land of the village of Tselina, Chirpan municipality

В землището на с. Целина, м. Кайряка, в близост до новата подстанция, е регистрирана единична постройка (обект 1, АИС АКБ № 10009131), вероятно част от по-голяма селищна структура. Обектът е разположен върху склон с източно изложение. Попада в обработваема нива, засята със слънчоглед, с добра възможност за наблюдение. На площ от ок. 150 кв. м се разкрива концентрация от дребни и средно големи камъни, фрагменти от строителна и битова керамика, изработена на колело (обр. 3). Вероятно структурата представлява останки от сграда с каменна конструкция и покрив от керемиди, датираща от късната римска епоха. По-голяма част от обекта попада в сервитута на електропровода и площадката за стълб 2.

Обект с неопределена функция (обект 6, АИС АКБ № 10009136) е регистриран в м. Читашки юрти, землище на гр. Меричлери. Разположен е върху средната част на склон със североизточно изложение (обр. 4). Попада в обработваема нива, по време на изследването представляващи стърнище с ниска видимост. На площ от 27 дка, основно в противопожарна бразда и слабо оголени от растителност участъци, е регистрирана ниска концентрация на археологически материали – керамични фрагменти от съдове изработени на ръка и на колело, единични парчета стенна мазилка и дребни ломени камъни. На този етап на изследване обектът може да се отнесе към желязната епоха и Османския период. Част от североизточната периферия на обекта попада в сервитута на електропровода, а в близост до границите му са разположени два от предвидените за изграждане носещи стълбове на електропровода (ЖР 17 и 18).

Последните два обекта са регистрирани в м. Калето, землище на гр. Димитровград (обр. 5.1 2). Те представляват известна от по-ранни проучвания и публикации крепост (Аладжов 1997, 67 – 68;

Обр. 3. Останки от постройка от римската епоха в землището на с. Целина, общ. Чирпан

Fig. 3. Remains of a building from the Roman period in the land of the village of Tselina, Chirpan municipality

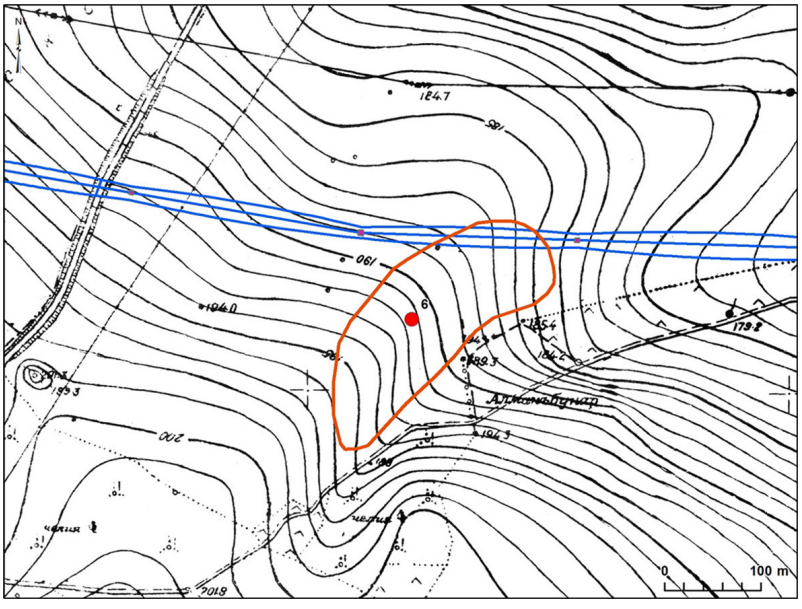

Обр. 4. Карта с местоположение и граници на обект с неопределена функция в землището на гр. Меричлери, общ. Димитровград

Fig. 4. Map showing the location and boundaries of a site with uncertain function in the land of the town of Merichleri, Dimitrovgrad municipality

Аладжов 2007, 162 – 170) и новорегистрирани, около нея, археологически структури. Крепостта (обект 8, АИС АКБ № 10002918) е разположена върху ниско възвишение на десния бряг на р. Марица. Заема правоъгълна зона с площ ок. 20 дка. Теренът е силно обрасъл с тревиста, храстова и дървесна растителност и само някои изпъкнали форми загатват наличието на затрупани разсипи от каменни отбранителни стени. Регистрирани са голям брой стари, силно обрасли иманярски изкопи (някои направени с машина), в които не се откриват археологически материали. По данни от сондажно археологическо проучване, крепостта може да се отнесе към периода XI – XII в., като са открити и материали, отнасящи се към поранни епохи (Аладжов 2007, 168).

Източно, югоизточно и южно от укреплението, върху първата надзаливна тераса, заключена между десния бряг на р. Марица и вливащата се в нея р. Банска, е регистрирана концентрация от археологически материали (обект 7, АИС АКБ № 10009137). Обектът попада в засята нива, с добра видимост. На площ от 103 дка се регистрира ниска до ср. висока концентрация от керамични фрагменти от съдове изработени на ръка и на колело (обр. 5.3-4), строителна керамика, единични парчета мазилка и петна от ломени камъни, отнасящи се към КЖЕ и Средновековието. Обектът може да се интерпретира като подградие на близко разположената крепост. В югозападната част на обекта, по данни от публикации, вероятно се развива плосък некропол от периода XI – XII в. (Аладжов 1997, 67). Южната, югоизточната и източната периферия на обекта попадат в сервитута на електропровода. В засегнатата площ са разположен три от предвидените за изграждане носещи стълбове (ЖР 60 – 62).

Трасето на новия Въздушен електропровод от подстанция в землището на с. Целина до подстанция „Димитровград“, гр. Димитровград преминава през перифери-

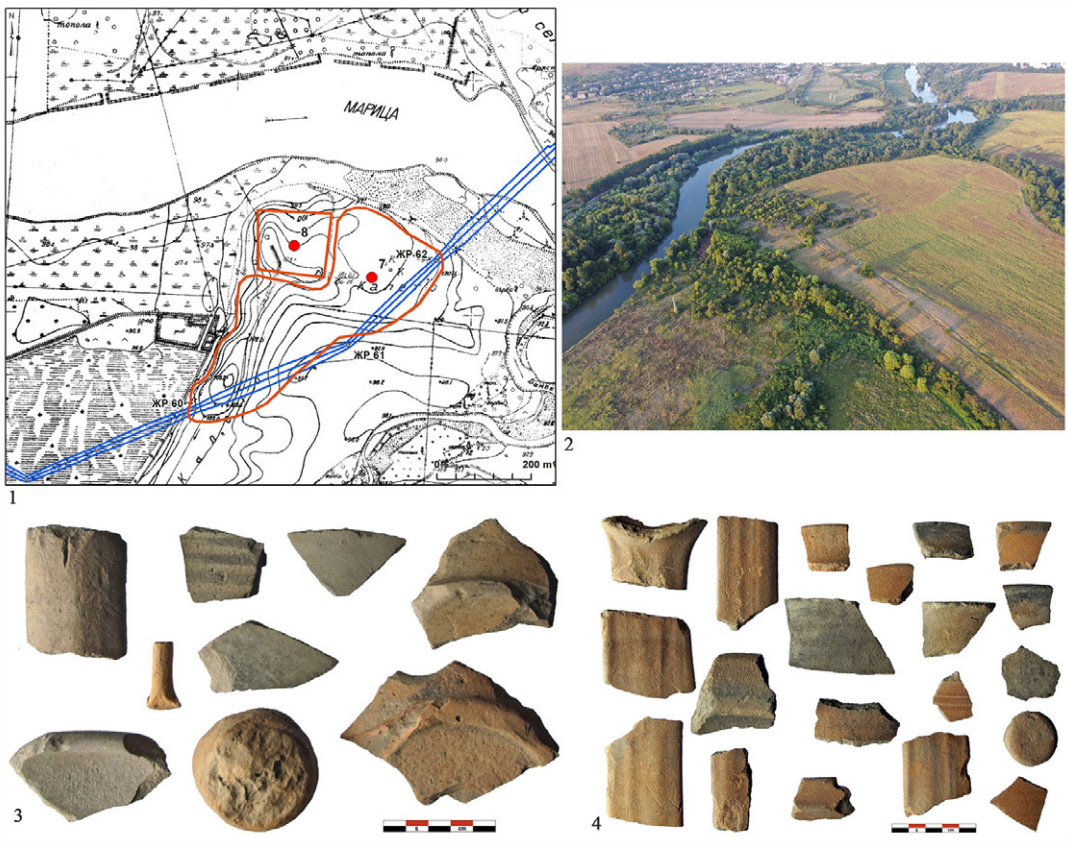

Обр. 5. Крепост и селище в землището на гр. Димитровград: 1-2 – местоположение и граници; 3 – керамика от КЖЕ; 4 – керамика от Средновековието

Fig. 5. Fortress and settlement in the land of the town of Dimitrovgrad: 1-2 – location and boundaries; 3 – pottery from the Late Iron Age; 4 – pottery from the Middle Ages

ята или в непосредствена близост на осем археологически обекта. По време на строителството му има вероятност за въздействие върху регистрираните недвижими културни ценности, поради което е препоръчано да бъде осъществено археологическо наблюдение при изграждането на част от опорната конструкция на електропровода.

Литература

Аладжов 1997: Д. Аладжов. Селища, паметници, находки от Хасковския край. Хасково, 1997.

Аладжов 2007: Ж. Аладжов. Разкопки на крепостта Блесна край Димитровград (предварително съобщение). – Археология, 2007, 1 – 4, 162 – 170.

FIELD SURVEYS ALONG THE OVERHEAD POWER LINE FROM THE SUBSTATION IN THE LAND OF TSELINA VILLAGE, CHIRPAN MUNICIPALITY, TO THE "DIMITROVGRAD" SUBSTATION IN THE LAND OF DIMITROVGRAD, DIMITROVGRAD MUNICIPALITY, HASKOVO DISTRICT

Petar Leshtakov, Nansi Marinova

Summary

The investigated area has a linear shape, approximately 17 km long and between 16 and 54 m wide. Within this zone, the construction of the supporting structures for the power line is planned, consisting of 70 steel pylons.

As a result of the archaeological survey, eight sites were identified and examined, located either partially within or in close proximity to the planned route of the power line (fig. 1). Burial mounds predominate among the recorded sites. Four monuments situated along the crest of a low ridge were registered within the land of Tselina village (fig. 2). Their embankments are of mixed stone-and-earth composition, measuring 12 – 20 m in diameter and 0.50 – 1.20 m in

height. Most have been disturbed by old looters' pits, in which no archaeological materials were found; therefore, their chronology remains undetermined at this stage of the research.

Within the land of Tselina village, near the new substation, a single building was recorded, probably part of a larger settlement structure. The site is located on an east-facing slope. Over an area of approximately 150 m², a concentration of small and medium-sized stones was documented, together with fragments of construction and domestic wheel thrown pottery (fig. 3). The structure most likely represents the remains of a building with a stone foundation and tiled roof, dating to the Late Roman period.

A site with undetermined function was recorded within the land of the town of Merichleri. It is located on the middle section of a slope with northeastern exposure (fig. 4). Across an area of 2.7 ha, a low concentration of archaeological materials was documented – ceramic fragments of both hand-built and wheel thrown vessels, occasional pieces of wall plaster, and small broken stones – attributable to the Iron Age and the Ottoman period.

The last two sites were recorded within the land of the city of Dimitrovgrad (fig. 5.1-2). They include a fortress known from previous investigations and newly registered archaeological structures in its vicinity. The fortress is situated on a low elevation on the right bank of the Maritsa River and occupies a rectangular area of about 2 ha. According to data from trial archaeological excavations, the fortress can be dated to the 11th – 12th c., although materials from earlier periods were also found.

Around the fortification, on the first floodplain terrace enclosed between the right bank of the Maritsa River and its tributary, the Banska River, an area of 10.3 ha yielded a low to moderate concentration of ceramic fragments – both hand-built and wheel thrown – together with architectural ceramics, few pieces of plaster, and scatters of broken stones, dated to the Late Iron Age and the Middle Ages (fig. 5.3-4). The site can be interpreted as the *suburbium* of the nearby fortress.

The route of the new 110 kV overhead power line, extending from the substation within the land of Tselina village to the "Dimitrovgrad" substation in Dimitrovgrad town, passes through or near eight archaeological sites. During its construction, there is a potential risk of impact on the registered immovable cultural properties; therefore, it is recommended that archaeological monitoring be carried out during the installation of some of the supporting structures of the power line.

Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, pleshtakov@gmail.com
Nansi Marinova, Museum of History – Chirpan, im-chirpan@abv.bg

---

№ 47. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕ НА ВЪЗДУШНИ ЕЛЕКТРОПРОВОДИ В ОБЩИНИТЕ ХАСКОВО И СТАМБОЛОВО, ОБЛ. ХАСКОВО

Вероника Генчева, Ивет Кирилова

В изпълнение на договор между „Агро НВ Пропъртийс" ЕООД, „Енери БГ 1" ЕООД и НАИМ – БАН в период от 10 календарни дни, през месеците октомври и ноември, бяха проведени теренни археологически издирвания по трасето на две двойни въздушни електропроводни линии средно напрежение 33 kV за присъединяване на нова фотоволтаична електроцентрала (ФЕЦ) „Стамболово" към нова повишаваща подстанция (ПП) 33/110 kV на ФЕЦ „Книжовник" и по трасето на сервитутната зона на въздушни електропроводи високо напрежение 110 kV за присъединяване на ФЕЦ „Стамболово" и ФЕЦ „Книжовник" към Преносната електрическа мрежа 110 kV в подстанция „Узунджово" в общините Хасково и Стамболово, обл. Хасково. В работата на терен взеха участие и доц. д-р Г. Нехризов, НАИМ – БАН и Д. Огнянов, РИМ – Хасково. При издирванията беше приложен методът на тотално обхождане на линейна инфраструктура, при който сервитутната зона на двете трасета бяха маркирани чрез полигони (Kecheva 2019). За целта бяха използвани мобилни устройства, снабдени с GPS приемник и софтуер SW maps. При наличие на археологически материали извън сервитутната зона, използваният метод налага да се покрива с полигони цялата територия на обекта.

Терените издирвания бяха проведени по предоставени две двойни въздушни електропроводни линии средно напрежение 33 kV с дължина 6,5 км и ширина 10 м (5 м от страна спрямо осевата линия) и трасето на сервитутната зона на въздушни електропроводи високо напрежение 110 kV с дължина 16 км и ширина 31,2 м (по 15,6 м от всяка страна на осевата линия). В допълнение беше пояснено, че по трасето

33 kV ще бъдат поставени стълбове на 220 м разстояние един от друг със стъпки на площ от 3,5 х 3,5 м, а по трасето 110 kV ще бъдат поставени стълбове на 220 м разстояние един от друг със стъпки на площ от 10 × 10 м. Местоположението на стъпките не беше проектирано за нито едно от двете трасета.

В резултат на проведените издирвания по двете трасета е обходена площ от 1,31 кв. км. Регистрирани са общо шест нови археологически обекта и е актуализирана информацията за още един, както и седем места с единични археологически материали (основно фрагменти от керамични съдове, изработени на колело, за които трудно могат да се посочат хронологични граници). По трасе 110 kV четири археологически обекта (АИС АКБ № 10009182, 10009183, 10009184 и 10009185) са новорегистрирани, а за един (АИС АКБ № 10006401) е актуализирана информацията. Един обект (АИС АКБ № 10009191) се намира в сервитутната зона на трасето 33 kV и още един обект (АИС АКБ № 10009890) е регистриран извън двете трасета. От тези шест обекта пет са площни (вероятно селищни) обекти и един е надгробна могила. Допълнително са регистрирани единични следи от човешки дейности (пет в трасе 110 kV и две в трасе 33 kV). Обектите са представени от север на юг, каквато е последователността на двете трасета (обр. 1).

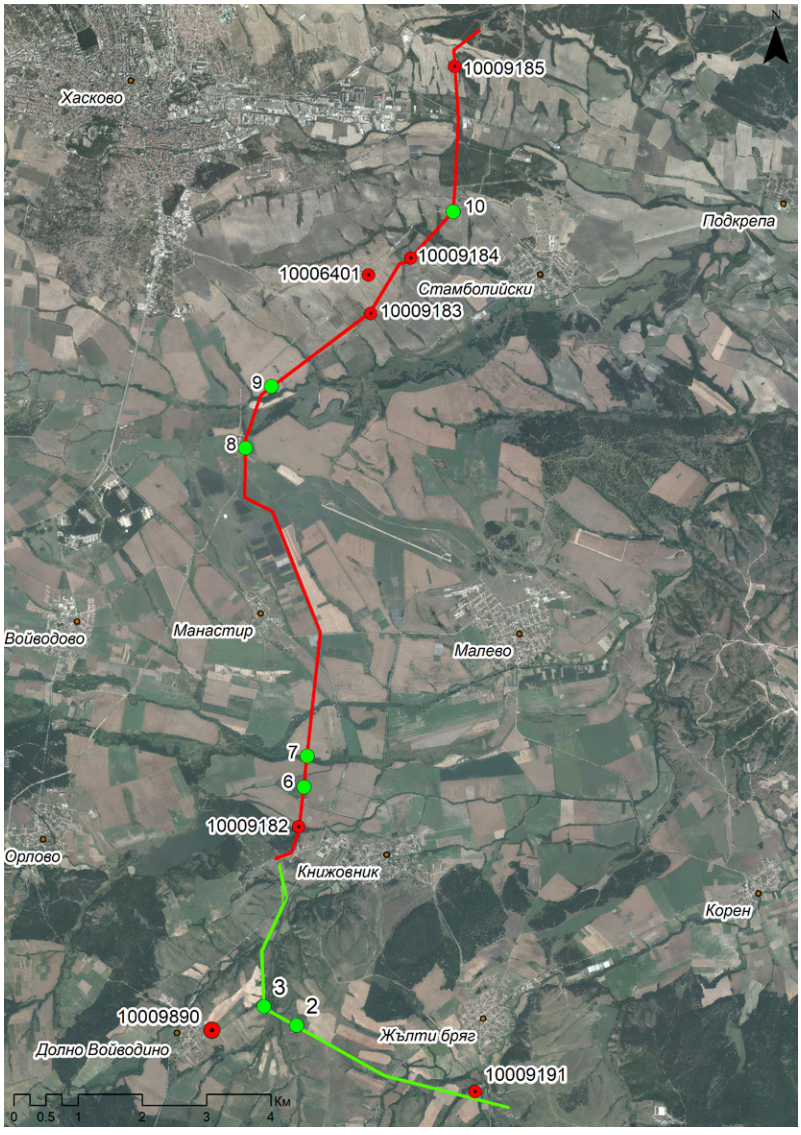

Обр. 1. Ортофото с трасето 33kV (зелена линия), трасето 110 kV (червена линия), местоположение на археологическите обекти (червени точки) и места с единични археологически материали (зелени точки) (автор В. Генчева)

Fig. 1. Orthophoto with the 33 kV route (green line), the 110 kV route (red line), the location of the archaeological sites (red dots), and the places with individual archaeological materials (green dots) (author V. Gencheva)

В землището на гр. Хасково е регистриран обект с АИС АКБ № 10009185. Той попада в бранувана нива с добра видимост. Площта му е 77 дка. На терен се откриват фрагменти от керамични съдове, изработени на колело, фрагменти от питоси и късове отухлена глинена мазилка. Според откритите материали обектът се датира в късната римска епоха и е определен като селище. Обект с АИС АКБ № 10009184 се намира в землището на с. Стамболийски, общ. Хасково. Той е разположен в изорана нива с добра видимост. Площта му е 26 дка. На терен се откриват дребни фрагменти от керамични съдове, изработени на колело, в ниска концентрация. Според откритите материали обектът се датира в римската епоха и е определен като селище. Актуализирана е информацията за обект с АИС АКБ № 10006401. Той се намира в землището на с. Стамболийски, общ. Хасково. В границите на трасето на сервитутната зона са регистрирани фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и на колело. Те са открити в непосредствена близост югоизточно до вече регистриран и частично проучван чрез археологически разкопки обект във връзка със строежа на Междусистемна газова връзка Гърция – България (Лещаков 2019, Бъчваров, Кацаров 2020). Той е с АИС АКБ № 10006401 – селище от халколита, единичен гроб от ранната желязна епоха и обект с неопределена функция от ранната желязна епоха. Откритите при сегашните теренни издирвания материали са датирани в праисторията и римската

Обр. 2. Фрагменти от керамични съдове, открити на обект с АИС АКБ № 10006401 (автор И. Кирилова)

Fig. 2. Pottery fragments found at the site with AIS AMB No. 10006401 (author I. Kirilova)

епоха (обр. 2) и са част от същия обект. Те са намерени в изорана нива с добра видимост, но самите материали са в ниска концентрация, малки по размер и силно измити. След актуализация границите на обекта площта му е 186 дка. В землището на с. Стамболийски, общ. Хасково е регистриран обект с АИС АКБ № 10009183. Той попада в изорана нива с добра видимост. Площта му е 32 дка. На терен се откриват основно керамични фрагменти, изработени на колело, фрагменти от питоси и строителна керамика. Регистрирана е концентрация от натрошени питоси, в което се открива и голямо количество фрагменти от керамични съдове, изработени на колело. В останалата част от нивата археологическите материали са с ниска концентрация. Според откритите материали обектът се датира в римската епоха и е определен като селище. Обект с АИС АКБ № 10009182 се намира в землището на с. Книжовник, общ. Хасково. Площта му е 5 дка. Той е разположен на левия бряг на река Караман дере, отбелязана на карта с мащаб 1:5000. В изорана нива с добра видимост се откриват дребни фрагменти от керамични съдове, изработени на колело, три фрагмента от питоси и един фрагмент строителна керамика. Керамиката е в ниска концентрация. Обектът е определен като селище. От гледна точка на хронологията е поставен най-общо в рамките на Античността.

По трасето 33kV е открит археологически обект с АИС АКБ № 10009191 и две места с единични материали (№ 2 и 3) (обр. 1). Обектът се намира в землището на с. Жълти бряг, общ. Хасково. Площта му е 24 дка. Разположен е в ожъната слънчогледова нива, обрасла с гъста тревиста растителност. На терен се откриват силно измити керамични фрагменти от работени на колело съдове. Той е определен като селище от римската епоха и Късната античност.

Извън двете трасета е регистрирана и една надгробна могила (АИС АКБ № 10009890). Тя е разположена в землището на с. Долно Войводино. Могилата е цялостно запазена, има височина 5 м и диаметър 32 м, не са регистрирани иманярски изкопи.

Предвид посочените резултати и високата концентрация на археологически обекти с цел да не се допусне да бъдат застрашени културни ценности по двете трасета беше предписано, че трябва да се упражнява наблюдение от археолози при предстоящи изкопни дейности по цялата им дължина. При проектиране на стъпки на стълбовете за въздушните електропроводи е необходимо техните местоположения веднага да бъдат сведени до знанието на археолози.

Литература

Бъчваров, Кацаров 2020: К. Бъчваров, Г. Кацаров. Раннохалколитно селище и ями от ранната желязна епоха при Стамболийски, Хасковско. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 276 – 281.

Лещаков 2019: П. Лещаков. Теренни издирвания по трасето на газопровод „Междусистемна газова връзка Гърция – България“ от землището на с. Големанци, общ. Хасково, до землището на с. Малко Кадиево, общ. Стара Загора. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 666 – 667.

Kecheva 2019: N. Kecheva. Archaeological Map of Bulgaria – transport and pipeline infrastructure projects. – Internet Archaeology, 51, 2019. https://doi.org/10.11141/ia.51.2.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF OVERHEAD POWER LINES IN THE LANDS OF HASKOVO AND STAMBOLOVO MUNICIPALITIES, HASKOVO DISTRICT

Veronika Gencheva, Ivet Kirilova

Summary

In accordance with the contract between "Agro NV Properties" Ltd., "Eneri BG 1" Ltd., and NAIM – BAS, field surveys were conducted during October and November 2023. These surveys were carried out along the route of two double medium-voltage 33 kV overhead power lines intended to connect the new photovoltaic power plant "Stambolovo" to a new 33/110 kV boosting substation at PVPP "Knizhovnik", as well as along the easement zone of the high-voltage 110 kV overhead power lines connecting PVPP "Stambolovo" and PVPP "Knizhovnik" to the 110 kV Transmission Electric Network at the "Uzundzhovo" substation, in the municipalities of Haskovo and Stambolovo, Haskovo district.

The field surveys were carried out along two designated double 33 kV medium-voltage overhead power lines, 6.5 km in length and 10 m in width, and along the easement zone of the 110 kV high-voltage overhead power lines, 16 km in length and 31.2 m in width. It was additionally clarified that along the 33 kV route, poles will be installed at intervals of 220 m, with foundations measuring 3.5 × 3.5 m, while along the 110 kV route, poles will likewise be installed at 220 m intervals, with foundations measuring 10 × 10 m. The exact locations of the foundations had not been designed for either of the two routes.

As a result of the surveys conducted along the two routes, an area of 1.31 km^2 was covered. Six new archaeological sites were recorded and the information for one additional site was updated, along with seven locations where isolated archaeological materials were found (mainly wheel thrown ceramic sherds, for which precise chronological attribution is difficult) (fig. 1). During the current survey artefacts dating from prehistory and from the Roman period were registered. The information about the sites is recorded in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB).

Along the 110 kV route, four archaeological sites (AIS AMB Nos 10009182, 10009183, 10009184 and 10009185) were newly registered, and the information for one site (AIS AMB No. 10006401) was updated (fig. 2). One site (AIS AMB No. 10009191) lies within the easement zone of the 33 kV route, and another site (AIS AMB No. 10009890) was recorded outside both routes. Of these six sites, five are area (likely settlement) sites and one is a burial mound. Additionally, isolated traces of human activity were recorded (five along the 110 kV route and two along the 33 kV route).

Given the results obtained and the high concentration of archaeological sites, it was prescribed that archaeological monitoring must be carried out during all forthcoming excavation works along their entire length of the route. When designing the foundations for the overhead power line poles, their locations must be communicated to archaeologists immediately.

Veronika Gencheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, vmgencheva@gmail.com
Ivet Kirilova, ivetkkirilova@gmail.com

№ 48. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ И ВЕРИФИКАЦИЯ НА ДАННИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (LIDAR) ПО ПРОЕКТ „ИЗСЛЕДВАНЕ НА СУРОВИННИ ИЗТОЧНИЦИ И АНТИЧНА СЕЛИЩНА СТРУКТУРА В ЗЕМЛИЩА НА ИВАЙЛОВГРАД, С. СВИРАЧИ, С. КАМИЛСКИ ДОЛ И ВЪЛЧЕ ПОЛЕ, ОБЛАСТ ХАСКОВО"

Пламен Георгиев, Станислав Илиев, Иван Иванов

През 2023 г. бе проведен пореден етап от целенасочената работа по регистрация на основните суровинни източници (мрамори и метали) в микрорайона на вила „Армира" и прилежащите ѝ територии. В подготовката на настоящата кампания активно участие взе нашият непрежалим колега и приятел Станислав Илиев, който ни напусна внезапно и без време през 2023 г.

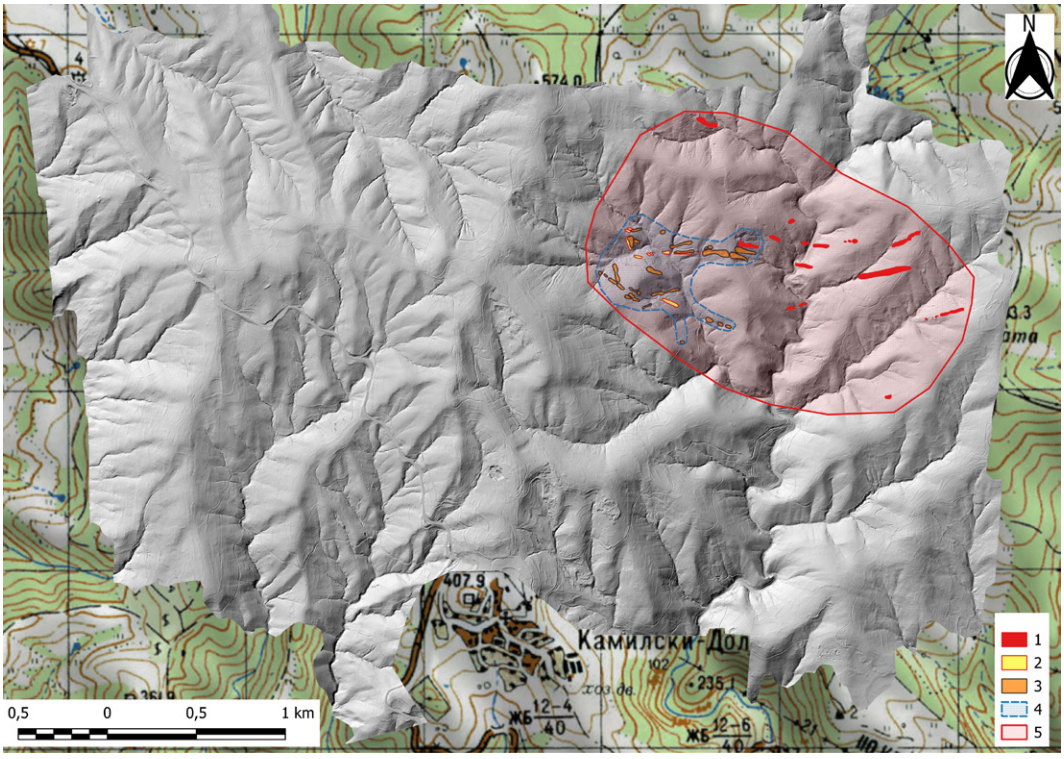

Обр. 1. Цифров модел на терена от LiDAR и картиране на новите данни от 2023 г. за древния рудодобив в златното находище в м. Хрий дере в землището на с. Камилски дол, общ. Ивайловград: 1 – рудни изработки, регистрирани през 2023 г.; 2 – рудни изработки, регистрирани през 2019 и 2021 г.; 3 – рудни изработки, регистрирани през 2022 г.; 4 – граници на древния рудник по данни от 2022 г.; 5 – граници на древния рудник по данни от 2023 г.

Fig. 1. Digital terrain model (DTM) from LiDAR and mapping of the new field data up to 2023 for the ancient ore mining in the gold deposit in the locality of Hriy Dere in the land of the village of Kamilski Dol, Ivaylovgrad municipality: 1 – mining pits registered in 2023; 2 – mining pits registered in 2019 and 2021; 3 – mining pits registered in 2022; 4 – ancient mine boundaries according to 2022 data; 5 – ancient mine boundaries according to 2023 data

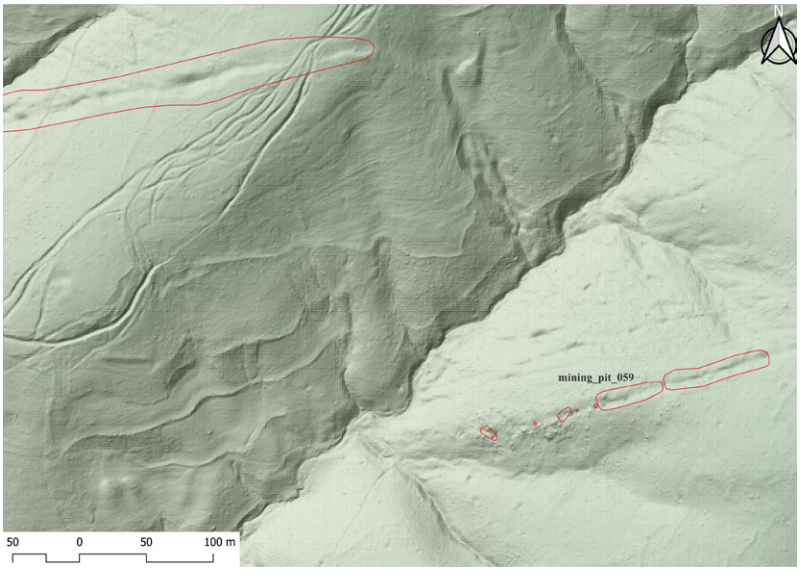

Обр. 2. Верифициране на данните от цифровия модел на терена за рудна изработка № 59

Fig. 2. Verification of the data from the DTM for mining pit No. 59

Археологическата кампания през 2023 г. имаше за цел да верифицира получената от въздушно-лазерното сканиране (LiDAR), извършено по българо-австрийския проект „Fingerprinting White Marbles Quarries and Cities of Roman Thrace, 1st – 3rd c. AD“ (OFWF 033042), информация и същевременно да разшири наличните до този момент данни за обитаването в този микрорайон през различни исторически периоди (обр. 1). Дейностите бяха планирани в рамките на 12 календарни дни. Една от целите на теренните проучванията беше с помощта на методите на тотално издирване и утвърдената през последните години практика да бъде покрита площ до 8 кв. км. Поради големия обхват на сканираната територия (над 40

Обр. 3. Обрушени скални избиви по протежението на рудна изработка № 59. В основата им са регистрирани кухини с дълбочина над 2 м

Fig. 3. Collapsed rock outcrops along mining pit No. 59. Cavities with a depth of more than 2 m were registered at their base

кв. км) стратегията на теренните издирвания бе насочена основно към разширяване на информацията за районите, в които има вече установени от екипа стари рудници и кариери в землищата на селата Камилски дол и Вълче поле, общ. Ивайловград. Голяма част от терена е планински, покрит с гъста горска растителност, поради което не е възможно да бъдат обхванати по-обширни ареали.

Въз основа на анализа на данните от въздушното лазерно сканиране и производния цифров модел на терена (DTM) с висока пространствена резолюция от 0,5 м, през проведената кампания бяха набелязани и посетени над 20 нови локации, попадащи в границите на сканирания полигон. В резултат бяха регистрирани двадесет и четири нови рудни изработки. Те са разположени в северната, източната и югоизточната част на вече известния древен рудник. Както регистрираните до момента, следите от стар рудодобив представляват негативни нарушения на здравия терен с издължена овална форма. Посоката на надлъжните им оси съвпада с досега известните ни изработки и с посоката на установената рудна зона. Размерите им са различни, като по дължина те варират между 30 м и 180 м, а в широчина са между 15 м и 30 м. Отвалите от отработена скална маса в повечето случаи са разположени по двата надлъжни борда на изработките. В някои от тях са разкрити голяма количество орудени скални късове.

С по-особено внимание трябва да се подходи към теренната ситуацията при рудна изработка № 59. Тя е регистрирана в най-източната част на находището. На повърхността представлява издължено линейно хлътване с дължина около 200 м и посока североизток – югозапад, съвпадаща с общата посока на рудните жили (обр. 2). По протежението на структурата се наблюдават прекъсвания от изявени скални проявления. В тези локации са регистрирани кухини, чиято дълбочина с подръчни средства може да бъде проследена до над 2 м (обр. 3). Първоначалната интерпретация предполагаше, че те представляват затрупани отвори на шахти, водещи към подземни галерии. Последващият анализ и картирането им показа, че те са 4 на брой, разположени в линия по протежението на негатива на рудната изработка. Теренната ситуация позволява да се направи предположението, че вероятно става въпрос за една цяла подземна рудна изработка, чийто свод на места е пропаднал и е оставил следи наподобяващи „скални коридори“ и „шахти“.

За пореден път трябва да бъде отбелязана изключителната перспективност на съчетаването на конвенционална теренна регистрация с предварително лазерно сканиране на терени, които са трудно

достъпни и със неблагоприятни условия за наблюдение. Проведената през 2023 г. кампания бе изключително ползотворна. Новорегистрираните по време на тази кампания 24 изработки представят използването на различни методически подходи – открит и подземен – при добива на ценната руда.

До момента са регистрирани и документирани общо 64 стари открити рудни изработки и поне четири локации със следи от подземен добив. Резултатите от въздушното лазерно сканиране и верификацията на данните от него показват, че на този етап са посетени, картирани и описани около 90 % от антропогенните структури, свързани с добивната активност в находището в древността.

FIELD SURVEYS AND VERIFICATION OF AIRBORNE LASER SCANNING (LIDAR) DATA UNDER THE PROJECT "STUDY OF RAW MATERIAL SOURCES AND ANCIENT SETTLEMENT STRUCTURE IN THE LANDS OF IVAYLOVGRAD, SVIRACHI, KAMILSKI DOL, AND VALCHE POLE VILLAGES, HASKOVO DISTRICT"

Plamen Georgiev, Stanislav Iliev, Ivan Ivanov

Summary

The archaeological campaign in 2023 aimed to verify the information obtained from the airborne laser scanning (LiDAR) carried out by the Bulgarian-Austrian project "Fingerprinting White Marbles Quarries and Cities of Roman Thrace, 1st – 3rd century AD" and at the same time to expand the data available so far about the habitation in this micro-region during different historical periods (fig. 1).

Based on the analysis of the high resolution 0.5 m DTM data, over 20 new locations were identified and visited during the campaign. They are located in the northern, eastern and southeastern parts of the already known ancient mine. As recorded so far, traces of old mining represent negative disturbances of the terrain with an elongated oval shape.

More special attention should be paid to the field situation at mining pit No. 59. It is registered in the easternmost part of the deposit. On the surface, it is an elongated linear depression with a length of about 200 m and a northeast-southwest direction, coinciding with the general direction of the ore veins (fig. 2). Discontinuities of prominent rock outcrops are observed along the structure. Cavities have been recorded in these locations, the depth of which can be traced with hand tools to over 2 m (fig. 3). The initial interpretation suggested that they represented buried shaft openings leading to underground galleries. Their subsequent analysis and mapping allowed the assumption that it is probably a whole underground gallery, the vault of which has collapsed in places and left traces resembling "rock corridors" and "shafts".

Until now a total of 64 old opencast ore mining and at least four locations with traces of underground mining have been registered and documented. The results of the aerial laser scanning and the verification of its data show that at this stage about 90 % of the anthropogenic structures associated with the mining activity at the site in antiquity have been visited, mapped and described.

Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, plamen_georgiev@naim.bg
Ivan Ivanov, iv1960@abv.bg

№ 49. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЛАСТ ХАСКОВО

Георги Нехризов, Юлия Цветкова, Ивет Кирилова, Вероника Генчева, Димитър Байраков

През октомври 2023 г. за четвърта поредна година бяха осъществени теренните издирвания в долината на р. Марица в Хасковска област. Тези систематични изследвания започнаха през 2020 г. с цел да се изясни контекстът, в който е създадена гробницата със стенописи при с. Александрово. Обхватът на проучванията се разшири на изток и юг и през 2023 г. достигна до територията на общ. Харманли. Проектът беше финансиран от Министерството на културата. Той беше реализиран от екип в състав – доц. д-р Г. Нехризов, НАИМ – БАН – научен ръководител, доц. д-р Ю. Цветкова, СУ, зам.-ръководител и членове: д-р Д. Байраков, ИМ – Велинград, д-р А. Пенчева, Фондация „Балканско наследство", Д. Огнянов, РИМ – Хасково, В. Генчева, докторант в НАИМ – БАН, Н. Пенев и И. Лупов, докторанти в СУ, И. Кирилова, СУ, Т. Бояджиев, ВТУ – студенти магистърска програма.

Издирванията се проведоха по приетата за работа методика на системни проучвания с приложение на мобилен и настолен ГИС софтуер за очертаване на покритата територия с полигони. Теренната работа обхвана периода 11 – 25.10.2023 г. Топлото и сухо време позволи да се провеждат систематични проучвания, основно чрез прилагане на интензивни методи в земеделски площи след есенна оран. По тази начин бяха прецизно проучени 4,33 кв. км в общо 372 полигона (от № 21870 до № 22242) в землищата на Харманли и селата Преславец, Надежден и Бисер. Екипът отдели време и за посещение и уточняване на границите на обекти в землищата на Харманли, Любимец и с. Георги Добрево, на които отдавна са провеждани разкопки, но не са въведени в информационната система „Археологическа карта на България“ (АИС АКБ) (обр. 1). Работи се на десния бряг на р. Марица, като се проучваха основно надзаливните тераси. Покриването на изследваната територия от екипите, движещи се в редица с разстояние между участниците от 10 до 15 м, дава възможност за регистриране на всички видими на терена следи от човешка дейност. При локализиране на археологически обект чрез анализ в ГИС среда на дисперсията на артефакти се установяват неговите граници, а по събраните характерни материали – неговата хронология. За изясняването на времевите рамки на съществуване на обектите с по-висока концентрация на материали се предприемаше т. нар. „pick up“ (пълно събиране на площ от 25 кв. м).

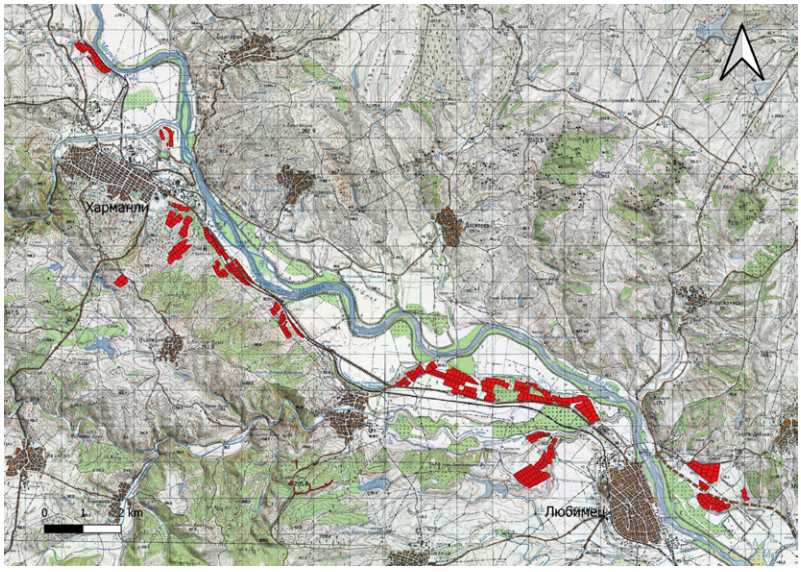

Обр. 1. Карта на изследваната територия през 2023 г.

Fig. 1. Map of the covered area in 2023

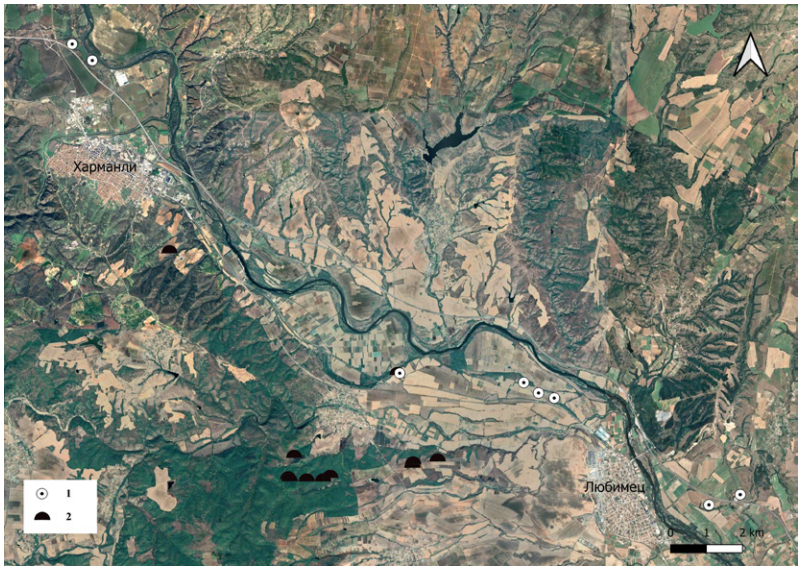

Обр. 2. Карта на регистрираните археологически обекти: 1 – селище; 2 – могила

Fig. 2. Map of the registered archaeological sites: 1 – settlement; 2 – burial mound

В резултат бяха регистрирани 16 новооткрити обекти, както и четири проучвани чрез спасителни разкопки, но все още невъведени в АИС АКБ (обр. 2). Преобладават керамичните концентрации с различна хронология, често с материали от две или повече епохи. Като вид девет от новите обекти може да се квалифицират като керамични концентрации, а останалите са надгробни могили.

В хронологически аспект новооткритите обекти се разпределят по следния начин. Праисторическите периоди са представени на четири от обектите, тези с материали от желязната епоха са пет – сред тях четири са керамични концентрации, а един е надгробна могила, в иманярските изкопи на която се откри керамика на ръка и късове мазилка. На два от тях присъстват материали и от ранния и от късния период на епохата. Други два се датират само в късната желязна епоха. Един обект се отнася към Средновековието (XI – XIV в.), материали от османския период и Възраждането произхождат от няколко от регистрираните обекти.

Сред посетените и документирани обекти през 2023 г. са два проучвани чрез спасителни раз-

копки праисторически обекта. Първият (АИС АКБ № 10009279) представлява късноеолитно селище (Караново IV), което се намира на 3,5 км северно от Харманли в м. Кара челия, на първата надзаливна тераса на десния бряг на р. Марица (Bacvarov et al. 2010). При издирванията се установи, че територията на селището е значителна по-голяма от известната до сега и достига до брега на Марица в югоизточна посока. Освен това на 0,4 км южно беше регистриран нов, явно свързан с него, обект със сходна хронология (АИС АКБ № 10009278).

Вторият е добре известния обект в м. Дана бунар (на карта 1:5000 – Даръ бунар), намиращ се в землището на с. Георги Добрево, общ. Любимец. Той е проучван чрез спасителни разкопки преди изграждането на автомагистрала Марица от три екипа от археолози на няколко етапа от 1999 до 2007 г. Обектът е разположен от двете страни на трасето на магистралата и заема голяма площ. Според проучвателите на различните сектори подобект Дана бунар 1 (АИС АКБ № 10009896) представлява многослойно селище с материали от ранния и късния халколит, ранна бронзова, ранна и късна желязна, римската епоха и Средновековието (Лещаков, Ангелова 2001; Лещаков и др. 2002, Лещаков и др. 2007; Пенчева 2014). Дана бунар 2 (АИС АКБ № 10009897) е интерпретиран като късноеолитно ямно светилище, но при разкопките е установено наличие и на по-късни периоди (Николов и др. 2007; Николов и др. 2008). В третия сектор – Дана бунар 3 (АИС АКБ № 10009898), са проучени обредни ями и други структури от ранната и късната желязна епоха (Ников 2007; Ников, Стоянова 2007). При посещението през октомври 2023 г. беше проведен оглед от двете страни на магистралата, като подходящите за работа площи се изследваха систематично. Това позволи да се определят приблизително границите на този важен обект, голяма част от който е унищожена при строителни дейности. Поради факта, че проучваните подобекти топографски са ясно разграничени и са съществувал в различни хронологически граници се взе решение те да се обособят и въведат в АИС АКБ като три отделни археологически обекта.

Всички регистрирани през тази година надгробни могили за със следи от иманярска дейност. Една от тях в землището на с. Бисер е напълно унищожена от голям изкоп, който обхваща изцяло могилния насип, а друга – от изградено в нея съоръжение от военните (блиндаж).

При издирванията бяха придобити и няколко интересни находки – цели и фрагментирани каменни брадви и тесли, както и кремъчни артефакти от праисторическите обекти, столче от транспортна амфора и бронзова монета на град Абдера от IV в. пр. Хр.

Литература

Лещаков, Ангелова 2001: К. Лещаков, Е. Ангелова. Спасителни археологически разкопки на обект „Дана Бунар – 1“ през 2000 г. – Археологически открития и разкопки през 1999 – 2000 г. София, 2001, 58 – 60.

Лещаков и др. 2002: К. Лещаков, Н. Тодорова, Е. Ангелова, К. Ников, Р. Иванова. Спасителни разкопки на обект Дана бунар – 1 в землището на с. Георги Добрево през 2001 г. – Археологически открития и разкопки през 2001 г. София, 2002, 23 – 24.

Лещаков и др. 2007: К. Лещаков, Н. Тодорова, В. Петрова, Е. Ангелова, М. Славова. Спасителни разкопки на обект Дана бунар 1 до гр. Любимец. – Археологически открития и разкопки през 2006 г. София, 2007, 41 – 43.

Ников 2007: К. Ников. Спасителни археологически разкопки на обект Обредни ями от КЖЕ – Дана Бунар 2 (км 92+200 – 92+400 по трасето на АМ Марица в землището на с. Георги Добрево, община Любимец, Хасковска област). – Археологически открития и разкопки през 2006 г. София, 2007, 183 – 185.

Ников, Стоянова 2007: К. Ников, Д. Стоянова. Спасителни археологически разкопки на обект от РЖЕ – Дана Бунар 3 (км 92+400 – 92+540 по трасето на АМ Марица) в землището на с. Георги Добрево, община Любимец, Хасковска област. – Археологически открития и разкопки през 2006 г. София, 2007, 185 – 187.

Николов и др. 2007: В. Николов, В. Петрова, Е. Атанасова, Н. Еленски, Д. Андреева, С. Игнатова, П. Лещаков, М. Доткова, Е. Найденова, М. Класнаков. Археологическо проучване на късноеолитно ямно светилище Любимец – Дана бунар 2. Археологически открития и разкопки през 2006 г. София, 2007, 44 – 47.

Николов и др. 2008: В. Николов, В. Петрова, П. Лещаков, Е. Атанасова, Н. Еленски, С. Игнатова, К. Бояджиев, Д. Такорова, М. Люнчева, М. Доткова. Археологическо проучване на късноеолитно ямно светилище Любимец – Дана бунар 2. Археологически открития и разкопки през 2007 г. София, 2008, 57 – 60.

Пенчева 2014: Е. Пенчева. Римското селище в м. „Дана бунар“ (с. Георги Добрево, общ. Любимец) в контекста на сходните комплекси от Тракия. Автореферат на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. София, 2014.

Bacvarov et al. 2010: K. Bacvarov, V. Bozhilov, E. Anastasova. The prehistoric site at Harmanli, southeast Bulgaria. – Studia Praehistorica, 13, 2010, 135 – 168.

FIELD SURVEYS IN HASKOVO DISTRICT

Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova, Ivet Kirilova, Veronika Gencheva, Dimitar Bayrakov

Summary

In October 2023, for the fourth consecutive year, field surveys were carried out in the Maritsa River valley in Haskovo district. These systematic investigations began in 2020 in order to clarify the context of the tomb with wall paintings at the village of Alexandrovo. The scope of the research expanded to the east and south and in 2023 reached the territory of Harmanli municipality.

The surveys were carried out according to the adopted methodology of systematic coverage of the territory with the application of mobile and desktop GIS software to delineate the covered territory with polygons. The fieldwork was carried out is the period 11 – 25.10.2023. The warm and dry weather allowed the application of systematic surveys through intensive methods in agricultural areas after autumn ploughing. In this way, 4.33 km^2 were precisely surveyed in the lands of Harmanli and the villages of Preslavets, Nadezhden and Bisser (fig. 1).

As a result, 16 newly discovered sites were registered, as well as four sites studied through rescue excavations but not yet recorded in the archaeological information system “Archaeological Map of Bulgaria” (fig. 2). Ceramic concentrations with different chronologies predominate, often with materials from two or more periods. In terms of type, nine of the new sites can be qualified as ceramic concentrations, while the rest are burial mounds.

Chronologically, the newly discovered sites are distributed as follows. Prehistoric periods are represented on four of the sites, those with Iron Age materials are five – among them four are ceramic concentrations and one is a burial mound, in the excavation of which hand-built pottery and pieces of plaster were found. Materials from both the Early and Late period are present on two of these. Two others date only to the Late Iron Age. One site is dated to the medieval period (11th – 14th c.), material from the Ottoman and Bulgarian Revival periods comes from several of the recorded sites.

The excavations yielded also several interesting finds – whole and fragmented stone axes and *tesserae*, as well as flint artefacts from prehistoric sites, a transport amphora stool and a bronze coin of the 4th c. BC city of Abdera.

Georgi Nekhrizov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, nehrizov@gmail.com
Julia Tzvetkova, Sofia University “St Kliment Ohridski”, julia.tzvetkova@uni-sofia.bg
Ivet Kirilova, ivetkkirilova@gmail.com
Veronika Gencheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, vmgencheva@gmail.com
Dimitar Bayrakov, Museum of History – Velingrad, dimitarbayrakov@gmail.com

---

№ 50. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧНИ ИНСТАЛАЦИИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МЛЕКАРЕВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА, ОБЛ. СЛИВЕН

Драгомир Марков, Генчо Димитров

Спасителните археологически издирвания се проведоха в рамките на два работни дни (3 – 4.07.2023 г.). Те бяха осъществени в изпълнение на договор между „ДЖИ ЕЛ 17“ ООД и ИМ – Нова Загора от екип в състав: научен ръководител Д. Марков, заместник-ръководител Г. Димитров и Х. Маркова.

Целта на издирванията бе да се установи наличието или липсата на археологически обекти в рамките на площите, предвидени за изграждането на фотоволтаични инсталации. Обходената площ се намира на северозапад от с. Млекарево и обхваща два имота с обща площ 96 дка (обр. 1).

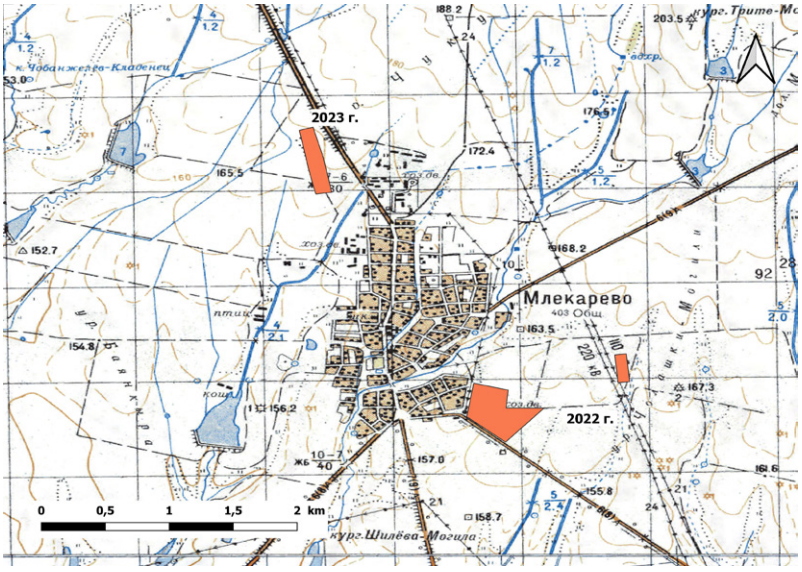

Обр. 1. Проучени площи през 2022 и 2023 г.

Fig. 1. Surveyed areas in 2022 and 2023

Използвана бе методика на тотално обхождане чрез маркиране на полигони и археологически материали с помощта на GPS устройство. Обходената площ бе маркирана с един полигон, тъй като не бяха открити археологически материали и структури.

Проучените земеделски площи (ПИ с идентификатор 48725.15.76) са разположени около асфалтираната писта на старото селскостопанско летище, което е с площ 10 дка (ПИ с идентификатор 48725.15.77). Те бяха заети от ниви с ожънати култури (пшеница) и с висок слънчоглед. Видимостта на земна повърхност при първите бе под 10 %, в слънчогледа – 50 %. Теренът е равнинен, а почвата е излужен чернозем – смолник.

По повърхността бяха открити множество строителни отпадъци и останки от съвременни стопански сгради. По време на издирванията не бяха регистрирани археологически обекти, структури и материали.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF PHOTOVOLTAIC INSTALLATIONS IN THE LAND OF MLEKAREVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY, SLIVEN DISTRICT

Dragomir Markov, Gencho Dimitrov

Summary

The rescue archaeological survey took place in two days at the beginning of July and was conducted by a team of Museum of History – Nova Zagora.

The purpose of the survey was to establish the presence or absence of archaeological sites within the areas planned for the construction of photovoltaic installations. The studied area (9.6 ha) is located immediately northwest of Mlekarevo village (fig. 1). The terrain is flat with soil of the leached chernozem – smolnik type.

No archaeological sites were recorded during the surveys.

Dragomir Markov, Museum of History – Nova Zagora, dhmarkov@gmail.com
Gencho Dimitrov, Museum of History – Nova Zagora, mediator.dimitrov@abv.bg

№ 51. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА БАНЯ И КОРТЕН, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА, ОБЛ. СЛИВЕН

Драгомир Марков, Христина Маркова

Терените издирвания се проведоха във връзка с новата стратегията на ИМ – Нова Загора за изследване и опазване на археологическите обекти, намиращи се на територията на община Нова Загора. Издирванията се проведоха през ноември 2023 г. от екип в състав: научен ръководител Д. Марков (ИМ – Нова Загора), заместник-ръководител Х. Маркова (ИМ – Нова Загора) и членове на екипа Г. Димитров (ИМ – Нова Загора), Н. Захариев (НБУ), Е. Начева (СУ „Св. Климент Охридски“), Д. Георгиева (ИМ – Нова Загора). Научен консултант на проучванията е доц. д-р Г. Нехризов (НАИМ – БАН). Финансирането е осигурено от МК и ИМ – Нова Загора.

Това е втората кампания от дългосрочния проект на музея и издирванията се проведоха по вече избраната методика (Марков 2023). Забавеното и редуцирано финансиране наложи промяна в първоначално заложените за обхождане площи. През 2023 г. бяха изследвани основно земеделските ниви по южните склонове на Средна гора (в участъка между с. Кортен и м. Мечия камък) и част от долното течение на р. Ракушица, която е десен приток на р. Тунджа, а днес се влива в яз. Жребчево. Теренът е нископланински (хълмист) и се характеризира с редуващи се дерета. Изследваният ареал е документиран чрез полигони с обща площ 1,9 кв. км и маркиране на GPS следа (обр. 1).

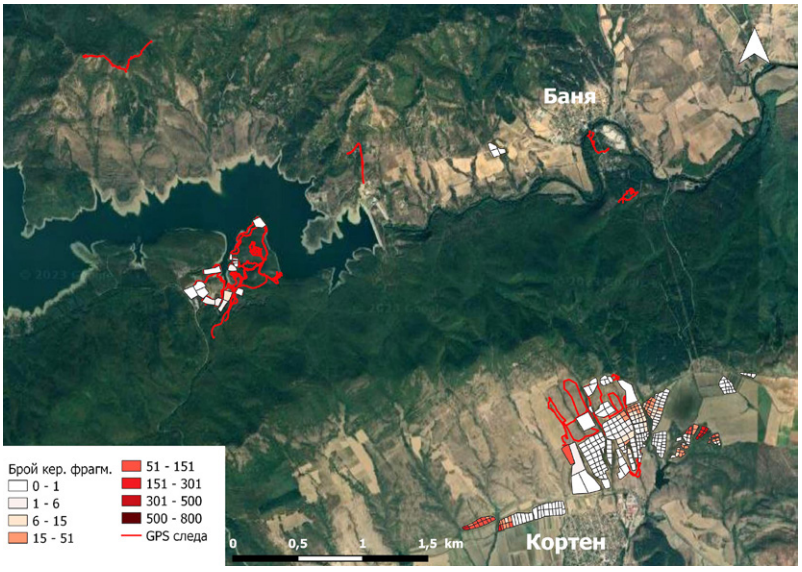

Обр. 1. Покрита територия през 2023 г.

Fig. 1. Covered area in 2023

Регистрирани са 12 нови археологически обекта в АИС АКБ (обр. 2). Голяма част от новите обекти са непознати в археологическата литература. Обектите се делят на няколко вида: селищни – шест (обекти № 21, 22, 27, 29, 31, 32); единична постройка – обект № 26; укрепено място – обект № 30; производствено съоръжение – обект № 28; надгробна могила – обект № 25 и такива с неопределена функция – обекти № 23 и № 24.

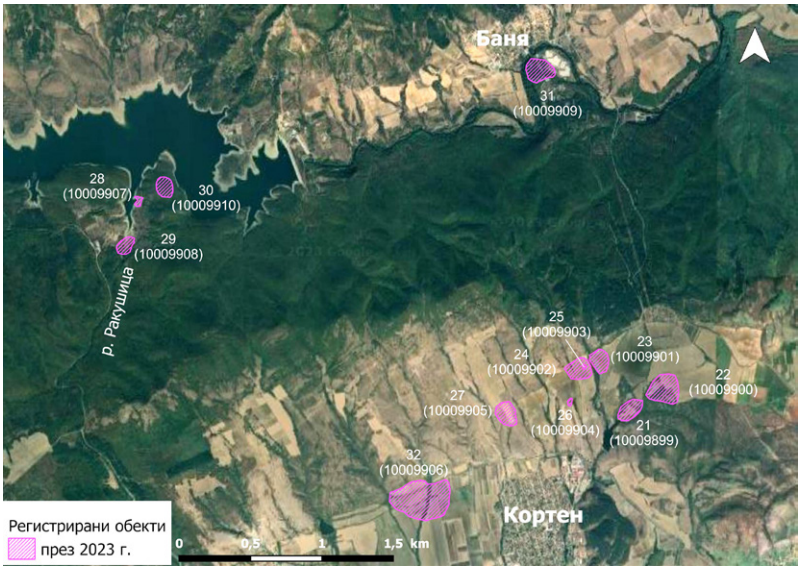

Обр. 2. Регистрирани обекти. Посочени са полеви номер и номера на картона в АИС АКБ (в скоби)

Fig. 2. Recorded sites. The field number and the card number in AIS AMB (in brackets) are indicated

На обектите са открити материали от праисторията до XV – XIX век, които се разпределят хронологически така: праистория – АИС АКБ № 10009902, 10009908 и 10009906, неолит – АИС АКБ № 10009901; халколит и бронзова епоха – АИС АКБ № 10009900; желязна епоха – АИС АКБ № 10009899, 10009901, 10009900, 10009902, 10009905 и 10009906; Късна античност – АИС АКБ № 10009904, 10009910 и 10009906; Средновековие – АИС АКБ № 10009906; XV – XIX в. – АИС АКБ № 10009909. Надгробната могила Стойнова могила (обект № 25, АИС АКБ № 10009903) остава с неопределена хронология. Производственото съоръжение (обект № 28, АИС АКБ № 10009907) също не може да се датира на базата на откритите материали, но най-вероятно трябва да се свърже с крепостта на хълма Градището и да се отнесе към Късната античност.

За втора поредна година най-много от регистрираните обекти се отнасят към желязната епоха. От особен интерес са откритите дъна от амфори в северната част на обект № 32, които са доказателство, че тук се е намирало селище или друг тип археологически обект, участващо в стокообмена на егейския свят през втората половина на I хил. пр. Хр. Недеструктивното проучване на този важен многослоен обект ще продължи през следващата кампания.

Късноантичната крепост на хълма Градището (обект № 30), заедно с производственото съоръ-

Обр. 3. Крепостта Градището (обект № 30). Североизточният ъгъл на сграда, поглед от изток

Fig. 3. Gradishteto fortress (site No. 30). NE corner of a building, view from the east

жение (обект № 28) имат стратегически важно разположение – на важната пътна артерия, преминаваща на север през днешния „Проход на републиката". Крепостта обхваща най-високата част на хълма с надморска височина 354 м и има площ от около 54 дка. На цялата площ се виждат разсипи от каменни зидове или частично запазени градежи. В най-високата ѝ част е запазен североизточния ъгъл от сграда, построена от ломени камъни, споени с хоросан (обр. 3). Стените на сградата са запазени във височина до около 2 м. На няколко места, в животински дупки или в корените на дървета, ясно се различават отухлени нива, които най-вероятно трябва да се свържат с опожарявания.

При издирванията през 2023 г. бяха открити над 50 археологически находки – каменни и кремъчни сечива, фрагменти от керамични антропоморфни фигурки, каменни брадви и др.

Резултатите от втората кампания на дългосрочния ни проект за издирване на археологически обекти в община Нова Загора доказват нуждата от подобни изследвания в един регион, който традиционно се смята за много добре познат от гледна точка на броя на археологическите обекти и тяхното местоположение.

Литература

Марков 2023: Д. Марков. Теренни издирвания в землищата на селата Баня и Кортен, общ. Нова Загора. Землищата на селата Баня и Кортен. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

FIELD SURVEYS IN THE LANDS OF BANYA AND KORTEN VILLAGES, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY, SLIVEN DISTRICT

Dragomir Markov, Hristina Markova

Summary

The field survey was carried out in connection with the new strategy of the Museum of History – Nova Zagora for the study and protection of the archaeological sites located in the territory of Nova Zagora municipality. This is the second campaign of the museum's long-term project. Delayed and reduced funding necessitated changes to the areas initially selected for surveying. In 2023, the agricultural fields on the southern slopes of the Sredna Gora Mountain range (in the section between Korten village and Mechia Kamak locality) and part of the lower course of the Rakushitsa River (a right tributary of the Tundzha River) were surveyed. The terrain is low-mountainous (hilly) cut by ravines. The studied area was documented by means of polygons with a total area of 1.9 km² and GPS track logging (fig. 1).

Twelve new archaeological sites have been registered in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB) (fig. 2). The sites belong to several categories: settlements – 6 (AIS AMB Nos 10009899, 10009900, 10009905, 10009908, 10009909, 10009906); single building – 1 (AIS AMB No. 10009904); fortress – 1 (No. 10009910); production site – 1 (AIS AMB No. 10009907); burial mound – 1 (AIS AMB No. 10009903); sites of unidentified function – 2 (AIS AMB Nos 10009901, 10009902).

Chronologically, the sites date from prehistory to the 15th – 19th c.: prehistory – 3 (AIS AMB Nos 10009902, 10009908, 10009906); Neolithic – 1 (AIS AMB No. 10009901); Chalcolithic – 1 (AIS AMB No. 10009900); Bronze Age – 1 (AIS AMB No. 10009900); Iron Age – 6 (AIS AMB Nos 10009899, 10009900, 10009901, 10009902, 10009905, 10009906);

Late Antiquity – 3 (AIS AMB Nos 10009904, 10009910, 10009906); Middle Ages – 1 (AIS AMB No. 10009906); 15th – 19th c. – 1 (AIS AMB No. 10009909). The burial mound Stoinova Mogila (AIS AMB No. 10009903) remains of undetermined chronology. The production facility (AIS AMB No. 10009907) also cannot be dated on the basis of the discovered materials, but it is most likely associated with the fortress on the Gradishcheto hill and should be assigned to Late Antiquity.

In the highest part of the fortress Gradishcheto (AIS AMB No. 10009910), the NE corner of a building is preserved (fig. 3). The walls survive to a height of ca 2.0 m.

More than 50 archaeological finds were discovered, including stone and flint tools, fragments of ceramic anthropomorphic figurines, stone axes, and others.

Dragomir Markov, Museum of History – Nova Zagora, dhmarkov@gmail.com
Hristina Markova, Museum of History – Nova Zagora, hdmarkova@gmail.com

№ 52. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГЛУФИШЕВО, ОБЩ. СЛИВЕН, ОБЛ. СЛИВЕН

Веселин Игнатов, Теодора Недялкова, Богдан Атанасов, Петранка Неделчева, Клер Уатсон

През есента на 2023 г. екип от РИМ – Сливен и Нов български университет проведе теренни издирвания в землището на с. Глуфишево с финансиране по проект към Министерство на културата. В проучванията участваха още: И. Иванов, Б. Банчев, П. Петров, Д. Сивов, Ч. Тодоров, В. Михнева, П. Шонгов, Д. Милева и Н. Олдсен. През 2022 г. обходихме по-голямата част на землището на съседното село Крушаре (Игнатов и др. 2023). Разположението на с. Глуфишево (с около 200 м н. в.) непосредствено североизточно от седловината между продълговатите възвишения Лозбаир (318 м н. в.) и

АИС АКБ номер	Вид обект	Хронология	Разположение, предполагаема площ
10009945	селище	халколит	На около 300 м ЮЗ от седловината между възвишенията Лозбаир и Калето. 3 дка
10009397	селище	Средновековие	На западния склон на Калебаир в подножието на хълма. 26 дка
10010104	селище	КЖЕ	Разположено на наклонен терен непосредствено северно от дерето, което разделя землищата на с. Глуфишево и с. Чокоба. 135 дка
10010105	надгробна могила	неопределена	В подножието на южния склон на Калебаир, в рамките на КЖЕ селище. 2 дка
10009946	крепост	късна римска епоха, КА, Средновековие	Хълм на юг от селото. 15 дка
10010109	надгробна могила	неопределена	Върху последните южни възвишения на платото на Ю от с. Глуфишево, на границата на землището на с. Глуфишево и с. Скобелево. 1 дка
10010106	селище	Средновековие	До гробищния парк на с. Глуфишево. 27 дка
10010107	селище	Средновековие	На платото на запад от Калебаир. 59 дка
10010108	селище	римска епоха	На платото на запад от Калебаир. 11 дка
10010110	надгробна могила	неопределена	Острата могила. 1 дка
10009398	надгробна могила	неопределена	До дерето в рамките на селище от КЖЕ. 1 дка
10009944	надгробна могила	неопределена	Върху селищната могила (селище) от халколита. 2 дка

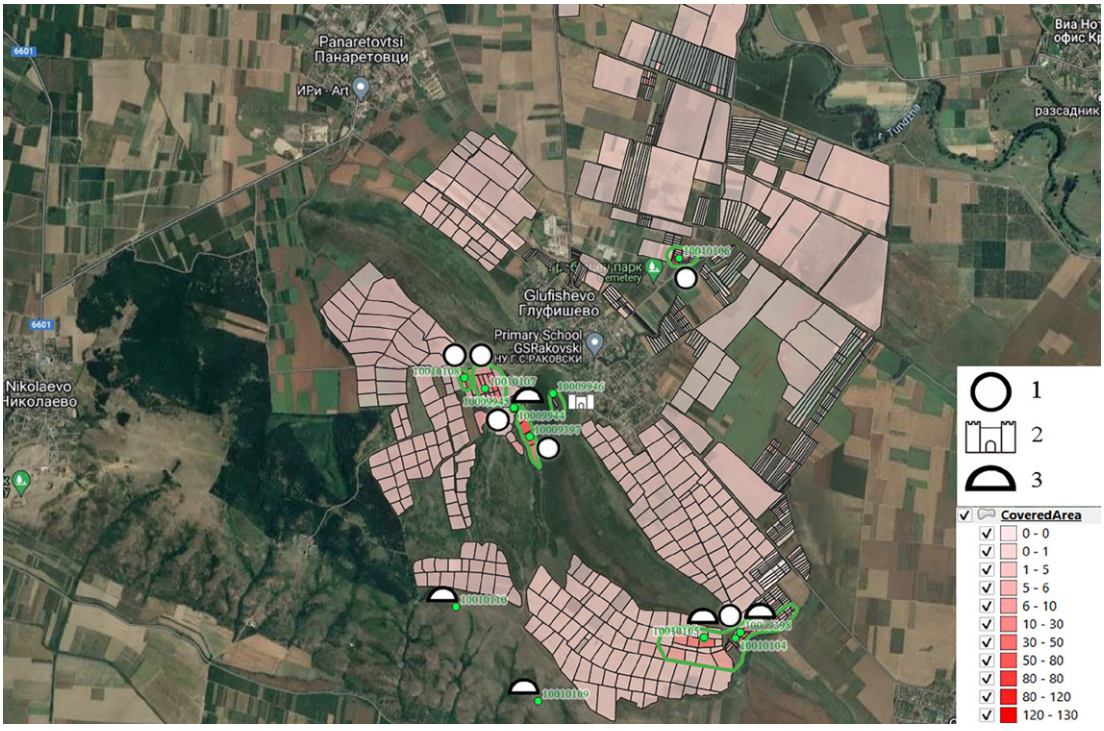

Обр. 1. Обходена територия в землището на с. Глуфишево през 2023 г. с насищане на цвета според броя на находките и регистрирани археологически обекти (номер в АИС АКБ): 1 – селище; 2 – крепост; 3 – надгробна могила

Fig. 1. Covered area in the land of the village of Glufishevo in 2023 with intensifying of colour according to the number of finds and registered archaeological sites (AIS AMB card number): 1 – settlement; 2 – fortified site; 3 – burial mound

Калебаир (339 м н. в.), показва, че за обитателите на селото е било важно да имат достъп както до височините и до платото западно от тях, където има по-леки канелено-горски почви, така и до равнините и вероятно частично заблатени местности край Тунджа (145 м н. в.), богати на паша, риба, земноводни животни и други ресурси.

През 2023 г. беше обходена площ от близо 12 кв. км, разделена на над 500 полигона. В терените с видимост под около 40 % се работи по метода на екстензивните обходи, докато при по-добра видимост обходите бяха интензивни. До есента на 2023 г. в АИС АКБ липсваше информация за археологически обекти в землището на с. Глуфишево. Регистрирахме 12 нови обекта, 10 от които в землището на с. Глуфишево и два в землището на с. Скобелево.

Въпреки че концентрацията от 0,9 обекта на квадратен километър в землището на с. Глуфишево е сравнима със стойности от съвременни обходи в Ямболско (0,7 обекта на кв. км) и Казанлъшко (0,8 – 0,9 обекта на кв. км) (Sobotkova, Ross 2018, 67), няма съмнения, че регистрираните от нас обекти са крайно непредставителни за селищната система в миналото. За това говори отсъствието на обекти от неолита, бронзовата и ранножелязната епоха, които обикновено се откриват при обходи в региона (Вълчев 2023).

Единични предмети от дялан кремък, открити от нас извън археологически обекти в ниските части на землището (обр. 2.1-8), както и брадва от изгладен камък (обр. 2.9), свидетелстват за човешка дейност през късната праистория. Новокаменната епоха е най-ранната възможна датировка за два фрагмента от пластини (обр. 2.1-2), а каменно-медната епоха е най-ранният период, в който може да са направени елементите от диканя, които обаче се използват и през историческите периоди (обр. 2.7-8). Предмет 3 прилича на заготовка за връх на стрела, от вид, който се появява на Източните Балкани през ранната каменно-медна епоха.

Към каменно-медната епоха се отнася най-ранното селище, което бе регистрирано в землището на с. Глуфишево през 2023 г. Става дума за обект с АИС АКБ № 10009945 (обр. 1), разположен на ок 300 м югозападно от седловината между Лозбаир и Калебаир. Обектът се намира на тесния нос на плато, което завършва при сливането на две суходолия (обр. 3.1). При изкопни работи (вероятно за добив на седимент за тухли) в обекта е направен разрез, в които се виждат силно отухлени червеникави ма-

зилки и няколко последователни подови замазки, които могат да принадлежат към огнища или масивни подове на постройки (обр. 3.2). Пласт с отухлени мазилки се вижда на около 40 м в югозападна посока в ерозиралия над пътя склон. Става дума за тънкослойно селище от каменно-медната епоха, чиито живот завършва със сериозно опожаряване. „Носът“ между двете дерета, където се вижда нарушеният културен пласт, днес има ширина от около 20 – 30 м, която е крайно недостатъчна за площ на селищна могила. Цялата територия на селището не можа да се установи, тъй като платото зад него не се обработва и е покрито с ливадна растителност. Керамика от халколита и Античността бе събрана само под ерозиралите или прерязаните странични склонове на обекта. Разположението на това тънкослойно селище на оградено от три страни от дерета плато е характерно за каменно-медната епоха на Източните Балкани (Тодорова 1986, 44; Николов 2011, 119). Петото хилядолетие пр. Хр. е белязано от демографско развитие, увеличение на броя на обектите, и предпочитание към естествено укрепени места. Интерес представлява фактът, че въпреки стратегическото място на платото в седловината между Лозбаир и Калебаир, обект с АИС АКБ № 10009945 е тънкослоен и след опожаряването му е изоставен чак до Античността, когато върху него вероятно е насипана ниска надгробна могила. Възможно е животът през халколита да е продължил на някое от съседните оградени от дерета плата, за които не знаем нищо, тъй като в момента не се обработват и видимостта не е достатъчна.

Селище от късната желязна епоха бе регистрирано на наклонен терен непосредствено северно от дерето, което разделя землищата на селата Глуфишево и Чокоба. Откриват се множество дъна от амфори.

Обр. 2. Предмети, открити в землището на с. Глуфишево: 1 – кремъчен артефакт, открит при антично селище (АИС АКБ № 10009398); 2 – кремъчен артефакт, открит в близост до р. Тунджа; 3 – кремъчен артефакт, може би връх на стрела, открита в близост до № 6 и 8; 4 – кремъчен артефакт, открит северно от гробищния парк; 5 – кремъчен артефакт, открит на ок. 1 км СИ от кметството; 6 – кремъчен артефакт, открит на ок. 1,6 км И/ЮИ от кметството; 7 – кремъчен артефакт, вероятно елемент от диканя, открит на 2,2 км СИ от кметството; 8 – кремъчен артефакт, вероятно елемент от диканя, открит в близост до № 6; 9 – каменна брадва, открита ЮИ от селото; 10 – монета на Антонин Пий (138 – 161 г.), 11 – монета на Каракала (211 – 217 г.); 12 – монета (фолис) на Юстин II (565 – 578 г.); 13 – част от канделабър (не е в мащаб)

Fig. 2. Finds discovered in the land of Glufishevo village: 1 – flint artefact found at an ancient settlement (AIS AMB No. 10009398); 2 – flint artefact found near the Tundzha River; 3 – flint artefact, possibly an arrowhead, found near Nos 6 and 8; 4 – flint artefact found north of the cemetery; 5 – flint artefact found c. 1 km NE of the mayor's office; 6 – flint artefact found c. 1.6 km E/SE of the mayor's office; 7 – flint artefact, probably an element of a threshing-sledge (dikania), found 2.2 km NE of the mayor's office; 8 – flint artefact, probably an element of a threshing-sledge, found near No. 6; 9 – stone axe found SE of the village; 10 – coin of Antoninus Pius (138 – 161); 11 – coin of Caracalla (211 – 217); 12 – coin (follis) of Justin II (565 – 578); 13 – part of a candelabrum (not to scale)

Обр. 3. Част от регистрираните обекти: 1 – селище от каменно-медната епоха (АИС АКБ № 10009945) и надгробна могила (АИС АКБ № 10009945), с бели стрелки са обозначени местата, където се вижда тънкослойно опожарено селище от халколита; 2 – детайл от опожарени подови нива от обект с АИС АКБ № 10009945

Fig. 3. Part of the recorded sites: 1 – settlement from the Chalcolithic (AIS AMB No. 10009945) and a burial mound (AIS AMB No. 10009945); the white arrows indicate the locations where the thin-layered burnt Chalcolithic settlement is visible; 2 – detail of burnt floor levels from the site with AIS AMB No. 10009945

Късноримската крепост на възвишението югоизточно от с. Глуфишево е най-разпознаваемият археологически обект. Укреплението е силно разрушено, но на места, особено в най-западната, най-висока и стръмна част на хълма, има запазени стени, очертаващи помещение (кула?) с правоъгълен план. Според информацията от литературата, върхът на хълма е бил опасан от два (Бънов 1995, 69) или дори три реда (Бацова-Костова 1969, 10) крепостни стени от камък, споен с бял хоросан. Днес теренът е силно обрасъл с храсти и труден за наблюдение, но следите от правоъгълната кула с размери 11 × 5 м са добре видими. На снимките от въздуха личат сравнително ясно и очертанията от една крепостна стена. Не се откри споменатият в литературата в западната част на крепостта ходник (Бънов 1995, 76, бел. 72), но в основите на северната стена на кулата личи подземен канал, облицован с камъни, вероятно за отвеждане на дъждовната вода. Крепостта е обект на иманярски набези, като на много места по трасето на стените се наблюдават дълбоки по около 0,5 – 1 м изкопи с диаметър до 2 – 3 м. В подобен, по-плитък изкоп, на повърхността бяха открити фрагменти керамика от Средновековието и фрагмент от тъмносиня стъклена гривна с обло сечение. Монетите във фонда на РИМ – Сливен, за които предалите ги в музея жители на селото твърдят, че са от крепостта, датират от времето на императорите Каракала (198 – 217), през Юстин II (565 – 578) и Лъв VI (886 – 912) до това на Роман III Аргир (1028 – 1034) (обр. 2.11-12).

Средновековното селище на югозападния склон на Калебаир вероятно е свързано с укреплението. Това се отнася и за средновековното селище още по-западно, от другата страна на малкото дере. Във фонда на РИМ – Сливен се съхраняват средновековен керамичен съд и колективна находка на земеделски сечива, открити в района на регистрираните средновековни селища в подножието на хълма.

Литература

Бацова-Костова 1969: Е. Бацова-Костова. Библиография за историята на селищата в Сливенски окръг до падането им под турско робство. Сливен, 1969.

Бънов 1995: П. Бънов. Крепости, църкви и манастири в Сливенско по записките на Г. Гюлмязов. – Известия на музеите в Югоизточна България, 18, 1995, 61 – 84.

Вълчев 2023: Т. Вълчев, Издирване на археологически обекти в област Ямбол. – Вести на Ямболския музей, X, 10, 2023.

Игнатов и др. 2023: В. Игнатов, Б. Атанасов, Т. Недялкова. Теренни издирвания в землището на с. Крушаре, общ. Сливен. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Николов 2011: В. Николов, Праистория на българските земи. Велико Търново, 2011.

Тодорова 1986: Х. Тодорова. Каменно-медната епоха в България. София, 1986.

Sobotkova, Ross 2018: A. Sobotkova, S. Ross. Chapter 8. Kazanlak survey results. – In: S. Ross, A. Sobotkova, J. Tzvetkova, G. Nekhrizov, S. Connor (eds). The Tundzha regional archaeology project: surface survey, palaeoecology, and associated studies in Central and Southeast Bulgaria, 2009 – 2015 Final Report. Oxford & Philadelphia, 2018, 66 – 81.

FIELD SURVEYS IN THE LAND OF GLUFISHEVO VILLAGE, SLIVEN MUNICIPALITY, SLIVEN DISTRICT

Vesselin Ignatov, Teodora Nedyalkova, Bogdan Athanassov, Petranka Nedelcheva, Claire Watson

Summary

In 2023, 12 km^2 in the area of the village Glufishevo was surveyed, recorded through more than 500 polygons (fig. 1). We carried out intensive surveys in fields with visibility of over 40 %, and the rest were extensively surveyed. Twelve new archaeological sites were added to the register of the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB). Among them are six settlements, five burial mounds and a fortress.

The oldest site is a settlement from the Chalcolitic located some 300 m to the southwest of the saddle between the two elongated hills Lozbair and Kalebair on a narrow plateau flanked between two small rivers (fig. 3). An existing trench (related to clay extraction) cutting through the cultural layer shows that the site was thin-layered and heavily burned.

A settlement dating to the Late Iron Age was registered at the east foot of the hill called Kalebair, on the border with Chokoba village. Multiple amphora bottoms were found here.

One settlement from the Roman Age was identified by the presence of coarse kitchenware sherds.

The Late Roman fortress on the hill southeast of Glufishevo village is the most recognizable archaeological site in the area. The fortress served as a refuge. Its walls are built of stone and white mortar. A rectangular tower is still visible at the westernmost part of the hill. Numismatic evidence attributes the occupation of the site to the Roman, late Roman, late antique and medieval periods; ceramic evidence further supports the 6th c. occupation of the site (fig. 2).

There are three settlements from the Middle Ages, two of them located near the fortress and probably linked to it. In the collection of the Regional Museum of History in Sliven, there are medieval agricultural tools and a ceramic vessel found in the area of these settlements.

Two of the burial mounds lie within the borders of the settlement from the Late Iron Age which suggests their attribution to later times. Two other burial mounds are in the village of Skobelevo and one is on top of the settlement from the Chalcolitic.

Veselin Ignatov, Regional Museum of History – Sliven, ignatov_v@abv.bg
Teodora Nedyalkova, Regional Museum of History – Sliven, theonedyalkova@gmail.com
Bogdan Athanassov, New Bulgarian University, bo.atana@nbu.bg
Petranka Nedelcheva, New Bulgarian University, pnedelcheva@nbu.bg
Claire S. Watson, University of Chicago, cswatson@uchicago.edu

№ 53. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ПОДЗЕМЕН ЕЛЕКТРОПРОВОД В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА МОГИЛА И ЧАРГАН, ОБЩ. ТУНДЖА, И ЯМБОЛ, ОБЛ. ЯМБОЛ

Тодор Вълчев, Стефан Бакърджиев

През пролетта на 2023 г. се проведе недеструктивно археологическо проучване – издирване на недвижими културни ценности по трасето на подземен електропровод на „АТМ България" ООД. Ръководител на теренното проучване е д-р Т. Вълчев от РИМ – Ямбол, със заместник-ръководител гл. ас. д-р С. Бакърджиев от РИМ – Ямбол.

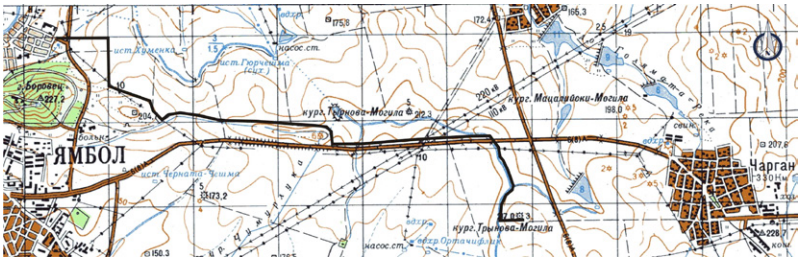

Обр. 1. Проучена територия в землищата на гр. Ямбол и на селата Могила и Чарган

Fig. 1. Surveyed territory in the lands of the town of Yambol and the villages of Mogila and Chargan

По време на полевата работа е обходено трасето на подземния електропровод с обща дължина 7,4 км. То преминава през землищата на селата Могила и Чарган, общ. Тунджа, както и на гр. Ямбол. Членовете на екипа се движеха на разстояние 5 м един от друг в рамките на сервитута (обр. 1) (Kecheva 2014, 2 – 3; Вълчев 2023, 47 – 48, 248; Кечева 2023, 137 – 138).

По време на теренното проучване са посетени две надгробни могили. Първата от тях (АИС АКБ № 10009128) се намира на 4,7 км източно (азимут 89°) от черквата Св. Никола в гр. Ямбол. Тя е с височина 6,00 м и диаметър на основата 60,00 м. Регистрираната надгробна могила попада извън трасето на инвестиционното намерение.

Втората надгробна могила – Трънова могила (АИС АКБ № 10001426) е регистрирана през 2013 г. Тя се намира на 2,2 км югозападно (азимут 262°) от черквата на с. Чарган. Надгробната могила е с височина 2 м и диаметър на основата 30 м. Повърхността ѝ е обрасла с ниска растителност. На върха ѝ има триангулачна точка с н. в. 217,0 м. Регистрираната надгробна могила се намира в поземлен имот, предвиден за изграждането на соларен парк, и от който започва трасето на подземния електропровод. Надгробната могила е изцяло проучена през есента на 2023 г. от екип с научни ръководители гл. ас. д-р С. Бакърджиев и Я. Русев, като повече информация има в резюмето им в настоящото издание. Първичният гроб се датира в ранната бронзова епоха. В могилния насип са регистрирани вторични погребения от късната желязна и средновековната епохи.

Литература

Вълчев 2023: Т. Вълчев. Издирване на археологически обекти в област Ямбол. Ямбол, 2023.

Кечева 2023: Н. Кечева. Приложение на географските информационни системи в българската археология. – Археология, 2023, 1 – 2, 135 – 144.

Kecheva 2014: N. Kecheva. Established archaeological survey methods revised. Application of new GIS technologies in Bulgaria. – Българско е-Списание за Археология / Be-JA, Supplementum 3, 2014, 1 – 16.

FIELD SURVEYS ALONG THE ROUTE OF AN UNDERGROUND POWER LINE IN THE LANDS OF YAMBOL, MOGILA AND CHARGAN VILLAGES, TUNDZHA MUNICIPALITY, YAMBOL DISTRICT

Todor Valchev, Stefan Bakardzhiev

Summary

In the spring of 2023, field surveys were conducted along the route of an underground power line for "ATM Bulgaria" Ltd. During the fieldwork, the entire route of the underground power line, with a total length of 7.4 km, was surveyed. It runs through the lands of the villages of Mogila and Chargan, Tundzha municipality, as well as the town of Yambol (fig. 1).

During the survey, two burial mounds were visited. The first (AIS AMB No. 10009128) is located 4.7 km east (azimuth 89°) of St Nikola Church in Yambol. It is 6 m high with a base diameter of 60 m. This burial mound lies outside the route of the investment project.

The second burial mound – Trunova Mogila (AIS AMB No. 10001426) – was registered in 2013. It is situated 2.2 km southwest (azimuth 262°) of the church in the village of Chargan. The mound is 2 m high with a base diameter of 30 m. Its surface is covered with low vegetation. A triangulation point stands at its top at an elevation of 217.0 m. This burial mound is located within a land plot designated for the construction of a photovoltaic solar plant, from which the route of the underground power line begins. The mound was fully excavated in the autumn of 2023.

Todor Valchev, Regional Museum of History – Yambol, tvvulchev@gmail.com
Stefan Bakardzhiev, Regional Museum of History – Yambol, bakarjiev_st@mail.bg

№ 54. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПОПОВО, ОБЩ. БОЛЯРОВО, ОБЛ. ЯМБОЛ

Тодор Вълчев, Борислава Павлова

През пролетта на 2023 г. се проведе недеструктивно археологическо проучване – издирване на недвижими културни ценности в поземлени имоти с идентификатори 57652.57.103, 57652.57.76, 57652.57.74, 57652.57.77, 57652.57.506 и 57652.57.504, които са част от землището на с. Попово, общ. Болярово, обл. Ямбол, и които са предвидени за изграждането на фотоволтаичен парк. Ръководител на теренното проучване е д-р Т. Вълчев, а заместник-ръководител е Б. Павлова, и двамата от РИМ – Ямбол.

По време на тоталните теренни издирвания се обхождат всички геоморфологични форми на терена, включително и тези, за които се знае, че вероятността за намиране на движими и недвижими културни ценности е минимална (Kecheva 2014, 2 – 3; Вълчев 2023, 47 – 48, 248; Кечева 2023, 137 – 138).

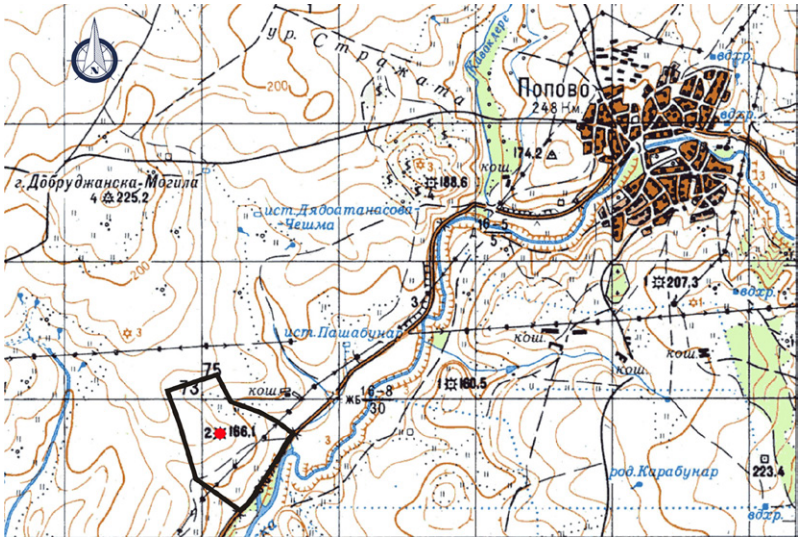

Обр. 1. Обходена територия в землището на с. Попово (в черно) и регистрираната надгробна могила (в червено)

Fig. 1. Surveyed territory in the land of the village of Popovo (in black) and the recorded burial mound (in red)

Издирванията са проведени върху цялата площ на инвестиционното намерение – общо 600 дка, като при полевата работа членовете на екипа се движеха на разстояние 5 м един от друг (обр. 1).

По време на проучванията е локализирана една надгробна могила (АИС АКБ № 10009070), която попада в границите на инвестиционната инициатива. Могилата се намира на 3,8 км югозападно (азимут 234°) от центъра на с. Попово. Надгробната могила е с височина 2 м и диаметър на основата 25 м. Повърхността ѝ е обрасла с ниска растителност и единични дребни храсти. На върха ѝ има триангулачна точка с н. в. 166,1 м. Северно от нея има стар иманярски изкоп. Геодезически се определи охранителната зона на могилата, която е обособена в самостоятелен поземлен имот. Предписаните мерки за опазване са цялостно археологическо проучване ако не бъде изключена от инвестиционното намерение.

Западно от надгробната могила е регистрирано старо гнездо за танк, което е част от защитната линия „Крали Марко“ от втората половина на XX в.

Литература

Вълчев 2023: Т. Вълчев. Издирване на археологически обекти в област Ямбол. Ямбол, 2023.

Кечева 2023: Н. Кечева. Приложение на географските информационни системи в българската археология. – Археология, 2023, 1 – 2, 135 – 144.

Kecheva 2014: N. Kecheva. Established archaeological survey methods revised. Application of new GIS technologies in Bulgaria. – Българско е-Списание за Археология / Be-JA, Supplementum 3, 2014, 1 – 16.

FIELD SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LANDS OF POPOVO VILLAGE, BOLYAROVO MUNICIPALITY, YAMBOL DISTRICT

Todor Valchev, Borislava Pavlova

Summary

In the spring of 2023, field surveys were conducted in the land plots designated for the construction of a photovoltaic solar plant in the territory of the village of Popovo, Bolyarovo municipality, Yambol district. The survey was conducted over the entire investment area – a total of 60 ha (fig. 1).

During the survey, a burial mound (AIS AMB No. 10009070) was identified within the boundaries of the investment area. The mound lies 3.8 km southwest (azimuth 234°) of the centre of Popovo village. It is 2 m high with a base diameter of 25 m. The prescribed safeguarding measure is full archaeological excavation unless the mound is excluded from the investment area. West of the burial mound, an old tank emplacement was recorded, forming part of the defensive line "Krali Marko" from the second half of the 20th c.

Todor Valchev, Regional Museum of History – Yambol, tvvulchev@gmail.com
Borislava Pavlova, Regional Museum of History – Yambol, bobpavlova@gmail.com

№ 55. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА СРЕДЕЦ

Иво Д. Чолаков, Пламена Дакашева

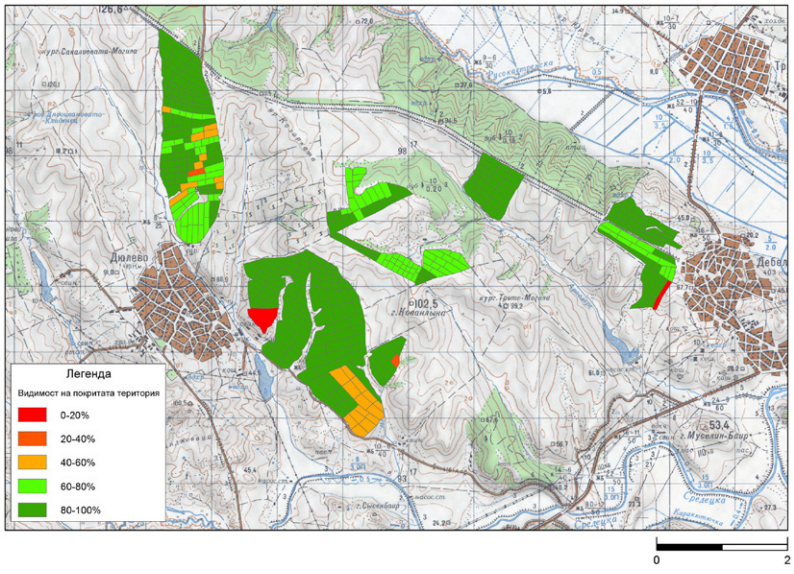

Обр. 1. Обходена територия с видимост (в проценти)

Fig. 1. Covered area visibility (in percentages)

Теренните издирвания се проведоха предимно в землищата на селата Дюлево и Дебелт, общ. Средец, в периода септември – октомври 2023 г., и с финансиране от Министерство на културата. Екипът включваше И. Чолаков (НАИМ – БАН) – ръководител, П. Дакашева (НАИМ – БАН) – зам. ръководител, Ц. Гетовска (СУ „Св. Климент Охридски"), Е. Дакашев (ОИМ – Средец) и В. Генчева (НАИМ – БАН). Част от керамиката е консултирана с доц. д-р Г. Нехризов (НАИМ – БАН) и гл. ас. д-р К. Маджаров (НАИМ – БАН).

Цел. Теренните издирвания на територията на общ. Средец, обл. Бургас, се извършват за шеста поредна година (Чолаков, Георгиева 2019; Чолаков, Георгиева 2020; Чолаков, Георгиева 2021; Чолаков, Дакашева 2022). Началото е поставено през 2018 г., като част от проекта „Археологическа карта на България". През този сезон продължихме с основната цел на изследването – покриване на територията и близката околност на римската колония Деултум чрез тотално обхождане. Местата за археологическо издирване са съобразени със спецификите на терена и възможността за наблюдение. Избирани са земеделски площи, които имат видимост над 80 % и са прилагани предимно интензивен тип обходи (обр. 1).

Методика. При теренното издирване покритата територия е разделена на отделни полигони. На терен е събрана информация за всеки един от тях – площ; видимост; земно покритие; избрана стратегия; брой и вид на открити керамични фрагменти и регистрирани артефакти. При издирванията са използвани смартфони, снабдени със софтуер SW Maps и Oruxmaps, както и две отделни GPS устройства. Резултатите са обработвани ежедневно в обща база данни, разработена под ArcGIS. След анализ на тези данни са обособени зони с по-висока концентрация на археологически материали. Според тях и съобразявайки се с релефа са определени предполагаемите граници на обектите.

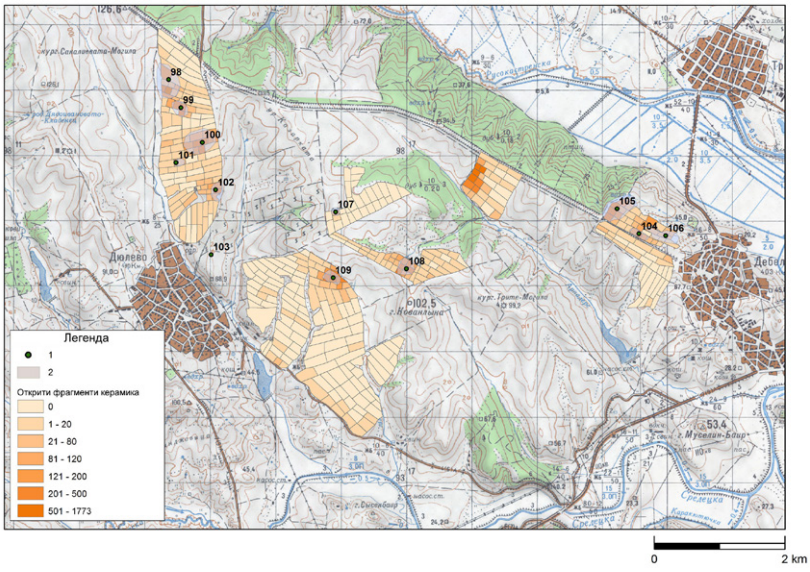

Обр. 2. Обходена територия, концентрации на керамични фрагменти и регистрирани обекти: 1 – обекти; 2 – площ на обектите

Fig. 2. Covered area, dispersion of ceramic fragments and registered archaeological sites: 1 – sites; 2 – site scatters

Резултати. Извършен е тотален обход на територии, разположени северно от р. Средецка, които се намират основно в землището на с. Дюлево и отчасти в това на с. Дебелт. През сезона имаше възможност да се обходят големи масиви от селскостопански терени, част от които бяхме пропуснали през предишни години поради ниската им видимост. Терените са подбирани според възможността за наблюдение – изорани, бранувани и засяти ниви. Успяхме да покрием чрез тотален обход големи територии в северната и източната част на землището на с. Дюлево. Както и през предишните сезони, затруднения ни създаваше обстановката, свързана със засиления емигрантски натиск в тази част на страната. Във връзка с предстоящо изграждане на фотоволтаични паркове са обходени и няколко терена в землището на гр. Средец, където не са регистрирани археологически обекти.

Като резултат през 2023 г. чрез тотален обход са изследвани още ок. 8,2 кв. км и са регистрирани нови 12 обекта на територията на общ. Средец (обр. 2). За всички тях са изготвени нови регистрационни карти в АИС АКБ. На един обект, регистриран през 2022 г. – АИС АКБ 10008488, наш пореден № 82 – са уточнени границите и площта.

Описание на обектите. Номерацията на новооткритите археологически обекти продължава тази от предходните издирвания.

Обект № 98 (АИС АКБ № 10009144) Антично селище. Намира се в м. Батака, землище на с. Дюлево. Площ 149 дка. Разположено е на западен склон, като на терен има висока концентрация на фрагменти от строителна (керемиди) и битова керамика. Откриват се такива от трапезна керамика с лаково покритие; кухненска, груба (гърнета, кани, капаци) и амфорна тара. В южната част на обекта е по-голяма концентрацията от керамика на ръка. Открити са два отломъка от кремък и един железен пирон.

Обект № 99 (АИС АКБ № 10009145) Антично селище. Намира се в м. Батака, землище на с. Дюлево, на площ от 46 дка. Разположено е на югозападен склон на ок. 300 м ЮИ от обект 98. Възможно е да става дума за части от едно и също селище (махали). Откриват се фрагменти от трапезна керамика с лаково покритие, по-малко кухненска и амфорна тара.

Обект № 100 (АИС АКБ № 10009146) Селище от ранната и късната желязна и римската епохи. Намира се в м. Станков кладенец, землище на с. Дюлево, на площ от 146 дка. Разположено е на западен и южен склон. Намира се на ок. 500 м в ЮИ посока от обект 99. Откриват се фрагменти от строителна и битова керамика, работена на колело и на ръка. Разпознават се такива от РЖЕ, КЖЕ и римската епоха, като някои от тях са с украса. Сред находките има една керамична тежест за тъкачен стан, части от питоси и хранилища и един фрагмент от стъкло. По терена се откриват и разпръснати камъни.

Обект № 101 (АИС АКБ № 10009147) Единични постройки от праисторията. Намира се в м. Дядовите Кралеви ниви, землище на с. Дюлево. Обектът е разположен върху югозападен склон на малък хълм и има площ от 16 дка. Откритите керамични фрагменти са изработени само на ръка, част от тях са с украса. Намерен е и един кремък.

Обр. 3. Керамични фрагменти от обект № 108

Fig. 3. Pottery fragments from site No. 108

Обект № 102 (АИС АКБ № 10009148) Селище или единични постройки. Вероятна датировка – праистория, КЖЕ, (късна?) римска епоха. Намира се в м. Палинковото кладенче, землище на с. Дюлево, на площ от 43 дка. На терен се открива битова и строителна керамика (тухли и керемиди), както и камъни. Сред битовата керамика има единични фрагменти от керамика на ръка, както и фрагменти от амфорна тара, разпозната като внос от Хераклея с датировка първа половина на IV в. пр. Хр. Открит е един фрагмент от каменна брадва-чук.

Обект № 103 (АИС АКБ № 10009149) Надгробна могила с неопределима хронология. Намира се в м. Влайова могила, землище на с. Дюлево. Площ 0,7 дка. Има диаметър 25 × 36 м, а височината ѝ е 2,5 м. Насипът ѝ е запазен в по-голямата си част и не са регистрирани иманярски интервенции.

Обект № 104 (АИС АКБ № 10009150) Единични постройки от римската епоха. Намира се в м. Брестите Отуля, землище на с. Дебелт, на площ от 30 дка. Непосредствено до и северно от „Еркесията“ се открива концентрация от битова и строителна керамика (тухли и керемиди), парчета хоросан и фрагменти от хранилища. Среща се трапезна керамика с червен лак, кухненска керамика и два фрагмента от амфорна тара. Има поне една голяма концентрация от многобройни разпръснати камъни, вероятно маркираща сграда.

Обект № 105 (АИС АКБ № 10009151) Селище от РЖЕ и Античност. Намира се в м. Брестите Отуля и отчасти в м. Бенек баир, землище на с. Дебелт, на площ от 138 дка. От запад и северозапад граничи с гора, в която видимостта е нулева. Вероятно обектът продължава в тази посока като попада в землището на с. Тръстиково, общ. Камено. Регистрират се керамични фрагменти, изработени на ръка и на грънчарско колело, както и единични бучки хоросан. Разпознато е едно столче от хераклейска амфора от средата на IV в. пр. Хр. В най-северните полигони преобладават керамичните фрагменти от РЖЕ, част от тях с украса. При направения обход през 2020 г., северно от това място, също е регистрирана керамика, преобладаващо изработена на ръка. Тук има изграден в близкото минало стар бетонен каптаж или резервоар.

Обект № 106 (АИС АКБ № 10009152) Части от водопровод. Вероятната датировка е Античност или Средновековие. Намира се в м. Брестите Отуля, землище на с. Дебелт, на площ от 70 дка. Откриват се многобройни фрагменти от водопроводни тръби с различна форма, диаметър и дебелина на стената. Вероятно фрагментите имат различна хронология, а посоката, в която се развиват, е към съвременното с. Дебелт (и римската колония Деултум). В пояс от дървета и храсти има съвременен бетонен каптаж, пълен с вода. Възможно е това да е един от изворите, от които е направено водохващането.

Обект № 107 (АИС АКБ № 10009153) Единични постройки от Античността. Намира се в м. Скелята, землище на с. Дюлево. На площ от 12 дка се регистрира малко количество керамика, като преобладава кухненската, но се среща и малко фина, трапезна. Открити са фрагменти с украса, направена с валяче.

Обект № 108 (АИС АКБ № 10009154) Вила рустика. Римска епоха. Намира се в м. Чолаковия кладенец, землище на с. Дюлево, с площ от 55 дка. Открива се много голямо количество керамика – битова и най-вече строителна (тухли, плоски и извити керемиди, тръби за хипокауст), бучки бял хоросан и камъни. Различават се поне три концентрации по терена, вероятно маркиращи отделни сгради. Керамиката е представена от трапезни чашки и купички с червен и кафяв лак, кухненски гърнета и амфорна тара (обр. 3). Като находки от мястото са открити един фрагмент от цедка, керамични прешлен за вретено и тежест за рибарска мрежа, както и един железен пирон.

Обект № 109 (АИС АКБ № 10009155) Вила рустика. Римска епоха. Намира се в м. Чолаковия кладенец, землище на с. Дюлево, на площ от 40 дка. Открива се голямо количество битова и основно строителна керамика (тухли, плоски и извити керемиди), бучки хоросан, средни и големи камъни. Трапезната керамика е представена от чашки, купи/паници, като част от тях са с лак и украса. Открито е голямо количество амфорна тара, както и фрагменти от кухненски гърнета, и съдове за съхранение. Сред амфорите е разпознат внос от Хиос от първа половина на IV в. пр. Хр.

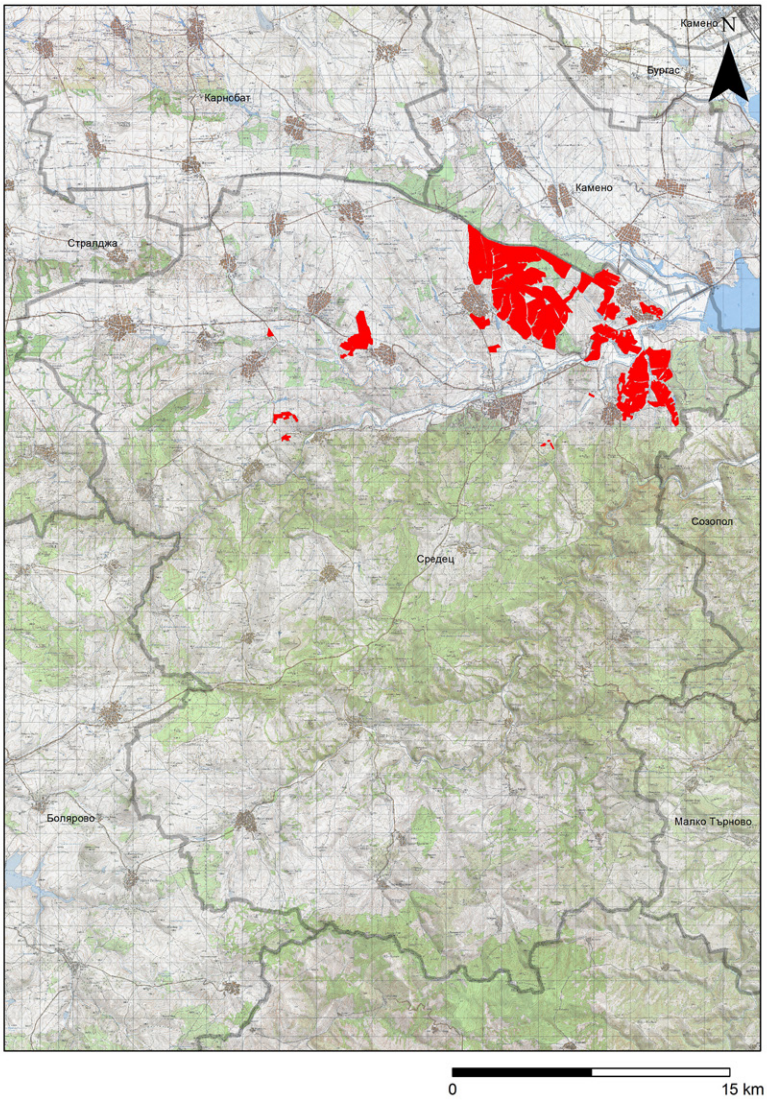

Обр. 4. Обходена територия в община Средец през шестте сезона на издирвания

Fig. 4. Covered area in Sredets municipality during the six seasons of field surveys

До момента, за шест сезона теренна работа, са обходени 32,18 кв. км или ок. 3 % от територията на общината и са регистрирани общо 109 археологически обекта, като за всички са изготвени нови регистрационни карти в АИС АКБ (обр. 4). Теренните издирвания ще продължат във всички възможни терени на територията на общ. Средец.

Литература

Чолаков, Георгиева 2019: И. Д. Чолаков, П. Георгиева. Теренни издирвания на територията на общ. Средец. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 679 – 682.

Чолаков, Георгиева 2020: И. Д. Чолаков, П. Георгиева. Теренни издирвания на територията на общ. Средец. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 121 – 128.

Чолаков, Георгиева 2021: И. Д. Чолаков, П. Георгиева. Теренни издирвания на територията на общ. Средец. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2021, 60 – 64.

Чолаков, Дакашева 2022: И. Д. Чолаков, П. Дакашева. Теренни издирвания на територията на общ. Средец. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга I. София, 2022, 110 – 114.

FIELD SURVEYS IN THE TERRITORY OF SREDETS MUNICIPALITY

Ivo D. Cholakov, Plamena Dakasheva

Summary

In September – October 2023, a field survey was carried out in the territory of Sredets municipality, with funding provided by the Ministry of Culture. This survey continues the research in the territory and the immediate vicinity of the Roman colony of Deultum by the methods of complete coverage of the area. The fields for archeological research were selected according to the specifics of the terrain and the possibility of observation. The areas where the survey was conducted had visibility over 80 % (fig. 1). The survey area was located north of the Sredetska river, mainly in the vicinity of Dyulevo village and partly in that of Debelt. Due to the upcoming construction of photovoltaic solar plants, several areas were visited in the vicinity of Sredets, where no archaeological sites were registered.

As a result, in 2023 an area of approx. 8.2 km^2 was covered, and a total of 12 new archaeological sites were registered in the territory of the municipality (fig. 2). The boundaries of one site registered in 2022 have been further specified. The numbering of the newly discovered sites continues that of the previous surveys. One tumulus, parts of water pipelines composed of ceramic pipes, two *villae rusticae*, three single buildings and five settlements were registered. The settlements have an area ranging from 4.3 ha to 14.9 ha. At some of the sites, separate concentrations of household pottery, ceramic building materials and stones were recorded, possibly marking the location of individual dwellings. There are sites of different chronology – from prehistory, from the Early and Late Iron Age to the (late?) Roman period (fig. 3). The water pipelines probably date back to antiquity or the Middle Ages. The amphora fragments found in some of the pre-Roman settlements indicate trade contacts and imports from centres such as Heraclea and Chios. Some of the ancient settlements were probably connected with the Roman colony of Deultum.

In six years, field research was carried out on approx. 3 % of the territory of the municipality (fig. 4) and all the 109 sites discovered are now registered in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria". The archaeological team intends to continue the field survey in all relevant parts of the territory of Sredets municipality.

Ivo D. Cholakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, ivocholakov@gmail.com
Plamena Dakasheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, plamgeorgieva@abv.bg

---

№ 56. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНИ НЕСЕБЪР И ПОМОРИЕ

Живко Узунов, Кръстю Чукалев

Теренните издирвания в общини Несебър и Поморие са част от дългосрочна стратегия за изследване на селищните модели в района на Месамбрия Понтика. Сред основните цели е реконструкцията на ландшафта от древността на територията на южните склонове на Еминска Стара планина в участъка между Дюлинския проход и Емине.

В настоящия сезон са обходени частично землищата на гр. Каблешково и Поморие (кв. Каменар), както и с. Лъка. Изследванията продължават работата по изясняване на хо́рата на Месамбрия, както и контактната зона между нея и близките райони чрез извършването на теренни издирвания. При реализацията на три различни научни проекта, през 2013 г. са регистрирани 104 обекта (Узунов и др. 2014, 650); през 2017 г. са регистрирани 17 обекта (Божкова и др. 2018, 674), а в периода 2020 – 2022 г. още 227 обекта (Узунов и др. 2022).

По време на теренните издирвания бяха обходени около 11 кв. км и регистрирани 40 археологически обекта, от които 39 са новооткрити (обр. 1). Почти всичките имат селищен характер и площ от 1 до 50 дка. Бяха регистрирани две единични надгробни могили и един некропол състоящ се от две могили. Една от могилите, разположена на границата на землищата на гр. Каблешково и с. Брястовец, в м. Годова чешма има неустановена хронология. Регистрираният могилен некропол е от времето на късната елинистическа епоха и е разположен на възвишението Божур баир, в землището на с. Лъка. От римската императорска епоха е единичната могила „Тепетарла", в землището гр. Поморие (кв. Каменар). Тя е с размери: височина 5 м и диаметър 40 м.

Най-ранните в хронологическо отношение обекти, имащи селищен характер, са от късния халколит. Разполагат се в землищата на гр. Каблешково и Поморие (кв. Каменар). Площта им не е голяма

и те се разполагат до малки реки. По повърхността, освен фрагменти от керамични съдове са открити и множество късове отухлена глина, част от тях със следи от плет, които свидетелстват за разрушени постройки, изградени на плетено-колова конструкция. На един от тези обекти, намиращ се в землището на гр. Поморие (кв. Каменар) са открити и материали от бронзовата епоха. От този период, през настоящия сезон, има регистриран само още един обект, намиращ се в землището на гр. Каблешково, м. Папазтарла. Материалите открити по повърхността са много по-диагностични позволяващи прецизиране на датировката в ранната бронзова епоха. Площта на обекта се ограничава до 3 дка.

Ранната желязна епоха е представена от три обекта. Два от тях имат много малка площ, като материалите открити по повърхността ги отнасят във втората фаза на епохата. Третият обект, намиращ се в землището на гр. Поморие, м. Манастирските лозя, се разполага непосредствено до морския бряг, на едва 2 – 3 м н. в. Обхваща малко по-голяма площ от 4 – 5 дка, наситена от късове отухлена глина и керамични фрагменти от съдове изработени на ръка и характерни за първата фаза на ранната желязна епоха. Заедно с тях са документирани и няколко цели и фрагментирани хромелни камъка, както и други по-малки каменни оръдия.

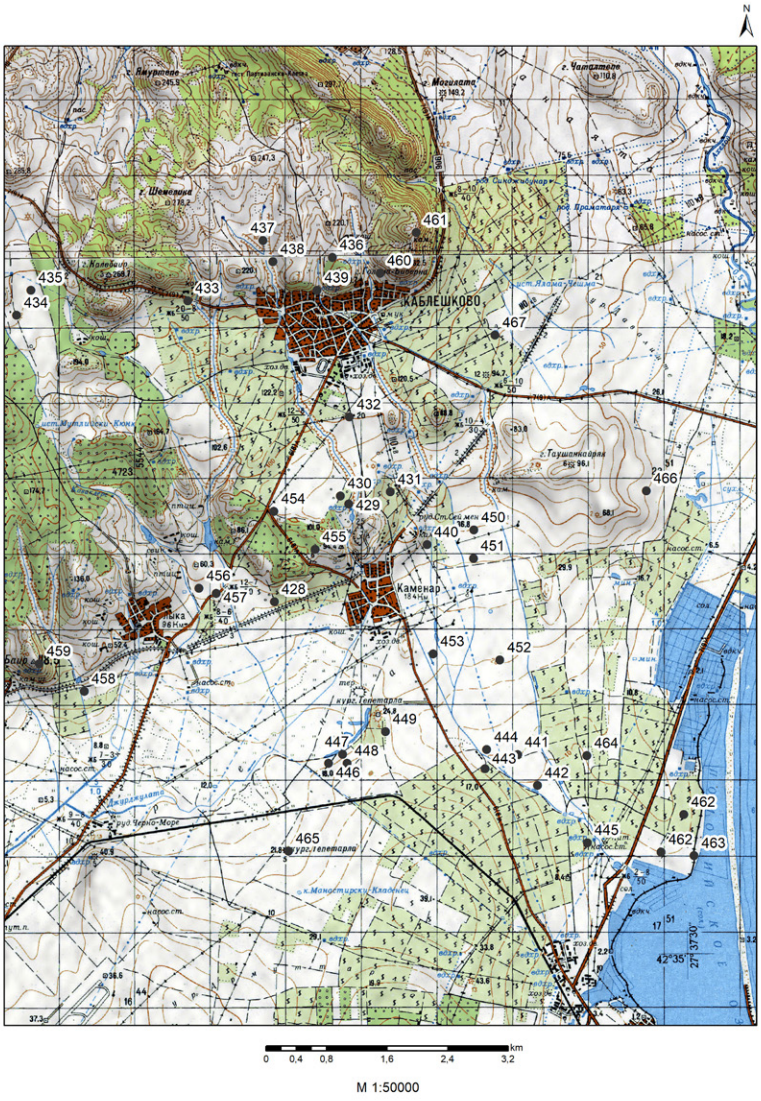

Обр. 1. Карта на регистрираните археологически обекти в общини Поморие и Несебър през 2023 г.

Fig. 1. Map of the recorded archaeological sites in Nesebar and Pomorie municipalities in 2023

За разлика от предходните сезони на теренни издирвания, през изминалата година не са регистрирани обекти от късната архаична епоха. Възможно е това да се дължи на липсата на диагностични материали, тъй като с обща датировка „късна желязна епоха“ са определени седем обекта, а вероятността някои от тях да са възникнали в още в VI в. пр. Хр. не трябва да бъде изключвана.

От класическата епоха през 2023 г. са регистрирани общо четири обекта имащи вероятно селищен характер. Площта им се ограничава до няколко декара, а материалите включват предимно керамични фрагменти от съдове изработени на ръка и колело, като последните са представени най-вече от групата на монохромната керамика със сив цвят на повърхността. Прецизиране на датировката дава амфорната тара засвидетелствана на всичките четири обекта. Открити са контейнери от Хиос и Тасос. Представените амфори от Хиос от вариант III-C от серия III-C-1 по типологията на С. Монахов (Монахов 2003, 237, табл. 7/3 – 6) с датировка след средата на V в. пр. Хр. (Монахов 2003, 17 – 18). Строителните материали и техники на градеж не се различават от предходните периоди, като регистрираните горели късове глина от стенни мазилки показват постройки на плетено-колова конструкция. Те вероятно са покривани с леки растителни материали. Засега на нито един обект от класическата епоха не са открити керемиди или други архитектурни елементи от покривната конструкция. До този момент липсват археологически доказателства за местно производство на керемиди до началото на ранната елинистическа епоха.

Обр. 2. Гробно съоръжение в могила 2 от могилния некропол при с. Лъка, общ. Поморие

Fig. 2. Grave structure from burial mound 2 in the necropolis near the village of Laka, Pomorie municipality

От елинистическата епоха са регистрирани най-много обекти – 10, като един от тях е могилния некропол намиращ се на възвишението Божур баир при с. Лъка, споменат по-горе. При регистрацията на двете могили са открити множество иманярски изкопи, направени на ръка, с материали от късната елинистическа епоха. Разпознати са скифоси с лаково покритие тип „C“ (Behr 1988, 132), разлати паници с хоризонтални пояси от последната четвърт на II в. пр. Хр. до началото на I в. (Rotroff 1997, 417), купи с хоризонтална чупка, кани и др. Могилите имат следните размери: могила 1 – височина 4 м и диаметър 40 м; могила 2 – височината е 2 м, а диаметъра 30 м. В югоизточната част на втората могила, в иманярски изкоп е открито каменно гробно съоръжение изградено с плочи (обр. 2). Страничните дълги плочи имат размери: дължина 2,10 м, ширина 0,90 м, дебелина 0,30 м. Възвишението има вулканичен произход от трахибазалти, а плочите са изработени от варовик и не са добити на място. Според размерите на плочите гробното съоръжение има размери 2,00 × 0,90 × 0,90 м.

Три обекта със следи от разрушени сгради с каменни стени и покриви с керемиди са регистрирани в землището на гр. Каблешково, кв. Каменар и с. Лъка. Те принадлежат към категорията на извънградските комплекси състоящи се от сгради разположени на поредица възвишения по реките Ахелой и Хаджийска. Издигнати са вероятно по инициатива на Месамбрия в ранната елинистическа епоха, като са заемали първостепенна роля в икономическото ѝ развитие. Общият брой обекти от този вид открити в района е вече 12. Керемидите използвани са покриване на сградите са от т. нар. серия *Heraclea*, като за тях има убедителни доказателства, че са изработвани с местна суровина добита в околностите на Месамбрия (Kovachev et al. 2011, 227). Освен строителна керамика и каменни блокове, материалите открити по повърхността включват и голямо количество битова керамика и амфорна тара. Последната е представена от образци от Родос, Кос и Книд. Заедно фрагментите от керамични съдове изработени на колело позиционират съществуването на обектите от последната четвърт на IV до началото и средата на I в. пр. Хр. Останалите обекти от елинистическата епоха се разполагат предимно в подножието и склоновете на възвишението Биберната, намиращо се северно от гр. Каблешково. Източно от града на десни притоци на р. Ахелой се намират два обекта от късната фаза на епохата, които продължават да съществуват и през следващата римска императорска епоха. От нея, както и от Късната античност са регистрирани 22 обекта. От римския период те са 12 и съответно от Късната античност – 10. Разделението е условно тъй като част от обектите датирани в Късната античност възникват именно през II и III в. Обектите имат селищен характер, като те се разполагат на равнинни участъци, с наличие на водоизточници, най-често реки. При голяма част от обектите е регистрирано използването на камък и строителна керамика за изграждането на отделните постройки.

Средновековието е представено от 10 обекта, като седем от тях се датират в XII – XIV в., а три в XV – XVIII в. Обектите от XIII – XIV в. са добре документирани с наличието на керамични фрагменти от съдове със сграфито украса. Почти всички обекти се разполагат в ниски, равнини участъци, с изключение на един намиращ се на северните склонове на възвишението Биберната.

Литература

Божкова и др. 2018: А. Божкова, Ж. Узунов, П. Кияшкина, Е. Тонкова, К. Йорданова. Теренни издирвания в общини Поморие и Несебър. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 674 – 676.

Монахов 2003: С. Ю. Монахов. Греческие амфоры в Причерноморье. Типология амфор ведущих центров-экспортеров товаров в керамической таре. Каталог-определитель. Москва – Саратов, 2003.

Узунов и др. 2014: Ж. Узунов, П. Лещаков, А. Божкова, П. Кияшкина, П. Делев, И. Карайотов, Я. Мутафчиева, И. Киров. Теренни издирвания на археологически обекти в общ. Несебър и Поморие. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 650 – 653.

Узунов и др. 2022: Ж. Узунов, Б. Думанов, И. Димитрова, Т. Марваков. Теренни издирвания в общини Несебър и Поморие. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга I. София, 2022, 102 – 105.

Behr 1988: D. Behr. Neue Ergebnisse zur pergamenischen Westabhangkeramik. – Istanbuler Mitteilungen, 38, 1988, 97 – 178.

Kovachev et al. 2011: V. Kovachev, T. Stoyanov, T. Stanimirova, D. Stoyanova, I. Lozanov, V. Mladenov. Archaeometric study of Hellenistic roof tiles and amphorae from Apollonia and Mesambria: An attempt at identifying local production. – In: C. Tzochev, T. Stoyanov, A. Bozkova (eds). PATABS II. Production and trade of amphorae in the Black Sea. Acts of the International round table held in Kiten, Nessebar and Sredetz, September 26 – 30, 2007. Sofia, 2011, 203 – 244.

Rotroff 1997: S. I. Rotroff. Hellenistic potteryл Athenian and imported wheelmade table ware and related material. (= The Athenian Agora, 29, (1 – 2). Princeton, 1997.

FIELD SURVEYS IN NESEBAR AND POMORIE MUNICIPALITIES

Zhivko Uzunov, Krastyu Chukalev

Summary

The field survey was carried out in the territory of the Nesebar and Pomorie municipalities, near the towns of Kableshkovo and Pomorie and the village of Laka. The aim of the project is the reconstruction of landscapes from antiquity in the area of the southern slopes of the Emine Stara Planina Mountain and the study of human impact on the environment and archaeological sites in the region from antiquity to modern times. A characteristic feature of the region is that it underwent particularly significant landscape changes in the second half of the 20th c., aimed at expanding agricultural land through the diversion and replacement of riverbeds. As a result, most of the small rivers and streams disappeared. The large-scale interventions carried out during the last century damaged some of the archaeological sites, which no longer exist today. A second aim of the project is to locate sources of raw materials such as metal ores and clay, with an emphasis on their possible exploitation and their relation to locally produced ceramic and metal artefacts.

During the field survey, 39 new archaeological sites were recorded (figs 1, 2). Three date to the late Chalcolithic and two to the Late Bronze Age. No additional prehistoric sites were documented during the surface survey. Geological observations indicate the presence of alluvial, proluvial – deluvial and proluvial Holocene sediments. Intensive sedimentation processes and the weathering of rocks have covered the earliest archaeological sites with thick layers of accumulated sediment. This is the main obstacle to identifying prehistoric sites in this particular area.

Three small settlements from the Early Iron Age were recorded, all situated along the banks of small tributaries of the Aheloy River. The largest number of sites belongs to the second half of the 1st millennium BC – 21 in total. Most of these are probably settlements. Four settlements date to the Classical period, and ten to the Hellenistic period. Seven sites lack diagnostic artefacts and are broadly dated to the second half of the 1st millennium BC.

The Early and Late Roman periods, as well as Late Antiquity, are represented by a total of 43 sites: 20 from the Roman period and 23 from Late Antiquity. The division is somewhat tentative, as it is entirely plausible that part of the sites attributed to Late Antiquity originated in the 2nd – 3rd c. The use of stone and roof tiles in the construction of buildings was documented at most sites. The field survey also shows a certain regularity in the planning of settlements from these periods, namely the placement of buildings at considerable distances from one another. The medieval period is represented by 20 sites. Seven sites belong to the period 12th – 14th c., and three to 15th – 18th c.

Zhivko Uzunov, New Bulgarian University, zhuzunov@nbu.bg
Krastyu Chukalev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, chukalev@naim.bg

№ 57. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ПРОЕКТ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ВРЪЗКА МЕЖДУ ЖЕЛЕЗОПЪТНАТА ИНФРАСТРУКТУРА И ЛЕТИЩЕ БУРГАС, ОБЩ. БУРГАС

Мирослав Класнаков

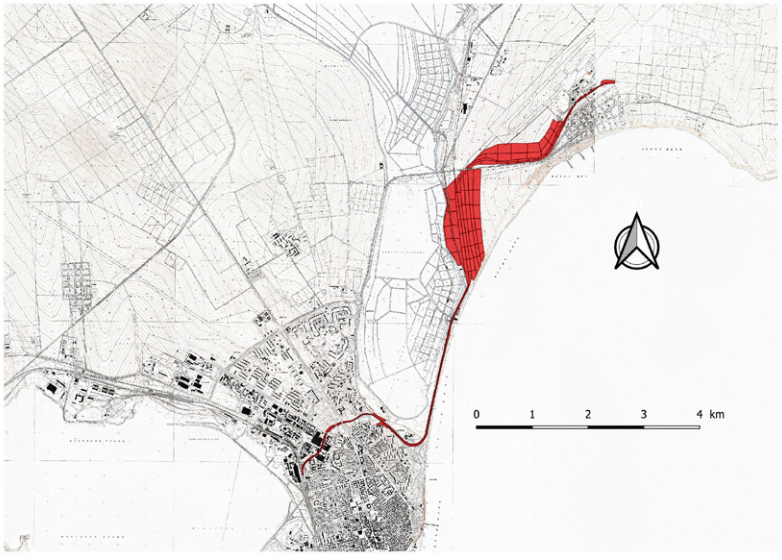

Обр. 1. Трасе с обходената площ при теренните издирвания

Fig. 1. Route and surveyed area during the field survey

Проучването е проведено в рамките на 10 работни дни в периода 18 – 29.09.2023 г. Трасето, подлежащо на теренни издирвания за проверка наличието или отсъствието на археологически обекти, има дължина 11,1 км. Разположено е в урбанизирана и неурбанизирана част от територията на гр. Бургас – от ЖП гара Владимир Павлов до Летище Бургас (кв. Сарафово) (обр. 1).

При теренната работа е обходена площ от 1,8 кв. км, която е разделена на 157 полигона с различна дължина и ширина, според теренните условия (обр. 1). Видимостта на реалния терен (почва, в която е възможно да се открият движими културни ценности) варира от 5 – 25 % в урбанизираната територия и 80 – 100 % в неурбанизираната територия.

По време на проведените спасителни теренни издирвания не са регистрирани археологически материали и структури.

FIELD SURVEYS UNDER A PROJECT FOR THE CONSTRUCTION OF A CONNECTION BETWEEN THE RAILWAY INFRASTRUCTURE AND BURGAS AIRPORT, BURGAS MUNICIPALITY

Miroslav Klasnakov

Summary

The field surveys were conducted over a period of 10 working days in August.

The route intended for investigation, aimed at verifying the presence or absence of archaeological sites, has a total length of 11.1 km. It is located in both urbanised and non-urbanised parts of the territory of the city of Burgas, extending from the Vladimir Pavlov railway station to Burgas Airport (Sarafovo neighbourhood).

An area of 1.8 km² was covered during the field survey. It was subdivided into 157 polygons of varying length and width, depending on terrain conditions (fig. 1). Visibility of the actual ground surface (i.e. soil in which artefacts may be detected) varied between 5 – 25 % in the urbanised area and 80 – 100 % in the non-urbanised area.

No archaeological features or sites were recorded.

Miroslav Klasnakov, Regional Museum of History – Burgas, miro_klasnakov@abv.bg

№ 58. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ВЪЗВИШЕНИЯТА НА МЕДЕН РИД ДО ДОЛНОТО ТЕЧЕНИЕ НА РЕКА РОПОТАМО, ЗЕМЛИЩА НА СЕЛАТА АТИЯ, ЧЕРНОМОРЕЦ, РАВАДИНОВО, ЗИДАРОВО И ВЪРШИЛО, ОБЩ. СОЗОПОЛ, ОБЛ. БУРГАС

Теодора Богданова, Димитър Недев

В края на месец ноември 2023 г. се извършиха теренни издирвания на археологически обекти в района на землището на с. Атия, по възвишенията на Меден рид до долното течение на река Ропотамо, включваща и землищата на селата Равадиново, Росен, Зидарово и Вършило. В издирванията участваха гл. ас. д-р Т. Богданова, НАИМ – БАН, Д. Недев и О. Лулев, двамата от ОКИ „Музеен център – Созопол“.

Теренната работа бе финансирана от ОКИ „Музеен център“ – Созопол, като бе съсредоточена основно в зони с висок потенциал за откриване на следи от древна антропогенна дейност, за които от предишни проучвания има данни за наличие на отделни сгради и каменни надгробни могили. Друга задача на теренното изследване бе да се установи има ли иманярски интервенции в зоната и до каква степен те нарушават потенциалните структури.

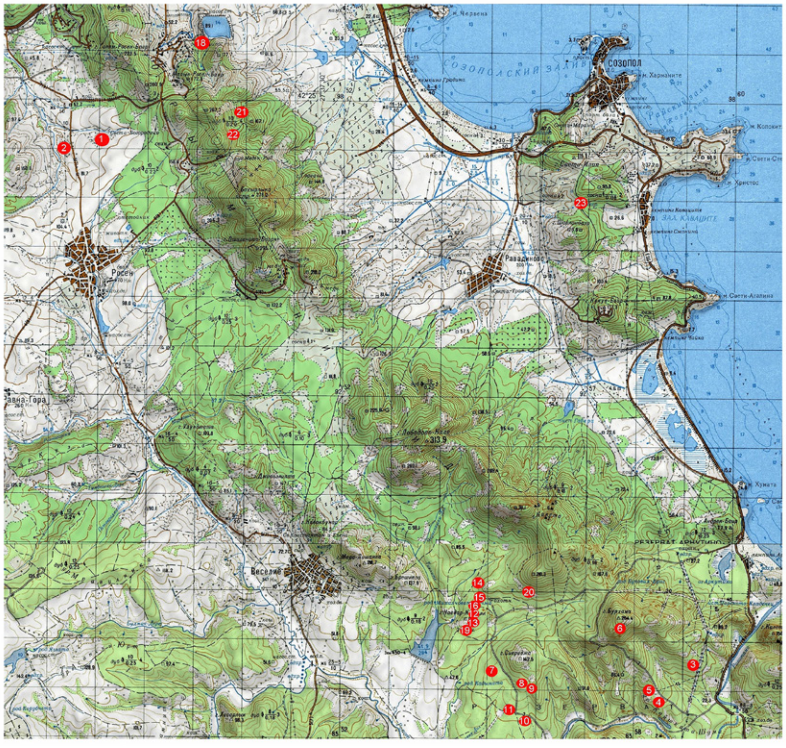

Обр. 1. Местоположение на регистрираните обекти

Fig. 1. Location of the recorded sites

Теренните издирвания се съсредоточиха в местности, попадащи на територията на Държавно ловно стопанство „Ропотамо“, в района между р. Ропотамо и селата Равадиново и Веселие. Обходени бяха и местности, попадащи на територията на селищата Росен, Вършило, Зидарово, Черноморец, Атия и Созопол. Регистрирани бяха общо 23 нови обекта (обр. 1).

В резултат на теренните издирвания на територията на Държавно ловно стопанство „Ропотамо“, бяха обходени местностите Полученият камък, Топ Кайряк, Чести драки, Бурхама, Чиплака, Сивриджа, Клухаря, Конарника, Чавдар кайряк, Вълканица и Козарка, като са локализирани 16 нови обекта. Най-ранните в хронологично отношение са два долмена, представители на мегалитната култура по тези земи, регистрирани в м. Получения камък (обект 8) и м. Вълканица (обект 14). Двете структури са напълно или частично разрушени. Тяхната датировка може да бъде отнесена към РЖЕ. С предполагаема датировка в елинистическата и римската епохи са четири могили, локализирани в местностите Топ Кайряк (обект 3), Чести драки (обект 4), Конарника (обект 11) и Козарка (обект 20), всички носещи следи от иманярски интервенции. Могилите са с относително големи размери, диаметър вариращ между 11 и 21 м, и запазена височина между 1,10 и 4 м. Не се откриха археологически материали. На територията на ловното стопанство бяха регистрирани и пет могилни некропола, от които се открояват два конкретни в местностите Сивриджа и Клухаря с над 30 могили всеки от тях (обекти 9 и 10), които могат да бъдат отнесени към римската епоха. Могилните насипи са землени, с крепида от камъни в основата, диаметър между 6 и 15 м и височина до 2,5 м. По някои от тях има следи от иманярски изкопи, а в един от тях се откриха и дребни метални предмети. Други два могилни некропола бяха локализирани в м. Чавдар кайряк (обекти 16 и 19). Могилите са с малки размери,

диаметър до 3 м и височина до 1,10 м. Техните насипи са землени, с крепида от камъни в основата. В непосредствена близост бе регистриран и каменен зид (обект 15), с ориентация североизток – югозапад и размери 3,10 × 1,10 м. Последният могилен некропол бе регистриран в м. Бурхама. На терен бяха локализирани три малки могили, всички със следи от вторична намеса (обект 6). Около една от могилите е била изградена каменна крепида с диаметър 8 м и запазена във височина до 0,70 м. Не се откриват археологически материали. Към римския период вероятно се датира и един разрушен гроб, изграден от камъни (обект 5).

На три места бяха локализирани каменни акумулации, вероятно деструкции от постройки, без археологически материал, които да ни даде представа за тяхната датировка (обекти 7, 12 и 13). Най-късната от тях представлява зид с абсидална форма, граден с бял хоросан, което ни дава основание да я интерпретираме като черква.

В другите зони, обект на издирването, бяха регистрирани два могилни некропола – до с. Вършило, състоящ се от четири големи могили (обект 17) и този в м. Чатмата, до гр. Черноморец (обект 21), с голям брой много ниски, трудно различими от околния терен могили, с каменна крепида в основата. И двата некропола имаха следи от иманярска дейност. Липсата на археологически материал не ни дава възможност за тяхната датировка.

На две места бяха регистрирани следи от металургична дейност, характерна за региона. В м. Чатмата, на повърхността на горски път, ясно се отличаваха петна от горене и опепеляване (обект 22). В коловозите оставени по пътя се откри голяма концентрация на шлаки. Единичните фрагменти открити тук отнасят обекта в КЖЕ. Впечатляващ е металургичният център регистриран в близост до с. Атия (обект 18). Тук на площ от около 90 дка бяха регистрирани следи от металургична дейност – голямо количество шлака, стопени скали, руда. Обектът е разположен върху склон и продължава в неговото подножие и пасищата разположени тук. На самия склон, благодарение на множество кълтичини, се установи, че пръста е с черен цвят, вследствие на високата концентрация на горяла органика. В нея бяха открити и малки късове метална шлака. В подножието се разкриха зони с висока концентрация на шлака. Тук бяха открита и множество фрагменти от битова керамика, керемиди и обмазки. Откри се и метална фигурка на кон. Датировката на обекта може да бъде отнесена в периода V в. пр. Хр. – III в. сл. Хр.

В м. Св. Богородица, с. Росен на обща площ около 45 дка, в голям селскостопански масив, се регистрира висока концентрация на керамика с хронологичен обхват от Късната античност и Средновековието, глинени обмазки и един кремък. Не може със сигурност да се определи характерът на обекта, но вероятно става въпрос за селище (обекти 1 и 2).

Последният регистриран обект е в м. Шарлан баир, до гр. Созопол (обект 23). Представлява каменна акумулация, вероятно могила, с размери 3,50 × 5,20 м. Не се откриват археологически материали. Предполагаема датировка – елинистическа или римска епоха.

Новоразкритите археологически структури допълват резултатите от предишни теренни издирвания на същият екип, проведени през 2019 г. (Богданова и др. 2020), като допълват познанието ни за организацията на извънградската територия на Аполония Понтийска.

Литература

Богданова и др. 2020: Т. Богданова, Д. Недев, О. Лулев. Теренни издирвания в зоната на Меден рид, землище на Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 130 – 132.

FIELD SURVEYS ON THE MEDEN RID RANGE DOWN TO THE LOWER COURSE OF THE ROPOTAMO RIVER, IN THE LANDS OF ATIYA, CHERNOMORETS, RAVADINOVO, ZIDAROVO, AND VARSHILO VILLAGES, SOZOPOL MUNICIPALITY, BURGAS DISTRICT

Teodora Bogdanova, Dimitar Nedev

Summary

The field survey was focused on the ridges of Medni Rid, the lower reaches of the Ropotamo River, in the territory of the villages of Atiya, Ravadinovo, Zidarovo, Varshilo, Chernomorets and Sozopol, where the following localities were surveyed: Top Kairyak, Chesti Draki, Burhama, Chiplaka, Sivridja, Kluharya, Konarnika, Chavdar Kairyak, Val-

kanitsa, Kozarka, Sharlan Bair, St Bogoroditsa and Chatmata. Twenty-three new archaeological sites were discovered and registered (fig. 1).

The earliest sites in chronological terms are two dolmens, registered in the Polucheniya Kamak (site 8) and Valkanitsa (site 14) localities. They can be dated to the Early Iron Age.

Five burial mounds, with presumed dating to the Hellenistic and Roman periods, were identified in the Top Kairyak (site 3), Chesti Draki (site 4), Konarnika (site 11), Kozarka (site 20) and Sharlan Bair (site 23) localities.

Seven mound necropolises were registered in the Sivridja (site 9), Kluharya (site 10), Chavdar Kairyak (sites 16 and 19), Burhama (site 6), Chatmata (site 21) and Varshilo (site 17) localities. Of particular interest are two of them, in the Sivridja and Kluharya localities, each comprising more than 30 burial mounds (sites 9 and 10). They can be dated to the Roman period.

At four locations, stone accumulations were recorded, probably representing debris from buildings, without associated archaeological material allowing precise dating (sites 7, 12, 13 and 15). The latest of these is an apsidal-shaped wall built with white mortar, which suggests its interpretation as a church.

Traces of metallurgical activity, characteristic of the region, were identified at two locations: in the Chatmata locality (site 22) and near the village of Atiya (site 18). The latter is particularly impressive. Over an area of approximately 9 ha, extensive traces of metallurgical activity were documented, including large quantities of slag, molten rock and ore. Numerous fragments of household ceramics, roof tiles and mud bricks were also found, as well as a metal figurine of a deer. The site can be dated to the period from the 5th c. BC – 3rd c. AD.

In the St Bogoroditsa locality, near the village of Rosen, over an area of approximately 4.5 ha within a large agricultural massif, a high concentration of ceramic material with a chronological range spanning Late Antiquity and the medieval period was recorded. The nature of the site cannot be determined with certainty, but it is most likely a settlement (sites 1 and 2).

The newly discovered archaeological structures complement the results of previous field surveys conducted in 2019, contributing to a better understanding of the organisation of the territory of Apollonia Pontica.

Teodora Bogdanova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, vorbog@yahoo.com
Dimitar Nedev, Municipal Cultural Institute "Museum Centre – Sozopol", am_sozopol@abv.bg

ГЕОФИЗИЧНИ И ДРУГИ НЕДЕСТРУКТИВНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

№ 59. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В М. КРЕМИКА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. БОХОТ, ОБЩ. ПЛЕВЕН

Георги Иванов, Никола Тонков, Антон Атанасов

През пролетта на 2022 г. в рамките на спасителни археологически проучвания, свързани с изграждането на АМ „Хемус", беше разкрит и напълно проучен ранноелинистически некропол. В рамките на некропола открихме три групи гробове, покрити с три каменни струпвания. Те са на различно разстояние едно от друго, разположени в редица върху най-видимата част на околността (обр. 1).

Вероятността да има още гробове в съседната площ на север, извън сервитута, ни накара да предприемем геофизично проучване. В периода 9 – 12 май 2023 г. екипът извърши електросъпротивително картиране и магнитна градиометрия на площ 2 дка.

Електросъпротивителното картиране (обр. 1.1) не регистрира аномалии. Магнитната градиометрия повтаря резултатите от предходното измерване, с очертаване на големи по площ геоложки аномалии (обр. 1.2). Единствените смущения във фона се дължат на земеделската обработка и от разкопките от миналия сезон. Проучванията не очертаха гробни структури на север от разкритите през 2022 г.

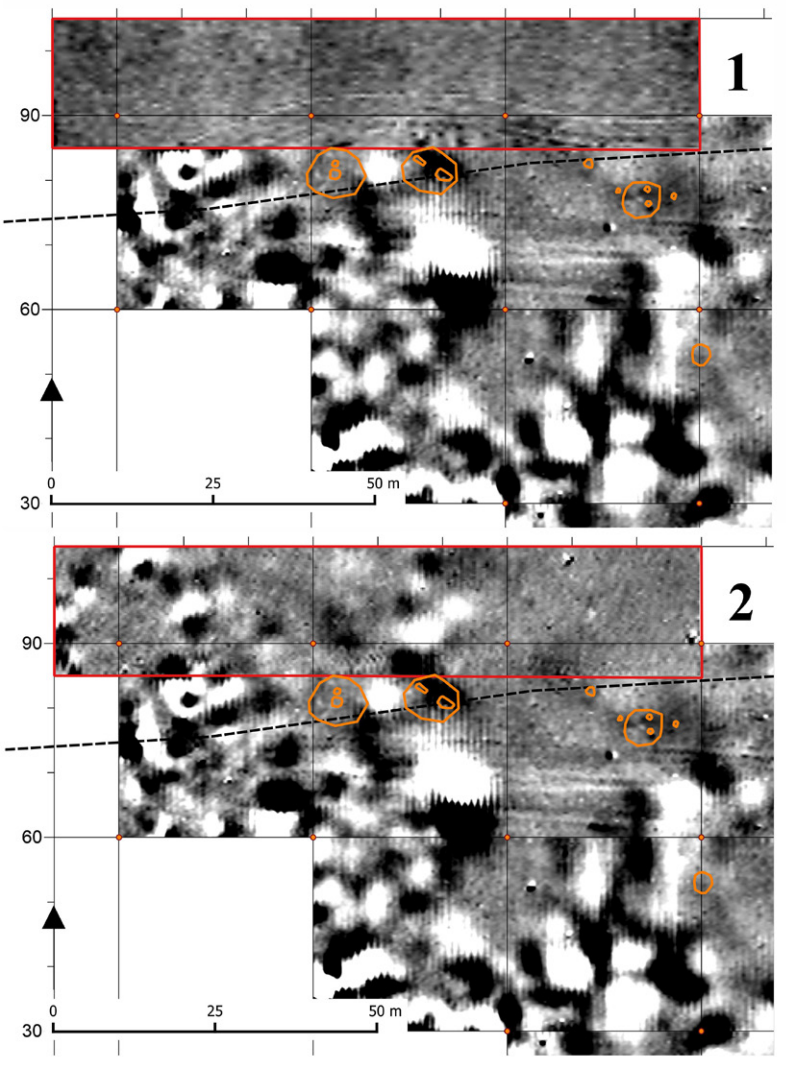

Обр. 1. Резултати от геофизичните проучвания: 1 – резултат от електросъпротивителното картиране (в червено), северно от разкритите през 2022 г. каменни струпвания (в оранжево); 2 – резултат от магнитна градиометрия (в червено), северно от разкритите през 2022 г. каменни струпвания (в оранжево)

Fig. 1. Results of the geophysical surveys: 1 – result of the electrical-resistivity mapping (in red) north of the stone accumulations uncovered in 2022 (in orange); 2 – result of the magnetic gradiometry (in red) north of the stone accumulations uncovered in 2022 (in orange)

GEOPHYSICAL SURVEYS IN THE KREMIKA LOCALITY, BOHOT VILLAGE, PLEVEN MUNICIPALITY

Georgi Ivanov, Nikola Tonkov, Anton Atanasov

Summary

In 2022, an early Hellenistic necropolis was discovered. The graves are arranged in three groups, covered by three stone clusters, situated on the most prominent part of the terrain (fig. 1).

The possibility that further graves might exist to the north prompted us to undertake a geophysical survey – electrical resistivity mapping and magnetic gradiometry over an area of 0.2 ha.

The electrical resistivity mapping (fig. 1.1) did not register any anomalies. Magnetic gradiometry confirmed the results of the previous measurement (fig. 1.2). The surveys showed no burial structures to the north.

Georgi Ivanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, ivanov.geo@gmail.com
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, tonkov_n@hotmail.com
Anton Atanasov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, anton_atanasov@gbg.bg

№ 60. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА АНТИЧЕН КЕРАМИЧЕН ЦЕНТЪР В М. КЪРНА БУНАР / ВЪРБОВСКИ ЛИВАДИ (СЕКТОР ЗАПАД) КРАЙ ПАВЛИКЕНИ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Ева Димитрова, Петя Илиева, Християн Цанков

В периода 10.10. – 10.11.2023 г. беше осъществен проект за почистване, геодезично и геофизично проучване на част от западния сектор на античен керамичен център, намиращ се в м. Кърна бунар / Върбовски ливади, на 5 км северозападно от гр. Павликени, обл. Велико Търново (обр. 1). Недеструктивното проучване беше извършено от екип: д-р Е. Димитрова, ас. във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – научен ръководител, заместник-ръководител – П. Илиева, уредник в ИМ – Павликени и д-р Х. Цанков, гл. ас. в МГУ „Св. Иван Рилски“ – геофизик. То беше осъществено с финансиране от страна на Министерството на културата и от ИМ – Павликени. Участие в проекта взеха и ученици от IX Б клас от СУ „Бачо Киро“, гр. Павликени.

Обр. 1. Ортофото на Античния керамичен център и сектор запад преди да започне почистването по проекта

Fig. 1. Orthophoto of the Ancient Ceramic Centre and the western sector before the cleaning work began

Целта на недеструктивното изследване на западния сектор на Античния керамичен център беше проверка за наличие на археологически структури, които да бъдат обект на проучване през следващите години. Изследваната площ е малко над 14 дка.

За изпълнение на поставената цел беше извършено почистване на терена с помощта на работници и земекопна техника. Бяха изрязани храсти и бяха изкоренени саморасли дървета без да се нарушават структурите, които може да се намират под повърхността.

Във връзка с геофизичното проучване беше необходимо поставянето на нови репери в западния сектор на античния керамичен център. С помощта на геодезически GPS приемник бяха локализирани няколко от старите геодезически репери, които са използвани за привързване на новите като продължение на план-квадратната мрежа в западна посока.

На обекта са поставени постоянни геодезически репери от бетонни блокчета, разположени на разстояние 50 м един от друг. За провеждането на геофизичното проучване е изградена временна план-квадратна мрежа с размери на квадратите 25 × 25 м.

Геомагнитните измервания бяха извършени чрез два магнитометъра, а обектът беше заснет с дрон. Данните от летателните мисия за обекта са обработени със софтуер с цел създаване на ортомозаична карта на заснетия терен. Полученият резултат е използван за пространствена ориентация при анализа и интерпретацията на геофизичните данни от приложените теренни изследвания.

Събраните геомагнитни данни са обработени, анализирани и интерпретирани. Генерирани са базови цифрови модели на геомагнитното поле. Тези базови модели послужиха като основа за последващите анализ и интерпретация, както и за допълнителни трансформации на измереното геомагнитно поле.

По съставените карти са набелязани редица по-ясно открояващи се аномалии и аномални участъци (обр. 2; 3). Те са номерирани от 1 до 20, като в индекс пред цифрата е записан вида на аномалията. Индексите имат следните значения: S – сложна структура; L – линейна аномалия; A – изометрична ед-

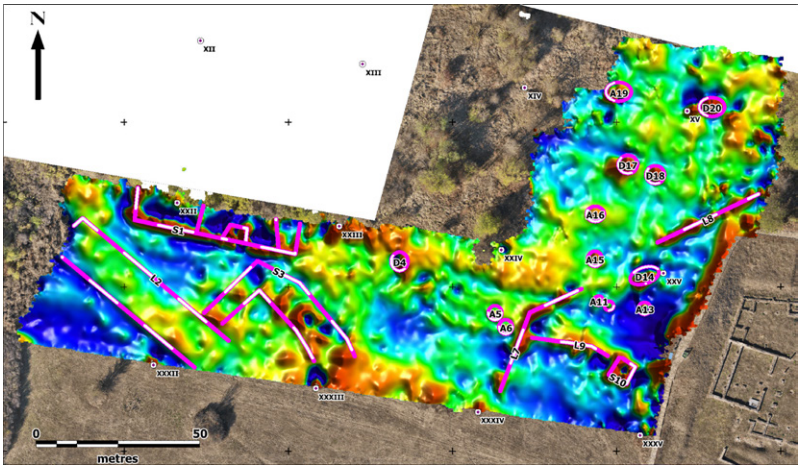

Обр. 2. Разположение на най-изразителните геомагнитни аномалии нанесени върху картата на вертикалния геомагнитен градиент (многоцветна палитра) в изследвания участък

Fig. 2. Location of the most clearly expressed geomagnetic anomalies plotted on the vertical geomagnetic gradient map (multicolour palette) in the studied section of the western architectural complex of the studied area

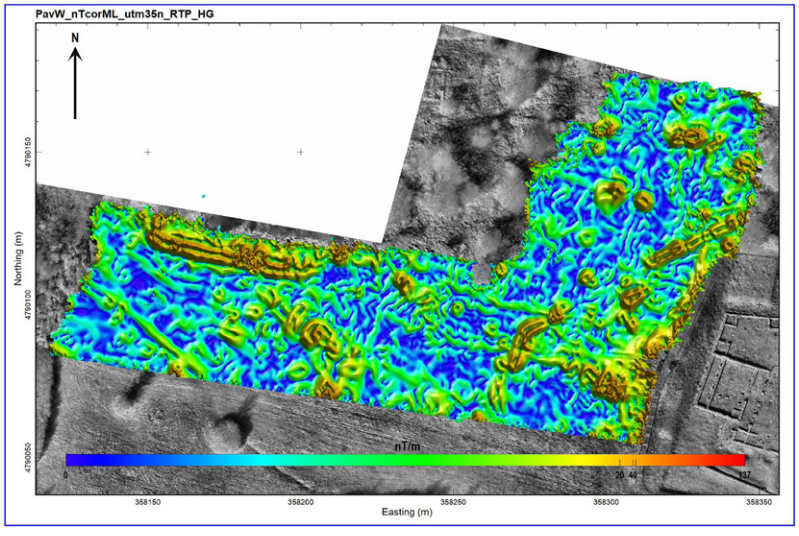

Обр. 3. Карта на пълния хоризонтален градиент на геомагнитното поле от западния участък на изследваната площ

Fig. 3. Map of the full horizontal gradient of the geomagnetic field from the western section of the studied area

нополюсна аномалия; D – изометрична двуполюсна аномалия.

В западната половина на площта са регистрирани три значителни аномални зони: S1, L2 и S3. Структура S1 се свързва с наличието на сграда или комплекс от сгради, развиващи се северно от проучената площ. L2 е слабо изразена линейна аномалия с направление северозапад – югоизток, следваща негативна форма южно от нея, която се явява старото корито на Върбовското дере. Вероятно е причинена от натрупан земен материал (насип, дига). Следва аномална зона S3, която обединява поредица от интензивни положителни и отрицателни изменения в полето – вероятно серия от сгради и/или съоръжения. Друга добре оформена структура, която се откроява в полето и е разположена в югоизточния ъгъл на проучената площ е S10. Тя има квадратна форма със страна 5 м и вероятно е свързана с разрушена съвременна постройка, тъй като на терен се наблюдава струпване на строителни отпадъци.

Три добре изразени линейни аномалии L7, L8 и L9 се проследяват в югоизточния ъгъл на изследваната площ. L7 и L8 оформят една обща линейна структура, която може да е свързана с някакво оградно съоръжение или павиран път. Като посока L8 в северната си част съвпада и почти следва трасето на вече разкрития при археологически разкопки ограден зид, който се намира северозападно от вилата в централния сектор на обекта. Третата аномалия – L9, ориентирана запад – изток, започва от L7 и достига S10, може да се проследи и извън тези рамки, но вероятно е свързана със съвременна дейност (насип, депо или др.).

Останалите аномалии имат изометрична или близка до изометричната форма, т. е. това са обекти с до 2 – 3 м в диаметър. Двуполюсните (с индекс „D“) се свързват с наличие на железни или силно феромагнитни материали, докато еднополюсните (с индекс „A“) се свързват обикновено с по-дълбоки източници със по-слаб интензитет на полето и вероятността да са причинени от пещи, струпвания на керамика или други древни обекти е по-голяма.

Резултатите от геофизичното проучване показаха аномални зони и аномалии, които да станат обект на бъдещи археологически проучвания. От една страна проучването им ще спомогне за изясняване на хронологията и периодизацията на сградите и съоръженията в този участък, а от друга ще даде възможност за реставриране, експониране и социализиране на западния сектор и свързването му с вече експонирания централен сектор на Античния керамичен център край Павликени.

GEOPHYSICAL SURVEYS OF AN ANCIENT CERAMIC PRODUCTION CENTRE IN KARNA BUNAR / VARBOVSKI LIVADI LOCALITY (WEST SECTOR) NEAR PAVLIKENI, VELIKO TARNOVO DISTRICT

Eva Dimitrova, Petya Ilieva, Christian Tzankov

Summary

During the period 10.10 – 10.11.2023, a project was carried out for the cleaning, geodetic survey and geophysical surveys part of the western sector of the Ancient Ceramic Centre located at Karna Bunar / Varbovski Livadi, 5 km northwest of Pavlikeni, Veliko Tarnovo district (fig. 1). The purpose of the non-destructive investigation was to establish the presence of archaeological structures which would be the subject of research in the following years. The studied area is over 1.4 ha.

To fulfil this aim, the terrain was cleared with the assistance of workers and earthmoving equipment. For the geophysical survey, it was necessary to establish new benchmarks in the western sector of the Ancient Ceramic Centre. The geodetic benchmarks are placed at intervals of 50 m and are built of concrete blocks. All subsequent geophysical work is tied to these benchmarks.

Geomagnetic measurements were carried out using two magnetometers. The area was photographed with a drone. A number of more clearly distinguished anomalies and anomalous zones are marked on the compiled maps (figs 2, 3). They are numbered from 1 to 20, with the type of anomaly indicated by an index before the number. The indices have the following meanings: S – complex structure; L – linear anomaly; A – isometric unipolar anomaly; D – isometric bipolar anomaly.

Three significant anomalous zones were registered in the western half of the area: S1, L2 and S3. Structure S1 is associated with the presence of a building or a complex of buildings extending north of the investigated area. L2 is a weakly expressed linear anomaly with a northwest – southeast orientation, following a negative form south of it, which represents the old bed of the Varbovsko dere. It was probably caused by accumulated earth material (embankment, dyke). The next anomalous zone, S3, combines a series of intense positive and negative changes in the field – possibly a group of buildings and/or facilities.

The well-pronounced linear anomalies L7 and L8 form a common linear structure that may be associated with some kind of enclosure or a paved road. In its northern part, L8 coincides with and almost follows the route of the fence wall already discovered by Dr Bogdan Sultov during archaeological excavations, located northwest of the villa in the central sector of the site.

The remaining anomalies have an isometric or approximately isometric shape, i.e. they are structures up to 2 – 3 m in diameter. Bipoles (with the D index) are associated with the presence of ferrous or highly ferromagnetic materials, while unipoles (with the A index) are usually linked to deeper sources with weaker field strengths and are likely to be caused by furnaces, clusters of pottery or other ancient objects.

The results of the geophysical survey revealed anomalous areas and individual anomalies which will become the subject of future archaeological investigations.

Eva Dimitrova, University of Veliko Tarnovo "St Cyril and St Methodius", e.a.dimitrova@ts.uni-vt.bg
Petya Ilieva, Museum of History – Pavlikeni, petqilieva3@abv.bg
Christian Tzankov, University of Mining and Geology "St Ivan Rilski", ch.tzankov@gmail.com

---

№ 61. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В МЕСТНОСТИТЕ МЕЛНИЦАТА И ИРИГЬОЛ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. НОВГРАД, И ДВЕТЕ МОГИЛИ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ДЖУЛЮНИЦА, ОБЩ. ЦЕНОВО, ОБЛ. РУСЕ

Петър Зидаров, Свен Конрад, Рафаел Мюлер

В рамките на проект за научно сътрудничество между НАИМ – БАН и Института за праистория и средновековна археология към Университета в Тюбинген (Германия), от 2018 г. се провеждат интердисциплинарни теренни проучвания в местността Таш баир и край водослива на р. Янтра в р. Дунав при с. Новград с финансовата подкрепа на Германската изследователска фондация DFG (Vagalinski

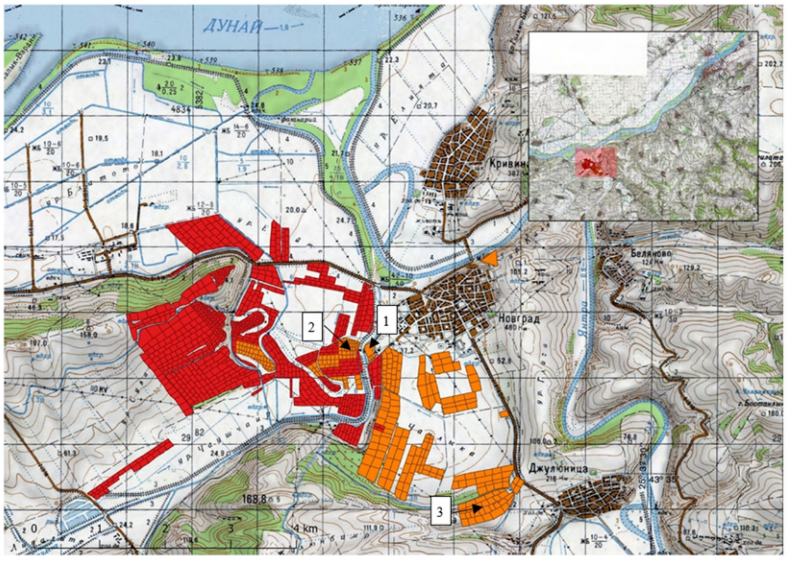

Обр. 1. Местоположение на геофизичните проучвания върху карта с картирани обекти през предходни кампании: 1 – Мелницата; 2 – Иригьол; 3 – Двете могили (по Иванов и др. 2023, обр. 1)

Fig. 1. Location of the magnetic surveys on a map of sites registered during previous campaigns: 1 – Melnitsata; 2 – Irigyol; 3 – Dvete mogili (after Иванов и др. 2023, fig. 1)

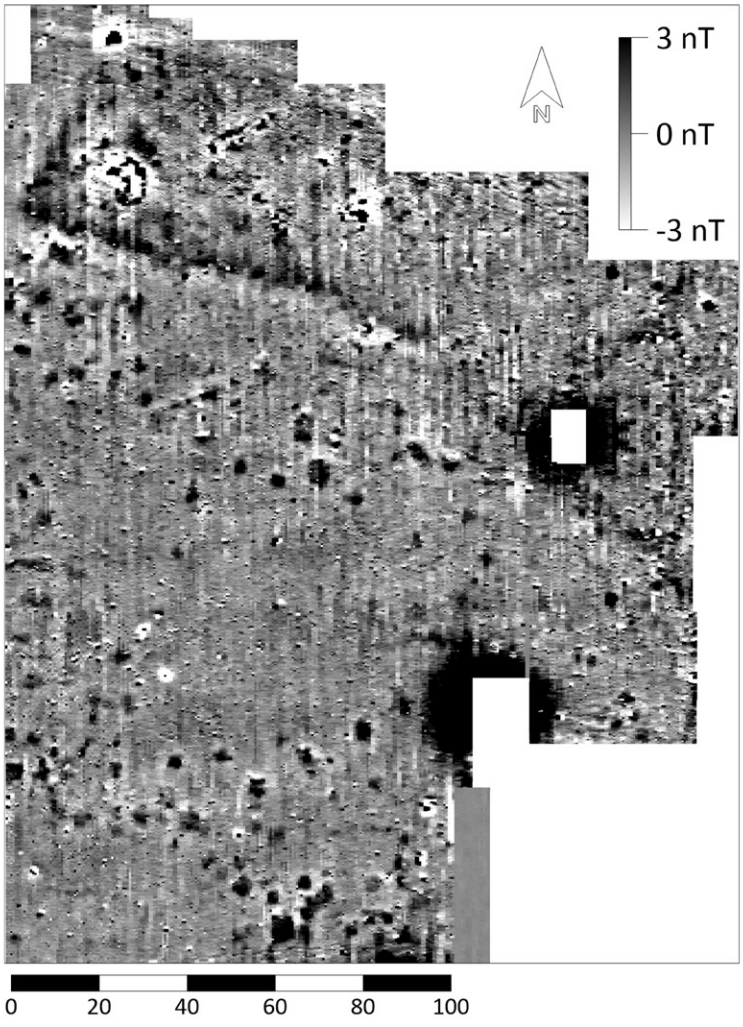

Обр. 2. Карта на вертикалната компонента на магнитния градиент в м. Иригьол край с. Новград при разпределение на стойностите -3/3 nT (П. Зидаров, Р. Мюлер)

Fig. 2. Map of the vertical component of the magnetic gradient in the Irigyol locality near Novgrad village values reduced to -3/3 nT (P. Zidarov, R. Müller)

et al. 2023; Иванов и др. 2022; Иванов и др. 2023; Христова и др. 2023; Бояджиев и др. 2023). През пролетта на 2023 г. продължихме с геофизични измервания в три зони (обр. 1), определени като особено перспективни при теренните издирвания през 2022 г. (Иванов и др. 2023, обр. 1). Тези изследвания са извършени с флуксгейт магнитометър марка Ферекс в конфигурация с четири измервателни сонди, предоставен от Университета в Тюбинген, Германия. С помощта на диференциален GPS, във всяка от трите местности са изградени квадратни мрежи със страни 20 м. Към момента на измерване, терените бяха изорани и частично подготвени за сеитба.

Иригьол край с. Новград. През 1951 и 1952 г. проф. А. Милчев прави разкопки на три различни места в землището на с. Новград и донася множество фрагменти от керамични съдове от различни епохи от м. Иригьол. Десетилетия наред те са съхранявани в Катедра Археология на СУ, но са останали практически непубликувани, а документацията се смята за загубена. След консултация с местни краеведи и земеделци стигнахме до заключението, че м. Иригьол следва да се търси в района на обект с АИС АКБ № 10006996. От там има находки от различни периоди, но при теренните изследвания преди всичко са установени следи от обитаване от късната бронзова епоха и Ранното средновековие (Иванов и др. 2023). Разположен е в долната част на склона и западно от м. Мелницата, от която са разделени от канализираното русло на Студена река.

Измерваната площ от юг и запад е ограничена от границите на земеделските парцели, а от север и изток от канали и непроходима храстова растителност. Измерванията обхващат 24 полигона с обща площ 13 235 кв. м. Магнитната карта е изпъстрена с множество аномалии (обр. 2; 3). Някои от тях са контрастни диполи, маркиращи местоположението на железни предмети, разположени близо до повърхността. Други се характеризират със завишени стойности на магнитното поле, но под формата на монополи с овална и квадратна форма и площи между 20 – 30 кв. м. Някои от тях са подредени в редици, други са разпръснати без ред, а трети сякаш са подредени в концентричен план. Едната концентрация е в най-високата част от терена в източната периферия на проучваната площ, където на повърхността преобладава керамика от бронзовата епоха, а друга в С/СЗ периферия. По аналогия с други проучвани обекти може да допуснем, че площните аномалии маркират местоположението на големи ями или дори вкопани сгради (землянки). Линейната аномалия в северната периферия на проучваната площ (с тъмно оцветяване на обр. 2 и 3), донякъде повтаря трасето на северно разположеното старо корито на Янтра, но правия ъгъл в СЗ част подсказва вероятен антропогенен произход.

Обр. 3. Местоположение на магнитните карти на измерванията в м. Мелницата (изток) и в м. Иригьол (запад) върху сателитно изображение (Google Earth, 4.3.2012 / 2024 Maxar Technologies)

Fig. 3. Location of the magnetic map of the measurements in the locality of Melnitsata (east) and Irigyol (west) on a satellite imagery (Google Earth, 4.3.2012 / 2024 Maxar Technologies)

Мелницата край с. Новград. Съседният проучван терен е в м. Мелницата край с. Новград и попада източно от обект с АИС АКБ № 10006996 и северно от обект с АИС АКБ № 10006999. По всяка вероятност, те са част от един и същ обект, изкуствено разделен при канализирането на Студена река (Стефанов 1956, 41 – 43, обр. 35 – 42; 46 – 47, обр. 44; Стефанов 1974, 250 – 311). При теренните обходи през 2022 г. в тази площ са открити единични керамични фрагменти, датиращи в римската епоха и Ранното средновековие (Иванов и др. 2023). Измерванията включиха седем полигона с обща площ 12 400 кв. м. На пръв поглед във визуализираните данни (източната площ на обр. 3) не се виждат значими археологически структури. Линейните аномалии следва да се свържат със следи от дълбока оран, а изолираните пикове с контрастни стойности вероятно могат да се свържат с метални предмети. При по-внимателно вглеждане може да се различат редица монополи, наподобяващи по форма и размери големи ями. В югозападната част на измерения полигон има и няколко линейни обекта, които сякаш образуват заграждения с трапецовидна форма. Предвид липсата на обособени концентрации с археологически находки на повърхността, изглежда се намираме в периферията на археологическия обект.

Двете могили край с. Джулюница. Върху въздушни и сателитни снимки на могилния некропол в м. Двете могили край с. Джулюница ясно личат останки от археологически структури с кръгла форма (обр. 4.1) и различни диаметри (Иванов и др. 2023). Структурите с кръгла форма подсказаха евентуалното наличие на кръгли ровове в подножието на разорани могили с унищожени могилни насипи. Затова решихме да предприемем геофизични измервания с цел установяване на точните граници на наблюдаваните структури. Измерената площ е 43 200 кв. м (4,32 хектара). За съжаление, данните от магнитното картиране (обр. 4.2) отразяват в по-голяма степен състоянието на почвата в резултат на земеделската обработка (успоредни линейни следи от оран), отколкото очакваните археологически структури. Слабо изявени аномалии с дъговидна форма, които биха могли да представляват сегмент от кръгов ров се виждат около двете стоящи могили в некропола. Сред най-контрастните аномалии с антропогенен произход са две аномалии с правоъгълна (трапецовидна) форма с размери: 30 × 30 м и 40 × 30 м, разположени Ю/ЮИ от двете големи могили. Между двете могили също се наблюдават очертанията на подобен по-малък трапец с размери ок. 15 × 20 м. Те са сравними със структури с

Обр. 4. Данни за обектите в м. Двете могили: 1 – почвени отпечатъци от изорани могили и граница на измерената площ в м. Двете могили върху сателитно изображение (Google Earth 25.04.2020 / 2024 CNES / Airbus); 2 – карта на вертикалната компонента на магнитния градиент при разпределение на стойностите -3/3 nT (автори: П. Зидаров, Р. Мюлер); 3 – местоположение на магнитната карта

Fig. 4. Data for the sites in Dvete Mogili locality: 1 – soil marks of ploughed burial mounds and borders of the magnetic survey in Dvete Mogili locality on a satellite imagery (Google Earth, 25.04.2020 / 2024 CNES / Airbus); 2 – map of the vertical component of the magnetic gradient reduced to -3/3 nT (authors: P. Zidarov, R. Müller); 3 – location of the magnetic map

подобни форми регистрирани при археологическите проучвания на билото на м. Таш баир край Новград, датиращи в края на V – първата половина на IV в. пр. Хр (Иванов и др. 2022) и Сборяново (Зидаров и др. 2017; Зидаров 2021). Ровове с четвъртита форма са проучени около могила край Сборяново и се свързват с поменални практики от късната елинистическа епоха (Anastassov et al. 2019; Гергова и др. 2020). Дали и тези край Джулюница ще се окажат хронологически сравними е въпрос на бъдещи изследвания чрез археологически разкопки. Корелацията със сателитните изображения показва, че най-вероятно могилите са били организирани в две редици (по протежение на древен път?).

Заключение. Резултатите от дистанционните проучвания в околността на с. Новград показват относително висок потенциал за разкриване на селищни обекти в м. Иригьол. Значително по-малък брой аномалии се разкриват и в съседната площ, северозападно от Мелницата, показвайки, че развитието на обитаваната площ следва да се търси по-скоро в западна посока. Могилният некропол край Джулюница пък предостави нови данни за оформянето на около могилните пространства. Магнитният метод не можа да потвърди повечето почвени индикации за местоположението на разораните могили, които се виждат от въздуха и космоса (обр. 4.1-3), но предостави конкретни данни за местоположението и размерите на две или три любопитни съоръжения с трапецовидна форма в близост до тях и затвърждава перспективността на комбинираното приложение на различни дистанционни методи за изследването и опазването на по-големи площи около могилните некрополи, извън видимите граници на могилните насипи.

Литература

Бояджиев и др. 2023: К. Бояджиев, С. Конрад, Р. Краус, М. Валентинова. Редовно археологическо проучване на многослоен обект № 1 в м. Таш баир, с. Новград, общ. Ценово, обл. Русе. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Гергова и др. 2020: Д. Гергова, Й. Анастасов, Ж. Дезидери. Проучване на келтското светилище (могила 39) от елинистическата епоха от източния некропол в ИАР „Сборяново“. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. 2020, 499 – 504.

Зидаров 2021: П. Зидаров. В подножието на Свещарските могили или за ползите от магнитният метод в проучването на околомогилните пространства. – Proceedings of X National Geophysical Conference, 88 – 93. https://doi:10.48368/BGS-2021.1.N10.

Зидаров и др. 2017: П. Зидаров, Б. Матева, М. Николаева, К. Димитров, И. Петри. Магнитно картиране в подножието на гробницата с кариатидите в Свещари. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 732 – 734.

Иванов и др. 2022: Г. Иванов, С. Конрад, Р. Краус, Т. Христова, К. Бояджиев, П. Минков. Археологически проучвания в м. Таш баир, землище на с. Новград, общ. Ценово, обл. Русе. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга I. София, 2022, 499 – 503.

Иванов и др. 2023: Г. Иванов, С. Конрад, П. Минков. Теренни издирвания в района на устието на р. Янтра. Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Стефанов 1956: С. Стефанов. Старините по долния басейн на Янтра. Материали за археологическа карта на България. Книга VIII. София, 1956.

Стефанов 1974: С. Стефанов. Новград. Старинни селища. – Известия на Археологическия институт, 1974, XXXIV, 250 – 311.

Христова и др. 2023: Т. Христова, П. Минков, С. Конрад, Р. Краус. Редовни археологически проучвания на ров от бронзовата епоха (обект 3) в м. Таш баир, с. Новград, общ. Ценово, обл. Русе. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Anastassov et al. 2019: J. Anastassov, D. Gergova, Fr. Broes, P. Méniel, Ch. Tsankov, G. Radoslavova, M. Gios, J. Desideri. Sboryanovo (Bulgarie). Nécropoles et territoire: Bilan de la mission Bulgaro-Suisse en 2018. – In: Swiss-Liechtenstein Foundation for Archaeological Research Abroad (SLSA). SLSA Annual Rapport Annuel 2018, Zurich, 2019, 163 – 184.

Vagalinski et al. 2023: L. Vagalinski, S. Conrad, L. Traykova, N. Kecheva, R. Krauß. Novgrad – Tash Bair I. Archaeological investigations at the southernmost point of the Danube (Разкопки и проучвания, 48). София, 2023.

GEOPHYSICAL SURVEYS IN MELNITSATA AND IRIGYOL LOCALITIES IN THE LAND OF NOVGRAD VILLAGE AND DVETE MOGILI LOCALITY IN THE LAND OF DZHULYUNITSA VILLAGE, TSENOVO MUNICIPALITY, RUSE DISTRICT

Petar Zidarov, Sven Conrad, Raphael Müller

Summary

Since 2018, interdisciplinary research has been jointly implemented by teams from NAIM – BAS and University of Tübingen (Germany) in the Tash Bair locality and its surroundings, where the Yantra River flows into the Danube. In the spring of 2023, three areas identified as particularly promising during 2022 field surveys were investigated using magnetometry (fig. 1).

One of these, identified as Irigyol locality, is located at the confluence of the Studena Reka and the Yantra River. Preliminary surveys indicated habitation from various periods, particularly during the Late Bronze Age and the Early Middle Ages. The magnetic survey covered a total area of 13 235 m^2 (1.3 ha) (fig. 2). Some of these are contrasting dipoles marking iron objects near the surface. Others are characterised by enhanced magnetic values in the form of monopoles with oval and square shapes encompassing 20 – 30 m^2. By analogy with other excavated sites, we can assume that the broad anomalies mark the location of large pits or even pit houses. One concentration of such features is in the highest eastern periphery of the study area and is characterised by surface scatters of Late Bronze Age pottery (fig. 3). A linear anomaly in the northern periphery appears to be composed of numerous minor anomalies, and even though its southern course mirrors the current bed of the nearby Yantra River, the right angle in the northwest suggests an anthropogenic origin, possibly a ditch or palisade.

Melnitsata locality, located near the village of Novgrad, represents the eastern continuation of the previous site, which is situated uphill (fig. 3). The magnetic map covers 12 400 m^2 (1.24 ha) but does not reveal any significant archaeological features. The linear anomalies appear to be associated with modern plough marks, while the few magnetic monopoles correspond to the signature of large pits.

Soil marks in aerial and satellite imagery of the mound necropolis in Dvete Mogili locality near Dzhulyunitsa village indicated the remains of numerous round features of various diameters, extending south-west from the two large burial mounds (fig. 4.1). The measured area encompasses a total area of 43 200 m^2 (4.32 ha) in total. Unfortunately, the magnetic measurements here also pick up the disturbed state of the cultivated soil resulting from mechanised agriculture (parallel linear plough marks) more effectively than the expected archaeological features (fig. 4.2). Faint arc-shaped anomalies which may represent segments of circular ditches are most clearly visible around the two surviving burial mounds in the necropolis and less clearly around some of the ploughed ones. The most contrasting anomalies of anthropogenic origin are two rectangular (trapezoidal) anomalies located S/SE of the two large mounds (fig. 4.2-3). These are comparable to the rectangular votive (commemorative) trenches that were recorded during the geophysical and archaeological research conducted at Tash Bair and in Sboryanovo.

Petar Zidarov, petar.zidarov@gmail.com
Sven Conrad, Eberhard Karl University of Tuebingen, sven.conrad@uni-tuebingen.de
Raphael Müller, Eberhard Karl University of Tuebingen, raphael.mueller@student.uni-tuebingen.de

№ 62. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ *EXTRA MUROS* НА НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. НИКЮП, ОБЩ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Калин Чакъров, Никола Тонков, Антон Атанасов

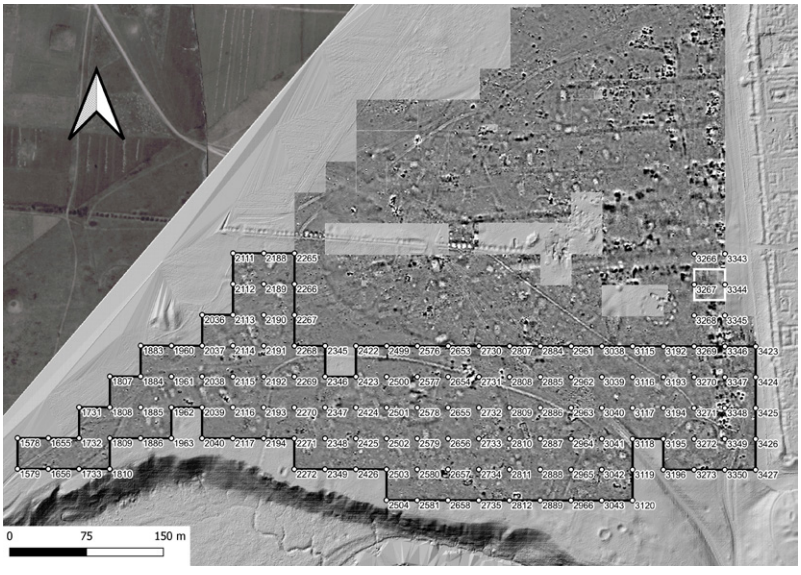

Обр. 1. Покритата през 2023 г. площ чрез геомагнитно картиране (черна линия), електросъпротивително картиране (бяла линия)

Fig. 1. Area covered in 2023 with geomagnetic mapping (black line), resistivity survey (white line)

Проучването е проведено през периода 21.09.2023 г. – 12.10.2023 г. (с прекъсвания) от екип в състав: К. Чакъров (РИМ – Велико Търново) – ръководител, д-р инж. Н. Тонков – геофизик и А. Атанасов – помощник-геофизик (двамата от НАИМ – БАН), С. Александров, Г. Иванов и Х. Иванов – археолози. То се провежда за трета поредна година с финансиране, осигурено от Министерството на културата и представлява естествено продължение в южна посока на проучванията от 2021 – 2022 г. (Чакъров, Тонков 2022).

За 2023 г. са предвидени 80 дка геомагнитно и 1 дка електросъпротивително картиране.

Геомагнитно картиране (обр. 1, 2). Полевите измервания са извършени с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601 на фирмата Bartington, Англия. Заложена е апаратурна точност на уреда от 0,01 nT. Гъстотата на измерване е 4 точки на кв. м (профили през 1 м, измервателни точки през 0,25 м). Средноквадратичната грешка от измерванията е 0,3 nT. Резултатите от полевите измервания са обработени с програмата ArcheoSurveyor на DW Consulting, Холандия.

Изследвани са 93 квадрата (30 × 30 м) от план-квадратната мрежа, покриващи площ от 83,7 дка. Магнитното поле в новопроучените площи е сравнително по-слабо смутено в сравнение с тези от 2021 и 2022 г. Регистрирани са различни безформени аномалии, както и други с по-отчетливи очертания. Подобно на ситуациите от предходните сезони, концентрацията е по-голяма в близост до западната крепостна стена на античния град.

Проследява се продължение на линейното подреждане на аномалии със силен магнитен интензитет, намиращо се на запад от рова пред западната крепостна стена, което е регистрирано през предходните два сезона. Интерпретацията на проучените структури е несигурна, тъй като характерът на повечето не представя по-отчетливи очертания. Прави впечатление обаче, че структурите са в редица, успоредна на западната крепостна стена и са разположени на равна повърхност западно от рова, тоест извън границите му. Това показва, че те са съобразени с него и вероятно свидетелства, че са обособени по-късно от неговото прокопаване.

Обр. 2. Покритата през 2023 г. площ чрез геомагнитно картиране (черна линия), електросъпротивително картиране (бяла линия) и могили (АИС АКБ № 10009266 – 10009268)

Fig. 2. Area covered in 2023 with geomagnetic survey (black line), resistivity survey (white line) and burial mounds with AIS AMB Nos. 10009266 – 10009268

Почти в средата на кв. 3347 има три групирани аномалии с приблизително овален план. Те са с много високи стойности на магнитния градиент (над 100 nT), което предполага, че са предизвикани от структури подложени в древността на интензивно нагряване, вероятно пещи за керамика, за метал или друг вид изделия.

В западна посока са установени две аномалии с по-отчетлив характер и вероятен античен произход. Едната представлява правоъгълно очертание, намиращо се при югоизточния ъгъл на кв. 2886, югозападния ъгъл на кв. 2963, североизточния ъгъл на кв. 2887 и северозападния ъгъл на кв. 2964. Следващата сходна структура е разположена почти в средата на южната половина на кв. 2809. Двете имат ориентация северозапад – югоизток и приблизителни размери от 5 × 10 до 5 × 15 м. Това най-вероятно са паянтови стопански постройки от римската епоха, каквито сходни структури са регистрира и при други обекти, при което интерпретацията е доказана с археологически разкопки.

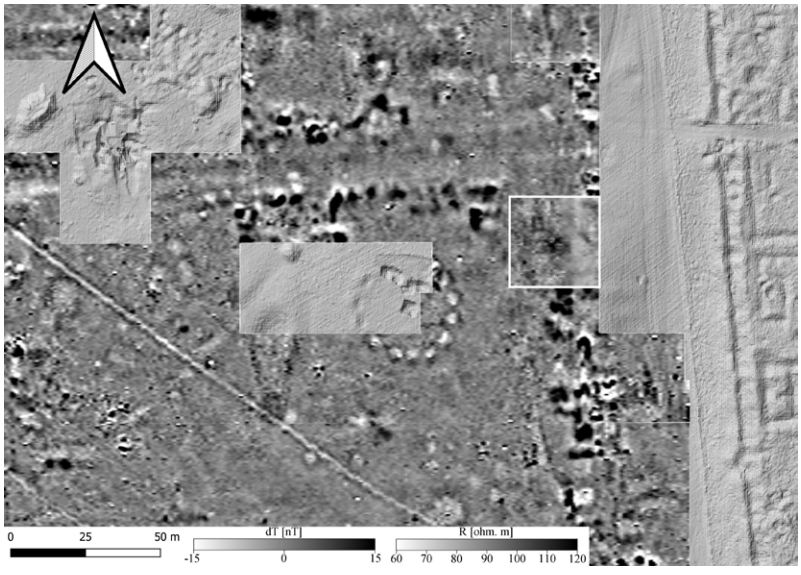

Обр. 3. Резултати от електросъпротивителното картиране през 2023 г.

Fig. 3. Results of the resistivity survey in 2023

Една слаба линейна аномалия с направление североизток – югозапад би могла да бъде интерпретирана като екстрамурално продължение на декуманус № 10. Тя попада в квадрати 2808, 2884, 2885, 2961, 2962, 3038, 3039, 3115, 3192, 3269, 3346. На мястото на пресичането ѝ с успоредното на рова линейно очертание с посока северозапад – югоизток, намиращо се на запад от западната крепостна стена, има прекъсване. Това вероятно означава, че меридионалната ивица от аномалии е съобразена с предполагаемото продължение на декуманус № 10.

Най-изявената структура е линейно очертание с приблизително четириъгълен план, намиращо се при високия ляв бряг на р. Росица югозападно от античния град. Източната и западната му страни

са праволинейни и имат ориентация североизток – югозапад. Те са насочени перпендикулярно към стръмния ляв бряг на р. Росица. Северната страна е с посока северозапад – югоизток. При нея има дъговидно извиване в северна посока, като ъглите с източната и западната страни са заоблени. Заоблянето е по-голямо при северозападния ъгъл. Очертанието се проявява като слаба вдлъбнатина на терена с ширина между 2 – 4 м. Стойностите на магнитния градиент (магнитуд от порядъка на -10 nT) свидетелства за наличието на каменна зидана стена в дълбочина.

На известно разстояние на изток от средата на северната страна има две напречни успоредни линейни ивици с високи стойности на магнитното поле. По всяка вероятност те бележат мястото на вход/изход на въпросното ограждане. Последният личи добре и на терен. На западната страна на ограждането има две слаби аномалии, които също биха могли да бъдат интерпретирани като следи от входове/изходи. Структурата е с дължина 300 – 315 м по оста северозапад – югоизток и ширина 145 – 148 м по оста североизток – югозапад. Заградената площ е между 30 и 45 дка.

Интерпретацията на ограждането не е напълно ясна. Фактът, че е видимо на терена като вдлъбнатина предполага по-съвременен характер, без да изключва и по-ранни периоди, например Средновековие. То личи още на ортофотоснимката на Никополис ад Иструм от 1943 г. Във вътрешността му има отделни безформени аномалии с висок интензитет, чиято интерпретация е неясна. Значителен е броят на близките до правоъгълник слаби аномалии с ориентация северозапад – югоизток. Подобни са регистрирани и през предходните сезони на запад от града. Работната им интерпретация е землянки от с. Стари Никюп. Прави впечатление, че покрай терена навън от североизточната страна, няма следи от предполагаемите землянки, но такива личат на запад и на изток. Възможно е ограждането да представлява чифлик от османския период. На югоизток от него, на ортофото снимката от 1943 г. и на LiDAR[1] заснемането, личи по-малко ограждане с централна вдлъбнатина. Не може да се каже дали двете са част от един комплекс.

Електросъпротивително картиране (обр. 1 – 3). Използвана е двуелектродна схема (twin-probe array) с дължина 0,5 м. Измерванията са извършени с резистивиметър 4Point Light 100W на фирмата LGM – Lippmann, Германия.

С електросъпротивителния метод е изследвана цялата южна половина на кв. 3266 и цялата северната половина на кв. 3267. Целта е да бъде проучена и с този метод регистрирана през предходния сезон с геомагнитно картиране и двумерна електросъпротивителна томография аномалия. За съжаление, измерванията се проведоха при много неблагоприятни повърхностни условия (почти пълната липса на влага) за заземяване на електродите. Поради това и резултатите не подлежат на еднозначна интерпретация. От друга страна, и самата предполагаема структура е на такава дълбочина, която може да е извън обхвата на електросъпротивителното картиране. Във всеки случай, съчетаването на различните методи на геофизиката позволява изграждането на специфичен за Никополис ад Иструм подход към изследването и интерпретирането на регистрираните структури. Той е от особена важност за изучаването на методите на геофизиката при проучването на антични градове и техните околности.

Регистрирани могили. В границите на проучваната през 2023 г. чрез геофизика площ попадат и три могили, разположени в ливада, която е част от територията на резервата. Те по всяка вероятност са надгробни и принадлежат към западния некропол на Никополис ад Иструм. Две от тях са много ниски и обезличени. При проведеното геомагнитно картиране не са регистрирани подмогилни съоръжения. Могилите са както следва:

АИС АКБ № 10009266. Тя има приблизителен диаметър 20 м, височина около 0,60 м. През нея преминава общински полски път.

АИС АКБ № 10009267. Тя е с диаметър около 24 × 33 м и височина около 1 м. В центъра ѝ има стар изкоп, в който се подават масивни варовикови архитектурни детайли, сред които се различават два фрагмента от колони. Възможно е архитектурните детайли да са част от представените на гравюрата на Ф. Каниц от 1871 г.

АИС АКБ № 10009268. Тя е с диаметър около 30 × 37 м, височина около 1,70 м. По нея има стари изкопи. В центъра ѝ расте дърво. Могилата вече е известна на науката. Регистрирана е от П. Владкова и И. Църов като № 95 от Западния некропол на римския град (Църов, Владкова 1994, 227, 233, № 95). Възможно е тя да е изобразената разкопавана могила на гравюрата на Ф. Каниц от 1871 г.

---

[1] LiDAR заснемането е осъществено от доц. д-р С. Димитров от катедра „География и ГИС“ в Геолого-географския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Авторите изказват благодарността си на доц. д-р Х. Попов, директор на НАИМ – БАН, за възможността за това дистанционно изследване.

Литература

Църов, Владкова 1994: И. Църов, П. Владкова. Могилните некрополи на Никополис ад Иструм. – В: К. Зарев, Г. Китов, Зл. Гочева, М. Василева, Б. Лилова (ред. кол.) Първи международен симпозиум „Севтополис“. Надгробните могили в Югоизточна Европа. Казанлък, 4 – 8 юни 1993 г., I. Велико Търново, 1994, 217 – 233.

Чакъров, Тонков 2022: К. Чакъров, Н. Тонков. Проект „Никополис ад Иструм – геофизика *extra muros*“. Резултати от проучването през 2021 г. – Bulgarian e-Journal of Archaeology (българско е-Списание за Археология), 12.2., 2022, 319 – 346.

GEOPHYSICAL SURVEYS *EXTRA MUROS* IN *NICOPOLIS AD ISTRUM* IN THE LAND OF NIKYUP VILLAGE, VELIKO TARNOVO MUNICIPALITY

Kalin Chakarov, Nikola Tonkov, Anton Atanasov

Summary

The area surveyed by geophysical techniques in 2023 is a continuation in the southern direction of the campaign conducted in 2022. It is located southwest of the western fortification wall of *Nicopolis ad Istrum*. The area reaches the high left bank of the Rositsa River. The total area covered by geomagnetic survey is 8.37 ha, and by electroresistivity – 900 m^2.

Geomagnetic survey (figs 1, 2). The density of magnetic anomalies in the area studied in 2023 is relatively smaller than in 2021 and 2022. Most of them are arranged in a northwest – southeast line along the elevated terrain west of the ditch in front of the western fortification wall. The westernmost part presents almost no anomalies.

Almost in the middle of sq. 3347 there is a group of three anomalies with almost oval plans – probably manufacturing kilns. Further west, two rectangular anomalies were found, situated respectively in sq. 2886 and 2963 and 2887 and 2964, and in sq. 2809. They have a northwest – southeast orientation. Their character is similar to Roman farm buildings known from other sites.

A very faint meridional anomaly in squares 2808, 2884, 2885, 2961, 2962, 3038, 3039, 3115, 3192, 3269, and 3346 may be interpreted as an extramural continuation of *decumanus* 10.

The most significant anomaly is an enclosure on the left bank of the Rositsa River. It has an irregular elongated plan, close to a rectangle, with a curved northern side. Its orientation is northwest – southeast. The structure is 300 – 315 m long and 145 – 148 m wide. The enclosed area is between 3 and 4.5 ha. The southern end has no enclosure because it stands on the high river bank. The magnetic values indicate a stone-built wall beneath. East of the middle of the northern enclosure there is a clear entrance.

The outline of the entire enclosure, as well as the northern entrance, is visible on the surface as shallow depressions. It is also visible on the 1943 orthophoto. It is probably later than antiquity – medieval or Ottoman in date. There are no anomalies in front of the northeastern longitudinal enclosure. Conversely, inside the enclosure there are rectangular or oval weak anomalies, previously interpreted as sunken structures of the Ottoman village of Stari Nikyup (Eski Nikyup).

Electrical resistivity survey (figs 1, 3). A significant anomaly detected in 2022 by geomagnetic survey, situated on the line between sq. 3266 and sq. 3267, was also examined by electroresistivity mapping in 2023. Unfortunately, the measurements were carried out in almost complete absence of moisture for electrode grounding. Therefore, the results cannot be interpreted unambiguously.

Three burial mounds were registered during the 2023 campaign (fig. 2) and recorded in the archaeological information system “Archaeological Map of Bulgaria” (AIS AMB) under Nos 10009266 – 10009268, one of them (AIS AMB No. 10009268) already known as No. 95 of the western necropolis of the city. Another one (AIS AMB No. 10009267) has architectural details – probably the same ones sketched by F. Kanitz in 1871.

Kalin Chakarov, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, chakarovkalin@gmail.com
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, tonkov_n@hotmail.com
Anton Atanasov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, anton_atanasov@gbg.bg

№ 63. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА УКРЕПЕН ОБЕКТ В М. ЛЪКО, ЗЕМЛИЩЕ НА С. САМОВОДЕНЕ, ОБЩ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Калин Чакъров, Никола Тонков, Антон Атанасов

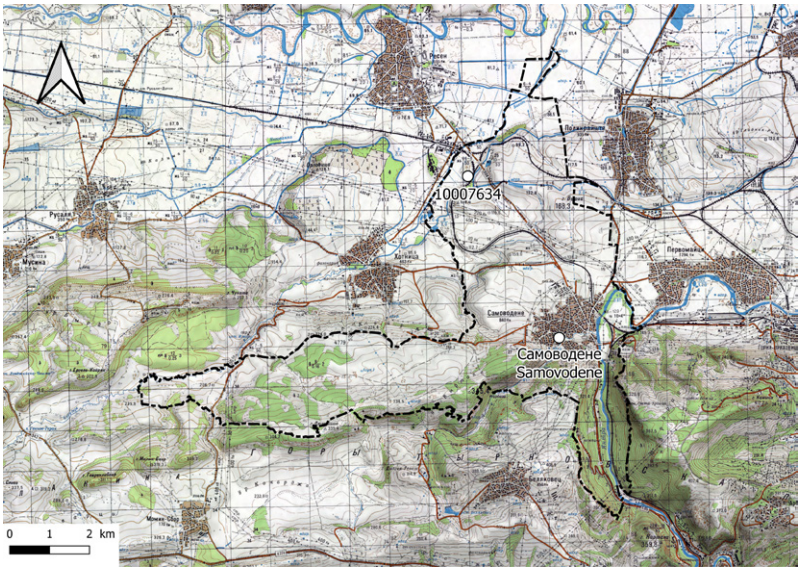

Обр. 1. Местоположение на укрепения обект в м. Лъко (АИС АКБ № 10007634) в землището на с. Самоводене

Fig. 1. Location of the fortified site in Lako locality (AIS AMB No. 10007634) within the land of the village of Samovodene

Проучването на укрепения обект в м. Лъко край с. Самоводене, общ. Велико Търново, обл. Велико Търново, е осъществено през периода 17.09.2023 г. – 06.10.2023 г. (с прекъсвания). Екипът е в състав: К. Чакъров, археолог в РИМ – Велико Търново, ръководител, д-р инж. Н. Тонков, геофизик в НАИМ – БАН, А. Атанасов, археолог-проучвател в НАИМ – БАН, филиал във Велико Търново, и помощник-геофизик, С. Александров, Г. Иванов и Х. Иванов, археолози.

Изследването е осъществено със средства от бюджета на РИМ – Велико Търново. Целта е придобиване на по-детайлна информация за обекта с оглед неговата интерпретация.

Обектът се намира на 4,6 км северозападно от черквата на с. Самоводене, азимут 330,5° (обр. 1). Отстои на известно разстояние от десния бряг на р. Бохот и жп линията Самоводене – Ресен. Разположен е в обработваеми площи, вследствие на което целостта му се нарушава постоянно. Обектът е известен отдавна на науката благодарение на К. Шкорпил (Шкорпил, Шкорпил 1898, 160; Шкорпил 1910, 151 – 152). През 1891 г. той регистрира сред една могилка руините на квадратна кула с размери 6 × 6 м. През 2020 г. К. Чакъров прави повторна локализация на мястото и регистрация в АИС АКБ с № 10007634, а година по-късно и регистрация по чл. 160, ал. 3 от ЗКН. Изказана е и предварителната интерпретация – квадрибургиум (Chakarov 2023).

При проучването през 2023 г. са приложени геомагнитно картиране, електросъпротивително картиране и двумерна електросъпротивителна томография. Предварително е изготвена план-квадратна мрежа, с азимут 39°, следваща очертанията на нивата.

Геомагнитно картиране (обр. 2). Полевите измервания са извършени с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601 на фирмата Bartington, Англия. Заложената апаратурна точност на уреда е от 0,01 nT. Гъстотата на измерване е 4 точки на кв. м (профили през 1 м, измервателни точки през 0,25 м). Средноквадратичната грешка от измерванията е 0,1 nT. Резултатите от полевите измервания са обработени с програмата ArcheoSurveyor на DW Consulting, Холандия.

Магнитното поле като цяло е сравнително слабо смутено, с фонови стойности от порядъка на ± 0,5 nT. Изследвани са 24 квадрата (30 × 30 м), покриващи площ от 21,6 дка. Регистрирана е оградна стена с почти правоъгълен план, дебелина около 1,5 м, ориентация на дългите страни югозапад – североизток (азимут 77°) и на късите страни северозапад – югоизток (азимут 350° на западната и около 2° на източната). Тя затваря укрепена площ от около 6,4 дка, в която се разграничават отделни архитектурни комплекси. Общото състояние на запазеност на стената е лошо, като структурата ѝ е значително обезличена при североизточния ъгъл.

При северозападния ъгъл на укрепения обект, в западния ъгъл на кв. U26 и частично в кв. U25 и V26, е регистрирана много изразена отрицателна аномалия (амплитуда 5 – 10 nT). Тя е с квадратен план и размери 6 × 6 м на вътрешното очертание и 10 × 10 м на светлия „ореол“.

В югозападния ъгъл на укрепения обект има архитектурен комплекс, разположен успоредно на западната и южната стени (кв. V26, V 27, W26, W27). Общият вид на аномалията/аномалиите е с правоъгълен план. Комплексът е ориентиран по дължина в посока северозапад – югоизток, а по късата страна в посока югозапад – североизток. Приблизителните му размери са 50 × 20 м, а площта около 950 кв. м.

На изток от структурата/структурите, при югозападния ъгъл, след известно прекъсване, е регистриран друг обособен архитектурен комплекс (кв. V27 – V28 и частично U27 – U28). Той също е разположен успоредно на южната стена, приблизително при нейната среда. Проявява се като почти квадратно очертание с размери около 23 × 23 м и ориентация северозапад – югоизток и югозапад – североизток. На изток от него, отново по протежение на стената, има по-изразена безформена аномалия. Не е ясно дали представлява част от него или от оградната стена.

Най-изразеният архитектурен комплекс е разположен напречно на източната стена на укрепения обект (кв. T27 – T28, U27 – U28 и частично U26). Проявяват се две почти квадратни очертания, разположени едно до друго в ос с посока югозапад – североизток (азимут 86° по дължина и 355° по ширина). Югозападното е по-малко от североизточното. Общите им размери са: дължина около 45 м, ширина на югозападното 17 м, ширина на североизточното 22 м. Площта е около 900 кв. м.

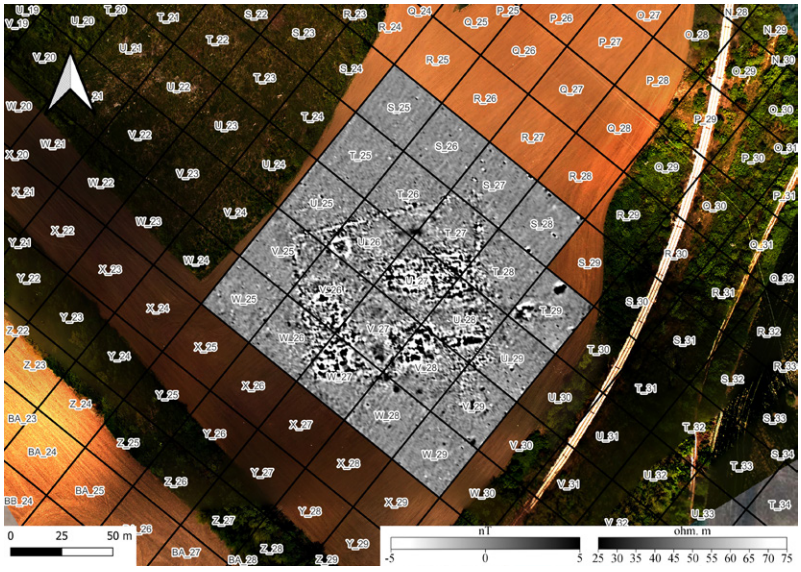

Обр. 2. Укрепеният обект в м. Лъко – геомагнитното картиране

Fig. 2. The fortified site at Lako locality – geomagnetic survey

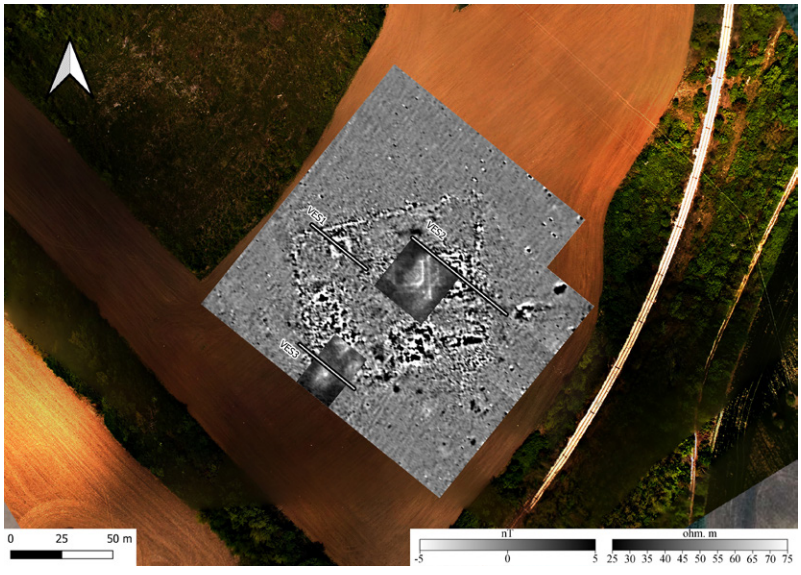

Обр. 3. Укрепеният обект в м. Лъко – геомагнитното картиране с насложените резултати от електросъпротивителното картиране и двумерната томография

Fig. 3. The fortified site at Lako locality – geomagnetic survey, resistivity survey and 2D electrical resistivity tomography transverses

Между двата архитектурни комплекса при югоизточния ъгъл на укрепения обект има една слаба аномалия с приблизителна посока запад – изток (азимут 85° – 87°) Тя е с проследена дължина около 90 м и като че ли преминава през източната оградна стена.

На различни места в рамките на укрепената площ, както и извън нея, са регистрирани отделни по-малки, безформени аномалии (кв. U26, T26 – T27, T29, V29, W28).

Електросъпротивително картиране (обр. 3). Електросъпротивителното картиране е извършено с двуелектродна схема (известна в западната литература като twin-probe array) с разстояние между подвижните и фиксираните електроди по 0,5 м. Измервателните профили са през 1 м, а измервателните точки по тях – през 0,5 м. Изследването е извършено с резистивиметър 4Point Light 10W на фирмата LGM – Lippmann, Германия.

С електросъпротивителния метод са изследвани структури на площта на целия кв. U27 (900 кв. м), както и 20 м от северозападната част на кв. W27 (600 кв. м).

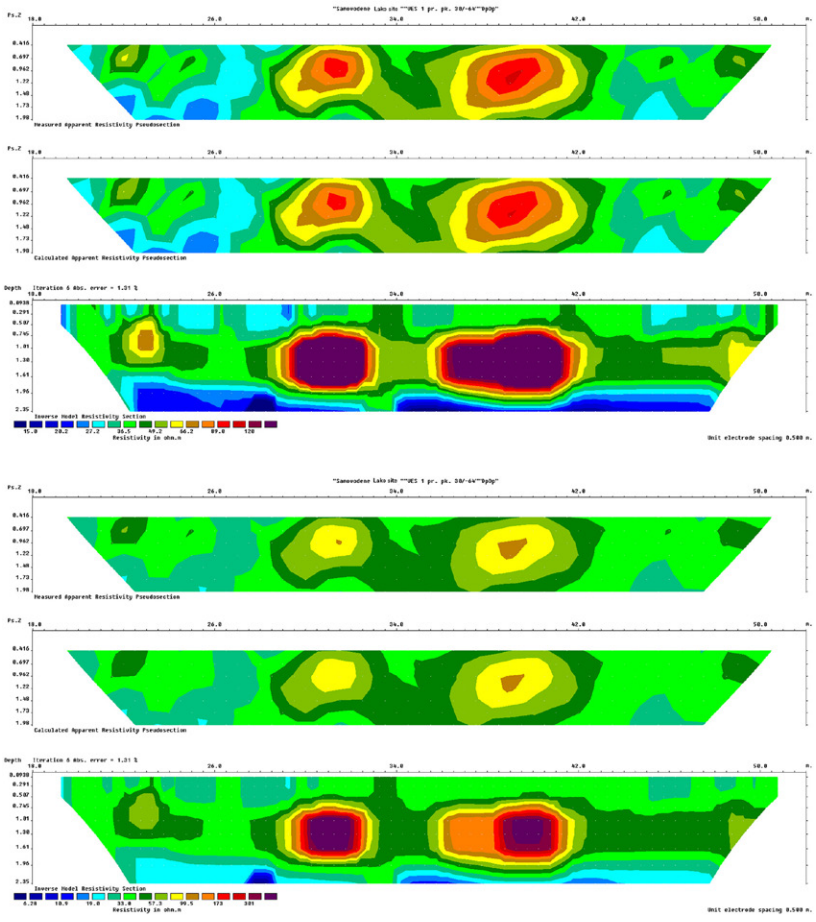

Обр. 4. Профил VES1

Fig. 4. VES1 transverse

В кв. U27 е покрита почти цялата западна структура от архитектурния комплекс, разположен напречно на източната оградна стена. Освен това е изследвана и част от западния край на източната структура на последния.

Картирането в кв. W27 не дава отчетливи резултати поради характера на структурите и ограничената площ. Личи частично югозападният ъгъл на оградната стена, както и част от архитектурния комплекс, разположен в този участък.

Електросъпротивителна томография (обр. 3). За да се установи степента на запазеност на регистрираните архитектурни останки са извършени измервания по метода на непрекъснатото вертикално електрическо сондиране (НВЕС).

VES1. Профилът е с дължина 34 м и попада в кв. U25 и U26. С него се засича северозападната оградна стена. Тя е с дебелина около 1,0 – 1,5 м. Разкрива се веднага под орницата (0,30 – 0,40 м) до дълбочина от около 1,5 м. Много добре се регистрира и описаната по-горе отчетливата квадратна магнитна аномалия (обр. 4). Тя е стабилна каменна структура, запазена на дълбочина между 0,7 и 1,7 м от повърхността.

VES2. Профилът е с дължина 59,20 м и е разположен по южните граници на кв. U27 и кв. U28. Той покрива по диагонал източната структура от архитектурния комплекс, разположена напречно на източната оградна стена. Изследвани са няколко зле запазени в дълбочина каменни стени (до 0,8 м от повърхността), които са с ширина 0,5 – 0,8 м.

VES3. Профилът е с дължина 34 м и попада в кв. W26 и кв. W27. Той покрива югозападния ъгъл на оградната стена и част от архитектурния комплекс в този участък. Тук също се регистрират няколко каменни стени със същите характеристики като описаните при VES2.

Интерпретация. Обектът е укрепен, но не е с планово решение на квадрибургиум. В оградената площ има четири обособени архитектурни единици. Една от тях, за която има повече данни, е разположената при източната оградна стена. Поради местоположението и ориентацията ѝ може да се предположи, че тя е вероятно първостепенна за обекта. Наблюдават се очертания, които приличат на две квадратни перистилни помещения, за което може би свидетелстват и откритите по синорите на нивата части от варовикови колони.

При югозападния ъгъл, като че ли личат две сходни перистилни помещения. Като перистилна сграда би могла да бъде интерпретирана и структурата при южната стена. Възможно е слабата линейна аномалия с посока запад – изток между трите обособени архитектурни комплекса в южната половина да е пътно трасе с ширина 6 м, което влиза в обекта. По своите характер и размери квадратната аномалия в северозападния ъгъл на укреплението би могла да бъде отъждествена с описаната от К. Шкорпил през 1891 г. квадратна кула с ширина 6 м.

Не е ясно дали всички структури са синхронни и поради тази причина интерпретацията на обекта в м. Лъко край с. Самоводене е затруднена. Възможно е да е вила, християнски комплекс, селище или пътна станция, независимо от факта, че разстоянието до Никополис ад Иструм по права

линия е 5,5 – 6 км[1]. Според К. Шкорпил, обектът е на трасето на пътя от Никополис ад Иструм през Шипченския проход към Филипопол (Шкорпил, Шкорпил 1898, 160; Шкорпил 1910, 151 – 154). Каквато и да е точната идентификация, по всяка вероятност тя има отношение към въпросния път.

Събраните от повърхността датиращи археологически материали показват, че има обитаване през късния неолит, римската и късноримската епохи (втората половина на III – IV в.), както и от османския период на Късното средновековие (XV – XVII в.). Може да се предположи, че укрепеният обект е изграден през втората половина – края на III в. и съществува през IV в., а вероятно и през първата половина на V в.

Гореизложените предположения могат да бъдат проверени чрез археологически разкопки.

Литература

Шкорпил 1910: К. Шкорпил. План на старата българска столица Велико Търново. – Известия на Българското археологическо дружество, I, 1910, 121 – 154.

Шкорпил, Шкорпил 1898: Х. Шкорпил, К. Шкорпил. Могили. Пчела, Пловдив, 1898.

Chakarov 2023: K. Chakarov. A Recently Identified quadriburgium on the road Nicopolis ad Istrum – Augusta Traiana (in the context of the fortress construction in the basins of the Rositsa and Yantra Rivers). – В: Б. Борисов (съст. и ред.) Сборник в чест на 70-годишнината на проф. Борис Д. Борисов. Велико Търново, 2023, 107 – 122.

GEOPHYSICAL SURVEYS OF A FORTIFIED SITE IN LAKO LOCALITY, IN THE LAND OF SAMOVODENE VILLAGE, VELIKO TARNOVO MUNICIPALITY

Kalin Chakarov, Nikola Tonkov, Anton Atanasov

Summary

The fortified site in Lako locality is situated not far from the northern limits of the lands of the village of Samovodene (fig. 1). The site was first mentioned by K. Shkorpil, who recorded a quadrangular tower measuring 6 × 6 m. The exact location of the site was registered again by K. Chakarov in 2020 (archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB) No. 10007634). The surface scatters and the context of the site within the settlement network of the territory of *Nicopolis ad Istrum* led the same author to propose the initial hypothesis that it is a *quadriburgium*.

Three different geophysical methods were applied: geomagnetic survey, resistivity survey, and 2D electrical resistivity tomography.

Geomagnetic survey (fig. 2). A total area of 2.16 ha was covered. The survey showed that the site is not a *quadriburgium*, but is nevertheless a fortified one. A rectangular wall encloses an area of ca. 0.6 ha. Four architectural complexes can be distinguished within this enclosure. The most significant is probably the complex along the eastern wall. It is oriented west – east and its outline resembles two adjacent peristyle buildings. The next complex is situated in the southwestern corner, along the southwestern wall. Almost in the middle of the southeastern wall is the third complex, with a plan that also suggests a rectangular edifice. The anomaly at the northwestern corner differs from the others. Its quadrangular plan and dimensions of ca. 6 × 6 m allows it to be identified with the tower recorded by K. Shkorpil.

Resistivity survey (fig. 3). This was conducted in square U27 and in the northwestern part of square W27. The results from square U27 are more informative. They show walls belonging to the west – east architectural complex, which may correspond to the supposed adjacent peristyle buildings. The survey in square W27 reveals poorly preserved remains of the southwestern corner of the enclosure.

2D electrical resistivity tomography (fig. 3). Three traverses (VES1 – VES3) were carried out during the campaign. VES1 is located in squares U25 – U26. It is 34 m long and crosses the northern enclosure and the quadrangular anomaly at the northwestern corner (fig. 4). VES2 passes along the southern sides of squares U27 – U28 and T27 – T28 (59.20 m in total). It crosscuts the architectural complex in the eastern part, the eastern enclosure, and the supposed roadbed. VES3 runs across the two walls of the southwestern enclosure wall.

Interpretation. The site is a fortified one. The surface pottery includes a small amount from the Late Neolithic,

[1] Авторите изказват своята благодарност на проф. д.и.н. В. Динчев (НАИМ – БАН) за споделените мнения относно интерпретацията на обекта.

more numerous fragments from the Late Roman period (3rd – 4th c.) and the Late Middle Ages (15th – 17th c.). During the Roman period the site may have functioned as a *villa*, a fortified Christian complex, a road station (despite the distance of 5.5 – 6 km from *Nicopolis ad Istrum*), or another type of fortified site. The nature of the habitation during the late medieval period is not known.

Kalin Chakarov, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, chakarovkalin@gmail.com
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, tonkov_n@hotmail.com
Anton Atanasov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, anton_atanasov@gbg.bg

№ 64. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ „КОВАЧЕВСКО КАЛЕ“, ЗЕМЛИЩЕ НА ПОПОВО, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ

Олег Александров, Симеон Станчев, Никола Тонков

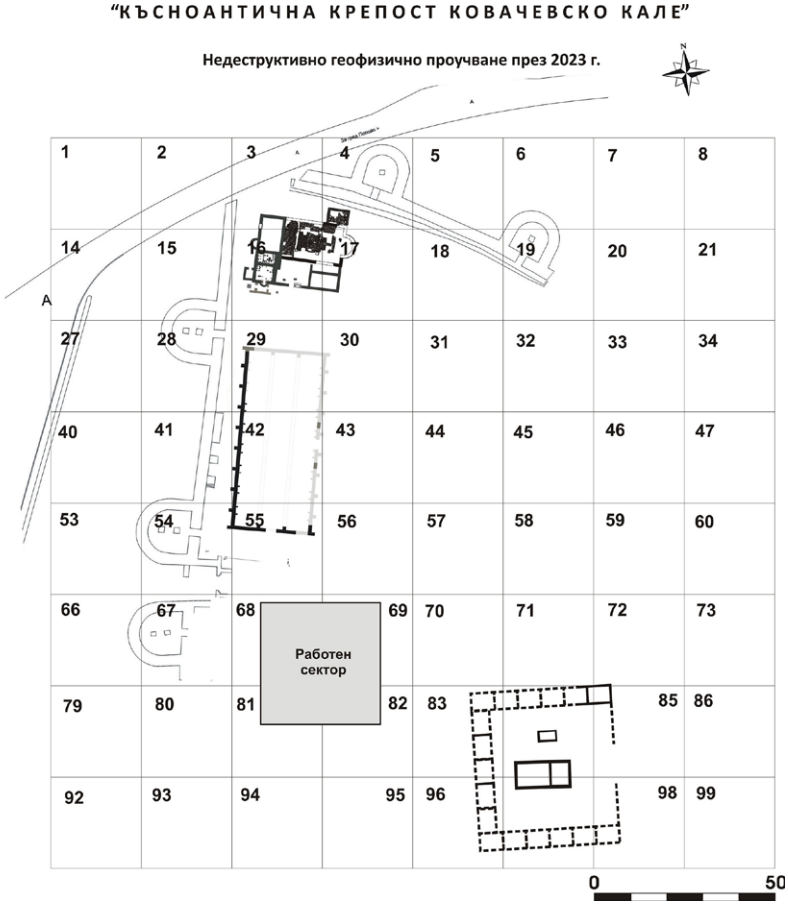

Обр. 1. Ситуационен план на геофизичните проучвания през 2023 г.

Fig. 1. Geophysical survey situation plan for 2023

Недеструктивните проучвания през 2023 г. на обект „Късноантична крепост Ковачевско кале“ в землището на с. Ковачевец, общ. Попово, обл. Търговище се извършиха с финансовата подкрепа на Министерство на културата от научен екип в състав: доц. д-р О. Александров (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – научен ръководител, С. Станчев (ИМ – Попово) – зам.-ръководител, д-р инж. Н. Тонков – геофизик и А. Атанасов – помощник-геофизик (двамата от НАИМ – БАН).

Теренната работа се проведе в периода 27 – 30.09.2023 г. (4 работни дни). Основната научна цел бе изследване на прилежащи площи във вътрешността на крепостта, чрез прилагане на геофизични методи. Очакванията ни са, че регистрирането на нови улици и инсули, в които са разположени сгради от периода на първоначалното изграждане на крепостта, биха внесли повече яснота в планировката и архитектурата на къснoримския кастел. Археологическото им проучване чрез последващи разкопки, с цел изясняване на тяхната функция, хронология и мащаби на обитаване, е част от дългосрочната програма по пълното разкриване на значими структури от епохата на Късната античност, тяхното консервиране, частично реставриране и интегрирането им в туристическия ринг.

Изборът на метод при извършване на недеструктивните проучвания се повлия най-вече от дебелината на културния пласт, който на повечето места в крепостта достига до 1,80 м, което пра-

ви нецелесъобразно използването на стандартните геофизични методи на електросъпротивително и геомагнитно картиране, които са най-ефикасни само при регистриране на археологически структури, разположени в рамките на първия метър под повърхността. В това отношение, методът на непрекъснатото вертикално електрическо сондиране (известен още и като електросъпротивителна томография) е много по-подходящ за регистрирането на структури под натрупалия се дебел пласт деструкции.

Самият метод НВЕС (непрекъснатото вертикално електрическо сондиране) се състои в измерването на привидното електрическо съпротивление по профилни линии с няколко (от 6 – 7 до 10 и повече) прогресивно нарастващи дължини на една или няколко различни електродни конфигурации, при което се получават данни за съпротивлението за различни дълбочини от геоложкия разрез. Получените данни се обработват с т. нар. инверсионни програми и като резултат се получава двумерен модел на реалното разпределение на електрическото съпротивление в дълбочина. Процедурата е известна с термина двумерна (или тримерна) електросъпротивителна томография (2D и 3D ЕСТ). Електросъпротивителните измервания в района на Ковачевско кале бяха извършени с резистивиметър 4Point Light HP на фирмата LGM – Lippmann, Германия. За ускоряване на процеса на работа бяха използвани многожилни кабели и автоматични превключватели, чрез които се осъществява автоматичен избор на електродната схема и преместването на измервателните точки по профилите. Данните от измерванията бяха обработени с инверсионните компютърни програми Res2dinv и Res3dinv на фирмата Geotomo Software.

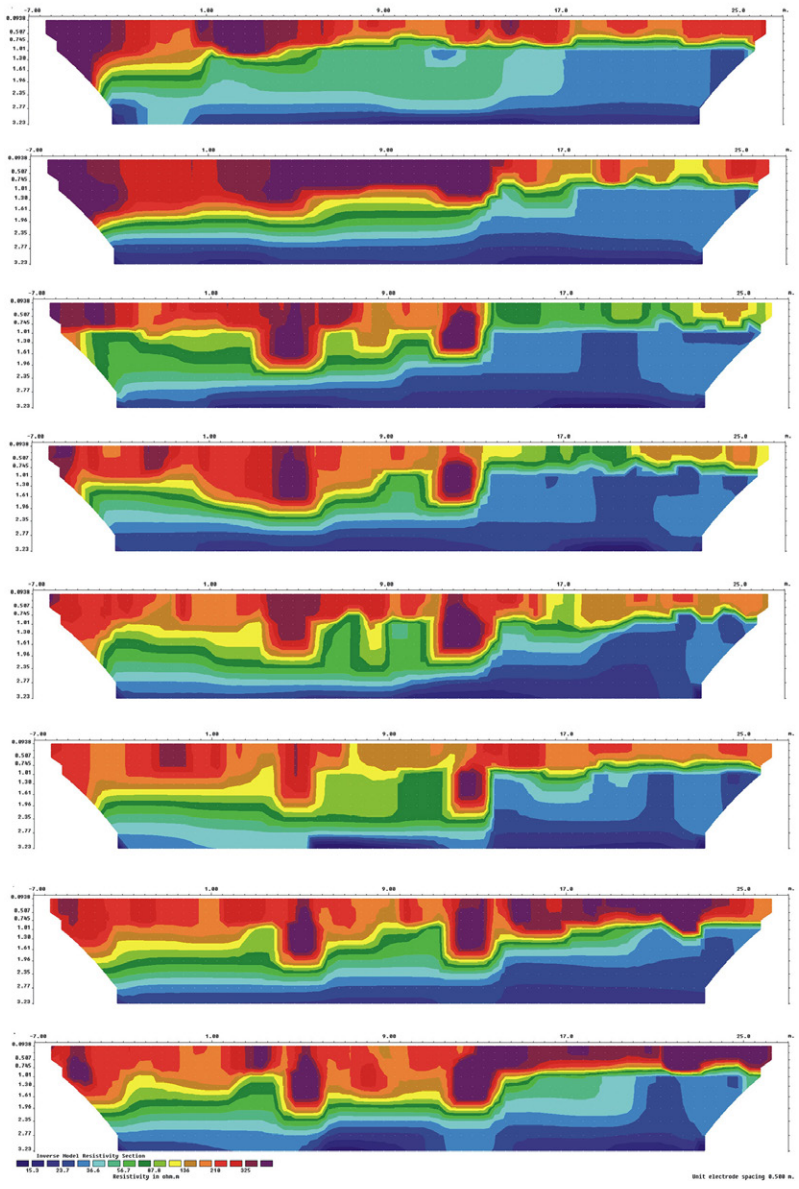

Обр. 2. Вертикални разрези на електрическото съпротивление от 2D инверсионно моделиране

Fig. 2. Vertical sections of electrical resistivity from the 2D inverse modeling

С посочения метод не е възможно бързото покриване на големи площи, но въпреки това в рамките на четири работни дни бяха извършени общо 24 електросъпротивителни профила в работен сектор, привързан към постоянната план-квадратна мрежа на обекта, с размери 34 × 34 м и площ от около 1000 кв. м (обр. 1). Секторът се намира непосредствено на юг от хореума (и южно от главната улица, свързваща Западната с Източната порти), като се разгърна основно в квадранти № 68 и 69 (квадрантите са със страна от 25 м), но предвид спецификите на метода (профилите са с дължина от 34 м), бяха частично засегнати и площи от квадранти № 81 и 82. От въпросните общо 24 профила, 16 са с посока юг – север и дължина по 34 м, заложени на 2 м един от друг. Впоследствие, в същия сектор, за получаване на допълнителни данни и изясняване на картината от редовите профили, бяха измерени още 8 напречни електросъпротивителни профила с посока запад – изток, също с дължина от 34 м, но заложени през 4 м (обр. 2).

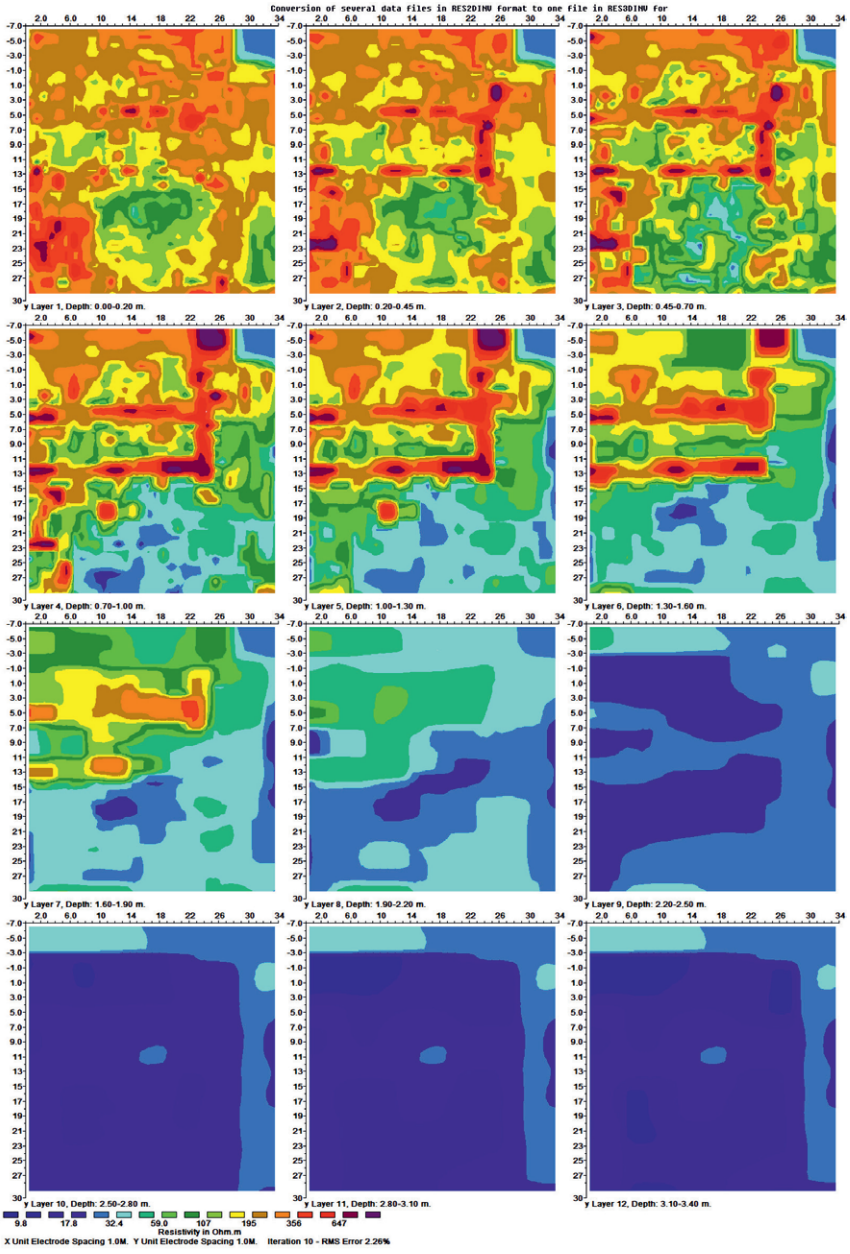

Обр. 3. Хоризонтални разрези на електрическото съпротивление от 3D инверсионно моделиране

Fig. 3. Horizontal slices of electrical resistivity from the 3D inverse modeling

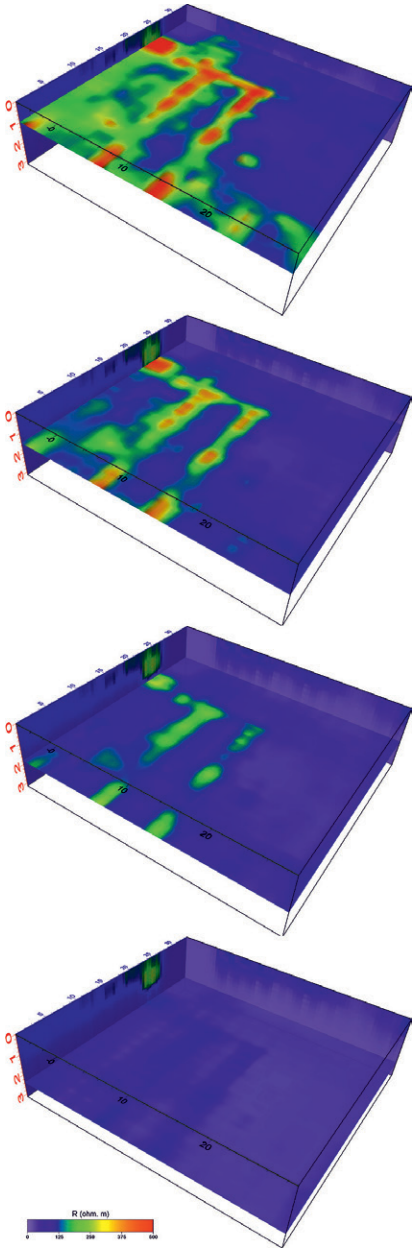

Обр. 4. Тримерно представяне на резултатите от 3D инверсионно моделиране

Fig. 4. Three-dimensional image of the 3D inverse modeling results

Използвана беше триелектродна схема (известна още и с термините pole-dipole и half-Schlumberger) със 7 различни дължини на захранващата линия. Общият брой на измерените точки е 5040. Достигнатата дълбочина на проучване е около 3,20 м. Средноквадратичната грешка при двумерните инверсионни модели е между 0,75 и 1,4 %, а при тримерния – 2,26 %, което говори за тяхното много високо качество. Резултатите от инверсионното моделиране са представени чрез дълбочинни разрези на електрическото съпротивление.

В резултат на проучванията е регистрирана неизвестна до този момент масивна каменна сграда, с предполагаема правоъгълна форма и вътрешни помещения (обр. 3). Ориентацията ѝ е по посоките на света. Регистрираните размери са 24 м, в посока юг – север, и 12 м – запад – изток, като се развива в южна и западна посока извън изследваната площ. Тримерната обработка на данните от HBEC показва масивни (с дебелина около и над 1 м), дълбоко фундирани или с частично консервирана суперструкция

зидове (запазени на дълбочина от над 2 м от повърхността) с изчистени строителни линии, които са характерни за първия строителен период в крепостта (обр. 4). В източна посока се регистрират само някои повърхностни аномалии (дълбочина под 1 м от повърхността), които най-вероятно се дължат на останки от каменни струпвания или по-късни не толкова стабилни градежи, което от своя страна свидетелства за широко незастроено свободно пространство на изток от новорегистрираната масивна структура.

Регистрирането на голямата каменна сграда дава солидна перспектива за бъдещи археологически проучвания, които биха дали ценна информация за изясняване мащабите на обитаване и изобщо за живота в тази част от крепостта във времето на нейното първоначално планиране и застрояване в първата половина на IV в. (обр. 5).

Обр. 5. Състояние на проучванията в Ковачевско кале към 2023 г. (общ поглед отгоре)

Fig. 5. State of research in Kovachevsko Kale by 2023 (general view from above)

GEOPHYSICAL SURVEYS IN THE TERRITORY OF THE LATE ROMAN FORTRESS "KOVACHEVSKO KALE" IN THE LAND OF POPOVO, TARGOVISHTE DISTRICT

Oleg Alexandrov, Simeon Stanchev, Nikola Tonkov

Summary

N. Tonkov (NAIM – BAS), O. Alexandrov (University of Veliko Tarnovo), S. Stanchev (Museum of History – Popovo), and A. Atanasov (NAIM – BAS) conducted a geophysical survey at the site of the late Roman fortress Kovachevsko Kale, Popovo municipality, Targovishte district, in the period 27 – 30.09.2023. The project received funding from the Bulgarian Ministry of Culture. The main scientific goal was the study of the interior of the fortress. The registration of new archaeological structures would provide new information about the layout and architecture of the fortress. Because the cultural layers are about 1.80 m thick, electrical resistivity tomography (ERT) was applied, as this geophysical technique can give good results under such conditions. Within the framework of the project, a total of 24 electrical resistivity profiles, each 34 m long and spaced 2 m apart, were carried out (fig. 2), covering an area of about 0.1 ha (fig. 1).

As a result of the research, a previously unknown massive stone building with a presumed rectangular shape and internal rooms was recorded (fig. 3). Its orientation follows the cardinal directions. The registered dimensions are 24 m in the south – north direction and 12 m in the west – east direction, extending to the south and west beyond the investigated area. Three-dimensional processing of the data from the vertical electrical sounding shows massive (about and over 1 m thick), deeply founded or partially preserved superstructural walls (preserved at depths of more than 2 m below the surface) with clear construction lines characteristic of the first construction phase of the fortress (fig. 4). In the eastern direction, only some surface anomalies were recorded (depth less than 1 m below the surface), most likely caused by stone accumulations or later, less substantial constructions, which in turn indicates a wide, undeveloped open space east of the newly registered massive structure.

The discovery of this large stone building provides a solid basis for future archaeological research, which would yield valuable information for clarifying the scale of habitation and, more generally, the life in this part of the fortress at the time of its initial planning and construction in the first half of the 4th c. (fig. 5).

Oleg Alexandrov, University of Veliko Tarnovo "St Cyril and St Methodius", oleg_alexandrov@abv.bg
Simeon Stanchev, Museum of History – Popovo, simeon.stanchev94@gmail.com
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, tonkov_n@hotmail.com

№ 65. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. КАЛАКОЧ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. КОВАЧЕВЕЦ, ОБЩ. ПОПОВО, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ

Симеон Станчев, Християн Цанков, Атанас Кисьов

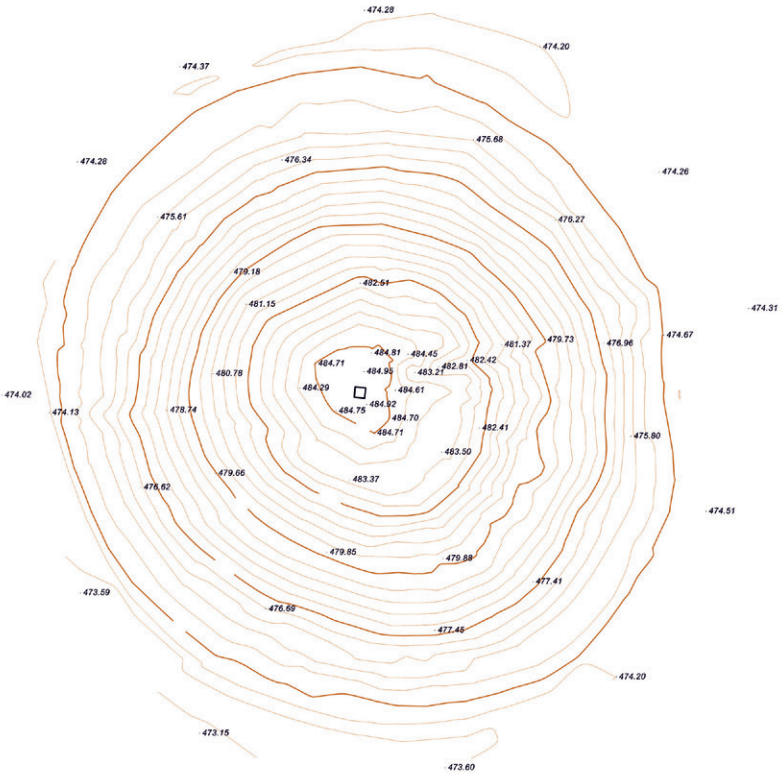

Обр. 1. Тахиметрично заснемане на могилата

Fig. 1. Tachymetric survey of the mound

Обектът е разположен на 2,56 км северно от центъра на с. Ковачевец и на 3 км западно от центъра на с. Паламарца, общ. Попово. Височината на могилата е 10,50 м, а диаметърът ѝ е 65 м (изток – запад) и 70 м (север – юг). През 1937 г. в околностите се провеждат Големите царски маневри, а самата могила е използвана за наблюдателен пункт от цар Борис III и българските военачалници.

Теренната работа се проведе в периода 26 – 28.07.2023 г. (три работни дни). Основната научна цел на недеструктивното проучване бе комплексното изследване на надгробната могила и установяване наличието на археологически структури чрез прилагане на съвременни геофизични методи. Регистрирането на такива структури би било предпоставка за последващи археологически проучвания, които да могат да дадат ясна представа за функцията, хронологията и мащабите на надгробната могила. Преди началото на теренните проучвания, обектът бе почистен от растителността със съдействието на кмета на общ. Попово и кмета на с. Ковачевец. След това бе извършено и тахиметрично заснемане от инж. П. Петров от гр. Попово (обр. 1).

За да бъдат направени най-точни и комплексни геофизичните проучвания бяха избрани два основни метода – магнитна градиентометрия и електросъпротивителна томография. Първият позволява успешно и точно да бъдат локализирани различни подземни археологически структури, които се намират на плитко в терена. Методът на електросъпротивителната томография се базира на пропускане в земята на прав или с много ниска честота (от порядъка на няколко херца) електрически ток и измерване на измененията на електрическото съпротивление предизвикани от археологически структури. С цел придобиване на по-ясна и изчерпателна представа за обекта и околността му, както и за интерпретация на геофизичните данни бе извършено и ортофото заснемане на терена.

В рамките на проучванията бяха измерени 18 дълбочинни профила, разположени радиално със стъпка от 10 градуса, така че да успеят да покрият целия могилен насип. Електродите бяха поставени на разстояние от 1,5 м, при което получената обща дължина на измервателната линия достигна 70,5 м (обр. 2).

Геомагнитното измерване бе извършено в рамките на един ден. Изследването се осъществи по успоредни профили, отстоящи на 1 м един от друг като по този начин бе проучена площ от 6,3 дка.

Като резултат са изработени карти на полето, в които се проследяват различни по форма и интензитет магнитни аномалии (обр. 3).

Най-ясно изразена е пръстеновидна аномалия, която огражда периметъра на цялата могила. Възможно е тук да става въпрос за първоначално изградена крепида, която да разделя сакралното пространство от външния свят и в същото време да поддържа могилния насип. В един по-късен етап (началото на XX в., когато по-голяма част от археологическите обекти служат за кариера на камъни), камъните са били взети, в резултат на което се е получил ров.

В южните и източни склонове на могилата също са регистрирани множество аномалии, които най-вероятно са свързани с използването на могилата като наблюдателен пункт по време на вече споменатите военни маневри.

Резултатите от електросъпротивителната томография разкриват една обширна област, при която стойностите на съпротивление са значително по-ниски. Тя се намира в центъра на могилния насип и има ширина около 25 м и височина около 6 м. Започва приблизително от центъра на могилата и продължава до около 2 м под най-високата ѝ точка. Тук най-вероятно става въпрос за първичната могила, която е изградена от пръст с високо съдържание на глина. Тази първична могила най-вероятно е индикация за съществуването на погребения под нейния насип, но поради голямата дълбочина те не могат да бъдат със сигурност регистрирани. В южните части на профили 2 и 3 се наблюдава аномалия, разположена между 50-ти и 56-ти метър от профила, при която се наблюдава по-силен контраст и може би тук става въпрос на вкопани ями. Подобни аномалии се наблюдават и в профили 11, 12 и 13. В централната част, под могилния насип, на почти всички профили също се регистрира аномалия, която обаче е слабо изявена поради голямата дълбочина (обр. 4).

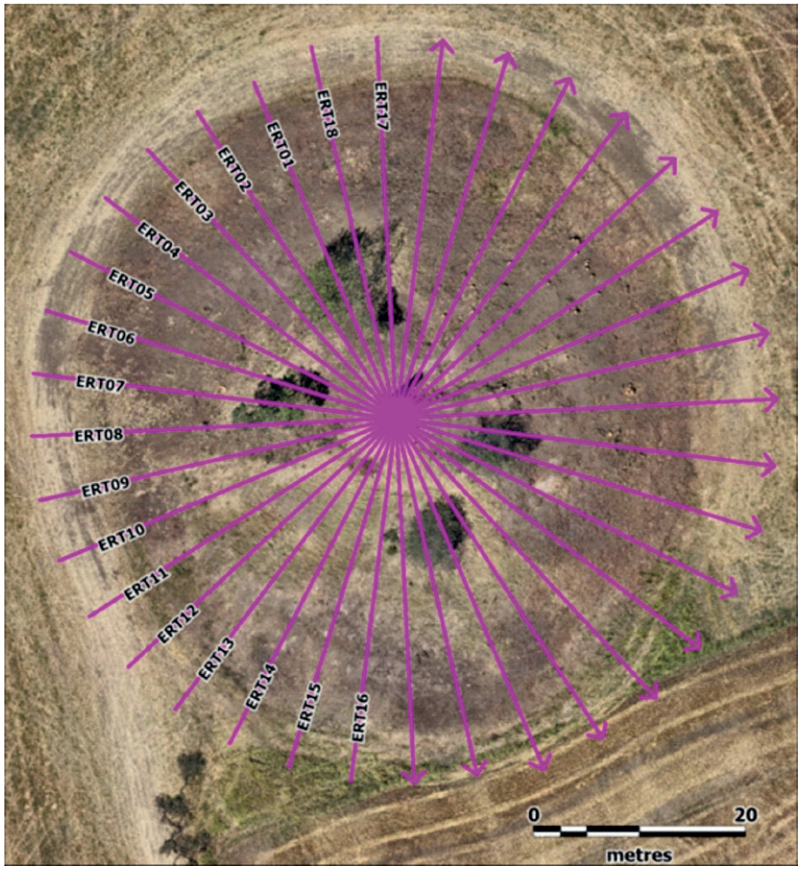

Обр. 2. Схема на подредба и ориентация на обработените и интерпретирани електротомографски профили

Fig. 2. Scheme of arrangement and orientation of the processed and interpreted electrotomographic profiles

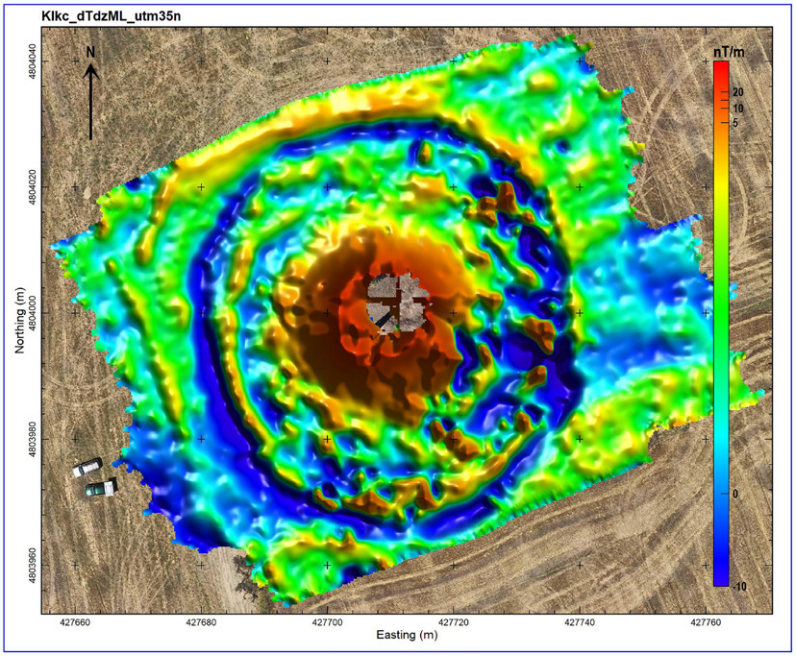

Обр. 3. Карта на вертикалния магнитен градиент

Fig. 3. Map of the vertical magnetic gradient

Профил 1

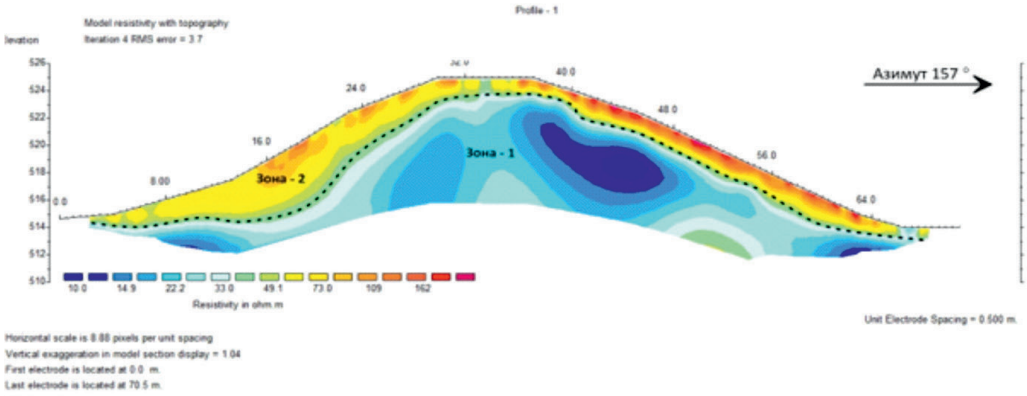

Профил 2

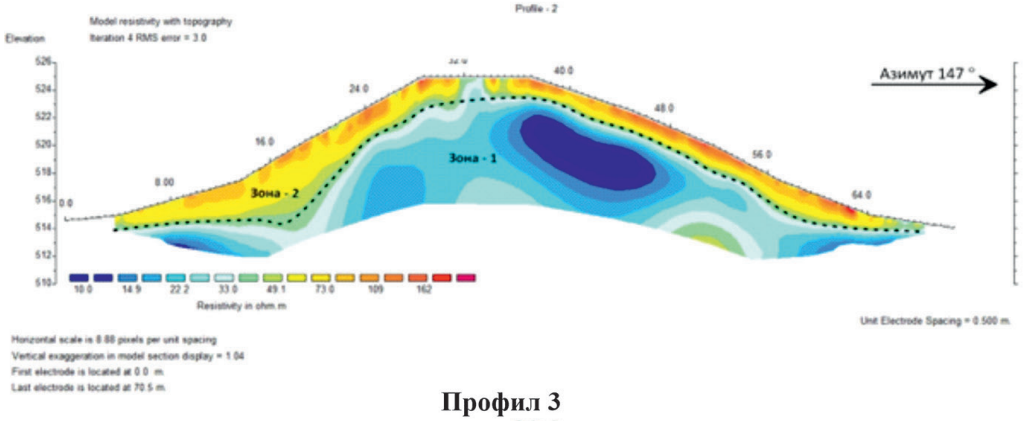

Профил 3

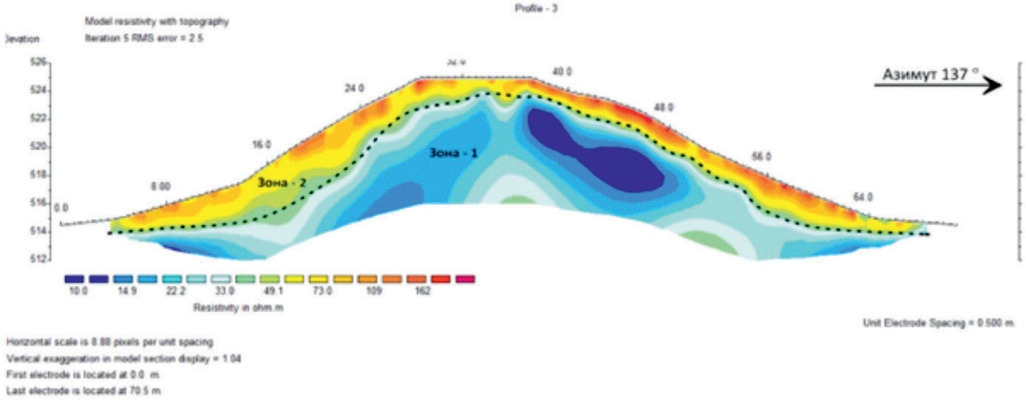

Профил 12

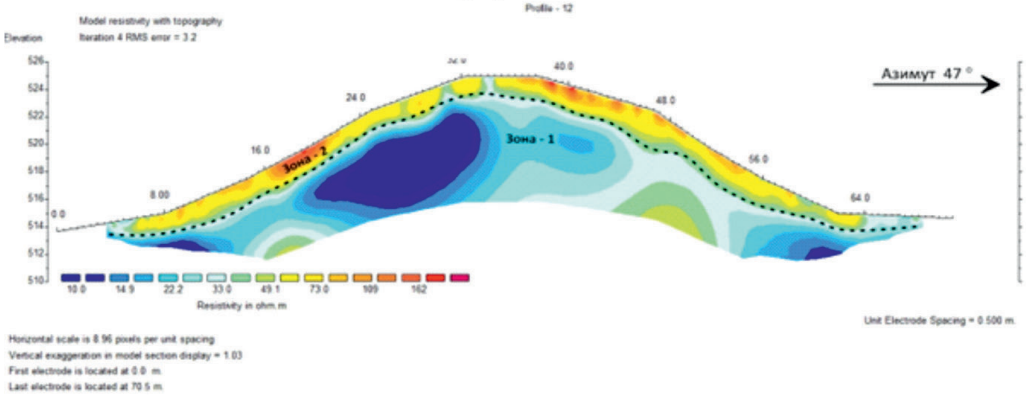

Обр. 4. Вертикални разрези на електрическото съпротивление

Fig. 4. Vertical sections of electrical resistivity

GEOPHYSICAL SURVEYS OF A BURIAL MOUND IN KALAKOCH LOCALITY IN THE LAND OF KOVACHEVETS VILLAGE, POPOVO MUNICIPALITY, TARGOVISHTE DISTRICT

Simeon Stanchev, Christian Tzankov, Atanas Kisyov

Summary

The site is located 2.56 km north of the centre of Kovachevets village and 3 km west of the centre of Palamartsa village, Popovo municipality. The height of the mound is 10.50 m, and its diameters are 65 m (east – west) and 70 m (north – south). In 1937, the Grand Royal Manoeuvres took place in the vicinity, and the mound itself was used as an observation point by Tsar Boris III and the Bulgarian military commanders.

The main scientific goal of the non-destructive survey was the complex study of the burial mound and the establishment of the presence of archaeological structures through the application of modern geophysical methods. The location was cleared of vegetation prior to the start of the field research, and engineer Petar Petrov conducted a tachymetric survey (fig. 1).

Two primary techniques were selected – electrical resistivity tomography and magnetic gradiometry – in order to create the most detailed and precise geophysical surveys. The first makes it possible to successfully and accurately detect several subsurface archaeological structures situated near the surface.

Electrical resistivity tomography measures variations in electrical resistance caused by archaeological constructions by introducing a direct or extremely low-frequency (on the order of a few hertz) electric current into the ground. An orthophoto survey of the topography was also conducted to obtain a better understanding of the mound and its surroundings and to aid in the interpretation of the geophysical data (fig. 2).

As a result of the geomagnetic surveys, maps of the field were produced, on which magnetic anomalies of various shapes and intensities are visible (fig. 3).

The most pronounced is a ring-shaped anomaly that surrounds the entire perimeter of the mound. It is possible that this represents an originally constructed *krepis*. Numerous anomalies were also recorded on the southern and eastern slopes of the mound, most likely related to its use as an observation post during the 1937 Grand Imperial Manoeuvres.

The results of the electrical resistivity profiles show a large zone in the central part, approximately 25 m wide and 6 m high, where the resistivity values are much lower. This is probably the main mound body, composed primarily of clay-rich material. An anomaly is present between 50 and 56 metres in profiles 2 and 3, in the southern sector, where a stronger contrast suggests a dug pit. Profiles 11, 12, and 13 show similar irregularities. Due to its great depth, the anomaly in the central part beneath the mound embankment is only weakly visible in almost all profiles (fig. 4).

Simeon Stanchev, Museum of History – Popovo, simeon.stanchev94@gmail.com
Christian Tzankov, University of Mining and Geology "St Ivan Rilski", ch.tzankov@gmail.com
Atanas Kisyov, University of Mining and Geology "St Ivan Rilski", at.kisyov@mgu.bg

---

№ 66. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В М. БУЗАЛЪК, ЗЕМЛИЩЕ НА С. КАРДАМ, ОБЩ. ПОПОВО, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ

Симеон Станчев, Християн Цанков

Обектът се намира на 3 км източно от центъра на гр. Попово и на 2,5 км западно от центъра на с. Кардам в м. Бузалък. Северно от обекта е регистрирано селище от римската епоха, в чиято западна и източна периферия се откриват фрагменти керамика и кремъци от праисторията (АИС АКБ № 10003419) (Бояджиев и др. 2016, 835 – 836)

Теренната работа се проведе в периода 14 – 17.12.2023 г. (четири работни дни). Основната научна цел на недеструктивното проучване бе установяване наличието на археологически структури чрез прилагане на съвременни геофизични методи. Изследването бе наложено и поради факта, че в края на месец ноември при извършване на дълбока оран тракторист попада на археологическа структура, представляваща зидан гроб, с трупополагане в посока запад – изток. При обработката на земята, той разбива и размества плочата, покриваща гроба и влиза вътре, за да установи дали става въпрос за хидрант. Трактористът започва да вади материали от гроба (кости от долните крайници), достигайки до

Обр. 1. Концентрация на археологически артефакти: червен полигон – висока концентрация; жълт полигон – ниска концентрация

Fig. 1. Concentration of the archaeological artefacts: red polygon – high concentration; yellow polygon – low concentration

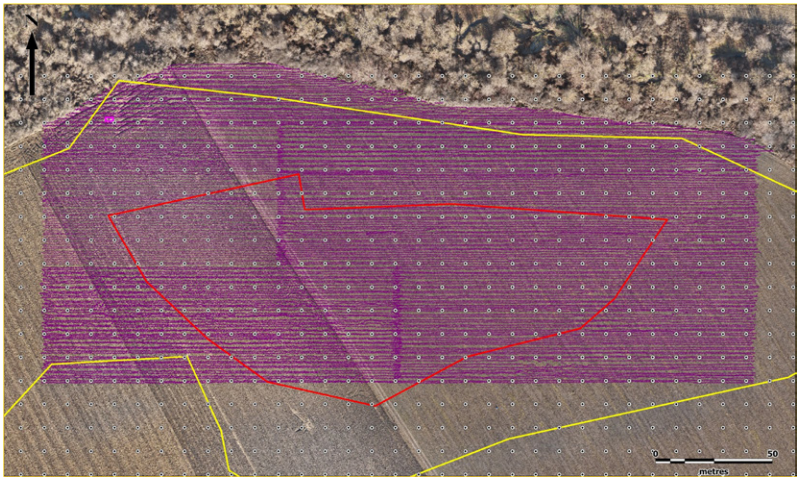

Обр. 2. План-квадратна мрежа на обекта

Fig. 2. Grid square of the site

фибулата и тибията. Тогава се обажда в Исторически музей – Попово и на място пристига екип, който установява археологическата структура.

Преди началото на измерванията, теренът около гроба бе обходен и бе събран подемен материал, който се състои от голямо количество строителна и битова керамика, камъни и горяла мазилка, като е направена и карта с помощта на GPS tracker, която очертава високата концентрация на подемен материал. По този начин е очертана и площ от около 40 дка, върху която да бъде извършено геофизичното проучване (обр. 1).

Поставена е план-квадратна мрежа с дървени колчета през 50 м, а впоследствие са добавени и помощни точки през 25 м по северните и южните страни на квадратите. По този начин е очертана площ с дълга страна изток – запад, чийто западна, южна и източна граници са прави линии, сключващи прави ъгли, а северната следва гъстата растителност намираща се южно от близката река (обр. 2).

Геомагнитните проучвания са реализирани с два магнитометъра. С първия, GSMP-25G, е работено в режим „градиентометър с непрекъснат запис“ като измерването е извършено едновременно на две разположени вертикално на 154 см едно над друго нива. По този начин, освен големината на интензитета на аномалното геомагнитно поле е определен и неговия вертикален градиент. Записът на данните за полето е осъществен при интервал 0,25 сек (4 Hz). Вторият магнитометър, GSM-19W, е използван като базова станция. Поставен е в базова точка (БТ) с незначителни стойности на хоризонталния и вертикалния геомагнитен градиент на около 20 м на юг от централната част на южния край на изследваната площ. Стойностите на денонощната вариация на магнитното поле в БТ е измервана на всеки 2 сек. (0,5 Hz).

Проучената площ в м. Бузалък, землище на с. Кардам, общ. Попово, възлиза на 36,969 дка.

В резултат на проведените геомагнитни проучвания са генерирани базови цифрови модели на геомагнитното поле в координатна система UTM 35N – карта на стойностите на тоталния вектор за първото ниво и карта на вертикалния градиент на геомагнитното поле (обр. 3).

На представените карти се наблюдават над 100 аномалии различни като форма и интензитет. В източната част на изследвания терен е регистрирана една линейна аномалия с ширина между 10 и 12 м, която е причинена от поставена тръба за напоителни нужди през 70-те г. на миналия век.

Основната част на аномалиите се наблюдават в централната част на изследвания терен, западно от напоителната тръба и покриват обща площ от малко над 11 дка. Те несъмнено са с антропогенен характер от Античността, съдейки и по разпръснатия керамичен материал по обекта. Техният диаметър варира между 2 и 4 м. Около 50 от тях са интензивни, като се открояват с високи максимуми на магнитното поле и кореспондират със силни до слаби минимуми, което предполага, че техният произход може да се свърже с железни или други силно магнитни материали. Приблизително в централната южна част

на изследвания обект се наблюдават над 15 аномалии, част от които се припокриват. Разположени в една линия с посока СЗ – ЮИ и дължина от около 60 м. Интерпретацията на тази част като зид, изграден от камъни, а във височина от по-лека конструкция, обмазана с глина, която при разрушаването, вероятно от пожар, е възможна, но твърде условна. Останалите аномалии могат да се свържат с наличието на пещи, което от своя страна говори за производствения и стопански характер на изследвания обект. Възможно е тези пещи да са разположени в помещения, изградени от леки конструкции, които е трудно да бъдат идентифицирани чрез геомагнитния метод.

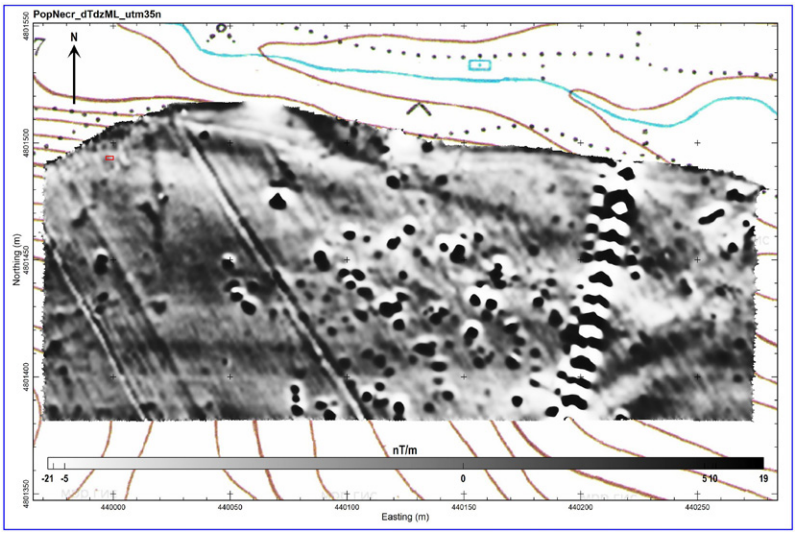

Обр. 3. Карта на вертикалния магнитен градиент

Fig. 3. Map of the vertical magnetic gradient

Обектът най-вероятно е споменатият под номер 146 от Ц. Дремсизова-Нелчинова като антично селище (Дремсизова-Нелчинова и др. 1991, 37). В краткото описание на обекта се споменава, че при прокарването на водопровод са открити множество строителна и битова керамика, каменни основи, споени с хоросан, както и монети на имп. Септимий Север. Тези данни припокриват интерпретацията на данните от геофизичното проучване. В допълнение на това може да се каже, че е локализиран и водопроводът, прекаран през 70-те г. на XX в.

Измервания бяха направени и на плочата, покриваща гроба, както и тухлите, от които е изграден. Тук впечатление правят слабите магнитни свойства, които са по-ниски от тези на почвата. На практика това прави съоръжението неразличимо при прилагането на геомагнитния метод и установяването на други зидани гробове при този обект е невъзможно.

Гъстотата на аномалиите, получени от геомагнитния метод, съвпада напълно с високата концентрация на фрагменти от керамични съдове, камъни и строителна керамика, чиято хронология се свързва с римската и късноантичната епохи. Аномалии се забелязват и извън тази площ, но вече с по-малка гъстота.

Анализът на теренните особености показва, че обектът е разположен върху слабо изразена позитивна релефна форма, която от северната си страна е ограничена от дере (Бюлбюл дере), а в южна посока се наблюдава слабо изразена негативна форма в релефа, вероятно дренираща повърхностни води.

Получените данни от геомагнитните изследвания и изготвените магнитни карти могат да послужат за целенасочено планиране на бъдещи археологически проучвания в района и по този начин да бъде получена по-ясна представа за техния произход.

Литература

Бояджиев и др. 2016: К. Бояджиев, Д. Рабовянов, А. Гуадели, А. Чохаджиев, И. Суванджиев, А. Атанасов, С. Станев. Издирване на археологически обекти по трасето на АМ „Хемус“, Сектор 3. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 833 – 836.

Дремсизова-Нелчинова и др. 1991: Ц. Дремсизова-Нелчинова, Г. Гинев, И. Ангелова, А. Конаклиев. Археологически паметници в Търговищкия район. София, 1991.

GEOPHYSICAL SURVEYS IN THE BUZALAK LOCALITY IN THE LAND OF KARDAM VILLAGE, POPOVO MUNICIPALITY, TARGOVISHTE DISTRICT

Simeon Stanchev, Christian Tzankov

Summary

The site is located 3 km east of the centre of the town of Popovo and 2.5 km west of the centre of the village of Kardam, in the locality of Buzalak. North of the site a settlement from the Roman period has been registered, on the

western and eastern periphery of which fragments of pottery and flints from prehistory are found (No. 10003419 in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria").

The investigation was also necessitated due to the fact that at the end of November 2023, during deep ploughing, a tractor driver encountered an archaeological structure representing a built grave with an inhumation oriented west – east. While working the land, he broke and displaced the slab covering the grave and entered inside to determine whether it was a hydrant. The tractor driver began removing materials from the grave (bones from the lower limbs), reaching the fibula and the tibia. The area surrounding the burial was explored, and archaeological artefacts – including a significant quantity of burnt plaster, stones, and pottery, tiles and bricks – were gathered prior to the commencement of the measurements. Subsequently, a GPS tracker was used to create a map showing the areas of high material concentration (fig. 1). This resulted in the delineation of an area of roughly 4 ha, on which the geophysical survey was conducted (fig. 2).

Basic digital models of the geomagnetic field were created in the CS UTM 35N system: a map of the total field vector for the first level and a map of the vertical gradient of the geomagnetic field, based on the geomagnetic surveys performed (fig. 3).

More than a hundred anomalies of various sizes and intensities are visible on the displayed maps. An irrigation pipe installed in the 1970s was the origin of a linear anomaly measuring between 10 and 12 m in width, located in the eastern portion of the study area.

The primary anomalies cover slightly more than 1.1 ha and are situated in the central region of the landscape under study, west of the irrigation pipe. Based on the scattered pottery debris on the site, they were definitely anthropogenic in origin since antiquity. They range in diameter from 2 to 4 m, and about 50 of them are intense.

More than 15 anomalies are observed in approximately the central southern part of the studied area, some of which overlap. They are located in a line with a NW–SE direction and a length of about 60 m. The interpretation of this part as a wall built of stones, topped by a lighter clay-plastered structure whose debris – possibly by fire – is conceivable, but remains too uncertain. The remaining anomalies may be related to the presence of furnaces, which in turn indicates the production and economic character of the studied site.

By using the geomagnetic study data and the generated magnetic maps, future archaeological investigations in the region can be planned purposefully, providing a greater understanding of the genesis of these features.

Simeon Stanchev, Museum of History – Popovo, simeon.stanchev94@gmail.com
Christian Tzankov, University of Mining and Geology "St Ivan Rilski", ch.tzankov@gmail.com

---

№ 67. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ, ОБЛ. ШУМЕН

Петър Димитров, Петер Мило, Мария Манолова-Войкова

Към момента на провеждането на геофизичните проучвания не всички планирани за изследване през 2023 г. площи във Външния град на Велики Преслав бяха освободени от останките (стебла и листа) след жътвата на селскостопанските култури, с които са били засети и поради това проучването на недостъпните терени бе отложено за есента. Първият етап от измерванията бе осъществен с прекъсвания, в рамките на 8 работни дни, в периода 07 – 16.08.2023 г., а вторият – от 13 до 17.11.2023 г. (обр. 1)

Използвана апаратура. За целта на изследванията бе използван флуксгейт магнитометър „LEA MAX" (Eastern Atlas, Германия), проектиран като градиометър за измерване на вертикалния градиент на локалното магнитно поле. Плътността на геомагнитните измервания на всички изследвани райони е 0,5 м по оста X и 0,1 м по оста Y. Вътрешната хоризонтална точност на получените данни е +/- 5 см. Поради липсата на удобна фиксирана точка с известни координати в близост, възможната външна грешка при позициониране на цялото измерване е в рамките на 1 – 2 м.

Магнитометърът може да се използва в ръчен режим или теглен от моторно превозно средство (ATV), като в случая, с оглед особеностите на терена, беше избран вторият.

Резултати

Район А (обр. 2). Работно поле 1 (площ 21,1 дка) заема северозападната част на сектора – на североизток от съвременния гробищен парк на Велики Преслав. Намиращият се в зоната стълб на

въздушна електропроводна линия създава силни електромагнитни смущения, които не позволиха измервания в непосредствена близост. Локализирани са неголям брой археологически обекти със селищен характер – вкопани постройки и ями. Те са разпръснати из целия район на изследване. Окупацията на терена тук е слаба и не показва ясно изразени селищни структури.

Работно поле 2 (площ 63,6 дка) се намира непосредствено на изток/югоизток от Работно поле 1. Северната му половина също е пресечена от трасето на въпросния електропровод, където са разположени два опорни стълба за него. Тук, наред с неголемия брой вкопани обекти, е регистрирана и голяма линейна структура с трапецовидна (петоъгълна) форма, чието южно трасе е частично застъпено от неясна каменна постройка, възможно християнски еднокорабен храм.

Работно поле 3 (площ 19,2 дка), граничи с работно поле 2 от изток. Намиращият се в източната му част стълб на въздушна електропроводна линия и тук създава силни електромагнитни смущения. Регистрираните няколко положителни магнитни аномалии – ями с различен характер, свидетелстват за спорадично обитаване в миналото. Магнитно положителна извивка в южната част на полето би могла да се интерпретира като път.

Работно поле 4 (площ 27,7 дка) се намира на югоизток от Работно поле 3 и обхваща участъка на проучените там езическо капище (Тотев, Бонев 1992, 222 – 230, обр. 1 – 7) и еднокорабна черква югоизточно от него (Тотев 1999, 136 – 143, обр. 1 – 7). В северната му част се намира стълб на въздушна електропроводна линия, отново представляващ източник на силни електромагнитни смущения.

В сектора се наблюдава сравнително голяма концентрация на археологически структури. Магнитно положителни аномалии с по-малки размери се установяват в целия район на изследване. Повече-

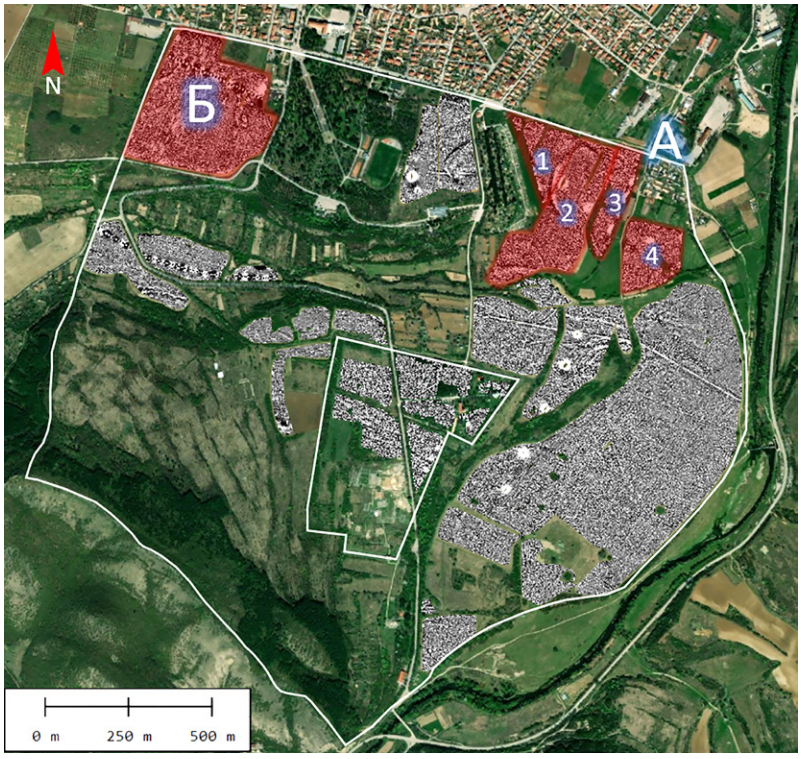

Обр. 1. Сателитно изображение с местоположението и обхвата на извършените геофизични проучвания през 2023 г.

Fig. 1. Satellite imagery showing the location and scope of the geophysical surveys in 2023

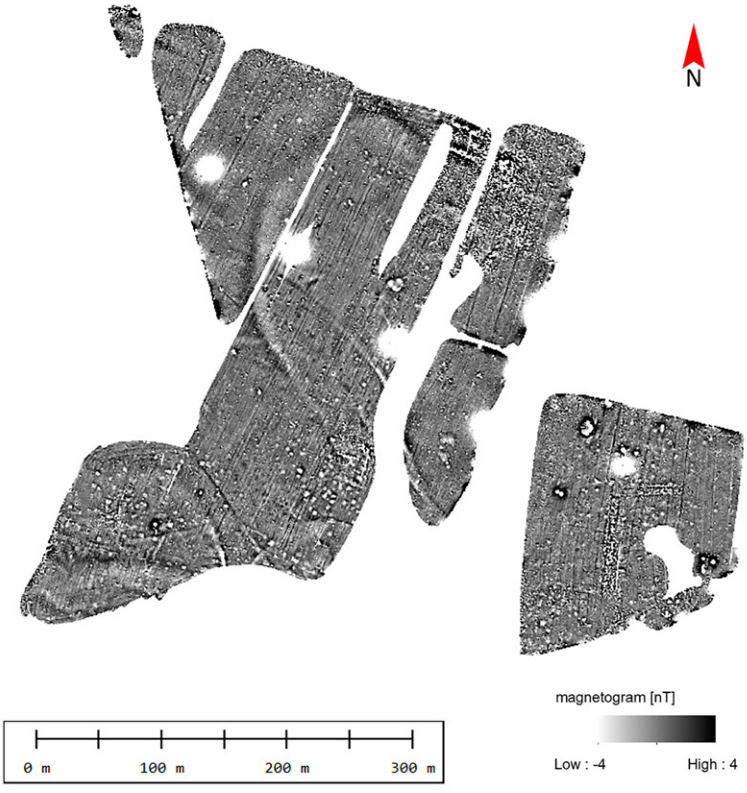

Обр. 2. Магнитограма на Район А: работни полета 1 – 4

Fig. 2. Magnetogram of the Area A: working fields 1 – 4

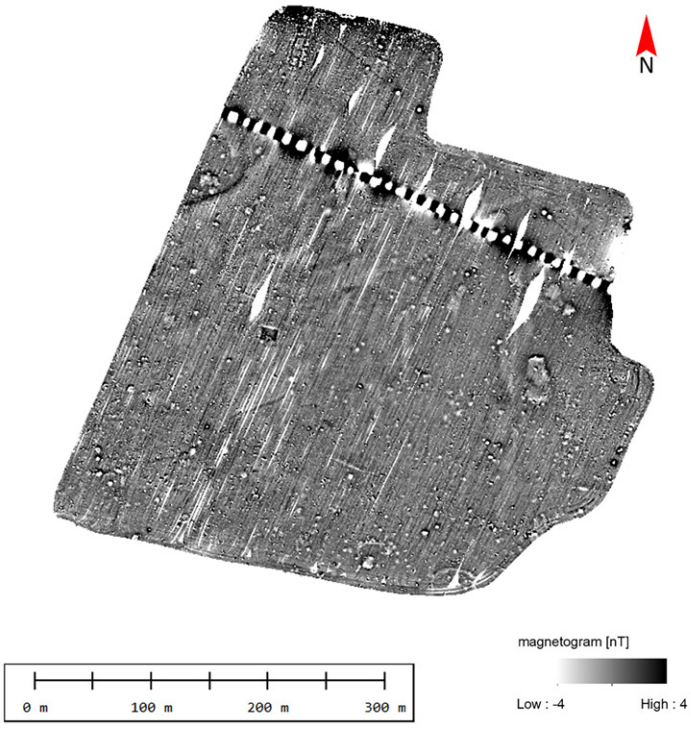

Обр. 3. Магнитограма на Район Б

Fig. 3. Magnetogram of the Area B

то вероятно представляват вкопани постройки и стопански ями. Някои по-силни магнитни аномалии биха могли да се интерпретират като пещи или производствени съоръжения. Магнитно отрицателните линейни аномалии в централната част на изследваната площ индикират останки от солидни каменни градежи. По-големият от тях изглежда представлява верижна сграда с Г-образна, а втората, югозападно от нея, има Т-образна форма. И двете вероятно стоят във връзка с проучените в близост култови постройки, образувайки комплекс с приблизителни размери 55 × 90 м.

Район Б (обр. 3). Секторът в северозападния ъгъл на Външния град има обща площ 121,7 дка. В него се наблюдават единствено индикации за наличието на вкопани структури – полуземлянки и битови ями. Според данните от проведените геомагнитни проучвания изглежда, че през Средновековието този участък е бил оставен свободен от монументални градежи.

Литература

Тотев 1999: Т. Тотев. Църква край Румска река във Външния град на Преслав. – Преславска книжовна школа, 4, 1999, 136 – 143.

Тотев, Бонев 1992: Т. Тотев, С. Бонев. Новоразкрит прабългарски храм в Преслав. – Плиска – Преслав, 5, 1992, 222 – 230.

GEOPHYSICAL SURVEYS IN THE OUTER TOWN OF VELIKI PRESLAV, SHUMEN DISTRICT

Petar Dimitrov, Peter Milo, Mariya Manolova-Voykova

Summary

At the time when the geophysical surveys were carried out, not all areas planned for investigation in 2023 in the Outer City of Veliki Preslav had been cleared of the remains (stems and leaves) left after the harvest of the agricultural crops with which they had been sown, and therefore the survey of the inaccessible terrains was postponed until the autumn.

The survey conducted with a fluxgate magnetometer "LEA MAX" (Eastern Atlas, Germany) covered two areas of the Outer City of Veliki Preslav – Area A and Area B (fig. 1). The magnetometer can be used in handheld or ATV mode, and in this case, given the terrain characteristics, the latter was chosen.

Area A (fig. 2). Working Field 1 (2.11 ha) occupies the northwestern part of the sector, northeast of the modern cemetery park of Veliki Preslav. A small number of archaeological features – probably dugouts – are located there. The occupation of the area is sparse and shows no distinct urban structures.

Working Field 2 (6.36 ha) is located immediately east/southeast of Working Field 1. Here, along with a small number of embedded features, a large linear structure of trapezoidal (pentagonal) shape is recorded, whose southern axis is partially covered by an obscure stone structure, possibly a Christian single-nave temple.

Working Field 3 (1.92 ha) borders Working Field 2 to the east. The few recorded positive magnetic anomalies also indicate sporadic occupation in the past.

Working Field 4 (2.77 ha) is located southeast of Working Field 3 and covers the area of the pagan temple and

the single-nave church excavated there. The sector contains a relatively large concentration of archaeological structures, such as dugouts, farm pits, and possibly kilns or production facilities. Magnetic negative linear anomalies in its central part indicate the remains of solid stone structures.

A relatively large concentration of archaeological structures is observed in the sector. Magnetically positive anomalies of smaller size are detected throughout the entire surveyed area. Most of them likely represent sunken buildings and storage or domestic pits. Some stronger magnetic anomalies could be interpreted as kilns or production facilities. The magnetically negative linear anomalies in the central part of the surveyed area indicate the remains of solid stone constructions. The larger of these appears to represent a chain building with an L-shaped plan, while the second one, southwest of it, has a T-shaped form. Both are likely connected to the cult buildings excavated nearby, forming a complex with approximate dimensions of 55 × 90 m.

Area B (fig. 3). The sector in the northwestern corner of the Outer City has a total area of 12.17 ha. According to the geophysical survey, this area appears to be free of monumental stone buildings.

Petar Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, p_d_dimitrov@abv.bg
Peter Milo, Masaryk University in Brno, 101090@muni.cz
Mariya Manolova-Voykova, Regional Museum of History – Varna, mara_manolova@yahoo.de

№ 68. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ ВОЙВОДА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ВОЙВОДА, ОБЩ. НОВИ ПАЗАР, ОБЛ. ШУМЕН

Станимир Стойчев, Християн Цанков

Геофизичните проучвания са проведени в землището на с. Войвода, общ. Нови Пазар, обл. Шумен. Изследвани са площи в рамките на археологическия обект „Късноантична крепост Войвода“ (обр. 1). Те попадат в секторите Ж III, Ж IV и Ж V от план квадратната мрежа на крепостта.

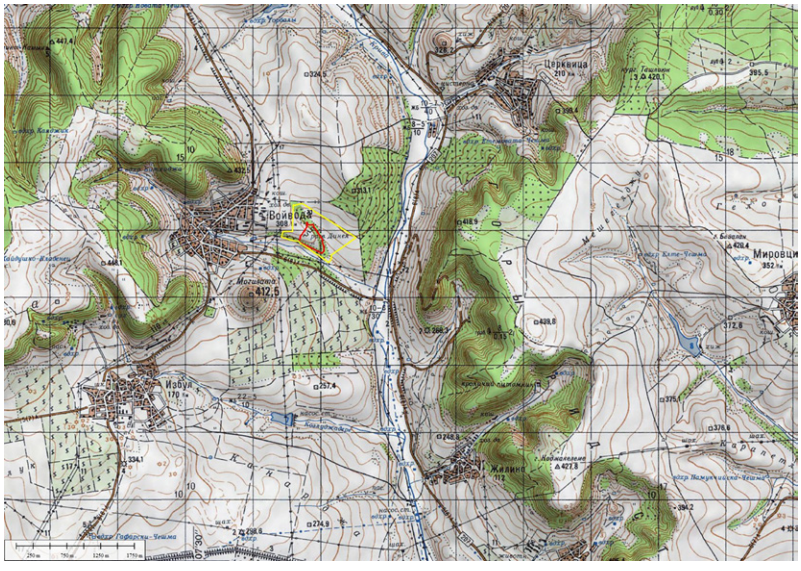

Обр. 1. Късноантична крепост Войвода, землище на с. Войвода, общ. Нови пазар, обл. Шумен

Fig. 1. Late antique fortress Voyvoda, land of Voyvoda village, Novi Pazar municipality, Shumen district

Геомагнитните проучвания са извършени с помощта на два магнитометъра на канадския производител GEM Systems, Inc. GSMP-25G GSM-19 (Overhauser) и георадар модел UtilityScan.

За проучването са предвидени два участъка покрити с ниска тревиста растителност и частично с храсти и дървета. Те се намират във вътрешното пространство на късноантичната крепост (обр. 2). Ъгловите точки на двата участъка са привързани геодезически към съществуващата на обекта план-квадратна мрежа. Северният участък е с размери 75 × 40 м, а заедно с удълженията, проучената площ възлиза на 5,53 дка. Контурът на южния участък е 30 × 30 м, а с удълженията площта е 1,37 дка. Общата проучена площ с магнитна градиентометрия за целия проект е малко над 6,9 дка.

Георадарни измервания са проведени само в рамките на северния участък, като профилните линии съвпадат с направлението на тези от магнитните проучвания. Профилите са измерени по

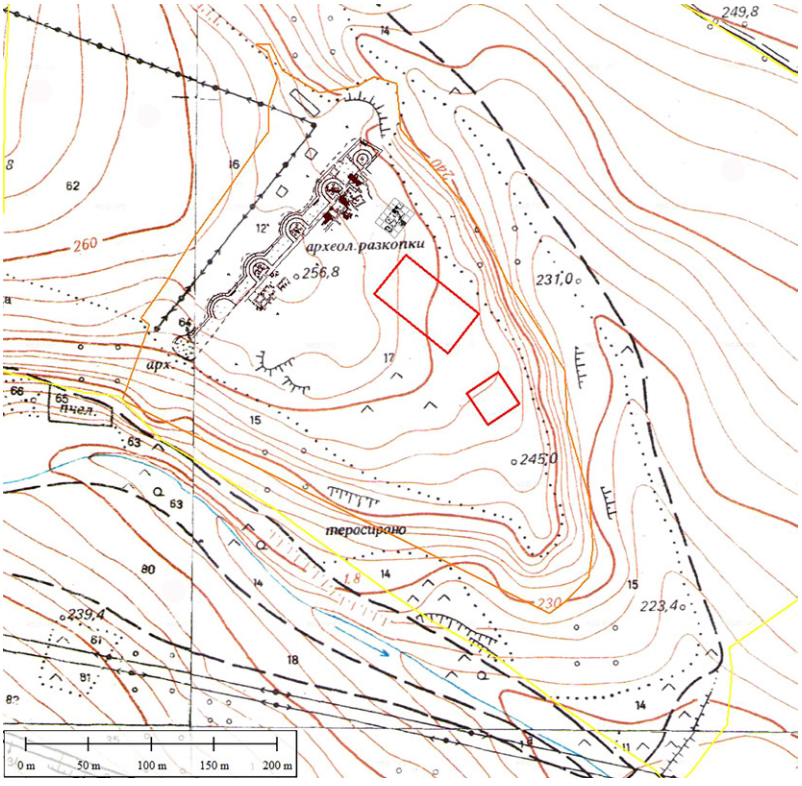

Обр. 2. Късноантична крепост Войвода, площи за геофизично проучване – северна и южна

Fig. 2. Late antique fortress Voyvoda, areas for geophysical survey – northern and southern

зигзагообразна система подобно на магнитометричните изследвания. Проучената площ е с размери 75 × 40 м, респективно има размер 3 дка.

В централната част на северния участък ясно се откроява интензивна аномалия, предизвикана вероятно от останки от горяла сграда. Освен това се проследяват множество линейни аномалии, ограждащи централната аномалия, очертавайки пресичащи се правоъгълни структури с азимути 70° и 160°. В източния край на участъка се наблюдава слаба аномална зона, съставена от линейни аномалии с ориентация изток – запад, която вероятно е свързана със сграда и помещения, които излизат източно извън проучената площ.

В южния участък също се наблюдават интересни аномалии и аномални зони. Почти в 2/3 от територията се проследява правоъгълна аномалия, която е възможно да е свързана с част от стена или някакво друго съоръжение. В западния край на проучената площ се наблюдава голяма положителна аномалия, която вероятно е свързана с горели материали или струпване на други магнитоактивни предмети.

В георадарните данни отчетливо се наблюдава част от аномалиите, регистрирани на геомагнитните карти. Централната аномалия е много добре изразена, но има твърде неясен характер. За разлика от нея, аномалията в източния край на изследвания северен участък е много ясно различима и оформена. Тя започва да се проявява на дълбочина от около 1,5 м, като очертава сложна издължена в направление изток – запад структура. Съставена е от дълги успоредни линии, излизащи на изток от участъка, пресечени от по-къси перпендикулярни на тях. Вероятно става въпрос за външни стени на сграда и вътрешни преградни стени, оформящи различни помещения. Предвид ориентацията, размера и формата на сградата е много вероятно да става въпрос за базилика.

GEOPHYSICAL SURVEYS OF THE SITE "LATE ANTIQUE FORTRESS VOYVODA" IN THE LAND OF VOYVODA VILLAGE, NOVI PAZAR MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT

Stanimir Stoychev, Christian Tzankov

Summary

The geophysical surveys took place at the late antique site Voyvoda near Voyvoda village in Novi Pazar municipality, Shumen district (fig. 1).

The terrain where the geophysical surveys took place is within the late antique fortress (fig. 2). These are sectors Ж III, Ж IV, and Ж V on the planning grid of the fortress.

We used two magnetometers – GEM Systems, Inc. GSMP-25G and GSM-19 (Overhauser) – and a ground-penetrating radar UtilityScan for the measurements. The survey was concentrated in two zones covered with grass and only partially with bushes and trees. The corner points of both zones were georeferenced according to the already existing planning grid. The northern lot is 75 m long and 40 m wide. Together with some ad hoc expansions, the surveyed area is 0.55 ha. The southern rectangular plot was planned with 30 × 30 m sides; however, we surveyed nearly 0.14 ha. During the project, 0.69 ha were surveyed altogether.

In the northern area, the measurements from the magnetometry and the GPR were duplicated, following the same lines in a zig-zag arrangement.

In the centre of the northern zone, a high-amplitude anomaly was registered, probably the remains of a burned building. Surrounding this central structure are multiple linear anomalies forming a network of rectangular structures oriented at 70° and 160° respectively. To the east, there is another linear concentration of signals oriented east – west, probably indicating another building with multiple rooms.

The southern zone also provides interesting data on existing anomalies. One rectangular signal continues across two-thirds of the entire area and is most likely the wall of a larger structure. In the western portion of this zone, another positive anomaly was recorded, most likely indicating a concentration of charred materials and objects.

Where available, the GPR data confirm many of the anomalies registered through geomagnetic measurements. The central anomaly is very clearly visible, although its character remains unclear. In contrast, the anomaly in the eastern part of the surveyed northern area has a very clear shape and dimensions. The structure begins about 1.5 m below the surface and follows an elongated complex oriented west – east. It consists of long parallel lines – apparently walls – continuing eastwards beyond the surveyed area. Another set of shorter internal walls connects them and outlines the cell arrangement. Given the orientation, size, and shape of this building, it seems very likely that we have located a basilica.

Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com
Christian Tzankov, University of Mining and Geology "St Ivan Rilski", ch.tzankov@gmail.com

---

№ 69. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В ПЛИСКА, ОБЛ. ШУМЕН

Андрей Аладжов, Петер Мило, Томаш Тенцер, Ян Хавелка

Геофизичното проучване в Плиска се проведе в югоизточната и северната, както и в една тясна ивица от югозападната част на Външния град (обр. 1). Измерената площ през 2023 г. е 4530 дка. Общата измерена площ през сезони 2020 – 2023 г. е 13 900 дка.

Основната цел на геомагнитното проучване е недеструктивно изследване на Външния град и изясняване на елементите на градската планировка.

Изследването е проведено с магнитометър LEA MAX, теглен от моторно превозно средство (ATV). За записване на позицията на измерванията е използван RTK GNSS (Real Time Kinematic Global Navigation Satellite Systems).

На магнитограмите на изследваните полета могат да бъдат идентифицирани много магнитни аномалии. Въз основа на амплитудата на магнитната стойност тези аномалии могат да бъдат разделени на три категории: магнитно „положителни", „отрицателни" и „биполярни" аномалии.

Положителните аномалии се характеризират с предимно положителни стойности и повечето от типичните вкопани археологически особености принадлежат към тази категория. При отрицателните аномалии преобладават отрицателните стойности и включват предимно геоложки формации, единични скали, съвременни структури или депресивен терен (например бразди). Те обаче могат да бъдат и археологически обекти, запълнени със слабо магнитен материал или каменни конструкции.

Съществуват и значителен брой биполярни аномалии. Те се състоят както от положителни, така и от отрицателни стойности. Малките биполярни аномалии представляват предимно различни съвременни магнитни обекти или фрагменти от магнитни скали. Те често са причинени от железни предмети, разположени на или точно под повърхността. Концентрациите на тези аномалии могат да се наблюдават особено в близост до електрически стълбове, огради и пътища. Въпреки това, райони с повишена концентрация на незначителни биполярни аномалии могат също да показват наличието на археологически структури, като некропол с трупоизгаряне или производствена зона.

Значителните магнитни смущения главно в краищата на изследваните площи най-вероятно са причинени от наличието на натрупани отпадъци. Магнитните смущения, причинени от тези структури, не позволяват идентифицирането на магнитно по-слаби археологически аномалии в тази област. Въпреки това, тяхното присъствие не може да бъде изключено със сигурност.

Навсякъде е отчетен и повтарящ се модел на успоредни линии в рамките на отделните парцели.

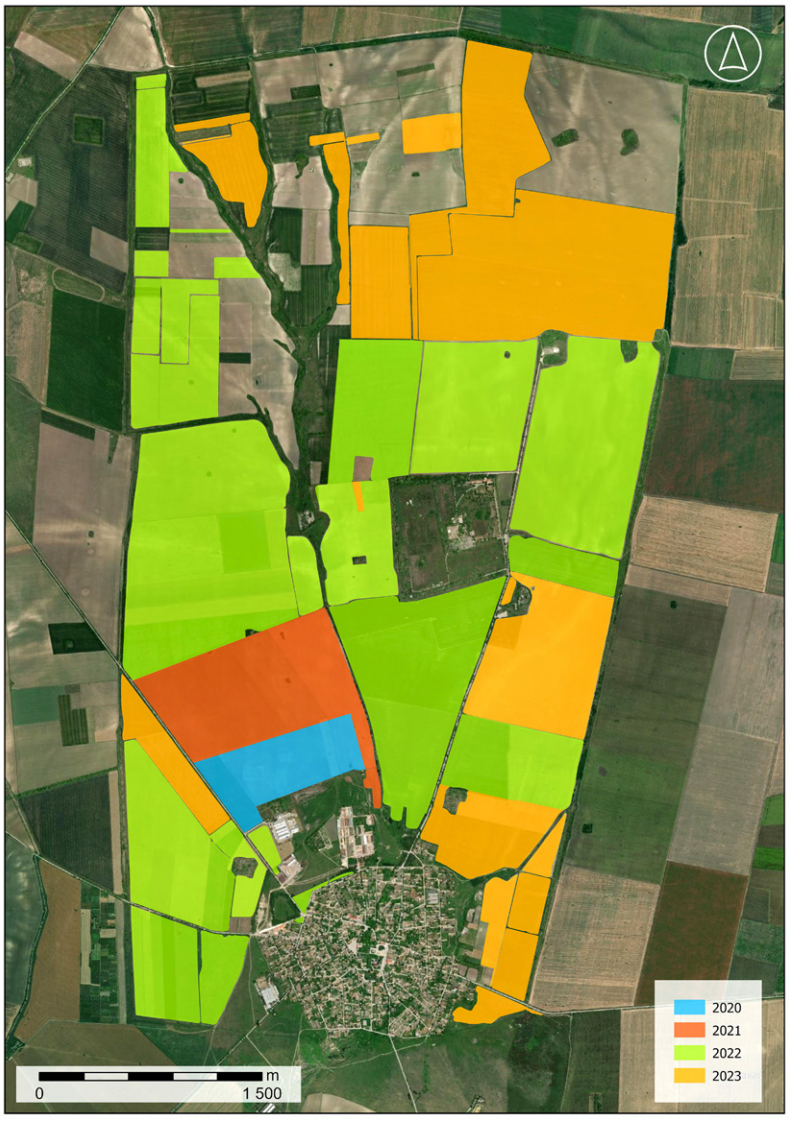

Обр. 1. Площи с геофизични проучвания през 2020 – 2023 г.

Fig. 1. Areas with geophysical surveys conducted in 2020 – 2023

Те могат да се тълкуват като следи от оран.

Геоложките условия осигуряват достатъчен контраст за откриване на магнитни аномалии. Въпреки това, магнитното поле на изследваната област е значително нарушено. Има много малки аномалии в и около района, които създават „шум“ и усложняват тълкуването на резултатите от проучванията.

Геомагнитното проучване идентифицира и впоследствие интерпретира само аномалии с достатъчно магнитно значимо запълване и характерна форма. В близост до идентифицирани археологически значими аномалии – археологически обекти, може да има и други по-малки и по-слабо изразени структури, например малки ями.

Бяха идентифицирани множество аномалии, които позволяват да се тълкуват като възможни археологически структури. Те могат да бъдат разделени на няколко вида:

Землянки – положителни магнитни аномалии с приблизително квадратна форма и размери на стените около 3 до 6 метра. Досега са открити около 11 000 такива аномалии в целия проучван район в Плиска;

Селищни ями – положителни магнитни аномалии, предимно с кръгла или овална форма с размери около 1 до 5 метра. Някои ями са с диаметър повече от 10 метра. В района на проучването има локализирани около 25 000 селищни ями;

Траншеи – линейни положителни магнитни аномалии. Има някои отличителни линейни аномалии на магнитограмата, които вероятно имат укрепителна или демаркационна цел;

Палисадни траншеи – тесни линейни аномалии с положителни магнитни стойности. Като цяло са открити няколко десетки. По-голямата част от тях се намират в западната част на проучваната зона. Ориентирани са основно в посока север – юг и изток – запад и често образуват отделни затворени пространства – дворове;

Каменна архитектура – идентифицирани са множество каменни сгради. Обикновено се появяват като магнитно отрицателни аномалии, но понякога са видими и като силни магнитни аномалии. В тези случаи предполагаме наличието на тухли или друг изгорял материал. Засечени бяха няколко отделни каменни сгради и архитектурни комплекси. Повечето от тях представляват жилищни, а част от тях вероятно са сакрални сгради;

Обекти, свързани с производствена дейност – това са отличителни магнитни аномалии с луновидна форма. През 2023 г. е локализирана една структура от този вид. Намира се на запад от Вътрешния град. Предполагаме, че те представляват натрупан високо магнитен материал от занаятчийски дейности;

Ерозия. На много места има видими аномалии, които сочат към отминали ерозионни процеси;

Пътища – слабо магнитни линейни структури. Понякога те са просто празни области без промяна в магнитните стойности;

Обр. 2. Плиска – северозападен район. Магнитограма

Fig. 2. Pliska – area in the northwest. Magnetogram

Обр. 3. Плиска – северен район. Магнитограма

Fig. 3. Pliska – area in the north. Magnetogram

Съвременни обекти – тръбопроводи и електрически стълбове.

Изследваната през 2023 г. територия е разделена на няколко отделни зони за по-голяма яснота.

Северозападен район (обр. 2). Районът е изследван само частично. Той е бил гъсто населен. Има видимо разделяне на отделни дворове чрез множество траншеи и линейни структури. Археологическите обекти (вкопани жилища и различни селищни ями) обаче, не корелират безспорно с парцелирането. Ще са необходими допълнителни изследвания, за да се определи връзката между траншеите и обектите. В този район преобладават вкопани жилища и различни селищни ями. Освен това могат да се наблюдават различни палеогеографски образувания и слабо населени пространства.

Северен район (обр. 3). Този район се намира директно на север от полето, изследвано през 2022 г. Зоната също е била гъсто населена. Локализирани са три (четири?) черкви и няколко други каменни сгради в близост до тях. Почти 10000 предимно вкопани структури образуват редове, разделени от празни пространства. Обособяването в централната зона е ориентирано запад – изток, докато по страните разделението е ориентирано север – юг. Това корелира с палеогеографската обстановка в района, където се наблюдават много особености, свързани с водната ерозия. Ранносредновековното селище не пречи на влажните зони и възможните водни потоци. Най-северната част на тази област е предимно без археологически структури. Само няколко могат да бъдат намерени в непосредствена близост до укреплението.

В централната част селищните елементи образуват шест плътни реда (широки 60 м), последвани от парцели (също с 60 м ширина), обособени от линейни траншеи. Те са разделени на 80 метра от празни пространства.

Селището, локализирано по южната и източната страна на тази зона през 2022 г., е изключително гъсто населено. Площта е разделена на четири части от празни пространства с ясно наличие на признаци за водна ерозия. Можем да предположим, че тези райони са били необитаеми поради заблатяване и водни потоци.

В най-западната част на проучваната зона, покрай ръба на естественото ждрело, открихме затворена селищна структура, съставена от множество траншеи и вкопани жилища.

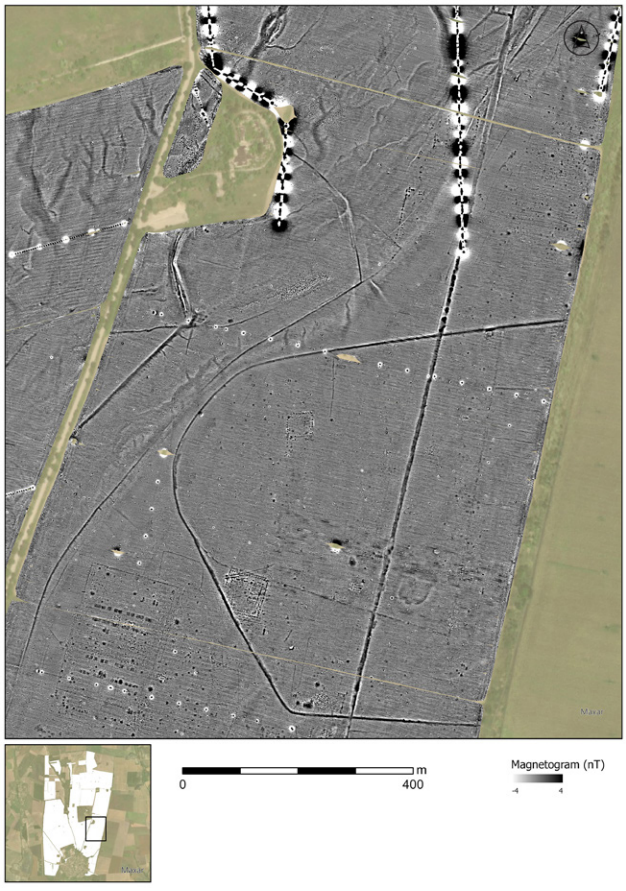

Обр. 4. Плиска – източен район. Магнитограма

Fig. 4. Pliska – area in the east. Magnetogram

Обр. 5. Плиска – югоизточен район. Магнитограма

Fig. 5. Pliska – area in the southeast. Magnetogram

Източен район (обр. 4). Тази зона попада между изследваните през 2022 г. полета. В нея се наблюдава непрекъснатост на много от структурите, включително на вътрешното укрепление, вкопаните жилища, празните пространства и затворения южен ъгъл на новооткритото укрепление, който сега може да бъде реконструиран до пълния му размер от 225 × 160 м. Като цяло археологическите структури са по-малко плътни, отколкото в съседните полета, проучени през 2022 г.

В този район открихме няколко нови черкви. Две от тях са във Външен град 2, две във Външен град 1, включително трикорабна базилика с размери 23,5 × 13 м.

Между базиликата и укрепителната линия, на границата на проучвателната зона, се намира квадратна структура със страна 70 м. Състои се от основи за външна стълбова конструкция с ширина около 11 м и вътрешен двор, който е частично запълнен с ями. Югозападният ъгъл на тази структура е срязан от ров с неизвестна датировка, който образува голямо заграждение, пресичащо както вътрешното, така и външното укрепление на Плиска.

Друго квадратно заграждение със страна 43 м е открито в центъра на проучваното поле. Ориентацията му е малко встрани спрямо подравняването на други структури и неговата функция и датировка могат да бъдат определени единствено чрез археологически разкопки.

Югоизточен район (обр. 5). Районът е бил гъсто населен, с около 650 землянки и 1750 селищни ями. Селището се отличава с добра планировка. Почти всички структури са подравнени в линии, които вървят успоредно на укреплението на Външен град 2 и рова на Външен град 1. Откритите вкопани жилища, селищни ями, траншеи и палисади са групирани линейно. Те са разделени от празни пространства (40 до 60 м), които са функционирали като пътища.

Югозападна ивица. Проучването на тази по-малка площ (около 200 дка), разположена между вече проучени полета, допълнително потвърждава гъстото заселване на тази област. Освен продължението на известните линейни групирания от траншеи, е открита палисада, вкопани жилища, селищни ями и преддверието на вече известна трикорабна базилика. За съжаление черквата е частично

разрушена от съвременния път от Плиска за Върбяне. Затова размерът не може да бъде напълно реконструиран, но въз основа на ширината (13 м) и видимия размер (20 м), изглежда, че е идентична на базиликата, открита в източната част на града.

През 2023 г. на археологическата карта на Плиска бяха ситуирани множество каменни сгради и каменни сградни комплекси, землянки, селищни ями, траншеи, палисади, производствени зони и празни площи. Геофизичното проучване потвърждава за пореден път, че Плиска е бил добре планиран град с мрежа от улици и подредени в редици дворове с разнообразни сгради в тях.

GEOPHYSICAL SURVEYS IN PLISKA, SHUMEN DISTRICT

Andrey Aladzhov, Peter Milo, Tomáš Tencer, Jan Havelka

Summary

Geophysical surveys in Pliska in 2023 took place in the northwestern, northern, eastern, central, and southeastern parts of the Outer City (fig. 1). The prospected area in 2023 is ca. 453 ha. For a better overview, we have divided the survey area into several separate zones. The survey was carried out with a LEA MAX magnetometer towed by an all-terrain vehicle (ATV). An RTK GNSS receiver was used to record the position of the measurements.

The area in the northwest (fig. 2) is densely populated. There is a discernible subdivision into individual yards through numerous ditches and linear structures. However, the archaeological features (sunken huts and various settlement pits) do not indisputably correlate with this parcellation.

The area in the north (fig. 3) was also densely populated, with 3, possibly 4, churches and several other stone buildings in their immediate surroundings. Almost 10 000 pithouses and settlement features form rows divided by empty spaces. The division in the central area is oriented west – east, while along the sides the division is oriented north – south. In the central part, the settlement features form 6 dense rows (ca. 60 m wide), followed by plots (ca. 60 m wide) defined by linear features – ditches. These are separated by empty spaces of ca. 80 m.

The settlements along the southern and eastern sides of the area are extremely densely populated. The area was divided into four parts by empty spaces with clear signs of water erosion. In the westernmost part of the surveyed area, along the edge of the natural gorge, we discovered an enclosed settlement structure composed of numerous ditches and sunken huts.

The area in the east (fig. 4) falls between the fields surveyed in 2022. We can observe the continuity of many features, including the inner fortification, sunken huts, empty spaces, and an enclosed rectangular area on the southern edge, which can now be reconstructed to its full extent of 225 × 160 m. In this area we found several new churches. Two were found in "Outer City 2" and two in "Outer City 1", including a three-aisled basilica measuring ca. 23.5 × 13 m.

The southeast (fig. 5) is densely populated, with about 650 sunken huts and 1750 settlement pits. The settlement demonstrates a high degree of organisation. Almost all structures are aligned in lines parallel to the Outer City 2 rampart and the Outer City 1 ditch. The detected sunken huts, settlement pits, ditches, and palisades cluster linearly in groups. They are separated by empty spaces of 40 to 60 m, which function as roads.

Geophysical surveys in Pliska in 2023 identified numerous archaeological features. We located many stone buildings and stone building complexes, sunken huts, settlement pits, ditches, palisade fences, production facilities, and empty areas. The geophysical survey confirmed that Pliska was a structured town in the Early Middle Ages, with a network of streets and regular courtyards containing various buildings. The geophysical research also confirmed the high efficiency of the magnetic method and promises further discoveries in the future.

Andrey Aladzhov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, alajov@gmail.com
Peter Milo, Masaryk University in Brno, 101090@muni.cz
Tomáš Tencer, Masaryk University in Brno, 64281@mail.muni.cz
Jan Havelka, Masaryk University in Brno, 437907@mail.muni.cz

№ 70. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОСРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ В М. КАВЛАКЛАР ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК, ЗЕМЛИЩЕ НА НОВИ ПАЗАР, ОБЩ. НОВИ ПАЗАР, ОБЛ. ШУМЕН

Андрей Аладжов, Петер Мило, Томаш Тенцер

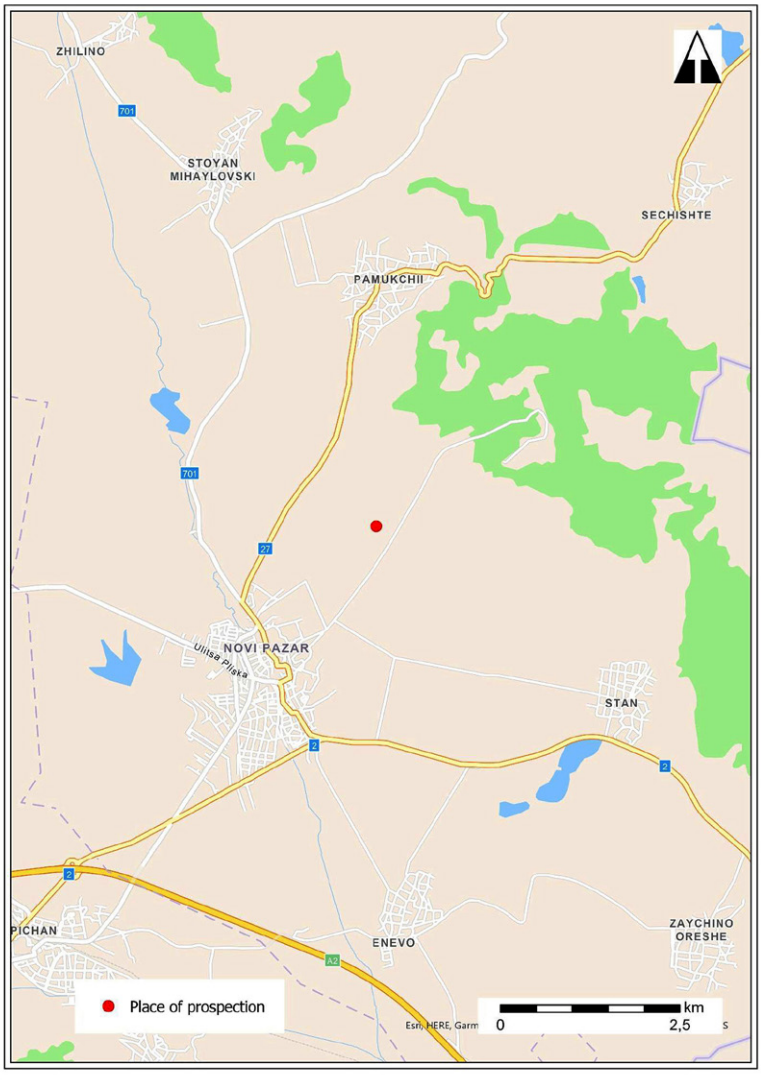

Обр. 1. Местоположение на обекта (червената точка)

Fig. 1. Location of the site (red dot)

Изследваната площ се намира на 2 км североизточно от гр. Нови пазар (обр. 1). Теренът, предвиден за проучване, е предназначен за изграждането на фотоволтаичен парк. Попада в границите на средновековно селище, регистрирано в АИС АКБ с № 10000255 при теренни издирвания през 2010 г. Частични геофизични проучвания са направени през 2022 г. (Стоянова 2023).

Геомагнитното проучване обхваща площ от 234 дка и е извършено през май 2023 г. При теренното измерване идентифицирахме множество аномалии в магнитограмите на изследваните полета. Въз основа на физическите стойности тези аномалии могат да бъдат разделени на три категории: магнитно положителни, отрицателни и биполярни аномалии. Преобладаващо положителните стойности характеризират положителните аномалии и повечето от типичните вкопани археологически структури принадлежат към тази категория. Отрицателните аномалии доминират отрицателните стойности и включват предимно геоложки и педоложки структури, скални фрагменти, съвременни обекти или депресии на терена (например бразди). Тези характеристики обаче могат да бъдат и археологически обекти, пълни със слабо магнитен материал или каменни структури (като каменна стена или камера). Освен това идентифицирахме значителен брой биполярни аномалии. Те се състоят както от положителни, така и от отрицателни стойности. Малките биполярни аномалии представляват предимно различни съвременни магнитни обекти или фрагменти от магнитни скали (магматити). Въпреки това, те често са причинени от железни предмети на или под повърхността. Тези аномалии могат да бъдат концентрирани, особено, когато са разположени в близост до съвременни структури (като граници на полето, електрически стълбове, огради и пътища). Въпреки това, районите с повишена концентрация на тези малки биполярни аномалии могат също да показват археологически структури или следи от дейности, като например некрополи с кремация или производствени зони. Тълкуването на магнитограмата и някои аномалии е сложно и несигурно поради многобройните фонови замърсители на мястото. Те могат да бъдат с педологичен или съвременен произход.

Обр. 2. Магнитограма върху ортофото

Fig. 2. Magnetogram on orthophoto

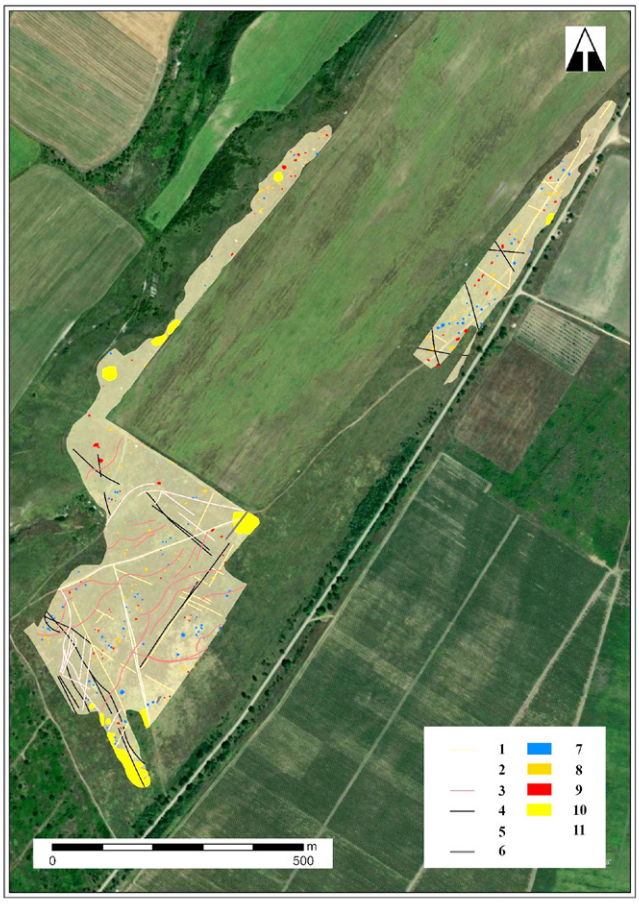

Обр. 3. Интерпретация с линейни структури върху ортофото: 1 – канавка; 2 – линеен обект; 3 – педология; 4 – съвременна канавка; 5 – път; 6 – лозе; 7 – яма; 8 – възможен обект; 9 – вкопан обект; 10 – магнитна интерференция; 11 – зона на геофизичното проучване

Fig. 3. Interpretation with linear features on orthophoto: 1 – ditch; 2 – linear feature; 3 – pedology; 4 – modern ditch; 5 – road; 6 – vineyard; 7 – pithouse; 8 – possible site; 9 – sunken site; 10 – magnetic interference; 11 – geophysical survey area

В цялата зона, определена за геофизично проучване, чрез магнитното изследване бяха идентифицирани 274 обекта (обр. 2 – 5). Въз основа на приблизително правоъгълната им форма, 90 от тях могат да се тълкуват като вкопани жилища (землянки и полуземлянки). Отчетливото очертаване и силният магнитен контраст показват доброто им състояние на съхранение. Формата на други 81 идентифицирани аномалии не предоставя достатъчно доказателства, за да бъдат интерпретирани подетайлно. Тази група най-вероятно е съставена от различни вкопавания. Вероятно някои от тях може да са останки от жилища, разрушени в различна степен от селскостопанската обработка на почвата или вследствие на ерозия. В това отношение са проблемни и свойствата на почвите, които правят интерпретацията трудна и до голяма степен съмнителна. Има и 102 аномалии с несигурни интерпретации. Те могат да се тълкуват и като възможни ями. Осемдесет и пет линейни аномалии са видими в проучваната област (обр. 3). От тях 16 са с геоморфоложки произход. Други 23 са причинени от съвременни канавки, а три от модерни пътища. Двадесет и шест линейни аномалии могат да се тълкуват като траншеи с възможен археологически произход. Те, обаче, нямат ясни съотношения с други археологически структури, което означава, че е по-вероятно техният произход да е резултат от съвременна дейност или педологичен, а не археологически. Има и 14 линейни аномалии без допълнителна спецификация и една, която показва останки от бивши лозя. Археологическите разкопки, проведени

Обр. 4. Магнитограма на южната площ

Fig. 4. Magnetogram of the southern area

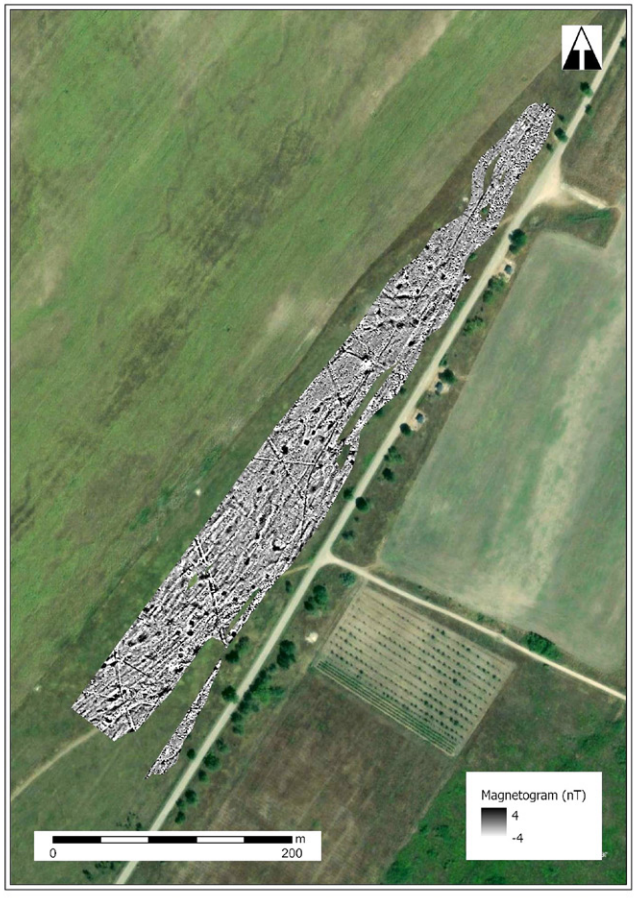

Обр. 5. Магнитограма на източната площ

Fig. 5. Magnetogram of the eastern area

в непосредствена близост и в границите на същия обект, предполагат, че линейните характеристики вероятно са следи от палеодерета, а не от средновековни траншеи.

В южната част на проучваната зона (обр. 4) можем да идентифицираме три линии, образувани от възможни археологически съоръжения. Пролуките между тях са широки около 50 – 70 м. Необходима е повече информация, за да се определи дали те са случайни или съвременни. Тази част от проучваното поле е най-силно засегната от множество големи педологични характеристики. Най-южната част е почти изцяло покрита от област на силни магнитни смущения. Наблизо можем да наблюдаваме няколко бетонни конструкции, поради което е възможно тази част от полето да е служила за сметище. Магнитните аномалии в тази област са почти нечетими. Липсата на археологически структури в тази зона (и други области, маркирани като магнитни смущения) означава, че не е било възможно да се прочетат данните за района. Възможно е археологическите обекти да са ситуирани под пречещите структури.

Западната част на проучваната зона е предимно празна. Изглежда, че селището не достига до ръба на хълма, с изключение на малка площ в северната част на този участък.

Източната част на проучваната зона е с най-висока плътност на аномалии с археологически характеристики (обр. 5). Също така е (магнитно) най-ясната част от полето, което има положителен ефект върху интерпретацията на аномалиите. Тук можем да видим голям брой добре запазени землянки.

В заключение трябва да се подчертае, че броят на археологическите обекти ще варира (и най-вероятно ще бъде по-висок). Геомагнитното проучване идентифицира и впоследствие интерпретира само аномалии с достатъчно магнитно значим пълнеж и характерна форма. Въпреки това, малки и по-малко различни археологически особености (например малки дупки, ями и т.н.) също могат да бъдат разположени в съседство с по-видими археологически структури. По същия начин педологичният произход и съвременните особености („шумови“ аномалии, причинени от метални отпадъци и останки от лозя) усложняват интерпретацията в някои части на проучваната площ.

Литература

Стоянова 2023: Х. Стоянова. Геофизични проучвания на обект „Ранносредновековно селище“ в м. Кавлаклар, гр. Нови пазар, обл. Шумен. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

GEOPHYSICAL SURVEYS OF AN EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT IN KAVLAKLAR LOCALITY RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LAND OF NOVI PAZAR, NOVI PAZAR MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT

Andrey Aladzhov, Peter Milo, Tomáš Tencer

Summary

A geomagnetic survey was conducted in May 2023 at the archaeological site at Kavlaklar locality, near Novi Pazar town (fig. 1). The site is situated within the territory of an early medieval settlement registered during field surveys in 2010 in the archaeological information system “Archaeological Map of Bulgaria” under No. 10000255. Partial geophysical surveys were carried out in 2022. The land will be developed for the construction of a solar power plant.

The targeted area intended for prospection was 23.4 ha. Overall, 172 anomalies were identified that can be interpreted as the remains of sunken features (figs 2 – 5). Of these, 91 can be interpreted as pithouses and 81 as sunken features without further specification. Some of these 81 unspecified sunken features are likely the remains of pithouses damaged by time and agricultural machinery. There is also a significant number (102) of anomalies with questionable (or unknown) interpretation. Some of the anomalies may be of geological or pedological origin.

Furthermore, 85 linear anomalies were identified (fig. 3). Of these, 26 can be interpreted as ditches. However, there is no precise alignment or interference with archaeological features, which suggests that their origin might be subrecent or pedological rather than archaeological. There are also 14 linear anomalies without further specification. The origin of those 40 linear features with potential archaeological significance needs to be determined through archaeological excavation. The rest of the linear anomalies are of pedological or recent origin.

The western part of the surveyed area is mostly empty. It appears that the settlement does not extend to the edge of the hill, except for a small area in the northern part of this section.

The actual number of archaeological features will vary. Geomagnetic prospection identified and interpreted only anomalies with a sufficiently magnetically significant fill and characteristic shape. However, small and less distinct features (for example, postholes, small and shallow pits, etc.) may also be situated near the interpreted archaeological features. Likewise, pedological and modern features complicate interpretation in some parts of the surveyed area.

Andrey Aladzhov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, alajov@gmail.com
Peter Milo, Masaryk University in Brno, 101090@muni.cz
Tomáš Tencer, Masaryk University in Brno, 64281@mail.muni.cz

№ 71. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОСРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ (ЗАПАДЕН СЕКТОР) В М. КАВЛАКЛАР ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК, ЗЕМЛИЩЕ НА НОВИ ПАЗАР, ОБЩ. НОВИ ПАЗАР, ОБЛ. ШУМЕН

Станимир Стойчев

Геофизичните проучвания са проведени в периода 9 – 10.05.2023 г. съгласно договор между РИМ – Шумен и „Геосолар Нови пазар“ ООД. Теренът, предвиден за проучване, е предназначен за изграждането на фотоволтаичен парк. Той е с идентификатор 52009.120.1 и се намира в м. Кавлаклар, на ок. 2,5 км североизточно от гр. Нови пазар, обл. Шумен. Площта му е 400 дка. Попада в границите на средновековно селище, регистрирано в АИС АКБ с № 10000255 при теренни издирвания през 2010 г. (обр. 1). Частични геофизични проучвания са направени през 2022 г. (Стоянова 2023).

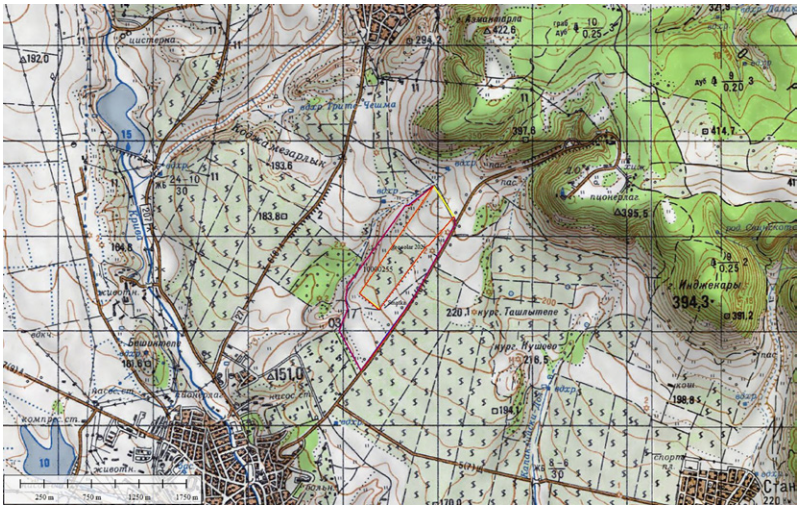

Обр. 1. Местоположение на ранносредновековно селище в м. Кавлаклар при гр. Нови пазар, обл. Шумен

Fig. 1. Location of the Early Medieval settlement in Kavlaklar locality near Novi Pazar town, Shumen district

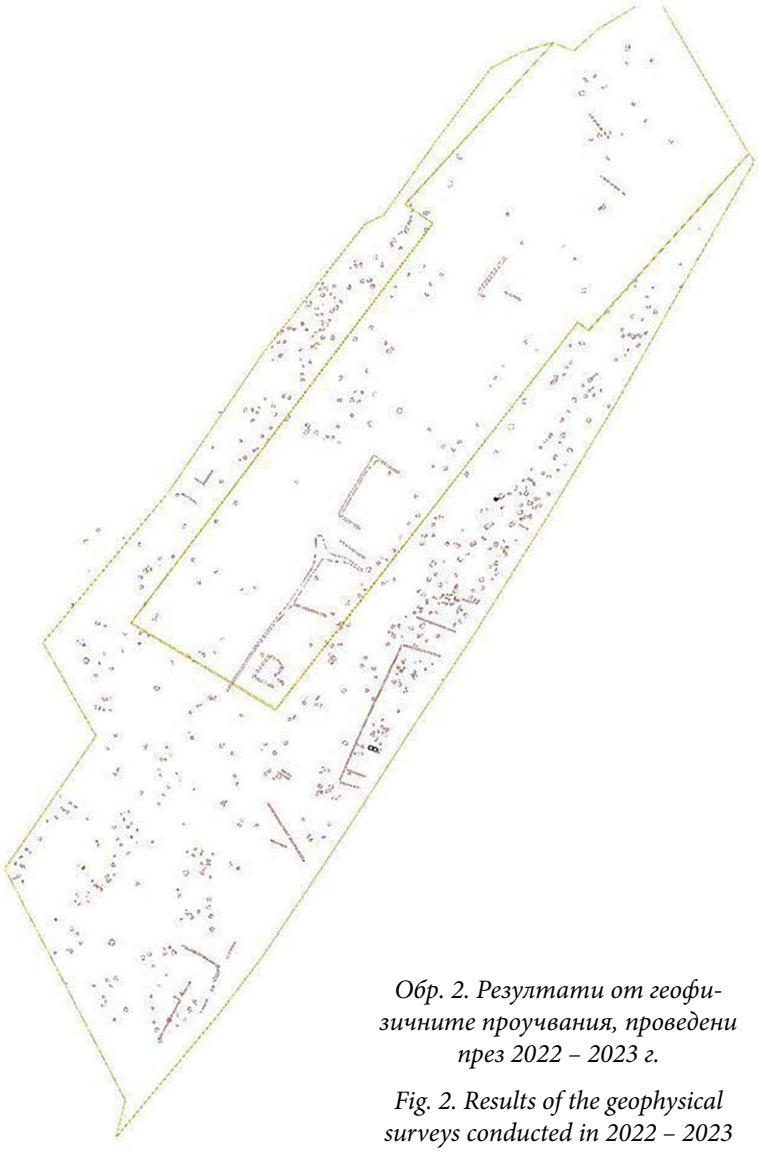

Обр. 2. Резултати от геофизичните проучвания, проведени през 2022 – 2023 г.

Fig. 2. Results of the geophysical surveys conducted in 2022 – 2023

Целта на геофизичните проучвания е да се провери за наличието на структури в рамките на строителното петно преди извършването на археологически разкопки. Полевите измервания са извършени от Я. Хавелка, П. Мило и Т. Тенцер, всички от Масариковия университет в Бърно.

При магнитните изследвания е използван магнитометър LEA MAX, който се състои от компютърна конзола, регистратор на данни, рамка и десет флуксгейт сонди (FEREX CON 650, Foerster, Германия). Предимството на този магнитометър е неговата ниска консумация на енергия, така че е възможно да се работи с повече отражателни сонди, за да се получи по-висока плътност на измерените данни и в същото време да се покрие по-голяма площ. Инструментът може непрекъснато да записва стойности на интензитета на магнитното поле с точност от 0,2 nT при честота от стотици измервания в секунда и едновременно да ги записва с пространствена информация от GNSS приемника. Магнитометърът е проектиран като градиометър за измерване на вертикалния градиент на локалното магнитно поле – разликите във вертикалните компоненти на магнитното поле на две различни височини от повърхността. Вертикалното разстояние между двата сензора във всяка сонда е 0,65 м. Хоризонталното разстояние между сондите е 0,5 м. Плътността на геомагнитните измервания е 0,5 м по оста X и 0,1 м по оста Y във всички изследвани зони. Посоката на измерване е оста Y. Инструментът може да се използва в ръчен режим или теглен от моторно превозно средство (ATV), като за изследването на района беше подходящ вторият.

Геомагнитното проучване обхвана площ от около 400 дка. Идентифицирани са много магнитни аномалии на магнитограмите на търсените полета. Базирани на физически стойности, тези аномалии могат да бъдат разделени на три

категории: магнитно положителни, негативни и биполярни аномалии (обр. 2; 3).

Преобладаващо положителните стойности характеризират положителните аномалии и повечето от типичните археологическите обекти принадлежат към тази категория. Отрицателните аномалии доминират отрицателните стойности и включват предимно геоложки и почвени структури, скални фрагменти, съвременни обекти или депресия на терена (напр. бразди). Въпреки това, тези характеристики могат да бъдат изпълнени и с археологически обекти със слабо магнитен материал или каменни конструкции (като каменна стена или камера).

Значителните магнитни смущения в проучвания район най-вероятно са причинени от натрупани съвременни отпадъци, скали, останки от лозя и почвени структури. Идентифицирането на магнитно по-слаби археологически значими аномалии в тази зона е сложно. Геомагнитното проучване също откри отрицателни магнитни аномалии, покриващи почти цялото зона на търсене. Ние тълкуваме тези аномалии като почвени характеристики, въпреки че в някои случаи, възможно е да представляват и археологически обекти. Такива обекти трябва да бъдат проверени от археологически разкопки. Магнитното изследване идентифицира 124 аномалии, които могат да се тълкуват като останки от археологически структури. Въз основа на тяхната приблизително правоъгълна форма, 26 елемента могат да се интерпретират като огнища и полуземлянки. Ясното очертаване и силният магнитен контраст показват доброто им състояние и запазеност. Други 61 идентифицирани аномалии не могат да бъдат интерпретирани категорично, съдейки само по тяхната форма. Това вероятно са останки от обекти, които са вкопани в древния терен. Част от тях е възможно да са повредени при селскостопанска дейност или процеси на ерозия.

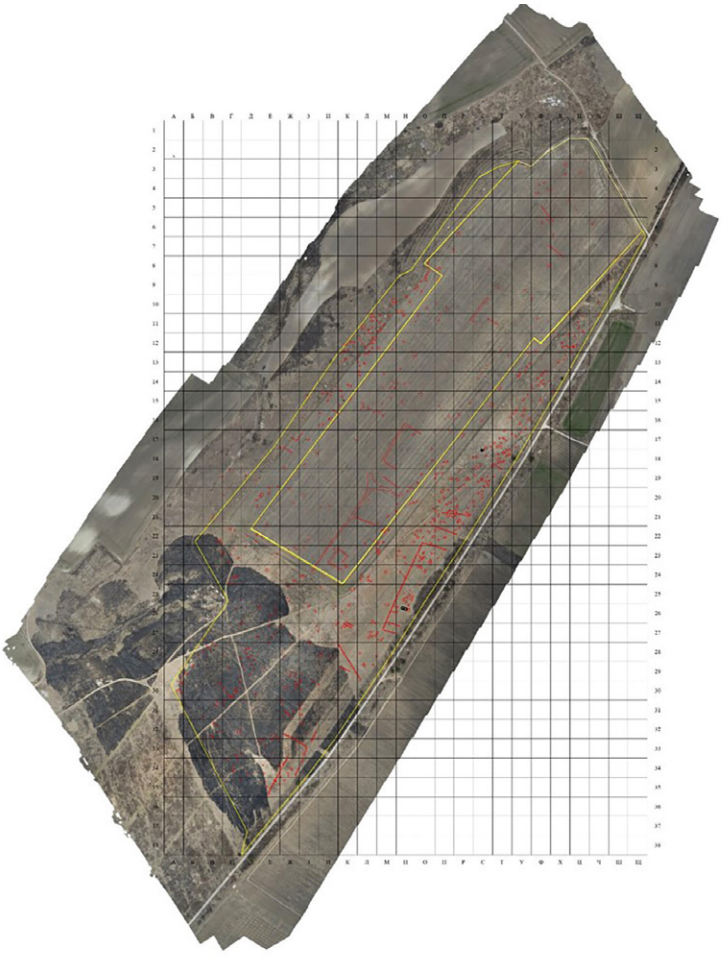

Обр. 3. Резултати от геофизичните проучвания, нанесени върху ортофото

Fig. 3. Results of the geophysical surveys plotted on an orthophoto

Има и 29 аномалии с несигурни тълкувания. Те също могат да се тълкуват като възможни вкопани елементи – ями, но могат да се обяснят и с естествени процеси. Дали част от аномалиите са с геолого-педологичен произход, може да бъде потвърдено от археологически разкопки. Голяма част от аномалиите са причинени и от съвременна човешка дейност. Осем от тях са линейни и с неясен произход.

В южната част на района се идентифицира характеристика, която минава успоредно на най-дългата страна на проучваното поле (ЮЗ – СИ). След това тази линия завива на изток под прав ъгъл и продължава ок. 300 м. Друга перпендикулярна линия се вижда на около 180 м. Има втори ров с подобна ориентация на около 50 м СИ. Има дължина около 115 м и има две линии в краищата си, завиващи под прав ъгъл. Тълкуването на двата рова е сложно. При тях няма нито намеса, нито подравняване между рововете и други археологически обекти (ями и полуземлянки). Изглежда имат същата ориентация като съвременните парцели, но частично пречат на депресията на терена от почвен произход. Поради наличието на много малки биполярни аномалии, причинени от железни предмети, също е възможно депресията да е била използвана като път или е служил за друга неизвестна цел.

Бяха регистрирани и няколко по-малки (по-малко забележими) ровове в южната част на района. Те образуват грубо правоъгълни форми (40 × 35 м). В пространството не се откриват обекти. Интерпретацията им въз основа на магнитограмата е сложна. Няма видима връзка между рововете и археологическите обекти наблизо. Необходими са археологически разкопки, за да се установи произходът и предназначението им.

Има и други линейни аномалии, които са със съвременен произход. Това са останки от лозя и особености на почвен/ерозионен произход. Друга важна линейна характеристика преминава през средата на проучвателния участък на дължина над 650 м. Най-вероятно е от педологичен произход, но тъй като има много железен скрап, също е възможно тази линейна характеристика да е била използвана като път или за друга неизвестна цел.

Трябва да се подчертае, че броят на археологическите обекти ще варира (и най-вероятно ще бъде по-висок). Геомагнитното проучване идентифицира само аномалии със значителен магнитен пълнеж и характерна форма. Въпреки това, малки и по-слабо отчетливи археологически обекти (например дупки за стълбове, ями и др.) също могат да се намират в съседство с по-видни археологически обекти. По същия начин педологичният произход и съвременните аномалии усложняват интерпретацията в някои части на проучвания район.

Би било полезно да се проучи останалата част от селището, за да се определи връзката между двете области. Това също може да ни даде известна представа за предназначението на линейните ровове. Археологически разкопките също биха могли да покажат дали това са две различни фази на селището или са едновременни и дали привидно празното пространство в средата е имало някаква функция.

Литература

Стоянова 2023: Х. Стоянова. Геофизични проучвания на обект „Ранносредновековно селище“ в м. Кавлаклар, гр. Нови пазар, обл. Шумен. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

GEOPHYSICAL SURVEYS OF AN EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT (WEST SECTOR) IN KAVLAKLAR LOCALITY RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LAND OF NOVI PAZAR, NOVI PAZAR MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT

Stanimir Stoychev

Summary

The land plot with identifier 52009.120.1 has an area of 40 ha and is located in Kavlaklar locality, approximately 2.5 km northeast of Novi Pazar town, Shumen district. The site is situated within the territory of an early medieval settlement registered during field surveys in 2010 in the archaeological information system “Archaeological Map of Bulgaria” under No. 10000255 (fig. 1). Partial geophysical surveys were carried out in 2022. The land will be developed for the construction of a solar power plant.

The survey was conducted by J. Havelka, P. Milo, and T. Tencer from the Department of Archaeology and Museology at Masaryk University in Brno.

The magnetometry was carried out with a fluxgate gradiometer system LEA MAX designed by Eastern Atlas GmbH & Co. The machine consists of a computer console with a decoder and data processing software, and an array custom-designed for up to ten Foerster FEREX CON 650 sensors. The advantage of this fluxgate gradiometer is its low energy consumption, which allows the use of a larger number of sensors for greater data density while covering a larger area. The tool is capable of uninterrupted measurement of the magnetic field with a precision of 0.2 nT for hundreds of readings per second. These data are simultaneously recorded in a GIS environment via a GNSS positioning marker.

The system is designed as a gradiometer for measuring the vertical gradient of the local magnetic field, i.e., the difference between the vertical components of the magnetic field at two different heights above the surface. Each sensor is positioned 0.65 m vertically and 0.5 m horizontally from the next. The density of the geomagnetic data is 0.5 m on the X-axis and 0.1 m on the Y-axis in all sampled zones. Despite the possibility for handheld use, the instruments were mounted on a cart in ATV mode for this survey.

The collected data were recorded using a satellite system (RTK GNSS) for real-time kinematic positioning.

The geophysical survey identified a total of 124 anomalies that could represent archaeological features (figs 2, 3). Twenty-six of them can be interpreted as sunken huts, while 61 lack additional specification. Some of these features probably represent heavily damaged dwellings. Seven ditches were also recorded. Another 8 ditches and 22 anomalies have uncertain interpretation; they may have archaeological value or may simply represent fillings of natural landscape depressions or geological formations.

The actual number of archaeological features may vary. The geomagnetic survey identifies and interprets only anomalies with sufficient magnetic value and characteristic shapes. Nevertheless, small and less visible landscape formations may be adjacent to anthropogenic features. Similarly, recent human activity affects the interpretation of all detected anomalies in the sampled area.

Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com

№ 72. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РУЖИЦА, ОБЩ. НИКОЛА КОЗЛЕВО, ОБЛ. ШУМЕН

Станимир Стойчев, Християн Цанков

Геофизичните проучвания са проведени през пролетта на 2023 г. съгласно договор между РИМ – Шумен и „Ружица Грийн Пауър“ ЕООД. Площите, предназначени за строеж на ветрогенератори, се намират в местностите Коджа Екинлик и Каршия, землище на с. Ружица, общ. Никола Козлево, обл. Шумен. Парцелите са с идентификатори 63269.18.79, 63269.18.80 и 63269.39.36, попадат в обработваеми площи и са на отстояние около 1,5 км един от друг.

По време на предварително проведените теренни издирвания през 2022 г. по повърхността на двата парцела е регистрирана сравнително голяма концентрация на керамични фрагменти. Целта на проучванията е да се провери за наличието на структури в рамките на строителното петно преди извършването на археологически разкопки.

Геомагнитните проучвания са извършени с помощта на два магнитометъра на канадския производител GEM Systems, Inc. Единият е двуканален градиентометър модел GSMP-25G и е използван за определяне на вертикалния градиент на геомагнитното поле по трасетата на проектните профилни линии. Другият магнитометър, модел GSM-19 (Overhauser), е използван като базова станция, за регистрация на денонощната вариация на геомагнитното поле.

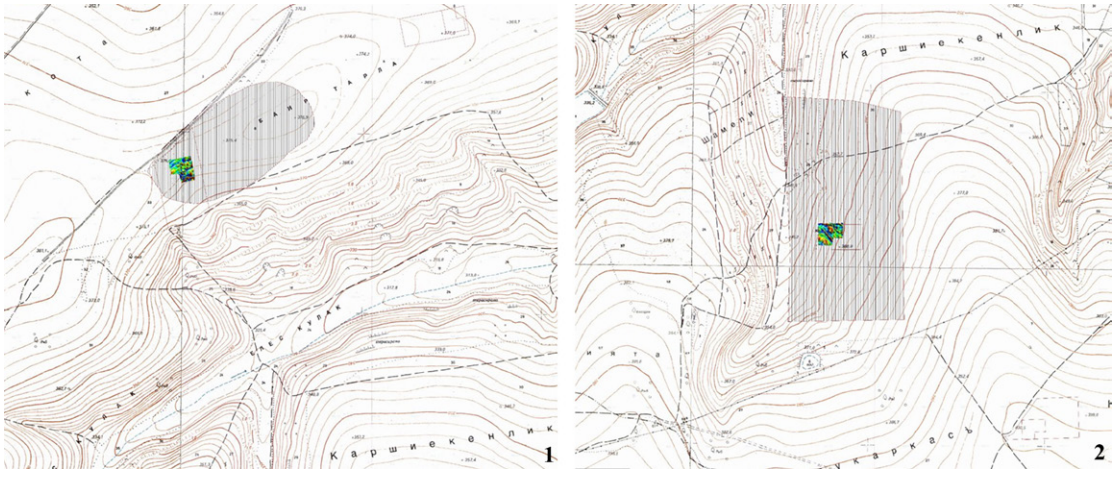

Обр. 1. Местоположение на проучваните площи: 1 – обект № 1, WTG 14; 2 – обект № 2, WTG 19

Fig. 1. Location of the surveyed areas: 1 – site No. 1, WTG 14; 2 – site No. 2, WTG 19

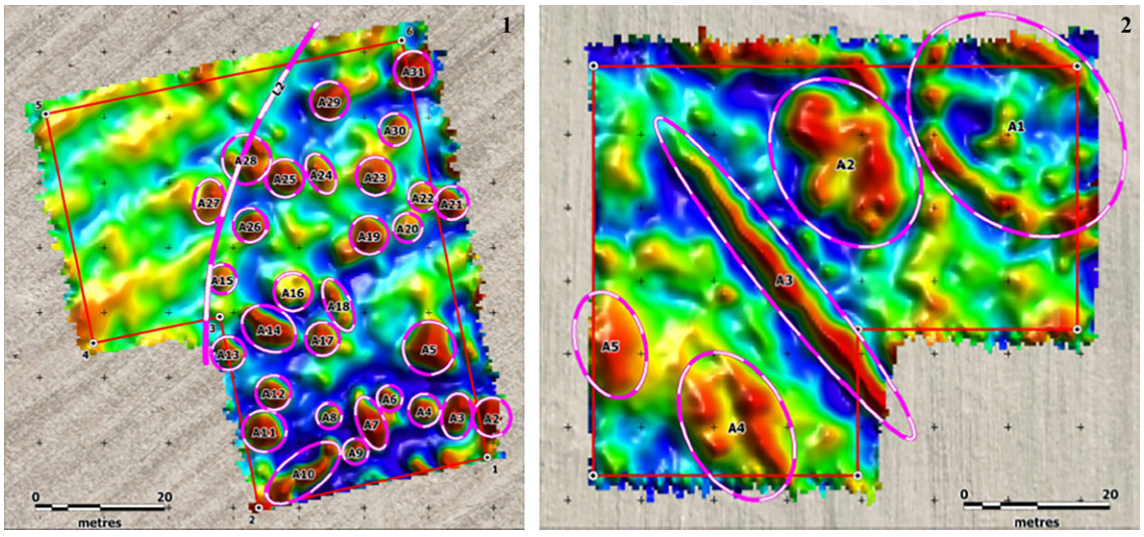

Обр. 2. Геомагнитни аномалии, нанесени върху картата на вертикалния геомагнитен градиент на проектните ветрогенераторни площадки: 1 – обект № 1, WTG 14; 2 – обект № 2, WTG 19

Fig. 2. Geomagnetic anomalies plotted on the map of the vertical geomagnetic gradient of the planned wind turbine sites: 1 – site No. 1, WTG 14; 2 – site No. 2, WTG 19

Обект № 1 – WTG 14 е в м. Коджа Екинлик, землище на с. Ружица, общ. Никола Козлево, обл. Шумен (АИС АКБ № 10008587). Намира се на 1,6 км 301° северозападно от селото, в обработваема площ (обр. 1.1). По терена има сравнително висока концентрация на фрагменти керамика, мазилки и кремъци. Предварителна датировка – късен неолит. В югозападната част на обекта, в поземлен имот с идентификатор 63269.18.79, е предвидено петно за строеж на вертогенератор. В тази площ измереното геомагнитно поле е в интервала от 48 499 nT до 48 530 nT. То може да бъде разделено на две зони с различни особености – западна, характеризираща се с еднородно геомагнитно поле със стойности около фоновите и слаби линейни нееднородности, следващи направлението на оранта и източна – силно променливо, мозаечно с множество изометрични положителни аномалии, заобиколени от магнитни минимуми. Двете зони се отличават рязко на картите с дъгообразна граница отбелязана като L1. Източно от L2 и на юг цялата изследвана площ е покрита с положителни аномалии, като на картата са очертани 30 на брой. Те са отбелязани с кръгчета и елипси с индекс „А“ и номерация от 2 до 31 (обр. 2.1). Някои от контурите на картата включват повече от една аномалия (А10, А16 и А18).

Възможна причина за проявата на тази зоналност в измереното геомагнитно поле е наличието на селище, развиващо се източно и южно от контура очертан с L1, в рамките на което попадат множество горели постройки, пещи, обгорени ями или други обекти с повишени магнитни свойства.

Обект № 2 – WTG 19 е в м. Каршия, землище на с. Ружица, общ. Никола Козлево, обл. Шумен (АИС АКБ № 10008583). Намира се на 1,3 км, 253° югозападно от селото, в обработваема площ (обр. 1.2). Регистрирана е висока концентрация на битова керамика от РЖЕ, IV – V в. и IX – X в., горели камъни и шлака. От запад обектът е ограничен от дере, а в централната му част, в поземлен имот с идентификатор 63269.39.36, е предвидено петно за строеж на ветрогенератор. Геомагнитното поле на площадката на WTG 19 се характеризира със стабилни стойности в рамките на 48 492 – 48 522 nT. За разлика от предишната площ, тук регистрираните аномалии имат значителни размери и се отличават по форма (обр. 2.2). Характеризират се със северозападно – югоизточна ориентация, която не кореспондира с посоката на оране. Браздите имат направление север – юг и нямат забележимо проявление в измереното магнитно поле и картите. В североизточния ъгъл на площта се наблюдава елипсовидна аномалия А1, частично излизаща от измерения участък Всъщност, аномалията представлява максимум оформящ елипсовиден пръстен с диаметър 30 × 20 м. Възможно е да става въпрос за някакъв вид оградно съоръжение. Западно от пръстеновидната аномалия се оформя аномална зона А2, която също има елипсовидна форма, но тук цялата площ представлява един голям елипсовиден максимум с диаметър 20 × 12 м). Аномалията може да е причинена от една голяма горяла сграда или обгорени постройки в близост една до друга.

Централният участък от изследваната площ е пресечен от линейна аномалия А3 с направление

северозапад – югоизток. Вероятно е тя да има геоморфоложки произход (старо дере, запълнена негативна форма) или да е свързана със запълване на линейна структура (канал, ров) с почва или горели материали.

В югозападния край на изследвания участък са регистрирани още две елипсовидни положителни аномални зони А4 и А5. Първата е с размери 10 × 17 м и има сложна вътрешна структура, докато А5 е по-малка – 6 × 10 м и е хомогенна. Вероятно е да са причинени от останки от горели сгради или зидове изградени от магнитни материали.

GEOPHYSICAL SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND FARM IN THE LANDS OF RUZHITSA VILLAGE, NIKOLA KOZLEVO MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT

Stanimir Stoychev, Christian Tzankov

Summary

The geophysical surveys were carried out in the spring of 2023. The areas designated for the construction of wind turbines are located in the localities of Kodzha Ekinlik and Karshiya, land of the village of Ruzhitsa, Nikola Kozlevo municipality, Shumen district.

During the preliminary field surveys conducted in 2022, a relatively large concentration of pottery fragments was recorded on the surface of two of the parcels. The geophysical surveys were carried out with two magnetometers designed by the Canadian company GEM Systems, Inc.

Site No. 1 – WTG 14 is located in the locality of Kodzha Ekinlik (archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB) No. 10008587). It is situated within arable land (fig. 1.1). On the terrain there is a relatively high concentration of pottery fragments, daub, and flint. Preliminary dating – Late Neolithic. In the SW part of the site, within land parcel No. 63269.18.79, a construction footprint for a wind turbine is planned. In this area, the measured geomagnetic field ranges from 48 499 nT to 48 530 nT. It can be divided into two zones with distinct characteristics: a western zone, characterised by a homogeneous geomagnetic field with values close to the background and weak linear heterogeneities following the direction of ploughing; and an eastern zone, strongly variable and mosaic-like, with numerous isometric positive anomalies surrounded by magnetic minima. The two zones are clearly distinguished on the maps by an arc-shaped boundary marked as L1. East of L2 and to the south, the entire investigated area is covered with positive anomalies, of which 30 have been outlined on the map. They are marked with circles and ellipses with the index "A" and numbering from 2 to 31 (fig. 2.1). Some of the mapped contours include more than one anomaly (A10, A16, and A18). A possible cause of this zonal pattern in the measured geomagnetic field is the presence of a settlement developing east and south of the contour outlined by L1, within which numerous burnt structures, kilns, fire pits, or other features with increased magnetic properties are present.

Site No. 2 – WTG 19 is located in the locality of Karshiya (AIS AMB No. 10008583). It is situated within arable land (fig. 1.2). A high concentration of pottery from the EIA, the 4th – 5th c., and the 9th – 10th c. was recorded, as well as burnt stones and slag. The site is bounded on the west by a ravine, and in its central part, within a land plot with identifier 63269.39.36, a construction footprint for a wind turbine is planned. The geomagnetic field at the WTG 19 site is characterised by stable values in the range of 48 492 – 48 522 nT. Unlike the previous area, the anomalies recorded here are of considerable size and differ in shape (fig. 2.2). They are characterised by a NW – SE orientation, which does not correspond to the ploughing direction.

In the NE corner of the area, an elliptical anomaly A1 is observed – maybe some kind of enclosure structure. West of the ring-shaped anomaly, an anomalous zone A2 appears, also elliptical in shape. The anomaly may have been caused by a large burnt building or by several burnt structures located close to one another.

The central part of the investigated area is crossed by a linear anomaly A3 with a NW – SE orientation. It is likely of geomorphological origin or may be associated with the infilling of a linear structure (canal, ditch) with soil or burnt materials.

In the SW part, two additional elliptical positive anomalous zones, A4 and A5, were recorded. They were likely caused by remains of burnt buildings or walls constructed from magnetic materials.

Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com
Christian Tzankov, University of Mining and Geology "St Ivan Rilski", ch.tzankov@gmail.com

№ 73. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ВЕТРОЕНЕРГИЕН ПАРК В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ВЕКИЛСКИ, ОБЩ. НИКОЛА КОЗЛЕВО, ОБЛ. ШУМЕН

Станимир Стойчев, Християн Цанков

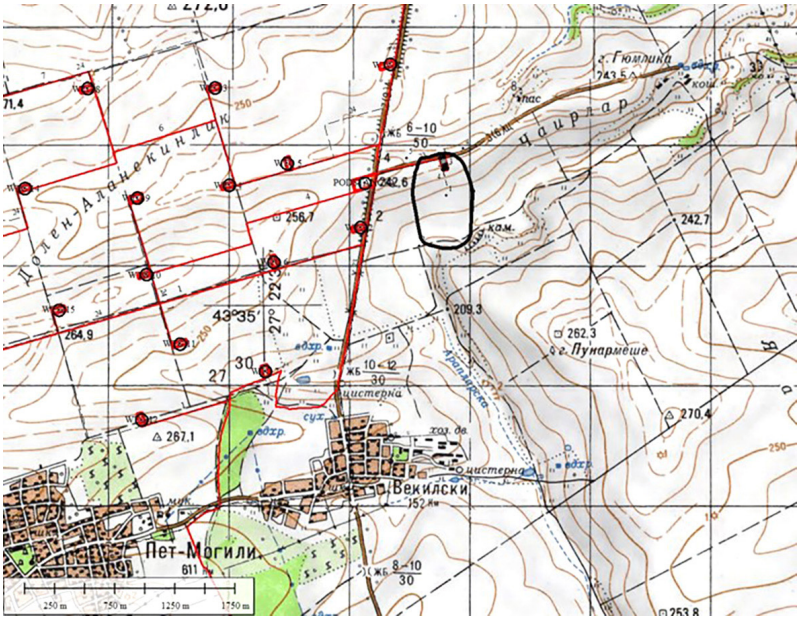

Обр. 1. Местоположение на обект № 1 в м. Чаирлар, с. Векилски, общ. Никола Козлево, обл. Шумен

Fig. 1. Location of site No. 1 in the locality of Chairlar, village of Vekilski, Nikola Kozlevo municipality, Shumen district

Геофизичните проучвания са проведени съгласно договор между РИМ – Шумен и „ВП Никола Козлево“ ЕООД. Площта, предназначена за строеж на ветрогенератор (част от проект „Изграждане на ветроенергиен парк – Пет могили“), се намира в поземлен имот с идентификатор № 10330.11.93, в м. Чаирлар, землище на с. Векилски, общ. Никола Козлево, обл. Шумен. По време на предварително проведените теренни издирвания през 2023 г. по повърхността на парцела е регистрирана слаба концентрация на керамични фрагменти и бучки горяла почва (обр. 1). Регистрирано е селище от бронзовата епоха (обект 1, АИС АКБ № 10009511 с повече информация в отделна публикация в настоящото издание).

Целта на проучванията е да се провери за наличието на структури в рамките на строителното петно и крановата площадка преди извършването на археологически разкопки.

Геомагнитните проучвания са извършени с помощта на два магнитометъра на канадския производител GEM Systems, Inc. Единият е двуканален градиентометър модел GSMP-25G и е използван за определяне на вертикалния градиент на геомагнитното поле по трасетата на проектните профилни линии. Другият магнитометър, модел GSM-19 (Overhauser), е използван като базова станция, за регистрация на денонощната вариация на геомагнитното поле.

Площадката има правоъгълна форма с размери 35 × 100 м. Ъгловите ѝ точки са отложени геодезически на терен, като в очертаните периметри с помощта на дървени колчета е изградена и правоъгълна мрежа със страна 35 × 50 м. В северния край, проектната площадка е пресечена от черен път и завършва в синора, северно от него. Поради тази причина измерванията са ограничени на север от канавката от южната страна на черния път, но за сметка на това са продължени с около 2 – 3 м на запад (до черен път между нивите) и с около 5 – 6 м на изток, което осигурява по-пълна представа за вида и размера на аномалиите и потенциалните обекти в рамките на контура на проектната площадка.

Измереното геомагнитно поле в района на проектната ветрогенераторна площадка в м. Чаирлар е в интервала 48 520 – 48 540 nT. На фона на това сравнително спокойно поле са регистрирани 6 линейни и 8 изометрични аномалии (обр. 2).

Двете положителни линейни аномалии L1 и L2 са успоредни на западния контур на площта и непосредствено минаващия извън нея черен път. Разстоянието между L1 и L2 е около 5 м, като най-вероятно имат съвременен произход свързан с предишно трасе на пътя и/или друг линеен обект (запълнен канал, траншея или др.) по границата на имота. Свързани със съвременната обработка на терена изглеждат и позитивните линейни аномалии L4, L5 и L6, като е възможно да са причинени от

зарити следи от дълбока оран. Дъговидната линейна аномалия L3 се проследява чрез много слаб минимум, който може и да има случаен характер, но предвид целите на задачата е добре да се вземе под внимание при наблюденията.

Аномални зони А7, А8 и А9 са с изометрична форма, със сравнително малък диаметър до около 1 м и вероятно са причинени от съвременни слабомагнитни материали. А10 и А11 са с по-големи размери и интензитет, възможно е да са свързани със струпване на керамика или горели материали, но попадат на границата на площта и извън нея. Аномалия А13 е от типа дипол и вероятно е причинена от железен предмет. Най-интересни от гледна точка на археологията са аномалии А12 и А14, които са причинени от изометрични положително намагнитени смутители, които е възможно да са свързани с останки от горели къщи, пещи или струпване на други слабомагнитни антропогенни материали.

Препоръчано е археологическо проучване на трите аномалии А 11, А 12 и А 14, попадащи на територията на строителното петно и крановата площадка, както и на 10 % от останалата площ.

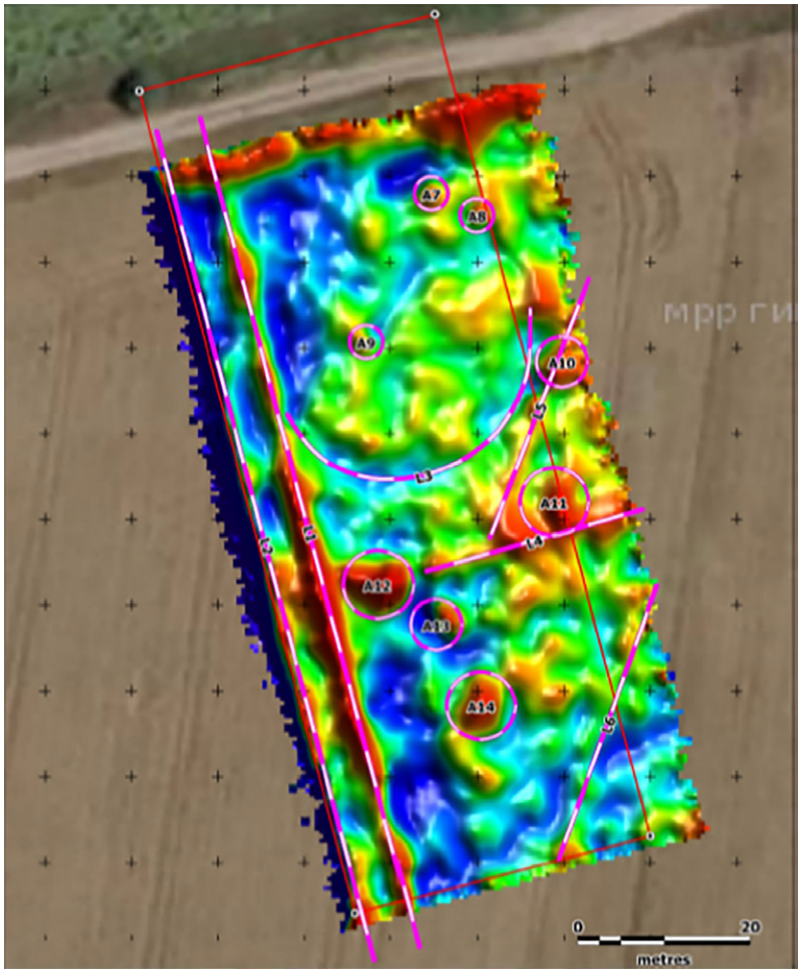

Обр. 2. Геомагнитни аномалии нанесени върху картата на вертикалния геомагнитен градиент на проектната ветрогенераторна площадка в м. Чаирлар

Fig. 2. Geomagnetic anomalies plotted on the map of the vertical geomagnetic gradient of the planned wind turbine site in Chairlar locality

GEOPHYSICAL SURVEYS RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A WIND FARM IN THE LANDS OF VEKILSKI VILLAGE, NIKOLA KOZLEVO MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT

Stanimir Stoychev, Christian Tzankov

Summary

The geophysical surveys were carried out under a contract between the Regional Museum of History – Shumen and "VP Nikola Kozlevo" Ltd. The area designated for the construction of a wind turbine (part of the project "Construction of the Pet Mogili Wind Farm") is located in land parcel No. 10330.11.93, in the locality of Chairlar, within the land of the village of Vekilski, Nikola Kozlevo municipality, Shumen Region. During the preliminary field surveys conducted in 2023, a weak concentration of pottery and lumps of burnt soil was recorded on the surface of the plot (fig. 1). A settlement from the Bronze Age was registered (Site 1, archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria" (AIS AMB) No. 10009511, with more information provided in a separate publication in the present volume).

The geophysical surveys were carried out with two magnetometers designed by the Canadian company GEM Systems, Inc. The rectangular plot is 35 m wide and 100 m long. The corner points of this area were georeferenced, and within its limits a smaller grid was laid. The geomagnetic field there varies from 48 520 nT to 48 540 nT. Against this relatively calm background, 6 linear and 8 isometric anomalies were recorded (fig. 2).

The two positive linear anomalies L1 and L2 are parallel to the western borderline of the plot and the dirt road just outside it. The space between L1 and L2 is about 5 m. Most likely they are modern and related to an older track or associated linear earthwork along the plot. Other linear anomalies such as L4, L5, and L6 appear to be the result of

modern agricultural activity, likely deep mechanical ploughing. The curved anomaly L3 seems rather vague and is only an outlier in the data; however, it should be taken into account during the watching brief.

Zones A7, A8, and A9 have isometric shapes with a small diameter (approximately 1 m) and are probably caused by modern materials with low magnetic charge. A10 and A11 have greater intensity and may indicate a concentration of pottery or burnt materials. However, they are outside the boundaries of the plot. The dipole anomaly A13 is probably caused by an iron object. Archaeologically most interesting are the anomalies A12 and A14. They are caused by isometric disturbances which may be connected to the burnt remains of houses, kilns, or other anthropogenic materials.

The recommended course of action is the excavation of the three anomalies A11, A12, and A14, as well as sample trenches on 10 % of the remaining area.

Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, s.stoichev10@gmail.com
Christian Tzankov, University of Mining and Geology "St Ivan Rilski", ch.tzankov@gmail.com

№ 74. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В М. ИЗВОР, ЗЕМЛИЩЕ НА С. АЛДОМИРОВЦИ, ОБЩ. СЛИВНИЦА

Калина Петкова, Никола Тонков

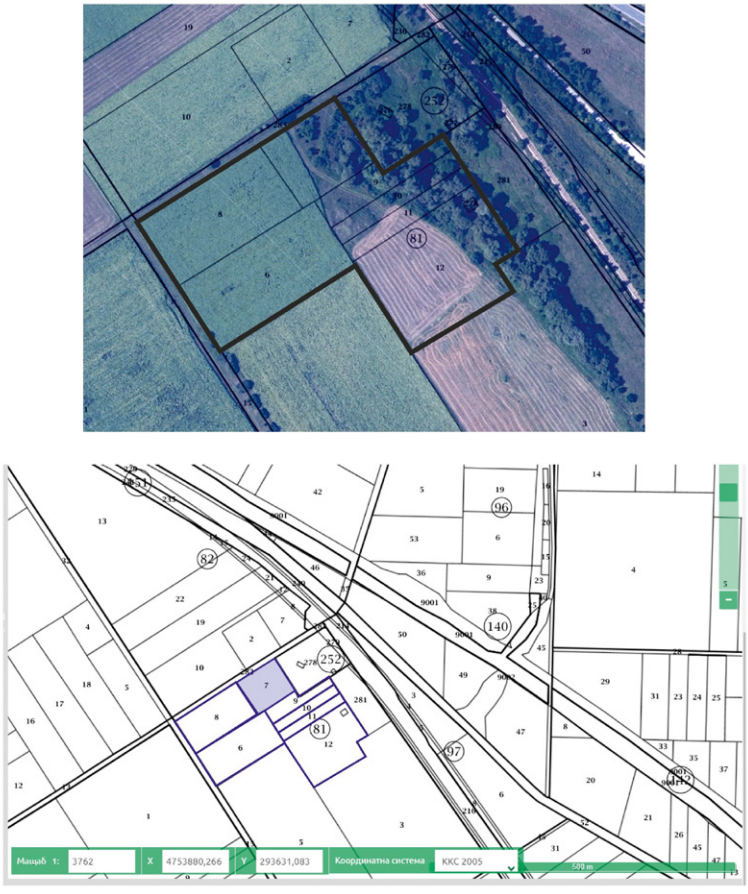

Обр. 1. Местоположение на обекта

Fig. 1. Location of the site

Частта от терените, определени за проведеното през ноември 2023 г. геофизично проучване, е с площ от малко над 49,5 дка и изцяло попада в обработваем днес терен – поземлени имоти с идентификатори 00223.81.6, 00223.81.7, 00223.81.8, 00223.81.9, 00223.81.10, 00223.81.11, 00223.81.12 (обр. 1). Разположена е на 110 м ЮЗ от извора, който дава началото на р. Слатина и югозападно от проучвания през 2022 – 2023 г. Обект № 10 по трасето на жп линията София – Драгоман, върху възвишение с НВ 680 – 700 м и лек наклон на север и изток. Геофизичното проучване се извърши по проект между НАИМ – БАН и Министерство на културата.

Целта на недеструктивното проучване е да се установи характера на археологическите структури, свързани с високата концентрация на материали на това място.

Преди началото на проучванията е заложена геодезична мрежа, състояща се от 98 квадрата 30 × 30 м, ориентирана така, че да може да се покрие максимално пространството свободно от пречеща растителност и други препятствия. Геофизичното проучване на археологическия обект в м. Извора при с. Алдомировци включва магнитна градиометрия и електросъпротивителна томография.

Първоначално, на цялата площ е извършена магнитна градиометрия. Магнитното поле като цяло е сравнително силно „смутено", с фонови стойности от порядъка на ±3.5 nT. Това най-вероятно се дължи на високите магнитни свойства на самата среда (повърхностни наслаги и почвен слой). Ре-

гистрират се множество широки линейни аномалии с висок интензитет. Всички те са предизвикани от плитко разположени коренни скали с повишени магнитни свойства. На този фон в централната част на площта с добре изразени отрицателни линейни аномалии се регистрират стените на голяма сграда (обр. 2). Те, очевидно, оформят нейния югозападен ъгъл, като сградата се развива на север в едно недостъпно за проучване пространство. Всъщност, южната страна на този комплекс се състои от две успоредни стени с дължина около 43 м, разположени на около 7 м една от друга. Западната стена, перпендикулярна на гореописаните, се проследява по протежение на над 15 м, като очевидно продължава и на север в непроученото пространство. В заградената от стените площ се регистрират няколко безформени интензивни положителни аномалии със сравнително големи размери (5 × 5 и повече метра). Те са предизвикани, най-вероятно, от падналите керемидени покриви на сградата. В югоизточния ъгъл на проучената площ, със слаби отрицателни линейни аномалии, се регистрира друга сграда с по-малки размери, състояща се от няколко правоъгълни помещения (от 4 × 5 до 6 × 10 м). В останалата (най-вече северната) част от площта се регистрират още множество положителни аномалии с малки размери, които са предизвикани, най-вероятно, от негативни контексти (ями) или от останки на някакви паянтови конструкции.

За да се установи степента на запазеност и размерите в разрез на стените на основния сграден комплекс, беше извършена електросъпротивителна томография. Бяха измерени два томографски профила (VES1 и VES2) ориентирани по осите на мрежата (съответно, по оста X и по оста Y) (обр. 3). По получените инверсионни модели на електрическото съпротивление може да се съди, че стените са със значителни размери

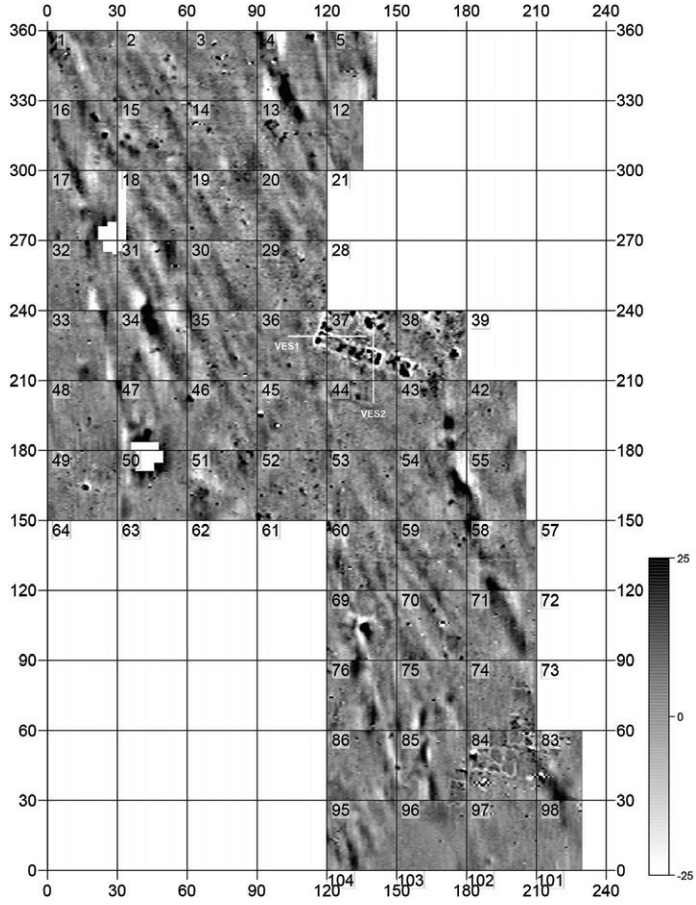

Обр. 2. Резултати от магнитната градиометрия (автор Н. Тонков)

Fig. 2. Results of magnetic gradiometry (author N. Tonkov)

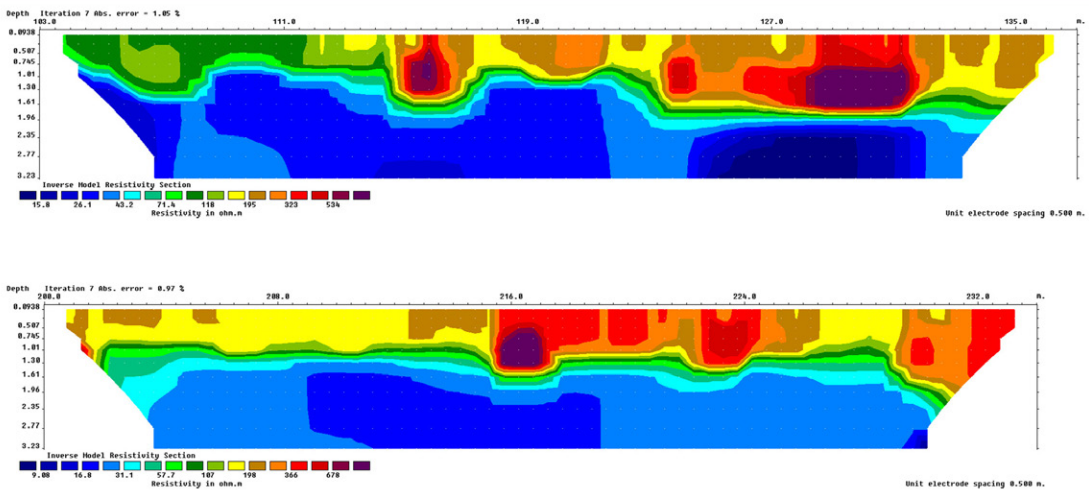

Обр. 3. Томографски профили в западната и южната част на сградата (автор Н. Тонков)

Fig. 3. Tomographic profiles in the western and southern part of the building (author N. Tonkov)

– дебелина над 1 м, като са запазени от непосредствено под орницата до дълбочина около 1,5 – 1,6 м.

Накрая е извършена капаметрия. Измерена е магнитната възприемчивост на повърхностните наслаги (79 проби), както и на скалния материал (53 проби) и строителната керамика (тухли и керемиди, 110 проби) от нарушените при селскостопанската обработка на терена градежи.

Регистрираните при геофизичното проучване сгради допълват комплекса, регистриран през 2022 г. както от геофизично проучване (Петкова, Тонков 2023), така и при спасителните археологически разкопки на обект № 10 по трасето на жп линията София – Драгоман (Петкова, Стойчев 2023). Най-голямата от регистрираните сгради разположена на площ от 8 дка вероятно е с представителни функции, а около нея останалите могат да бъдат интерпретирани като прилежащите ѝ стопански постройки. Комплексът се допълва от жилищни структури и производствен център, съществували във времето от края на III в. до третата четвърт на IV в.

Литература

Петкова, Стойчев 2023: К. Петкова, Р. Стойчев. Спасителни археологически разкопки на обект № 10, м. Извор, землище на с. Алдомировци, общ. Сливница. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Петкова, Тонков 2023: К. Петкова, Н. Тонков. Геофизично проучване на обект от римската епоха в м. Извор в землището на с. Алдомировци, общ. Сливница. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

GEOPHYSICAL SURVEYS IN IZVOR LOCALITY IN THE LAND OF ALDOMIROVTSI VILLAGE, SLIVNITSA MUNICIPALITY

Kalina Petkova, Nikola Tonkov

Summary

The areas identified for the November 2023 geophysical survey cover just over 4.95 ha and are today entirely in cultivable terrain (fig. 1). They are located 110 m southwest of the spring that gives rise to the Slatina River and southwest of Site No. 10, surveyed in 2022 – 2023 along the Sofia – Dragoman railway alignment, on a hill with an elevation of 680 – 700 m and a gentle slope to the north and east. The geophysical survey was carried out under a project between NAIM – BAS and the Ministry of Culture.

Initially, magnetic gradiometry was carried out over the entire area. The magnetic field as a whole is relatively strongly "disturbed," with background values of around ±3.5 nT. This is most likely due to the high magnetic properties of the medium itself (surface deposits and the soil layer). Numerous broad linear anomalies with high intensity were recorded. All of them are caused by shallowly situated bedrock with increased magnetic properties. Against this background, in the central part of the area, the walls of a large building are registered as well-defined negative linear anomalies (fig. 2).

The southwest corner of the building, extending northwards into an area inaccessible for exploration, was recorded. The south side of this complex consists of two parallel walls approximately 43 m long, spaced about 7 m apart. The western wall, perpendicular to those described above, can be traced for over 15 m, apparently continuing north into the unexcavated space. Within the area enclosed by the walls, several shapeless intense positive anomalies of relatively large size (5 × 5 m or more) are recorded. These are most likely caused by the fallen roof tiles of the building. In the southeast corner of the survey area, faint negative linear anomalies indicate another building of smaller dimensions, consisting of several rectangular rooms (4 × 5 to 6 × 10 m). In the remaining (mostly northern) part of the area, a number of small positive anomalies were recorded, which are most likely caused by negative contexts (pits) or by the remains of built structures.

To determine the degree of preservation and the cross-sectional dimensions of the walls of the main building complex, electrical resistivity tomography was carried out. Two tomographic profiles (VES1 and VES2) were measured, oriented along the axes of the grid (respectively along the X-axis and the Y-axis) (fig. 3). Based on the resulting inversion models of electrical resistivity, it can be concluded that the walls are of considerable size – over 1 m in thickness – and are preserved from immediately beneath the topsoil to a depth of about 1.5 – 1.6 m.

Kalina Petkova, National Archaeological Institute with Museum, Bulgarian Academy of Sciences, kalina.petkova@naim.bg
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum, Bulgarian Academy of Sciences, tonkov_n@hotmail.com

№ 75. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В М. ЧИТАЧКОТО, ВЕТРЕН, И М. КАЛДЪРМАТА, С. ВИНОГРАДЕЦ, ОБЩ. СЕПТЕМВРИ

Цветелина Славкова, Емил Нанков, Християн Цанков

Проучването бе проведено през месец ноември 2023 г. от екип в състав Ц. Славкова от АМ – Септември (ръководител), гл. ас. д-р Е. Нанков от НАИМ при БАН (заместник-ръководител), д-р инж. Х. Цанков, гл. ас. д-р А. Кисьов от МГУ „Иван Рилски“, З. Каракашева (геодезисти), Б. Драганов и Т. Лекор. Финансирането на проекта бе осигурено по проект към Министерството на културата.

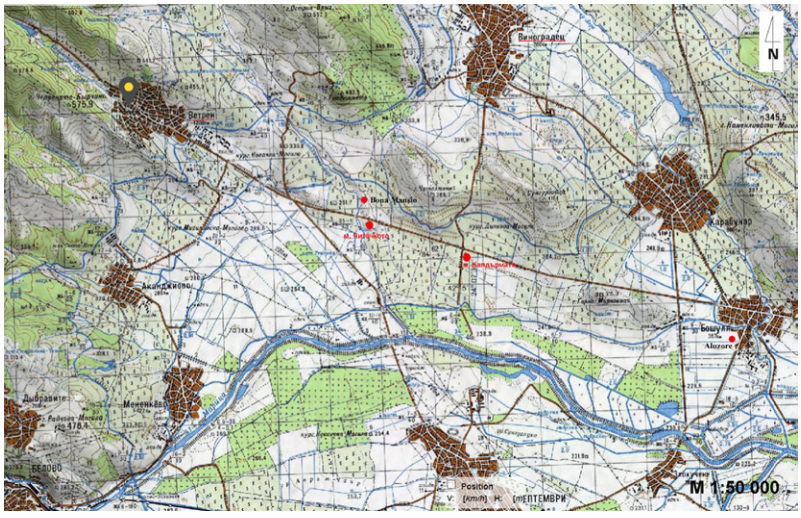

Обр. 1. Местоположение на пътната станция Bona Mansio, mutatio Alusore, м. Читачкото и м. Калдърмата

Fig. 1. Location of road station Bona Mansio, mutatio Alusore, Chitachkoto and Kaldarmata localities

Причина за провеждането на изследването е издирването на главния римски път, свързващ западните провинции на империята с източните, известен в научната литература като *Via Militaris*, още *Via Diagonalis*. На територията на общ. Септември се намират два обекта, които са част от инфраструктурата на пътя (обр. 1). Това са пътната станция *Bona Mansio* и *mutatio Alusore,* споменати в „Бурдигалският пътеводител“ (Маджаров 2009, 86 – 87). Първата е идентифицирана с римския кастел, намиращ се на левия бряг на река Асардере в землището на гр. Ветрен. Предполага се, че самата станция се развива в южна и западна посока от кастела (Манев 2018, 56, 58). Предполагаемото местоположение на *mutatio Alusore* е при днешното с. Бошуля. Останки от пътното платно до момента не са документирани. Целта на проучването е именно да бъде локализирано и проследено трасето на тази пътна артерия, важна за развитието на селищната система в района през Античността.

При проучването е използван комплексен метод за геофизично заснемане, като са приложени геомагнитни и георадарни измервания. Изборът за прилагане на два геофизични метода е направен, за да добием по-висока степен на надеждност на резултатите. Полевите измервания бяха извършени с калиев магнитометър GSMP-25G и магнитометър GSM-19W, и георадар модел Utility Scan.

Наред с това е направено и заснемане на площите с дрон с цел да бъде изготвен DEM на терена, който да допълни информацията, получена при геофизичното заснемане. Използвани са управляема летателна система DJI Mavic 3T Enterprise и DJI Mini 3Pro като съответно са изготвени два отделни височинни модела на терена, както и орто-фотографии.

Участъците, избрани за заснемане, не са случайни. Първият от тях се намира в м. Читачкото, южно от кастела, където е регистриран обект с АИС АКБ № 1500066 (Гоцев, Манев 2019, 645 – 646, обр. 2). По данни от АИС АКБ на този обект са разкривани участъци от трасето на пътя по време на земеделска обработка. Намира се на близо 5 км източно от гр. Ветрен и непосредствено на юг от трасето на съвременния асфалтов път за Пазарджик (обр. 1).

Вторият участък се намира на 1,8 км източно от първия в м. Калдърмата, също на юг от асфалтовия път (обр. 1). Местността попада в землището на с. Виноградец. Тук през 60-те г. на XX в., по време на оран, е намерена милиарна колона от времето на император Константин I (Nankov 2022, 98 – 99, fig. 2, 3). В миналото в тази местност са отглеждани лозя. Сега лозята са изкоренени и терените се използват за отглеждането на зеленчуци.

Площта за изследване в м. Читачкото има форма на издължен правоъгълник с ориентация С – Ю и размери 30 × 310 м. Южно от нея е регистрирана надгробна могила (АИС АКБ № 1500075). Пре-

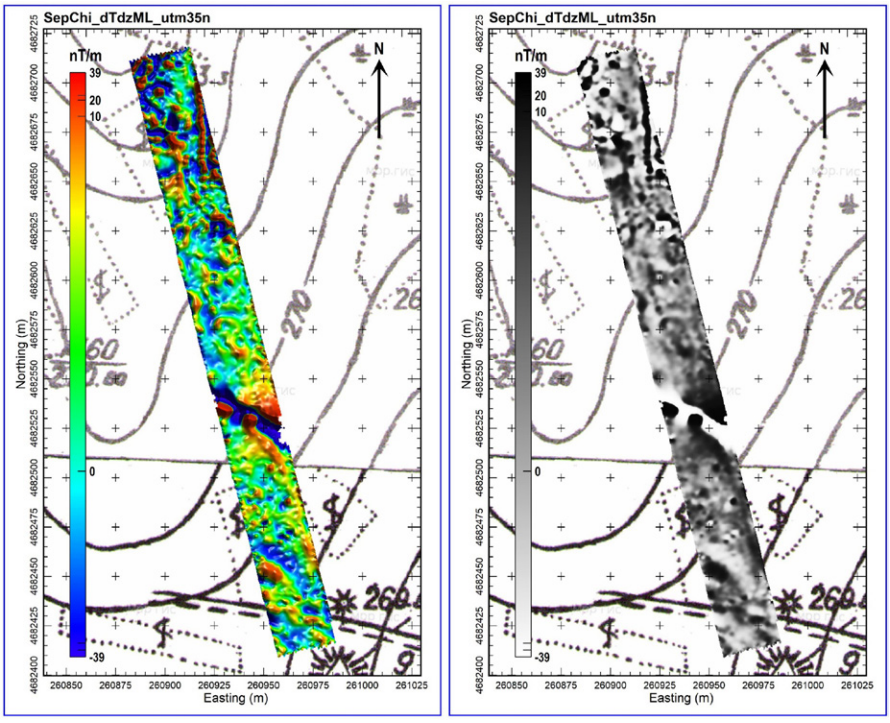

Обр. 2. Карта на вертикалния магнитен градиент в м. Читачкото, цветно и монохромно изображение

Fig. 2. Map of the vertical magnetic gradient in Chitachkoto locality, colour and monochrome image

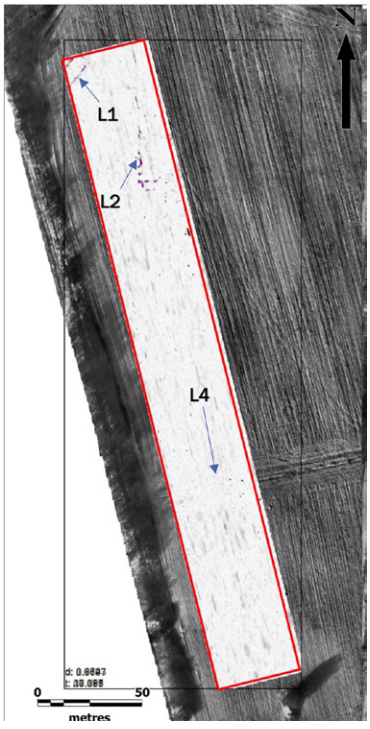

Обр. 3. Срезове на участък в м. Читачкото с регистрираните аномалии

Fig. 3. Cross sections in the sector in Chitachkoto locality with the anomalies recorded

ди началото на заснемането теренът е почистен от стърнища и е отложена план-квадратна мрежа с дължина на страната 20 м, ориентирана по посоките на света. Теренът допълнително е разграфен на коридори с ориентация С – Ю и ширина 1 м. Площта на заснемане в м. Калдърмата е 50 × 150 м. От юг тя граничи със синор, при който има висока концентрация на ломени камъни – гранит и габро. По някои от гранитните камъни има следи от бял хоросан.

Изследванията направени в м. Калдърмата не дадоха резултат. Тук не бяха регистрирани следи от човешка дейност.

При м. Читачкото, направените измервания дадоха добри резултати (обр. 2 – 4). Тук в северната част на заснетата площ бяха регистрирани аномалии, интерпретирани като останки от зидове, което се потвърждава и от видимите по повърхността ломени камъни със следи от хоросан, заедно с фрагменти от строителна и битова керамика. Тяхното съществуване бе установено, както при обработката на данните от геомагитните заснемания, така и от георадарните данни. Останките от сгради са регистрирани на близо 60 м южно от съвременното шосе. Представляват ъгъл на сграда с ориентация С – Ю (обр. 4.1) и два успоредни зида с ориентация СИ – ЮЗ (обр. 4.2). Двете постройки не следват една обща строителна програма и вероятно принадлежат към различни хронологически периода от съществуването на обекта (пътната станция). Успоредните стени имат заснета дължина от 16 м и се намират на 7 м една от друга. На 20 м източно от тях се намира ъгълът на сградата. Дължината на късата страна е 20 м, а на дългата 66 м. И двете аномалии излизат извън границите на заснетата площ в северна посока. В близост до тях са регистрирани пет изометрични аномалии, които могат да бъдат интерпретирани като огнища или петна от отухлени късове мазилка – горели деструкции от сгради.

На 30 м южно от сградите е регистрирана линейна аномалия, успоредна на L-образната аномалия, с ориентация И – З (обр. 4.3). Има ширина близо 5 м. Същата аномалия се очертава и при изготвянето на височинния модел на терена.

Южно от тях, на разстояние близо 60 м, е регистрирана линейна аномалия с посока СЗ – ЮИ, която има ширина близо 9 м, интерпретирана като метална тръба (обр. 4.4). На топографска карта в мащаб 1:50 000 тук е отбелязано трасето на телефонен кабел.

Най-южната аномалия също има изометрични характер. Тя е с елипсовидна форма и размери 7 м (С – Ю) × 12 м (И – З) (обр. 4.5). Аномалията има най-вероятно геоложки произход, но възможността да бъде с антропогенен характер не е напълно изключена.

При заснемането на терена с летателен апарат са покрити 45 дка обща площ (обр. 5). Тук добре се очертават вече споменатите останки от сгради. На 30 м ЮИ от тях се забелязва правоъгълна позитивна форма с размери 25 × 26 м с ориентация И – З, което също може да се интерпретира като постройка (обр. 5.3). На 77 м южно от останките от сгради е регистрирана аномалия с кръгла форма, която има диаметър 15 м и е по-висока от околния терен (обр. 5.4). В близост до нея е има надгробна могила, която и днес е видима на терена (АИС АКБ № 1500075). Предполагаме, че тук също става въпрос за надгробна могила, която е нарушена при обработката на терена със селскостопански машини.

Обр. 4. План на регистрираните аномалии в м. Читачкото

Fig. 4. Plan of the anomalies recorded in Chitachkoto locality

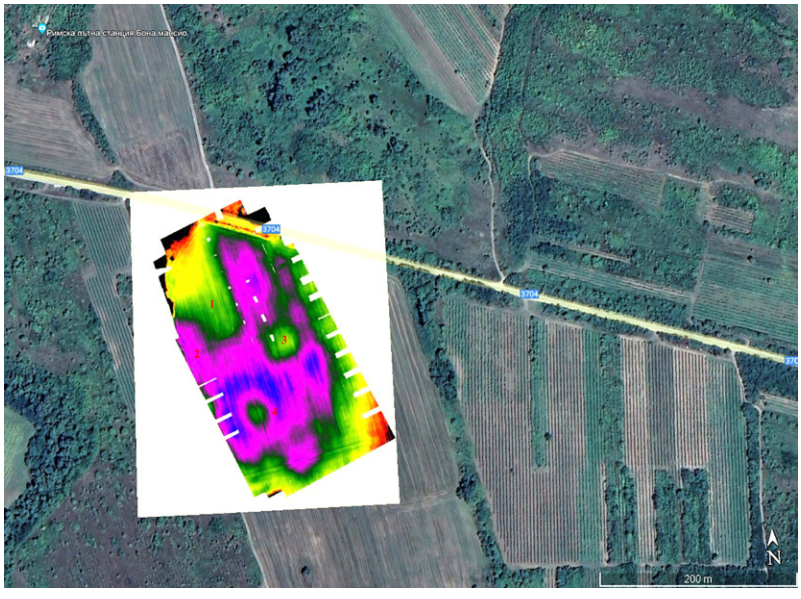

Обр. 5. Височинен модел на терена в м. Читачкото (автор Б. Драганов)

Fig. 5. DEM in Chitachkoto locality (author B. Draganov)

Резултатите, получени при проучването, показват малка част от планировката на пътната станция. Регистрираните тук останки от сгради вероятно маркират южната граница на станцията и показват поне два периода на обитаване. За изграждането на цялостната картина на разположените в тази част на обекта постройки е необходимо по-мащабно геофизично заснемане. Що се отнася до трасето на пътя, категорични данни не бяха регистрирани. Има малка вероятност то да е линейната структура, намираща се на 30 м южно от постройките. За момента въпросът с установяването на точното местоположение на участъкът от пътя, минаващ при пътна станция Бона Манзио, остава отворен и ще бъде решен от евентуални бъдещи проучвания в тази насока.

Литература

Гоцев, Манев 2019: А. Гоцев, А. Манев. Теренни издирвания в района на река Асардере, общ. Септември. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 644 – 646.

Маджаров 2009: М. Маджаров. Римските пътища в България. Велико Търново, 2009.

Манев 2018: А. Манев. Исторически и археологически данни за римската пътна станция Bona Mansio. – Годишник на Регионалния исторически музей – Пазарджик, IX, 2018, 55 – 66.

Nankov 2022: E. Nankov. From utility to imperial propaganda: (Re)discovering a mille stone of Constantine I from the vicinity of Bona Mansio and *emporion Pistiros* and its significance for the study of the 'Via Diagonalis' at the territory of Philippopolis. – Bulgarian e-journal of Archaeology, 12.1, 2022, 97 – 116.

GEOPHYSICAL SURVEYS IN CHITACHKOTO LOCALITY IN THE LAND OF VETREN AND KALDARMATA LOCALITY IN THE LAND OF VINOGRADETS VILLAGE, SEPTEMVRI MUNICIPALITY

Tsvetelina Slavkova, Emil Nankov, Christian Tzankov

Summary

The geophysical survey was carried out in November 2023. The aim of the study was to find a Roman military road known as *Via Militaris*. There are two archaeological sites related to the infrastructure of the road in the territory of the municipality of Septemvri. These are the Roman road station *Bona Mansio* and the *mutatio Alusore*.

A complex geophysical logging method was used in the survey, applying geometric and GPR measurements. The field measurements were carried out with a magnetometer GSMP-25G and a magnetometer GSM-19W, and a geo-radar model Utility Scan. A geophysical method was combined with aerial photography. DJI Mavic 3T Enterprise and DJI Mini 3 Pro Guided Flight System were used. A DEM of the area was prepared to complement the information from the geophysical survey.

The survey was conducted in two different sections (fig. 1). The first section is located 5 km east of the town of Vetren, Septemvri municipality, in Chitachkoto locality. This section was chosen because of a high concentration of archaeological material and information from local people about the discovery of sections with road pavements during agricultural activity. The total area studied is 8000 m². Seven anomalies were recorded in the northern part of the section (figs 2 – 4). Two of them are interpreted as stone walls. This is proved by the numerous remains of stones with plaster in this part of the area. The first anomaly had an L-shaped form and is interpreted as a corner of a building. It follows a north – south direction. The anomaly has dimensions of 20 × 66 m. The second anomaly is situated 20 m west of the first. These are two parallel walls with a northeast direction. The two walls are 7 m apart. These two anomalies (interpreted as remains of buildings) do not follow the same building programme and probably mark two different chronological periods of the site's existence. Five isometric anomalies are registered near them. They could be interpreted as hearths or burnt debris. A linear anomaly was recorded 30 m south of the others. This anomaly follows an E – W direction and is approximately 5 m wide. This line can also be seen on the DEM of the terrain.

The aerial photography and the derived DEM of the site also produced good results (fig. 5). It covers an area of 45 000 m² and clearly shows the anomalies in the northern part of the section. A rectangular positive anomaly is outlined 30 m to the southeast. It has dimensions of 25 × 26 m. A circular positive anomaly was detected 77 m south of this. It is interpreted as a burial mound and is 15 m in diameter.

The second section is located 1.8 km east of the first one in Kaldarmata locality, where a milestone was found by chance. An area of 8000 m² was measured there. A large number of stones with plaster were found on the southern boundary of the site. Unfortunately, the geophysical survey did not give any results in this area.

The results of this survey show a small part of the road station layout. The anomalies recorded here probably mark the southern boundary of the site and indicate at least two periods of occupation. A large-scale geophysical survey is required to build up the complete picture of the buildings located in this part of the area. There is no definitive information on the route of the road. There is a possibility of recognising it by the linear anomaly located 30 m south of the building remains.

Tsvetelina Slavkova, Archaeological Museum "Prof. Mieczyslaw Domaradzki", tsveta_slavkova@abv.bg
Emil Nankov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, ehn2@cornell.edu
Christian Tzankov, University of Mining and Geology "St Ivan Rilski", ch.tzankov@gmail.com

№ 76. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕТО НА ФОТОВОЛТАИЧЕН ПАРК, ЗЕМЛИЩЕ НА ЯМБОЛ, ОБЛ. ЯМБОЛ

Тодор Вълчев, Никола Тонков, Антон Атанасов

През пролетта на 2023 г. се проведе геофизично проучване на надгробна могила (АИС АКБ № 10007988) и околомогилното ѝ пространство попадащи в поземлен имот с идентификатор 87374.511.418, намиращ се в землището на гр. Ямбол. Финансирането е осигурено от договор между „Вила Ямбол“ ЕАД и РИМ – Ямбол във връзка с изграждането на фотоволтаичен парк. Ръководител на теренното проучване е д-р Т. Вълчев (РИМ – Ямбол), геофизичното проучване е извършено от д-р инж. Н. Тонков и А. Атанасов (двамата от НАИМ – БАН).

Археологическият обект се намира непосредствено на север от гр. Ямбол (обр. 1). Могилата е с височина 5,50 м и диаметър на основата 45 м. Повърхността ѝ е обрасла с ниска растителност. На надгробната могила не са документирани иманярски изкопи, а билната ѝ част е видимо заравнена.

Археологическият обект се проучи посредством електросъпротивителния метод във варианти картиране и непрекъснато вертикално електрическо сондиране. Електросъпротивителните измервания се извършиха посредством резистивиметър 4PL-HP и чрез електродни схеми Венер-Шлюмберже (Тонков 2013, 17 – 22, 45 – 47). За картирането се използваха три дължини на захранващата линия: AB=3, AB=7 и AB=11 м, което позволи получаването на данни за различни дълбочини от могилния насип (обр. 2 – 4). Измериха се 50 радиални профила, разположени на 8 гради един от друг.

Измериха се и седем допълнителни профила с цел изясняване на характера на установените аномалии.

В резултат на електросъпро-

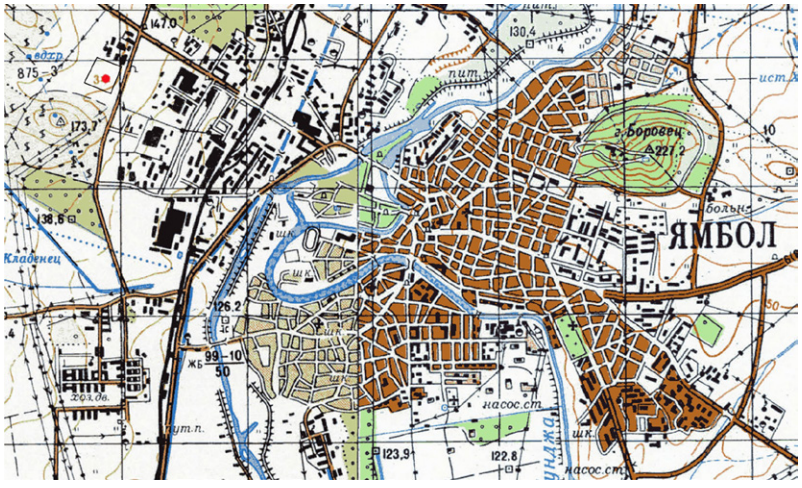

Обр. 1. Местоположение на надгробната могила до гр. Ямбол

Fig. 1. Location of the burial mound near Yambol town

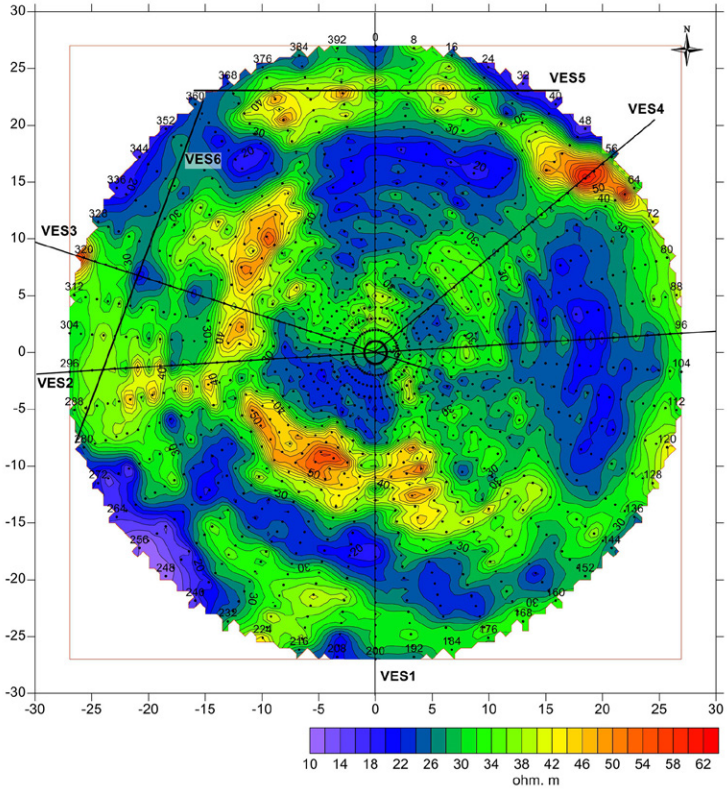

Обр. 2. Карта на привидното електрическо съпротивление, AB=3 м

Fig. 2. Map with electrical resistivity, AB=3 m

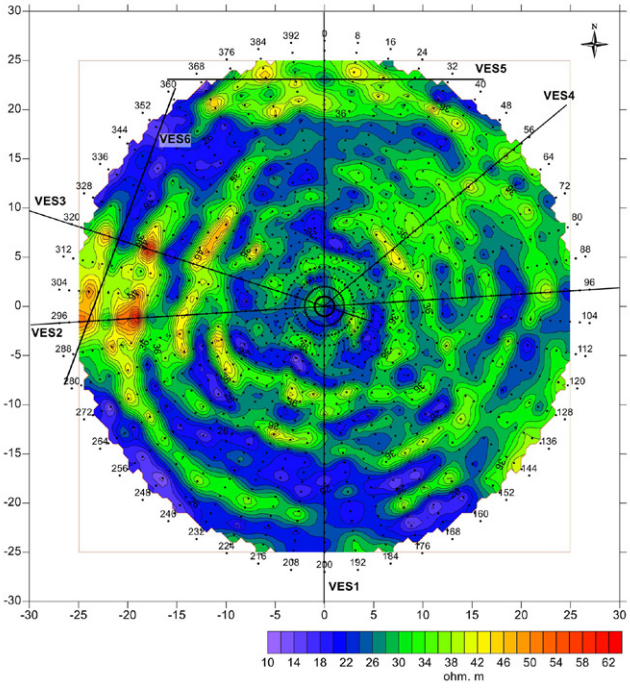

Обр. 3. Карта на привидното електрическо съпротивление, AB=7 м

Fig. 3. Map with electrical resistivity, AB=7 m

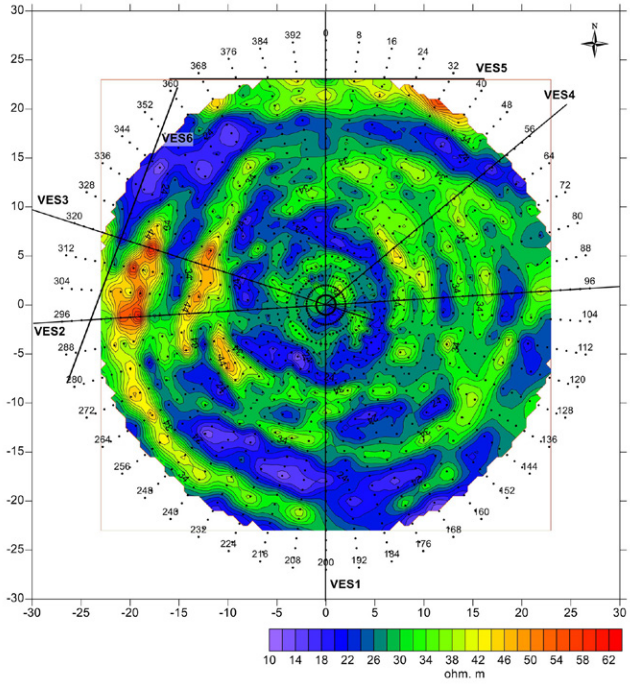

Обр. 4. Карта на привидното електрическо съпротивление, AB=11 м

Fig. 4. Map with electrical resistivity, AB=11 m

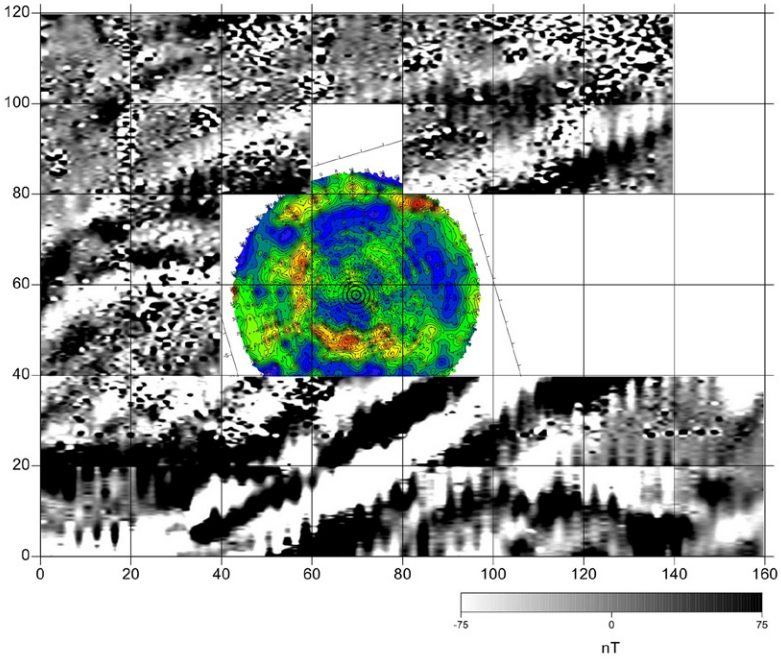

Обр. 5. Резултати от геофизичните проучвания на могилата и площта около нея

Fig. 5. Results from the geophysical surveys of the burial mound and the area around it

тивителното картиране се установи, че в надгробната могила няма каменни съоръжения – гробница или крепида. Насипът ѝ е хомогенен, изграден от пръст с високо съдържание на глина и пясък и много ниско съдържание на скални материали. Той най-вероятно е натрупан на един път.

Околомогилното пространство, попадащо в поземлен имот с идентификатор 87374.511.418, се проучи чрез геомагнитно картиране посредством двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601-2. Поради продължителното използване на околния терен като депо за строителни и битови отпадъци се установиха значителен брой аномалии (обр. 5).

Литература

Тонков 2013: Н. Тонков. Геофизични методи в археологията Оптимизиране на методиката за проучване на надгробни могили (Българско е-Списание за Археология, Supplementum 2). София, 2013.

GEOPHYSICAL SURVEYS OF A BURIAL MOUND RELATED TO THE CONSTRUCTION OF A PHOTOVOLTAIC SOLAR PLANT IN THE LAND OF YAMBOL, YAMBOL DISTRICT

Todor Valchev, Nikola Tonkov, Anton Atanasov

Summary

A geophysical survey of a burial mound (No. 10007988 in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria"), situated near the town of Yambol, was conducted in the spring of 2023. It is connected with the construction of a photovoltaic solar plant and the designation of a protected area around the archaeological site.

The burial mound is situated north of the town of Yambol (fig. 1). It is 5 m high and has a base diameter of 45 m.

The mound was prospected by electroresistivity in variants of mapping and continuous vertical electrical sounding. Electrical resistivity was performed with the resistivimeter 4PL-HP, measured with the Wenner–Schlumberger electrode array. The research used three lengths: AB=3, AB=7, and AB=11 m (figs 2 – 4).

Electroresistivity shows that the mound does not have a stone tomb or stone crepis. It was piled in one way.

The geophysical prospection (geomagnetic) of the area around the burial mound was conducted with the fluxgate magnetometer GRAD 601-2. The total prospected area was 1.4 ha (fig. 5). During the prospection, many magnetically positive features were identified.

Todor Valchev, Regional Museum of History – Yambol, tvvulchev@gmail.com
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, tonkov_n@hotmail.com
Anton Atanasov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, anton_atanasov@gbg.bg

ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ

№ 77. НЕДЕСТРУКТИВНИ ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА ОБЩИНИ КАВАРНА И ШАБЛА

Найден Прахов, Кирил Велковски

През 2023 г. Центърът за подводна археология (ЦПА) към Министерство на културата (МК) продължи редовните недеструктивни подводни археологически проучвания в акваторията на общини Каварна и Шабла с финансиране от МК. Научен ръководител бе Н. Прахов (ЦПА и НАИМ – БАН), а заместник-ръководител – В. Димитров (ЦПА). Теренната работа включи водолазни издирвания в централната и източната част на Каварненския залив и геофизично проучване на акватория срещу Дуранкулашкото езеро.

При Каварна теренната работа бе съсредоточена източно от централната буна. В тази зона дъното е покрито с камъни, като при предишни проучвания тук са открити каменни конструктивни елементи от монументални сгради: блокове с правоъгълна форма, блокове с оформени легла за сглобки, блокове с гнезда за дървени греди, оформени като „лястовича опашка", с правоъгълни улеи или кръгли отвори, един барабан от колона, два прага на порти, двукрила и плъзгаща се, водоразпределителна шахта, пръстен на кладенец и др. (Тончева 1964; Прахов и др. 2022; Прахов и др. 2021). При теренната работа през 2023 г. бе установено, че морските течения са премахнали пясъка източно от проучената зона през 2020 – 2022 г. Това даде възможност за провеждане на водолазни огледи и в тази зона (обр. 1). Там бяха открити още три барабана от колони, база на колона, камък с полусферичен жлеб (купел), корниз и бойна топка. Всички те бяха снимани и им бе направен дигитален триизмерен модел и фотомозайка *in situ* (обр. 2; 3). На три от находките бяха взети координати с диференциален GPS. Базата за колона, „купела" и бойната топка бяха извадени и предадени в ИМ – Каварна (обр. 2).

През 2023 г. бяха преснимани и архитектурни елементи, открити през предишните сезони, на които нямаше фотограметрични теренни модели.

Обр. 1. Каварненски залив. С жълт контур – зона на проучване през 2023 г. С червени точки – архитектурни детайли, открити през предходните сезони (автор П. Й. Георгиев)

Fig. 1. Kavarna Bay. In yellow outline – the area surveyed in 2023; in red dots – architectural elements discovered during previous seasons (author P. Y. Georgiev)

Бяха направени водолазни издирвания в зоната между централната и западната буна (обр. 4). На въздушни снимки в тази зона личат камъни и линейни обекти, покрити с водорасли. При огледите е установено, че са естествени рифове. Не са открити недвижими културни ценности, а единствено отделни фрагменти керамика по морското дъно.

През 2023 г. продължи геофизичното проучване в акваторията източно от езеро Дуранкулак, започнало през 2021 г., като отново бе осъществено от инж. К. Велковски. В рамките на пет дни бе проведено заснемане на морското дъно със странично-сканиращ сонар и еднолъчев ехолот, като така бе разширена значително заснетата зона през 2021 г. (обр. 5). Като плавателна платформа е използвана гумена лодка тип „Зодиак“. От анализа на изработения теренен модел може

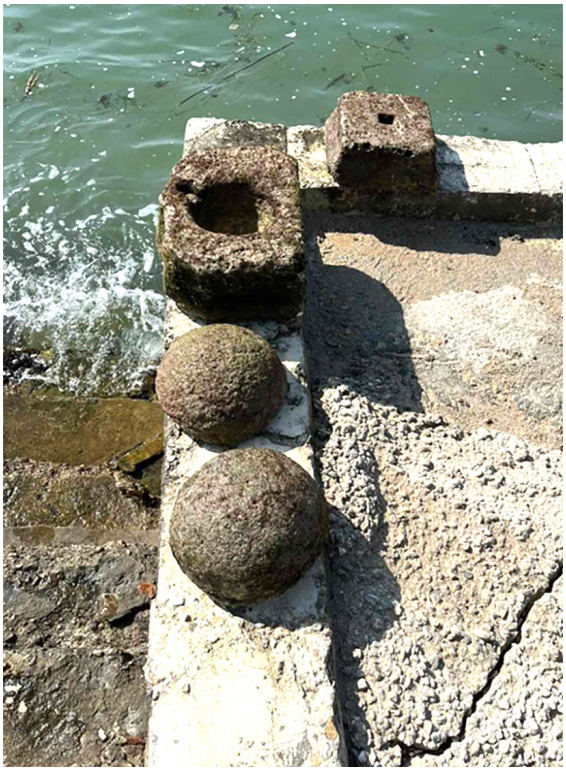

Обр. 2. Находки – база на колона, камък с полусферичен жлеб и фрагментирана бойна топка (снимка Н. Прахов)

Fig. 2. Finds – base of a column, a stone with a hemispherical groove and a fragmented shot ball (photo N. Prahov)

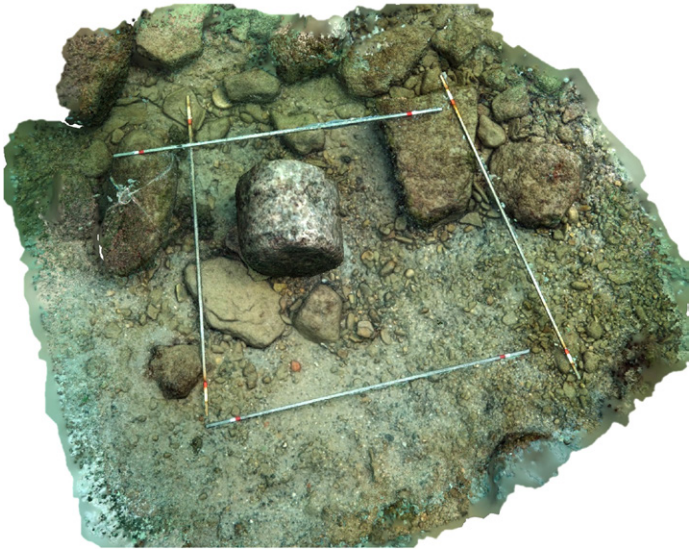

Обр. 3. Фотомозайка на барабан от колона (автори: И. Петкова, П. Й. Георгиев)

Fig. 3. Photomosaic of a column drum (authors: I. Petkova, P. Y. Georgiev)

да се предположи, че палеореката е текла на юг до носа северно от с. Крапец, където се идентифицира завой в източна посока. Интерес предизвикват тинестите седименти в южната част на проучената площ, разкрити от сонарното заснемане, които евентуално подсказват наличие на старо залято от морето езеро (лиман). При батиметрично проучване на ЦПА през 90-те г. на XX в. в зоната североизточно от Дуранкулашкото езеро е идентифициран подводен хълм, който е интерпретиран като вероятна селищна могила, залята при покачването на морското ниво (Vajsov et al. 2016). При заснемането през 2021 и 2023 г. е установено, че откритата по-рано позитивна форма е част от естествения терен, а не селищна могила, образувана от човешко присъствие и дейност. Независимо от това зоната пред плаж Дуранкулак се оценява с висок археологически потенциал за наличие на праисторически обекти. Поради това проучването с геофизични методи и водолазни издирвания там следва да продължи.

Обр. 4. Каварненски залив. С червен контур – зона на водолазни огледи

Fig. 4. Kavarna Bay. With red outline – area of diving surveys

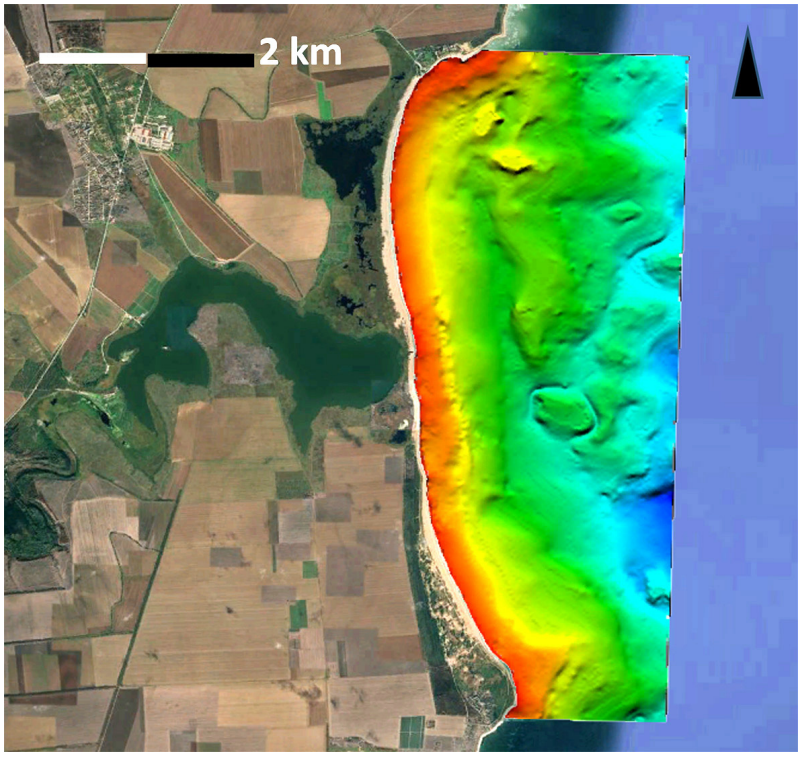

Обр. 5. Цифров модел на терена на морското дъно срещу Дуранкулашкото езеро от заснемане през 2021 г. и 2023 г. (автор К. Велковски)

Fig. 5. Digital terrain model of the seabed opposite Durankulak Lake from surveys in 2021 and 2023 (author K. Velkovski)

Литература

Прахов и др. 2021: Н. Прахов, А. Салкин, И. Петкова. Недеструктивни проучвания в акваторията на Каварна и нос Шабла. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2021, 84 – 89.

Прахов и др. 2022: Н. Прахов, А. Салкин, И. Петкова. Недеструктивни проучвания в акваторията на общини Каварна и Шабла. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга I. София, 2022, 130 – 134.

Тончева 1964: Г. Тончева. Потънали пристанища. Варна, 1964.

Vajsov et al. 2016: I. Vajsov, P. Zidarov, K. Velkovski, H. Angelova, V. Draganov. Geoarchaeological Surveys in the Durankulak Region. – In: Todorova, H. Durankulak. Band III. Die Hellenistischen Befunde. Rahden/Westf., 2016, 201 – 208.

NON-DESTRUCTIVE UNDERWATER SURVEYS IN THE WATER AREA OF KAVARNA AND SHABLA MUNICIPALITIES

Nayden Prahov, Kiril Velkovski

Summary

In 2023, the Centre for Underwater Archaeology (CUA) at the Bulgarian Ministry of Culture continued its regular non-destructive underwater surveys in the sea off Kavarna and Shabla municipalities, funded by the Ministry of Culture. The project was led by N. Prahov (CUA / NAIM – BAS), with deputy director V. Dimitrov (CUA). Fieldwork combined diving surveys in Kavarna Bay with geophysical surveys in front of Durankulak Lake.

In Kavarna Bay, investigations focused east of the central breakwater, where previous studies had documented monumental architectural elements such as blocks with cuttings for wooden clamps, thresholds, a column drum, a well ring, and a water-distribution shaft. In 2023, newly exposed seabed — cleared of sand by currents — enabled further discoveries: three additional column drums, a column base, a stone with a hemispherical groove (possibly a font), a cornice fragment, and a stone shot ball (figs 1 – 3). These were documented through photography, 3D photogrammetry, and photomosaics. GPS coordinates were taken for selected finds, while the column base, the possible font, and the shot ball were recovered and submitted to the Museum of History – Kavarna. Earlier finds lacking 3D models were also recorded. Surveys between the central and western breakwaters revealed only natural reef formations and scattered ceramic sherds, which were left *in situ* (fig. 4).

Geophysical survey in the sea off Durankulak Lake, initiated in 2021, was expanded in 2023 under eng. K. Velkovski, employing side-scan sonar and a single-beam echo sounder from a boat type "Zodiac". A digital terrain model was produced (fig. 5). Analysis indicated the course of a palaeoriver flowing southwards before turning east near Cape Krapets, while sonar data revealed muddy sediments in the southern zone, suggesting a former lagoon drowned by rising sea levels. A previously identified underwater mound northeast of the lake, once interpreted as a prehistoric tell, was confirmed as a natural formation. Nevertheless, the area is considered to hold high archaeological potential, particularly for submerged prehistoric sites, and further survey is recommended.

Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences; Centre for Underwater Archaeology, naydenprahov@yahoo.com
Kiril Velkovski, Centre for Underwater Archaeology, kvelkovski@gmail.com

---

№ 78. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ ПРИ ПРИСТАНИЩЕ „ОДЕСОС ПМБ" В ИЗТОЧНИЯ КРАЙ НА ВАРНЕНСКОТО ЕЗЕРО

Калин Димитров, Найден Прахов, Желязко Желязков

Спасителното археологическо проучване – подводни разкопки и водолазни огледи – е проведено в акваторията на пристанище „Одесос ПМБ" ЕАД в източния край на Варненското езеро, северно от т. нар. „Стар канал" (западно от УПИ I-156, кв. 4 по плана на ЮЗПЗ – Варна) в зона, предвидена за изграждане на ново кейово място. Проектът предвижда удълбочаване покрай бъдещата кейова стена за постигане на работна дълбочина от 12,5 м (обр. 1).

Изследването е във връзка със сведенията за археологически материали от РБЕ, открити през 1937 и 1960 г. при драгиране западно от Стария канал (Маргос 1961а; Маргос 1961б; Тончева 1972, 309 – 315; Ivanov 1993, 20). А. Маргос, който пръв съобщава за находките, посочва мястото на откритията чрез означаване върху снимка. И. Иванов изготвя регистрационната карта на обекта през 1993 г. (АИС АКБ № 1400031) и го локализира на различно място: пред северния бряг на езерото пред фабрика „Христо Ботев".

Преди теренната работа през 2023 г. екипът на ЦПА изготви ГИС база данни с всички достъпни архивни и съвременни топографски данни. Анализът им показа, че мястото на новия кей на Одесос ПМБ е засегнато от значителни антропогенни намеси: насипи покрай брега и драгиране до дълбочина 16 м.

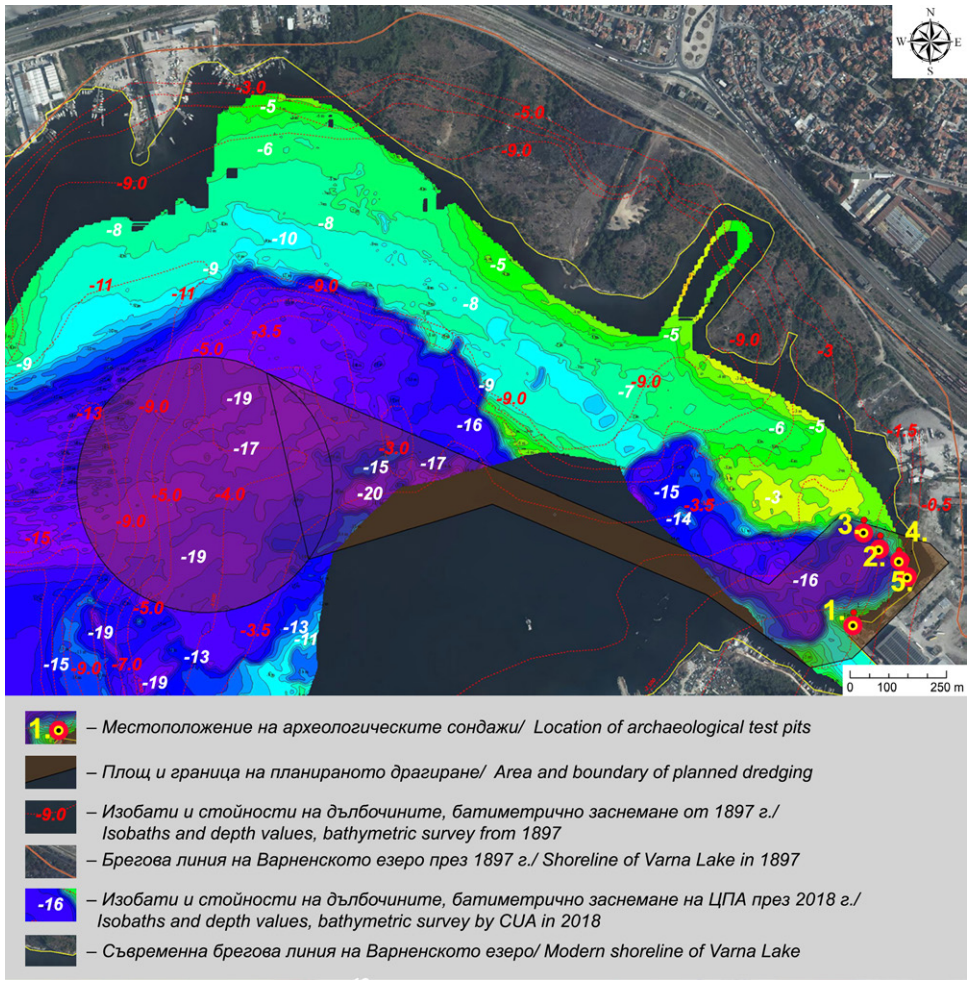

Обр. 1. Сборна карта с местоположение на археологическите сондажи, площта и граница на планираното драгиране, нанесени върху съвременно сателитно изображение и батиметрични данни от 1897 и 2018 г.: 1 – местоположение на археологическите сондажи; 2 – площ и граници на планираното драгиране; 3 – изобати и стойности на дълбочините, батиметрично заснемане от 1897 г.; 4 – брегова линия на Варненското езеро през 1897 г.; 5 – изобати и стойности на дълбочините, батиметричното заснемане на ЦПА през 2018 г.; 6 – съвременна брегова линия на Варненското езеро

Fig. 1. Composite map showing the location of the archaeological test pits, the area and boundary of the planned dredging, plotted on a modern satellite imagery and bathymetric data from 1897 and 2018: 1 – location of the archaeological test pits; 2 – area and boundaries of the planned dredging; 3 – contour lines and depth values from the 1897 bathymetric survey; 4 – shoreline of Lake Varna in 1897; 5 – contour lines and depth values from the 2018 CUA bathymetric survey; 6 – modern shoreline of Lake Varna

В зоната засегната от проекта на„Одесос ПМБ“ са осъществени 5 сондажа. Местата са избрани, за да се проучат пластове на дълбочина между 4 м и 8 м под водната повърхност чрез траншеи в скатовете към брега. Разкрити са съвременни седименти, насипи. Не са открити археологически материали или други данни за наличие на праисторическо селище. Този отрицателен резултат, може да се дължи на следните причини:

1. Описваният в литературата обект е напълно унищожен при драгажни работи в миналото.

2. Кеят на „Одесос ПМБ“ е далеч от обекта, тъй като според снимката от 1961 г. може да намира и на около 600 – 700 м на запад от мястото на проучването от 2023 г.

Литература

Маргос 1961а: А. Маргос. Праисторически оръдия на труда от Варненско. – Известия на Варненското археологическо дружество, XII, 1961, 125 – 126.

Маргос 1961б: А. Маргос. Открити следи от нови наколни селища във Варненското езеро. – Известия на Варненското археологическо дружество, XII, 1961, 128 – 131.

Тончева 1972: Г. Тончева. Хронология на наколните селища край Варна. – В: Сборник Първи конгрес на Българското историческо дружество, I, София, 1972, 309 – 315.

Ivanov 1993: I. Ivanov. A la question de la localisation et des études des sites submergés dans les lacs de Varna. – Pontica XXVI, 1993, 19 – 26.

UNDERWATER SURVEYS IN THE PORT OF "ODESSOS PMB" AT THE EASTERN END OF VARNA LAKE

Kalin Dimitrov, Nayden Prahov, Zhelyazko Zhelyazkov

Summary

The preliminary survey was conducted in connection with plans for construction of a new pier in the easternmost part of Lake Varna (fig. 1). In this area, a settlement from the Early Bronze Age (registered under No. 1400031 in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria") was affected by dredging in 1937 and 1960.

The 2023 the survey was carried out through underwater archaeological excavations in five test pits, located at depths between 4 and 8 m below the water level. Only modern sediments were uncovered, representing embankment deposits. No archaeological materials or other evidence for the presence of a prehistoric settlement were found.

The negative result may be due to the following reasons:

1. The site described in the literature was completely destroyed by repeated dredging works in the past.

2. The new pier does not affect the site, as the unclear data from 1961 concerning its location may be interpreted as indicating a position about 600–700 m west of the 2023 survey area.

Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences; Centre for Underwater Archaeology, kalin.d@abv.bg
Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences; Centre for Underwater Archaeology, naydenprahov@yahoo.com
Zhelyazko Zhelyazkov, Centre for Underwater Archaeology, zhelyazko90@yahoo.com

№ 79. КОМПЛЕКСНИ ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА НОС КИЛЛИК (КИЛНИК – ПАЛЕЦА) ДО С. БЛИЗНАЦИ, ОБЩ. АВРЕН

Иван Христов

През лятото и есента на 2023 г. бяха проведени морски геофизични и подводни проучвания в акваторията на нос Киллик наричан още Килник или Палеца, разположен северно от устието на р. Камчия (обр. 1). Предложението за тези проучвания бе на д-р Н. Прахов от Център за подводна археология (ЦПА).

Проучванията са част от голям проект „Подводни археологически проучвания в акваторията на антична крайпътна станция *Erite* при устието на р. *Panysos* (Камчия)" финансиран от НИМ и Министерство на културата.

Научни консултанти на изследванията бяха д-р Д. Гърбов (ЦПА) и доц. д-р К. Бъчваров (Университет Кънектикът). В екипа участваха: Т. Димитров (НИМ) – водолаз и фотограф, инж. Т. Ангелов – картограф и геодезист, Т. Тенев (Общински водолазен център – гр. Созопол), Р. Пенев (ЦПА), както и професионални водолази, приятели на музея.

Според Т. Трифонов носа носи името си от турската дума кил – глина (Трифонов 2003, 50). В района не са провеждани подводни изследвания с изключение на еднодневен оглед пред съседния нос Иланджик от участниците на експедиция „Космос 79" (Родев 1985, 66 – 67). При този оглед е документирана желязна средновековна котва тип E по G. Kapitan (Kapitan 1984).

Акваторията между устието на р. Камчия и нос Палеца е известна преди всичко на събирачи на рапани и подводни иманяри от средата на миналия век. Някои нерегламентирани техни дейности са

причина за разграбването на множество движими културни ценности под вода. Липсата на постоянен контрол и превенция позволи ценни материали свързани с историята на корабоплаването и крайбрежните обекти от различни исторически периоди да бъдат разграбени и унищожени.

В близкия хинтерланд на носа, в близост до устието на р. Камчия (ант. *Panysos*), са открити основите на късноантична базилика. На това място в началото на XX в. К. Шкорпил поставя известната пътна станция *Erite*. Теренни проучвания са проведени за кратко през 1939 г. За района се споменава пристанищно съоръжение (скеля), мост на река Камчия и място за строеж на кораби през османския период (XVII – XVIII в.) в м. Терсане йери (Шкорпил, Шкорпил 1892, 44; Покровски 1943; Райчевска 2017, 293).

На самия нос Киллик е съществувал античен обект, от който по време на свлачищни процеси са разкривани деструкции от зидове и антични съдове, между които и цели амфори.

Целите на експедицията на НИМ в района на нос Киллик са:

- локализиране на предполагаеми стоянки на кораби и маркиране на пристанищната зона;

- извършване на геофизично проучване чрез използването на високочестотен странично-сканиращ сонар за създаване на растерни изображения – мозайки с текстурата на дъното и определяне дълбочината му;

- картиране на концентрации на движими културни ценности под вода;

- прецизиране датировката на предметите (каменни и оловни щокове, каменни котви, амфори и фрагменти от други керамични съдове);

- съставяне на подробна геодезична карта на подводни рифове и плитко заляти скали;

- актуализиране на археологическата карта на залива до нос Киллик и прилежащата сухоземна територия.

Обр. 1. Нос Киллик/Палеца – поглед от югоизток

Fig. 1. Cape Killik/Paletsa – view from the southeast

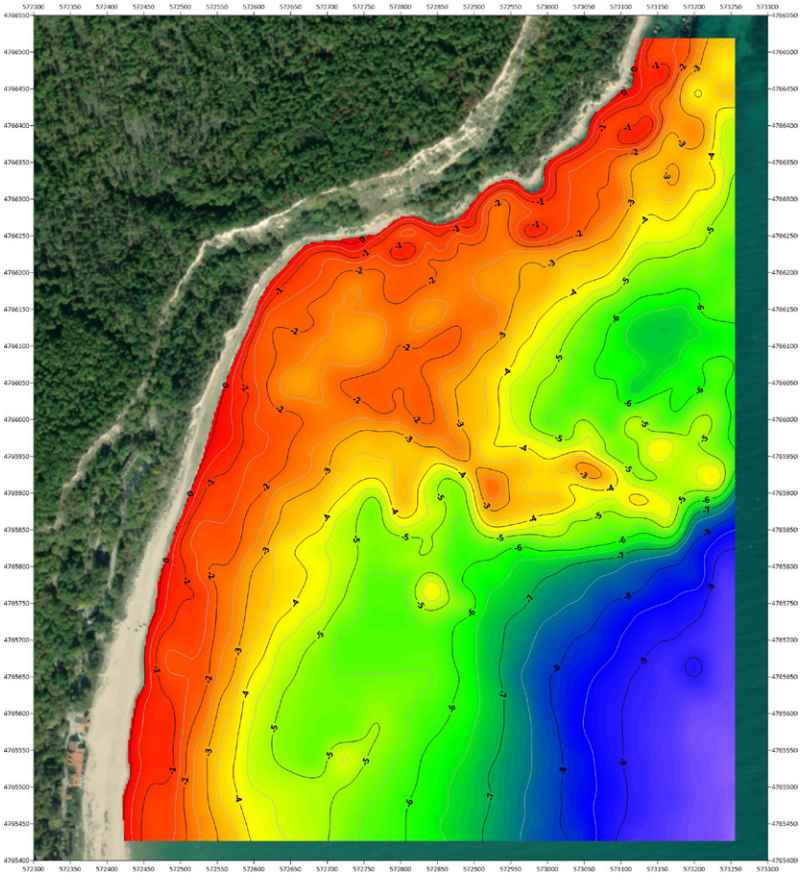

Обр. 2. Общ изглед на придобитите и обработени батиметрични данни

Fig. 2. Overview of the acquired and processed bathymetric data

Първият етап от геофизичните проучвания са проведени от инж. К. Велковски през м. август на площ от 682 дка. Като резултат е изграден теренен модел, създадени са растерни изображения с текстурата на дъното и са определени цели за водолазна проверка. Получените данни са обработени и интерпретирани в обема на изпълнените проучвания (обр. 2).

Обр. 3. Калаен слитък

Fig. 3. Tin ingot

Изключително успешни са проведените геофизични проучвания и в началото на ноември от инж. Велковски с апаратура предоставена от ЦПА. Използвайки странично-сканиращ сонар и многолъчев ехолот са локализирани границите на привидно изчезнал тайнствен остров в близост до самото устие на р. Камчия. Този остров е отбелязан върху множество западноевропейски карти в периода 1452 – 1750 г. (Пеев, Пейчев 2001, 105 – 109; Peev, Prodanov 2022, 41 – 48). Островът представлява риф с леко издължена форма в посока север – юг, с ширина приблизително 520 и дължина 870 м. Най-високата част на рифа се издига до дълбочина 5 м, като има отделни камъни засечени в записите на странично-сканиращия сонар, които се издигат до 3 м дълбочина. От получените данни може да се заключи, че вероятно в миналото на мястото е имало остров, който е абразирал, а в зоната на най-високата му част, отделни части от него са били видими над повърхността на водата.

Подводните издирвания са осъществени през септември и ноември 2023 г. на площ от 63 дка и на дълбочина до 6 м в зоната южно и северно от нос Киллик. При издирванията е приложен т. нар. метод Swimline (freeline) searches. Този метод е използван с успех в археологически експедиции в миналото, включително и от нашия екип. В конкретния случай системата разчита на четирима водолази, разположени на разстояние от 2 м по лента или маркирано въже, което е по-малко от границата на ясна видимост, така че да се постигне възможно пълно покритие.

Координатите на зоната на проучване, както и на откритите находки са взети с GPS разположен на борда на лодката. Използвани са малки буйове за маркиране на движимите културни ценности.

В рамките на 12 работни дни водолазна работа са открити ценни археологически материали датирани в различни исторически периоди. Най-ранните находки се датират в предримската епоха. Това са половин каменен щок с предполагаеми ритуални функции, фрагменти от гръцки солени. Открити са и фрагменти от амфори от Хиос и Менде. Най-ценната находка от проучванията е цялостно запазен каменен перирантерий.

Намерени са и множеството цели и фрагментирани тухли и керемиди от римската епоха. Ценна находка е калаен слитък достигнал водите на Черно море от римските мини в района на Корнуол (обр. 3). По прилика с открити слитъци в римска Британия предметът се датира през II – IV в. Това е първата находка в български териториални води с такъв характер и датировка. Тежи 5,35 кг и според извършените лабораторни изследвания в НИМ включва 98% чист калай. Слитъкът е бил подготвен за доставка за някоя работилница на сушата за изработка на бронзови предмети или монети.

Открити са железни оръдия и четирироги железни котви от османския период.

При подводните огледи са открити останките и на потънал пред нос Киллик късносредновековен кораб. Те лежат на дълбочина 5 м. От него се вижда дървен кил с дължина около 8 м и видима широчина на гредата 0,80 м. Ориентиран е изток – запад. Около дървената част има железни фрагменти от конструкцията на потъналия плавателен съд. Върху тях е открито дъно на керамичен съд от Късното средновековие.

Паралелно с подводните и геофизични проучвания е извършено теренно наблюдение в хинтерланда на изследваната акватория с цел актуализиране на Археологическата карта на България на района между Черни нос и Галата.

Литература

Пеев, Пейчев 2001: П. Пеев, В. Пейчев. Българският черноморски бряг по данни от средновековни карти. – Трудове на Института по океанология, 3, 2001, 105 – 109.

Покровски 1943: С. Покровски. Християнска базилика до устието на Камчия. – Известия на Българското археологическо дружество 1940 – 1942, 14, 1943, 252 – 255.

Райчевска 2017: Ц. Райчевска. Анхиалската корабостроителница в кампанията по завладяването на

Кипър (Според османския регистър от 1570 – 1572 г.). – Известия на Националния исторически музей, XXIX, 2017, 285 – 295.

Родев 1985: Ц. Родев. Отвъд синия праг. София, 1985.

Трифонов 2003: Т. Трифонов. 700 наименования от Българското Черноморие. Справочник. Варна, 2003.

Шкорпил, Шкорпил 1892: К. и Х. Шкорпил. Североизточна България в географическо и археологическо отношение. – Сборник на народни умотворения, наука и книжнина, VIII, 1892, 1 – 83.

Kapitan 1984: G. Kapitan. Ancient anchors – Technology and classification. International Journal of Nautical Archaeology, 13 (1), 33 – 44. https://doi.org/10.1111/j.1095-9270.1984.tb01175.x.

Peev, Prodanov 2022: P. Peev, B. Prodanov. The lost (or forgotten) islands of the Western Black Sea. – Proceedings of 22nd International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM Vol. 22, Issue 2.1, 2022, 41 – 48.

COMPLEX UNDERWATER SURVEYS IN THE WATER AREA OF CAPE KILLIK (KILNIK – PALETSA) NEAR BLIZNATSI VILLAGE, AVREN MUNICIPALITY

Ivan Hristov

Summary

In the summer and autumn of 2023, geophysical and underwater surveys were conducted in the waters off Cape Killik, also called Kilnik or Paletsa, located north of the mouth of the Kamchia River (fig. 1).

The studies form part of a major project, "Underwater archaeological research in the water area of the ancient *Erite* roadside station at the mouth of the *Panysos* River (Kamchia)", funded by the National Museum of History (NMH) and the Ministry of Culture.

The first stage of the geophysical surveys was carried out by engineer K. Velkovski in August over an area of 68.2 ha. The following results were achieved: a terrain model of the target area was produced; raster images – mosaics showing the seabed texture – were created; and targets for diving inspection were identified. The obtained data were processed and interpreted within the scope of the completed surveys (fig. 2).

The geophysical surveys carried out in early November by engineer K. Velkovski, using equipment provided by the CUA specifically for the NMH expedition, were extremely successful. The borders of a seemingly vanished island near the very mouth of the Kamchia River were located with a side-scan sonar and a multi-beam echo sounder. This island is marked on many Western European maps between 1452 and 1750. The island represents a reef slightly elongated in a north – south direction, approximately 520 m wide and 870 m long. The highest part of the reef rises to a depth of 4 – 5 m, with individual boulders detected in the side-scan sonar records rising to a depth of 3 m. Based on the data obtained, it may be concluded that the reef could have supported an island in the past, which later underwent abrasion and, in its final phase, supported isolated stones protruding above the water surface in its highest part.

Underwater surveys were carried out in September and November 2023 over an area of 6.3 ha at depths of up to 6 m, to the south and north of Cape Killik.

During the twelve days of diving work, valuable archaeological materials dating to different historical periods were discovered. The earliest finds date to the pre-Roman era. These include half of a stone anchor stock with a presumed ritual function, fragments of Greek *tegulae*, and amphorae from the island of Chios and the city of Mende. The most valuable find is regarded as a completely preserved stone *perirrhanterion*.

Numerous whole and fragmented bricks and tiles belonging to the Roman era were found. A particularly significant find is a tin ingot that reached the waters of the Black Sea from the Roman mines in the Cornwall region (fig. 3). Similar to ingots found in Roman Britain, the object is dated to the 2nd – 4th c. This is the first find of such a type and date recovered from Bulgarian territorial waters. It weighs 5.35 kg and, according to laboratory tests carried out at NMH, contains 98% pure tin. The ingot from the Black Sea was evidently prepared for delivery to a workshop on land for the production of bronze objects or coins.

Iron cannons and four-armed iron anchors from the Ottoman period were also found.

During the underwater surveys, the remains of a late medieval ship wrecked off Cape Killik were also discovered. In parallel with the underwater and geophysical work, a field survey was carried out in the hinterland of the studied water area in order to update the archaeological map of the area between Cape Cherni Nos and Galata.

Ivan Hristov, National Museum of History, ivchristov70@abv.bg

№ 80. КОМПЛЕКСНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АКВАТОРИЯТА НА „СТАРИНЕН ГРАД НЕСЕБЪР“

Найден Прахов, Калин Димитров

Обр. 1. Северозападно крайбрежие на Несебърския полуостров с Аргировата буна и Северното пристанище

Fig. 1. Northwestern coast of the Nesebar peninsula with the Argyrova Buna jetty and the Northern Harbour

През 2023 г. Център за подводна археология (ЦПА) към Министерство на културата (МК) продължи редовните археологически проучвания в акваторията на гр. Несебър, провеждани ежегодно от 2017 г. Финансирането бе осигурено от МК и фондация „Балканско наследство“. Ръководител бе Н. Прахов (ЦПА и НАИМ – БАН), а заместник-ръководител – К. Димитров (ЦПА и НАИМ – БАН). Бяха проучвани три известни от предишни археологически експедиции обекта – диатейхизми (деструкции от предримска и ранновизантийска стена и линейно съоръжение от натрупани масивни камъни от северозападната страна на полуострова, западно от Аргировата буна (обр. 1), линеен вълнолом и Г-образен вълнолом от натрупани камъни от югоизточната страна на Несебърския полуостров.

Археологическите обекти от северозападната страна на полуострова, западно от т. нар. „Аргирова буна“, са били обект на изследване при няколко експедиции както на Л. Огненова (Venedikov 1980, 26 – 37; Ognenova-Marinova 1980, 105; Preshlenov 2012, 503 – 514; Прешленов 2011, 301), така и на екипа на ЦПА (Прахов и др. 2019; Прахов и др. 2020; Прахов и др. 2021; Прахов, Димитров 2023). Те са част от северната фортификационна система на града. Към момента са известни три монументални фортификационни структури с различна датировка, които навярно са изпълнявали еднаква функция – били са диатейхизми – съоръжения, изградени напречно на линията на крепостния зид по северния бряг на полуострова (обр. 1), чието предназначение е било да възпрепятстват вражеско настъпление по северния бряг. Трите съоръжения са в една ос и частично се припокриват: крепостен зид от големи блокове без спойка между тях, крепостен зид в смесен градеж и линейна структура, направена от поставени един върху друг големи валуни, представени по-долу.

Най-ранната диатейхизма е крепостен зид, направен от големи квадри. Те са с естествена правилна форма, характерна при разломяването на седиментните скали в Еминска стара планина. Раз-

крити са десетина блока в относителен порядък, като е запазен и градеж в два реда един върху друг (обр. 2). Дълбочината на основата на зида е 2 – 2,2 м. Зидът бе открит през 2023 г., но това не бе неочаквано. Подобна стена е открита при разкопките на сушата през 70-те г. на XX в. (Прешленов 2011 и цит. литература), при началото на ранновизантийската стена (виж по-долу). При проучванията на ЦПА през предишните сезони в тази зона бе констатирано наличието на много блокове с правилна форма, някои от тях с конструктивни жлебове, които бяха интерпретирани като деструкции от квадров градеж.

От западната страна на зида и успоредно на него през 2023 г. бе открита основата на византийската стена (обр. 3), която е частично запазена на сушата, и от която при предишните проучвания на ЦПА бяха открити големи фрагменти в акваторията (Прахов, Димитров 2023). Основата е широка 4 м и представлява подложка от хоросан, излят в кофраж от дъски, плътно поставени една до друга, подсилени от външната страна с вертикално забити греди (обр. 4). Открити са над 40 греди в разкопаната площ, като някои са на отстояние от кофража и навярно са останки от подпорната му конструкция или от скеле. Хоросанът е бил излят в кофражното легло и ляга върху скалната основа, като частично е залял няколко големи блока (квадри) – деструкции от по-ранната диатейхизма (обр. 5). Кофражът очертава ясно края на стената на север. Той е с правоъгълна форма, като не е установена чупка и продължение настрани. Извън кофражната

Обр. 2. Деструкции от крепостна стена в квадров градеж (снимка Н. Прахов)

Fig. 2. Debris from a fortification wall in ashlar masonry (photo N. Prahov)

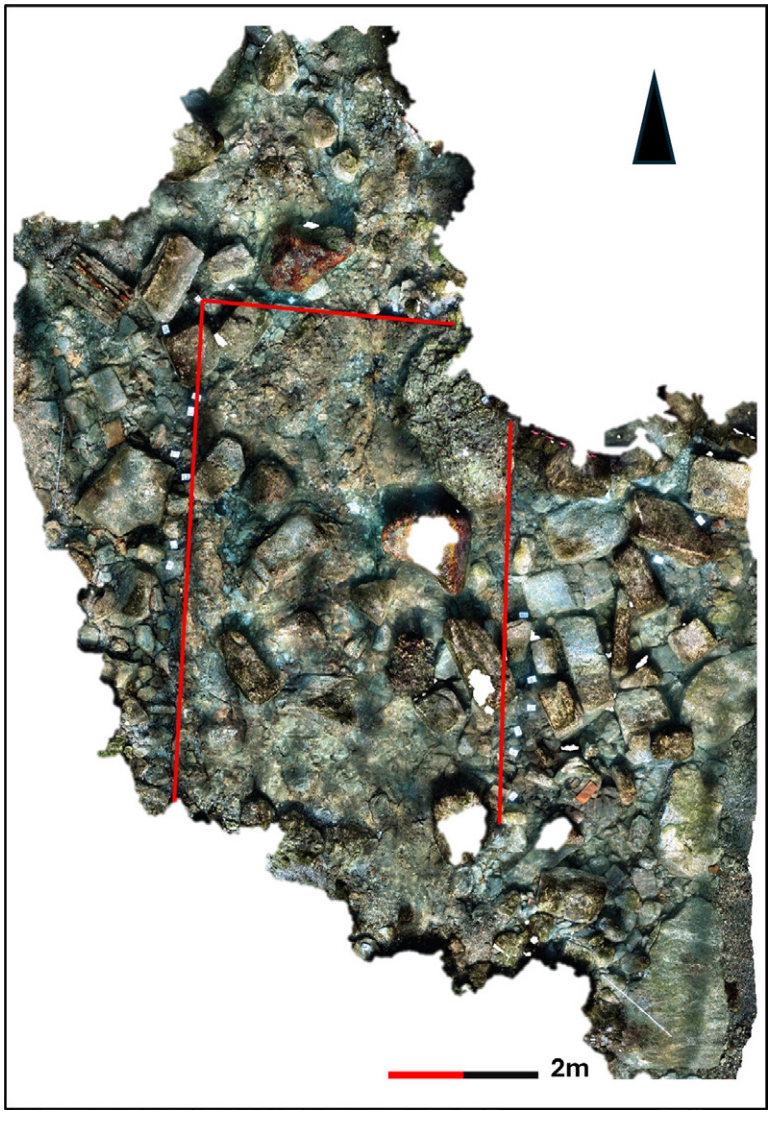

Обр. 3. Проучен участък през 2023 г. Контури на основата на ранновизантийската стена – ортофотомозайка (автори: П. Й. Георгиев, Н. Прахов)

Fig. 3. Excavated area in 2023. Contours of the foundation of the early Byzantine wall – orthophotomosaic (authors: P. Y. Georgiev, N. Prahov)

Обр. 4. Дъска от кофража (снимка Н. Прахов)

Fig. 4. Board from the shuttering (photo N. Prahov)

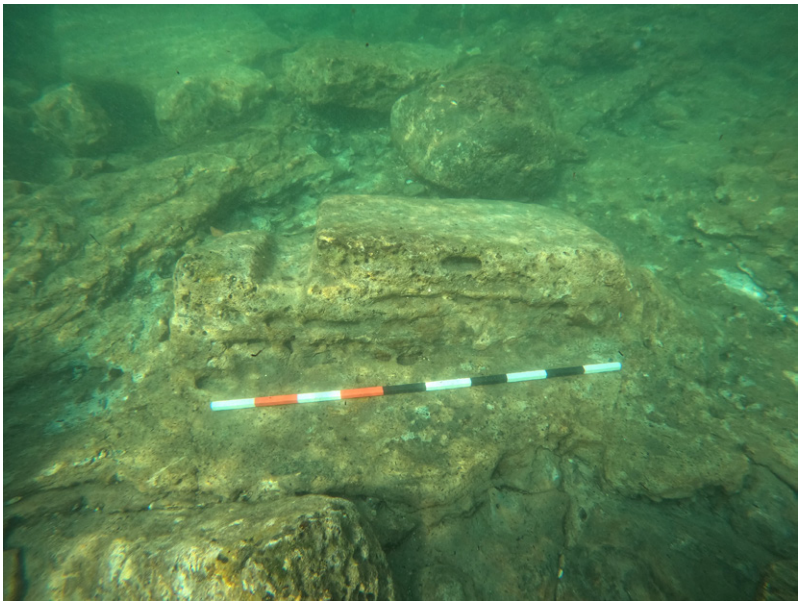

Обр. 5. Блок с жлеб, залят с хоросана от основата на ранновизантийската крепостна стена (снимка Н. Прахов)

Fig. 5. Block with a groove, covered with mortar from the foundation of the early Byzantine fortification wall (photo N. Prahov)

рамка, от западната ѝ страна, пред края на крепостния зид, е констатирана хоросанова подложка, която е възможно да принадлежи на контрафорси, или пък е хоросанов разлив. Тя е силно обгоряла и е много ронлива. Работната хипотеза е, че става въпрос за следи от умишлено обгаряне на стената с цел отслабване на хоросана и разрушаването ѝ. Възможно е това опалване да е извършено след превземането на Месемврия от хан Крум през 812 г. и разрушаването на крепостните стени, известно от исторически извори. Дълбочината на основата е 1,7 м. Основата продължава в източна посока, към брега, като проучването ѝ следва да продължи през следващите археологически кампании. След приключване на разкопките са взети проби от четири кола и от една дъска за радиовъглеродно датиране.

Успоредно на оста на византийския зид, от западната му страна, е изградено линейно съоръжение от натрупани големи блокове. Дължината му е около 50 м, ширината – до около 10 м, а височината от дъното в най-дълбоката, западна част – до 3 м. То започва при края на византийската стена и продължава успоредно на оста ѝ на север, като някои от камъните стърчат над водата. Те са с неправилна форма (валуни), като много от тях са с внушителни размери и тегло над 1 тон. Съоръжението е идентифицирано и частично проучено през предходните сезони (Прахов, Димитров 2023).

Установена е стратиграфската суперпозиция на трите монументални съоръжения – деструкциите от крепостния зид от квадри са застъпени от основата на ранновизантийската стена, която лежи под съоръжението от натрупани камъни. При проучването не са намерени датируеми и идентифицируеми артефакти. Открити са единствено малко на брой керамични фрагменти, силно обезличени от престоя им в активна морска среда.

В някои публикации е предположена пристанищна и вълнезащитна функция на тези съоръжения (Прахов, Димитров 2023 и цит. литература). През втората половина на XX в. паралелно на съоръжението, от източната му страна, е изградена т. нар. „Аргирова буна“ (обр. 1).

Общата разкопана площ през 2023 г. е с приблизителни размери 8 × 6 м. След приключването на разкопките е документирана посредством фотография, видеозаснемане и фотограметрия. Разкритите структури са засипани с пясък, с цел консервация и превенция на археологическите паметници. Дървеният кофраж и всички греди са покрити с чували с пясък.

През 2023 г. бе проучен и вълноломът с линейна форма от югоизточната страна на Несебърския полуостров, югоизточно от Южна буна, открит и документиран през 2020 г. (Прахов и др. 2020). Направен е от натрупани камъни с различни размери (до 0,60 – 0,80 м) и неправилна форма. Посоката му е СЗ – ЮИ. Размерите му са приблизително 82 м дължина, 8 – 15 м ширина и около 2 м височина. Съвременното морско дъно е около 5,6 м в източната му част и на около 4 м в западната. Вълноломът се намира югозападно от друг вълнолом с Г-образна форма, при който са открити много сполии – блокове с конструктивни сглобки, барабани на колони, правоъгълни блокове. За разлика от Г-образния вълнолом, при линейния липсват сполии и големи блокове. През 2020 г. в основата му бе забелязан камък с останки от хоросан и тухла, който поставя изграждането на вълнолома през или след Късната античност. Двата вълнолома защитават акватория с размери над 5 дка и оформят най-югоизточното от пристанищата на Месамбрия.

През 2023 г. бяха проведени водолазни огледи на линейния вълнолом с цел установяване на датиращи материали. Бяха открити над 20 фрагмента от амфори и шест фрагмента от строителна керамика, като всички са силно обезличени от престоя им в морето. Консултация с К. Костова (ОИМ – Средец) показа, че керамиката е къснoримска и късноантична.

При огледи на т. нар. „Г-образен вълнолом“ бе открит още един каменен барабан на колона, затрупан от камъни.

През 2023 г. идентифицираните към момента потъналите архитектурни съоръжения бяха включени в границите на „Археологически резерват и историческо селище – архитектурно-строителна и урбанистична недвижима културна ценност – „Старинен град Несебър“. Дотогава те попадаха в буферната, охранителна зона (Зона „В“), а промяната бе инициирана от ЦПА през 2022 г.

Литература

Прахов, Димитров 2023: Н. Прахов, К. Димитров. Комплексно археологическо проучване на акваторията на „Старинен град Несебър“. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Прахов и др. 2019: Н. Прахов, К. Димитров, П. Георгиев. Комплексно археологическо проучване на акваторията на „Старинен град Несебър“. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 738 – 740.

Прахов и др. 2020: Н. Прахов, К. Димитров, П. Георгиев. Комплексно археологическо проучване на акваторията на „Старинен град Несебър“. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 158 – 161.

Прахов и др. 2021: Н. Прахов, К. Димитров, П. Георгиев. Комплексно археологическо проучване на акваторията на „Старинен град Несебър“. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2021, 89 – 93.

Прешленов 2011: Х. Прешленов. Фортификационни съоръжения в Несебър (северен сектор). – В: С. Станев, В. Григоров, В. Димитров (ред.). Изследвания в чест на Стефан Бояджиев, София, 2011, 295 – 312.

Ognenova-Marinova 1980: L. Ognenova-Marinova. Le systéme de défense hellénique de Mesambria du côte nord à la lumière des recherches sous-marines. – In: V. Velkov (ed.). Nessebre 2. Sofia, 1980, 96 – 109.

Preshlenov 2012: H. Preshlenov**.** Mesambria Pontica in *orbis Romanus*. – In: R. Ivanov (ed.). Roman cities in Bulgaria. Sofia, 2012, 493 – 536.

Venedikov 1980: I. Venedikov. Les fortifications dans la partie nord-ouest de Nessèbre. – In: V. Velkov (ed.). Nessebre, 2. Sofia, 1980, 23 – 80.

COMPLEX ARCHAEOLOGICAL SURVEY IN THE WATER AREA OF “THE ANCIENT TOWN OF NESEBAR”

Nayden Prahov, Kalin Dimitrov

Summary

In 2023, the Centre for Underwater Archaeology (CUA) at the Ministry of Culture, with financial support from the Ministry and the Balkan Heritage Foundation, continued its research on the submerged heritage of Nessebar. The fieldwork was directed by N. Prahov, with deputy director K. Dimitrov.

Investigations focused on three sites identified during earlier campaigns. The first, located on the north-western side of the peninsula near the “Argirova Buna” jetty (fig. 1), contains three successive monumental fortification struc-

tures forming part of the northern defensive system: (1) an early wall of large ashlar blocks, possibly of Hellenistic date (figs 2, 5); (2) the foundation of an early Byzantine fortification wall in *opus mixtum*, preserved with traces of wooden shuttering and vertical posts used in its construction (fig. 3); and (3) a massive linear structure of piled boulders overlying the Byzantine remains, measuring c. 50 × 10 m and up to 3 m in height. Stratigraphic relationships confirm their sequence, and samples of wooden elements were recovered for radiocarbon dating (fig. 4). The function of the three structures was the same – a *diateichisma*, which prevented enemies from encircling the main fortification wall along the shore. Evidence of substantial burning sheds light on the city's history and possibly reflects the destruction during the campaign of khan Krum in 812.

The second site, a linear breakwater on the south-eastern side of the peninsula, was re-examined. Over 20 amphora fragments and six pieces of architectural ceramics, identified as late Roman and late antique, indicate the construction date of this maritime installation. Among the stones of the nearby L-shaped breakwater, another column drum was discovered.

In 2023, the submerged architectural structures identified to date were incorporated within the boundaries of the "Archaeological Reserve and Historic Settlement – architectural, constructional and urban immovable cultural property – "Ancient Town of Nesebar". Until then, they had fallen within the buffer protection zone (Zone "B"), and the change was initiated by the CUA in 2022.

Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences; Centre for Underwater Archaeology, naydenprahov@yahoo.com
Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences;Centre for Underwater Archaeology, kalin.d@abv.bg

№ 81. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ ПРИ ПРИСТАНИЩЕ „КРЗ ПОРТ БУРГАС"

Желязко Желязков, Найден Прахов, Кирил Велковски

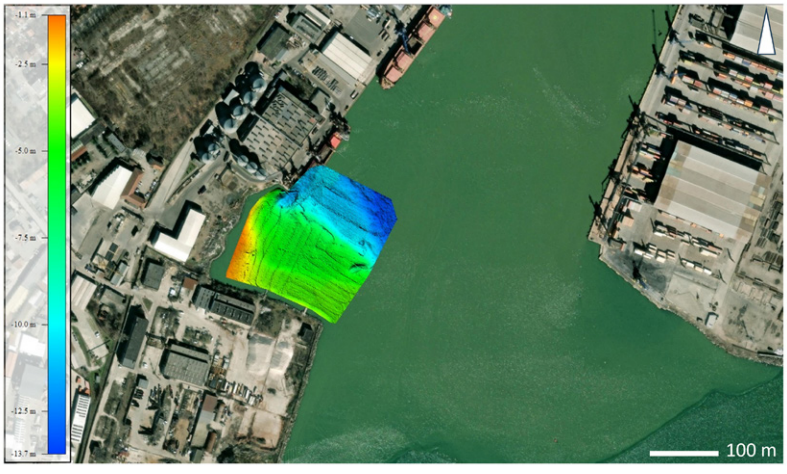

Обр. 1. Цифров модел на терена на проучената площ (автор. К. Велковски)

Fig. 1. Digital terrain model of the surveyed area (author K. Velkovski)

Подводните археологически проучвания са свързани с първия етап от инвестиционно намерение за изграждане на нова кейова стена в най-южната част на пристанище КРЗ „Порт Бургас", в рамките на който ще бъде извършено насипване на част от акваторията на пристанището. Обследваната площ е разположена в акваторията на Черно море, в северната половина на провлака Комлука, разделящ Бургаското езеро и Бургаския залив. В близост се намира античното селище „Сладките кладенци".

Проучването протече в два етапа – чрез недеструктивно геофизично обследване с многолъчев ехолот (обр. 1) и странично-сканиращ сонар и чрез водолазни огледи. В резултат на геофизичното обследване бе създаден дигитален батиметричен модел на дъното и сонарна снимка на обследваната площ, на която бяха идентифицирани 28 цели за проверка. При водолазните огледи бе установено, че всички цели са със съвременен характер. В югозападния край на проучваната акватория бе обследван потънал кораб с желязна конструкция, вероятно от втората половина на XX в., като видими над тинята са единствено носът и част от надстройката. Установи се, че две от целите представляват дънери, свободно стоящи върху дъното.

Бе открит и един вертикално забит в тинята кол с диаметър ок. 5 см и вероятен съвременен характер, както и множество бетонни късове и единични камъни. Дъното е еднообразно, съставено от мека сива тиня, без наличие на водорасли, скали и площи с камъни и пясък. Предоставеният от инвеститора геоложки доклад дава следната стратиграфска информация: пласт от сива тиня с дебелина 2,8 – 2,9 м, последван от пясъчен пласт с дебелина от 2,7 до над 5 м.

UNDERWATER SURVEYS IN "KRZ PORT BURGAS" HARBOUR

Zhelyazko Zhelyazkov, Nayden Prahov, Kiril Velkovski

Summary

The archaeological survey preceded the construction of a new dock wall in the southern part of the "KRZ Port Burgas" harbour. The surveyed area is located in proximity to the onshore settlement from antiquity known as "Sladkite kladentzi". The performed marine geophysical survey resulted in the production of a digital terrain model of the seabed (fig. 1) and a sonar image containing a total of 28 potential targets, which were subsequently inspected by divers. These included a 20th c. steel-hulled ship, concrete and stone blocks, tree trunks and a wooden pile, none of which were of archaeological nature.

Zhelyazko Zhelyazkov, Centre for Underwater Archaeology, zhelyazko90@yahoo.com
Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences; Centre for Underwater Archaeology, naydenprahov@yahoo.com
Kiril Velkovki, Centre for Underwater Archaeology, kvelkovsky@gmail.com

№ 82. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ПРОЕКТ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ЛОДКОСТОЯНКА В КВ. „КОМЛУКА", БУРГАС

Желязко Желязков, Найден Прахов, Кирил Велковски

Проучването е свързано с инвестиционно намерение за изграждане на лодкостоянка за рибарски лодки, разположена в южната половина на провлака, разделящ Бургаското езеро и Бургаския залив, източно от УПИ I, кв. 26 (ПИ с идентификатор 07079.662.9619) по плана на ПЗ „Юг – изток", гр. Бургас. Съоръжението ще бъде изградено изцяло в морето, като в най-източната му част естествената денивелация на дъното достига до около -4 м.

Проучването протече в два етапа – чрез дистанционно обследване с многолъчев ехолот и странично-сканиращ сонар и чрез сондажи с багер от плаваща платформа. В резултат на геофизичното обследване бе създаден дигитален батиметричен модел на дъното (обр. 1) и сонарна снимка. Дъното е равно и пясъчно, като не са устано-

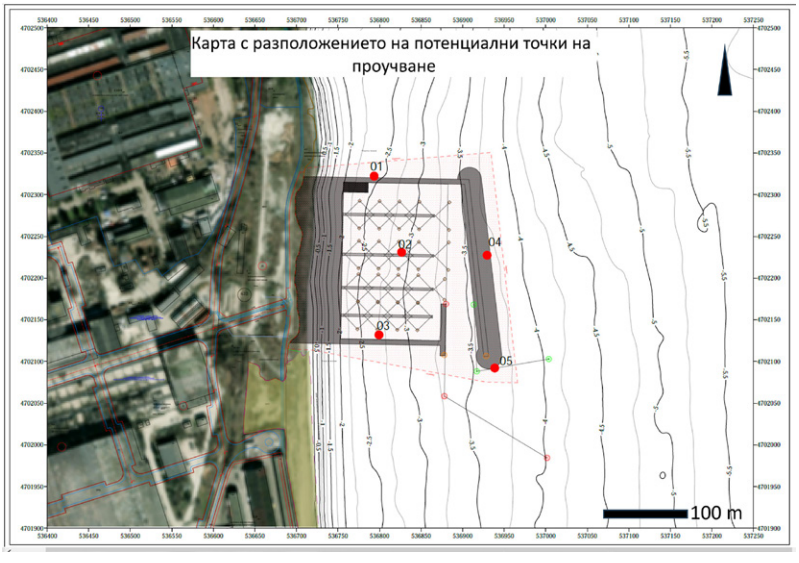

Обр. 1. Батиметрична модел на дъното с означение на сондажите (червено) и маркиране на обхвата на бъдещото пристанище (автор. К. Велковски)

Fig. 1. Bathymetry model of the seabed, test trenches marked in red, and the position of the future harbour (author K. Velkovski)

вени потенциални цели за обследване с водолазни огледи. За сондажното проучване са набелязани общо шест точки (обр. 1), разположени в две успоредни на брега линии, на разстояние 100 м (точки № 1 – 3) и 150 м (точки № 4 – 6) от съвременния бряг. При точки № 2, 3 и 6 не бе възможно да се извърши сондаж в дълбочина, тъй като непосредствено под повърхността се достигна до твърд пласт, вероятно скала. При точки № 4 и 5 бе извършен сондаж в дълбочина до около 7 – 7,50 м, като стратиграфските наблюдения могат да бъдат обобщени по следния начин: пластът е хомогенен, съставен от сива глина, на повърхността овлажнена и с вид на тиня, а в дълбочина компактна и средно уплътнена. Седиментът е относително чист, с малко примеси от черупки от морски мекотели (единични и натрошени) и тънки (под 4 см) прослойки от кафеникав седимент. Камъни липсват изцяло, много рядко се срещат отделни камъчета (от 1 до 5 см). В много редки случаи се наблюдават отделни фрагменти керамика с много малки размери (под 4 см) и с обезличена повърхност.

UNDERWATER SURVEYS RELATED TO A PROJECT FOR THE CONSTRUCTION OF A BOAT DOCK IN THE KOMLUKA NEIGHBOURHOOD, BURGAS

Zhelyazko Zhelyazkov, Nayden Prahov, Kiril Velkovski

Summary

The archaeological survey preceded the construction of a harbour for fishing boats in the Komluka neighbourhood of Burgas. The geophysical survey resulted in the production of a bathymetrical model of the seabed (fig. 1) and a sonar image. No artefacts or features of archaeological interest were identified.

Subsequently, six trenches were dug using an excavator mounted on a barge. Only two of them succeeded in establishing the sequence of seabed sediments, revealing a homogeneous grey clay/mud layer with occasional inclusions of marine shells and some pebbles. In very rare cases, individual ceramic fragments of very small size (under 4 cm) and with eroded/featureless surfaces were observed.

Zhelyazko Zhelyazkov, Centre for Underwater Archaeology, zhelyazko90@yahoo.com
Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences; Centre for Underwater Archaeology, naydenprahov@yahoo.com
Kiril Velkovski, Centre for Underwater Archaeology, kvelkovsky@gmail.com

№ 83. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА ОСТРОВ СВ. СВ. КИРИК И ЮЛИТА

Калин Димитров, Найден Прахов, Маргарит Дамянов, Ивелина Петкова, Кирил Велковски, Христина Василева, Надежда Карастоянова

Комплексното морско проучване през 2023 г. е осъществено по договор между Министерство на културата и Центъра за подводна археология във връзка с изработване на цялостна визия за опазване и социализация на остров Св. Св. Кирик и Юлита, гр. Созопол. Работата е продължение на проучванията от 2020 г. насетне (Димитров и др. 2021; Димитров и др. 2022, Димитров и др. 2023), като през 2023 г. подводни разкопки са извършени в три археологически квадрата (X, Q1 и O) в зоната на пристанище Созопол и в четири сондажа (P1, P2, P3 и P4) извън пристанището. Извършено е и комплексно геофизично проучване, което покрива площ от ок. 4,8 кв. км в и извън пристанището (обр. 1).

В северната централна част на пристанище Созопол е проучен кв. Q1, в който е установена следната стратиграфия:

Пласт I: Започва от морско дъно на дълбочина 5,9 – 6,0 м. Седиментът е черна мека тиня, която е натрупана върху естественото дъно през XX в. Общата дебелина е ок. 0,7 – 0,8 м.

Пласт II: На дълбочина 6,7 – 6,9 м се разкрива жълт морски пясък с миди, дребни камъни и стриди. От това ниво се откриват археологически материали. В горната част на пласта има смесване на находки с различна датировка, в дълбочина преобладават античните. Материалите са най-многоб-

ройни на ок. -7,3 м и се откриват до дълбочина ок. 7,7 м. Пласт II представлява пристанищна акумулация, натрупана върху историческото морско дъно от края на VII в. пр. Хр. насетне.

Пласт III: Проследява се между -7,7 м и -8,0 м. Този пласт се състои от по-твърд, по-сив и по-зърнест пясък, без археологически материали.

Пласт IV: Проучен е като сондаж от -8,0 м до -9,9 м, без да е изчерпан. Състои се от жълтеникаво-кафяв чист пясък без миди и други включения; археологически стерилен.

Резултатите от кв. Q1 показват, че тази зона не е засегната от драгажни работи, поради по-голямата от 5,0/5,5 м естествена дълбочина. Археологическите пластове са съхранени и са отложени в историческото пристанище, като на това място античните пластове лежат на ок. 7 м дълбочина.

През 2023 г. започват разкопки в нов сектор: кв. О, разположен в И половина на пристанището, непосредствено до Г-образния кей за риболовните кораби. Квадратът лежи на дълбочина между 3,8 м и 4,7 м при денивелация от ок. 0,9 м в посока И – З. Установено е, че цялата му площ е частично драгирана. В И половина е унищожен пласт пристанищна акумулация с дебелина ок. 1 м. В З половина е извършено драгиране до дълбочина 5,5 м, отнело всички исторически археологически материали.

В И половина на кв. О на морското дъно лежат големи фрагменти антична керамика. В дълбочина

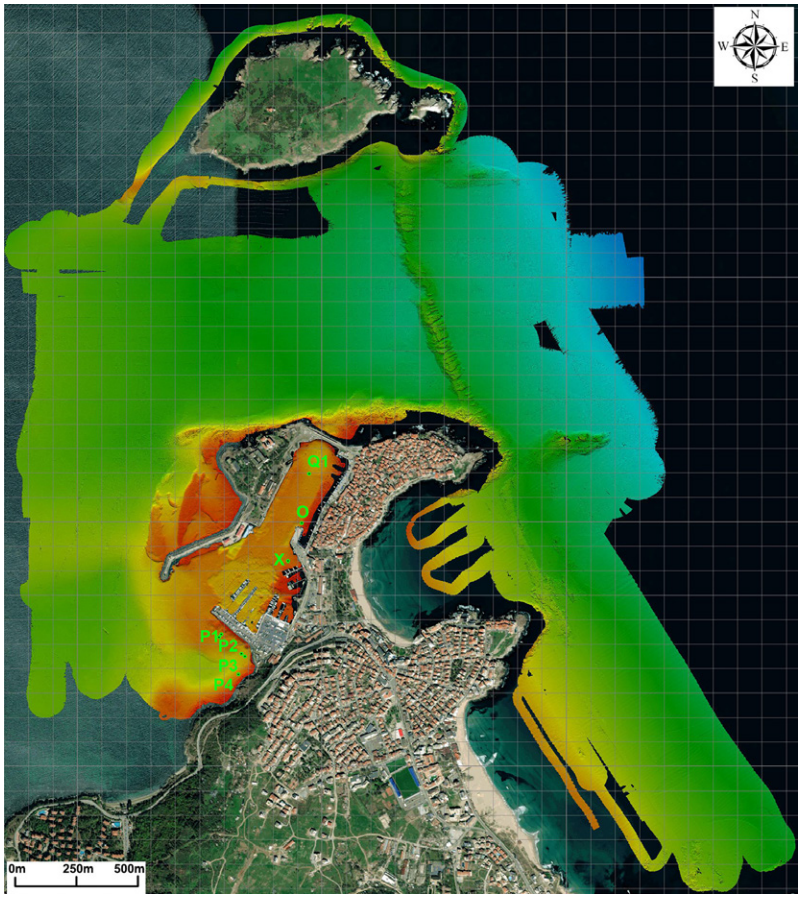

Обр. 1. Обхват на морското археологическо проучване в акваторията на Созопол, остров Св. Св. Кирик и Юлита през 2023 г.: местоположение на разкопките (кв. X, Q1 и O), сондажите (т. P1 – P4) и район на геофизичното проучване

Fig. 1. Scope of the archaeological project in the sea off Sozopol and the island of Sts Cyricus and Julitta in 2023: location of the archaeological trenches (X, Q1 and O), test pits (P1 – P4), and the extent of the geophysical survey

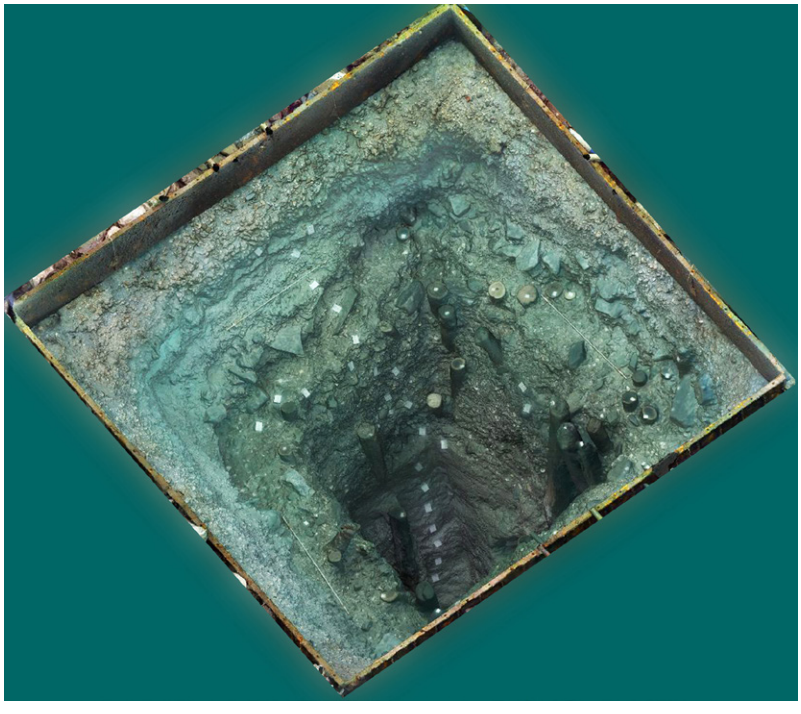

Обр. 2. Аксонометричен изглед на финалния етап на проучване на кв. X, поглед от ЮИ (фотограметрично заснемане ЦПА, К. Велковски)

Fig. 2. Axonometric view of the final stage of the excavation in trench X, view from the SE (photogrammetric documentation by the CUA, K. Velkovski)

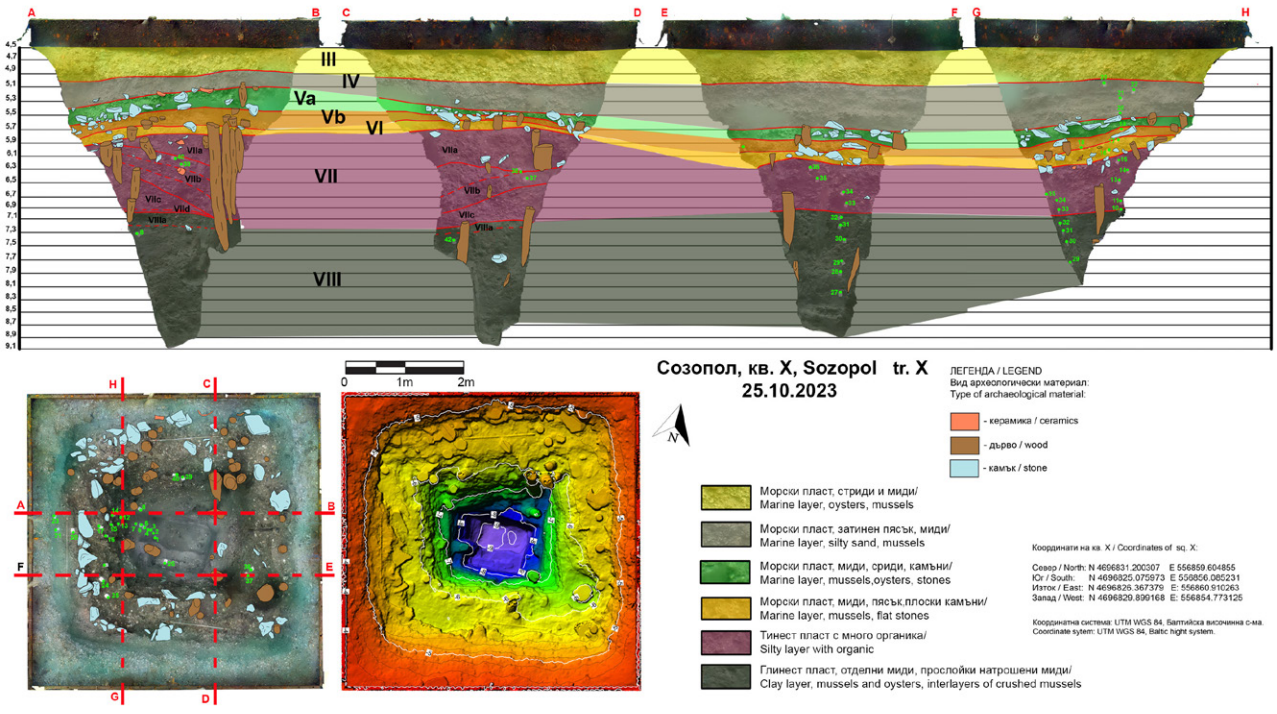

Обр. 3. Финален етап на проучване в кв. X: стратиграфски профил, ортофото заснемане и цифров теренен модел (фотограметрично заснемане ЦПА, К. Велковски; чертеж и интерпретация К. Димитров)

Fig. 3. Final stage of the excavation in trench X: stratigraphic profile, orthophotograph and digital terrain model (photogrammetric documentation by the CUA, K. Velkovski; drawing and interpretation by K. Dimitrov)

количеството ѝ се увеличава с максимум ок. -4,2/-4,3 м. В профила в СИ ъгъл ясно личи запазен пласт с класическа керамика, отложен върху архаичните материали, които лежат на дълбочина ок. 4,4 м.

На дълбочина ок. 4,6/4,7 м в ЮИ ъгъл на кв. О са открити малобройни и силно ерозирали фрагменти керамика от РБЕ. Лежат в тъмен глинесто-тинест пласт, който съдържа малки морски охлювчета и натрошени мидени черупки. На същата дълбочина в И профил е разкрито парче глинена замазка, вероятно отнасящо се към РБЕ.

При проучване на З половина на кв. О на дълбочина 5,7 м са открити малобройни халколитни находки *in situ*. Тук са разкрити и три дървени вертикално забити кола, чиито горни краища са унищожени при удълбочаването.

Проучването в **кв. X**, лежащ в ЮИ част на пристанището, започва през 2021 г. и е продължено през 2022 г., когато е достигната дълбочина 7,2 м под морската повърхност. В проучените 3 м пластове са установени малобройни материали от пристанищна акумулация и отлично съхранени в суперпозиция пластове от СБЕ и РБЕ. През 2023 г. работата е продължена чрез сондаж до дълбочина 9,1 м, с което общата дебелина на проучените пластове достига почти 5 м (обр. 2). Пластът от -7,2 м до -9,1 м се състои от жълто-зеленикава хомогенна глина с отделни прослойки натрошени миди. Формиран е във водна среда при устойчиви условия и не съдържа находки. В горната му част са регистрирани негативи от извадени колове.

Важна констатация от проучването на кв. X през 2023 г. е липсата на халколитно селище в Ю част на пристанището. В резултат на работата през три сезона в кв. X са установени следните хронологически периоди и археологически контексти, лежащи в стратиграфска последователност: историческото пристанище е засвидетелствано с малко на брой керамични фрагменти от Античността и Средновековието; открити са материали и добре съхранена наколна структура от СБЕ; проучен е пласт с дебелина над 1 м с находки от РБЕ, етап II; открити са керамични съдове и фрагменти от началото на РБЕ, етап Черна вода III; на дълбочина по-голяма от 7,2 м е проучен пласт, сходен с т. н. стерил от разкопките от 90-те г. на XX в. в централната част на пристанището (обр. 3) (Dimitrov et al. 2020, 200 – 212).

В четири точки (P1, P2, P3 и P4), разположени на ЮЗ от вълнолома на т. нар. „Ново рибарско пристанище“, при дълбочина на дъното между 5 и 6 м, са извършени археологически сондажи (обр.

1). Открити са единични антични фрагменти, които не формират пласт.

При водолазни огледи в централната част на пристанището е констатирано, че между кея на риболовните кораби и този на Гранична полиция на дъното на дълбочина ок. 5,5 м са експонирани горните краища на множество дървени колове. Между коловете се откриват праисторически материали, преобладаващо от РБЕ, а в И посока има и от СБЕ. Има малобройни материали от финалния халколит.

Находки. В кв. Q1 и O е проучена пристанищна акумулация, с голямо количество антична керамика. В Q1 архаичният период е послабо представен, като най-ранните находки са от късния VI в. пр. Хр. – източногръцки съдове и атически чернофигурни киликси. Обособява се група чернофирнисови съдове от ок. средата на V в. пр. Хр., като следващите датируеми форми фина керамика се отнасят към II – I в. пр. Хр. Амфорите от кв. Q1 повтарят хронологията на фината керамика: най-ранни са отделни йонийски екземпляри и една лесбоска амфора от края на VI – началото на V в. пр. Хр., а пет подпечатани родоски амфори датират от II в. пр. Хр. Открити са и материали от по-късни периоди – Късната античност, Средновековието и османския период (обр. 4).

Обр. 4. Антична керамика от кв. Q1 и O, VI – V в. пр. Хр. (снимки М. Дамянов)

Fig. 4. Archaic and Classical pottery from trenches Q1 and O, 6th – 5th c. BC (photos M. Damyanov)

Хронологията на античната керамика от кв. O е най-близка до тази в кв. Z, установена през 2020 г. (Димитров и др. 2021). Най-ранните материали произхождат от Йония и датират от втората четвърт на VI в. пр. Хр.: полусферични чаши с розети, чаша с очи, над 10 йонийски киликса, паница с меандър по устието и розета от ромбове и капковидни орнаменти, и др. Добре представен е периодът на късния VI и началото на V в. пр. Хр, като количеството на атическата чернофирнисова керамика се увеличава от втората четвърт на V в. насетне. Регистрирани са поне 50 съда от различни типове: скифоси (над 20 съда), киликси, кантароси, т.нар. Фидиеви чаши, един малък аскос, панички и др. Към втората половина на века се отнася и фрагментиран малък калик – кратер със запазена рисунка на женска фигура. Първата половина на IV в. пр. Хр. е представена с чернофирнисови съдове, след което отново се наблюдава хиатус. Малък брой форми се отнасят към по-късния елинистически период (II – I в. пр. Хр.). Керамиката от класическия и елинистическия период включва и монохромни съдове (паници, кани и кухненски форми), които значително отстъпват като относителен брой на фината трапезна керамика (обр. 4).

Анализът на керамиката от Q1 и O потвърждава историческата динамика на активността на пристанището: много голяма през архаичния и класическия период (кр. VII – средата на IV в. пр. Хр.), след което следват рязък спад във втората половина на IV и началото на III в. пр. Хр. и частично възстановяване от втората четвърт на III в. пр. Хр. насетне.

През 2023 г. за първи път след подновяване на проучванията в пристанището на Созопол в

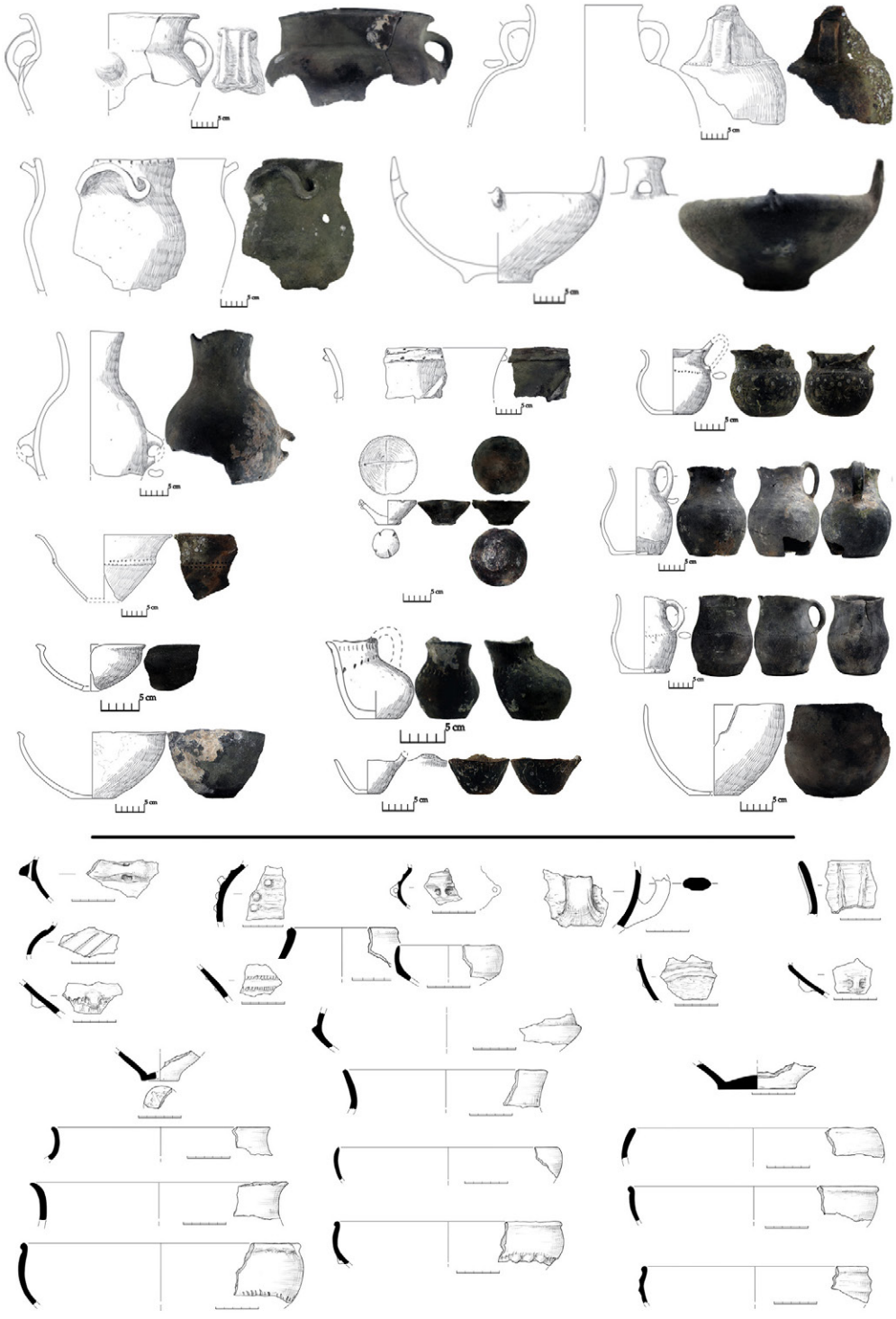

Обр. 5. Праисторическа керамика от кв. X и кв. O, бронзова епоха и късен халколит (рисунки и снимки: Х. Василева и Н. Тодорова)

Fig. 5. Prehistoric pottery from trenches X and O, Bronze Age and Late Chalcolithic (drawings and photos: H. Vasileva and N. Todorova)

кв. О са открити малобройни халколитни материали, основно керамика. Тя е силно фрагментирана, тъмна, с излъскана и добре запазена повърхност. Украсата е от релефни ленти, прищипвания, пъпки и врязани линии (обр. 5). Формите и декоративните схеми са сходни на известните от 90-те г., открити в централната част на пристанището (Dimitrov et al. 2020, 200 – 212).

Всички находки от кв. X през 2023 г. произлизат от почистването и изправянето на профилите на квадрата. Находките са малобройни и се отнасят към СБЕ и РБЕ (обр. 5). При проучването на кв. X

през 2021 – 2023 г. са регистрирани 70 масивни дървени елемента – вертикални колове и хоризонтални елементи от конструкцията на сградите.

Геофизичното проучване през 2023 г. (батиметрично заснемане, заснемане със странично-сканиращ сонар и с поддънен профилограф) е изпълнено на площ от ок. 4,8 кв. км в пристанището, в протока между остров Св. Иван и остров Св. Св. Кирик и Юлита и Стария град, както и източно от Градския плаж и плаж Харманите (обр. 1). Постигнати са следните резултати:

• Изграден е свръхдетайлен теренен модел, който е обединен с данните от измерванията през 2022 г.

• Създадени са изображения – мозайки с текстурата на дъното по данни от странично-сканиращ сонар.

• Изследвана е дебелината на седиментите в района на проучване по данни от поддънен профилограф.

• Идентифицирани са множество цели, които подлежат на проверки с водолазни огледи, например новооткрито корабокрушение (?) пред плаж Харманите; възможно е дънерите от т. н. „Каменна гора“ да са на много по-голяма площ от известната досега.

Литература

Димитров и др. 2021: К. Димитров, М. Дамянов, П. Георгиев, Н. Прахов, К. Велковски. Спасително подводно археологическо проучване в акваторията на пристанище Созопол – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2021, 113 – 119.

Димитров и др. 2022: К. Димитров, М. Дамянов, П. Георгиев, Н. Прахов, К. Велковски. Редовно и спасително археологическо проучване под вода на многослоен обект „Пристанище Созопол, сектор Изток“. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга I. София, 2022, 155 – 163.

Димитров и др. 2023: К. Димитров, Н. Прахов, П. Георгиев, М. Дамянов, К. Велковски, Х. Василева, Н. Карастоянова. Подводни разкопки и морско геофизично проучване в акваторията на Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Dimitrov et al. 2020: K. Dimitrov, V. Draganov, N. Prahov. Submerged prehistoric settlements along the South Bulgarian Black Sea coast. – In: R. Krauss, E. Pernicka, R. Kunze, K. Dimitrov, P. Leshtakov (eds). Prehistoric mining and metallurgy at the Southeast Bulgarian Black Sea coast. Ressourcen Kulturen Band 12. Tubingen, 2020, 185 – 246.

UNDERWATER SURVEYS IN THE WATER AREA AROUND STS KIRIK AND JULITA ISLAND

Kalin Dimitrov, Nayden Prahov, Margarit Damyanov, Ivelina Petkova, Kiril Velkovski, Hristina Vasileva, Nadezhda Karastoyanova

Summary

The archaeological research was funded by the Ministry of Culture under a contract with the Centre for Underwater Archaeology, aimed at the development of a conservation and socialisation project for the island of Sts Cyricus and Julitta.

Underwater excavations were carried out in the Sozopol harbour area in three archaeological trenches measuring 5 × 5 m (X, Q1 and O) and four smaller test pits (P1, P2, P3 and P4) located outside the port. The complex geophysical survey covered an area of approx. 4.8 km² in and outside the harbour (fig. 1).

In the northern central part of the port, in trench Q1, a well-preserved layer with pottery was discovered. This accumulation was formed when the sector became part of the Archaic and Classical harbour of Apollonia Pontica in the late 7th c. BC. In trench O in the eastern part of the port, it was established that a layer of bottom sediments had been destroyed by dredging in the 20th c. The preserved archaeological strata and the finds indicate that this area was also part of Apollonia's harbour already in the Archaic period. The analysis of the pottery from trenches Q1 and O confirms the historical dynamics of the harbour's activity: very intensive during the Archaic and Classical periods (7th c. BC – mid-4th c. BC), followed by a sharp decline in the later 4th and early 3rd c. BC, and partial recovery from the second quarter of the 3rd c. BC onwards (fig. 4).

In trench O, remains from the peripheries of Early Bronze Age and Late Chalcolithic settlements were also found, respectively at depths of 4.6/4.7 m and 5.7 m (fig. 5). In trench X, which has been investigated since 2021 and

where MBA and two phases of the EBA were documented in 2022, excavations continued, reaching a depth of 9.1 m below the present sea level (figs 2, 3). Since no archaeological materials were discovered, it can be assumed that there was no Late Chalcolithic settlement in this sector. Although the prehistoric finds from trench O (Late Chalcolithic and EBA) are few and unrepresentative, and the excavation in trench X did not yield archaeological artefacts, the data from 2023 are important for establishing the boundaries of the prehistoric settlements and for reconstructing sea-level changes during the period of the 5th – 3rd millennium BC.

Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences; Centre for Underwater Archaeology, kalin.d@abv.bg
Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences; Centre for Underwater Archaeology, naydenprahov@yahoo.com
Margarit Damyanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, mmdamyanov@gmail.com
Ivelina Petkova, Centre for Underwater Archaeology, iva_diver@mail.bg
Kiril Velkovski, Centre for Underwater Archaeology, kvelkovsky@gmail.com
Hristina Vasileva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, hr.vasileva@gmail.com
Nadezhda Karastoyanova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences; National Museum of Natural History – Bulgarian Academy of Sciences, nadiakarastoyanova@gmail.com

№ 84. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПОТЪНАЛИЯ КОРАБ ОТ ОСМАНСКАТА ЕПОХА „УРДОВИЗА“ В ЮЖНИЯ КИТЕНСКИ ЗАЛИВ

Драгомир Гърбов, Крум Бъчваров, Найден Прахов, Павел Георгиев, Иън Маклауд, Андрю Видука, Брад Дънкан, Дана Златанова, Ивелина Петкова, Желязко Желязков, Момчил Панайотов, Николай Цветанов, Надежда Карастоянова, Мариана Бъчварова

Археологическите проучвания на потъналия кораб „Урдовиза“ се провеждат за втора година със съвместно финансиране от МК и Институт за корабна археология (ИКА) (Institute of Nautical Archaeology), САЩ, и участие на учени от България, САЩ и Австралия. С проекта подхождаме към надграждане на натрупаното познание за културните обстоятелства, залегнали в основата на черноморската корабостроителна и мореплавателска традиция от Късното средновековие и османската епоха. Основните цели включват:

- прецизиране схващанията ни за произхода и развитието на черноморското корабостроене и мореплаване от Златната ера на ветроходството;
- идентифициране на допълнителни сведения за културните взаимовръзки между Черноморския басейн и останалата част от Световния океан;
- проучване на сложните химични, биологични и геоморфоложки процеси на формиране на плитководните археологически обекти от този тип в българската акватория.

Методиката на морското археологическо проучване следва постулатите на Мъкелрой (Muckelroy 1978). През 2023 г. проучването включваше подводни разкопки с два водни ежектора, фотограметрични заснемания, снемане на проби за дендроанатомия, дендрохронология и археохимични изследвания; демонтиране на находки за по-нататъшно изследване и консервация. За първи път в българската подводна археологическа практика теренният екип включваше археохимици и консерватор-реставратори, работещи под вода.

Потъналият кораб „Урдовиза“ лежи на координати 42,2330025° с. ш., 27,7821041° и. д. на 8,5 м дълбочина в Южния китенски залив, общ. Приморско. Ориентиран е с нос на север – североизток, с отклонение от 40° от оста север – юг. Това е посоката и на повечето бури по Западночерноморското крайбрежие. Корпусът има запазена дължина от 23,75 м и ширина от 7,3 м. Общата площ на археологическия обект възлиза на ок. 200 кв. м. Дълбочината на трюма не може да се определи поради ранния стадий на проучването, но предвид сходните размери с тези на вече проучения кораб в залива, вероятно възлиза на 2 до 3 м. Ориентацията на останките предполага, че корабът е бил на котва, когато е потънал.

През 2023 г. работата продължи в сондажа от миналата година (обр. 1). След изчерпване на седи-

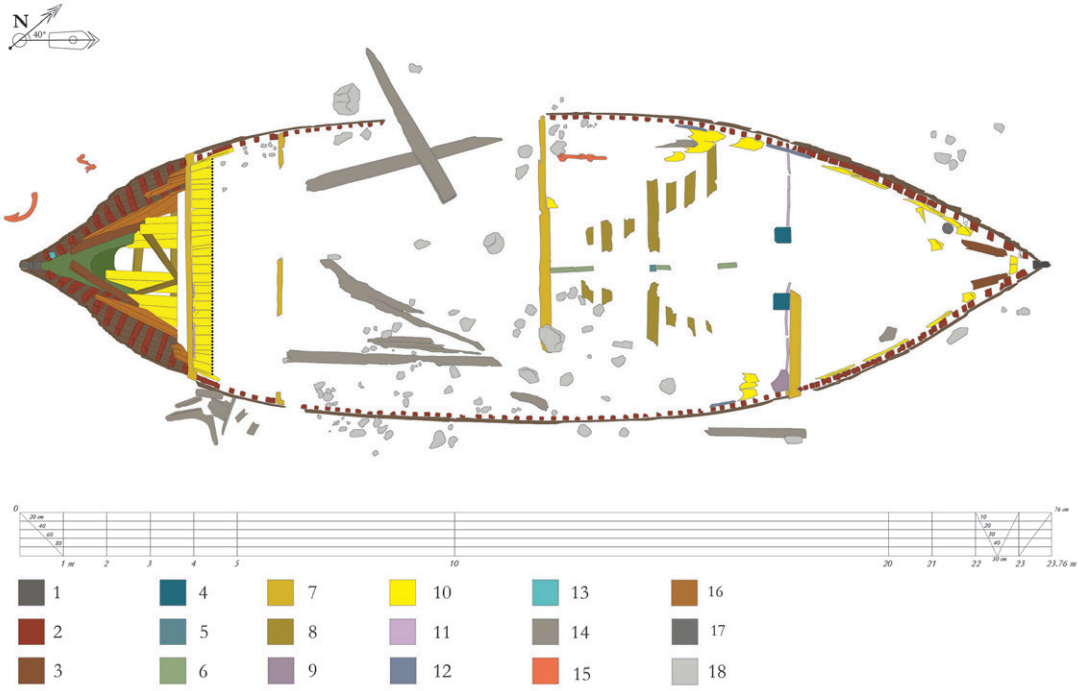

Обр. 1. План на археологическия обект : 1 – фор и ахтерщевен; 2 – шпангоути; 3 – райдерси; 4 – недгетси; 5 – пилерси; 6 – карлингси; 7 – бимси; 8 – палубни бимси; 9 – кници; 10 – палуба; 11 – вертикална преграда; 12 – ватервейс; 13 – неизвестни; 14 – детайли ex situ; 15 – железни предмети; 16 – керамика; 17 – кожа; 18 – камък (фотограметрия П. Й. Георгиев, чертеж Д. Гърбов)

Fig. 1. Archaeological site plan: 1 – stem- and stern posts; 2 – frames; 3 – riders; 4 – knight heads; 5 – pillars; 6 – carlings; 7 – beams; 8 – deck beams; 9 – lodging knees; 10 – deck; 11 – bulkhead; 12 – waterways; 13 – unknown timbers; 14 – articles ex situ; 15 – iron objects; 16 – ceramic objects; 17 – leather objects; 18 – stone (photogrammetry: P. Y. Georgiev; drawing: D. Garbov)

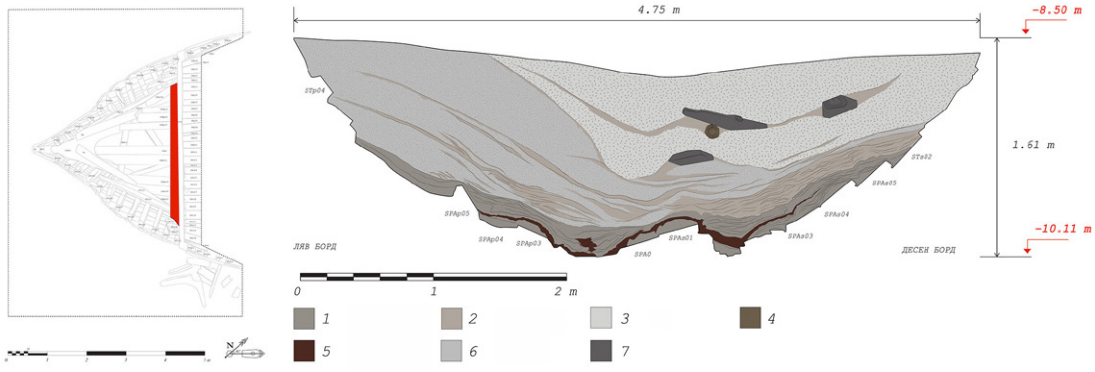

Обр. 2. Стратиграфски профил на запълнителя в кърмата на „Урдовиза“: 1 – слоеста пластична глина (компактна); 2 – слоеста пластична глина; 3 – пясък с натрошена мида (едра фракция); 4 – довлечена от морето дървесина; 5 – компактен слой широколистна маса; 6 – пясък с натрошена мида (фина фракция); 7 – детайли от корпуса (фотограметрия: П. Й. Георгиев, чертеж: Д. Гърбов)

Fig. 2. Stratigraphic cross-section of the fill in Urdoviza's stern: 1 – layered flexible clay (compact); 2 – layered flexible clay; 3 – sand with crushed clam shells (coarse fraction); 4 – driftwood; 5 – compact layer of deciduous mass; 6 – sand with crushed clam shells (fine fraction); 7 – details from the hull (photogrammetry P. Y. Georgiev; drawing D. Garbov)

мента в тази част на корпуса бе достигната документирана, опробвана и частично демонтирана втора/долна палуба. Установено бе, че тази палуба принадлежи на по-голямо помещение от това проучено на горното ниво през миналия сезон, тъй като не установихме наличие на вертикална преграда под бимс Bt01, отговаряща на документираната през предния сезон на горното ниво. Последната вероятно следва да търсим по-напред в непроучената част на корпуса. В проучената част на корпуса палуба Sp01

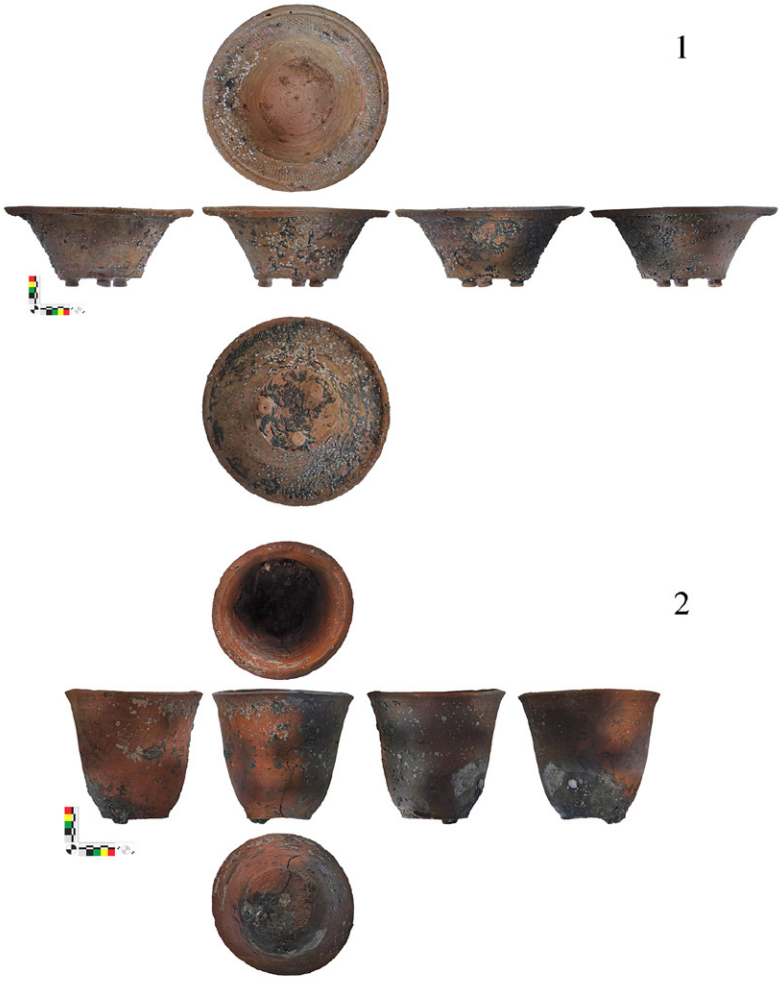

Обр. 3. Археологически находки: 1 – преносим керамичен жарник (KT2_23_3); 2 – керамичен съд за готвене (KT22_23_4) (фотограметрия: П. Й. Георгиев)

Fig. 3. Samples of archaeological finds: 1 – portable clay brazier (KT2_23_3); 2 – clay cooking vessel (KT2_23_4) (photogrammetry: P. Y. Georgiev)

е монтирана върху два малки диагонални (спрямо осевата линия на кораба) палубни бимси, като в близост от ахтерщевена ляга върху масивна кърмова кница Sh01. Последната е безспорно най-големият дървен детайл, документиран до този момент, изработен от единично разклонение на дъбово дърво. Детайлът е вложен посредством сложна сглобка с изрези за всеки от прилежащите му шпангоути (по седем на борд) в набора на кораба, под остър ъгъл спрямо теоретичната водолиния (ок. 45°). Общата му дължина е над 3 м, а дебелината ок. 12 см. Размерите и сложността на изработката са свидетелство, както за наличието на значително количество, качествен и евтин суровинен ресурс за корабостроене (в контраст със съвременната на „Урдовиза“ ситуация в Западна Европа), така и за това, че корабът е построен от професионален корабостроител със значителен опит и умения.

В течение на зачистване на гореспоменатата структура, в последния ден на активно проучване пластът под нас пропадна в кухина. Това се оказа още едно помещение, разположено под палубата Sp02, този път обаче отчасти запълнено със седимент. Оглед с изкуствено осветление в открилата се празнина показа, че в това малко помещение в наклонено положение стои почти непокътнато дървено буре с диаметър на устието ок. 40 см и височина ок. 80 см, върху което бе открит дървен плакет с дърворезба, пропаднал от някоя от горните каюти. Времето не позволи да документираме напълно помещението. Последното бе капсулирано наново и консервирано на място, а проучването му ще продължи през следващия сезон.

Достигнатата дълбочина в корпуса на кораба възлиза на ок. 1,8 м, а извън корпуса (в сондажа при десния борд на кърмата) е 2 м. Внимателното проучване на запълнителя на кърмата включи установяването на напречен стратиграфски профил под бимс Bt01, който илюстрира постдепозиционното запълване на обекта с речни седименти от близката р. Караагач (обр. 2). Археохимичните изследвания и регистрираните високи нива на сероводород във водната колона на обекта указват, че скоро след потъването на кораба, поради затрупване с речни глини, на обекта е установена стабилна анаеробна среда, която обяснява твърде високата степен на консервация на материалите.

От този сезон имаме интересни свидетелства за ежедневния бит на борда на кораба. Интерес представляват амфоровидна стомна, един от малкото предмети, открити *in situ*, грижливо поставена между два футокса. Данните за диетата на борда са значително допълнени от откриването на глинен жарник със запазен пълнеж, вкл. въглени и животински кости, и прилежащия му съд за готвене (обр. 3). Тази находка е твърде интересна, тъй като е аналог на два идентични жарника, които открихме и вдигнахме от дълбоководни обекти – потънали кораби (над 1000 м под морското равнище) по време на черноморския археологически проект Black Sea MAP, които обекти бяха датирани с дендрохронология и C14 в средата на XVII в. Очевидно този тип глинени жарници са използвани от османските мореплаватели в практически непроменен вид стотици години.

Поредно свидетелство за интересуващите ни контакти с глобализирания морски свят на деветнадесетото столетие откриваме в лицето на стъклена чаша с дръжка от червено и бяло стъкло, най-вероятно произхождаща от о-в Мурано, Венеция, и маркираща късното стъкларство на острова, рестартирано по австрийска инициатива в първата половина на столетието. На нея се противопоставят типично османски принадлежности за пушене като две лулички и ахатов мундщук за лула или наргиле. Особен интерес представляват три керамични чашки за чай с произход от Южен Китай и производствени марки на три работилници на дъната им (все още неразчетени).

На въпроса за етнорелигиозната принадлежност на екипажа успяхме да отговорим сравнително еднозначно с откриването на гореспоменатия дървен резбован плакет, който представлява епиграфски паметник, съдържащ най-вероятно имената на собствениците/капитаните на кораба. Това е безспорно най-значимата подемна находка от сезон 2023. Представлява артистично резбована дъска от мека дървесина с обособено пространство за надпис в долната част, върху което са залепени предварително изрязани от друга (дървена) суровина и боядисани в черно символи и букви. Композицията е съставена от кръст на пиедестал с христограм (с правописна грешка), имената на трима мъже и абревиатура под пиедестала на кръста.

Разчитането ни на надписа бе потвърдено от д-р Николай Шаранков (СУ „Св. Климент Охридски“) и следва да се разбира като:

„Исус Христос
Побеждава.
Костадин, Исак,
Панайот
АСП“

Плакетът бе открит паднал върху бурето в новооткритата „кухина“ в корпуса, паднал от някое от вече проучените помещения. Все още запазено клупче от конопено въже в горната му част подсказва, че е висял на стената на едно от помещенията, вероятно в горната каюта, от която произхождат, както поставката за тепсия, така и жарникът с гърнето, чашките за чай, а също и стомната за вода и лотът, открити през миналия сезон, което ни позволява частично да реконструираме обзавеждането на каютата. Можем само да спекулираме кои са Костадин, Исак и Панайот, като предполагаме, че става дума за съсобственици или инвеститори в кораба. Възможно е същите мъже да са се редували и като негови водачи/капитани.

След приключване на подводните археологически разкопки, разкритите останки от кърмата на „Урдовиза“ бяха завити с геотекстил и подкрепени с чували с пясък, след което бяха засипани с отработен материал от рампата на археологическия обект. Процесът е стандартна археологическа практика с цел връщане на останките във възможно най-близка анаеробна среда до тази преди археологическата намеса.

Подводен археологически обект „Урдовиза“ е значим обект, както за българската подводна археология, така и за историята и археологията на корабостроенето и корабоплаването в Черно море и Източното Средиземноморие. Тъй като писмени източници за османската корабна архитектура не съществуват или поне досега не са били намерени, то единствено корабната археология може да разкрие данните на една много важна и интересна корабостроителна традиция, развивала се по днешното Българско черноморско крайбрежие.

Литература

Muckelroy 1978: K. Muckelroy. Maritime Archaeology. Cambridge, 1978.

UNDERWATER SURVEYS OF THE OTTOMAN-AGE SHIPWRECK URDOVIZA IN THE SOUTH BAY OF KITEN

Dragomir Garbov, Kroum Batchvarov, Nayden Prahov, Pavel Georgiev, Ian MacLeod, Andrew Viduka, Brad Duncan, Dana Zlatanova, Ivelina Petkova, Zhelyazko Zhelyazkov, Momchil Panayotov, Nickolay Tsvetanov, Nadezhda Karastoyanova, Mariana Batchvarova

Summary

This underwater archaeological expedition is co-funded by the Bulgarian Ministry of Culture and the US Institute of Nautical Archaeology. The project is aimed at gaining a deeper understanding of the Black Sea shipbuilding and seafaring tradition of the late medieval and post medieval periods. The archaeological site under investigation is

the Urdoviza shipwreck, an Ottoman-age wooden sailing merchantman. The archaeological works included limited excavations focusing on the stern area of the shipwreck and a sondage outside the starboard stern quarter.

The Urdoviza shipwreck lies in 8.5 m of water in the South Bay of Kiten. The hull is oriented NE – SW, bow pointing NE with a 40-degree deviation from the N – S axis. The preserved length is 23.75 m at a breadth of 7.3 m, the depth of hold is currently unknown (potentially 2 – 3 m).

Excavations in 2023 reached a depth of 1.6 m beneath the seabed in the hull and c. 2 m outside the hull (fig. 1). A stratigraphic cross-section was established (fig. 2) beneath through beam Bt01 which illustrates the nature of fills within the hull characterised by numerous flooding events from the nearby Karaagach river and burial of the ship with clay-rich riverine sediment. Archaeochemical analyses and archaeological observations show a high concentration of sulphurs in the water column testifying that soon after the loss of Urdoviza, the site was buried and a stable anoxic environment was established which determined its high level of conservation.

Archaeological finds from 2023 comprise various local and imported materials associated with the vessel's crew (fig. 3) including a set of three Chinese teacups and a carved wooden plaque with a Christogram and the names of three men: Kostadin, Isaac and Panayotis, indicating Christian owners and crew.

The Urdoviza shipwreck underwater archaeological site is assessed as highly significant for the archaeology of seafaring and shipbuilding in the Black Sea and the Eastern Mediterranean.

Dragomir Garbov, Centre for Underwater Archaeology affiliate; Heritage NSW, Department of Premier and Cabinet, d.garbov@gmail.com
Kroum N. Batchvarov, University of Connecticut, kroum.batchvarov@gmail.com
Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Centre for Underwater Archaeology; naydenprahov@yahoo.com
Pavel Georgiev, Centre for Underwater Archaeology; georgiev.py@gmail.com
Ian MacLeod, Western Australian Shipwrecks Museum; iandonaldmacleod@gmail.com
Andrew Viduka, University of New England, girtscientificdiver@gmail.com
Brad Duncan, University of New England, Brad.G.Duncan@dcceew.nsw.gov.au
Dana Zlatanova, dana.zlatanova@gmail.com
Ivelina Petkova, Centre for Underwater Archaeology, iva_diver@mail.bg
Zhelyazko Zhelyazkov, Centre for Underwater Archaeology, zhelyazko90@yahoo.com
Momchil Panayotov, University of Forestry, mp2@abv.bg
Nickolay Tsvetanov, University of Forestry, nik_tsvetanov@abv.bg
Nadezhda Karastoyanova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences; National Museum of Natural History – Bulgarian Academy of Sciences, nadiakarastoyanova@gmail.com
Mariana Batchvarova, University of Connecticut, mariana_batchvarova@yahoo.com

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ

№ 85. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК 1 ОТ ПЪТ I-1 (E-79) ВИДИН – МОНТАНА, ОБЛ. ВИДИН

Жени Василева, Николай Казашки

В изпълнение на договор между Национален археологически институт с музей при Българската академия на науките и Агенция „Пътна инфраструктура" е извършено на спасително археологическо проучване – наблюдение по „Модернизация на Път I-1 „Видин – Монтана", Обособена позиция № 1 – Път I-1 „Видин – п. в. Макреш" от км 3+757 до км 39+480" (обр. 1). Археологическото наблюдение е проведено през 2021 г. и 2023 г. През 2022 г. не са извършвани изкопни дейности, свързани с отнемане на хумусен пласт. Наблюдението е осъществено от екип: гл. ас. д-р Ж. Василева (НАИМ при БАН) – ръководител и Н. Казашки (РИМ – Видин) – заместник-ръководител.

Изкопните дейности в участък от км 3+757 до км 39+480 са извършени чрез отнемане на хумусен пласт с различна дебелина в зависимост от терена, както и предвидените съоръжения за пътя (от 0,30 м до 3 м). Част от участъка, представлява разширение на околовръстен път на гр. Видин, а остана-

лата част от трасето попада предимно в обработваеми земеделски терени. В края на участъка в района на гр. Димово са предвидени различни съоръжения – виадукти и надлези, свързани с особеностите на терена.

През 2021 г. по време на археологическото наблюдение е регистриран един археологически обект в рамките на участък от км 3+757 до км 39+480. Обектът попада в м. Радова бара, землище на с. Шипот, общ. Димово, обл. Видин, на разстояние 4,6 км северозападно и 293° азимут от центъра на селото (Василева, Казашки 2022).

Археологическо наблюдение е проведено и на регистрираните по време на теренни издирвания през 2018 г. археологически обекти (Александров и др. 2019). Това са обект № 4 при гара Макреш; обект № 5 при гара Срацимир; обект № 6 при с. Синаговци; обект № 7 при с. Търняне и обект № 8 при с. Слана бара, които са проучени чрез спасителни археологически разкопки през 2020 – 2021 г. Не са регистрирани нови или непроучени археологически структури. По време на наблюдението на изкопните дейности при обект № 8 при с. Слана бара, проучван през 2020 – 2021 г. от А. Манев, са открити единични археологически материали – монети, фрагментирани апликации, тока, пръстени и др. (Манев, Клисуранов 2022) (обр. 2). Всички находки са без археологически контекст. Находките са допълнени към инвентарната книга на обект № 8 и предадени на РИМ – Видин.

През 2023 г. не са регистрирани неизвестни археологически обекти, попадащи в сервитута на бъдещия път. След приключване на изкопните дейности в края на 2023 г. трасето е освободено за строителство.

Обр. 1. Карта на пътя Видин – Монтана, участък 1, км 3+757 до км 39+480 (автор Д. Сандева)

Fig. 1. Map of the Vidin – Montana road, section 1, km 3+757 to km 39+480 (author D. Sandeva)

Обр. 2. Находки от археологически обект № 8 при с. Слана бара, общ. Видин (снимки М. Райковска)

Fig. 2. Finds from the archaeological site No. 8 near Slana bara village, Vidin municipality (photos M. Raikovska)

Литература

Александров и др. 2019: С. Александров, Т. Христова, С. Танева, К. Чукалев. Теренни издирвания

по трасето на път I-1 (E-79) в участък Видин – Ружинци – Монтана. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 603 – 606.

Василева, Казашки 2022: Ж. Василева, Н. Казашки. Археологическо наблюдение на участък 1 от път I-1 (E-79) Видин – Монтана, обл. Видин. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга I. София, 2022, 175 – 176.

Манев, Клисуранов 2022: А. Манев, К. Клисуранов. Археологически разкопки на обект от римската, късноантичната и средновековната епоха при с. Слана бара, Видинско. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга II. София, 2022, 813 - 818.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN SECTION 1 OF I-1 (E-79) VIDIN – MONTANA ROAD, VIDIN DISTRICT

Zheni Vasileva, Nikolay Kazashki

Summary

In fulfilment of a contract between the NAIM – BAS and the Road Infrastructure Agency, archaeological monitoring was conducted on "Modernization of Road I-1 Vidin – Montana, Section No. 1 – Road I-1 Vidin–Makresh from km 3+757 to km 39+480" project (fig. 1).

Archaeological monitoring was also conducted at the sites recorded during the 2018 field surveys (site No. 4 near Makresh station; site No. 5 near Sratsimir station; site No. 6 near the village of Sinagovtsi; site No. 7 near the village of Tarnyane; site No. 8 near the village of Slana Bara), which were subject to rescue excavations in 2020 – 2021. Individual archaeological finds – coins, fragmentary appliqués, rings, etc. (fig. 2) – were recovered during monitoring at site No. 8 near Slana Bara. All finds lack an archaeological context.

Zheni Vasileva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, vassilevajeni@gmail.com
Nikolay Kazashki, Regional Museum of History – Vidin, nsnsnsn@abv.bg

№ 86. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ „РИМСКА КРАЙПЪТНА СТАНЦИЯ *AD PUTEA*", ЗЕМЛИЩЕ НА С. РИБЕН, ОБЩ. ДОЛНА МИТРОПОЛИЯ, ОБЛ. ПЛЕВЕН

Павел Попов

Обр. 1. Местоположение на информационния център и трасето на канализацията

Fig. 1. Location of the Information Center and the sewer route

Археологическото наблюдение се извърши във връзка с проект на общ. Долна Митрополия за изграждане на Информационно-посетителски център на „Римска крайпътна станция *Ad Putea*". Проектът касае УПИ VII – 474, кв. 34 по регулационния план на с. Рибен, общ. Долна Митрополия (обр. 1).

Наблюдението се проведе в периода 3 – 28.04.2023 г., под ръководството на П. Попов (РИМ – Плевен). В заложената от инвеститора площ за строителство се наблюдаваха изкопните дейности за фундирането на сграда с общо 16 колони и 7 земетръсни шайби, както и 277

линейни метра изкопни дейности за полагане на канал и ревизионни шахти за отводняване на терена около сградата и прилежащите улици. За фундирането на сградата бяха изкопани общо 23 дупки от които: 16 бр. за колони с размери 1,60 × 1,60 м и дълбочина от 1,70 м до 2 м и 7 бр. за земетръсни шайби с размери от 2,50 м до 3,50 м в дължина, 1,60 м в широчина и дълбочина от 1,70 м до 2 м. Във всичките изкопи не е регистрирано наличието на археологически материали и археологически структури. Единствените антропогенни материали са от съвременна строителна керамика и полиетиленови отпадъци, които на места достигаха на дълбочина до 1,50 м от съвременния терен. При изкопите за полагане на тръби за отводняване на информационния център и пътната инфраструктура около него бяха изкопани общо 277 линейни метра траншеи с широчина 1 м и дълбочина между 1,20 м и 2 м от съвременния терен, както и 4 разширения за ревизионни шахти (РШ).

Обр. 2. Стена от османския период: 1 – тъмнокафяв пласт; 2 – тъмнокафяв пласт примесен с въглени; 3 – глина; 4 – варовикови камъни; 5 – въглени

Fig. 2. Wall from the Ottoman period: 1 – dark brown layer; 2 – dark brown layer mixed with charcoal; 3 – clay; 4 – limestone stones; 5 – charcoal

Трасето на тръбите минава по средата на съществуващ път и в по-голямата си част е непосредствено до водопровода, захранващ околните къщи. Единствената археологическа структура по трасе на канализацията се засече на 3 м западно от РШ2 с н. в. 37,80 м (дълбочина 1,90 м от терена). Представлява останки от каменен зид, изграден от ломени варовикови блокове на спойка от глина, обособяващи ъгъл на сграда (обр. 2). В близост до него се откриха няколко фрагмента късноосманска керамика. След документирането на структурата, тя беше засипана с пясък. От проведените наблюдения се установи, че трайните археологически структури в тази част на района около римската крайпътна станция *Ad Putea* са на много голяма дълбочина, ако въобще съществуват такива от периода на обитаване на крепостта. Със сигурност може да се каже, че на това място е имало сграда от османския, период, без да може да се установи нейните функции или планировка.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF THE SITE "ROMAN ROADSIDE STATION *AD PUTEA*" IN THE LAND OF RIBEN VILLAGE, DOLNA MITROPOLIA MUNICIPALITY, PLEVEN DISTRICT

Pavel Popov

Summary

The archaeological monitoring was carried out in connection with a project of the municipality of Dolna Mitropolia for the construction of an Information and Visitor's centre at the Roman Road Station *Ad Putea* (fig. 1). During the excavation of the drainage channels, an archaeological feature was discovered 3 m west of one of the inspection shafts. It consists of the remains of a stone wall, part of an Ottoman-period building (fig. 2). After documentation, the structure was backfilled with sand.

The observations indicate that any archaeological structures dating to the period of the fortress occupation, if present at all, lie at a considerable depth in this part of the area. What is certain, however, is the presence of an Ottoman-period building at the site, although its function and layout cannot be determined.

Pavel Popov, Regional Museum of History – Pleven, pavelpopov@mail.bg

№ 87. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ ПОЧИСТВАНЕ НА РАСТИТЕЛНОСТ НА ОБЕКТ „ХОТНИЦА – ВОДОПАДА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ХОТНИЦА, ОБЩ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Александър Чохаджиев

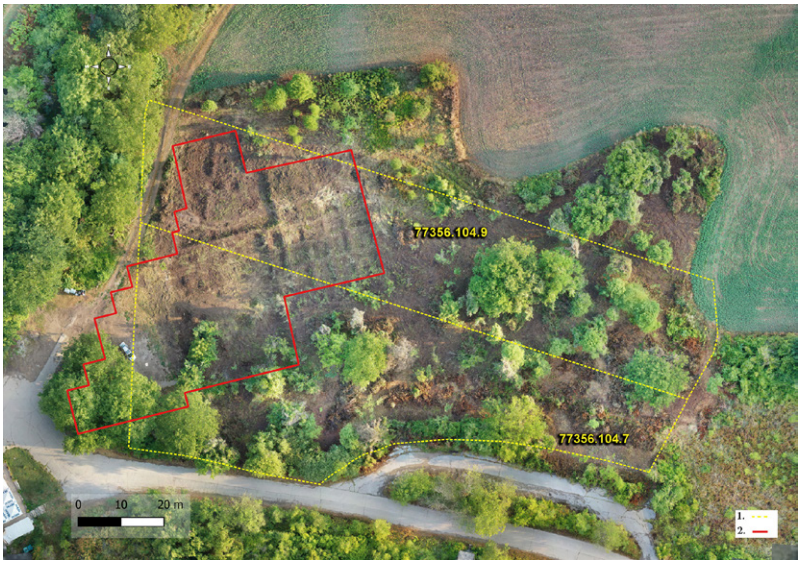

Обр. 1. Ортофото на Хотница – Водопада: 1 – граници на поземлените имоти; 2 – проучвана площ през 1978 – 1990 г.

Fig. 1. Orthophoto of Hotnitsa – Vodopada: 1 – boundaries of the land properties; 2 – area excavated in 1978 – 1990

Инвестиционното намерение от страна на „Любенов 2020“ ЕООД е за обособяване на зона за отдих и туризъм, затревяване, обособяване на места за каравани и палатки, зона за спорт на открито, навеси за игри, поставяне на преместваеми обекти и съоръжения тип шатри или бунгала, които не са свързани с изкопни и строителни дейности. Необходимо е почистване и подравняване на терените с цел геодезично заснемане и проектиране.

Двата поземлени имота (обр. 1.1) попадат в три регистрирани археологически обекта: АИС АКБ № 0710023 е археологически обект – селище от преходния период между халколита и бронзовата епоха. Обектът е проучван в периода 1978 – 1990 г. от ст. н. с. д-р В. Илчева (Ilčeva 2001; Илчева 2010). Археологически обект с АИС АКБ № 0710064 е културен пласт от късната бронзова епоха. В северозападната си част попада в рамките на проучваната от В. Илчева площ. Последният археологически обект (АИС АКБ № 0710065) отговаря на селище от периода на Първата българска държава. В югоизточната си част попада в рамките на проучвания от В. Илчева обект.

Наблюдението бе проведено в рамките на три дни, в които протече и почистването на терена между 28 – 30.08.2023 г. За почистването бе използван малък багер – Bobcat с щипка и гумени вериги. По време на почистването на растителността не бе допуснато нарушаване на археологически структури и пластове. Бе извършено само отстраняване на растителност и никъде не се навлезе в дълбочина.

Вследствие на почистването на терена, бе възможно да се изяснят точните граници на проучванията на В. Илчева (обр. 1.2), както и да се определят зоните и мерките за проучване и опазване на археологическите обекти.

Литература

Илчева 2010: В. Илчева. Преходният период от каменно-медната към бронзовата епоха. Велико Търново, 2010.

Ilčeva 2001: V. Ilčeva. Le village préhistorique de Hotniza-Vodopada. – In: Studia Danubiana. Series symposia II. Symposium Cernavodă III – Boleráz. Ein vorgeschichtliches Phänomen zwischen dem Oberrhein und der unteren Donau. Mangalia/Neptun. Bucuresti, 2001, 199 – 212.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING VEGETATION CLEARING AT THE SITE "HOTNITSA – VODOPADA" IN THE LAND OF HOTNITSA VILLAGE, VELIKO TARNOVO MUNICIPALITY

Alexander Chohadzhiev

Summary

Hotnitsa – Vodopada is a well-known archaeological site dating to the transitional period between the Chalcolithic and the Bronze Age, the Late Bronze Age, and the early medieval period. It was excavated between 1978 and 1990 by V. Iltcheva. The investment proposal aims to designate an area for recreation and tourism. For its design and survey, it was necessary to clear the vegetation that had covered the site for 30 years following the end of excavations (fig. 1.1).

During the monitoring, no disturbance of the preserved parts of the archaeological site was permitted. The entire previously excavated area was documented (fig. 1.2), and zones and measures for the study and protection of the territory were indicated.

Alexander Chohadzhiev, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, alcho_2000@yahoo.com

№ 88. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ СТРОИТЕЛСТВО И РЕКОНСТРУКЦИЯ НА ВОДОПРОВОДНИ И КАНАЛИЗАЦИОННИ КОЛЕКТОРИ ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Деян Рабовянов, Пламен Дойчев

Спасителното археологическо наблюдение се осъществи с цел контрол върху изкопните дейности по инвестиционен проект за обект „Строителство и реконструкция на водопроводни и канализационни колектори" по ул. „Теодосий Търновски", ул. „Димитър Найденов" и ул. „Сливница" в гр. Велико Търново. Научният екип от НАИМ – БАН е в състав: доц. д-р Д. Рабовянов – научен ръководител, ас. П. Дойчев – заместник-ръководител.

Наблюдението се извърши между 27.05.2023 г. и 05.12.2023 г. по договор между НАИМ – БАН и Община Велико Търново и обхвана ок. 2800 линейни метра различни по вид изкопи – за канали за мръсна и дъждовна вода, водопроводи и шахти (обр. 1).

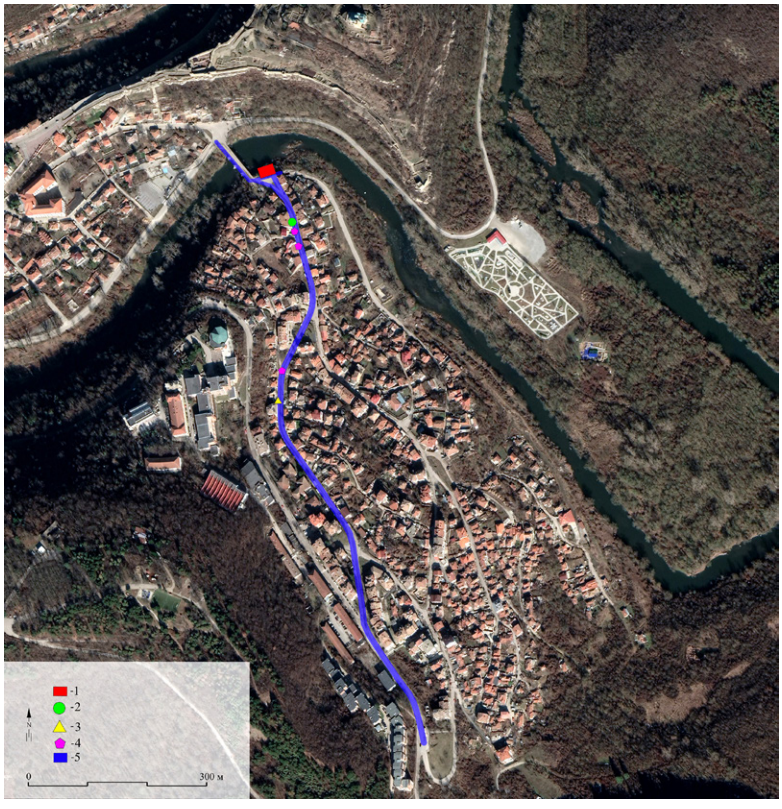

Обр. 1. Сателитно изображение (Google) с обозначено трасето на наблюдението и регистрираните структури: 1 – Сарачилар джамия; 2 – чешма; 3 – ревизионна шахта на керамичен водопровод; 4 – керамичен водопровод; 5 – изкопни дейности за водопровод и канализация (автор П. Дойчев)

Fig. 1. Google imagery with the track of the sighting and the recorded structures marked: 1 – Sarachilar Mosque; 2 – fountain; 3 – ceramic water supply shaft; 4 – ceramic water pipeline; 5 – excavation for water supply and sewerage (author P. Doychev)

1

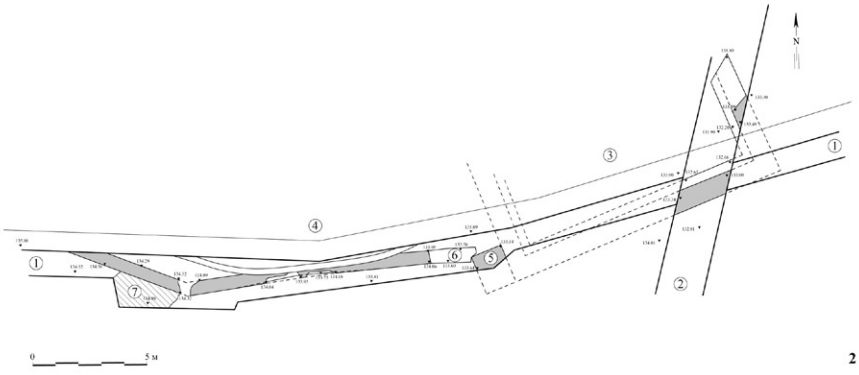

2

Обр. 2. Сарачилар джамия: 1 – разкритият югоизточен ъгъл на храма (снимка Д. Рабовянов); 2 – план на разкритите структури (1. изкоп за водопровод; 2. изкоп за отводнителна тръба; 3. Сарачилар джамия; 4. пристройка към храма; 5. минаре; 6. вход на пристройката; 7. настилка от плочи) (автор П. Дойчев)

Fig. 2. Sarachilar Mosque: 1 – the SE corner of the mosque (photo D. Rabovyanov); 2 – plan of the structures (1. trench for waterpipe; 2. trench for drainage pipe; 3. Sarachilar Mosque; 4. addition to the mosque; 5. minaret; 6. entrance of the annex of the mosque; 7. paving slab) (author P. Doychev)

В по-голямата част от наблюдаваните зони не са открити следи от човешка дейност, предшестваща нач. на XX в. Изключение от това прави районът до р. Янтра и моста на Фируз бей в началото на ул. „Сливница". Там е регистрирана масивна сграда със зидария от обработен камък, тухли и бял хоросан – т. нар. „Сарачилар джамия" (обр. 2.1). Тя е обозначена на старите планове на Търново (Шкорпил 1910). Джамията е построена най-рано в XVIII в. и съществува до 30-те год. на XX в. По време на наблюдението е регистриран ЮИ ѝ ъгъл, основата на минаре, намиращо се до ЮЗ ѝ ъгъл (обр. 2.2), както и голяма пристройка или двор, долепяща се от запад на джамията. Архитектурните структури са документирани и предадени за археологическо проучване.

Освен джамията и нейната пристройка са регистрирани и различни структури от XIX – нач. на XX в. Това са канали на суха зидария за мръсна вода; ревизионна шахта; водопровод от керамични тръби с каменен кожух, водещ до чешма с резервоар и корито. Вероятно липсата на други останки по трасето на изкопните работи (обр. 1) се дължи на съвпадането на съвременната улица със старото пътно трасе.

Литература

Шкорпил 1910: К. Шкорпил. План на старата българска столица Велико Търново. – Известия на Българското археологическо дружество, I, София, 1910, 121 – 154.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING THE CONSTRUCTION AND RECONSTRUCTION OF WATER SUPPLY AND SEWER COLLECTORS IN VELIKO TARNOVO

Deyan Rabovyanov, Plamen Doychev

Summary

The archaeological monitoring was carried out to supervise the construction works related to the investment project "Construction and Reconstruction of Water Supply and Sewer Collectors" (fig. 1). In most of the monitored

areas, no traces of human activity predating the early 20th c. were discovered. An exception is the area near the Yantra River and the Firuz Bey Bridge at the beginning of Slivnitsa Str. There, a massive building was recorded, constructed of hewn stone, bricks, and white mortar – the so-called "Sarachilar Mosque" (fig. 2.1). It is marked on early plans of Tarnovo. The mosque was built no earlier than the 18th c. and remained in existence until the 1930s. During the monitoring, its SE corner was documented, along with the foundation of a minaret located near its southwest corner (fig. 2.2), as well as a large annex or courtyard adjacent to the mosque from the west.

Deyan Rabovyanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Veliko Tarnovo Branch, rabovyanov@gmail.com
Plamen Doychev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Veliko Tarnovo Branch, plamen_doichev@abv.bg

№ 89. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В М. БЕЛИЯ ПЪТ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ДЖУЛЮНИЦА, ОБЩ. ЛЯСКОВЕЦ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Илиян Петракиев

Археологическото наблюдение е проведено във връзка с изкопни дейности за изграждане на краеферма. Проучваният поземлен имот е с площ от 2847 кв. м и попада в североизточния край на археологически обект – средновековно селище (АИС АКБ № 0700247). На ок. 550 м югозападно от изследвания имот се намира и частично проучена средновековна крепост (АИС АКБ № 0700248), която е известна в научната литература (Ботев 1984; Марков 1995, Динчев 2006).

По време на изкопните дейности са направени стъпки за подпорни стълбове и няколко траншеи (обр. 1).

В най-южната траншея е регистриран средновековен културен пласт с дебелина около 0,20 м, в който се откриват дребни въгленчета и сравнително малко на брой фрагментирана битова керамика (XIII – XIV в.).

На около 9 м в западна посока, в югозападния ъгъл на стъпка за подпора е разкрита средновековна пещ (обр. 2). В запазения в профила участък куполът е с диаметър около 0,40 м и височина около 0,11 м. Дебелината му в най-горния участък е 4 см. От юг пред куполната част на пещта се наблюдава продължение на горивната плоча, вероятно част от префурниума на съоръжението.

Обр. 1. Ситуационен план с извършените изкопни дейности върху фотограметрично заснемане на поземления имот

Fig. 1. Site plan showing the construction activities overlaid on a photogrammetrically captured image of the property

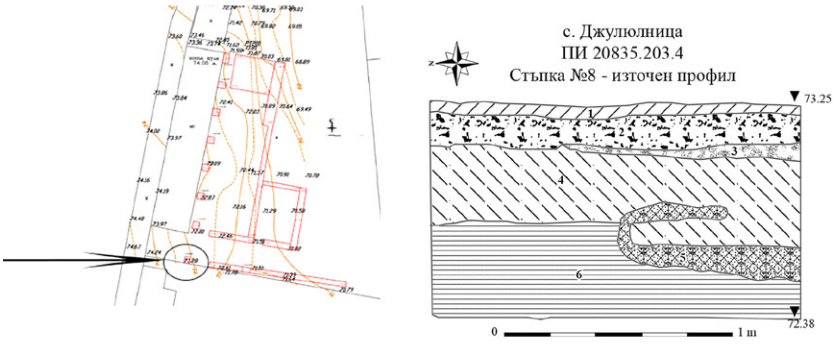

Обр. 2. Фото и графично документиране на разкритата средновековна пещ (XIII – XIV в.): 1 – бетонна настилка (XX в.); 2 – подложка от чакъл (XX в.); 3 – пясъчна подсипка (XX в.); 4 – средновековен културен пласт (XIII – XIV в.); 5 – средновековна битова пещ (XIII – XIV в.); 6 – стерилен пласт

Fig. 2. Photo and graphic documentation of the uncovered medieval oven (13th – 14th c.): 1 – concrete pavement (20th c.); 2 – gravel bedding (20th c.); 3 – sand layer (20th c.); 4 – medieval cultural layer (13th – 14th c.); 5 – medieval domestic oven (13th – 14th c.); 6 – sterile layer

Измерена заедно с него дължината му достига минимум 0,60 м. По всяка вероятност отворът на пещта е насочен към полувкопано от юг жилище, което на този етап не може да бъде проучено.

Данните от проведеното археологическо наблюдение свидетелстват за наличието на жилища и следи от обитаване през XIII – XIV в., вероятно свързани с регистрираното покрай крепостта селище.

Литература

Ботев 1984: К. Ботов. Сондажни проучвания на крепостта „Имането“ край с. Джулюница, В. Търновски окръг. – Археологически открития и разкопки през 1983 г. Смолян, 1984, 115 – 116.

Динчев 2006: В. Динчев. Ранновизантийските крепости в България и съседните земи (в диоцезите Thracia и Dacia). – Разкопки и проучвания, XXXV, 2006.

Марков 1995: Н. Марков. Един нов медальон с изображение на лъв от Търновско. – Археология, 1, 1995, 41 – 46.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN BELIYA PAT LOCALITY IN THE LAND OF DZHULYUNITSA VILLAGE, LYASKOVETS MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT

Iliyan Petrakiev

Summary

The archaeological monitoring was conducted in connection with construction work activities (fig. 1). In the southernmost trench, a medieval cultural layer approximately 0.20 m thick was recorded. In the southwest corner of

the property, a medieval oven (13th – 14th c.) was uncovered, with a dome measuring about 0.40 m in diameter and approximately 0.11 m in height (fig. 2). South of the dome, an extension of the fuel bed was observed, likely part of the structure's forehearth. Measured together with this extension, the oven's length reaches at least 0.60 m.

Iliyan Petrakiev, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, petrakiev@museumvt.com

№ 90. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „ПЕТЪР ВИЧЕВ“ № 41, СИЛИСТРА

Кристиан Михайлов, Светлана Ганчева

При изкопни работи за строителство на жилищна сграда с басейн е извършено археологическо наблюдение в ПИ с идентификатор 66425.501.7417 по КК и КР на гр. Силистра (обр. 1).

Изкопите за ивични основи на сградата са с ширина 0,50 м и дълбочина 1,10 – 1,30 м от съвременния терен. До тази дълбочина пръстта е тъмнокафява, рохка, със строителни отпадъци от намиращите се тук доскоро къщи и с незначително количество фрагменти от битова керамика от османския период на града.

Изкопът за басейн е с размери 7 × 5,10 м и дълбочина 2 м. И тук липсват археологически структури. Установи, че до дълбочина около 1,35 м пръстта е подобна на описаната по-горе. Надолу изсветлява, като към дъното на изкопа наподобява жълто-кафяв льос с малко битова керамика в СИ част на изкопа и без археологически материали по останалата площ. Изкопаната пръст бе депонирана на рампа встрани и периодично извозвана, което позволи внимателна проверка, включително с металдетектор. Изяснено е, че по-светлата пръст под дълбочина 1,35 м съдържа малка концентрация на фрагменти от антична и предимно късноантична битова керамика, 1 бронзова монета от III в. и 7 бронзови монети от IV – ранен V в. На рампата от изкопа за басейн са открити също оловен печат от XI в., анонимен византийски фолис от клас D (1050 – 1060 г.) и 14 фрагмента от битова керамика от X – XI в.

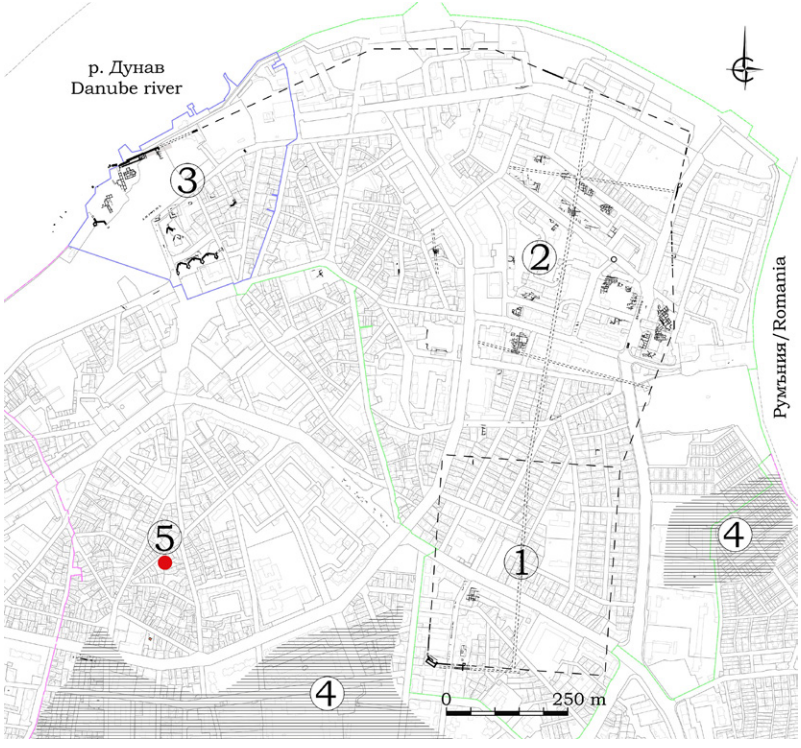

Обр. 1. Археологическа карта на гр. Силистра: 1 – лагер на XI Клавдиев легион; 2 – цивилно селище; 3 – късноантичен кастел; 4 – некропол; 5 – обект на ул. „Петър Вичев“ № 41

Fig. 1. Archaeological map of the town of Silistra: 1 – camp of the Legio XI Claudia; 2 – civilian settlement; 3 – Late Antique castellum; 4 – necropolis; 5 – site at 41 Petar Vichev Str.

Може да се заключи, че на обекта беше извлечена научна информация единствено от по-дълбокия изкоп за басейн. Тук е установен късноантичен културен пласт, съдържащ материали предимно от IV – V в. Изглежда обектът попада между периферните предградия и некропола на късноантичния Дуросторум.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING CONSTRUCTION WORKS AT 41 PETAR VICHEV STR., SILISTRA

Kristian Mihaylov, Svetlana Gancheva

Summary

During the archaeological monitoring of construction works at 41 Petar Vichev Str. in the town of Silistra, a cultural layer containing a small number of finds dating to the 4th – early 5th and 10th – 11th c. was recorded (fig. 1). The layer lies at a depth of 1.35 – 2 m. It was established that the lighter soil below a depth of 1.35 m contains a small concentration of fragments of ancient – primarily late antique – pottery, one bronze coin from the 3rd c., and seven bronze coins from the 4th – early 5th c. On the ramp of the excavation for the pool, a lead seal from the 11th c., an anonymous Byzantine follis of Class D (1050 – 1060), and 14 fragments of pottery from the 10th – 11th c. were also found. The site is located between the necropolis and the peripheral suburbs of late antique Durostorum.

Kristian Mihaylov, Regional Museum of History – Silistra, kristian1987@abv.bg
Svetlana Gancheva, Regional Museum of History – Silistra, svetlanagancheva@abv.bg

№ 91. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ АВАРИЙНИ РЕМОНТИ ПО ВИК МРЕЖАТА НА ТЕРИТОРИЯТА НА ИАР „АНТИЧНА СЕРДИКА И СРЕДНОВЕКОВЕН СРЕДЕЦ“, СОФИЯ

Александър Станев, Елена Николова

За четвърта година екип от РИМ – София извърши наблюдения при изкопни дейности, свързани с аварийни ремонти по водопроводната и канализационна мрежи на града. В рамките на 2023 г. са регистрирани пет локации с археологически структури (обр. 1.1).

1. **ул. „Софроний Врачански“ № 101**. При ремонтни дейности по действащата водопроводна мрежа се достигна до масивен зид (обр. 1.2). Стената е изградена от средни до едри по размери ломени и необработени камъни с видима височина до около 1 м. Зидът вероятно може да се свърже с известното трасе на западната куртина на външната крепост на Сердика (Григорова 1983, 57).

2. **ул. „Софроний Врачански“ № 119**. При ремонтни дейности в двора на къщата на Райна Княгиня се достигна до зид с антични характеристики (обр. 1.3). Проследена е 1,20 м от общата му дължина, при ширина между двете лица 3,90 м. Той е изграден от средни до едри по размери ломени и необработени камъни на спойка от бял хоросан. Този фрагмент се явява част от северната куртина на външната крепост на Сердика и съответства на вече известното ѝ трасе (Динчев 2013).

3. бул. „Княгина Мария Луиза“ № 2. При изкопни дейности по авариен ремонт на централната канализационна тръба на ЦУМ се достигна до басейн на антична баня (обр. 1.4). Въпросният басейн е проучен по време на спасителни разкопки, проведени през 2009 г. (Шалганов, Бояджиев 2010).

4. **бул. „Александър Стамболийски“ № 18**. При ремонтни дейности по действащата канализация се достигна до структура с антични характеристики (обр. 1.5). Същата е изградена от тухлени редове на хоросанова спойка с видима височина от 2,40 м. В изкопа се проследява част от структурата с размери 0,80 м (изток – запад,) и 0,50 м (север – юг). Регистрираният обект вероятно може да се свърже с един от известните вече градежи в този район (архив на РИМ – София, инв. № 906).

5. **ул .„Екзарх Йосиф“ № 20**. При ремонтни дейности по действащата канализация се достигна до масивен зид с антични характеристики (обр. 1.6). В границите на изкопа са проследени 3,20 м от дължината му в посока северозапад – югоизток. Стената е изградена от средни до едри по размери ломени и необработени камъни на спойка от хоросан и тухли. Зидът вероятно може да се свърже със сграда, която досега е неизвестна в научната литература.

Обр. 1. Резултати от наблюдението: 1 – местоположение на регистрираните антични структури; 2 – фрагмент от западната крепостна стена на външното разширение на Сердика; 3 – фрагмент от северната крепостна стена на външното разширение на Сердика; 4 – басейн на антична баня, проучвана през 2009 г.; 5 – тухлена структура (вероятно колона на антична сграда); 6 – зид с антични характеристики (вероятно част от сграда)

Fig. 1. Results from the monitoring: 1 – location of the ancient structures; 2 – fragment of the western fortress wall of Serdica II; 3 – fragment of the northern fortress wall of Serdica II; 4 – part of an ancient bath excavated in 2009; 5 – brick-built structure (probably a column of an ancient building); 6 – fragment of an ancient wall (probably part of a building)

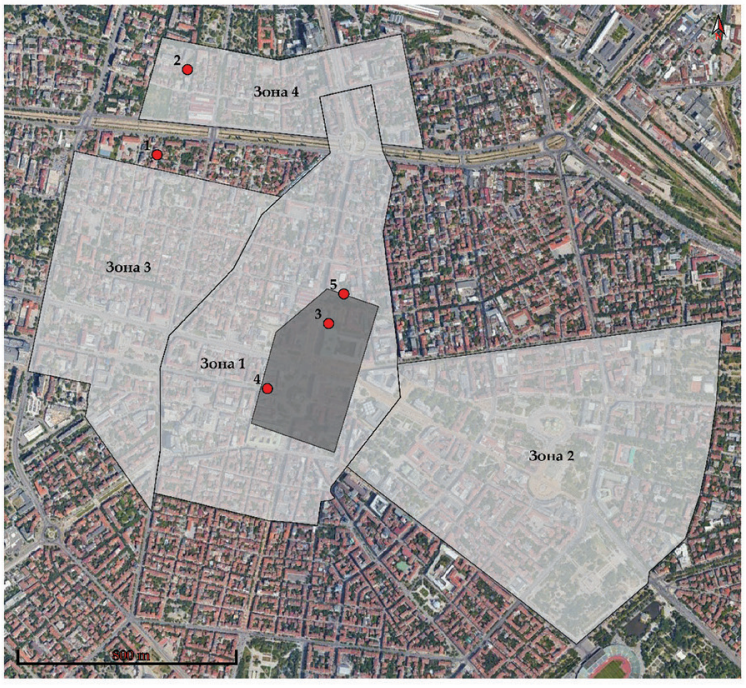

2

3

4

5

6

Литература

Григорова 1983: К. Григорова. Проучвания по западното разширение на крепостта на Сердика. – Археологически открития и разкопки през 1982 г. Плевен, 1983, 57.

Динчев 2013: В. Динчев. Северната крепост на Serdica (Сердика II). История и актуално състояние на проучванията. – В: В. Динчев (ред.) In honorem professoris Георги Кузманов (= Известия на Националния археологически институт, XLI). София, 2013, 237 – 280.

Шалганов, Бояджиев 2010: К. Шалганов, Г. Бояджиев. Спасителни проучвания на територията на АР „Сердика – Средец" – Обект „Трасе на топлофикационен колектор и канал за отпадни води" – южно от Баня баши джамия и северозападно от ЦУМ. – Археологически открития и разкопки през 2009 г. София, 2010, 350 – 351.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING EMERGENCY REPAIRS ON THE WATER SUPPLY AND SEWER NETWORK WITHIN THE TERRITORY OF ANCIENT *SERDICA* AND MEDIEVAL SREDETS RESERVE, SOFIA

Alexander Stanev, Elena Nikolova

Summary

Within the calendar year 2023, 69 sites with accidents on the existing water underground supply systems were visited. Archeological structures were detected at five of the locations. Four of the structures are already known in the scientific literature, and the fifth is newly registered (fig. 1.1). Fragments of the western and northern fortification walls of the outer extension of *Serdica* were found on 101 and 119 Sofroniy Vrachanski Str. (fig. 1.2 and 1.3). On 2 Maria Luisa Blvd, the basin of an ancient bath was reached, fully explored during rescue excavations carried out in 2009 by an archaeological team from Regional Museum of History – Sofia (fig. 1.4). During repair works on 18 Alexander Stamboliiski Blvd a brick structure with ancient characteristics was detected (fig. 1.5). It is probably an internal supporting column that can be connected to one of the public buildings in ancient *Serdica*. The last situation was registered at 20 Ekzarch Yosif Str. – a massive wall with ancient features (fig. 1.6). The registered structure probably can be connected with the fortification wall of ancient *Serdica* and it was unknown in the scientific literature until now.

Alexander Stanev, Regional Museum of History – Sofia, alexander.stanev@gmail.com
Elena Nikolova, Regional Museum of History – Sofia, elli.nikolova@gmail.com

---

№ 92. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ЧАСТ ОТ СЕВЕРНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА ОТ СЕВЕРНОТО РАЗШИРЕНИЕ НА СЕРДИКА, СОФИЯ

Елена Николова, Александър Станев

Спасителното археологическо наблюдение се осъществи във връзка с инвестиционни намерения за изграждане на топлопровод за жилищна сграда с адрес ул. „Княз Борис I" № 209, гр. София. Трасето на изкопа попада в IV-та охраняема зона на ИАР „Антична Сердика и Средновековен Средец".

По данни в наблюдавания участък можеше да се очаква да се засекат северната куртина на северното разширение на Сердика (обр. 1.1) и гробни структури от късноосманския некропол на София (Бобчев 1943, 18 – 19; Бобчев 1989, 41; Станев, Николова 2024).

Работата започна с линеен изкоп по ул. „Клокотница" в посока север от пресечката на ул. „Селиолу". На около 12 м от кръстовището на север и на 0,70 м в дълбочина от нивото на уличното платно се достигна до крепостната стена на антична Сердика. В границите на изкопа (неговата ширина) е проследена 0,90 м от общата ѝ дължина в посока изток – запад при ширина от 3,75 м (обр. 1.2). Стената е фундирана директно в стерилния пласт и изградена от средни по размери ломени, необработени

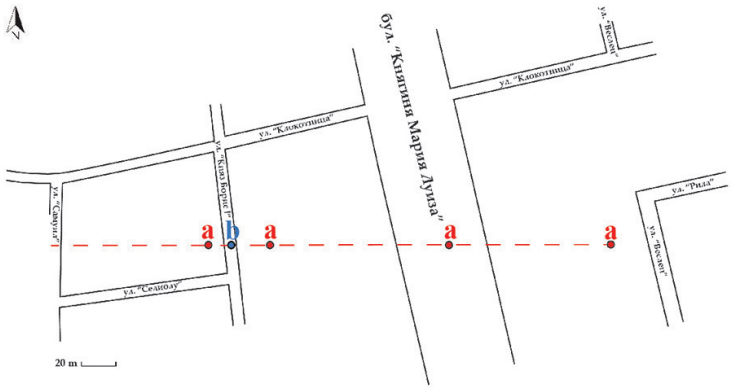

1

2

3

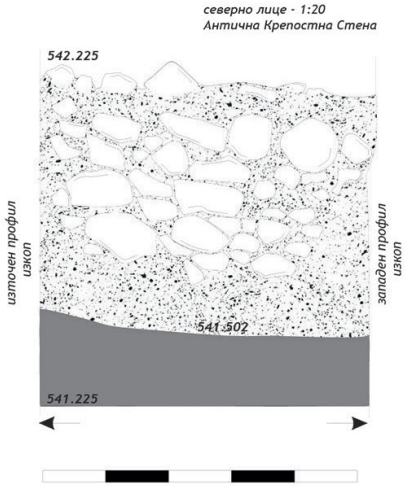

4

Обр. 1. Резултати от наблюдението: 1 – трасето на северната стена на северното разширение на Сердика (a. по-ранни обекти, известни в литературата; b. фрагментът от крепостната стена, регистриран по време на наблюдението); 2 – план на крепостната стена; 3 – източното лице на крепостната стена; 4 – западното лице на крепостната стена (графично заснемане)

Fig. 1. Results from the monitoring: 1 – route of the northern wall of the northern extension of Serdica (a. earlier features known from the literature; b. the fragment of the fortress wall recorded during the monitoring); 2 – plan of the fortress wall; 3 – eastern face of the fortress wall; 4 – western face of the fortress wall (graphic documentation)

камъни на спойка от хоросан. От южното лице са запазени 0,60 м във височина и видими 0,90 м в ширина (обр. 1.3), а от северното – 0,70 м във височина и 1,20 м в ширина (обр. 1.4). В пласта над и при стената не се откриха никакви археологически материали.

Поради наличието на археологическа структура беше наложена промяна в проекта като тръбите бяха прокарани под крепостната стена. До края на изкопната дейност не се регистрираха други структури или археологически материали.

Литература

Бобчев 1943: С. Бобчев. Сердика. Материали за изучаване топографията, устройството и архитектурата на града (Материали за историята на София. кн. XII). София, 1943.

Бобчев 1989: С. Бобчев. Преглед на останките от Сердика, открити в последните 50 години. Сердика. – Археологически материали и открития, 2. София, 1989.

Станев, Николова 2024: А. Станев, Е. Николова. Нови проучвания върху късноосманския некропол на София. – Археологически открития и разкопки през 2023 г. София, 2024.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF A SECTION OF THE NORTHERN FORTIFICATION WALL FROM THE NORTHERN EXTENSION OF *SERDICA*, SOFIA

Elena Nikolova, Alexander Stanev

Summary

The rescue archaeological monitoring was carried out in connection with investment plans for the construction of a heat pipe for a residential building at 209 Knyaz Boris I Str., Sofia. The site lies within the fourth protection zone of the Historical and Archaeological Reserve "Ancient *Serdica* and Medieval Sredets". The work began with a linear excavation along Klokotnitsa Str. (fig. 1.1). Within the boundaries of the trench, the fortification wall of ancient *Serdica* was reached (fig. 1.2). It is founded directly upon the sterile layer and constructed of medium-sized, unworked stones bonded with mortar. On its southern face, 0.60 m in height and 0.90 m in width are preserved (fig. 1.3), while on the northern face 0.70 m in height and 1.20 m in width are preserved (fig. 1.4).

Elena Nikolova, Regional Museum of History – Sofia, elli.nikolova@gmail.com
Alexander Stanev, Regional Museum of History – Sofia, alexander.stanev@gmail.com

---

№ 93. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ В ИЗТОЧНИЯ НЕКРОПОЛ НА СЕРДИКА, ИАР „АНТИЧНА СЕРДИКА И СРЕДНОВЕКОВЕН СРЕДЕЦ", СОФИЯ

Елена Николова, Александър Станев

В рамките на 2023 г. беше извършено спасително археологическо наблюдение на девет обекта във връзка с изкопни и строително-монтажни дейности на Столична община по подмяна на пътни и тротоарни настилки и кабелни трасета.

Единствено в ареала около базиликата „Св. София" и ПКСХП „Ал. Невски" е документирано наличието на археологически структури. В процеса на работа са регистрирани няколко съоръжения – три зидани гроба и пет погребения – плоски и с тегулно покритие и две ями с османски материали (обр. 1). Всички те са част от източния некропол на града, функционирал както през античния, така и през средновековния период (Станчева, Шалганов 1981, 81 – 82; Шалганов 1983, 58; Шалганов 1989, 56 – 66).

Съоръженията са компрометирани от предходни изкопни дейности – изграждане на действащата инфраструктура. При всички гробове индивидите са полагани по гръб с глава на запад, като

черепите са в различни позиции – на тил, наклонени на север или юг.

Внимание заслужава зидан гроб в плоско каменно покритие, засечен на южния тротоар на ул. „Оборище“ (в близост до пресечката с ул. „Париж“), в който се откри богат гробен инвентар (обр. 2). Целостта на градежа е била нарушена още при строежа на улицата, за което свидетелства баластрата от подложката на пътната настилката, запълнила цялата му вътрешност. Съоръжението е с размери: 1,03 м (С – Ю), 2,24 м (И – З), при височина от 0,82 м. Покрито е с варовикова плоча с дебелина около 0,18 м. Страниците са изградени от тухли на хоросанова спойка, като са видими шест реда във височина, а на места е направено подравняване с малки парчета тухла под плочата. Подът е оформен от пет реда с по три тухли и фрагменти от север и юг. Във вътрешността се откриха чифт обеци, висулка, гривна, две монети, стригила, козметичен инструмент, подметки на обувки, както и фрагменти от кошница и следи от платно и няколко силно изтлели човешки костици. Вероятно става дума за женски гроб, а предметите и една от монетите датират съоръжението в II – III в.

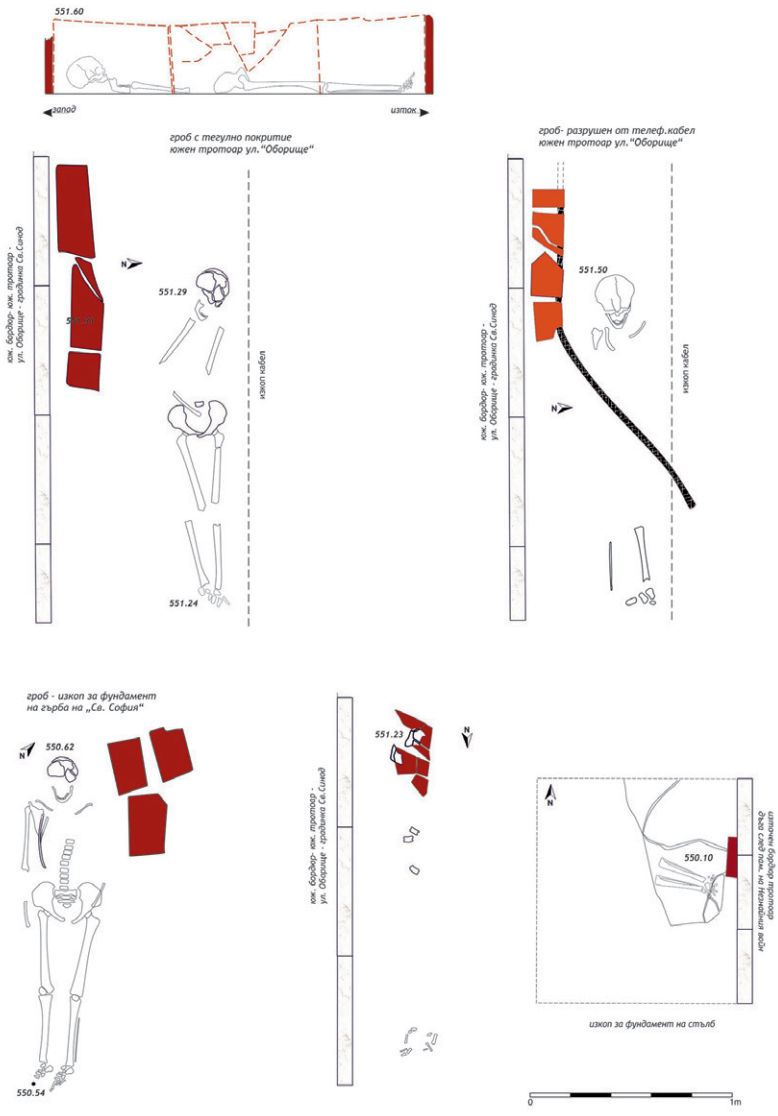

Обр. 1. Гробни съоръжения – ул. „Оборище“, гр. София

Fig. 1. Grave structures – Oborishte Str., Sofia

Обр. 2. Зидан гроб (II – III в.)

Fig. 2. Brick-built grave (2nd – 3rd c.)

Литература

Станчева, Шалганов 1981: М. Станчева, К. Шалганов. Спасителни разкопки на некропола около базиликата „Св. София“ в София. – Археологически открития и разкопки за 1980 г. София, 1981, 81 – 82.

Шалганов 1983: К. Шалганов. Разкопки на Източния главен некропол на Сердика – Средец. – Археологически открития и разкопки за 1982 г. Плевен, 1983, 58.

Шалганов 1989: К. Шалганов. Стратиграфски наблюдения върху участък от сердикийския некропол. – В: Сердика, т. 2. София, 1989, 59 – 66.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION WORKS IN THE EASTERN NECROPOLIS OF *SERDICA* WITHIN THE TERRITORY OF ANCIENT *SERDICA* AND MEDIEVAL SREDETS RESERVE, SOFIA

Elena Nikolova, Alexander Stanev

Summary

A rescue archaeological monitoring was carried out at nine sites in connection with construction and repair works by the Sofia municipality for the replacement of road and pavement surfaces and cable routes.

Archaeological structures were documented only in the area around the Saint Sofia Church and the Patriarchal Cathedral of St Alexander Nevski. Several features were recorded: three masonry graves, five graves – either flat or covered with *tegulae* – and two pits containing Ottoman materials (fig. 1). All of these belong to the established Eastern Necropolis of *Serdica*, which functioned during the ancient and medieval periods.

Rich grave goods were found in only one of the burials (fig. 2), including metal objects (a pair of earrings, a pendant, a bracelet, two coins, a strigil, a cosmetic tool, and shoe soles) and organic remains (a fragment of a basket and traces of canvas). The masonry grave dates to the 2nd – 3rd c.

Elena Nikolova, Regional Museum of History – Sofia, elli.nikolova@gmail.com
Alexander Stanev, Regional Museum of History – Sofia, alexander.stanev@gmail.com

№ 94. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ В СУТЕРЕНА НА ЦЕНТРАЛНИ ХАЛИ, СОФИЯ

Полина Стоянова

Софийските централни хали попадат в ИАР „Антична Сердика и средновековен Средец“, по линията на крепостната стена на античния град, в участъка, в който тя сменя посоката си от запад на югозапад. Фрагмент от стената, както и част от антична сграда, интерпретирана като баня, са експонирани в сутерена на сградата след предходни проучвания (обр. 1). Във връзка с нови преустройства предвидените шест изкопа са реализирани под археологическо наблюдение. Пет от тях попадат изцяло в насипен пласт, останал от предишни строителни и ремонтни дейности, а само в един, пред-

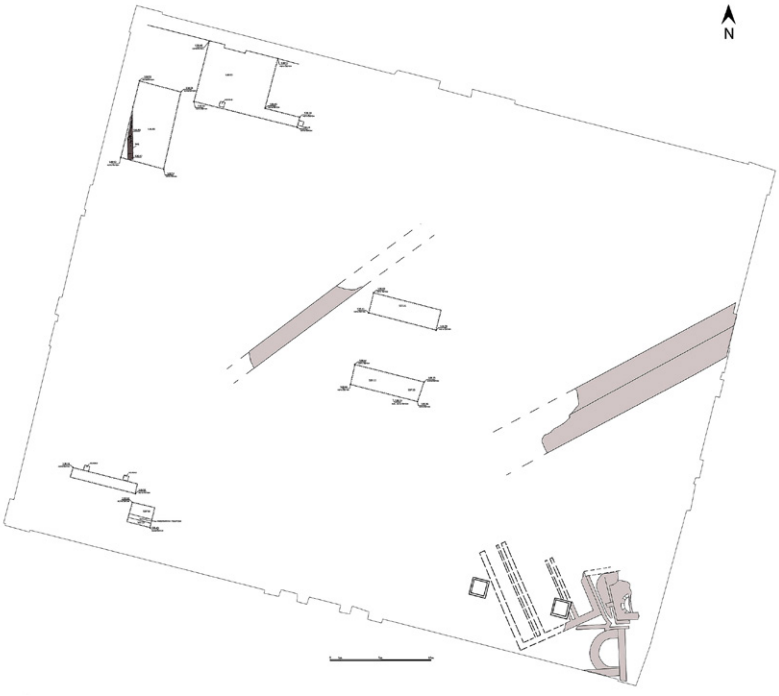

Обр. 1. План на сутерена на Софийските централни хали с разкритите археологически структури в миналото и местоположението на направените сондажи през 2023 г. В СЗ ъгъл – античен зид от края на III – IV в. (по геодезично заснемане на инж. И. Иванов и инж. Д. Недялков, Национален институт за недвижимо културно наследство)

Fig. 1. Plan of the basement of Sofia's Central Market Hall with the archaeological structures uncovered in the past and the location of the excavations made in 2023. In the NW corner – an ancient wall from the late 3rd – 4th c. (based on geodetic survey by Eng. I. Ivanov and Eng. D. Nedyalkov, National Institute for Immovable Cultural Heritage)

назначен за шахта на товарен асансьор, на 1,70 м дълбочина под подовото ниво на сутерена, н. в. 536,80 м е регистрирано наличието на запазен *in situ* зид (обр. 2).

Зидът е изграден от камъни и тухли, споени с жълт песъклив хоросан. Разкритата му дължина в изкопа е 5,30 м, като от юг е установена ширината му – 0,52 м. В двете посоки на структурата е проследен и градежът ѝ във вертикален план. На север каменният опус е около 0,60 м висок, като под него следва тухлен опус, от който са разкрити три реда тухли – до н. в. 536,00 м. Тухлен опус следва и нагоре, свидетелство за който са отпечатъците от тухли в хоросана на най-високо запазената част на зида. На юг запазеният градеж в суперструкция е изцяло тухлен – регистрирани са седем реда тухли, които достигат пласт с висока концентрация на хоросан, вероятно ходово ниво (н. в. 535,98 м).

Според дълбочината на основата и характеристиките на градежа, регистрираният зид може да се отнесе към периода до края на III – IV в. Непосредствено над него е намерена една бронзова монета от същото време – Константинова династия. Вероятно по това време в тази зона, на около 50 м северозападно от крепостната стена (в по-ранния ѝ период и преди построяването на протейхизмата), е имало жилищна (?) постройка.

Античната структура е консервирана на място, като запазената ѝ височина позволява тя да остане незасегната под нивото на новото строителство.

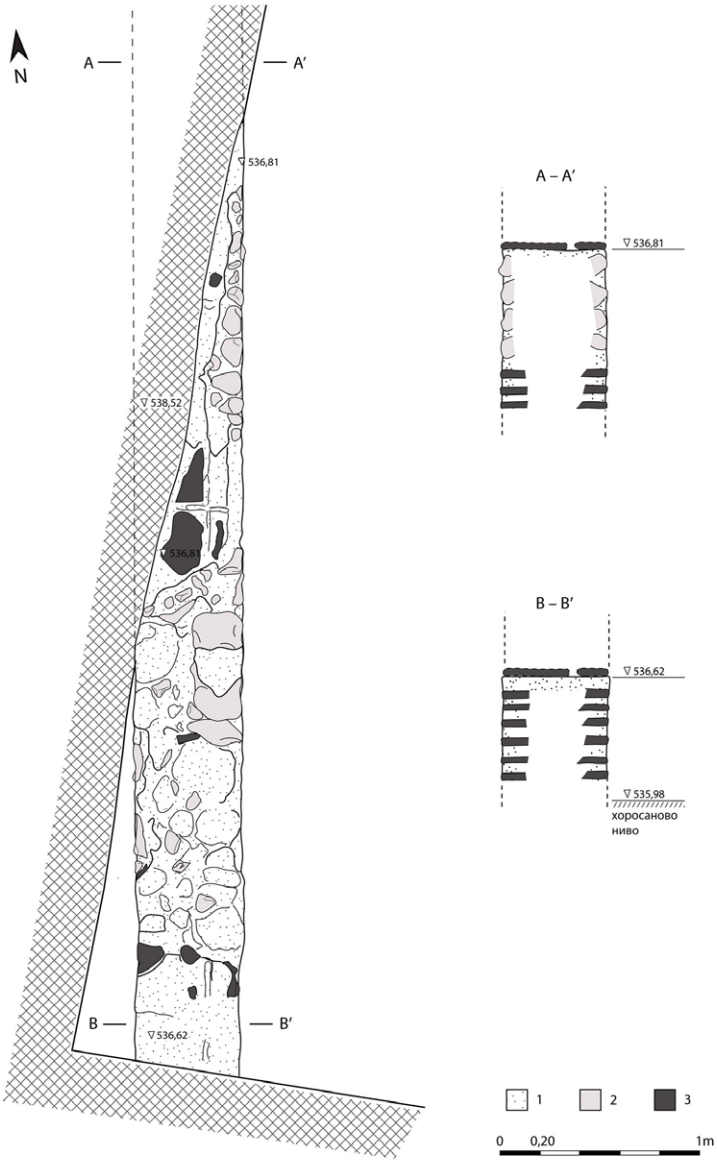

Обр. 2. Графичен план и разрези на разкрития античен зид: 1 – жълт песъчлив хоросан; 2 – камъни; 3 – тухли

Fig. 2. Graphic plan and sections of the excavated ancient wall: 1 – yellow sandy mortar; 2 – stones; 3 – bricks

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION WORKS IN THE BASEMENT OF THE CENTRAL MARKET HALL, SOFIA

Polina Stoyanova

Summary

Sofia's Central Market Hall is located along the line of the fortification wall of ancient *Serdica*. Six excavations have been conducted in connection with new reconstruction works in the building (fig. 1). In one of them, a wall preserved *in situ* was recorded, built of stones and bricks bonded with yellow sandy mortar (fig. 2). To the south, the surviving superstructure is made entirely of brick and reaches a layer with a high concentration of mortar, probably a habitation level. Based on its characteristics, the masonry can be dated to the late 3rd – 4th c. AD. A bronze coin of the Constantinian dynasty was found above it.

Polina Stoyanova, Regional Museum of History – Sofia, polinastoyanova@abv.bg

№ 95. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА АНТИЧНА СЕЛИЩНА СТРУКТУРА В ПЕРНИК

Орлин Рачев

Археологическият обект попада изцяло в южната част на стоманодобивния завод „Стомана Индъстри“ и е разположен на левия склон (западен) на безименна рекичка. Поради нуждата от шкарпиране на терена за изграждането на клетка № 9 от депото за отпадъци, изкопните дейности обхващат и част от неизградената клетка № 8. Именно там, непосредствено под чимовия пласт, се регистрираха три струпвания на антична строителна керамика (обр. 1). Изкопните дейности в този участък бяха незабавно преустановени, а полосата изключена от общия строителен план. Керамично струпване 1 попада в линейна концентрация на фрагментирана строителна керамика в направление СИ – ЮЗ. Попада в пласт от светлокафява, пепелива почва с примеси от дребни, огладени камъчета. Структурата се развива в дълбочина. Керамично струпване 2 представлява групиране от няколко разтрошени в горната си част фрагменти строителна керамика, отстояща на около 6 м североизточно от струпване 1. Попада в пласт от тъмнокафява глинеста почва. Керамично струпване 3 отстои на около 4 м североизточно от струпване 2. Състои се от фрагментирана строителна керамика, разтрошени при отнемането на чимовия пласт. Попада в пласт от тъмнокафява почва. При отнемането на първия механичен пласт както и в горните нива на втория пласт на клетката се откриваха единични фрагменти от антична строителна и дребни фрагменти от битова керамика. Наред с тях се срещаха множество промишлени отпадъци и няколко фрагмента възрожденска керамика. Констатирано бе, че на цялата площ от западния склон (на площ от над 5 дка) на клетката до достигането на стерилните пластове теренът бе тотално компрометиран. Извършеното наблюдение в площта на клетка № 9 ни довежда до извода, че в този си участък археологическият обект и негови евентуални структури са унищожени от последвалата човешка дейност. Това вероятно се е случило през 60-те – 80-те г. на XX в., когато дейността на завода е била изключително интензивна. Въз основа на откритите няколкото дребни фрагмента от антична битова керамика (устия и стени на съдове) в площта на клетка № 9, можем на този етап да датираме обекта и разкритите струпвания най-общо към периода на III в. (обр. 2).

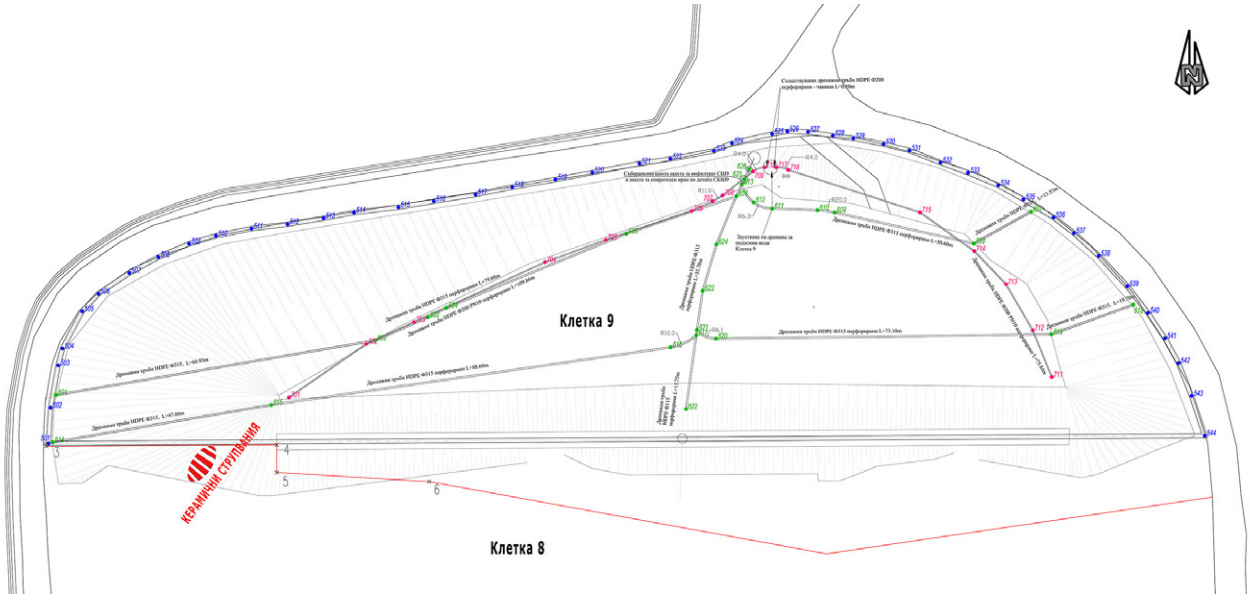

Обр. 1. План на клетка № 9 и участък с керамични струпвания

Fig. 1. Plan of cell No. 9 and an area with pottery assemblages

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF AN ANCIENT SETTLEMENT STRUCTURE IN PERNIK

Orlin Rachev

Summary

The archaeological site lies entirely within the southern limits of the Stomana Industry steel plant and is situated on the left slope of an unnamed creek. Because the terrain had to be scarified for the construction of cell No. 9 of the waste dump, the excavation works also extended into part of the unbuilt cell No. 8. It was there, immediately beneath the topsoil layer, that three accumulations of ancient architectural ceramics were recorded (fig. 1). Excavation activities in this section were excluded from the general construction plan. Across the rest of the western slope of the cell, the terrain was completely disturbed down to the sterile strata. Based on the few small fragments of ancient pottery recovered, the site and the exposed accumulations can, at this stage, be broadly dated to the 3rd c. (fig.2).

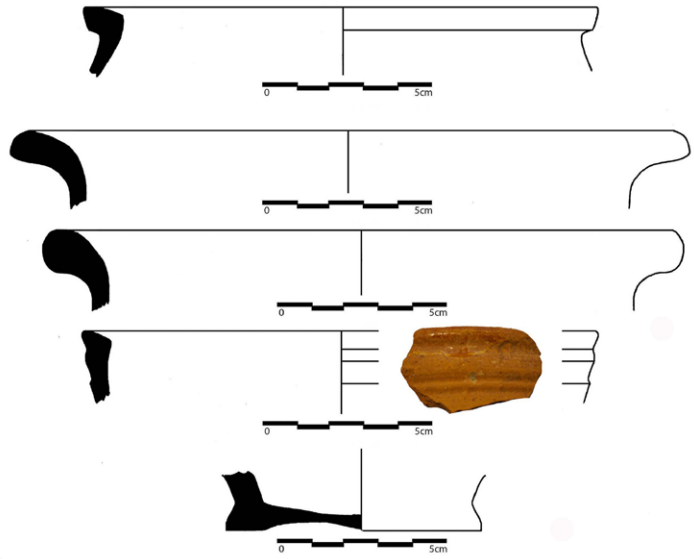

Обр. 2. Антична битова керамика от площта на клетка № 9

Fig. 2. Antique pottery from the area of cell No. 9

Orlin Rachev, Regional Museum of History – Pernik, orlin_ra@abv.bg

№ 96. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В САПАРЕВА БАНЯ, ОБЛ. КЮСТЕНДИЛ

Димитрина Павлова

Археологическото наблюдение е извършено при изкопни дейности за полагане на кабели с високо напрежение за „Външно електрозахранване“ на жилищна сграда в УПИ VII – 2783, гр. Сапарева баня. Общата дължина на трасето е 302,30 м, с размери на изкопите дълбочина 0,80 – 1 м и ширина 0,30 – 0,50 м. Обектът се намира в охранителна зона „Западен и южен некропол” и обект в м. Шалева махала на археологическата недвижима културна ценност „Римски военен лагер, късноантичен и ранновизантийски град Германея“ в м. Градището, гр. Сапарева баня, обл. Кюстендил.

Изкопите по тротоара на второстепенна улица (№ 65365.601.765) и част от южната страна на ул. „Йордан Попмихайлов“ попадат изцяло в насип, направен за подравняване на терена. Липсва културен пласт, няма намерени археологически структури и материали.

На 25 – 30 м от крайната точка на наблюдавания обект се попадна на археологически структури (обр. 1). От източната страна на разпределителна шахта на трафопост БКТП „Релакс“ се разкриха архитектурни останки – вероятна гробница с нарушен свод. Тя е на дълбочина 0,30 м от съвременния терен, непосредствено под пясъка на паважната настилка, а на няколко метра от нея в същата посока беше разкрита малка част от гробно съоръжение. Археологическите структури продължават извън проектирания изкоп на север под уличното платно. Имат координати: 42°17’20.6“ с. ш., 23°15’11.8“ и. д. и обща площ 17,40 кв. м и подлежат на пълно археологическо проучване според предписание на експертна комисия на Министерство на културата.

Обр. 1. Част от гробно съоръжение и гробница с нарушен свод

Fig. 1. Part of a tomb structure and a tomb with a damaged vault

ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN SAPAREVA BANYA, KYUSTENDIL DISTRICT

Dimitrina Pavlova

Summary

The archaeological monitoring was carried out during excavation works for the installation of high-voltage cables for the "External Power Supply" of a residential building in VII–2783. The total length of the route is 302.30 m, with trench dimensions of 0.80 – 1.00 m in depth and 0.30 – 0.50 m in width. The site is located within the protection zone "Western and Southern Necropolis", part of the "Roman military camp, late antique and Early Byzantine city of *Germania*" in Gradishteto locality. At 25 – 30 m from the end point of the monitored section, archaeological structures were encountered (fig. 1). Architectural remains were uncovered – most likely a tomb with a damaged vault. A few metres away in the same direction, a small part of another grave structure was also revealed.

Dimitrina Pavlova, Regional Museum of History – Kyustendil, d_pavlova@abv.bg

№ 97. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ХЕРАКЛЕЯ СИНТИКА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. РУПИТЕ, ОБЩ. ПЕТРИЧ

Светла Петрова, Антон Ковачев

Археологическите наблюдения на изкопни и реставрационни дейности по изпълнявания проект „Консервация, реставрация, опазване, популяризиране и развитие на археологически обект Хераклея Синтика с прилежащи некрополи" са осъществени в периода февруари – декември 2023 г.[1]

През февруари – март са извършени дейности по почистване на терена на подобект № 1, римска крепостна стена (обр. 1.1) и подобект № 2, жилищен квартал от римската епоха и раннохристиянски

[1] Проучванията на археологически обект „Хераклея Синтика с прилежащи некрополи" се провеждат от 2007 г. насетне от екип с ръководител Л. Вагалински (НАИМ – БАН)

Обр. 1. Състояние на подобекти № 1 и 2 след КРР: 1 – римска крепостна стена и останки от жилище от елинистическата епоха, северно от стената; 2 – елинистически и римски жилищен квартал и некропол от V в.

Fig. 1. Condition of sub-sites Nos 1 and 2 after conservation and restoration: 1 – Roman fortification wall and remains of a Hellenistic dwelling north of the wall; 2 – Hellenistic and Roman residential quarter and a necropolis from the 5th c.

Обр. 2. Състояние на сгради и съоръжения северно от форума след КРР: 1 – гражданска базилика и монтаж на макет на антично строително скеле; 2 – занаятчийски и жилищен квартал

Fig. 2. Condition of buildings and structures north of the forum after conservation and restoration: 1 – civic basilica and installation of a model of ancient construction scaffolding; 2 – craft and residential quarter

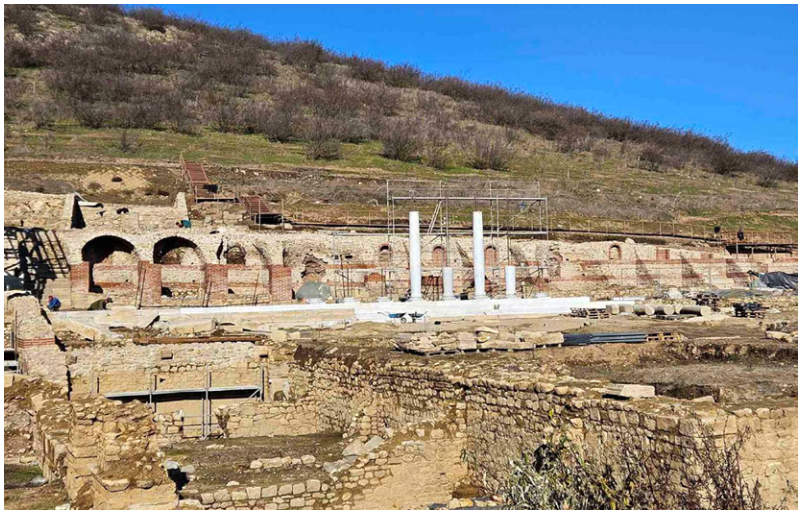

Обр. 3. Магазини и светилища северно от форума със започналата частична анастилоза на северния стилобат на форума

Fig. 3. Shops and shrines north of the Forum, where the partial anastylosis of the northern stylobate of the Forum has begun

некропол (обр. 1.2). Проведоха се и подготвителните дейности за консервационно-реставрационни работи (КРР) на гражданската базилика (обр. 2.1) и занаятчийския и жилищен квартал северно от форума (обр. 2.2).

В периода март – май се подготвиха за КРР магазините и светилищата, северно от форума (обр. 3), както и помещенията, преграждащи форума от юг. Геодезично са положени трасетата на ходовите алеи, които обграждат в северна посока всички експонирани по проекта обекти.

В периода май – юни се почисти северния кораб на раннохристиянската базилика и прилежащите ѝ постройки – антично стълбище за северните квартали на Хераклея, подобно на това при гражданската базилика. При почистването на насипа в СЗ ъгъл на северния кораб на базиликата са разкрити вход и частично запазена стенна мазилка върху западния ѝ зид. Почистен и подготвена за КРР е елинистическа сграда под римския форум. Във вътрешността на гражданската базилика са изкопани основи за монтиране на макет на антично строително скеле (обр. 2.1).

През октомври се извърши частична анастилоза на северния стилобат на форума.

През декември се извърши наблюдение във връзка с изграждането на инфо център и прилежащи помещения. Теренът се намира на 20 м западно от форума и е с площ от ок. 70 кв. м.

Всички дейности по наблюдението и КРР с участието на археолози бяха съгласувани с проектанта на обекта, съобразно съгласувания проект.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF *HERACLEA SINTICA* IN THE LAND OF RUPITE VILLAGE, PETRICH MUNICIPALITY

Svetla Petrova, Anton Kovachev

Summary

From February until the end of 2023, conservation and restoration activities were carried out on part of the uncovered archaeological structures of *Heraclea Sintica*, excavated between 2007 and 2022. The following sites were cleared, conserved, and restored: the Roman fortification wall (fig. 1.1); the Hellenistic and Roman residential quarter and the necropolis from 5th c. (fig. 1.2); the civic basilica (fig. 2.1); the craftsman's and residential quarter north of the Forum (fig. 2.2); and the shops and sanctuaries north of the Forum (fig. 3).

A partial anastylosis of the northern stylobate of the Forum was carried out, involving the relocation of the architectural elements to prepare the ground for the anastylosis. The northwest corner of the north aisle of the early Christian basilica was also cleared. The north aisle was found to have a western entrance, and its walls were decorated with frescoes in white, red, and green linear patterns.

Tourist paths were created around the sites, and a visitor's information centre was constructed.

Svetla Petrova, Museum of Archaeology – Sandanski, svetlapetrova57@gmail.com
Anton Kovachev, Museum of Archaeology – Sandanski, museum_sandanski@mail.bg

---

№ 98. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ СТРОИТЕЛСТВОТО НА ЯЗ. „ЛУДА ЯНА“, ОБЩ. ПАНАГЮРИЩЕ

Радослав Александров, Атанас Данов

Язовир „Луда Яна“ е разположен непосредствено на североизток от гр. Панагюрище, в първите високи хълмове над едноименната котловина. Предвидено е да обслужва около 45 хил. души в общ. Панагюрище и още пет селища от общините Пазарджик и Стрелча. Носи наименованието на Панагюрска Луда Яна, чийто водосбор по горното течение на реката, ще бъде използван за изграждането му. Строителството на язовира започва през 1986 г. След известно прекъсване дейностите са подновени през 2016 г. и продължават към днешна дата.

От историографска гледна точка, районът в който попада бъдещия язовир е слабо изследван. Първоначално от П. Карапетров (Карапетров 1893, 8), а впоследствие и от Д. Цончев, който отбелязва

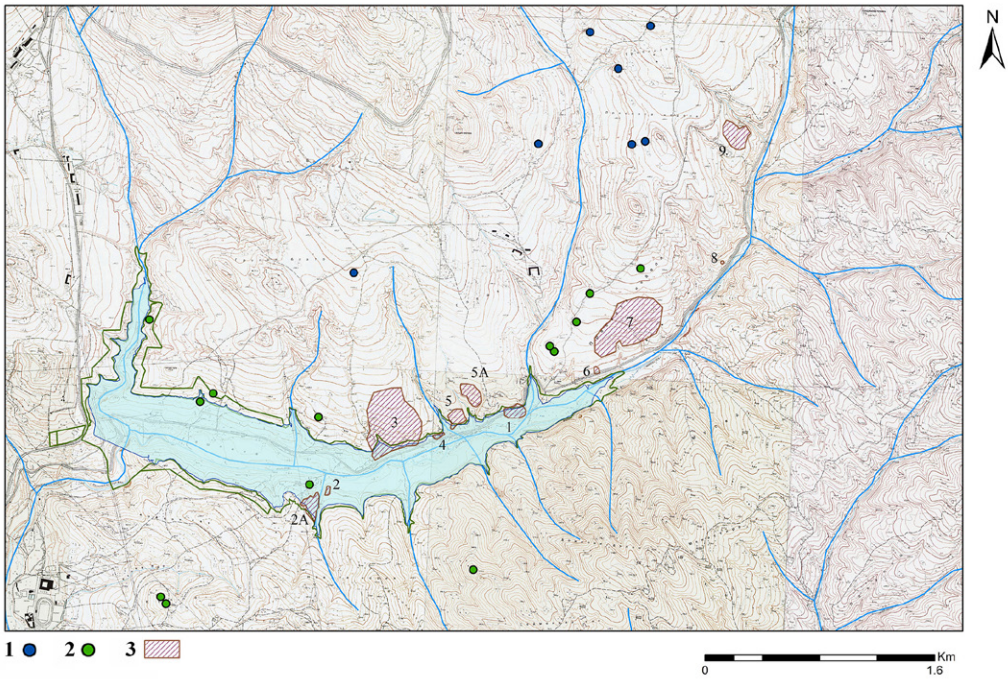

Обр. 1. Топографска карта с регистрираните в района на язовир „Луда Яна“ археологически обекти: 1 – издирвания по трасето на преносен газопровод Пирдоп – Панагюрище през 2017 г. (в синьо); 2 – издирвания в границите на язовир Луда Яна, 2017 г. (в зелено); 3 – регистрирани обекти по време на археологическото наблюдение през 2023 г. (защриховка)

Fig. 1. Topographic map showing the archaeological sites recorded in the area of the Luda Yana Dam: 1 – surveys along the route of the Pirdop–Panagyurishte gas transmission pipeline in 2017 (in blue); 2 – surveys within the boundaries of the Luda Yana Dam in 2017 (in green); 3 – sites recorded during the archaeological monitoring in 2023 (shaded)

Обр. 2. Метални находки открити в границите на обект № 1

Fig. 2. Metal finds from site No. 1

съществуването на могилен некропол и селище в м. Пресвета Неделя (Цончев 1956, 64), намиращи се непосредствено след източния му край. През 2017 г. са извършени теренни издирвания в границите на язовира с регистрирани тринадесет обекта, пет от които, попадащи в охранителната зона (Гоцев, Кацаров 2018). След археологическото проучване на застрашените от строителството обекти (№ 6, 7, 8, 9, 11), до първата половина на 2022 г., в чашата на язовира се извършват дейности по премахването на растителността и хумусния пласт, съпътствани и от периодично археологическо наблюдение. Почистването е ограничено единствено в западната половина на язовира.

През 2023 г. бе сключен нов договор между НАИМ – БАН и МРРБ за довършване на археологическото наблюдение. То бе осъществено на три етапа, в периода септември – декември, и се отнасяше изцяло за източната част на язовира. Поради липса на информация от страна на инвеститора за предстоящи, а и впоследствие осъществени строителни дейности, значителна част от предвидената за наблюдение зона беше почистена предварително. Също така в няколко участъка на десния бряг на реката са разработени и глинени находища, някои от които с внушителни размери. Всички регистрирани археологически обекти, попадащи в чашката на язовира, се намират в зони, които не са наблюдавани по време на строителните дейности. Общият брой на обектите е шест, като освен тях бяха регистрирани още пет в непосредствена близост до охранителната зона (обр. 1). От тях, четири (№ 5А, 6, 7 и 9)

са свързани със селищното обитаване през желязната епоха и Късната античност, докато последният обект (№ 8) представлява единична могила с неопределима хронология.

Обектите, попадащи в границите на язовира (№ 1, 2, 2А, 3, 4 и 5), са разположени по десния бряг на Стара река, с изключение на обекти № 2 и 2А, които се намират на левия ѝ бряг. В северната част на обект № 2 са разкрити керамични фрагменти и кремъчни артефакти, отнасящи се към праисторията. В границите на всички останали обекти са документирани материали от желязната епоха (№ 1, 2А, 3, 4, 5). През този период, по горното течение на Панагюрска Луда Яна, изглежда са населявани първите надзаливни тераси, с южно изложение, предимно по десния бряг на реката. Моделът на обитаване наподобява разпръснати малки селища или отделни постройки с жилищни или стопански функции, които не е изключено да се развиват около или в непосредствена близост до по-голям център, какъвто би могъл да е обект № 3 или обект № 7, или друг намиращ се в Панагюрската котловина.

Този модел изглежда се повтаря и през Късната античност, като материали, отнасящи се към периода са открити при обекти № 2 и 2А, където са документирани и следи от каменни зидове. Керамичен материал от тази епоха е регистриран също в западния край на обект № 3 и в границите на обект № 4. Единствено в границите на обект № 1 се откриха материали характерни за Средновековието (X – XIII в.). На терен са регистрирани останки от структури свързани с производствени дейности, вероятно пещи. В най-западната част на обекта са документирани големи късове отухлени кирпичени тухли и фрагменти от хранилищни съдове. По повърхността бяха открити множество керамични фрагменти и глинени деструкции, както и значителен брой метални находки (обр. 2).

Големият брой на откритите археологически материали, възможността за възстановяването на селищния модел по горното течение на Панагюрска Луда Яна, не само от желязната епоха, но също и от Късната античност и Средновековието, подсказват за високата научна стойност, която имат новорегистрираните археологически обекти.

Литература

Гоцев, Кацаров 2018: А. Гоцев, В. Кацаров. Теренни издирвания на територии за изграждането на язовир Луда Яна и ПСПВ в землището на Панагюрище. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 631 – 632.

Карапетров 1893: П. Карапетров. Материали за описване града Панагюрище и околните му села. Средец, 1893.

Цончев 1956: Д. Цончев. Из далечното минало на Панагюрска околия. – В: Панагюрище и Панагюрско в миналото, т. I, София, 1956, 55 – 66.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING THE CONSTRUCTION OF LUDA YANA DAM, PANAGYURISHTE MUNICIPALITY

Radoslav Aleksandrov, Atanas Danov

Summary

The Luda Yana Dam is located northeast of Panagiurishte. The construction of the dam began in 1986. In 2023, a new contract was signed between NAIM – BAS and the Ministry of Regional Development and Public Works to complete the archaeological monitoring. The monitoring was conducted in three stages between September and December and concerned exclusively the eastern part of the dam.

During the monitoring, six sites situated partially or entirely within the boundaries of the dam were recorded, as well as five additional sites located in the immediate vicinity of the protection zone (fig. 1). These sites are associated with settlement structures along the upper course of the Panagyurska Luda Yana River during prehistory (No. 2), Iron Age (Nos 1, 2A, 3, 4, 5), Late Antiquity (Nos 2, 2A, 3, 4), and the medieval period (site No. 1, fig. 2).

Radoslav Aleksandrov, Sofia University "St Kliment Ohridski", radoslav_aleksandrov@gmail.com
Atanas Danov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, at.d.danov@gmail.com

№ 99. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „ЙОСИФ ШНИТЕР“ № 4, ПЛОВДИВ

Елена Божинова, Иван Михалков

Проучването е извършено от РАМ – Пловдив във връзка с частно инвестиционно намерение – строеж на жилищна сграда. Имотът е разположен в равнината част на града, в западната част на античния и средновековен град. Тук минава неуточненото трасе на западната крепостна стена на Филипопол през римския период. В съседни парцели е документиран пласт от Античността и отделни структури от Средновековието (Топалилов, Станев 2008; Коркутова, Давидова 2018; Славкова, Янков 2019; Груева-Здравчева 2021; Топалилов, Божинова, 2023) (обр. 1). В район около 100 – 150 м южно – югозападно от югозападното подножие на хълма Сахат тепе установеният културен пласт, датиран от периода на Античността, се разполага на дълбочина около 3 м от съвременното ниво, под насипни пластове от XIX в. Това е резултат на факта, че теренът в тази част на града е ползван като депо за строителни отпадъци, видимо от стари фотографии (обр. 2), подравнен в началото на XX в., когато започва застрояването му.

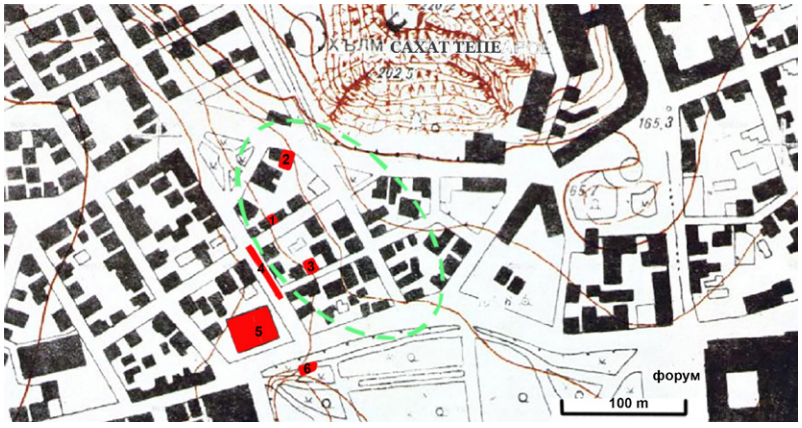

Обр. 1. Граници на площта, ползвана като депо за строителни отпадъци през XIX в. и проучвани парцели в района с документиран културен пласт и археологически съоръжения: 1 – ул. „Йосиф Шнитер“ № 4; 2 – ул. „Т. Каблешков“ № 14; 3 – ул. „Май“ № 12; 4 – ул. „Преслав“; 5 – ул. „Гладстон“ № 32; 6 – антични пещи за строителна керамика

Fig. 1. Borders of the area used to deposit constructional waste in the 19th c. and separate plots with studied archaeological layers: 1 – 4 Josef Schnitter Str.; 2 – 14 T. Kableshkov Str.; 3 – 12 May Str.; 4 – 5 Preslav Str.; 5 – 32 Gladstone Str.; 6 – Roman period kilns for tiles

Обр. 2. Фотография на района от края на XIX в.

Fig. 2. A photo of the area from the end of the 19th c.

Проучваната площ е 120 кв. м. С механизирана техника (багер) са свалени пластовете до дълбочина 3,50 м от съвременното ниво на терена (н. в. 158,64 м), като работата премина изцяло под наблюдение на археолог. В югоизточната част на парцела се демонтираха дълбоки каменни основи на последната съществувала тук къща от XX в. Свалените пластове в останалата част на изкопа са изцяло насипни – основно от XVIII – XIX в., които са нееднородни – основно от черна, ронлива пръст, всички с много рехава структура, с битова и строителна керамика и отпадъци. В най-долната им част в цялата площ на изкопа се проследи вълнообразен пласт с дебелина между 0,05 и 0,30 м от сива пепел с въглени, с битова керамика от Възраждането. Под него, в две петна в централната северна част и в югозападния ъгъл, е достигнат пласт от светла жълта глинеста пръст – вероятно кирпичени деструкции, керамиката от който се отнася в периода на Античността, II – III в. В него се откри и една почти цяла глинена лампа. Структури не са установени до достигнатото ниво. Лампата е с релефно изображение на два делфина в хералдическа поза, с

Обр. 3. Керамична лампа, открита в пласт кирпичени деструкции на ул. „Йосиф Шнитер“ № 4

Fig. 3. A ceramic lamp found in mud-bricks destructions at 4 Josef Schnitter Str.

преплетени опашки, които продължават като дървета. Върху дъното ѝ е поставен печат *planta pedis* (обр. 3).

Малката площ, върху която се установи вероятно запазен културен пласт и рисковите пластове около нея, с голяма опасност за срутвания, доведоха до решението да не се продължи проучване в дълбочина, под основата на планираната за строеж сграда. Направеното наблюдение потвърди информацията от предходни археологически проучвания за съществуването на културен пласт в тази част на града, чиято горна граница е на голяма дълбочина, под дебели насипни пластове от XIX в.

Литература

Груева-Здравчева 2021: Б. Груева-Здравчева. Спасително археологическо проучване на ул. „Май“ и ул. „Преслав“ в Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. София, 2021, 738 – 741

Коркутова, Давидова 2018: З. Коркутова, Д. Давидова. Спасително археологическо проучване на ул. „Гладстон“ № 32, гр. Пловдив (УПИ VI, кв. 85, ЦГЧ). – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 312.

Славкова, Янков 2019: Ц. Славкова, Л. Янков. Спасително археологическо проучване на ул. „Май“ № 12, гр. Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 309 – 311.

Топалилов, Божинова 2023: И. Топалилов, Е. Божинова. Спасителни археологически проучвания на ул. „Гладстон“ в Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. София, 2023.

Топалилов, Станев 2008: И. Топалилов, К. Станев. Спасителни разкопки на ул. „Т. Каблешков“ № 14. – Археологически открития и разкопки през 2007 г. София, 2008, 391 – 394.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 4 JOSEF SCHNITTER STR., PLOVDIV

Elena Bozhinova, Ivan Mihalkov

Summary

The property is located in the flat part of the city, in the W section of the ancient and medieval town. In neighboring plots, a cultural layer from antiquity and individual structures from the Middle Ages have been documented (fig. 1). In the area approximately 100 – 150 m S/SW of the SW foot of Sahat Tepe, the cultural layer dated to antiquity lies at a depth of about 3 m below the modern surface, beneath fill layers from the 19th c. (fig. 2).

The area is 120 m^2. At a depth of 3.50 m below the present ground level a layer with artefacts from the National Revival period was traced. Beneath this layer, a deposit of light yellow clayey soil was reached, likely representing mud-brick debris with pottery from antiquity, 2nd – 3rd c. (fig. 3).

Elena Bozhinova, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, elena.bozhinova@gmail.com
Ivan Mihalkov, ivan.p.mikhalkov@gmail.com

№ 100. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „СЪБОРНА“ № 14А, ПЛОВДИВ

Елена Божинова, Камен Станев

Обектът е в двора на Градската художествена галерия, УПИ I – 519.1134, общ. обслужване, кв. 123 по плана на Старинна градска част. През 1987 – 1989 г. е проучена част от терена (Танкова 1988, 96 – 97; Танкова 1989, 82 – 83; Танкова 1990, 111; Архив на РАМ Пловдив – Арх. ед. 94). Разкрита е сграда от IV – V в. с мраморно стълбище и отделни материали от Средновековието. След 1989 г. обектът е изоставен, обрасъл и засипан. През 2023 г. при реализация на проект за социализация на терена, без да е уведомен РАМ – Пловдив, в И част са извършени изкопни работи като в СИ ъгъл е частично унищожен късноантичен зид. При започване на наблюдението, разкритата през 1987 – 1989 г. сграда не се виждаше, а от запазената документация не може да се локализира точно (обр. 1).

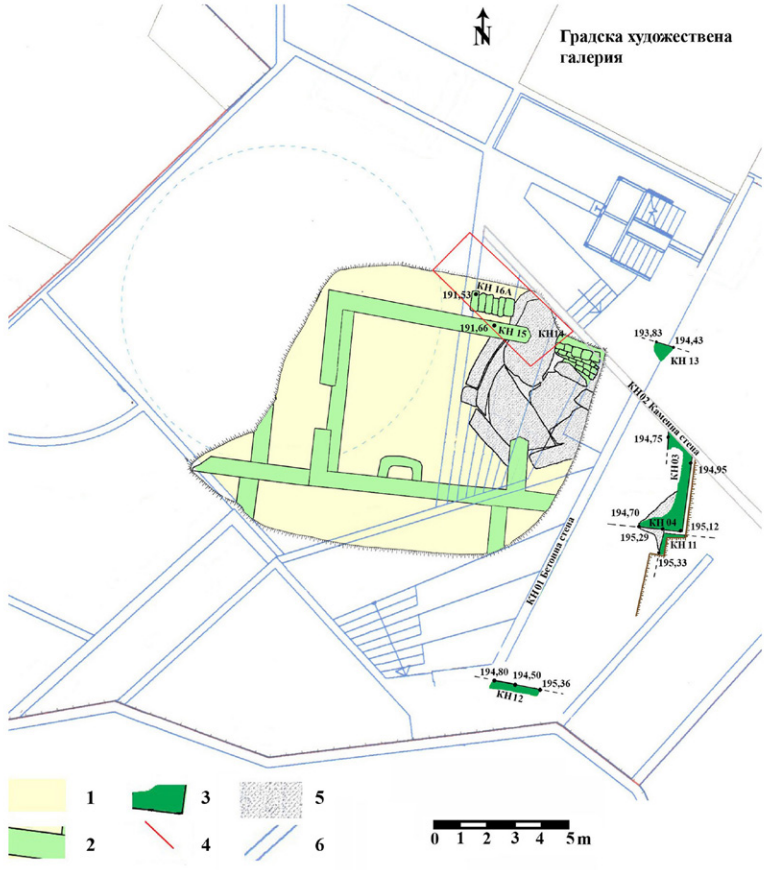

Обр. 1. План на обекта: 1 – площ проучена през 1987 – 1989 г.; 2 – структури разкрити през 1987 – 1989 г.; 3 – зидове разкрити през 2023 г.; 4 – граница на изкоп през 2023 г.; 5 – скала; 6 – съоръжения, предвидени в проекта за социализация

Fig. 1. Plan of the site: 1 – area investigated in 1987 – 1989; 2 – structures uncovered in 1987 – 1989; 3 – walls uncovered in 2023; 4 – boundary of the 2023 excavation; 5 – rock; 6 – facilities planned in the socialization project

При почиване на И шкарп се установи, че частично унищоженият зид е ЮИ ъгъл на сграда изградена в опус микстум, фундирана върху скалата (обр. 1, КН 03 и 04). От юг на сградата е долепен зид с посока С – Ю (обр. 1, КН 11), изграден от камъни споени с хоросан. Покрай зидовете се разкри пласт от хоросанов трошляк с дебелина 1,4 м (обр. 2.1). В него се откриха единични фрагменти битова керамика от X в., които дават възможно най-ранната датировка за демонтирането им. В ЮИ на ъгъл обекта се попадна на С част на зид с посока И – З (обр. 1, КН 12). Изграден е в опус микстум. До зида се откри бронзова монета от VI в. Югоизточно от галерията, се откри съвсем малък фрагмент от зид с посока И – З, изграден е от камъни споени с хоросан с тухлена фракция и стъпва върху скалата (обр. 1, КН 13). В централната С част на обекта се извърши изкоп с посока ЮИ – СЗ, с размери 5 на 1,9 м. Пластът е от съвременни отпадъци. В И част се попадна на скала. Върху нея се разкри петно от камъни споени с хоросан с тухлена фракция (обр. 1, КН 14). Западно от скалата се попадна на зид вертикално поставени споени тухли, а С от него се разкриха три мраморни стъпала (обр. 1, КН 15 и 16А, обр. 2.2). Това са съответно северния зид със свод и стълба, разкрити през 1987 – 1989 г. Северно от тях пластът е от деструкции, от които през първата половина на XII в. са вадени тухли, а през втората половина на същия век е била вкопана яма.

Обр. 2. Останки от сгради и съоръжения: 1 – зидове КН 03, 04 и 11 и пласт хоросанов трошляк; 2 – стена с арка, мраморна стълба, деструкции

Fig. 2. Remains of buildings and structures: 1 – walls KH 03, 04 and 11, and a layer of mortar rubble; 2 – wall with an arch, marble staircase, debris

Литература

Архив на РАМ Пловдив – Арх. ед. 94 – Дневник 1987 – 1988 г.

Танкова 1988: В. Танкова. Спасителни археологически разкопки на ул. „Стоян Чалъков“ 1а, Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 1987 г. Благоевград, 1988, 96 – 97.

Танкова 1989: В. Танкова. Спасителни археологически разкопки на ул. „Ст. Чалъков“ 1А в Пловдив – продължение. – Археологически открития и разкопки през 1988 г. Кърджали, 1989, 82 – 83.

Танкова 1990: В. Танкова. Спасителни археологически разкопки На ул. „Ст. Чалъков 1А“ в Пловдив – продължение. – Археологически открития и разкопки през 1989 г. Кюстендил, 1990, 101.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 14A SABORNA STR., PLOVDIV

Elena Bozhinova, Kamen Stanev

Summary

The terrain was partially excavated in 1987 – 1989, when a late antique building was uncovered. In the following years, the site was abandoned, overgrown, and filled in. During the current monitoring, the northern wall with an arch and a marble staircase – investigated in 1987 – 1989 – was revealed again (figs 1, 2.2). Five additional walls (fig. 1, KH 03, 04, 11, 12, and 13), most likely belonging to the same building, were partially uncovered. A layer of mortar debris, 1.4 m thick (fig. 2.1), indicates that the building was deliberately dismantled in the 10th or 11th c.

Elena Bozhinova, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, elena.bozhinova@gmail.com
Kamen Stanev, Cyrillo-Methodian Research Centre – Bulgarian Academy of Sciences, kamen_stratiot@abv.bg

№ 101. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ЖП УЧАСТЪК ОРИЗОВО – МИХАЙЛОВО, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА

Нанси Маринова, Радослав Александров

В изпълнение на договор между НАИМ – БАН и ДП „НКЖИ“ през месеците от март до септември 2023 г. продължи археологическо наблюдение по време на Модернизацията на железопътен участък Оризово – Михайлово. Обхванат бе участък с дължина ок. 24 км (км 47+700 до км 71+147), попадащ в землищата на селата Черна гора, Воловарово, Свобода и гр. Чирпан (обр. 1).

По време на археологическото наблюдение в отсечката от км 65+250 до км 65+400, бе регистриран археологически обект (т. нар. обект № 9Б) (обр. 2.1).

Той е локализиран североизточно от два, вече проучвани обекта. Първият – № 9 (АИС АКБ № 10004472), е проучен напълно от екип с ръководител доц. д-р К. Ников в периода 2020 – 2021 г. (Лещаков, Самичкова 2017, 686; Ников, Игнатов 2021, 499 – 501). Вторият – № 9А при с. Свобода, общ. Чирпан е новооткрит и се намира югозападно от обект № 9. Засегнатата част на обекта е проучена през настоящата година от екип с ръководител доц. д-р К. Ников.

При извършване строителни дейности, на дълбочина 0,10 – 0,20 м от повърхността, са регистрирани концентрации от археологически материали, заемащи площ с дължина около 150 м по оста на жп трасето. На терена са регистрирани петна от по-тъмна пръст, вероятно маркиращи вкопавания, останки от разрушени сгради/а, керамични фрагменти от битова и строителна керамика, както и монети. Засегнатата от инвестиционното намерение площ е ок. 8 дка. В северна и източна посока от сервитута на жп линията, границите на обитаване не са установени със сигурност, поради слаба видимост на терена, но може да се предположи, че площта на обекта е не по-малко от 15 дка.

На този етап, по данни от нумизматичния материал и откритата битова керамика, обитаването в засегнатия участък, би могло да се отнесе към периода II – IV в.

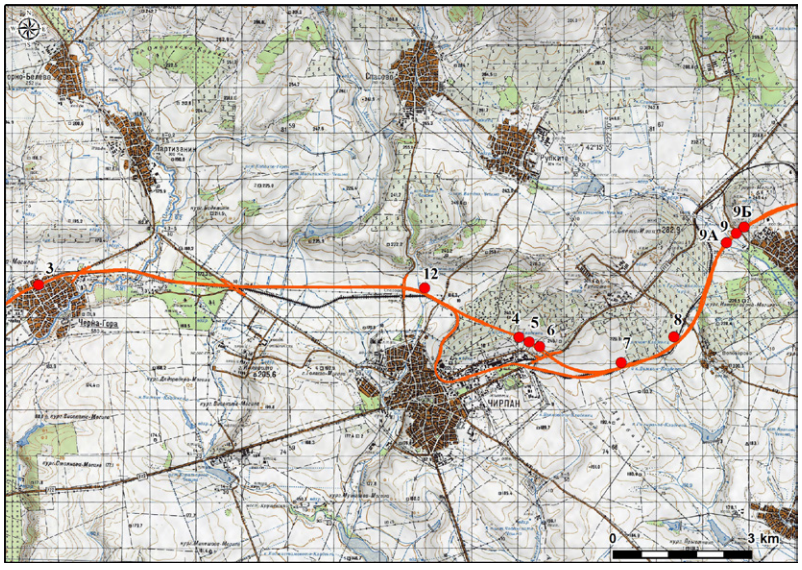

Обр. 1. Карта на наблюдаваното железопътно трасе през 2023 г. и регистрираните археологически обекти през 2016 и 2023 г.

Fig. 1. The map of the monitored railway route in 2023 and archaeological sites recorded in 2016 and 2023.

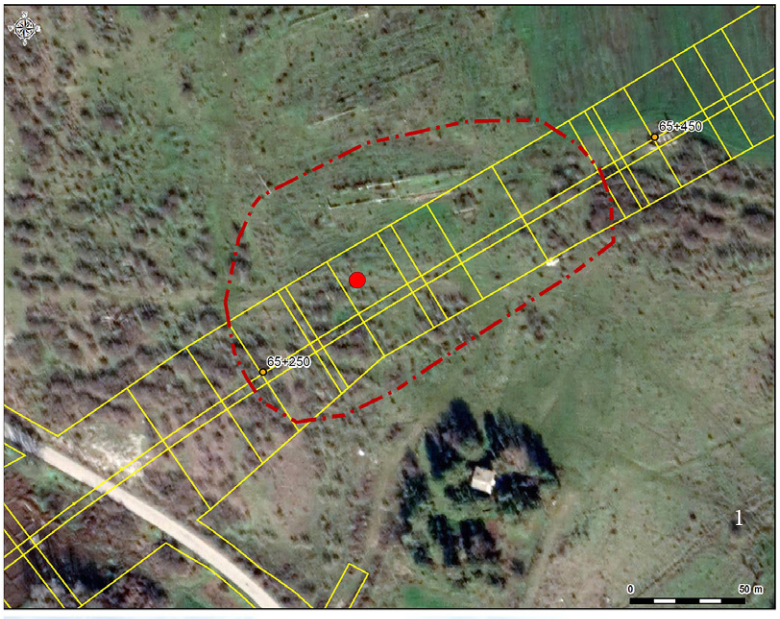

Обр. 2. Предполагаеми граници на археологически обекти: 1 – № 9Б и участъка засегнат от железопътно трасе; 2 – № 12 в м. Спасовски кантон

Fig. 2. Approximate boundaries of archaeological sites: 1 – site No. 9B and the section affected by the railway line; 2 – site No. 12 in the Spasovski Kanton locality

След отстраняването на хумусния слой в м. Спасовски кантон (обект 12) бяха регистрирани отделни керамични фрагменти от строителна керамика, както и няколко нумизматични находки. Не бяха регистрирани археологически структури, с което се взе решение участъка да се наблюдава системно и при наличие на структура да се свика комисия по чл. 160 от ЗКН. От наблюдението на терен се констатира, че за наличие на обект би могло да се предполага в северна посока, извън границите на сервитута, където концентрацията на археологически материали е по-висока (обр. 2.2).

Литература

Лещаков, Самичкова 2017: П. Лещаков, Г. Самичкова. Издирване на археологически обекти по трасето на жп линия Пловдив – Бургас, позиция 5 и позиция 11. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 684 – 687.

Ников, Игнатов 2021: К. Ников, В. Игнатов. Спасително археологическо проучване на обект от късната желязна и римската епоха в землището на с. Свобода, общ. Чирпан. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2021, 499 – 501.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG THE ROUTE OF THE ORIZOVO – MIHAILOVO RAILWAY SECTION, STARA ZAGORA DISTRICT

Nansi Marinova, Radoslav Aleksandrov

Summary

An archaeological site was recorded during a monitoring along the Orizovo – Mihailovo railway section (fig. 1). It is located northeast of archaeological sites Nos 9 and 9A, previously identified near the village of Svoboda, Chirpan municipality (fig. 2.1). Areas of darker soil were observed, possibly marking former excavations. Remains of destroyed buildings, fragments of pottery and tiles and bricks, as well as coins, were found. The area affected by the investment intention is approximately 0.8 ha. The probable period of habitation could be the 2nd – 4th c. AD.

In site 12 (Spasovski kanton locality), the site continues further to the north (fig. 2.2).

Nansi Marinova, Museum of History – Chirpan, im-chirpan@abv.bg
Radoslav Aleksandrov, Sofia University "St Kliment Ohridski", radoslav_aleksandrov@gmail.com

---

№ 102. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „ЦАР ИВАН ШИШМАН" № 66, СТАРА ЗАГОРА

Мария Камишева, Величка Мартинова

Обектът попада в източната част на укрепената територия на античния град (УПИ IV-1635, кв. 26, ул. „Цар Иван Шишман" № 66) (обр. 1). Югозападно от него, през 2015 г. е проучен терен, в който са разкрити части от сграда, улица и лошо запазен мозаечен под. В съгласувателното писмо на Министерството на културата е препоръчано да се извършат наблюдения по време на изкопните работи, поради възможността за откриване на археологически структури.

Към началото на проучването, на терена е ситуирана голяма сграда, заемаща почти половината от имота, главно в нейната северозападна част. Тя е има мазе, с дълбочина над 2 м от нивото на съвременния терен. По източната му линия са разположени гаражни клетки с плитки основи.

След събарянето на постройките и премахването на съвременните строителни отпадъци и основите на мазето, се достигна до ниво 2,40 м под съвременния терен. В централната част на имота се установи наличие на зид с посока изток – запад, който се проследява до дължина 2,80 м. Ширината му е 0,66 м. В горната си част е изграден от тухли, споени с розов хоросан. Единият му край е раз-

Обр. 1. Местоположение на обекта в археологическия резерват (автор М. Камишева)

Fig. 1. Location of the site in the archaeological reserve (author M. Kamisheva)

рушен от яма с преобладаващи материали от османския период. По източната линия на имота се установяват още няколко петна, с характеристиките на ями. В насипа около сградата и в нейните основи се откриха фрагментирани архитектурни елементи – ара с бича глава и база (обр. 2).

След откриването на археологическите структури, комисия от Министерство на културата препоръча извършването на пълни археологически проучвания.

Обр. 2. Архитектурни елементи: 1 – фрагмент от мраморна ара с бича глава; 2 – мраморна база (снимки М. Камишева)

Fig. 2. Architectural elements: 1 – fragment of a bull-headed marble ara; 2 – marble base (photos M. Kamisheva)

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 66 TSAR IVAN SHISHMAN STR., STARA ZAGORA

Mariya Kamisheva, Velichka Martinova

Summary

The site is located in the eastern part of the fortified territory of the ancient city (Plot IV-1635, quarter 26, 66 Tsar Ivan Shishman Str.) (fig. 1). At the beginning of the monitoring, a large building stood on the terrain, dug to a depth of more than 2 m below the level of the modern ground surface. After the demolition of the building, an east – west oriented wall was identified in the central section of the property, traceable for a length of 2.80 m. Its width is 0.66 m. It was constructed of bricks bound with pink mortar. Along the eastern boundary of the property, several dug features with the characteristics of pits were recorded. Fragments of architectural elements were found in the embankment surrounding the building and its foundation – an altar with a bull's head and a base of a column (fig. 2). Following the discovery of the archaeological structures, a commission from the Ministry of Culture issued recommendations for complete archaeological excavations of the site.

Mariya Kamisheva, Regional Museum of History – Stara Zagora, maria.ivanowa@gmail.com
Velichka Martinova, Regional Museum of History – Stara Zagora, villy_martinova@abv.bg

№ 103. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „МАНАСТИРСКА“, ПОМОРИЕ

Марио Иванов

Обр. 1. Стена в югоизточната част на изкопа

Fig. 1. A wall in the southeastern part of the trench

В края на март 2023 г. е осъществено археологическо наблюдение в зона „А“ на „Античен и средновековен град Улпия Анхиалейон“ във връзка с изграждане на външно ел. захранване на сграда в ПИ 57491.506.483. Изкопът е с дължина 24 м и размери 0,40 × 0,80 м.

По време на наблюдението се установи следната стратиграфска картина: до кота около +1,60 – 1,70 м пластовете са компрометирани от дейности за полагане на тръби и кабели; на кота около +1,65 м се регистрира 5 – 7 см дебел пласт от кафяво-черна пръст, смесена с въглени; под него се наблюдава 0,20 – 0,25 м пласт от сиво-кафява, нехомогенна пръст със смесени материали (фрагменти от амфори, гледжосани съдове, цигли, съвременно стъкло и пластмаса); най-отдолу следва чиста сиво-кафява пръст.

В югоизточната част на изкопа, пред сградата на ул. „Манастирска“ № 8, се разкри субструкция на стена с посока СЗ – ЮИ и размери – дължина 2,60 м и видима ширина 0,30 м (обр. 1). В северна посока част от нея вероятно попада извън границите на изкопа, поради което не може да се установи точната ѝ ширина. Градежът е от средно големи ломени камъни, споени с бял, сипкав хоросан (обр. 2). Между камъните се наблюдават кухини без хоросанов разтвор, което подсказва фундаментния характер на градежа.

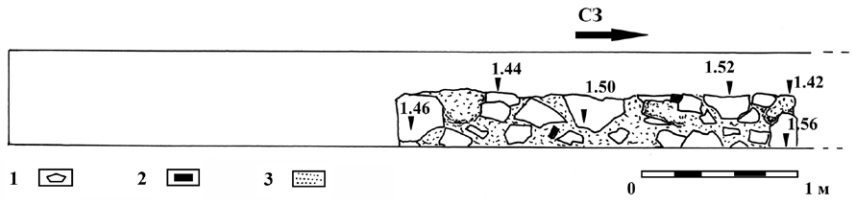

Обр. 2. Графично заснемане на стената: 1 – камък; 2 – фрагмент тухла; 3 – хоросан

Fig. 2. Drawing of the wall: 1 – stone; 2 – brick fragment; 3 – mortar

С оглед изясняване на структурата, изкопът е разширен с около 0,20 м на югозапад. Тук се разкри телефонен кабел, идващ от къщата на № 10, чието вкопаване е нарушило пластовете южно от стената.

Ограничените параметри на изкопа и компрометираните пластове на този етап не позволяват хронологията на стената да се установи със сигурност. Предвид характеристиките на градежа, ориентацията (следваща съвременната улична регулация) и малката дълбочина на откриване, стената едва ли е по-ранна от началото на XX в. С цел нейното запазване трасето на кабела е изместено южно от стената, като същият е поставен в гофрирана тръба.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT MANASTIRSKA STR., POMORIE

Mario Ivanov

Summary

The archaeological monitoring was prompted by construction works for the electrical power supply of property 57491.506483 in the town of Pomorie. In the southeastern part of the trench, in front of 10 Manastirska Str., a foundation of a wall was discovered, measuring 2.60 by 0.30 m (fig. 1). It is built of irregular stones bonded with mortar (fig. 2). Its upper part lies approximately 0.45 – 0.50 m beneath the surface of the sidewalk. Modern digging works have disturbed the layers and caused the mixing of archaeological artefacts with modern materials. The shallow depth and the orientation of the wall, which corresponds to the contemporary street alignment, suggest a date not earlier than the 20th c.

Mario Ivanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, slotarm74@gmail.com

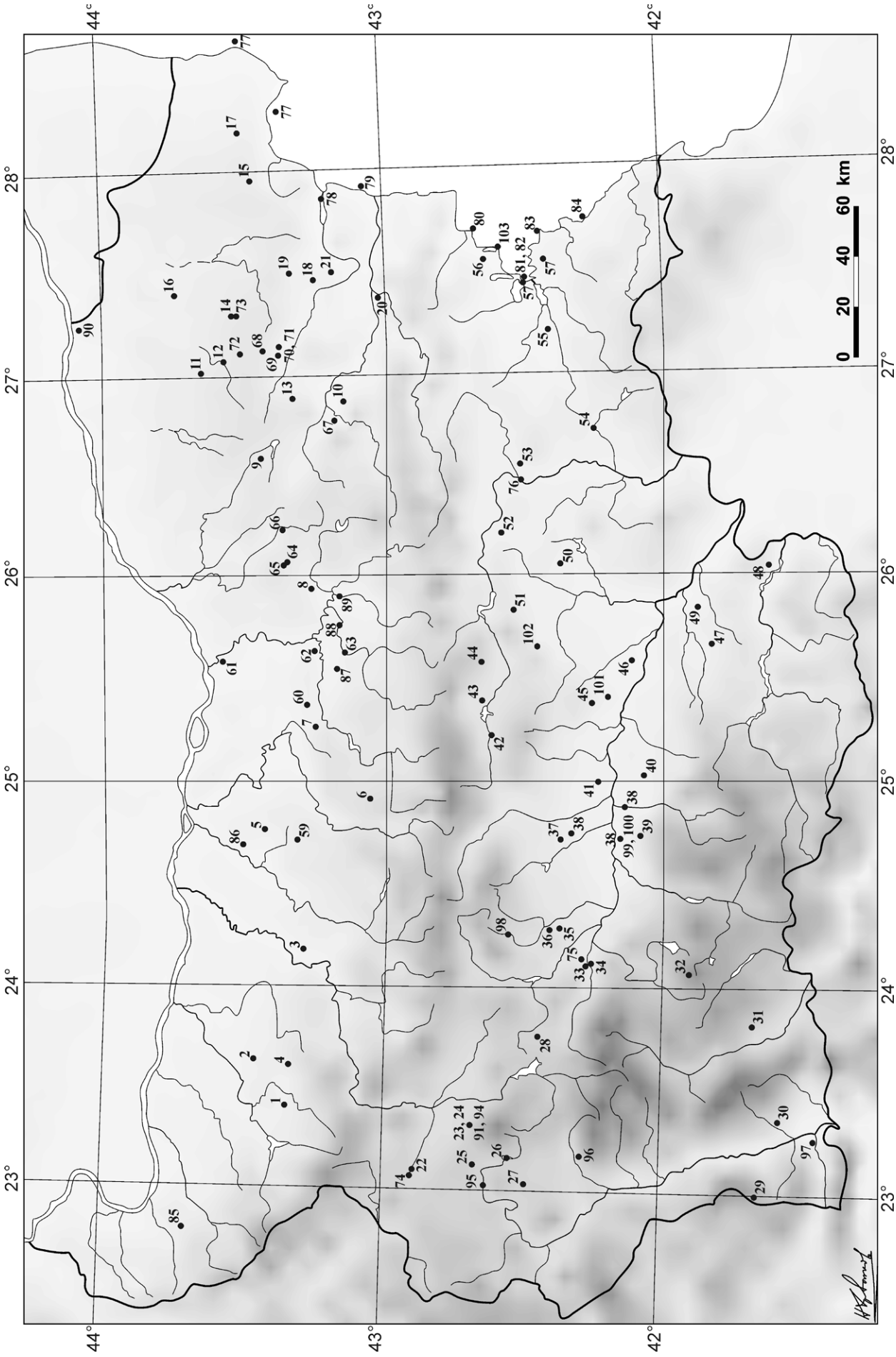
44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km

II. ПРАИСТОРИЯ

№ 1. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ И ОБРЕДЕН ЦЕНТЪР В М. ВАЛОГА (ДОЛНАТА ЛЪКА) КРАЙ С. ОХОДЕН, ОБЩ. ВРАЦА

Георги Ганецовски, Вивиана Митева

През 2023 г. проучванията на раннонеолитното селище и обреден център Оходен-Валога се реализират за двадесет и втори път. Общата проучена площ е 160 кв. м, което включва и демонтираните профили, след тяхното обстойно документиране (обр. 1).

Екипът е в състав: Г. Ганецовски – ръководител на разкопките, д-р В. Митева – заместник-ръководител, д-р Р. Златева-Узунова, И. Енчев – специалист по фотограметрия, и В. Вълчев – стажант.

Проучванията в два от квадратите са продължение на изследванията от 2022 г. (обр. 2; Ганецовски и др. 2023). Продължи изследването на структура 19, отнасяща се към етап Оходен II от ранния неолит. Потвърдено е първоначалното предположение, че тя е имала жилищни и стопански функции. Структурата е с неправилна овална форма и вкопаната ѝ част заема площ от около 18 кв. м (обр. 2). Откриват се фрагменти от кухненска и трапезна керамика, украсена с черна рисунка върху червена ангоба, с релефен орнамент или плитки нокътни вдълбавания (обр. 5).

Обр. 1. Оходен. Въздушна снимка на обекта с обозначение на проучваните през 2023 г. сектори

Fig. 1. Ohoden. Aerial photograph of the site with the sectors investigated in 2023 marked

Внимание предизвиква термично съоръжение, намиращо се в централната част на структурата. То е изградено върху трамбована каменно-глинена подложка, запълваща плитка, специално издълбана за целта яма с дълбочина 0,3 м. Съоръжението е оградено с каменен цокъл от ломени камъни. Формата му е правоъгълна с размери 1,8 × 1,6 м с ориентация на дългата си ос север – юг (обр. 3). Върху камъните и около тях се наблюдава висока концентрация на опалени мазилки, които вероятно са покривали каменната конструкция на термичното съоръжение. Част от камъните са нападали в западна и източна посока при саморазрушаването на съоръжението, а вероятно и вследствие на наводнение. Особено впечатление прави намереният рог на тур, разположен с върха надолу до западната част на съоръжението (обр. 3).

Проучва се структура 21, която попада в кв. N9 и южната част на кв. M9 (обр. 2). Все още не са установени границите на структурата в южна посока. Засега е установено, че тя има площ от над

Обр. 2. Оходен. Въздушна снимка на югозападния участък с обозначение на структурите

Fig. 2. Ohoden. Aerial photograph of the southwestern area with the features marked

Обр. 3. Оходен. Структура 19. Отоплително съоръжение с каменна основа

Fig. 3. Ohoden. Feature 19. Thermal installation with a stone base

35 кв. м. Структурата е съставена от две помещения, всяко едно снабдено с термично съоръжение, което е първият подобен случай в обекта. Двете помещения на структура 21 са разделени от дървено-кирпичена стена, чийто негатив беше напълно документиран. Тя е ориентирана в посока северозапад – югоизток с денивелация към югоизток, към вкопаната част на структурата (обр. 2). Предвид откритите тук през 2022 г. останки от отоплително съоръжение и разположените във височина многобройни археологически материали, допускаме два строителни етапа на тази структура.

Установи се, че югоизточната част на тази структура е вкопана вертикално. Стените ѝ са вертикални с разположени по тях също във вертикално положение керамични фрагменти, кремъчни артефакти и овални камъни. Дълбочината на вкопаване е 0,7 м спрямо древния терен (обр. 2). Вероятно тази част на структурата е имала предназначение за депониране на отпадъци.

В югозападната част на сектора се попадна на периферията на друга вкопана структура, развиваща се извън проучваната площ. Обозначена е като 21а (обр. 2). По първоначални данни тя има сходни характеристики като форма, стратиграфия и депозит с останалите жилищно-стопански структури в обекта. Засега е проучена съвсем малка част от нея.

По северния и западния профил на кв. М9 добре се виждат два етапа на запълване на тази структура през фаза Оходен II с отстояние между двата пласта от около 0,10 м (обр. 4). В дълбочина се наблюдават очертанията на две вкопавания, запълнени с тъмнокафяв седимент с археологически материали, разделени от жълта льосова ивица. В по-голямото вкопаване попада каменното термично съоръжение от структура 19.

Продължи проучването на ров 2, както и на глинената платформа от наземната структура 6с в южна посока върху площ от 50 кв. м.

Ров 2 е запълнен с тъмнокафяв седимент, съдържащ керамични фрагменти, камъни, кремъчни отломъци и животински кости (обр. 2). Тук е разчистена ивица с ширина до 0,4 м от овални камъчета и раннонеолитни керамични фрагменти със следи от търкаляне от водна маса. Подобни ивици от камъчета, керамика и кремъчни артефакти са документирани в предходните години в северните части на вкопаната структура. Дълбочината на вкопаване на ров 2 е 0,7 м спрямо древната повърхност.

Керамиката от проучените през 2023 г. структури се отнася в основната си част към етап Оходен II, който е синхронен с култура Старчево II (Garashanin 1979, 134 – 138). Тези наблюдения се потвърждават от радиовъглеродните дати на проби от кости от горните отложения на структура 21. Представе-

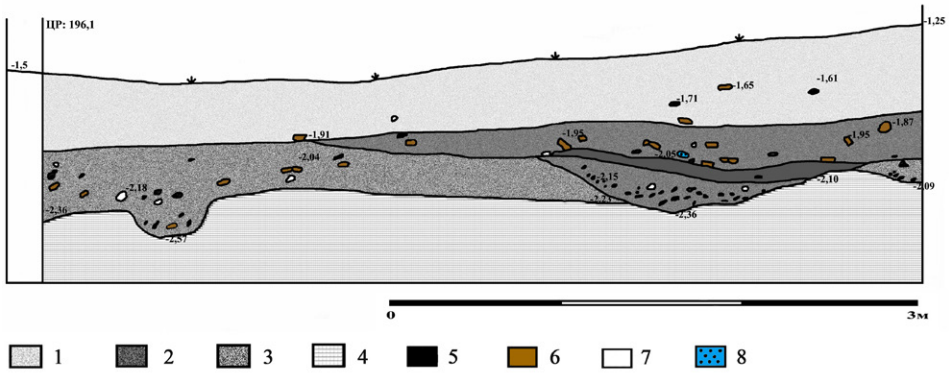

Обр. 4. Оходен. Западен контролен профил на кв. М9 със структури 19 и 21. Легенда: 1 – орница; 2 – тъмнокафяв пласт с археологически материали Оходен II; 3 – етап Оходен II; 4 – льос без археологически материали; 5 – червено-опалени мазилки; 6 – керамика; 7 – камък и кремък; 8 – кост

Fig. 4. Ohoden. Western control profile in sq. M9 with features 19 and 21. Key: 1 – topsoil; 2 – dark brown layer with archaeological material from stage Ohoden II; 3 – Ohoden II stage; 4 – loess without archaeological materials; 5 – red-fired daub; 6 – pottery; 7 – stone and flint; 8 – bone

ни са съдове, поставени на високи, кухи столчета, снабдени с въжести дръжки. Характерна е керамиката, рисувана с черна боя върху виненочервена ангоба или украсена с плитко врязан орнамент (обр. 5).

Литература

Ганецовски и др. 2023: Г. Ганецовски, В. Митева. Редовно археологическо проучване на раннонеолитно селище и обреден център в м. Валога (Долната лъка) край с. Оходен, общ. Враца. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. Книга I. София, 2023.

Garašanin 1979: M. Garašanin. Centralnobalkanska zona. – In: M. Garašanin (ed.). Praistorija Jugoslavensjih zemalja. II Neolitsko doba. Sarajevo, 1979, 79 – 212.

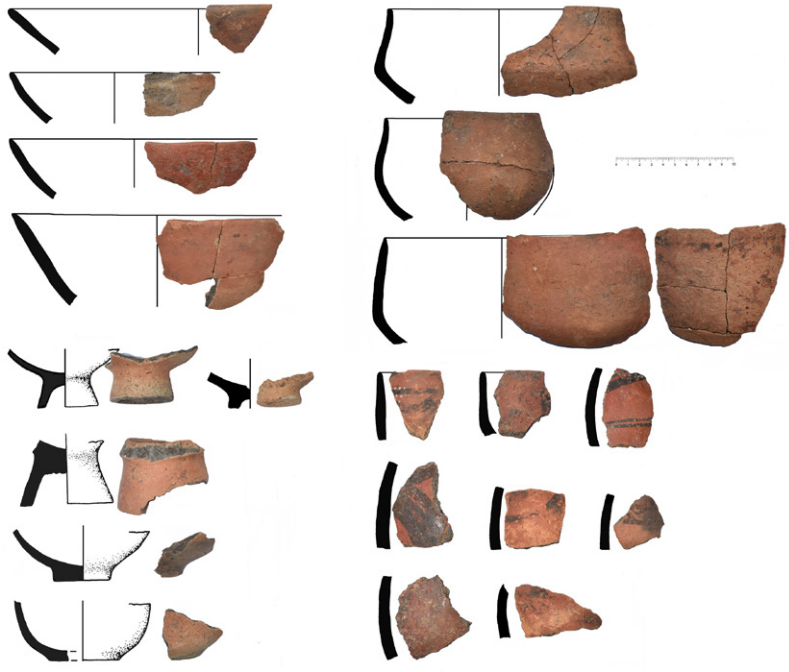

Обр. 5. Оходен. Структура 21. Керамика, етап Оходен II

Fig. 5. Ohoden. Feature 21. Pottery, Ohoden II stage

PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT AND RITUAL CENTRE IN THE VALOGA (DOLNATA LAKA) LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF OHODEN, VRATSA MUNICIPALITY

Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva

Summary

In 2023, the twenty-second archaeological season was conducted at the early Neolithic settlement and ritual centre of Ohoden-Valoga. The total investigated area is 160 m^2 (fig. 1).

The work in two of the grid squares was a continuation of the research started in 2022 (fig. 2). The study of feature 19, belonging to the Ohoden II stage of the early Neolithic, was also carried out. The initial assumption that it served both residential and household/economic functions has been confirmed.

A thermal installation located in the central part of the feature is of particular interest. It was built on a rammed stone-clay base, filling a shallow pit and bordered by a stone plinth composed of rubble stones (fig. 3). On and around the stones, there is a high concentration of fired plaster, which probably originally covered the stone construction of the thermal installation. Some stones appear to have fallen toward the west and east during the collapse of the structure, possibly as a result of flooding. Particular attention is drawn by a *Bos primigenius* (aurochs) horn found with its tip pointing downward near the western side of the installation (fig. 3).

Feature 21, located in grid square N9 and in the southern part of grid square M9 (fig. 2), was also investigated. The structure comprises two rooms, each equipped with a thermal installation – an arrangement documented for the first time at the site. The two rooms are divided by a wooden-mudbrick wall, northwest – southeast oriented, sloping downward to the southeast toward the deeper excavated part of the structure (fig. 2). Based on the remains of a thermal installation found here in 2022 and the large quantity of archaeological material deposited at higher levels, we suggest that the structure developed in two construction phases (fig. 4). It is likely that the southeastern part of the feature was used for waste disposal.

In the southwestern part of the sector, the excavation encountered the edge of another cut feature extending beyond the investigated area. It is designated as feature 21a (fig. 2). According to initial observations, it shares similar characteristics of shape, stratigraphy, and deposit with the other residential and utilitarian structures at the site.

In the northern and western profiles of grid square M9, two distinct stages of filling (i.e., occupation/use) dating to the Ohoden II phase are visible, separated by approximately 0.10 m of sediment (fig. 4).

Work also continued on ditch 2 and on the clay platform of the above-ground feature 6c to the south, across an area of 50 m^2 (fig. 2).

The pottery from the features investigated in 2023 largely belongs to the Ohoden II stage, which is synchronous with the Starčevo II culture (fig. 5).

Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, ganetsovski_ar@abv.bg
Viviana Miteva, vivanelie@gmail.com

№ 2. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ

Васил Николов, Десислава Такорова, Емилия Сиракова, Тодор Дяков, Виолета Стоицова

Единадесети сезон продължават възобновените археологическите разкопки на раннонеолитното селище Слатина-София. Финансирани са от Столична община по програма „Култура“ като част от проекта „Раннонеолитно селище Слатина-София: в зората на европейската цивилизация“ и бяха проведени в рамките на 21 работни дни.

През 2023 г. изследваният участък обхваща площ от около 200 кв. м (обр. 1), културният пласт се отнася към втората половина на ранния неолит – група Кремиковци.

В северната половина на разкопаваната площ (обр. 2.1) са проучени лошо запазени деструкции от опожарени постройки, отнасящи се към ниво AIII. Нарушени са от редица вкопавания, поради което не могат да бъдат установени границите им. Не са установени съоръжения, които могат да се отнесат към тях. Разкритите деструкции имат максимална дължина 9,20 м (север – юг) и максимална ширина 5 м (изток – запад). Представляват изпечени до червено парчета от архитектурна мазилка, които образуват хомогенен ронлив пласт с дебелината 0,10 и 0,15 м. Под него на места се проследява черна пепелива прослойка с дебелина около 0,5 см – подово ниво.

Деструкциите, както и намиращият се под тях културен пласт, са нарушени от голямо вкопаване – структура 85 (обр. 2.1). През този сезон е проучена само западната му част. Регистрираните размери са 4,90 (север – юг) × 3,20 м (изток – запад), максимална дълбочина 1,25 м. Стените са неравни. Дъното е сравнително равно, маркирано от пласт изпечени деструкции. Запълнителят на структурата е тъмнокафяв с ниска плътност и висока концентрация на археологически материали – керамични фрагменти, животински кости, необработени камъни. В него на различни нива се наблюдават прослойки от бяла пепел, както и различни по размер струпвания от необработени речни камъни и/или парчета изпечена мазилка (обр. 2.2-3).

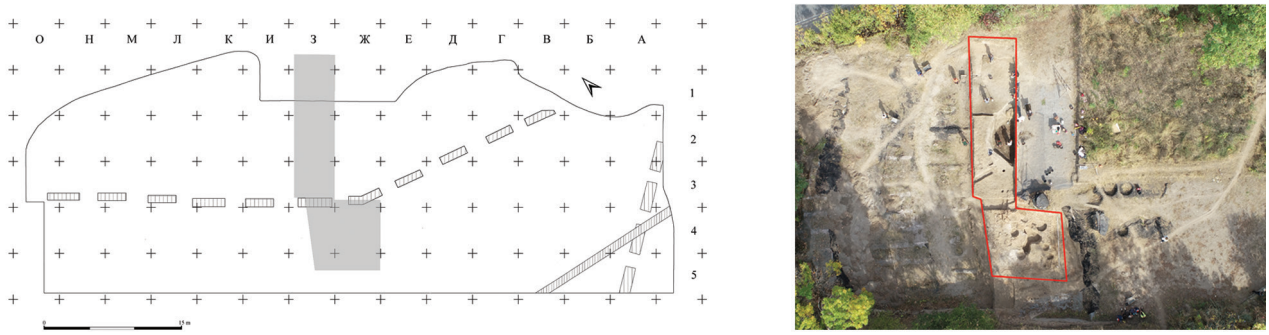

Обр. 1. Слатина-София. Проучвана площ през 2023 г.

Fig. 1. Slatina-Sofia. Area investigated in 2023

Описаното вкопаване нарушава и източна част на лошо запазена неопожарена постройка – AV.2 (обр. 2.4). Останки от западната и централна част на къщата са проучвани през 2013, 2014 и 2017 г. През 2023 г. е документирана източната част, която е с размери 6,20 (север – юг) × 3,20 м (изток – запад). Неизпечените деструкции на постройката са с дебелина до 0,40 м. Североизточният ъгъл е унищожен от структура 85. Запазената част на северната стена е с дължина 1,80 м, дебелината ѝ е около 0,20 м. По външните ѝ страни личат обмазки от светложълта глина с дебелина 2 см. Запазената част от източната стена е с дължина 2,90 м, максимална височина в суперструкция – 0,16 м. Външното лице на стената не е запазено. Върху вътрешното лице са проследени две последователни замазки от светложълта глина, с дебелина между 0,5 см и 1 см. По дължината на стената, зад второто вътрешно лице, са регистрирани три дупки от стълбове от носещата дървена конструкция. Разположени са на разстояние между 0,60 и 0,80 м една от друга. Диаметърът им е около 0,15 м. Най-южният от трите стълба е последният от източната стена – от него започва оформянето на югоизточния ъгъл на къщата. Южната стена не е запазена в суперструкция, но границата на къщата може да се проследи на основата на разликите в характеристиките на напластяванията. Подовите нива, поне две, са трудно проследими, силно размити, като дебелината им е до 0,20 м.

След проучванията през този сезон приблизително се очертава целият план на къщата. Тя има правилна четиристранна форма с дължина 11 м (изток – запад) и ширина 6,20 м (север – юг). Пещта (структура 2) е разположена пред централната част на западната стена. Други съоръжения и части от интериора на къщата не са регистрирани.

В южната част на разкопаваната площ са документирани почти изцяло останките от неопожарена постройка – AV.1 (обр. 3). Следите от нея са нарушени от по-късни ями, разположени основно в централната и източната ѝ част. Най-западната част от нея не е регистрирана, а най-северната част е унищожена от изкопите за канал-колектор. Регистрираните размери на къщата през тази година са около 7,20 м (север – юг) × 6,90 м (изток – запад). Базирайки се на косвени данни, в северна посока къщата е била по-дълга с не повече от 1 м, а според наблюденията, направени през 2017 г., в западна посока продължава максимално до 1,20 м в най-южната си част, т.е. предполагаемите размери на къщата са около 8,20 м (север – юг) × 8,10 м (изток – запад). Общата дебелина на натрупалия се пласт вследствие на обитаването на мястото е над 0,50 м.

Запазени са сравнително големи участъци от източната и южната стена на помещението. Изградени са със стълбово-плетена конструкция, обмазана с глина. Дебелината им е между 0,25 и 0,30 м, като са запазени в суперструкция до 0,14 м.

Разграничени са три етапа на съществуване на къщата, индикирани чрез изграждане на изцяло нов под, а отделните съоръжения търпят промени (обр. 4).

От най-ранното ниво са проучени напълно или частично подът, пещта и хромелното съоръжение. Куполната пещ е разположена в северната част на къщата, вероятно пред централната част на северната стена. Тя е била с размери около 1,20 (изток – запад) × 1,10 м (север – юг), като северната ѝ част е унищожена от по-късно вкопаване. Отворът ѝ е от юг, като пред него има площадка с ширина около 0,30 м, южната ѝ стена е слабо извита дъговидно. В западния и източния край пещта завършва със силно изразени извивки (обр. 5), които придават на съоръжението особена форма (с тях ширината ѝ достига 1,80 м). Стените на основата ѝ са изградени от зеленикава глина, като дебелината им не надвишава 8 см. Запазената височина е между 0,20 и 0,40 м. Вътре в основата е разчистен тънък пласт пепел, покрит от плътна глина с дебелина около 0,10 м. Над пласта глина до нивото на замазката пещта

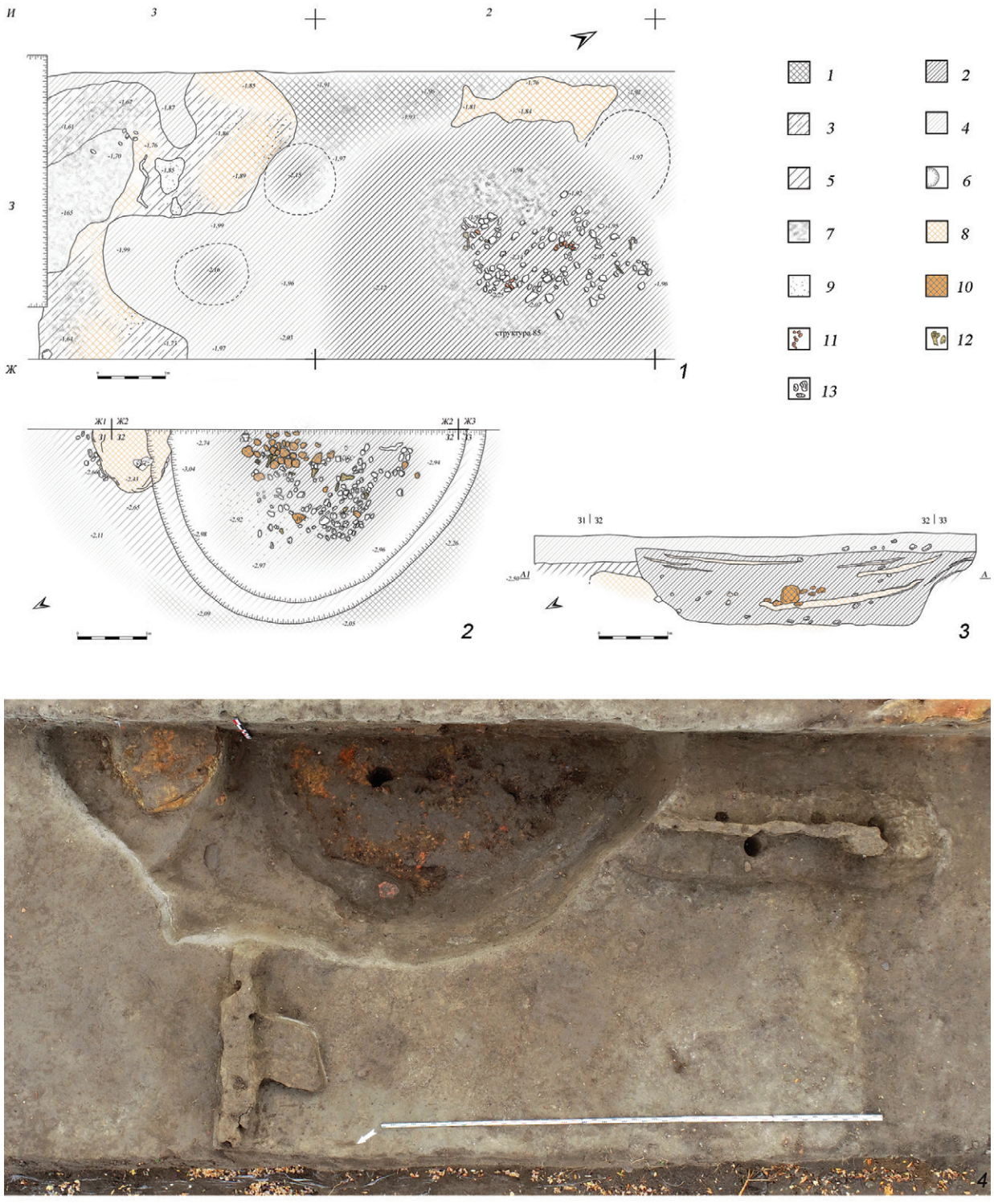

Обр. 2. Слатина-София: 1 – деструкции от ниво AIII и ниво на регистриране на структура 85; 2 – структура 85, етап от проучването; 3 – структура 85, профил; 4 – къща AV.2. Ранен неолит, група Кремиковци. Легенда: 1 – слабо изпечени деструкции; 2 – тъмнокафяв пласт с ниска плътност; 3 – сиво-кафяв пласт с примеси; 4 – кафяв пласт с ниска плътност; 5 – сиво-кафяв пласт; 6 – яма, вкопаване; 7 – черна пепел; 8 – разтрошени изпечени деструкции; 9 – бяла пепел; 10 – компактни изпечени деструкции; 11 – керамични фрагменти; 12 – животински кости; 13 – камъни

Fig. 2. Slatina-Sofia: 1 – debris from level AIII and the level at which feature 85 was recorded; 2 – feature 85, during excavation; 3 – feature85, profile; 4 – house AV.2. early Neolithic, Kremikovtsi group. Key: 1 – lightly fired debris; 2 – dark-brown layer with low density; 3 – grey-brown layer with inclusions; 4 – brown layer with low density; 5 – grey-brown layer; 6 – pit, cut; 7 – black ash; 8 – crushed burnt debris; 9 – white ash; 10 – compact burnt debris; 11 – ceramic fragments; 12 – animal bones; 13 – stones

е запълнена с речни камъни, като в долната част са със сравнително по-големи размери, а в горната дребни. Замазка не е запазена. Към западната страна на пещта е прилепено хромелно съоръжение (обр. 5). То има овална форма и е изградено от същата зеленикава глина. Северната му част е нарушена и запазената му дължина е едва 0,40 м. Ширината му е 0,40 – 0,50 м, а запазената височина около 0,10 м. Хромелен камък липсва.

Към това ниво се отнася керамичен съд, частично запазен. Разположен е в близост до южната стена на пещта и вероятно е частично замазан в пода.

Върху най-ранното подово ниво е положен пласт глина с тъмносив цвят и дебелина до 0,10 м. Тя е много добре уплътнена и служи като подравнителен пласт на второто подово ниво. В някои части този пласт е покрит от тънка сиво-черна прослойка, вероятно маркираща самия под. Западно край пещта и частично пред нея е положен дебел пласт кафява глина, който се различава от останалата подложка. Регистрираните размери на участъка с тази глина са около 2 (север – юг) × 1,80 (изток – запад), дебелина до 0,15 м. Глината е пречистена и има изключително висока плътност. В нея е разкрито керамично струпване от хоризонтално подредени фрагменти, които оформят четириъгълник с максимални размери 1,50 (север – юг) × 1,40 м (изток – запад). Това струпване и пластът кафява глина покриват първото хромелно съоръжение, т.е. то престава да се използва. Пещта обаче не претърпява корекции. В западната част на къщата, на около 0,40 м югозападно от пещта е бил разположен хаван, а в югозападната част на къщата – зърнохранилище с кръгъл план и диаметър 0,77 м. На 0,60 м югоизточно от него е разположен керамичен съд, чието дъно е вкопано и замазано в пода.

Обр. 3. Слатина-София. Къща AV.1. Етап от проучването. Ранен неолит, група Кремиковци

Fig. 3. Slatina-Sofia. House AV.1. Excavation stage. Early Neolithic, Kremikovtsi group

Обр. 4. Слатина-София. Къща AV.1. Финален етап от проучването. Ранен неолит, група Кремиковци

Fig. 4. Slatina-Sofia. House AV.1. Final stage of the investigation. Early Neolithic, Kremikovtsi group

Най-късният под на къщата е изграден, след като върху второто подово ниво е положен подравнителен пласт глина със светлокафяв цвят. В него са разкрити три керамични струпвания. Над подложката от плътна глина има тънка прослойка от бяла пепел с ниска плътност, която маркира самия трети под.

През най-късния етап е изградена нова, по-голяма пещ, но директно върху по-ранната (обр. 5), като частично са използвани камъните от подложката ѝ. Въпреки че е лошо запазена и границите ѝ са неясни, установено е, че тя има четиристранна форма със заоблени ъгли. Регистрираните ѝ размери са 1,80 (север – юг) × 1,70 м (изток – запад). Южната стена на основата ѝ е по-добре запа-

Обр. 5. Слатина-София. Къща AV.1. Пещ и хромелно съоръжение. Ранен неолит, група Кремиковци

Fig. 5. Slatina-Sofia. House AV.1. Oven and grindstone installation. Early Neolithic, Kremikovtsi group

зена, особено изцяло разкритият югозападен ъгъл. Запазените ѝ стени, част от южната и западната, са с дебелина около 0,20 м. Стените са оформени от жълтеникава глина с висока плътност, като по външното и вътрешното им лице личат замазки с дебелина около 1 см. Вътрешното лице е опалено. Максималната запазена височина на основата на пещта е около 0,25 м от нивото на пода. Частично запазена е подовата ѝ замазката с дебелина 1 см. По-късно тази пещ е преправена като над замазката ѝ е насипан тънък пласт дребни камъчета и е направена нова замазка.

С последното подово ниво се свързва хаван, разположен в най-западната запазена част на къщата. Разположен е на около 1,30 м западно от пещта. Между хавана и пещта е разположена голяма паница (диаметър около 0,50 м), чието дъно е вкопано и замазано в пода за по-голяма стабилност.

Върху пода в централната част на помещението, в рамките на белезникава пепелива прослойка, са разкрити 12 пашкуловидни тежести за стан. Те са изключително лошо запазени – били са само изсушени или слабо опалени. Разположени са приблизително в линия, следваща посока североизток – югозапад, с дължина 2,20 м. В южната част (на дължина около 0,60 м) са струпани осем тежести, плътно една до друга, а между останалите има сравнително голямо разстояние. Западно от тежестите е разкрито струпване от керамични фрагменти от разчупен на място съд.

През 2023 г. къщата не е изцяло проучена – не е премахнат контролният профил, преминаващ през помещението в посока север – юг; не е изчерпано най-ранното подово ниво. В края на проучванията се появиха данни, че е възможно къщата да е двуделна. Предстои изясняване на ситуацията.

EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA

Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Emiliya Sirakova, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova

Summary

The area investigated in 2023 covers approximately 200 m² (fig. 1), and the cultural layer dates to the second half of the early Neolithic – the Kremikovtsi group.

In the northern half of the excavated area (fig. 2.1), poorly preserved remains of burnt buildings belonging to level AIII were investigated. They have been disturbed by numerous later cut features, which makes it impossible to define their boundaries. No installations that can be attributed to them were uncovered.

The destruction layers, as well as the cultural layer beneath them, were cut by a large pit – feature 85 (fig. 2.1). During this season, only its western part was excavated. The recorded dimensions are 4.90 (north – south) × 3.20 m (east – west), with a maximum depth of 1.25 m. The fill of the feature is dark brown with a high concentration of archaeological materials – ceramic fragments, animal bones, and unworked stones. At various levels within the fill, layers of white ash can be observed, as well as clusters of unworked river stones and/or fragments of fired daub of different sizes (fig. 2.2-3).

This cut feature also damages the eastern part of a poorly preserved unburnt building – AV.2 (fig. 2.4). Remains from the western and central parts of the house were excavated in 2013, 2014, and 2017. After this season investigations, the complete plan of the house can be roughly outlined. It has a regular four-sided layout with a length of 11 m (east – west) and a width of 6.20 m (north – south). The oven (feature 2) is located in front of the central section of the western wall. No other installations or elements of the house interior were recorded.

In the southern part of the excavated area, the largely preserved remains of another unburnt building – AV.1 (fig. 3) were documented. It has been disturbed by numerous later pits. The recorded dimensions of the house are approxi-

mately 7.20 (north – south) × 6.90 m (east – west), and its assumed actual full dimensions are around 8.20 × 8.10 m. The total thickness of the accumulated cultural deposits in this area exceeds 0.50 m. Relatively large sections of the eastern and southern walls of the building have been preserved.

Three phases of the building's existence were distinguished, marked by the construction of an entirely new floor (fig. 4) and some changes to the internal installations.

The domed oven is located in the northern part of the room, probably in front of the central section of the northern wall. In the earliest phase it was joined by a grinding installation (fig. 5), which went out of use during later modifications of the oven. Across the different stages of the room use, a grain storage, stone mortars, the position of a weaving loom, ceramic vessels, and fragmented small finds were uncovered.

Vassil Nikolov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, vassil.nikolov@abv.bg
Desislava Takorova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, desislava.takorova@naim.bg
Emiliya Sirakova, National Museum of History, emasirakova@abv.bg
Todor Dyakov, todorsd@abv.bg
Violeta Stoitsova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, violeta.stoicova@gmail.com

---

№ 3. РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ В М. РАВЕН, С. БРЕЖАНИ, ОБЩ. СИМИТЛИ, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД

Малгожата Гребска-Кулов, Таня Джанфезова, Галя Вандева, Мария Гюрова, Елена Маринова

Обектът се намира в средния дял на р. Струма, на последния северен склон на Пирин и е най-високо разположеното праисторическо селище в региона (608 – 620 м н. в.). Обработваем до края на 80-те години на XX в., теренът вече е пасище (частни и общински парцели). Проучванията през 2023 г. са финансирани от Министерство на културата и са осъществени с подкрепата на Община Симитли, Регионален исторически музей – Благоевград и Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий". Беше проведена лятната теренна практика по праистория за студенти от първи курс, специалност „Археология"[1], с участието на Б. Борисов (ВТУ, магистър) – член на екипа, извършил и заснеманията с дрон.

Археологически проучвания на обекта в м. Равен са провеждани през 2009 г. (Гребска-Кулова, Кулов 2010). През 2023 г. работата е съсредоточена в два сектора: северен с площ от 125 кв. м и източен с площ от 100 кв. м (обр. 1). Те са разположени в зони на силни геомагнитни аномалии – ограждащи селището структури в северния сектор и опожарени жилища със значителни културни напластявания в източния сектор, регистрирани при геофизичните измервания от 2010 г. (Гребска-Кулова, Зидаров 2011).

Северният сектор (кв. I6, J5, J6, K5 и K6) е издадена тераса с естествен наклон на запад и север, ограничена от три страни от стръмни ерозирали склонове по течението на р. Брежанска. В него е установена част от система от раннонеолитни вкопани съоръжения (структури № 2 до 5) и отделно струпване от камъни (структура № 1), разположено върху и непосредствено под повърхността на терена.

В северните квадрати (J5 и K5) са открити преотложени материали – раннонеолитна керамика, малки мазилки (2 см) и единични фрагменти антична и средновековна керамика – вторично попаднали в този по-нисък участък по естествения наклон на терена. В сондаж в кв. K5, предвиден за проследяване на напластяванията, материкът е достигнат на дълбочина до 0,60 м от повърхността.

В южните квадрати (I6, J6 и K6) концентрацията на материали е висока. Квадрати J6 и K6 са нарушени от съвременен канал (ЮИ – СЗ), широк 0,50 м и дълбок 0,40 м. В южните им части са разкрити камъни с големина предимно 0,10 × 0,15 м (структура 1). Те лежат в тъмна сиво-кафява сбита пръст, съдържаща малки (2 см) и някои по-големи (8 см) фрагменти мазилки, на места и съвременни мате-

---

[1] Участваха студентите Г. Рангелов, С. Георгиева, П. Симеонова, Н. Йосифов, Д. Кинчев и С. Иванов.

Обр. 1. Брежани. Общ поглед към обекта. В зелено е маркирана проучваната площ през 2023 г., а в червено – тази през 2009 г.

Fig. 1. Brezhani. General view of the site. The area investigated in 2023 is marked in green, and that of 2009 in red

риали. В квадрати K6 и J6 (с разсип към север, по наклона на терена) камъните частично покриват трасето на вкопаните в дълбочина същински раннонеолитни структури.

Раннонеолитните структури в кв. K6 (№ 2 до 5) представляват сложна система от вкопани съоръжения (обр. 2) – най-вероятно два пресичащи се рова (№ 2 и 5), всеки с различна ориентация и характер на запълнителя, комбинирани с кръгли ями (№ 3 и 4). По-ранният ров (№ 5, с трасе СИ – ЮЗ) е нарушен от друго раннонеолитно съоръжение, вкопано на по-късен етап – най-вероятно друг ров (№ 2) или яма с много големи размери, чиито очертания надхвърлят границите на проучения квадрат. В структури № 2 и 5 се откриват камъни, малко животински кости, малки и по-големи късове отухлени мазилки, многобройни фрагменти от груби и фини (бялорисувани) раннонеолитни керамични съдове и дребни предмети, включително керамични шайби и фино изработени миниатюрни каменни тесли.

По-ранният ров (структура № 5) е 2,80 м широко вкопаване, регистрирано в северната половина на кв. K6, с трасе СИ – ЮЗ (засечен на 0,30 м от повърхността). Запълнителят е светлосиво-зеленикава почва, без редуващи се прослойки.

По-късният ров (структура № 2), регистриран в югоизточната част на кв. K6, е засечен на дълбочина 0,15 м от повърхността и има ориентация И/ЮИ – З/СЗ. Запълнителят му е тъмносив до черен с органични включения. В дълбочина ивици от глинести жълтеникави и оранжеви линейни включения (дебелина до 4 см) и черни прослойки (дебелина до 6 см) следват общ полегат наклон. На дълбочина от 1,40 м от повърхността е достигната песъчлива прослойка, която съдържа единични животински кости и малки фрагменти керамика. Структурата се развива в южна посока (непроучена, попада в частен имот).

Между двата рова, в източната част на кв. K6, има и ями, частично нарушени от съвременния канал, с диаметър 0,70 м и дълбочина до 0,60 м. Запълнителят е сив. Съдържа единични малки раннонеолитни фрагменти с червена ангоба, мазилки (до 3 см), животински кости в лошо състояние, съвсем малки въгленчета. В северозападната част на квадрата е регистрирана подобна яма (структура № 6), с диаметър до 0,70 м.

В източния сектор (обр. 3) се работи в квадрати X16, X17, Y16 и Y17. След отнемането на орницата с дебелина 0,25 – 0,35 м, в линия X и Y се достигна до началото на I строителен хоризонт на селището.

В южната половина на кв. Y17 се откриха два съда (съд № 1 – източен, и съд № 2 – западен), отстоящи на 0,92 м един от друг, Северно от тях има концентрация от мазилки – структура № 2. До съд № 2 се откри фрагмент от „гривна“ от глинест шист. Установи се, че дъната на двата съда са на почти еднаква дълбочина, т.е. най-вероятно стоят върху пода на жилище. В северозападния ъгъл на кв. Y17 и частично в квадрати X16, X17 и Y16 се разчистиха фрагменти от питос с четиристенна форма,

паднал в западна посока (структура № 3). На север от него са открити по-малък съд и каменна гладилка. Около двата съда е установен горял пласт с дебелина от около 1 – 1,5 см, продължаващ в източна посока.

В кв. Y16 се разкри струпване от камъни, представляващо най-вероятно подложка на пещ/огнище с размери 1,10 × 0,64 м (структура № 1). В северната част на квадрата се достигна до подово ниво, което представлява жълта трамбована глина (структура № 6). Подът е с приблизителна дебелина 2 см и е разкрит върху пространство с размери 3,88 (И – З) × 2,46 (С – Ю) м.

В квадрати X16 и X17 се разкри ивица от жълт седимент, ориентирана в посока С – Ю, представляваща най-вероятно преградна стена, прекъсната на места. Тя е с дължина 4,14 м и ширина 6 до 10 см. В южната половина на кв. X17 се разкриха два вкопани питоса. Източният (структура № 4) е с диаметър 0,65 м, а западният (структура № 5) – с диаметър 0,54 м. И при двата питоса липсват устията и голяма част от тялото.

Проучванията от 2023 г. потвърждават геомагнитните аномалии, регистрирани през 2010 г. Вкопаните структури от северния сектор поставят важни въпроси, свързани с функциите на подобни мащабни съоръжения – отбранителни, маркиращи селищна територия или други. Проучванията в източния сектор доказват мащабността на последното опожарено селище. Те дават сведения за вътрешното разпределение в къщата, за наличието на богат инвентар, основно съдове, включително и три големи зърнохранилища, както и за характеристиките на архитектурните детайли (под и вътрешни стени).

Откритите материали са основно керамика и мазилки (отухлени части от глинени конструкции, предимно стени). Костите са малко (предимно от късния ров), вероятно и поради киселинната почва, също така нарушила и повърхността на съдовете. Намерените керамични

Обр. 2. Брежани. Северен сектор. Раннонеолитни структури в кв. K6

Fig. 2. Brezhani. North sector. Early Neolithic features in square K6

Обр. 3. Брежани. Източен сектор. Начало на I строителен хоризонт

Fig. 3. Brezhani. East sector. Beginning of building horizon I

Обр. 4. Брежани. Керамични фрагменти от проучванията през 2023 г.

Fig. 4. Brezhani. Pottery sherds from the excavations in 2023

фрагменти са с украса от бяла рисунка, барботина, пластична лента, много рядко с импресо (обр. 4). Бялата рисунка е нестарателно направена и частично изтрита, в солиден стил с абстрактни и геометрични мотиви (триъгълници), линеен стил с успоредни линии (характерно за столчетата), вписани шеврони и мрежовидни мотиви. Има и самостоятелни точки (подустийна украса) или такива, комбинирани с ленти. Някои форми (сегментни пръстеновидни столчета с бели линии, биконични съдове, вдлъбнатини в средната придънна част на съдовете) и украси (основно в солиден стил с абстрактни мотиви и защриховани триъгълници) съответстват на раннонеолитната керамика в долината на Горна Струма.

В жилище 1 е разкрито почти изцяло запазено зърнохранилище с четириъгълен план, височина около 1 м и дължина на стената около 0,80 м. Питоси със сходна форма са редки и засега са известни само от раннонеолитните селища в долината на Средна Струма: Българчево, Илинденци и Ковачево, но единствено питосът от Брежани има украса от пластична спирала.

От 51 находки, предимно каменни сечива (тесли, длета, гладилки и чукалки), шест са кремъчни артефакти, всички информативни. Три от четири ретуширани пластини са от балкански флинт (с местонаходища в Северна България) и са от категорията диагностични оръдия за раннонеолитните ансамбли от ареала на Караново I и II (Gurova, Bonsall 2014). Сред оръдията има три елемента от сърп, като в два от случаите тази употреба е билатерална.

„Гривни“ от шист са открити в жилището в източния сектор, което повтаря ситуацията от разкопките от 2009 г. Вероятно този тип артефакти (засега с неизяснено предназначение) са свързани с жилищата.

Анализът на растителните останки показва разнообразие от техники за опостняване на мазилки с растителен материал. Най-вероятно различният състав е свързан с различната функция на фрагментите от мазилки.

Проучванията в м. Равен имат съществен принос в изучаването на ранния неолит в Югозападна България. Те дават важна информация за планиграфията на селището, архитектурата, дейностите на жителите и контактите с други райони.

Литература

Гребска-Кулова, Зидаров 2011: М. Гребска-Кулова, П. Зидаров. Недеструктивни проучвания на раннонеолитно селище в м. Равен, при с. Брежани, общ. Симитли. – Археологически открития и разкопки през 2010 г. София, 2011, 41 – 43.

Гребска-Кулова, Кулов 2010: М. Гребска-Кулова, И. Кулов Раннонеолитното селище при с. Брежани-Равен. – Археологически открития и разкопки през 2009 г. София, 2010, 42 – 44.

Gurova, Bonsall 2014: M. Gurova, C. Bonsall. Lithic studies: an alternative approach to Neolithization. – Bulgarian e-journal of Archaeology (Be-JA), 2014, 4.2, 107 – 135. https://be-ja.org/index.php/journal/article/view/be-ja-4-2-2014-107-135

EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT AT BREZHANI – RAVEN LOCALITY, SIMITLY MUNICIPALITY, BLAGOEVGRAD DISTRICT

Małgorzata Grębska-Kulow, Tanya Dzhanfezova, Galya Vandeva, Maria Gurova, Elena Marinova

Summary

The excavations at the site were resumed in 2023 with the aim of investigating geomagnetic anomalies recorded in 2010, clarifying the precise stratigraphy, and establishing the chronology of the settlement (fig. 1). The fieldwork in 2023 was conducted in two sectors, located in the northern and eastern parts of the Neolithic settlement (100 m^2 each).

In the northern sector (grid squares I6, J5, J6, K5, K6; fig. 2), an important component of a complex system of early Neolithic ditches and pits was documented. It appears that a later early Neolithic ditch cuts into another, earlier structure of a similar character. Each ditch displays its own specific orientation and distinctive backfill. Both structures occur in close association with circular pits. Their fills contain stones, very few small animal bones, fired daub fragments ranging from fine to large, numerous pottery sherds belonging to both coarse and fine decorated vessels, and distinctive finds including miniature stone adzes.

In the eastern sector (grid squares X16, X17, Y16, Y17; fig. 3), the objective was to reach the last burnt horizon recorded in 2009 (trench 2), located 11 m to the east of the current excavation area. At a depth of 0.35 m below the modern surface, the remains of a burnt house were uncovered. These include three vessels, three *pithoi* (one almost intact, of rectangular shape), stone and schist tools, a large section of flooring, and a partition wall. The floor is 2 cm thick and composed of compact yellow clay. Similar material was used for the north-south-oriented partition wall, which is 4 m long and 6 – 10 cm thick.

In total, fifty-one finds were recorded in 2023. These derive from both excavation areas and consist predominantly of stone tools – including adzes, chisels, knappers, hammerstones, and polishing implements – alongside flint tools.

The pottery assemblage (fig. 4) displays decoration in white paint on red slip, barbotine, plastic bands, and, more rarely, impressed ornamentation (fig. 5). The characteristic forms and decorative styles correspond to the early Neolithic material culture of the Upper Struma River valley.

Małgorzata Grębska-Kulow, malgorzata.kulova@gmail.com
Tanya Dzhanfezova, Veliko Tarnovo University "St Cyril and St Methodius", dzhanfezova@gmail.com
Galya Vandeva, Regional Museum of History – Blagoevgrad, galyavan@icloud.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, gurova.maria@gmail.com
Elena Marinova, Laboratory for Archaeobotany, Baden-Württemberg State Office for Cultural Heritage, Germany, elena.marinova-wolff@uni-tuebingen.de

№ 4. РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ПРИ НОВА НАДЕЖДА

Крум Бъчваров, Георги Кацаров, Николина Николова, Атанас Цурев, Ралф Глезер

Обр. 1. Нова Надежда. Структура 261, останки от опожарена постройка

Fig. 1. Nova Nadezhda. Feature 261, remains of a burnt house

През 2023 г. с финансовата подкрепа на Министерството на културата продължи редовното проучване в сектор Юг на праисторическия обект при Нова Надежда, община Хасково. Успоредно с разкопките на опожарени и неопожарени раннонеолитни постройки, започна изследване на раннонеолитните оградни ровове с цел установяване на хронологическите връзки на отделните елементи от селищната структура в края на VII и началото на VI хил. пр. Хр.

В сектора са регистрирани останки от десет постройки, три от които вече са проучени и седем са в процес на проучване.

Най-късна е структура 261 – опожарена къща, разположена в западната част на сектора (обр. 1 и 2). Тя е регистрирана непосредствено под хумусния пласт и на север продължава извън проучваната площ. От запад и юг е нарушена от вкопавания. Това вероятно е една от най-късните раннонеолитни структури в тази част на селището. Планът ѝ все още не е ясен, не са установени и стените ѝ. Проучената ѝ площ е с размери 3,60 (И – З) × 2,40 м (С – Ю), а пластът с компактни деструкции е дебел около 0,25 м и е образуван от останки от стени и/или под на втори етаж. Между и под най-горните късове мазилка са открити големи камъни, сред които и няколко фрагмента от хромели. В западния край на деструкциите, под камъни и големи късове мазилка, са проучени три фрагментирани на място керамични съда: голямо хранилище, сравнително тънкостенно гърне и голяма полусферична паница с високо кухо столче. Установени са и фрагменти от второ голямо хранилище. От изток под деструкциите е достигнат под от бял до белезникав твърд мергел.

Къщата е построена непосредствено върху вече запълнен ограден ров, структура 54, чието проучване също започна през този сезон. Частично е изследвана неговата четвърта и вероятно последна преправка (структура 54.4), вкопана в третото трасе (структура 54.2) и нарушаваща двете ранни трасета на рова (структури 54.1 и 54.3). Проучваният участък е дълъг около 3 м. Горната част на трасето е широка около 5,50 м и в нея са депонирани опожарени развалини на постройки: късове изпечена мазилка, стени на стационарни зърнохранилища, фрагменти от хромелни камъни, останки от термични съоръжения, фрагменти от керамични съдове (обр. 2). Най-горното ниво на депозита е плътно и се проследява по цялата дължина на трасето. Разположен е в западната му половина и е широк около 2,50 м. В дълбочина се стеснява и има U-образен профил. Дебелината му е 0,20 – 0,30 м.

Структура 54 нарушава останките на две постройки – структури 266 и 257. Първата е неопожарена и от нея е запазена само част от подово ниво. Останките ѝ са покрити от дебел подравнителен пласт, който изглежда запечатва и останките на друга неопожарена къща, структура 233. Структура 266 и 233 се отнасят към етап, предшестващ построяването на структура 261. От своя страна структура 266 частично нарушава по-ранна опожарена къща, структура 257.

Структура 233 е най-късната установена постройка в източната половина на сектор Юг; макар че са проучени строителни траншеи от по-късен етап на обитаване, пластът с жилищата, на които принадлежат, е унищожен. Непосредствено под нея е регистрирана друга неопожарена постройка (структура 231), която вероятно има почти идентичен план. Тя е изградена върху подравнените ос-

Обр. 2. Нова Надежда. Структура 261 (останки от опожарена постройка) и депозит от развалини на опожарени постройки в структура 54.4 (ограден ров). Хоризонтален план. Легенда: 1 – сив, фин, рохкав седимент; 2 – тъмнокафяв до черно-кафяв сбит запълнител; 3 – кафяв запълнител, примесен с късове изпечена мазилка; 4 – сив запълнител; 5 – светлосив сбит запълнител; 6 – кафеникав рохкав седимент, примесен с късове изпечена мазилка; 7 – прослойка жълт пясък; 8 – буци бял мергел; 9 – черен седимент; 10 – кафяв до сиво-кафяв нехомогенен, сбит пласт; 11 – под от бял мергел на структура 261; 12 – структура 261, жълтеникава изпечена мазилка; 13 – нарушение / биотурбация; 14 – пласт опожарени деструкции от стени; 15 – безформени късове изпечена мазилка; 16 – късове изпечена мазилка; 17 – фрагменти от изпечени стационарни съоръжения; 18 – късове изпечена мазилка с лицева замазка; 19 – фрагменти от замазка на термични съоръжения; 20 – фрагменти от керамични съдове; 21 – камъни

Fig. 2. Nova Nadezhda. Feature 261 (remains of a burnt house) and a deposit of burnt structural debris in feature 54.4 (an enclosure ditch). Line drawing of the layout. Key: 1 – gray, fine, loose sediment; 2 – dark brown to black-brown, compact fill; 3 – brown fill mixed with burnt daub pieces; 4 – gray fill; 5 – light gray, compact fill; 6 – brownish, loose sediment mixed with burnt daub pieces; 7 – a streak of yellow sand; 8 – white marl lumps; 9 – black sediment; 10 – brown to gray-brown, non-homogenous, compact layer; 11 – floor level of white marl, feature 261; 12 – feature 261, yellowish burnt daub; 13 – disturbance / bioturbation; 14 – layer of burnt wall debris; 15 – shapeless burnt daub pieces; 16 – burnt daub pieces; 17 – fragments of burnt installations; 18 – facial pieces of burnt daub; 19 – plaster fragments from a thermal installation's base; 20 – ceramic sherds; 21 – rocks

танки на опожарена постройка (структура 255), също със сходен план. Под структура 255 и подравнително ниво е достигната най-ранната – също опожарена – постройка в сектора на този етап, структура 270 (обр. 3).

Останките на структура 255 приблизително заемат очертанията на структура 231 в посока изток – запад. Разкритата ѝ площ е 4,50 (И – З) × 2,20 м (С – Ю), а дебелината на пласта с деструкции е от 5 см до 0,20 м. Деструкциите в западната запазена част лежат непосредствено над подравнително ниво (структура 255.1), запечатващо подравнените останки от структура 270. Северната ѝ част е силно нарушена от по-късни раннонеолитни вкопавания (структури 234, 239 и 258) и множество биотурбации, южната – от по-късната структура 231, западната – от строителна траншея (структура 231.1), а източната – от раннонеолитна яма (структура 229) и неопожарена постройка (структура 231).

Структура 270 вероятно има приблизително правоъгълен план и ориентация север – юг. Разкритата ѝ площ е 6,00 (С – Ю) × 4,60 м (И – З). Нарушена е от две строителни траншеи (структури 211 и 217), а южната ѝ част е покрита от пода на структура 231. Деструкциите в северната ѝ част са подравнени, покрити са с трамбован пласт (структура 255.1) и върху тях последователно са построени две къщи (структури 255 и 231). Подовото ѝ ниво от белезникав мергел е установено в стените на по-късните строителни траншеи (структури 217 и 231.3). Дебелината на пласта с деструкции е от 0,10 до 0,25 м.

Структура 231 частично нарушава останките на неопожарена постройка (структура 232), разположена на изток от нея. Тъй като структура 232 няма пряка връзка с къщите на запад (структури 255 и 270), хронологическата ѝ позиция спрямо тях засега остава неизвестна. Тя обаче е изградена върху добре запазените останки на по-ранна неопожарена постройка, структура 215, която има четириъгълен план, ориентация северозапад – югоизток, широчина 6 м и запазена дължина 6,60 м. Проучени са подовото ѝ ниво (структура 215.1), представляващо обмазка от твърд мергел с поне три последователни преправки, и останки от три от стените ѝ – северната, западната и източната. Най-добре е съхранена западната стена с дебелина до 0,25 м и запазена височина до 0,27 м. Тя се проследява с прекъсвания заради по-късни нарушения на дължина около 4,5 м. В постройката се регистрирани пещ, платформа, стационарно зърнохранилище, специален депозит („строителна жертва“) под южната част на западната стена, както и зле запазени останки от няколко съоръжения с неясна функция.

Югозападната периферия на пещта (структура 207) е зле запазена. Малка част от замазката е регистрирана само в северната ѝ част. Подложката е изградена от поне три реда речни камъни с цялостна дебелина около 0,30 м. През ранния ѝ етап на функциониране пещта е имала квадратен план със заоблени ъгли и размери 1,05 × 1,05 м. По-късно оригиналните стени са разрушени до нивото на каменната подложка и от външната им страна са изградени нови. Размерите на пещта след преправката са 1,20 (С – Ю) × 1,00 м (И – З). Отворът вероятно е бил от източната страна към вътрешността на къщата.

Две преправки могат да се свържат и с останките на „подиум“ до северната стена на пещта. Поранният е бил с по-големи размери или е разположен малко по-източно от по-късния. Има дъговидна извивка на северозапад и е бил конструктивно свързан с пещта от юг. Запазени са само началото на обмазката в източната му част и черна ивица, маркираща очертанията му. По-късният е запазен почти напълно. Той е с по-малки размери (0,60 × 0,40 м) и запазена височина до 0,10 м. Запазена е част от обмазката му, която е конструктивно свързана с подовото ниво и стената на пещта. Подът около пещта е обмазван поне три пъти. Свидетелства за такова трикратно обмазване има и от други части на къщата.

До северната стена в близост до северозападния ъгъл на постройката е долепено съоръжение с приблизително квадратна форма и размери около 1 × 1 м, изградено от белезникав мергел (структура 215.3, обр. 4). В югозападния му ъгъл са депонирани четири тежести, вероятно за вертикален тъкачен стан. Три от тях са керамични, слабо изпечени, но много грижливо изработени и с полирана повърхност. Четвъртата тежест е от зеленикав камък.

Структура 215 е по-ранна от неопожарените постройки – структури 232 и 231 – и е по-късна от опожарената структура 270. Под подовото ниво на структура 215 са достигнати останки от термично съоръжение (структура 269), което вероятно принадлежи на по-ранна постройка, макар на този етап да не ясно дали е синхронна, по-късна или по-ранна от структура 270.

Структура 232 е по-късна и от друга неопожарена постройка, разположена непосредствено на север от нея – структура 262; на този етап е разкрит само югозападният ѝ ъгъл.

През 2023 г. започна проучването на участък и от най-външния раннонеолитен ограден ров, структура 53, който от изток нарушава външното трасе на структура 54. Възможно е структура 53 да е синхронна с опожарена къща (структура 261), построена върху запълненото трасе на структура 54.

Проучени са и три ями от ранната желязна епоха (структури 265, 267 и 268).

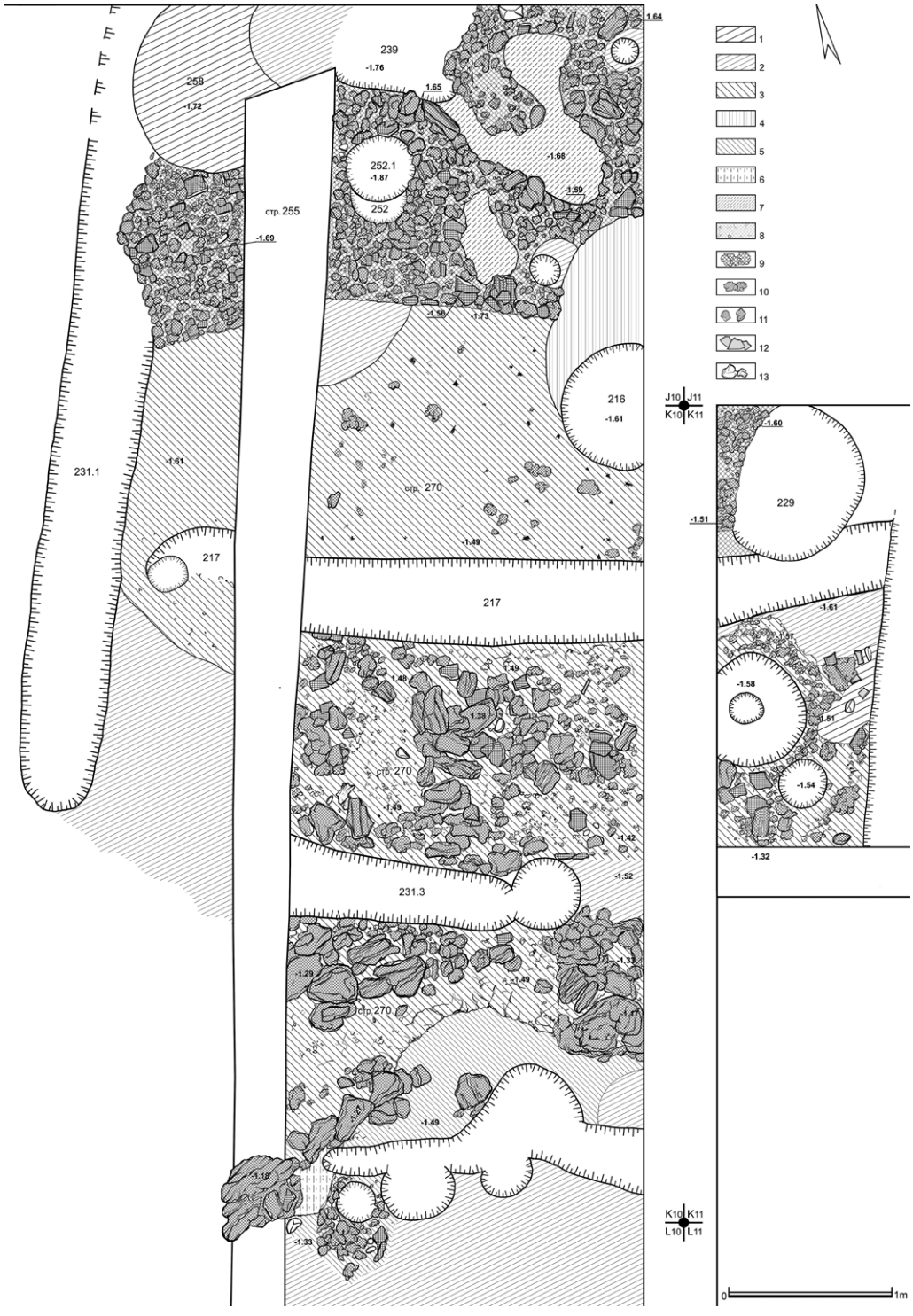

Обр. 3. Нова Надежда. Структури 255 и 270, развалини на опожарени постройки. Хоризонтален план. Легенда: 1 – сив фин, пепелив запълнител; 2 – сив сбит седимент; 3 – кафяв рохкав седимент (пласт подравнени деструкции от структура 270); 4 – трамбовано ниво бял мергел; 5 – светлокафяв до сиво-кафяв сбит седимент; 6 – зеленикав сбит седимент; 7 – нарушение / биотурбация; 8 – пласт опожарени деструкции от стени; 9 – безформени късове изпечена мазилка; 10 – късове изпечена мазилка с конструктивни отпечатъци и лицеви замазки; 11 – фрагменти от изпечени стационарни съоръжения; 12 – фрагменти от керамични съдове; 13 – камъни

Fig. 3. Nova Nadezhda. Features 255 and 270, remains of burnt houses. Line drawing of the layout. Key: 1 – gray, fine, ashy sediment; 2 – gray, compact sediment; 3 – brown, loose sediment (a leveled layer of the debris of feature 270); 4 – a hard-packed level of white marl; 5 – light brown to gray-brown, compact sediment; 6 – greenish, compact sediment; 7 – disturbance / bioturbation; 8 – layer of burnt wall debris; 9 – shapeless burnt daub pieces; 10 – facial/imprint pieces of burnt daub; 11 – fragments of burnt installations; 12 – ceramic sherds; 13 – rocks

Обр. 4. Нова Надежда. Депозит от четири тежести в структура 215.3, стационарно съоръжение на пода на неопожарена постройка (структура 215). Ляво: снимка от горе на цялото съоръжение; дясно: детайл от депозита

Fig. 4. Nova Nadezhda. Deposit of four weights in feature 215.3, an installation on the floor of an unburnt house (feature 215). Left: photo of the whole installation. Right: a detail of the deposit

THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF NOVA NADEZHDA

Krum Bacvarov, Georgi Katsarov, Nikolina Nikolova, Atanas Tsurev, Ralf Gleser

Summary

The 2023 excavations at the prehistoric site of Nova Nadezhda, Haskovo municipality, were carried out with the financial support of the Ministry of Culture. In order to establish the chronological relations of the elements of the settlement organization at the end of the seventh and the beginning of the sixth millennium BC, the team started the investigation of the enclosure ditches, simultaneously with the work on burnt and unburnt early Neolithic houses.

The remains of 10 houses were uncovered in the South area; three of them were already excavated and the research of the other seven will continue in the next season.

The latest house is feature 261, a burnt structure situated in the west part of the South area (figs 1 and 2). It was identified immediately below the topsoil and its north end extends beyond the excavated area. It seems that this is one of the latest early Neolithic features in this part of the settlement; its layout is still not clear as its walls have not been identified. It was built on an already filled enclosure ditch (feature 54), whose excavation also started in 2023. The fourth and probably latest recut of the ditch (feature 54.4) was partially investigated that had been dug in the third recut (feature 54.2) and truncated the two earlier cuts of the ditch (features 54.1 и 54.3). The top of the ditch measures ca 5.50 m wide and contains a deposit of burnt structural debris (fig. 2).

Feature 54 disturbed the remains of two houses (features 266 and 257). The former is unburnt and its ruins were covered by a thick leveling layer, which also seals another unburnt house (feature 233). Features 266 and 233 belong to a phase predating the construction of feature 261. On its part, feature 266 truncated an earlier burnt house (feature 257).

Feature 233 is the latest identified house in the east part of the South area; foundation trenches of a later occupation phase have been excavated but they belong to houses destroyed in recent times. Another unburnt structure (feature 231) of an almost identical layout was revealed immediately below it that was built on the leveled ruins of a burnt house (feature 255), also of a similar layout. Thus far, the earliest structure (feature 270) in the South area was uncovered below feature 255 and another leveling layer (fig. 3).

The remains of feature 255 follow the outlines of feature 231. In the west part, the debris lay on a levelling layer (feature 255.1) covering the leveled remains of feature 270 which has a north-south oriented, rectangular layout. Its north part is overlapped by the remains of two later houses (features 255 and 231).

Feature 231 partially disturbed the remains of an unburnt structure (feature 232). As the latter has no direct connection to the houses situated to the west (features 255 and 270), its chronological relation to them remains unclear. It was built over the well preserved ruins of an earlier unburnt house (feature 215, fig. 4), which is earlier than features 231 and 232 (unburnt houses) and is later than feature 270 (burnt house). The remains of a thermal installation (feature 269) of an earlier structure were uncovered below its floor level.

Feature 232 is later than yet another unburnt house situated immediately north of it (feature 262).

The excavation of the outermost early Neolithic enclosure ditch (feature 53) also started in 2023. Moreover, three pits of the Early Iron Age were investigated.

Krum Bacvarov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, krum.bacvarov@naim.bg
Georgi Katsarov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, georgi.katsarov@naim.bg
Nikolina Nikolova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, nikolina.nikolova@naim.bg
Atanas Tsurev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, a.tsurev@gmail.com
Ralf Gleser, Abteilung für Ur- und Frühgeschichtliche Archäologie, Universität Münster, rgles_01@uni-muenster.de

№ 5. КАЗЛАЧА: АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕОЛИТНИТЕ КРЪГОВИ РОВОВИ ОГРАЖДЕНИЯ

Виктория Д. Петрова, Тодор Вълчев

Археологическите разкопки на неолитните кръгови ровови ограждения в м. Казлача, разположена между селата Чокоба, Сливенско и Хаджидимитрово, Ямболско през 2023 г. се проведоха под научното ръководство на гл. ас. д-р В. Петрова (НАИМ – БАН) със заместник-ръководител д-р Т. Вълчев (РИМ – Ямбол).

Основна задача на проучването беше изясняването на основните характеристики и датировката на ограждение D. За целта е направен сондаж с размери 2,50 × 23 м, който е ориентиран в посока СЗ – ЮИ и пресича напречно югоизточната част на ограждението. Обозначен е като сондаж DI и попада в квадрати Tt-7, Ss-7, Ss-6, Rr-7, Rr-6 (обр. 1).

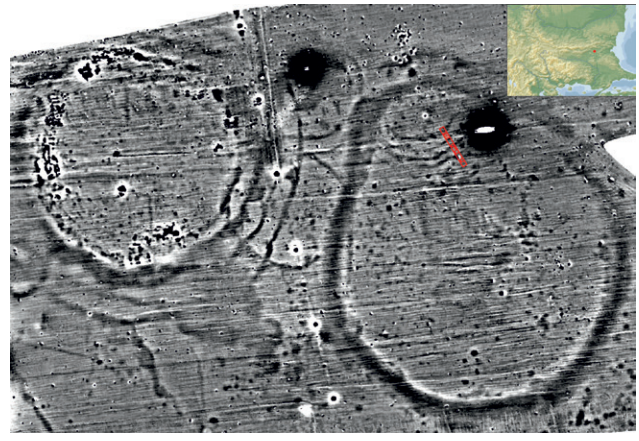

Обр. 1. Казлача. Геомагнитен план на огражденията с разположението на сондаж DI (по Зидаров и др. 2015, обр. 1, с допълнения от В. Петрова)

Fig. 1. Kazlacha. Magnetic plan of the enclosures and the position of trench DI (after Зидаров и др. 2015, обр. 1, with additions by V. Petrova)

Ограждение D се състои от четири успоредни рова, най-външният от които има диаметър около 60 м. Те са вкопани в стерилната основа и са покрити от орница с дебелина 0,40 – 0,50 м (обр. 2.2-3). В проучената част от сондажа разстоянията между рововете са от 2 до 4,50 м.

Ширината на най-вътрешния ров D1 варира от 2,90 до 3,20 м, а дълбочината му е от 1 до 1,20 м (обр. 2.1). Горната част на рова има силно полегати стени, които на дълбочина 1 м слабо се изправят и обособяват профилирана долна част с ширина 1 – 1,30 м и дълбочина 0,20 – 0,30 м. На дълбочина 1 м е разкрито струпване от керамични фрагменти и едри животински кости с размери 2,20 × 1,70 м.

Следващите два рова имат U-образно напречно сечение. Ширината на ров D2 е от 0,90 до 1,10 м, а дълбочината му е 0,50 м. По-голямата му част е нарушена от яма (структура 5) с цилиндрична форма и диаметър 1,38 м (обр. 2.1). Тя е по-късна от ров D2 и е възможно да е свързана с най-голямото ограждение A, в чиито очертания попада сондаж DI.

Ширината на ров D3 варира от 1,85 м до 1,95 м. Дълбочината му е от 0,90 до 1,05 м (обр. 2.1). В дъното му, до западния профил, се очертава източната част на полуовално вкопаване, което продължава в западна посока, извън очертанията на сондажа. Разкритите му размери са 1,10 × 0,60 м. Дълбочината му от дъното на рова е 0,15 м.

Най-външният ров D4 се състои от две вкопани полуовални части (сегменти?), които продължават в източна и западна посока извън очертанията на сондажа (обр. 2.1). Ширината на западното вкопаване (D4.1) е 1,50 м, а дълбочината – 0,40 м. Източното вкопаване (D4.2) е широко 1,50 м и има дълбочина 0,60 м. Разстоянието между двете вкопавания е около 0,25 – 0,30 м.

Между рововe D2 и D3 е разположена още една яма (структура 6), отнасяща се към ранния неолит. Има цилиндрична форма, кръгъл отвор с диаметър 0,90 м и дълбочина около 0,80 м. В нея,

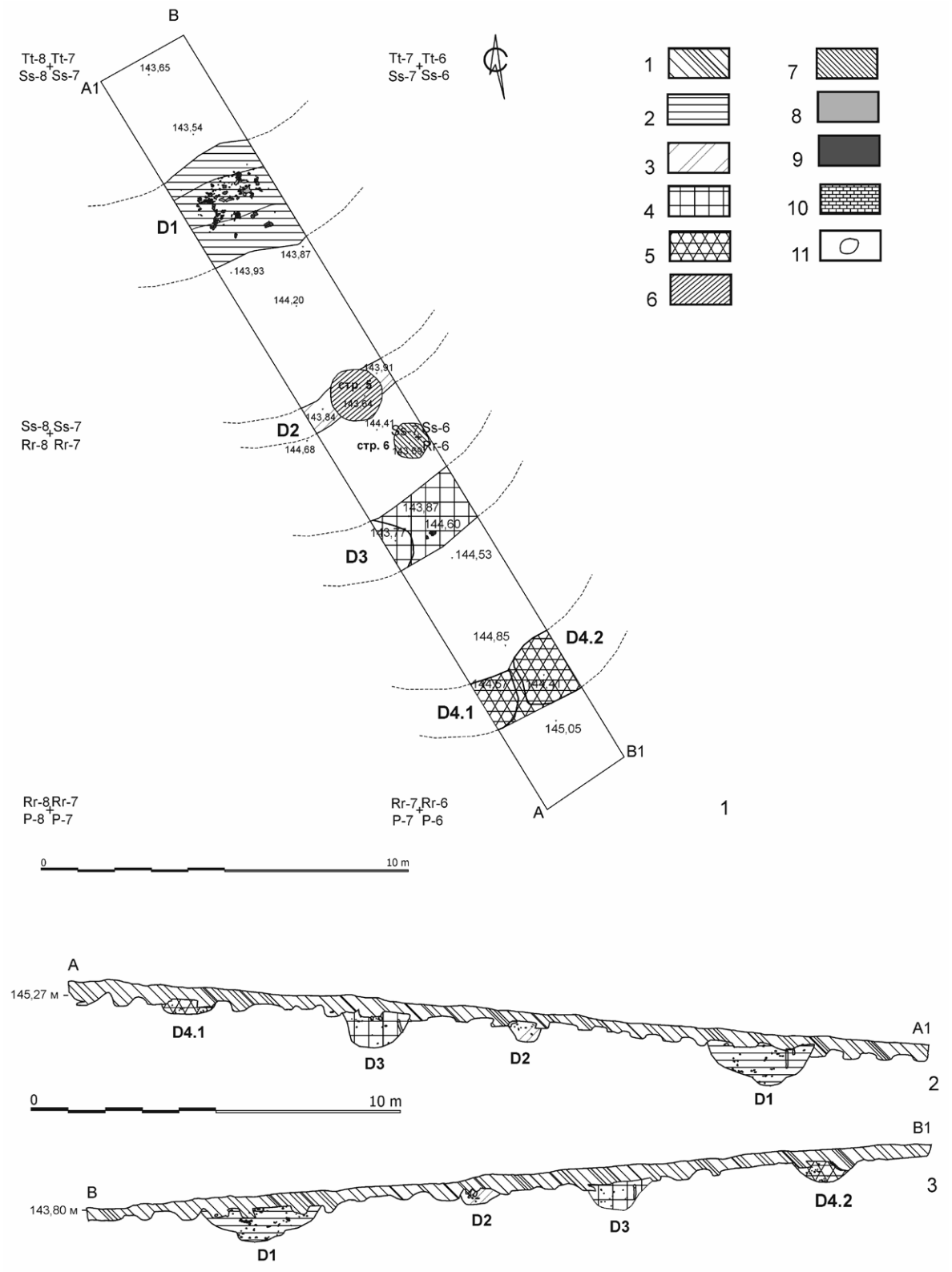

Обр. 2. Казлача. Ограждение D. Хоризонтален план на проучените структури (1) и стратиграфски профили (2, 3). Легенда: 1 – сиво-кафяв пласт; 2 – светлокафяв пласт, примесен с миниатюрни мазилки; 3 – сив пласт, примесен с миниатюрни мазилки; 4 – сиво-кафяв рохкав пласт; 5 – сиво-кафяв пласт, примесен с миниатюрни мазилки; 6 – кафяв рохкав пласт; 7 – тъмнокафяв пласт, примесен с миниатюрни мазилки; 8 – кости; 9 – керамика; 10 – изпечени мазилки; 11 – варовикови конкреции

Fig. 2. Kazlacha. Enclosure D. Horizontal plan of the studied features (1) and stratigraphic profiles (2, 3): 1 – gray-brown layer; 2 – light brown layer mixed with tiny burnt daub pieces; 3 – grey layer mixed with tiny burnt daub pieces; 4 – grey-brown loose layer; 5 – grey-brown layer mixed with tiny burnt daub pieces; 6 – brown loose layer; 7 – dark brown layer mixed with tiny burnt daub pieces; 8 – bone; 9 – pottery; 10 – burnt daub pieces; 11 – limestone concretion

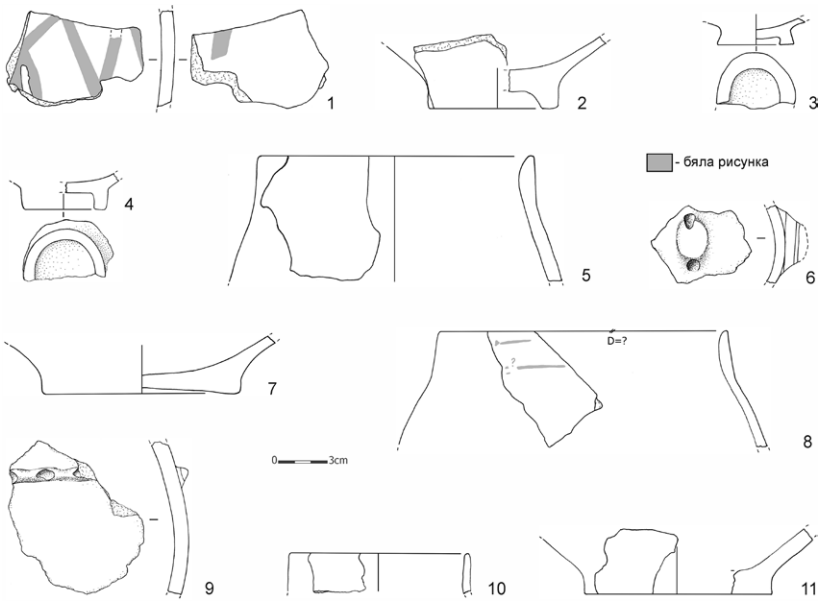

Обр. 3. Казлача. Ограждение D. Керамика: 1 – 3 – ров D1; 4, 5 – ров D2; 6 – 8 – ров D3; 9 – 11 – ров D4. Ранен неолит

Fig. 3. Kazlacha. Enclosure D. Pottery: 1 – 3 – ditch D1; 4, 5 – ditch D2; 6 – 8 – ditch D3, 9 – 11 – ditch D4. Early Neolithic

на дълбочина 0,40 м, е разкрита струпване от големи керамични фрагменти, хромелен камък и плоски камъни.

Керамиката от четирите рова включва следните форми – обърнатоконични паници, гърневидни съдове (обр. 3.5, 8, 10), столче от съд, профилирани дъна (обр. 3.2-4, 7, 11), въжести дръжки (обр. 3.6), както и покрити с червена ангоба повърхности на керамични фрагменти, украса с бяла рисунка (обр. 3.1, 8) и релефна украса (обр. 3.9). Тези характеристики отнасят ограждение D към раннонеолитния период Караново I.

KAZLACHA: ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE NEOLITHIC CIRCULAR DITCH ENCLOSURES

Viktoria D. Petrova, Todor Valchev

Summary

The main task of the archaeological research in 2023 was to determine the characteristics and chronology of enclosure D. For this purpose, a trench with dimensions of 2.50 × 23 m was made; it intersects the southeastern part of the enclosure (fig. 1).

Enclosure D consists of four parallel ditches, the outermost of which has a diameter of about 60 m. They are dug into the virgin soil and covered by a 0.40 – 0.50 m surface layer (fig. 2.2-3). In the studied part of the trench, the distances between the ditches range from 2 to 4.50 m.

The width of the innermost trench D1 is 2.90 m to 3.20 m, the depth is 1 – 1.20 m (fig. 2.1). The upper part of the ditch has strongly sloping walls; below a depth of roughly 1 m, the sides steepen slightly, forming a more pronounced lower profile. At a depth of about 1 m, a concentration of ceramic fragments and large animal bones was recorded, covering an area of 2.20 × 1.70 m. The next two ditches have U-shaped cross-sections. Ditch D2 is 90 to 1.10 m wide and 0.50 m deep. It is disturbed by a cylindrical pit (feature 5) with a diameter of 1.38 m (fig. 2.1). It is later than ditch D2 and possibly associated with the largest enclosure A, within which trench DI falls. The width of ditch D3 varies from 1.85 m to 1.95 m. Its depth is 0.90 m to 1.05 m (fig. 2.1). At its bottom, next to the western profile, the eastern part of a semi-oval cut can be seen, which continues westward, outside the outline of the trench. Its depth from the bottom of the ditch is 15 cm. The outermost trench D4 consists of two cut semi-oval segments (fig. 2.1). The western part (D4.1) is 1.50 m wide and 0.40 m deep. The eastern part (D4.2) is 1.50 m wide and 0.60 m deep. The distance between them is about 0.25 – 0.30 m. Between ditches D2 and D3 there is a pit (feature 6) dating to the early Neolithic. It has a round opening with a diameter of 0.90 m and a depth of about 0.80 m. At a depth of 0.40 m, a concentration of grinding stones, quarry stones, flat stones, and large ceramic fragments was recorded. The pottery from the four ditches presents inverted conical bowls, jars (fig. 3.5, 8, 10), a pedestal of a

vessel, profiled bottoms (fig. 3.2-4, 7, 11), knob handles (fig. 3.6), surface coating with red slip, white painted decoration (fig. 3.1, 8) and relief decoration (fig. 3.9). These features date enclosure D to the early Neolithic Karanovo I period.

Viktoria D. Petrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, viki5rova@yahoo.com
Todor Valchev, Regional Museum of History – Yambol, tvvulchev@gmail.com

№ 6. НЕОЛИТЕН ОБЕКТ ДО БОРИКА, ИХТИМАНСКО

Галина Самичкова, Виолета Стоицова, Никола Тонков, Антон Атанасов

Археологическият обект е разположен в м. Дермен дере, с. Борика, общ. Ихтиман, обл. София (обр. 1). Намира се в Ихтиманската котловина, заобиколена от Ихтиманска Средна гора, с около 820 – 850 м н. в., на склон с южно изложение. Непосредствено източно от него преминава р. Соркундере (сега преградена там с язовирна стена). Заема площ около 40 – 45 дка. Вследствие на земеделски дейности на повърхността са извадени и се увреждат археологически материали, а културният пласт периодично се разрушава. Според събраните материали обектът може да бъде отнесен към втората половина или края на ранния неолит, а отделни фрагменти от керамични съдове и към началото на късния неолит.

Обр. 1. Неолитен обект Борика. Местоположение

Fig. 1. Neolithic site of Borika. Location

Обектът попада в неизследван район между две големи географски зони – Софийското поле и Тракия, които имат важно място в развитието на ранноземеделските общности през VI хил. пр. Хр. Разположен е в сравнително висока планинска местност, което е рядкост за разглеждания период (обр. 2).

Обр. 2. Борика. Въздушна снимка. Поглед от юг

Fig. 2. Borika. Ariel photo. View from the south

През октомври и ноември 2023 г. са направени геофизично заснемане чрез извършване на магнитна градиометрия на източната част от обекта (27,9 дка) и три сондажа с обща площ 42 кв. м (обр. 3). Основната цел на археологическото проучване е установяването на характера на културния пласт, наличието и вида на археологически структури, установяване на стратиграфията и относителната хронология на обекта.

Резултати от геофизичното проучване. Магнитното поле в проучената площ като цяло е слабо смутено, което свидетелства за сравнително хомогенна среда и липсата на плитко разположени

геоложки или други „смутители“, които биха препятствали успешното регистриране на евентуално съществуващите археологически структури. На този фон е регистрирано голямо количество, привидно безразборно разпръснати, разнообразни по форма, размери и интензитет аномалии.

Основната им концентрация е ситуирана в южната част на площта, оформяйки овал с диаметър около 90 м по оста запад – изток и 110 м по оста юг – север. Аномалиите са предимно със среден (10 – 20 nT) и висок (няколко десетки nT) интензитет. Сред тях се откроява една голяма приблизително правоъгълна аномалия с размери около 8 × 9 м. Локалните овални аномалии с малки размери (1 – 2 м в диаметър) и среден интензитет е възможно да са свидетелство за негативни контексти (ями).

В северната част на площта също са регистрирани подобни на описаните по-горе аномалии, но те са много по-малко на брой.

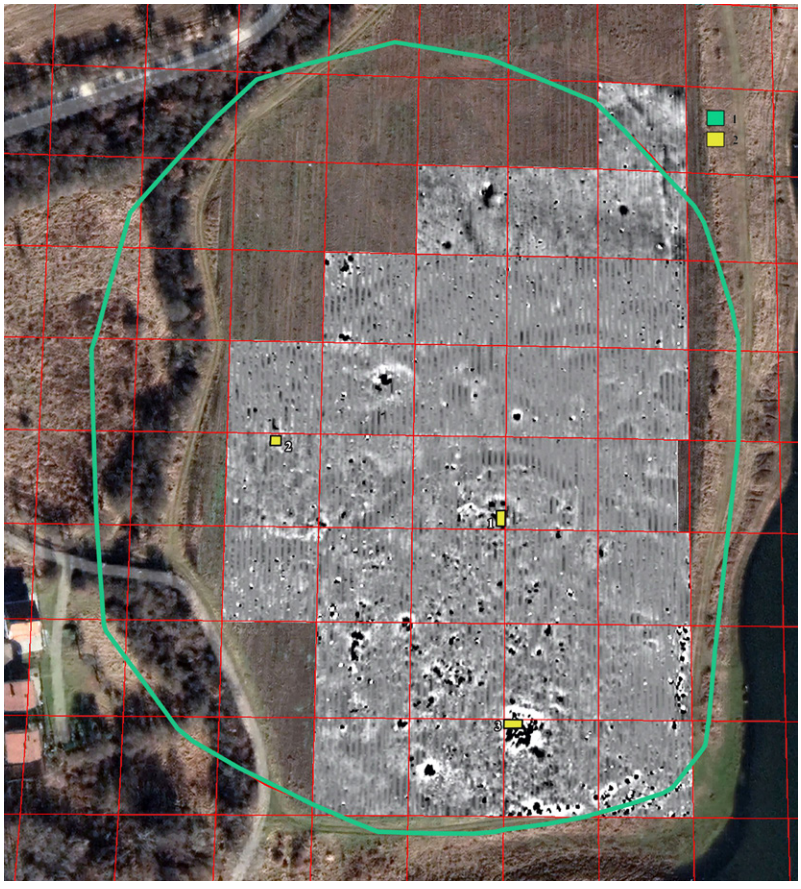

Обр. 3. Борика. Резултати от геофизичното заснемане с местоположението на проучените сондажи. Легенда: 1 – граници на обекта; 2 – сондаж

Fig. 3. Borika. The results from the geophysical investigation and the location of the excavated trenches. Key: 1 – boundaries of the site; 2 – trench

Резултати от археологическото проучване. Преди започване на теренната работа е поставена план-квадратна мрежа, ориентирана по посоките на света, и три контролни репера. Обозначени са квадрати с дължина на страната 30 м, като виртуално са разграфени на по-малки – 5 × 5 м. Реперите са номерирани като R1, R2 и R3 и имат надморска височина съответно 825,70 м за R1, 827,90 м за R2 и 834,70 м за R3.

Условно обектът е разделен на три сектора – Северен, Централен и Южен. Направени са три сондажа с обща площ 42 кв. м. Сондажите са съобразени с геофизичното проучване, но имат за цел и установяване на дебелината на културния пласт в условно обособените части на обекта. Отбелязани са с поредни номера от 1 до 3. Два попадат в сектор Център, а третият в сектор Юг.

В два от сондажите (1 и 2) са регистрирани три стратиграфски пласта. Непосредствено над стерилната основа, в пространството между структурите, е проследен „контактен“ пласт с кафяв цвят и висока плътност, с дебелина до 0,20 м. Над него следва тъмнокафяв пласт с парчета от изпечена мазилка (дебелината му варира от 0,20 до 0,50 м). Горният пласт е бежово-кафяв с висока плътност и разбъркани материали (сред керамичните фрагменти има такива от съдове, правени на ръка и на колело) и дебелина до 0,30 м. В сондаж 3 липсва кафявият „контактен“ пласт.

В тъмнокафявия среден пласт са регистрирани и частично проучени общо шест структури, обозначени с номера 1, 2, 3, 4.1, 4.2 и 5. Една от структурите – 2, вероятно е част от опожарено жилище, четири са вкопани (1, 4.1, 4.2 и 5), вероятно ями, и една (3) е с неизяснена функция.

В сондаж 1 са регистрирани четири структури – 3, 4.1, 4.2 и 5.

Структура 3 (обр. 5.1) частично попада в южната половина на сондажа. Регистрирана е само северозападната ѝ част, като продължава в източна и южна посока извън рамките на сондажа. На нивото на засичане е маркирана от компактно струпване на дребни изпечени и безформени парчета от мазилка с обрушена повърхност, които лежат в тъмнокафяв пласт с висока плътност. Регистрираните размери в рамките на сондажа са 2,40 (изток – запад) × 2,30 м (север – юг). Структурата не е изцяло проучена.

Обр. 4. Борика. Сондаж 2. Структура 1: 1 – струпване от дребни изпечени парчета деструкции; 2 – етап от проучването; 3, 4 – фрагменти от култови масички; 5 – графично изображение на контролния профил на структурата (южен изглед); 6, 7 – тежести за стан. Легенда: 1 – тъмнокафяв пласт; 2 – кафяв пласт; 3 – бежово-кафяв пласт (орница); 4 – стерилна основа; 5 – изпечени парчета деструкции; 6 – фрагменти от керамични съдове

Fig. 4. Borika. Trench 2. Feature 1: 1 – cluster of small baked pieces of destruction; 2 – stage of the research; 3, 4 – fragments of cult tables; 5 – graphic illustration of the profile of the structure (view from the south); 6, 7 – loom weights. Key: 1 – dark brown layer; 2 – brown layer; 3 – beige-brown layer (plough layer); 4 – sterile subsoil; 5 – pieces of burnt daub; 6 – ceramic sherds

Обр. 5. Борика. Сондаж 1. Структури 3, 4.1, 4.2 и 5: 1 – финален етап от проучването на сондажа; 2 – струпване от изпечени парчета деструкции, хромелни камъни и керамичен съд на повърхността на структура 5; 3 – каменна тесла от структура 5; 4 – керамичен съд от структура 5; 5 – фрагмент от каменен „черпак“ от повърхността

Fig. 5. Borika. Trench 1. Features Nos 3, 4.1, 4.2 and 5: 1 – final phase of the investigation; 2 – accumulation of burnt daub pieces, millstones and a ceramic vessel on the surface of feature No. 5; 3 – stone axe from feature No. 5; 4 – ceramic vessel from feature No. 5; 5 – a fragment of a stone "ladle", found on the surface

Структура 4.1 (обр. 5.1) е установена в западната част на сондажа. Проучена е само източната ѝ част, като тя продължава в югозападна посока извън рамките на сондажа. Разкритите ѝ размери са с максимална ширина 2,20 м (север – юг), регистрирана дължина 1,20 м (изток – запад). Представлява вкопаване (яма) с максимална дълбочина 1,10 м. Запълнителят е тъмнокафяв със средна концентрация на изпечени обрушени парчета от мазилка. На нивото на регистриране ямата е маркирана от компактно струпване от парчета изпечена мазилка и керамични фрагменти.

Структура 4.2 (обр. 5.1) е установена само частично. Вероятно източната нарушава съседната структура 5. Разположена е в северозападния ъгъл на сондажа и продължава в северна и северозападна посока извън неговите граници. На нивото на регистриране е маркирана от компактно струпване от силно разрушени парчета от мазилка със светлочервен цвят. Проучената площ е с размери 1,60 (изток – запад) × 0,70 м (север – юг). След изчерпването на запълнителя е проследена част от южната стена на вкопаването, маркирана от стерилната основа. Максималната установена дълбочина е 0,80 м, като стената продължава в дълбочина.

Структура 5 (5.1) е частично регистрирана в североизточния ъгъл на сондажа. Проучена е само югозападната ѝ част на площ с размери 1,60 (изток – запад) × 1,30 м (север – юг). Продължава в северна и източна посока извън границите на сондаж 1. Представлява вкопаване (яма) с максимална установена дълбочина 0,70 м. На нивото на регистриране е маркирана от компактно струпване от изпечени безформени парчета от мазилка, хромелни камъни и керамични фрагменти. Под струпването запълнителят е тъмнокафяв, примесен с дребни късове мазилка.

В сондаж 2 е регистрирана една структура – 1.

Структура 1 (обр. 4) е проучена на площ с размери 2,80 (север – юг) × 2,00 м (изток – запад). Вкопаването е с максимална дълбочина до 0,70 м. Продължава извън рамките на сондажа в източна и южна посока. На нивото на регистриране е маркирана от компактно струпване на парчета от изпечена мазилка с размери 1,80 × 2 м. Запълнителят е хомогенен тъмнокафяв. Дъното е стъпаловидно оформено от север на юг, като дълбочината се увеличава към центъра на вкопаването.

В сондаж 3 е установена една структура – 2.

Структура 2 е частично проучена на площ с размери 6 (изток – запад) × 3 м (север – юг). Тя е част от най-голямата аномалия, регистрирана при геофизичното заснемане. След премахване на бежово-кафяв пласт с дебелина до 0,20 м е достигната концентрация от силно изпечени парчета мазилки със светлочервен цвят. Продължават в северна, източна и южна посока, като вероятно маркират западната част от останките на голяма опожарена постройка с масивни добре изпечени деструкции.

Кратка характеристика на керамичния комплекс и други предмети. Откритите фрагменти от керамични съдове са със силно ерозирала повърхност. Повечето фрагменти са от стени на съдове без украса. Срещат се фрагменти с тъмна и светла повърхност. От светлата гама преобладават тези със светлокафяв и червено-кафяв цвят, а от тъмната – повечето са с тъмнокафяв цвят. Глината е примесена с дребни камъчета и песъчинки, а понякога се забелязват и следи от органика. Ломът най-често е триделен със сива или сиво-черна сърцевина, а двете му външни зони са по-светли.

Към сигнификативните фрагменти от керамични съдове могат да се отнесат устия, дъна, дръжки и стени с украса от паници, купи и затворени гърневидни съдове. Преобладават обърнатоконичните паници с прави стени и равно устие, а в редки случаи устието е оформено чрез прищипвания с пръсти.

Откритите дъна са равни или слабоудебелени. Често срещани са ниските и средновисоки кухи столчета. Дръжките са въжести, вертикално пробити.

От фрагментите с украса преобладава нокътното импресо и релефната лента с ямички.

Установено е сравнително голямо количество предмети, характерни за неолитните селища: огладени каменни сечива, култови масички, антропоморфна и зооморфна пластика, каменни и керамични тежести за стан, хромелни камъни и каменни чукалки. Особено важно е откриването на фрагмент от каменен (шистов) „черпак“ (обр. 5.5) – много рядка по вид находка (срв. Leshtakov, Mitkova 2023).

Познанията за неолитната епоха в региона на Ихтиманската котловина са ограничени и целевото проучване на новооткрития обект е много добра възможност за натрупване на базова информация за ранното земеделско-скотовъдното общество. Местоположението на микрорегиона, в който попада обектът – Ихтиманска Средна гора, дава възможност да се потърсят специфики в материалната култура по отношение на синхронни обекти на запад в Софийското поле и на изток в Тракия.

В смисъла на казаното се очертава много интересен в научно отношение археологически обект, който носи информация за един праисторически период в малко позната територия.

Литература

Leshtakov, Mitkova 2023: L. Leshtakov, K. R. Mitkova. Prehistoric crucibles and ladles for melting metals from Bulgaria. – In: A. Aykurt, H. Tekin, Ş. Aydıngün, T. Zimmermann, H. Aydıngün, S. Gedik-Zimmermann (eds). Studies in Honour of Halime Hürilmaz. Living the Aegean Spirit. Ankara, 2023, 259 – 277.

NEOLITHIC SITE NEAR BORIKA, IHTIMAN

Galina Samichkova, Violeta Stoitsova, Nikola Tonkov, Anton Atanasov

Summary

The archaeological site is located in the Dermen Dere locality, Borika village, Ihtiman municipality, Sofia region (fig. 1). It is located in the Ihtimanska Valley, surrounded by the Ihtimanska Sredna Gora, at an elevation of about 820 – 850 m, on a south-facing slope. The Sorkundere River flows immediately to the east. It occupies an area of about 40 – 45 decares. As a result of agricultural activities in the area, archaeological material is removed and damaged, and the cultural layer is being periodically destroyed. Based on the collected materials, the site can be attributed to the second half or the end of the early Neolithic period, and some pottery sherds to the beginning of the late Neolithic period.

The site is located in an unexplored area between two large geographical areas – the Sofia Valley and Thrace, which played an important role in the development of early agricultural communities in the 6th millennium BC. It is located in a relatively high mountainous area (fig. 2). A geophysical survey was carried out using magnetic gradiometry (in an area of 27.9 decares) and three trenches with a total area of 42 m^2 were excavated (fig. 3).

Results of the geophysical investigation. A large number of seemingly randomly scattered anomalies were found. They are mainly concentrated in the southern part of the area and form an oval with a diameter of about 90 × 110 m. Among these, a large, almost rectangular anomaly measuring approximately 8 × 9 m stands out. The local oval anomalies with small dimensions (1 – 2 m in diameter) are indications of cut features (pits).

Results of the archaeological excavations. Three stratigraphic layers were recorded in two of the trenches (1 and 2). Directly above the sterile soil, in the space between the structures, an up to 0.20 m thick brown-coloured and very dense "contact" layer was found. This is followed by a dark brown layer with pieces of burnt plaster (thickness of 0.20 to 0.50 m). The upper layer is beige-brown with high density and mixed materials and up to 0.30 m thick. The brown "contact" layer is missing in trench 3.

In the dark brown middle layer, a total of six features were registered and partially examined, which are marked with the numbers 1, 2, 3, 4.1, 4.2 and 5. One of the features – No. 2, is probably part of a burnt house, four features (Nos 1, 4.1, 4.2, and 5) were cuts, probably pits, and one (No. 3) was of unclear function. In trench 1, four features were recorded – Nos 3, 4.1, 4.2, and 5 (fig. 5.1), in trench 2 there was one feature – No. 1 (fig. 4), in trench 3 there was also one feature – No. 2. The uppermost level of the cuts (pits) is a relatively compact layer of crushed burnt building plaster, below which follows a deposit of soil with pottery sherds, fragments of various objects and pieces of burnt plaster.

The pottery sherds have a heavily eroded surface. The assemblage includes rims, bases, handles and decorated walls, bowls and pots. Inverted conical bowls with straight walls and a flat rim predominate, and in rare cases the rim is formed by pinching with the fingers.

The bottoms are flat or slightly thickened. Low and semi-low hollow bases are common. The knob handles are pierced vertically. Among the decorated sherds, nail imprinting and relief bands predominate.

A relatively large number of artefacts characteristic of the Neolithic settlements were found: stone tools, cult tables, anthropomorphic and zoomorphic figurines, stone and clay loom weights, millstones. Particularly important is the discovery of a fragment of a stone "ladle" (fig. 5.5) – a very rare find.

Galina Samichkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, galinas03@abv.bg
Violeta Stoitsova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, violeta.stoicova@gmail.com
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, n.tonkov@gmail.com
Anton Atanasov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Veliko Tarnovo Branch, anton.atanasov@naim.bg

№ 7. НЕОЛИТЕН ОБЕКТ ДО ЖИВКОВО, ИХТИМАНСКО

Васил Николов, Галина Самичкова, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Стоян Трифонов

Обр. 1. Неолитен обект Живково. Местоположение

Fig. 1. Neolithic site of Zhivkovo. Location

Обр. 2. Живково. Въздушна снимка. Изглед от югоизток

Fig. 2. Zhivkovo. Ariel photo, view from the southeast

Неолитният археологически обект се намира на 1,75 км източно от центъра на с. Живково, община Ихтиман[1] (обр. 1 и 2). Разположен е на ниска заливна тераса на десния бряг на р. Мътивир. Според намерените по повърхността керамични фрагменти от изработени на ръка керамични съдове и фрагменти от керамични култови масички при откриването му обектът е отнесен най-общо към праисторията. На терена са установени и петна с висока концентрация на парчета изпечени деструкции. Приблизителната площ на регистрираните археологически останки е около 18 дка, като в границите на сервитута на предвидената реконструкция попадат 4,5 дка. Сервитутът за изграждане на жп линията засяга западната половина на обекта, като източната му част (над 2 дка) е заета от действащата към момента жп линия София – Пловдив, както и от трета служебна, вече недействаща, жп линия. Това е и причината предвидените за проучване сондажи, които трябва да покрият площ от 450 кв. м да са съсредоточени в западната половина на сервитута. Наличната съвременна инфраструктура (с железопътни релси) не позволи извършването на геофизично заснемане на терена. Трасето е ориентирано приблизително С/СЗ – Ю/ЮИ, като дългата му ос е 140 м, а късата е около 40 м.

Условно обектът е разделен на два сектора – Северен и Южен. Направени са 33 сондажа, размерите на които варират от 2 × 3 до 4,5 × 6,5 м, а един има размери 2 × 10 м (обр. 3). Покрита е повече от предвидената за проучване площ – общо около 600 кв. м.

Регистрирани са три археологически структури от началото на късния неолит – ограден ров, яма и една голяма и дълбока структура с неизяснен характер и форма (обр. 3).

В Северния сектор са проучени 15 сондажа. От тях 13 са разположени западно от жп линията и само един източно. С изключение на сондажи 20 и 21, всички останали са ориентирани в посока изток – запад с малко отклонение на североизток. В рамките на почти всички сондажи са регистрирани два паралелни кабела един до друг, част от комуникационна инфраструктура. Отстоят на около 4 м от най-западната жп линия.

---

[1] Във връзка с изпълнението на проект „Модернизация на железопътна линия София – Пловдив“, по договор между НАИМ – БАН и НКЖИ, в перода 09.04.2023 – 08.05.2023 г. се проведоха предварителни археологически проучвания на обект № 4 край с. Живково, община Ихтиман, между жп км 51+730 и км 51+870.

В девет сондажа е регистрирано издължено вкопаване, част от ограден ров, обозначено като структура 1. В сондаж 5 е проучена част от яма (структура 3), като на този етап не са установени формата и размерите ѝ.

В Южния сектор на обекта са направени 18 сондажа: 15 от тях са разположени западно от жп линиите, а останалите два – източно. Всички направени сондажи са с посока на дългата ос североизток – югозапад. В сондажите източно от жп линиите (23 и 24) е отнета орницата и е достигнат тъмнокафяв до черен пласт с висока плътност. През централната част и на двата сондажа преминават съвременни траншеи с посока северозапад – югоизток с ширина около 0,40 – 0,50 м, които преминават успоредно на линиите и са свързани с полагане на съобщителни и оптични кабели (общо четири), и напоителни канали (два). Поради наличието на комуникационна мрежа проучването източно от линиите е преустановено и културен пласт не е разкопаван.

Сондажите западно от жп линията са разположени в две редици, успоредно един спрямо друг. Източната група включва седем сондажа с посока североизток – югозапад и е в непосредствена близост до най-западната жп линия, вече нефункционираща. Във всички седем сондажа е регистрирана споменатата съвременна траншея с посока северозапад – югоизток, на дъното на която са положени два съобщителни кабела. Сондажите от западната група – общо осем, са разположени с късите си страни по западната граница на сервитута.

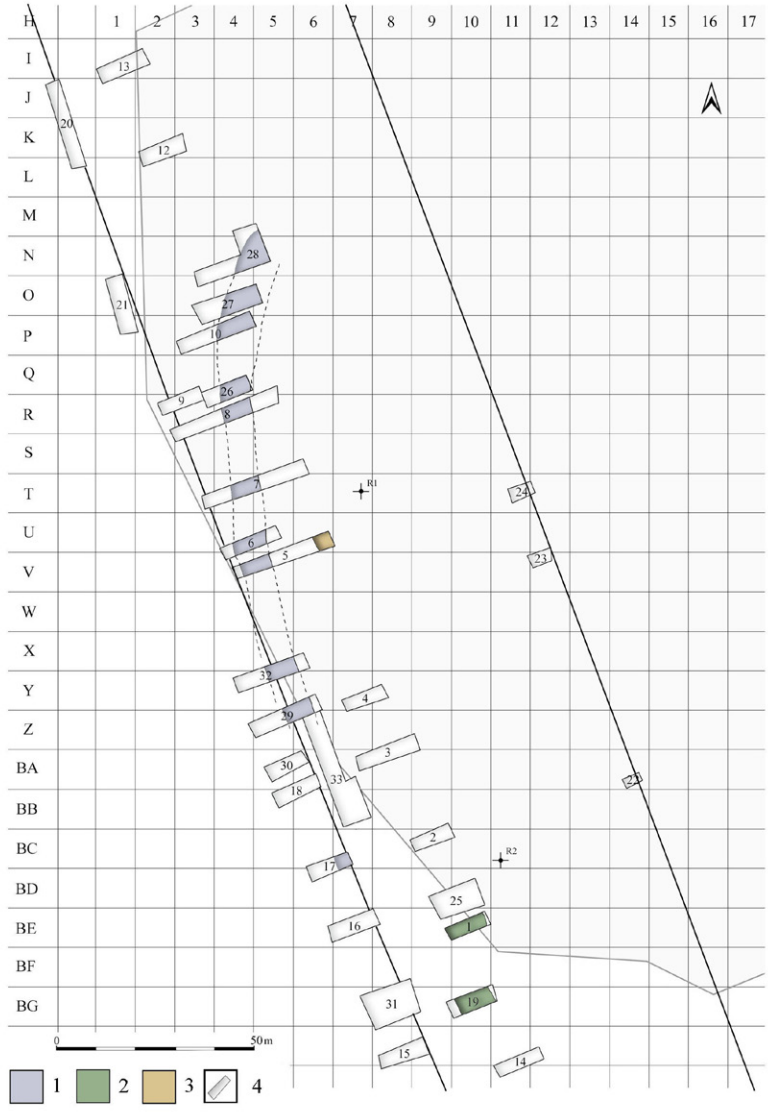

Обр. 3. Живково. Общ план на направените сондажи и регистрирани структури: 1 – структура 1 (ограден ров); 2 – структура 2 (дълбоко вкопаване); 3 – структура 3 (яма); 4 – граници на сондаж

Fig. 3. Zhivkovo. Layout of the trenches and the registered features: 1 – feature 1 (enclosure ditch); 2 – feature 2 (deep cut feature); 3 – feature 3 (pit); 4 – trench boundaries

В сондажи 1 и 19 е достигната голяма вкопана структура с неясни на този етап форма и размери. Обозначена е като структура 2. В сондажи 29 и 32 е установено трасето на структура 1 – ограден ров, регистриран в Северния сектор на обекта.

В направените сондажи са установени общо пет пласта:

– Повърхностен пласт. Най-горното ниво представлява орница с дебелина между 0,30 и 0,40 м. В източната част на сондажите от източната група се наблюдава насипен пласт, достигащ до 0,80 м от чакъл и изпечени мазилки, свързан с изграждането на жп линията.

– Ниво пясък. Непосредствено под орницата е регистрирано хоризонтално ниво пясък с жълт цвят, горната част на което е частично засегнато от земеделска дейност. Дебелината му в отделните сондажи варира между 8 см и 0,15 м. Вероятно наличието му е в резултат на наводнение от разлив на близката река.

– Светлосив пласт. Непосредствено под нивото с пясък започва хомогенен пласт със светлосив цвят и много висока плътност. Дебелината му е между 0,20 и 0,50 м. В него се откриват малобройни

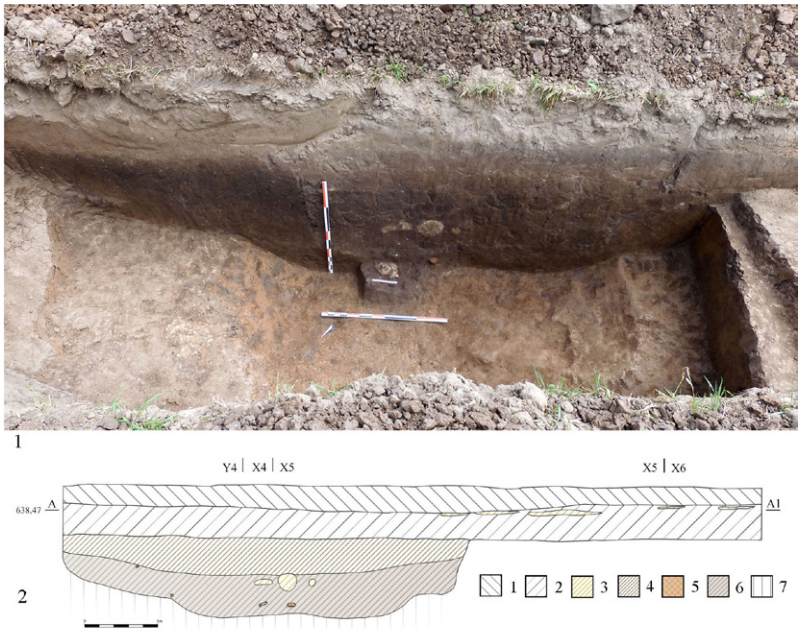

Обр. 4. Живково. Сондаж 32. Структура 1: 1 – югоизточен профил; 2 – графичен план на югоизточния профил. Легенда: 1 – орница; 2 – светлосив пласт; 3 – жълт пясък; 4 – кафяв пласт; 5 – изпечени парчета мазилка; 6 – жълто-кафяв пласт; 7 – стерилна основа

Fig. 4. Zhivkovo. Trench 32. Feature 1: 1 – south-eastern profile; 2 – line drawing of the south-eastern profile; Key: 1 – plough layer; 2 – light gray layer; 3 – yellow sand; 4 – brown layer; 5 – burnt plaster pieces; 6 – yellow-brown layer; 7 – sterile soil

Обр. 5. Живково. Трасе на структура 1 – ограден ров

Fig. 5. Zhivkovo. The route of feature 1 – enclosure ditch

керамични фрагменти от съдове, работени на колело. Възможно е натрупването му също да е в резултат на наводнение или заблатяване.

– Черно-кафяв пласт. Следващото ниво представлява черно-кафяв пласт с дебелина между 0,35 и 1,50 м. Примесен е с дребни безформени парчета от изпечена мазилка и единични керамични фрагменти. Този пласт може да се отнесе към началото на късния неолит. Към него се отнасят трите регистрирани структури.

– Светлокафяв „контактен“ пласт. Най-долното ниво е с кафяв до светлокафяв цвят, средна към висока плътност, примесен с дребни камъни, безформени парчета от изпечена мазилка и единични фрагменти от керамични съдове. В по-голямата част от сондажите светлокафявият пласт не е напълно проучен и не е възможно регистриране на максималната му дебелина. Лежи върху стерилната основа.

В сондажите в северната част на обекта липсва песъчливото ниво, като в четирите най-северни сондажа под орницата е достигната стерилната основа.

Регистрирани са следните структури:

Структура 1. Ограден ров. Попада в западната част на проучваната площ. Регистриран е в общо 11 сондажа (обр. 5). Отнася се към черно-кафявия пласт, достигнат на около 0,50 м под нивото на съвременния терен. Ровът следва посока север – юг с известно отклонение на северозапад. В сондаж 28 (най-северният) променя посоката си на североизток. Регистрираната му дължина в Северния сектор е около 60 м, а в Южния е проследен в още два сондажа с дължина около 20 м. Ровът има разлато U-образно напречно сечение с ширина на ниво засичане 3,50 – 4,50 м. Стените му плавно се извиват дъговидно към дъното. В някои участъци те са почти отвесни, а върху дъното са оформени допълнителни вкопавания. Запълнителят на рова е хомогенен, черно-кафяв. В него са установени дребни фрагменти от керамични съдове, животински кости, малки парчета от изпечени деструкции и дребни камъни. В някои случаи тези материали лежат в малки струпвания. В сондаж 32, малко над дъното му, са разкрити няколко фрагмента от човешки череп (обр. 4). Най-долу, непосредствено над стерилната основа, запълнителят е кафеникав с концентрация на дребни камъчета. Дълбочината на рова варира от 0,80 до над 1,20 м.

Структура 2. Вкопаване? Представлява много голямо вкопаване, разположено в Южния сектор на обекта, западно от съществуващите в момента жп линии (обр. 3). Засега формата, размерите и гра-

ниците му не са установени, частично проучено е само в сондажи 1 и 19, но със сигурност продължава в северна, южна и западна посока. Предполагаемата му ширина е около 10 м (северозапад – югоизток), максималната регистрирана дълбочина е 3,20 м. Поради избиване на подпочвена вода не е достигнато дъното му. В сондажи 1 и 19 са регистрирани евентуалните източна и западна граница. Запълнителят на структурата се състои от два пласта: долният е кафяв до светлокафяв със средна към висока плътност, ниска концентрация на керамични фрагменти и дребни камъни. Максимална му регистрирана дебелина е около 0,80 м. Горният пласт е черно-кафяв, с много висока плътност, на места примесен с дребни безформени парчета от изпечена мазилка и единични керамични фрагменти. Дебелината му варира от 0,50 до 1,50 м.

Структура 3. Яма. Представлява яма с овална форма. Регистрирана е в най-източната част на сондаж 5 (обр. 3). В рамките на сондажа попада западната половина на структурата – около 2 м. Ямата е частично нарушена от съвременната траншея за комуникационни връзки. Запълнителят ѝ е хомогенен, има черно-кафяв цвят, с висока плътност. В него се открива сравнително голямо количество керамични фрагменти, парчета от изпечена мазилка и дребни камъчета, както и силно ерозирали животински кости. Материалите са изключително лошо запазени.

Керамика. Откритите фрагменти от керамични съдове са малко и в лошо състояние, с ерозирала повърхност. Цветът им варира от светло- до тъмнокафяв и от сив до сиво-черен, като преобладават фрагментите с тъмна повърхност. Към сигнификативните елементи от керамични съдове могат да се отнесат профилирани отвън устия, широки кухи столчета и плътни дъна, високи дръжки с израстък, цилиндрични крачета и стени с украса от паници, купи, цилиндрични чаши, вани и затворени гърневидни съдове. Орнаментацията е релефна, врязана, рядко канелюрна. Предварителното впечатление е, че керамиката от Живково има характеристики, които я сближават с тази от ямното светилище при Калугерово и от тел Капитан Димитриево, Пазарджишко (срв. Николов 1998).

Проучената досега площ от неолитния обект до Живково, Ихтиманско, дава свидетелства за използване на терена в началото на късния неолит – период, непроучен в изследвания район. Откритите досега археологически структури са част от западната периферия на селище или по-вероятно на оградено с ров ямно светилище.

Литература

Николов 1998: В. Николов. Проучвания върху неолитната керамика в Тракия. Керамичните комплекси Караново II – III, III и III – IV в контекста на Северозападна Анатолия и Югоизточна Европа. София, 1998.

NEOLITHIC SITE NEAR ZHIVKOVO, IHTIMAN

Vassil Nikolov, Galina Samichkova, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova, Stoian Trifonov

Summary

The Neolithic archaeological site is located 1.75 km east of the centre of Zhivkovo village, Ihtiman municipality (figs 1 and 2). The approximate extent of the recorded archaeological remains is about 18 decares, of which 4.5 decares lie within the area designated for the planned reconstruction of the Sofia – Plovdiv railway line.

Thirty-three trenches with a total area of approximately 600 m^2 were excavated (fig. 3). Three archaeological features dating to the beginning of the late Neolithic were identified: an enclosure ditch, a pit, and a deep cut feature of unclear shape and function.

Feature 1. Enclosure ditch. This feature was documented in 11 trenches (fig. 5). Its recorded alignment is generally north–south, but in trench 28 (the northernmost) it turns slightly to the northeast. The documented length of the ditch is ca 80 m. It has a wide U-shaped cross-section, measuring 3.50 – 4.50 m at the level of excavation. The sides descend in a gentle curve towards the base, although in some sections they are almost vertical. The fill is homogeneous, black-brown in colour, containing small fragments of ceramic vessels, animal bones, pieces of burnt daub, and small stones. In some locations these materials occur in small clusters. In trench 32, just above the floor of the ditch, several fragments of a human skull were recovered (fig. 4). The depth of the ditch varies between 0.80 m and over 1.20 m.

Feature 2. Deep cut feature. Located in the southern part of the site (fig. 3), this is a very large cut feature whose shape, full extent, and boundaries remain unclear. So far, it has been identified and partially excavated only in trenches 1 and 19. The estimated width is approximately 10 m, with a maximum depth of 3.20 m. The bottom was not reached

due to groundwater conditions. The fill consists of two layers: a lower layer of brown to light brown, medium-density sediment with a low concentration of pottery sherds and small stones, up to 0.80 m thick; an upper layer of dense black-brown sediment, in places containing small irregular fragments of burnt daub and pottery sherds, with a thickness between 0.50 and 1.50 m.

Feature 3. Pit. This is an oval pit recorded in the easternmost part of trench 5 (fig. 3), of which only the western half – approximately 2 m – falls within the excavated area. The fill is homogeneous, black-brown, and dense, containing a relatively large quantity of pottery sherds, burnt daub fragments, small stones, and heavily eroded animal bones.

Pottery. The ceramics recovered are few in number and mostly in poor condition, heavily fragmented with eroded surfaces. Identifiable elements include externally profiled rims, wide hollow stands and solid bases, tall handles with knobs, cylindrical supports, and decorated sherds belonging to bowls, cylindrical cups, tubs, and closed pot-shaped vessels. The ceramics from Zhivkovo exhibit characteristics that closely resemble material from the pit sanctuary at Kalugerovo and from Tell Kapitan Dimitrievo in the Pazardzhik region.

Based on current evidence, the excavated part of the site can be dated to the beginning of the late Neolithic. The identified features appear to belong to the western periphery of a settlement or a pit sanctuary bounded by a ditch.

Vassil Nikolov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, vassil.nikolov@abv.bg
Galina Samichkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, galinas03@abv.bg
Todor Dyakov, todorsd@abv.bg
Violeta Stoitsova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, violeta.stoicova@gmail.com
Stoyan Trifonov, Museum of History – Provadiya, stojan_trifonoff@abv.bg

№ 8. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В М. КАВАЦИТЕ (СОЛИНАРИЯ), СОЗОПОЛ

Кръстина Панайотова, Павлина Девлова

Спасителното археологическо проучване в поземлен имот с идентификатор 67800.8.15 от землището на гр. Созопол беше извършено във връзка със заявени инвестиционни намерения на собствениците. Парцелът изцяло попада в границите на обект „Античен некропол на Аполония в м. Каваците и м. Солинария (втората половина на IV – III в. пр. Хр.)". При спасителни археологически разкопки в съседните имоти са разкрити незначителни археологически останки – антична цистерна от началото на III в. пр. Хр. в УПИ 8135 (Петрова, Недев 2008, обр. 1 и 2); следи от антично земеделие в ПИ 67800.8.167; единични гробни съоръжения, керамични съдове от некропола на Аполония от средата на IV – началото на III в. пр. Хр. и кремъчни артефакти в ПИ 67800.8.136 (Панайотова и др. 2014).

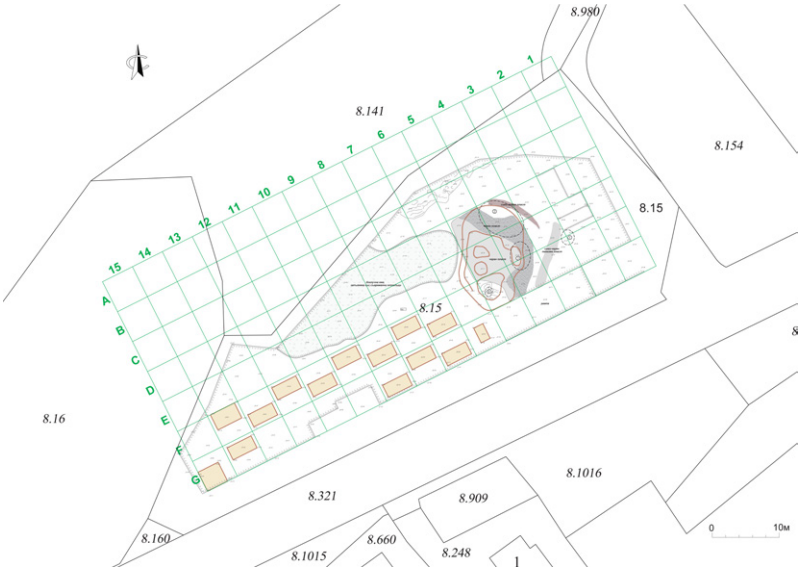

Обр. 1. План на ПИ 67800.8.15, Созопол, м. Каваците (Солинария)

Fig. 1. Plan of land plot 67800.8.15, Sozopol, Kavatsite locality (Solinaria)

Проучваният имот с площ от 2344 кв. м е разположен на тераса над морето. Теренът е с наклон на югозапад. Той има неправилна многоъгълна форма, чиято дълга ос е с ориентация североизток – югозапад. По-голямата част от терена през последните години е използвана като застлан с чакъл паркинг, а останалата е затрупана

с насипен материал и строителни отпадъци.

След премахването на чакъла се установи, че в централната северна част на парцела, под паркинга (в квадрати C8, D6-11 и E6-12), е изгребван пясък, а изкопите са запълнени с битови и строителни отпадъци.

Попадащите в югозападната част на имота квадрати F7-14 и G8-15 бяха разкопани наполовина, като изкопите са разположени шахматно (обр. 1). След отнемането на два до три механични пласта само стерилна глина с червено-кафяв цвят, работата в тези квадрати беше преустановена.

В обсега на квадрати D4-5, E4-6 и F4-6 беше регистрирано голямо вкопаване, запълнено с чист пясък. То е с неправилна форма и размери: дължина около 17 м, широчина около 10 м и дълбочина около 2 м. От северната му страна се откри варовикова скала, която продължава по склона на северозапад в квадрати C4-6. Във вътрешността на вкопаването се наблюдават следните напластявания (от горе надолу): глинесто-песъчлив слой, в който се намират керамични фрагменти и кости; утаечен слой (разложена органика) и наносен слой от черна, мазна глина.

По източния склон на вкопаването (квадрати D4 и E4) се откри

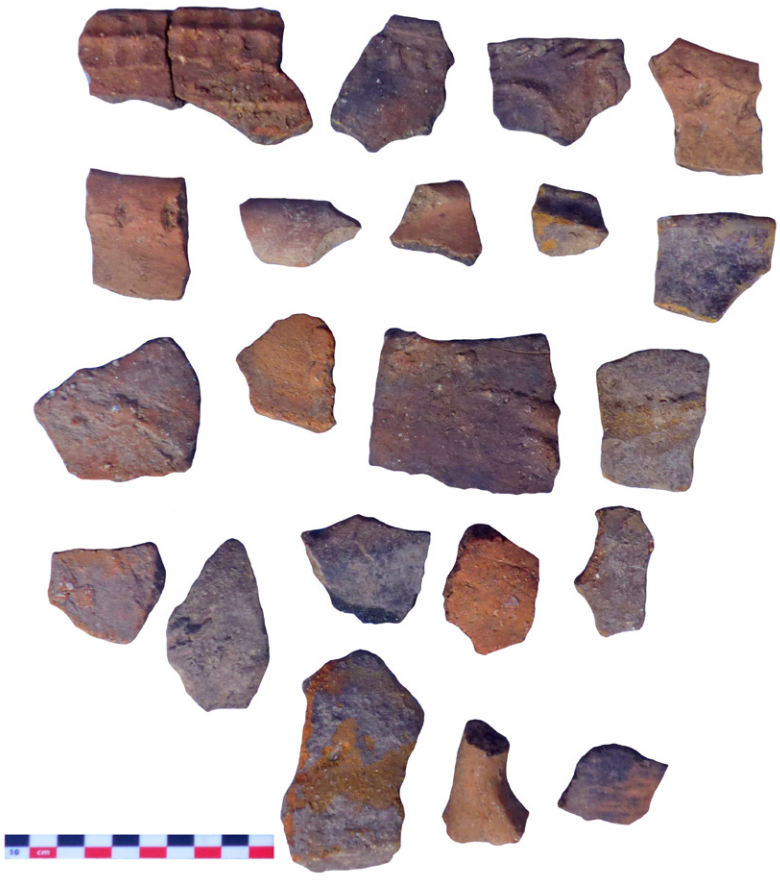

Обр. 2. Созопол, ПИ 67800.8.15. Керамични фрагменти

Fig. 2. Sozopol, Land plot 67800.8.15. Pottery sherds

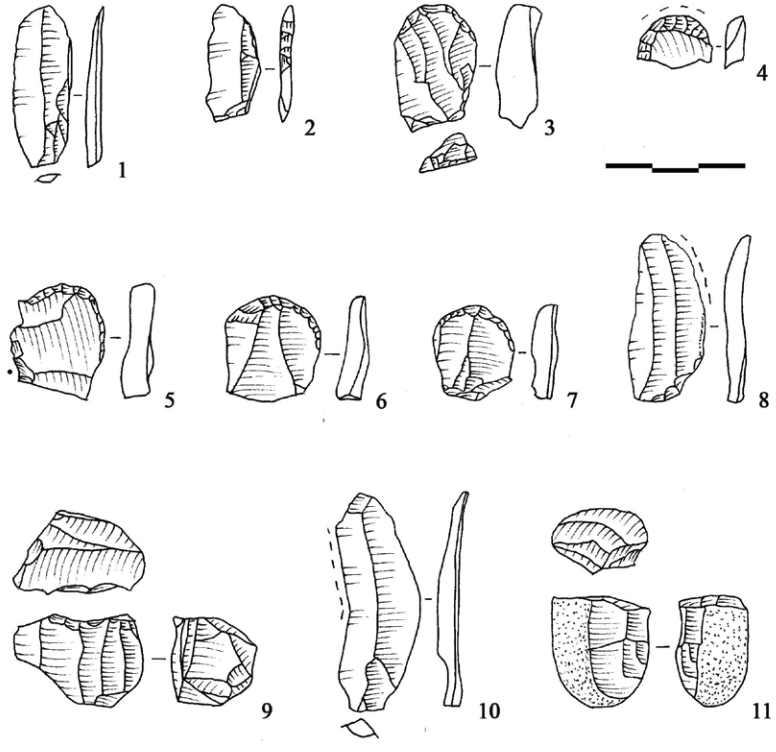

Обр. 3. Созопол, ПИ 67800.8.15. Кремъчни артефакти: 1 – орудие-лющник; 2 – орудие със странично затъпяване; 3 – комбинирано орудие (стъргалка / отломък с напречно затъпяване); 4 – микростъргалка на отломък; 5, 6, 7 – стъргалка на отломък; 8 – пластиновиден отломък с утилизационни следи; 9 – микроядро за пластинки; 10 – пластина с утилизационни следи; 11 – характерен отломък с ретуш

Fig. 3 Sozopol, Land plot 67800.8.15. Flint artefacts: 1 – tool; 2 – side blunted tool; 3 – combined tool – scraper/scraper with transverse blunting; 4 – flake micro scraper; 5, 6, 7 – flake scrapers; 8 – plate-shaped flakes with traces of utilization; 9 – microcore for blades; 10 – blade with traces of utilization; 11 – characteristic flake with retouch

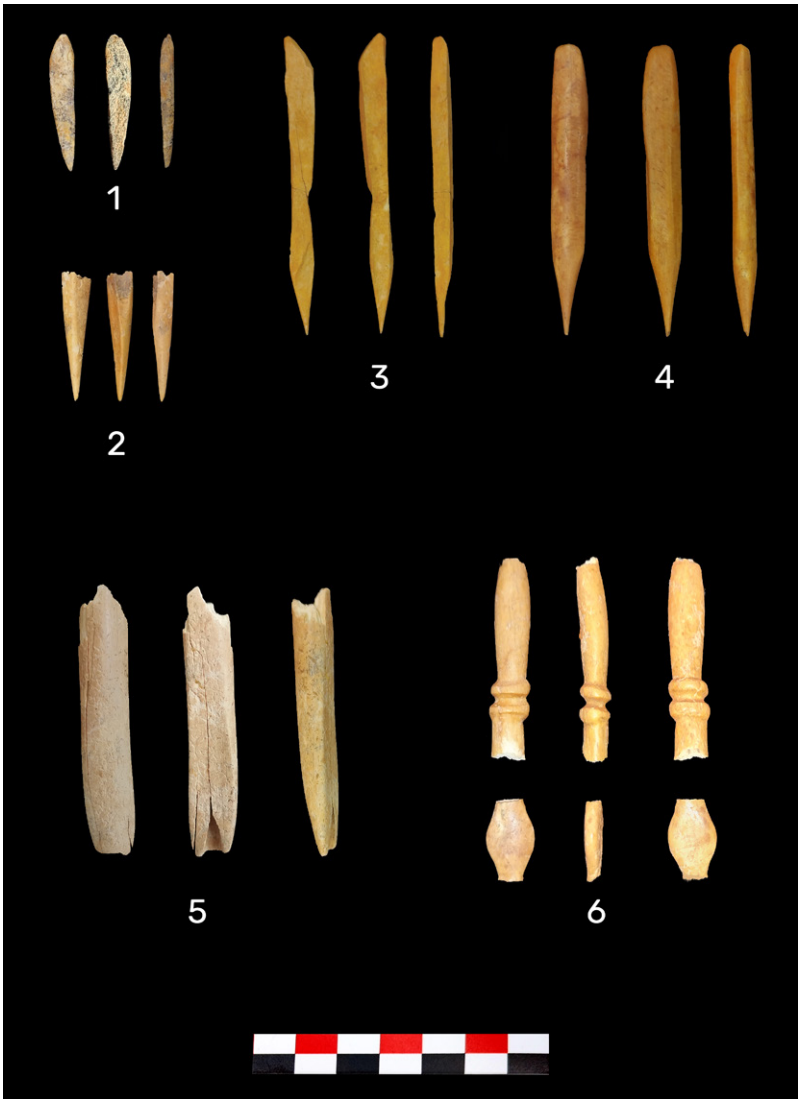

Обр. 4. Созопол, ПИ 67800.8.15. Находки: 1-5 – костни шила; 6 – лъжичка-шпатула от еленов рог

Fig. 4. Sozopol, Land plot 67800.8.15. Finds: 1-5 – bone awls; 6 – a spoon-spatula from deer antler

Обр. 5. Созопол, м. Кавациите (Солинария)

Fig. 5. Sozopol, Kavatsite (Solinaria) locality

пласт от сиво-черна глина с дебелина до около 0,15 м, в който спорадично се намират археологически материали: керамични фрагменти, каменни и кремъчни артефакти. Наблюденията върху напластяванията на дъното, както и вкаменеият пясък в северната му част, показват, че в това вкопаване се е събирала и задържала вода.

Голямата денивелация на културния пласт в източната част на имота наложи в процеса на проучване да се обособят четири контекста и да се оформят работни площадки на различни нива, като в дълбочина площта на разкопаване беше последователно редуцирана.

Контекст 1, документиран в квадрати E2-3 и F2-3, е петно от сбита червено-кафява глина на места с пепел, въгленчета, фрагменти от съдове, обмазка, парче червена охра и кости – малко останки от говедо, дребно преживно животно и елен лопатар. Характеризира се с различна степен на натрупване на археологически материали.

Като Контекст 2 е означено петно със сиво-кафяв до черен цвят в западната част на квадрати D3 и D4, където по повърхността на глината по североизточния склон на голямото вкопаване се намериха въгленчета, малки парчета от мазилки, фрагменти от керамични съдове, много натрошени кости от домашни животни и елен лопатар, част от костно шило, кремъчни пластини и микроядро за пластини.

Югоизточно от него, на границата между квадрати E4 и F4, е регистриран контекст 3, който представлява петно от свлечени по източния склон към дъното на голямото вкопаване археологически материали. В пласт от тъмнокафява глина, разпръснати на различна дълбочина, се намериха фрагменти от съдове, каменни и кремъчни сечива и кости. В югоизточния край на контекста се откриха човешки останки (част от подбедриците, бедрените кости, малка част от таза и разпръснати фаланги) – гроб № 1. Костите, които са в анатомичен ред,

лежат под наклон върху червеникавата стерилна глина, като са покрити с тъмнокафява глина.

В югозападната част на голямото вкопаване, в кв. F5, на повърхността на утаечния слой се достигна до петно с дребни горели кости и еленов рог, както и един плосък камък, отбелязано като контекст 4. На 0,60 м югозападно от него се откриха фрагменти от керамичен съд – горна част от кана (?) с канелюри и челюст от благороден елен.

В резултат на периодични свличания по склона в източната част на ПИ 67800.8.15 са отложени фрагменти от керамични съдове, каменни и костени артефакти, както и животински и човешки кости.

Фрагментите от керамични съдове (паници, купи, гърнета, кани), разпръснати по склона към голямото вкопаване, са изработени от груба глина с много пясъчни примеси. Придобили след изпичането кафяв или черен цвят, някои от тях имат излъскана повърхност или характерна за късния неолит украса – кенелюри, пластична украса (релефни ленти с ямички), врязан и набоден орнамент, като преобладава неорнаментираната керамика (обр. 2).

Каменните оръдия (части от хромелни камъни, чукалки, каменна брадва и много добре полирана каменна топка) са изработвани от речни камъни или от характерни за района суровини – магмена скала от семейство гранити – гранодиорит, финозърнест туфозен (вулканичен) пясъчник и др.

Кремъчните артефакти (обр. 3) от обекта наброяват 61 екземпляра от разнородни суровини[1]. Макроскопски са представени варианти (сив и жълто-кафяв) на балканския флинт от Северна България, флинт с пъстри прожилки (не е изключено да е от Избегли, Асеновградско) и флинт с неидентифициран произход. Доминират стъргалки на отломъци с малки размери (4 бр.) и единични екземпляри на оръдие със странично затъпяване (незавършен сегмент?), характерен отломък с ретуш, двустранен еднополюсен лющник и комбинирано оръдие – стъргалка / отломък с проксимално напречно затъпяване. Следи от използване са регистрирани върху една микростъргалка (остъргване на кожа), една пластина (рязане на кост / сухо дърво) и един пластиновиден отломък (рязане на свежа дървесина). Типологическият репертоар и по-точно диагностичните стъргалки на малки отломъци, както и общите наблюдения върху морфо-метричните параметри на артефактите ги асоциират с къснонеолитните кремъчни индустрии (Gurova 2018). Най-близките технологични паралели в използването на дребни валуни са от ансамбъла от подводното селище при Ропотамо (Dimitrov et al. 2024).

Освен изработените от различни кости и еленов рог предмети (6 бр.; обр. 4) – шила и лъжица-шпатула, на обекта са открити общо 105 животински кости, от които 74 са определени до вид[2]. Установено е наличието на кости от дребни преживни (коза/овца), говедо, домашна свиня, благороден елен, елен лопатар, сърна, куче, див заек, видра, дива гъска, дива патица и черупки от стриди. Най-голямо количество са останките от елен лопатар – общо 27, като някои тях са горели при висока температура. Върху костите от говедо има следи от рязане и разчленяване. От останалите видове са открити единични кости, като трябва да се отбележи една раменна кост от видра, която не се среща често в археологически обекти, особено от късния неолит.

В част от квадратите (C4, D3 и D4) и в контексти 2 и 3 е установено наличието на човешки останки, което предполага нарушаване на пластовете и примесването им с по-късни периоди.

Откритите в ПИ 67800.8.15 в м. Солинария от землището на гр. Созопол малобройни находки са резултат от ерозионни процеси и вероятно са свлечени надолу по склона (обр. 5). Подобна е ситуацията и в разположения в югозападна посока (в м. Каваците) ПИ 67800.8.881 (Панайотова и др. 2017, 74). Отложените материали могат да се свържат с разположеното наблизо къснонеолитно селище Буджака, проучено през периода 2006 – 2009 г. (Leshtakov et al. 2020, 354 – 356, figs 96 – 101) и датирано през втората половина на VI хил. пр. Хр.

Литература

Панайотова и др. 2014: К. Панайотова, М. Дамянов, Т. Богданова. Спасителни археологически проучвания в античен некропол на Аполония в м. Каваци / Солинария, УПИ 67800.8.136 в землището на град Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 280 – 283.

Панайотова и др. 2017: К. Панайотова, М. Дамянов, М. Чачева. Спасителни археологически проучвания в ПИ 67800.8.881, м. Каваците и Солинария, гр. Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 72 – 75.

Петрова, Недев 2008: А. Петрова, Д. Недев. Спасително проучване на антична цистерна в района на Аполония. – Археологически открития и разкопки през 2007 г. София, 2008, 327 – 331.

[1] Кремъчните артефакти са изследвани от доц. д-р М. Гюрова.
[2] Животинските кости са изследвани от гл. ас. д-р Н. Карастоянова.

Dimitrov et al. 2024: K. Dimitrov, A. Jonathan, P. Georgiev, M. Gurova, H. Vasileva, N. Karastoyanova. Ropotamo: An early Bronze Age pile-dwelling on the Western Black Sea coast. – In: K. Ilves, V. Walker, K. V. Velentza (eds). Delivering the deep: Visions for the future of maritime archaeology (BAR Intern Series 3170). Oxford, 2024, 65 – 82.

Gurova 2018: M. Gurova. Flint assemblages in the context of cultural transition during the 6th millennium BC: a case study from Bulgaria. – Bulgarian e-Journal of Archaeology (Be-JA), 2018, 8.2, 113 – 143. https://be-ja.org/index.php/journal/article/view/be-ja-8-2-2018-113-143

Leshtakov et al. 2020: P. Leshtakov, K. Dimitrov, J. Abele, R. Kunze, E. Pernicka, R. Krauss. Catalogue of investigated archaeological sites and mining places. Late Neolithic settlement Budzhaka, Sozopol. – In: R. Krauss, E. Pernicka, R. Kunze, K. Dimitrov, P. Leshtakov (eds). Prehistoric mining and metallurgy at the Southeast Bulgarian Black Sea Coast. Tübingen, 2020, 327 – 389.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE KAVATSITE (SOLINARIA) LOCALITY, SOZOPOL

Krastina Panayotova, Pavlina Devlova

Summary

In the south-western part of plot 67800.8.15, within grid squares F7-14 and G8-15 (fig. 1), only sterile red-brown clay was recorded.

In the area of grid squares D4-5, E5-6 and F5-6, a large cut feature filled with clean sand was documented. Along its northern side, a limestone outcrop was observed extending along the northwest facing slope. Within the cut feature, a clay-sand layer containing ceramic fragments and bones was identified, together with a sedimentary layer and a deposited layer of black oily clay.

In the eastern part of the plot, four contexts were distinguished:

Context 1: in grid squares E2-3 and F2-3, a patch of compacted red-brown clay was documented, in places containing ash, charcoal, and varying concentrations of archaeological material.

Context 2: a grey-brown to black patch located in the western parts of grid squares D3 and D4, situated on the northeast slope of the cut feature. Here, charcoal, small pieces of daub, pottery fragments, numerous broken bones, and flint artefacts were found on the clay surface.

Context 3: recorded on the boundary between grid squares E4 and F4 as a layer of dark-brown clay containing pottery fragments, stone and flint tools, animal bones, and human remains.

Context 4: a concentration in grid square F5 comprising small burnt bones, a flat stone, pottery fragments, and red deer bones resting on the surface of the sediment layer.

The pottery fragments (dishes, bowls, pots, jugs), scattered on the slope leading to the large cut feature, are made of coarse clay with abundant sand temper. Fired to brown or black, some vessels have polished surfaces and decoration characteristic of the late Neolithic, including channelled ornament, plastic relief bands with dimples, incised and perforated motifs, though undecorated ceramics predominate (fig. 2).

River cobbles and locally sourced lithic materials were used as cutting and processing tools, such as grinding stones, hammerstones, and a stone axe.

According to the analysis of the flint artefacts (fig. 3), Balkan flint variants from Northern Bulgaria, flint with variegated banding, and material of unidentified origin were identified macroscopically. Use-wear was documented on one microscraper (skin scraping), one blade (bone/dry wood cutting), and a blade-like fragment (fresh wood cutting). The typological repertoire, in particular the small diagnostic scrapers, together with general morphometric characteristics, associate the assemblage with late Neolithic flint industries.

In addition to six artefacts made of bone and red-deer antler – including an awl and a spoon-spatula (fig. 4) – zooarchaeological analysis determined 74 of the 105 animal remains to species. These include small ruminants (goat/sheep), cattle, domestic pig, red deer, fallow deer, roe deer, dog, wild rabbit, otter, wild goose, wild duck, and oyster shells. Cut and butchering marks were recorded on cattle bones.

The limited assemblage from plot 67800.8.15 is interpreted as the result of erosion processes, with material likely transported downslope (fig. 5). The deposited finds can be associated with the nearby late Neolithic settlement of Budzhaka, dating to the second half of the 6th millennium BC.

Krastina Panayotova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, kpanayotova@abv.bg
Pavlina Devlova, National Museum of History, pavlinadevlova@gmail.com

№ 9. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПЛОСКАТА МОГИЛА, ПЛОВДИВ

Десислава Давидова, Стоян Иванов

Проучването по трасето на инфраструктурния проект „Интегриран проект за водите на град Пловдив – Етап 1“, попадащо в обхвата на археологически обект „Плоската могила“, през 2023 г. се извърши в периода май – декември, в рамките на 118 работни дни. Бяха проучени 91 м от трасето, от които 63 м попадат в северния работен участък, а 28 м в южния. Допълнително, чрез археологическо наблюдение, бяха освободени 50 м, локализирани в охранителната зона южно от паметника. Дължината на трасето, оставащо за проучване по план през 2024 г., е 105 м. Спасителните разкопки се осъществяват линейно, по познатия вече начин от предишния сезон. Проучват се културните напластявания до стерилната основа в последователни сектори.

В северния работен участък проучванията достигнаха до билото (в рамките на трасето) на могилата. Дълбочината на проучените културни напластявания е в диапазона 2 – 3 м, но в някои по-дълбоки вкопавания достига до 5 м (обр. 1). Най-ранните разкрити структури и пластове се отнасят към края на късния неолит. Те се обособяват в два последователни стратиграфски етапа – 1А и 1Б, в рамките на работната периодизация на обекта. Късноеолитните структури са представени почти изцяло от вкопавания с различна форма, размери и запълване и са групирани пространствено в няколко обособени участъка на проученото трасе. В някой от тях се регистрират повторяеми модели на депониране на културни останки, включващи големи фрагменти от керамични съдове, късове мазилка, фрагменти от хромели и кости, предимно от говеда, като в основата на депозита се разкриват рога и животински черепи.

В следващия период на обитаване, етап 2А, който се отнася към края на късния неолит – началото на ранния халколит, в най-южната част на проученото трасе са разкрити останките на горяла постройка, силно нарушена от вторични вкопавания (структура 200). От нея са разкрити участъци от подовото ниво, част от южната стена, и прилежащо, частично запазено термично съоръжение (структура 201). Северно от проучената

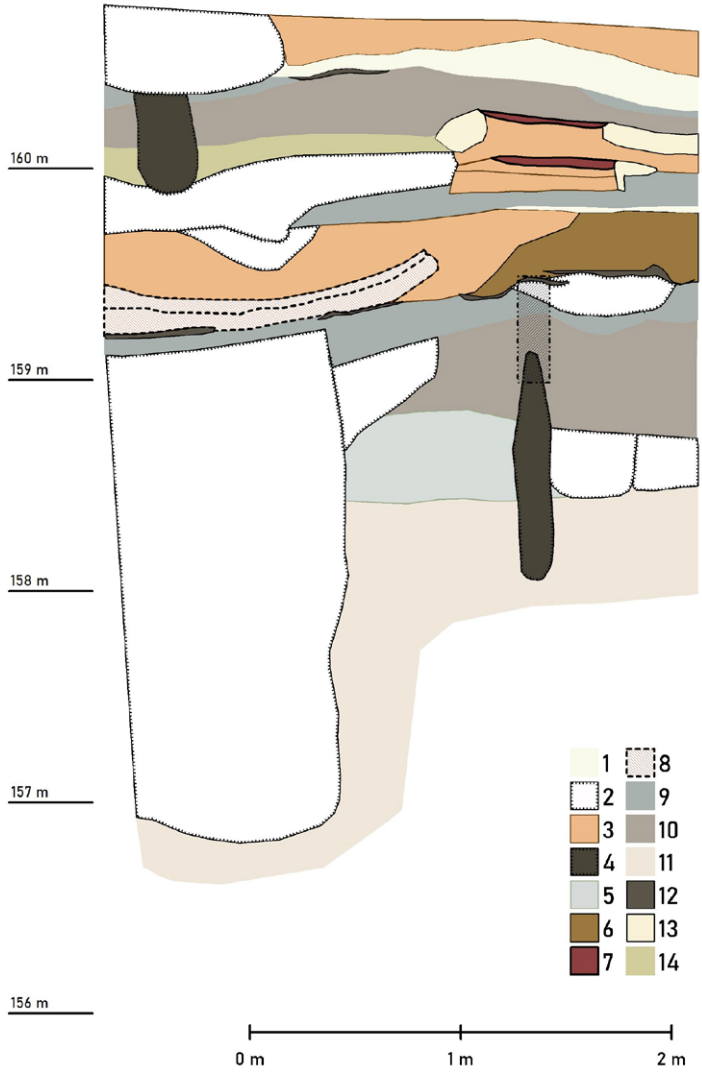

Обр. 1. Плоската могила. Сектор 13, южен профил. Легенда: 1 – бяла глина; 2 – вкопана структура; 3 – опожарени деструкции; 4 – дупка от дървен стълб; 5 – сив, песъчлив пласт; 6 – опалени деструкции; 7 – термично съоръжение; 8 – платформа от втори етаж; 9 – сива глина; 10 – сиво-кафяв, глинест пласт; 11 – стерилна основа; 12 – овъглена органика; 13 – подиум / перваз от жълта глина; 14 – сиво-жълт глинест пласт

Fig. 1. Tell Ploskata Mogila. Sector 13, south profile. Key: 1 – white clay; 2 – pit; 3 – heavily burnt daub debris; 4 – post-hole; 5 – greyish, sandy layer; 6 – burnt debris; 7 – hearth/oven; 8 – burnt clay platform from a second floor; 9 – greyish clay; 10 – grey-brown, clayish layer; 11 – sterile soil; 12 – burnt organics; 13 – yellow clay platform; 14 – yellow-grey, clayish layer

Обр. 2. Плоската могила. Сектор 13. Структури 137 и 138 – пещ и платформа от жълта глина. Етап 3Б

Fig. 2. Tell Ploskata Mogila. Sector 13. Feature 137 – an oven and feature 138 – yellow clay platform. Phase 3Б

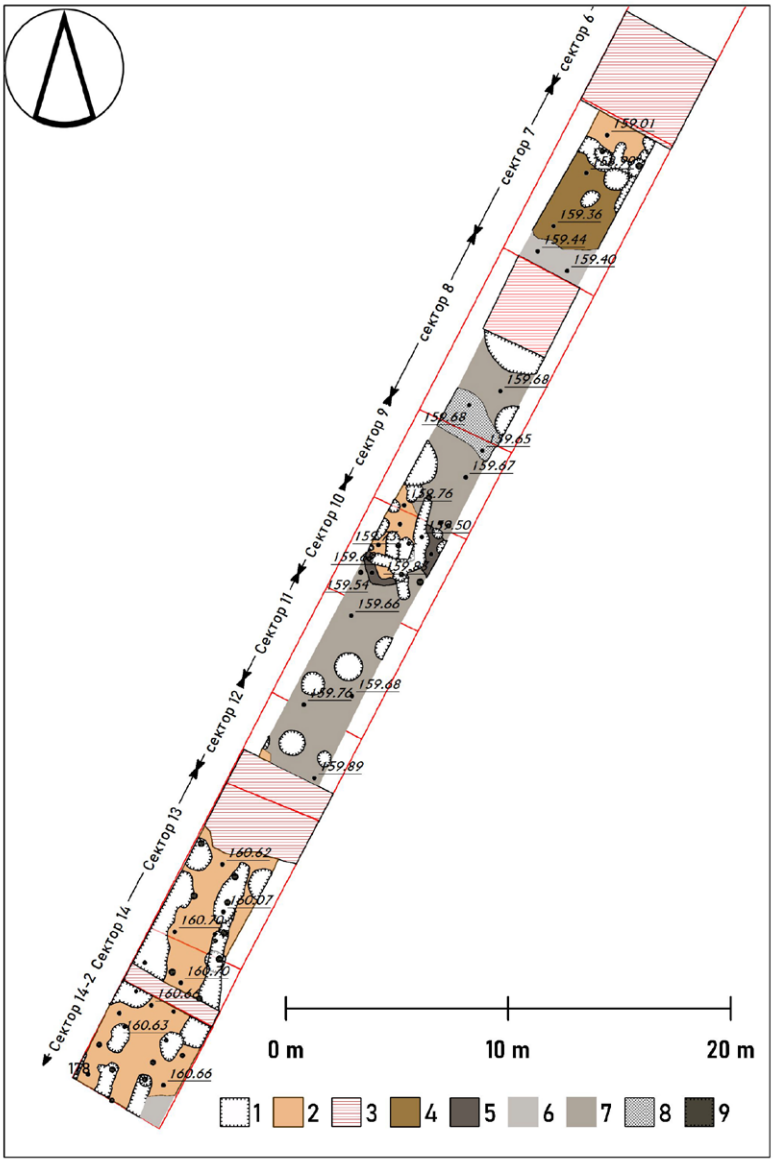

постройка, по дължината на проученото трасе, се разкри трамбовано, извънсградно пространство, на нивото на което се регистрираха дупки от дървени стълбове, оформящи оси с направление север – юг. Липсата на каквито и да е съоръжения и съпътстващи структури дават основание да разглеждаме въпросното пространство като външно, но вероятно покрито с навес.

Най-интензивно е обитаването през ранния халколит. По това време селището се превръща в селищна могила. В рамките на ранно-халколитния пласт са проучени пет етапа на обитаване: 2Б, 3А, 3Б, 4А и 4Б. Те са стратиграфски разграничими, но между тях не се регистрират прекъсвания. Общата дебелина на културните напластявания от периода достига до 2 м. В етап 2Б от обитаването на селището жилищното пространство на могилата се разраства в северна и източна посока. От този етап са разкрити останките на две опожарени жилища (структури 56/81/90 и 144). Те се отличават с масивна носеща конструкция от дървени стълбове, глинобитни стени и двуетажни пространства в определени зони на сградите. В северната част на трасето се проучи ограждащ селището ров (структура 40), широк около 12 м и дълбок над 3 м.

През следващия етап – 3, след опожаряването на сградите от предния етап 2Б, същинското обитаване

Обр. 3. Плоската могила. Хоризонтален план на проучените структури от етап 4А – ранен халколит. Легенда: 1 – вкопана структура; 2 – опожарени деструкции; 3 – съвременно нарушение; 4 – слабо опалени деструкци; 5 – опалено ниво; 6 – сив, глинест пласт; 7 – сиво-кафяв, глинесто-песъчлив пласт; 8 – трамбовано ниво; 9 – дупка от дървен стълб

Fig. 3. Tell Ploskata Mogila. Layout of the excavated features attributed to stage 4A – early Chalcolithic. Key: 1 – pit; 2 – heavily burnt debris; 3 – contemporary disturbance; 4 – burnt debris; 5 – burnt floor; 6 – grey clayish layer; 7 – grey-brown loamy layer; 8 – compact rammed layer; 9 – post-hole

на селището се свива към центъра на могилата. Участъкът от селището, попадащ в проученото трасе, е бил периферна зона. Първоначално мястото е използвано за депониране на битов отпадък, от което е формиран пласт с дебелина до 0,60 м с много висока концентрация на археологически материали – фрагментирана керамика, голямо количество кости, пепел и въглени. През втората фаза на етап 3 пространството е усвоено като производствена зона. Разкрити са останките от няколко пещи и прилежащите им площадки, но все още извън жилищната площ (обр. 2).

Обр. 4. Плоската могила. Сектор 14/2. Подово ниво на опожарена постройка (структура 131) с фрагментирани керамични съдове in situ

Fig. 4. Tell Ploskata Mogila. Sector 14/2. Floor level of a burnt house (feature 131) with several fragmented ceramic vessels in situ

Тенденцията за пространствено развитие на селището продължава в следващия етап – 4А. През този период отново площта, попадаща в проучения участък, се усвоява като жилищна площ (обр. 3). Проучени са силно опожарените деструкции на две масивни сгради, като данните за архитектурата повтарят тези за проучените сгради от етап 2Б – двуетажност, солидна носеща конструкция от дървени стълбове, формиращи оси с направление север – юг. Северното от двете опожарени жилища (структура 35/39) попада в трасето на структура 40 – ограждащ ров от етап 2Б, вследствие на което деструкциите му следват пропадането на запълнителя на рова към най-дълбоката му точка. Сградата е силно нарушена от изкоп за съвременна канализация на север и редица вторични вкопавания на юг. Втората опожарена постройка (структура 131) от етап 4А, е регистрирана в проучените южни сектори от участъка – 13, 14, 14/2 (обр. 4). При проучването на деструкциите ѝ, които се разкриват непосредствено под подложния чакъл на шосето, се разкри много добре запазен участък от дебела до 0,25 м, многократно обмазвана платформа от втория етаж на сградата. За съжаление, многобройният инвентар лежал на тази платформа, беше открит изринат при вторично заравняване на терена в северната, по-ниска част на деструкциите на сградата.

След силния пожар, маркиращ края на ниво 4А, в следващото ниво на обитаване бяха разкрити останките на силно ерозирали деструкции от малка опожарена сграда и глинена платформа с частично запазено огнище. Те се отнасят към последния проучен етап от ранния халколит – 4Б. Пластовете, лежащи над този етап на обитаване на селището, са били отнети при заравняването на терена, преди прокарването на ул. „Брезовско шосе“. Единствено в северната част на проученото трасе беше разкрит по-късен пласт, който е запазен поради естествения наклон на културните напластявания на север. Характерът на пласта и много ниската концентрация на археологически материали в него сочат към прекъсване на обитаването на селището за известен период, в края на ранния халколит.

При проучването на южния работен участък на трасето се попадна, по всяка вероятност, на сегмент от южното трасе на структура 13 – ограждащ ров от късния халколит, проучен в северния участък през 2022 г. Тук трасето на проучване попада надлъжно в неговия запълнител, поради което стъпаловидното му сечение се проследява ясно в напречните северни профили на проучените сектори. От южния работен участък произхождат и основните данни за обитаването на паметника през по-късните епохи. Беше проучено, макар и частично, жилище от края на РБЕ – началото на СБЕ с абсидна северна стена. То е имало дървена носеща конструкция, за което съдим по разкритата траншея с дупки от стълбове в нея. Пласт от същия период беше проучен в най-горните нива на запълване на къснохалколитния ров. През КЖЕ зоната на проучените сектори в южния участък (S1 – S4) е била интензивно използвана. За това съдим по регистрираните 13 ями, на които, поради ерозионните процеси по склона на могилата, най-често откриваме само долната половина. Те са сходни по форма, размери и културни останки. Имат кръгъл план с диаметър 0,7 – 1,4 м и обикновено сиво-черен песъчлив запълнител. Концентрацията на археологически материали в тях е много ниска.

По време на разкопките е придобит голямо количество изцяло стратифициран археологически материал – цели и фрагментирани керамични съдове, фаунистични останки. Между находките

преобладават кремъчните артефакти, костени и каменни сечива, украшения от мидите *Spondylus* и *Dentalium*, както и образци на зооморфната и антропоморфна керамична пластика.

В рамките на проучването се извършиха и са в процес на реализация редица интердисциплинарни изследвания включващи палеоботаничен и палеопалиноложки анализ, археомагнитно датиране на археологически структури, както и специализирани изследвания върху фаунистичните останки и кремъчните артефакти.

RESCUE EXCAVATIONS AT PLOSKATA MOGILA TELL IN PLOVDIV

Desislava Davidova, Stoyan Ivanov

Summary

The rescue archaeological excavations are conducted along the route of an infrastructure project in the northern part of the city of Plovdiv. The studied site is located along Brezovsko Shose Str., that traverses the eastern part of the Ploskata Mogila prehistoric tell. A total of 91 m of the route were excavated, with 63 m in the northern working area and 28 m in the southern. Additionally, a space of 50 m within the protection zone south of the archaeological site was released for construction works, after archaeological monitoring.

The methodology employed followed linear excavations, adhering to established protocols from the previous field campaign. Notable findings include features dating back to the end of the late Neolithic period. These features, pertaining to two consecutive stratigraphic stages (1A and 1B), comprised pits of various shapes with deposits such as ceramic fragments, burnt plaster pieces, and cattle bones, notably skull and horn fragments.

The early Chalcolithic period witnessed intense occupation, transforming the settlement into a tell. Five occupation stages (2B, 3A, 3B, 4A, and 4B) were identified, suggesting continuous habitation without significant interruption (fig. 1). Spatial development was evident throughout successive stages, with residential areas shifting and production (fig. 2) or refuse zones emerging. Remains of heavily burnt houses with massive wooden posts and two-storey spaces were discovered, corresponding to 2B and 4A stages of occupation (fig. 3). In some cases, household inventory was revealed *in situ* (fig. 4).

In the southern sector, remains of a late Chalcolithic enclosure ditch and an apsidal building from the end of the EBA were excavated. The latest recorded features are several LIA pits.

Interdisciplinary studies complemented the archaeological investigation, including palaeobotanical and palynological analyses, archaeomagnetic dating of features, and faunal studies.

Overall, the investigation provided valuable insights into the prehistoric occupation of the area, shedding light on settlement patterns, architectural practices, and cultural activities spanning multiple epochs.

Desislava Davidova, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, RAM.Plovdiv@gmail.com
Stoyan Ivanov, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, ivanovstg@gmail.com

---

№ 10. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПРАИСТОРИЧЕСКА СЕЛИЩНА МОГИЛА ЛОПКИТЕ, ПРИ С. ДОЛНОСЛАВ, ОБЩ. АСЕНОВГРАД

Десислава Давидова, Стоян Иванов

Спасителното проучване се осъществи във връзка с проект на Община Асеновград „Изграждане на нов хоризонтален дренаж и довеждащ водопровод за допълнително снабдяване на с. Червен, община Асеновград“.

Праисторическата селищна могила Лопките при с. Долнослав е един от най-значимите паметници на късната праистория в Тракия. Обектът е проучван от 1983 до 1991 г. от съвместен екип на НАИМ – БАН и РАМ – Пловдив. Проучен е изцяло последният къснохалколитен хоризонт, като са разкрити основите на около 35 сгради. Проучвателите интерпретират разкрития хоризонт като култова зона с храмови постройки.

Селищната могила при с. Долнослав се намира в близост до северното подножие на Добростанския дял на Западните Родопи, който се отводнява в тази част на планината от р. Сушица. Намира се

на около 2,3 км северно от с. Долнослав. Могилата е висока около 6 м, елипсовидна, с размери 100 × 80 м. Разположена е в низинна блатиста част и не доминира над терена, като западно от нея се простира обширна полегата надзаливна тераса, стояща на около 15 – 30 м по-високо.

Проучването се осъществи след констативен протокол на Регионален инспекторат за опазване на културното наследство – Пловдив за изкопни дейности в непосредствена близост до паметника. След получаване на разрешение за теренно проучване, според предписанията на комисията, екипът посети обекта и констатира ситуацията на терен. Установи се, че в участък на около 20 – 30 м от източната граница на охранителна зона на паметника е прокопан и изграден дренажен канал с дължина 150 и ширина 5 м с направление СЗ – ЮЗ. Най-северният участък на този канал извива дъговидно на запад, където се доближава на около 15 м от охранителната зона (обр. 1). В северните 50 м по трасето на канала, покрай източната периферия, е прокопана „просека“ с ширина до 18 м, нарушаваща пласт с дебелина около 2 м. При почистване на оставените от нарушението профили се констатира, че това е рампата на археологическото проучване, проведено на обекта през 80-те и началото на 90-те години на XX в. Това се потвърди и обективно от направените сравнения с архивни единици и сателитни снимки.

Заварената ситуация беше документирана посредством тахиметрично заснемане на обекта и неговата околност, изработка на актуална ортофотография и дигитален модел на терена.

За да се установи характерът на нарушението, бяха заложени и проучени два сондажа с размери 2 × 2 м, покрай западния ръб на изкопа. При проучването беше констатиран погребан от рампата на разкопките от миналия век повърхностен почвен слой, в който се откриват спорадични материали от късния халколит. Той има дебелина около 0,3 м и лежи върху стерилна жълто-

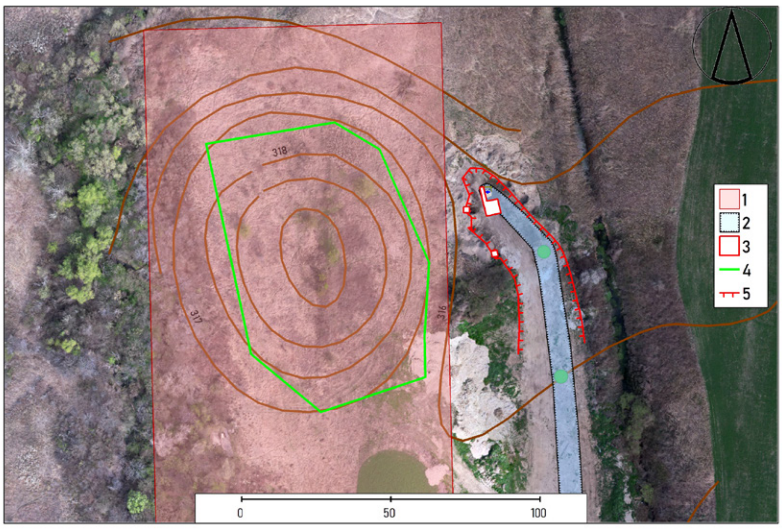

Обр. 1. Селищна могила Лопките, с. Долнослав. Общ план на ситуацията и проучените сондажи. Легенда: 1 – охранителна зона на паметника; 2 – трасе на дренажен канал; 3 – проучен сондаж; 4 – граница на паметника; 5 – граница на нарушението

Fig. 1. Tell Lopkite, Dolnoslav. Layout of the site and the excavated areas. Key: 1 – protected area around the tell; 2 – water drainage channel; 3 – excavated trench; 4 – formal boundaries of the tell; 5 – boundary of the disturbance

Обр. 2. Селищна могила Лопките, с. Долнослав. Карта с резултатите от проведеното геомагнитно изследване, южно от селищната могила

Fig. 2. Tell Lopkite, Dolnoslav. Map showing the results of the conducted geomagnetic study, south of the tell

кафява глина, която запечатва водоносния слой. В северната зона на нарушението, непосредствено западно от участъка, предвиден за изграждане на помпена станция, беше проучен сондаж – № 3, с размери 5 × 5 м. В него също не се разкриха археологически структури с изключение на малка плитка яма, която е възможно да е неравност в стерилния терен. Наблюденията при проучването на сондаж № 3 повтарят изцяло тези, направени в двата сондажа покрай западната граница на изкопа.

Беше проведено геофизично проучване от инж. д-р Х. Цанков върху терена южно от паметника, частично попадащ в югоизточната част на охранителната му зона. Резултатите показаха аномалии, чийто характер позволява те да бъдат свързани с хидрогеоложки процеси, но не изключват и такива с антропогенен произход (обр. 2).

В рамките на проекта се извърши и цялостно дигитализиране на архивното дело, свързано с проучванията на селищната могила през 80-те и 90-те години на XX в. Беше дигитализиран и георефериран планът на проучения I хоризонт на селищната могила.

RESCUE EXCAVATIONS AT THE PREHISTORIC LOPKITE TELL, NEAR THE VILLAGE OF DOLNOSLAV, ASENOVGRAD MUNICIPALLITY

Desislava Davidova, Stoyan Ivanov

Summary

The rescue archaeological investigation was necessitated by a project of Asenovgrad municipality for construction of a water main to the village of Cherven, Asenovgrad municipality.

The Lopkite prehistoric tell near the village of Dolnoslav is one of the most significant monuments of the late prehistory in Thrace. It was explored from 1983 to 1991 by a joint team from the National Archaeological Institute with Museum at the Bulgarian Academy of Sciences and the Regional Museum of History – Plovdiv. The excavations studied the uppermost late Chalcolithic horizon, revealing the foundations of approximately 35 buildings, interpreted as a cult zone with temple structures.

Situated near the northern foothills of the Dobrostan Ridge of the Western Rhodope Mountains, the tell is elliptical, measuring 100 × 80 m, with a height of ca. 6 m. It is located about 2.3 km north of the village of Dolnoslav, in a low-lying marshy area.

The initial visit of the archaeological team at the site attested that the construction works related to the water main project have disturbed a redeposited fill formed during the archaeological excavations conducted in the late 20th c. (fig. 1). The situation was documented by means of a topographic survey of the site and its surroundings, and an updated orthophoto and a digital terrain model were created. In order to asses the actual character of the disturbance, two test trenches were excavated. A third test trench, measuring 5 × 5 m, was investigated in the northern area of the disturbance. The trenches did not reveal any archaeological structures, except for a small shallow pit, possibly an irregularity in the sterile terrain.

Additionally, a geophysical survey conducted by Dr. H. Tsankov revealed anomalies, possibly linked to hydrogeological processes (fig. 2), within the area south of the site, partially overlapping with its southeastern protection zone. Our work also involved a comprehensive digitization of archival materials related to the 1980s and 1990s excavations of the tell, including digitization and georeferencing of the plan of the investigated Horizon I.

Desislava Davidova, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, RAM.Plovdiv@gmail.com
Stoyan Ivanov, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, ivanovstg@gmail.com

№ 11. СЕЛИЩНА МОГИЛА ЮНАЦИТЕ, ПАЗАРДЖИШКО: ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНИЯ ПЛАСТ

Камен Бояджиев, Валери Петров

Разкопките бяха проведени в периодите 24.07 – 19.08.2023 г. (полева школа, организирана съвместно с Фондация „Балканско наследство“) и 21.08 – 19.09.2023 г. (финансиране от Министерство на културата). Работата беше съсредоточена в централната част на проучваната площ на могилата – линии Н (в сондажа на В. Миков), О и П (южно от него) и кв. Р5; „Голямата негативна структура“ в квадрати У8 и У9 и сондаж 22 от южната страна на могилата (обр. 1).

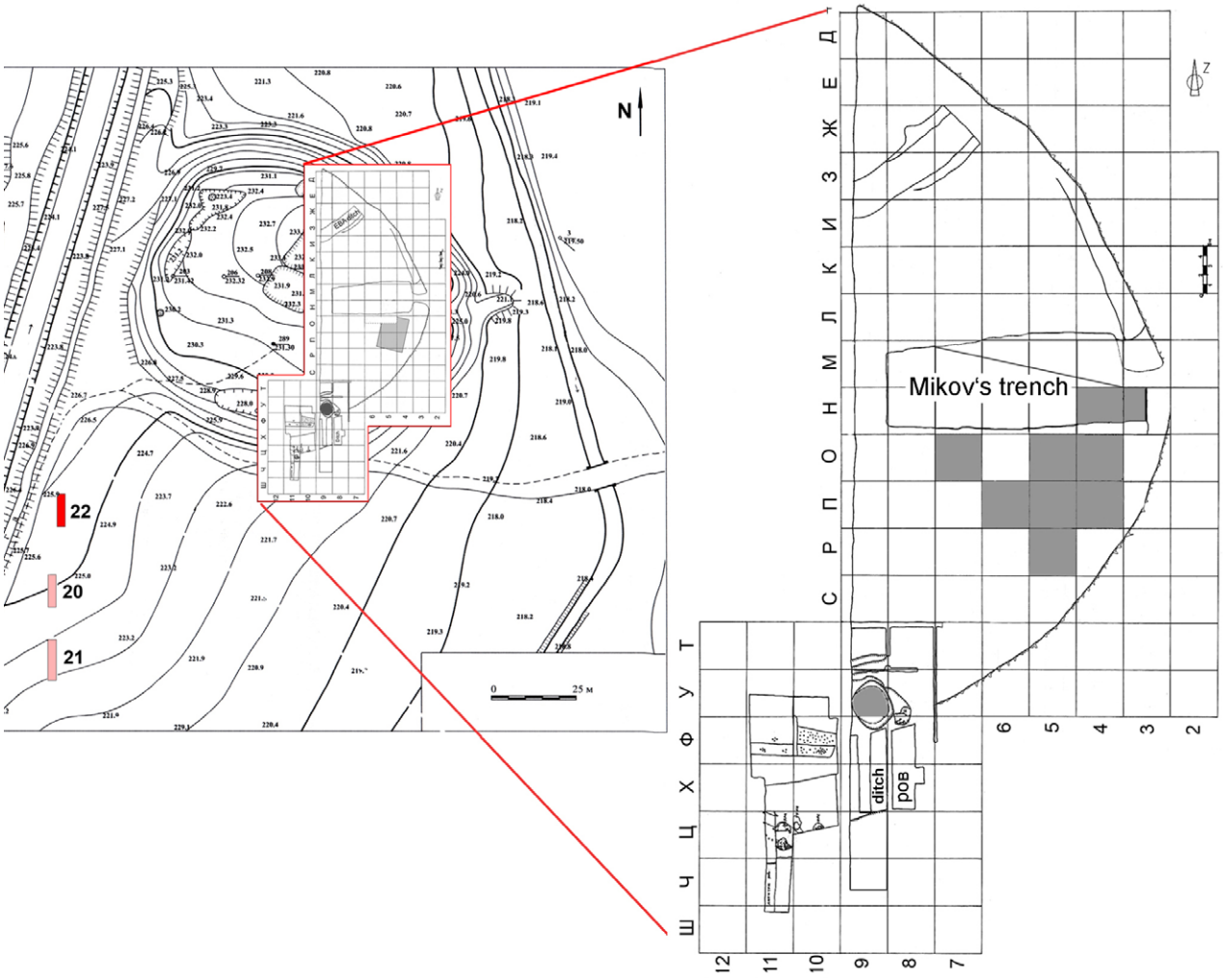

Обр. 1. Карта на селищна могила Юнаците. Проучваните през 2023 г. участъци от могилата са маркирани в сиво, а сондажите южно от нея – в червено

Fig. 1. Map of tell Yunatsite. The research areas at the tell in 2023 are marked in grey and the trenches to the south of it – in red

Централна част на проучваната площ на могилата. През изминалия сезон бяха демонтирани пътеките между квадрати О4 и О5, и между П5 и П6, с ширина 0,60 м и височина над 1 м. Целта беше проучване на оставащите под тях части от стени и съоръжения от сгради BII-21B и BIII-3, както и достигане на горното подово ниво на сграда BIII-3.

В пътеката между квадрати П5 и П6 бяха регистрирани останки от западната и южната стени на двете последователни сгради BII-21B и BIII-3. Установи се, че стените на по-късната сграда повтарят трасетата на по-ранните, като са изместени непосредствено източно и северно от тях. В ъгъла между двете стени на сграда BII-21B, под отухлените ѝ деструкции, се откриха фрагменти от керамичен модел на пещ, фрагмент от керамична антропоморфна фигурка и хромелен камък – може би свързани с домашен олтар (Boyadzhiev et al. 2023).

В пътеката между квадрати О4 и О5 бяха регистрирани останки от две последователни съоръжения с многократно обмазвани глинени стени, отнасящи се към сгради BII-21B и BIII-3 (№ 317 и 696). Теренната ситуация показва, че по-късното съоръжение дублира мястото на по-ранното и преизползва останки от него, като ги обхваща с нова глинена стена. Разкриха се и останки от северната стена на сграда BIII-3.

Сграда BIII-3. Бяха проучени останките от сграда BIII-3 в квадрати О5, П4, П5, П6 и Р5 (обр. 2). Тя е разположена на около 2 м източно от сграда BIII-1 и в голяма степен съвпада с границите и планировката на по-горната сграда в този участък, BII-21B. Има ориентация С/СИ – Ю/ЮЗ. Проучено е едно помещение с дължина 9 м и ширина около 7 м. Източната ѝ стена не е сигурно установена. Възможно е да съвпада с трасето на траншея от хоризонт BII в кв. П4. Запазени са части от западната (в кв. П6), южната (в кв. П6 и Р5) и северната стена (в пътеката меж-

ду кв. О4 и О5). Изградени са в глинобитна техника, с използване на носещи колове с диаметър около 0,10 м. Липсват сигурни следи от плет, но върху малка част от отухлените мазилки има отпечатъци от тънки пръчки. Ширината на стените е 0,18 – 0,24 м, а запазената височина до 0,20 м при южната и западната и до 0,32 м при северната стена. Личи обмазване с бяла боя върху вътрешното (източно) лице на западната стена и върху двете лица на южната стена. Същевременно около стените се откриват фрагменти от обмазка, покрита с червена боя. Възможно е те да произхождат от по-висока част на стените, т. е. да са се редували пояси в бяло и червено. В кв. Р5 беше регистрирана запазена във вертикал страница на врата към основното помещение на сградата.

Обр. 2. Селищна могила Юнаците. Сграда BIII-3, общ поглед. Финален етап на проучване

Fig. 2. Tell Yunatsite. Building BIII-3, general view. Final stage of research

В южна посока, в кв. Р5, са регистрирани подови нива, свързани с южната стена, които продължават извън проученото помещение. Върху тях са открити фрагментирани съдове и концентрации от овъглено зърно, покрити от отухлени деструкции. Фрагменти от съдове се откриват и сред деструкциите – вероятно паднали от височина. Изглежда в тази посока се развива още едно помещение, което продължава извън проучваната площ.

Личи ясно разграничение в използването на сградата (помещението): в южната част липсват съоръжения, откриват се фрагментирани съдове и концентрации от овъглено зърно. Северната част, в квадрати О4 и О5, е заета от разположени едно до друго съоръжения (част от тях са допроучени през 2023 г.) – квадратен „подиум“ (в кв.

Обр. 3. Селищна могила Юнаците. Квадрати Н3 и Н4: ниво с концентрация на керамични фрагменти и животински кости, и пласт с деструкции и пещ от долния хоризонт в западна посока

Fig. 3. Tell Yunatsite. Squares H3 and H4: layer with concentration of pottery sherds and animal remains, and a layer of burnt debris and an oven from the lower building level, to the west

О4); квадратно съоръжение с многократни обмазки на стените, но с липсваща горна част – основа на пещ или подиум? (контекст 696 в И част на кв. О5); слабо вкопано овално съоръжение, запълнено с пластове въглени и пепел (в ЮИ част на кв. О5); две долепени едно до друго правоъгълни слабо вкопани съоръжения с глинени стени (в З част на кв. О5); съоръжение, изградено върху разтрошен на място голям съд – хранилище, с концентрация на овъглено зърно (в ЮЗ част на кв. О5).

Върху цялата площ на основното помещение на сграда BIII-3 е достигнато горното ѝ подово ниво – обмазка от зелена глина. То, както и обмазките под него, са проучени в южната част, в квадрати П4, П5 и Р5. Личат няколко последователни обмазки, част от които не обхващат цялата проучвана площ и изглежда са свързани с преправки и подравнявания на пода в конкретни участъци. Достигнато е най-долното подово ниво, което лежи върху по-ранни деструкции.

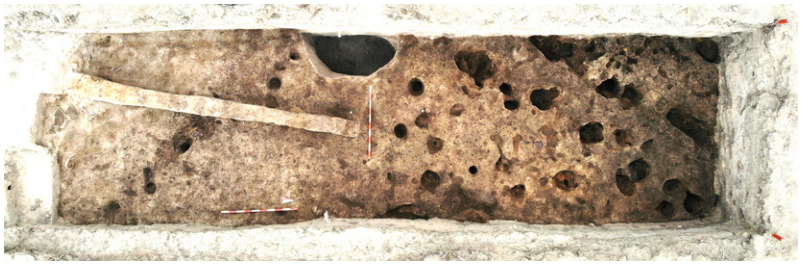

Обр. 4. Селищна могила Юнаците. Сондаж 22: дълбочина около 1,20 м от повърхността. Финал на проучването през 2023 г.

Fig. 4: Tell Yunatsite. Trench 22: 1.20 m below the surface. Final stage of research in 2023

Регистрирани са два участъка със следи от пожар, явно довел до събарянето на сградата – покрай южната и до северната стена. В останалата част деструкциите са неопожарени или със слаби следи от термично въздействие.

Предварителните наблюдения върху керамичния материал предполагат отнасянето на сградата към първата половина на късния халколит. На този етап е налична една ^{14}C дата: (MAMS-65450) 5656 ± 20 BP.

Сграда BIV-4. Завърши проучването на западната част от сградата, в източната половина на кв. О7. Беше свалено достигнатото подово ниво, маркирано от пласт бежова глина, и намиращото се върху него частично запазено глинобитно съоръжение – „подиум“. Липсват по-долни подови обмазки. Изглежда сградата е имала кратко съществуване. Под пода ѝ се разкриват петна бяла пепел и въглени, под които (или директно под пода) следва пласт чиста хомогенна светлокафява глина, с дебелина поне 5 – 6 см. Този пласт продължава и в западната половина на кв. О7, извън рамките на сградата. Изглежда представлява нивелиращо ниво в основата на хоризонт BIV. Проучени бяха и очертали се в него вкопавания.

Обр. 5. Селищна могила Юнаците. Украшения от злато, Spondylus, Dentalium, кост и камък

Fig. 5. Tell Yunatsite. Adornments made of gold, Spondylus and Dentalium shells, bone and stone

Кв. Н3 и Н4. В западната част на кв. Н4 се проследяват останките от опожарена сграда, вероятно от хоризонт BV, разчистени през 2022 г. в западна посока, в квадрати Н5 и Н6. Разкрита е и част от пещта на

сградата, нарушена от две по-късни ями и от сондажа на В. Миков. Деструкциите на сградата са със силна денивелация на изток, към периферията на могилата. В по-голямата част от квадрати Н4 и Н3 се проучиха останки от по-горния хоризонт BIV, оставащи над тях. Става въпрос за значително по площ (около 6 × 3 м) ниво с концентрация на керамични фрагменти от съдове и кости, включващи различни анатомични елементи от различни животни (обр. 3). Възможно е да представлява пласт от отпадъци. Под него се достига до останки от глинена обмазка и квадратно съоръжение (основа на пещ?), като на този етап не е сигурно дали разкритата ситуация е свързана със сграда или с междужилищно пространство. Изглежда глинената обмазка покрива деструкциите, регистрирани в западната част на кв. Н4.

„Голяма негативна структура“ в кв. У8 и У9. Дейностите бяха концентрирани в източната периферия на негативната структура и бяха свързани с изхвърляне на свален през 2022 г. пласт по стената ѝ, започнал да се обрушва. Въпросният пласт изглежда е свързан със срутване в структурата по време на нейното използване през халколита. Източно от него се очертава вероятната ѝ първоначална стена, а върху него се проследява слой светлокафява глина, който изглежда обмазва стената на структурата след това срутване. В северната част се достигна до нивото, регистрирано през 2021 г. От това ниво в дълбочина бяха взети проби за поленов анализ.

Сондаж 22 от южната страна на могилата. През 2023 г. беше заложен нов сондаж, разположен на около 15 м северно от сондаж 20, като западната му граница приблизително съвпада с източната на последния. Има размери 10 (С – Ю) × 2,50 м (И – З). Попада в западните половини на квадрати Щ25 и Ъ25. Достигната е дълбочина 1,20 – 1,30 м от повърхността. Регистрирани са три последователни стратиграфски нива от ранната бронзова епоха. Най-горното обхваща цялата площ на сондажа и представлява хомогенен сив пласт, в който не са регистрирани структури (с изключение на няколко ями). В южната част на сондажа следващото ниво се маркира от трамбована глинена обмазка (под), пещ/огнище и останки от още едно опалено съоръжение, както и три фрагментирани съда. Под него следва негорял пласт, свързан с останки от друго огнище. Вероятно са свързани със сгради, които са се развивали основно в южна и западна посока, извън рамките на сондажа.

В северната част ситуацията е различна. Там второто ниво (под сивия пласт) се маркира от нехомогенен тъмен кафяво-черен пласт, под който се проследяват петна жълта глина с денивелация от изток на запад. Под тях се разкриват останки от стена с дупки от масивни колове (диаметър около 0,30 м) с ориентация ЮЗ – СИ, която разграничава достигнатите на това ниво пластове: сив компактен пласт западно от нея и светлокафяв – в източна посока (обр. 4).

Керамичният материал от двете долни нива предполага датировка в края на I – началото на II фаза на РБЕ[1].

В северната част на сондажа беше открито погребение на бебе, положено в яма. Скелетът е частично запазен – хокер надясно, покрит с фрагмент от голям хранилищен съд и камъни над него. Ямата нарушава описания втори пласт в този участък и явно е свързана с по-късен етап от РБЕ.

При проучванията през 2023 г. се откриха антропоморфни фигурки от керамика и кост, керамичен модел на пещ, украшения от *Spondylus*, *Dentalium*, кост и камък (обр. 5.3-14), фрагменти от култови масички, оръдия на труда от камък, кремък, кост и рог. Бяха открити и два златни предмета, които могат да бъдат отнесени към последното селище от халколита (хоризонт BI): част от кръгъл накит с отвор в средата и миниатюрен фрагмент от артефакт с неясна форма (обр. 5.1-2).

Литература

Boyadzhiev et al. 2023: K. Boyadzhiev, Y. Boyadzhiev, V. Haleva, Ts. Popova, J. J. García-Granero, M. Jovanović, N. Karastoyanova, V. Russeva, O. McIlfatrick, B. de Groot, N. Sirakov, E. Mitrinova, P. Panchov, V. Petrov. The late Copper Age building BII-21B at Tell Yunatsite, south central Bulgaria. – Studia Praehistorica, 17, 2023, 133 – 216.

TELL YUNATSITE, PAZARDZHIK REGION: EXCAVATIONS OF THE CHALCOLITHIC LAYER

Kamen Boyadzhiev, Valeri Petrov

Summary

The excavations were located in three sectors: the central east part of the tell, the “big negative feature”, and trench 22 to the south of the tell (fig. 1).

Central east part. The baulks between grid squares O4 and O5, and П5 and П6 were entirely excavated. Parts of

[1] Консултация с М. Христов, НИМ.

walls and features from buildings BII-21B and BIII-3 were uncovered. In the SW corner of building BII-21B, fragments of a clay model of an oven, anthropomorphic figurine, and a grinding stone were found. They may have been related to a home altar.

Building BIII-3 is located in grid squares O4 – O5, П4 – П6 and P5 (fig. 2). It is N/NE – S/SW oriented. One big room was excavated, measuring 9 m by at least 7 m. Its plan largely coincides with that of Building BII-21B, that was situated above it. Parts of the northern, western, and southern walls were attested. They were made of wooden posts with a diameter of ca 0.10 m, covered with clay and plastered with white paint. The width of the walls varies between 0.18 and 0.24 m. An entrance was situated in the southern wall.

Floor levels were also revealed to the south of the southern wall, in grid square P5. Fragmented vessels and charred botanical remains lied on top of them, covered with burnt debris. Probably they were related to a southern room that continues outside of the excavated area.

The upper floor level was reached over the entire surface of building BIII-3. Several more plasters were revealed in grid squares П4, П5 and P5. Some of them do not cover the whole area and rather mark local reconstructions.

Building BIV-4. The floor of the building and a podium on top of it were excavated in the eastern half of grid square O7. Only one plaster was attested suggesting a short life-span of the house. Underneath, a 5 – 6 cm thick homogeneous clay layer was reached. It continues to the west over the entire square and probably marks a leveling event in the base of level BIV.

Grid squares H3 – H4. A large area, ca 6 × 3 m, with concentration of pottery sherds and animal remains was uncovered (fig. 3). It may be related to a disposal area that was used in level BIV. A clay plaster and remains of an oven (?) lied underneath. The spatial relation of these features, inside or outside buildings, is unclear yet.

"Big negative feature". The excavations of the feature were concentrated in its eastern part. The soil that was intentionally taken down in 2022 was finally removed and the original wall was reached, as well as the depth-level reached in 2021.

Trench 22 to the south of the tell. Excavations began in a new trench, measuring 10 × 2.50 m and located 15 m to the north of trench 20, in grid squares Щ25 and Ъ25 (fig. 1). A depth of 1.20 – 1.30 m below the surface was reached. We attested three stratigraphic levels from the EBA. In the lower two, remains of two buildings (fireplaces and floor plasters) were revealed in the southern part, and a layer of burnt debris related to a line of postholes (0.30 m in diameter) – in the northern one (fig. 4). A burial of a baby was excavated, and the pit cut into these debris.

The finds from 2023 include anthropomorphic and zoomorphic figurines, tools made of flint, polished stone, bone and antler, adornments made of *Spondylus* and *Dentalium* shells, bone and stone (fig. 5.3-14), etc. Among them are two pieces of gold jewellery that may be related to level BI (fig. 5.1-2).

Kamen Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, kamenyb@abv.bg
Valeri Petrov, Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum – Bulgarian Academy of Sciences, petroff.v@abv.bg

№ 12. КОЗАРЕВА МОГИЛА – СЕЛИЩНА МОГИЛА И НЕКРОПОЛ ОТ ЕНЕОЛИТА, РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА И ЕЛИНИЗМА

Петя Георгиева, Веселин Данов, Йордан Милев

Обектът се намира в землището на гр. Каблешково, Поморийско, на около 4 км от съвременния черноморски бряг. Това е селищна могила с напластявания от различни етапи на енеолита, началото на Преходния период към бронзовата епоха, ранната бронзова епоха и Елинизма. Теренът на около един километър около могилата е бил обитаван едновременно с могилата. На северозапад от селищната могила има некропол, използван през същите епохи. Обектът се проучва с редовни разкопки (Georgieva et al. 2018; Georgieva, Danov 2021).

Селищната могила. През 2023 г. се работи в два квадрата (50 кв. м) в северозападния сектор на могилата. Те се намират в горната част на периферията на могилата, където започва склонът и има разлики в нивата между източните и западните очертания на квадратите около 0,40 м. По време на разкопките стремежът беше постепенно да се преодолее разликата в нивата. След сваляне-то на най-горния пласт чим се достигна до ниво от елинистическата епоха, в което се намираха

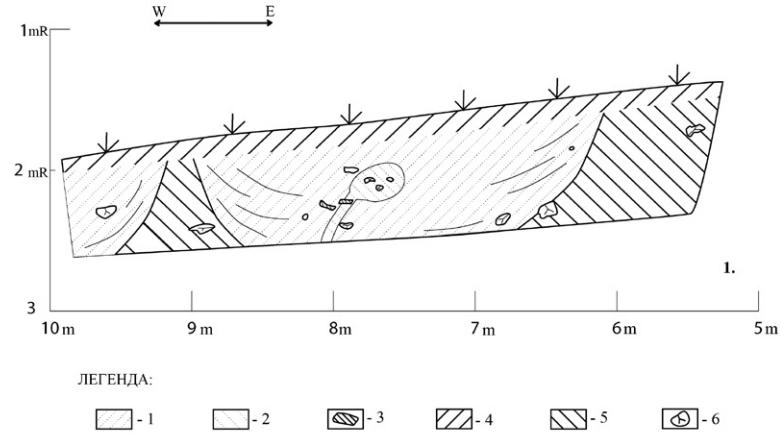

Обр. 1. Козарева могила. Контролен профил изток – запад. Легенда: 1 – сив седимент, запълнител на вкопаване; 2 – биотурбация; 3 – отухлена мазилка; 4 – чимов пласт; 5 – кафяв пласт с материали от елинистическата и енеолитната епоха; 6 – камъни

Fig. 1. Kozareva mogila. Control profile east – west. Key: 1 – gray sediment, trench fill; 2 – bioturbation; 3 – burnt plaster; 4 – topsoil; 5 – a brown layer with materials from the Hellenistic period and the Eneolithic; 6 – stones

и отделни фрагменти керамика от късния енеолит. Бяха разчистени няколко струпвания от големи камъни, които не образуват ясна структура (обр. 1). Вероятно са останки от разрушен елинистически зид. В пласта имаше много фрагменти от керемиди и от големи съдове, най-вече от амфори. Сред тях интересен е фрагмент от амфора с дръжка с печат. Открит, проучен и вдигнат беше голям питос, който е бил частично вкопан в земята. Напълно запазена е долната част, като има множество фрагменти от средната и горна част, включително от устието. Фрагментите от по-малки съдове или съдове, различни от амфори, са малко. В кв. 2/16 ситуацията е подобна. Там ясно се вижда вкопаване. Материалите в запълнителя му са от елинистическата епоха. Възможно е там да са били основите на продължението на каменния зид, който частично е проучен на изток. Повечето камъни вероятно са били извадени по-късно. Тук също има много фрагменти от антична керамика – съдове и керемиди, в това число още една дръжка от амфора с печат (обр. 2).

В този участък останки от бронзовата епоха не бяха намерени. Ако е имало, са били унищожени през Античността. Част от пластовете от енеолита също са унищожени. На места са запазени отделни участъци от хоризонти IA (фаза IV на късния енеолит) и I горял късноенеолитен хоризонт (финал на фаза III на късния енеолит). Бяха намерени няколко съда, антропоморфна и зооморфна фигурка, модел на човешко стъпало и други дребни артефакти. Беше намерена и поредната зловеща находка – рондела, направена от човешка черепна кост (Georgieva, Russeva 2016).

Некрополът. В нивите северозападно от селищната могила, където се намира некрополът, бяха направени три сондажа с обща площ от 140 кв. м. Пластът орница беше премахнат с машина, а след това работата продължи на ръка. Сондаж 1 (обр. 3) е с площ от 60 кв. м и размери 10 (С – Ю) × 6 м (И – З). Ориентиран е по посоките на света. Разположен е непосредствено източно от проучения през 2016 г. сондаж, като западната му периферия застъпва стария сондаж. Тук беше проучен един гроб (№ 66) и комплекс от три вкопани една в друга ями (№ 18 а – с).

Гроб 66 е на дете на 2 – 3 годишна възраст. Открит е на дълбочина 0,65 м от съвременната повърхност. Гробът лежи в кафяво-черен пласт, смолник. Гробна яма не е регистрирана. Скелетът е силно фрагментиран. Погребаният е положен в свита позиция (хокер) надясно. Ориентиран е север – юг (глава). Липсва гробен инвентар. Близо до скелета са разкрити три много малки фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка, вероятно от енеолита. Непосредствено над скелета, в областта на корема, е положен средно голям камък. Съдейки по проучените през предходните сезони гробове, тези с ориентация С – Ю се отнасят към ранния енеолит.

Комплекс от ями (№ 18 а – с). Разкрити са в югоизточната част на сондажа, което наложи направата на малко уширение с размер 2 × 2м до югоизточния му ъгъл, с цел цялостно проучване на ямите. Първоначално се очерта границата на голяма овална яма, която частично попада под западния и южния профил на сондажа. При отнемането на част от запълнителя ѝ се установи, че предста-

влява комплекс от три частично застъпващи се вкопавания, които са обозначени с номера 18a, 18b и 18c. Всички имат овален план. Ями 18b и 18c са по-плитки. В тях се откриват отделни керамични фрагменти – всички от ранноенеолитни съдове. Много по-дълбока и с по-разнообразен запълнител е яма 18a. Вкопана е до 2,75 м от съвременната повърхност. Има близко до кръг хоризонтално сечение. Разширява се слабо в дълбочина. Дъното ѝ е равно оформено. В най-горното ниво от запълнителя ѝ е разкрито струпване от животински кости, оградено с кръг от камъни и фрагменти от дебелостенни съдове. След отнемане на част от запълнителя се достигна до керамичен съд (дълбока купа, орнаментирана с рисувана украса), счупен на място в ямата (2,05 м от съвременната повърхност). На 0,50 м под него е разкрит скелет на прасе, положено цяло в ямата. В запълнителя ѝ са открити отделни керамични фрагменти и малки и средно големи камъни. Четири

Обр. 2. Козарева могила. Родоски амфорен печат

Fig. 2. Kozareva mogila. Rhodes amphora seal

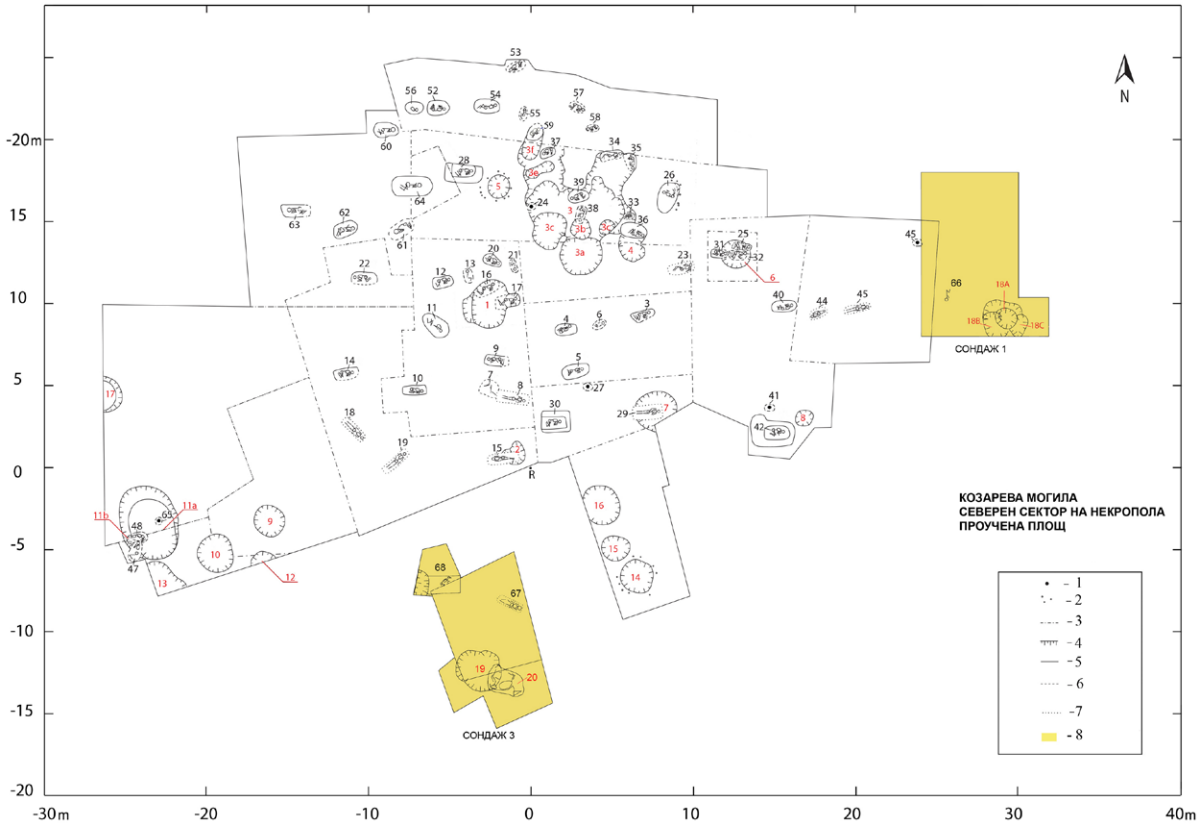

Обр. 3. Козарева могила. План на северния сектор на некропола. Легенда: 1 – гроб; 2 – дупки от колове; 3 – граница на сондаж; 4 – яма; 5 – гробна яма; 6 – приблизителна граница на гробна яма; 7 – гроб от елинистическата епоха; 8 – проучена площ през 2023 г.

Fig. 3. Kozareva mogila. Layout of the northern sector of the necropolis. Key: 1 – grave; 2 – post holes; 3 – trench contour; 4 – pit; 5 – grave pit; 6 – presumed grave pit boundary; 7 – Hellenistic grave; 8 – surveyed area in 2023

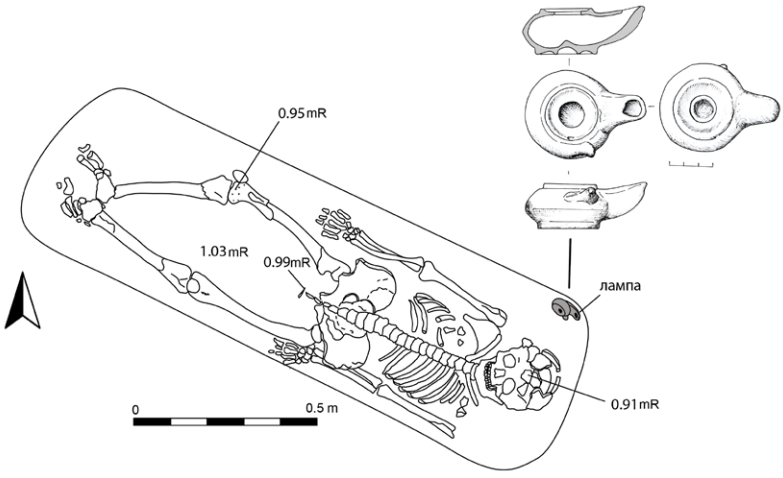

Обр. 4. Козарева могила. Гроб 67. Елинистическа епоха

Fig. 4. Kozareva mogila. Grave 67. Hellenistic period

от тях са парчета от хромелни камъни.

Сондаж 2 е заложен в южния сектор на некропола, в рамките на черешовата горичка, в район, където част от дървета са премахнати. Ориентиран е СЗ – ЮИ по надлъжните си страни. Намира се на приблизително 15 м северозападно от проучен през 2018 г. сондаж. Има площ от 40 кв. м. и размери 10 × 4 м. Археологически структури не бяха открити.

Сондаж 3 е заложен в северния сектор на некропола. Попада в черешовата горичка, в район, където част от дървета са премахнати. Има площ от 35 кв. м. Разкрит е един гроб – № 67, две вкопавания (ями 19 и 20) и една частично проучена структура, условно обозначена като гроб 68. Тя, както и яма 19, са частично проучени поради влошените климатични условия в края на настоящия археологически сезон. Тяхното изследване ще продължи следващата година.

Гроб 67 е разкрит в източната част на сондажа. Погребан е мъж на около 35 – 40/45 годишна възраст (обр. 4). Положен е в яма с правоъгълен план със заоблени ъгли. Дъното ѝ е на ниво 0,70 м от съвременната повърхност. Позицията на скелета е изпънат по гръб. Ръцете са изпънати и положени до тялото. Краката са разположени плътно един до друг при петите и раздалечени в коленете. Гробен инвентар – керамична лампа, покрита с черен фирнис, открита до главата. Хронология – елинистическа епоха.

Гроб 68 е частично изследван. Представлява правоъгълна яма, ориентирана И – З. От западната страна е фланкирана с две вертикално поставени керемиди от елинистическата епоха. Западно от тях личат очертанията на овална яма, която продължава под профила на сондажа. Правоъгълната яма има размери 2,10 (И – З) × 1,0 м (С – Ю). До северната ѝ стена е положено куче, чийто скелет е проучен, документиран и вдигнат от терен. Ямата не е напълно изчерпана. Възможно е в дълбочина да бъде открит човешки скелет или такъв да е положен в другата яма, намираща се западно от керемидите.

В южната периферия на сондажа е регистрирана яма (№ 19), която продължава извън границите на сондажа. Това наложи неговото разширение. Ямата е с кръгъл план. Има диаметър приблизително 2 м. Откритата в запълнителя ѝ керамика се отнася към късния енеолит. Тя е частично нарушена от по-късна яма (№ 20), в която е положен кон. Датира от елинистическата епоха. Стратиграфски е по-късна от яма 19. Не е проучена напълно. Запазените съоръжения в нея бяха покрити и укрепени с найлони и торби с пръст. След приключване на работата сондажите в района на некропола бяха засипани с пръст.

Литература

Georgieva, Danov 2021: P. Georgieva, V. Danov. Kozareva mogila. The eneolithic necropolis (Excavations 2005 – 2018) (Archaeologia Bulgarica, Supplement 2). Sofia, 2021.

Georgieva et al. 2018: P. Georgieva, M. Popova, V. Danov. Kozareva Mogila: A settlement and necropolis in the West Black Sea region. – In: S. Dietz, F. Mavridis, Ž. Tankosić, T. Takaoğlu (eds). Communities in Transition: The Circum-Aegean Area during the 5th and 4th Millennia BC (Monographs of the Danish Institute at Athens, Vol. 20). Oxford, 2018, 107 – 119.

Georgieva, Russeva 2016: P. Georgieva, V. Russeva. Human skull artifacts – roundels and a skull cap fragment from Kozareva Mogila, a late Eneolithic site. – Archaeologia Bulgarica, 2016, 2, 1 – 28.

KOZAREVA MOGILA – A SETTLEMENT MOUND AND NECROPOLIS FROM THE ENEOLITHIC, THE EARLY BRONZE AGE AND THE HELLENISTIC PERIOD

Petya Georgieva, Veselin Danov, Yordan Milev

Summary

The settlement mound and the necropolis are being explored in parallel. The explored section of the settlement mound has an area of 50 m^2. The uppermost layer belongs to the Hellenistic era (fig. 1). Many fragments of roof tiles and ceramic vessels were found in it. The vessel fragments are mostly from amphorae. There are also smaller tableware items. A *pithos* was also found.

Layers from the Copper Age, from the IA horizons and the burnt I late Eneolithic horizon were explored. Interesting finds include: an anthropomorphic bone figurine, a ceramic model of a human foot, a zoomorphic ceramic figurine, a human skull roundel, and several whole ceramic vessels.

Three exploratory trenches were made in the necropolis (fig. 2). In trench 1 (fig. 3), a Copper Age burial was found. The body was buried in a crouched position on the right side. It is oriented in the direction north–south (the head). No grave goods were found. This orientation is documented in early Eneolithic graves from the same necropolis. Apart from it, three pits were explored in the trench. One of them was filled in several stages. It was dug 2.75 m from the modern surface. Its horizontal section is almost round. It expands slightly in depth. Its bottom is flat. In the uppermost layer, its fill revealed a cluster of animal bones surrounded by a circle of stones and fragments of thick-walled vessels. After removing some of the fill, a ceramic vessel (a deep bowl ornamented with painted decoration) was found, broken *in situ* in the pit (2.05 m from the modern surface). At 0.50 m below it, the skeleton of a pig was discovered, laid whole in the pit. A few ceramic fragments and small and medium-sized stones were found in its fill.

There were no archaeological finds recorded in trench 2. In trench 3, one Hellenistic grave (fig. 4) and several pits were excavated. The skeleton in the grave is supine on its back. A ceramic lamp with a black-gloss slip was placed as grave goods. In the same trench, a rectangular pit, which was probably also a grave, was partially explored. On the west side, it is flanked by two vertically placed roof tiles from the Hellenistic era. A dog was placed next to its northern wall, whose skeleton was explored, documented and lifted from the site. The pit has not been completely excavated in depth.

Two more pits were discovered in the southern part of the trench. One cuts the other. The earlier is probably from the Eneolithic, and the later, from the Hellenistic period. A horse skeleton was found in the later one.

Petya Georgieva, Sofia University "St Kliment Ohridski", pggeorgiev@uni-sofia.bg
Veselin Danov, Institute of Balkan Studies and Centre of Thracology – Bulgarian Academy of Sciences, veselindanov87@gmail.com
Yordan Milev, Sofia University "St Kliment Ohridski", ymilev123@gmail.com

---

№ 13. РАЗКОПКИ НА ВАРНЕНСКИЯ ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ

Владимир Славчев, Виктория Русева

През 2023 г. е проучен участък от 350 кв. м (обр. 1). Бяха открити още единадесет гроба от каменно-медната епоха и две овални площадки, настлани с камъни – вероятно от късната желязна епоха.

Квартал XXX в южната част е пресечен от траншея с широчина 0,60 м, в която на дълбочина 1,50 м е положена водопроводна тръба. Трасето на този канал е засичано и в западната част на некропола при предходните разкопки на И. Иванов през 1974 и 1976 г.

В североизточната част на квартала на дълбочина 0,70 м от съвременната повърхност, на 0,60 м една от друга, бяха разкрити две овални площадки, настлани с необработени варовикови камъни, ориентирани с дългата си ос по линията изток – запад. Размерите им са сходни: 1,20 × 0,90 м и 1,10 × 1,00 м (обр. 2). Площадките неколкократно са обмазвани с тънък слой жълто-кафява глина, по която личат следи от опалване. Между и около тях бяха събрани керамични фрагменти от втория етап на късната желязна епоха. Вероятно в тази част на късноенеолитния некропол през III в. пр. Хр. е имало място с култово значение за тракийското население, което периодично е извършвало тук свои ритуали.

В квартал XXX бяха разкрити седем къснохалколитни гроба:

Гроб 317 е силно разрушен. В него е била погребана жена, израснала, над 20 години. От скелета бяха оцелели фрагменти от ходило и дистални фрагменти от костите на подбедриците.

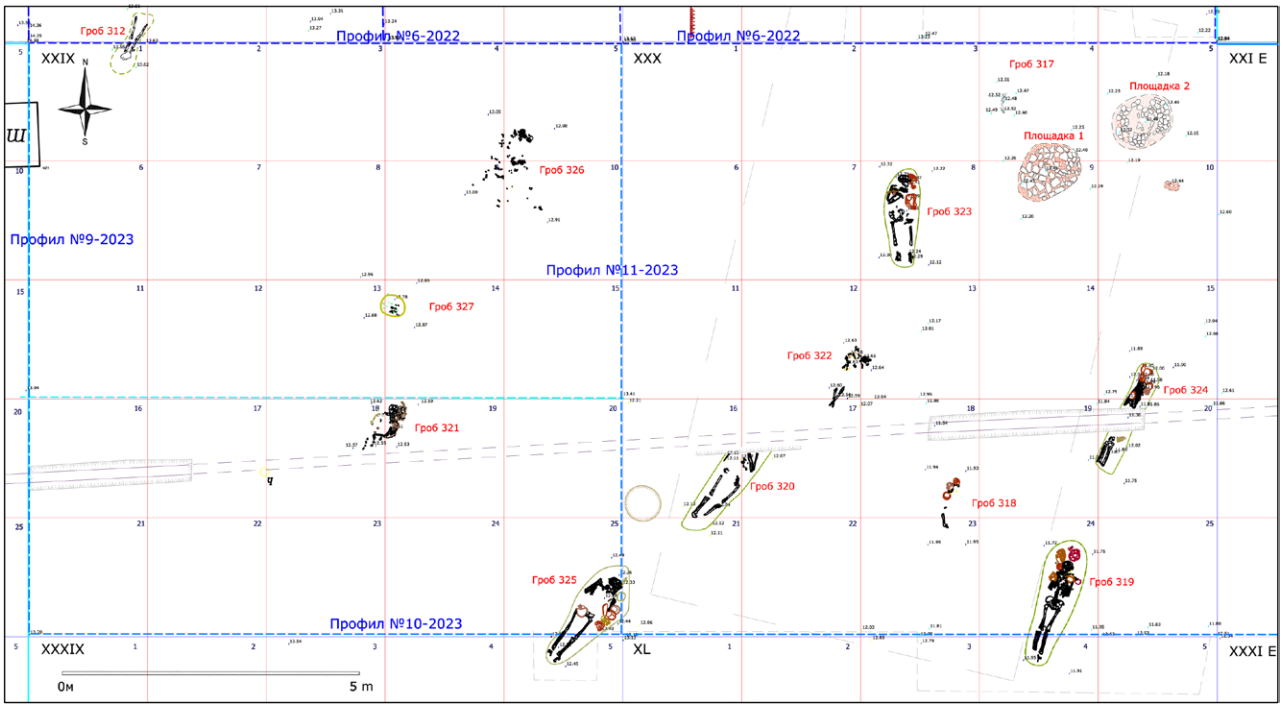

Обр. 1. Варненски халколитен некропол. План на проучения през 2023 г. участък

Fig. 1. Varna Chalcolithic cemetery. Layout of the studied area in 2023

Обр. 2. Варненски халколитен некропол. Площадки и гроб 317, поглед от запад

Fig. 2. Varna Chalcolithic cemetery. Platforms and grave 317, view from the west

Гроб 318 също беше лошо запазен. Разкрити са единични фрагменти от черепа и люспи от кости. По грацилността на долната челюст може да се допусне, че индивидът е бил от женски пол. Възрастта му е определена между 20 и 40 г. Погребението е било извършено в свито положение на дясната страна, с глава на североизток. Около черепа бяха разкрити три керамични съда. Върху него имаше малка златна халка, а в областта до долната челюст – златен антропоморфен амулет (обр. 3).

Гроб 319 беше по-добре запазен (обр. 4). Разкрит е скелет на мъж на около 20 – 30 г. Погребаният е бил положен по гръб с изпънати долни крайници, с глава на север – североизток, със силно свити в лактите към раменния пояс ръце. Проследяват се неясни следи от линеарна хипоплазия на емайла на около 3 г. от развитието на индивида.

Около главата на погребания са били поставени шест керамични съда. Отляво до черепа бяха открити две златни халки – обеци. В областта на шията бяха открити множество дребни (1 – 2 мм) мъниста от гагат, от които цели са запазени 467. Те вероятно са били нашити по дрехата на починалия. Върху лявото рамо е била положена бойна брадва от еленов рог. Западно до дясната раменна кост, под единия от съдовете, бяха открити медно шило и каменна брадва. Западно от черепа, близо до стената на ямата, бяха разчистени три мъниста от малахит в компактна маса пръст с тъмнокафяв цвят, сред която имаше останки от прашинки червена минерална боя. Може да се предположи, че

мънистата са украсявали торбичка от кожа, разложила се напълно. Между бедрените кости беше открит малък кремъчен артефакт. До ходилата имаше две големи мъниста от черупката на мидата *Spondylus*.

Горната част на гроб 320 е унищожена от траншеята за водопроводната тръба и находки в него не бяха открити. В останалата част от ямата е разчистен скелет на израснал индивид, положен по гръб с изпънати долни крайници, със свити в лактите ръце, от които лявата е била поставена на гърдите, с глава на североизток. Мъртвият е определен от мъжки пол, на възраст 16 – 17 г. Върху лявата бедрена кост има костно нарастване – вероятно от миозит на *linea aspera* от травма на аддукторите; възможно е изменението да е следствие и от доброкачествен тумор – остеом.

Гроб 322 е силно разрушен от множество дървесни корени. Скелетните останки от долните крайници бяха прерязани малко под колената от изкопа за водопровод. Костите на черепа бяха пръснати на площ от 0,40 × 0,30 м. Възрастта на погребания е определена на около 30 – 40 г., полът е неопределим по наличния костен материал.

Мъртвият е бил положен в изпънато положение с глава на североизток, със силно свита в лакътя дясна ръка. Лявата ръка също е била свита, като предмишницата е лежала напряко на гръдния кош. Краката са били кръстосани в областта на бедрата. Под черепа беше разчистена огърлица от спондилусови мъниста в три реда, като в тилната област мънистата са продълговати, а върху гърдите – шайбовидни. Трите реда се събират в бъчвовидно мраморно мънисто. Върху дясната предмишница на погребания е имало гривна от черупката на мида *Spondylus*. В тази зона бяха открити и няколко фрагмента от керамичен съд.

В гроб 323 беше разчистен скелет на мъж на възраст около 30 – 40 г. Погребаният е бил положен по гръб с глава на север, с изпънати долни крайници, със силно свити в лактите ръце. Зад черепа му бяха разкрити два керамични съда. Върху дясното рамо е била положена бойна брадва от еленов рог. От лявата страна на черепа, пред устата, беше открито малко керамично съдче. Керамична подставка е била сложена върху лявата ръка на починалия. До дясната раменна кост беше открита кремъчна пластинка, а втора потънка и къса – в областта на кръста.

Обр. 3. Варненски халколитен некропол. Антропоморфен амулет и халка от злато, открити в гроб 318

Fig. 3. Varna Chalcolithic cemetery. Gold anthropomorphic amulet and ring found in grave 318

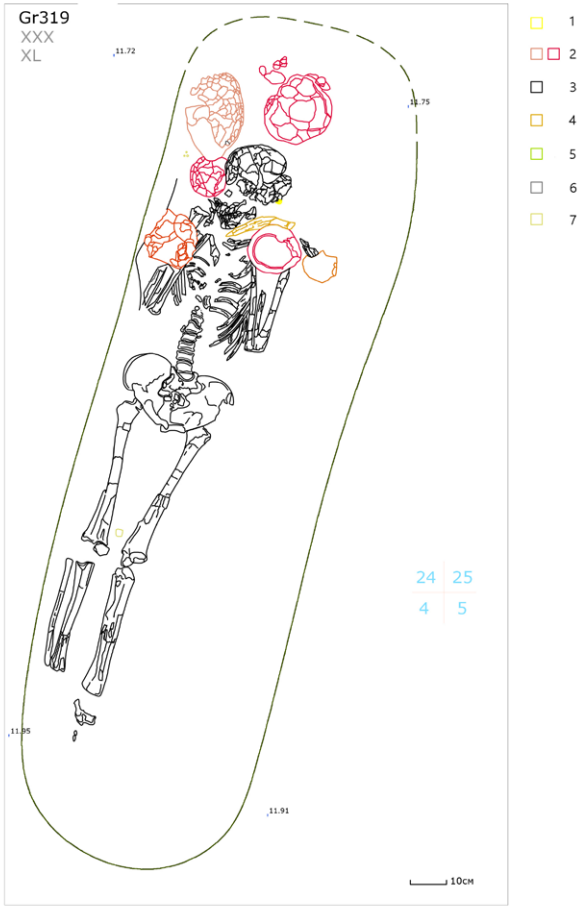

Обр. 4. Варненски халколитен некропол. План на гроб 319. Легенда: 1 – злато; 2 – керамика; 3 – човешки кости; 4 – еленов рог; 5 – малахит; 6 – гагат; 7 – кремък

Fig. 4. Varna Chalcolithic cemetery. Layout of grave 319: 1 – gold; 2 – pottery; 3 – human bones; 4 – antler; 5 – malachite; 6 – jet; 7 – flint

Гроб 324 е прерязан от съвременен водопровод, който е унищожил тазовите и бедрените кости (обр. 5). Останалите кости и находките са запазени в добро състояние. Мъртвият е бил положен по гръб с изпънати долни крайници, с глава на североизток. Ръцете са били свити в лактите, с длани под брадичката. Индивидът е определен като мъж на възраст около 20 – 40 г. Зад главата на погребания са били положени два керамични съда. Още два – паница с пръстеновидно столче и етажовиден съд

с капак – бяха открити вляво от черепа. Върху костите на дясната ръка беше разчистено биконично керамично съдче. Вляво от лявото коляно, подпряна на стената на ямата, беше разкрита в изправено положение копачка от еленов рог с широка плоска работна част. Допускаме, че това е инструментът, служил за изкопаване на гробната яма, който древните „гробари“ са забравили в гроба.

Обр. 5. Варненски халколитен некропол. Гроб 324

Fig. 5. Varna Chalcolithic cemetery. Grave 324

В югоизточната част на квартал XXIX беше открит гроб 321. Южната му половина е унищожена от изкопа за водопровода. В северната се откриват останки на израснал (над 20 г.) индивид от мъжки пол, положен по гръб с глава на североизток. Ръцете му са били свити в лактите. Източно от главата на погребания са били положени три керамични съда, а до лявата раменна кост се разкри лошо изпечена паница. Върху черепа беше открита каменна тесличка, а върху дясното рамо – бойна брадва от еленов рог. Върху дясната раменна кост има бучки червена охра. В това петно беше открита средната част от кремъчна пластинка. Втора, по-дълга, проксимална част от кремъчна пластина, заедно с медно шило, е разчистена западно от лявата раменна кост, сред останките от паницата. Върху костите на дясната предмишница е разкрита гривна от *Spondylus*.

В южната част на същия квартал беше открит гроб 325. Костите на крайниците и черепа са сравнително добре запазени. Скелетът е принадлежал на индивид с неопределен пол, но по-скоро мъжки – заради масивността на костите на крайниците и масивния латерален туберкулум на зигоматичната кост. Условно е определена и възрастта – около 40 г., по зъбното абразио. Погребаният е бил положен по гръб с изпънати долни крайници. Главата е била в североизточна посока, завъртяна е наляво. Ръцете са били силно свити, лактите са разперени навън, а костите на двете длани лежат върху гърдите, под брадичката.

На дъното на ямата, вдясно на левия лакът и частично около най-северния съд от групата до източната стена, са разкрити останки от черна материя – може би кожа. Върху дясното слепоочие е била положена кремъчна пластина, а под лявото – каменна тесла. Керамичен съд е разчистен върху дясната половина на таза, а фрагменти от още четири – вляво от левия лакът, до стената на гробната яма. От лявата страна на гръдния кош е открита проксимална част от кремъчна пластинка. Върху дясното рамо има петно от жълта охра с диаметър 0,15 м.

В североизточната част на квартал XXIX на дълбочина 0,57 м спрямо съвременния терен беше открит гроб 326. Той е почти напълно унищожен от корените на дърво. Скелетът е силно фрагментиран, в анатомичен безпорядък. Преобладават фрагменти от черепа, разкриват се и части от дълги кости. Гробни находки не бяха открити.

Близо до центъра на квартал XXIX са разчистени останките от гроб 327. Находките лежаха на дълбочина 0,60 м спрямо съвременния терен. Открити са дребни фрагменти от дълги кости на крайниците, без видима връзка помежду им. Част от тях бяха оцветени с червена охра, която беше разкрита на терена във вид на компактно петно с размери 0,30 × 0,14 м. Охрата беше оцветила и огърлица от мъниста и висулка от *Spondylus*. Висулката е положена в южната част на петното, а мънистата образуват овал на север от нея. На 0,16 м североизточно от висулката и на 8 см северозападно от петното от охра беше открито изделие от мрамор, повтарящо формата на висулката, но три пъти по-голямо. Горната част от този предмет беше открита по-рано в хумуса, 0,10 м по-плитко от разкритите артефакти.

За изясняване югозападната граница на некропола беше разчистен участък с ширина 6 м по цялата дължина на западната част на квартал XXXIE. Според документацията на разкопките, проведени от И. Иванов през 1972 – 1991 г., в него не е работено. Въпреки това, в границите на квартала ясно личаха следи от систематични изкопи с размери 4 × 4 м, с оставени между тях пътеки. Разкриването

на този участък показа, че кварталът е бил разкопан и след това частично засипан. По продължение на мислената линия, преминаваща през гробове 319, 324 и 290, беше открита яма със сходни размери и форма, но запълнена с хумус и късове съвременни тухли. В северната половина на квартала е копано до белия мергел, а в южната – до пласта варовикови чакъли. Дълбочината на изкопа е от 0,40 до 0,60 м. Не можем да кажем кога са извършени тези изкопни дейности. Това обаче е станало със сигурност преди 2004 г.

EXCAVATIONS AT THE VARNA CHALCOLITHIC CEMETERY

Vladimir Slavchev, Victoria Russeva

Summary

In 2023, an area of 350 m^2 was surveyed (fig. 1). Eleven late Chalcolithic graves and two oval platforms covered with stones – probably from the Late Iron Age – were discovered (fig. 2).

In seven of the studied graves, skeletal remains were found, identified as men buried in supine position, with their arms flexed and heads in north – north-east direction.

Grave 319 (fig. 4) – six ceramic vessels were uncovered around the skull. Two gold rings were found on the left side of the skull. In the neck area, 467 jet beads were found. On the left shoulder, there was a battle axe made of antler. A copper awl and a stone axe were found under one of the vessels. To the west of the skull, three malachite beads were uncovered in a compact mass of dark brown soil. A small flint artefact was found between the femurs, and two *Spondylus* beads were found next to the soles.

The northern part of grave 320 was destroyed by a water pipe trench and no finds were uncovered.

The southern half of grave 321 was destroyed by the same trench. East of the head of the deceased, three ceramic vessels had been placed, and another one – next to the left arm. A stone adze was found on top of the skull and an antler battle axe on the right shoulder. On the right humerus there were lumps of red ochre and a flint blade. A second blade and a copper awl were found to the west of the left humerus. There was a *Spondylus* bracelet on the right forearm.

Grave 322 is badly disturbed. The skeletal remains of the lower limbs were cut just below the knees by a water pipe. During the burial, the legs had been crossed at the hips. A necklace of *Spondylus* beads was uncovered under the skull. A *Spondylus* bracelet was found on the bones of the right forearm. Several fragments of pottery were also found there.

In grave 323, two ceramic vessels were uncovered behind the skull. On the right shoulder, there was a battle axe made of antler. On the left side of the skull, a small ceramic vessel was found. A ceramic pot-stand had been placed on the deceased's left arm. A flint blade was found next to the right humerus, and a second one – in the waist region.

Grave 324 was cut by the water pipe, and the pelvic and femoral bones were destroyed (fig. 5). Two ceramic vessels hade been placed behind the head of the buried person. Two more were found to the left of the skull, and a fifth on the right arm. To the left of the left knee, propped against the pit wall, an upright antler hoe was uncovered. We assume that this was the tool used to dig the grave pit.

In grave 325, a flint blade had been placed on the right temple, and a stone adze under the left one. A ceramic vessel was uncovered on the right half of the pelvis, and fragments of four others to the left of the left elbow. A flint blade was found on the left side of the thorax. On the right shoulder, there was a patch of yellow ochre.

Women were buried in two of the excavated graves:

Grave 317 was badly destroyed, with no finds in it. In grave 318, a skeleton was found crouched on its right side, with the head to the northeast. Three vessels were uncovered around the skull. There was a small gold ring on it, and a gold anthropomorphic amulet in the area next to the lower jaw (fig. 3).

It was not possible to determine the sex and age of the deceased found in the remaining two graves. Grave 326 was almost completely destroyed. No grave goods were found there. Small fragments of long bones were found scattered in grave 327. Ochre had also stained a beaded necklace and a *Spondylus* pendant. Next to the pendant, a piece of marble of the same shape as the pendant was found, but three times larger.

Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, vladosl@yahoo.com
Victoria Russeva, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, victoria_russeva@yahoo.com

№ 14. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ГОЛЕМИЯ ОСТРОВ ПРИ С. ДУРАНКУЛАК

Иван Вайсов, Владимир Славчев, Габриела Джурковска

И през 2023 г. продължиха проучванията на „Големия остров“ при с. Дуранкулак[1]. Проучваха се сгради и структури от VII-ми хоризонт – култура Хаманджия IV, и V-ти и VI-ти хоризонт – култура Варна I (обр. 1). На терен са извършени и редица консервационно-реставрационни работи. Те са свързани с: укрепване и експониране на сграда № 25/VIII и улиците около нея, както и с възстановяване на част от средновековната укрепителна стена.

И през 2023 г. на обект „Големия остров“ се работи по установената локална план-квадратна мрежа, състояща се от квадрати с размери 5 × 5 м. Мрежата е ориентирана по магнитния север. За прецизно геопозициониране на откритите структури и артефакти се използва и GPS.

Основна цел на проучванията през 2023 г. беше допроучване на сграда № 24/VII (обр. 2) и зоната източно от нея. Постъпателно са демонтирани всички деветнадесет подови замазки във вътрешността на сградата. При достигане на първата подова замазка се установи, че и през този начален етап сградата е била с правоъгълен план, а застроената ѝ площ е с размери 14,5 × 8,30 м (120,35 кв. м). Сградата е ориентирана с дългата си ос север – юг. Има общо вътрешно помещение с размери 7,00 × 9,80 м (68,60 кв. м.) Прави впечатление липсата на каквито и да е термични съоръжения.

Източната, северна и западна стени са с масивни двулицеви каменни основи, запазени на места до височина 0,50 – 0,60 м. Първият ред на каменните цокли е направен от масивни каменни плочи

Обр. 1. Аерофотография на селищна могила Големия остров при с. Дуранкулак. Маркирана е проучваната през 2023 г. зона (аерофотография 2023 г © И. Вайсов)

Fig. 1. Aerial photograph of the Golemija Ostrov near Durankulak village and the area surveyed in 2023. (aerial photograph 2023 © I. Vajsov)

[1] През 2023 г археологическото проучване на „Големия остров“ се извършва в изпълнение на научно-изследователски проект „Дуранкулак – врата към цивилизацията“, финансиран от Министерството на културата по програма за „Предоставяне на целева финансова подкрепа за теренни археологически проучвания и теренна консервация през 2023 г.“. Освен авторите в археологическите проучвания през 2023 г. взеха участие и А. Бакъмска (РИМ – Перник), И. Славчева (стажант ШУ), Н. Николаева (РИМ – Добрич), В. Николов (НБУ), В. Георгиева (СУ), П. Попов (РИМ – Плевен), В. Стоилов, П. Зидаров, И. Иванова, С. Борисова, В. Тодоров, реставраторите Г. Костов, Г. Мавров и др.

с дебелина 8 – 10 см. Те са положени върху жълта глинена подложка. До вътрешната страна на източната стена и по протежение на преддвернния плочник се откри редица от дребни ломени камъни, подредени в жълта глинена подложка (обр. 2). Спрямо източната стена тя отстои на 0,10 – 0,15 м от каменната ѝ основа. В югоизточния ъгъл на помещението тя прави завой и маркира вътрешния контур на помещението. Интересното е, че изградената впоследствие източна стена следва много точно кривата и посоката ѝ. Регистрираната ситуация показва, че сме свидетели на непозната досега технология за предварително маркиране местоположението на каменните цокли – основите на стените на сграда № 24/VII. Тази ситуация е уникална и се открива за пръв път в Дуранкулак.

При входа на сградата от първия етап има стъпало с височина 0,10 – 0,15 м. Южната част на сградата (преддверието) е разделена на три части – по един подиум от изток и запад с коридор между тях с широчина 2,50 м. В преддверието се откриха и ями с диаметър 0,50 – 0,60 м, разположени в редица, ориентирана изток – запад. Много е вероятно това да са вкопаните части от масивна дървена колонада, която на определен етап е затваряла сградата от юг.

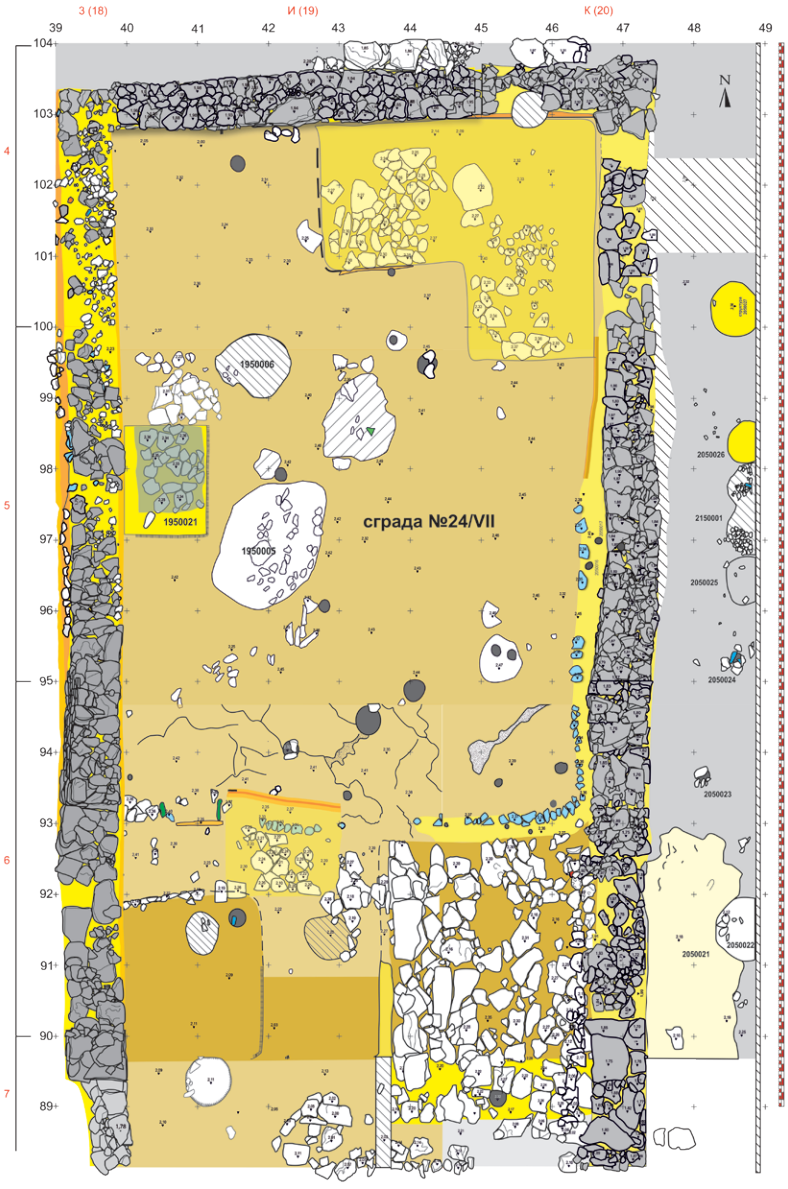

Обр. 2. Дуранкулак – Големия остров. Общ план на сграда №24/VII – първи етап от живота на сградата (автори: © И. Вайсов и © Г. Джурковска)

Fig. 2. Durankulak – Golemija Ostrov. General layout of building 24/VII – first stage of the building's life (authors: © I. Vajsov, © G. Djurkovska)

Във вътрешността на сградата бяха открити няколко плочника – каменните подложки на ниски глинени подиуми. Те са подредени директно върху първата подова замазка. Плочникът в североизточния ъгъл е с Г-образна форма. Този, разположен до западната стена, е с размери 2,00 × 1,50 м. Ориентиран е с дългата си страна север – юг. Камъните от южната му половина са покрити с тънък тъмносив пласт с дебелина 1 мм. Вероятно това са следи от органика – рогозка (?) и / или кожа от едро тревопасно животно. Прави впечатление, че споменатият пласт заляга под измазващата камъните жълта глинена замазка, която е с дебелина 5 см. Тук е открита и една неизползвана голяма кука, направена от рог на благороден елен.

От външната страна, до югоизточния ъгъл на вътрешното помещение, се откри още един плочник с размери 4 × 6 м. Той е плътно прилепен до източната стена. Направен е от големи каменни плочи, обмазани с пласт жълта глина с дебелина 5 – 6 см.

Конфигурацията на вътрешното пространство през първия етап от функционирането на сграда № 24/VII, както и отсъствието на термични съоръжения, свидетелстват за нейния утилитарен характер. Откриването на голяма костна кука в сградата допълнително подсказва, че помещението вероятно е било използвано и за транжиране на животни.

Обр. 3. Дуранкулак – Големия остров. Открити in situ керамични съдове в структура 2150002 – яма от ранния енеолит, култура Хаманджия IV / Варна I (снимка © И. Вайсов)

Fig. 3. Durankulak – Golemija Ostrov. Ceramic vessels discovered in situ in feature 2150002 – Eneolithic pit, Hamangia IV/Varna I culture (photo © I. Vajsov)

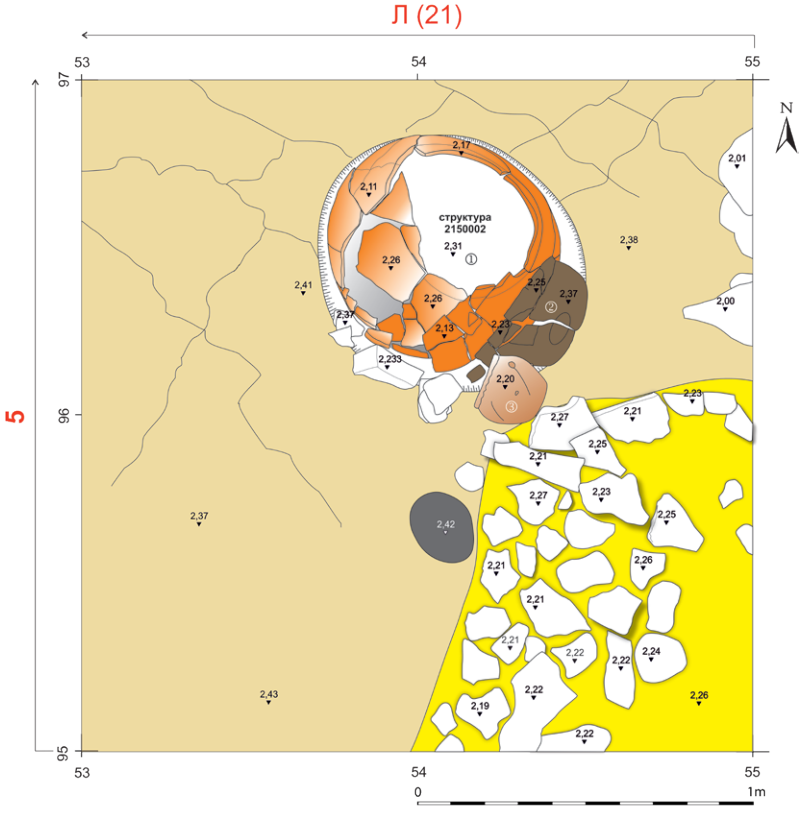

Обр. 4. Дуранкулак – Големия остров. Структура 2150002 (автор © Г. Джурковска)

Fig. 4. Durankulak – Golemija Ostrov. Feature 2150002 (author © G. Djurkovska)

През 2023 г. започна проучването на пространството между сгради № 5/VII и № 24/VII. До източната стена на сграда № 24/VII се откри улица с широчина 1,50 м. Тя е подравнявана многократно с пластове от сива блатна глина. Ситуацията е идентична с тази, регистрирана при проучването на уличните настилки между сградите № 24/VII и № 25/VII-VIII. И тук се констатира наличието на ограничено количество отпадъчен материал (животински кости и керамични фрагменти и др.), което говори за непредумишленото им отлагане. Открит е и един сегмент от колан, направен от глига, подобен на тези от гроб 211 в Дуранкулашкия некропол (Todorova, Vajsov 2001, Taff. 39).

В кв. К-4, на дълбочина 2,51 м, е достигнат първият подравнителен червеникав пласт. В някои участъци уличната настилка е нарушена от по-късни ями, отнесени към V-ти хоризонт.

В кв. К-6/2 е открито петно от бяла калцирана материя с размери 2,70 × 0,80 м и дебелина 7 – 8 см. Тази материя заляга непосредствено върху сивите подравнителни пластове на уличното ниво, а на запад опира до източната стена на сграда № 24/VII. Към настоящия етап на проучванията неговият произход и функционално предназначение остават неизяснени.

В буферната зона между сгради № 5/VII и № 24/VII не се установява наличието на постройка с каменни основи. Тук се достигна до глинен неопален под, което контрастира със ситуацията, регистрирана във всички сгради от времето на култура Хаманджия IV, където подовете от последните им фази са обгорели от пожара след голямото земетресение, сложило край на живота в селището от това време.

Една от най-интересните ситуации през 2023 г. е откритата колективна находка от четири керамични съда в кв. Л-5 – стр. 2150002 (обр. 3, 4). Структурата представлява яма с овален план с размери 0,80

× 1 м и дълбочина 0,50 – 0,60 м. Тя нарушава уплътнени подови замазки от времето на култура Хаманджия IV, както и червеникавия подравнителн пласт под тях (обр. 5). На дъното на ямата се откри малка заобленобиконична купа, фрагмент от глинена антропоморфна пластика и голямо костно длето. Купата е използвана като стабилизиращ елемент на голям керамичен питос, от който в ямата е вкопана само долната му, огрубена част. Тук се откри и голяма паница (блюдо), плътно прилепена към източната стена на питоса. На 0,25 м югоизточно от нея е разкрит един изцяло запазен гърневиден съд с огрубена повърхност и релефна украса (обр. 5). Пространството между питоса и стената на ямата е уплътнено с жълта глина, а в югозападната половина – и с малки ломени камъни. Хронологически тази колективна находка се отнася към фаза Хаманджия IV / Варна I – най-ранната късноенеолитна фаза на култура Варна.

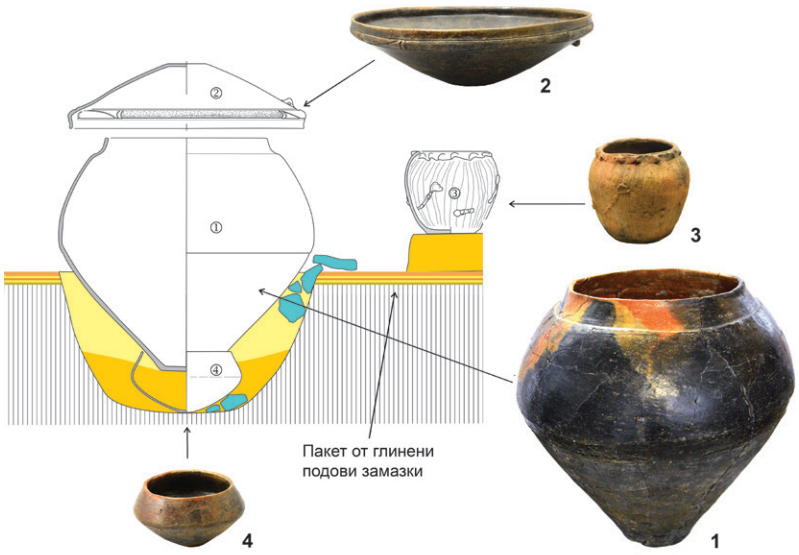

Обр. 5. Дуранкулак – Големия остров. Керамичните съдове, открити в структура 2150002, и реконструкция на подреждане им в ямата (снимки © В. Славчев, реконструкция © И. Вайсов)

Fig. 5. Durankulak – Golemija Ostrov. Ceramic vessels discovered in feature 2150002 and reconstruction of their original arrangement in the pit (photographs © V. Slavchev, reconstruction © I. Vajsov)

На 1,10 м северозападно от описаната яма се откри още една. Тя е плитка с неправилен кръгъл план с диаметър 0,80 – 0,90 м и дълбочина 0,15 – 0,20 м. В нея се откриха изцяло запазено костно шило и фрагмент от диск с перфорация, направен от теменна човешка кост, подобен на тези, открити в Козарева могила (Georgieva, Russeva 2016). И тази яма се отнася към периода Хаманджия IV / Варна I.

Въпреки липсата на достатъчно данни за формулиране на категорично заключение относно характера на тези ями, откриването в една от тях (структура 2150002) на фрагмент от керамична антропоморфна фигурка може да се приеме като индикация за ритуалната функция на този комплекс.

В кв. Л-5 се откриха и няколко големи ями (структури 2150001 и 2150005), нарушения от V-ти хоризонт, култура Варна II. Ямите са запълнени предимно с камъни, животински кости, керамични фрагменти, фрагменти от костни и каменни оръдия и др. Върху пода на една от тях – 2150005, се откриха значително количество люспи от едри сладководни риби. И двете структури имат ясно изразена характеристика на отпадъчни ями. Те са запечатани с дебел пласт (0,15 – 0,20 м) от уплътнена жълта глина – подложката на сграда от V-ти хоризонт.

През 2023 г. се извършиха и поредица от дейности, свързани с експонирането на недвижимите културни ценности. Във връзка с това подът на сграда №25/VII беше покрит с двоен геотекстил, върху който се положи посипка от бяла ситно надробена каменна фракция с дебелина 0,10 – 0,15 м. Прилежащите улици също бяха покрити с двоен геотекстил, покрит с дребен речен чакъл с бежово-сив цвят (обр. 1). Допълнително са укрепени част от долните редове на експонираните на място каменни основи.

През годината беше възобновен и консервационният надзид на нарушените участъци от средновековната стена – тези, укрепващи южния скат на острова. Изцяло е възстановен компрометираният участък, като разкритите пред него стени от антични сгради са погребани под 0,50 м защитен пласт, покрит с геотекстил и 0,20 – 0,30 м посипка от ситно надробена бяла скална маса.

В пода на новоизградения посетителски център са монтирани две експозиционни клетки, покрити със закалено стъкло. В тях са експонирани сегменти от демонтираната през 2018 г. глинобитна площадка, открита в структура 8/VII.

Проучванията на „Големия остров“ през 2023 г. допълниха нашите познания относно архитектурните особености на сградите от времето на култура Хаманджия IV. Откритите доказателства за извършваната предварителна подготовка на терена и планиграфията на най-ранното селище чрез предварително „разчертаване“ на сградите представляват съществен научен принос.

Литература

Georgieva, Russeva 2016: P. Georgieva, V. Russeva. Human skull artifacts – roundels and a skull cap fragment from Kozareva Mogila, a Late Eneolithic site. – Archaeologia Bulgarica, 2016, 2, 1 – 28.

Todorova, Vajsov 2021: H. Todorova, I. Vajsov. Der kupferzeitliche Schmuck Bulgariens (Prähistorische Bronzefunde, 6, XX). Stuttgard, 2001.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT GOLEMIJA OSTROV NEAR DURANKULAK

Ivan Vajsov, Vladimir Slavchev, Gabriela Dzhurkovska

Summary

In 2023, archaeological investigations continued at the Golemija Ostrov site near the village of Durankulak. Building 24/VII and the area east of it were examined (fig. 1).

The results of the studies at building 24/VII showed that during its initial phase, its dimensions were 14.5 × 8.30 m (120.35 m^2). It was oriented with its along the north – south axis. The building had a single central interior space measuring 7.00 × 9.80 m (68.60 m^2). A series of small stones arranged on a yellow clay substrate were discovered inside the eastern stone foundation and along the southern antechamber (fig. 2). In the southeastern corner of the dwelling, this row made a turn, marking the internal contour of the wall. This situation reveals a previously unknown technology for pre-marking the location of the stone foundations – the bases of building 24/VII. This situation is unique and is discovered for the first time in Durankulak.

It is noteworthy that the building lacks thermal facilities. Several flagstones representing stone bases for low clay podiums were discovered here. The stone slabs are arranged directly on the first floor plaster of the building.

The configuration of the internal space during the first phase of building 24/VII and the absence of thermal facilities indicate that the building had utilitarian functions. The discovery of a large bone hook here suggests that the space may have been used for meat processing.

One of the most interesting discoveries in 2023 is a collective deposit of four ceramic vessels in grid square L-5 – feature 2150002 (figs 3 and 4). The pit in which two of these vessels were placed cuts through a series of floor plasters from the Hamangia IV culture period (fig. 5). At the bottom of the pit, a small, rounded-biconical cup, a fragment of a clay anthropomorphic figurine, and a large bone chisel were found. The cup was reused to stabilize the base of a large ceramic *pithos*. Only its lower roughened part is buried in the pit. A large bowl tightly attached to the eastern wall of the *pithos* was also discovered 0.25 m southeast of it, along with a fully preserved bowl with relief decoration (fig. 5). The space between the *pithos* and the pit wall was filled with yellow clay and small broken stones. The collective find belongs to the Hamangia IV/Varna I phase – the earliest late Neolithic phase of the Varna culture.

Ivan Vajsov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, ivan.vajsov@naim.bg
Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, vladosl@yahoo.com
Gabriela Dzhurkovska, South-West University "Neofit Rilski", gabriela.dzhu@gmail.com

---

№ 15. ТЕРЕННО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНО СЕЛИЩЕ В М. КОРИЯТА ДО СУВОРОВО

Владимир Славчев, Станимир Първанов, Мария Гюрова

През 2023 г. проучването беше съсредоточено в две основни зони – сграда 12-1 и укрепителната стена на селището (обр. 1).

Размерите на сграда 12-1 (обр. 2) са 9 (север – юг) × 5 м (изток – запад). През 2023 г. в очертанията ѝ е отнет пласт деструкции е с дебелина между 0,35 и 0,50 м. Изцяло е разкрита южната ѝ половина (с изключение на контролното ребро, оставено между квадрати I-5/I-6 и A5/A6). Конструкцията на пода на това помещение е изяснена още преди две години при разчистването и последващото му

демонтиране. Той представлява масивна, изпечена до червено глинена плоча с дебелина 4 – 6 см, изградена върху наредени по линията север – юг цепени трупи. През 2023 г. този под беше разкрит по цялата си широчина от 3,50 м. Върху него бяха разчистени фрагменти от няколко големи керамични съда.

Обр. 1. Суворово. Общ изглед към обекта с проучваната площ

Fig. 1. Suvorovo. General view of the site with the excavated area

При силния пожар, унищожил селището, южната стена на сградата е паднала на юг. Тя е била изградена върху дървена греда, отпечатъкът от която е разкрит при разкопките. Носещата ѝ конструкция е направена от цепени дървени трупи, които след това са обмазани с глина. На юг е паднала и разделителната стена между южното и северното помещение. Тя е била направена от обмазана с глина колово-плетена конструкция (обр. 3). Върху нея е рухнала източната стена на сградата, направена по аналогичен начин. Установената ѝ височина на базата на позицията на отухлените обмазки е около 2,25 м.

Разкрити и разчистени са и отухлените рушевини от западната стена, също изградена от колово-плетена конструкция, обмазана с глина. Установено е, че тя е паднала върху срутилата се северна стена, изградена от измазани с дебел пласт глина вертикални цепени трупи. Дебелината на последната е около 0,25 м.

Северното помещение е било изградено на по-ниско ниво спрямо южното. В южната му половина е достигнато ниво около 233,95 м (с 0,10 м по-ниско от нивото на пода на южната половина), на което по цялата площ сред размитите стенни обмазки се разкрива голямо количество пепел и въглени, придаващи на останките черно-сив цвят.

До северната стена на сградата, приблизително в нейния център, беше разкрита глинобитна структура – бордюр с П-образна форма. Съоръжението е със запазена височина около 0,25 м, дължина 0,60 м, широчина 0,60 м и дебелина 0,15 м. Ъглите му в горната част са слабо издадени навън. Съоръжението е отворено на север. Във вътрешността му беше открит богато украсен с врязани линии съд с дъното нагоре. Засега не е ясно дали бордюрът лежи върху издигнат над пода подиум или пък е паднал от височина – т. е. е част от стенната конструкция или декорация. Долната му част е разкрита на ниво 234,35 м – на около 0,40 м по-високо, отколкото достигнатия в южната част слой размити мазилки, смесени с въглени, за които предполагаме, че лежат върху на пода на постройката. Непосредствено на изток до глинобитното съоръжение е разчистено струпване от изключително силно изпечени обмазки, лежащи плътно една до друга. Размерът му е около 0,70 × 0,80 м. За следващия сезон остава изясняването на предназначението на тази структура.

Продължи разчистването и проучването на каменната укрепителна стена на халколитното селище в кв. V-5. В участъка бяха разкрити две линии масивни каменни блокове със средни размери 0,50 × 0,40 × 0,12 м, разстоянието между лицата на които е 3 м. От вътрешната, южна страна, е запазен само един ред. В южна посока от него има масивен разсип от камъни с различни размери, но като цяло средният им размер е 0,10 × 0,20 × 0,10 м. Височината на разсипа достига 0,80 м, а дебелината му в рамките на квадрата надвишава 1,50 м. Подобен каменен насип, но от по-едри камъни, беше разкрит и зад предната, северна линия блокове. Неговата дебелина достига 1,50 м, но точните размери не можаха да бъдат установени поради по-късно нарушение – изземане на част от камъните през Ранното средновековие. Следите от траншеята ясно личат в източния и западния профил на квадрата, а в участъка с липсващите камъни се открива керамичен материал от късноримската епоха и периода на Първото българско царство. Въпреки това нарушение беше установено, че между двете линии от каменното укрепление има проход – добре трамбован и настлан с червеникава глина, смесена с дребни варовикови камъчета. Изглежда, че става въпрос не за една масивна каменна отбранителна стена, а за два успоредни вала, чиято долна част е укрепена откъм външната (за селището) страна с подредени каменни блокове, а нагоре и в широчина се състои от смес от камъни и споява ща ги глина. Трудно е да се каже каква е била височината и дебелината на този „цокъл“. Съдейки по разсипа на вътрешно-

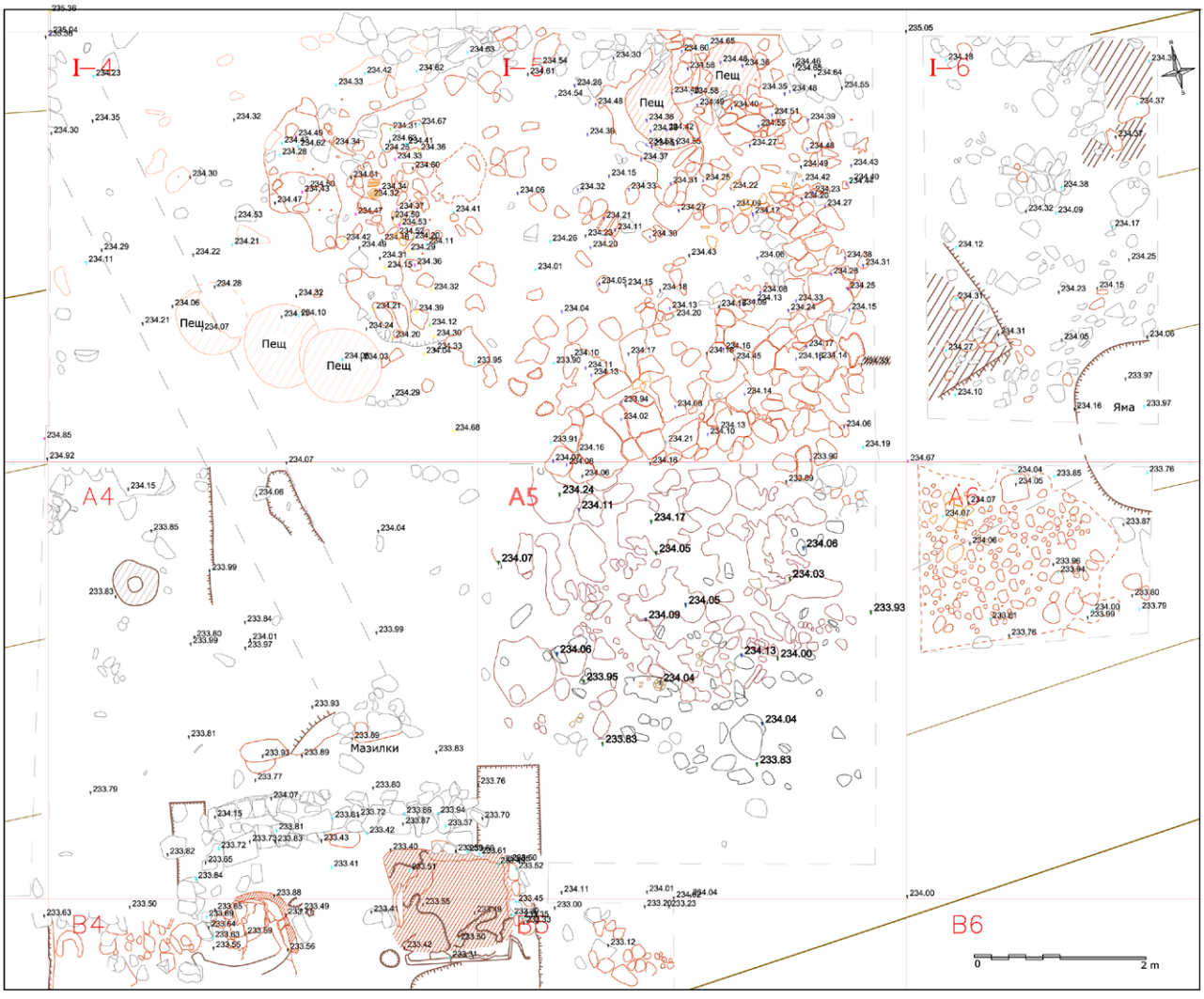

Обр. 2. Суворово. План на сграда 12-1

Fig. 2. Suvorovo. Layout of the building 12-1

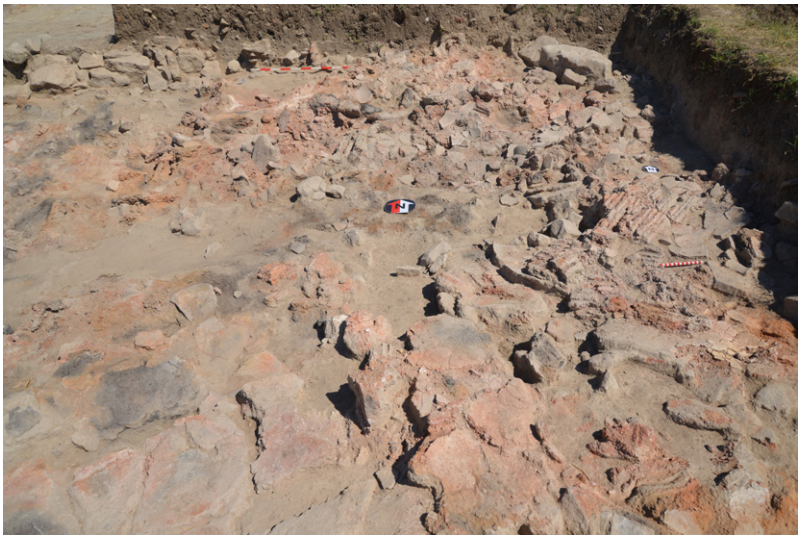

Обр. 3. Суворово. Етап от разчистването на деструкциите на сграда 12-1

Fig. 3. Suvorovo. Stage of the excavations of the building 12-1

то съоръжение, вероятно е достигал до 1 м във височина. Тъй като подобно препятствие не би могло да затрудни сериозно нападателите, изглежда, че върху тези валове е имало палисади или други дървени конструкции.

Продължението на тази ситуация в западна посока бе разкрито в кв. V-4. Тук ясно личи, че разстоянието между двете линии каменни блокове се стеснява до 2,50 м в участък с дължина 5 м, завършващ с вход към селището. Изглежда, че този проход е подсилен и от двете му страни е имало масивни каменни съоръжения от типа на бастиони. От източната страна на входа към селището, успоредно на настланата с камъни

улица, се проследява линия от масивни каменни блокове с размери 0,50 × 0,50 × 0,20 м. Дължината ѝ е поне 10 м. От двете ѝ страни се разкриват разсипи от камъни с по-малки размери – средно 0,15 × 0,20 × 0,10 м. Изясняването на тази ситуация предстои. Засега изглежда, че във вътрешността на селището е имало долепена към отбранителната система цитадела.

Линия от камъни със значително по-малки размери – 0,15 × 0,15 × 0,10 м – се проследява и от западната страна на улицата. Тя е разкрита на дължина 2,50 м, а на юг е прекъсната от две нарушения от Ранното средновековие, които са вкопани в трасето на улицата, настлана с дребни варовикови камъни с неправилна форма (със средни размери 8 × 7 × 2 см). Улицата е разкрита от входа към селището през отбранителното съоръжение до североизточния ъгъл на сграда 12-1. Разкритата ѝ дължина в този участък е над 25 м.

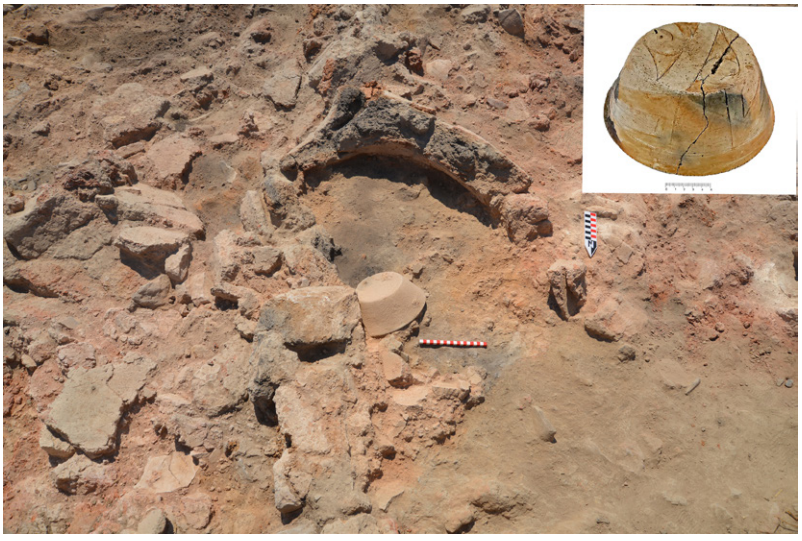

Обр. 4. Суворово. Съоръжение в северната част на сграда 12-1 и откритият в него съд

Fig. 4. Suvorovo. Architectural installation in the northern area of building 12-1 and the vessel discovered therein

Обр. 5. Суворово. Колективна находка от кремъчни пластини

Fig. 5. Suvorovo. Collective find of flint blades

Пред северното, външно лице на укрепителната стена е имало каменна настилка от неголеми по размер варовикови камъни (средни размери 0,20 × 0,15 × 0,03 м). Отгоре те са замазани с дебел (около 0,10 м) пласт светложълта глина. В югозападния ъгъл на кв. VI-5, върху тази настилка и под глинената замазка, подпрени на външното лице на каменната отбранителна стена, беше открита колективна находка от 59 кремъчни пластини с различни размери. Съдейки по тяхната позиция, сечивата са лежали в торба или вързоп (обр. 5). Изработени са от еднотипен флинт (Крива река?) и са доста разнородни по технологични и морфо-метрични показатели. Размерите им варират, както следва: дължина 3,5 до 22,4 см, ширина 1,1 до 3,6 см и дебелина 0,3 до 1,2 см. Преобладават основните фрагменти (20), следвани от средни и дистални (по 16) и цели пластини (9 бр.). Екземплярите с кора са 22 – повечето цели (вкл. корубести) пластини с по-малки размери, както и дисталният фрагмент, който е най-дългият в този комплект. Върху четири пластини са забелязват частични запазени гребени. Основите на пластините са гладки и с различни размери и форма, които, съчетани с булбусното пространство, индикират техники на отделяне чрез натиск (някои с лост), чрез удар с посредник и не изключено – чрез директен удар с мека чукалка.

Нито една от пластините не носи признаци на употреба – ръбовете са непокътнати, в един от случаите с нащърбяване от механично или тафономично естество. Този комплект пластини вероятно е бил предназначен за последваща употреба – в бита или в погребалните ритуали.

Находката беше разкрита на по-малко от 1 м източно от струпването от фрагменти от керамични съдове, характерни за култура Варна, също лежащо до и частично върху външното лице на

стената, разчистено през 2021 г. По всичко изглежда, че тези две групи трябва да се разглеждат като свързани и синхронни. Присъствието им може да бъде обяснено с ритуални практики, отнасящи се към групата на строителните жертви. На около 5 м източно от тях, отново до външното лице на каменната отбранителна стена, има компактна маса от отухлени стенни обмазки, вероятно – останки от опожарено жилище.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC SETTLEMENT IN THE KORIATA LOCALITY NEAR SUVOROVO

Vladimir Slavchev, Stanimir Parvanov, Maria Gurova

Summary

The 2023 survey was focused on two main areas – building 12-1 and the fortification wall of the settlement (fig. 1).

The dimensions of building 12-1 (fig. 2) are 9 (north – south) × 5 m (east – west). The floor is a solid slab of clay fired to red, 4 – 6 cm thick, built on split logs stacked in a north – south line. The southern wall had collapsed to the south during the fire. The partition wall – a wattle-and-daub construction – between the southern and northern room had also collapsed to the south (fig. 3). The eastern wall of the building had collapsed on top of it. Then the north wall had fallen, and finally the western wall.

The northern room was built at a level about 0.10 m lower than the southern one. A U-shaped clay curb was uncovered next to its north wall. Inside the structure, a decorated vessel with incised lines with the bottom upwards was found.

Along the northern boundary of the settlement, two lines of stone blocks measuring ca 0.50 × 0.40 × 0.12 m were uncovered, with a distance of 3 m between their north-facing faces. Of the inner, southern faces only one course is preserved. To the south, there is a massive scatter of stones of varying sizes. A similar stone heap, but of larger stones, was also unearthed behind the front, northern line of blocks. A passage was found to exist between these two lines. It appears to be not a single massive stone defensive wall, but two parallel ramparts, the lower part of which is reinforced on the outer (for the settlement) side with stacked stone blocks, and upwards and across the width consists of a mixture of stones and clay. Probably there have been palisades or some other wooden structures on top of these ramparts.

In grid square V-4, the distance between the two lines of stone blocks narrows to 2.50 m in a 5 m long section ending with an entrance to the settlement. This passage appears to have been reinforced and there were massive stone bastion-type structures on either side. On the east side of the entrance to the settlement, parallel to the stone-paved street, a line at least 10 m long of massive stone blocks can be traced. So far it seems that there was a citadel adjacent to the defensive system inside the settlement.

In 2023, the length of the cleared section of the street starting from the entrance in the stone fortification wall is over 25 m.

The area to the north of the fortification wall was paved of small-sized stones plastered with clay. Here, a collective find of 59 flint blades of various sizes was uncovered, resting on the outer face of the stone defensive wall; they likely had been left lying in a bag or bundle (fig. 5). The blades are made of a single-type flint (Kriva Reka?) and are quite heterogeneous in technological and morpho-metric indicators. Main fragments (20) predominate, followed by middle and distal fragments (16 each) and whole plates (9). There are 22 cortical specimens - most whole (including coriaceous) plates of smaller size, as well as the distal fragment, which is the longest in this set. None of the finds shows signs of use.

The find was revealed less than 1 m east of a cluster of pottery fragments typical of the Varna culture, registered in 2021. Both structures should be regarded in relation with another late Copper Age context – the remains of a burnt dwelling about 5 m to the east of them, again next to the outer face of the stone defensive wall.

Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, vladosl@yahoo.com
Stanimir Parvanov, Regional Museum of History – Varna, stynyto@gmail.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, gurova.maria@gmail.com

№ 16. ПРАИСТОРИЧЕСКИ СОЛОДОБИВЕН И ГРАДСКИ ЦЕНТЪР ПРОВАДИЯ-СОЛНИЦАТА

Васил Николов, Галина Самичкова, Петър Лещаков, Николай Христов, Тодор Дяков, Маргарита Люнчева, Севдалина Цанева, Стоян Трифонов, Виолета Стоицова, Дениз Кая, Орхан Кая, Мария Славкова, Антон Атанасов, Катлийн Максуини, Валентин Тодоров

Археологическите проучвания през лятото на 2023 г. обхващат два от дяловете на праисторическия комплекс – селищната могила и солодобивния производствен център.

Селищна могила

Среден халколит (4700 – 4600 г. пр. Хр.). Възобновено е проучването на среднохалколитна постройка 7/23, разположена в Югоизточния сектор, до отбранителна каменна стена 1а. Тя е двуетажна, загинала при силен пожар. Ориентирана е с дългата си ос север – юг. В новоразкритата част са регистрирани останките от голяма пещ с размери 2,30 × 1,70 м. Входът ѝ вероятно е бил от юг, където е разкрит запазен участък от подиума. Северно от пещта е регистрирано съоръжение, което е служело за събиране на пепел. Южно от нея има две глинобитни съоръжения, в които са разкрити шест цели съда. В южната ѝ част е разчистен голям зърнохранилищен съд, паднал на югоизток (0,74 м височина, диаметър на дъното 0,27 м).

Късен халколит (4600 – 4350 г. пр. Хр.). Продължи работата по проучването на постройки 14, 19, 20, 20.1 и 26.1 (обр. 1).

Постройка 14. Възобновено е проучването на пода на първия етаж на силно изпечената двуетажна постройка, частично проучена през предходни години. Установено е наличието на пласт зеленикава глина с висока плътност, използван за подравняване на терена и осигуряване на стабилност при изграждането на постройката. Този пласт е с дебелина до 0,60 м. Вътрешната вертикална носеща конструкция на къщата се състои от 12 стълба, разположени в три редици от по четири, на разстояние от около 1,50 м една от друга; следват посока изток – запад.

Постройка 19. Част от останките ѝ са проучени през предходни години. Представлява силно изпечена двуетажна постройка. Размерите на проучваната ѝ част са 10,50 м по оста изток – запад и 6,50 м север – юг. Регистрирана е само южната граница на къщата. Установено е наличие на два етажа и подпокривно пространство, като засега са разчистени части от подпокривното пространство и пода на втория етаж. В югоизточната част на постройката, върху втория етаж, е разкрита пещ. Източно от нея е раз-

Обр. 1. Тел Провадия-Солницата. Ортофотоплан на част от къснохалколитно селище с възстановки на дву- и триетажна къща от късния халколит

Fig. 2. Tell Provadia-Solnitsata. Orthophoto plan of part of a late Chalcolithic settlement with reconstructions of a two- and three-storey late Chalcolithic house

положен долен камък от хромелно съоръжение.

Постройка 26.2. Проучени са останките от пода на втория етаж. Върху него са разположени пещ и хромелно съоръжение. Изграден е от успоредно подредени греди, разположени плътно една до друга и пласт глина с дебелина около 0,15 м над тях. Този пласт е многократно обмазван, като в някои части дебелината на замазките надхвърля 0,15 м, а броят им – 25. Така общата дебелина на запазената част от пода надвишава 0,30 м. Разчистен е и подът на първия етаж.

По периферията на постройката са регистрирани малки участъци от северната и източната стена. Разкрити са и множество дупки от стълбове, разположени в редици – останки от вертикалната дървена конструкция на стените.

Постройки 20 и 20.1. Проучени са оставените централни профили, като са потвърдени наблюденията от изминалите сезони: къщите са били на три етажа с гредореди от кръгли и разцепени дървета, измазани с дебел пласт глина. Върху подовете са нанесени множество последователни замазки с дебелина между 0,5 см и 1,5 см.

Отбранителна каменна стена 2. Северно от вече разкритата и реставрирана част на стената в ЮЗ сектор е проследено трасето ѝ в северна посока. Регистрираната максимална ширина е 3 м (изток – запад), а новата част е с дължина 2 м. Външното лице е с наклон в източна посока, причинен от силното земетресение, разрушило стената. Външното и вътрешното лице са измазани с плътен пласт светложълта глина.

Вътрешното лице на стената е установено в сондаж 40D. Дължината на разкрития участък е 2 м, а височината е около 1,60 м. Запазени са 6 – 7 реда ломени камъни, по които има следи от обмазка с жълта глина.

Обр. 2. Тел Провадия-Солницата. Въздушна снимка на северната и северозападната част на могилата с част от третата халколитна каменна укрепителна система – късен халколит (4450 – 4350 г. пр. Хр.)

Fig. 2. Tell Provadia-Solnitsata. Aerial photo of the northern and north-western part of the tell with part of the third Chalcolithic stone fortification system – late Chalcolithic period (4450 – 4350 BC)

Обр. 3. Тел Провадия-Солницата. Яма 106. Скелет на скитски войн, погребан с железен нож и костен скиптър (около V в. пр. Хр.)

Fig. 3. Tell Provadia-Solnitsata. Pit 106. Skeleton of a Scythian warrior buried with an iron knife and a bone sceptre (ca. 5th c. BC)

В СИ сектор, зад установения вход на крепостта, започна проучването на участък от стената, в който не е ясна линията на вътрешното лице. Разкрити са фрагменти от човешки черепи, които принадлежат на най-малко три индивида и са разположени на три отделни струпвания. Пред основата на стената са установени три дупки от стълбове, свързани с дървеното съоръжение до нея.

Отбранителна каменна система 3. В цялата северна част на могилата регистрираните радиални

структури, част от последната отбранителна система, са почистени, документирани и подготвени за консервационно-реставрационни дейности (обр. 2).

Късна желязна епоха (Късен елинизъм II – I в. пр. Хр.). В достигнатия къснохалколитен пласт в ЮИ сектор са регистрирани 11 ями, отнасящи се към късноелинистическия период. Проучването на шест от тях е завършено. Диаметрите им са между 0,90 м и 1,50 м, като само една е с малко по-големи размери. Запълнителят е сходен – тъмнокафяв до тъмносив, с ниска плътност и с керамични фрагменти в него. В две от ямите като част от запълнителя е регистрирано струпване от камъни. В една яма два от камъните са фрагменти от хромели. В три от ямите, на около 0,20 – 0,30 м над дъното, е проследено ниво от бяла пепел. В част от ямите запълнителят е наситен с въглени и фрагменти от овъглена дървесина.

В друга яма са разкрити останки от скелет на скитски (?) воин – таз с част от долните крайници и едната ръка (обр. 3). Край човешките кости са намерени и кости на кон, малко кученце и костенурка. Воинът е бил погребан с железен нож и костен скиптър. Скиптърът е дълъг 0,39 м, а на върха му е представена глава – синкретичен образ от глава на орел и лице на скитски воин. Датира се в края на VI – началото на V в. пр. Хр.

Обр. 4. Тел Провадия-Солницата. Стратиграфски профил

Fig. 4. Tell Provadia-Solnitsata. Stratigraphic profile

Римска епоха. Структура 32. Представлява линейно вкопаване с ориентация СЗ – ЮИ. Има размери: дължина около 20 м, ширина 7 м и дълбочина 10 м в ЮИ край. Започва от периферията на селищната могила, а навътре навлиза и в надгробната могила, срязва две каменни постройки в елинистическия пласт, както и халколитните каменни стени (обр. 4). В дъното на изкопа, в пълнежа, е разкрит частично запазен детски гроб без инвентар. Двете дълги стени на съоръжението са приблизително прави и успоредни, а късата, в която се чете стратиграфията на халколитния пласт в селищната могила, е слабо издута навън. Запълнителят представлява тъмносива пръст с ниска плътност и ниска концентрация на археологически материали. Предназначението и датировката на изкопа остават неизяснени. Намерените край него две монети позволяват предполагаема датировка в първата половина на III в.

Неолитно-халколитен производствен комплекс

Късен неолит 2 (5200 – 4900 г. пр. Хр.). В СИ част на неолитно-халколитния производствен комплекс са проучени четири къснонеолитни съоръжения за производство на сол. Три от тях (структури 17, 32 и 33) са частично вкопани в сиво-черен глинест пласт, в който са оформени улеите и стените. Последните са надградени във височина с глина.

Структура 17. Югозападната и североизточната ѝ част са нарушени от по-късно вкопаване (структура 28). Има приблизително овален план с размери 2,50 × 1,25 м и ориентация на дългата ос С – Ю. Вътрешното ѝ пространство е разделено на три улея.

Структура 32 има четириделна структура с размери 3,40 × 2 м и ориентация на дългата ос С/СИ – Ю/ЮЗ. Централната част на съоръжението е нарушена от по-късно вкопаване (структура 31). Най-добре запазена е западната крайна стена с дължина около 2,60 м.

Структура 33 е силно засегната от съвременна постройка. Запазена е само северната ѝ част с размери 0,70 × 1,30 м. Има триделна структура с ориентация на дългата ос СИ – ЮЗ.

Улеите на всички производствени съоръжения са разкрити запълнени с парчета отухлени деструкции, пепел, въглени и единични керамични фрагменти.

Около късноеолитните производствени съоръжения са регистрирани и две ями (структура 34 и 36) от същия период. Запълнени са с керамични фрагменти от съдове за разсол, парчета от стените на производствени съоръжения и черно-кафяв пепелив пласт, наситен с въгленчета.

Ранен/среден халколит (4900 – 4600 г. пр. Хр.). Към този период се отнасят три от проучените структури:

Структура 28 се състои от две свързани помежду си вкопавания – южно и северно. Общите ѝ размери са 4,50 (С – Ю) × 2,40 м (И – З). На дъното на южното вкопаване са разкрити плътно един до друг керамични фрагменти от съдове за разсол, нагоре следва ниво запълнено с камъни с дебелина около 0,40 м. Над тях и в по-широката част структурата е запълнена с кафяв пласт с керамични фрагменти и парчета изпечени мазилки. В западната периферия на по-плитката част на структура 28-юг е проучен гроб от средния халколит (гроб 67) на жена на 25 – 35 години (обр. 5). Долните 0,30 м на северното вкопаване са запълнени с изпечени парчета от термично съоръжение и жълт глинест пласт. Нагоре следват няколко нива с цели и фрагментирани керамични съдове и животински кости. Горните около 0,60 м от вкопаването са запълнени с кафяв пласт с малко керамични фрагменти, парчета мазилка, въгленчета и животински кости.

Обр. 5. Провадия-Солницата. Неолитно-халколитен производствен център. Структура 28 – раннохалколитна обредна яма с гроб 67

Fig. 5. Tell Provadia-Solnitsata. Neolithic-Chalcolithic production centre. Feature 28 – early Chalcolithic ritual pit with grave 67

Среден/късен халколит (4650 – 4550 г. пр. Хр.). Към края на средния и началото на късния халколит се отнася структура 29. Представлява пещ с приблизително правоъгълна форма със заоблени ъгли. Останките от нея са слабо запазени. Размерите ѝ са 1,90 × 2,10 м и е ориентирана по оста С/СИ – Ю/ЮЗ.

THE PREHISTORIC SALT-PRODUCING AND URBAN CENTRE OF PROVADIA-SOLNITSATA

Vassil Nikolov, Galina Samichkova, Petar Leshtakov, Nikolay Hristov, Todor Dyakov, Margarita Lyuncheva, Sevdalina Tsaneva, Stoyan Trifonov, Violeta Stoitsova, Deniz Kaya, Orhan Kaya, Maria Slavkova, Anton Atanasov, Kathleen McSweeney, Valentin Todorov

Summary

Structures from the middle and late Chalcolithic period, the Late Iron Age (5th c. BC and 2nd – 1st c. BC) and the Roman period (?) were investigated at the tell.

For the 2023 season, the ongoing investigation of a two-storey middle Chalcolithic house with a rich inventory and sections of Wall 2 in the northwestern and northern part of the settlement tell can be highlighted. New data was

obtained regarding its correlation with the later fortification system 3 (fig. 2); the two stone walls were built one after the other during the late Chalcolithic period. A new late Chalcolithic two-storey house was also investigated in the last settlement at the tell, confirming the hypothesis that the tell had only two- and three-storey houses (fig. 1).

Several Late Iron Age pits were explored in the SE sector, in one of which the lower part of a human skeleton of a Scythian warrior was discovered (fig. 3). In addition to the human bones, those of a horse, a small dog, and a tortoise were also found. The warrior has been buried with an iron knife and a bone sceptre. The sceptre is 0.39 m long and shows an interesting combination of an eagle head and the face of a Scythian warrior at the tip.

The survey of the large cut feature from the Roman period in the NW sector was also completed. The stratigraphic profile (fig. 4) shows that the cut destroyed parts of two buildings with high stone foundations and thick adobe walls from the late Hellenistic period, as well as several late Chalcolithic buildings in depth.

Two interconnected early Chalcolithic ritual pits were investigated in the salt-production complex, one of which contained a grave (fig. 5).

Vassil Nikolov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, vassil.nikolov@abv.bg
Galina Samichkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, galinas03@abv.bg
Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, pleshtakov@gmail.com
Nikolay Hristov, Museum of History – Provadiya, n_hristov1968@abv.bg
Todor Dyakov, todorsd@abv.bg
Margarita Lyuncheva, Regional Museum of History "Stoyu Shishkov" – Smolyan, margo_l@abv.bg
Sevdalina Tsaneva, Museum of History – Provadiya, sevdalina.jecheva8@gmail.com
Stoyan Trifonov, Museum of History – Provadiya, stojan_trifonoff@abv.bg
Violeta Stoitsova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, violeta.stoicova@gmail.com
Deniz Kaya, Department of Anthropology, University of Notre Dame, USA, d4sho@sbcglobal.net
Orhan Kaya, orhan_kaja@hotmail.com
Maria Slavkova, Regional Museum of History – Varna, mariq.slavkova@abv.bg
Anton Atanasov, anton_illustrator@abv.bg
Kathleen McSweeney, The University of Edinburgh, kath.mcsweeney@ed.ac.uk
Valentin Todorov, National Academy of Arts, todorov.valentin@abv.bg

№ 17. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА НУРИЮК В М. ЧАНАДЖИК, С. СУШИНА, ОБЛ. ШУМЕН

Стефан Чохаджиев, Антон Атанасов, Драган Илиев, Нина Михайлова

Поради продължителната пролетна суша през този археологически сезон имахме сухоземна връзка с могилата. Благоприятните условия дадоха шанса да продължим проучванията си в сондаж Юг с основна цел – проучване на глинобитния отбранителен вал.

Предвид неминуемото му бъдещо размиване от ежегодното нахлуване на водата, предприехме неговото разрязване. Беше очертан сондаж № 16 – двуметрова ивица с посока И – З и дължина 13,6 м, разположена непосредствено до северния стратиграфски профил, влизащ в квадрати E10, F10 и G10. Стерилният пласт на места беше достигнат на дълбочина около 7 м. Височината на вала е 3 м, а ширината – около 15 м. Вътрешната (източната) част на вала е с наклон около 20°. Изграждането му не е бил еднократен акт. В профилите, на различни дълбочини, ясно се забелязват ями, дупки от колове, траншеи, пресичащи различни пластове, прослойки от пепел, въглени, ситно натрошени опожарени деструкции и др. Допускаме, че изграждането на вала е преминало поне през два хронологически етапа на натрупване. Каменната стена чрез „стъпало" е изградена върху част от глинобитния вал. Чрез сондаж, разположен западно от могилата, не беше установен ров. Засега предполагаме, че ако е имало ров, то в него е изградена каменната стена, с което е унищожен и западния склон на вала.

В южната част на вала бяха проучени опожарените деструкции на двуетажна сграда (обект 62) от средния халколит. На същото място в предишни археологически сезони са проучени други

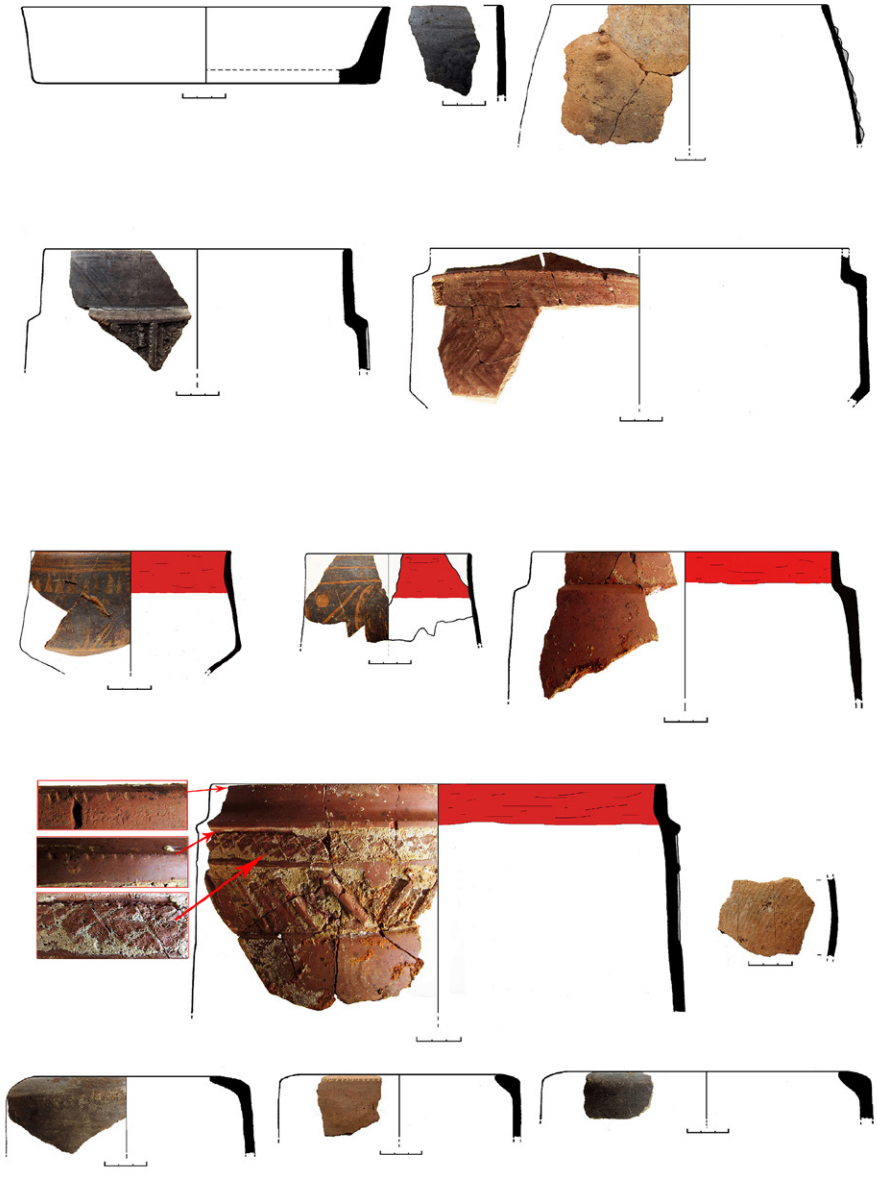

Обр. 1. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Керамика от обект 62, двуетажна сграда

Fig. 1. Tell Nuriyuk, Sushina. Ceramics from feature 62, two-storey building

две жилища с дървени дюшемета, разположени едно над друго. Ясна е приемствеността в мястото на изграждане поне на три жилища. Деструкциите от последното проучено жилище са разнесени вероятно при изграждането на вала. Подът/таван е с три замазки с обща дебелина около 0,10 м. Изграден е върху необелени дървета с диаметър около 0,10 м. На втория етаж е запазен фрагмент от стеничка на пещ (?) с отпечатъци от дървени пръчки. В жилището са разчистени фрагментирани керамични съдове (обр. 1).

В източната част на сондаж 16 беше проучен обект 64 – яма с конична форма и диаметър около 2 м. Запълнителят ѝ се състои от ситно натрошена мазилка, пепел, въглени и камъни. Дъното на ямата достига до стерилен пласт на дълбочина 7,38 м. В ямата попаднахме на множество керамични фрагменти (обр. 2) с характеристика сходна на откритите в обект 62 – преобладават двойноцилиндричните форми; изключителна рядкост са паниците, често срещани са т. нар. подставки; любим декоративен елемент е червената хоризонтална лента, нанесена върху асиметрично удебелено отвътре устие; рядка употреба на графитна украса; множество мотиви с релефна украса; голямо раз-

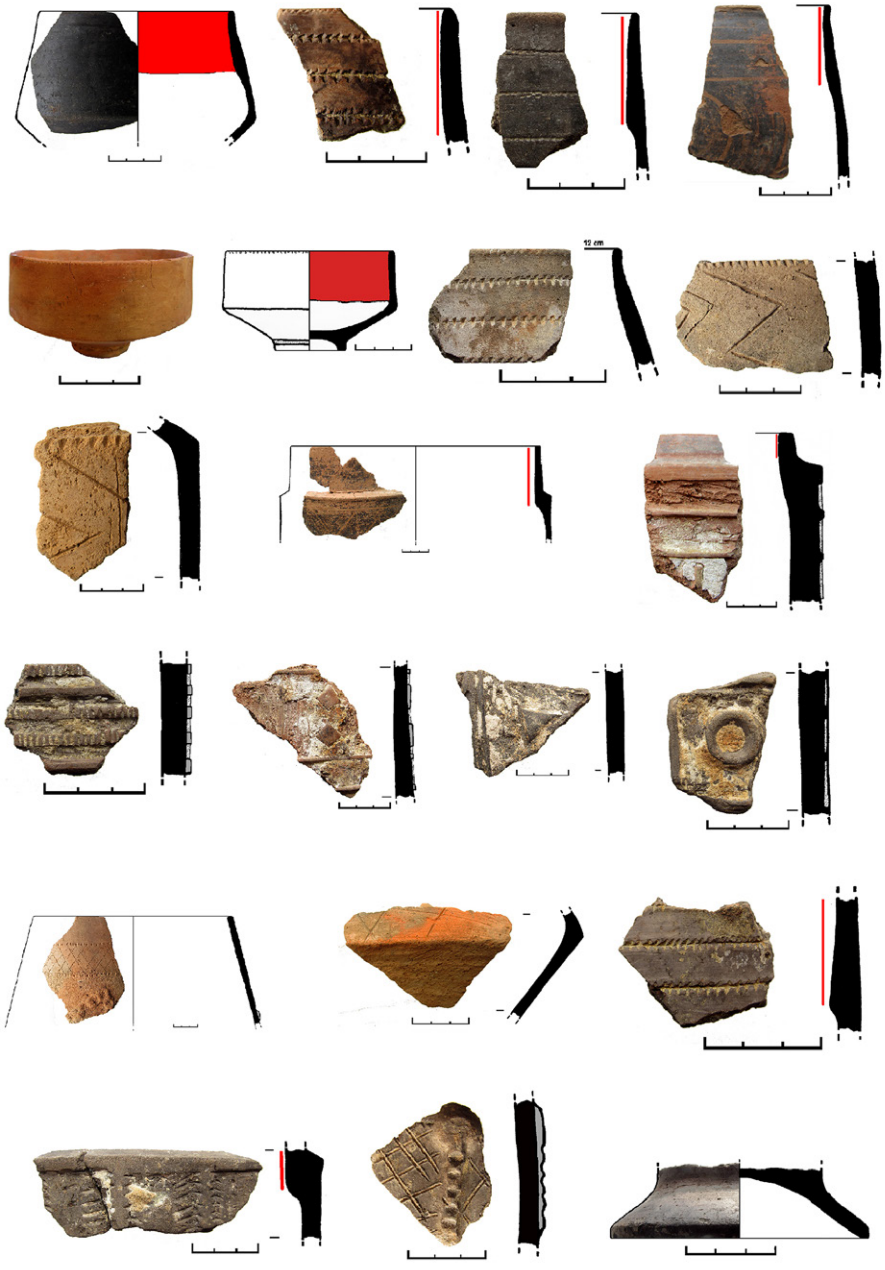

Обр. 2. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Керамика от обект 64, яма

Fig. 2. Tell Nuriyuk, Sushina. Ceramics from feature 64, pit

нообразие на мотиви с врязана и инкрустирана украси; почти повсеместна употреба на редици от набодени триъгълници или къси вертикални резки и др.

Продължихме проучването на обект 50 – основа на пещ (обр. 3), известна ни от 2018 г., попадаща в североизточния ъгъл на кв. F7. Запазени са две замазки – първата е положена върху плоски каменни плочи (обр. 4), а втората – върху пласт дребни речни камъчета (обр. 5). Пещта е изградена върху дюшемето на жилището, като върху него са положени няколко каменни плочи вероятно за изолация. Височината на запазената основа е 0,74 м. Пещта е разположена в североизточния ъгъл на жилище с ширина около 5,50 м и дължина повече от 6 м. Жилището е разположено на главната улица, която е с посока изток – запад. В него са открити множество предмети попадащи в групата „белези на престиж“.

Продължихме фугирането на каменната стена с консолидиращ разтвор.

Обр. 3. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Обект 50, основа на пещ – поглед отгоре

Fig. 3. Tell Nuriyuk, Sushina. Feature 50, base of an oven – view from above

Обр. 4. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Обект 50. Подложка от плоски камъни на първата замазка на пещта

Fig. 4. Tell Nuriyuk, Sushina. Feature 50. Underlayment of the first oven plaster with stone slabs

Обр. 5. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Обект 50. Подложка от речни камъчета на втората замазка на пещта

Fig. 5. Tell Nuriyuk, Sushina. Feature 50. Underlayment of the second oven plaster with pebbles

PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC TELL SITE NURIYUK, IN THE CHANADZHIK LOCALITY, SUSHINA VILLAGE, SHUMEN DISTRICT

Stefan Chohadzhiev, Anton Atanasov, Dragan Iliev, Nina Mihaylova

Summary

In view of the inevitable future erosion of the clay rampart by the annual inflow of water, we proceeded to implement a cross-section of it. Trench No. 16 was outlined, measuring 2 × 13.6 m, E – W oriented, situated immediately next to the northern stratigraphic profile in grid squares E10-F10-G10. The sterile soil was reached at a depth of about 7 m at some places. The height of the rampart embankment is 3 m, and the width – about 15 m. The inner (eastern) part of the escarp has a slope of about 20°. Its construction had not been a single event. We assume that the construction of the rampart had gone through at least two chronological stages of accumulation. The stone wall, by means of a "step", was built on part of the rampart.

In the southern part of the rampart, the burnt debris of a two-storey building (feature 62) from the middle Chalcolithic was studied. At the same site, in previous archaeological seasons we have reported two other houses, in superposition, with wooden floors. The floor/ceiling has three plasters with a total thickness of about 0.10 m. It was built on unpeeled logs with a diameter of about 0.10 m. The second floor yielded a fragment of an oven wall (?) with impressions of wooden sticks. Fragmented ceramic vessels were found in the house, too (fig. 1).

In the eastern part of trench 16, feature 64 was studied – a pit with a conical shape and a diameter of about 2 m. Its fill consists of finely crushed daubs, ash, charcoal, and stones. The bottom of the pit is dug into the sterile layer at a depth of 7.38 m. In the pit, we came across numerous ceramic fragments (fig. 2) with similar characteristics to those from feature 62: bicylindrical shapes predominate; plates are extremely rare; the so-called stands were also attested; the favoured decorative element is the red horizontal band applied to the asymmetrically thickened inside rim; the use of graphite decoration is rare; numerous motifs with relief decoration were found; a wide variety of motifs with incised and inlaid decorations; almost universal use of rows of pierced triangles or short vertical cuts, etc.

We continued the study of feature 50 – oven base (fig. 3), known since 2018, located in the northeast corner of grid square F7. Two plasters were preserved – the first had been laid on flat stone slabs (fig. 4), and the second – on a layer of small river pebbles (fig. 5). The oven had been built on top of the wooden floor, with several stone slabs first laid on it, probably for insulation. The height of the preserved base is 0.74 m. The oven is situated in the north-eastern corner of a house with a width of about 5.50 m and a length of more than 6 m. The house is located on the "main" street, which runs east – west, where many objects reffered to as "signs of prestige" were unearthed.

Stefan Chohadzhiev, s_choha@abv.bg
Anton Atanasov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Veliko Tarnovo Branch, anton_atanasov@gbg.bg
Dragan Iliev, dragan_iliev@abv.bg
Nina Mihaylova, nin4eto@gbg.bg

№ 18. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА БЪЗОВЕЦ

Димитър Чернаков, Десислава Христова, Мария Гюрова

През 2023 г. продължават проучванията на пласта от първата половина на халколита (III хоризонт). Общата проучена площ е 95 кв. м. Частично са изследвани останките от две сгради, както и други три по-късни от тях вкопани съоръжения (обр. 1).

Сграда № 6 (обр. 1, 2). Разкрита е само нейната южна част в кв. К10 (най-северната част на проучваната площ). Под проучения през 2020 г. (Чернаков и др. 2021) слой от деструкции с размери 4,80 × 2,90 м и дебелина 0,40 – 0,70 м са разкрити останки от пещ. Тя е разрушена от падналата върху нея част от източната стена на сградата. Става въпрос за куполна пещ с елипсовидна форма в хоризонтален план, изградена върху глинен подиум (пещ № 5). Регистрираните размери на подиума са 1,40 × 0,48 м, а на пещта – 1,05 × 0,50 м, дебелината на стените на пещта е 0,10 м. В запазените стени на пещ № 5 (източната и отчасти северната) установихме наличието на пет дупки за пръти. Покрай пещта и върху западната ѝ половина са открити няколко горели успоредно и плътно разположени една до друга греди (колове?) със запазена дължина от 0,25 м до 0,40 м. Поради тази причина пещта е разрушена в западната си част.

Непосредствено източно от пещта е разкрит глинен подиум с регистрирани размери 2,15 × 1,90 м и височина 0,30 м. Останките от подиума са с наклон от север на юг. Подиумът има пет последователни обмазки със средна дебелина 2 см.

Южно, до деструкциите на сградата е регистрирана редица от седем дупки от дървени стълбове със среден диаметър 0,20 м по оста изток – запад. Те по всяка вероятност маркират южната стена на постройката.

Сграда № 7 (обр. 1). Намира се под сграда № 5 от II хоризонт (Чернаков и др. 2021). Попада в квадрати Л10 и М10. Тя се развива и на изток от проучваната този сезон площ. Постройката е била изградена от глина и дърво и впоследствие унищожена от пожар. Дължината ѝ по оста север – юг е 10,50 м. Според разкритите дупки от стълбове може да се предположи, че сградата е имала поне две помещения. Едното попада в кв. М10 и според регистрираните дупки от колове има дължина 4,10 м по оста север – юг. Другото е в квадрати Л10/М10 и според регистрираните дупки от колове има дължина между 6,20 и 7 м по оста север – юг. Двете помещения са отделени с вътрешна преградна стена, от която са регистрирани четири дупки от стълбове по оста изток – запад. Откритата овъглена дървеси-

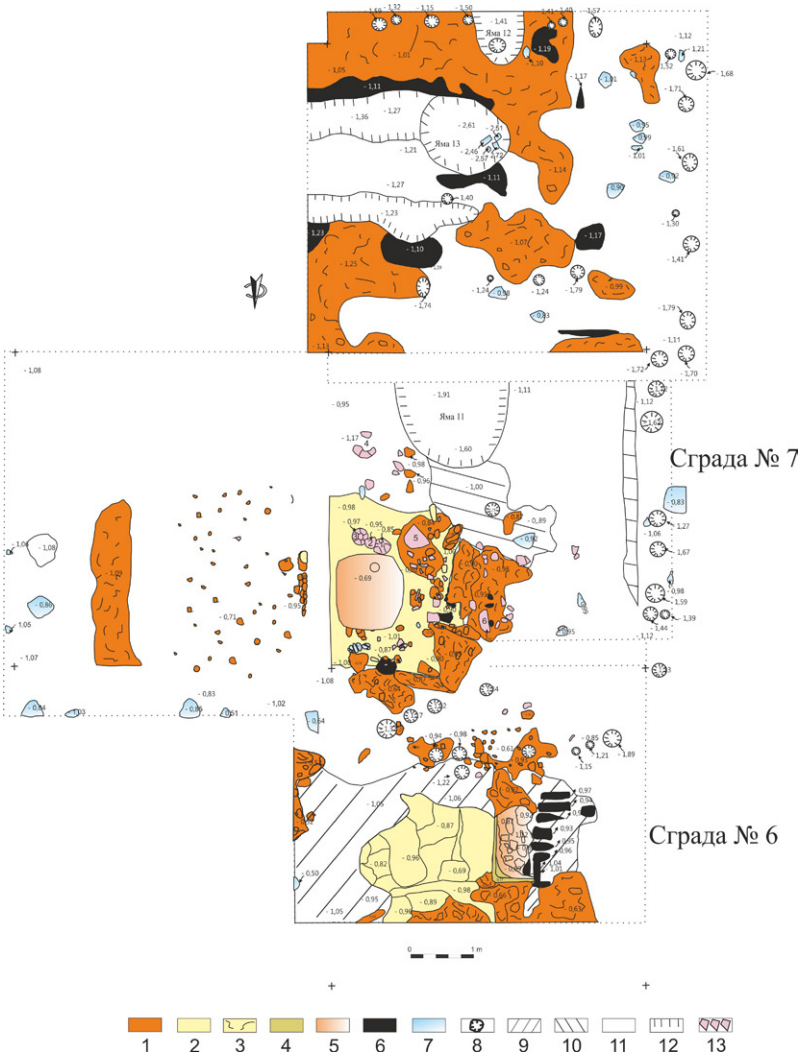

Обр. 1. Селищна могила Бъзовец. План на сгради № 6 и № 7. Ранен халколит. Легенда: 1 – горели деструкции; 2 – подово ниво на сграда № 7; 3 – подиум; 4 – подиум на пещ; 5 – деструкции от пещ; 6 – овъглена дървесина; 7 – камъни; 8 – дупка от колона; 9 – подово ниво на сграда № 6; 10 – черна пепел (под подовото ниво на сграда № 7); 11 – бяла пепел; 12 – вкопаване; 13 – керамика

Fig. 1. Tell Bazovets. Layout of buildings No. 6 and No. 7. Early Chalcolithic. Key: 1 – burnt clay debris; 2 – floor level of building No. 7; 3 – platform; 4 – platform of an oven; 5 – debris of an oven; 6 – carbonized wood; 7 – stones; 8 – posthole; 9 – floor level of building No. 6; 10 – black ash (under the floor level of building No. 7); 11 – white ash; 12 – cut; 13 – pottery

на в тях принадлежи на дъб с голям диаметър[1].

Установи се, че разкритата в предходните два археологически сезона пещ № 3 (Чернаков и др. 2020; Чернаков и др. 2021) е изградена върху пода на северното помещение на сграда № 7, който е запазен в периметър от около 3,80 м около пещта. Той е изграден от глина с дебелина 2 – 4 см. Непосредствено западно и северно от пещта той е допълнително обмазан и опален. Термичното съоръжение е използвано в две различни и хронологически последователни постройки – сгради № 5 и № 7.

В северното помещение на сградата са разчистени шест съда във фрагментирано състояние и части от зърнохранилище, открити под пода на постройката, източно от пещта. Три от съдовете се намират непосредствено южно от пещта, два от тях лежат директно върху подовото ниво. Единият от – биконична купа, е паднал при разрушаването на сградата – намира се в насипния пласт от деструкции върху пода на постройката около камерата на пещта. Западно и южно от пещта са разкрити фрагменти от още три съда също сред деструкциите на сградата.

Пещ № 3 е окончателно проучена през този сезон. Потвърди се предположението за наличието на две камери една над друга. Тази година е документирана долната камера. Тя е с форма близка до паралелепипед и размери 1,10 × 1,05 м. В източния профил на пещта височината на камерата е 0,22 – 0,27 м, в северния профил височината ѝ е 0,26 м. Камерата е била изградена от дървено скеле, обмазано с глина и впоследствие опалено. След изгарянето на скелето и опалването на глината е получена и въпросната камера от опалена глина. Скелето е изградено от забити в земята пръчки с диаметър 4 – 5 см на разстояние помежду им 4 см. Запълнителят на камерата е тъмнокафяв седимент с останки от пепел и изгоряла дървесина – останки от многократни опалвания. В северния профил е регистрирана тъмна ивица от черна пепел, в западната част преминаваща в бяла пепел с дебелина 7 см. Намира се почти по средата на запълнителя на камерата. Основата на камерата е изградена от глинен подиум с дебелина 0,10 м, в който при изграждането на пещта е положен малък керамичен съд с високо кухо столче. До съда е открито дъно от по-голям съд с червен цвят, в което е разкрита глинена топка, слабо сплесната. До тях е открита кремъчна конкреция. На пода на камерата, по средата, е разположена напречна глинена преграда по оста север – юг, състояща се от две дъговидни обмазки. Стените на пещта са изцяло запа-

[1] Изследвания на д-р Е. Маринова.

зени – слабо конкавни с дебелина 4 – 5 см. От външната страна имат кафяво-червен цвят, а от вътрешната са придобили черен цвят в резултат на опалване и опушване. Западната стена е по-слабо опалена. Върху нея е регистриран отвор (биотурбация ?) с елипсовидна форма и размери 7,5 × 12 см. Около цялата камера е регистриран компактен слой от горели деструкции.

Вкопавания (обр. 1). В очертанията на сграда № 7 са открити три вкопавания. Те принадлежат към по-горния строителен хоризонт. Запълнителят и на трите представлява сиво-зелена плътна глина с много малко примеси от археологически материали. Предназначението им вероятно е било за съхранение на глина.

През сезона са открити общо 65 находки от кремък, керамика, кост и рог. Интерес представляват фрагмент от керамичен модел на сграда и керамична пинтадера.

Кремъчните артефакти (обр. 3), подложени на технико-типологически и функционален анализ, са общо 66 и се подразделят, както следва: продукти на дебитажа (46 бр.) – 16 отломъка, 14 пластини, 13 фрагмента (седем от отломъци), един къс със следи от ядруване и две чукалки, и типологически оръдия (20 бр.).

Прави впечатление драстичната диференциация в суровинно отношение. Сред оръдията и пластините доминира лудогорският флинт тип Равно (съответно 70 % и 79 %), докато сред останалите продукти на дебитажа е представен флинт от Ковачевската свита, характерен с лоша цепителност и тъмно оцветяване (Andreeva et al. 2014; Gurova et al. 2022).

Типологическият репертоар е традиционният за халколитните ансамбли и е доминиран от стъргалки (5), ретуширани пластини (4), резци (3), пластини с напречно затъпяване (2), лющници (2), стъргалки на отломъци (2) и единични екземпляри отломък с ретуш и комбинирано оръдие.

Обр. 2. Селищна могила Бъзовец. Сграда № 6. Деструкции от пещ и глинен подиум. Изглед от юг

Fig. 2. Tell Bazovets. Building No. 6. Debris of an oven and a clay platform. View from the south

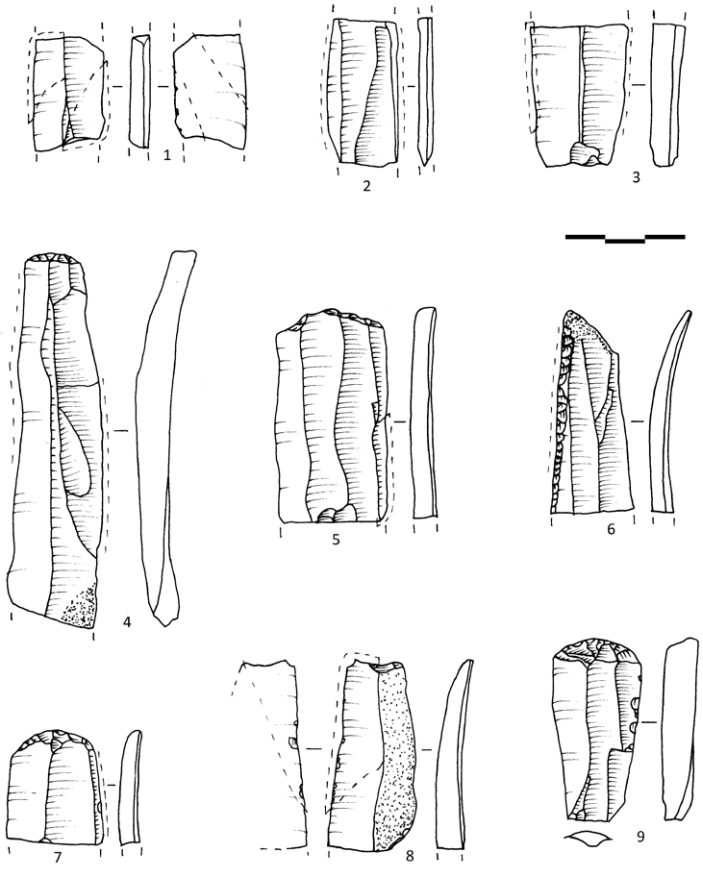

Обр. 3. Селищна могила Бъзовец. Кремъчни артефакти: пластини (1 – 3) и типологически оръдия (4 – 9). Използваните участъци са маркирани с пунктир (рисунки М. Гюрова)

Fig. 3. Tell Bazovets. Flint artefacts: blades (1 – 3) and typological tools (4 – 9). Used parts are marked with dashes (drawings by M. Gurova)

Утилизационни следи са диагностицирани на четири пластини и три типологически оръдия. Най-добре представени са елементите от сърп, срещат се единични ножове за растения и кожи. Интересен е случаят на реликтови сърпове, които вторично са използвани за остъргване на кожи и се отличават с много характерен комплекс от микроследи.

Литература

Чернаков и др. 2020: Д. Чернаков, Б. Борисов, Й. Милев, И. Русева, Д. Христова, Р. Рачев, М. Гюрова. Халколитна селищна могила Бъзовец. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. София 2020, 298 – 300.

Чернаков и др. 2021: Д. Чернаков, Д. Христова. М. Гюрова. Халколитна селищна могила Бъзовец. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София 2020, 265 – 269.

Andreeva et al. 2014: P. Andreeva, E. Stefanova, M. Gurova. Chert raw materials and artefacts from NE Bulgaria: A combined petrographic and LA-ICP-MS study. – Journal of Lithic Studies, 2014, 1/2, 25 – 45.

Gurova et al. 2022: M. Gurova, E. Stefanova, P. Andreeva, N. Kecheva, C. Bonsall. Prehistoric flint raw materials and artefacts from Bulgaria: The next step in provenancing Balkan flint. – Archaeologia Bulgarica, 2022, 3, 1 – 30.

CHALCOLITHIC TELL BAZOVETS

Dimitar Chernakov, Desislava Hrisotva, Maria Gurova

Summary

Investigations continue in the layer corresponding to the first half of the Chalcolithic (III horizon). The examined area covers approximately 95 m^2. The debris of two buildings, as well as three later pits for clay extraction, were documented (fig. 1).

Building No. 6. The remains of an oven (fig. 2) were uncovered beneath the layer of burnt plaster documented in 2020. The oven measures 4.80 × 2.90 m, with wall thickness ranging from 0.40 to 0.70 m. It has an elliptical horizontal plan and was probably domed. The oven was constructed on a clay platform measuring 1.40 × 0.48 m. The preserved portion of the oven measures 1.05 × 0.50 m, with walls 0.10 m thick. The western part of the oven had been damaged by fallen wooden beams or stakes from the superstructure of the building.

Directly to the east of the oven, a clay platform was uncovered, measuring 2.15 × 1.90 m, with a height of 0.30 m.

Building No. 7. This structure is located beneath building No. 5 of the II horizon and its length is 10.50 m. It comprises two rooms. The oven (No. 3) investigated during the previous two seasons is located in the northern room. The floor is made of clay, 2 – 4 cm thick, and shows evidence of secondary heating. Six ceramic vessels were recovered around the oven.

The oven comprises two chambers – upper and lower. In 2023, the lower chamber was investigated. It approximately features a shape of rectangular prism, measuring 1.10 × 1.05 m, with a maximum height of 0.27 m. The chamber is constructed with a wooden framework of vertical sticks, 4 – 5 cm in diameter, coated with clay. The walls have been secondary heated and slightly concave, with a thickness of 4 – 5 cm. The exterior of the walls is red-brown, while the interior is blackened. An elliptical opening is located at the western wall. The chamber fill consists of dark-brown sediment mixed with dust and decayed wood, indicative of repeated heating. The base is made of clay, 0.10 m thick. A small ceramic vessel with a tall profile, a clay ball, and a flint artefact were found at the base. The chamber floor is divided into eastern and western sections by a clay border.

The flint artefacts (fig. 3) include 66 pieces, as follows: two hammer stones, one flint nodule with sporadic removals, 43 debitage products and 20 typological tools. The difference in raw material preference is noteworthy: the flakes and fragments are made of grey-blackish flint with mediocre knapping properties, while the blade and tools are made of the high quality Ludogorie flints (mainly Ravno type). The typological repertoire is dominated by endscrapers on blades and retouched blades, followed by burins and truncations. Use-wear traces are identified on four blades and three typological tools.

Dimitar Chernakov, Regional Museum of History – Ruse, dpristensis@yahoo.co.uk
Desislava Hristova, Regional Museum of History – Dobrich, dehristova@mail.bg
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, gurova.maria@gmail.com

№ 19. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА МНОГОСЛОЕН ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ЧИРПАН

Петър Лещаков, Никола Тонков, Антон Атанасов, Нанси Маринова

Непосредствено на североизток от индустриалната зона на гр. Чирпан при теренно издирване през 2016 г. по трасето на железопътна линия в участъка Оризово – Михайлово (Лещаков, Самичкова 2017, 685) е открита значителна агломерация от селища и съпровождащи ги археологически структури, съществували с известни прекъсвания от късния неолит до Късното средновековие. Те са разположени в добре водоснабдена зона, върху тераси от двете страни на суходолия (обр. 1), даваща оптимални условия за дълготрайно обитаване. Във връзка с предстоящото строителство на железопътната линия частично са проучени селище от ранния халколит (Лещаков и др. 2021; Лещаков и др. 2022; Лещаков и др. 2023), вкопани структури от късния халколит (Даскалов, Пулчев 2021) и структури от по-късни епохи.

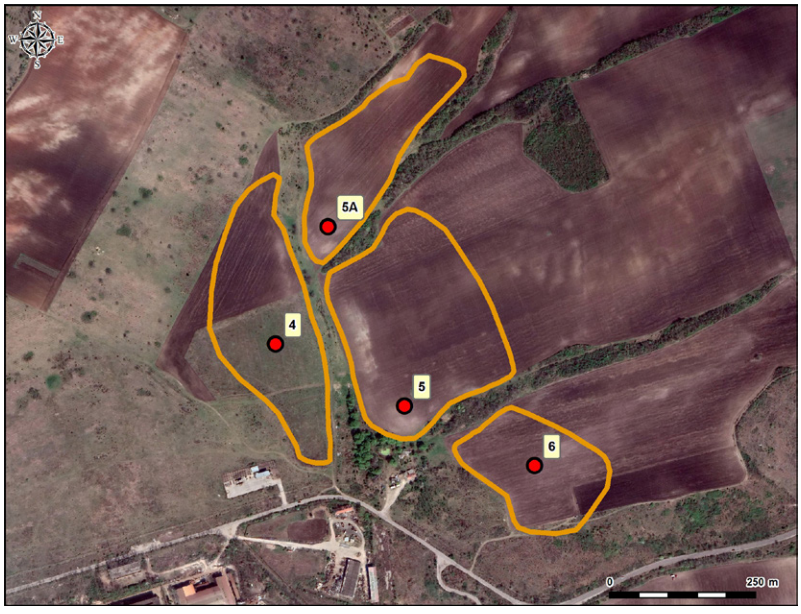

Обр. 1. Чирпан. Местоположение и граници на археологическия обект и неговата културна среда

Fig. 1. Chirpan. Location and boundaries of the archaeological site and its cultural context

Североизточната част на многослойния обект (АКБ № 10004417) , попадаща в м. Гъозук по КККР на гр. Чирпан, заема склон със западно/югозападно изложение. От запад и югоизток е ограничен от недълбоки дерета. Площта, в която се откриват археологически материали, е около 40 дка. В южната част на обекта се локализира добре изразена изпъкнала и разлата позитивна форма, отличаваща се от останалия терен със сивия цвят на пръстта (обр. 2). По повърхността на обекта се наблюдава висока концентрация от керамични фрагменти от съдове, изработени предимно на ръка, от късния неолит, късния халколит и РБЕ, и по-малко количество фрагменти от съдове, изработени на грънчарско колело, отнасящи се към желязната епоха, римската епоха (II – III в. сл. Хр.) и Средновековието (XI – XII в. сл. Хр.).

Геофизичното проучване е реализирано в началото на месец декември 2023 г. в рамките на два работни дни. Целта на проучването е да се установи наличието на археологически структури в границите на могилообразното повишение на терена, интерпретирано като селище от втората половина на V хил. пр. Хр., наследник на проученото в границите на обект 5 раннохалколитно селище и пряко свързано с разкритите синхронни структури в границите на обект 4.

Геомагнитният метод е най-предпочитаният за проучване на археологически обекти в световен мащаб. Ефективността на метода е най-висока при регистриране на обекти, разположени в рамките на първия метър под повърхността. Той успешно посреща нуждите от покриване на големи площи за минимално време, като при това може да регистрира голямо разнообразие от археологически структури – такива с индуктивна намагнитеност (рововe, култови и боклучни ями, вкопани жилища, каменни стени или основи на стени и т. н.) и такива, притежаващи термоостатъчна намагнитеност (огнища, пещи за битова и строителна керамика, кирпичени сгради, изпечени мазилки, керамични струпвания и т. н.).

В началния етап на проучването беше направено тахиметрично заснемане на терена и отложена план-квадратна мрежа, състояща се от 14 квадрата с размери 30 × 30 м, обозначени с арабски цифри, нарастващи от ЮЗ към СИ, и латински букви – от ЮИ към СЗ (обр. 3). Мрежата е ориентирана с отклонение от около 35° от посоките на света, с цел максимално пълно покритие на свободното

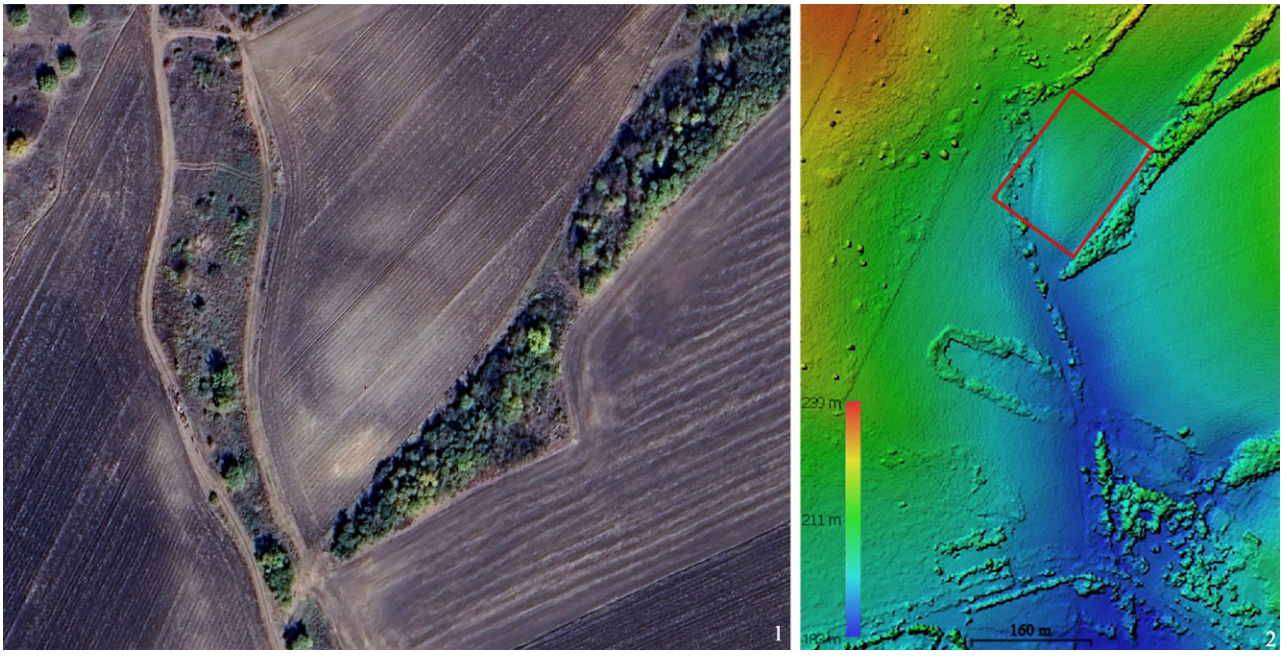

Обр. 2. Чирпан: 1 – сателитна снимка от 28.10.2022 г. (източник Google Earth); 2 – цифров модел на повърхността

Fig. 2. Chirpan. 1 – satellite image from 28.10.2022 (source: Google Earth); 2 – digital surface model

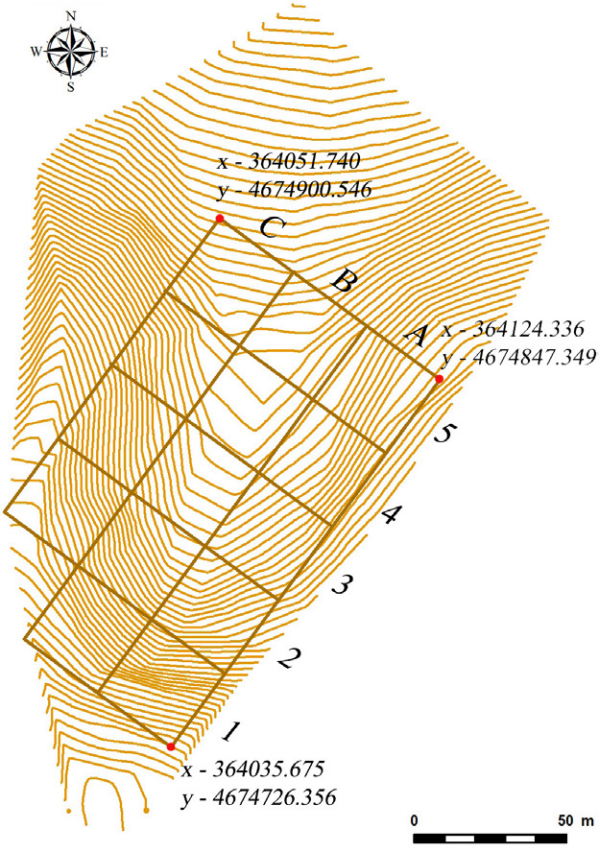

Обр. 3. Чирпан. Тахиметрична снимка на терена с проектирана план-квадратна мрежа на геофизичното проучване

Fig. 3. Chirpan. Tacheometric survey of the terrain with a projected grid of the geophysical investigation

от растителност пространство. Общата проучена площ е 12,6 дка.

Полевите измервания бяха извършени с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601 на фирмата Bartington, Англия. Беше заложена апаратурна точност на уреда от 0,01 nT. Гъстотата на измерване беше осем точки на кв. м (профили през 0,50 м, измервателни точки през 0,25 м). Средноквадратичната грешка от измерванията е 0,2 nT. Резултатите от полевите измервания са обработени с програмата ArcheoSurveyor на DW Consulting, Нидерландия и Surfer на Golden Software, САЩ.

Магнитното поле в проучената площ е с преобладаващи стойности в рамките на ±1,5 nT, което говори, че повърхностните наслаги са сравнително хомогенни и, най-вече, за липсата на плитко разположени геоложки „смутители“ (обр. 4). На този фон, върху цялата площ, особено в централната ѝ част, се регистрира голямо количество привидно безразборно разположени аномалии с разнообразна форма (обр. 5), размери и интензитет (от 3 – 4 до 20 – 25 и повече nT). Някои от тях са с близки до линейни характеристики и може да са предизвикани от останки от стените на глинобитни жилища. Останалите аномалии са овални или безформени и най-вероятно са предизвикани от негативни структури (ями, вкопани жилища и др.) или от струпвания на материали, подложени в древността на нагряване, представляващи останки от опожарени постройки. Всъщност всички аномалии с горепосочения интензитет, регистрирани в рамките

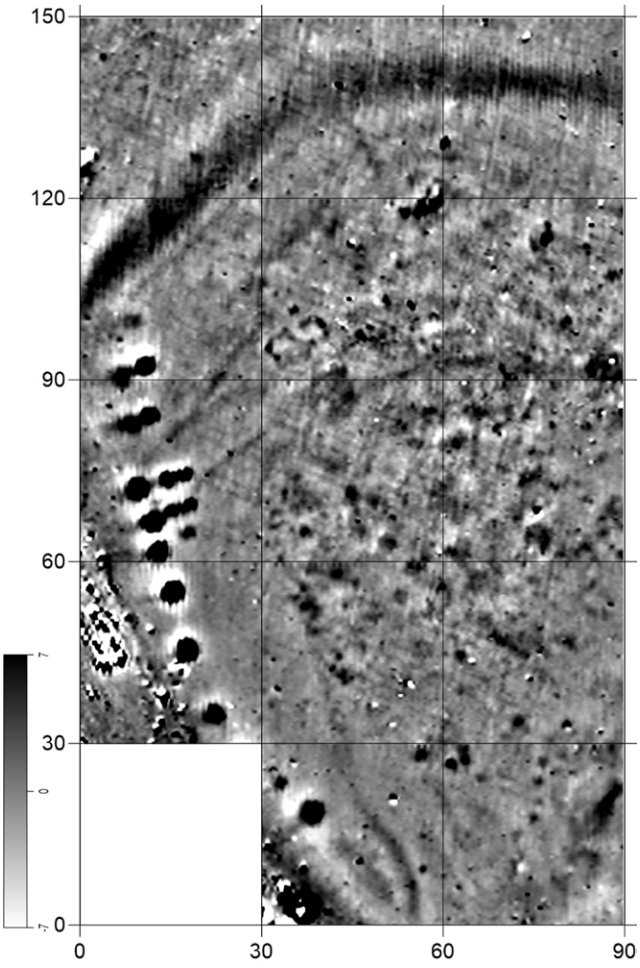

Обр. 4. Чирпан. Резултати от геомагнитното картиране

Fig. 4. Chirpan. Results of the geomagnetic mapping

Обр. 5. Чирпан. Основни геомагнитни аномалии

Fig. 5. Chirpan. Main geomagnetic anomalies

на проучената площ, могат да бъдат асоциирани с някакви останки от човешка дейност в древността.

Най-изявената единична аномалия е регистрирана в северната част на площта (обр. 5). Тя има формата на дъга, която се простира от единия до другия край на изследвания терен. Ширината ѝ е от порядъка на 8 – 9 м, а интензитетът – от 2 – 3 до 9 – 10 nT. Предизвикана е най-вероятно от съществуващ тук праисторически ров. Предполагаемият му диаметър е над 100 м.

В западната част на площта се регистрира една редица от девет много характерни положителни аномалии, разположени на разстояние от 2 до 7 м една от друга. Всички те са с кръгла форма (обр. 5). Диаметрите им са от порядъка на 4 – 5 м, а интензитетът им е много висок (при някои надхвърля 100 nT). Четири от тези аномалии имат долепени до тях анекси, представляващи овали с ширина до 3 и дължина до 6 м. Интензитетът им е също много висок – няколко десетки nT. Очевидно всички тези аномалии са предизвикани от структури, подложени в древността на силно нагряване и придобили термоостатъчна намагнитеност. Като работна хипотеза, може да се предположи, че са предизвикани от пещи за керамика или друг вид термични съоръжения.

В проучената площ се регистрират и голямо количество аномалии, характеризиращи се с редуването на много високи положителни и отрицателни стойности на измерения магнитен градиент – от няколко десетки до няколко стотици nT. Всички те са предизвикани от плитко разположени по-малки или по-големи, най-вероятно съвременни, железни предмети. Особено голяма е концентрацията на такива аномалии в югозападния ъгъл на площта, където в момента минава черен път.

В заключение може да се посочи, че по-голяма част от регистрираните чрез геомагнитното изследване аномалии свидетелстват за дълготрайно обитаване на проучения терен. В комбинация с характеристиката на събраните от повърхността археологически материали те могат да се интерпретират като елементи на селищна структура, отнасяща се към късния халколит или ранната бронзова епоха.

Литература

Даскалов, Пулчев 2021: М. Даскалов, Ю. Пулчев. Предварително археологическо проучване на обект № 4 при Чирпан. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга II. София, 2021, 1178 – 1181.

Лещаков, Самичкова 2017: П. Лещаков, Г. Самичкова. Издирване на археологически обекти по трасето на жп линия Пловдив–Бургас, позиция 5 и позиция 11. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 684 – 687.

Лещаков и др. 2021: П. Лещаков, В. Тодоров, Н. Тонков, Д. Огнянов. Археологически проучвания на обект от късната праистория, бронзовата, желязната, късноантичната и средновековната епоха в землището на Чирпан. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2021, 234 – 239.

Лещаков и др. 2022: П. Лещаков, Р. Александров, В. Тодоров, Н. Еленски, Й. Илиева, Н. Маринова, Д. Огнянов. Археологически проучвания на обект от късната праистория, бронзовата, желязната, късноантичната и средновековната епоха в землището на Чирпан. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга I. София, 2022, 291 – 297.

Лещаков и др. 2023: П. Лещаков, Р. Александров, В. Тодоров, Н. Еленски, Й. Илиева, Н. Маринова, Н. Атанасова. Археологически проучвания на обект от късната праистория, бронзовата, желязната, късноантичната и средновековната епоха в землището на Чирпан. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. Книга I. София, 2023.

GEOPHYSICAL SURVEY OF A MULTILAYER SITE IN THE VICINITY OF CHIRPAN

Petar Leshtakov, Nikola Tonkov, Anton Atanasov, Nansi Marinova

Summary

Northeast of the industrial zone of the town of Chirpan, during a field survey along the Orizovo – Mihaylovo railway section, a significant agglomeration of settlements and associated archaeological structures was discovered. These were occupied, with some interruptions, from the late Neolithic to the Late Middle Ages. They are situated in a well-watered area, on terraces along both sides of a dry valley (fig. 1). In connection with the planned construction of the railway line, partial excavations were carried out at an early Chalcolithic settlement, late Chalcolithic pit features, and structures from later periods.

The northeastern part of the multilayer site occupies a slope with a southwest exposure, bounded on the west and southeast by shallow gullies. The area in which archaeological materials were identified covers approximately 4 ha. In the southern part of the site, a well-defined positive landform was identified, distinguished from the surrounding terrain by its grey-coloured soil (fig. 2). The surface finds show a high concentration of ceramics from the late Neolithic, late Chalcolithic, and Early Bronze Age, with a smaller quantity of pottery from the Iron Age, Roman period, and the Middle Ages.

The aim of the survey was to determine the presence of archaeological structures within the mound-like elevation, interpreted as a settlement dating to the second half of the 5th millennium BC.

At the initial stage of the investigation, a tacheometric survey of the terrain was carried out, and a grid was laid out, consisting of 14 squares measuring 30 × 30 m each (fig. 3). The grid is oriented at a deviation of approximately 35° from the cardinal directions. The total surveyed area is 1.26 ha.

The magnetic field across the surveyed area shows predominant values within ±1.5 nT, indicating that the surface deposits are relatively homogeneous and, most importantly, that there are no shallow geological disturbances (fig. 4). Against this background, over the entire area – particularly in its central part – a large number of seemingly randomly distributed anomalies were recorded, varying in shape, size, and intensity (fig. 5). Some of these exhibit near-linear characteristics and may have been caused by the remains of wattle-and-daub walls. The rest are oval or irregular in shape and most likely reflect negative features or accumulations of materials exposed to high temperatures in ancient times, representing remains of burnt structures.

The most prominent individual anomaly was recorded in the northern part of the area (fig. 5). It has a curved shape extending from one side of the grid to the other. Its width is 8–9 m, and the intensity ranges from 2 – 3 to 9 – 10 nT. It was most likely caused by a prehistoric ditch located in this area.

In the western part of the site, a series of nine very distinct positive anomalies were recorded, spaced 2 to 7 m apart. All of them are circular in shape (fig. 5), with diameters of about 4 – 5 m and very high intensity (some exceeding

100 nT). Four of these anomalies have adjacent annexes in the form of ovals, 3 m wide and up to 6 m long. Evidently, all these anomalies were caused by structures that had been exposed to intense heating in acient times and had acquired thermoremanent magnetization.

In conclusion, most of the anomalies detected through the geomagnetic survey indicate long-term occupation of the investigated area. Combined with the characteristics of the archaeological materials collected from the surface, they can be interpreted as elements of a settlement structure dating to the late Chalcolithic or the Early Bronze Age.

Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, pleshtakov@gmail.com
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, tonkov_n@hotmail.com
Anton Atanasov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Veliko Tarnovo Branch, anton_atanasov@gbg.bg
Nansi Marinova, Museum of History – Chirpan, im-chirpan@abv.bg

---

№ 20. НЕДЕСТРУКТИВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ (МАГНИТНА ГРАДИОМЕТРИЯ) НА РАННОХАЛКОЛИТНИЯ ОБЕКТ МОЩАНЕЦ-ЧУКАТА, ОБЩ. БЛАГОЕВГРАД

Крум Бъчваров, Никола Тонков, Георги Кацаров, Петър Лещаков, Атанас Цурев

Археологическият обект е разположен на сравнително равния връх на възвишението Чуката на десния бряг на р. Струма, подножно стъпало във Влахина планина, североизточно от с. Мощанец, община Благоевград (обр. 1). Регистриран е през 2014 г. по време на теренно издирване на археологически обекти за изграждането на АМ „Струма“ (Чукалев и др. 2015). Във връзка със строителството на магистралата, през 2016 г. е проведено спасително археологическо проучване (Бъчваров, Кацаров 2017). Освен сондажите по склона на подножното стъпало в рамките на сервитута на АМ „Струма“, в които не е установен културен пласт, върху сравнително равния терен в най-високата част на стъпалото над проучвания участък (североизточната част на терасата) са направени сондажи, в които културният пласт достига дебелина 1,20 м. Проучени са части от опожарена постройка и каменни стени. Въз основа на характеристиките на керамичния комплекс и радиовъглеродните дати, археологическите структури и съответно археологическият обект на върха на Чуката могат да се отнесат към ранния халколит (ок. 5000 – 4800 cal. BC). Ограничената, проучена чрез сондажи, площ не дава основания за категорични изводи относно типа на обекта.

Долината на р. Струма в Югозападна България е главен път за разселване на първите неолитни земеделско-скотовъдни общности на север от Егея. В началото на V хил. пр. Хр., на границата между късния неолит и началото на каменно-медната епоха, броят на регистрираните археологически обекти намалява и характеристиките им се променят. През този период на стратегически места по долината възникват укрепени обекти, които изглежда също контролират движението по тази важна пътна артерия. Те имат малка площ – средно едва ок. 2 дка – и са защитени с палисади и каменни стени. Един от тези укрепени обекти вероятно е разположен на хълма Чуката край с. Мощанец. Оградна стена е регистрирана и в отдавна известния обект Струмско (Перничева 1993), разположен на левия бряг на р. Струма точно срещу Мощанец-Чуката. Причините за промените в селищния модел в началото на каменно-медната епоха явно са комплексни, но е очевидно, че долината на р. Струма придобива ново значение и отново се превръща в трансрегионален транспортен маршрут.

Във връзка с подготовката на нов археологически проект беше проведено геофизично издирване (магнитна градиометрия) на част от площта на раннохалколитния обект Мощанец-Чуката, въз основа на резултатите от което, както и на данните, придобити при спасителното проучване през 2016 г., да бъдат локализирани най-подходящите зони за бъдещи археологически разкопки.

С цел максимално обхващане на предвидената за проучване площ, план-квадратната мрежа с размери на квадратите 20 × 20 м е ориентирана в посока СЗ – ЮИ с отклонение от магнитния север малко над 21°. Обособени са три линии с посока СЗ – ЮИ, означени с латински букви от А до С, и

Обр. 1. Мощанец-Чуката. Въздушна панорамна снимка на раннохалколитния обект. Поглед на северозапад

Fig. 1. Moshtanets-Chukata. Aerial panoramic view of the early Copper Age site. View to the northeast

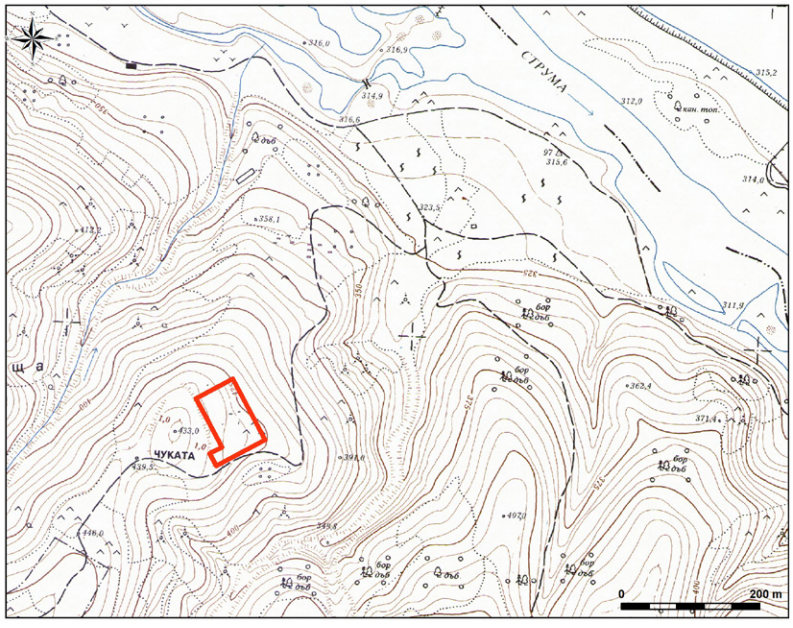

Обр. 2. Мощанец-Чуката. Контурна карта, показваща проучената площ от археологическия обект

Fig. 2. Moshtanets-Chukata. Contour map showing the surveyed area of the archaeological site

пет напречни на тях с посока СИ – ЮЗ, означени с арабски цифри от 1 до 5. В най-югозападната част на терена е образуван още един квадрат, попадащ в линии D и 5. За основна линия е използвана североизточната граница на предвидената за проучване площ с крайни точки с координати съответно СИ точка (СИ ъгъл на кв. А1) N 41.970947, E 23.078924 и ЮИ точка (ЮИ ъгъл на кв. А5) N 41.970172, E 23.079537. Общата изследвана площ е 6400 кв. м (обр. 2).

Геофизичното издирване (магнитна градиометрия) беше проведено с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601. Гъстотата на измерване е 8 т/м² (профили през 0,5 м, измервателни точки през 0,25 м). Заложената чувствителност на уреда е 0,01 nT. Средноквадратичната грешка от измерванията е 0,3 nT. Резултатите от полевите измервания са обработени с компютърните програми Archeosurveyor (DW Consulting) и Surfer (Golden Software).

Магнитното поле в проучената площ е сравнително смутено – фоновите стойности на измерения магнитен градиент са в рамките на ±2 – 3 nT – което показва, че повърхностната среда не е хомогенна и са налице плитко разположени геоложки „смутители“ (коренни скали). На този фон, особено в централните части на площта, е регистриран голям брой аномалии с разнообразна форма и размери и среден до висок интензитет: от 7 – 8 до 30 – 40 nT и повече. Някои от тях са с близки до линейни характеристики и може да са предизвикани от останки от стени на постройки. Останалите аномалии са овални или безформени и най-вероятно са предизвикани от вкопани структури или струпвания на материали, подложени в древността на нагряване. Всички аномалии с посочения интензитет, установени в рамките на проучената площ, могат да бъдат свързани с останки от човешка дейност в миналото (обр. 3).

Установени са и много аномалии, които се характеризират с редуване на много високи положителни и отрицателни стойности на измерения магнитен градиент: от няколко десетки до няколко стотици nT. Всички те са предизвикани от плитко разположени, по-малки или по-големи железни предмети, най-вероятно със съвременен произход. Особено голяма е концентрацията на такива аномалии в крайния югозападен и крайния югоизточен квадрат.

Резултатите от недеструктивното археологическо проучване – геофизично издирване на раннохалколитния обект Мощанец-Чуката, изглежда потвърждават предположението, направено въз основа на сондажното проучване през 2016 г., че обектът представлява селище от началото на V хил.

пр. Хр. Те ясно демонстрират перспективността на бъдещи археологически разкопки и представляват стабилна основа за прецизно планиране на мащабен научноизследователски проект.

Литература

Бъчваров, Кацаров 2017: К. Бъчваров, Г. Кацаров. Спасително проучване на археологическия обект от ранния халколит и късната желязна епоха Мощанец-Чуката, общ. Благоевград. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 79 – 81.

Перничева 1993: Л. Перничева. Укрепителна система на ранноенеолитното селище Струмско край Благоевград. – В: В. Николов (ред.) Праисторически находки и изследвания. Сборник в памет на проф. Георги И. Георгиев. София, 1993, 97 – 102.

Чукалев и др. 2015: К. Чукалев, Ж. Узунов, И. Кулов, Л. Трайкова, Й. Цветанов, В. Николов. Издирвания на археологически обекти по трасето АМ „Струма “, ЛОТ3.1, км 359+000 – 379+600 на територията на общини Благоевград и Симитли. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 823 – 825.

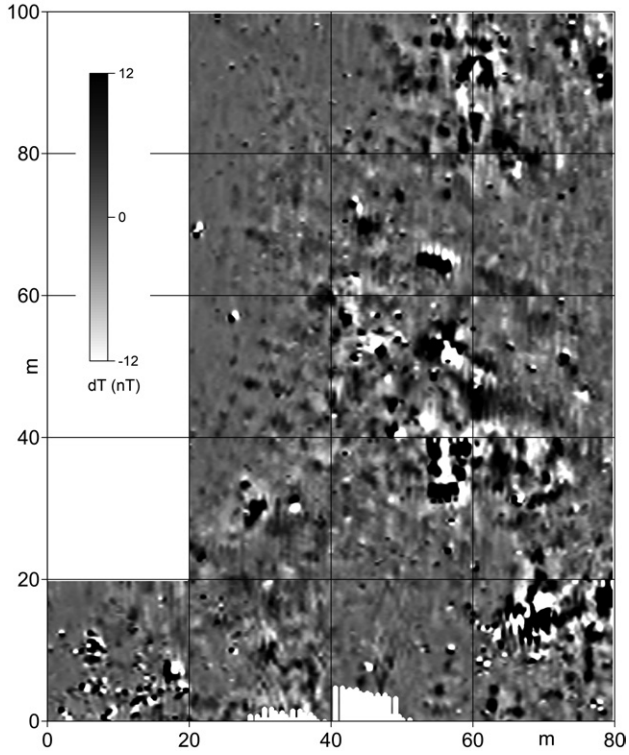

Обр. 3. Мощанец-Чуката. Карта на вертикалния градиент на магнитното поле от измерването на част от площта на обекта

Fig. 3. Moshtanets-Chukata. Map of the vertical gradient of the magnetic field of the surveyed site area

NON-DESTRUCTIVE ARCHAEOLOGICAL SURVEY (MAGNETIC GRADIOMETRY) OF THE EARLY COPPER AGE SITE OF MOSHTANETS-CHUKATA, BLAGOEVGRAD MUNICIPALITY

Krum Bacvarov, Nikola Tonkov, Georgi Katsarov, Petar Leshtakov, Atanas Tsurev

Summary

The archaeological site sits on the relatively flat top of the Chukata hill on the right bank of the Struma River, northeast of the village of Moshtanets, Blagoevgrad municipality, Southwest Bulgaria (fig. 1). It was identified in 2014 and was trench tested in 2016, ahead of the Struma Motorway construction. Deposits of up to 1.20 m thickness were uncovered in the trenches. Small parts of a burnt wattle-and-daub house and stone walls were excavated. Based on the ceramic assemblage and the radiocarbon dates, the site was dated to the early Copper Age (ca 5000 – 4800 cal. BC). The small excavated area does not enable a clear understanding of the site's use.

In relation to the development of a new project, a geophysical survey (magnetic gradiometry) was carried out at the site, covering an area of 6400 m^2 (fig. 2). Together with the evidence recovered from the 2016 excavation, its results will help identifying the most promising areas for future digs.

A Bartington Grad601 dual sensor fluxgate gradiometer was used for the survey. Data collection was undertaken with a sample interval of 0.25 m and a traverse interval of 0.5 m providing eight readings per square metre. The resolution was set at 0.01 nT, and the root mean square error was 0.3 nT.

Magnetic field fluctuations – background values of the magnetic field gradient vary between ±2 – 3 nT – suggest a non-homogenous subsurface and shallow geological 'disturbers' (bedrock). Large number of anomalies were identified, mostly in the central zone of the investigated area, that feature various forms and sizes, and middle to high intensity ranging from 7 or 8 to 30 or 40 nT and more. Some of them seem to have linear shapes and may have been produced by the remains of structures' walls. Others are oval shaped or shapeless and may have been produced by cuts or agglomerations of material, which was heated in the past (fig. 3).

Another type of anomalies is characterized by the alternating very high positive and negative values of the magnetic gradient, ranging from several dozens to several hundred nT. All of them were produced by shallow, smaller, or

larger iron items, probably of recent date. The southwesternmost and southeasternmost grid squares yielded particularly large clusters of such anomalies.

The results of the non-destructive archaeological survey of the early Copper Age site of Moshtanets-Chukata seem to confirm the conclusions of the 2016 test trenching suggesting that this is a settlement site of the early fifth millennium BC and demonstrate its promise for the precise planning of a future excavation project.

Krum Bacvarov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, krum.bacvarov@naim.bg
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, tonkov_n@hotmail.com
Georgi Katsarov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, georgi.katsarov@naim.bg
Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, pleshtakov@gmail.com
Atanas Tsurev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, a.tsurev@gmail.com

№ 21. ДИСТАНЦИОННО ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА БРЕНИЦА И ПРИЛЕЖАЩАТА Ѝ ТЕРИТОРИЯ

Володя Попов, Иван Вайсов, Християн Цанков, Петя Ангелова

Селищната могила при с. Бреница, общ. Кнежа, обл. Плевен (обр. 1; GPS координати: С 43°16‘36.70“, И 24°13‘28.00“) е известна в научната литература най-вече благодарение работата на Б. Николов (Николов 1986). През 1974 – 1979 г. той провежда теренни сондажи на площ от 1400 кв. м. Проучваният от него сектор се намира в южния край на могилата. Тогава е установено, че културният пласт е с дебелина 2,20 м и е съставен от шест строителни хоризонта. Селището е било укрепено с дървена (?) палисада. Регистрирано е и наличието на напоителен канал в западната част на могилата. Откритите тогава материали дават основание обектът да се отнесе към последните фази на късния неолит и първите фази от ранния енеолит. В северната периферия на могилата е регистрирана и една надгробна могила от тракийския период.

В периода 2000 – 2001 г. Е. Найденова (ИМ – Оряхово) и Г. Ганецовски (РИМ – Враца) правят няколко сондажа. Те отстоят на 12 м северно от този на Б. Николов. С цел прецизиране стратиграфията на обекта е разчистен и документиран южният профил от сондажите на Б. Николов. Сондажите са разположени в централната част на могилата и в югозападната ѝ периферия. Резултатите от проучванията потвърждават наблюденията на Б. Николов – наличие на шест строителни хоризонта, от които горните три се отнасят към ранноенеолитната култура Градешница, а долните – към преходните етапи от късния неолит към ранния енеолит – периода на култура Винча B2/C1 (Найденова, Ганецовски 2002a; Найденова, Ганецовски 2002b).

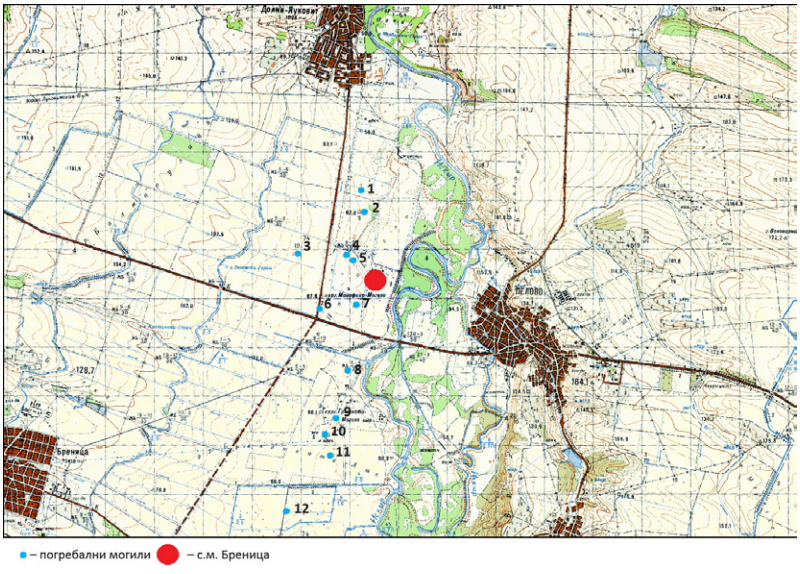

Обр. 1. Селищна могила Бреница. Топографска карта с местоположението на селищната могила

Fig. 1. Tell Brenitsa. Topographic map with the location of the settlement mound

През 2023 г. тук се проведоха геофизични проучвания, целта на които беше откриване на археологически структури в западната част на могилата. Изборът на място се обуславя от факта, че в момента една значителна част от праисторическата могила е обрасла с гъста диворастяща храстовидна и дървесна растителност, което възпрепятства извършване на геофизични проучвания. Изготви се и актуална авио-

фотодокументация на селищната могила и прилежащата ѝ територия. От готовите аерофотографии е генериран дигитален (DEM) модели на терена, който ни даде реална представа за съвременната му конфигурация (обр. 2).

За целите на проучванията използвахме калиев магнитометър модел GSMP-25, производство на канадската фирмата GEM Systems C.A. Той има GPS навигация и се ползва за едновременни полеви измервания на тоталния вектор на магнитното поле и вертикалния градиент. Високата разделителна способност на този магнитометър го прави подходящ при решаване на редица задачи, свързани с търсене и проучване на археологически структури. Магнитометър работи с резолюция 0,0001 nT и е снабден с отделен сензор за измерване на градиента с толеранс до 50,0000 nT/m. За обвързване с глобалната геомрежа е използван и едночестотен RTK приемник Reach RS+.

Територриалният обхват и времето за проучване се определяха от обективната ситуация на терена. Проучванията се проведоха през месец декември.

Преди започване на проучването е извършен оглед на терена, при който се установи наличието на значително количество археологически материали по повърхността на риголваната площ. Откриват се керамични фрагменти, късове отухлена глинена стенна мазилка и каменни хавани.

По предварително зададени параметри на терен е разгъната план-квадратна мрежа с размери на квадратите 10 × 10 м. Проучена е площ от 17 600 кв. м.

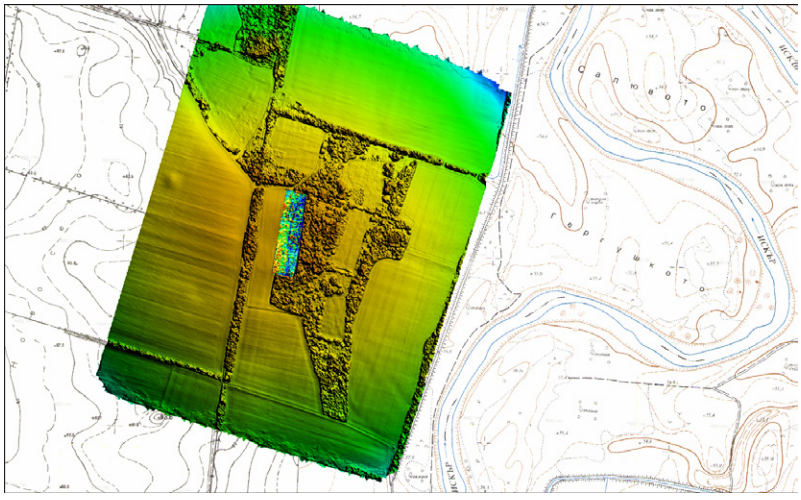

Обр. 2. Селищна могила Бреница. Топографска карта с имплантирани дигитален (DEM) модел на района и карта на тоталното геомагнитно поле изготвена през 2023 г. (автор © Х. Цанков)

Fig. 2. Tell Brenitsa. Topographic map with implanted digital elevation model (DEM) of the area and map of the total geomagnetic field produced in 2023 (compiled by: © Ch. Tsankov)

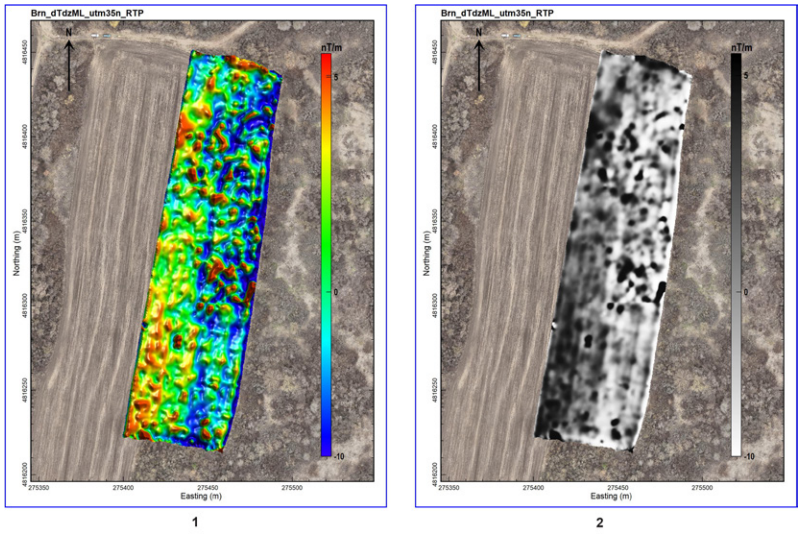

Обр. 3. Селищна могила Бреница. Резултати от геофизичните изследвания през 2023 г.: 1 – цветно изображение; 2 – монохромно изображение

Fig. 3. Tell Brenitsa. Results of the 2023 geophysical investigations: 1 – colour image; 2 – monochrome image

Получените геомагнитни данни са обработени, анализирани и интерпретирани (обр. 3). Въз основа на обработените с помощта на софтуер за генериране на гридове данни са създадени правоъгълни мрежи с гъстота на точките 0,25 × 0,25 м. Генерирани са следните базови цифрови модели на геомагнитното поле в КС UTM-35N: карти на стойностите на тоталния вектор за първото ниво и карти на вертикалния градиент на геомагнитното поле.

Базовите модели послужиха за основа за последващите анализ и интерпретация на данните, както и за допълнителни трансформации на измереното геомагнитно поле. Всички базови данни и производните им карти са изготвени чрез използване на два вида цветови палитри: многоцветна палитра в цветовете на дъгата (от синьо към червено) и монохроматична палитра в сиви тонове (от бяло към черно).

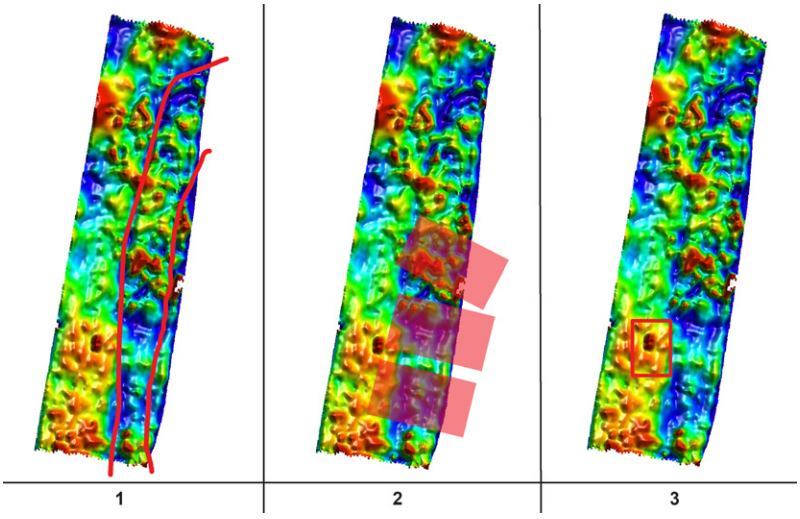

Обр. 4. Селищна могила Бреница. Интерпретация на получените резултати: 1 – линейни структури с възможна интерпретация следи от дървени палисади; 2 – вкопани структури, очертаващи зони със сравнително правоъгълни фирми с ориентация югоизток – северозапад; 3 – вкопана структура с правоъгълна форма с ориентация север – юг, погребална камера с неопределена хронология

Fig. 4. Tell Brenitsa. Interpretation of the obtained results: 1 – linear features with a possible interpretation as traces of wooden palisades; 2 – cut features outlining areas with relatively rectangular shapes oriented southeast to northwest; 3 – cut feature with a rectangular shape oriented north – south, a burial chamber with an undetermined chronology

При геомагнитно проучване през 2023 г. идентифицирахме около 63 археологически значими аномалии. Геоложката скала осигури достатъчен контраст за идентифицирането им. Констатирахме, че в западната част на района геоложкият субстрат е много по-силно изразен, отколкото в източната. В централната част на изследваната територия се идентифицира смесване между геоложки единици. Възможно е този ефект да е резултат от ерозия на почвата, предизвикана от селскостопанската активност в района.

На терен са регистрирани две успоредни линейни структури. Те могат да се интерпретират или като ровове, или като погребани стари пътища или напоителни канали (обр. 4. 1). Регистрираната успоредната двойка линии с ориентация С – Ю попада по средата на изследваната територия. Засега е невъзможно да се определи дали става въпрос за типичните за периода на ранния енеолит ровове или за погребан стар черен път и/или стари напоителни канали, но преглеждайки дигиталния (DEM) модел на терена, ясно личи наличието на черен път южно от изследваната територия, трасето на който се свързва с западната линейна аномалия. Това донякъде отхвърля интерпретацията като ров, което може да се потвърди или отхвърли единствено чрез теренни археологически проучвания.

В източната половина на изследваната територия регистрирах-

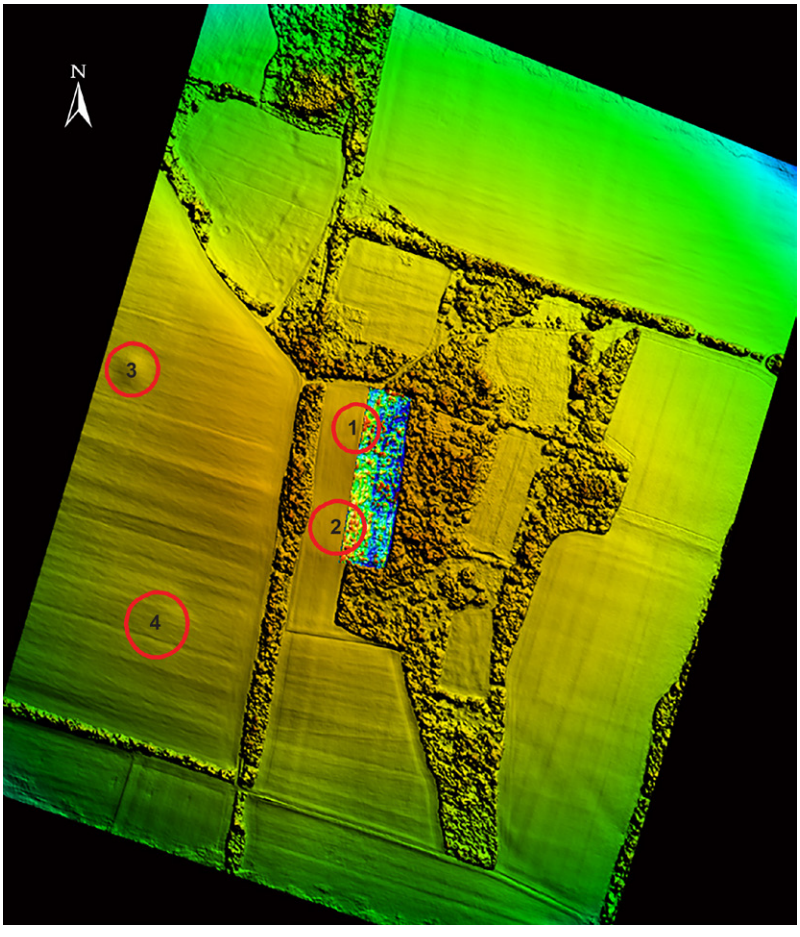

Обр. 5. Селищна могила Бреница. Дигитален (DEM) модел на терена и карта на тоталното геомагнитно поле. С червено е отбелязано местоположението на погребални могили с неуточнена хронологическа принадлежност

Fig. 5. Tell Brenitsa. Digital elevation model (DEM) of the terrain and map of the total geomagnetic field. Red markers indicate the locations of burial mounds with unspecified chronological affiliation

ме поредица от негативни и позитивни аномалии, които очертават сравнително правилни правоъгълни форми с размер 7 × 4 м (обр. 4.2), които могат да се интерпретират като следи от опожарени сгради.

Откри се и вкопана структура с правоъгълна форма и размери 3 × 2 м. Тя е ориентирана с дългата си страна С – Ю (обр. 4.3). С голяма доза вероятност тя може да се определи като погребална камера.

От получената магнитограма личи, че в източната част от изследваната територия има и две концентрации от многобройни малки биполярни аномалии, най-вероятно следи от разнесения каменен кожух на две надгробни могили, които днес едва личат на повърхността (обр. 5).

По-малките овални аномалии, тези с наситен тъмносин цвят, са 47. Те могат да се интерпретират като ями без ясна функционална и хронологическа характеристика. Много е вероятно в случая да става дума за вкопани обекти от времето на ранния енеолит – култура Бреница, такива каквито са регистрирани при археологическите проучвания на Б. Николов. Възможно е други аномалии да обозначават местата на малки изгорели конструкции, евентуално огнища и/или пещи. Интерпретацията на тези резултати би могла да се потвърди чрез провеждане на бъдещи археологически разкопки.

Литература

Николов 1986: Б. Николов. Селище от късния неолит при с. Бреница, Врачански окръг. – Археология, 1986, 4, 5 – 17.

Найденова, Ганецовски 2002a: Е. Найденова, Г. Ганецовски. Сондажно проучване на праисторическо селище Кременитата могила при с. Бреница, Врачанско, през 2001 г. – Археологически открития и разкопки през 2001 г. София, 2002, 30.

Найденова, Ганецовски 2002b: Е. Найденова, Г. Ганецовски. Сондажно проучване на праисторическо селище Бреница-Кременитата могила през 2000 г. – Годишник на Регионален археологически музей – Пловдив, 1, 2002, 74 – 95.

REMOTE GEOPHYSICAL SURVEY OF THE PREHISTORIC TELL BRENITSA AND ITS SURROUNDING AREA

Volodya Popov, Ivan Vajsov, Christian Tzankov, Petya Angelova

Summary

In 2023, a non-destructive geophysical survey was conducted on the settlement tell of Brenitsa and its surrounding area, using geomagnetic methods (figs 1 and 2). The Brenitsa settlement is known from previous archaeological surveys conducted by B. Nikolov and the team of E. Naydenova – G. Ganetsovski.

During the 2023 survey, a potassium magnetometer model GSMP-25, manufactured by the Canadian company GEM Systems C.A., was used. It features a GPS navigation and has a high resolution, with a magnetometer operating at a resolution of 0.0001 nT and equipped with a separate sensor for measuring gradients with a tolerance up to 50.0000 nT/m. Before commencing the survey, a field inspection was conducted, revealing a significant amount of prehistoric materials on the surface of the surveyed area. Discoveries included ceramic fragments, pieces of weathered clay wall plaster, and stone tools. Following predetermined terrain parameters, a grid of squares (10 × 10 m) was laid out. In 2023, a total area of 17 600 m^2 was studied using geophysical methods.

The results of the non-destructive surveys at the prehistoric tell Brenitsa in 2023 (fig. 3) revealed the presence of two linear anomalies (fig. 4.1), likely traces of the wooden palisade documented by B. Nikolov. Furthermore, several groups of anomalies outlining rectangular prehistoric structures, oriented southeast to northwest (fig. 4.2), were identified. They could be interpreted as remains of burnt buildings. Forty-seven anomalies probably indicate the locations of negative features, and several others point to the places of small burnt structures, possibly hearths and/or ovens. A rectangular-shaped grave chamber (?) with a north – south orientation was also discovered (fig. 4.3). The interpretation of these results would be confirmed by carrying out future archaeological excavations.

Volodya Popov, Regional Museum of History – Pleven, director_dz@abv.bg
Ivan Vajsov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, ivanvajsov@gmail.bg
Christian Tzankov, University of Mining and Geology "St Ivan Rilski", ch.tzankov@gmail.com
Petya Angelova, Regional Museum of History – Pleven, furor@abv.bg

№ 22. ДИСТАНЦИОННО НЕДЕСТРУКТИВНО ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ГОРСКИ СЕНОВЕЦ И АРЕАЛА ОКОЛО НЕЯ

Володя Попов, Иван Вайсов, Петер Мило, Християн Цанков

Обр. 1. Аерофотография на селищна могила Горски Сеновец и ареала около нея с обозначение на местоположението на проучваните зони. Поглед от запад

Fig. 1. Aerial photograph of the Gorski Senovets settlement mound and the surrounding area with marked locations of the surveyed zones. View from the west

Праисторическата селищна могила Горски Сеновец е публична общинска собственост на Община Стражица. Регистрирана е в АИС АКБ под № 0750026. GPS координатите ѝ са: С 43°16‘36.70“, И 25°53‘59.07“. През 2022 г. е извършено спасително археологическо проучване. Това поставя началото на систематично археологическо изследване, част от което са и проведените през 2023 г. недеструктивни геофизични проучвания. Основната цел на недеструктивните изследвания е проучване на с. м. Горски Сеновец и ареала около нея. Общо проучената площ е 89 831 кв. м.

За целите на проучванията използвахме две апаратури – многосензорна система LEA MAX (FEREX CON 650, Foerster, Германия), състояща се от компютърна конзола, регистратор на данни, мобилна рамка и 10 магнитометъра, разположени на 0,50 м един от друг, като постъпващите данни са обработени със софтуерите LEAD2 и GEMLink+, и калиев магнитометър модел GSMP-25, производство на канадската фирмата GEM Systems C.A, снабден с GPS навигация. Магнитометърът работи с резолюция 0,0001 nT и има отделен сензор за измерване на градиента с толеранс до 50,0000 nT/m. За обвързване с глобалната геомрежа е използван едночестотен RTK приемник Reach RS+.

Първоначално предвидените за проучване зони бяха четири – A, B, C и D (обр. 1, 2). Проучвания в зона D не се проведоха, тъй като тук имаше засадени млади овощни дръвчета.

При пристигане на терен установихме, че предвидената за проучване площ – ареалът източно от селищната могила, е предмет на интензивна селскостопанска дейност. Това са местностите Дюза и Ченгене лъка. Площта в м. Дюза е риголвана и подготвена за сеитба. Голяма част от предвидената за изследване зона, попадаща в м. Ченгене лъка, беше засята със слънчоглед, което възпрепятства проучването ѝ.

Получените геомагнитни данни са обработени, анализирани и интерпретирани (обр. 3). Получените базови модели послужиха за основа за последващите анализ и интерпретация на данните, както и за допълнителни трансформации на измереното геомагнитно поле. Всички базови данни и производните им карти са изготвени чрез използване на два вида цветови палитри: многоцветна палитра в цветовете на дъгата (от синьо към червено) и монохроматична палитра в сиви тонове (от бяло към черно).

Централен сектор (зона А) – с. м. Горски Сеновец и зоната южно от нея. Изследвана е достъпната част от с. м. Горски Сеновец и зоната южно от нея. Регистрираха се ясно четири големи аномалии, които указват местата на горели сгради, каквито са регистрирани при проучванията през 2022 г. На геомагнитната карта ясно личат местата на иманярските интервенции, унищожили част от споменатите постройки.

В зона А (с. м. Горски Сеновец) ясно личат и 11 по-малки аномалии, подредени в редици, вероятно гробни ями (обр. 4), подобни на тази, открита при спасителните проучвания през 2022 г. Теренните наблюдения при проведените разкопки предполагаха, че става въпрос за погребения от периода на прехода между енеолита и ранната бронзова епоха. Видимите на геомагнитната карта редици обаче поставят на сериозно изпитание споменатото предположение.

В селищната могила са регистрирани и по-малки аномалии, които могат да се интерпретират като останки от опожарени стопански съоръжения.

Източен сектор (зона В) – м. Дюза (обр. 5). Първоначалните ни очаквания бяха тук да се открият следи от праисторически некропол и/или праисторическо сателитно селище. При геомагнитните изследвания в тази зона обаче бяха регистрирани само аномалии, очертаващи геологическите особености на терена, като коритото на древна, погребана река, няколко извишени геологически образувания и др. В южната част от проучваната зона се откриха няколко разпръснати аномалии на градиента на магнитното поле, които биха могли да се определят като вкопани обекти – ями. За да се потвърди тази интерпретация, обаче, трябва да се направят теренни археологически проучвания.

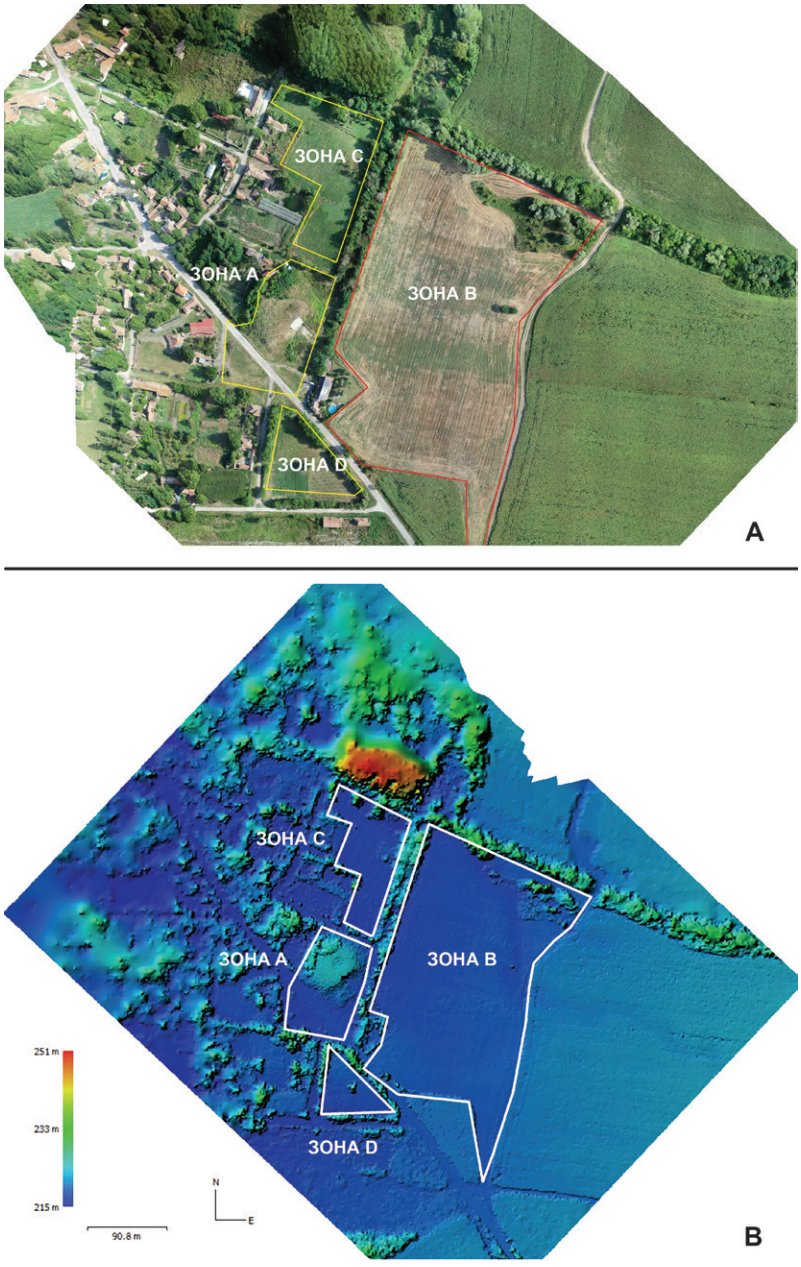

Обр. 2. Селищна могила Горски Сеновец. Аерофотография и дигитален (DEM) модел на района с обозначение на местоположението на проучваните зони (автор © И. Вайсов)

Fig. 2. Tell Gorski Senovets. Aerial photograph and digital elevation model (DEM) of the area with marked locations of the surveyed zones (autor © I. Vaisov)

Северен участък (зона С) – това е терен, попадащ в УПИ – дворно място и сграда, разположена в северната му част. Теренът е със значително замърсяване, което затрудни разчитането на получените геомагнитни карти. Въпреки това в периферията на с. м. Горски Сеновец ясно се регистрира хлътване на палеотерена, вероятно заблатявано в миналото. В южната част на зоната има множество средни по размер геомагнитни аномалии, което предполага наличие на негативни структури в северното подножие на селищната могила.

В резултатите от недеструктивните геомагнитни проучвания през 2023 г. могат да се отбележат няколко важни наблюдения:

1. Точковите биполярни магнитни аномалии с висока интензивност в полето на магнитния градиент с относително малки площни размери дават основание да се предположи наличието на железни предмети и/или замърсявания от друго естество, които предизвикват регистрираните отклонения и то най-вече в зона С.

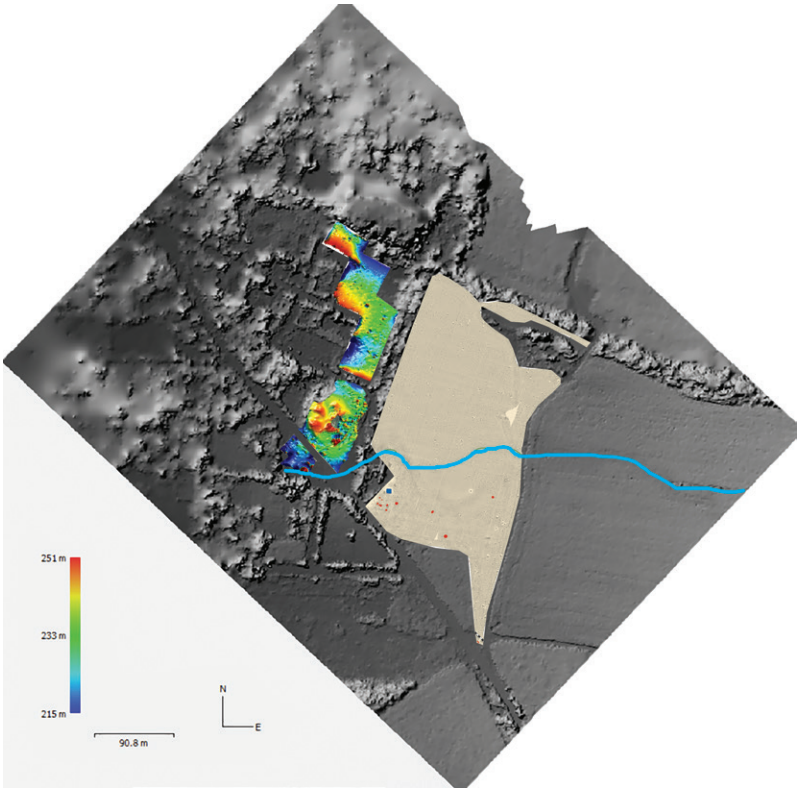

Обр. 3. Селищна могила Горски Сеновец. Дигитален (DEM) модел на района с резултатите от проучването

Fig. 3. Tell Gorski Senovets. Digital elevation model (DEM) of the area with the results of the survey

2. И в трите проучвани зони има единични аномалии, които биха могли да бъдат предизвикани от разпръснати единични камъни. Регистрираните тук линейни негативна аномалии биха могли да бъдат предизвикана от струпване на по-големи скални късове. Малка е вероятността на тези места да има запазени археологически структури – констатация, която се отнася най-вече за зона В.

3. В зона А (с. м. Горски Сеновец) има ясно различими четири аномалии, които предполагат наличието на няколко големи опожарени сгради, типично явление за последните хоризонти на енеолитните селищни могили в района.

5. В зона А (с. м. Горски Сеновец) има ясно различими 11 по-малки аномалии с геометрична форма, което предполага наличие на погребения.

6. В зона А (с. м. Горски Сеновец) се регистрират и редица малки аномалии, които се интерпретират като следи от опожарени стопански съоръжения.

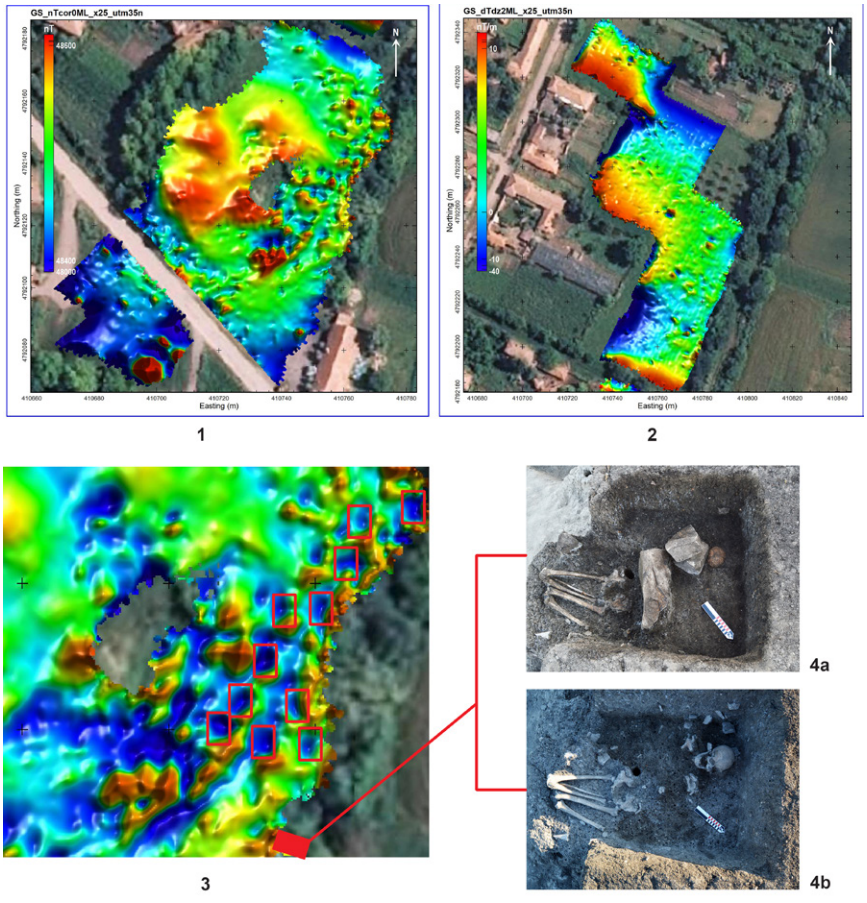

Обр. 4. Селищна могила Горски Сеновец. Резултати от проучването: 1 – зона А; 2 – зона С; 3 – част от зона А, в която са регистрирани вкопани структури, вероятно гробни ями; 4 – проученият през 2022 г. гроб 1

Fig. 4. Tell Gorski Senovets. Results of the survey: 1 – zone A; 2 – zone C; 3 – part of zone A where cut features, possibly burial pits, were registered; 4 – the excavated grave 1 from the 2022 survey

REMOTE NON-DESTRUCTIVE GEOPHYSICAL SURVEY OF THE GORSKI SENOVETS TELL AND THE SURROUNDING AREA

Volodya Popov, Ivan Vajsov, Peret Milo, Christian Tzankov

Summary

In 2023, a non-destructive geophysical survey was conducted at tell Gorski Senovets and its surrounding area using geomagnetic methods (figs 1 and 2). Tell Gorski Senovets is one of the largest in the region. In 2022, rescue excavations were carried out here – a beginning of the systematic archaeological study, part of which is the current non-destructive geophysical survey.

The survey in 2023 was conducted in three zones – A, B, and C. The obtained baseline models served as a basis for the subsequent analysis and interpretation of the data, as well as for additional transformations of the measured geomagnetic field (fig. 3).

Central sector (zone A) – this area encompasses the Gorski Senovets settlement mound. Four large anomalies were registered, indicating the locations of significant structures. The geomagnetic map clearly shows the areas of interventions by looters that have destroyed parts of these structures. On the settlement mound, 11 smaller anomalies arranged in rows were registered. These are presumed to be burial pits similar to those discovered during the 2022 rescue excavations (fig. 4). However, the rows visible on the geomagnetic map seriously challenge such an assumption. Smaller anomalies were also registered on the settlement mound, which could be interpreted as remnants of burnt economic facilities.

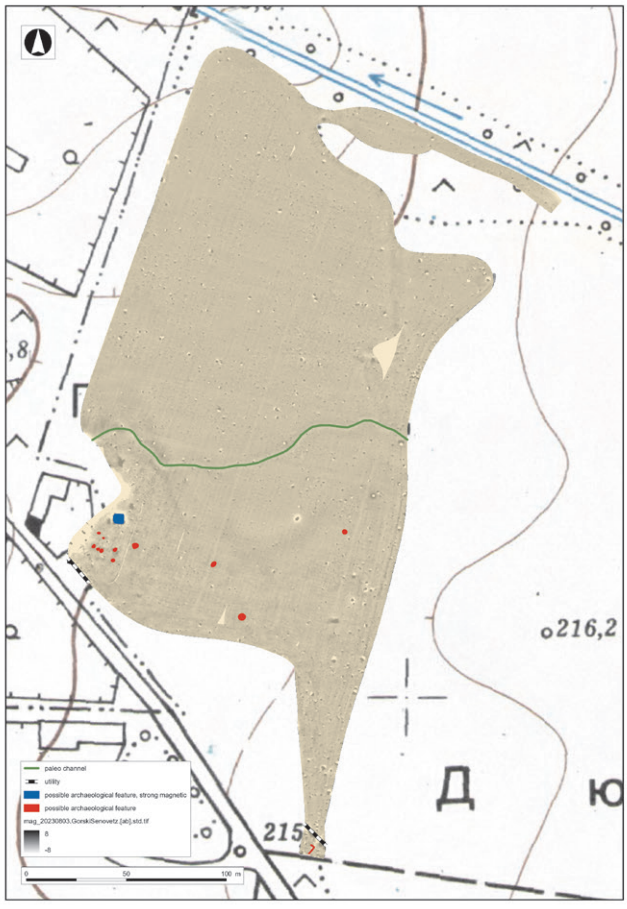

Обр. 5. Селищна могила Горски Сеновец. Резулати от проучванията на зона B

Fig. 5. Tell Gorski Senovets. Results of the investigations in zone B

Eastern sector (zone B) – Dyuza locality (fig. 5). The results of the investigations in zone B did not show the presence of archaeological features. Instead, geomagnetic anomalies outlined the geological features of the terrain, such as the bed of an ancient river, several elevated geological formations, and others. In the southern part of the surveyed area, scattered anomalies were discovered, potentially identified as buried objects or pits.

Northern section (zone C) – this is an area located in the backyard of a modern building, in its northern part. The terrain is significantly contaminated, making the interpretation of the obtained geomagnetic maps challenging. Nevertheless, in the periphery of the settlement mound, a clear indication of the paleo terrain was registered, likely a previously marshy area. In the southern part of the zone, numerous medium-sized geomagnetic anomalies suggest the presence of negative structures in the northern foothill of the settlement mound.

Volodya Popov, Regional Museum of History – Pleven, director_dz@abv.bg
Ivan Vajsov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, ivanvajsov@gmail.bg
Peter Milo, Masaryk University – Department of Archaeology and Museology, 101090@mail.muni.cz
Christian Tzankov, University of Mining and Geology "St Ivan Rilski", ch.tzankov@gmail.com

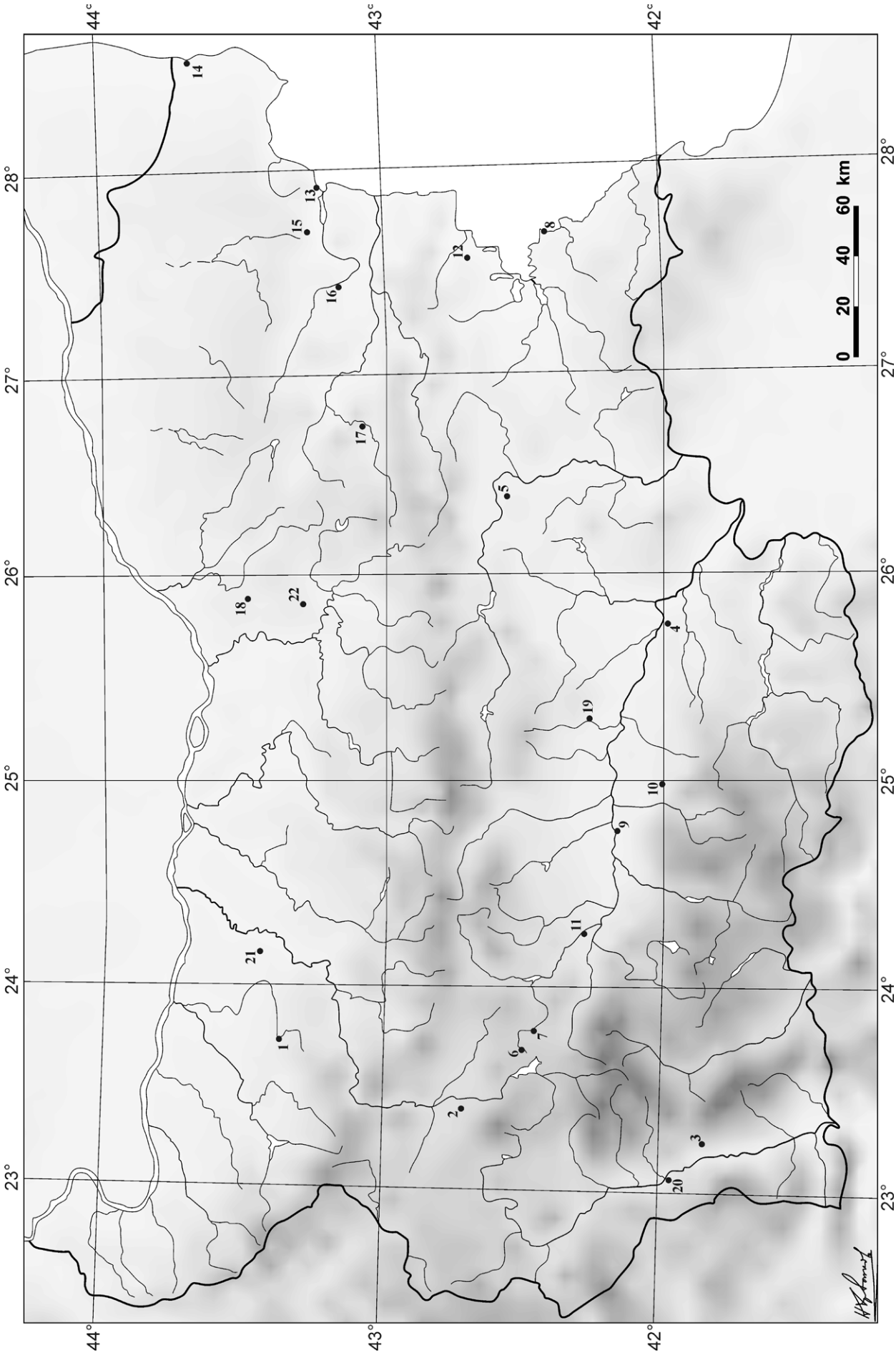
44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22

III. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

РАННА И СРЕДНА БРОНЗОВА ЕПОХА

№ 1. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ДО С. БОГДАН, ОБЩ. КАРЛОВО

Мартин Христов, Иван Иванов, Николай Спасов

Археологическите проучвания са проведени през октомври и ноември 2023 г., като финансирането е осигурено от Министерство на културата.

Археологическият обект се намира северозападно от с. Богдан, общ. Карлово. Теренът, на който е разположен, е общинска собственост. Големината на обекта е значителна (около 110 × 150 м). Селището е изградено върху древна надзаливна тераса на р. Стряма. Южната му част е разрушена при изграждане на близко разположената надгробна могила. В профилите на иманярските изкопи върху могилата ясно се вижда пренесеният културен пласт, а по повърхността се открива керамика от ранната бронзова епоха.

Обр. 1. Подиуми, пещ и зърнохранилище от трето ниво

Fig. 1. Podiums, an oven, and a granary from the third level

Според наличните данни обитаването на обекта прекъсва в края на ранната бронзова епоха. Началото на натрупване на културния пласт на този етап на проучване може да се отнесе най-рано към късния неолит.

Проучваната през 2023 г. площ от 150 кв. м обхваща централната част на селището в квадрати K9/11 и L9/11. Проучени са подиумите от трето ниво в кв. K10, които са изградени със стабилни подложки от дребни речни камъни и керамични фрагменти, и обмазани отгоре с глина.

По линията на квадрати L9/11 са проучени няколко структури. От първо ниво е проучена структура в източната част на кв. L11. Тя се състои от няколко едри и средни по размер речни камъка и изпечени до червено мазилки с едно или две лица, керамични фрагменти и няколко животински кости. Северно от мазилките е разкрит малък участък с концентрация от дребни речни камъни. Под тях в процеса на проучване са разкрити животински кости със средна концентрация, които следва да се свържат с тези в югозападната част на струпването.

Второ ниво е сигурно установено в кв. L9, където е проучен подиум с под около него. Той също е направен с подложка от дребни речни камъни и обмазан с глина, като камъните са концентрирани под най-издигнатата част на замазката. Подиумът е частично запазен и височината му е 4 см. Съоръжението и подовото ниво обхващат югозападната част на квадрата и са в лошо състояние поради голям брой биотурбации. Денивелацията на пода е до 0,10 м.

Това ниво е установено и в кв. L10. Там то е изразено чрез отделни концентрации от речни камъни със средни и дребни размери, както и от прослойки жълтеникави глини в най-северната част. Последните са установени през 2022 г. около двойното огнище от второ ниво в разположения на север кв. K10.

Обр. 2. Проучена площ през 2023 г. с четвърто и пето ниво

Fig. 2. Investigated area in 2023 with the fourth and fifth levels

Към същото ниво принадлежи сиво-бялата глина, открита в югоизточната част на кв. L11, която лежи на около 3 – 5 см под концентрацията от мазилки и животински кости от първо ниво. Средната кота на светлите глини е 415,80 м н. в.

Трето ниво е установено в кв. L9, разположено на средно 6 – 8 см под второто. Към него се отнасят два разположени в близост подиума, част от пещ, зърнохранилище и частично запазен под около тях (обр. 1). Единият подиум, разположен в южната част на квадрата, е без подложка. Вторият е зле запазен, разположен е в централната част на квадрата и има подложка от керамични фрагменти. Последните принадлежат на поне три отделни съда. Те, както и обмазката, която е с дебелина до 4 – 5 см, също пропадат надолу.

Това ниво е сигурно установено и в северната част на кв. L10. Там се проследяват жълтеникавите глини, каквито бяха открити и в кв. K10, където те са западно от подиумите. В североизточния ъгъл на квадрата се откри и южната част от пода до подиум № 2 (южен – от 2022 г.), идентична на подовата замазка в останалата част. Предвид това може със сигурност да се твърди, че между тях има пряка връзка и те всички са от трето ниво. Отделни петна от жълтеникава глина има и в кв. L11, където са със същата посока – СЗ – ЮИ. След демонтажа на деструкциите с обмазка в североизточната част се разкри голяма концентрация на керамични фрагменти, използвани като подложка.

През 2023 г. бе установено извършено в древността подравняване на терена в северната част на квадрата, което е заличило следите от отделните нива. По тази причина подът от жълта глина от постройка, проучен през 2022 г. в кв. K9 и смятан за принадлежащ на трето ниво, следва да се свърже с четвърто ниво на обитаване. Неговото продължение е проучено в южна посока в кв. L9. Ориентацията на постройката в тази ѝ част е СЗ – ЮИ. Тук също са установени жълтите глини от разрушена стена, каквито бяха открити и в кв. K9. Потвърдено е наблюдението, че самият под е поне трикратно обмазван.

Частично това ниво е проучено и в кв. K10, като то е маркирано от силно фрагментирани керамични съдове и отделни находки. Подобна концентрация не е установена в кв. K11 през 2022 г.

Най-долното и вече пето ниво, което на този етап поне за ранната бронзова епоха е и най-ранно, е достигнато във всички квадрати и фиксирано от подово ниво на постройка (обр. 2). Установените до момента размери на тази ранна постройка са 10,75 × 13 м, като те не са окончателни поради продължаването на подовото ниво в югозападна посока. Ориентацията ѝ е СИ – ЮЗ, а функцията, според наличните съоръжения, е по-скоро стопанска.

Разчистено е проученото през 2022 г. съоръжение с горели мазилки в югозападната част на кв. K11 (обр. 3). Установено е, че това е пещ, която е силно разрушена при подравняването на терена за четвърто ниво, както и от многобройни биотурбации. Тя е ориентирана СЗ – ЮИ, като отворът е от северозапад, където се вижда добре оформено дъговидно стъпало. В план е близка до правоъгълник, с приблизителна дължина 1,40 м, запазена ширина 0,95 м, запазена височина на стените на купола до 0,15 см и дебелина на купола в долната му част 0,14 м. До нея на запад е проучено и друго съоръжение с кръгъл план и стени, направени от речни камъни, обмазани с глина. Функцията му е неясна. Диаметърът му е 1,20 м, дебелина на стените до 0,17 м и запазена височина до 0,15 м. В средата си има грижливо направена подова замазка, която е с нарушения. Северно от него е разкрит и подиум, а северно от него и нападали двулицеви изпечени обмазки, вероятно от стена. Високата част на подиума е обърната на СИ, ширината му е до 1,05 м, а височината на стъпалото е до 5 см.

Югозападно от тези съоръжения, в кв. K10, е разкрит и друг подиум с по-малки размери. Стъпалото му е обърнато на СИ и е с височина 4 см и ширина 0,45 м. До него са открити хромелни камъни. В северната част на този квадрат и в североизточния на кв. K9 са разкрити нападали мазилки и фрагменти от керамични съдове. Повечето от мазилките са двулицеви и вероятно са част от съоръ-

жение, което е било разположено до северозападния край на голямата постройка.

Нарушението с линейна форма и посока СЗ – ЮИ в кв. К11, установено през 2022 г. продължава на север и в кв. J11. Успоредно и югозападно от него е открито второ подобно, разположено на югозапад в границите на кв. К10. То е със същата ориентация, но не продължава в северна посока. Проучването показва, че на 8 см под пода на голямата постройка се открива горяла до червено глина, в която има отделни дребни речни камъни. Следва пласт от 3 – 4 см сивкава пръст и най-отдолу се достига стерилната основа. Вероятно това е ново ниво, но липсата на керамичен материал не позволява то да бъде датирано. Възможно е да е от късния неолит. Възможно е тези траншеи да са част от покривната конструкция на голямата постройка.

Обр. 3. Пещ, подиум и кръгло съоръжение върху пода на голямата постройка от пето ниво

Fig. 3. An oven, a podium, and a circular facility on the floor of the large building from the fifth level

Югоизточният край на голямата постройка завършва с рязко падане на пода надолу. От външната му страна се разкрива сива пръст. В тази част, за разлика от северната и северозападната, дупки от колове не са открити. До постройката и в кв. L11 се откриват червеникави обмазки, които на този етап са с неустановен характер. Керамичният материал около тях се датира в РБЕ II. Под тях в южната част на квадрата са установени червено-жълти глини, подобни на тези от траншеята в кв. К10. Те също лежат върху тънък пласт от 3 – 4 см сивкава пръст върху стерилната основа. На този етап на проучване не може да се определи със сигурност към кой период принадлежат.

Сред животинските кости новост през сезона е наличието на кости от зайци, лисици и вероятно от зубър. Натрупаните данни от началото на проучванията позволяват да се предполага преобладаване на скотовъдството пред лова, както и уседналост на населението.

Според керамичния материал и получените до момента абсолютни дати най-горните две нива се отнасят към РБЕ III, а долните три – към РБЕ II.

След приключване на проучванията обектът е покрит с геотекстил и затрупан с пръст.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF AN EBA SETTLEMENT NEAR BOGDAN VILLAGE, KARLOVO MUNICIPALITY

Martin Hristov, Ivan Ivanov, Nikolay Spassov

Summary

The archaeological research was carried out in October and November 2023 with the financial support of the Ministry of Culture. The archaeological site is located northwest of the village of Bogdan, Karlovo municipality. According to the available data, the site was abandoned as a settlement at the end of the Early Bronze Age. The exact beginning of the accumulation of cultural layers is unclear but it is likely to be from the late Neolithic period, at the earliest.

The area of 150 m^2 surveyed in 2023 covers the central part of the settlement in squares K9/11 and L9/11. The podiums of the third level in square K10 were investigated, built with stable foundations of small river stones, ceramic fragments, and clay plaster. Several structures were investigated in squares L9/11. A first-level structure in the eastern part of square L11 was explored, revealing river stones, plaster, ceramic fragments, and animal bones. Beneath these was a concentration of animal bones, part of the assemblage in the southwestern part. A second level was identified in square L9, where a podium with a surrounding floor was investigated. This area is in poor condition due to bioturbation and tree root systems. In addition, river stones mark this level in square L10, while yellowish and grey-white clay was found in the southeastern part of square L11, below the plaster concentration of the first level.

A third level is located in square L9 and consists of two adjacent platforms, part of an oven, a granary, and a partially preserved floor surrounding them (fig. 1). These structures are located in the central and southern part of the square. The level extends into the northern part of square L10 through yellowish clays that are a continuation of those found in square K10. The yellow clay floor initially thought to belong to the third level in square K9, surveyed in 2022, is now associated with the fourth level due to an ancient levelling of the terrain. Its continuation was investigated to the south in square L9. The orientation of the building in this area is NW – SE. Some investigation of this level was also carried out in square K10.

The lowest and earliest fifth level, reached in all squares at this stage, has revealed part of a large building (figs 2, 3). The latter measures 10.75 × 13 m, although the dimensions are subject to change as the floor extends to the southwest. Its orientation is NE – SW, and based on the features present in the exposed area – such as ovens and platforms – its function appears to have been non-residential. Further investigation revealed another level below, currently of uncertain date. The southeastern end of the building floor drops steeply, exposing grey earth and reddish clays of indeterminate nature. The ceramic material in this area dates to EBA 2. Beneath these clays, in the southern part of the square, reddish-yellow clays similar to those found in the trench of square K10 were discovered, resting on a thin layer of 3 – 4 cm of grey earth on top of the virgin soil. The period to which these clays belong cannot be definitively determined. On the basis of the ceramic material and the absolute dates obtained so far, the upper two levels are attributed to EBA 3, while the lower three levels are associated with EBA 2.

Martin Hristov, National Museum of History, martohristov@yahoo.com
Ivan Ivanov, Museum of History – Klisura, ivanov.ric@gmail.com
Nikolay Spassov, National Museum of Natural History, nspassov@nmnhs.com

---

№ 2. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПЛАСТ ОТ ХОЛОЦЕНА В ПЕЩЕРА МАГУРАТА

Ваня Ставрева, Ивайло Крумов

Пещера Магурата се намира в Западна Стара планина, на 2,5 км северозападно от с. Рабиша, общ. Белоградчик, в Рабишката могила (461 м н. в., 43°43'41" N, 22°34'57" E). Първите сондажи са направени от В. Миков през 1927 г. и от научноизследователска бригада през 1948 г. (Миков 1929; Трантеев 1962). При спасителни разкопки, свързани с благоустрояването на пещерата през 1961 г., са установени пластове от РБЕ и РЖЕ (Джамбазов, Катинчаров 1961). Мащабни проучвания върху площ от 650 кв. м са извършени през 1971 г. (Джамбазов, Катинчаров 1974), още 380 кв. м са разкопани през 1975 г. (Йоцова 1981). Проучване на пластове от плейстоцена е осъществено през 1994 г. от С. Иванова и продължава през 2011 и 2012 г. от българо-американски екип под нейно ръководство (Иванова 1995; Ivanova et al. 2016; Frémondeau et al. 2020). През 2017 г. е направено 3D заснемане на рисунките под ръководството на С. Александров (Александров и др. 2018).

Възобновяването на проучванията през 2023 г. е със съгласието на С. Иванова. Като перспективна зона за проучване на запазени следи от обитаване през холоцена и в дълбочина – на плейстоценски отложения, избрахме площта южно от сондаж II от нейните разкопки в Триумфалната зала (обр. 1). В публикациите от разкопките е регистрирано наличие на пласт от холоцена, без подробна информация, като е посочено, че културните хоризонти, които се наблюдават вътре в него, трябва да бъдат проучени в бъдеще (Иванова 1995, 12). Тази задача залегна на първо място в работната ни програма, дългосрочната цел на която е да се проследи хронологията на обитаване и да се интерпретира в корелация с резултати от интердисциплинарни изследвания.

Разкопките се проведоха от 30.10.2023 г. до 17.11.2023 г. от екип в състав: И. Крумов (ИМ – Белоградчик) и д-р В. Ставрева (РИМ – Видин) – научни ръководители, доц. д-р М. Гюрова и доц. д-р С. Александров (НАИМ – БАН) – научни консултанти, Н. Благоева – археолог, Е. Ванков – стажант-археолог (РИМ – Видин), Д. Ангелковски – археолог, фотограметрия, доц. д-р В. Русева (ИЕМПАМ – БАН) – антропология, Х. Христова (НАИМ – БАН) – археоботаника, Р. Спасов (НПНМ – София) – археозоология, гл. ас. д-р Е. Балканска (СУ „Св. Климент Охридски“) – минералогия.

Започнахме проучване на 6 кв. м, като се работеше изцяло в пласт I от холоцена, който не е изчерпан. Предварителните резултати показват, че в него могат да се разграничат няколко хоризонта с напластявания от различни епохи (обр. 2). Керамичният материал е силно фрагментиран, няма цели съдове или профили на съдове и на този етап датирането е извършено въз основа на хронологически индикативни фрагменти[1]. Установяването на абсолютната хронология чрез изследване на взетите проби за радиовъглеродно датиране предстои. Хоризонтите са следните (от горе надолу):

Съвременен хоризонт. Съставен е от светлокафяв седимент – пещерна глина с разпръснати единични дребни варовикови късове, отъпкана и замърсена горна повърхност. Дебелината му в кв. A1 и A2 е около 2 см. В източна посока нараства до 0,10 м в кв. C1 и C2, но са проучени съвременни нарушения, които достигат до дълбочина спрямо репера 2,00 м. В разкопаната площ не са намерени материали от по-ранни исторически периоди – римска епоха, Средновековие, Възраждане.

Вторият хоризонт е частично запазен, регистриран е като тъмносив слой с дебелина 1 – 3 см, съставен от глина, обилно примесена с пепел и въглени, под който има тънка, на места хомогенизирана черна прослойка с дебелина от 0,3 до 0,5 см. Той лежи непосредствено върху деструкциите от долния хоризонт. Археологически структури не

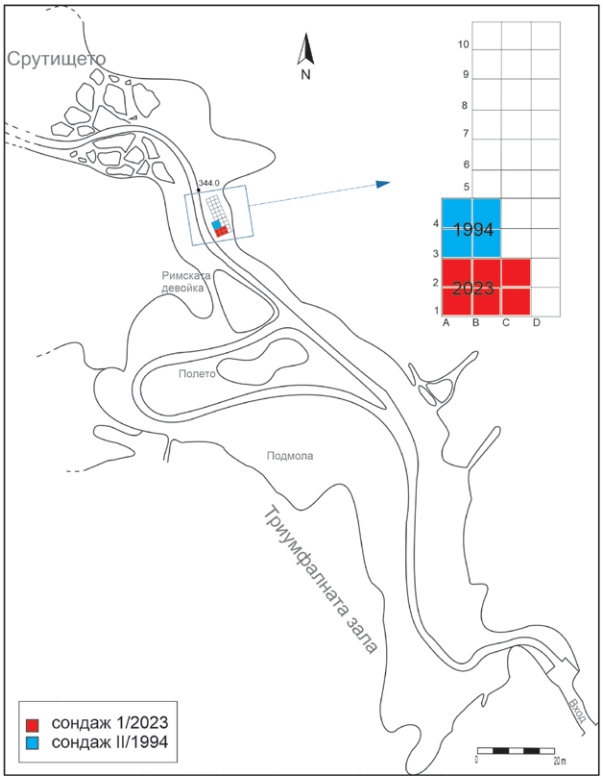

Обр. 1. Пещера Магура. Общ план на Триумфалната зала с местоположението на проучената през 2023 г. площ (автори: В. Ставрева, И. Крумов)

Fig. 1. Magura Cave. General plan of the Triumphal Hall with the location of the excavated area in 2023 (authors: V. Stavreva, I. Krumov)

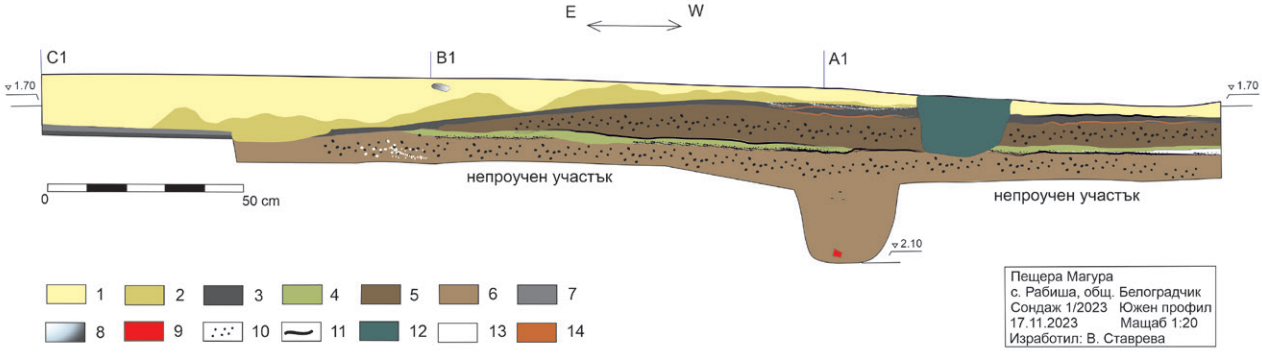

Обр. 2. Пещера Магура. Южен профил, кв. A1, B1, C1. Легенда: 1 – съвременен хоризонт (жълта пещерна глина); 2 – разбъркан пласт; 3 – тъмносив глинест слой с тънки ивици от отухлена глина и хомогенизирани въглени; 4 – слой от глина, въглени, дребни калцитни парченца и пепел с тънки ивици от хомогенизирани въглени; 5 – тъмносив слой от глина, пепел, въглени, дребни парченца отухлена глина; 6 – сив слой от глина, пепел, въглени; 7 – нехомогенен слой от глина с пепел, дребни калцитни парченца и въгленчета; 8 – варовиков камък; 9 – керамика; 10 – въглени; 11 – слой от въглени; 12 – нарушение; 13 – бяла пепел и дребни калцитни парченца; 14 – тънки ивици от отухлена глина (автор В. Ставрева)

Fig. 2. Magura Cave. South profile, grid squares A1, B1, C1. Key: 1 – modern horizon (yellow cave clay); 2 – mixed layer; 3 – dark grey clay layer with thin strips of burnt clay and homogenized charcoal; 4 – layer of clay, charcoal, small calcite fragments, and ash with thin bands of homogenized charcoal; 5 – dark grey layer of clay, ash, charcoal, small pieces of burnt clay; 6 – grey layer of clay, ash, charcoal; 7 – heterogeneous layer of clay with ash, small calcite fragments and charcoal; 8 – limestone; 9 – ceramics; 10 – charcoal; 11 – layer of charcoal; 12 – disturbance; 13 – white ash and small calcite fragments; 14 – thin strips of burnt clay (author V. Stavreva)

[1] Консултант на керамиката е доц. д-р С. Александров.

Обр. 3. Пещера Магура. Деструкции от горяла глина с въглени и пепел, части от подовото ниво на хоризонт I.3 и по-късно нарушение – фотограметрия (автор Д. Ангелковски)

Fig. 3. Magura Cave. Debris of burnt clay with charcoal and ash, parts of the floor level of horizon I.3 and later disturbance – photogrammetry (author D. Angelkovski)

бяха установени. Археологическият материал е разбъркан и съдържа фрагментирана керамика от ранната желязна епоха и бронзовата епоха.

Третият хоризонт е съставен от деструкции от глина, обилно примесена с въглени и пепел. На места глината е отухлена, с кафяв цвят, но поради високата влажност в пещерата е омекнала (обр. 3). Подовото ниво е маркирано от частично запазен тънък хомогенизиран черен слой и на места от бяло втвърдено вещество с въглени и дребни късчета сурова или горяла глина. Установена е една дупка от кол с диаметър 4 см. Към този хоризонт се отнася термично съоръжение, от което е запазена горяла до керемидено-червено глинена замазка. Северният му край попада в проучения от С. Иванова сондаж. В североизточния му край е регистрирана структура с неправилна овална форма с диаметър 0,30 м. Съставена е от бяло втвърдено вещество, в централната част на което има правоъгълно петно с размери 9 × 8 см от отухлена глина, примесена с въглени. Предстои изясняване на функцията и връзката ѝ с термичното съоръжение. Керамичният материал е от средната бронзова епоха.

Четвърти хоризонт е проучен частично в кв. А1, А2 и В1. Към него се отнася археологическа структура, от която са открити дупки от колове и тънка подова замазка от трамбована глина (обр. 4). Над нея има сив влажен пласт, съставен от глина, примесена с пепел, въглени и разпръснати фрагменти от керамични съдове и животински кости. Размерите и планът на постройката ще бъдат изяснени след цялостното ѝ разкриване. Намерената керамика е от ранната бронзова епоха.

За оценка на минералния състав на втвърденото бяло вещество бе извършен анализ от гл. ас. д-р Е. Балканска. Пробите са изследвани в Лабораторията по рентгеноструктурен анализ на катедра „Минералогия, петрология и полезни изкопаеми“ в СУ „Св. Климент Охридски“ от лаборант В. Накова. Определени са фазовият и полуколичествен състав на пробите с помощта на прахов рентгенов дифрактометър Bruker D8 Advance. Разшифроването на рентгенограмите е извършено с помощта на проф. Ц. Станимирова, ръководител на лабораторията. Анализът показва наличие преди всичко на калцит, както и на други минерали в малки количества и различно съотношение в отделните проби. На този етап не може с категоричност да се потвърди дали става въпрос за естествено отложение на калцит или за преднамерено направена подложка за термичното съоръжение и пода. Това ще бъде изяснено при проучването на термичното съоръжение през следващия археологически сезон.

Изследвани са 13 проби с представително количество овъглен археоботаничен материал. Идентифицирани са останки от житни култури: овъглени зърна еднозърнест лимец (*T. monococcum* L.), ечемик (*Hordeum vulgare* L.), мека пшеница (*T. aestivum* L.), фрагмент от житен клас, семена от леща (*Lens culinaris* Medik.), костилки от плод на дрян (*Cornus mas* L.), фрагмент от костилка на костилков плод, чиято идентификация не е възможна заради малките размери, овъглена дървесина от широколистни видове, както и останки от стъбло на тревисто растение (вероятно *Triticum* sp.). Изследването на фрагментите овъглена дървесина показва наличие на дъб, бук, ясен и леска. Част от анализираните фрагменти са с изразено огладена повърхност и деформации, които обикновено настъпват при престой във влажна среда.

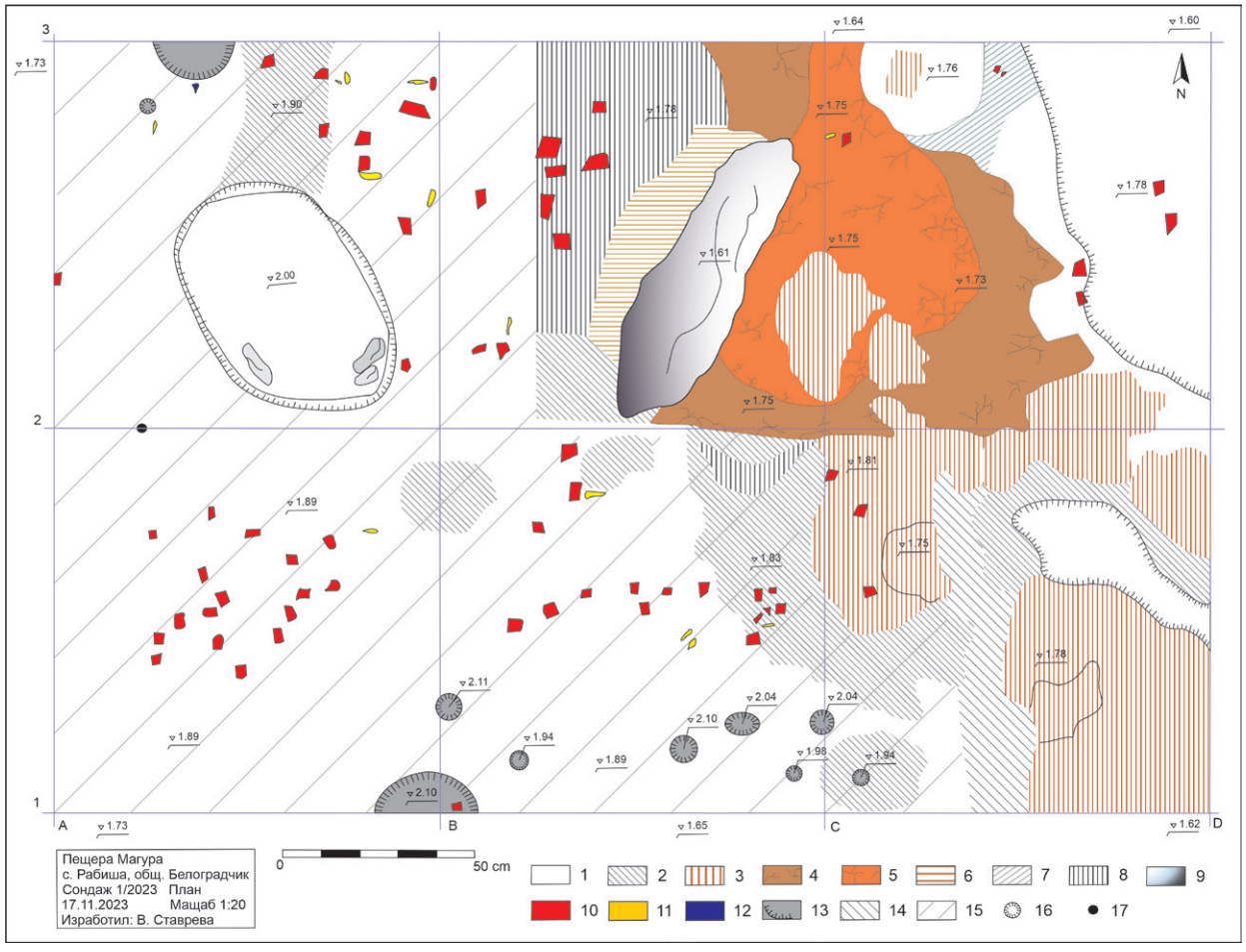

Обр. 4. Пещера Магура. План на археологическата ситуация в края на проучването. Легенда: 1 – втвърдено бяло вещество; 2 – бял пепелив слой с въгленчета; 3 – отухлена глина с въглени; 4 – отухлена светлокафява глинена замазка; 5 – отухлена до керемидено червено глинена замазка на термично съоръжение; 6 – светлокафяв слой от разпрашена глина, пепел и въгленчета; 7 – тъмносив глинест слой; 8 – тъмносиво-черен слой с много висока концентрация на въглени; 9 – варовикови камъни; 10 – керамика; 11 – кости; 12 – кремък; 13 – дупка от кол; 14 – тъмносив слой от глина, пепел и въгленчета; 15 – подово ниво от тънък слой трамбована глина; 16 – вкопаване; 17 – стоманена шпилка (автор В. Ставрева)

Fig. 4. Magura Cave. Plan of the archaeological situation at the end of the survey. Key: 1 – hardened white substance; 2 – white ashy layer with charcoal; 3 – fired clay with charcoal; 4 – burnt light brown clay screed; 5 – burnt to red clay floor of a thermal installation; 6 – light brown layer of powdered clay, ash, and charcoal; 7 – dark grey clay layer; 8 – dark grey-black layer with a very high concentration of charcoal; 9 – limestone; 10 – ceramics; 11 – bones; 12 – flint; 13 – posthole; 14 – dark grey layer of clay, ashes and charcoal; 15 – floor level of thin layer of rammed clay; 16 – pit; 17 – steel thread rod (author V. Stavreva)

От изследваните 88 животински останки, половината представляват дребни фрагменти от дълги кости, прешлени и ребра, таксономично неопределяеми. От определяемите кости доминират тези от домашни животни: овца/коза, свиня и късорого говедо. Върху някои има следи от транжиране или от зъби на хищник. От диви животни са открити само няколко кости от източноевропейски таралеж, дива котка и благороден елен.

Извършено е антропологично изследване на долен десен канин (кучешки зъб) от човек. Зъбът е на индивид в относително млада възраст 18/20 – 30 години. Наличието на две близки линии на линеарна хипоплазия на емайла в близост до шийката на зъба показва два периода на застой в развитието на подрастващия индивид около три-годишната му възраст, поради период на преминаване на общо хранене, диетарен дефицит или хронично заболяване.

Кремъчните находки са обработени от И. Крумов. Обработени са 185 броя фрагменти от керамични съдове. Намерени са едно костно оръдие, две кремъчни пластини. Особен интерес представляват пандантив от кътник на домашно куче, пандантив от глига на диво прасе и пандантив от зъб на късорого говедо *Bos taurus brachycerus* (обр. 5).

Обр. 5. Пещера Магура. Малки находки и фрагменти от керамични съдове: 1 – кремъчна пластина (автор И. Крумов); 2 – пандантив от глига на диво прасе (снимка В. Ставрева); 3 – пандантив от кътник на домашно куче (снимка В. Ставрева); 4 – пандантив от зъб на Bos taurus brachycerus (снимка Р. Спасов); 5 – фрагмент от костно шило (снимка В. Ставрева)

Fig. 5. Magura Cave. Small finds and fragments of ceramic vessels: 1 - flint blade (author I. Krumov); 2 – pendant from a lower canine tooth of a wild boar (photo V. Stavreva); 3 – pendant from a molar of a domestic dog (photo V. Stavreva); 4 – pendant from a tooth of a Bos taurus brachycerus (photo R. Spasov); 5 – fragment of a bone awl (photo V. Stavreva)

Литература

Александров и др. 2018: С. Александров, С. Танева, К. Чукалев. Дигитално 3D заснемане на скалните рисунки в пещера Магурата, с. Рабиша, община Белоградчик. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 81 – 82.

Джамбазов, Катинчаров 1961: Н. Джамбазов, Р. Катинчаров. Археологически находки от пещерата Магура. – Археология, 1961, 3, 56 – 64.

Джамбазов, Катинчаров 1974: Н. Джамбазов, Р. Катинчаров. Разкопки в пещерата Магура през 1971 г. – Известия на Археологическия институт, 34, 1974, 107 – 138.

Иванова 1995: С. Иванова. Сондажни проучвания в пещерата Магура, с. Рабиша. Стратиграфия на кватернера. – Археологически открития и разкопки през 1994 г. София, 1995, 11 – 12.

Йоцова 1981: А. Йоцова. Разкопки в пещерата Магура през 1975 г. – Известия на музеите в Северозападна България, 6, 1981, 12 – 24.

Миков 1929: В. Миков. Принос към предисторическата култура у нас. – Известия на Археологическия институт, 5, 1928/1929, 309.

Трантеев 1962: П. Трантеев. Пещера Магурата. София, 1962.

Frémondeau et al. 2020: D. Frémondeau, C. Ottoni, S. Ivanova, E. Marinova, N. Spassov, L. Hristova, R. Konyovska, W. V. Neer, N. Lupianez, M. Gurova. New mtDNA and isotopic evidence on Late Pleistocene cave bears in the Balkans: the case-study of Magura Cave, NW Bulgaria. – Acta Zoologica Bulgarica, 72 (3), 2020, 461 – 478.

Ivanova et al. 2016: S. Ivanova, M. Gurova, N. Spassov, L. Hristova, N. Tzankov, V. Popov, E. Marinova, J. Makedonska, V. Smith, C. Ottoni, M. Lewis. Magura Cave, Bulgaria: A multidisciplinary study of Late Pleistocene human palaeoenvironment in the Balkans. – Quaternary International, 415, 2016, 86 – 108.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE HOLOCENE LAYER IN THE MAGURA CAVE

Vanya Stavreva, Ivaylo Krumov

Summary

The regular archaeological excavations in the Magura Cave were resumed in 2023 with the investigation of an area of 6 m^2 in the Triumphal Hall (fig. 1). A Holocene layer was partially excavated. Preliminary results show that several horizons of different periods can be distinguished in it (fig. 2).

Horizon I.1. Modern horizon of the historic period.

Horizon I.2. Partially preserved dark grey layer 1 – 3 cm thick, consisting of clay, abundantly mixed with ash and charcoal, under which there is a thin, partly homogenised black layer, 0.3 – 0.5 cm thick. It lies directly on the debris of the lower horizon. The archaeological material is mixed and contains fragments of Early Iron Age and Bronze Age pottery.

Horizon I.3. It is composed of debris of clay, abundantly mixed with ash and charcoal (fig. 3). The floor level is marked by a partially preserved thin homogenised black layer, and in places by a white hardened substance. Analysis of the white substance showed the presence of calcite and other minerals in small quantities and in varying proportions in individual samples. At this stage, it is not possible to determine whether this is a natural deposit of calcite or a deliberate lining of the thermal installation and the floor. This will be clarified after the thermal installation is investigated during the next archaeological campaign.

An irregular oval structure with a diameter of 0.30 m was recorded at the northeastern end of the thermal installation. It consisted of a white hardened substance, in the central part of which there was a 9 × 8 cm rectangular patch of burnt clay mixed with charcoal. Its function and relation to the thermal installation are still to be clarified. The ceramic material dates from the Middle Bronze Age.

Horizon I.4. It has been partially excavated. It contains an archaeological structure with postholes and a rammed clay floor (fig. 4). The dimensions and layout of the building will be clarified once it is been fully excavated. Early Bronze Age pottery was recovered.

Of particular interest are a molar pendant of a domestic dog, a pendant of a lower canine of a wild boar, and a pendant of a tooth of *Bos taurus brachycerus* (fig. 5). A bone tool, two flint artefacts, and a human tooth from an individual aged 18/20-30 years were recovered.

Vanya Stavreva, Regional Museum of History – Vidin, v.stavreva@mail.bg
Ivaylo Krumov, Museum of History – Belogradchik, krumes@abv.bg

---

№ 3. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА ГЪЛЪБОВО

Красимир Лещаков

През 2023 г. продължи проучването на I – III стр. х., фокусирано върху планиграфията и стратиграфията в най-високата част на обекта. Методите и средствата са конвенционалните археологически, както и интердисциплинарни методи за установяване на суровини, продукти, палеосреда и икономика. Бяха включени шест нови квадрата – кв. М-$O_{12–13}$ и като цяло отворената за проучване площ се разшири до 950 кв. м (обр. 1). Беше подготвен за заснемане и документиран централният профил с дължина 20 м.

Вкопани структури в кв. М-N_{9-10}. В незастроената централна част на могилата бяха проучени няколко ями (ями № 1, 2, 2А, 3, 5 – 7) и две траншеи, запълнени с парчета горели деструкции. Някои от тях имат пластична украса. Ями № 2А и 4 могат да се датират в бронзовата епоха. По-късните ями са плитки и горните им части са явно отнесени в съвремието. Сред мазилките и в пълнежа бяха намерени керамични фрагменти от Средновековието, а на дъното на яма № 1 – фрагмент от корозирал железен предмет. В близост до ямите (кв. L_9) са намерени бронзов пръстен и рязана монета от началото на XIII в. Ями 1 и 2 са нарушени в горната си част от съвременна траншея. Лошата запазеност

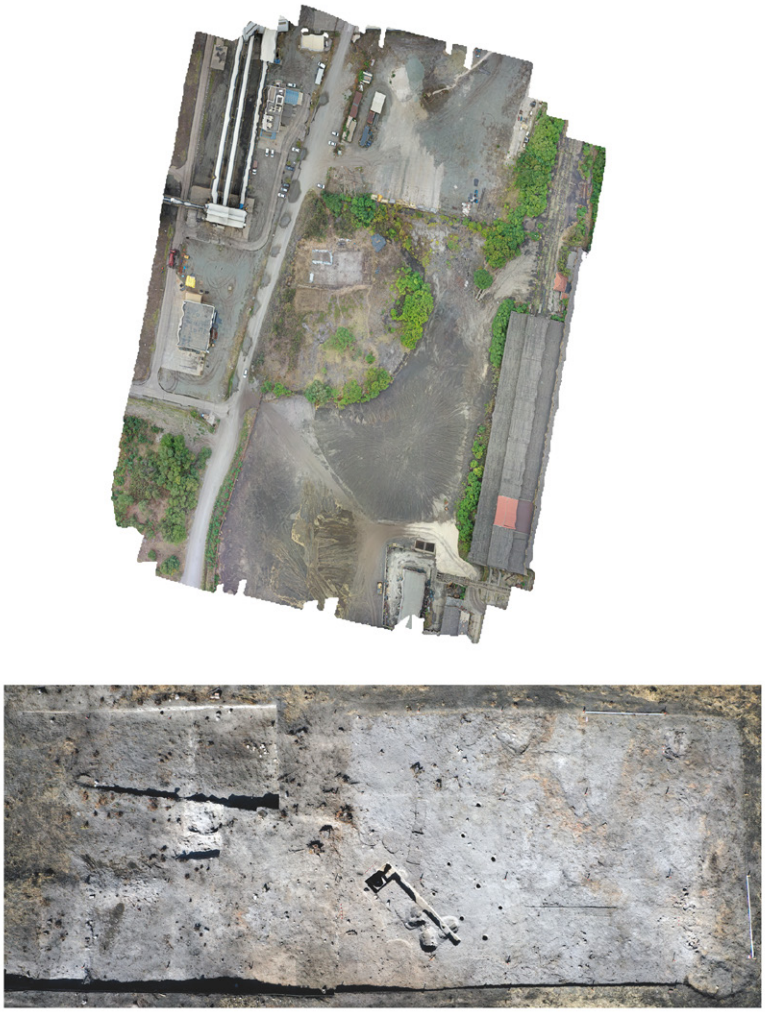

Обр. 1. Въздушни снимки на селищна могила Гълъбово (горе) и на проучената през 2023 г. площ (долу). Снимки П. Лещаков

Fig. 1. Airborne views of tell Galabovo (top) and the area explored in 2023 (bottom). Photo P. Leshtakov

на останките от Средновековието се дължи на индустриална дейност през 60 – 80-те години на XX в.

Профилът на яма № 4 от БЕ (с дълбочина 0,90 м) дава частична представа за стратиграфията на незастроеното пространство. Разграничени са три пласта, сходни по цвят, структура и плътност, а най-високо разположените сигурни останки от строителна дейност са регистрирани на ниво -0,90 м НР – бяло измазано подово ниво.

I стр. х., кв. M_9 – жилище. Проучена е част от жилище с размери ок. 3 м И – З и ок. 4 м С – Ю. Източната стена е частично проследена чрез четири дупки за колове с диаметър 0,10 – 0,15 м. Приблизително в централната част на жилището е разчистена основа на огнище (диаметър 0,70 м, дебелина на замазката – 2 см), по-голямата част от която е приплъзната към по-ниско ниво, като е запазена конструктивната му цялост. Останките от жилището са стратиграфски припокрити от много лошо запазени деструкции от питос и силно разрушена основа на огнище (дълбочина -0,02 м НР). Около тях са регистрирани отделни керамични фрагменти, някои от които с големи размери. Позицията на двете съоръжения и на керамичните фрагменти предполага наличието на IA стр. х. от бронзовата епоха върху могилата.

II стр. х. кв. O-N_{12-13}, жилища. Непосредствено под съвременния насип в новозаложените квадрати бяха разчистени големи петна от отухлена глина, както и други от сиво-бяла трамбована глина. Горелите деструкции и слоевете глина достигат квадрати O-N_{11} и може да се предположи, че тази линия очертава източна граница на незастроената централна площ. В жилище в кв. O_{13} са разкрити три групи компактно разположени съдове *in situ* (обр. 2.2). Две от тях се състоят от подредени един в друг съдове. Едната група включва съдове № 6, 7, 10 и 14 – чаша и три паници. Втората включва две сложени една в друга паници (съдове № 11 и 12) и каничка с врязана украса (обр. 2.3). Върху тях са паднали фрагменти от съд-хранилище. Североизточно от втората група съдове е разположена трета, състояща се от три съда, лежащи един до друг – каничка с врязана украса, гърне с пластична украса и амфоровиден съд с врязана и пластична украса. Съдовете са положени върху бяло обмазан под (дълбочина -0,98/-1,00 м) и са покрити от опожарени кирпичи.

II стр. х., кв. M_{13} жилище. Непосредствено под съвременния пласт от въглища и почва са регистрирани останки от друго горяло жилище. В проучената част са обособени три групи находки и съдове, затрупани от дебел пласт опожарени деструкции.

Южната група е съставена от фрагменти от керамично гърне или хранище, както и части от още няколко големи съда, фрагменти от граден на място питос и парчета от горели стени на съоръжение с неясни функции. В дълбочина са разчистени разположени *in situ* керамичен предмет с цилиндрична форма (възможно да е цилиндрична паница, но и грънчарско колело), чашка и цяла пирамидална тежест за стан.

Само на 0,40 м северно от това струпване е разкрита частично запазена основа на огнище (кота -0,75 м НР, диаметър 0,76 м). Нейната североизточна периферия е нарушена от граден на място питос (дъно на питоса -0,79 м НР). Южно от съоръжението е разположено струпване на фрагменти от един или няколко керамични съда.

В третата компактна група от археологически материали има късовете мазилки, които са горели при много висока температура – почти до остъкляване. В югоизточната му част са разчистени *in situ* три полусферични керамични предмета с вътрешен улей околовръст, чието предназначение е неясно (дълбочина -0,65 м и -0,71 м НР). Възможно е да представляват тапи за големи амфоровидни съдове, но това е само предположение. Два от тях лежат върху подово ниво – замазка от почти бяла глина, а третият предмет бе намерен сред струпване от опожарени деструкции. В източната периферия на кв. M_{13} има голямо съвременно нарушение, което затруднява проследяването на границата на структурата. В северна посока археологическите материали от описаното ниво намаляват.

Обр. 2. Селищна могила Гълъбово – съдове in situ от I – II стр. х.

Fig. 2. Tell Galabovo I – II building levels – pottery in situ

Кв. N_7 – жилище III стр. х. В този квадрат е допроучено помещение с размери 2,00 м И – З на 1,35 м С – Ю. То граничи с помещението с червено ангобираното хранилище, проучено през предишните сезони. Подовото му ниво е измазано с бяла глина. Помещенията са разделени от кирпичена стена със запазена височина 0,20 м и дължина 1,90 м. Нивото на пода е лишено от археологически материали, което подсказва, че и двете помещения вероятно са били използвани като складови.

Кв. L_{4-8}. Централен профил I – III стр. х. При документиране бяха разграничени три основни пласта: най-горен – насип въглищен прах с дебелина от 0,05 м до 0,30 м; втори пласт – светлосиво-кафяв, сбит – неопалени кирпичи с дебелина от 0,12 м до ок. 0,40 м; трети пласт – светлосив фин с дебелина между 0,10 – 0,30 м (втори пласт кирпичи(?) или пласт от непосредственото ниво на обитаване под падналите стени на жилищата); на места под третия пласт се наблюдават тънки прослойки сиво-охрова пръст или кафява хомогенна глина (подово ниво?). В кв. L_7 под втория пласт на дълбочина -0,23 м е регистрирана основа на пещ с две преустройства и подложка от хомогенна кафява глина. В кв. L_6 е разкрита малка яма (дълбочина на вкопаване -0,11 м НР, дъно -0,44 м НР), с размер 0,54 м (И – З). Ямата пресича и двата пласта кирпичи. Запълнена е с кафява рохка пръст. До западната ѝ стена във верти-

Обр. 3. Керамични съдове, I – II стр. х.

Fig. 3. Ceramic vessels, I – II building levels

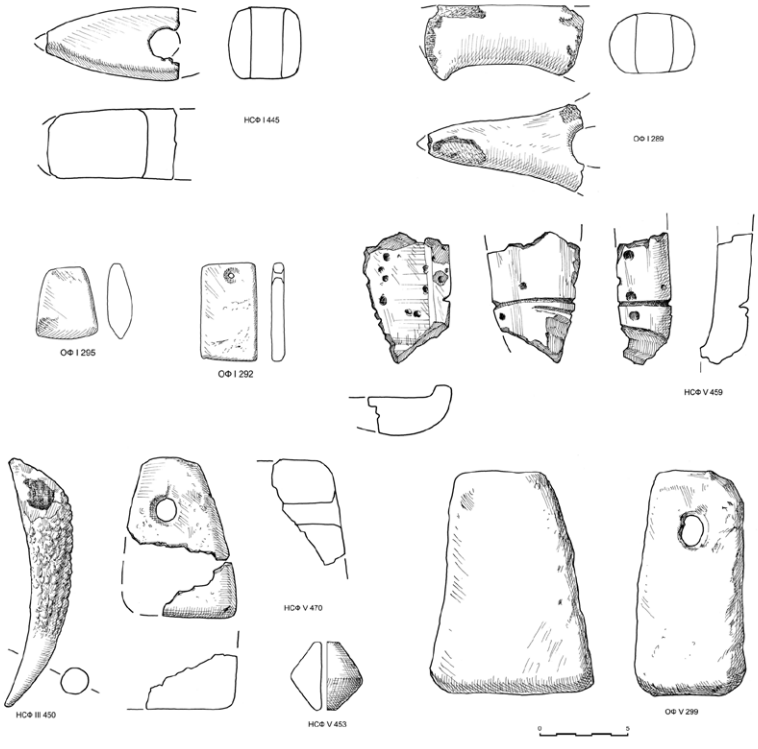

кална позиция е разкрита с дъното нагоре напълно запазена цяла амфора (обр. 2.1, 3), а източно от нея – два големи фрагмента от втори съд. Ямата е от БЕ и е явно по-късна от най-горния строителен хоризонт в тази част на профила. В западната част на кв. L_5 са разчистени деструкции от граден на място питос (кота горно ниво на деструкциите -0,70 м НР, основа ок. -1,00 НР).

Като обобщение може да се каже, че през 2023 г. бе изяснен застроителният план на селищата от I – II стр. х. в централната част на могилата. Очертани бяха границите на свободната от сгради площ чрез локализиране на жилища, които затварят свободно от строителство пространство от север и изток. Така се очертава площ от ок. 500 кв. м, която вероятно е била и по-голяма, тъй като явно продължава на юг и отчасти на запад. Какви са функциите на това пространство е рано да се предполага с по-голяма сигурност. Дебелината на напластяванията на „площада“ достигат 1 м и имат своя стратиграфия. Това показва, че незастроеното пространство се е поддържало в рамките на няколко последователни селища. Жилищата са правоъгълни, стабилни и с големи размери. Те са организирани по предварително определена схема. Имат ориентация север – юг и изместване на северните им стени в източна посока. Вероятно това е направено заради студените ветрове през зимата, идващи от североизток. Бяха събрани допълнителни данни в подкрепа на тезата за масовото използване на кирпичената техника при изграждане на стените на жилищата от бронзовата епоха. Това е несъмнен принос към проучванията в цяла Югоизточна Европа, който променя старото схващане за доминацията на жилищата тип „хижа“, чиито стени са от колове и плет, измазан с глина. Раз-

Обр. 4. Находки от I – II стр. х.

Fig. 4. Small finds, I – II building levels

критите през 2023 г. жилища са опожарени и напуснати, а техните руини не са претърсвани. Цялата покъщнина е запазена и находките са *in situ* (обр. 2 – 4). Събраната полева информация и особено цитираните находки имат висока стойност както за относителната хронология на обекта, така и за определяне на неговата позиция в селищната система. Гълъбово явно доминира като селищен център в тази част на Тракия, а неговата научна стойност се повишава от факта, че е съществувал по време на драматичния преход между III и II хил. пр. Хр.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT TELL GALABOVO

Krassimir Leshtakov

Summary

In 2023, the focus of the fieldwork was the architectural plan of the settlements from levels I – II in the central part of the site (fig. 1). The boundaries of the uninhabited area were defined by identifying dwellings that have bordered the building-free space to the north and east. Thus, an area of ca 500 m^2 was documented, which clearly continues in the western and southern directions, and was probably even larger. It is too early to assume with greater certainty what the functions of this space are. The layers are up to 1 m thick and have their own stratigraphy. This indicates that the central area was maintained within several successive settlements.

The recently unearthed dwellings are rectangular, stable and large, and are clearly organised according to an architectural scheme. They are north – south oriented, with some deviation to the east. This was probably due to the fact that, as is the case today, the cold winds in winter blow from the northeast. Additionally, we collected new data in support of the thesis that the mudbrick technique was widely used in the construction of Bronze Age dwellings in Upper Thrace. This is an undoubted contribution to studies throughout Southeast Europe, changing the old perception of the dominance of 'hut'-type dwellings with wattle-and-daub walls. The dwellings documented in 2023 had been burnt and completely abandoned, and the inhabitants had not searched their ruins. All the inventory is preserved *in situ*, which makes the field information highly reliable (figs 2 – 4). The evidence collected, and especially the artefacts found, are highly valuable for determining the chronology of the site and its position within settlement patterns. Galabovo is clearly the dominant settlement in this part of Upper Thrace, and its scientific value is enhanced by the fact that it had existed during the shift at the end of the 3rd and the beginning of the 2nd millennium BC.

Krassimir Leshtakov, Sofia University "St Kliment Ohridski", leshtakov@uni-sofia.bg

---

№ 4. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА КАРНОБАТ, ОБЛ. БУРГАС

Росица Христова

Спасителното проучване на подобект № 227 в землището на гр. Карнобат, общ. Карнобат, бе реализирано във връзка със заявени инвестиционни намерения на НКЖИ с цел изграждане на надлез при км 230+320. Проучването беше осъществено от д-р Р. Христова (ИМ – Карнобат) – научен ръководител и доц. д.н.а Д. Момчилов (Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров") – зам.-ръководител. В екипа бяха включени доц. д-р С. Александров (НАИМ – БАН) – консултант, д-р Я. Иванов, Д. Кожухаров – археолози и студенти от Бургаския университет „Проф. д-р Асен Златаров". Работата на терен беше проведена в периода 13.03 – 06.04.2023 г.

Обектът се намира на 3,5 км северозападно от центъра на гр. Карнобат, в м. Юртлука. Регистриран е след теренни обходи от двете страни на железопътната линия Пловдив – Бургас, и вписан в АИС АКБ като № 10006501. На базата на намерената при предварителния оглед по повърхността керамика обектът е отнесен към ранната бронзова епоха.

Предварителното проучване е върху обща площ около 10 дка, а за улеснение на теренната работа предвиденият за разкопки участък е разделен на два сектора: Сектор I (северно от жп линия-

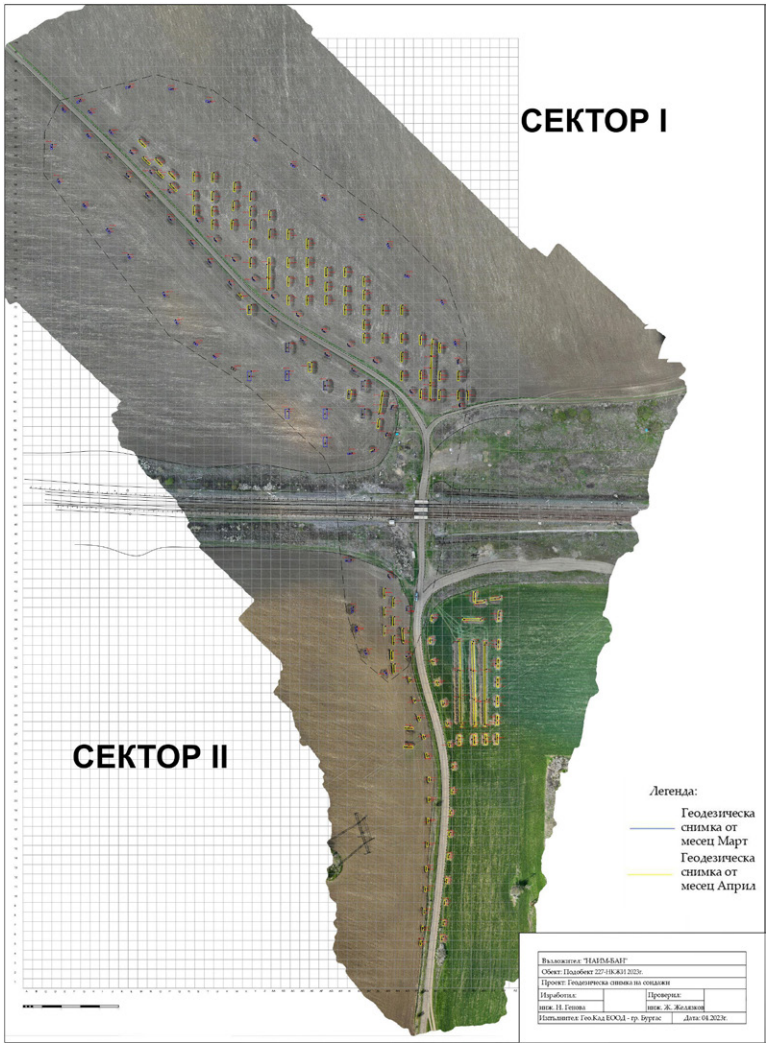

Обр. 1. Общ план на археологическия обект

Fig. 1. General layout of the archaeological site

та) и Сектор II (южно от жп линията). С цел установяване границите и характера на археологическия обект по цялата площ бяха заложени линии от успоредни и шахматно разположени сондажи с размери 5,00 × 1,00/2,00 м, като общият им брой в северния сектор е 91, а в южния сектор – 54 (обр. 1). За допълнителни уточнения бяха заложени и няколко контролни траншеи, обхващащи по-големи площи. Изцяло проучената площ е с обем от 1480 м^3. Максимално достигнатата дълбочина в тях е 1,30 м, а в повечето сондажи на 0,50 м беше достигната стерилна пръст с кафяво-жълт цвят.

Сектор I. Обхваща участъка северно от жп линията. Попада в обработваеми ниви. Почвената покривка е изключително плодородни черноземи. Теренът през годините е бил подложен на активна земеделска обработка и оран до 0,40 м дълбочина. По цялата повърхност се откриват керамични фрагменти от съдове, изработени на ръка и единични парчета строителна керамика от османско време и съвременността. В орницата количеството на керамиката намалява, но тя продължава да е еднотипна. Намерените фрагменти са предимно от стени на дебелостенни и груби съдове, а сигнификативни фрагменти като устия и дъна почти липсват. Материалите могат да се отнесат към бронзовата епоха.

В орницата, която представлява сравнително рохка пръст със зърнеста структура и дебелина 0,25 – 0,30 м, керамиката е с ниска до много ниска концентрация. Под орницата в определени сондажи следва тънък пласт с черен, а след изветряване сив цвят с дебелина около 0,10 м. В отделни сондажи в този пласт бяха намерени обезличени фрагменти от съдове, изработени на ръка. Откритата керамика вероятно е свързана със сравнително тънък културен пласт, напълно унищожен в резултат на човешка дейност в последните няколко десетилетия. Под него следва стерилен пласт с черно-жълтеникав или кафяво-жълт цвят.

Сектор II. Обхваща участъка южно от жп линията и също попада в обработваеми земи. Орницата е с дебелина 0,25 – 0,35 м. Почвената покривка се състои от кафяво-жълта пръст. В този сектор, с изключение на два керамични фрагмента от съдове, изработени на ръка и няколко кремъка от повърхността, не беше открит друг археологически материал.

Придобитите данни от археологическото проучване на подобект № 227 са сравнително ограничени по обем и не позволяват да се отговори със сигурност на редица въпроси, свързани с площта и характера на обекта, продължителността на обитаване на мястото и точната датировка. Въпреки малкото информация, очевидно става въпрос за селищен обект – най-вероятно част от еднослойно селище с разрушен културен пласт от бронзовата епоха (РБЕ). За това свидетелстват намерените на повърхността керамични фрагменти (до 70%), кремъчни и каменни артефакти, керамиката в орницата и в пласта под нея. Пълното отсъствие на мазилки както в пласта, така и по повърхността върху цялата площ на обекта, липсата на части от обмазки на огнища, пепел и въглени навежда на мисълта за вероятно кратко обитаване на това място. Едно от обясненията за отсъствието на следи от отоплителни съоръжения, мазилки, както и за ниската концентрация на материали, вероятно е наличието

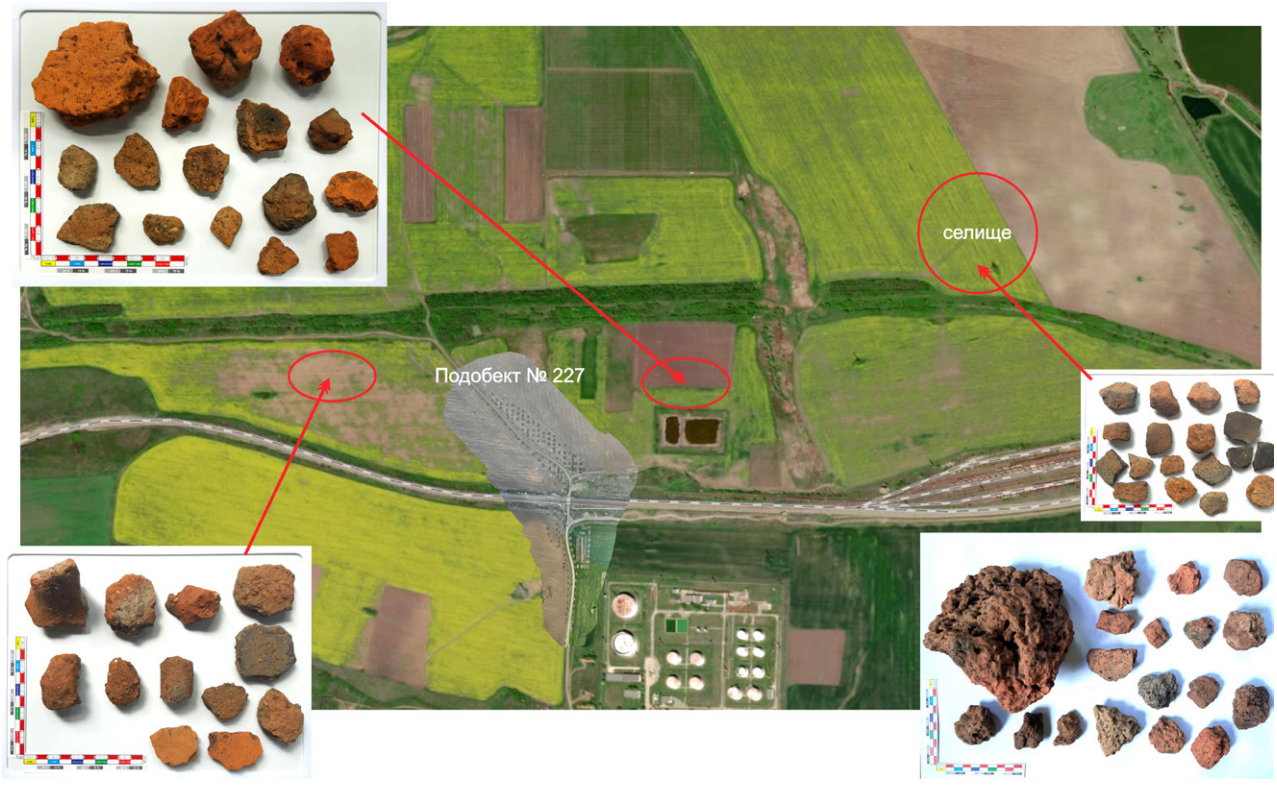

Обр. 2. Подобект № 227 и проучената около него територия

Fig. 2. Sub-site No. 227 and the surveyed territory around it

на това място на съоръжения от стопански тип, с леки конструкции от нетрайни материали, част от селище от „разпръснат тип", характеризиращо се с разстояния между отделните стопански и жилищни постройки.

В рамките на двадесетте работни дни беше огледан теренът и на близката околност. Установено беше, че встрани от подобект № 227 (на север, изток и запад) керамиката по повърхността намалява и след ок. 100 м напълно изчезва. Концентрации с подобни археологически материали, пръснати по повърхността – ситно натрошени керамични фрагменти, предимно от стени и дръжки и единични кремъчни артефакти, бяха намерени на 150 м на северозапад и на 270 м на североизток от обекта. Различното в случая е наличието на множество парчета мазилки със следи от пръчки. Най-голямата концентрация от материали бе регистрирана на ок. 900 м североизточно от подобект № 227 (обр. 2).

Изхождайки от резултатите и наблюденията, можем да изведем следните основни варианти за интерпретация на характера на подобект № 227: 1) обектът е част от „разпръснат тип" селище, в чиито граници попадат само стопанските постройки; 2) обектът е временно обиталище на групи население, свързано със спорадични или по-кратки посещения; 3) обектът е временно обиталище, посещавано в определен сезон от групи уседнало население с цел отглеждане на добитък или друга стопанска дейност, извършвана извън постоянното селище.

RESCUE SURVEY OF AN EARLY BRONZE AGE SITE IN THE LAND OF KARNOBAT, BURGAS DISTRICT

Rositsa Hristova

Summary

Archaeological sub-site No. 227 is located 3.5 km to the northwest of the centre of the town of Karnobat, in the Yurtluka locality. It was registered following a field survey conducted on both sides of the Plovdiv – Burgas railway line. The archaeological excavations covered an area of approximately 10 decares (fig. 1), and to facilitate the fieldwork, the excavation area was divided into two sectors: Sector I (to the north of the railway line) and Sector II (to the south of the railway line). In certain trenches, a thin layer of black colour, which turns grey upon weathering, was found under the ploughsoil. In separate trenches, eroded fragments of vessels were found in this layer. The discovered pottery is probably associated to a

relatively thin cultural layer, dated to the Early Bronze Age, that has been completely destroyed by human activity in recent decades (fig. 2). Beneath this layer, there is a sterile layer with a blackish-yellow or brownish-yellow colour.

Based on the above observations, the following main hypotheses for interpreting the character of archaeological sub-site No. 227 can be outlined:

1) The excavated zone is part of a 'scattered type' of settlement, within whose boundaries only farm buildings had existed;

2) The site is a temporary abode for population groups associated with sporadic or shorter visits;

3) The site is a temporary abode visited by groups of the settled population in a certain season for the purpose of raising livestock or carrying out other economic activities outside the permanent settlement.

Rositsa Hristova, Museum of History – Karnobat, rositsa11@yahoo.com

№ 5. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. БУТАН, ОБЩ. КОЗЛОДУЙ, ОБЛ. ВРАЦА

Стефан Александров, Николай Казашки, Надежда Атанасова

Обр. 1. Надгробна могила до с. Бутан преди разкопките

Fig. 1. Tumulus near Butan village before the excavations

Надгробната могила се намира в землището на с. Бутан, община Козлодуй, област Враца. Обектът е регистриран в АИС АКБ като № 10002137. Могилата е разположена в селскостопански имоти, като през 2023 г. околният терен и могилният насип се обработваха с машини (обр. 1). През могилния насип преминава трасето на газопровод, свързващ подземно газово хранилище „Чирен" със съществуващата газопреносна мрежа на „Булгартрансгаз" ЕАД, което предизвика и провеждането на спасителните археологически проучвания. Преди началото на разкопките могилата имаше височина спрямо околния терен около 1 м и диаметър около 50 м. Могилният насип и околомогилното пространство бяха изцяло проучени (обр. 2). Проучени бяха четири гробни структури от ранната бронзова епоха (края на IV – началото на III хил. пр. Хр.), както следва:

Структура № 2 – вторичен гроб. Представлява трупополагане в положение полунадясно, разположено високо в могилния насип в югоизточния сектор на могилата. В гроба е положен подрастващ индивид (12 – 18 години при настъпването на смъртта) с неопределен пол. До лявото бедро беше открита златна висулка за коса.

Структура № 3 – първичен гроб с трупополагане. Разположен е в центъра на могилата. Правоъгълната гробна яма е покрита с дървени греди. В гроба е положен подрастващ индивид в юношеска възраст (16 – 17/18 години при настъпването на смъртта) от мъжки пол. За съжаление комплексът е унищожен от иманярски изкоп до и в гробната яма. Скелетните останки са изхвърлени навън, като изкопът е достигнал дълбочина до 3 м. Впоследствие останките от погребания са нахвърляни обратно в изкопа.

Структура № 4 – вторичен гроб. Представлява трупополагане по гръб със свити в колените крака, разположено високо в могилния насип, на 3 м северно от централната точка за могилата. В гроба е погребано дете – *Infans* I (около 5-годишна възраст при настъпването на смъртта) с неопределен пол. Черепът и части от торса липсват – най-вероятно унищожени от иманярска интервенция. Липсва инвентар.

Структура № 5 – вторичен гроб. Представлява трупополагане по гръб със свити в колените крака, разположено в основата на могилния насип в югоизточния сектор на могилата. В гроба е погребан израснал индивид (вероятно 30 – 40 години при настъпването на смъртта) от мъжки пол.

По време на проучването бяха открити още два иманярски изкопа, разположени в югоизточния и североизточния сектор, обозначени като структури № 1 и 6. И двата изкопа са достигнали до дълбочина 3,40 – 3,50 м от централната точка за могилата. В тях не бяха открити археологически материали. Съдейки по откритите в тези структури съвременни материали, трите иманярски изкопа са направени в края на XX – началото на XXI в.

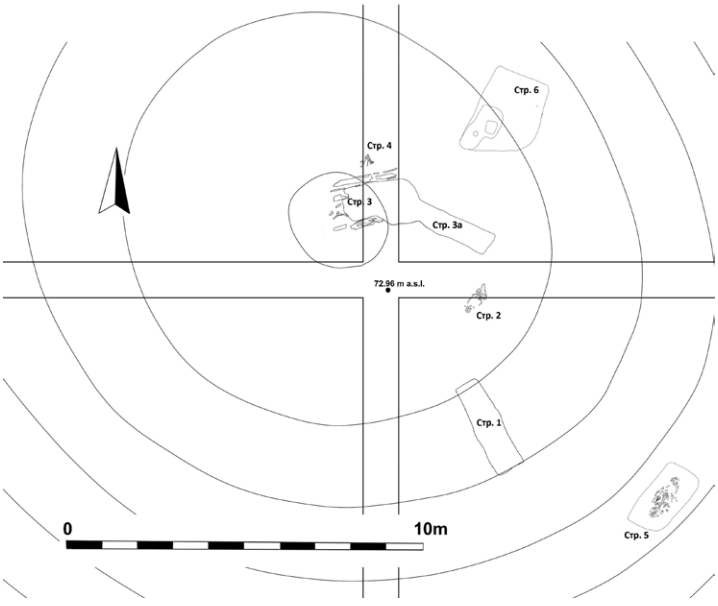

Обр. 2. Надгробна могила до с. Бутан с проучените структури

Fig. 2. Tumulus near Butan village with the features investigated

RESCUE EXCAVATIONS AN EARLY BRONZE AGE TUMULUS NEAR BUTAN VILLAGE, KOZLODUY MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT

Stefan Alexandrov, Nikolay Kazashki, Nadezhda Atanassova

Summary

The barrow was located in arable lands west of the village of Butan. It was round in plan and flattened by the continuous ploughing of the soil. It was 1 m in height, ca 50 m in diameter. The tumulus and its surroundings were completely investigated (fig. 1).

Four Early Bronze Age graves were excavated (fig. 2). Primary for the whole burial complex was feature No. 3 – an inhumation grave. It was completely destroyed by illicit diggings made in the beginning of the 21st c. Features Nos 2 and 4 were inhumation graves in supine position with flexed legs, partially destroyed by the agricultural activities. A golden hair ring was found in feature No. 2. The latest in therms of chronology of the barrow was feature No. 5 – an inhumation of an adult male in supine position with flexed legs. No grave inventory was found in the grave.

Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, stefanalexandrov@abv.bg
Nikolay Kazashki, Regional Museum of History – Vidin, nsnsnsn@abv.bg
Nadezhda Atanassova, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, naditimeva@gmail.com

№ 6. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАНАСТИРИЩЕ, ОБЩ. ХАЙРЕДИН, ОБЛ. ВРАЦА

Стефан Александров, Николай Казашки, Надежда Атанасова

Надгробната могила се намира в близост до с. Манастирище, община Хайредин, област Враца. Обектът е регистриран в АИС АКБ като № 10002132. Могилата е разположена в земеделски имоти, които се обработват с машини. През могилния насип преминава трасето на газопровод, свързващ подземно газово хранилище „Чирен“ със съществуващата газопреносна мрежа на „Булгартрансгаз“ ЕАД, което предизвика и провеждането на спасителните археологически проучвания.

Обр. 1. Надгробна могила до с. Манастирище с проучените структури

Fig. 1. Tumulus near Manastirishte village with the features investigated

Обр. 2. Надгробна могила до с. Манастирище. Гроб № 1

Fig. 2. Tumulus near Manastirishte village. Grave No. 1

Преди началото на разкопките могилата имаше височина спрямо околния терен 0,40 м и диаметър около 40 м. Могилният насип и околомогилното пространство бяха изцяло проучени. На нивото на древния терен бяха разкрити три гробни структури от ранната бронзова епоха, III хил. пр. Хр. (обр. 1):

Структура № 1 – първичен гроб с трупополагане. Разположен е на 2 м югоизточно от съвременния център на могилата. Правоъгълната гробна яма не е покрита. В гроба е погребан в положение трупополагане по гръб със свити в коленете крака израснал индивид (25 – 30 години при настъпването на смъртта), най-вероятно от мъжки пол (обр. 2). Липсва инвентар.

Структура № 2 – вторичен гроб. Представлява трупопоизгаряне извън рамките на могилния насип. Част от горелите кости са положени в овална яма, разположена на 4 м югоизточно от централната точка на могилата. Костните останки принадлежат на възрастен индивид (>50 години), с неопределен пол. Липсва инвентар.

Структура № 3 – вторичен гроб. Представлява трупополагане по гръб със свити в коленете крака, разположено в основата на могилния насип в югоизточния сектор на могилата. В гроба е погребан индивид от мъжки пол в юношеска възраст (14 – 18 години при настъпването на смъртта). Гробната яма и скелетът са сериозно нарушени от диви животни – язовец/лисица, къртици и др., като около 75 % от скелета са унищожени.

След приключване на разкопките могилният насип беше възстановен.

RESCUE EXCAVATIONS OF AN EARLY BRONZE AGE TUMULUS NEAR MANASTIRISHTE VILLAGE, HAYREDIN MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT

Stefan Alexandrov, Nikolay Kazashki, Nadezda Atanassova

Summary

Prior to the excavations, the height of the barrow was 0.40 m, and it featured a diameter of ca 40 m. The barrow fill and its surroundings were completely investigated. Three Early Bronze graves were explored (fig. 1). Primary for the whole burial complex was feature No. 1 – an inhumation in supine position with flexed legs. No inventory was found in

the grave. Feature No. 3 was a secondary grave with the same characteristics. Feature No. 2 was a cremation grave with the cremated remains resting in a simple oval pit, again without inventory.

Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, stefanalexandrov@abv.bg
Nikolay Kazashki, Regional Museum of History – Vidin, nsnsnsn@abv.bg
Nadezhda Atanassova, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum, Bulgarian Academy of Sciences, naditimeva@gmail.com

№ 7. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА НАДГРОБНА МОГИЛА И ОКОЛОМОГИЛНО ПРОСТРАНСТВО В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЧАРГАН, ОБЩ. ТУНДЖА, ОБЛ. ЯМБОЛ

Стефан Бакърджиев, Явор Русев

Спасителното археологическо проучване се проведе във връзка с инвестиционно намерение за изграждане на фотоволтаична централа в ПИ 802217.21 по кадастралната карта на с. Чарган, обл. Ямбол, в периода октомври – ноември 2023 г. под научното ръководство на С. Бакърджиев и Я. Русев от РИМ – Ямбол. Надгробната могила с АКБ № 10001426 е регистрирана през 2013 г. в м. Тръновa могила. Има диаметър 46 м и височина 3,90 м. Методиката на проучване е чрез траншеи с ширина 1,00 м, през 1,00 м, успоредни на оставените централни ребра с ориентация С – Ю и И – З. След проучване на траншеите пространството между тях беше отнето с помощта на техника, оборудвана с равна планираща кофа до достигнатото ниво. В резултат на проучването бяха разкрити, проучени и документирани 51 археологически структури, сред които 48 гроба, една депонировка от керамични съдове и едно каменно струпване (обр. 1). Структура № 31 впоследствие не се оказа такава, но запази поредния номер. Един от проучените гробовете (гроб № 1) е кремация, а останалите 47 гроба са инхумации. Гробовете с трупополагане, съобразно начина на полагане на погребания, могат да се обособят в три групи. Първата група включва 43 структури с № 2 – 30, 32, 34 – 37, 39 – 46, 48 и 49. За тях е характерно полагането на тялото в гробна яма с ориентация изток – запад, с глава на запад и отклонения на север или юг до около 25°. Погребалният обред показва, че вероятно се касае за християнски некропол. В гробовете липсват дарове или лични вещи. Изключение прави само гроб № 37, където се регистрираха останки от дървена кутия с лещовидна форма. Липсата на

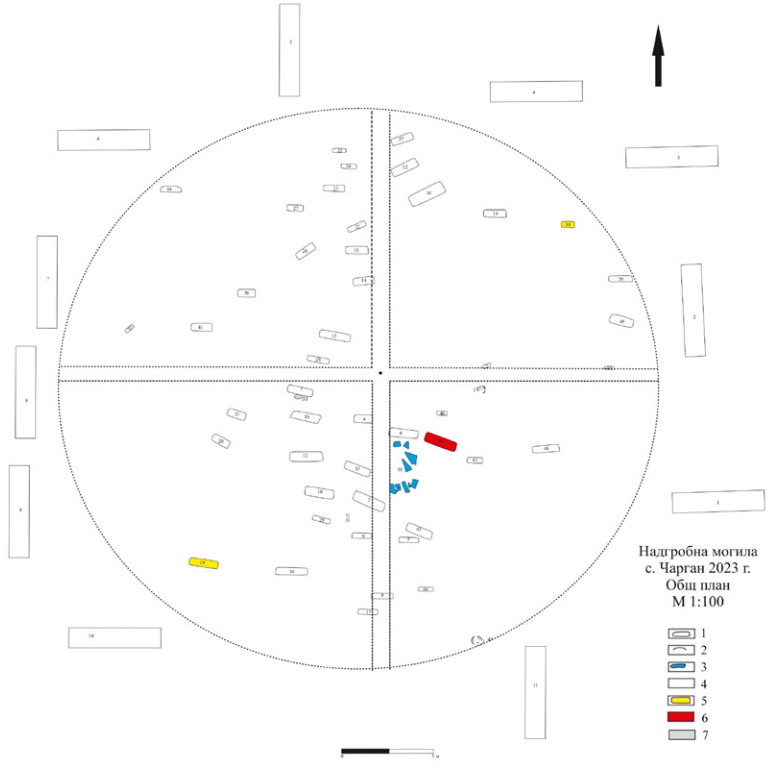

Обр. 1. План на надгробната могила с разположение на проучените структури. Легенда: 1 – гроб; 2 – керамика; 3 – камъни; 4 – сондажи; 5 – гроб хокер; 6 – първичен гроб; 7 – кости

Fig. 1. Layout of the tumulus with the location of the excavated features. Key: 1 – grave; 2 – pottery; 3 – stones; 4 – trenches; 5 – hocker grave; 6 – primary grave; 7 – bones

дарове или лични вещи, поставени в гробовете, както и на други археологически материали, не дава възможност за точна датировка. Въпреки това, на базата на аналогични обекти този некропол вероятно попада в периода на Късното средновековие или османския период.

Втората група е представена от три гроба – № 33А, № 33Б и № 50. При гробове № 33А и № 33Б, погребаните са положени в свито положение, със свити крака и колене, опиращи почти до брадичката на черепите. В тези два гроба като гробни дарове са поставени малки керамични чаши, изработени на ръка. Погребаният в гроб № 50 индивид е положен по гръб със свити в коленете крака, върху дървена скара от надлъжно разположени греди в плитка яма и покрит също надлъжно с дървени греди. В гроба липсва инвентар. По начина на погребване и позицията в могилата трите гроба могат да се датират в бронзовата епоха. Гроб № 50 (обр. 2), за който по аналогии с проучените могили в м. Големия кайряк, разположена на 3,5 км северно от проучваната могила, приемаме, че е първичен. Той може да се отнесе към ранната бронзова епоха или към 2900 – 2700 г. пр. Хр. (Iliev, Bakardzhiev 2020). Начинът на погребване и откритите керамични съдове в гробове № 33А и № 33Б ги датират в рамките на II хил. пр. Хр.

Обр. 2. Гроб № 50

Fig. 2. Grave No. 50

Третата група включва два гроба – № 19 и № 38, проучени в периферията на могилния насип в североизточната и югозападната четвърт на могилата. В тези гробове мъртвите са положени по гръб, със свити надясно крака. Липсата на материали на този етап не дава възможност те да бъдат категорично причислени към бронзовата епоха. Единственият гроб с кремация е гроб № 1 (структура № 1). Проучването показва, че погребаният е кремиран извън могилния насип и останките от кладата са поставени в амфоровиден керамичен съд, който намира аналози сред монохромната керамика от началото на КЖЕ. В сектор ЮИ, в периферията на могилата, бе разкрита и депонировка от два керамични съда – купа и голямо гърне от римската епоха (III – IV в.) – структура № 47. Вероятно тази структура е свързана с някакви поменални практики. В централната част на могилата бе разчистено дъговидно струпване с размери 3 × 2 м от средно големи плоски камъни, с ориентация по дългата ос С – Ю, но липсата на материали не дава възможност да се изясни неговата функция. При проучването южно от първичния гроб № 50 от РБЕ, в пласта, в който е вкопан гробът, се откриха разпръснати осем зъба от говедо (крава на възраст 5 – 7 години). В резултат на археологическото проучване се установи, че древният терен е подравнен преди извършването на погребението в гроб № 50. Над него е натрупана първичната могила от сиво-кафява пръст без примеси. Тя е с височина 1,7 м и диаметър 20 м. В един по-късен етап тя е донасипана с тъмнокафява пръст (смолник), вероятно във

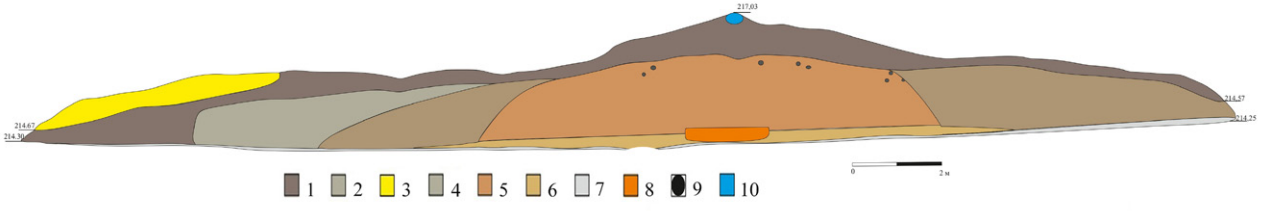

Обр. 3. Южен профил на надгробната могила. Легенда: 1 – хумус; 2 – сиво-кафяв хомогенен; 3 – с примеси от пясък; 4 – с примеси от чакъл; 5 – първична могила (канеленокафяв пласт); 6 – античен терен; 7 – материкова скала; 8 – първичен гроб; 9 – дупки от животни; 10 – триангулачна точка

Fig. 3. Southern cross-section of the tumulus. Key: 1 – humus; 2 – grey-brown homogeneous; 3 – mixed with sand; 4 – mixed with gravel; 5 – primary mound (cinnamon-brown layer); 6 – ancient terrain; 7 – bedrock; 8 – primary grave; 9 – burrows; 10 – triangulation point

връзка с гробове № 33А и № 33Б. След донатрупването могилният насип е с височина 2,90 м и диаметър 46 м. В него са извършени едно погребение с кремация и 45 погребения с трупополагане (обр. 3). В околомогилното пространство бяха направени общо 11 сондажа с размери 5 × 1 м, ориентирани по посоките на света. Проучването показа следната стратиграфия. Най-горният пласт с дебелина до 0,30 – 0,35 м е от тъмнокафява, силно сбита пръст. Следва пласт от пръст, примесена с дребни камъчета, след което на 0,60 м от повърхността се достига до материкова скала.

Литература

Iliev, Bakardzhiev 2020: I. Iliev, St. Bakardzhiev. Kurgane der frühen bis späten Bronzezeit im Bezirk Jambol, Sudostbulgarien (Archaeolingua Series Maior 41; The Yamnaya impact on prehistoric Europe 1). Budapest, 2020.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A TUMULUS AND ITS SURROUNDINGS NEAR CHARGAN VILLAGE, TUNDZHA MUNICIPALITY, YAMBOL DISTRICT

Stefan Bakardzhiev, Yavor Rusev

Summary

The rescue archaeological survey was carried out in October and November 2023 prior to the construction of a photovoltaic power installation. The barrow has been first recorded in 2013. During the excavations in 2023, 51 archaeological structures were discovered and documented, including 48 graves, a pottery deposit, and a stone heap. One of the graves studied, grave No. 1, was a cremation grave, while the remaining 47 were inhumations (fig. 1). The graves can be divided into three groups according to the burial rite. The first group comprises 43 structures (Nos 2 – 30, 32, 34 – 37, 39 – 46, 48, and 49). These graves are characterised by the body having been laid in a burial pit with an east – west orientation, with the head towards west and with deviations to the north or south of ca 25°. In the absence of grave goods or personal belongings the graves cannot be dated; however, based on analogous sites, this Christian necropolis probably dates to the late medieval or Ottoman period.

The second group comprises three graves (Nos 33A, 33B, and 50). In graves Nos 33A and 33B, the individuals had been buried in crouched position, and small hand-built ceramic cups had been placed as grave goods. Grave No. 50 is a supine inhumation with flexed legs. The deceased had been laid on wooden planks in a shallow pit and covered with wooden beams laid in a longitudinal direction (fig. 2). No grave goods or other objects were found in the grave. The three graves date to the Bronze Age. Grave No. 50 is primary and, according to parallels, can be dated to the Early Bronze Age (2900 – 2700 BC). Based on their inventories, graves Nos 33A and 33B are later and can be dated within the 2nd mill. BC. To the south of grave No 50, eight cattle teeth were found scattered in the layer in which the grave had been dug.

The third group includes two secondary graves (Nos 19 and 38) situated on the edge of the mound fill. The dead had been laid in supine position with flexed legs. Due to the lack of artefacts, it is not possible to definitively assign them to the Bronze Age. The only cremation grave is No. 1. The cremation took place outside the mound, and the remains had been placed in a grey monochrome table amphora that can be dated to the beginning of the Late Iron Age. In the south-eastern sector, a deposit containing two ceramic vessels dating to the 3rd – 4th c. AD was found. The research revealed the following stratigraphic sequence: the ancient terrain was initially levelled, and the burial in grave No. 50 took place. A primary mound, measuring 1.70 m in height and 20 m in diameter, was then heaped above the grave. Later, during the burials in graves Nos 33A and 33B, the fill had been further heaped. As a result, the mound fill has a height of 2.90 m and a diameter of 46 m. During later chronological periods, one burial with cremation and 45 burials with inhumations had been carried out in the tumulus fill (fig. 3).

A total of 11 test trenches were excavated in the area surrounding the tumulus, and no archaeological materials or structures were found during their investigation.

Stefan Bakardzhiev, Regional Museum of History – Yambol, st_bakarjiev@abv.bg
Yavor Rusev, Regional Museum of History – Yambol, persian836@abv.bg

№ 8. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА И КЪСНОРИМСКИЯ ПЕРИОД, С. КОНЬОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

Красимир Велков, Татяна Кънчева-Русева

Археологическият обект е разположен в подножието на склон от рида Боруците, на десния бряг на р. Блатница. В близост се намира селищната Дядо Ненова могила. Регистриран е при теренни издирвания като „Подобект 219 – надлез по модернизацията на жп линията Пловдив – Бургас при км 151+770“. По време на сондажните проучвания през 2021 г. са регистрирани археологически структури, които се отнасят към бронзовата епоха и късноримския период.

През 2023 г. разкопките продължиха върху цялата площ, предвидена за пълни проучвания[1]. Регистрирани и проучени са (изцяло и частично) 15 ями, 15 вкопани структури, две траншеи и един гроб (обр. 1, 2).

Бронзова епоха. Към бронзовата епоха се отнасят осем вкопани структури: № 1 – 3, 6, 8, 10, 15, 7/12 (две части на една структура). Структури № 13 и 14 са плитки вкопавания в пода на последната. Разположени са в централната и северна част на сектор Запад и в южната част на сектор Изток.

Всички са с неправилен овален план, с изключение на № 6, която е с различен характер. Размерите на вкопаванията варират от 3,40 до 5,50 м ширина и от 5,50 до 7 м дължина. Четири са с ориентация по дългата ос североизток – югозапад и една е изток – запад. Стените им са вкопани под лек наклон. Подът е равен, без обмазване, дълбочината от нивото на вкопаване достига 0,60 м. Установени са стъпала, изсечени в стените. В някои от структурите се наблюдават две нива на оформяне (№ 3, 7 и 8). Намерените ломени камъни и късове стенна мазилка се свързват с конструкцията.

В рамките на структури № 2, 7/12 и 8 са регистрирани петна с голямо количество въглени и горяла глина, които могат да се определят като леки отоплителни съоръжения. В структура № 3 са намерени парчета замазка от разрушено огнище. Това е основание тези структури да се интерпретират като полувкопани жилища. Структура № 10 има вероятно стопанско предназначение, а № 1 е силно разрушена и обезличена.

Във всички жилища са регистрирани вкопани хранилища – в определени места в помещението и в обособени допълнителни части. Установени са и други съоръжения, изградени на място – в структура № 12 е регистрирано керамично струпване и тежест за стан, оградени с глинобитна стеничка.

Интерес представлява група от четири ями – № 8, 9, 10 и структура № 6 (също яма). Подредени са в редица с ориентация север – юг. Всички имат отвор с овална форма. В пода е вкопана още една малка ямичка. Размери: отвор – 1,10 – 1,70 / 1,40 – 2,10 м, дълбочина 0,50 м. На нивото на вкопаване на яма № 9 е установено петно горяла глина, под което са разчистени два черепа на животни. Част от костите са горели (обр. 3). Запълнителят на ямата включва въгленчета и късчета горяла глина.

На нивото на вкопаване на структура № 6 са разчистени късове горяла мазилка, положени в огнище. В ямата се очертават пластове на запълване, примесени с участъци горяла глина, въгленчета, късчета горяла мазилка. Начинът на конструиране на тези ями, обединяването им в комплекс, вътрешното им устройство и характерът на запълнителя ни позволяват да ги определим като съоръжения с култов характер.

Структурите са датирани в средната бронзова епоха въз основа на радиовъглеродни дати от лаборатория в Япония и обработената характерна керамика, която включва дръжки тип Асеновец върху паници и купи, чучури върху паници и купи, вертикални дръжки с израстък, украса тип furchenstich и kerbschnitt и др. Керамиката има паралели в Асеновец, с. м. Дядово, с. м. Гълъбово и др. (Лещаков 2006, фиг. 29; Kančev 1974).

Паралели на вкопаните структури от бронзовата епоха са известни от археологически обекти при гр. Харманли, Биково, Овчарци, Чокоба и др. (Божкова и др. 2013, обр. 2; Христова, Иванов 2011, обр. 3; Тонкова и др. 2016, обр. 3; Лещаков 2011), с датировка в ранната и средна бронзова епоха.

---

[1] В теренната работа взеха участие д-р Р. Христова (ИМ – Карнобат); инж. Т. Георгиева и инж. Н. Господинов – техническо заснемане; Е. Кърпачева – фотограф; Й. Аврамова и М. Димова – студенти от специалност „Археология“, СУ „Св. Климент Охридски”. Научен консултант за структурите и материалите от бронзовата епоха – проф. д-р К. Лещаков. Археозоология – д-р Г. Рибаров, палеоботаника – доц. д-р Ц. Попова (НАИМ – БАН). Антропологически анализ – гл. ас. д-р Н. Атанасова (ИЕМПАМ – БАН).

Обр. 1. Сектор Запад

Fig. 1. Sector West

Обр. 2. Сектор Изток. Структури № 7/12 и 8

Fig. 2. Sector East. Features Nos 7/12 and 8

Обр. 3. Яма № 9

Fig. 3. Pit No. 9

Късноримският период е представен със структура № 11 и структури № 4, 5, 9, маркирани с концентрация на фрагменти от тухли и тегули. Разположени са в северната и южна част на сектор Запад. Стените на структура № 11 са вкопани под лек наклон, подът – равен, без обмазване, дълбочина от нивото на вкопаване до 0,55 м. Установени са стъпала, изсечени в стените. Наблюдават се две нива на оформяне. Намерените фрагменти строителна керамика и ломени камъни са свързани с конструкцията. В пода на № 11 са регистрирани вкопавания, вероятно служили за съхранение на продукти. Размерът на структурата е 4,50 × 6,50 м.

В структурите от късноримския период липсват отоплителни съоръжения. Най-вероятно те са имали стопанско предназначение.

Гроб № 1. В непосредствена близост до структура № 9 е разчистен гроб на дете. Погребалният обред е инхумация в изпънато положение, с ориентация югоизток – северозапад. Липсва гробен инвентар. Гробът се отнася към първата четвърт на XVIII в. според резултат от радиовъглеродно датиране в лабораторията в Глазгоу, Шотландия.

Траншеи № 1 и 2. Двете структури не са проследени изцяло. Траншея № 1 е регистрирана през 2021 г. Тя е разположена в южната, а № 2 – в северната част на сектор Запад. Траншея № 1 е ориентирана северозапад – югоизток, № 2 е с ориентация север – юг. Вкопани са под лек наклон, с равно дъно. Ширината в горната част варира от 0,65 – 0,75 м до 1,20 м в южната част на траншея № 1. Дълбочината варира от 0,30 до 0,50 м. Предназначението на траншеите не е изяснено. Запълнителят им включва много малко археологически материали – фрагменти строителна и битова керамика, изработена на ръка и колело. Траншея № 2 е разположена в близост, успоредно на комплекса ями № 8, 9, 10 и структура № 6. Същото се отнася за траншея № 1 спрямо структура № 2.

В сектор Запад са проучени ями, разположени извън структурите. Намерените в тях археологически материали не са достатъчни за датировката им.

През бронзовата епоха са били разпространени няколко вида домашни животни: говедо, кон, свиня, овца, коза и куче. Дивите животни са представени от тур, дива свиня, лисица, дива котка, колхидски фазан, сухоземна костенурка. Според палеоботаническите изследвания преобладават останките от дъб.

В заключение може да се каже, че проучените структури от бронзовата и късната римска епоха са били част от периферията на селища и свидетелство за непрекъснатост в развитието в този благоприятен за живот район.

Литература

Божкова и др. 2013: А. Божкова, П. Делев, Т. Христова. Спасително археологическо проучване на обект с негативни структури от II и I хил. пр. Хр. при гр. Харманли (обект № 7 по трасето на АМ Марица, км 69+500 – км 69+950). – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 125 – 128.

Лещаков 2006: К. Лещаков. Бронзовата епоха в Горнотракийската низина. – Годишник на СУ „Св. Климент Охридски". Исторически факултет – специалност Археология, 3, 2002 (2006), 141 – 216.

Лещаков 2011: Л. Лещаков. Обект 18А, ЛОТ 3 по трасето на АМ „Тракия", км 270+300 – км 270 + 500. Селища от бронзовата и неолитната епоха край с. Чокоба, Сливенско. – Археологически открития и разкопки през 2010 г. София, 2011, 126 – 129.

Тонкова и др. 2016: М. Тонкова, Д. Любенова, П. Караилиев, Н. Тонков. Ямен комплекс от V – началото на III в. пр. Хр. и структури от ранната бронзова епоха при бившето с. Овчарци, община Раднево. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 238 – 241.

Христова, Иванов 2011: Т. Христова, Г. Иванов. Спасителни археологически проучвания на обект 10, ЛОТ 3, АМ „Тракия", землище на с. Биково. – Археологически открития и разкопки през 2010 г. София, 2011, 123 – 125.

Kančev 1974: M. Kančev. Matériaux du site préhistorique de l'age du bronze recent et du Hallstatt ancien pres d'Asenovec, depart. de Sliven. – Thracia, III, 1974, 65 – 76.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF A BRONZE AGE AND LATE ROMAN PERIOD SITE IN THE LAND OF KONYOVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY

Krasimir Velkov, Tatyana Kancheva-Ruseva

Summary

The archaeological site is registered as "Sub-site No. 219 – overpass within the modernisation of the Plovdiv – Burgas railway at km 151+770". It is located at the foot of Borutsite Hill, on the right bank of the Blatnitsa River.

During a rescue survey in 2023, 15 pits, 15 archaeological structures, two trenches, and a grave were documented and completely or partially excavated (figs 1 and 2). All structures are negative.

Bronze Age. Eight of these negative structures (structures Nos 1 – 3, 6, 8, 10, 15, and 7 – 12, the latter being two parts of a single structure) feature irregular oval layouts. The orientation of their long axes varies, with four aligning NE – SW and one W – E. The dimensions range from 3.40 to 5.50 m by 5.50 to 7 m. The walls of these structures slope

slightly and the flat, rammed floors extend to a depth of 0.6 m. Quarry stones and wall plaster fragments found within the structures are associated with their construction. Storage vessels are embedded in the floors and structure No. 2 includes an *in situ* facility.

Structures Nos 2, 3, 7 – 12, and 8 reveal heating installations suggesting that the structures could be identified as remains of dwellings. Additionally, a group of four pits (Nos 8, 9, 10, and 6) aligned in a N – S direction are considered to be cult-like facilities, particularly Nos 6 and 9, which contain animal skulls and part of a hearth with burnt plaster (fig. 3).

These structures are dated to the Middle Bronze Age by means of ^{14}C dating and analysis of diagnostic pottery, with parallels found at sites, such as Assenovets, Bikovo, and Ovchartsi, among others.

The Late Roman period is represented by structure No. 11 and three other structures characterised by concentrations of brick and roof tile fragments (Nos 4, 5, and 9). Structure No. 11 features walls with a slight slope and a flat, rammed floor extending to 0.55 m, with dimensions of 4.50 × 6.50 m. These structures had likely served some economic functions.

Grave No. 1 is dated to the first quarter of the 18th c. AD by means of ^{14}C dating – it is a burial in an extended position, southeast – northwest oriented. No grave goods were found in te grave.

Two trenches were explored within the site boundaries. Their function is unclear.

In sum, the excavated Bronze Age and late Roman structures form part of the periphery of a settlement, providing evidence of continuity in the development of this habitable area.

Krasimir Velkov, Museum of History – Tvarditsa, dakras@abv.bg
Tatyana Kancheva-Ruseva, ruseva_t@abv.bg

КЪСНА БРОНЗОВА И РАННА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХИ

№ 9. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДРАГОВИЩИЦА, ОБЩ. КОСТИНБРОД

Мартин Христов, Иван Иванов, Илия Киров, Яна Мутафчиева, Веселина Димитрова, Мария Гюрова, Росица Кендерова, Ханна Христова

Обектът до с. Драговищица е регистриран при археологическите наблюдения по време на изкопните дейности по трасето на междусистемна газова връзка България – Сърбия в началото на 2023 г. при км 14+421 – 14+498, а спасителните археологически проучвания са проведени през месеците април и май същата година. Проучено е трасето на газовата тръба на площ с ширина 5 м и дължина – според данните от наблюденията – 77 м.

Площта, определена за проучване (обр. 1), е разделена на четири сектора с ориентация югоизток – северозапад и с размери 20 × 5 м, в югоизточната къса част на които е оставено контролно ребро с ширина 1 м. По този начин секторите са с дължина 19 м, с изключение на сектор 4, който е съкратен с два метра, поради близостта на изкопа за тръба (тогава запълнен с вода). Горният хумусен слой с дебелина до 0,40 м е отнет при строежа на трасето на газопровода.

Жилище № 1 в сектори 1 и 2. Жилището е разкрито в югоизточния край на сектор 2 и в северозападната част на сектор 1 (обр. 2). Разположено е върху терен с наклон на изток – североизток, което ясно се наблюдава в профилите на сектора, където е установена денивелация до 0,10 м.

Самото жилище, според концентрацията на мазилки и керамични фрагменти, вероятно е с ориентация северозапад – югоизток, с неустановена дълга страна. Ширината му (СИ – ЮЗ) е около 10 м, като остава неясна точната му планировка, както и местоположението на входната част, която

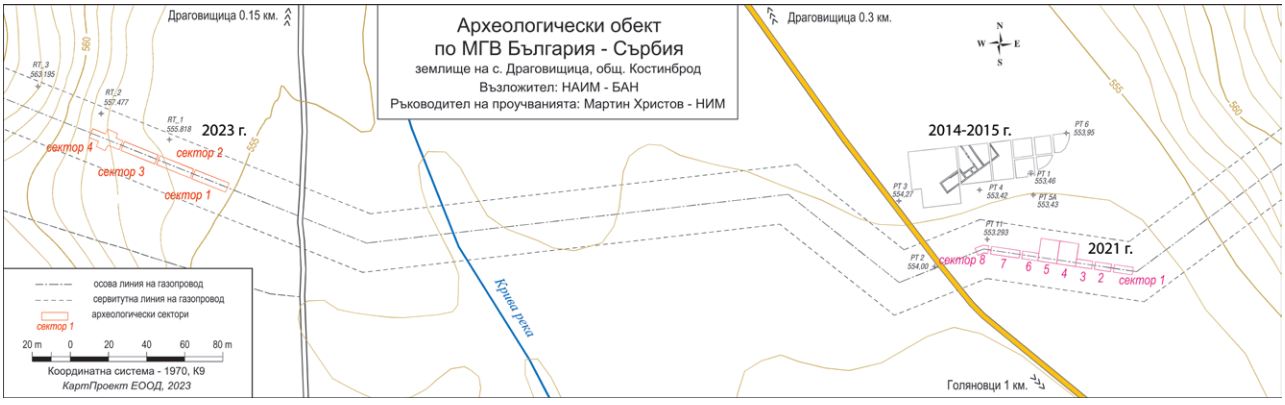

Обр. 1. Общ план на проучените участъци със сигурни структури от бронзовата епоха в землището на с. Драговищица, общ. Костинброд (автор Картпроект – Троян)

Fig. 1. General plan of the investigated sections with secure structures from Bronze Age in the land of Dragovishtitsa village, Kostinbrod municipality (author Kartproekt – Troyan)

вероятно е била в югозападната или югоизточната част, предвид почти постоянния вятър от север/северозапад и частично от североизток.

В останките на жилището са установени три пласта. Най-горният пласт включва опожарени глинени деструкции и има дебелина до 0,10 м. Извън района със значителна концентрация този пласт рязко изтънява. Под мазилките следва черен и мазен пласт, който е с максимална дебелина до 0,10 м. В югоизточната част на сектор 2 дебелината на черния пласт не надвишава 2 см, тук мазилките лежат почти непосредствено върху долния пласт от керамични фрагменти. Този най-долен пласт (обр. 3) е с дебелина до 5 см.

Следи от колове/дъски от конструкцията не са открити, както и от стационарно термично съоръжение. Като такова, но преносимо, могат да се интерпретират фрагментите от пираунос(и), открити в пласта с керамични фрагменти.

Според геоморфоложките анализи пластът от черна и мазна пръст между мазилките и керамичните фрагменти показва наличието на значително количество глини и органика (листа, корени и др.), което може да се обясни с еднократно, но масивно заливане на жилището от кално-воден поток. Това е довело и до рухването на стените на жилището впоследствие и обяснява наличието на този пласт между керамиката и мазилките.

Потвърждение на тези наблюдения има и в профилите на сектор 2, според които в югоизточния ъгъл, който е с по-голяма надморска височина, въпросният пласт е с най-малка дебелина, докато в останалата част, където теренът е с денивелация, той е значително по-дебел.

Дребните мазилки, разкрити в югоизточна посока в сектор 1, вероятно са разнесени по-късно от естествените ерозионни процеси.

В северозападната част на сектор 2 са документирани и следите от древните заливания на терена, които са изразени с относително тънки пластове от пясък и дребни чакъли.

Сектор 3. В югоизточната част на сектора в културния пласт са разкрити мазилки със средни и дребни размери, както и керамични фрагменти около тях. В някои части, между фрагментите от мазилки и керамика са разкрити участъци от пясък и дребен чакъл, които показват заливането на структурите от близкоразположения склон. Последното е особено добре документирано в средната и северозападната част на сектора.

Сектор 4. В този сектор са проучени четири отделни струпвания (обр. 4), като има възможност две от тях да се интерпретират като части от едно цяло – струпвания 2 и 3.

Струпване 1 е най-южното. То се състои от средни и едри по размер камъни и малко керамични фрагменти. Струпвания 2 и 3 се намират в североизточната част на сектора и се състоят от средни и дребни по размер изпечени мазилки, както и керамични фрагменти около тях. Връзката между двете концентрации от мазилки е доловима и те имат линейна конфигурация. Струпване 4 е локализирано в югоизточната част на сондажа. В него са разкрити едри, средни и дребни по размер изпечени до червено мазилки с лица от дъски или разцепени греди. Керамичните фрагменти са в ниска концентрация. Северно и в близост до най-компактните мазилки са открити и няколко дребни фрагмента от кости, горели на много висока температура.

Обр. 2. Фотограметрично заснемане на жилище 1 в сектори 1 и 2 (автор В. Бонев)

Fig. 2. Photogrammetric image of dwelling 1 in sectors 1 and 2 (author V. Bonev)

Обр. 3. Сектор 1 – профил с пласта от мазилки и керамичните фрагменти под него

Fig. 3. Sector 1 – cross-section with the daub layer and the ceramic fragments below it

Обр. 4. Отделните струпвания в сектор 4 (снимка М. Христов)

Fig. 4. The individual structures in sector 4 (photo M. Hristov)

В северозападната част на сектора са разкрити и две струпвания от варовикови камъни, различни от тези, характерни за склона в тази посока, както и няколко керамични фрагмента.

При проучването са открити кремъчни оръдия, включително три типа елементи от сърпове, керамичен прешлен за вретено, частично запазен керамичен съд, бронзова игла и бронзов нож.

Проученият участък вероятно принадлежи на селище от късната бронзова епоха, което се развива на север и юг върху древна речна тераса. Вероятно то е с относително тесен и издължен план, предвид спецификите на релефа. Каква е неговата площ не може да се установи въз основа на направените проучвания и предвид дълбочината, на която се разкрива културният пласт. Със сигурност може да се твърди обаче, че архитектурата е представена от не особено стабилни и масивни конструкции, в които са използвани дъс-

ки или разцепени греди, както и тънки или по-дебели колове, както това личи по техните отпечатъци върху повърхността на изпечените мазилки.

Керамичният ансамбъл включва форми и украси, характерни за късната бронзова епоха, което се потвърждава и от получените радиовъглеродни дати. От своя страна откритите кремъчни оръдия дават ясна индикация за практикуване на земеделие.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF A LATE BRONZE AGE SITE IN THE LAND OF DRAGOVISHTICA VILLAGE, KOSTINBROD MUNICIPALITY

Martin Hristov, Ivan Ivanov, Iliya Kirov, Yana Mutafchieva, Veselina Dimitrova, Maria Gurova, Rositsa Kenderova, Hanna Hristova

Summary

The site near Dragovishtitsa village has been identified during archaeological monitoring of the construction works of Bulgaria-Serbia gas interconnector (IBS). Rescue excavations were carried out in April and May of the same year. The gas line route (5 m wide) was studied over a length of 77 m, which was divided into four sectors 20 m each (fig. 1).

House No. 1 in sectors 1 and 2. The dwelling is located at the southeastern end of sector 2 and the northwestern part of sector 1, and is situated on a terrain sloping towards east – northeast, as evidenced by the cross-sections of the sectors, which reveal an inclination of up to 0.10 m.

According to the concentration of burnt daub pieces and ceramic fragments, the dwelling itself was probably NW – SE oriented. Its probable dimensions are ca 10 m (NE – SW), while the layout and location of the entrance remain unclear (fig. 2). No stationary heating installations were uncovered, yet the complex yielded fragments of portable cooking and heating facilities (*pyraunos/oi*).

In the northwestern part of sector 2, traces of ancient flooding are also evident, comprising relatively thin layers of sand and small gravel (fig. 3).

Sector 3. In the southeast part of the sector, there is a cultural layer containing burnt daub pieces of medium and small sizes, as well as ceramic fragments around them. In some parts of the sector, mainly in the northwest and between the daub and ceramic fragments, sections of sand and small gravel are found. This indicates that the structures were inundated by water flowing down the nearby slope. This is particularly well documented in the middle and northwest parts of the sector.

Sector 4. Four separate accumulations of archaeological materials were studied in this sector (fig. 4). Concentration 1 is the southernmost one. It consists of medium- to large-sized stones and some ceramic fragments. Concentrations 2 and 3 are located in the northeastern part of the sector. These are located in the northeastern part of the sector and consist of medium-sized and small daub pieces, as well as ceramic fragments. The relationship between the two concentrations of daub is noticeable. Concentration 4 is located in the southeastern part of the trench. Large, medium and small-sized burnt daub with imprints of planks or split beams were discovered here. Ceramic fragments are present in low concentrations.

The excavations also yielded flint tools, a ceramic spindle whorl, a partially preserved ceramic vessel, a bronze needle, and a bronze knife. The ceramic assemblage comprises a variety of shapes that are characteristic of the Late Bronze Age, as confirmed by the radiocarbon dates obtained.

The site is probably part of a Late Bronze Age settlement which had developed on an ancient river terrace to the north and south. The architecture comprises flimsy constructions involving planks or split beams, as well as thin or thicker posts. The flint tools clearly indicate the practice of agriculture.

Martin Hristov, National Museum of History, martohristov@yahoo.com
Ivan Ivanov, Museum of History – Klisura, ivanov.ric@gmail.com
Iliya Kirov, National Museum of History, kirov_84@abv.bg
Yana Mutafchieva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, yanamutafchieva@yahoo.com
Veselina Dimitrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, veselina5503@gmail.bg
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, gurova.maria@gmail.com
Rositsa Kenderova, Climate, Atmosphere and Water Research Institute – Bulgarian Academy of Sciences, kendy@abv.bg
Hanna Hristova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, hkh921027@gmail.com

№ 10. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ 01 ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КАМЕНОВО, ОБЩ. КУБРАТ

Петър Минков, Жени Василева, Деница Сандева, Иван Иванов

Обект 01 се намира в обработваема земеделска площ в землището на с. Каменово, община Кубрат. Теренът е равнинен, с лек наклон на юг/югоизток. От изток и североизток естествена граница на археологическия обект се явява пресъхнало дере, част от система от суходолия (обр. 1).

Археологическият обект е регистриран в АИС АКБ с номер 10008508 при теренни издирвания през 2021 г. от екип от НАИМ – БАН под ръководството на доц. д-р Х. Попов. При обхождането са документирани петна на структури с висока до средна концентрация на археологически материали – фрагменти от керамични съдове, горели глинени деструкции, кремъчни сечива, находки от глина и др. Регистрираните останки са интерпретирани като селище от средната и късната бронзова епоха. През 2022 г. са извършени геофизични издирвания (Минков и др. 2023). При геофизичното заснемане на първия сектор на обекта е покрита площ от 71,1 дка. Според получените резултати са обособени две зони с концентрации на аномалии – южна и североизточна. В тях са регистрирани голям брой негативни археологически структури (ями или други вкопавания), както и пет аномалии, които вероятно представляват жилищни структури.

Цел на настоящата кампания е чрез археологически разкопки да се установят характерът, хронологията и културната принадлежност на две от регистрираните чрез геофизичното измерване аномалии[1].

Обр. 1. Каменово. Разположение на обекта

Fig. 1. Kamenovo. Location of the site

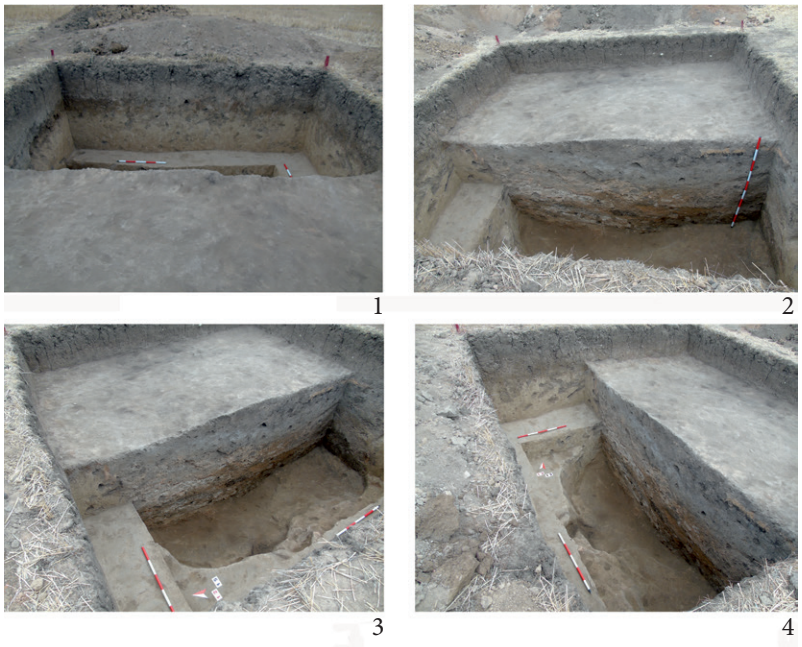

Обр. 2. Каменово. Структура 1

Fig. 2. Kamenovo. Feature 1

[1] Проучването е осъществено чрез проект за финансова подкрепа от Министерство на културата. Керамичният материал от обект 01 е обработен от гл. ас. д-р Я. Димитрова (НАИМ – БАН). Кремъчните артефакти са анализирани от гл. ас. д-р С. Танева (НАИМ – БАН).

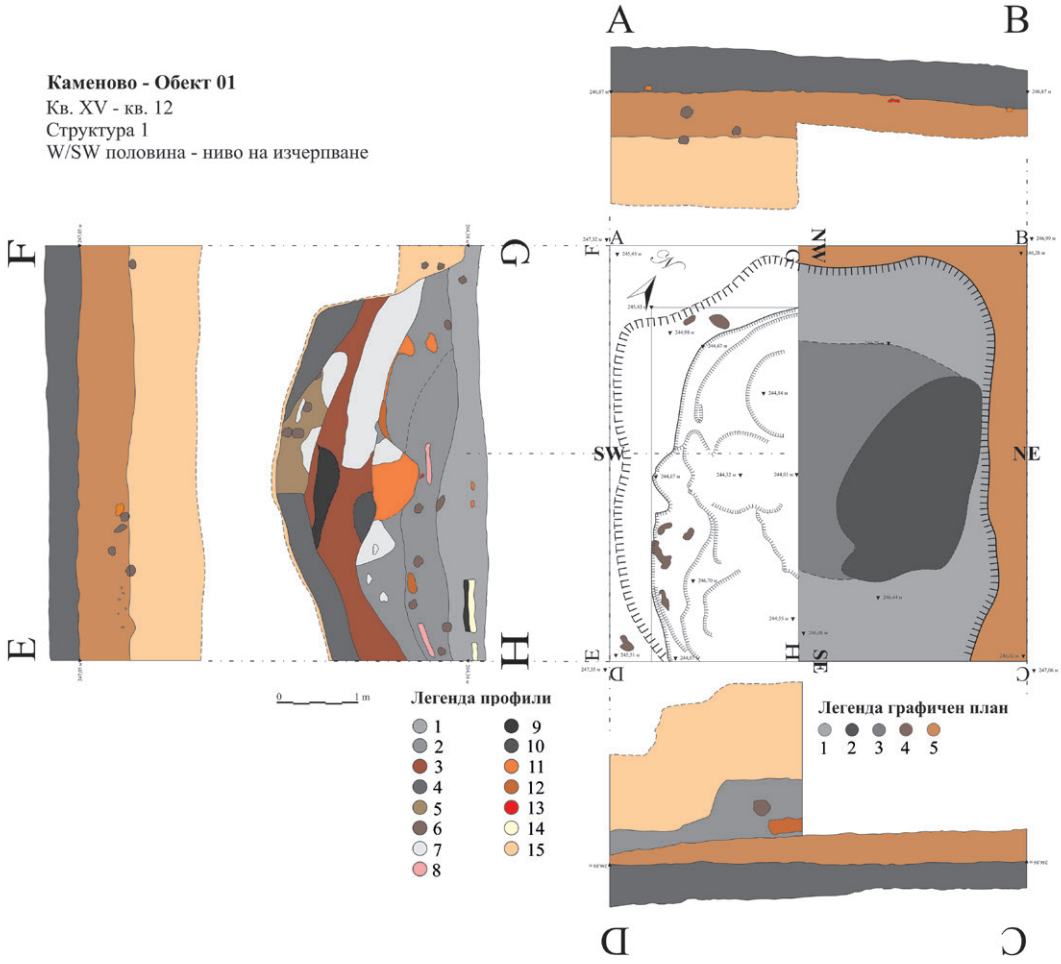

Обр. 3. Каменово. Структура 1. План. Легенда: 1 – светъл сиво-кафяв (основен запълнител); 2 – петно тъмнокафява пръст; 3 – петно светлосива пръст; 4 – биотурбации; 5 – червено-кафяв културен пласт. Профили. Легенда: 1 – кафява сбита пръст; 2 – светъл сиво-кафяв, наситен с археологически материали; 3 – червеникав пласт с керамика; 4 – тъмнокафяв пласт; 5 – бежов ронлив, със следи от силно горене; 6 – биотурбации; 7 – бели прослойки; 8 – пепел; 9 – черен до тъмнокафяв пласт; 10 – черна ивица (горяла?); 11 – светлооранжеви прослойки; 12 – тъмночервени отухлени участъци, наситени с мазилки; 13 – керамика; 14 – оранжеви прослойки; 15 – жълтеникав (стерилен) пласт

Fig. 3. Kamenovo. Feature 1. Layout. Key: 1 – light grey-brown (main fill); 2 – dark brown soil patch; 3 – light grey soil patch; 4 – bioturbation; 5 – reddish-brown cultural layer. Cross-sections. Key: 1 – brown compacted soil; 2 – light grey-brown, saturated with archaeological materials; 3 – reddish layer with ceramics; 4 – dark brown layer; 5 – beige crumbly, with traces of intense burning; 6 – bioturbation; 7 – white strips; 8 – ash; 9 – black to dark brown layer; 10 – black stripe (burnt?); 11 – light orange strips; 12 – dark red charred areas, saturated with daub; 13 – ceramics; 14 – orange strips; 15 – yellowish (virgin) soil

Теренното проучване е извършено в периода от 18.10. до 9.11.2023 г. в рамките на 23 календарни дни, от които 16 работни дни. За целите на проучването е проектирана локална план-квадратна мрежа, с големи квадрати със страна ×30 м, означени с арабски цифри от № 1 до № 90. Всеки от тях е разделен на 36 квадрата със страна ×5 м, означени с римски цифри, съответно от I до XXXVI.

За проучване са избрани две аномалии – едната е ситуирана в кв. 12/XV в северната част на обекта, а другата – в кв. 83/XXXV при южната граница на обекта. Чрез разкопки е потвърден характерът на двете аномалии, които са означени съответно като структура 1 и 2.

Структура 1 – проучена е западната половина (обр. 2). Представлява негативна структура с неправилен правоъгълен план и размери 4,50 м (СИ – ЮЗ) × 4,50 м (СЗ – ЮИ). Стратиграфски се наблюдават пласт орница с дебелина 0,30 – 0,35 м, представляващ кафява глинеста и много сбита пръст, в която се откриват отделни късове варовици с размери 3 – 4 см. След орницата следва пласт от кафява/сиво-кафява пръст с висока концентрация на дребни мазилки и керамични фрагменти, с дебелина 0,50 – 0,60 м. В този пласт е регистрирано вкопаването на структура 1. Запълнителят ѝ е хетерогенен,

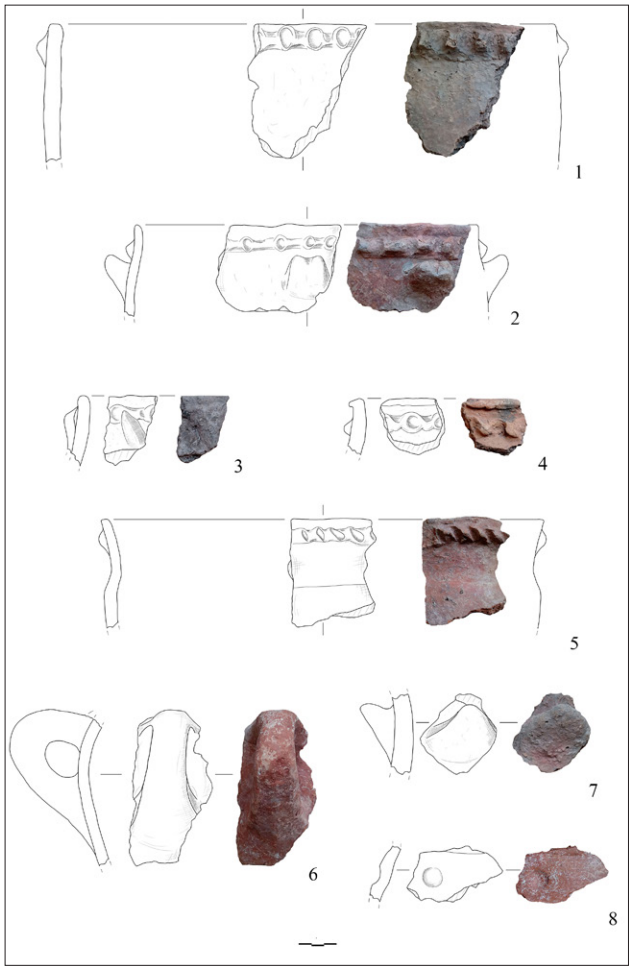

Обр. 4. Каменово. Керамика от КБЕ – кухненска керамика и хранилища

Fig. 4. Kamenovo. LBA pottery – kitchenware and storage vessels

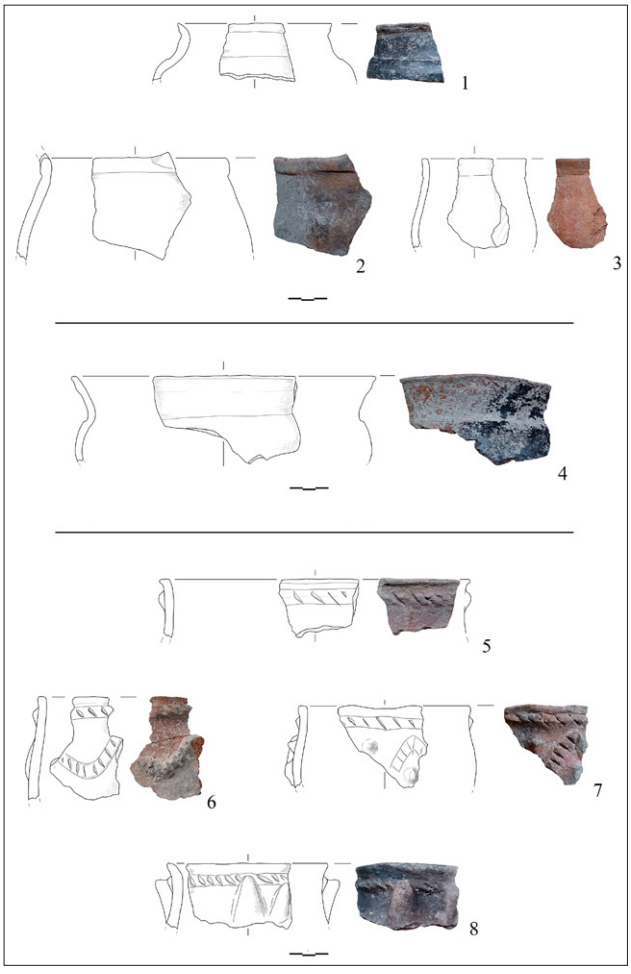

Обр. 5. Каменово. Керамика от КБЕ – трапезна керамика

Fig. 5. Kamenovo. LBA pottery – tableware

съставен от отделни тънки напластявания от пръст с различен цвят – бял, жълт, сив, сиво-кафяв, бежов, с прослойки от овъглена органика. В структурата на запълнителя личи много голямо количество пепел и въглени. В профил тези напластявания личат като сравнително хоризонтални ивици с откроими граници в обхвата на основния запълнител, с леко слягане в средата (обр. 2). Структурата е изчерпана на дълбочина 3,25 м от съвременната повърхност и на 2,45 м от повърхността на древния терен. Дъното ѝ в разкритата част е с наклон от 10° от запад на изток и в по-високата част по стените на вкопаването с наклон от 37° на запад. Върху повърхността на дъното не се забелязват следи от биотурбации, като такива са установени по периферията на вкопаването. Стерилната основа е с кафяв до жълто-кафяв цвят, от глинест и много сбит седимент със съдържание на белезникави варовикови частици със средна концентрация.

Археологическият материал, открит при проучването на структурата, включва керамични фрагменти (обр. 4, 5), аморфни овъглени глинени късове/буци, късове червена охра, въглени, животински кости и редица находки – няколко фрагментирани керамични модела на колело, изцяло запазена керамична тапа[2], костено шило, цял профил от миниатюрно съдче, цяла каменна гладилка.

Въз основа на намерените керамични материали и находки предварителната датировка на структурата следва да се отнесе към късната бронзова епоха и по-конкретно в периода XIV – XIII/XII в. пр. Хр. В очакване са резултати от изпратени проби за ^{14}C.

Структура 2 – изцяло проучена. Представлява негативна структура, вкопана в стерилния седимент, с неправилна овална форма и размери. Запълнителят е хомогенен – от тъмнокафява гли-

[2] Паралели на керамичните тапи от настоящия сезон, както и от обходите, намираме при публикуваните запушалки за съдове от категорията на stirrup jars от Егея (Van Damme 2019, 95, fig. 1).

неста и средно сбита пръст, с голямо количество археологически материали, дребни въгленчета и мазилки. Дълбочината, на която е вкопана структурата, е 0,40 – 0,45 м от нивото на древния терен и 0,75 – 0,80 м от съвременната повърхност. Впечатление прави фактът, че за разлика от описаната ситуация при структура 1, в този участък на обекта не е формиран културен пласт, а ямата е директно вкопана в стерилния пласт. Единствените керамични материали са няколко фрагмента от съдове, изработени на колело, които са със сива монохромна повърхност и врязана украса. За отбелязване е фрагментиран миниатюрен керамичен съд. Въз основа на характеристиките на керамиката и съответстващи паралели ямата може да се отнесе към VI – V в. пр. Хр. (Ников 2013, 179 – 181, обр. 20 – 22).

Осъществените редовни археологически проучвания на обекта в землището на с. Каменово са част от обща стратегия, осъществявана от НАИМ – БАН и РИМ – Разград за регистрация и проучване на археологически обекти в област Разград, община Кубрат, която до този момент остава слабо изследвана.

Литература

Минков и др. 2023: П. Минков, Ж. Василева, Н. Тонков, А. Атанасов. Геофизично проучване на археологически обект от бронзовата епоха Каменово 1 в землището на с. Каменово, общ. Кубрат, обл. Разград. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. Книга I. София, 2023.

Ников 2012: К. Ников. Сивата монохромна керамика от Аполония. Велико Търново, 2012.

Van Damme 2019: T. Van Damme. Stoppers, transport stirrup jars and wine transport, 1450 – 1150 BC. – The Annual of the British School at Athens, 114, 2019, 93 – 117.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF BRONZE AGE SITE 01 IN THE LAND OF KAMENOVO VILLAGE, KUBRAT MUNICIPALITY

Petar Minkov, Zheni Vasileva, Denitsa Sandeva, Ivan Ivanov

Summary

Site 01 is located in an agricultural area near Kamenovo village, municipality of Kubrat (fig. 1). In 2021, it has been identified and registered in the information system "Archaeological Map of Bulgaria" (No. 10008508) during archaeological field surveys. Geophysical surveys have been carried out in 2022. Based on the results of these surveys, two zones with concentrations of anomalies have been identified: the southern zone and the northeastern zone. A large number of negative archaeological structures (possibly pits) and five anomalies, probably representing houses, were identified.

Planned archaeological excavations were conducted in 2023. Two archaeological features were excavated. Feature 1 was a large negative structure of an irregularly rectangular layout measuring 4.50 m (NE – SW) × 4.50 m (NW – SE). During this archaeological season, the western half of the feature was excavated (fig. 2). Stratigraphically, a ploughed layer with a thickness of 0.30 – 0.35 m was found, consisting of brown compact soil containing individual limestone pieces measuring 3 – 4 cm. This was followed by a cultural deposit of brown/grey-brown soil with a high concentration of small plaster fragments and pottery sherds. The negative structure had been dug into this layer. The heterogeneous fill consisted of thin layers of different coloured sediment – white, yellow, grey, grey-brown and beige – as well as strips of charred soil and organic material (fig. 3). Preliminary dating of the feature is determined by the characteristics of the pottery and finds referring to the Late Bronze Age, ca 14th – 13th/12th c. BC (fig 4, 5).

Feature 2 was a small shallow negative structure. The fill is homogeneous. The pottery sherds belong to the grey monochrome ware and date to the 6th – 5th c. BC.

The planned archaeological investigations at site 01 near Kamenovo are part of a general strategy undertaken by NAIM – BAS and Regional Museum of History – Razgrad for recording and study of the archaeological sites in Kubrat municipality, a region still insufficiently explored.

Petar Minkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, petraki_orlovski@abv.bg
Zheni Vasileva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, vassileva.jeni@gmail.com
Denitsa Sandeva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, denitsa.sandeva@abv.bg
Ivan Ivanov, iv1960@abv.bg

№ 11. НЕКРОПОЛ ОТ II ХИЛЯДОЛЕТИЕ ПР. ХР. ДО С. БАЛЕЙ (СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ)

Стефан Александров, Николай Казашки, Георги Иванов, Таня Христова

Археологическите проучвания на некропола при с. Балей, общ. Брегово, обл. Видин през 2023 г. бяха финансирани от Министерство на културата по договор с НАИМ – БАН. Разкопките се провеждат от 2010 г., в рамките на общо 12 кампании до момента. Проучването през 2023 г. беше осъществено от специалисти от НАИМ – БАН и РИМ – Видин, антропологическите анализи са дело на гл. ас. д-р Н. Атанасова (ИЕМПАМ – БАН), консервацията и реставрацията на глинените съдове – на Е. Илиева (РИМ – Видин).

В посочения период бяха проучени квадрати 33/17/E, 4/11/W, 4/21W, 4/22/W, 4/22/E, 4/23/E, 4/24/W, 4/24/E, 4,25/W, 4/25/E, 7/2/W, 7/2/E, 7/10/W, 7/14/E, 7/15/E, 7/20/E, 7/25/E, 12/4/W, 12/8/S, 12/9/W, 20/16/S, 20/25/W, 22/5/E, 22/10/E, 23/1/W и 23/5/E с обща площ 300 кв. м. В посочената площ бяха разкрити и проучени 12 структури, с което общият брой на проучените достигна 176. Единадесет от проучените през 2023 г. структури са гробове с трупоизгаряне. При две от тях за урни са използвани т. нар. сферични амфори, в две – части от двойни съдове, в една – кана. В четири случая за урна са използвани биконични амфори, в един – купа. Две структури (№ 170 и 171) са сериозно засегнати от по-късна антропогенна дейност.

Обр. 1. Некропол до с. Балей. Структура 166

Fig. 1. Necropolis at Baley village. Feature 166

В рамките на късната бронзова епоха най-ранна е структура № 167, в която за урна е използвана кана с една дръжка, покрита с купа. Формата и украсата на двата съда намират точни паралели в Островул Корбулуй и Гидич и се отнасят към най-ранната фаза на културата на инкрустираната керамика. Структура № 167 и проучената през 2021 г. структура № 145 следва да се свържат с най-ранния етап на обитаване на проученото през XX в. селище, обозначен като хоризонт IVb.

И двете структури, в които за урни са използвани сферични амфори, са разположени в западната част на проучваната площ. Структура № 166 представлява гроб с пет съда – два амфоровидни съда, двоен съд, чашка и кантарос (обр. 1). Като гробни дарове се интерпретират поставените в гроба антропоморфна статуетка, двоен съд и кантарос. В урна 166B се откриха и две бронзови висулки за коса. Структура № 172 представлява гроб с три съда – урни, покрити с капаци. В урна 172A се откриха фрагменти от седем костени стрели. В урна 172B се откриха напълно запазени керамична пиксида, масичка, малък съд и рогче (обр. 2). В две структури – № 165 и 169, за урни са използвани половинки от големи двойни съдове. Урните не са покривани. Въз основа на предишни данни и ^{14}C анализи, тези гробове би трябвало да бъдат датирани към XIV – XIII в. пр. Хр.

Гробни структури с биконични урни бяха открити както в източната, така и в западната част на проучваната площ. В три от тях – структури № 168, 173 и 174, урните са покрити с купи (обр. 3). В структура № 168 като гробен дар е поставена чаша с една предварително отчупена дръжка. Структура

Обр. 2. Некропол до с. Балей. Структура 172, урна „B“ и предмети, поставени в нея

Fig. 2. Necropolis at Baley village. Feature 172, urn “B” and objects placed in it

Обр. 3. Некропол до с. Балей. Структура 174

Fig. 3. Necropolis at Baley village. Feature 174

№ 176 представя известно отклонение от описания по-горе ритуал. Биконичната урна е поставена в широка купа и е покрита с половин двоен съд. Около урната са поставени чашка с една предварително отчупена дръжка, фрагменти от две купи и половин двоен съд. Въз основа на предишни данни и ^{14}C анализи, хронологически на тази група би трябвало да се отнесе към периода XIII – XII в. пр. Хр.

Структура № 175 представлява широка непокрита купа, използвана за урна. Липсва гробен инвентар.

A 2ND MILLENNIUM BC NECROPOLIS NEAR BALEY VILLAGE (NORTHWEST BULGARIA)

Stefan Alexandrov, Nikolay Kazashki, Tanya Hristova, Georgi Ivanov

Summary

In 2023, the twelfth excavation campaign at the necropolis near the village of Baley revealed twelve archaeological features in an area of 300 m². Two of these features (Nos 170 and 171) had been seriously damaged by later human activity. The rest of the features – ten cremation graves – date to the Late Bronze Age. Thus, the total number of features investigated so far in the necropolis reached 176.

The earliest feature from the 2023 season is No. 167, related to level IVb of the settlement investigated in the 20th c. Two features (Nos 166 and 172) belong to the ‘multiple urn’ grave group (figs 1, 2). In two more features (Nos 165 and 169), a half of a double vessel had been also used as an urn. Based on previous data and radiocarbon dates, these graves should be dated to the 14th – 13th c. BC.

Four features (Nos 168, 173, 174, and 176) contained biconical amphorae that had been used as urns. All graves contain a single urn covered with a bowl (fig. 3). Based on previous data and radiocarbon dates, the chronological position of this group should be placed in the 13th – 12th c. BC period.

Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, stefanalexandrov@abv.bg
Nikolay Kazashki, Regional Museum of History – Vidin, nsnsnsn@abv.bg
Georgi Ivanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, ivanov.georgi@yahoo.com
Tanya Hristova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, thristova1975@gmail.com

№ 12. ОБЕКТ ОТ II – I ХИЛЯДОЛЕТИЕ ПР. ХР. В М. БРЕСТО, ЗЕМЛИЩЕ НА С. БАНЯ, ОБЩ. РАЗЛОГ

Богдан Атанасов, Живко Узунов, Мален Леппек, Илия Кулов, Филип Щокхамер

Една от основните цели на продължилите 21 работни дни проучвания в Бресто през 2023 г. беше да се проследи планиграфията и стратиграфията на обекта чрез отваряне на нови квадрати във височина по склона (обр. 1; кв. H51, H54, I54, I55, K54, K55, K56, L54, L56)[1]. В периода 2012 – 2017 г. в ниските части на обекта бе разкрита част от масивна терасираща каменна стена от Бресто фаза 1 (най-общо отнесена към XIII в. пр. Хр.). Към Бресто фаза 2 (най-общо XII в. пр. Хр.) се отнасят част от двулицева укрепителна каменна стена, както и постройка с апсиден план и каменен цокъл (обр. 1) (Athanassov et al. 2024; Stockhammer et al. 2020). Докато в най-ниските части на обекта около голямата терасираща стена от фаза 1 културният пласт на места е по-дебел от 1 м, то в по-високо разположените квадрати, отворени през 2023, той варира между 0,3 и 0,5 м.

Част от постройка с апсиден план и каменен цокъл с ширина ок 0,4 м беше разкрита в кв. K56 и L56 (структура 100 на обр. 1). Отнасянето ѝ към КБЕ се основава на сходствата с формата и ориентацията на апсидната постройка от Бресто фаза 2 в кв. K58, L58, L59, M59. Следи от под или от инвентар на новооткритата апсидна постройка не бяха открити в кв. K56, а в кв. L56 разкопките приключиха преди достигането на нивото, на което би трябвало да се намира предполагаемият под. В пространството от външната страна на апсидната постройка в кв. K56 и L56 се откриха керамика и други находки от КЖЕ. По всяка вероятност става дума за яма от КЖЕ, чиито очертания не можаха да бъдат установени въпреки наличието на профили в северните стени на кв. K56, L56 и в профила между тях. В това пространство, в ниво 4 в кв. K56 се откри фрагмент от керамичен диск, вероятно плосък капак с врязана украса и фигурален мотив, който има паралели в керамиката от III – I в. пр. Хр. в Западните Родопи (обр. 2а) (Тонкова, Гоцев 2008, 120 – 136; Кисьов 2020)[2]. Дисковидният капак има дебелина от ок. 2,3 см и, ако е имал правилна кръгла форма, диаметърът му следва да е ок. 0,4 м. Трудно е да се прецени дали има вторични опалвания. Долната страна е с малко по-светъл цвят от горната. Предметът е счупен в миналото. Дисковидни капаци със запазени дръжки са известни и от други обекти от елинистическата епоха в Западните Родопи (Гергова и др. 2020). Няколко фрагмента от подобни капаци без украса се откриха и на други места в отворените през 2023 г. квадрати, а също и в съседния кв. L56. В седимента около и над фрагмента от капак с украса в кв. K56 намерихме малко количество нехарактерна керамика на ръка от КЖЕ и два фрагмента от устия на съдове-хранилища.

В съседния кв. L56 попаднахме на горен камък от олинтска мелница (обр. 3), тип I по Иванова, с паралели в обекти от елинистическата епоха (Ivanova 2019). На ок. 0,15 – 0,20 м по-високо в профила на сондажа се откри долен камък от „праисторически" тип хромел. Останалият материал от това място се състои от силно фрагментирана и предимно нехарактерна керамика на ръка от КЖЕ, фрагментиран керамичен дисковиден капак и малка част от устие на питос. Тъй като олинтската мелница бе открита няколко часа преди края на последния работен ден, липсата на време ни накара да я консервираме и оставим на място, за да може да бъде проучена заедно със стратиграфския ѝ контекст при отварянето на значително по-голяма площ в тази част на обекта в следващи кампании. По тези причини не е ясно дали тя лежи върху долния камък на мелницата. Ако бъдещите разкопки покажат, че той липсва, е възможно да става дума за яма от КЖЕ, в която са полагани предмети със сходни функции като хромела и мелницата.

Към КЖЕ се отнасят и структурите, проучени в съседния кв. K55 (структура 95, обр. 4). Там бе разкрито лице на терасираща стена с ориентация северозапад – югоизток. Запазен е само най-долният ред камъни от лицето на стената. Ориентацията е сходна с тази на терасиращата стена от КБЕ (Бресто фаза 1, XIII в. пр. Хр.) в кв. I58, K59, L60, но цялата керамика, открита в кв. K55 се отнася към КЖЕ. Квадратна платформа със страни от ок. 1,2 м (структура 99, обр. 1 и 4) е долепена до лицето на терасиращата стена. Тя се състои от глинест седимент, малки речни камъчета, фланкирани от вертикални

[1] Благодарим на фондация „Балканско наследство" за дългогодишната подкрепа на проекта „Бресто".
[2] Сърдечно благодарим на С. Христева (РАМ – Пловдив) за интересните дискусии на фрагментите с украса стил Цепина от Бресто и за информацията за паралели в литературата и в обработени от нея археологически обекти в Западните Родопи.

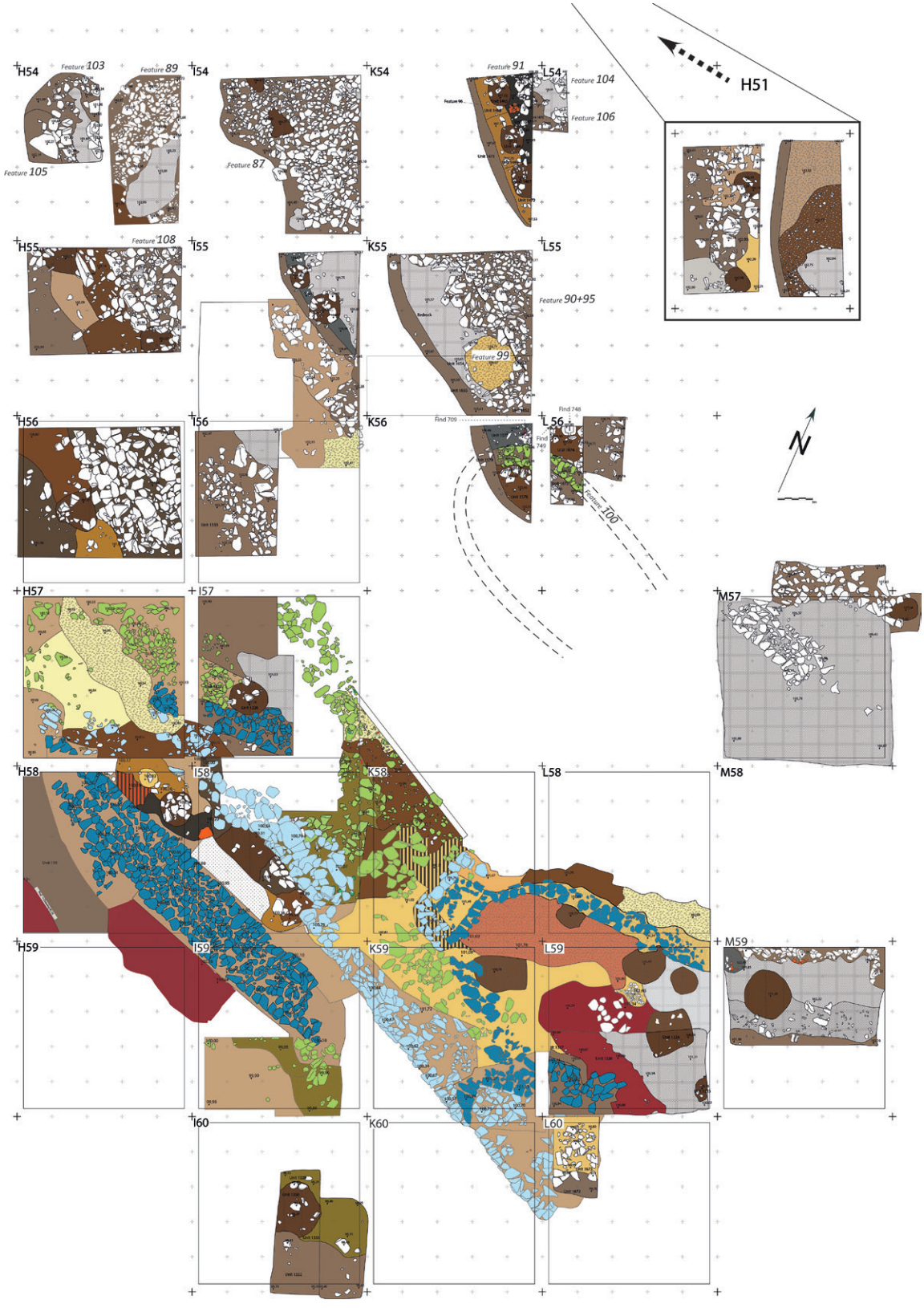

Обр. 1. Общ план. Легенда: светлосиньо – Бресто фаза 1 (XIII в. пр. Хр.); тъмносиньо – Бресто фаза 2 (най-общо XII в. пр. Хр.); светлозелено – структури от КБЕ, които не могат да се отнесат с точност към фаза 1 или фаза 2; бяло – структури от КЖЕ (фаза 3) и такива, които не могат да се отнесат с точност към една от трите фази

Fig. 1. Layout of the site. Key: light blue – Bresto phase 1 (13th c. BC); dark blue – Bresto phase 2 (approx. 12th c. BC); light green – features from the LBA, Bresto phase 1 or phase 2; white – LIA or unclear date

плочести камъни. Платформата и терасиращата стена са съществували заедно. Правоъгълна платформа с подобни размери и дата в КЖЕ е известна от разположения на ок. 45 км южно по долината на р. Места обект Св. Архангел до с. Дъбница[3].

Терасата от кв. К55 със сигурност продължава на северозапад и в съседния кв. К54, който обаче бе проучен само в най-горната североизточна част (обр. 4). Там, под пласт от малки речни камъчета, беше частично разкрита запазена на място есхара с врязана украса (обр. 5). Твърде вероятно е есхарата да е била разположена върху горната повърхност на терасата, чието лице се откри в кв. К55. Ако това е така, то първоначалната височина на терасата е била около 1,80 м. Горелият под на есхарата се губи на изток в съседния кв. L54. Малкият сондаж, направен в него с цел разкриването на по-голяма част от есхарата, не достигна нивото ѝ. Както и олинтската мелница, всички *in situ* фрагменти от есхарата бяха покрити, за да бъдат проучени цялостно чрез разкопаването на по-големи площи. Украсата на есхарата е зле запазена и се състои от врязани успоредни и перпендикулярни прави линии (вероятно част от вписани правоъгълници) а също и криволинейни форми (обр. 5).

Неясна остана интерпретацията на камъните, открити в кв. I54 и К54 (обр. 1). Малкият им размер и липсата на заравнени лица говорят за пълнеж на масивна структура като терасираща стена например. Камъните образуват пласт от ок. 0,4 м, който лежи върху песъчливия материк. Сред тези камъни в кв. I54 беше открит фрагмент от устие от питос от елинистическата епоха с врязана свастика – символ, който се среща както върху съдове, украсени в стила Цепина (Кисьов 2020, 186 – 189), така и върху огнища от елинистическата епоха (обр. 2б).

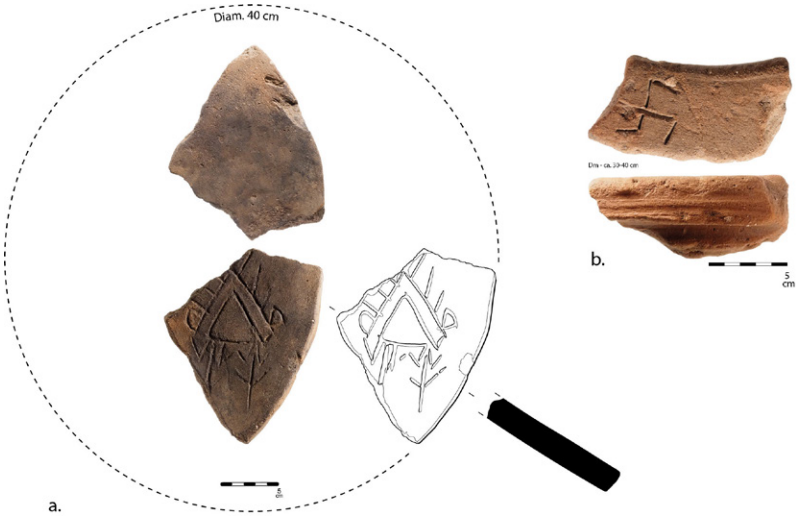

Обр. 2. Бресто: а – фрагмент от дисковиден керамичен капак с врязана украса от ниво 4 в квадрат К56, КЖЕ; b – фрагмент от устие на питос с врязана украса, открит в пласта от камъни в квадрат I54 (структура 87), КЖЕ

Fig. 2. Bresto: a – fragment of a discoid ceramic lid with incised decoration from level 4 in K56, LIA; b – pithos rim fragment with incised decoration from the layer of stones in I54 (feature 87), LIA

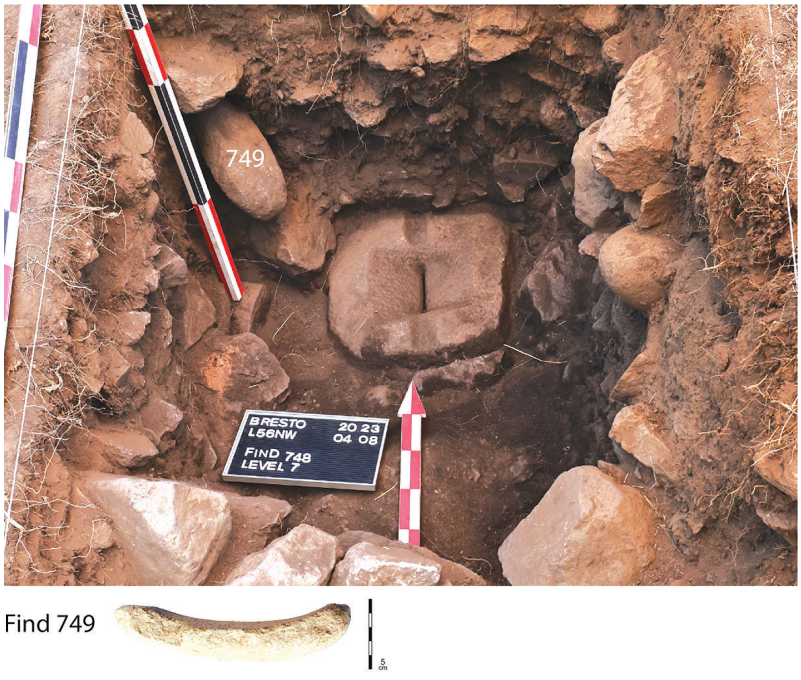

Обр. 3. Горен камък от олинтска мелница в сондаж L56NW, ниво 7. В стената на сондажа, на 0,14 м по-високо се вижда долен хромелен камък на „праисторически“ тип мелница, КЖЕ

Fig. 3. Upper part of an Olynthus-type millstone found in trench L56NW, level 7. A lower stone of a "prehistoric" type of grinding installation is visible at 0.14 m higher in the wall of the trench, LIA

Описаните по-горе структури (с изключение на апсидната стена) могат да се отнесат към елинистическата епоха. За това говорят паралелите на капака с фигурална врязана украса, устието на

[3] За резултатите от проучванията при с. Дъбница виж съобщението на И. Киров и М. Ваклинов в настоящия том.

Обр. 4. Терасираща стена стена в К55 (структура 95) и квадратна глинобитна платформа пред нея (структура 99), КЖЕ

Fig. 4. Terrace wall in K55 (feature 95) and a rectangular platform in front of it (feature 99), LIA

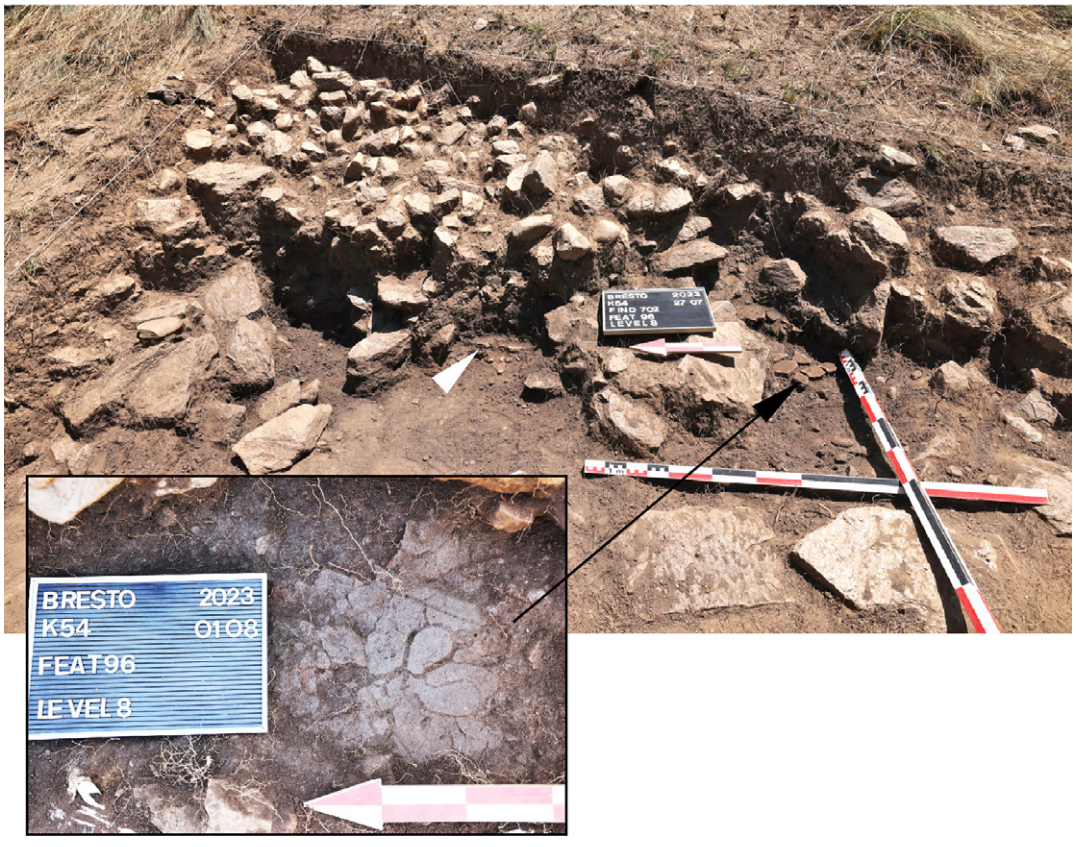

Обр. 5. Част от под на есхара с врязана украса в североизточния ъгъл на К54, КЖЕ

Fig. 5. Part of a base of an eshara with incised decoration in the northwest corner of K54, LIA

питос със свастика, олинтската мелница и фрагментите от есхара. През 2023 г. не бе открит нито един фрагмент от керамика на колело, който да може да бъде прецизно датиран.

Въпросът за функцията на обекта при Бресто през елинистическата епоха ще остане отворен до разширяването на разкопаната площ. Есхари и керамика с украса стил Цепина са известни както от селищни, така и от култови обекти (Пировска 2007; Тонкова, Гоцев 2008; Кръстева 2011; Кисьов 2020).

Литература

Гергова и др. 2020: Д. Гергова, А. Салкин, С. Христева. Тракийското светилище (IV – II в. пр. Хр.) в м. Св. Илия, Велинград. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 471 – 475.

Кисьов 2020: К. Кисьов. Некрополи и гробни находки от елинистическата епоха в Западните Родопи (Стойките, Върбово, Брестовица, Велинград). Пловдив, 2020.

Кръстева 2011: З. Кръстева. Бележки върху огнищата-олтари „есхари", откривани в селища от елинистическата епоха в Тракия. – Collegium Historicum, 1, 2011, 271 – 294.

Пировска 2007: А. Пировска. Изработка и особености в украсите на тракийските есхари. – Археология, 48, 1, 2007, 21 – 30.

Тонкова, Гоцев 2008: М. Тонкова, Ал. Гоцев (ред). Тракийското светилище при Бабяк и неговата археологическа среда. София, 2008.

Athanassov et al. 2024: B. Athanassov, M. Leppek, Ph. Stockhammer. Architecture of power or the power of architecture: the 13th – 11th century BCE fortified settlement Bresto, Southwestern Bulgaria. – In: M. Gavranović, D. Heilmann, M. Verčík, P. Ardjanliev (eds.). The mechanism of power. The Bronze and Iron Ages in Southeastern Europe. Proceedings of the 3rd PeBA Conference held in Ohrid, 25 – 28 May 2022 (Perspectives on Balkan Archaeology, 2). Leidorf, 2024. 233 – 253.

Ivanova 2019: N. Ivanova. Socioeconomic implications of cereal crop production in Inland Thrace during the Late Iron Age (НАИМ – БАН, Дисертации, 13). Sofia, 2019.

Stockhammer et al. 2020: Ph. Stockhammer, B. Athanassov, H. Mommsen, M. Rageot. Travelling objects – travelling ideas? A Mycenaean alabastron from the Late Bronze Age settlement of Bresto (Southwestern Bulgaria). – In: J. Maran R. Băjenaru, S.-C. Ailincăi, A.-D. Popescu, S. Hansen (eds.). Objects, ideas and travelers. Contacts between the Balkans, the Aegean and Western Anatolia during the Bronze and Early Iron Age. Volume to the memory of Alexandru Vulpe. Proceedings of the Conference in Tulcea, 10 – 13 November, 2017. Bonn, 2020, 91 – 106.

A 2ND – 1ST MILLENNIUM BC SITE IN THE BRESTO LOCALITY, LAND OF BANYA VILLAGE, RAZLOG MUNICIPALITY

Bogdan Athanassov, Zhivko Uzunov, Maleen Leppek, Iliya Kulov, Philipp Stockhammer

Summary

During our previous campaigns at Bresto from 2012 to 2017, we excavated mostly at the foot of the hill. There, we unearthed a section of a massive terrace wall dating to Bresto phase 1 (13th c. BC) and a stone fortification wall (almost 2 m-wide) from Bresto phase 2 (ca 12th c. BC) (fig. 1). Furthermore, we identified Bresto phase 3 based on Late Iron Age pits that had been dug into the Late Bronze Age layers. Consequently, in 2023, we opened new areas, higher up the slope. Only a few features dating to the LBA were excavated that year. One of these was a section of an apsidal building in grid squares K56 and L56 (fig. 1). No floor could be associated with the new apsidal building.

The most important findings of the 2023 campaign date to the Bresto phase 3. In grid square K56, just outside the apsidal wall, a fragment of a disk-shaped ceramic lid with incised figural decoration was discovered (fig. 2a). Dating to the Hellenistic period, it had been probably deposited in a pit. This pit appears to have continued east into neighbouring grid square L56, where the upper part of an Olynthus-type millstone was found (fig. 3). Around 0.15 m above this, the lower part of a 'prehistoric' type grinding stone was found in the same pit (fig. 3). It appears that these objects, which served similar functions, had been intentionally placed together, suggesting some kind of LIA ritual practice.

The lowest course of stones of an LIA terrace wall was found to the north in grid square K55 (fig. 4). This wall has the same orientation as the 13th c. BC terrace wall, but all the pottery found in K55 dates to the LIA. In front of the terrace, a small rectangular LIA platform measuring 1.20 × 1.20 m was found (Feature 99; figs 1 and 4). This terrace wall continued northwest into grid square K54, which remained largely unexcavated. In the northeastern part of K54, we unearthed fragments of a decorated Hellenistic ceremonial hearth (*eschara*) (figs 1 and 5). Assuming that the *eschara* had been constructed on the upper platform of the terrace in grid square K55, the height of the terrace must have been 1.80 m. The exposed sections of the *eschara* are decorated with parallel incised lines, probably forming concentric rectangles, and a loop motif in the centre.

In grid squares I54 and K54, we found a 0.4 m thick layer of stones, lying on the virgin sandy soil (fig. 1). The small sizes and irregular shapes of these stones suggest an interpretation as a fill of a large construction, such as a terrace wall. A rim fragment of a Hellenistic *pithos* with an incised swastika came from the layer with small stones in I54 (fig. 2b).

In the entire surface excavated in 2023, we could not find wheel thrown pottery which could be precisely dated. However, the *pithos* rim, the Olynthus type millstone, the lid with incised decoration, and the decorated ceremonial hearth point to a date in the Hellenistic period (figs 2, 3, 5). Similar objects and features are reported from cult places, as well as from settlement sites. Future excavations will shed more light on the functions of Bresto during Hellenistic times.

Bogdan Athanassov, New Bulgarian University, bo.atana@nbu.bg
Zhivko Uzunov, New Bulgarian University, jivko_uzunov@abv.bg
Maleen Leppek, Ludwig-Maximilians University, Munich, maleenleppek@googlemail.com
Iliya Kulov, Regional Museum of History, Blagoevgrad, iliakulov@yahoo.com
Philipp Stockhammer, Ludwig-Maximilians University, Munich, philipp.stockhammer@lmu.de

---

№ 13. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КРИВА БАРА, ОБЩ. КОЗЛОДУЙ, ОБЛ. ВРАЦА

Ваня Петрова, Деница Илиева

Обектът е регистриран при теренни издирвания през 2013 г. (Иванов и др. 2014) и пререгистриран като № 9 въз основа на същите през 2022 г. при издирвания по проектното трасе на газопровод от подземно газово хранилище „Чирен“ до съществуващата газопреносна мрежа на „Булгартрансгаз“ ЕАД северно от с. Бутан, общ. Козлодуй. Регистрационната карта в АИС АКБ е с номер 10002139.

Разположен е в ниска равнинна местност (пойнт бар) върху заливната тераса на левия бряг на р. Огоста, в ясно обособен неин меандър южно от с. Крива бара, на 1,4 км от центъра на селото (214°). Надморската височина варира от 45 до 48 м.

Предистория на проучването. В миналото тук е функционирала циглена, по-късно тухлена фабрика, глината за която е добивана в района. Според едно съобщение на Б. Николов в изкопите за глина на обширна площ са намерени „десетки цели и фрагментирани съдове” от късната бронзова и късната желязна епоха, от които са публикувани четири съда, датирани широко в границите на V – I в. пр. Хр. като вероятен инвентар на некропол с кремации в урни (Николов 1972, 63 – 64, обр. 11). Материалите от КБЕ остават непубликувани. Според информация на местните жители по това време основният изкоп за глина е бил разположен западно от фабриката и вдясно от пътя Крива бара – Хайредин или на ок. 270 м северозападно от новорегистрирания обект.

При обходите през 2013 г. площта на обекта е изчислена на 66,5 дка, от които ок. 10,7 дка попадат в сервитута на газопровода и са предвидени за предварително археологическо проучване. Отбелязано е наличието на изкопи, насипи и диги. По повърхността и в пръстта от изкопите са регистрирани керамични фрагменти от бронзовата и късната желязна епоха и Ранното средновековие. При обходите през 2022 г. е установено, че мястото е залесено и възможностите за наблюдение са минимални.

Проучвания 2023. Предварителното археологическо проучване бе проведено през м. август 2023 г. Предвидената за проучване площ попада изцяло в новозалесена горичка, без разрешение за изрязване на дървета. Това наложи ограничения при избора на места за залагане на сондажите. По същата причина не бе отложена план-квадратна мрежа. Заложени са 36 сондажа с различни размери (20 × 1, 10 × 1, 7 × 2,5 м) с обща площ ок. 840 кв. м, ориентирани спрямо даденостите на терена и заснети с диференциален GPS приемник.

При първоначалния оглед бе установено, че около 2/3 от площта, предвидена за сондажи, попада в ясно очертано изкуствено понижение на терена, маркирано и на топографските карти, свързано с добив на глина и/или изграждане на диги покрай р. Огоста (сектор Център). Извън този участък остава територия с площ ок. 3,5 дка в източната част на трасето, с видимо запазен оригинален релеф (сектор Изток), както и малък издигнат участък с площ ок. 600 кв. м в най-западната част (сектор Запад).

Сектор Запад. Малък участък (ок. 600 кв. м) в най-западната част на предвидената за проучване площ е разположен извън видимите изкопи и извън залесената площ. Върху топографската карта

този участък отново попада в занижение, което обаче не личи на терен. Тук бяха заложени пет сондажа (№ 32 – 36). Във всички е установен насип от фрагментирани керемиди, тухли и други съвременни материали, достигащ в дълбочина до 2,70 м, т. е. явно целият терен е силно компрометиран, зает от стари изкопи, запълнени с бракуван материал и впоследствие заравнени. За датировката на заличените изкопи съдим по частично запазените щемпели върху керемидите – „с. Хайредин, Оряховско, 1934 г.“. Археологически материали не са регистрирани.

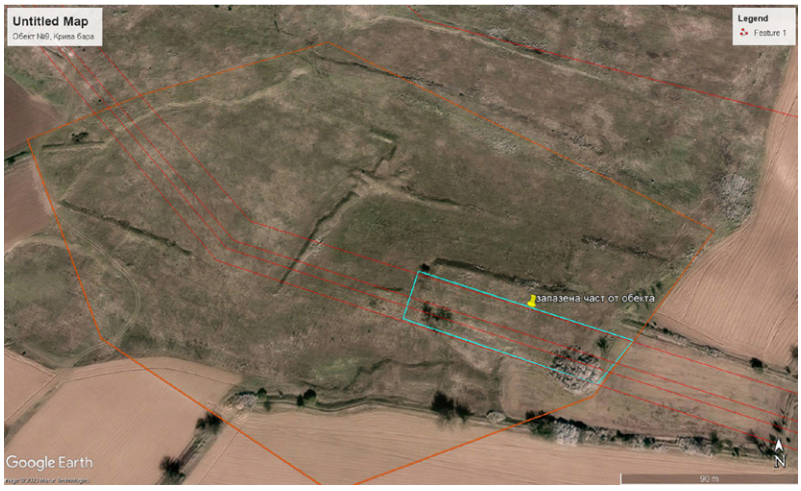

Обр. 1. Сателитна снимка с маркирано (в червено) трасе на газопровода и запазена част от обекта (Google Earth™)

Fig. 1. Satellite image with outlines (in red) of the pipeline route and the preserved part of the site (Google Earth™)

Сектор Център. Обхваща площта на старите изкопи за добив на глина или изграждане на диги, занижена със средно ок. 1,5 м спрямо оригиналната повърхност. На места личат и по-дълбоки и безформени изкопи, както и насипи на диги. В тази част от трасето бяха заложени 22 сондажа с цел проверка и регистриране на следи от евентуални дълбоко вкопани структури. Във всички сондажи е констатирана пълна липса на запазен културен пласт, нарушен и непълен почвен профил. Отделни археологически материали (керамични фрагменти от съдове на ръка и бавно грънчарско колело, дребни мазилки) са регистрирани в хумусния пласт предимно в източната част на този сектор (сондажи № 10 – 18), възможна индикация за първоначалната площ на обекта, който тук е напълно унищожен.

Обр. 2. Сондаж 7 – ранносредновековно полувкопано жилище (структура 5) и яма от късната бронзова епоха (структура 4)

Fig. 2. Trench 7 – early medieval semi-dugout (feature 5) and a pit from the Late Bronze Age (feature 4)

Сектор Изток. Запазен културен пласт с материали от няколко археологически периода е установен единствено в източната 1/3 от площта, предвидена за предварително проучване (сондажи № 1 – 9). Теренът в този участък е равнинен, с лек наклон север – юг, слабо, но видимо издигнат над активната заливна тераса на изток, в посока към р. Огоста (обр. 1). Надморската височина варира от 48,90 до 48,00 м.

Стратиграфия. В сондажите е документиран запазен културен пласт със средна дебелина ок. 0,70 м, в който се разграничават най-малко два ясно изразени слоя. Под чимовия пласт повсеместно е регистриран тъмен сиво-кафяв до сиво-черен пласт със средна дебелина 0,25 – 0,30 м с материали от Ранното средновековие. Извън контекст, в същия тъмен пласт са намерени и три монети от IV в. (обр. 3.2, бронзови фолиси на Константин I и Констанций II), както и единични керамични фрагменти от този период (съдове на колело, със следи от червенолаково покритие). До момента структури от този период не са регистрирани.

Под тъмния пласт следва пласт със средна дебелина 0,30 – 0,40 м със светъл кафяв до сиво-кафяв, силно прошарен цвят. В горната част на този пласт се намират отделни керамични фрагменти от съдове, изработени на колело, с датировка в късната желязна епоха. Към по-тясна датировка насочва фрагмент от стъклена гривна с тъмносин цвят и украса от зигзаговидно апликирана бяла и жълта паста (обр. 3.1), отнасяща се към т. нар. латенски тип гривни, характерни за края на III – II в. пр. Хр. (Кирилов 2023, 86 – 87, табло 4, 7-8).

Обр. 3. Крива бара, обект 9: 1 – стъклена гривна латенски тип; 2 – фолис на Константин II; 3 – кремъчни артефакти от структура 4 (КБЕ); 4 – керамичен съд, изработен на ръка (структура 2); керамичен съд на бавно грънчарско колело (структура 5)

Fig. 3. Kriva bara, site 9: 1 – La Tene type glass bracelet; 2 – follis of Constantine II; 3 – flint artefacts from feature 4 (LBA); 4 – hand-built vessel (feature 2); 5 – slow wheel thrown vessel (feature 5)

В долната част на този пласт са регистрирани единствено фрагменти от съдове, изработени на ръка, с датировка в късната бронзова епоха или началото на ранната желязна епоха (втората половина на II хил. пр. Хр.). Стерилният пласт се проследява (без отчетлива граница) на дълбочина ок. 0,80 м от повърхността.

Структури. В два от сондажите (№ 1, стр. 2 и № 2, стр. 3) са частично проучени малки струпвания от ломени камъни и концентрации на керамичен материал, вероятно останки от слабо вкопани жилища от Ранното средновековие. Към този период вероятно се отнася и една структура в сондаж № 5 – замазка на огнище, оформена на дъното на плитко вкопана яма с диаметър ок. 1 м (стр. 1).

Сравнително добре запазено полувкопано жилище е частично разкрито на площ от ок. 10 кв. м в сондаж № 7 (стр. 5). Установени са южната и западната стена на вкопаването, както и деструкциите от отоплителното съоръжение, изградено от ломени камъни (обр. 2). В запълнителя са регистрирани малобройни керамични материали (обр. 3.5, съдове, изработени на бавно грънчарско колело), фрагмент от железен нож (?), костено шило и кости от говедо.

Според предварителните наблюдения върху керамичния материал останките от средновековното селище за момента могат да се датират най-общо в VII/VIII – IX/X в. (съдове на бавно грънчарско колело и на ръка). За долната хронологическа граница значение имат фрагментите от неголямо гърне, изработено на ръка, от груба глина, примесена с натрошени черупки от миди/охлюви, с небрежно нанесена украса със зъбчат инструмент, намерено в сондаж 1, стр. 2 (обр. 3.4).

С най-ранния период на обитаване на мястото е свързано петно с тънък пласт деструкции, документирано в сондаж № 1 (стр. 6), отнесено към късната бронзова епоха. Деструкциите са с малки до средни размери, оформят пласт с дебелина до 0,10 м. Негативите върху част от мазилките подсказват плетена конструкция, вероятно на лека постройка. Стационарни съоръжения не са документирани. Керамичните материали са изключително оскъдни, като най-диагностични са фрагментите от дръжка и стени на двоен съд, както и устие на купа с грубо оформени плитки канелюри/жлебове.

Към късната бронзова епоха се отнася и една яма (стр. 4), частично проучена в сондаж № 7. Ямата има овална форма с максимален диаметър 1,50 м и дълбочина 0,60 м от ниво засичане (обр. 2). В запълнителя на ямата, наред с фрагментираната керамика, са намерени и значителен брой кремъчни изделия (обр. 3.3, масивни пластини и стъргалки с характерния за периода едър зъбчат ретуш). Силно фрагментираните фаунистични останки от ямата принадлежат на куче, заек, сърна и свиня[1].

[1] Археозооложкият анализ е направен от гл. ас. д-р Н. Карастоянова.

В обобщение на резултатите можем да отбележим, че при предварителното археологическо проучване са документирани останки от селищен обект с най-малко два периода на обитаване – Ранно средновековие и втората половина на II хил. пр. Хр. и следи от епизодично присъствие от късната желязна епоха (III – II в. пр. Хр.) и Късната античност (IV в.). Ограниченият обем на предварителното проучване не позволява категорични изводи за характера на обитаването. Все пак, слабата наситеност с материали в пластовете извън петната на регистрираните структури и малкият брой находки подсказват не особено интензивно обитаване, възможно сезонно/епизодично. В подкрепа на подобна хипотеза са и топографските дадености на района – ниска, лесно заблатяваща се местност. Връзката на обекта с предполагаемия некропол, споменат от Б. Николов, засега остава хипотетична.

Литература

Иванов и др. 2014: Г. Иванов, Г. Ганецовски, К. Чукалев, Н. Торбов, Л. Трайкова, Е. Найденова, Д. Петрова. Издирвания на археологически обекти в сервитутната зона на преносни газопроводи от ПГХ Чирен до Козлодуй и Оряхово. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 591 – 594.

Кирилов 2023: Ч. Кирилов. Непознатите познати. Стъклените гривни в България от късножелязната до османската епоха. София, 2023.

Николов 1972: Б. Николов. Тракийски находки във Врачанско. – Археология, 1972, 3, 53 – 68.

RESCUE EXCAVATIONS AT A SITE IN THE LAND OF KRIVA BARA VILLAGE, KOZLODUY MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT

Vanya Petrova, Denitsa Ilieva

Summary

The archaeological site has been first discovered in 2013 during field survey along the route of a future gas pipeline connecting Chiren with Kozloduy and Oryahovo. It is located at 1.4 km (214°) distance from the village of Kriva Bara, Kozloduy municipality. The site occupies a low flat area – a point bar in the floodplain at the left bank of the Ogosta River.

An evaluation dig was carried out here over an area of ca 2.5 acres in August 2023. A total of 36 trenches were made covering approx. 840 m^2. Preliminary observations have shown that ca 2/3 of the area subject to evaluation is completely destroyed by modern anthropogenic activities, mainly clay extraction and construction of river dikes. This was verified by test trenches made in this area, showing disturbed and incomplete soil profiles and lack of any cultural deposits. Only a 100 m-long segment remains unaffected in the easternmost part of the explored area (fig. 1). There, the trenches exposed preserved cultural deposits with an average thickness of 0.7 m and two clearly distinguishable layers.

The upper layer contained traces of occupation dating to the early medieval period (7th – 10th c.) according to the ceramic materials (fig. 3.4-5, hand-built and slow wheel thrown vessels). Partially exposed is a rectangular semi-dugout with the remains of a stone-built oven (fig. 2). As stray finds, the layer also yielded three 4th c. bronze coins of Constantine II and Constance II (fig. 3.2).

The lower cultural layer is much lighter in colour and the virgin soil is reached at an average depth of 0.80 m without a clear-cut boundary. Associated with this layer, yet without secure context, are isolated pottery sherds dated to the Late Iron Age. A narrower date is offered by a fragment of La Tene type bracelet of blue glass and bichrome zig-zag decoration (fig. 3.1), typical for the late 3rd – 2nd c. BC.

The base of the layer yielded exclusively hand-built pottery, with diagnostic sherds typical for the Late Bronze Age. A concentration of burnt remains from a light wattle-and-daub construction was associated with this layer, exposed directly over the virgin ground, as well as a large pit (1.5 m in diameter). The fill of the latter contained fragmented pottery, animal bones and a few flint artefacts, some bearing the denticulated retouches diagnostic for the Bronze Age toolkit (fig. 3.3).

To summarise, the evaluation dig revealed a partially preserved site with at least two periods of occupation – early medieval period and the end of the 2nd mill. BC. A full archaeological investigation of the site is scheduled for 2024.

Vanya Petrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, vanyapetrova18@gmail.com
Denitsa Ilieva, Sofia University "St Kliment Ohridski", deni.t.ilieva@gmail.com

№ 14. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА МНОГОСЛОЙНО ОТКРИТО СЕЛИЩЕ КРАЙ С. СКУТАРЕ, ОБЩ. МАРИЦА, ОБЛ. ПЛОВДИВ

Елена Божинова, Петър Зидаров

Археологическото проучване на обект № 6 край с. Скутаре се проведе във връзка с изпълнението на проект на НКЖИ „Развитие на железопътен възел Пловдив"[1]. Сервитутът на жп възела попада изцяло под насипа на съществуващата подложка за железопътна линия по направление Пловдив – Бургас. Проучен е участък с дължина 420 м и ширина от 5 до 10 м (от км 11+600 до 12+100) с обща площ около 2100 кв. м. Обектът е разположен върху първата надзаливна тераса на около 1,5 км северно от р. Марица. Документиран е културен пласт с дебелина от 0,60 до 4 м. Основната част от археологическите структури (общият им брой надхвърля 400) са вкопани, а датировката им се основава предимно на материалите, открити в тях (обр. 1).

Единични фрагменти и находки датират в късния неолит, но по-голямата част от откритата праисторическа керамика в около 40 вкопани структури на площ с дължина над 200 м е характерна за класическата фаза с врязана и графитна украса на култура Марица (4800 – 4600 г. пр. Хр.), а друга представя типични форми и украси, характерни за репертоара на Караново VI. Всички халколитни структури са вкопани, като могат да се разграничат: (а) дупки за вертикални стълбове; (б) малки ями, част от които също е възможно да са за вкопаване на дървени стълбове; (в) по-големи и дълбоки ями и (г) големи вкопавания с овална или близка до правоъгълна форма. Всичките осем големи вкопавания са с равни дъна. Шест от тях са плитки, а две са с дълбочина над 1 м. Едно от дълбоките вкопавания с големи размери (№ 295) датира от ранния халколит и е изключително богато на керамика и находки. Второто подобно вкопаване е от късния халколит; сред находките, произхождащи от него, се открояват златно мънисто и малка глинена пота. Проучен е и сегмент от дъговиден ров с равно дъно (дължина над 10 м, ширина ок. 1,20 м и запазена дълбочина от 0,50 до 1,80 м), датиран чрез най-късните материали, намерени в него, към ранните фази на късния халколит.

Една яма в южния сектор се отнася към протобронзовата епоха. Синхронни материали в пласта над нея, както и в една от малките ями за колове, е възможно да маркират леки наземни конструкции. Няколко изолирани вкопавания, отстоящи на десетки метри едно от друго, съдържат материали от РБЕ 1. Проучени са три ями и дълбока шахта, вероятно кладенец (№ 66). Към дъното му се откриха речни миди и големи фрагменти диагностична керамика (обр. 2), а радиовъглеродният анализ на зърно стеснява датата ок. 2900 cal BC. Черупки от миди се откриха и в запълнителя на вкопана част от жилище с правоъгълен план (2,10 × 3 м). На около 5 м южно от него е частично запазено и огнище с подложка от керамични фрагменти. Концентрации от отухлени мазилки се откриха и над двете структури, като вероятно също маркират местоположението на леки наземни конструкции. На ок. 100 м в северна посока бе разкрита рухнала глинобитна стена на сграда, чиято основа остана източно от границата на проучваната площ. Събраните данни сочат, че почти цялата площ на обекта е обитавана през РБЕ 1, като отделните структури са разположени на голямо разстояние една от друга. Сред интересните находки от този период са цял глинен аскос с вторично пробити дупки върху дръжката, плитки отворени съдове – тави, голяма паница с тунелеста дръжка, както и една сребърна обеца, открита извън контекст, но която типологически се отнася към ранните етапи на РБЕ.

Керамични фрагменти, вкл. диагностични дръжки тип Асеновец датират в СБЕ едно овално плитко вкопаване (№ 219) с размери 3,6 × 2 м, в западната част на което е издълбана дълбока яма. То е запълнено с керамика, кости и преди всичко късове горели мазилки със следи от колово-плетена конструкция. Макар да липсват други вкопани структури с материали от този период, в редица квадрати се откриват диагностични керамични находки, включително фрагменти от паница със завито навътре устие и дръжка тип Асеновец, които вероятно може да се свържат с пласт и дупки за колове в кв. BC 104.

В крайната южна част на обекта е проучено голямо плитко вкопаване и няколко по-малки, запълнени с късове горели мазилки със следи от колово-плетена конструкция. Керамиката е характерна за ранната фаза на РЖЕ, включително букели, канелирана или щампована украса – редове от

[1] В екипа участваха археолозите П. Василева, М. Врабков, В. Жекунова, Р. Златев, И. Михалков, М. Димитров, Г. И. Иванов, С. Тодоров, М. Валентинова, д-р С. Иванова, д-р К. Петкова, З. Иванов и В. Кафеджиева.

кръгчета, нанесени с т. нар. куха щампа. През 30 м в северна посока са документирани още две структури – кладенец (№ 330) и дълбока яма. В долната част на кладенеца се откриха фрагменти от амфоровиден съд с пластична лента с ямички на прехода между шия и тяло, също характерен за ранната фаза на РЖЕ.

В три вкопани структури в северната част на южния сектор са открити почти цели съдове, датиращи в VII (– VI) в. пр. Хр. От голямото вкопаване произхождат сив кантарос с високи дръжки, близък по форма до т. нар. кълбовидни кантароси и голям затворен съд върху високо столче, подобен на трапезна амфора без дръжки. И двата съда са изработени на бързо грънчарско колело и намират паралели сред гръцки съдове от VII в. пр. Хр. Към тази група се отнасят и фрагменти от два кратеровидни съда с тъмна, много добре излъскана повърхност и две големи хранилища, едното от които намира паралели в комплекси от некрополите при Равна и Добрина в Северна България, датирани в VII – VI в. пр. Хр.

Интензивно обитаване на обекта в участък с дължина около 60 м е документирано в класическия и ранния елинистически период. Тук са проучени части от наземна постройка, две дълбоки шахти и около 30 ями. От наземната постройка е проучена частично запазена глинобитна стена с обща възстановима дължина ок. 8 м, в която личат дупки от масивни колове. Около нея са открити фрагменти от лекане със сребриста ангоба. Ямите са с различни форми и размери. В тях са открити както фрагменти от съдове, изработени на ръка и колело, така и фрагменти от глинобитни первази или главнярници, желязна юзда, миниатюрно съдче, тежести за стан, а в една малка яма – и цял масивен железен лабрис (обр. 3). Интересно е, че след края на използването на двете дълбоки шахти като водоизточници те променят предназначението си. В едната структура (№ 69/112/205) са поставени цели или части от различни животни (две кучета, агне без крайници, череп на кон, малко прасе и крайници на различни домашни животни). Във втората структура (№ 34), която е изолирана встрани от всички останали от този период, бяха разкрити три човешки скелета, разположени един над друг и керамика (обр. 4). Долните два скелета бяха открити в неестествени пози, а най-горният – свит по гръб. Единствено във вътрешността на черепа на най-горния скелет са открити бронзова халка и стъклено мънисто. Сред диагностичните наход-

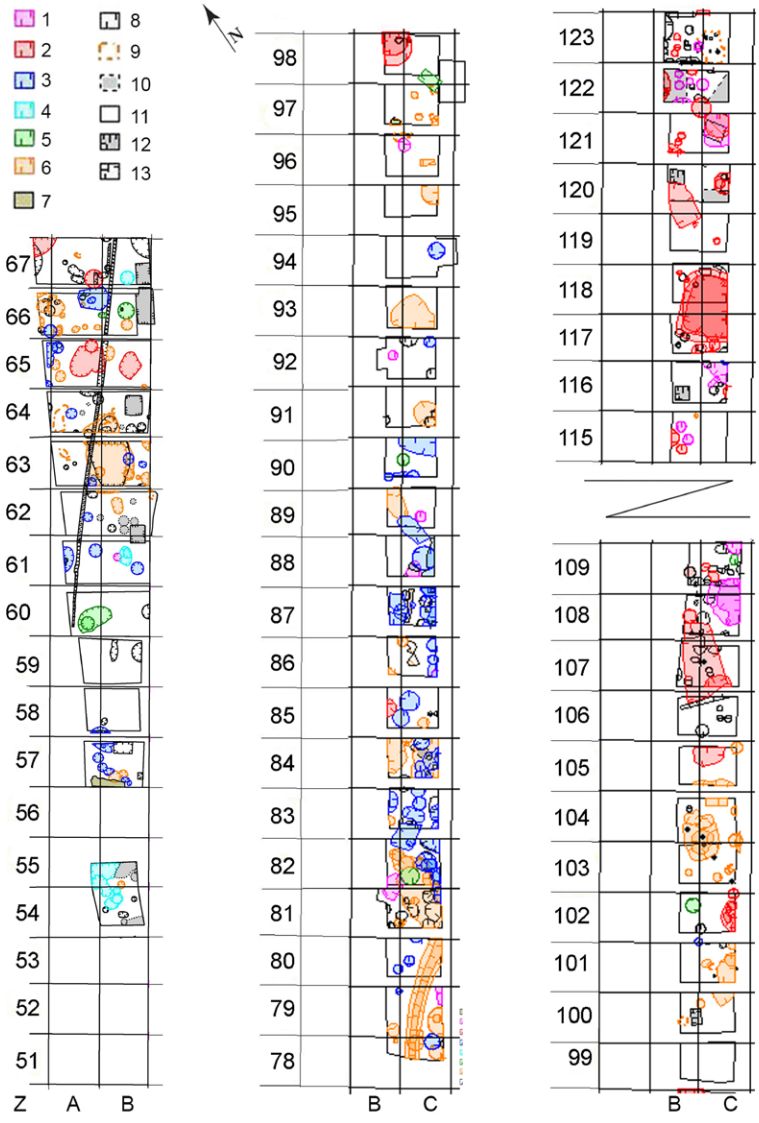

Обр. 1. Скутаре – общ план на обекта и структурите. Легенда: 1 – късен неолит; 2 – ранен халколит; 3 – късен халколит; 4 – ранна бронзова епоха; 5 – средна бронзова епоха; 6 – ранна желязна епоха; 7 – архаичен период; 8 – класически период; 9 – ранен елинистически период; 10 – късен елинистически период; 11 – римски период (втора половина на I – първа половина на II в.); 12 – Ранно средновековие (IX – X в.); 13 – византийски период (XII – началото на XIII в.)

Fig. 1. Skutare – general layout of the site and the features. Key: 1 – late Neolithic; 2 – early Chalcolithic; 3 – late Chalcolithic; 4 – Early Bronze Age; 5 – Middle Bronze Age; 6 – Early Iron Age; 7 – Archaic period; 8 – Classical period; 9 – early Hellenistic period; 10 – late Hellenistic period; 11 – Roman period (second half of the 1st – first half of the 2nd c. AD); 12 – Early Middle Ages (9th – 10th c.); 13 – Byzantine period (12th – beginning of the 13th c.)

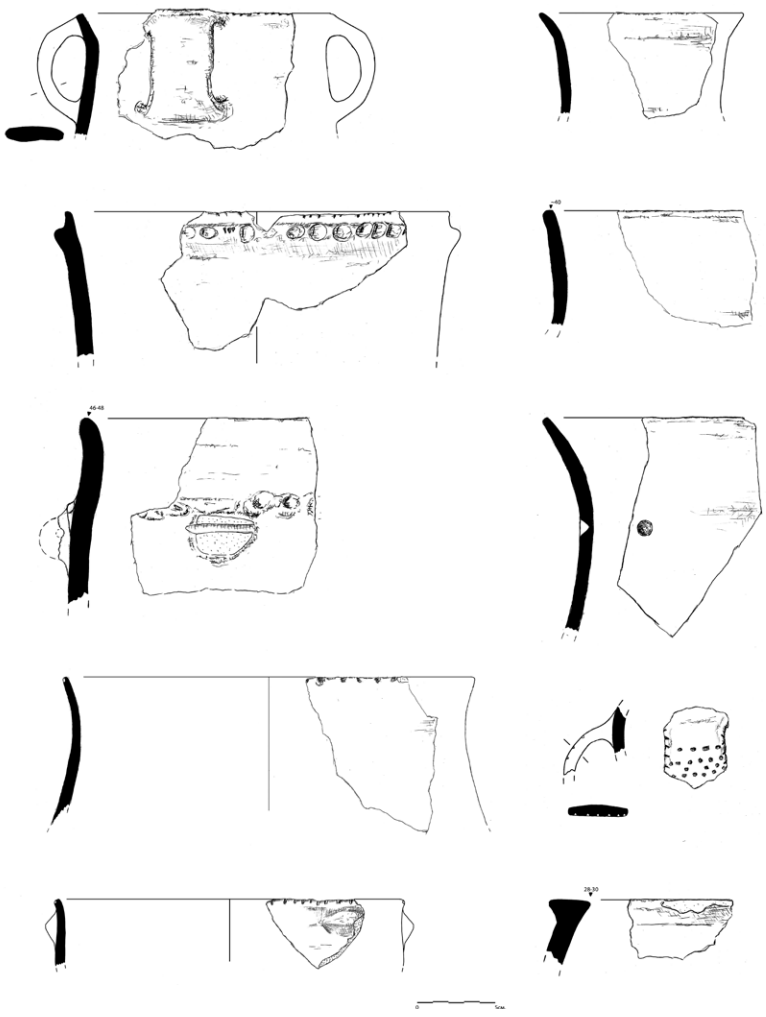

Обр. 2. Скутаре – керамика от РБЕ 1 от структура № 66

Fig. 2. Skutare – EBA 1 pottery from feature No. 66

Обр. 3. Скутаре – железен лабрис от структура № 268 (V – IV в. пр. Хр.)

Fig. 3. Skutare – iron labrys from feature No. 268 (5th – 4th c. BC)

ки от този период са две монети на Филип II Македонски. Късният елинистически период е документиран чрез единични керамични фрагменти, сред които вносен глинен съд с рисувана фигурална украса и две монети – на Реметалк I и Тиберий, маркиращи спорадично присъствие през периода I в. пр. Хр. – първа половина на I в.

Материали от римския императорски период се откриват във всички части на обекта. Архитектура липсва и нивото на обитаване се маркира от разпръснати ломени камъни, струпвания на битова и строителна керамика и железни гвоздеи. Основната част от документираните структури са вкопани. Най-многобройни сред тях са ямите за фиксиране на питоси, които са запазени предимно фрагментарно, но и един цял. Три големи вкопавания интерпретираме като вкопани части на жилищни структури. Разположени са на разстояние около 40 м една от друга. Размерите им са около 3,50 × 6 м / 4 × 5,50 м, дълбочината достига 1,20 м. Около и в периферията им се откриват дупки за вертикални стълбове за паянтова наземна конструкция. Над най-южното вкопаване се документира ниво от керемиди, при което се откри и металната част от ключалка. Една вертикална шахта интерпретираме като кладенец. Сред по-интересните находки от този период са една теракота с изображение на Венера и бронзова флейта. Фината трапезна червенолакова керамика датира големите структури в периода II – първата половина на III в. и тази хронология се потвърждава от монети на Траян (1 бр.), Хадриан (1 бр.), Комод (2 бр.), Фаустина Млада (1 бр.), Септимий Север (3 бр.), Юлия Домна (1 бр.), Гета (1 бр.), Каракала (3 бр.), Антонин Пий (1 бр.), както и две редки емисии – анонимен квадранс (81 – 161 г.) и псевдоавтономна (втора половина на I – първа половина на II в.). Обитаването през римския период започва около средата на I в., а една монета на Галерий Максимиан (295 – 296 г.) сочи, че животът не е прекъснал напълно след средата на III в.

Едно гърне с вълнообразен врязан орнамент, открито извън структура, както и други фрагменти от съдове, открити в няколко ями, свидетелстват за обитаване през VIII – X в., което не е оставило

други археологически следи. Пръстен от бронзова ламарина с врязана петолъчка върху плочката намира най-близък паралел в некропола при с. Крагулево, датиран в X в.

Върху цялата площ на обекта се откриват отделни петна със завишена концентрация на материали от втората половина на XII – началото на XIII в. Сред тях са и единствените останки от каменна архитектура под формата на каменна основа от ломени камъни на калова спойка и правоъгълно вкопаване с равен под до нея. Керамиката я датира в средата на XII в. Друго дълбоко вкопано мазе с глинобитен под в южната част на централния сектор е почти идентично с подобни структури от Филипопол. Датата на обитаването през византийския период е потвърдена с три монети на Мануил I Комнин (1143 – 1180 г.) и една на Андроник I Комнин (1183 – 1185 г.), всичките отсечени в Тесалоника.

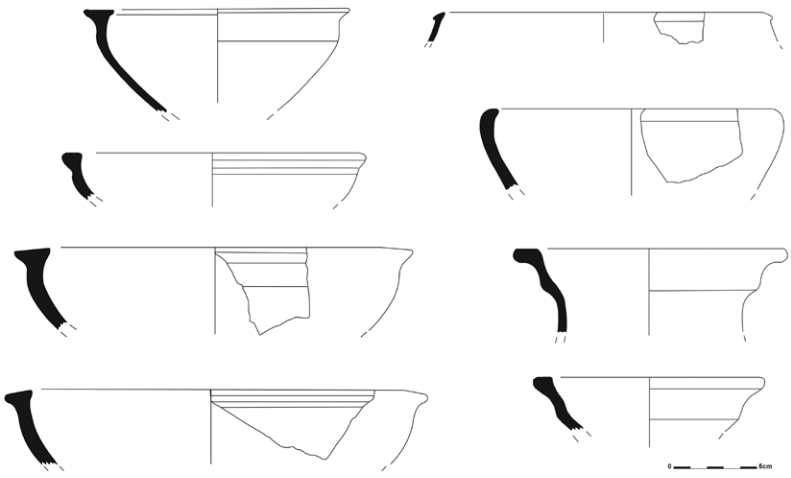

Обр. 4. Скутаре – керамика от дълбока шахта (структура № 34) с три човешки скелета (елинистическа епоха)

Fig. 4. Skutare – pottery from a deep shaft (feature No. 34) with three human skeletons (Hellenistic period)

Допускаме, че многобройните следи от обитаване и посещаване на тази ограничена територия в продължение на хиляди години се дължат на нейното кръстопътно местоположение на пресечната точка между Диагоналния път и меридионалното трасе между Средна Гора и Родопите.

RESCUE EXCAVATIONS OF A MULTILAYER OPEN SETTLEMENT NEAR SKUTARE VILLAGE, MARITSA MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT

Elena Bozhinova, Petar Zidarov

Summary

The excavations at site No. 6 near the village of Skutare were carried out in advance of the construction works within the framework of the "Development of the Plovdiv Railway Node" project. A section with a length of 420 m and 5 – 10 m wide (total area of ca 2100 m²) was excavated (fig. 1). The site is located on the first non-flooded terrace, approximately 1.5 km north of the Maritsa River. The thickness of the cultural layer varies between 0.80 and 1.80 m, reaching over 3 m in some places. Preliminary dating of the deposits is based on pottery and small finds – they indicate repetitive visits and habitation for over five millennia, starting from the late Neolithic period (ca 5200 BC). The most substantial features date to the early and late Chalcolithic (ca 4800 – 4500 BC), and the Early Bronze Age I (ca 2900 BC; fig. 2), the Middle Bronze Age, the Early Iron Age, the Archaic and Classical periods, the early and late Hellenistic periods (fig. 4), the Roman period (2nd – first half of the 3rd c.), the Early Middle Ages (9th – 10th c.) and the Byzantine period (12th – beginning of the 13th c.). Over 400 features were identified (fig. 1), including remains of just two foundations of free-standing dwellings, a Hellenistic mudbrick socle of a wall, and a corner of a stone-built wall from the Byzantine period (12th c.).

Notable features include a section of a Chalcolithic ditch, several deep vertical shafts, possible wells (Early Bronze Age 1, Early Iron Age, Hellenistic and Roman period), and remains of light wattle-and-daub constructions – some in filled-in pits (Chalcolithic, Middle Bronze Age, Early Iron Age) and others scattered across the ancient surface (EBA I). Two Hellenistic shafts, over 3 m deep, contain secondary deposits: one contains three human skeletons stacked on top of each other (the lower two in abnormal positions), while the other contains multiple deposits of animal skulls and limbs, as well as the complete skeletons of two dogs and a lamb without limbs. The majority of the remaining features are defined as pits of various shapes and sizes, ranging from postholes to round pits packed with broken pottery and animal bones from all periods, as well as substantial dug-in parts of dwellings dating from the early and late Chalcolithic, Eearly Brinze Age I (fig. 2), Late Iron Age, the Hellenistic period (fig. 4), and the Roman and early medieval periods. The repertoire of small finds includes ceramic vessels, figurines, terracotta objects, miniature pots, and models of furniture; numerous loom weights; spindle whorls; perforated sherds; and tools made of polished stone, flint, bone

and iron (including a heavy iron *labrys*, fig. 3). There is also a Chalcolithic golden bead; an Early Bronze Age silver earring; a Roman bronze flute; a medieval bronze ring and a bracelet, and several coins ranging from those of Philip II of Macedon (ca 340 BC) to Roman imperial coinage and the Byzantine Komnenos dynasty (12th c.). The numerous traces of repetitive visits and habitation in such a small area over thousands of years are likely due to its strategic location at the intersection of *Via Militaris*, which has been known since Roman times for connecting the Western Balkans with the eastern part of Thrace and Asia, and the southern route between Sredna Gora and the Rhodopes, which ultimately connects the Danube with the Aegean.

Elena Bozhinova, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, elenabozhinova@gmail.com
Petar Zidarov, Eberhard Karl University of Tubingen, petar.zidarov@gmail.com

№ 15. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПЕЩЕРНО ОБИТАЛИЩЕ „ЧАЯ“, М. БАБИНА ВОДА, ЧЕПЕЛАРЕ

София Христева

Археологическото проучване на обекта се провежда за трета поредна година[1]. През този сезон проучваната площ е около 40 кв. м, като включва предпещерното пространство (Сектор I), преддверието (Сектор II), края на коридора непосредствено пред входа на залата (Сектор III) и залата (Сектор IV)[2].

Предпещерно пространство. В участък непосредствено пред съвременния вход на пещерата са свалени пластове с обща дебелина 0,80 м. Разграничават се четири основни пласта от чиста глинеста пръст, на места с единични или отделни компактни концентрации на скални отломъци. Различават се помежду си единствено цветово (сиво, кафяво и жълто). Археологически материали не са открити. Пластовете са геоложки, образувани от естествените процеси, протичали в пещерата преди срутването на първоначалния вход (Христева, Кисьов 2022). Доразчистено е и скалното срутище в южната половина на сектора, където се откриха единични фрагменти битова керамика и животински кости, в пласт тъмна сиво-кафява рохка пръст. След изчерпването на пласта навсякъде се достига до компактно скално срутище.

Преддверие. През 2021 г. тук беше разкрито ниво нападали скални късове. Тази година участъкът бе проучен в дълбочина, като се достигна до още едно срутище от големи скални късове, отцепени от стените и тавана. Пръстта над и между тях е сиво-кафява рохка, съдържа единични фрагменти битова керамика. Късовете лежат върху пласт червено-кафява глинеста пръст, без археологически материали, идентична на тази в предпещерното пространство.

Коридорът завършва с уширение (Сектор III) с дължина над 6 м и ширина от 1,60 до 2,90 м на съвременното ниво (обр. 1), което в дълбочина се разширява до 4 м на достигнатото ниво. При разчистването на сектора през предходния сезон, в северозападния ъгъл беше открита една цяла чаша (Христева 2023, обр. 4), поради което беше заложен сондаж в северната третина на сектора, непосредствено пред входа към залата. Най-горното, съвременно ниво, с дебелина от 5 до 10 см, е много сбито. Непосредствено под него има отделни петна по-сбита пръст с концентрация на едър скален трошляк. Следва пласт с дебелина от 0,50 м от еднородна сиво-кафява рохка пръст с висока концентрация на ситно натрошени черупки от мекотели (охлюви) и отделни въгленчета. Концентрацията на фрагменти битова керамика и животински кости в него е средна. На границата между двата пласта, в рохката пръст, се откри почти изцяло запазен съд – кантарос (обр. 2). В югоизточния ъгъл на сондажа и под една естествена ниша, след изчерпването на този пласт се достигна до сравнително хоризонтална скална площадка. От север завършва със стъпало нагоре, а от юг граничи със стената, в която има две овални вдлъбнатини със сходна форма и размери (обр. 4.2). На пръв поглед изглежда, че площад-

[1] Научни консултанти: доц. д-р К. Кисьов (РАМ – Пловдив), доц. д-р К. Бояджиев (НАИМ – БАН). Проучването се извършва със сътрудничеството на Музея на родопския карст и финансиране от Община Чепеларе.
[2] След извършване на цялостно графично заснемане на пещерата, дължината ѝ се коригира на 25,3 м.

ката, стъпалото и вдлъбнатините в стената са вторично дооформени, но поради калциранията върху тях това наблюдение не е сигурно потвърдено. Западно от площадката и на около 0,15 м под нивото ѝ се достигна пласт светлокафяв седимент с прослойки варовик, много висока концентрация на скален трошляк и единични по-големи скални късове. Нивото е с денивелация от юг на север. Този пласт не е проучван.

Зала (Сектор IV). Максималната дължина на сектора в западната част е 6,30 м (по оста С – Ю) или 11,80 м заедно с югоизточното разклонение. Максималната ширина е 3,70 м. Условно е разделена на четири подсектора (обр. 1): северозападен (IV.A), югозападен (IV.B), между които е оставен профил, източен (IV.C) и югоизточен (IV.D), също разделени с профил. Западните два и източният са естествено разделени от два огромни скални къса, а югоизточният представлява разклонение на галерията, успоредно на коридора. Върху цялата площ е свален тънък почистващ пласт с цел премахване на съвременните наслаги. Навсякъде под него се проследява сиво-кафявият рохкав пласт с висока концентрация на натрошени черупки от мекотели (охлюви) и единични въгленчета, проучен и в преддверието на залата. Отличава се по съдържанието на ситни бучки светлокафява глина в него, както и малко по-високата концентрация на фрагменти битова керамика, животински кости и находки. Пластът е с различна дебелина в отделните участъци. Най-тънък е в северната и източната част, най-дебел в участъка при входа и югоизточното разклонение.

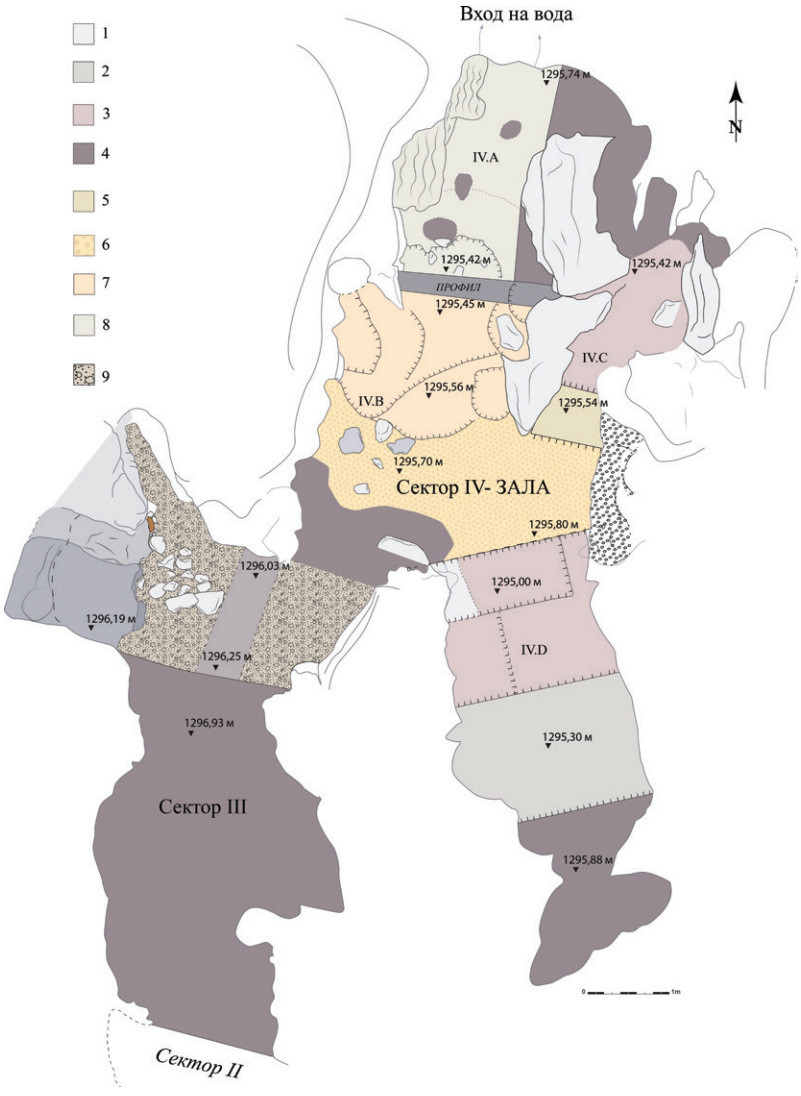

Обр. 1. Достигнатото ниво в края на галерията и залата. Легенда: 1 – камък/скала; 2 – прослойка глинеста светлосива пепел; 3 – светъл червеникаво-кафяв глинест пласт; 4 – тъмен рохкав сиво-кафяв пласт със скален трошляк и натрошени черупки от мекотели; 5 – чиста бежова глина; 6 – светлокафяв глинест пласт с буци оранжева глина; 7 – светлокафяв рохкав хомогенен пласт; 8 – жълтокафява глина върху и между калцитни кори; 9 – светлокафява глинест пласт, наситен със скален трошляк

Fig. 1. Level reached at the end of the gallery and the hall. Key: 1 – stone/rock; 2 – layer of light grey clayey ash; 3 – light reddish-brown clayey layer; 4 – dark loose grey-brown layer with rock fragments and crushed mollusc shells; 5 – pure beige clay; 6 – light brown clayey layer with lumps of orange clay; 7 – light brown loose homogeneous layer; 8 – yellow-brown clay on and between calcite crusts; 9 – light brown clayey layer, saturated with rock debris

В северния край на северозападния подсектор, след престъргването на запазения пласт се достигна до ниво калцитни кори върху и между които има светла жълто-кафява глина. Ситуацията в югозападния подсектор е малко по-различна, наклонът е обратен, от юг на север (обр. 3). В южната част се достига до ниво жълто-кафява глина, върху която се разкри малко струпване от камъни, предимно дребни варовици, както и три по-големи камъка. Два от последните са плочести, вероятно гранитни, поставени интенционално (?) в хоризонтална позиция. Те маркират и ходовото ниво към проучвания пласт (обр. 3). На границата между двата участъка има естествено леко хлътване в терена. Запълнено е с идентична на горния пласт пръст (обр. 4.1). След изчерпването му се достигна чиста сбита светла жълто-кафява глина.

Източният подсектор е с най-малка площ. Пластът сиво-кафява рохка пръст е изключително

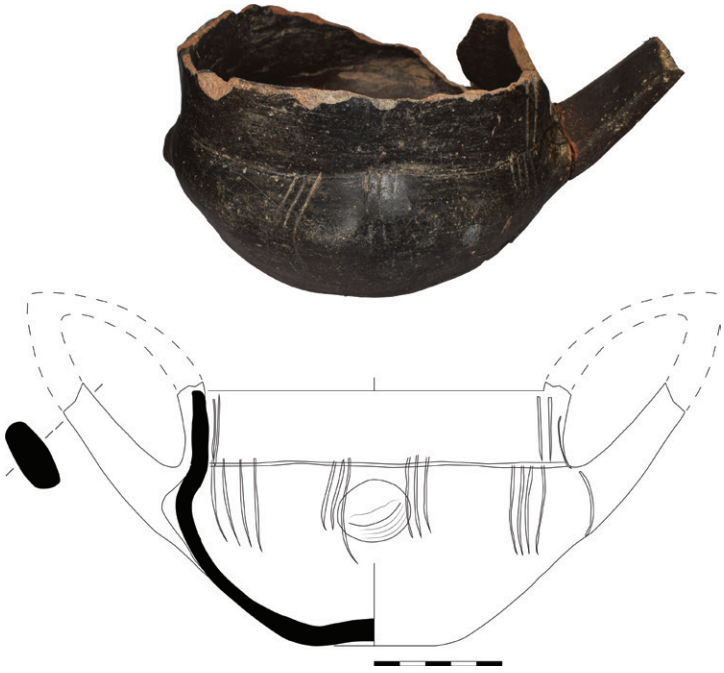

Обр. 2. Керамичен кантарос

Fig. 2. Ceramic kantharos

Обр. 3. Етап от проучването на залата – поглед от входа

Fig. 3. Stage of the study of the hall – view from the entrance

тънък и примесен обилно със светлокафява глина. След престъргването му се достигна до пласт светлокафява глина, примесена с чакъл, който е с денивелация от юг на север, като от юг, където е най-тънък, се достига до чиста жълта глина, а под нея скала.

Югоизточно разклонение на пещерата. Нивото тук е с по-голяма денивелация от останалите сектори и е с наклон от север на юг/югоизток. Съответно тук дебелината на пласта рохка пръст в южната част е най-голяма и достига 0,65 м. Под него следва тънък пласт чиста светлосива мазна пръст с дебелина до 0,10 м и денивелация от изток на запад, като на северозапад изтънява и се губи. В него не се откриват други археологически материали, с изключение на животински кости от едри бозайници, определени като кафява и пещерна мечка. По-голямата част от костите са горели, а по някои от тях има следи от отделяне на месото чрез рязане или оглозгване. Светлосивата мазна пръст явно представлява пласт, наситен с пепел, образуван вследствие на силен огън. Той маркира и ходовото ниво в този участък.

Археологически материали се откриват единствено в пласта сиво-кафява рохка пръст. Най-голям е процентът на керамиката, тя е изцяло изработена на ръка. Преобладават купи, кантароси и гърнета, по-малко чаши и амфоровидни съдове, както и фрагмент от двоен съд – кантарос. Не по-малко е и количеството на животински кости, част от които съвременни.

Най-голяма е концентрацията на находки в югозападния подсектор на залата. Преобладават бронзови накити, има два костени предмета, глинен биконичен прешлен за вретено и фрагмент от кремъчна пластина. Най-много бронзови накити се откриха при изхода на залата – фрагмент от спираловидна огърлица, игла от фибула, малка гривна или обеца, по-голяма дъговидна пластина, частично отчупена и вторично огъната, вероятно гривна. В северния край на източния участък, под нападали големи късове от стените и запечатани от наноси, бяха намерени куха бронзова брадва-келт и една цяла глинена купичка (Христева 2024, 20 – 21). Брадвата е много добре запазена и все още заострена. Има трапецовидна форма, украсена е с четири успоредни и вертикално разположени релефни ленти, има един издатък над втулката и един от страницата („ухо“), който е раздвоен. Във втулката личи част от друг предмет, също бронзов. Точен паралел не е открит за момента.

Непосредствено до брадвата се откри изцяло запазена купичка с конусовидна форма. Устието ѝ е издължено нагоре в единия край, завършвайки под формата на остър равнобедрен триъгълник.

Двата костени предмета се откриха в югоизточното разклонение. Представляват обработен кучешки зъб от кафява мечка, вероятно амулет и костен инструмент, работният край на който е оформен като длето с извито острие, а дръжката е пробита централно, успоредно на дългата ос.

При проучването продължават да се откриват и единични човешки кости – прешлен, фаланга и *os sacrum*.

Главният вход на водата, образувала пещерата, е разположен в северния край на залата, втори има и в североизточната част. През тях периодично е навлизала вода с различна интензивност и количество, както преди, така и след обитаването, не изключваме и по време на него. Вследствие на това пластът сиво-кафява рохка пръст, наситен с археологически материали, в северната и източната част на залата почти липсва (обр. 4.1). Той е преобърнат и транспортиран в ръкавите на пещерата (обр. 4.2). За това е спомогнал и обратният наклон на геоложките глинести пластове, който е от юг на север.

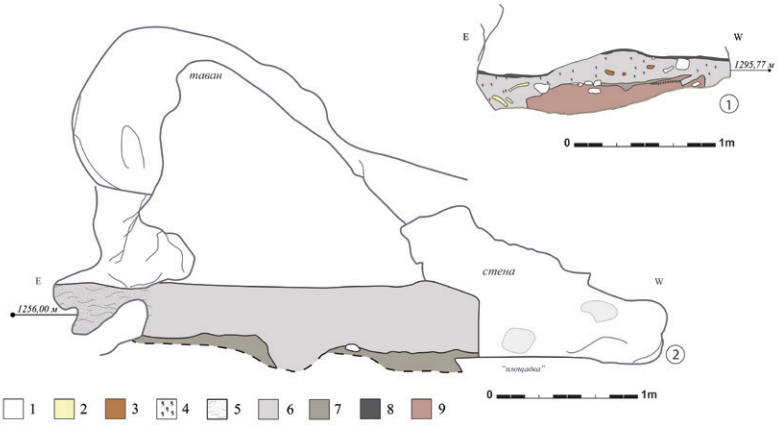

Обр. 4. Профили: 1 – южен профил на Сектор IV.A; 2 – южен профил на Сектор III. Легенда: 1 – камък; 2 – калцитна кора; 3 – керамика; 4 – въглени; 5 – варовикови отложения; 6 – сиво-кафяв рохкав пласт с натрошени черупки от мекотели и археологически материали; 7 – сиво-кафяв пласт със скален трошляк; 8 – набит пласт заварено ниво; 9 – светлокафяв еднороден седимент

Fig. 4. Cross-sections: 1 – southern profile of Sector IV.A; 2 – southern profile of Sector III. Key: 1 – stone; 2 – calcite crust; 3 – ceramics; 4 – charcoal; 5 – limestone deposits; 6 – grey-brown loose layer with crushed mollusc shells and archaeological materials; 7 – grey-brown layer with rock debris; 8 – rammed modern surface; 9 – light brown homogeneous sediment

Според откритите археологически материали през трите археологически сезона пещерата със сигурност е обитавана от края на бронзовата епоха, прехода към ранната желязна и през ранната желязна епоха, най-интензивно в периода XI – X в. пр. Хр.

Литература:

Христева, Кисьов 2022: С. Христева, К. Кисьов. Археологическо проучване на пещерно обиталище „Чая“ от ранната желязна епоха, м. Бабина вода, Чепеларе. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга I. София, 2022, 443 – 446.

Христева 2023: С. Христева. Археологическо проучване на пещерно обиталище „Чая“, м. Бабина вода, Чепеларе. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. Книга I. София, 2023.

Христева 2024: С. Христева. Пещерно обиталище „Чая“, Чепеларе. – В: К. Бояджиев, Ж. Василева (ред.). Българска археология 2023. Каталог към изложба (Национален археологически музей, Каталози, XXXVI). София, 2024, 20 – 21.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION AT THE CHAYA CAVE DWELLING, BABINA VODA LOCALITY, CHEPELARE

Sophia Hristeva

Summary

The archaeological investigation of the site was carried out for a third consecutive year. In 2023 they were conducted in the exterior of the cave (Sector I), the entrance passage (Sector II), the extension of the passage immediately in front of the entrance to the hall (Sector III), and the hall (Sector IV).

No archaeological materials were found in Sector I. In the entrance passage, a second collapse of large pieces of rock was reached, detached from the walls and the ceiling.

A test trench was made in the extension of the passage, immediately in front of the entrance of the hall (fig. 1). A layer of uniform grey-brown loose soil containing a high concentration of finely crushed shells of molluscs (snails),

some charcoal, fragments of household pottery, including an almost completely preserved *kantharos* (fig. 2), and animal bones was studied.

The same layer of grey-brown loose soil is present over the entire area of the hall as well. It differs from that in the extension mainly by the presence of small lumps of light brown clay, as well as the slightly higher concentration of fragments of pottery, animal bones, and finds. The thickness of the layer varies in the separate sections of the hall. It is thinnest in the northern and eastern parts, and thickest in the section near the entrance and the southeastern branch. The base of the layer is marked by two slab stones of granite in horizontal position.

Only the layer of loose grey-brown soil yielded archaeological materials. Amongst them, hand-built ceramics represent the largest share. The quantity of animal bones is also significant. Among the other finds, bronze objects predominate. There are also two bone artefacts, one clay biconical spindle whorl, and a flint blade fragment. The largest number of bronze objects, exclusively pieces of jewellery, was found at the exit of the hall. A bronze socketed axe and a complete ceramic bowl were found in the eastern section.

In the southeastern part of the hall, under a layer of loose soil, there is a thin layer of ash in which no other archaeological material was found, except for animal bones, most of which were burnt. Traces of cutting or gnawing are visible on some of them. The bones belong to large mammals, identified as brown and cave bears. This layer also marks the running level in this section (fig. 3). Single human bones were also found, including a vertebra, a finger phalanx, and an *os sacrum*.

The main entrance through which the cave had been formed by running water is located at the northern end of the hall; a second opening is located in the northeastern part. Water had entered through these fissures periodically, with varying intensity and quantity, both before and after the human occupation of the cave; we cannot rule out the possibility that it had also happened during this period as well. Consequently, the layer of grey-brown loose sediment saturated with archaeological materials is almost absent in the northern and eastern parts of the hall (fig. 4.1). It was disturbed and transported against the cave walls (fig. 4.2). The reverse slope of the geological clay layers, from south to north, also helped this process.

Based on the archaeological materials discovered during the three excavation seasons, the cave had been certainly inhabited at the end of the Bronze Age, during the transition, and the Early Iron Age. It was most intensively inhabited during the 11th – 10th c. BC.

Sophia Hristeva, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, sophiahristeva@gmail.com

---

№ 16. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА ПРИ С. КАЛОТИНА, ОБЩ. ДРАГОМАН

Пламен Георгиев, Петър Минков

Обектът се намира между км 59+605 и км 59+651 по трасето на строящия се газопровод в землището на с. Калотина. Регистриран е в АИС АКБ с регистрационна карта №10008671. Регистрацията му е следствие на археологически наблюдения при отнемане на хумусния слой на терена. Установени са няколко гнездови концентрации на археологически материали. Застрашената от строителството площ е с приблизителна дължина 60 м и 30 м ширина. Заема протежението на нисък плавен склон с южно изложение. В ниската си южна част той граничи с влажна зона, в чийто западен край, на около 200 м западно от обекта, е имало каптиран извор до 80-те години на XX в. В южна посока, на около 200 м от влажната зона започва издигането към невисок (ок. 800 м н.в.), но стръмен хълм, който осигурява защитеност от студените северни ветрове. На 300 м западно от обекта също има нисък рид, в чието подножие се намира изворът.

Теренното проучване бе проведено в периода април – май 2023 г. Заложена е план-квадратна мрежа със страна на квадрата 5 м. Тя обхваща изцяло предвидената за разкопки площ, с 11° отклонение в източна посока. Заложени са общо 72 археологически квадрата (обр. 1) и сондажи с различни размери.

Непосредствено преди проучването е отнет хумусният слой до дълбочина 0,20 – 0,30 м от съвременната повърхност, което е позволило регистрирането на обекта. В северната и най-висока част на обекта стерилният пласт е достигнат веднага след отнемането на хумуса. Той се характеризира с жълто-кафяв до кафяво-бежов цвят, с висока концентрация на карбонатни фракции.

В резултат на спасителните разкопки са проучени общо шест археологически структури. Една от тях, структура № 2 – линейно каменно струпване, разположено в южната периферия на обекта в кв. B-12, се оказа с много късна датировка – вероятно началото на миналия век и по тази причина няма да бъде включена в изложението. Като отделни археологически контексти са определени локални струпвания с овална форма и диаметър не повече от 1 м от горели глинени късове без следи от преплетени пръчки или колове, единични нехарактерни керамични фрагменти и въгленчета. Тези контексти са интерпретирани като следи от външни огнища, разположени около жилищни или стопански постройки с лека дървена конструкция. Те са разкрити в квадрати B-7, B-9, C-8, D-8 и D-9.

В началото на терените проучвания беше разкрито керамично струпване в кв. D-6/E-6, (структура № 1). Представлява концентрация от керамични фрагменти, разположени в тъмнокафяво петно от сбита глинеста пръст. Струпването е с приблизителни размери 4,60 м (СИ – ЮЗ) × 2,60 м (СЗ – ЮИ). Позицията на повечето фрагменти е вертикална, но някои залягат хоризонтално или под наклон. Впоследствие, при разширяване на проучваната площ в кв. E-5 беше установено, че концентрацията е свлечена част от разсипа на археологически материали от проучената по-късно структура № 4. Керамичните фрагменти заемат само един тънък пласт, след който следва стерилна основа.

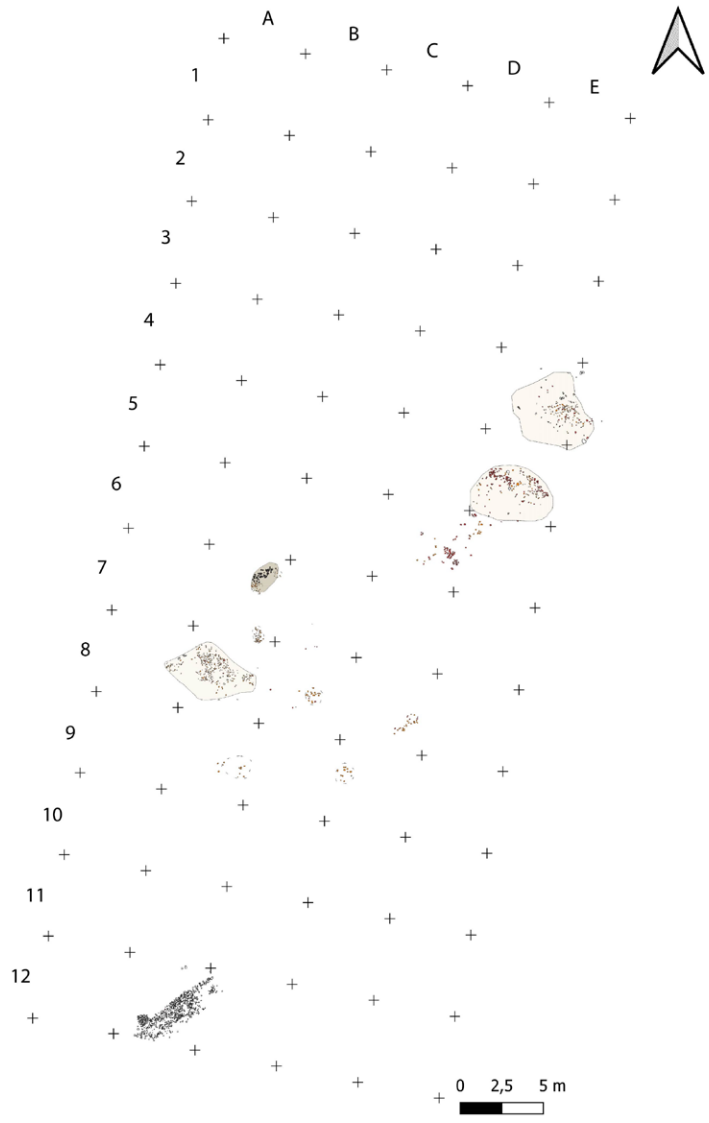

Обр. 1. Общ план на проучените археологически структури на обект 1 при с. Калотина

Fig. 1. Layout of the excavated features at site 1 near the village of Kalotina

Структура № 3 попада в кв. B-8 и частично в A-8. Представлява аморфно петно от деструкции и керамични фрагменти, които лежат в сиво-кафява глинеста и сбита пръст. Размерите му са 5,50 м (И – З) × 3,80 м (С – Ю). В границите на струпването от деструкции и мазилки се разкриват керамични фрагменти от съдове, изработени на ръка, характерни за ранната желязна епоха (обр. 2). По-голямата част от мазилките са с отпечатъци от колово-плетена конструкция, като сред тях се наблюдават и късове със заравнена огладена повърхност – вероятно фрагменти от лицева стенна или подова замазка. Структурата е проучена чрез последователно вдигане на деструкциите първо в северната и после в южната половина на структурата. При проучването на южната половина в централната част, до контролния профил, са разчистени *in situ* фрагменти от лицеви замазки от под или огнище (?), лежащи върху стерилния седимент. Под нивото с деструкции не е установено наличие на археологически материали или следи от други съоръжения. При изчерпването на културния пласт са открити една каменна чукалка (кварцит) с изявена работна повърхност и част от горен хромелен камък. От стратиграфската ситуация в оставения контролен профил може да се заключи, че структурата е леко вкопана до 0,10 – 0,12 м в стерилния пласт. Работната интерпретация на структурата е, че това са останки от лека постройка с колово-плетена конструкция, със стопанско или жилищно предназначение.

Обр. 2. Структура № 3. Ниво на регистрация и характерните керамични фрагменти, разкрити при проучването ѝ

Fig. 2. Structure No. 3. Level of registration and the diagnostic pottery found during its excavation

Структура № 4 е разположена в кв. Е-5. Представлява обособено струпване, предимно от керамични фрагменти и единични късове горели глинени мазилки, с неправилен овален план и размери 4,30 × 4,50 м. Керамичните фрагменти и мазилките лежат в петно от тъмна сиво-кафява глинеста и сбита пръст, която се отличава от околния стерилен седимент. Фрагментите са от дебелостенни съдове, правени на ръка, характерни за ранната желязна епоха. Впечатление прави, че мазилките са с малки размери, до 0,10 м, като не се забелязват следи от плетена конструкция.

Структура № 5 е разположена в кв. В-7 и представлява вкопаване в стерилния седимент. Регистрирана е по две струпвания от дребни мазилки в обща овална форма на ниво 548,50 м н. в. непосредствено след отнемането на хумусния слой. В югозападната половина на структурата е достигнато до малко струпване от единични мазилки, които лежат в тъмна сиво-кафява глинеста и сбита пръст. Установи се, че вкопаването (яма) има неправилен овален план с приблизителен диаметър 2,00 м на повърхността и до 0,90 м в придънната ѝ част на около 0,65 м от нивото на засичане. При проучването на северозападната половина на ямата са регистрирани две нива от мазилки съответно на 548,25 и 548,19 м н. в. и единични нехарактерни фрагменти от керамични съдове.

Структура № 6 попада в североизточната част на проучваната площ част, в кв. Е-4. На ниво регистрация (548,80 м н. в.) тя представлява компактно струпване с неправилен овален план от керамични фрагменти и късове мазилки. Те лежат в тъмна сиво-кафява глинеста и сбита пръст. Размерите ѝ са 4,80 м (И – З) × 3,00 м (С – Ю). При проучването на структурата са разкрити множество фрагменти от съдове с характерна черна излъскана повърхност и щампована украса (обр. 3), които дават основание тя да бъде датирана в ранната желязна епоха. Фактът, че само тук са открити фрагменти от по-грижливо изработена кухненска керамика, позволява структурата да бъде интерпретирана като останки от лека постройка, вероятно с жилищни функции.

Разкритата керамика при проучването на обекта е в ограничено количество – предимно фрагменти от средностенни и дебелостенни керамични съдове-хранилища, носещи характерната за ранната желязна епоха украса. Отсъстват цели форми и съдове. Фрагментите от по-старателно изработени кухненски съдове са единични, разкрити само при проучването на структура № 6, изделия на лукса въобще липсват.

Археоботаничните изследвания на обекта са извършени от Х. Христова (НАИМ – БАН). Взети са 23 проби от всички проучени археологически структури, данните от които са оскъдни. В 17 от пробите не е установено наличие на археоботанични материали. Останалите шест съдържат единични фрагменти овъглена дървесина от широколистен вид и малко на брой овъглени зърна на житни култури. Идентифицирани са останки от еднозърнест лимец (*T. monococcum* L.), двузърнест лимец (*T. turgidum* ssp. *dicoccum* Shrank), плевест ечемик (*Hordeum vulgare* L.), просо (*Panicum miliaceum* L.), като доминират останките от еднозърнест лимец.

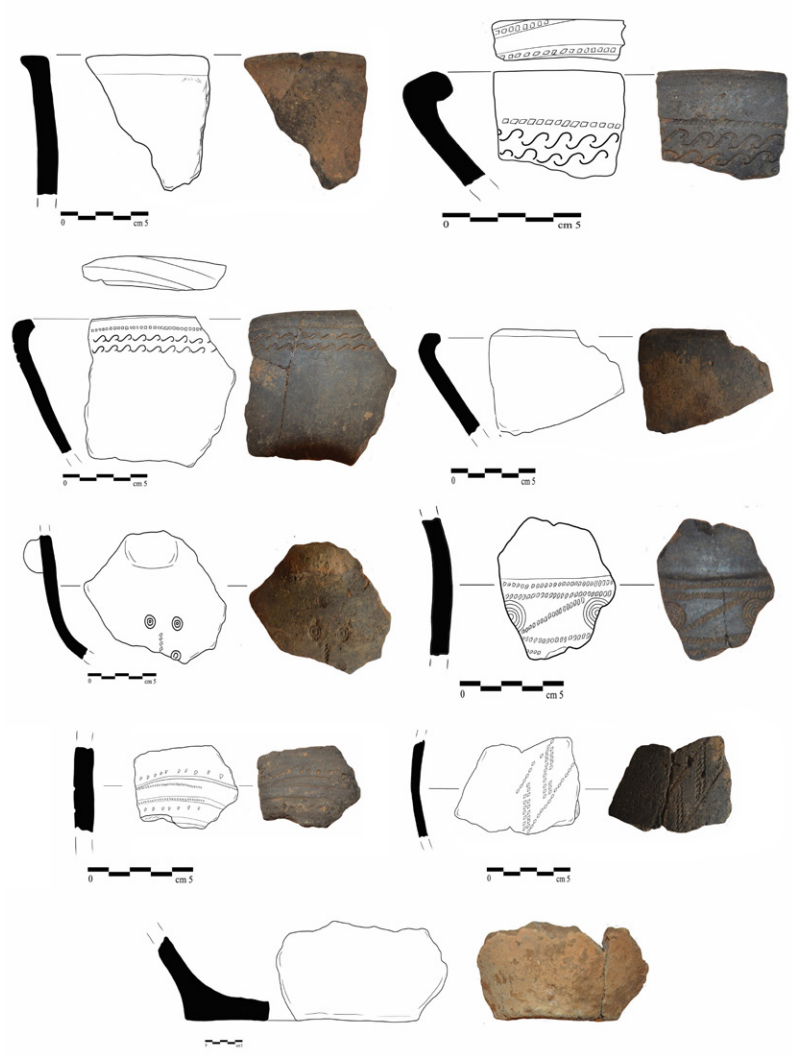

Обр. 3. Керамика от ранната желязна епоха от структура № 6

Fig. 3. Early Iron Age pottery fragments from structure No. 6

За изясняване на абсолютната хронология на обекта бяха изолирани всички запазени костни останки от проучените структури, както и известно количество овъглена дървесина. Направеното радиовъглеродно датиране на общо 11 проби в лабораторията на Университета на Глазгоу дава доста противоречиви данни. От подадените резултати се оформят най-общо два периода на обитаване. За структура № 3 от общо три проби от въглени две дават дата в началото на IX в. пр. Хр. (895 и 891 cal BC – 83,8 % и 81,1%) и една проба в края на XI в. пр. Хр. (1002 cal BC – 91,4%). За структура № 4 са валидни четири проби – три от костни останки и една от въглени. Съответно, най-ранните дати са 907 cal BC (93,8% – кост) и 799 cal BC (75,5% – въглени) и две дати малко след средата на VI в. пр. Хр. – 542 cal BC (55,7% – кост) и 548 cal BC (49,2% – кост). От структура № 6 са изолирани общо три проби, които представят подобна диахронност. Ранните съответно са 985 cal BC (90,6 % – кост) и 799 cal BC (76,4% – въглени), и късната – 406 cal BC (74% – кост). Към средата на V в. пр. Хр. се отнася и единствената проба от въглени, изолирани от структура № 5 (яма) – 453 cal BC (41,3%).

Макар оскъдни, данните от разкопките на обекта са от важно значение, тъй като на този етап информацията за селищните характеристики на района през периода на ранната желязна епоха е ограничена.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A SETTLEMENT FROM THE EARLY IRON AGE NEAR KALOTINA VILLAGE, DRAGOMAN MUNICIPALITY

Plamen Georgiev, Petar Minkov

Summary

The site has been discovered during construction works along the route of a gas pipeline. It occupies a stretch of a low slope with south exposure. The area endangered by the construction is ca 60 m long and 30 m wide. A grid of 72 squares (fig. 1) and trenches of various sizes were laid out. As a result of the rescue excavations, five archaeological structures were studied.

Structure No. 3 is situated in grid square B-8 and partially in A-8. It is detected as an irregular patch of debris and fragments of hand-built ceramic vessels dated to the Early Iron Age (fig. 2). The structure measures 5.50 m (E – W) × 3.80 m (N – S). Most of the daub pieces bear imprints of wattle construction, while some have flat surfaces and are probably from plastered walls or floors. No other archaeological materials or features are detected underneath the destruction layer. As a working hypothesis, structure No. 3 can be interpreted as remains of a light, wattle-and-daub construction with an economic or residential function. Structure No. 4 is located in grid square E-5. It features an irregular oval plan and measures 4.30 × 4.50 m, containing a concentration of mainly ceramic fragments and pieces of burnt clay plaster. The fragments belong to thick-walled hand-built vessels typical of the Early Iron Age pottery production. Structure No. 5 located in grid square B-7 is a pit dug into the sterile sediment. It is irregularly oval in shape, with an approximate diameter of 2.00 m at its upper part. The bottom of the structure is ca 0.65 m beneath the registration level and it has a diameter of 0.90 m. Structure No. 6 is located in the northeastern part of the studied area, in grid square E-4. At the registration level, it is a compact, irregularly oval-shaped accumulation of ceramic fragments and pieces of plaster. Its dimensions are 4.80 m (E – W) × 3.00 m (N – S). Excavation of the structure revealed numerous hand-built pottery fragments with a characteristic black burnished surface and stamped decoration (fig. 3), dating to the Early Iron Age. The fact that only fragments of more elaborately made kitchen pottery are found here allows the structure to be interpreted as debris of a light building with possibly residential functions.

During the excavation, 23 samples of archaeobotanical material are collected and processed. Only six samples yielded single fragments of charred wood and a small amount of charred grains. The remains of einkorn (*T. monococcum* L.), emmer (*T. turgidum* ssp. *dicocum* Shrank), hulled barley (*Hordeum vulgare* L.), and millet (*Panicum miliaceum* L.) were identified, with einkorn being the predominant species.

In order to clarify the absolute date of the site, 11 samples of charcoal and bones are collected for radiocarbon dating but the results are inconclusive. Although the data from the site excavations is scarce, it is important because the current information about the settlement characteristics during the Early Iron Age in this area is limited.

Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, plamen_georgiev@naim.bg
Petar Minkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, petraki_orlovski@abv.bg

№ 17. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА И РИМСКИЯ ПЕРИОД В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДЪРМАНЦИ, ОБЩ. МЕЗДРА

Георги Ганецовски, Вивиана Митева, Петя Аспарухова

През 2023 г. е реализиран втори етап на спасителните проучвания на обект № 4 по протежение на новото трасе на път Е79, от км 162+960 до км 163+080. Обектът е разположен в землището на с. Дърманци, община Мездра, на десния бряг на река Искър. При терените издирвания е установена обща площ от 20,244 дка (Ганецовски, Митева 2022). Поради големината на проучваната площ за улеснение тя бе разделена на четири сектора: „Юг“, „Център“, „Изток“ и „Запад“.

В първия етап от спасителните разкопки през 2022 г. бяха проучени части от сектори „Юг“ и „Център“ (обр. 1; Ганецовски и др. 2023).

Вторият етап бе реализиран в периода 5 април – 30 май 2023 г. с проучена площ от 7,5 дка в сектори „Център“, „Изток“ и „Запад“ върху обозначеното трасе на отчуждените за строителство терени (обр. 2).

Екипът е в състав: Г. Ганецовски – ръководител; В. Митева и П. Аспарухова – заместник-ръководители; Е. Вълков, К. Маджаров, Л. Лещаков, И. Енчев, Д. Иванова, Д. Василева, Л. Гочев, М. Каменов – членове на екипа. В границите на археологическия обект поради незавършено отчуждаване остава непроучена площ от около 6 дка. В сектори „Запад” и „Изток“, където културен пласт не бе установен, проучванията бяха осъществени с помощта на земекопна техника чрез разкопаване напречно на сервитута на няколко сондажа на дълбочина до 0,5 м от съвременната повърхност.

В сектор „Център”, разположен западно от действащата пътна артерия, са разкрити и напълно проучени 98 вкопани археологически структури, отнасящи се към три хронологически периода: ран-

Обр. 1. Въздушна снимка на трасето на път Е79 с обозначение на обект 4 и план-квадратната мрежа, разкритите структури и очертанията на две дерета

Fig. 1. Aerial photograph of the route of E79 highway, with site 4 indicated, the square grid, the excavated structures, and the outlines of the two ravines

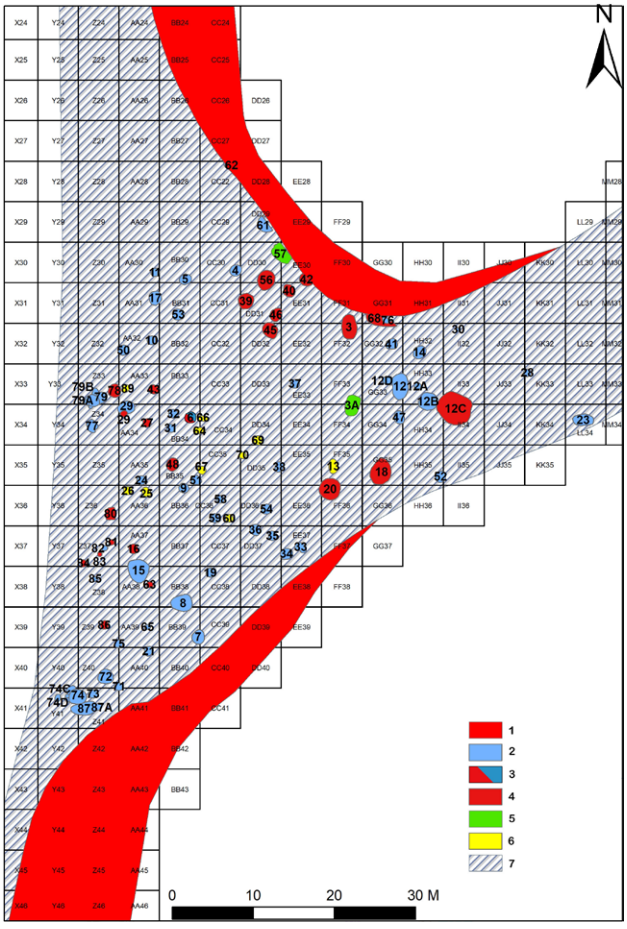

Обр. 2. План на сектор „Център“ с обозначение на откритите вкопани структури. Легенда: 1 – неотчуждена площ; 2 – ранна желязна епоха; 3 – ранна желязна епоха / римски период; 4 – римски период; 5 – Средновековие; 6 – неустановена хронология

Fig. 2. Plan of “Centre” sector the excavated dug-in structures indicated. Key: 1 – not expropriated area; 2 – Early Iron Age; 3 – Early Iron Age / Roman period; 4 – Roman period; 5 – the Middle Ages; 6 – undetermined chronology

на желязна епоха (VI – V в. пр. Хр), късна желязна епоха / ранен елинизъм (IV – начало на II в. пр. Хр.)[1] и Ранно средновековие (X – XI в.; обр. 2).

Планиграфията на документираните структури показва развитие на тяхната концентрация с посока североизток – югозапад. Ортофото заснемането на терена установи коритата на древни дерета, които преминават източно от сектор „Център” и ограничават площта, заета от археологически структури от североизточна посока (обр. 1).

Структурите от ранножелязната епоха са най-многобройни – общо 63. Те представляват вкопани в древния терен ями с овални или кръгли отвори. В запълващия седимент на повечето от тях има видими следи от огън (въглени и опалени мазилки), което е индикация за вероятното им обредно предназначение. Някои ями са плитко вкопани в глинесто-песъкливия седимент с около 0,3 м до 0,5 м. Формата им е цилиндрична, конична или цилиндрично-конична. Ямите съдържат ограничен брой археологически материали (камъни, опалени мазилки и керамични фрагменти). Други ями са вкопани значително по-дълбоко с 0,5 до 1,1 м в древния терен и формата им е камбановидна. Те имат своеобразна „запечатка” от камъни или от опалени глинени мазилки с оформени первази, ъгли и загладено лице, подобно на преносими огнища. В запълнителя на тези структури се откриват керамични фрагменти от тънкостенни и дебелостенни съдове (някои вторично опалени), камъни и единични, силно коро-

[1] Хронологията на ранноелинистическите структури от обекта бе прецизирана с помощта на д-р Н. Русев.

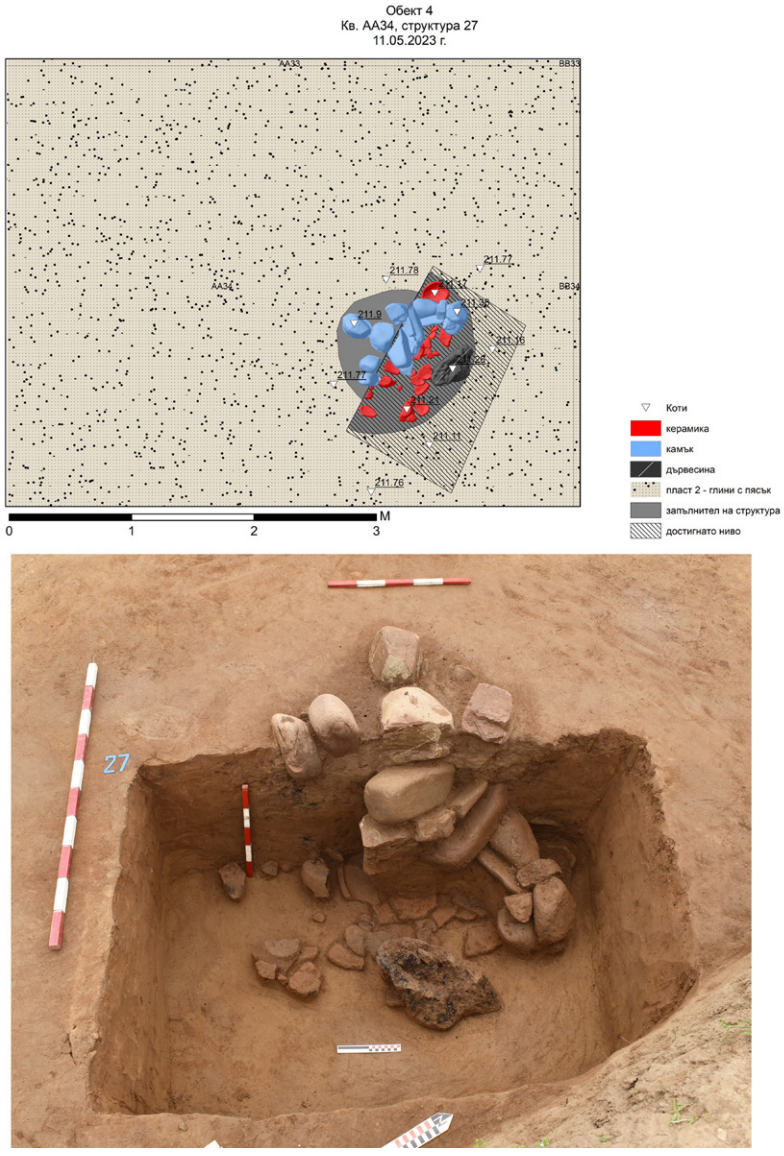

Обр. 3. Структура 34 (ранната желязна епоха) – план и снимка

Fig. 3. Structure 34 (Early Iron Age) – plan and photograph

зирали предмети от желязо (обр. 3). Установени са вкопани структури с два или три етапа на запълване.

Особено внимание предизвиква структура 46 (вероятно от ранната желязна епоха), която в горната си част е нарушена от яма с по-големи размери (структура 46а), датирана към ранния елинизъм. На дъното на структура 46 бяха разкрити скелетните останки на индивид от мъжки пол в поза хокер, със следи от разместване в резултат от слягането на терена (обр. 4).

Керамиката от ранната желязна епоха е със следи от вторично опалване, а в някои случаи деформирана (обр. 5). Тънкостенната керамика е представена от паници със завит навътре устиен ръб, украсен отвън с канелюри, както и от дълбоки отворени гърнета, украсени с релефна лента. Откриват се и фрагменти от тънкостенни съдове, богато украсени с пояси от щампован S-овиден орнамент.

Вкопаните структури от периода на ранния елинизъм са по-малобройни (21 броя, обр. 2). В някои участъци по-късните ями нарушават тези от ранната желязна епоха. Отворите са с кръгъл или овален план, а формата на ямите е цилиндрична или камбановидна, с дълбочина на вкопаване от 0,8 до 1,1 м. Прави впечатление, че отворите на ямите от ранния елинизъм са разположени на около 0,2 м по-високо от отворите на ямите от периода на ранната желязна епоха. Интерес представлява структура 12с, която има площ от около 30 кв. м и е вкопана стъпаловидно на дълбочина до 0,70 м спрямо древния терен. В централната ѝ част, на около 0,5 м над дъното са установени опалените деструкции и въглени на отоплително съоръжение. Вероятно става

Обр. 4. Структура 46 (ранната желязна епоха) и структура 46А (ранен елинизъм)

Fig. 4. Structure 46 (Early Iron Age) and Structure 46A (early Hellenistic period)

въпрос за сезонна структура с жилищни функции.

Керамиката от късната желязна епоха е представена от съдове, изработени на грънчарско колело от сива, бежова или червена глина с техните цветови оттенъци. Представеният керамичен материал е датиран в ранноелинистическата епоха в интервала IV – III – началото на II в. пр. Хр. Проучените вкопани структури намират най-близък паралел сред ямите от височината Багачина край с. Сталийска махала, обл. Монтана (Бонев, Александров, 1996, 26 – 39).

Обр. 5. Керамика от ранната желязна епоха

Fig. 5. Pottery from the Early Iron Age

Проучена е и една вкопана структура, отнасяща се към периода на Ранното средновековие (X – XI в.) според данните от намерената силно фрагментирана керамика. Вероятно става въпрос за сезонна структура с жилищни функции.

В орницата над отворите на ямите се откриват единични керамични фрагменти от периода на Възраждането.

В сектор „Изток" не са документирани сигурни археологически структури. Регистрираните при геофизичното проучване през 2022 г. аномалии се оказаха струпвания на речни камъни с ориентация север – юг, които вероятно са оформени от течащи води или са основи на преградни стени, около които не се открива подемен археологически материал.

В сектор „Запад" със земекопна техника са проучени три траншеи с ширина по 5,0 м с ориентация север – юг. Археологически структури не са установени. Локализиран е участък със струпани речни камъни, които нямат антропогенен произход.

Проучванията на обект № 4 край с. Дърманци не са приключили. Предстои спасително изследване на площите, чиято процедура по отчуждаване завърши в последните месеци на 2023 г.

Литература

Ганецовски, Митева, 2022: Г. Ганецовски, В. Митева. Спасително проучване на обекти 2 и 3 в землището на с. Дърманци, общ. Мездра. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга II. София, 2022, 1098 – 1101.

Ганецовски и др. 2023: Г. Ганецовски, В. Митева, П. Аспарухова. Спасително проучване на обект от ранната желязна епоха и римския период в землището на с. Дърманци, общ. Мездра. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. Книга I. София, 2023.

Бонев, Александров, 1996: А. Бонев, Г. Александров. Багачина – селище от каменно-медната епоха и тракийски култов център (III – II хил. пр. Хр). Монтана, 1996.

RESCUE EXCAVATIONS AT AN EARLY IRON AGE AND ROMAN PERIOD SITE IN THE LAND OF DARMANTSI VILLAGE, MEZDRA MUNICIPALITY

Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva, Petya Asparuhova

Summary

In 2023, the second stage of the rescue excavations at site No. 4 carried out in advance of the reconstruction of E79 highway was implemented. The site is located on the right bank of the Iskar River. During the field surveys, the area of the site was estimated to be 20.244 ha. To facilitate the exploration, the large area was divided into four sectors, designated "South", "Centre", "East", and "West" (fig. 1).

In the "Centre" sector, 98 archaeological features were discovered and fully explored (fig. 2), attributed to three chronological periods: Early Iron Age (6th – 5th c. BC), Late Iron Age / early Hellenistic period (4th – 2nd c. BC), and the Early Middle Ages (10th – 11th c.).

The general layout of the documented structures shows that chronologically their concentration had developed in a northeast to southwest direction. An orthophoto recording of the terrain revealed ancient ravine beds which run east of the "Centre" sector and delineate the area containing archaeological structures from the northeast (fig. 1).

The structures from the Early Iron Age are the most numerous – 63 in total. They are pits dug into the ancient terrain, with oval or round openings (figs 3, 4). In the fills of most of them there are visible traces of fire (charcoal and burnt plaster), which is an indication of their probable ritual functions. Some pits are dug considerably deeper, down to 0.5 to 1.1 m in the ancient terrain and feature a bell-shaped contours. They have a kind of sealing layer comprising stones or fired clay pieces with shaped corners and a plastered side similar to portable hearths.

The pottery from the Early Iron Age is the most numerous, secondarily fired, in some cases deformed (fig. 5). Thin-walled pottery is represented by table bowls with an inturned rim, decorated on the outside with grooves, or deep, open pots decorated with a relief band. Fragments of thin-walled vessels richly decorated with a stamped S-shaped ornament forming a chain are also found.

The discovered dug-in structures have their closest parallel among the pits from Bagachina near the village of Staliyska Mahala, Montana district.

The studies of site No. 4 near the village of Darmantsi, Mezdra municipality, are not completed. Salvage research is forthcoming in the areas whose expropriation procedure was completed in the final months of 2023.

Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, ganecovski_ar@abv.bg
Viviana Miteva, vivanelie@gmail.com
Petya Asparuhova, Regional Museum of History – Montana, petia_jb@yahoo.com

---

№ 18. НЕКРОПОЛ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА ПРИ С. ВРАБЧА, ОБЩ. ТРЪН, ОБЛ. ПЕРНИК

Филип Михайлов, Филип Мачев, Надежда Атанасова, Яна Радулова

Некрополът е разположен в най-ниската и проходима част на било на рид между върховете Драговски камик и Стакьов камик в м. Кълн над с. Врабча (обр. 1). Състои се от десетина ниски, застъпващи се каменни могили, които образуват своеобразен вал (обр. 2), ориентиран приблизително по оста север – юг.

В околността се разкриват скалите от т. нар. Бабски вулкански комплекс, изграден предимно от кънокредни базични вулкански скали, някои от които с повишена алкалност (висококалиеви латити и трахити). Конкретно в района на некропола се разкриват следните скални разновидности: финозърнести варовици (обр. 3.1), витрокластични туфи и дребнозърнести псамито-алевритови туфи (обр. 3.2). Червените линии със северозападно – югоизточно направление върху обр. 3 показват посоката на разпространение на скалите. Една от линиите обаче има друга ориентация и показва посока на разпространение на един от пластовете туфи почти север – юг. В съседство с нея се разкриват и брекчирани (натрошени) варовици (обр. 3.3). Вероятно разкритието се намира в обхвата на разломно нарушение, движенията по което са предизвикали промяна на ориентацията на туфите и брекчиране на варовиците. С други думи, некрополът се намира в тектонски активен район, в който са установени множество разломни нарушения.

Разкопките се проведоха за пета поредна година[1], в резултат на което обектът бе напълно проучен. През 2023 г. разкопките продължиха в северната част на вала, като завърши проучването на структури H и I, в които бе достигнато нивото на материковата скала.

Разкрити са още два гроба (№ 44 и № 45). Допроучени са локализираните през 2022 г. гробове

---

[1] Проучването е финансирано по програмата за предоставяне на целева финансова подкрепа за теренни археологически проучвания и теренна консервация от Министерство на културата.

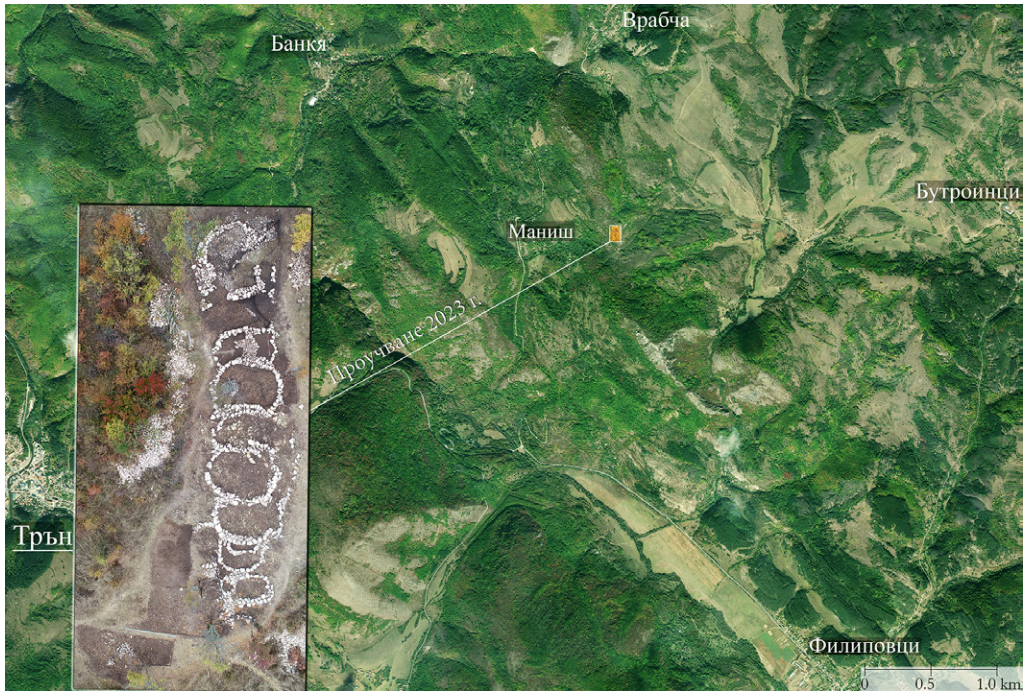

Обр. 1. Сателитна снимка на релефа с нанесени околни селища; детайл – ортофотография на проучения през 2019 – 2023 г. некропол

Fig. 1. Satellite image of the relief with surrounding settlements; detail – orthophoto of the necropolis studied in 2019 – 2023

№ 43, 33 и 33b, по-голямата част от които бяха разположени под централния профил. Така общият брой на проучените гробове в некропола става 49. Трябва да се отбележи, че броят на гробовете в некропола е донякъде условно определен, тъй като при повечето от тях отсъстват гробни съоръжения. Преизползването на едно и също място е често срещано явление. И горелите, и негорелите човешки кости са разположени или разпръснати върху площ от 1 до 2 кв. м. Често в един условно обозначен гроб се откриват кости от няколко индивида.

Разкритите през този сезон гробове не се различават от известните до момента. Запазва се тенденцията в гробовете да не се откриват цели скелети, а само части от тях, както и кремираните кости да се намират в безпорядък, като петно с неправилна, близка до елипса форма – напр. гроб № 44. Пак при него е запазена и тенденцията да се смесват и припокриват кремирани и инхумирани останки. Върху инхумираните долни крайници, обозначени като гроб № 34, са положени/разхвърляни останките на млад индивид (възраст под 30 години), горени при ниска температура и обозначени като гроб № 44. Отново липсва ясно разграничаване между кремацията и инхумацията.

Останките от другия гроб с кремация (№ 45) са на бебе или малко дете, горени при висока температура и положени в съд, фрагментиран още преди употребата му като урна, от който открихме по-малко от половината. До него са намерени фрагменти от друг съд – вероятно положен като гробен дар. Урната е разположена върху скалата и затисната с няколко камъка (обр. 2). Подобно на проучения през 2020 г. гроб с кремация в урна, и тук съдът е положен извън ограждението от камъни, на 1,30 м югоизточно от структура I.

С най-много запазени останки от скелета на индивида е гроб № 43. В него е положен по гръб израснал индивид (30 – 40/45-годишен). Ориентацията на скелета е юг – север. Както при повечето гробове с инхумация в некропола, така и тук се наблюдава рязане на крайниците и липсващи части от скелета – костите на стъпалата, гръдния кош, част от таза и едната ръка. Различното тук е, че освен долните крайници е рязан и горен крайник (лява ръка), като част от раменната кост е намерена встрани.

Документираната ситуация при гробове № 34 и 34b е още по-фрагментарна и анормална и трудно може да бъде обяснена само с нарушаването на тези гробове при вкопаването на гроб № 44 (обр. 4). В гроб № 34 са намерени рязани части от подбедрицата, както и няколко зъба от минимум два индивида. Единият е в юношеска възраст (18 – 20 г.), а другият – вероятно жена на възраст 35 – 40 г. В гроб № 34b са намерени два долни крайника и част от тазовите кости, които вероятно принадлежат на израснал мъжки индивид (25 – 30/35 г.). Особеното в случая е, че бедрените кости са открити с пред-

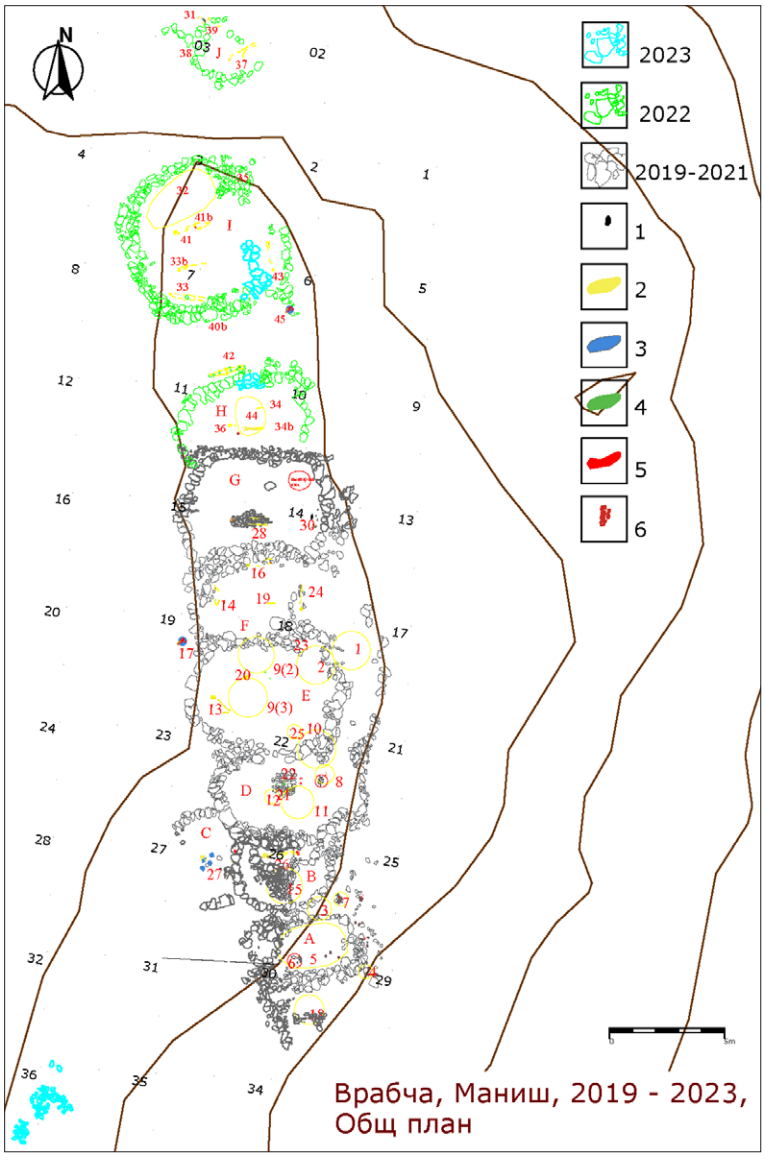

Обр. 2. Топографско заснемане и план на некропола. Легенда: 1 – въглени; 2 – негорели кости; 3 – горели кости; 4 – медни находки; 5 – други метални находки; 6 – керамика

Fig. 2. Topographic survey and layout of the necropolis. Key: 1 – charcoal; 2 – non-burnt bones; 3 – burnt bones; 4 – copper finds; 5 – other metal finds; 6 – ceramics

ната (антериорната) си повърхност към пръстта, не са в артикулация с тазовите кости, като главите (проксималните епифизи) са обърнати навън спрямо таза, а не навътре, както е нормалното им анатомично положение (обр. 4). Западно от тези сравнително успоредни кости от долни крайници са открити единични разпилени кости на горен крайник, черепни кости и зъби. Вероятно към тези два гроба трябва да бъде причислен и черепът, проучен през 2022 г. и обозначен като гроб № 36. Недалеч от тях е намерена и желязна фибула (обр. 5), която вероятно е била сред инвентара на индивида, части от който са положени в гроб № 34. При почистването на останките от гробове № 34, 34b, 44 и 43 са разкрити и отделни силно корозирали фрагменти от железни предмети, сред които е идентифицирано едно ножче.

През 2023 г. беше установена важна подробност за планировката и организацията на некропола. По категоричен начин стана ясно, че той се състои само от една позитивна структура. Втората, намираща се южно от него, се оказа резултат от естествени геоложки процеси. Интересен детайл е локализираното в северната ѝ част (обр. 2 – квадрати 31, 35 – 36) интенционално струпване на варовикови камъни. Тъй като тук има само няколко нехарактерни керамични фрагмента, вероятно то е малка (останала) част от купчина камъни, подготвени за изграждането на некропола.

Оградните камъни на всички проучвани през годините структури бяха демонтирани на сегменти. Пластът под тях бе изчерпан до скала, след което камъните бяха върнати на мястото, на което са се намирали. При демонтирането им бяха разкрити и няколко керамични струпвания, състоящи се от малки до средно големи фрагменти от един или повече съда, но с липсващи части от тях. Някои от струпванията са разположени от източната страна на могилите (в югоизточната или североизточната част), непосредствено до каменния насип или частично застъпени от него. По-рядко са от западната или от северната страна. Бяха открити и единични керамични фрагменти, както и кости, които в повечето случаи са били разнесени от близките гробове. Под южните периферни камъни на структура A бяха намерени медна гривна и медна пластина. Вероятно това е част от инвентара на разположения в близост гроб № 6. Подобна ситуация се наблюдава и под южните оградни камъни на структура D. Разкрити са меден наушник и пластина, като наушникът е идентичен с откритите в гроб № 26 и вероятно е част от инвентара му. Това ни помага да отговорим на въпроса структура D ли е по-късна или при изграждането на гроб № 26 е преизползвана южната ѝ стена. Ситуацията потвърждава наблюдението, че в този некропол едно и също място е използвано многократно за погребване и препогребване. В конкретния случай гроб № 26 (инхумация) нарушава северната част на гроб № 15 (кремация) и на свой ред е нарушен при изграждането на структура D.

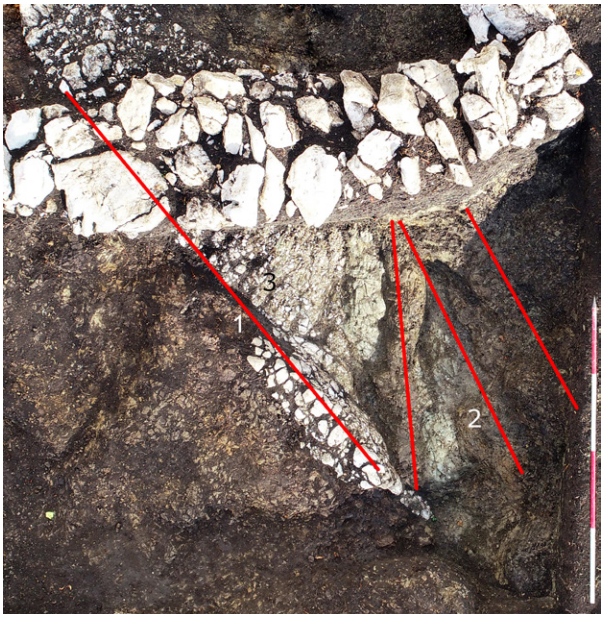

Обр. 3. Разкритие на скалите, разположени под структура I

Fig. 3. The bedrock, situated under structure I

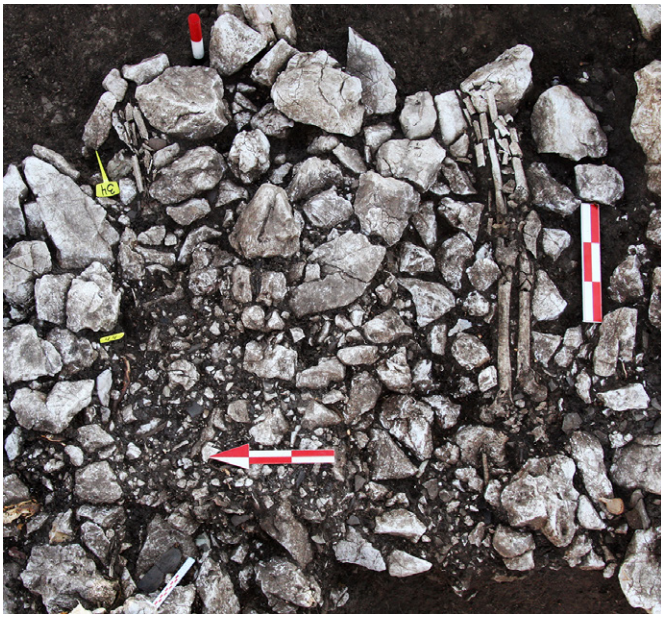

Обр. 4. Гробове № 34, 34b и 44, разположени в централната част на структура H. Долу вляво – желязна фибула, намерена in situ

Fig. 4. Graves Nos 34, 34b, and 44 located in the central part of structure H. Bottom left – an iron fibula found in situ

Обр. 5. Детайл на желязната фибула при намирането ѝ

Fig. 5. Details of the iron fibula at its dicovery

След цялостното проучване на некропола може да се направят няколко основни извода.

До нас са достигнали десет структури (или малки могили). Многократното им застъпване и в отделни случаи припокриване през VIII – VII в. пр. Хр. е довело до тяхното хомогенизиране и образуването на ниска позитивна структура, наподобяваща вал. Дължината ѝ е 79 м, а максималната ширина – около 10 м. Ориентирана е северозапад – югоизток. От източната страна на структури E и F се развива голям ограден зид, обхващащ и двете структури – вероятно част от значително по-голяма могила, нарушена впоследствие (обр. 2).

Некрополът е биритуален, без да има отчетлива хронологическа разлика при използването на двата ритуала. Общият брой на проучените гробове е 49. Оградно съоръжение е запазено само при гроб № 26, а напълно запазен скелет в анатомичен порядък се наблюдава при гроб № 42 и в известна степен при гроб № 26. Най-масовата практика при „гробовете“ с инхумирани останки е погребването само на долните крайници и тазовите кости, положени с предната си повърхност (антериорната) нагоре в посока запад – изток. С малки изключения долните крайници при гробовете с инхумация са рязани послесмъртно. Поради множеството следи в некропола от препогребване и ритуални дейности с костите на починалите, това изглежда се е случвало след изтляването на меките тъкани, въпреки че почти винаги частите от долните крайници са в анатомичен порядък. Най-масовата практика при „гробовете“ с кремации е разпръсването на останките в петно с неправилна елипсовидна форма върху недобре оформена подложка от дребни камъни.

EARLY IRON AGE NECROPOLIS NEAR VRABCHA VILLAGE, TRAN MUNICIPALITY, PERNIK DISTRICT

Philip Mihaylov, Philip Machev, Nadezhda Atanasova, Yana Radulova

Summary

The necropolis is located in the Kaln locality near the village of Vrabcha (fig. 1). It comprises ten stone mounds that overlap each other to form an uninterrupted elongated feature, north to south oriented (fig. 2). In the vicinity of the necropolis, a wide variety of limestone and tufa outcrops can be seen (fig. 3).

As a result of archaeological excavations in the final year of research, the entire site was studied. In 2023, structures H and I were investigated and two additional graves containing cremations were discovered. In grave No. 34 (inhumation), the remains of the lower limbs of one individual are scattered with the cremated bones of another young individual from grave No. 44. This situation reflects a common practice in the burial of cremated skeletal remains. In most cases, they are deposited mixed or overlapping with inhumations and lacking a particular order.

The other grave containing cremated remains (grave No. 45) belonged to an infant or young child. The remains had been burnt at a high temperature and placed in a fragmented ceramic urn. This vessel had been placed directly on the rock and covered with several stones (fig. 2).

Findings from the other studied graves confirmed earlier observations that certain parts of the skeletons had been buried separately. Grave No. 43 contained the most complete skeletal remains of an individual, although some parts were missing. The deceased was an adult who had been laid on their back with a south – north orientation. Similar situations were found in graves Nos 34 and 34b. In the former, a lower limb bearing cut marks was found alongside teeth from at least two individuals (an adolescent and an adult woman). Grave No. 34b contained the lower limbs and pelvis of an adult male (fig. 4). To the west of graves Nos 34 and 34b, scattered and fragmented bones from an upper limb, parts of a skull, and teeth were found, along with an iron fibula (fig. 5).

It was found that the southern height, which was previously thought to be part of the necropolis, is actually a natural geological formation. A cluster of stones was discovered within its northern part. It is believed that these stones are part of a larger pile of stones that had been prepared for building the structures of the necropolis.

During the excavations, the surrounding stones of the structures were dismantled and several accumulations of ceramics were discovered. These accumulations were typically found to the east of the mounds, although in rare cases they were found to the west. The bedrock was reached in the area both inside and around all the structures. As a result of the five seasons of fieldwork, a total of ten structures (small mounds) containing 49 graves were studied. Due to their overlapping, secondary burials and reutilization of the space in the 8th – 7th c. BC, the small mounds had become homkgeneised, forming a low consecutive and elongated feature, aligned along a northwest – southeast axis. This long mound is 79 m long and approximately 10 m wide.

Philip Mihaylov, Regional Museum of History – Pernik, philip.mihaylov@gmail.
Philip Machev, Sofia University "St Kliment Ohridski", machev@gea.uni-sofia.bg
Nadezhda Atanassova, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, naditimeva@gmail.com
Yana Radulova, Regional Museum of History – Pernik, yanaradulova98@gmail.com

№ 19. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕКРОПОЛ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПАЛАТ, ОБЩ. СТРУМЯНИ

Величка Костова, Георги Лазарски

През 2023 г. започна проучването на могилен некропол в м. Дрента, землище на с. Палат, общ. Струмяни, обл. Благоевград. Разположен е в подножието на Малешевска планина, югоизточно от Палатски връх, на полегат склон с югоизточно изложение, на левия бряг на малка сезонна река, вливаща се в р. Войче – десен приток на р. Струма (обр. 1). Некрополът се състои от около 15 ниски могили, разпръснати из цялата местност[1]. Почти всички са разрушени вследствие на иманярски набези. Това

[1] Това се констатира при огледа на обекта, регистриран в АКБ с картон № 10008404, преди началото на проучването. Възможно е броят им да е по-голям.

предопредели и целта на проучването – да се изследва една от двете видимо по-запазени могили.

Редовното археологическо проучване[2] беше проведено през септември и октомври 2023 г. от екип в състав: В. Костова – научен ръководител, Г. Лазарски – заместник-ръководител, И. Кирилова – археолог, И. Саров – геодезист. Научен консултант е доц. д-р Г. Нехризов.

Обр. 1. Карта с местоположението на обекта

Fig. 1. Map with the location of the site

Върху цялата площ на некропола е проектирана план-квадратна мрежа. Определената за проучване могила беше силно обрасла с гъста растителност и изглеждаше некомпрометирана при предварителния оглед. След почистването от растителността обаче се установиха множество стари и обезличени иманярски изкопи, около които са разхвърляни камъни от могилния насип. Надморската височина е между 352 и 353 м. Обхванатата при проучването площ възлиза на 110 кв. м.

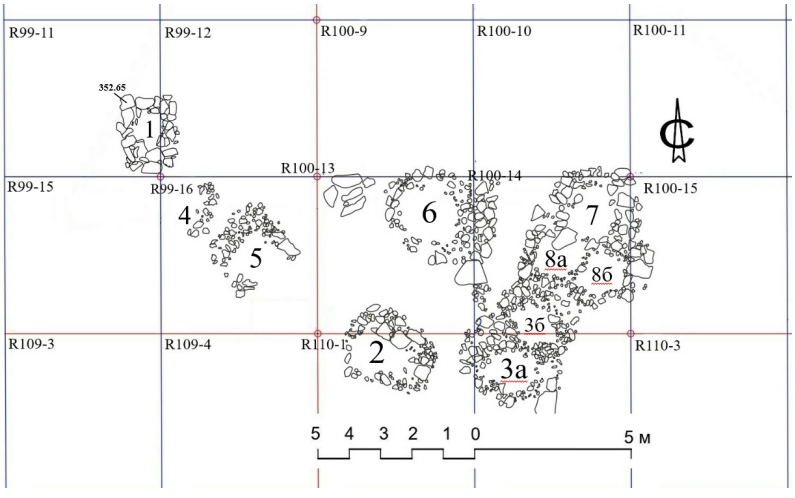

Обр. 2. План на проучените структури

Fig. 2. Layout of the excavated structures

При отнемането на чимовия пласт се регистрираха три находки – железен цинт, три железни скоби и оловна пломба, които не могат да се свържат с определени структури. При почистването на един от иманярските изкопи – в кв. R100-13, се откриха и няколко фрагмента от късноантична битова керамика, изработена на колело.

В очертанията на първоначалната могила са проучени общо десет структури, всички без изключение компрометирани от иманярски интервенции, като най-силно разрушени са структури № 4 и 5. Представляват ниски каменни ограждения с правоъгълна или овална форма, покрити с каменно-землен насип. Вероятно са формирали своеобразни малки могилки, които с времето са се хомогенизирали една с друга. Структурите са разположени в пласт сиво-кафява рохка пръст. Основата им – стерилна червеникава глинеста пръст, се достига на 0,50 – 0,60 м от нивото на регистриране. Повечето са подредени в две редици с ориентация северозапад – югоизток (обр. 2).

Най-голямо количество фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка, беше открито в структури № 6, 7 и 8. В структури № 1, 3 и 5 се откриха само единични фрагменти битова керамика, изработена на ръка, а в структура № 1 се намериха и няколко фрагмента, изработени на колело (римска епоха). Повечето фрагменти от структура № 3а са от един и същ един съд – гърне с подковообразна дръжка и хоризонтална релефна лента с коси ямички под устието. Значително по-голяма част от керамичния материал произхожда от пространството между структурите и най-вече в непосредствена близост до структура № 5 (обр. 3). Сред характерните фрагменти са такива с украса от щамповани концентрични кръгове, врязани вълнообразни линии, букели, които понякога са комбинирани с украса от врязани успоредни вълнообразни линии. Поради слабо запазената повърхност на повечето фрагменти, както и на преобладаващо заоблените им ломове, може да се предположи, че те са били изложени за дълъг период на атмосферните условия. Силно фрагментираното състояние на керамичния материал затруднява определянето на отделни форми. Със сигурност може да се отбележи нали-

[2] Археологическите разкопки бяха финансирани от Министерството на културата по договор с АМ – Сандански, който осигури и съфинансиране.

Обр. 3. Керамични фрагменти, открити в близост до структура № 5

Fig. 3. Ceramic fragments found near structure No. 5

чие на гърнета, амфоровидни съдове, малки чаши, както и пирануси.

Единствената находка, която може да се свърже хронологически с открития керамичен материал, е едно заоблено-биконично бронзово мънисто, намерено в кв. R100-13, където впоследствие бе регистрирана структура № 6.

Единични дребни фрагменти от негорели кости се откриха непосредствено над дъното на структура № 8. Няколко фрагмента от овъглена дървесина са разкрити в основата на структура № 1. Може да се предположи, че проучените структури представляват гробни съоръжения, но предвид тяхното силно компрометирано състояние и почти пълната липса на костен материал, на този етап на проучване това може единствено да се предполага.

Врязаната и щампованата украса на керамичните съдове намира най-близки паралели сред материалите от регистриран при обхождане некропол, намиращ се в землището на съседното с. Драката и датиран най-общо в ранната желязна епоха (Делев, Божкова 2005, 75 – 76; Божкова, Делев 2009, 67, 70, обр. 6). Паралели се откриват и сред материалите от ранната желязна епоха от тракийското светилище при с. Бабяк (Гоцев, Божинова 2008, 88 – 89). На базата на открития керамичен материал и най-вече на щампованата и врязаната украса, датировката на некропола край с. Палат може да се отнесе към първия етап на ранната желязна епоха или периода XI – X в. пр. Хр. (Nekhrizov, Tzvetkova 2018, 25 – 27, 32 – 37). Предвид другите три находки, открити през настоящия сезон, които са с по-късна дата, както и на фрагментите от керамичен съд, изработен на колело, може да се предположи епизодична човешка активност и през по-късни епохи, от които не бяха регистрирани структури.

Литература

Божкова, Делев 2009: А. Божкова, П. Делев. Археологическо обхождане в землищата на селата Микрево, Драката и Палат, община Струмяни. – Известия на Регионален исторически музей – Благоевград, V, 2009, 66 – 75.

Гоцев, Божинова 2008: А. Гоцев, Е. Божинова. Керамиката от ранножелязната епоха от светилището при Бабяк. – В. М. Тонкова, А. Гоцев (ред.). Тракийското светилище при Бабяк и неговата археологическа среда. София, 2008, 73 – 94.

Делев, Божкова 2005: П. Делев, А. Божкова. Археологически обхождания в района на община Струмяни през 2004 г. – Археологически открития и разкопки през 2004 г. София, 2005, 75 – 76.

Nekhrizov, Tzvetkova 2018: G. Nekhrizov, J. Tzvetkova. Contributions to the periodization and absolute chronology of the Early Iron Age in South Thrace. – Archaeologia Bulgarica, XXII, 1, 2018, 17 – 43.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF AN EARLY IRON AGE NECROPOLIS IN THE LAND OF PALAT VILLAGE, STRUMYANI MUNICIPALITY

Velichka Kostova, Georgi Lazarski

Summary

The necropolis is in the locality of Drenta, in the land of Palat village, Strumyani municipality, Blagoevgrad district. Situated at the foot of the Maleshevo Mountain, southeast of Palatski Peak, it lies on a slight slope with a southeastern exposure, on the left bank of a small gully. The gully flows into the Voyche River, which in turn is a right tributary of the Struma River (fig. 1). The necropolis consists of some 15 low mounds scattered throughout the area. Almost all of

these have been destroyed by illicit diggings. This determined the aim of the study: to investigate one of the two mounds that appear to be better preserved.

A total of ten structures were studied within the boundaries of the originally registered mound. All of these have been damaged by illicit digging. The structures comprise stone enclosures of a rectangular or oval layout. They were covered by a stone-earth embankment and have probably formed small mounds that have homogenised with each other over time. Most of them are arranged in two rows with a northwest – southeast orientation (fig. 2).

Investigation of the structures yielded a limited amount of archaeological material, mostly highly fragmented pottery. Single bone fragments (unburnt) were found at the base of structure No. 8 and a few fragments of charred wood were found at the base of structure No. 1. The only find that can be linked chronologically to the recovered ceramic material is a rounded biconical bronze bead found in the spot, where structure No. 6 was recorded at a later stage.

It can be assumed that the structures are associated with burial practices, yet given their highly compromised condition and the almost complete absence of bone material, this can only be a working hypothesis.

The highly fragmented state of the pottery material makes it difficult to identify vessel shapes. The presence of pots, amphora-like vessels, small bowls, and *pyraunoi* can certainly be noted. Decoration consists of stamped concentric circles, incised wavy lines, knobs, which are sometimes in combination with decoration of incised parallel wavy lines (fig. 3).

The pottery finds its closest parallels in a site, located by field survey in the land of the neighbouring village of Drakata, and dated generally to the Early Iron Age. Parallels are known in the Thracian sanctuary of Babyak as well. Based on the ceramic material, and especially the stamped and incised decoration, the dating of the necropolis near Palat can be attributed to the first phase of the Early Iron Age, or in the 11th – 10th c. BC.

Velichka Kostova, Archaeological Museum – Sandanski, vili_2204@abv.bg
Georgi Lazarski, Archaeological Museum – Sandanski, georgi_lazarski@abv.bg

КЪСНА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА

ГРАДОВЕ И УКРЕПЕНИ ОБЕКТИ

№ 20. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИЯ ГРАД ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В АР „СБОРЯНОВО“

Даниела Стоянова, Мария Николаева, Калин Маджаров, Велислав Бонев, Петя Илиева, Теодора Василева, Християн Узунов

Проучванията бяха осъществени през август – септември 2023 г. и бяха осигурени финансово от Министерството на културата, ИМ – Исперих и СУ „Св. Климент Охридски“.

I. Югозападен квартал (обр. 1, 2).

I.1. Вкопаване до източното лице на стена V. В кв. 264/2 продължи проучването на пространството, затворено между стени V, VI и залата с есхарите. Беше проучена северната половина на вкопаването, разположено между линейна структура 1 с ориентация север – юг и източното лице на стена V. Както и в южната половина на помещението, под пласта от 4 – 5 см изпечена глина, най-вероятно подово ниво, се редуват различни пластове от глина, примесена с камъни и единични фрагменти от керамични съдове (амфорна тара, съдове, изработени на ръка, керемиди). Под пласта от нарушената настилка се редуват пластове от глина и трошляк, в които има единични фрагменти от керамика, керемиди, животински кости и въглени. Тези пластове са направени с цел да се нивелира пространството между двата скални ръба, получени от извличането на каменен материал.

Документираните материали не променят хронологията в тази част на сектора, установена досега. Най-ранните материали са от края на IV – началото на III в. пр. Хр., а последните материали

Обр. 1. План на сектор Югозападен квартал. Легенда: 1 – отухлена пръст; 2 – пласт от средни по размер камъни; 3 – скала; 4 – квадри, поставени при анастилозата в сектора; 6 – огнище

Fig. 1. Plan of the Southwest Quarter sector. Key: 1 – burnt soil; 2 – layer of middle-sized stones; 3 – bedrock; 4 – ashlars placed during the anastylosis in the sector; 6 – hearth

Обр. 2. Сектор Югозападен квартал. Състояние на проучванията през 2023 г.

Fig. 2. Southwest Quarter sector. State of research in 2023

датират малко след средата на III в. пр. Хр., когато се е случило разрушителното земетресение (Стоянов 2015; Стоянов и др. 2017; Стоянов и др. 2021).

I.2. Окончателно проучване на залата с есхарите. В кв. 264/2 и 3, в пространството между северния скален ръб, попадащ в залата с есхарите и двата ѝ външни зида беше изчерпан максимално културният пласт, върху който лягат и зидовете. Между двата зида са документирани големи фрагменти от амфорна тара, питос и плоски керемиди от коринтски тип, както и цяла тежест за стан. Пространството между двата зида и скалния ръб е покрито с геотекстил и дребна фракция чакъл.

I.3. Проучване в кв. 264/1 и 6, кв. 263/5 и 10, кв. 258/25 и кв. 259/21 с цел достигане на структури от ранноелинистическата епоха. В кв. 264/1 само са освежени профилите, фотодокументирани са и е направена графична документация на северния профил на квадрата. Зачистени са и хоризонтално положените камъни, най-вероятно част от каменна настилка. Продължи свалянето на сив пласт от средни по размер и дребни камъни в кв. 259/21. Освен дребни камъни от разсип с неясни характеристики са документирани и фрагменти от керамика, изработена на ръка и на колело, основно от ранноелинистическата епоха. Продължение на каменната настилка от кв. 264/1 не е установено.

В кв. 258/25 след изчерпване на пласт от тъмнокафява пръст с късноелинистически материали започна свалянето на пласт от сива пръст с материали от ранноелинистическата епоха. Документираните струпвания от дребни камъни без ясна структура се документират и тук. В тъмнокафявия пласт е проучена и демонтирана малка част от огнище – № 78 (югозападен край на квадрата).

В кв. 263/5 и 10 беше изчерпан тъмнокафявият пласт с късноелинистически материали и започна проучването на сив пласт с материали от ранноелинистическата епоха. На границата на двата квадрата и в южната половина на кв. 263/5 е документирано струпване от средни по размер камъни, които може да са от лицето на стена V или друга стена с подобна техника на градеж. Между камъните има единични фрагменти от керамични съдове и животински кости. По северната граница на кв. 263/5 е документирано и голямо огнище с добре запазена повърхност – № 79. В сивия пласт са документирани фрагменти от съдове, изработени на ръка и колело. На този етап тук не е установено продължението на настилката от кв. 264/1.

I.4. Проучване в кв. 264/5, 10; 265/1 и 6; кв. 259/25 и 260/21. На изток от източното лице на стена VI продължи демонтирането на каменен разсип в кв. 264/5, кв. 265/1, 5 и 6 с цел да се изясни характерът му. След демонтирането на пласт от 0,20 м дребни камъни в кв. 264/5 се достигна до пласт от кафява глина с единични фрагменти от керамични съдове. След свалянето на пласт с дебелина 0,10 – 0,20 м от кафява глинеста пръст се документира линейна структура от дребни камъни, която продължава и в кв. 265/1. По северната граница на кв. 259/25 и 260/21 са документирани големи камъни, които имат също линейна структура и вървят успоредно на линейната структура от дребни камъни. При оформянето на профила в двата квадрата са документирани множество големи късове стенни мазилки.

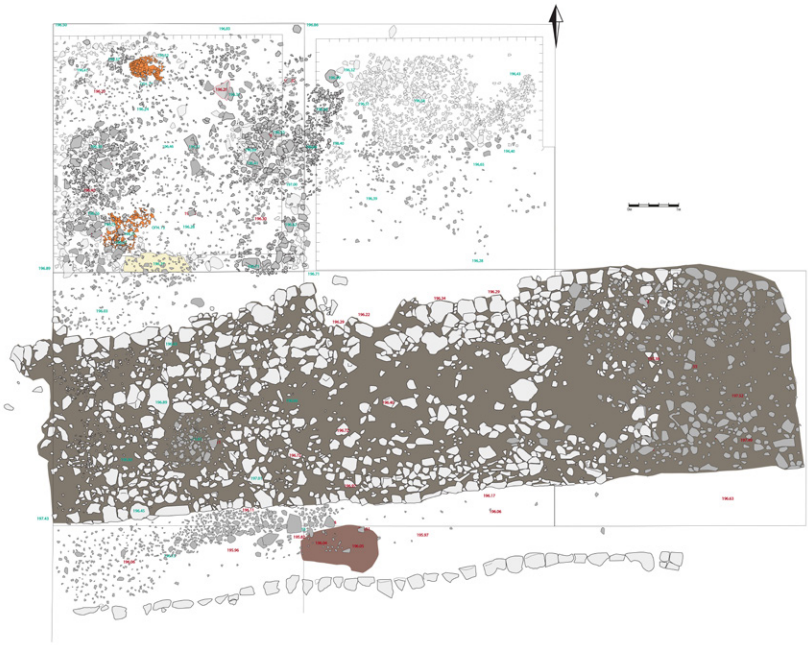

Обр. 3. План на разкритите структури в кв. 187/18, 19, 23, 24 и 25

Fig. 3. Plan of the unearthed structures in grid squares 187/18, 19, 23, 24, and 25

В сектора са документирани и следните по-важни находки: ажурна пластина от медна сплав (обр. 4.1), латенска фибула от медна сплав (обр. 4.2), върхове за стрели от медна сплав (обр. 4.4, 6-7), керамично мънисто (обр. 4.8), стъклени мъниста (обр. 4.9-12), керамичен предмет (обр. 4.14), стена от амфора с графит (обр. 4.17), фрагмент от дръжка на керамичен капак (обр. 5.1-2), устие с шия от унгвентарий (обр. 5.3), стена от купа с релефна украса (обр. 5.4), керамични прешлени за вретено (обр. 5.5-6), керамична пота (обр. 5.7-8), паничка (обр. 5.9-10), керамична еднофитилна чернофирнисова лампа (обр. 5.11), керамична чаша с една дръжка (обр. 5.11-12), керамични пирамидални тежести за стан (обр. 5.14-15).

II. Южна порта – западно крило и южна крепостна стена (обр. 3).

В този сектор проучванията бяха осъществени в кв. 187/18, кв. 187/23, 25 и 203/3, 4.

II.1. Проучване на север от крепостните стени. В кв. 187/18 бяха изчерпани културните пластове и бе достигнато нивото на скалата. Скалата е сравнително равна, без следи от подравняване или дупки за колове. Наблюдава се лека денивелация на терена в посока юг-югозапад. Разкритите дребни камъни, наподобяващи каменна настилка, документирана и в съседния квадрат, бяха освежени и оставени на място. По северната и северозападната им периферия се очертава леко понижение на терена, което предстои да бъде допроучено в следващия сезон. В западната част на квадрата беше разкрита близка до кръг структура с приблизителни размери 1,30 × 1,50 м, оформена от средни по големина ломени камъни. Те не са плътно струпани и между тях има фрагментирана керамика и животински кости. На юг от струпването и в пласта над него в предходния сезон бяха документирани голямо количество късове стенна мазилка, видими и в западния профил.

II.2. Проучване върху вътрешната крепостна стена – вкопавания 1 и 2. Работата беше съсредоточена в кв. 187/23, 25. В процеса на проучване на външното лице на вътрешната крепостна стена, попадащо в кв. 187/23, през 2021 г. бяха констатирани ясни следи от две вкопавания. През 2022 г. бяха очертани границите им, които поради еднородността на запълнителя и останалия културен пласт не бяха ясно разграничими в по-горните нива. Вкопаване 1 няма ясни граници. То беше изчерпано до достигане на долния запазен ред лицеви камъни от външното лице на вътрешната крепостна стена. Пръстта в запълнителя е сива, с фрагментирана керамика, животински кости и късове стенна мазилка. Най-вероятно вкопаване 1 се явява северна периферия на вкопаване, попадащо в пространството между двете стени, т. нар. коридор. При вкопаване 2 бяха очертани приблизителни граници. В процеса на работа се оформи яма с размери 1,10 × 1,20 м и дълбочина около 0,52 м, която беше изцяло проучена. Дъното ѝ достига пласта от дребни камъни, върху които стъпва и вътрешната крепостна стена в този участък. В южната и северозападната периферия на дъното са разкрити две петна от глинеста замаз-

Обр. 4. Находки: 1 – ажурна пластина, медна сплав; 2 – латенска фибула, медна сплав; 3 – фрагмент от билатерална фибула, желязо; 4-7 – върхове за стрели, медна сплав; 8 – керамично мъниство; 9-12 – стъклени мъниста; 13 – тежест за прашка, керамика; 14 – керамичен предмет; 15 – стена от хераклейска амфора с част от енглифичен печат: Ἡρ[ακλ|είδας ἐπὶ|Καρακύ]δεος около грозд↓, магистрат: Καρακύδης; 16 – устие с част от шията на амфора от кръг Хераклея и част от енглифичен печат: Ἐτύ / [μο]υ, фабрикант Ἐτύμος; 17 – стена от книдска амфора с графит „Δ“

Fig. 4. Small finds: 1 – open-work plate, copper alloy; 2 – La Tene fibula, copper alloy; 3 – fragmented bilateral fibula, iron; 4-7 – arrowheads, copper alloy; 8 – terracotta bead; 9-12 – glass beads; 13 – terracotta sling bullet; 14 – terracotta object; 15 – fragment of a Heraclean amphora with partially preserved englyphic stamp: Ἡρ[ακλ|είδας ἐπὶ| Καρακύ]δεος encircling bunch of grapes↓, eponym: Καρακύδης; 16 – rim and part of neck of an amphora of the Circle of Heraclea with partially preserved englyphic stamp: Ἐτύ / [μο]υ, fabricant Ἐτύμος; 17 – fragment of a Knidian amphora with graffito Δ

ка, която вероятно е подравнявала дъното. В долната част по стените на ямата са документирани жълти глинести ивици, които покриват/подравняват пластовете от сива пръст. В запълнителя има фрагменти от керамика, голямо количество животински кости, в това число и от едри риби. При оформянето на ямата са демонтирани част от камъните, изграждащи външното лице на вътрешната крепостна стена.

Подобно нарушаване на външното лице на вътрешната стена провокира проучване върху нея в кв. 187/25. Свален беше един пласт с дебелина 0,15 до 0,25 м, съобразно особеностите на терена. Запълнителят на стената е от сиво-жълта пръст и средни по големина камъни. Има и фрагментирана керамика, въгленчета, животински кости, късчета мазилка. В дълбочина количеството им намалява. В югоизточната периферия, под черната пръст и деструкциите на външната стена беше разкрито петно с червено-кафяв цвят.

II.3. Проучване на пространството между двете стени – т. нар. коридор. Продължи проучването на пространството между двете стени, т. нар. коридор, в кв. 203/3 – северна част и северозападна периферия на кв. 203/4. В източната част на кв. 203/3 и съседния кв. 203/4 скалата е или изсечена, или естествено оформя по-ниска площадка. Запълнителят на тази площадка е културен пласт, който продължава под външната крепостна стена. Пръстта е тъмнокафява до черна, със средни по големина и дребни камъни. Разкрито беше силно деформирано глинено съоръжение или деструкции от него, което в голямата си част попада в кв. 203/4. То е с размери 1,30 × 0,60 м и лежи на нивото на каменната подложка на вътрешната стена. Външната стена не го застъпва.

В сектора са документирани и следните по-важни находки: фрагмент от желязна билатерална фибула (обр. 4.3), връх за стрела от медна сплав (обр. 4.5), керамична тежест за прашка (обр. 4.13), печати от хераклейска амфора и амфора от кръг Хераклея (обр. 4.15-16).

Литература

Стоянов 2015: Т. Стоянов (съст.). Тракийският град. Градоустройство, укрепителна система, архитектура (Сборяново III). София, 2015.

Стоянов и др. 2017: Т. Стоянов, А. Божкова, К. Маджаров. Икономическите връзки на гетската столица Хелис по данни от амфорната тара. Част първа. Амфорните печати (Сборяново IV). София, 2017.

Стоянов и др. 2021: Т. Стоянов, М. Николаева, Д. Стоянова, К. Маджаров. Проучвания на тракийския град в АР „Сборяново". – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2021, 418 – 422.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE THRACIAN CITY FROM THE HELLENISTIC PERIOD IN SBORYANOVO ARCHAEOLOGICAL RESERVE

Daniela Stoyanova, Maria Nikolaeva, Kalin Madzharov, Velislav Bonev, Petya Ilieva, Teodora Vassileva, Christian Uzunov

Summary

In the Southwest Quarter sector (figs 1, 2), square 264/2, the investigation of the space enclosed between walls V, VI, and the hall with the *escharae* continued. The northern half of the trench, located between linear structure 1 and the east face of wall V, was investigated. Similarly to the southern half of the excavation, beneath a 4 – 5 cm layer of fired clay, most likely indicating the floor level, various layers of clay interspersed with stones and occasional pottery fragments alternated. Beneath the layer of disturbed flooring, alternating layers of clay and rubble contained single fragments of pottery, roof tiles, animal bone, and charcoal. These layers had served for levelling the space between the two rock edges resulting from the extraction of stone material. In square 264/2–3, the cultural layer on which the walls rest was fully excavated.

The removal of a grey layer of medium-sized and small stones continued in square 259/21. Fragments of hand-built and wheel thrown pottery, mainly from the early Hellenistic period, were documented.

In square 258/25, the removal of a layer of grey soil with materials from the early Hellenistic period began. Accumulations of small stones with no clear structure were also found here. Hearth No. 78 was investigated and dismantled. In square 263/5 and 10, the dark brown layer with late Hellenistic materials was fully excavated, and the investigation of a grey layer with early Hellenistic materials began. A significant assemblage of medium-sized stones was documented at

Обр. 5. Находки: 1-2 – фрагмент от дръжка на керамичен капак, оформена като глава на птица; 3 – устие с шия от унгвентарий; 4 – стена от купа с релефна украса; 5-6 – керамични прешлени за вретено; 7-8 – керамична пота; 9-10 – паничка; 11 – керамична еднофитилна чернофирнисова лампа; 12-13 – керамична чаша с една дръжка; 14-15 – керамични тежести за стан

Fig. 5. Small finds: 1-2 – fragment of a handle of terracotta lid, shaped as a bird head; 3 – unguentarium rim and neck; 4 – fragment of a bowl with relief decoration; 5-6 – terracotta spindle whorls; 7-8 – terracotta crucible; 9-10 – small bowl; 11 – terracotta single-nozzle black-glaze lamp; 12-13 – terracotta cup with one handle; 14-15 – terracotta loom weights

the boundary of the two squares and in the southern half of square 263/5. A large hearth with a well-preserved surface, No. 79, was documented along the northern boundary of square 263/5.

To the east of the eastern face of wall VI, the dismantling of a stone scatter continued in squares 264/5, 265/1, 5, and 6. A layer of brown clay was reached in square 264/5, documenting a linear structure of small stones which continued into square 265/1. Large stones were documented along the northern boundary of squares 259/25 and 260/21, which also exhibited a linear structure running parallel to the linear structure of small stones.

In the South Gate sector, square 187/18, the cultural layers were fully excavated, and the bedrock level was reached (fig. 3). The bedrock was relatively flat, with no evidence of levelling or stake holes. In the western part of the square, a near-circular structure formed of medium-sized split stones, ca 1.30 × 1.50 m, was uncovered. Trenches 1 and 2 were investigated. A disturbance to the outer face of the inner wall prompted excavations in square 187/25. A 0.15–0.25 m thick layer was removed.

In the eastern part of square 203/3 and the adjacent square 203/4, the rock is either hewn out or naturally forms a lower terrace. The fill of this area is a cultural layer that extends below the outer wall.

In both sectors, various small finds were discovered (figs 4, 5): an open-work plate, fibulae, arrowheads, terracotta and glass beads, a terracotta object, an amphora wall fragment with graffito, fragmentary handle of a terracotta lid, rim and neck of an unguentarium, fragment of a bowl with relief decoration, terracotta spindle whorls, loom weights, a crucible, small bowl, one-handled cup, black-glaze lamp, terracotta sling bullet, a Heraclean amphora stamp, and an amphora stamp of the circle of Heraclea.

Daniela Stoyanova, Sofia University "St Kliment Ohridski", daniela.stoyanova.su@gmail.com
Maria Nikolaeva, Museum of History – Isperih, miyabg@yahoo.com
Kalin Madzharov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, kalin.madzharovv@gmail.com
Velislav Bonev, Sofia University "St Kliment Ohridski", velislav.bonev@abv.bg
Petya Ilieva, Institute of Balkan Studies and Centre of Thracology – Bulgarian Academy of Sciences, petia76ilieva@gmail.com
Teodora Vassileva, Museum of History – Isperih, tedivas@abv.bg
Christian Uzunov, Museum of History – Isperih, icaka1982@gmail.com

№ 21. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ЕМПОРИОН ПИСТИРОС В КВ. Е13. СЕКТОР „КРЕПОСТНА СТЕНА"

Емил Нанков

Археологическите разкопки на емпорион Пистирос през 2023 г. се проведоха в рамките на 44 работни дни в периода 26 юли – 19 септември 2023 г. с финансиране по договори с фондация „Балканско наследство" и Министерство на културата[1].

Проучванията в сектор „Крепостна стена" се съсредоточиха в кв. Е13, на площ от 100 кв. м, където беше регистриран културен пласт с дебелина 0,70 м, съдържащ останки от обитаването на града в по-голямата си част от вътрешната страна на стената (обр. 1). Извън крепостната стена, в североизточната четвърт теренът беше проучен само чрез два механични пласта, до кота 252,48 м н. в. Стерилният терен бе достигнат само в югоизточната четвърт на кв. Е13 (кота 252,28 м), както и до дъното на канала (252,03 м).

В резултат на проучванията бе регистриран участък от източната **крепостна стена** на Пистирос, който представлява последният непроучен такъв в северозападната част на укрепената площ. Кв. Е13 попада между кв. Е7 (проучен през 2021 – 2022 г.) на северозапад и кв. Е19 (проучен от М. До-

[1] Ръководители на проучванията – доц. д-р А. Гоцев (НАИМ – БАН) и гл. ас. д-р Е. Нанков (НАИМ – БАН). Заместник ръководител – докторант Ц. Славкова (АМ „Проф. М. Домарадски" – Септември). В проучванията се включиха М. Николова, реставратор (АМ „Проф. М. Домарадски" – Септември), Б. Ананиев, С. Николова, Е. Поповянска, Д. Янев, С. Тодоров, Т. Лекор – доброволец и петима работници. Беше проведена и полева школа по археология, в която взеха участие 15 доброволци, организирана съвместно с фондация „Балканско наследство". Геодезичното заснемане беше извършено от инж. В. Вълчев (НАИМ – БАН), консервацията на металните предмети бе дело на Е. Колева (РИМ – София), а анализът на остеологичните останки на С. Николова (НАИМ – БАН). Екип на доц. д-р С. Димитров (СУ „Св. Климент Охридски") извърши въздушно лазерно сканиране на площ от 1 кв. км. За пореден сезон доц. д-р Б. Костова (НБУ) обобщи резултатите XRF и XRD анализи на пробите, взети от металургични шлаки от обекта.

марадски през 1988 г.) на югоизток. Стената, която беше разкрита без прекъсване в разстояние на 12,20 м, е изградена от гранитни квадри, от които са запазени първият ред от суперструкцията и само един блок от втория ред в югоизточната четвърт от вътрешното (южно) лице. Те са грижливо поставени с отстъп от 0,15 – 0,20 м спрямо банкет (ширина 2,70 м), състоящ се от грубо обработени гранитни блокове, наредени в траншея (дълбочина 0,30 – 0,45 м) в стерилния терен. Само четири квадри от външното лице бяха разкрити в североизточната четвърт, които представляват единствените до момента запазени такива от външното (северно) лице на стената. Ширината на суперструкцията на крепостната стена е 2,10 м. Емплектонът между двете лица от квадри, поставени надлъжно, се състои от ломени гранитни късове с големи, средни и малки размери. Прави впечатление използването на ломени мраморни блокчета с различни размери и неправилна форма, което върви паралелно с употребата на гранит. Оформи се работна хипотеза, че по време на строителството на крепостната стена са функционирали гранитна и мраморна кариери.

Открити бяха и две **вкопани структури** с различни размери (овално-четвъртита в северозападната четвърт и североизточната четвърт и правоъгълна в югоизточната четвърт), свидетелстващи за времето, през което обектът е бил използван като кариера за строителен материал. Първата представлява полувкопано жилище с разкрити размери 3,70 м (И – З) и 4,00 м (С – Ю), което е прерязано при строителството на крепостната стена (обр. 3, 4.1, 4.3). Северната граница остава непроучена, тъй като продължава в югозападната четвърт на кв. Е8. Въз основа на материалите, намерени в запълнителя му, то трябва да се отнесе към края на V – първа четвърт на IV в. пр. Хр. Според керамиката от втората структура датата на интервенцията за преизползване на

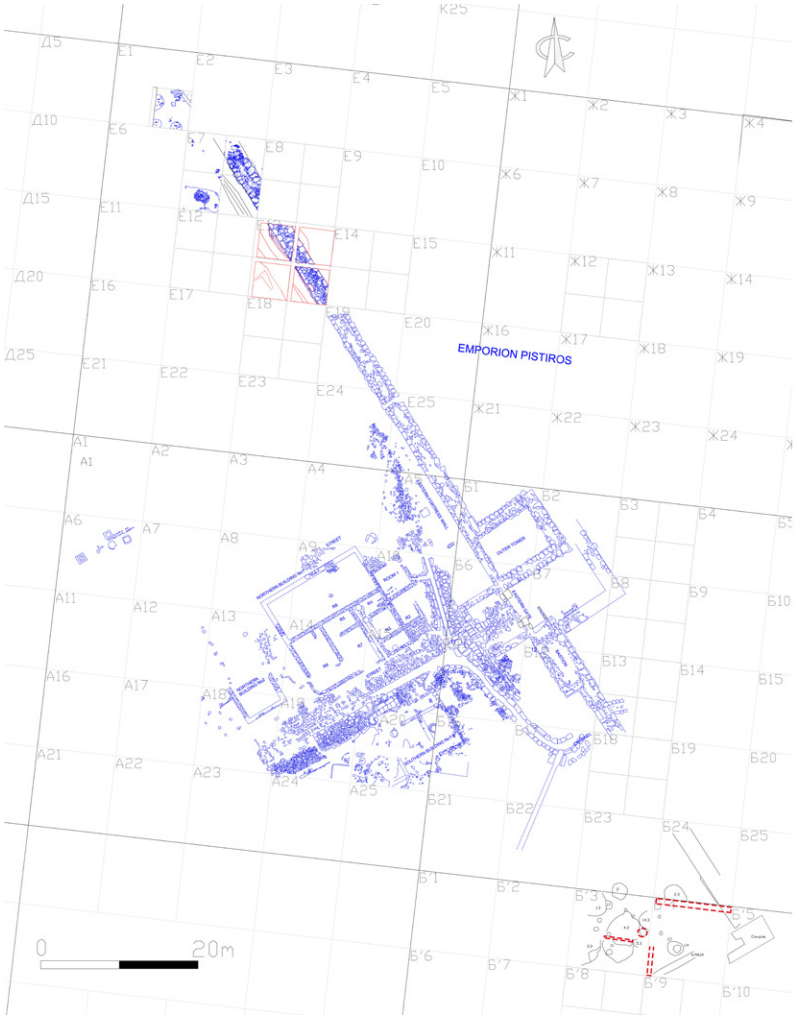

Обр. 1. Общ план на проучените площи (отбелязани в червено) в северозападните и югоизточните сектори през 2023 г. (автор В. Вълчев)

Fig. 1. A general state plan of the excavated areas (marked in red) in northwest and southeast sectors in 2023 (author V. Valchev)

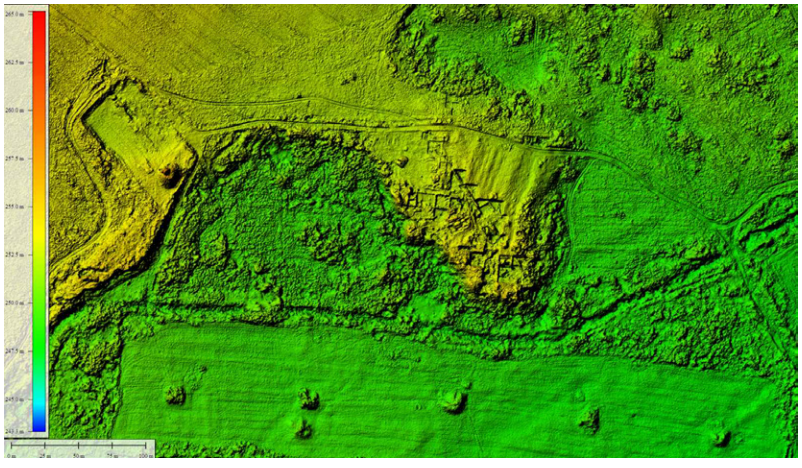

Обр. 2. Въздушно лазерно сканиране на емпорион Пистирос и прилежащи територии (автор С. Димитров)

Fig. 2. LiDAR survey of emporion Pistiros and its immediate surroundings (author S. Dimitrov)

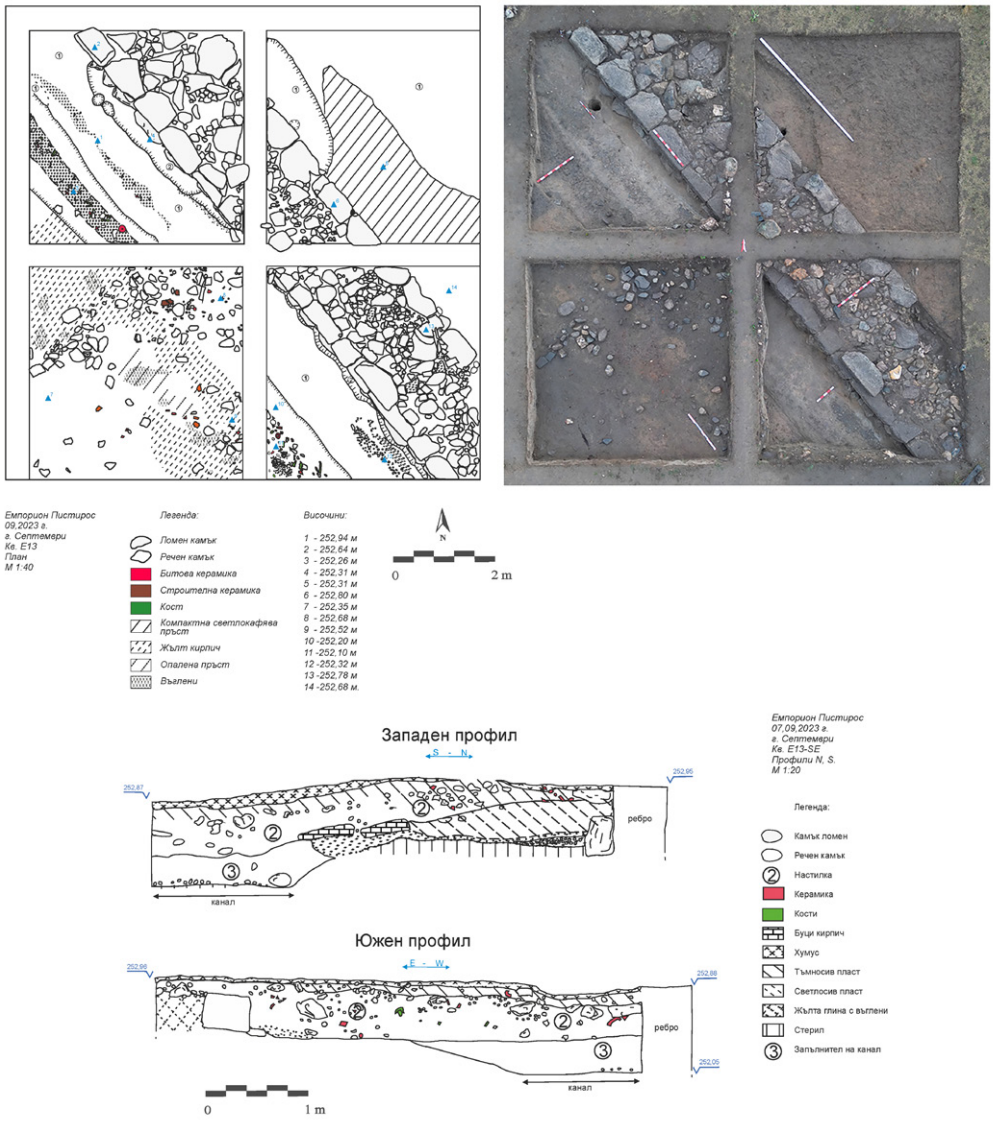

Обр. 3. Общ план на разкритите археологически структури в кв. Е13 след края на проучванията (автори: Б. Драганов, Ц. Славкова)

Fig. 3. A state plan of the excavated archaeological features in grid square E13 after the end of the excavations (authors: B. Draganov, T. Slavkova)

квадрите от първи ред на стената може да се отнесе към римската епоха (II – III в.). И двете структури бяха изчерпани до нивото на банкета (кота 252,30 – 252,32 м), което показа, че целта е била да се демонтират и преизползват гранитните квадри от втория и първия ред на крепостната стена. В североизточната четвърт бяха регистрирани и следи от разрушения върху блоковете от първия ред, под формата на два плитки улея, образувани вследствие на отнемането на пръст от обекта при мелиоративни дейности през 1980-те години, добре личащи върху терена северно от укрепената площ (обр. 2). Използването на механизирана техника е довело както до обрушване на горната повърхност на две от квадрите от първия ред, така и до преместване на културни пластове от по-късно време (ранноелинистическа епоха) върху емплектона на стената и в ямите от римската епоха.

Разкрита беше **улична настилка** (дължина ок. 10 – 11 м и ширина 2,50 м) от речни камъни с малки до средни размери, поставени върху подложка от жълто-кафява глина, примесена с въгленчета, както и от изравнителен пласт, състоящ се от вторично депониран жилищен инвентар (обр. 3, 4.2). Между камъните като уплътнител се регистрира огромно количество подемен материал, основно битова и строителна керамика (лаконски и единичен фрагмент от коринтска керемида), железни пирони, както и голям брой животински кости. Наличието на керемиди доказва за пореден път факта, че суперструкцията на крепостната стена се състои от каменен цокъл и кирпичена надстройка, покрити с дървена конструкция и керемиден покрив. Настилката беше регистрирана в кв. Е13 на кота 252,70

– 252,50 м, което съвпада с нивото на първия ред от квадри от суперструкцията на стената (кота 252,65 – 252,71 м). Прави впечатление наличието на трапезна керамика, покрита с червено-кафяв фирнис, датираща от елинистическата епоха, както и фрагмент от керамична лампа от същото време (обр. 4.4). Голям брой находки бяха открити върху настилката от речни камъни, включително бронзови и сребърни монети, железни ножчета, пирони, тежести за стан, прешлен за вретено, оловни скоби за поправка на керамични съдове, бронзова верижка, керамични жетони, графити върху керамични съдове, оловни тежести за рибарски мрежи, фрагмент от глинен главнярник, горната част от железен накрайник, фрагменти от бронзови фибули, късове желязна шлака и др. (обр. 4.4).

В близост до вътрешното лице на крепостната стена се откри и къс от гранитна плоча, върху която личат две букви (Т и О), вероятно фрагмент от надгробен паметник (обр. 5).

Особен интерес представлява откритието на керамично стълбче-разделител, поставяно в пещи за изпичане на строителна керамика, което е вторично преупотребено като паваж за настилката (обр. 4.4). Въз основа на характеристиките на керамичния комплекс и на нумизматичните данни – сребърна монета на Меток (ок. 400 г. пр. Хр.), хемидрахма на Тракийски Херсонес (350 – 309 г. пр. Хр.) и бронзова монета на Керсеблепт (359 – 341 г. пр. Хр.) с контрамарка на гр. Кардия – може да се заключи, че настилката е положена след средата на IV в. пр. Хр. и по същество представлява най-ранната функционираща такава след построяването на крепостната стена, най-вероятно като следствие от македонската експанзия по времето на походите на Филип II през 342 – 340 г. пр. Хр.

Обр. 4. Кв. Е13: 1 – полувкопано жилище, прерязано от трасето на крепостната стена в северозападната и североизточната четвърт; 2 – настилка от речни камъни в северозападната четвърт; 3 – етап от проучването на полувкопаното жилище в северозападната четвърт; 4 – находки от настилката в северозападната четвърт; 5 – находки от запълнителя на канала в северозападната и югоизточната четвърт (снимки: Е. Нанков, Ц. Славкова)

Fig. 4. Grid square E13: 1 – a semi-dugout dwelling, cut by the fortification wall in northwest and northeast quarter; 2 – street of river stones in northwest quarter; 3 – stage of the excavation of the semi-dugout dwelling in northwest quarter; 4 – small finds from the street level in northwest quarter; 5 – small finds from the fill of the channel in northwest and southeast quarter (photos: E. Nankov, T. Slavkova)

Непосредствено до улицата беше документирана редица от речни камъни и дялани плоски камъни, сключваща прав ъгъл с друга такава. Бяха проучени до ниво засичане на кота 252,50 м. Вероятно представляват основите на зид от **лека (жилищна?) постройка**.

Проучен бе нов участък от **канал**, вкопан в стерилния терен, разкрит в югоизточна четвърт (дължина 1,20 м) и в югозападна четвърт (дължина 3,60 м), както и в северозападна четвърт (дължина 4,20 м), чиито трасе, форма и запълнител са подобни на този, регистриран в кв. Е7 през 2021 – 2022 г. Каналът отстои на 1,20 – 1,40 м от вътрешното лице на крепостната стена, вървейки успоредно на нея в посока северозапад – югоизток, като нивото на засичане е на кота 252,44 м (обр. 3, 4.1), а дъното

Обр. 5. Фрагмент от гранитен блок със следи от гръцки букви, открит върху настилката от вътрешната страна на крепостната стена в кв. Е13, югоизточна четвърт (снимка Е. Нанков)

Fig. 5. A fragment of a granite block with traces of Greek letters found above the street level from the inside of the fortification wall in grid square. E13, southeast quarter (photo E. Nankov)

– на кота 252,03 м. Установи се, че то представлява трамбовано покритие от дребен чакъл и средно големи речни камъни, върху които бе открита битова керамика и животински кости. Интерес буди находката на долна част от теракота в запълнителя в северозападната четвърт, върху която личат пръстите от краката на човешка фигура (обр. 4.5).

Суперпозицията на канала спрямо настилката от речни камъни, както и датировката на подемния материал от неговия запълнител показват, че той предхожда строителството на крепостната стена и улицата над него. Също така се установи и наличието на подравнителен пласт, който по протежението на първи ред от крепостната стена и непосредствено над банкета е примесен с голямо количество строителен отпадък (разпрашен гранит от обработката на квадрите на място), който пласт служи като подложка преди монтирането на настилката от речни камъни. Подемните материали от него, сред които се открояват няколко керамични жетона, вторично изрязани от червенофигурни съдове, и фрагменти от глинени главнярници са идентични като състав и хронология (края на V – първа четвърт на IV в. пр. Хр.) с тези, регистрирани в запълнителя на канала, от който произхожда и сребърна монета на Тасос (обр. 4.5). Потвърди се наблюдението от предишните сезони (2021 – 2022 г.), че функционирането на канала като отводнително съоръжение е синхронно с най-ранното обитаване на Пистирос, засвидетелствано в контекста на полувкопаните жилища, регистрирани в северозападния и югоизточния сектор, т. е. във времето, когато селището възниква като неукрепена агломерация от елински заселници-колонисти.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE *EMPORION PISTIROS* IN GRID SQUARE E13. EAST FORTIFICATION WALL SECTOR

Emil Nankov

Summary

The archaeological excavations of *emporion Pistiros*, which took place between 26 July and 19 September 2023, were funded by the Balkan Heritage Foundation and the Ministry of Culture. Investigations in the East Fortification Wall sector focused on an area of 100 m^2 in grid square E13, where a 0.70 m thick cultural layer, containing remains of the city's occupation was accumulated, for the most part on the inner side of the fortified area (figs 1, 2).

As a result of the excavations, the following archaeological features were documented (fig. 3): (1) a section of the east fortification wall (12.20 m long), built of granite ashlars and an inner core of *emplecton,* in which the use of broken marble blocks of different sizes and irregular shapes, which runs parallel to the use of granite, is worthy of note. Most probably, granite and marble quarries had been both operating at the time of the construction of the fortification wall; (2) a dug-in feature, probably a dwelling, (3.70 m E – W; 4.00 m N – S), which according to the materials found in it should be dated to the end of the 5th – first quarter of the 4th c. BC, secondarily cut by the course of the fortification wall (fig. 4.1, 4.3); (3) a street pavement (10 – 11 m long and 2.50 m wide) of river stones laid after the middle of the 4th c. BC on a bedding of yellow-brown clay intermixed with secondarily deposited domestic inventory (fig. 4.2, 4.4); (4) a drainage channel recorded in grid square E13, southeastern quarter (1.20 m long) and southwestern quarter (3.60 m long), and in the northwestern quarter (4.20 m long), the alignment, shape and fill of which (figs 3, 4.5) is identical with that documented in grid square E7 in 2021 – 2022.

A piece of a granite block bearing two Greek letters (T and O), probably a fragment of a gravestone, was also found close to the inner face of the fortification wall (fig. 5).

The superposition of the channel in relation to the river stone street paving and the chronology of the material found in its fill indicate that it predates the construction of the fortification wall and the street above it. The presence of a levelling layer was also revealed, running along the edge of the first course of the wall superstructure and immediately above the foundation blocks. This layer was mixed with a large quantity of construction waste, namely pulverised granite 'chips' from the working of the ashlars *in situ*. The material recovered from this layer, including several ceramic counters, secondarily cut from red-figure vessels, is identical in composition and chronology (late 5th to early 4th c. BC) to that recorded in the channel fill.

The observation from the 2021 and 2022 campaigns that the use of the channel as a drainage facility had been synchronous with the earliest occupation of *Pistiros*, attested in the context of the dug-in dwellings recorded in the northwestern and southeastern sectors, i. e., at the time when the settlement emerged as an unfortified agglomeration of Greek settlers, was once again confirmed.

Emil Nankov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, ehn2@cornell.edu

№ 22. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ЕМПОРИОН ПИСТИРОС. ЮГОИЗТОЧЕН СЕКТОР

Алексей Гоцев, Цветелина Славкова

Археологическите проучвания бяха проведени през месеците август и септември 2023 г. и финансирани със средства, осигурени по проект към Министерството на културата и съфинансиране от страна на АМ – Септември. В проучването на югоизточния сектор взеха участие студенти по програма на фондация „Балканско наследство", М. Николова, реставратор (АМ „Проф. М. Домарадски" – Септември), Е. Поповянска (ИМ – Банско), Б. Ананиев (ПУ „Паисий Хилендарски") и доброволците А. Лузан и Д. Пенков от Украйна. Животинските кости са обработени от С. Николова (НАИМ – БАН).

Работата в югоизточния сектор на обекта през 2023 г. бе насочена към демонтирането на контролни ребра в кв. Б^{1}3 и Б^{1}4, които се рушаха от атмосферните влияния и представляваха опасност при работа на обекта (геодезичен план с местоположението на сектора и маркираните участъци, обект на проучване през 2023 г., виж съобщението „Археологически проучвания на емпорион Пистирос в кв. Е13. Сектор „Крепостна стена" в настоящия том, обр. 1). Снети бяха на механични пластове с дебелина около 5 – 10 см. По този начин бе събрана допълнителна информация относно характеристиките на културните пластове в тях. С демонтирането на профилите се откри възможност да се проследят и проучат в детайли деструкциите от опожарени глинено-дървени конструкции, регистрирани на достигнатото ниво.

Демонтиран е северният профил на кв. Б^{1}4, който има дължина 10 м и ширина 0,70 м. При проучването му първоначално беше отнет пласт от сбита тъмнокафява глинеста пръст с дебелина 0,30 м, който е регистриран в целия сектор. Под него, в източната половина на профила беше проучен сегмент от каменна настилка, състояща се от трамбован речен чакъл и речни камъни. Следва пласт от кафява глинеста пръст, наситен с фрагменти от керемиди и буци кирпич. Пластът има дебелина 0,40 м. В него, освен керамични фрагменти, са намерени още миниатюрно глинено съдче и ядро на бронзова монета. Под този пласт се достигна до ниво от пепелява сива пръст, примесена с въглени и петна от зеленикав пясък. На това ниво е регистрирана негативна структура 2/3, чиято северна половина е проучена в предходните сезони. В границите на негативна структура 2/3 е регистрирана яма с диаметър 1,00 м, запълнена с кафява пръст, примесена с бучки глина, чиято северна половина също е проучена в предходните кампании.

Демонтиран е и източният профил на кв. Б^{1}3. Профилът има дължина 5 м и ширина 0,80 м. И тук първоначално е проучен пласт от тъмна сбита пръст с дебелина 0,30 м. Под него в южната половина на профила се достигна до ниво от силно трамбован речен чакъл със запазени размери 2,00 м (С – Ю) × 0,80 м (И – З). При демонтирането му е установено, че долната му част е обмазана с тънък пласт от добре

Обр. 1. Общ изглед на югоизточния сектор: 1 – опожарени деструкции в кв. Б¹4; 2 – негативна структура 7/3 – полувкопано жилище; 3 – негативна структура 4/3-Ю; 4 – негативна структура 4/3-С; 5 – хлътнало ниво от плочести камъни с по-късни преправки от строителна керамика; 6 – кладенец в кв. Б¹3, означен като 13/3

Fig. 1. General view of the southeastern sector: 1 – burnt debris in grid square Б¹4; 2 – negative feature 7/3 – semi-dugout dwelling; 3 – negative feature 4/3-S; 4 – negative feature 4/3-N; 5 – sunken level of stone slabs with later repairs with roof tiles; 6 – a well in the grid square Б¹3, designated as 13/3

пречистена глина с дебелина около 0,5 см. Тази „подложка“ лежи върху ниво, изградено от фрагменти на питос, разположени върху друга подложка от трамбован чакъл. По всяка вероятност подложките следва да се свържат с подови нива. И двете следват денивелация в южна посока от 0,10 м и имат дебелина от 8 см. Между самите нива липсва археологически материал. След демонтирането им отново се разкрива ниво от речен чакъл. Под него са намерени две лещовидни тежести за стан и е регистрирана поредната вкопана в стерилната основа постройка (обр. 1.2). Северно от тях е проучен пласт, наситен с фрагменти от кирпич и отухлена стенна мазилка. Сред по-интересните находки, произхождащи от пласта, са бронзова монета на Александър III (336 – 324 г. пр. Хр.) и речен камък, служещ за стриване на охра. След проучването на този пласт, който има дебелина близо 0,50 м, бяха разкрити деструкциите на опожарена постройка (обр. 1.1). Части от тази постройка в северна и западна посока са проучени в предходните археологически сезони. Деструкциите се състоят от масивни късове от жилищна конструкция. Фрагментите съдържат примеси от ситен пясък и слюда в глиненото тесто[1]. При повечето от тях има следи от дъски, други имат следи от пръти, а трети са със запазена лицева мазилка, оцветена в бяло. Материалите, намерени сред деструкциите, се състоят предимно от фрагменти от питоси. В предходни кампании сред тях е намерен фрагмент от червенофигурно лекане с дата във втората половина на IV в. пр. Хр. Деструкциите пропадат в западна посока, където попадат в негативна структура 4/3-С.

Демонтиран е и контролният профил между негативни структури 4/3 север и юг, интерпретирани като частично вкопано жилище. Профилът има ориентация И – З, дължина 4 м и ширина 0,30 м. Първоначално се премина през сив, силно пепеляв пласт с ниска плътност, който лежи върху ниво от размити кирпичи. Материалът в него се състои от горели животински кости и битова керамика, изработена на ръка и сива, изработена на колело. Пластът под нивото от кирпич има идентични характеристики с този над него и характерът на подемния материал е същият. След проучването на профила бе установено, че негативна структура 4/3-С е по-късна и нарушава 4/3-Ю.

[1] Анализът на мазилките е направен от З. Кръстева.

Негативна структура 4/3-Ю (обр. 1.3), чието проучване започна през 2020 г., представлява основата на частично вкопано в стерилния пласт жилище с правоъгълен план и ориентация североизток – югозапад. Има дължина 4 м и ширина 3,30 м. Дълбочината на вкопаване в стерилния терен е 0,40 м. При югозападния ъгъл е проучена ниша, вкопана в стерилния пласт, с размери 1,00 м (И – З) × 0,60 м (С – Ю). Интерпретирана е като яма за съхранение на продукти. Подовото ниво от трамбована глина е изградено направо върху подравнения стерилен пласт.

Негативната структура 4/3-С представлява частично вкопана правоъгълна жилищна структура с ориентация североизток – югозапад размери 4,00 × 3,40 м и дълбочина 0,60 м (обр. 1.4). Подовото ѝ ниво е изградено от трамбована глина. При южната ѝ граница бяха проучени четири малки овални вкопавания с конкавни дъна, чието предназначение все още не е изяснено. От запад е разкрита ивица с ширина 0,60 м, вкопана в стерилния терен и запълнена с кирпич и речен чакъл между тухлите, интерпретирана като останки от стената на жилището. Материалите, намерени в нея, са предимно животински кости. Остеологичният материал е разнообразен. Откриват се кости от едър и дребен рогат добитък, прасета, кучета и птици. Характерът на материалите води до предположението, че структурата е била отворена известно време след края на функционирането си и запълнена с битови отпадъци. От запад в нея попадат деструкции и материали от опожарената постройка, разкрита в кв. Б¹4, над които отново е акумулиран пласт от битови отпадъци.

Обр. 2. Профил на кладенеца (13/3) в кв. Б¹3 с част от материалите, намерени в запълнителя

Fig. 2. Cross-section of the well (13/3) in grid square Б¹3 with some of the materials found in its fill

През 2023 г. продължи проучването на яма 13/3 (обр. 1.6). Тя има диаметър 0,90 м и по всяка вероятност представлява кладенец. Достигната е дълбочина от 2,40 м от нивото на регистриране. На 2,00 м дълбочина от това ниво в югозападната ѝ стена се оформя „ниша“ с дълбочина 0,30 м, която интерпретираме като естествен пръстен, получен при достигане на подпочвените води (обр. 2). Запълнителят на ямата се състои от сиво-кафява пепелява пръст, примесена с въглени и множество отухлени стенни мазилки, някои от които със следи от колове, дъски и следи от бяла замазка. Тези мазилки имат сходни характеристики с жилищните деструкции, намерени непосредствено на югоизток от кладенеца, което доведе до предположението, че материали от постройката са попаднали в него. Това бе потвърдено и при обработката на остеологичния материал. Части от черепа на коза бяха намерени както в кладенеца, така и сред деструкциите. В ямата са намерени фрагменти от стените на питоси, единични фрагменти от амфори, цяло съдче, изработено на ръка, каничка със златиста ангоба, сив монохромен кратер, оловно ядро за прашка, бронзова теглилка и глинен печат за щамповане на яйцевиден орнамент (обр. 2). Дъното на кладенеца не е достигнато.

Основните заключения, направени през този сезон, са свързани основно с характеристиките на т. нар. негативни структури в югоизточния сектор. Те представляват частично вкопани в стерилния терен структури, най-вероятно с жилищен характер. Разграничават се поне два отделни периода на обитаване въз основа на факта, че негативна структура 4/3-С нарушава негативна структура 4/3-Ю. След като са изоставени, те са били запълнени с битови отпадъци, а ниската плътност на запълнителя им е довела в даден момент до пропадането на по-късните градежи в тази част на обекта.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT *EMPORION PISTIROS*. SOUTHEASTERN SECTOR

Alexey Gotsev, Tsvetelina Slavkova

Summary

Archaeological excavation in 2023 was focused on exploring the crumbling and weathered baulks in the southeastern sector of the site. Mechanical layers of 0.10 m each were removed successively, providing an opportunity to collect information on the characteristics of the cultural layers within them. By dismantling the baulks, it was possible to study in detail the debris of the burnt structures previously registered there.

These debris are located in the southwestern part of grid square Б¹4 (fig. 1.1). They consist of massive pieces of residential building walls, made of clay paste abundant in fine sand and mica. Most of them have traces of planks, sticks, or preserved white-coloured plaster. The materials found in the destruction layer consist mainly of pottery sherds. A fragment of a red-figured *lekane* dated to the second half of the 4th c. BC was found as well. The wall had apparently collapsed westwards into the earlier structures.

The baulk between features 4/3-North and 4/3-South was also removed, and the overall layout of the structures was determined.

Feature 4/3-South is rectangular in plan (fig.1.3), and measures 4.00 × 3.30 m. We interpret this structure as a dwelling. In its southwestern corner, a niche was revealed that cut the virgin soil and is thought to had been used for storage. A rammed clay floor had been constructed directly on the levelled ground.

Feature 4/3-North is a rectangular structure that is also interpreted as a dwelling (fig. 1.4). It measures 4.00 × 3.40 m. The floor had been made of rammed clay. A 0.60 m wide trench was excavated along its western boundary. This trench had been cut into the ground and filled with adobe and rubble, which is thought to be the remains of a house wall. The material found inside consisted mainly of animal bones.

In 2023, exploration of pit 13/3 continued (figs 1.6 and 2). With a diameter of 0.90 m, it was probably a well. Its fill consisted of grey, ash-coloured earth abundant in charcoal and wall debris. The latter have characteristics similar to those found in the residential remains immediately southeast of the well, suggesting that materials from collapsed buildings had entered the well. This was confirmed by the analysis of the animal remains. Parts of the same goat's skull were found in both the well and the debris. The bottom of the well was not reached.

The main conclusions drawn this season relate to the characteristics of the rectangular features in the southeastern sector of the site that were interpreted as dwellings. We established their orientation, layout and size. At least two periods of occupation were identified based on the fact that feature 4/3-North partially cuts feature 4/3-South. Once abandoned, they had been filled in with domestic waste, and the low density of this infill had led to the collapse of later buildings in this part of the site.

Alexey Gotsev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, alexaim@abv.bg
Tsvetelina Slavkova, Archaeological Museum "Prof. M. Domaradzki" – Septemvri, tsveta_slavkova@abv.bg

---

№ 23. УКРЕПЕН ОБЕКТ В М. СВ. АРХАНГЕЛ, С. ДЪБНИЦА, ОБЩ. ГЪРМЕН

Илия Киров, Михаил Ваклинов, Яна Мутафчиева

Редовното археологическо проучване на обекта в м. Св. Архангел, с. Дъбница, е организирано от екип на НИМ и реализирано съвместно с археолози от НАИМ – БАН, в периода 02.10. – 24.11.2023 г. Проведените археологически кампании през 2020 – 2023 г. (Киров и др. 2021; Киров и др. 2022; Киров и др. 2023) доказаха присъствие на хълма в периода от късния халколит до XIII в., като според археологическите материали и структури най-интензивно е обитаването през втората половина на V хил. пр. Хр. – късен халколит; I хил. пр. Хр. – ранната (VIII – VII в. пр. Хр.) и късната желязна епохи (IV – II в. пр. Хр.); Късната античност (IV – VI в.) и Средновековието (XIII – началото на XIV в.) (обр. 1).

Основните цели през настоящия археологически сезон бяха: завършване на проучваното пространството под сграда № 1/4 с цел локализиране на структури, предхождащи късноантичния

период; разширяване на проучваната площ в посока крепостната стена с цел изясняване хронологията и евентуално документиране на по-ранно укрепително съоръжение; премахване на иманярските насипи югоизточно от проучвания участък.

Структури от Средновековието. През този археологически сезон напълно бе проучена структура № 15, зид към постройка, разположен върху сграда № 3 от Късната античност. Зидът е на калова спойка с добре оформено лице и запазена дължина 2,55 м, ширина 0,45 м и височина 0,40 м. Към структура № 15 бе проучена частично запазена каменна печка и част от подовото ниво. Синхронна със структура № 15 е структура № 15А, зидове към постройка, силно компрометирани от иманярски интервенции. Зидовете са на калова спойка, запазени в пет реда височина, с добре оформено лице и запазена дължина 2,45 м, ширина 0,25/0,30 м и височина 0,35 м. Към този период се отнася и едно вкопаване – структура № 22, разположено в границите на сграда № 7 от Късната античност. Материалите, свързани със средновековните структури, включват битова керамика, характерна за епохата, включително сграфито керамика, тежести за стан, медни скифати, латинска имитация (първа половина на XIII в.), железни върхове за стрели, железни инструменти, свързани с бита и занаятите.

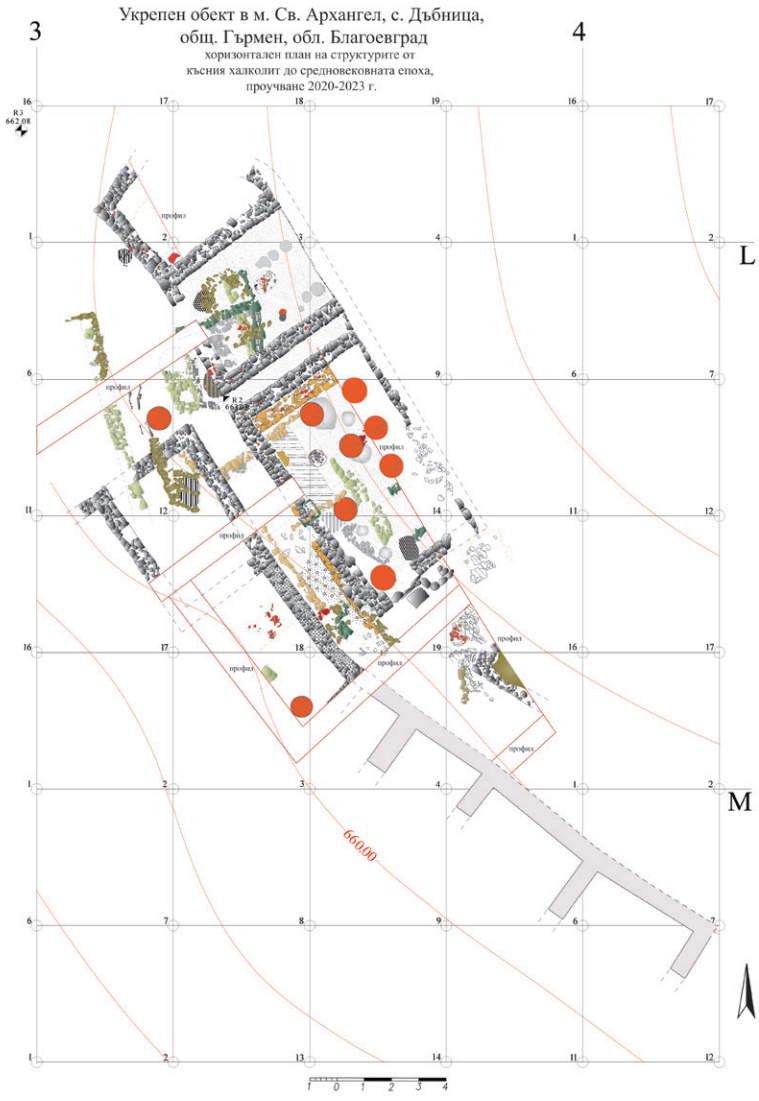

Обр. 1. Общ план на проучените структури

Fig. 1. General layout of the investigated features

Структури от Късната античност. През 2023 г. проучването бе съсредоточено в сгради № 3, 5 и 7, жилищни и/или стопански постройки от периода средата на IV – началото/средата на VI в. и пространствата около тях. Всички те следват обща планировка, като бяха установени поправки в някои от сградите и две ходови нива в запазените участъци на късноантичната улица. Това от своя страна дава основание на този етап да се разграничат два сигурни строителни периода: след средата на IV в. – първа половина на V в. и втора половина на V в. – началото/средата на VI в., като не е изключено отделянето и на трети. С късноантичните постройки са свързани и други елементи от обитаването като отоплителни съоръжения, части от „уличната“ мрежа, питоси, керамични струпвания и др. Археологическите материали са представени от фрагменти битова и строителна керамика, нумизматичен материал, датиращ от управлението на Константин I (324 – 337 г.) до управлението на Юстин II (565 – 578 г.), моливдовул от времето на Юстиниан I (527 – 565 г.) (обр. 2.1), бронзови теглилки (обр. 2.2), бронзов пръстен с врязан надпис ΛIXNI (обр. 2.3), железни ключове (обр. 2.4), както и други предмети, свързани с бита и занаятите.

При проучването през 2023 г. се затвърдиха наблюденията, че под средновековните и основно под късноантичните постройки се развива сложен комплекс от структури, от I хил. пр. Хр. Според откриваните материали може да се заключи, че в тези хронологически граници обитаването на хълма е без прекъсване или с минимално такова.

Структури от елинистическата епоха (III – началото на II (?) в. пр. Хр.). Към елинистическата епоха следва да отнесем квадратно съоръжение с термични функции (?) (обр. 3), частично запазен

Обр. 2. Находки от късноантичния пласт: 1 – моливдовул от времето на Юстиниан I (527 – 565); 2 – бронзова теглилка; 3 – бронзов пръстен; 4 – железни ключове

Fig. 2. Small finds from the late antique layer: 1 – lead bulla from the time of Justinian I (527 – 565); 2 – bronze exagium; 3 – bronze ring; 4 – iron keys

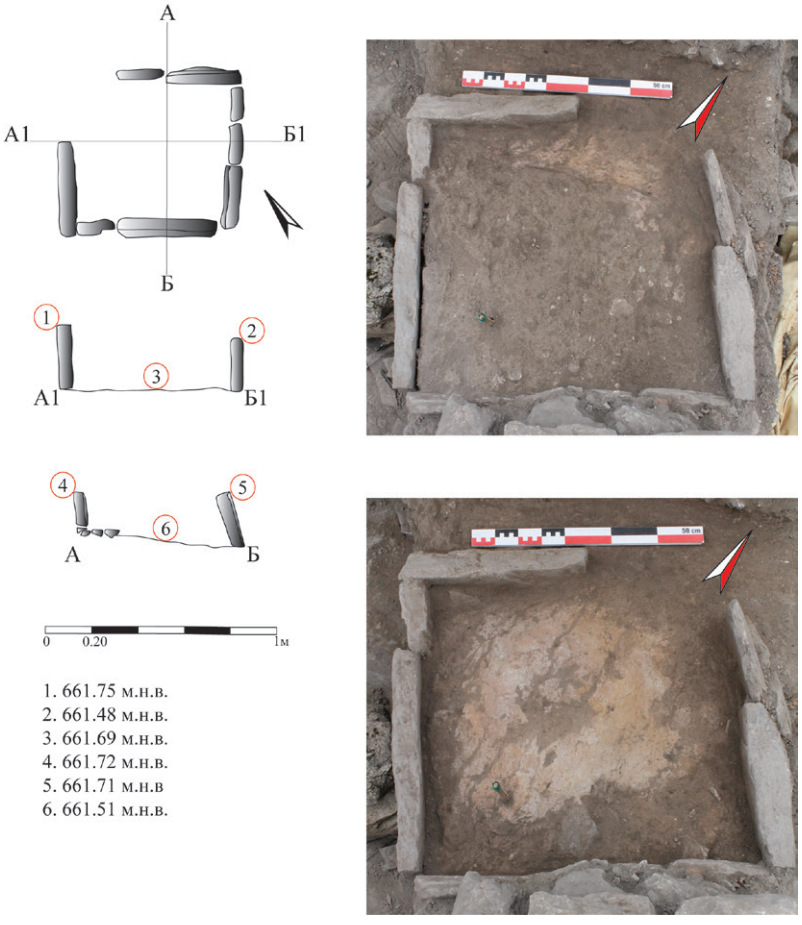

Обр. 3. Термично съоръжение

Fig. 3. Thermal installation

зид и пласт под сграда № 3 от Късната античност, според начина на градеж, стратиграфската позиция на съоръжението и материалите в пласта. Голяма част от структурите са компрометирани от обитаването през късноантичния период. Сред керамичния комплекс има фрагменти от чернофирнисова керамика, фрагменти от местни сиви кантароси, дъно от малък сив унгвентарий (250 – 170 г. пр. Хр.) и др. При проучването бяха намерени бронзови монети на Деметрий I Полиоркет (239 – 229 г. пр. Хр.), две монети, отнесени най-общо в III – началото на II в. пр. Хр. в годините на управление на Антигон Гонат (276 – 239 г. пр. Хр.), Антигон Дозон (229 – 221 г. пр. Хр.) или Филип V (221 – 179 г. пр. Хр.), като само една е от сигурен контекст.

Структури от средата – втора половина на IV в. пр. Хр. Към този хронологически диапазон през настоящия сезон са частично разкрити и проучени четири зида, чието направление и стратиграфия се свързват с проучените в периода 2020 – 2022 г. градежи. Всички зидове са изградени от обработени и необработени камъни на калова спойка, запазени във височина до три реда, с добре оформени лица и ширина от 0,40 до 0,60 м. Синхронно със зидовете е изсечено в скалата съоръжение с дължина 2,95 м, документирана ширина 0,90 м (на този етап част от него попада под контролен профил) и дълбочина 0,25 м. Върху една от стените му има замазка с дебелина 4 – 5 см, а в централната част има яма с неправилна кръгла форма (обр. 4). Към къснокласическата епоха се отнася и яма 1 / структура № 23, разположена под сграда № 1/4 от Късната античност, като е вкопана в по-ранни пластове.

Археологическите материали, свързани с този период, са доказателство за високия стандарт и възможностите на обитателите. Сред тях има фрагменти от скифоси, кантароси, солници, панички, болсал и други форми, всички с чернофирнисово покритие. Фрагмент от лекит с мрежеста украса, фрагмент от червенофигурен кратер и локален one-handler допълват репертоара от съдове. Амфорната тара от IV в. пр. Хр. показва внос от северноегейски центрове (Акант) и югозападна Мала Азия

(Книд). Предмети, свързани с бита и занаятите, са откритите лещовидни тежести за стан и прешлени за вретено.

Може да се предположи, че гореспоменатите структури са част от комплекс, функционирал от средата (или малко по-рано) до третата четвърт на IV в. пр. Хр., разрушени вследствие на масирано нападение, свидетелство за което са откриваните оловни ядра за прашка и железни върхове за стрели. През настоящия сезон се откриха още девет оловни ядра, като голяма част от тях са с надпис ΠΑΡΟΙΔΑ, а на обратната страна има изображения на змия, светкавица, копие и скорпион. Друго оловно ядро за прашка (от несигурен контекст) е с надпис СТРАТΩ. В границите на сграда № 3 от Късната античност, в пласта от къснокласическата епоха се откри оловен предмет с овална форма (амулет) с врязан двуредов надпис с поредни букви от гръцката азбука (ΑΒΓΔΕΙΗΙΚ)[1].

Обр. 4. Структура, изсечена в материковата скала

Fig. 4. Rock-cut feature

Обр. 5. Зидове от ранната желязна епоха

Fig. 5. Early Iron Age stone walls

Структури от ранната желязна епоха. През 2023 г. от разглеждания период бе проучена частично структура № 21, зидове към постройка. Структурата попада частично под сграда № 1/4 от Късната античност и структури от втората половина на I хил. пр. Хр. На този етап са запазени части от два конструктивно свързани зида. Те са изградени от големи плочести камъни на калова спойка, запазени във височина до три реда (0,40 м), със сравнително добре оформени лица и ширина 0,40 м. При проучването им се откриха силно фрагментирани съдове, изработени на ръка, с врязана и канелирана украса и на грънчарско колело с геометрична украса, които позволяват тази структура да се отнесе към VIII – VII в. пр. Хр. (обр. 5).

Извън контекст, при проучванията е открит и следният нумизматичен материал: бронзова монета на Четвърта Македонска област със столица Пелагония, сечена при квестор Гай Публилий (168 – 167 г. пр. Хр.), бронзови монети на Октавиан Август (27 г. пр. Хр. – 14 г.), Фаустина II (140 – 176 г.) и Елагабал (218 – 222 г.). Тези материали са доказателство за присъствие на хълма през римския период[2]. На този етап от проучването не са открити структури от този период, което може да се обясни със заравняването на терена през Късната античност.

Проведените през 2023 г. археологически проучвания затвърдиха наблюденията за функционирането на многослоен археологически паметник, съществувал в широк хронологически диапазон. Това от своя страна изисква методично и дългосрочно проучване с цел изясняване характера на обитаване през различните периоди и поставянето на обекта в историческата рамка на събитията, свързани с района.

[1] Абецедарият е определен от д-р Н. Шаранков (СУ „Св. Климент Охридски“), за което му благодарим.
[2] За другите материали от този период вж. предходните публикации в поредицата „Археологически открития и разкопки“.

Литература

Киров и др. 2021: И. Киров, М. Ваклинов, Я. Мутафчиева. Редовни археологически проучвания на укрепен обект в м. Св. Архангел при с. Дъбница. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2021, 429 – 434.

Киров и др. 2022: И. Киров, М. Ваклинов, Я. Мутафчиева. Редовни археологически проучвания на укрепен обект в м. Св. Архангел, с. Дъбница, общ. Гърмен. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга I. София, 2022, 489 – 494.

Киров и др. 2023: И. Киров, М. Ваклинов, Я. Мутафчиева. Редовни археологически проучвания на укрепен обект в м. Св. Архангел, с. Дъбница, общ. Гърмен. – Археологически и разкопки през 2022 г. Книга I. София, 2023.

A FORTIFIED SITE IN ST ARCHANGEL LOCALITY, DUBNITSA VILLAGE, GARMEN MUNICIPALITY

Ilia Kirov, Mihail Vaklinov, Yana Mutafchieva

Summary

During the 2023 season, the excavations of the multilayer site near the village of Dubnitsa continued (fig. 1).

Medieval period. Several mud-bound stone walls (structures Nos 15, 15A) were investigated. A stone oven and part of the floor level were revealed within structure No. 15. A pit from the same period was also explored. The associated materials comprise household pottery, including sgraffito pottery, Latin imitations of copper scyphates (first half of the 13th c.), iron arrowheads, etc.

Late Antiquity. The investigation was focused on buildings Nos 3, 5, and 7, residential and non-residential structures, and their environs. Two construction periods were established: one spanning the mid-4th c. – first half of the 5th c., and another spanning the second half of the 5th c. – beginning/mid-6th c. Archaeological materials include pottery and architectural ceramics, coins ranging the reigns of Constantine I (324 – 337) to Justin II (565 – 578), a lead *bulla* from the time of Justinian I (527 – 565) (fig. 2.1), bronze *exagium* (fig. 2.2), a bronze ring with an engraved inscription (fig. 2.3), iron keys (fig. 2.4), etc.

Hellenistic period. A square thermal(?) installation (fig. 3), a partially preserved wall, and a layer beneath building No. 3 were investigated, all dating back to the Hellenistic period. Associated finds include fragments of black-glazed pottery, local grey *kantharoi*, the base of a small unguentarium, etc. Bronze coins of Demetrius I Poliorcetes (239 – 229 BC) were discovered, along with two coins generally attributed to the 3rd – early 2nd BC.

Late Classical period. Segments of four walls were excavated, their plan and stratigraphy relate them to the constructions studied in 2020 – 2022. All are mud-bound stone walls, preserved up to three courses in height (0.40 m), with well-defined faces. Contemporaneous features include a rock-cut structure with plastered wall (fig. 4), and pit 1 / structure No. 23, located under building No. 1/4, and dug into earlier layers. Black-glazed fragments of *skyphoi*, *kantharoi*, saltcellars, pans, *balsamarium*, etc., all indicate the high level of lifestyle of the inhabitants. Fragments of a net-patterned *lekythos*, a red-figure *krater*, and a local one-handler complement the pottery repertoire. Transport amphorae comprise imports from North Aegean centres (Acanthus) and Asia Minor (Knidos).

The aforementioned structures form part of a complex dating from the middle (or slightly earlier) to the end of the third quarter of the 4th c. BC. It had been destroyed in a mass attack, as evidenced by the numerous lead sling bullets and iron arrowheads. In 2023, nine more projectiles were discovered, many of which bear the inscription ΠΑΡΟΙΔΑ on one side and images of a snake, lightning bolt, spear or scorpion on the other. Another projectile bearing the inscription CTPATΩ was found in an uncertain context. In building No. 3 (fig. 1), within the layer dating to the late Classical period, an oval-shaped lead object bearing an inscription in consecutive letters from the Greek alphabet (ΑΒΓΔΕΙΗΙΚ) was discovered.

Early Iron Age. Parts of two structurally connected mud-bound stone walls were exposed (structure No. 21), preserved up to three courses (0.40 m), with a width of 0.40 cm. These yielded hand-built pottery with incised and fluted decoration and wheel thrown pottery with geometric decoration, dated to the 8th – 7th c. BC (fig. 5).

Iliya Kirov, National Museum of History, kirov_84@abv.bg
Mihail Vaklinov, National Museum of History, m.vaklinov@historymuseum.org
Yana Mutafchieva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, yanamutafchieva@yahoo.com

№ 24. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА УКРЕПЕН ОБЕКТ „СВ. СПАС“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЛАСКАРЕВО, ОБЩ. САНДАНСКИ, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД

Емил Нанков, Филип Колев

В периода 1.10. – 20.10.2023 г. съгласно договор между Министерство на културата и НАИМ – БАН бе извършено археологическо проучване на укрепен обект „Св. Спас“ в землището на с. Ласкарево, общ. Сандански, област Благоевград.[1] Финансирането беше предоставено от Министерство на културата по целева програма за финансиране на теренни проучвания, както и от Археологически музей – гр. Сандански.

Обр. 1. Въздушна снимка на възвишението Св. Спас, югоизточна тераса и проучваната площ в кв. LXVII (снимка М. Златков)

Fig. 1. Aerial photograph of the St Spas eminence, southeast terrace and the excavated area in quarter LXVII (photo M. Zlatkov)

Археологическите проучвания имаха за цел да определят зони с потенциал, позволяващ установяването както на хронологията на обитаване, така и на дебелината и характера на културните напластявания. Разкопките се ограничиха в рамките на 100 кв. м и до голяма степен бяха предопределени от резултатите от терените издирвания (Златков и др. 2023) и геофизичните изследвания, проведени през октомври – ноември 2022 г. (Нанков и др. 2023). Целта беше да се провери характерът на две изометрични аномалии, попадащи в централната част на терасата и в близост до предполагаемия подпорен зид, камъни от който личат по склона в югоизточна посока.

В началния етап на площ от 150 кв. м беше извършено почистване на археологическия обект от растителност. Върху площ от 360 дка беше проектирана план-квадратна мрежа, състояща се от 144 квартали (50 × 50 м), номерирани с римски цифри, и локална такава във всеки квартал, състояща се от 100 квадрата (5 × 5 м), обозначени с арабски цифри.

Проучването се съсредоточи върху естествена тераса с площ от 2 дка (ок. 290 м н. в.), която се намира в подножието на възвишението Св. Спас (316 м), с благоприятно изложение към югоизток. Теренът се използва като пасище, с лек наклон с посока север – юг (обр. 1, 2).

При проучванията, съсредоточени в квартал LXVII, кв. 71, 72, 81 и 82 бяха свалени четири механични пласта (с дебелина 0,10 – 0,12 м), като се достигна до дълбочина между 0,45 – 0,50 м от съвременния терен. На този етап регистрираната дебелина на културните напластявания е 0,50 м (обр. 3). Първите два механични пласта съдържаха смесени материали, основно битова и строителна керамика. Установиха се и съвременни интервенции.

След трети механичен пласт в северозападния ъгъл на кв. 71 беше регистриран участък от зид с ориентация северозапад – югоизток, изграден от ломени камъни на кал (разкрита дължина 2,50 м, ши-

[1] То се реализира от екип с научен ръководител гл. ас. д-р Е. Нанков (НАИМ – БАН), зам. ръководител д-р Ф. Колев (НАИМ – БАН) и членове: д-р В. Василев (АМ – Сандански) и Ц. Славкова (АМ „Проф. М. Домарадски“ – Септември). В проучванията взеха участие петима работници и един доброволец. Керамичният материал беше обработен от Ц. Славкова, а консервацията на металните артефакти бе дело на М. Тасева (НАИМ – БАН). Екип на доц. д-р С. Димитров (СУ „Св. Климент Охридски“) извърши въздушно лазерно сканиране на площ от 1 кв. км. Геодезичното заснемане беше извършено от инж. В. Вълчев (НАИМ – БАН), а остеологичните останки бяха анализирани от С. Николова (НАИМ – БАН).

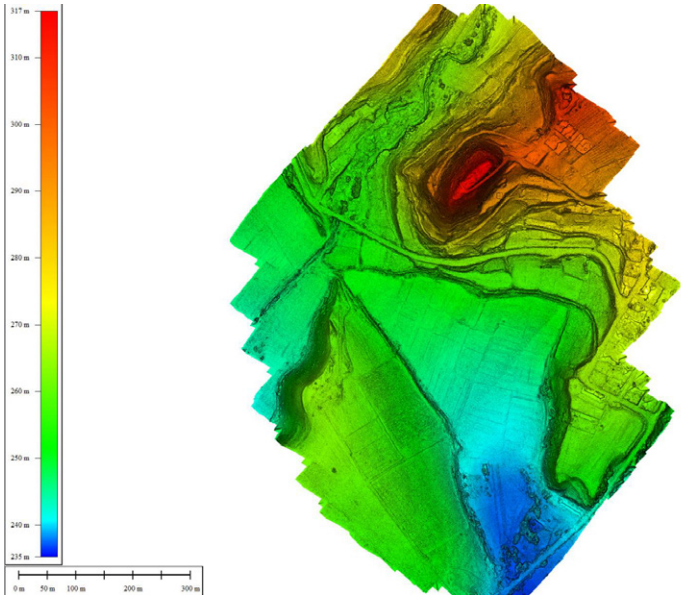

Обр. 2. Лазерно сканиране на укрепен обект „Св. Спас“ и прилежащи територии (автори: екип на С. Димитров)

Fig. 2. LiDAR survey of the "St Spas" fortified site with its immediate surroundings (authors: team of S. Dimitrov)

рина 1,20 м, височина 0,30 – 0,40 м), чието проучване ще бъде предмет на бъдещи археологически разкопки. Личат два реда от ломени камъни, вкопани в стерилния пласт от светложълт пясъчник. Откриха се и няколко фрагмента от отухлена глинена обмазка, принадлежаща на жилище с колово-плетена конструкция.

В югоизточния ъгъл на квадрата се регистрира участък от отводнителен канал (?) или траншея, вероятно вкопан в стерилния терен (дължина 1,00 – 1,40 м; ширина 0,15 – 0,20 м, дълбочина 0,20 м), разположен перпендикулярно на трасето на зида, регистриран в североизточния ъгъл на квадрата (обр. 3).

В четвъртия механичен пласт се откриха множество фрагменти битова керамика, които могат да се отнесат към РБЕ и РЖЕ. На този етап този материал не може да се обвърже с археологическа структура, но следва да се има предвид, че стерилна основа е засечена само покрай гореспоменатия зид. В рамките на втори и трети механичен пласт прави впечатление наличието на фрагменти от битова керамика (в това число и внос: „West Slope" и Пергам), датираща в периода III – I в. пр. Хр., потвърдено и от намирането на три бронзови монети: автономна емисия на Тесалоника (187 – 31 пр. Хр.), Филипи, сечена при Август (27 г. пр. Хр – 14 г. сл. Хр.), една на Персей (179 – 168 г. пр. Хр.), както и едно оловно ядро за бойна прашка, седем железни стрели с двойно пирамидална форма, 20 железни цинти и четири железни колчета (?) за палатка (обр. 4.1-5). Възможно е структурите от РБЕ и РЖЕ да са били компрометирани вследствие на строителството през елинистическата епоха.

Интересно е наблюдението от анализа на остеологичния материал, че от втори механичен пласт (кв. 71) произхождат три човешки кости, носещи следи от стара фрагментация. На този етап остава неизяснен въпросът за тяхната хронология и първоначална позиция. Засега и двете възможности остават хипотетични: свлечени по стръмните склонове на възвишението или от гроб, нарушен при по-късното обитаване на терасата.

В три от квадратите (72, 81 и 82) бяха регистрирани голямо количество от ломени, дялани и речни камъни, вероятно част от каменните суперструкции на жилищни постройки, разнесени сравнително равномерно в рамките на квадратите, вероятно при заравнителни работи върху терасата в подножието на възвишението „Св. Спас“. Свидетелство за тези съвременни интервенции са фрагментите от стъклени бутилки, парченца желязна тел и др., дори в нивата на четвърти механичен пласт. В резултат голяма част от културния пласт тук е нарушен. Подемният материал, основно битова и строителна керамика (плоски и извити керемиди, както и няколко фрагмента от тухли), има характеристиката на керамичните традиции от римската епоха (I – III в. сл. Хр.), като прави впечатление голямото количество керамични тежести за стан (17 бр. пирамидални и една лещовидна), три прешлена за вретено, три керамични жетона, три керамични тапи, железен пръстен с гнездо за гема, железен стилус и една оловна противотежест за кантар. Откриха се и три малки фрагмента от керамични лампи, чиято хронологическа атрибуция предстои да бъде прецизирана. Интерес будят голямото количество оловни скоби, използвани за поправка на керамични съдове. Откриха се няколко екземпляра, все още прикачени към стената на съда – в случая питоси. Важно е да се отбележи присъствието на шест фрагмента от керамични театрални маски (обр. 4.7) и стенни медальони, покрити с глазура от оранжева, зелена и кафява глеч, намиращи паралели в Хераклея Синтика и с. Палат, общ. Струмяни (Вагалински 2022; Nankov 2021), както и три фрагмента от неглазирани теракоти. От съществено значение е и откритият фрагмент от мраморна оброчна плочка, върху която личи протегната женска ръка (обр. 4.8). На този етап смятаме, че става въпрос за изображение на Артемида, представена като еленоубийца, по примера на шестте случайни находки на оброчни плочки, публикувани от м. Св. Спас (Дечев 1955, обр. 5-7). Датировката на сградите

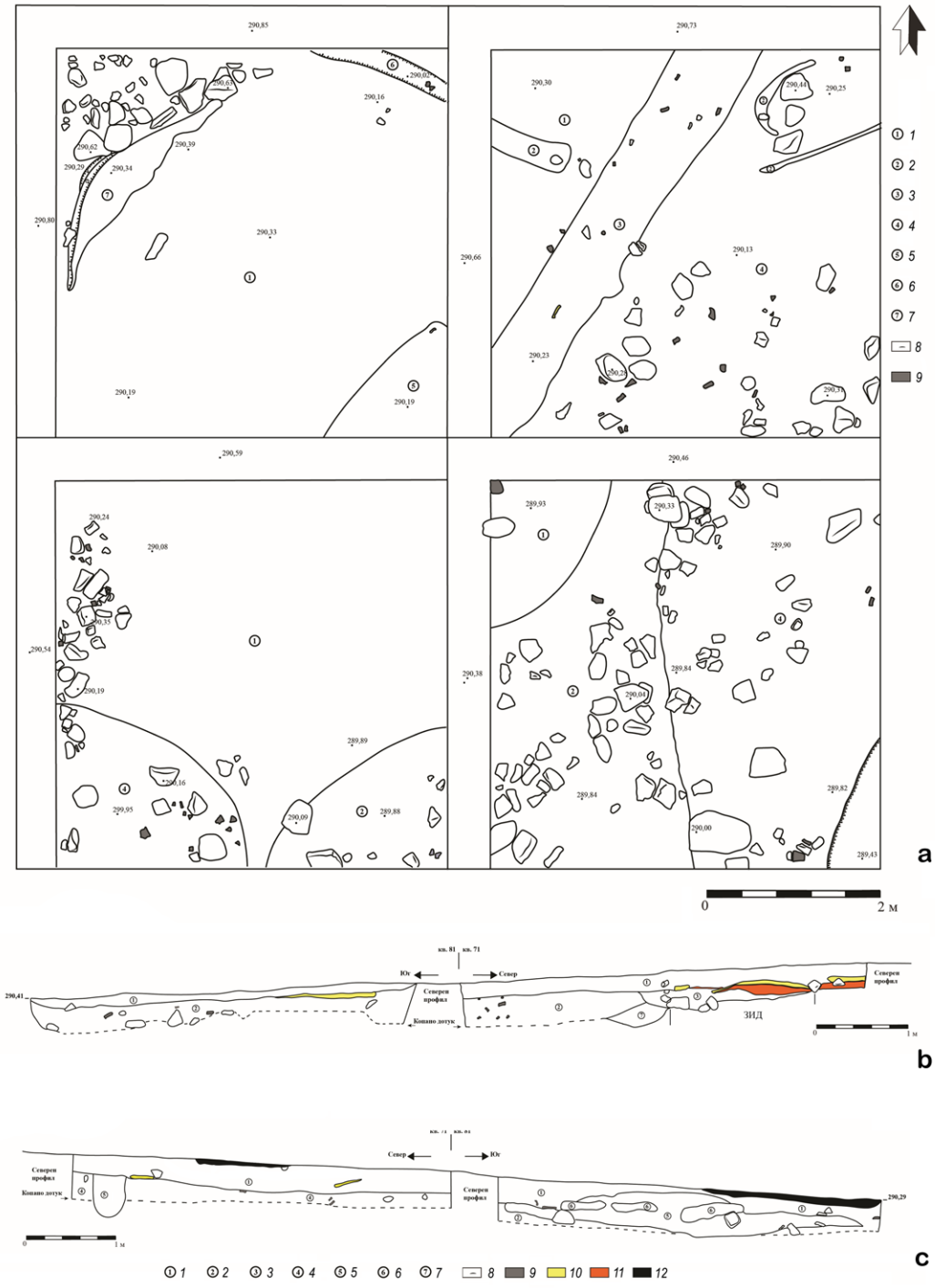

Обр. 3. Проучена площ в квартал LXVII, кв. 71, 72, 81 и 82: a – общ план; b – профили запад; c – профили изток. Легенда (план): 1 – пласт сиво-кафява сбита, с варовикови включения; 2 – жълт пясък; 3 – сиво-черна сбита пръст; 4 – сиво-бежова песъчлива сбита пръст; 5 – тъмнокафява сбита пръст с варовикови включения; 6 – траншея; 7 – стерилен пласт; 8 – камък; 9 – керамика. Легенда (профили): 1 – сиво-бежова сбита; 2 – сиво-бежова песъчлива сбита; 3 – сива ронлива пръст над зида; 4 – сиво-кафява с варовикови включения; 5 – пласт пясък; 6 – сива сбита; 7 – стерилен пласт; 8 – камък; 9 – керамика; 10 – пясък; 11 – горяла пръст; 12 – следи от горели гуми (автори: Ц. Славкова, Ф. Колев)

Fig. 3. Excavated area in Quarter LXVII, grid squares 71, 72, 81, and 82: a – plan; b – west cross-sections; c – east cross-sections. Key (plan): 1 – grey-brown compact layer with limestone inclusions; 2 – yellow sand; 3 – grey-blackish compact; 4 – grey-beige sandy compact; 5 – dark brown compact layer with limestone inclusions; 6 – trench; 7 – virgin soil; 8 – stone; 9 – pottery. Key (cross-sections): 1 – grey-beige compact; 2 – grey-beige sandy compact; 3 – grey crumbly, above the stone wall; 4 – grey-brown with limestone inclusions; 5 – sandy layer; 6 – grey compact; 7 – virgin soil; 8 – stone; 9 – pottery; 10 – yellow sand; 11 – burnt sediment; 12 – traces of burnt tyres (authors: T. Slavkova, P. Kolev)

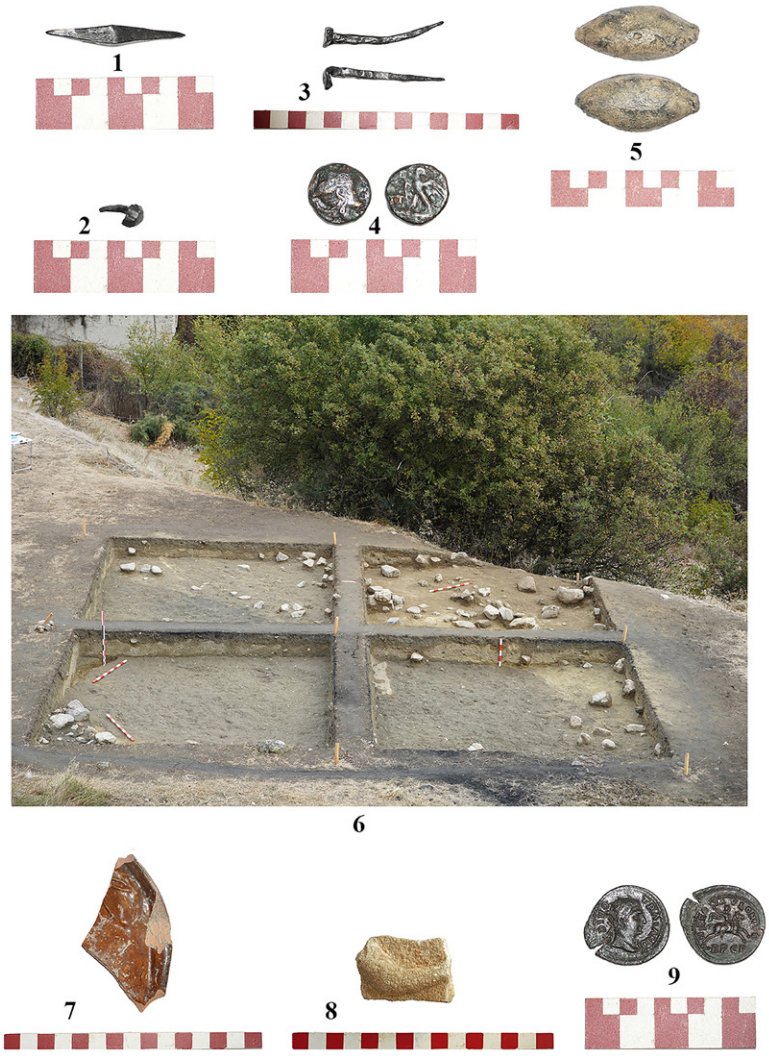

Обр. 4. 1 – бронзова стрела; 2 – железен цинт; 3 – желязно колче за палатка; 4 – бронзова монета на Персей; 5 – оловно ядро за прашка; 6 – сектор Юг, квартал LXVII, кв. 71, 72, 81 и 82 след края на археологическите проучвания (поглед от запад); 7 – фрагмент от глазирана керамична театрална маска; 8 – фрагмент от мраморна оброчна плочка (Артемида); 9 – бронзова монета на Траян, сечена при Галиен (снимки Е. Нанков)

Fig. 4. 1 – bronze arrowhead; 2 – iron hobnail; 3 – iron tent peg; 4 – bronze coin of Perseus; 5 – lead sling bullet; 6 – sector South, quarter LXVII, grid squares 71, 72, 81, and 82 after the end of the excavations (view from west); 7 – a fragment of a glazed ceramic theatrical mask; 8 – a fragment of a marble votive plate (Artemis); 9 – bronze coin of Trajan, minted under Gallienus (photos E. Nankov)

от римската епоха се потвърди допълнително и от намирането на пет бронзови монети, които се отнасят към III в. сл. Хр., като най-късната е постумна на обожествения Траян (обр. 4.9), но сечена при управлението на император Галиен (253 – 260 г.).

В по-малки количества, но без наличието на структури, трябва да се отбележи и присъствието на малко фрагменти от Средновековието (XI – XII в.) и късната османска епоха (XVII – XIX в.).

Археологическите проучвания през този сезон потвърдиха хипотезата за селищния характер на обекта. На този етап е ясно, че терасата в южното подножие на възвишението Св. Спас е била обитавана през РБЕ и РЖЕ, елинистическата и римската епохи. Засега остава неизяснен характерът и мащабът на обитаването през Средновековието и късната османска епоха. Бъдещите археологически проучвания ще установят както контекстите, от които произхождат най-ранните материали (РБЕ, РЖЕ), така и ще прецизират параметрите на структурите от елинистическата и римската епохи, в рамките на които животът очевидно е продължил без прекъсване. Не на последно място буди интерес и хипотезата за мащаба и характера на военното нападение (вражеска атака или временен лагер), на което селището става обект през II – I в. пр. Хр. От особен интерес остава въпросът за функциите на разнесените останки на каменните постройки от римската епоха (жилища, светилище на Артемида), част от които са пострадали в резултат на съвременни дейности, вероятно свързани с допълнително терасиране на югоизточния склон на възвишението Св. Спас.

Литература

Вагалински 2022: Л. Вагалински. Хераклея Синтика. История чрез археология (Archaeologia Bulgarica Supplements, 4). София, 2022.

Дечев 1955: Д. Дечев. Култът на Артемида в областта на Средна Струма. – Известия на Археологическия институт, 19, 1955, 95 – 109.

Златков и др. 2023: М. Златков, А. Ковачев, Ф. Колев, Е. Нанков. Експедиция „Сандански“. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. Книга I. София, 2023.

Нанков и др. 2023: Е. Нанков, Ф. Колев, Хр. Цанков. Геофизични проучвания на укрепен обект „Св. Спас“ в землището на с. Ласкарево, общ. Сандански, обл. Благоевград. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. Книга I. София, 2023.

Nankov 2021: E. Nankov. A new look at an inscribed ceramic medallion with gladiators (equites) from the region of Parthicopolis in the Roman province of Macedonia. – Tekmeria, 15 (2019-2020), 2021, 249 – 269.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF "ST SPAS" FORTIFIED SITE IN THE LAND OF LASKAREVO VILLAGE, SANDANSKI MUNICIPALITY, BLAGOEVGRAD DISTRICT

Emil Nankov, Philip Kolev

Summary

Regular archaeological excavations of the fortified site of "St Spas" were conducted from 1st to 20th October 2023, according to a contract between the Ministry of Culture and NAIM – BAS. The site is located in the village of Laskarevo and is approximately 7 km southeast of the town of Sandanski, Blagoevgrad district.

The excavations were limited to an area of 100 m² and largely predetermined by the results of a field survey and geophysical investigations undertaken in 2022. The aim was to verify the nature of two isometric anomalies located in the centre of the terrace and near the presumed retaining wall encircling the terrace.

A square grid consisting of 144 quarters (50 × 50 m), numbered with Roman numerals and with a local number in each quarter consisting of 100 squares (5 × 5 m) designated with Arabic numerals was designed over an area of 360 decares. Excavations focused on a natural terrace with a total area of two decares (approximately 290 masl), located midway at the foot of the "St Spas" eminence (316 masl), with favourable exposure to the southeast (figs 1, 2).

As a result of the investigations, concentrated in quarter LXVII, grid squares 71, 72, 81, and 82, four mechanical layers (0.10 – 0.12 m thick) were removed, reaching a depth of 0.45 – 0.50 m below the modern ground surface. At this stage, the recorded thickness of cultural deposits was 0.50 m (fig. 3), with the sterile ground yet to be reached in future campaigns.

The archaeological investigations confirmed the already advanced hypothesis about the settlement character of the site. At this stage, it is clear that the terrace at the southern foot of the "St Spas" eminence was inhabited during the EBA and EIA, Hellenistic, and Roman periods. At present, the nature and the extent of occupation in the medieval and the late Ottoman periods remain unclear. Future archaeological investigations will both establish the contexts from which the earliest materials (predominantly pottery fragments from the EBA and the EIA) originated and refine the parameters of the structures of the Hellenistic and Roman periods, when life apparently had continued uninterrupted.

Last but not least, the hypothesis of the scale and nature of the military assault (enemy attack or temporary camp) to which the settlement became subject during the 2nd – 1st c. BC is of interest, as attested by a lead sling bullet, seven double-pyramidal iron arrowheads, 20 iron hobnails and four iron tent pegs (fig. 4.1-5). It is possible that the features from the EBA and the EIA had been compromised as a result of construction during the Hellenistic period.

Of particular interest remains the question of the function of the scattered remains of the stone buildings from the Roman period (dwellings, sanctuary of Artemis), some of which have suffered some disturbance as a result of modern activities, probably related to the additional terracing of the southeastern slope of the "St Spas" eminence.

Emil Nankov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, ehn2@cornell.edu
Philip Kolev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, philip.g.kolev@gmail.com

ИЗВЪНГРАДСКИ СЕЛИЩА И СВЕТИЛИЩА

№ 25. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА КРАЙ С. ПАУНОВО, ОБЩ. ИХТИМАН

Божидар Драганов, Велина Будакова, Екатерина Митринова, Зорница Кръстева

Обр. 1. Обект № 3 при с. Пауново (снимка Б. Драганов)

Fig. 1. Site No. 3 near Paunovo village (photo B. Draganov)

Археологическият обект в м. Аладжови круши при с. Пауново, община Ихтиман, област София (обект № 3, км 39+320 – 39+580) е регистриран по време на теренно издирване във връзка с инвестиционна инициатива „Жп линия София – Пловдив“, проведено през 2016 г. (Нехризов и др. 2017, 68). Той се намира на 2,3 км северно от центъра на с. Пауново. Южната му част попада в обработваеми площи, а северната – върху южния бряг на р. Урка (Рижанска). Приблизителната обща площ на обекта е около 30 дка, от които в границите на сервитута попадат около 25 дка.

В резултат на теренното издирване през 2016 г. обектът е отнесен към праисторията и КЖЕ. След предварителното сондажно проучване, включващо геомагнитно заснемане и археологически разкопки, проведено през есента на 2021 г., датирането е прецизирано и многобройните структури са отнесени към КЖЕ (Бъчваров и др. 2022).

При пълното археологическо проучване, проведено в периода 15.05. – 18.09.2023 г.[1] е потвърдена и допълнена хронологията на обекта с установени най-осезаемо обитаване и концентрация на структури от КЖЕ и оскъдни данни за обитаване на части от терена през Късната античност и Ранното средновековие.

Спасителните разкопки обхващат цялата достъпна за проучване площ в рамките на сервитута, с изключение на пътно-строителните участъци с регистрирани нарушения на терена (натрупан насип от инертни материали, прокаран строителен път и трасе на подземно електрическо захранване), компрометирали около 30 % от общата площ на обекта (обр. 1). В секторите в неговата южна част е уста-

[1] Консултанти: доц. К.Ников; гл. ас. д-р С. Василева; гл. ас. д-р К. Маджаров; екип: А. Цветанов, А. Стефанов, Б. Драганов, В. Петров, Г. Стоянова, И. Иванов, Й. Йотова, М. Акинреми, М. Горнишка, Р. Радев, П. Василева, Т. Тодоров; геодезия: В. Вълчев; реставратор: Н. Диянова; художник: Р. Йоргова; палеоботанически анализ: гл. ас. д-р М. Андонова-Кацарски; археологическа практика: стажанти от специалности „Археология“ и „История“, ПУ „Паисий Хилендарски“.

новена концентрация на контексти, основно свързани с обитаването на терена през КЖЕ и единични останки от структури и материали от Ранното средновековие. Регистрирани и проучени са 302 структури, от които 300 са отнесени към КЖЕ и две към Ранното средновековие.

Още при геомагнитното заснемане, направено по време на предварителното проучване, са регистрирани между 350 и 400 структури в южната част на обекта (обхваната е площ и южно от заложения сервитут), от които частично или напълно са изследвани 37 (Бъчваров и др. 2022).

При цялостното проучване са регистрирани 300 археологически структури, разположени основно в две огромни концентрации в югозападната и централната южна част на обекта. Те включват два основни типа съоръжения: негативни контексти с големи размери (вероятно вкопани и полувкопани жилища) и ями с различна форма, размери и запълнител.

Големите структури (№ S100/101, S116B, S141, S142, S192, S215, S221) са концентрирани в централната южна и югозападната част на обекта. Те представляват вкопани или полувкопани в стерилната основа структури с овална или неправилна форма, ориентация И – З или С – Ю и големи размери от 3 × 4 м до 8 × 9 м (обр. 2). При някои от тях на нивото на регистриране са разкрити струпвания от мазилки и керамика. Запълнителят им се състои от тъмнокафява до сиво-черна пръст, примесена с въгленчета и дребни мазилки, фрагменти от керамични съдове (изработени на ръка и грънчарско колело), мазилки, огнища и други глинобитни съоръжения и фрагменти от хромелни камъни. Често в техните очертания се регистрират от няколко до множество вкопавания. Въпреки че не са установени следи от дупки от колове около границите или очертанията на структурите, вероятно тяхната характеристика е свързана с жилищни и/или стопански функции.

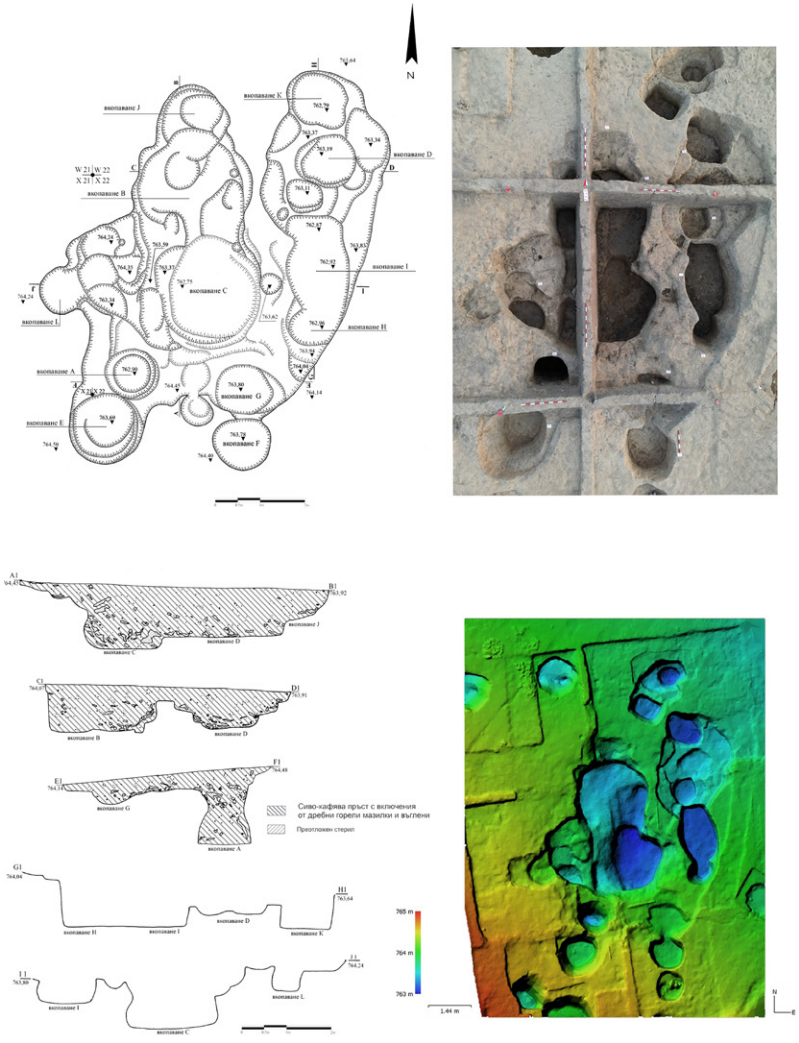

Обр. 2. Структура № 142 (вкопано жилище), план, разрези, профили (автор Р. Йоргова), снимки и височинен модел (автор Б. Драганов)

Fig. 2. Feature No. 142 (sunken dwelling), plan, cross-sections, profiles (author R. Yorgova), photos and digital elevation model (author B. Draganov)

Останалите проучени структури представляват ями с различна форма и размери, открити пръснати или в отделни концентрации. Те са с често срещани типове форми: цилиндрични, полусферични, пресечено-конусовидни, обърнато конични, цилиндрично-конични, камбановидни, бъчвовидни и преимуществено с равно оформени дъна. При някои от структурите са установени струпвания от керамика (фрагментирани и цели керамични съдове), огнища, есхари, подници, глинобитни съоръжения и мазилки, необработени камъни, хромели и заготовки за каменни предмети. Тяхното разположение и подредба са регистрирани както при отвора или в горната част на ямите, така и на различни нива от запълването им или в тяхната долна част, както и непосредствено върху дъната на структурите. Правят впечатление единични „богати" ями (№ S8/8A, S87, S169 и др.) с депозити от няколко до голямо количество (15) керамични съдове, изработени на ръка и на грънчарско колело, фрагментирани и цели каменни и глинени главнярници и други глинобитни съоръжения (обр. 3, 4). При някои от тях се наблюдава специална и грижлива подредба в разполагането на пред-

Обр. 3. Яма № S87. Депозит с керамични съдове и каменни главнярници – детайл (снимка Й. Йотова)

Fig. 3. Pit No. S87. Deposit with ceramic vessels and stone andirons – detail (photo I. Yotova)

Обр. 4. Яма № S169. Депозит с керамични съдове и подница (снимка Й. Йотова)

Fig. 4. Pit. No. S169. Deposit with ceramic vessels and bread baking tray (photo I. Yotova)

метите, включително и поставени един в друг съдове.

В запълнителя на ямите се откриват следните материали: фрагменти от керамични съдове (за съхранение, кухненски и трапезни), импортна керамика, амфорна тара, огнища, есхари, подници, жилищни конструкции, глинени и каменни главнярници с богата украса, миниатюрни керамични съдове, антропоморфна пластика, тежести за стан, прешлени за вретено, накити (бронзови фибули), земеделски инструменти (лемеж), железни (фрагментирани ножчета) и каменни (хромели, брус, брадви, тесли, кремъчни пластини и др., възможно и преизползвани?) предмети, железни шлаки, въглени и растителни останки. Находките на каменни главнярници съставляват представителна колекция, включваща цели и фрагментирани екземпляри, а също и заготовки и бракуван материал, която предоставя ценна информация за тяхната изработка и коректно датиране.

Керамичният комплекс е представен от хранилища, кухненска и трапезна керамика, работена на ръка и грънчарско колело, амфорна тара и импортна керамика (обр. 5). Сред по-характерните форми от керамиката, изработена на ръка са: хранилища, пирауноси, гърнета, кани, купи, паници и чаши с украса от релефни ленти с ямички и коси насечки в различни композиции и комбинации, езичести и подковообразни дръжки, бутони. Керамиката, изработена на грънчарско колело е представена от кратери, леканета, трапезни амфори, кани, купи, панички, чаши с една дръжка, скифоси, аскоси, цедки, арибаловидни съдове и др. В резултат от проучването са открити и реставрирани над 70 керамични съда (изцяло запазени и цели профили).

Съгласно диагностичните археологически материали – монохромната керамика, изработена на грънчарско колело, импортната керамика, представена от чернофирнисов кантарос и фрагмент от червенофигурен скифос от групата „Fat boy", както и тасоски амфорен печат, функционирането на комплекса може да бъде поставено в рамките на два хоризонта от третата четвърт на IV – началото на III в. пр. Хр. до края на III – началото на II в. пр. Хр. Първичният анализ от проучването на структурите и откритият в тях материал сочат, че активното обитаване на обекта се отнася към късната класическа и ранната елинистическа епоха, съгласно датата на по-голяма част от изследваните контексти, като засега отнесените към по-късния хоризонт са значително по-малобройни.

В най-източната част на обекта са регистрирани три структури, свързани с по-късното обитаване

на терена. Към периода на Късната античност е отнесена силно нарушена структура – петно (5,4 × 4,2 м) със струпвания от фрагменти строителна керамика, ломени камъни и обезличена керамика, изработена на грънчарско колело. Регистрирани са и две средновековни структури – землянка с размери 3 × 3 м с каменна печка и останки от друга с единични фрагменти керамика с характерна украса, подсказваща дата в VIII – IX в.

Обектът в землището на с. Пауново е един от малкото проучени комплекси от КЖЕ, попадащ в територията на днешна Софийска област, наред с тези в кв. Лозенец (Иванов 2003; Станев, Мешеков 2022) и кв. Бенковски (Божкова, Динчев 2016, 217 – 219) в гр. София.

Районът на с. Вакарел и с. Пауново е почти неизследван, въпреки че е стратегически разположен по протежението на *Via Diagonalis*, който функционира не само през римската, но и през предходните епохи. Проучването на обект № 3 предоставя нови важни данни, като допълва информацията както за селищния модел в региона, така и за възможните връзки и влияния през късната класическа и елинистическата епохи в контактната зона между Софийската котловина, Средногорието и Горнотракийската низина. Той се намира на около 50 – 60 км от укрепените военни постове на елинистическата македонска държава по горното течение на Струма (Кракра), но най-близки изглеждат контактите с горните прагове на р. Марица при Белово и селищния център в м. Аджийска воденица, идентифициран като емпорион Пистирос, които са подкрепени и от сравнителния анализ на керамичния материал.

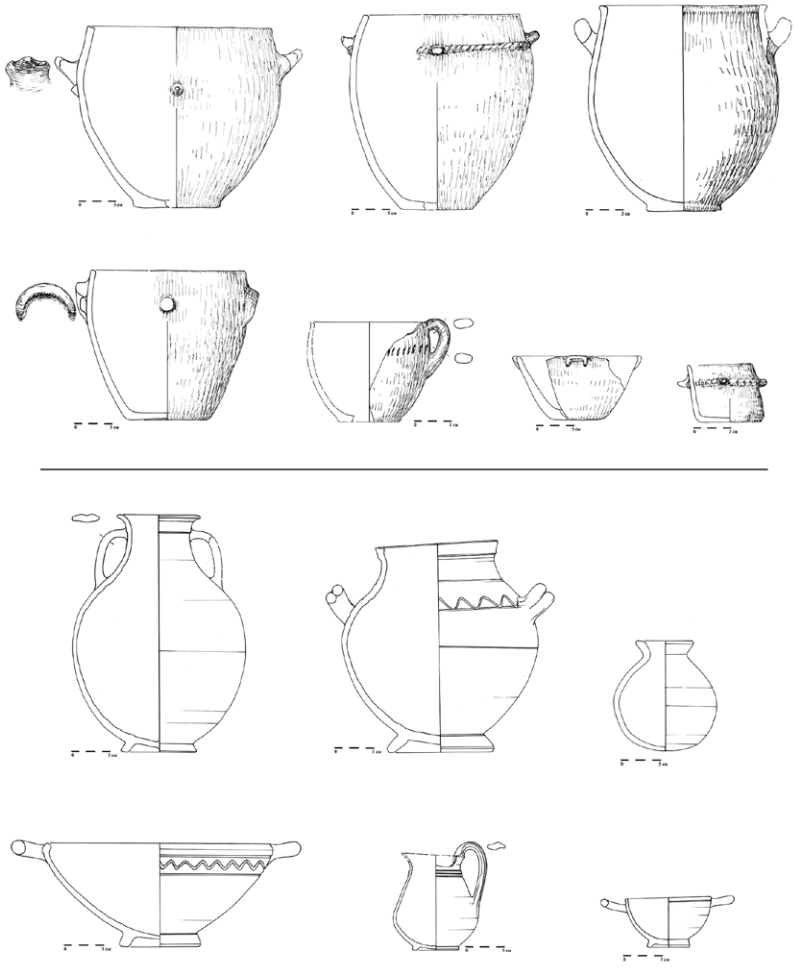

Обр. 5. Пауново – керамични съдове от късната класическа и елинстическата епохи (автор Р. Йоргова)

Fig. 5. Paunovo – ceramic vessels from the late Classical and Hellenistic periods (author R. Yorgova)

Литература

Божкова, Динчев 2016: А. Божкова, В. Динчев. Спасителни разкопки на обект № 2 по северната скоростна тангента на гр. София, кв. Бенковски. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 217 – 221.

Бъчваров и др. 2022: К. Бъчваров, Г. Кацаров, А. Цурев, К.Ников. Археологически обект от късната желязна епоха при с. Пауново, общ. Ихтиман. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга I. София, 2022, 517 – 521.

Иванов 2003: М. Иванов. Комплекс от ями и съоръжения от IV в. пр. Хр. в кв. Лозенец, София. – Археология 2003, 2, 43 – 51.

Нехризов и др. 2017: Г. Нехризов, Н. Кечева, В. Генчева, А. Григоров. Издирване на археологически обекти по трасето на жп линията София – Пловдив, участък Елин Пелин – с. Мирово. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 680 – 682.

Станев, Мешеков 2022: А. Станев, Ю. Мешеков. Спасително археологическо проучване на „Късноантичен мавзолей“ в кв. Лозенец, гр. София. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга II. София, 2022, 897 – 901.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A LATE IRON AGE SITE NEAR PAUNOVO VILLAGE, IHTIMAN MUNICIPALITY

Bozhidar Draganov, Velina Budakova, Ekaterina Mitrinova, Zornitsa Krasteva

Summary

The site is situated 2.3 km north of the village of Paunovo, on the south bank of the Urka (Rizhanska) River. It occupies an area of ca 7.4 acres, around 6 of which fall within the newly constructed section of the Sofia – Burgas high-speed railway line. Rescue excavations completely covered the accessible area, except for contemporary road-building sections with recorded disturbances, which have compromised approximately 30 % of the whole site area (fig. 1). A total of 303 archaeological structures were investigated, predominantly associated with the period of most active human occupation of the site during the Late Iron Age. Single structural remains and finds also attest to occupation during Late Antiquity and the early medieval period.

The main concentration of features was found in the southern part of the site. Hundreds of various sunken archaeological contexts from the Late Iron Age, such as pits and large dug-in structures, probably dwellings, were excavated. The latter were oval and irregularly shaped dug-in structures, with dimensions ranging from 3 × 4 to 8 × 9 m (fig. 2). Their longitudinal axes were east – west or north – south oriented. Within their boundaries, several to numerous smaller dug-in feautures were often recorded.

Pits of various shapes (e.g., cylindrical, hemispherical, conical, pear-shaped, bell-shaped), sizes and contents were investigated. Instances of the deposition of concentrations of pottery, decorated hearths, bread-baking trays, grinding stones, and other archaeological materials at the base, opening, or at certain levels of the pits were recorded. Individual pits contain rich deposits of several to numerous ceramic vessels, stone andirons, and other artefacts (figs 3, 4). The fills of the pit contain pottery fragments (*pithoi*, cooking and tableware, monochrome and imported pottery, transport amphorae), clay plaster, decorated hearths (*escharae*), bread-baking trays, and richly decorated clay and stone andirons, miniature ceramic vessels, a ceramic anthropomorphic figurine, ceramic spindle whorls and loom weights, bronze fibulae, agricultural tools (ploughshares), iron knives, stone tools (grinding stones, axes, adzes, whetstones, and flint artefacts), iron slag, charcoal, and plant remains.

Based on diagnostic finds, such as hand-built and monochrome pottery (fig. 5), a Thasian amphora stamp, and imported pottery (black-glazed *kantharoi* and red-figure *skyphoi* from the Fat Boy group), the functioning of the complex can be dated from the third quarter of the 4th – early 3rd c. BC to the end of the 3rd – beginning of the 2nd c. BC, as the intensive occupation of the site is associated with the earlier period.

The site provides important new data on settlement patterns, as well as possible contacts and influences in this poorly investigated region during the late Classical and Hellenistic periods.

Bozhidar Draganov, Paisii Hilendarski University of Plovdiv, b.draganov@abv.bg
Velina Budakova, velina_budakova@abv.bg
Ekaterina Mitrinova, ekii_13@abv.bg
Zornitsa Krasteva, krastevazz@gmail.com

№ 26. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА, ЖЕЛЯЗНАТА И РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СВОБОДА, ОБЩИНА ЧИРПАН

Красимир Ников, Велина Будакова

Обект 9А (км 64+850 – км 65+000) по трасето на железопътната линия София – Бургас, участък Оризово – Михайлово, е разположен югозападно от асфалтовия път между Чирпан и с. Свобода и представлява продължение в южна посока на проучения през 2020 и 2021 г. обект 9 (км 65+000 – км 65+150) (Ников, Игнатов 2021, 499 – 501; Ников и др. 2022). Той обхваща части от северната незаливна тераса (било и югозападните/южни склонове на силно издължен хълм, км 64+900 – 65+000) и северната заливната тераса на Стара река (км 64+850 – 64+900). Заема площ от 11 дка и попада предимно

в обработваеми площи. Трасето на железопътната линия пресича неговата централна част.

Чрез 66 сондажа с различни размери (10 × 1 м; 5 × 1 м) и разширения (2 × 2 м) беше обхваната цялата предвидена за проучване площ (обр. 1).

Северна надзаливна тераса (км 64+900 – 65+000). По протежение на трасето, в границите на сервитута, се наблюдава сходна стратиграфска картина. След орница с приблизителна дебелина от около 0,20 – 0,25 м следва черен хумусен слой който продължава до дълбочина 0,40 – 0,50 м. Към ръба на терасата, включително до нейното подножие на югозапад, той достига до 0,80 – 1,00 м. Под хумусния слой е разположен светлокафяв глинест пласт, примесен с дребни варовикови включения, следван от стерилна светлокафява варовикова основа.

Въз основа на откритите диагностични находки и регистрираните структури, обитаването в тази част на обекта се отнася към късната бронзова, желязната и римската епоха.

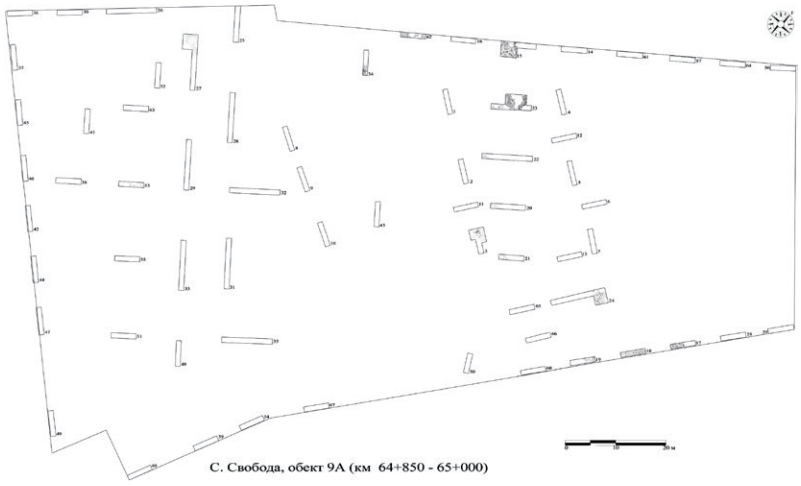

Обр. 1. Общ план на проучванията (автор Р. Йоргова)

Fig. 1. Layout of the excavated area (author R. Yorgova)

Обр. 2. Структура (късна желязна епоха) в сондаж № 24

Fig. 2. Late Iron Age structure in trench No. 24

Късна бронзова и желязна епоха. Структурите от двата периода се разкриват в долната третина на хумусния пласт и границата му с материка. Те са разположени по цялата площ в границите на сервитута, включително до самия ръб на надзаливната тераса (сондажи № 15, 17, 18, 19, 24, 59, 62) (обр. 1). Това са негативни контексти (вкопавания), които са регистрирани частично в сондажите и чийто тъмносив, сиво-кафяв запълнител контрастира на фона на светлокафявата материкова пръст. Те имат неправилна форма и различни размери. По повърхността им се откриват фрагменти от съдове, животински кости, единични камъни, мазилки и въглени (обр. 2). Най-големият регистриран негативен контекст (сондажи № 17 – 19) е разположен при югоизточната граница на сервитута. Той се проследява по протежение на 20 м. Върху повърхността му се откриват материали от късната бронзова и ранната класическа епоха (обр. 1, 3). Въз основа на откритата керамика (части от съдове, изработени на ръка, украсени с фурхенщих и канелюри, сиви монохромни съдове, тара) тези структури се датират в хронологическия диапазон от късната бронзова до късната желязна епоха включително. За пръв път от началото на проучванията на това място (през 2020 г.) се откриват материали, които принадлежат на ранната елинистическа епоха.

Римска епоха. Структурите от римската епоха са разположени в северозападната част на сервитута и по самия склон на надзаливната тераса (сондажи № 15, 23, 20, 34, 43, 59) (обр. 1). Някои от тях съвпадат по местоположение с тези от бронзовата и желязната епоха и понякога ги пресичат (сондажи № 15, 34). Това са негативни контексти с различни размери и неправилна форма, които са регистрирани частично в сондажите. По структура и цвят (сиво-кафяв) техният запълнител се откроява отчетливо от материковата пръст, в която са вкопани. По повърхността им се откриват

Обр. 3. Структура (късна бронзова, късна желязна епоха) в сондаж № 17

Fig. 3. Late Bronze Age / Late Iron Age structure in trench No. 17

Обр. 4. Структура (римска епоха) в сондаж № 15

Fig. 4. Roman period structure in trench No. 15

фрагменти от съдове, животински кости и камъни (обр. 4). Въз основа на диагностичния археологически материал (фрагменти от съдове) функционирането на тези структури е възможно да се постави в периода I – III в. сл. Хр.

Северна заливна тераса (км 64+850-64+900). В тази част на обект 9А, в границите на сервитута, се наблюдава следната стратиграфска картина. След орница с приблизителна дебелина от около 0,20 – 0,25 м следва черна наносна пръст, която продължава в дълбочина до 1,50 – 2,00 м. В нея се проследяват хоризонтални пластове с дебелина от 0,10 до 0,30 м, които съдържат различни минерални включения – резултат от разливите на Старата река. Вследствие от тези процеси в някои от сондажите, ситуирани по южната граница на обекта (км 64+850) се наблюдават и плътни ивици от наносен пясък (сондажи № 44, 47). Под наносния пласт (дълбочина от 2,00 до 2,20 м) се достига до светлосиво-белезникава глинеста стерилна основа. Археологически материали (единични керамични фрагменти) се откриват на дълбочина около 1,20 – 1,50 м.

Въз основа на диагностичните находки и регистрираните структури обитаването в тази част на обекта се отнася предимно към Късното средновековие. В сондажите в северозападната половина на сервитута, наред с материалите от този период, до дълбочина 0,60 м се намират и фрагменти от съдове от желязната и римската епоха.

Късно средновековие. Структурите от Късното средновековие са разположени в северозападната половина на сервитута. Регистрират се на дълбочина 0,60 – 0,70 м и лежат в черна наносна пръст. Към този период се отнасят част от „килим“, съставен от фрагментирани съдове, единични камъни и кости, късове мазилки, петна от пепел и въглени (сондаж № 41) и западната периферия на голямо вкопано съоръжение (сондаж № 53), в чийто запълнител се откриват сходни археологически материали (керамика, камъни, кости).

Неопределени структури. В сондаж № 27 в северозападната половина на сервитута, на дълбочина 1,20 м беше разчистен скелет в анатомичен ред на костите, по-голямата част от които са изтлели. Той е положен по гръб със свити в коленете долни крайници и е ориентиран североизток – югозапад (обр. 5). В областта на шийните прешлени и над гръдния кош се откриват единични късове червена охра.

Литература

Ников, Игнатов 2021: К. Ников, В. Игнатов. Спасително археологическо проучване на обект от късната желязна и римската епоха в землището на с. Свобода, общ. Чирпан. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2021, 499 – 501.

Ников и др. 2022: К. Ников, В. Игнатов, В. Будакова, Я. Вълчева. Спасително археологическо проучване на обект от късната желязна и римската епоха в землището на с. Свобода, общ. Чирпан. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга I. София, 2022, 508 – 511.

Обр. 5. Гроб в сондаж № 27

Fig. 5. Grave in trench No. 27

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A LATE BRONZE AGE, IRON AGE AND ROMAN PERIOD SITE IN THE LAND OF SVOBODA VILLAGE, CHIRPAN MUNICIPALITY

Krassimir Nikov, Velina Budakova

Summary

Site 9A (km 64+850 – 65+000) is located within the Orizovo section of the Sofia – Burgas railway and is a southward extension of Site 9, which was excavated during the 2020 and 2021 field seasons. It covers parts of the first non-flooded terrace (km 64+900 – 65+000) and the floodplain on the north bank of the Stara Reka River (km 64+850 – 64+900). Sixty-six trenches of various sizes (10 × 1 m; 5 × 1 m; 2 × 2 m) were excavated to check the area of the site (fig. 1).

Northern non-flooded terrace. Diagnostic finds and partly registered structures indicate that occupation in this area dates back to the Late Bronze Age, Iron Age, and the Roman period.

Structures from the Late Bronze and Iron Ages were found throughout the excavation area (trenches Nos 15, 17, 18, 19, 24, 59, and 62; fig. 1). These are negative contexts of varying dimensions and irregular shape. Pottery fragments, bones, charcoal, pieces of clay plaster, and pieces from clay constructions are usually found on their surfaces (fig. 2). The largest structure was located along the southeastern edge of the excavation area and extended 20 m (trenches Nos 17 – 19) (figs 1, 3). The archaeological record is dominated by finds from the Late Iron Age.

The structures from the Roman period were located in the northwestern part of the excavation area, on the slope of the non-flood terrace (trenches Nos 15, 23, 20, 34, 43, and 59; fig. 1). These are also represented by negative structures of various sizes and irregular shapes, dating to the 1st – 3rd c. AD (fig. 4).

Northern floodplain. Habitation in this section of the site mainly dates to the late medieval period. This area contained a concentration of fragmentary ceramic vessels, single stones and bones, pieces of clay plaster, and spots of ashes and charcoal (trench No. 41), as well as the western periphery of a substantial negative structure (trench No. 53).

Unidentified structures. A human skeleton in anatomical order was discovered at a depth of 1.20 m in trench No. 27, in the northwestern half of the excavation area (fig. 5). The majority of the bones were decayed.

Krassimir Nikov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, k_nikov29@yahoo.com
Velina Budakova, velina_budakova@abv.bg

№ 27. РОВ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА И ЯМНО СВЕТИЛИЩЕ ОТ КЛАСИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. МАРИНОВ ДОЛ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАЛОМИРОВО, ОБЩ. ЕЛХОВО

Деян Дичев

Обр. 1. Западната част на обекта в м. Маринов дол край с. Маломирово, община Елхово – завършен етап през 2023 г.

Fig. 1. The western part of the site in Marinov dol locality near Malomirovo village, Elhovo municipality at the end of 2023 season

За втори сезон продължи проучването на обекта, разположен в землището на с. Маломирово, в близост до левия бряг на Старата река, приток на Поповска река. През 2022 г. беше разкрит ров от РБЕ и ямно поле от елинистическата епоха. През 2023 г. проучваната територия на обекта беше разширена, което позволи разкриването на система от рововe (обр. 1).

Хронологически най-ранните структури, проучвани на обекта, са рововете. Ров № 1 е широк 2,50 м и дълбок около 1,5 м с полегати стени и равно дъно. През 2023 г. от него е проучен участък с дължина около 30 м. Ровът се раздвоява на източно и западно трасе и достига до дълбочина 2,30 – 2,50 м и ширина до 1,5 м във всяко от разклоненията. Разделителната ивица в северната му част е с ширина 0,57 м и е регистрирана на дълбочина 0,42 м от нивото на засичане на рова, като източното трасе в тази част е по-дълбоко – 1,15 м, докато западното е с дълбочина около 0,75 м (обр. 2). От изток стената на рова е с по-полегат наклон, след разделянето стената е почти отвесна. Дъното на рова в източното трасе е с ширина 0,40 м. Западното разклонение е с по-отвесна стена, в различните участъци при дъното е с ширина от 2 см до 0,20 м. През 2023 г. при разширяване площта на проучванията се откриха още два рова, разположени успоредно на ров № 1 и отстоящи на приблизително 20 м от него в източна и западна посока. Ров № 2 е проследен на дължина от 15 м. Ров № 3 (западен) също се разклонява на два участъка, от които са проучени 10 м. Трите рова имат почти V-образно напречно сечение (обърнат трапец с широка горна и много тясна долна страна). Размерите им варират по тяхното протежение. Запълнителят на трите рова е идентичен. Той е сив, почти хомогенен в горната си част, със стерилни белезникави прослойки покрай стените. В долната част запълнителят на трите рова включва значителни отлагания, получени при запълването им през определени периоди с атмосферни води. В тази част се проследяват тънки прослойки с по-фина структура, със светлокафяв до тъмнокафяво-сив цвят с примеси от варовикови фракции. Тъмните пластове са от смолници – почва, характерна за района, а светлите са варовикови. При дъното запълнителят на рововете е светъл, с жълто-светлокафяв цвят. Археологически материали в рововете се намират най-вече в сивия запълнител в горната им половина. И в трите рова се наблюдава равномерна наситеност с материали. Това са дребни фрагменти от битова керамика, фрагменти от антропоморфни фигурки, глинени модели на колело, фрагменти от каменни оръдия на труда – брадви и чукове, късове жилищни мазилки, животински кости, като концентрацията им е еднаква. Голям е броят на откритите фрагменти от хромели и каменни чукалки. Наблюденията показват, че запълването на рововете е станало в много кратък хронологически период, като запълнителят се е формирал извън рововете и е умишлено привнесен в този си вид. Керамичният материал от рововете се отнася към втората фаза на ранната бронзова епоха – етап Михалич (2900 – 2500/2400 г. пр. Хр.) и в този период

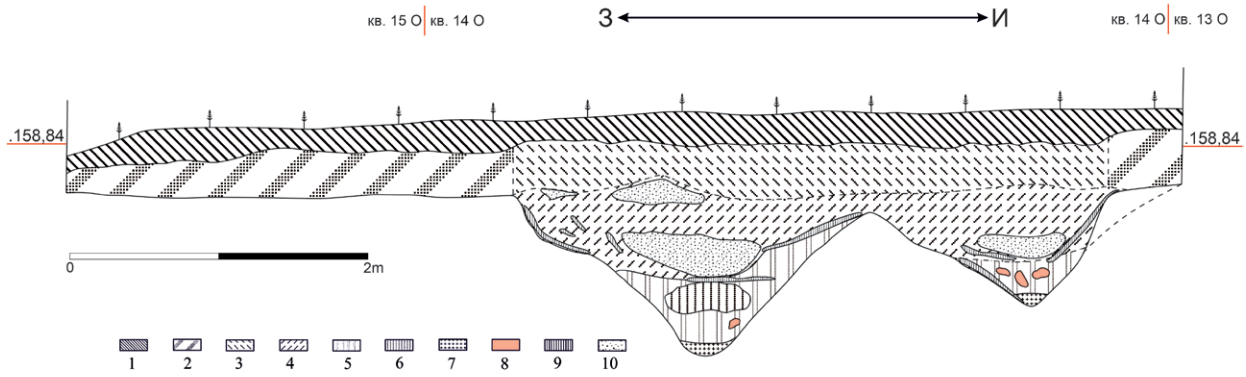

Обр. 2. Северен профил на ров № 1 в участъка на раздвояването му. Легенда: 1 – орница, рохка тъмнокафява пръст; 2 – сбита светлокафява пръст; 3 – сбит глинест жълто-кафяв пласт; 4 – сбит глинест сивокафяв пласт, наситен с варовикови включения; 5 – отложена жълтокафява пръст с въглени; 6 – петно глинеста тъмнокафява пръст с въглени; 7 – тъмнокафява отложена пръст; 8 – отухлени петна; 9 – варовикови включения над 1 см; 10 – варовикови включения под 1 см

Fig. 2. Northern cross-section of ditch No. 1 at the place of its bifurcation. Key: 1 – topsoil, loose dark brown soil; 2 – compact light brown soil; 3 – compact clayey yellow-brown layer; 4 – compact clayey grey-brown layer, saturated with limestone inclusions; 5 – deposited yellow-brown soil with charcoal; 6 – patch of clayey dark brown soil with charcoal; 7 – dark brown deposited soil; 8 – charred patches; 9 – limestone inclusions over 1 cm; 10 – limestone inclusions under 1 cm

поставяме тяхното функциониране и запълване.

През 2023 г. завърши проучването на 10 ями, известни от 2022 г. Регистрирани са 50 нови ями, от които изцяло или частично са проучени 35 (обр. 3). Общият брой на ямите става 83, от тях 22 са вкопани в трасетата на рововете и нарушават тяхната цялост (обр. 4). Ямите се очертават на терена на дълбочина от 0,20 м до 0,50 м от съвременното ниво или на нивото на стерилната основа. Част от тях са обединени в групи, като някои се пресичат. Отворите им в хоризонтален план са кръгли или елипсовидни с размери от 1,0 до 2,2 м, в дълбочина достигат до 2,20 м. В дълбочина ямите са с различна форма: цилиндрична, пресечено конусовидна, полусферична или елипсовидна. Дъната им са равни. Запълнителят на ямите е най-често хомогенен, от черна, наситена с органика пръст или нехомогенен, от сиво-черна пръст, примесена с пепел и въглени и светъл варовиков седимент, отличаващ се по цвят от околния терен. В пълнежа на всички ями присъстват пепел и въглени. В долната половина на ямите пластът е със сив цвят (тук количеството пепел е най-голямо) и рохка структура, с най-висока концентрация на археологически материал. При някои от ямите като „завършващ" ритуал в горната им част са поставени фрагменти или цели керамични съдове, късове отухлени мазилки и животински кости (ями № 46, 57, 77, 83); в други археологически материал липсва. Материалите включват преди всичко фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и на колело, амфорна тара, прешлени за вретено и тежести за стан. Целите керамични форми от съдове, изработени на колело, са единици – това са кани, паници и

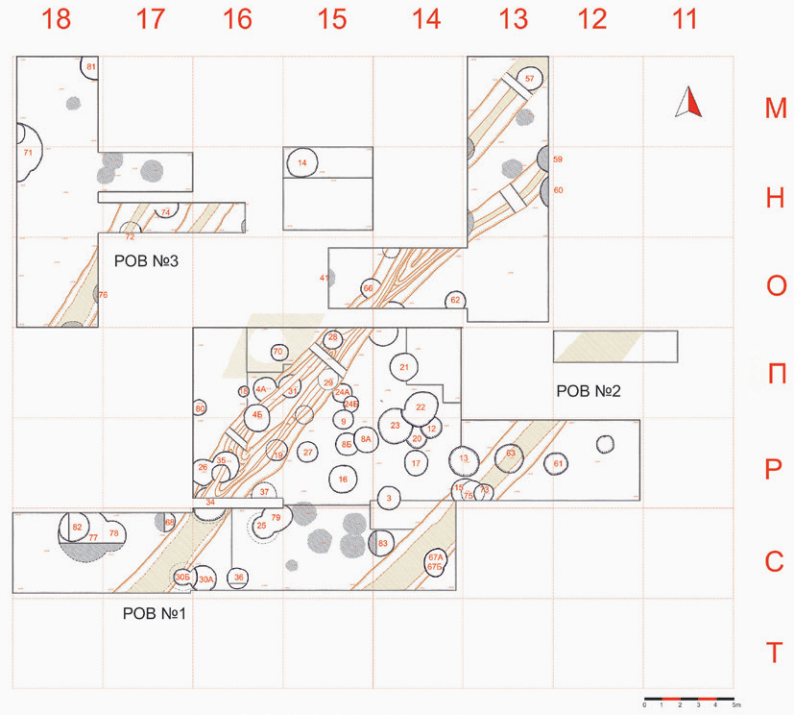

Обр. 3. План на ямите и рововете в сектор Изток на обекта

Fig. 3. Layout of the pits and ditches in the East sector of the site

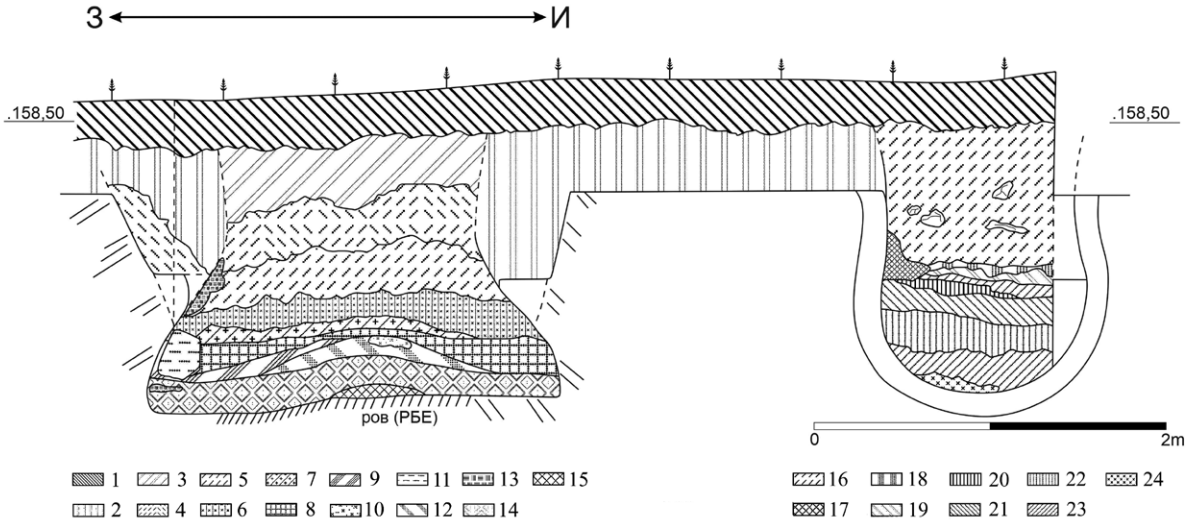

Обр. 4. Стратиграфски профил на яма № 34, вкопана в ров № 1, и на яма № 79. Легенда: 1 – орница; 2 – светлосиво-кафяв сбит пласт; 3 – сиво-кафяв; 4 – сив пласт с кварц под 1 см; 5 – сиво-пепеляв; 6 – жълто-червеникаво кафяв отухлен; 7 – тъмнокафяв с въглени; 8 – кафяво-сив; 9 – тъмнокафяво-сив рохкав; 10 – отухлен кирпич; 11 – сив пласт; 12 – светлосив с въглени; 13 – светлокафяв с варовик; 14 – сив рохкав, пепелив с въглени и материали; 15 – светлокафяв сбит, с въглени; 16 – сив пепелив; 17 – сиво-бял ерозирал материк; 18 – светлокафяв до жълт, глинест с варовик; 19 – жълт глинест; 20 – светъл жълто-кафяв; 21 – светлокафяв; 22 – светлокафяв до кафяв; 23 – тъмнокафяв до черен; 24 – кафяво-жълт пласт

Fig. 4. Stratigraphic cross-section of pit No. 34, cut into ditch No. 1, and of pit No. 79. Key: 1 – topsoil; 2 – light grey-brown compact layer; 3 – grey-brown; 4 – grey layer with quartz less than 1 cm; 5 – grey-ashy; 6 – yellow-reddish brown crumbly; 7 – dark brown with charcoal; 8 – brown-grey; 9 – dark brown-grey loose; 10 – burnt mudbrick; 11 – grey layer; 12 – light grey with charcoal; 13 – light brown with limestone; 14 – grey loose ashy with charcoal and materials; 15 – light brown, compact with charcoal; 16 – grey ashy; 17 – grey-white eroded mainland; 18 – light brown to yellow clayey with limestone; 19 – yellow clayey; 20 – light yellow-brown; 21 – light brown; 22 – light brown to brown; 23 – dark brown to black; 24 – brown-yellow layer

Обр. 5. Кана in situ в яма № 67 Б

Fig. 5. A jug in situ in pit No. 67 Б

трапезни амфори, като почти всички се отнасят към групата на сивата монохромна керамика (обр. 5). Съдовете, изработени на ръка са представени от чаши с една дръжка, гърнета и кани с една дръжка, гърнета с пластична украса. В запълнителя на някои от ямите се откриват култови керамични предмети, животински кости, жилищни мазилки, въглени и фрагменти от бронзови и сребърни предмети. Сред находките от ямите се открояват фрагменти от керамични главнярници, керамични пулове и зарчета, фрагменти от бронзови гривни и пръстени, железни и бронзови стрели, сребърни монети на Тракийски Херсонес; фрагменти от чернофирнисови съдове (лекити, солнички и др.). Сред най-важните за хронологията на ямите материали са импортните амфори с печати, фрагментите от чернофирнисова керамика, както и местната керамика. Печатите са върху дръжки и шии на амфори от центровете Тасос, Хераклея и Енос, като най-многобройни са тези от Хераклея. Датирането на амфорния материал и печатите е в хронологическите рамки втора – трета четвърт на IV в. пр. Хр. В този сравнително кратък период следва да се датира и оформянето и използването на ямите.

Обектът край Маломирово дава възможност за пръв път да се погледне комплексно върху мирогледа и религиозните представи на населението, издигнало „Голямата могила“, като не само се анализират неговите погребални паметници, но и се проучват обекти, свързани с извършвани от това население култови практики.

EARLY BRONZE AGE DITCH AND A PIT SANCTUARY FROM THE CLASSICAL ERA IN MARINOV DOL LOCALITY IN THE LAND OF MALOMIROVO VILLAGE, ELHOVO MUNICIPALITY

Deyan Dichev

Summary

In 2023, the second season of excavations continued at the site located at the village of Malomirovo, on the left bank of Starata Reka River, a tributary of the Popovska River. In 2022, an Early Bronze Age ditch and a Hellenistic period pit field were discovered. In 2023, expanding the area under study allowed a system of ditches (fig. 1) to be discovered.

Ditch No. 1 is 2.50 m wide and around 1.50 m deep, with sloping walls and a flat bottom. In 2023, a 30 m long section of its course was studied. The ditch splits into eastern and western branches, reaching depths of 2.30 – 2.50 m and widths of up to 1.50 m in each branch (fig. 2). Two other ditches were discovered located at a distance of approximately 20 m to the east and to the west of dtch No. 1, running parallel to it. All ditches have an almost V-shaped cross-section and identical fills of an almost homogeneous grey layer. In the lower part of the ditches, significant deposits had been formed due to atmospheric water. Most of the materials found are in the upper half of the ditches. These include small fragments of pottery, fragments of anthropomorphic figurines, stone tools, such as axes and hammers, pieces of burnt building materials, and animal bones. A large number of fragmented grinding stones and pestles were discovered. Observations indicate that the ditches were filled over a very short period of time, as the fill was accumulated somewhere outside the ditches and deliberately brought in. The ceramic material found in the ditches dates to the EBA II – so-called Mihalich stage (2900 – 2500/2400 BC) – and we date their use and filling to this period.

In 2023, the study of the ten pits discovered in 2022 was completed, and a further fifty new pits were registered. Of these, 35 were fully or partially explored (fig. 3). The total number of pits reached 83, 22 of which were dug into the beds of the ditches (fig. 4). The pits are filled mainly with black soil, abundant in organic matter, ash and charcoal. In the upper part of some of the pits, large fragments or intact ceramic vessels, pieces of burnt adobe, and animal bones were found. Pits yielded mostly hand-bult and wheel thrown pottery fragments, as well as fragmented amphorae, spindle whorls and loom weights. Completely preserved wheel thrown vessels are rare, being represented only by jugs, bowls and table amphorae, almost all of which belong to the grey monochrome ware (fig. 5).

Hand-built pottery include cups and jugs with a single handle, as well as pots with plastic decorations. Cult ceramic objects, animal bones, residential building material, charcoal, and fragments of bronze and silver objects were found in the fill of some pits. Other finds include fragments of ceramic andirons, ceramic discs and dices, bronze bracelets and rings, iron and bronze arrowheads, and silver coins of Thracian Chersonese. The most important materials for dating the pits are the stamped amphorae and the fragments of black-glazed pottery, as well as the local pottery. Stamps are found on the handles and necks of amphorae originating from centres, such as Thasos, Heraclea and Ainos; the largest number of stamps are from Heraclea. All stamps date to the second to third quarter of the 4th c. BC. We date the construction and use of the pits to that relatively short period.

Deyan Dichev, Ethnographic and Archaeological Museum – Elhovo, dejan.dichev@abv.bg

№ 28. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. КАЛИТИНОВО, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА

Татяна Кънчева-Русева, Константин Господинов

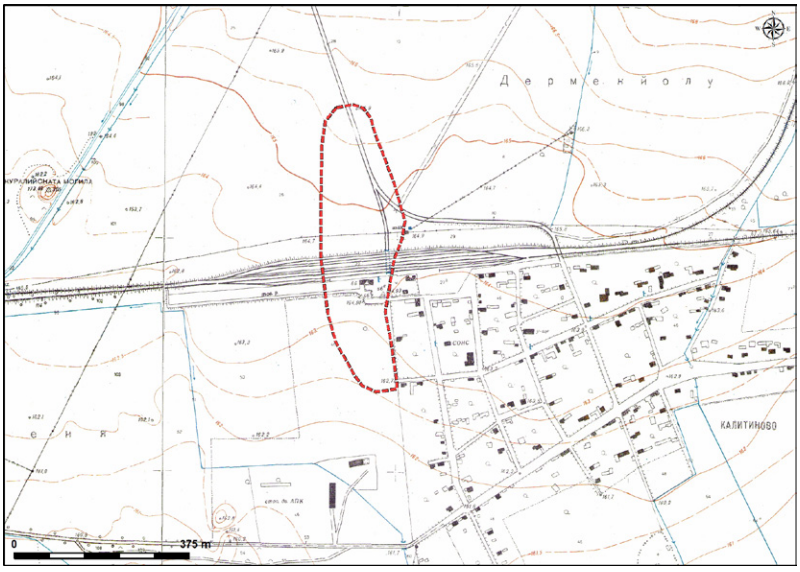

Обр. 1. Извадка от топографски картен лист в мащаб 1:5000 с означени граници на обекта при с. Калитиново (автор П. Лещаков)

Fig. 1. An excerpt of a 1:5000 scale topography map with the outlines of the site near Kalitinovo village (author P. Leshtakov)

Обр. 2. Сондаж № 37 – структура 9 (яма)

Fig. 2. Trench No. 37 – feature 9 (pit)

Обектът е разположен в равнинна местност със слаб наклон на юг, на 240 м северозападно (294°) от кметството на с. Калитиново, община Стара Загора[1]. Регистриран е под името „Подобект № 213, поз. 2, уч. 2, подлез, при км 114+729 (115+115)“ при теренни издирвания през 2018 г. от екип под ръководството на П. Лещаков и А. Григоров (обр. 1).

Цел на предварителното проучване е установяване характера и стратиграфията на археологическия обект, в рамките на сервитута на подлеза на жп линията. За целта са заложени 50 сондажа с обща площ 382,98 кв. м.

В сондажните изкопи в северната и западна част на обекта не са регистрирани археологически структури. В останалата площ е установено наличие на културен пласт и са регистрирани 13 археологически структури. Няколко от тях са частично проучени, останалите са маркирани в хоризонтален план и в стратиграфските профили на сондажите. Почти всички установени структури са негативни. На това ниво на проучване не може да се направи точна характеристика. Най-общо вкопаванията представляват ями (възможно с различно предназначение) и по-големи като размери в хоризонтален план и дълбочина структури.

В структури № 1, 5, 8, 9, 10, 12 са установени следи от горяла глина и късове горяла мазилка с различни размери (обр. 2). Регистрирани са струпвания керамика (фрагменти от амфори, сива монохромна керамика), ломени камъни, животински кости. В структура № 6 са установени основи на вкопани съоръжения с кръгла форма, вероятно хранилища. В близост е разкрито силно разрушено огнище.

[1] Екип: И. Стоянов (РИМ – Сливен), техническо заснемане – инж. Т. Георгиева и инж. Н. Господинов, Е. Кърпачева – фотограф. Научен консултант за материали и структури от късната желязна епоха – доц. К. Ников.

Въз основа на намерените археологически материали регистрираните археологически структури са датирани в късната желязна епоха – късен класически период и ранен елинизъм (след средата на IV и вероятно – началото на III в. пр. Хр.). Керамиката е представена основно от сива монохромна и фрагменти от амфорна тара.

В заключение може да се констатира, че част от проучената площ е заета от археологически обект, който се датира в късната желязна епоха. Секторът, разположен южно от жп гара Калитиново, е предвиден за пълно проучване.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF A LIA SITE IN THE LAND OF KALITINOVO VILLAGE, STARA ZAGORA MUNICIPALITY

Tatyana Kancheva-Ruseva, Konstantin Gospodinov

Summary

The site is located 240 m northwest of the centre of Kalitinovo village (fig. 1). The preventive survey aimed to determine the characteristics and stratigraphy of the site. A total of 50 trenches covering an area of 382.98 m² were excavated.

As a result, thirteen archaeological features were identified. Some of these were partially explored. Almost all identified features are dug in the virgin soil (fig. 2). Based on the preliminary data, we can distinguish between pits (possibly serving different purposes) and larger sunken features in terms of their horizontal dimensions and depth. Based on the archaeological materials found, the recorded structures can be dated to the Late Iron Age (late Classical – early Hellenistic period). A part of the explored area, located south of the Kalitinovo railway station, will be subject to complete rescue excavation.

Tatyana Kancheva-Ruseva, ruseva_t@abv.bg
Konstantin Gospodinov, Regional Museum of History – Burgas, gospodinov_kt@abv.bg

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ

№ 29. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ „ГОЛЯМАТА МОГИЛА“ В КВ. „ИНДУСТРИАЛНА ЗОНА – ЮГ“, ПЛОВДИВ

Костадин Кисьов, Любомир Мерджанов

Могилата се намира в югоизточните покрайнини на съвременния гр. Пловдив и е част от некропола „Гъстите могили“, изследван за пръв път в началото на XX в.

Разкопките през 2023 г. представляват трети етап от проучването на могилата, стартирали през 2021 г. (Мерджанов, Драганова 2022; Мерджанов, Драганова 2023).

Археологическите проучвания и полевата консервация на разкритите структури се проведоха в периода май – октомври 2023 г. Работата се съсредоточи в югозападната четвърт на могилния насип (квадрант IV), в обхвата на квадрати Г-Д/5-8 и Е-И/4-6, от кота 162,50 м до кота 160,10 м (обр. 1). В проучвания могилен насип бяха открити фрагменти от монохромна сива керамика, характерна за периода V – III в. пр. Хр. (обр. 2), животински кости и останки от строителни материали, речни камъни, парчета от сиво-сини гнайсови плочи, части от бигор и един квадров блок от мрамор.

На ниво кота 160,10 м в квадрати Г-Д-Е/6-7 беше разкрито зидано каменно съоръжение с външни размери 10 × 4 м (обр. 1). То се състои от две помещения с ориентация югозапад – североизток по надлъжната ос (обр. 3). Източното помещение има външни размери 4,6 × 4 м и вътрешни 3,6 × 2,7 м. Изградено е от речни камъни, споени с калов разтвор, като вътрешните лица са оформени от блокове бигор и един ред преизползвани мраморни квадри, разположен в горната половина на стените, също с калова спойка. Върху някои от квадрите са запазени останки от хоросанова мазилка, съдържаща голя-

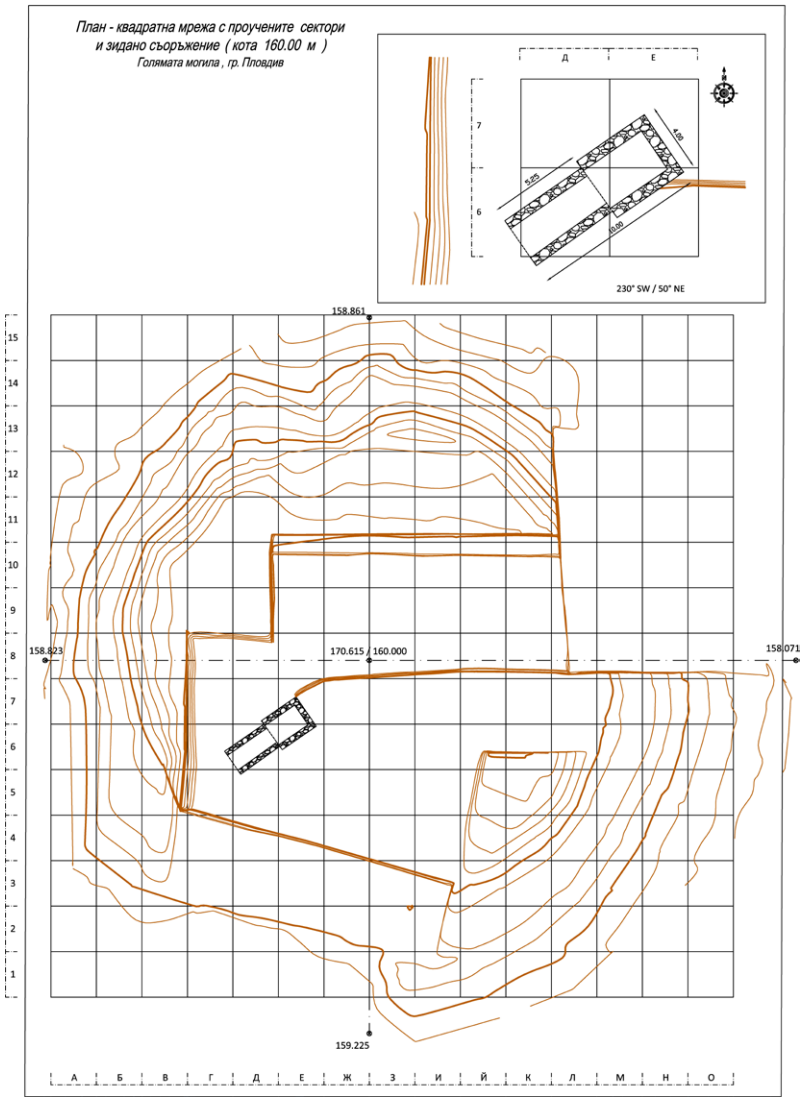

Обр. 1. План на проучените сектори и разположението на зиданото каменно съоръжение на кота 160,00 м н. в.

Fig. 1. Plan of the surveyed sectors and the location of the stone-built structure at 160.00 masl

мо количество мраморен прах. Западното помещение е конструктивно свързано с източното, не е проучено изцяло. Има правоъгълен план с външни размери 5,5 × 3 м. В разкритата си до момента част, стените му са изградени сходно на тези на източното помещение, от речни камъни споени с калов разтвор.

Двете помещения са покрити с двускатен покрив, като конструкцията представлява поставени под различен ъгъл трегери от сиенит, разположени на разстояние 0,50 – 0,60 м един от друг (обр. 3). Върху тях са подредени взаимно застъпващи се сиво-сини гнайсови плочи с различни размери, които на места от вътрешната страна са обмазани с калов разтвор. Покривната конструкция между двете помещения е разделена от триъгълен фронтон, зидан с ломени камъни, лицата на които са грубо измазани с калова обмазка, нанесена директно с длан.

Между източното и западното помещение е оформен вход, страниците на който са изградени от по две квадри, поставени една върху друга. Горната рамка е от рустициран квадров блок, а прагът – от мраморен блок (обр. 4).

На дълбочина 1,90 – 2 м се разкри подовото ниво на източното помещение, оформено от трамбована глина и тънък пласт счукан бигор (с дебелина 2 – 3 см) върху нея. Върху пода са намерени фрагментирана плоскодънна амфора, части от кости на овца и пернати, както и останки от огнище с диаметър около 0,50 м. Трапезната амфо-

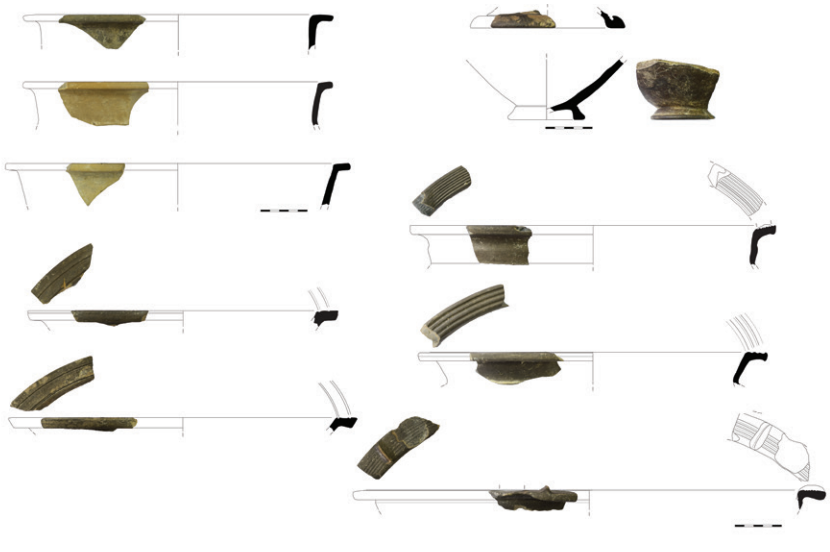

Обр. 2. Фрагменти монохромна сива керамика, открити на различни нива в могилния насип

Fig. 2. Fragments of monochrome grey pottery found at various levels in the mound-fill

Обр. 3. Етап от разкриването на двускатната покривна конструкция на съоръжението с фронтона и входната рамка между двете помещения, кота 159,10 м

Fig. 3. Stage of the uncovering of the gabled roof with the fronton and the entrance frame between the two rooms at 159.10 masl

Обр. 4. Вътрешността на източното помещение с триъгълния зидан фронтон, оформена входна рамка (източна страна) и сектор от запазеното подово ниво

Fig. 4. The interior of the eastern room with the triangular fronton, the framed entrance (east side), and a section of the preserved floor level

Обр. 5. Трапезна амфора с червено-кафява ангоба, открита върху подовото ниво на източното помещение, кота 158,60 м

Fig. 5. Table amphora with red-brown slip found on the floor level of the eastern room at 158.60 masl

ра, покрита с разредена червено-кафява ангоба (обр. 5), намира паралели с подобни съдове от района на Стара Загора, Враца и Аполония Понтика. Тя се отнася най-общо в периода края на IV – III в. пр. Хр., като на този етап се явява единственият сигурен датиращ материал, свързан със съоръжението.

Литература

Мерджанов, Драганова 2022: Л. Мерджанов, М. Драганова. Надгробна могила „Голямата могила“ в квартал „Индустриална зона – Юг“, Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2021 г. Книга II. София, 2022, 1159 – 1163.

Мерджанов, Драганова 2023: Л. Мерджанов, М. Драганова. Надгробна могила „Голямата могила“ в квартал „Индустриална зона – Юг“, Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2022 г. Книга I. София, 2023.

ARCHAEOLOGICAL SITE “GOLYAMATA MOGILA” IN THE SOUTHERN INDUSTRIAL ZONE, PLOVDIV

Kostadin Kisyov, Lyubomir Merdzhanov

Summary

Archaeological excavations took place between May and October 2023. Investigations focused on the southwestern quarter of the mound, spanning grid squares G-D/5-8 and E-I/4-6, from elevation 162.50 to 160.10 masl (fig. 1). Fragments of monochrome grey ware typical of the 5th – 3rd c. BC period (fig. 2), animal bones, and remains of build-

ing materials, such as river stones, pieces of grey-blue gneiss slabs, travertine pieces, and a square block of marble were found in the excavated mound.

A 10 m long stonework construction was discovered at 160.10 masl in grid squares G-D-E/6-7. This structure comprised two rooms (chambers) oriented southwest to northeast along the longitudinal axis. The eastern chamber features a square layout, with external dimensions of 4.0 × 4.60 m and is structurally connected to the western chamber, which is rectangular with external dimensions of 5.50 × 3.0 m (fig. 3). The outer walls of the structure are constructed of river stones, with marble and syenite blocks reused in places, and mud binder.

The two rooms are covered by a gabled roof. The structure consists of syenite girders set at different angles and spaced 0.50 – 0.60 m apart. On top of these are stacked overlapping grey-blue gneiss slabs of various sizes. In places, these slabs are plastered with mud binder (fig. 4). The roof structure between the two rooms is divided by a triangular gable made of rubble stones with roughly plastered faces.

Midway between the eastern and western rooms is an entrance, whose frame is constructed of vertically placed ashlars. At a depth of 1.90 – 2.00 m, the floor level of the room was revealed, consisting of a thin layer of crushed travertine. On top of this, a fragmented flat-bottomed amphora was discovered, along with fragments of sheep and avian bones, and the remains of a hearth measuring ca 0.50 m in diameter. The table amphora, covered with a light-coloured red-brown slip (fig. 5), is similar to other vessels found in Stara Zagora, Vratsa and *Apollonia Pontica*. It is generally dated to the late 4th – 3rd c. BC and is currently the only securely dated material associated with the structure.

Kostadin Kisyov, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, kostadin_kissiov@abv.bg
Lyubomir Merdzhanov, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, merdzhanov.lyubomir@yahoo.com

---

№ 30. НАДГРОБНА МОГИЛА СЪС ЗИДАН ГРОБ СЪС СТЕНОПИСИ ПРИ С. ТЕКЕТО, ОБЩ. ХАСКОВО

Георги Нехризов

Надгробната могила се намира в м. Дереджик, на 0,5 км източно от алевийското теке Осман баба в с. Текето. От юг тя има височина 5,70 м при диаметър на основата около 45 м. Регистрирана е в АИС АКБ като № 10008479. Могилният насип е натрупан от пръст, в която се срещат късове местни скали – андезит, туф, варовик. Той е нарушен от множество различни по форма и размери иманярски изкопи. При посещението на могилата през октомври 2022 г., през март 2023 г. и след преглеждане на насипа от един от иманярските изкопи беше установено, че под могилния насип има градено гробно съоръжение от блокове от туф, стените на което са покрити с полихромна декорация. В края на август 2023 г., след осигуряване на финансиране от Министерство на културата, беше организирано спасително проучване. То беше предшествано от геофизични изследвания, осъществени от доц. д-р инж. Н. Тонков и А. Атанасов, НАИМ – БАН. Археологическите разкопки се проведоха от доц. д-р Г. Нехризов, д-р Д. Байраков, ИМ – Велинград, Д. Огнянов, С. Стайков, РИМ – Хасково и И. Кирилова, СУ.

Първоначално от Н. Тонков бе създадена геодезическа мрежа за геофизичните измервания на принципа на лъчевата симетрия, която обхвана цялата южна половина на могилата и част от североизточния и югозападния сектор. Осите са приблизително на 8 гради една от друга и са с дължина по 25 м. По тях се направиха профили чрез електросъпротивителния метод. Прокараха се и пет напречни профила. В нито един не бяха установени аномалии, които може да се свържат със сигурност с археологически структури. Въпреки това сондажите в могилата бяха заложени така, че да пресекат очерталите се аномалии.

Първият изкоп, изпълнен изцяло на ръка, започва от периферията към центъра на могилата по оста 181 гради и е с дължина 15 м и ширина 2 м. В долната му част на дължина 8 м е разкрита основната скала, която е причина за най-интензивната аномалия. Този изкоп допринесе и за изясняване на оригиналните размери на могилата – стана ясно, че диаметърът на могилата е по-малък, т. е. в югоизточната част насипът се е разстлал в резултат на ерозията. В северната част на сондажа се попадна на три гроба. В другите изкопи също бяха открити подобни гробове. Те са изградени от ломени

камъни от местни породи скали – туф и варовик и са покрити с плочи. Проучиха се общо седем гроба, част от по-късен некропол, разположен върху могилата. Те са ориентирани запад – изток. Погребенията са извършени по християнски обред – скелетите са по гръб, като при по-запазените се вижда, че ръцете са скръстени на гърдите или в коремната област. Костите са слабо съхранени вероятно поради силната киселинност на почвата. В гробовете не беше установен погребален инвентар и това затруднява по-прецизното им датиране.

Вторият изкоп е прокаран по оста 158 гради и е изпълнен с машина. Този сондаж завършва на 4,70 м северно от централната точка и пресича три големи, вече запълнени иманярски изкопа. В насипа от изкопите се откриха плочи от разрушени гробове, фрагменти от тегули и части от съд от римската епоха, вероятно от разрушен гроб от този период. В пръстта се срещаха фрагменти от хоросанова мазилка, единични човешки кости и керамични фрагменти.

В дълбочина в западния профил се очерта хоризонтирана тънка ивица от ситно натрошена бяла скала с кота 246,60 м, т. е. само на 2,70 м под днешното ниво на билото на могилата. Този пласт беше установен и в други незасегнати от иманярски изкопи участъци на същото ниво. Най-вероятно това е пространство, наситено с т. нар. „чипс“ – отломки от обработката на място на каменните блокове, от които е изградено гробното съоръжение. Равнището на площадката с „чипс“ е малко над основната скала в този участък. Това означава, че за оформянето на строителната площадка е използвано билото на естествена кулминация, върху която след това е натрупан могилният насип.

Обр. 1. Централният гроб в могилата (снимка И. Кирилова)

Fig. 1. The central grave in the tumulus (photo I. Kirillova)

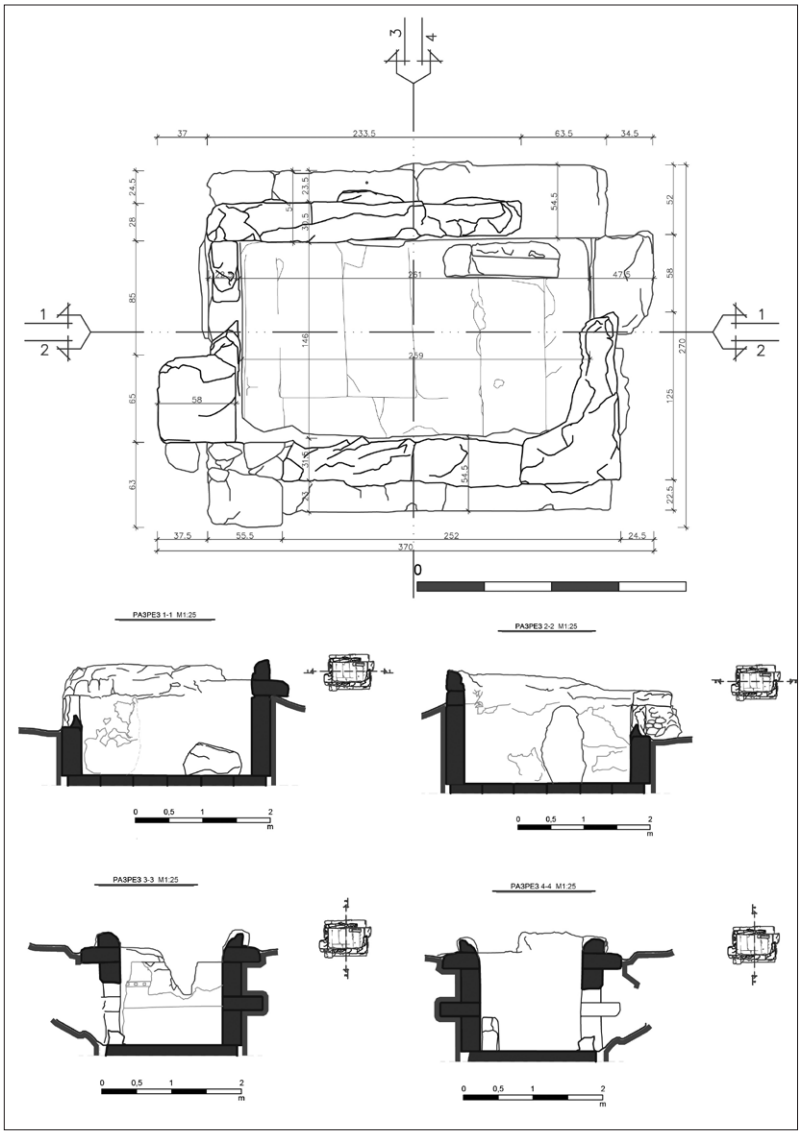

Обр. 2. План и разрези на гроба (автор М. Каменова)

Fig. 2. Plan and sections of the grave (author M. Kamenova)

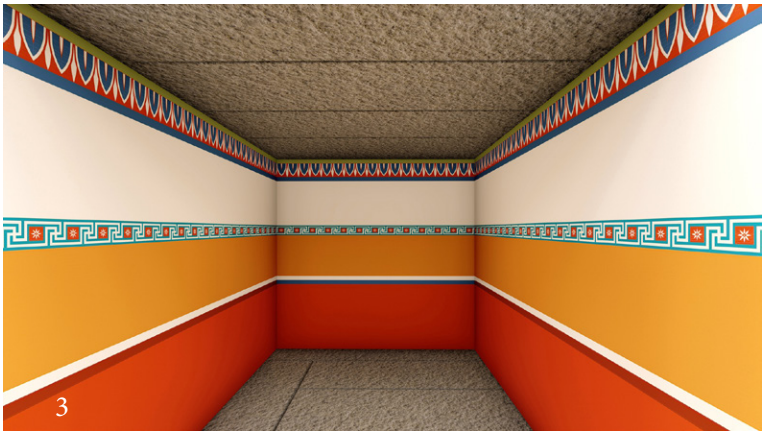

Обр. 3 и 4. Реконструкция на гроба и цветната декорация (автори: М. Каменова, Р. Манова)

Figs. 3 and 4. Reconstruction of the grave and the colour decoration (authors: M. Kamenova, R. Manova)

След разширение на машинния сондаж в западна посока, в зоната на дълбок иманярски изкоп се разкри зид от блокове от туф. Виждаха се три реда с обрушена външна страна. Отвън зидът е бил укрепен от подредени местни ломени камъни.

Предприе се оформяне на нов машинен изкоп на запад с размери 5,50 на 4 м. Така се създадоха условия за проучване на намиращото се в централната част на могилата гробно съоръжение. Последователното отнемане на пластове от насипа доведе до разкриване на правоъгълно помещение с външни размери 3,44 × 2,60 м, ориентирано изток – запад, с незначително отклонение. То е изградено от различни по размер блокове от туф с бял цвят. Стените му стъпват върху предварително поставените и нивелирани седем подови плочи от същия вид скала. Късите източна и западна стена са построени от три реда блокове – първите два са поставени вертикално, а третият – хоризонтално. Дългите стени от юг и север са от четири блока, като тези от първия и третия ред са вертикални, а от втория и четвъртия – хоризонтално положени. Отвън те също са укрепени с плътно натрупани ломени камъни. Вътрешната повърхност на блоковете е грубо ретуширана, за да се осигури по-добро свързване с мазилката. В най-горната част на всеки блок има тясна ивица без ретуш, очертана отдолу с тънка линия с червен цвят. Възможно е тези линии да са служили за нивелиране при изграждането на гроба. Върху най-горния ред на южната и северната стени са запазени малки части от разбитите покривни плочи. Те са били четири и са поставени една до друга, с ориентация север – юг. В двата им края са оставени издатини, които вероятно са служили за вдигане при монтирането им на място. Вътрешните размери на камерата са 2,62 × 1,51 м при височина 1,44 м (обр. 1 – 3).

Вътрешността на съоръжението е била изцяло покрита с бяла хоросанова мазилка. Мазилката има два ясно разграничими слоя – долен по-груб, който е с различна дебелина и горен, равномерно нанесен тънък фин и полиран пласт, върху който е разположена цветната декорация. От запазени на място участъци от живописната украса може с голяма сигурност да се възстанови оригиналният изглед на интериора на гробната камера. Най-долу е разположен цокъл в два нюанса червено, широк 0,55 м, след него следва широк 0,31 м пояс в жълт цвят, като в малък участък личи, че между червения и жълтия пояс има тънка разделителна линия в бяло и синьо. По-горе има тясна бяла лента (7,5 см), очертана със светлосини линии, в която през известно разстояние са разположени червени квадрати с вписана в тях бяла осемлъчна звезда; между квадратите има меандри, очертани със светлосин пигмент. Над лентата следва бял пояс с ширина 0,275 м, над който е бил разположен широк 0,12 м фриз с йонийски киматион, изрисуван с червено и тъмносиньо. Цветната декорация на камерата завършва с тънък кант (1,6 см) в светлозелено (обр. 4).

В профилите на този изкоп ясно се очерта стратиграфията на натрупване на могилния насип с последователни пластове от различна по цвят и състав пръст, както и иманярските интервенции. Стана ясно, че гробното съоръжение е ограбено в древността и още тогава е разрушена част от покритието му. В отчетливо личащия в профила изкоп с много плътен запълнител, който достига до равнището на покривните блокове, бяха открити части от снаряжението и въоръжението на погребания

в гроба. Съвременните иманяри през различни изкопи са проникнали от запад, юг и изток и са разрушили отчасти южната и западната стена, а вероятно и това, което е било запазено от покритието.

Намерените при проучването находки са ограничен брой. Най-важни са частите от желязно защитно снаряжение (вероятно ризница и нагръдник), произхождащи основно от древния иманярски изкоп (обр. 5). Явно при първото проникване в гроба те са били изхвърлени и се откриваха североизточно от него на нивото на плочите от покритието. Намерени бяха и втулки от върхове на копия, част от железен нож и бронзов връх за стрела. От могилния насип произхождат малко керамични фрагменти от работени на ръка и на колело съдове. Сред тях се срещат и такива от РЖЕ, но преобладават тези от КЖЕ. Интересна находка са два фрагмента от алабастрон. В насипа се откриваха и човешки кости, но по-значимо струпване от две бедрени кости, подбедрица, части от таз, лопатка и ребро, които не са в анатомичен ред, се разкри върху подовите плочи в западната половина на съоръжението. Останките принадлежат на млад мъж на 20 – 25 години с ръст 1,67 – 1,75 м, според антропологичните изследвания на доц. д-р В. Русева.

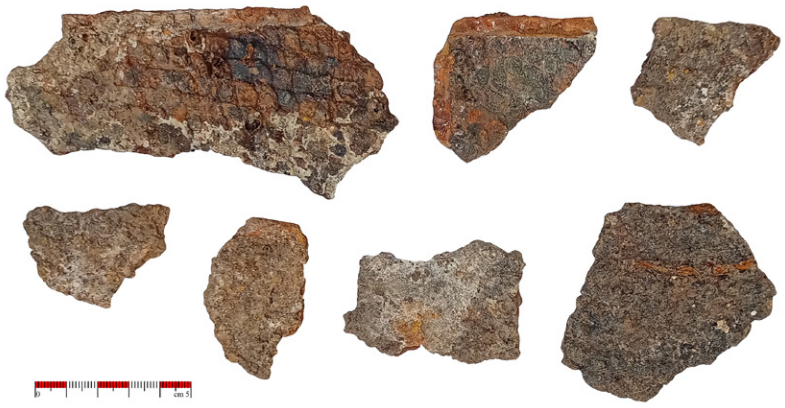

Обр. 5. Части от желязно защитно снаряжение (снимка Г. Нехризов)

Fig. 5. Parts of iron body armour (photo G. Nekhrizov)

Подобни гробни съоръжения са известни на други места в Тракия и се свързват с разцвета на Одриското царство в края на V и първата половина на IV в. пр. Хр. Проучените неограбени такива гробове като тези при Дуванлии (Филов 1934) и Черноземен (Кисьов 2002) в Пловдивско, Дълбоки (Филов 1930–1931) и Крън (Китов 2008, 110; Kitov 2005; Stoyanov, Tonkova 2015, 921) в Старозагорско, се отличават с разнообразието и пищността на гробните дарове.

Със средства на РИМ – Хасково беше изградена защитна постройка, осигуряваща опазването на гроба. Музеят финансира и мерките за аварийната консервация на стенописите, прецизното фотодокументиране на интериора, анализите за установяване на състава на хоросановата мазилка и пигментите, както и радиовъглеродни изследвания.

Литература

Китов 2008: Г. Китов. Могили, храмове, гробници (записки на един „могилар“). София, 2008.

Кисьов 2005: К. Кисьов. Тракия и Гърция в древността. Част I. Могилни гробници от класическата епоха в община Калояново. Пловдив, 2005.

Филов 1930–1931: Б. Филов. Античната гробница при с. Дълбоки. – Известия на Българския археологически институт, VI, 1930-1931, 45 – 54.

Филов 1934: Б. Филов. Надгробните могили при Дуванлии. София, 1934.

Kitov 2005: G. Kitov. Thracian tumular burial with a gold mask near the city of Shipka, Central Bulgaria. – Archaeologia Bulgarica, IX, 3, 2005, 23 – 54.

Stoyanov, Tonkova 2015: T. Stoyanov, M. Tonkova. La nécropole royale Thrace de Shipka–Sheynovo–Kran. – Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 159-2, 2015, 913 – 943.

A TUMULUS WITH A STONE-BUILT GRAVE WITH WALL PAINTINGS NEAR TEKETO VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY

Georgi Nekhrizov

Summary

The tumulus is located 0.5 km east of the village of Teketo. Standing at a height of 5.70 m to the south, it has a base diameter of ca 45 m. Following an electrical resistivity tomography survey, rescue excavations were conducted on the

tumulus. These revealed a Christian necropolis consisting of seven graves constructed of slab stones of tuff and limestone and oriented west to east. The skeletons were found laid on their backs, and the better-preserved remains showed arms flexed across the chest. However, due to the high acidity of the soil, the bones were poorly preserved and no grave inventory was found to help determine the date of the necropolis.

A burial structure was uncovered in the centre of the mound. This structure is oriented east to west, with outer dimensions of 3.44 × 2.60 m. It is built using white-coloured tuff ashlars and has a floor consisting of seven overlapping slab stones. The transverse walls consist of three courses of ashlar, with the first two courses placed vertically and the third horizontally. The longitudinal walls are constructed with four courses of ashlar, with the first and third courses vertical and the second and fourth horizontal. The exterior walls are reinforced with tightly packed rubble. The inner surface is roughly textured to improve plaster adhesion. The ceiling comprises four thick slabs with a north – south orientation. The internal dimensions are 2.62 × 1.51 m, with a height of 1.44 m (figs 1 – 3).

The interior of the structure was completely covered in white mortar plaster. The plaster has two layers: a lower, coarser layer of varying thickness, and an upper, evenly applied, finer layer. The coloured decoration was applied over this final layer. The original design of the interior of the burial chamber can be reconstructed with a high degree of certainty from the preserved *in situ* frescoes. Below is a 0.55 m wide plinth in two shades of red, followed by a 0.31 m wide yellow band. A small section of the preserved fresco shows that there was a thin white and blue line separating the red and yellow stripes. Above the yellow band is a narrow white strip, 7.5 cm high, bordered by light blue lines. This contains red squares with an inscribed white eight-pointed star at equal intervals, followed by a meander motif in light blue. Above this strip is a 0.27 m wide white band, followed by a 0.12 m wide frieze of red and dark blue Ionic cymation. The colour decoration of the chamber ends with a 1.6 cm thin border in light green (fig. 4).

The burial structure had been plundered in antiquity when its covering had been destroyed. In modern times, looters have penetrated it from the west, south and east through various trenches, partially destroying the south and west walls and likely the remaining roof. The most important finds discovered during the excavations were parts of body armour, including an iron scale armour and a breastplate (fig. 5). Iron spearheads and a knife were also found, as well as a bronze arrowhead. A few ceramic fragments of hand-built and wheel thrown vessels from the Early and Late Iron Age were found in the mound embankment. Specific finds include two fragments of an *alabastron*. The few uncovered human bones belong to a young man who was 1.67 – 1.75 m tall and aged 20 – 25 years.

Similar burial structures are known elsewhere in Thrace and are associated with the heyday of the Odrysian Kingdom in the late 5th and the first half of the 4th c. BC.

Georgi Nekhrizov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, nehrizov@gmail.com

№ 31. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ГРОБНИЧНО-КУЛТОВ КОМПЛЕКС ОТ ПОСЛЕДНАТА ТРЕТА НА IV В. ПР. ХР. В МОГИЛА ОСТРУША

Меглена Първин

Могила Оструша се намира на 2,7 км югоизточно от гр. Шипка, GPS координати: 42°41′22.38″ N 25°21′03.22″ E. Висока е 20 м и има диаметър при основата 70 м. Гробнично-култовият комплекс е проучен през 1993 г., като на обща площ от 100 кв. м е разположена монолитна гробна камера върху тристъпален стилобат, към която по-късно са пристроени пет камери.

Настоящото проучване е продължение на предходни три сезона и се осъществи във връзка с изграждането на нова защитна постройка над гробнично-култовия комплекс по проект на Община Казанлък.

Завършени са премахването на пясъчната възглавница над комплекса, подробното му описание и графичното му документиране, започнати през предходния археологически сезон. Във връзка с изграждането на защитна поликарбонатна конструкция над монолитната камера са направени три изкопа за фундаменти с размери 0,65 × 0,65 м и дълбочина 0,40 м. Два фундамента са на П-образна носеща конструкция и един е на пътека-подход (обр. 1). Структурата на насипа в изкопите е аналогична на тази на могилния насип – светлокафява глинеста почва, примесена с чакъл.

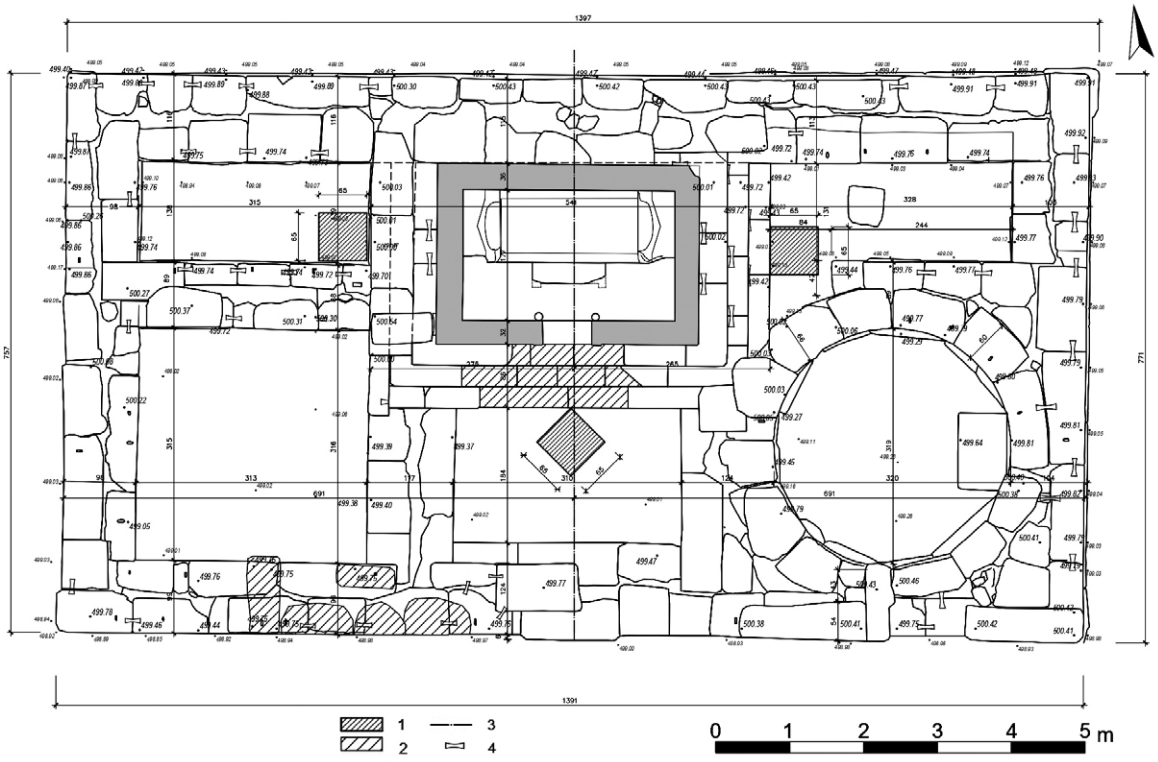

Обр. 1. План на комплекса. Легенда: 1 – изкопи за фундамент; 1 – анастилози; 3 – ос на симетрия; 4 – свързващи скоби

Fig. 1. Plan of the complex. Key: 1 – foundation trenches; 2 – anastylosis; 3 – symmetry axis; 4 – connecting clamps

Изготвени са схеми за три анастилози, от които са реализирани две – на стилобата от юг и частична на трети ред от южния външен зид на комплекса. За анастилозите са използвани разкритите не на място в зидарията на комплекса гранитни блокове от югозападната, централната и югоизточната камери на комплекса (обр. 2).

Обр. 2. Комплексът – поглед от югозапад

Fig. 2. The complex – view from the southwest

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF A TOMB AND CULT COMPLEX FROM THE LAST THIRD OF THE 4TH C. BC IN THE OSTRUSHA TUMULUS

Meglena Parvin

Summary

The Ostrusha tumulus is located 2.7 km southeast of the town of Shipka. Its GPS coordinates are: 42°41′22.38″ N 25°21′03.22″ E. It is 20 m high and has a base diameter of 70 m. The tomb and cult complex has been studied in 1993. Spanning a total area of 100 m², the site features a monolithic tomb chamber atop a three-step stylobate, to which five additional chambers had been incorporated at a later stage.

The current study was carried out in connection with the construction of a new protective structure over the complex. The removal of the sand cushion above the complex and its detailed description and graphic documentation, which began during the previous archaeological season, was completed in 2023. In connection with the construction of a protective polycarbonate structure over the monolithic chamber, three foundation excavations measuring 0.65 × 0.65 m and 0.40 m deep were carried out. Two of these foundations are intended for a U-shaped supporting structure and one

is for an access walkway (fig. 1). Schemes were drawn up for three anastyloses, two of which were implemented: one on the stylobate on the south side, and one partially on the third course of the southern outer wall of the complex. Granite blocks uncovered detached from the stonework of the southwestern, central, and southeastern chambers of the complex were used for the anastyloses (fig. 2).

Meglena Parvin, Museum of History – Kazanluk, m_parvin@abv.bg

№ 32. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКА ГРОБНИЦА В М. ПОД ВАДАТА, В ЗЕМЛИЩЕТО НА ВЕТРЕН, ОБЩ. СЕПТЕМВРИ

Вяра Петрова, Цветелина Славкова

Във връзка с изпълнение на договор между Археологически музей „Проф. М. Домарадски“ в гр. Септември и Министерството на културата за извършването на консервация, реставрация и социализация на тракийска гробница в м. Под вадата в землището на гр. Ветрен, общ. Септември, обл. Пазарджик, през 2023 г. бяха проведени спасителни археологически проучвания. Разкопките се проведоха през м. май от екип: В. Петрова и Ц. Славкова от АМ – Септември, доц. д-р Д. Стоянова – СУ „Св. Климент Охридски”, Б. Драганов – археолог и В. Цветков – консерватор-реставратор. Средствата бяха осигурени от Археологически музей – Септември.

Гробницата при Ветрен е проучена през 1945 г. (Венедиков 1946, 194 – 196), консервирана и социализирана през 1960 г., като липсва документация от проведените консервационно-реставрационни дейности. От 80-те години на миналия век за нея не са полагани грижи. Към момента на проучването гробницата се намираше в следното състояние: стенната мазилка бе паднала на места и пострадала сериозно от влизащата през пролуки в свода дъждовна вода; върху стената бяха изписани графити; част от плочите на пода бяха извадени; върху пода бяха разкрити множество паднали мазилки и животински изпражнения; част от подпорните зидове, изградени през 1960 г. при входа на гробницата бяха срутени, а по мозайката на фасадата на козирката имаше пукнатини; липсваше решетката, с която е затварян паметникът; настилката пред гробницата беше изцяло разбита, с почвена покривка върху нея, обрасла с гъста растителност; фрагментите от откритата автентична врата на гробницата липсваха; могилният насип бе гъсто обрасъл с дървета и храсти.

Последната публикация за гробницата от Ветрен (Стоянова, Танева 2017, 511 – 522) включва всички налични данни до момента за нея. Тя представлява монументална постройка, изградена от гранитни квадри на суха зидария с конзолен свод. Има ориентация североизток – югозапад. Състои се от правоъгълна гробна камера и отворено преддверие. Подът ѝ е изграден от дебели гранитни четвъртити плочи. Вътрешните стени, подът и фасадата на гробницата са измазани с фина бяла мазилка, направена от хоросан и мраморен прах. Входът е бил затворен с еднокрила врата, изработена от гранит.

Спасителното археологическо проучване беше съсредоточено в северната половина на могилния насип, където се намира самата гробница (обр. 1). То се извърши, като последователно със земекопна техника се отнемаха механични пластове с дебелина от 0,40 м. На дълбочина до 1,50 м от съвременното ниво на могилата насипът е бил премахнат във връзка с консервацията на свода през 1960 г. и възстановен отново, като е насипан с тъмнокафява ронлива пръст. Върху горните три реда от конзолния свод е поставен найлон, който е залят с битум.

След отнемането на пласта с дебелина 1,50 м, възстановен при по-ранната консервация, се достигна до оригиналния насип на могилата. Той се състои от еднородна кафява, силно трамбована глина. В хода на проучването бе установено, че насипът е натрупан паралелно с изграждането на гробницата. Първоначално върху древния терен са донесени гранитни блокове, които са дообработени на място, видно от пластовете строителен трошляк, регистрирани около гробницата. Разкрити бяха шест пласта от трошляк с дебелина отгоре надолу 0,15 м, 0,10 м, 0,10 м, 0,16 м, 5 см и 1 см. Едновременно с изграждането на гробницата във височина е бил донатрупван и насипът, който е

силно трамбован (обр. 2). В него, западно от входа бяха намерени две заготовки за гранитни квадри. Подемен материал при проучването не беше открит.

След почистването на външните стени на гробницата се наблюдават следните характеристики (обр. 3, 4): нивото на първия ред квадри, който играе ролята на основа, на камерата и преддверието е еднакво. Квадрите са високи 0,30 м и са с по-грубо обработени лицеви повърхности. Над основата следват стените на камерата и преддверието, които са конструктивно свързани. Те са изградени от три реда квадри. Вътрешните лица на квадрите са гладки, по долната, горната и страничните повърхности са оформени ивици с анатирозис, осигуряващи плътното прилепване на блоковете, докато външните лица са по-грубо обработени и прилепването не е така плътно. Малките фуги, които се получават тук, са се запълнили с глина от могилния насип. При изграждането на конзолния свод на преддверието и гробната камера няма конструктивна връзка. Фугата между двата свода е широка, запълнена с глина и трошляк от обработката на квадрите. Сводът над преддверието е изграден от шест реда, а този над камерата е от седем реда.

При почистването на пространството пред фасадата на гробницата от падналите защитни прегради и образуваната почвена покривка над съвременната площадка, изградена пред гробницата, бяха намерени и фрагментите от оригиналната врата, затваряща гробницата. Дейностите свързани с почистването се извършваха на ръка.

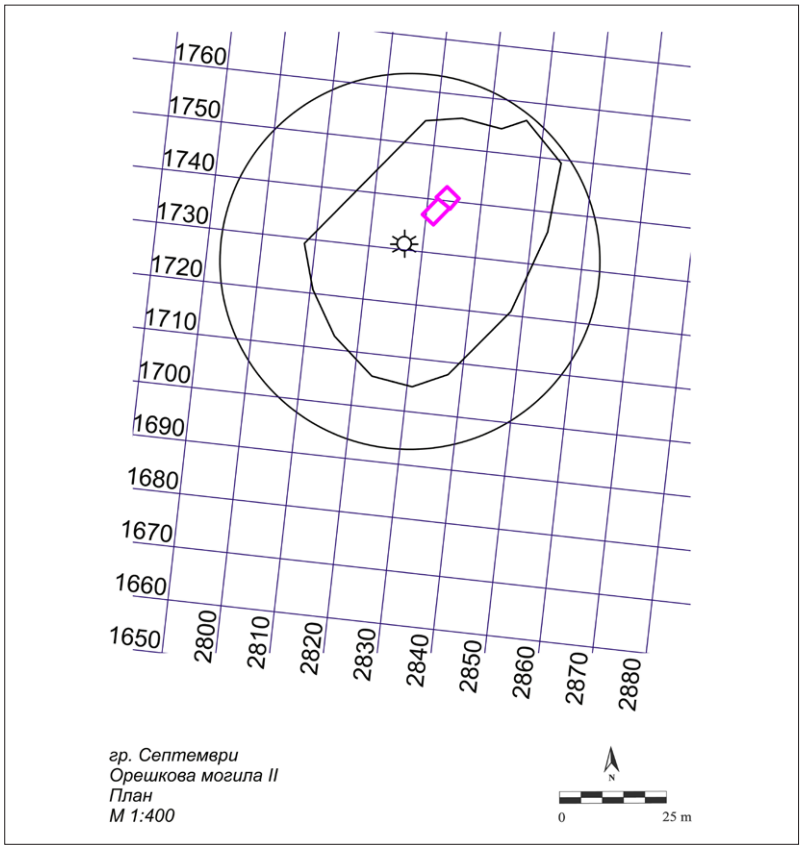

Обр. 1. План на могилния насип и гробницата

Fig. 1. Layout of the tomb and the tumulus

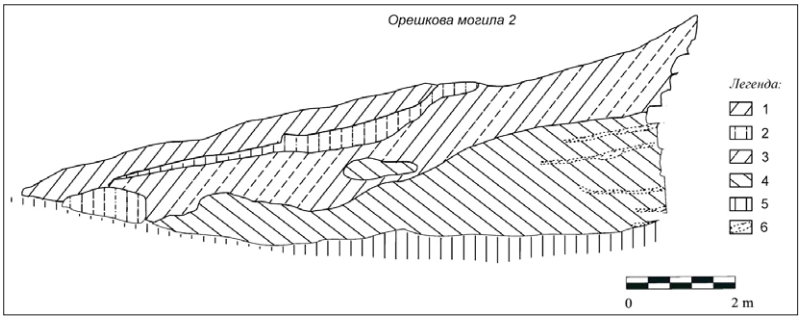

Обр. 2. Основен профил на могилния насип. Легенда: 1 – съвременен насип; 2 – нарушение; 3 – кафяв сбит песъчлив; 4 – светлокафяв сбит песъчлив; 5 – сив глинесто-песъчлив; 6 – строителен трошляк (автор Б. Драганов)

Fig. 2. Main cross-section of the tumulus fill. Key: 1– modern embankment; 2 – disturbance; 3 – brown compact sandy; 4 – light brown compact; 5 – grey clayey-sandy; 6 – construction rubble (author B. Draganov)

В гробната камера бе направен сондаж до входа, където са разкрити плочите на подовото ниво. Установи се, че самите плочи, с дебелина 0,20 м, са обработени само от горната си страна. Плочите са поставени върху подложка от силно трамбована кафява глина и сиенитен трошляк.

Проучванията, направени във връзка с консервацията (обр. 5) на монументалната гробница в м. Под вадата в землището на гр. Ветрен, община Септември, допринесоха за изясняване на начина на изграждане на гробното съоръжение и насипването на могилния насип. Тази информация от своя страна доведе до заключението, че изграждането на монументалната гробница е свързано с периода на изграждане на крепостната стена и появата на монументална архитектура в намиращия се в близост градски център Пистирос след средата на IV в. пр. Хр.

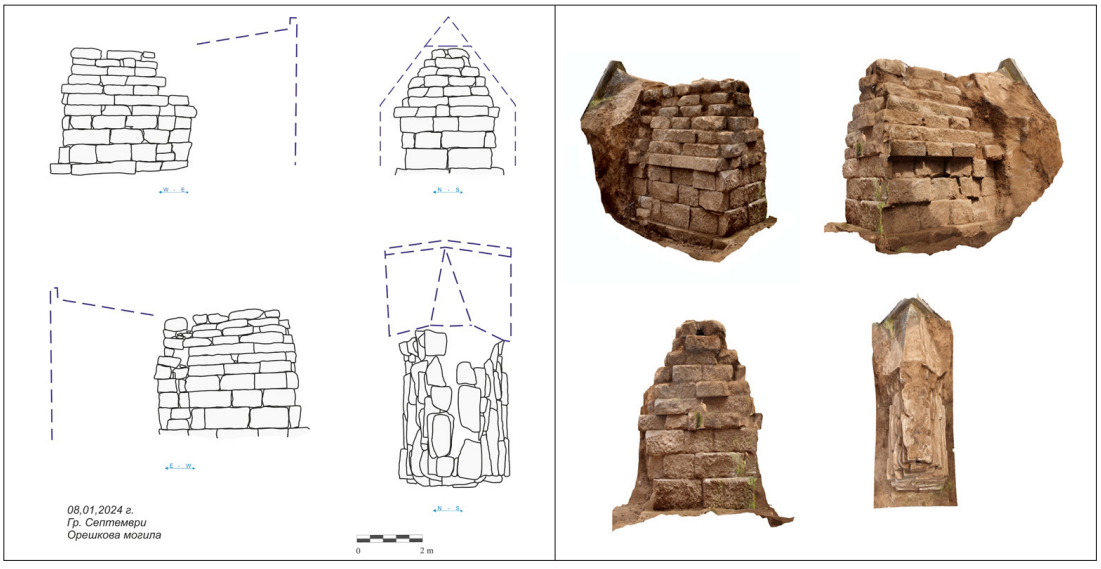

Обр. 3. Чертеж и ортофотография на външните страни на стените на гробницата (автор Б. Драганов)

Fig. 3. Drawing and orthophotographic image of the outer sides of the walls of the tomb (author B. Draganov)

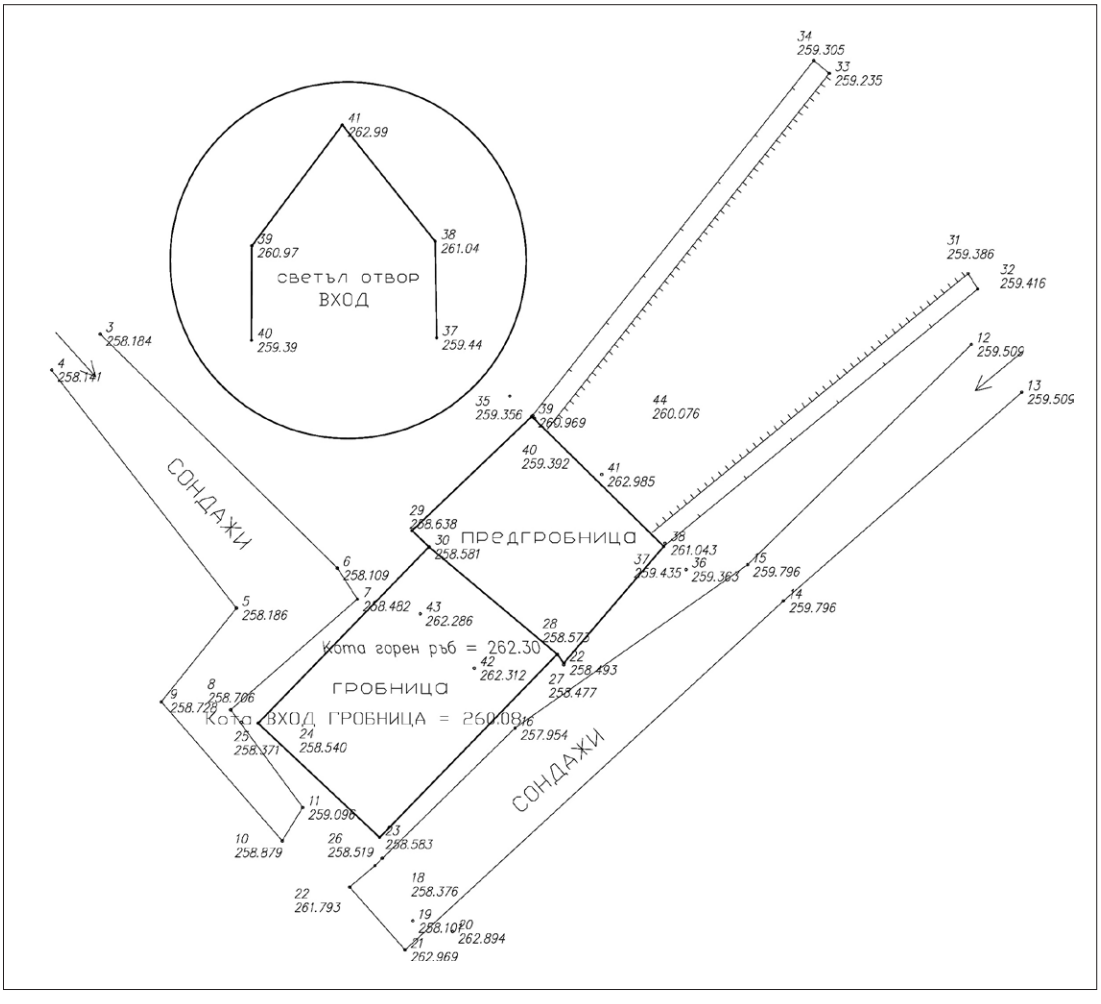

Обр. 4. План на гробницата и сондажите

Fig. 4. Plan of the tomb and trenches

Връзката между гробницата и античния град Пистирос е от голямо значение при изучаването на историята на селището, проучвано вече тридесет и пет години. От друга страна, монументалността на гробното съоръжение и близостта му с Пистирос са отлична предпоставка за превръщането им в туристически обект с водеща роля при развитието на културния туризъм на територията на община Септември.

Обр. 5. Гробницата и могилният насип след приключване на консервационно-реставрационните дейности

Fig. 5. The tomb and tumulus fill after the completion of the conservation and restoration works

Литература:

Венедиков 1946: Ив. Венедиков. Тракийска гробница при с. Ветрен, Пазарджишко. – Известия на Археологическия институт, XV, 1946, 194 – 196.

Стоянова, Танева 2017: Д. Стоянова, В. Танева. Нови наблюдения за гробницата от Ветрен. – В: Х. Попов, Ю. Цветкова (съст.). ΚΡΑΤΙΣΤΟΣ. Сборник в чест на професор Петър Делев. София, 2017, 511 – 522.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A THRACIAN TOMB IN THE POD VADATA LOCALITY, IN THE LAND OF VETREN, SEPTEMVRI MUNICIPALITY

Vyara Petrova, Tsvetelina Slavkova

Summary

The Vetren tomb was excavated in 1945 and conserved and made accessible to the public in 1960. There are no records of the conservation and restoration work carried out. The tomb has not been cared for since the 1980s.

The latest publication on the Vetren tomb, from 2017, presents all available data to date. It is a monumental dry stone granite construction with a cantilevered vault. The tomb is northeast – southwest oriented. It consists of a rectangular burial chamber and an open antechamber. Its floor is made of thick granite slabs. The inner walls, flooring, and façade of the tomb are covered in fine white plaster made from a mixture of mortar and marble dust. The entrance was closed with a single-leaf granite door.

In 2023, the rescue archaeological excavations focused on the northern half of the mound, where the tomb is located (fig. 1). During the conservation 1960, the embankment has been removed to a depth of 1.50 m below the original level of the mound, and restored by backfilling with dark brown loose earth. The upper three lines of the cantilevered vault has been covered with plastic foil topped with bitumen.

After removing the 1.50 m-thick backfill layer from 1960, the original mound fill was reached. This consisted of uniform, heavily rammed brown clay. During the excavations, it was discovered that the mound had been piled up in parallel with the construction of the tomb. Granite blocks had been brought to the site and their processing had finished *in situ*, as evidenced by the layers of building rubble found around the tomb. The embankment had been built up and heavily rammed at the same time as the tomb had been constructed (fig. 2).

After cleaning the outer side of the tomb walls (figs 3, 4), the following features were observed: the level of the first course of the ashlars forming the foundation of the chamber and antechamber is the same. The ashlars are 0.30 m high and have roughly worked faces. The chamber and antechamber walls, which are structurally connected, stand on top of the foundation. They are built of three courses. The inner faces of the ashlars are smooth, while the lower, upper, and lateral faces have *anathyrosis* strips to ensure a tight fit of the blocks. The outer faces are more roughly worked, resulting in a looser fit. The small joints that occur here had been filled with clay from the mound fill. The construction of the cantilevered vault of the antechamber and the burial chamber are not structurally connected. The joint between the two vaults is wide and filled with clay and rubble from processing the ashlar. The vault above the antechamber comprises six lines, while the vault above the burial chamber comprises seven.

Excavations carried out for conservation purposes (fig. 5) yielded valuable insights into the construction method of the tomb structure and the piling up of the mound. This information led to the conclusion that the construction of

the monumental tomb has coincided with the construction of the fortress wall and the emergence of monumental architecture in the nearby urban centre of *Pistiros* after the mid-4th c. BC.

Vyara Petrova, Archaeological Museum "Prof. M. Domaradzki" – Septemvri, vyara.petrova.vp@gmail.com
Tsvetelina Slavkova, Archaeological Museum "Prof. M. Domaradzki" – Septemvri, tsveta_slavkova@abv.bg

№ 33. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА БЕЛОВО, ОБЩ. БЕЛОВО, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК

Емил Нанков, Цветелина Славкова

В периода 20.04. – 7.06. 2023 г. бяха проведени спасителни археологически проучвания на могила (обект № 9), попадаща в трасето на жп линията Елин Пелин – Септември, при км 93+550 по проект „Модернизация на железопътната линия София – Пловдив". Финансирането е от НАИМ – БАН по договор с ДП „НКЖИ"[1].

Могилата е регистрирана при теренни издирвания през 2016 г. (Чолаков, Димитрова 2017, 683, обр. 1). На ок. 1 км югозападно от нея се намира куполна гробница, открита при строителството на главния път София – Пловдив през 1942 г. (Велков 1942; Нехризов 2006, 177 – 179).

Обектът, отстоящ на 3,95 км източно от центъра на гр. Белово, представлява могила (координати: 42°07′26″ N, 24°02′25″ E), намираща се в обработваем равнинен терен в м. Становете. Разположена е на ок. 700 м северно от главния път София – Пловдив, който преминава непосредствено по северните склонове на Родопите и отстои на около 1,5 км югоизточно от р. Марица (обр. 1).

По същество теренът представлява наносен конус, образуван вследствие на периодичните разливи на р. Марица и на родопските ѝ притоци. Тя е част от могилен некропол (АКБ № 2010052), състоящ се от няколко могили, разположени в радиус от ок. 1 км. Могилата се намира на 50 м северно от железопътната линия, в непосредствена близост до съвременен полски път, който е чакълиран и валиран. Във връзка с неговото прокарване през 70-те години на миналия век част от могилния насип е бил отнет в западната и южната периферия на могилата. Преди началото на разкопките могилата имаше височина спрямо околния терен 6,00 м и диаметър 33 м. Преди проучването в североизточната част е регистриран иманярски изкоп с размери 12,00 × 2,50 м и дълбочина 1 м (обр. 2). Насипът е от светлокафява песъклива пръст, примесена с чакъл и дребни камъчета. По повърхността на могилата, която беше обрасла с гъста храстова и дървесна растителност, не се откриваха археологически материали, но в насипа изобилстват речни камъни с различни размери. Сред тях се откриваха парчета от бетонни колове, железни лемежи и плугове от механизирана техника, използвана при обработката на земеделските терени около могилата, които до края на 1980-те години представляват лозови масиви.

Могилата беше разделена и проучена на четири сектора (северозападен, североизточен, югозападен и югоизточен), като за целта предварително бе отложена план-квадратна мрежа (5 × 5 м), ориентирана по посоките на света. Могилата е с конусовидна форма и леко разлат връх по оста запад – изток (коти: 277,32 – 277,16 м н. в.), вследствие на построяването на „пазачница", която е използвана за наблюдателен пункт при охраната на лозовите масиви в околността.

С цел проследяване и документиране на стратиграфията на могилния насип бяха оставени два централни профила (север – юг и изток – запад) с дебелина 2 м, вписани в план-квадратната мрежа (обр. 3, 4).

В хода на проучването не бяха регистрирани никакви археологически структури. Беше установено наличието на три обособени могилни насипа с куполна форма (размери спрямо античния терен: височина – 3,78, 3,88 и 4,48 м и диаметър – ок. 16, 19 и 20 м), състоящи се от сбита, глинесто-песъклива пръст, примесена с дребни речни камъчета. Само в северна посока насипът не се открои

[1] Разкопките се проведоха под ръководството на гл. ас. д-р Е. Нанков (НАИМ – БАН), зам. ръководител Ц. Славкова (АМ „Проф. М. Домарадски" – гр. Септември) с участието на екип от специалисти археолози. Геодезичното заснемане беше извършено от инж. В. Вълчев (НАИМ – БАН, филиал Шумен). Керамичният материал беше обработен от Ц. Славкова (АМ „Проф. М. Домарадски" – гр. Септември) и гл. ас. д-р В. Петрова (НАИМ – БАН), а консервацията на металните артефакти беше дело на М. Тасева (НАИМ – БАН). Геоморфоложки и седиментоложки анализи върху почвени проби от обекта бяха извършени и обобщени от проф. Р. Кендерова (СУ „Св. Климент Охридски"). Остеологичните останки бяха анализирани от С. Николова (НАИМ – БАН).

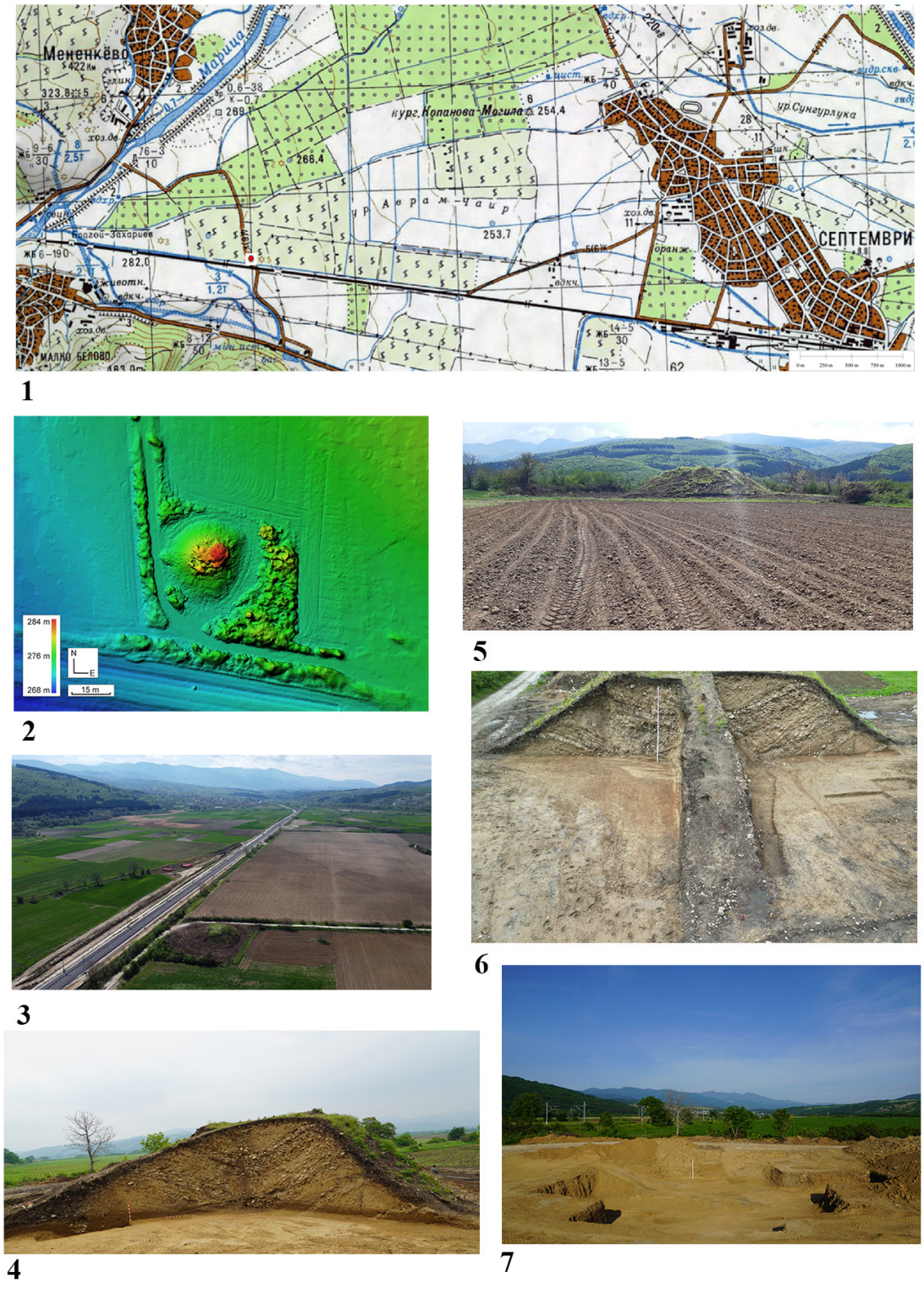

Обр. 1. Обект № 9: 1 – местоположение на обекта на топографска карта 1:50000; 2 – цифров височинен модел (DEM) на могилата преди началото на проучванията; 3 – въздушна снимка на могилата, поглед от изток; 4 – югоизточен сектор след достигане нивото на съвременния терен; 5 – могилата след почистване на повърхността на насипа; 6 – югозападен и югоизточен сектор след достигане нивото на съвременния терен; 7 – ситуация след изчерпване на могилния насип и достигане на материка (автори: Е. Нанков, Б. Драганов, В. Вълчев)

Fig. 1. Site No. 9: 1 – location of the site on a topographic map in scale 1:50000; 2 – digital elevation model of the mound before the start of the excavations; 3 – aerial photo of the mound, view from east; 4 – southeast sector after reaching the level of the modern terrain; 5 – the mound after the cleaning the surface of the embankment; 6 – southwest and southeast sectors after reaching the level of the modern terrain; 7 – situation after the removal of the mound embankment and reaching the sterile ground (authors: E. Nankov, B. Draganov, V. Valchev)

категорично в централните профили. В насипите се откриваха спорадични керамични фрагменти, животински кости, дребни въгленчета, стенни мазилки, фрагментирани тухли и керемиди, както и няколко дребни находки като керамични пулове, керамична тапа, желязна подкова, железен пирон и др. Преобладава керамиката, изработена на колело, но се откриха и голям брой фрагменти от керамика, изработена на ръка. Сред находките представляват интерес един фрагмент от устие на питос с графит, обозначаващ неговата вместимост, както и горната част на амфора с частично запазен графит върху плещите. Беше установено наличието на керамични форми от КБЕ, РЖЕ, къснокласическата и римската епоха (обр. 5). След отнемането на могилните насипи се достигна до пласт от тъмносива сбита глинеста пръст, представляваща древния хумус (с дебелина 0,15 – 0,20 м), непосредствено под който се достигна до стерилния терен. Последният беше регистриран на кота 269,80 м н. в.

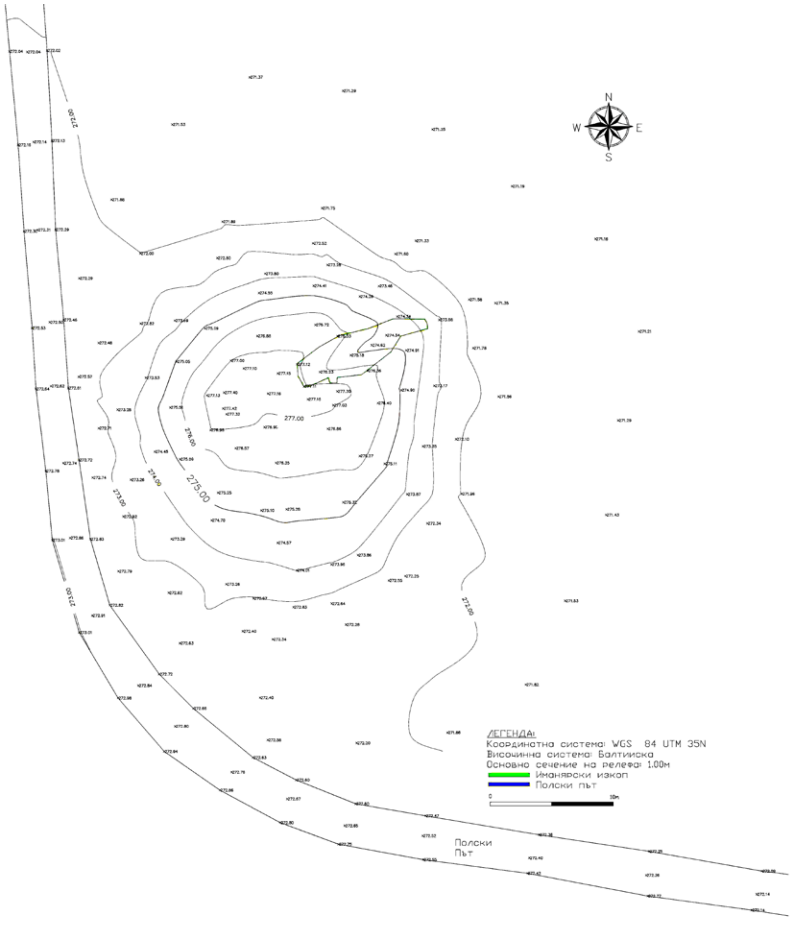

Обр. 2. Тахиметричен план на обект № 9 (автор В. Вълчев)

Fig. 2. Tachymetric plan of site No. 9 (author V. Valchev)

След натрупването на четирите могили централното пространство между тях е било запълнено с речен пясък, дребни камъчета, чакъл, както и голямо количество от средни по размер и големи речни валуни, свързани с руслото на р. Марица. Върховете на могилите са използвани като платформи, посредством които речният алувий е бил методично насипван към центъра. В резултат четирите могили са

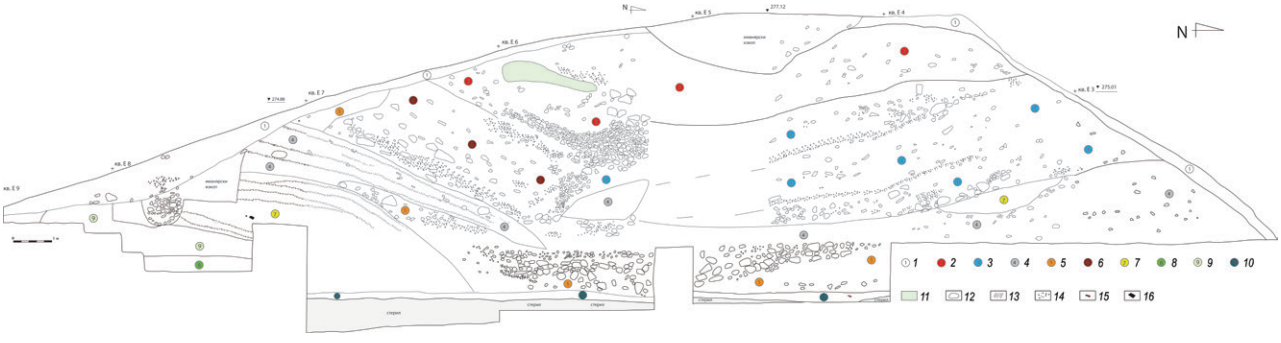

Обр. 3. Централен профил С – Ю, източно лице. Легенда: 1 – хумус; 2 – кафява пръст, примесена с пясък; 3 – кафява рохка с прослойки светлокафява пръст; 4 – жълто-кафява сбита с камъни; 5 – жълто-кафява песъчлива с чакъл; 6 – жълто-кафява песъчлива, с камъни; 7 – жълт глинест сбит пласт; 8 – песъчлив сбит пласт; 9 – жълт, силно трамбован; 10 – сив глинест пласт; 11 – петно сива сбита пръст; 12 – камък; 13 – петно жълта пръст; 14 – чакъл; 15 – керамика; 16 – въглен

Fig. 3. Central cross-section N – S, view from east. Key: 1 – topsoil; 2 – brown, rich in sand; 3 – brown loose, with light brown streaks; 4 – yellow-brown compact, rich in stones; 5 – yellow-brown sandy, rich in gravel; 6 – yellow-brown sandy, rich in stones; 7 – yellow compact clayey layer; 8 – sandy compact layer; 9 – yellow rammed; 10 – grey compact clayey layer; 11 – spots of grey compact sediment; 12 – stone; 13 – spots of yellow sediment; 14 – gravel; 15 – pottery; 16 – charcoal

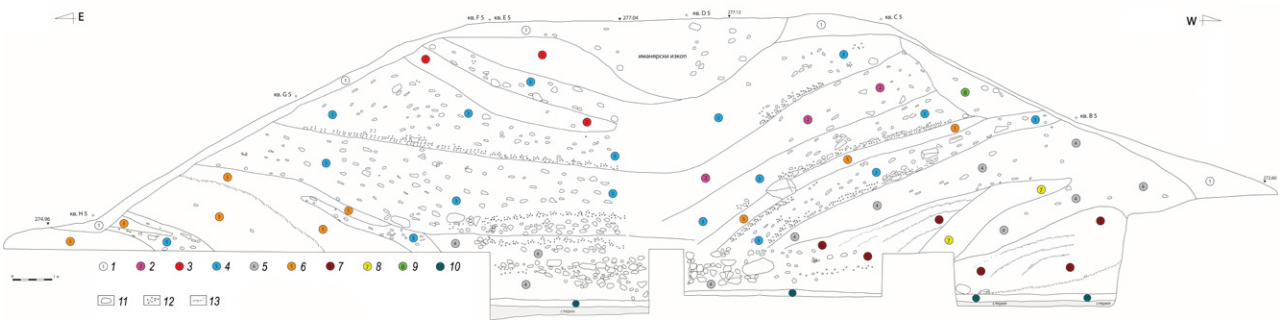

Обр. 4. Централен профил И – З, северно лице. Легенда: 1 – хумус; 2 – кафяво-жълт песъчлив; 3 – кафява пръст, примесена с пясък; 4 – жълто-кафява, примесена с чакъл; 5 – жълто-кафява сбита, с чакъл; 6 – кафява песъчлива сбита; 7 – кафяв глинест сбит пласт; 8 – жълто-кафява песъчлива; 9 – кафява ронлива; 10 – сив глинест сбит пласт; 11 – камък; 12 – чакъл; 13 – ситен пясък

Fig. 4. Central cross-section E – W, view from north. Key: 1 – topsoil; 2 – brown-yellow sandy; 3 – brown, rich in sand; 4 – yellow-brown, rich in gravel; 5 – yellow-brown compact, rich in gravel; 6 – brown compact sandy layer; 7 – brown compact clayey layer; 8 – yellow-brown sandy; 9 – brown crumbly; 10 – grey compact clayey layer; 11 – stone; 12 – gravel; 13 – fine sand

обединени в своеобразен кожух и шапка от речни камъни с дебелина 2,80 – 3,60 м. След отнемането на речния алувий отново се достигна до пласт от тъмносива сбита глинеста пръст, представляваща древния хумус, непосредствено под който беше регистриран стерилният терен на кота 269,80 м н. в.

В насипа бяха открити спорадично, без изявени концентрации, фрагменти от керамика, изработена на ръка от КБЕ и РЖЕ, както и от изработена на колело от елинистическата и римската епохи. Прави впечатление, че керамичният комплекс е със заоблени ломове и силно фрагментиран, поради което се наложи хипотезата, че той е транспортиран от селища в близката околност. Натрупването на всички могилни насипи може да се датира в римската епоха, като въз основа на някои керамични форми и амфората с графит хронологията може да се прецизира в рамките на II в. сл. Хр.

Хронологията на натрупването на могилата може да бъде допълнително прецизирана и въз основа на пробите за радиовъглероден анализ, взети от остеологичния материал,

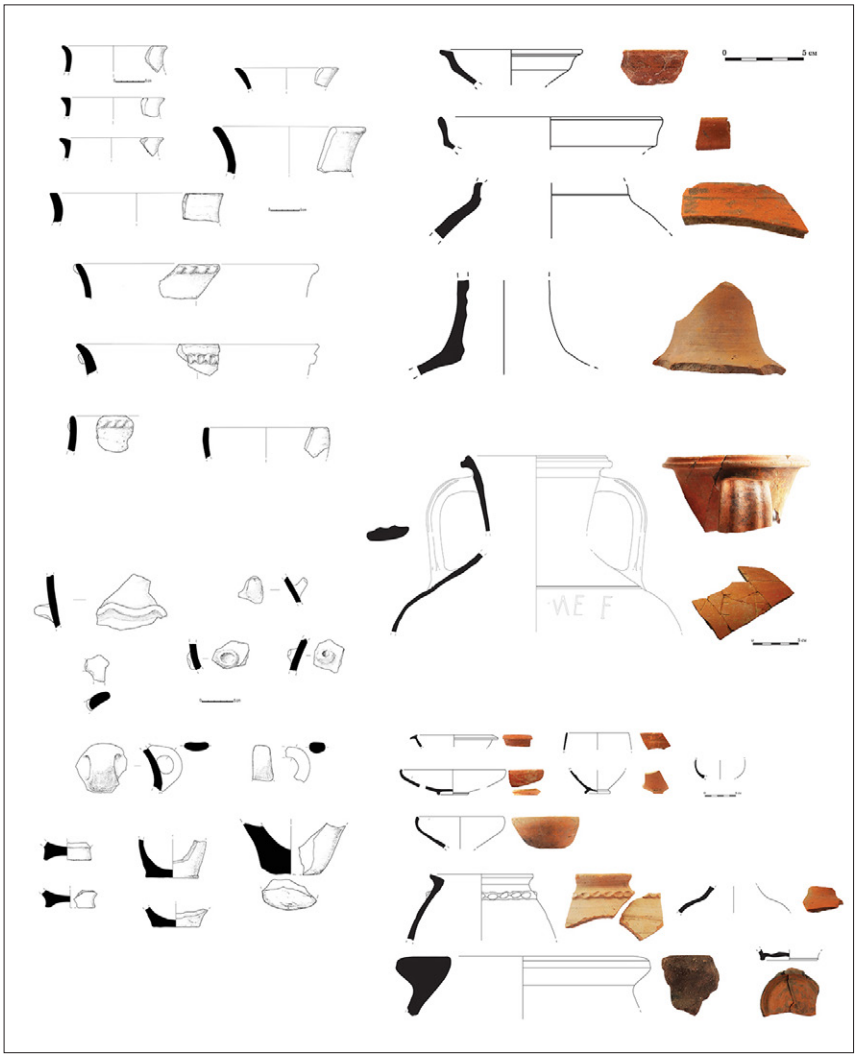

Обр. 5. Керамика от могилния насип (автори: Ц. Славкова, В. Петрова)

Fig. 5. Pottery from the mound embankment (authors: Ts. Slavkova, V. Petrova)

който възлиза на 21 фрагмента. Два от фрагментите от животински кости според получените резултати от радиовъглеродния анализ трябва да се отнесат към края на V – началото на IV пр. Хр. Единственият фрагмент от човешка кост, датирана чрез радиовъглероден анализ през XIV в., има следи от стари счупвания, които предполагат, че тя е вторично транспортирана.

Въз основа на проведените проучвания се установи, че могилата не е имала погребални функции, тъй като не се откриха нито централен гроб, вкопан в стерилния терен, нито вторични гробове в могилните насипи. Причините за насипването и образуването на могилата следва да се търсят в друга посока, а именно разчистване на терени от периодичните разливи на р. Марица и нейните притоци. Поради наличието на съвременни материали в насипа възможността тя да е била донатрупвана периодично след колективизацията в средата на XX в. не бива да се изключва. Наличието на разнообразни керамични комплекси от три различни епохи с характеристиките на жилищен инвентар, попаднал случайно при транспортирането на флувиалните наслаги, има приносно значение за изучаването на селищния живот в горното течение на р. Марица, където са разположени емпорион Пистирос и пътната станция Лисе (Бона Манзио).

Литература

Велков 1942: И. Велков. Новооткрита куполна гробница при с. Малко Белово. – Годишник на Народния археологически музей, 7, 1942, 37 – 44.

Нехризов 2006: Г. Нехризов. Археологически проучвания на обект „Извора“ при гр. Белово. – В: IV международен симпозиум „Поселищен живот в Тракия“. Ямбол, 2006, 177 – 188.

Чолаков, Димитрова 2017: И. Чолаков, Ю. Димитрова. Издирване на археологически обекти по трасето на жп участък Елин Пелин – Септември в частта Мирово – Септември. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 682 – 684.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A MOUND IN THE LAND OF BELOVO, BELOVO MUNICIPALITY, PAZARDZHIK DISTRICT

Emil Nankov, Tsvetelina Slavkova

Summary

The rescue archaeological excavations of a mound (site No. 9), located at the route of the railway line Elin Pelin – Septemvri were conducted in the period 20.04. – 7.06.2023.

The mound, situated 3.95 km east of the centre of the town of Belovo (42°07′26″ N, 24°02′25″ E), in an arable flat terrain, is located at ca 700 m north of the main road Sofia – Plovdiv, which runs immediately along the northern slopes of the Rhodopes, and ca 1.5 km southeast of the Maritsa River (fig. 1).

Prior to the excavations, the mound had a visible height of 6.00 m and a diameter of 33 m. A 12.00 m × 2.50 m and 1 m deep ditch was recorded in the northeastern part (fig. 2). In order to trace and document the stratigraphy of the mound, two central profiles (north – south and east – west) 2 m wide were incorporated into the plan-square grid (figs 3, 4).

Sporadic ceramic fragments, animal bones, charcoal, wattle-and-daub plaster, fragmented bricks and tiles, as well as a few small finds, such as ceramic counters, a ceramic stopper, an iron horseshoe, an iron nail, etc. were found in the mound embankment. While wheel thrown pottery predominated, a large number of hand-built pottery fragments were also recovered. Among the finds of interest are a fragment of a *pithos* with a graffito, indicating its capacity, as well as the upper part of a Roman amphora with partially preserved graffito inscribed on the shoulders. Numerous pottery fragments from the LBA, EIA, late Classical, and Roman periods were identified (fig. 5).

The chronology of the mound accumulation can be further refined based on the radiocarbon samples taken from the osteological material, which amounted to 21 fragments. Two of the animal bone fragments dated from the end of the 5th c. BC. The only fragment of human bone, dating to the 14th c., has traces of old fractures suggesting that it was secondarily transported.

Based on the excavations conducted, it was established that the mound had no funerary function, as neither a central grave dug into the sterile ground, nor secondary graves in the mound embankment were found. The reasons for the construction of the mound should be sought in another direction, namely clearing alluvium deposited from the periodic floods of Maritsa and its tributaries. Due to the presence of modern materials in the mound, the possibility that the embankment has been periodically heaped over after the collectivization in the mid-20th c. should not be excluded. The presence of a variety of ceramic shapes from three different periods with the characteristics of domestic

assemblages, which was accidentally brought in during the transport of fluvial material, would be of further value for the study of settlement life in the upper reaches of the Maritsa River valley, where the emporion *Pistiros* and the Roman road station of *Lisse* (later *Bona Mansio*) are located.

Emil Nankov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, ehn2@cornell.edu
Tsvetelina Slavkova, Archaeological Museum "Prof. M. Domaradzki" – Septemvri, tsveta_slavkova@abv.bg

ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ БЕЗ УСТАНОВЕНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ СТРУКТУРИ

№ 34. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ 1 ПРИ С. ЧИРЕН, ОБЩ. ВРАЦА

Живко Узунов, Елица Димитрова-Николова, Андрей Стефанов, Биляна Костова

Спасителните археологически разкопки на обект с предварителна датировка във втората половина на I хил. пр. Хр., намиращ се в м. Слатина, с. Чирен, са извършени във връзка с проект за изграждане на газопровод на „Булгартрансгаз" ЕАД.

Обектът се намира на 2,4 км северозападно от с. Чирен, като общата площ е 50 дка. Площта, попадаща в границите на сервитута, е 8,5 дка, от които определени за предварително проучване са 850 кв. м (обр. 1). В резултат от проведените разкопки не бе регистриран запазен пласт от втората половина на I хил. пр. Хр. Никакви запазени структури, части от тях или вкопавания не се откриха. В хода на проучването, в два от сондажите бяха регистрирани късове отухлена глина, част от тях със следи от плет, принадлежащи на разрушени стени от постройки, изградени на плетено-колова конструкция. Въпреки

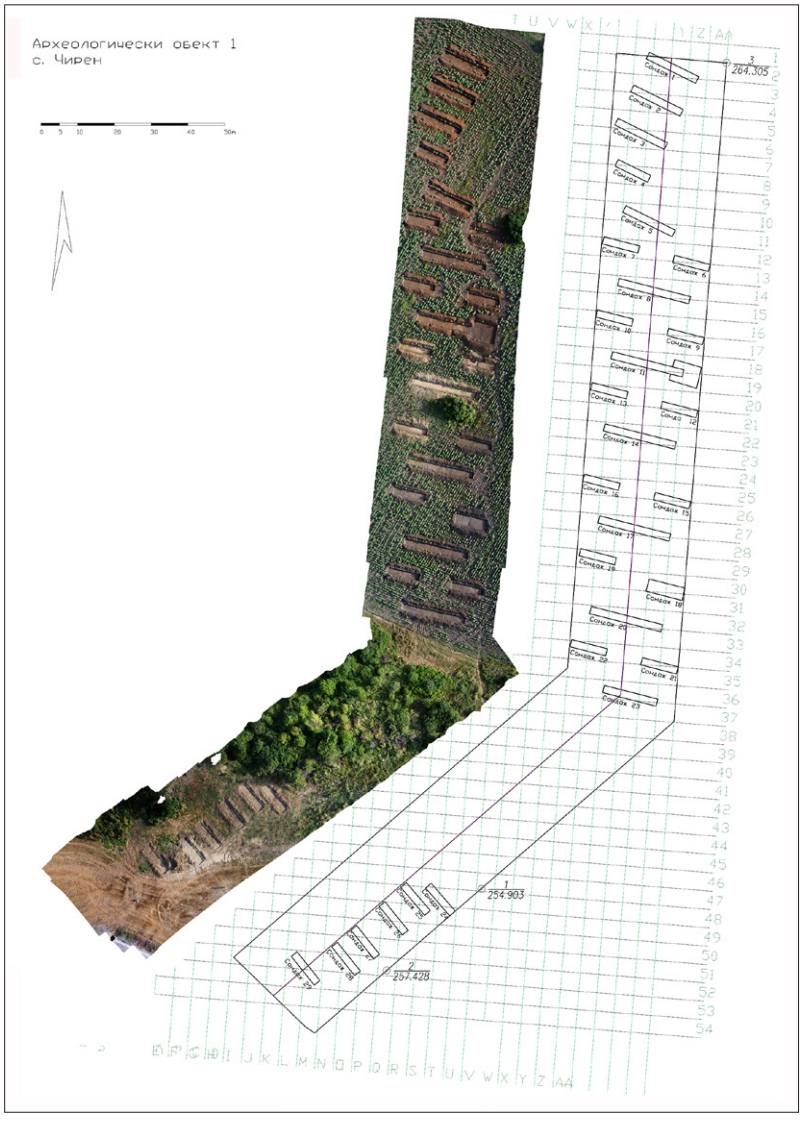

Обр. 1. План и ортофото изображение с направените сондажи на обект 1

Fig. 1. Plan and orthophoto image of the trenches made at site 1

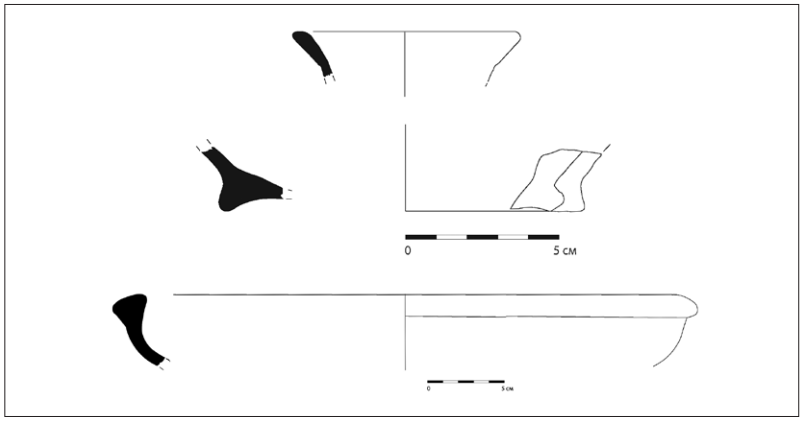

Обр. 2 Фрагменти от керамични съдове от обект 1

Fig. 2. Pottery fragments from site 1

това, документираното количеството артефакти е малко, като те не се откриват *in situ*. Всички материали се намират в повърхностния пласт, който е подложен на интензивна обработка на почвата. Тази дейност е основният фактор за разрушаването на почти всички следи от човешка дейност на това място. В дълбочина, след орницата, в нито един от сондажите не бяха регистрирани археологически материали.

Прецизирането на хронологията на обекта е затруднено най-вече от недиагностичния характер на преобладаващата част от откритите материали. Няколко фрагмента от съдове от групата на монохромната керамика със сив цвят на повърхността насочват за времето между V и III в. пр. Хр. Това са устие на купа с S-овиден профил, лекане с хоризонтално устие, както и дъно на съд с пръстеновидно столче (обр. 2). Глината, от която са направени съдовете, е добре пречистена и почти без примеси. За разлика от тях глината, от която са изработени съдовете на ръка, е с множество примеси от дребни камъчета и органика.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE 1 NEAR CHIREN VILLAGE, VRATSA MUNICIPALITY

Zhivko Uzunov, Elitsa Dimitrova-Nikolova, Andrey Stefanov, Bilyana Kostova

Summary

The site is located 2.4 km northwest of the village of Chiren (fig. 1). During excavations, pieces of fired wall plaster were found in some of the trenches. However, these were not found *in situ*. All of the materials were found in the topsoil, which had been subjected to intensive tillage. This activity is the main cause of the destruction of almost all traces of past human presence at the site. No archaeological material was recorded in any of the trenches after the removal of the topsoil. A few sherds of grey ware (fig. 2) were found; they date back to the 5th – 3rd c. BC.

Zhivko Uzunov, New Bulgarian University, zhuzunov@nbu.bg
Elitsa Dimitrova-Nikolova, "Earth and Man" National Museum, elitsa.dimitrova@gmail.com
Andrey Stefanov, New Bulgarian University, andrei_st@abv.bg
Bilyana Kostova, New Bulgarian University, bkostova@nbu.bg

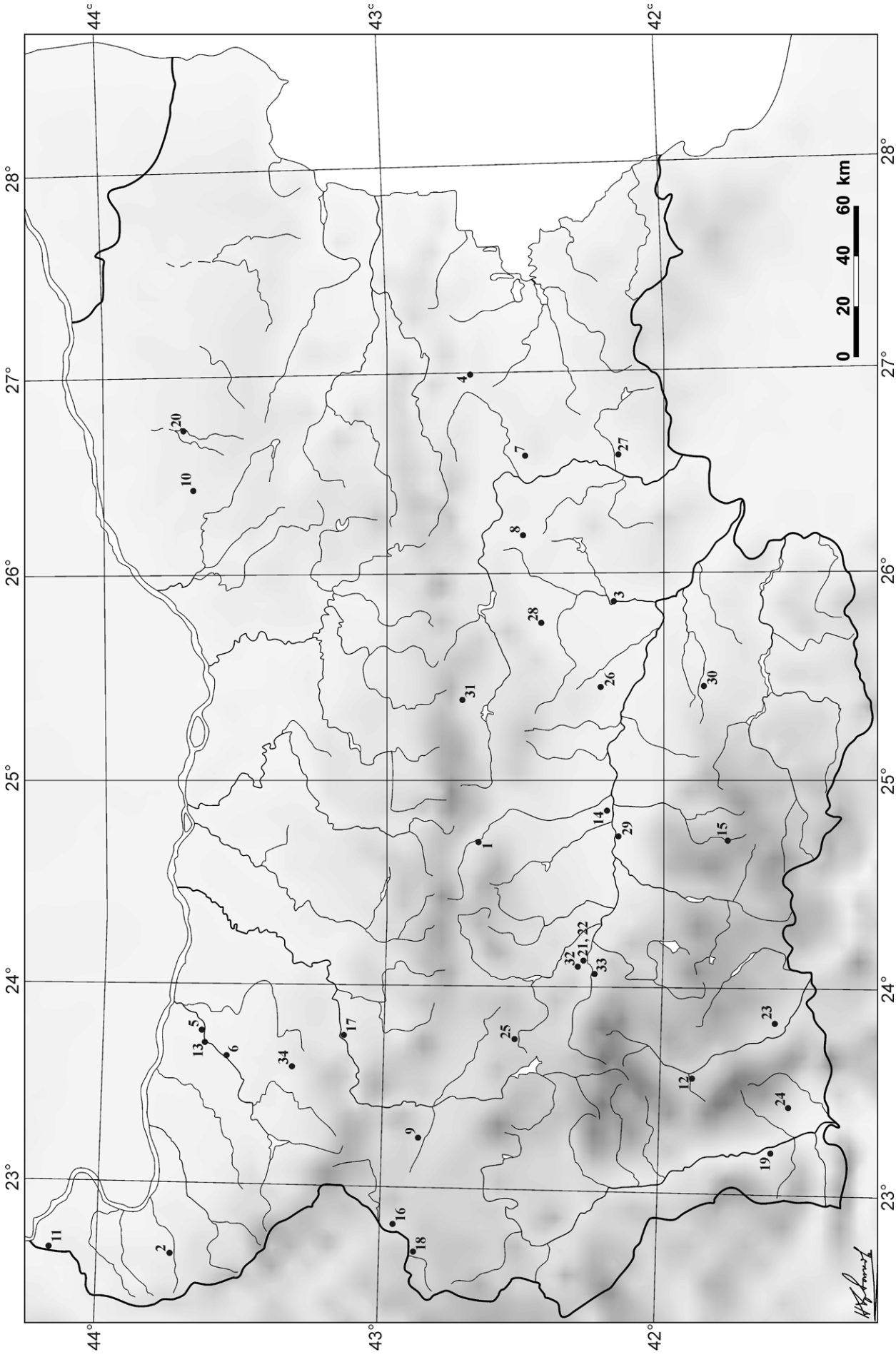
44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km
11
2
16
18
9
13
5
6
34
17
25
32
21, 22
33
1
31
14
29
12
19
24
23
15
30
26
28
3
8
7
4
27
20
10